

שלחן ערוך

אורח חיים

עם

באר הגולה וביאורי הגר"א

ופירוש

ברכת אליהו

על

ביאורי הגר"א

מאת

הרב ברוך רקובר

אב בית הדין חיפה

כרך שלישי

סימנים קנז—רמא

הלכות נטילת ידים • בציעת הפת • מים אחרונים • ברכת המזון
ברכת הפירות • ברכת הבשמים • ברכות הודאות • ברכות
תפלת המנחה • קריאת שמע ותפלה של ערבית • צניעות

בני-ברק, תשמ"א

מוקדש לזכר

אבי מורי הרב ר' חיים ב"ר יקותיאל זלמן ז"ל
נלב"ע ז"ך אייר תשל"ג

ואמי מורתי מרת חנה מלכה ב"ר שמחה ז"ל
נלב"ע י' טבת תשכ"ב

כל הזכויות שמורות

מופיע בסיוע

"אריאל" — מרכזים לתורה ויהדות

מיסודו של מכון הרי פישל ירושלים

מפתח הסימנים

הלכות נטילת ידיים		סימן	
קנו	דיני זמן קביעות לסעודה	עמוד	קפה
קנה	דיני נטילת ידיים לסעודה	א	לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים
קסא	באיזה כלי נוטלין הידים וכיצד יבואו המים לידי	א	בברכת המזון
קס	איזה מים כשרים ואיזה פסולים לנטילה	יד	אם נושים וקטנים חייבים בברכת המזון
קסא	דין חציצה בנטילה	כח	דיוקים בנוסח ברכת המזון
קסב	הגבהה ושפשוף הידים בנטילה	לו	נוסח ברכה ג' ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון
קסג	דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים	לט	נוסח ברכה רביעית ודיניה
קסד	שיכול להתנות על הנטילה	מו	שתיית היין אחר הברכה ודיניה
קסה	דין העושה צרכיו ורוצה לאכול	מז	אם הפועלים מחויבים לברך
הלכות בציעת הפת		מח	ברכת זימון בשלשה או בעשרה
קסו	דין הפסקה בין בציעה לנטילה	קצג	אם מצטרפין לזמון אם לאו
קסז	מקום וזמן הבציעה ומי הוא הבורע	קצד	שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזמון
קסח	על איזה מיני פת מברכין	קצה	מה דינם
קסט	דין שמש הסעודה	קצה	חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם
קע	דברי מוסר שינהג אדם בסעודה	קצו	מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון
קעא	שלא לנהוג בזיון באוכלין	קצז	דיני צירוף לזימון שלשה או עשרה
קעב	מי שהכניס אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה	קצח	אחד נכנס אצל שלשה שאכלו
קעג	דין מים אמצעיים	קצט	על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים
קעד	דין ברכת היין בסעודה	ר	דין המפסיק כדי לברך
קעה	דיני ברכת הטוב והמטיב על היין	רא	מי הוא המברך
קעו	שהפת פוטר הפרפרת	הלכות ברכת הפירות	
קעז	דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם	רב	דיני ברכת פירות האילן
קעח	איזה דברים קרויים הפסק בסעודה	רג	דיני ברכת פירות הארץ
קעט	איזה דברים קרויים היסח הדעת בסעודה	רד	דיני הברכות ליתר מאכלים
קפ	שצריך לברך	רה	ברכת ירקות
קפ	דיני פירורי הפת	רו	דיני הפסק וטעות בברכת הפירות
הלכות מים אחרונים		רז	דין ברכה אחרונה על הפירות
קפא	דין מים אחרונים	רח	דין ברכה מעין ג' אחר ה' מיני פירות וה' מיני דגן
הלכות ברכת המזון		רט	דין טעות ופסק בברכת היין
קפב	דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום	רי	האוכל פחות מכזית מה דינו
קפג	המברך איך יתנהג בכוס של ברכת המזון	ריא	דיני קדימה בברכת הפירות
קפד	לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך	ריב	שהעיקר פוטר הטפל
הלכות ברכת הבשמים		ריג	מי שיצא אם מוציא אחרים
קפז	יכול לברך מי ששכח ולא בירך	ריד	בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות
קפח	יכול לברך מי ששכח ולא בירך	רטו	עניינת אמן אחר הברכות
קפט	יכול לברך מי ששכח ולא בירך	רטז	דיני ברכת הריח

סימן	עמוד	סימן	עמוד
הלכות ברכות הודאות		הלכות תפלת המנחה	
ריט ברכת הודאת היחיד	רכב	דברים האסורים בשעת המנחה	רמז
רכ הטבת חלום ותעניתו	רכח	זמן תפלת המנחה	רג
רכא ברכת הודאת הגשמים	רכט	הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה	רגד
רכב ברכת הודאת הטוב והרע	רל	קטנה	
הלכות ברכות		הלכות קריאת שמע ותפלה של ערבית	
רכג מי שילדה אשתו ומת מורישו ובנה בית	רלא	זמן קריאת שמע של ערבית	רנו
חדש וקנה כלים חדשים מה מברך	רלד	ברכות קריאת שמע של ערבית	רסב
רכד דיני ברכות פרטיות	רלז	סדר תפלת ערבית	רסג
רכה דיני ברכת שהחיינו	רמב	לקבוע עתים לתורה בלילה	רסד
רכו הרואה פרחי האילן מה מברך	רמב	דין קריאת שמע על מטתו	רסד
רכז ברכת הזיקים	רמב	הלכות צניעות	
רכח ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות	רמד	איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו	רסה
רכט ברכת הקשת וחמה ותקופתה	רמה	שלא להשתין ערום לפני מטתו	רעג
רל דין קצת רבכות פרטיות			
רלא שכל כוונותיו יהיו לשם שמים			

הלכות נטילת ידים

באר הגולה

קנז דיני זמן קביעות לסעודה. ובו סעיף אחד

א כשיגיע שעה רביעית יקבע סעודתו ואם הוא תלמיד חכם ועוסק בלימודו ימתין עד שעה ו' ולא יאחר יותר דהוי כוורק אבן לחמת אם לא טעם מידי בצפרא.

קנז דיני נטילת ידים לסעודה. ובו י"ג סעיפים

א א (א) כשיבא לאכול פת ב (ב) שמברכין עליו המוציא יטול ידיו (ג) אפי'

ביאורי הגר"א

אע"פ שנטל ידיו אי צריך ליטול שתי ידיו כח אלתא אין צריך ליטול לפרפרת והוא מיני מזונות כמ"ש תוס' ומ"ז אי ד"ה צריך כח ח"ש אצל לפת כח ודלא כמ"ש נתיב דנטל ידו אי וכ"ז השינו הראיה ע"ש דומה ענין כ"ז לכאן הא נוגע צהן צדתי ידיו כמו צפת ועי' תוס' דע"פ קט"ו אי ד"ה כל כח: (ג) אפי' כח. כמ"ש צפכיה משום סרך תרומה ונתרומה סתם ידים פוסלין כמ"ש צפ"ק דשנת וכן מתני' צפ"ק דחגיגה נוטלין לידים כח וצפתם ידים איירי מדפריך ורמיהו כח ונתרומה אפי' סתם ידים כמ"ש צפ"ק

קנז (א) כשיבא כח. מתני' דחגיגה וגו' י"ח ז' כלן נאכילה דנהמל כח: (ב) שמברכין כח. כמ"ש זירושלמי ספ"ו דברכות תני סדר סעודה אורחין נכנסין ויושנין על הספסלים ועל הקתדרות עד שכולם מתכנסין הציאו להם יין כ"ל מנצח לעזמו הציאו להן לידים כאר"א נוטל ידו אחת. וט"ס הא וצ"ל קודם הציאו להם יין כח וכן צפ"ק וצ"כ נתוספתה וכ"ה גמ' שלנו סס. הציאו להן פרפרת כאר"א מנצח לעזמו עלו והסניו הציאו להם יין אע"פ שצריך על הראשון צריך לנצח על השני ואי מנצח ע"י כולם הציאו להן לידים

ברכת אליהו

להם יין אע"פ שבידך על הראשון צריך לברך על השני ואחד מברך ע"י כולם הביאו להן לידים אע"פ שצמל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו כח. ומדנקט, הביאו להן פרפרת כח, ולא הזכיר שצריך ליטול, כמ"ש לאחר מכן, צריך ליטול וכח, אלמא אין צריך ליטול לפרפרת, והוא מיני מזונות. כמ"ש תוס' שם מב א ד"ה בריך כח: דפי' דפרפרת פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מיני מזונות. וז"ש השו"ע: אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כח או פת הבאה בכסנין כח אין צריך נטילת ידים. ודלא כמ"ש הרשב"א בתורת הבית בית שיש שער ראשון, דאם אוכל פרפרת נוטל ידו אחת, כמו גבי יין, דדרך לנגוע ביד אחת. וכבר השינו הראיה בבדק הבית ע"ש. דמה ענין כ"ז לכאן, הא נוגע כח — כפת הבאה בכסנין — בשתי ידיו, כמו בפת. ועתוס' בפסחים פרק ערבי פסחים קט"ו א ד"ה כל כח: הביאו להן יין כל אחד נוטל ידו אחת פ"י שלא יטמא היין ויפסול גופו והתם סגי ביד אחת אבל במרור נוגע בב' ידיו. וכמו כן גבי פת הבאה בכסנין, שנוגע בשתי ידיו, ואם צריך ליטול ידיו, צריך ליטול שתיהן, ולכן אין מקום לומר שבפת הבאה בכסנין יטול יד אחת.

(ג) כמ"ש בחולין פרק כל הכשר קו א נטילת ידים לחולין משום סרך תרומה, ונתרומה פתם ידים פוסלין. כמ"ש בפ"ק דשבת יד א: והידים (פוסלין) מפני שהידים עסקניות הן. וכן מתני' בפ"ק דחגיגה יח ב: נוטלין לידים לחולין. ובשבתם ידים איירי, מפרש דשם: ורמיהו התרומה כח וטעונין נטילת ידים. וקושית הגמ' היא, דמשמע דדוקא לתרומה בעי נטילת ידים, אבל לחולין לא בעי. ומאי פריך,

קנז (א) בבאה"ג סק"א ציין: חולין קה [צ"ל: קו]. אולם שם מבואר רק ד, נטילת ידים מפני סרך תרומה, אבל אין מבואר שהנטילה היא, כשיבוא לאכול פת. והוא מבואר במתני' דחגיגה יח ב: נוטלין לידים לחולין ולמצער וכו'. ובגמ' שם פריך: חולין ומצער מי בעו נטילת ידים ורמיהו וכו'. ומשני: כאן (מתניתין דמצריך נטילה — רש"י) כאכילה דנהמא כח.

(ב) כמ"ש בירושלמי ספ"ו דברכות ה"ו: תני סדר סעודה אורחין נכנסין ויושנין על הספסלים ועל הקתדרות עד שכולם מתכנסין הביאו להם יין כל אחד מברך לעצמו הביאו להן לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת הביאו להם פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסניו הביאו להן יין אע"פ שבידך על הראשון צריך לברך על השני ואחד מברך ע"י כולם הביאו להן לידים אע"פ שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להם פרפרת אחד מברך ע"י כולם. ומה שכתוב בירושלמי, הביאו להן לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, לאחר, הביאו להם יין כל אחד מברך לעצמו, פ"ס הוא, ופיסקא זו של, הביאו להן לידים כח צ"ל קודם הפיסקא של, הביאו להם יין כח, וכן כפי"א לאחר, עלו והסניו, צ"ל, הביאו להם לידים כח, ואח"כ — הביאו להן יין כח. משום דברישא דישבו בלא הסיבה, די ליטול קודם ידו אחת בשביל היין, שלא יטמא את המשקין, שאין דרך לנגוע במשקה אלא בידו אחת. משא"כ כפי"א שהסיבו וקבעו עצמן אפילו לשתיה, צריך ליטול שתי ידיו. וכ"כ בתוספתא שם פ"ד ה"ח, וזכ"ה בגמ' שלנו שם מג א. ובהמשך התוספתא איתא: הביאו להן פרפרת כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסניו הביאו

באר הגולה

ג מונחמות רמב"ם
ור"ע נפ"ק דהלכה.
ד רוקה.

אינו יודע להם שום טומאה (ד) ויברך על נטילת ידים ג אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון לחמניות (פ"י שטורט"י נלע"ז) דקות או פת הבאה בכסנין (פ"י פת עשויה עם לוקלרו ושקדים ולחמים) (ה) ואינו קובע סעודתו עליהם אין צריך נטילת ידים. ב ד (ו) יש מי שאומר שאם אינו אוכל אלא פחות

ביאורי הגר"א

ספק. רוקה. וספקו משום דנפ"צ דסוכה למרי' הא כצ"ל צעי נטילה וברכה וכן צעי למפשט מיני' נפכיה לענין מפה אלא דל"ל דלמא ר' צדוק לטעמיה דס"ל לענין נהמ"ז כר' יהודה וה"ה לענין נטילה אצל לידון דק"ל כר"מ דכזית סגי ה"ה לענין נטילה וכמ"ש נס"מ לו י"ל דלף לר"מ משום דל"ן מנחל דפחות מנכילה ל"ג נט"י ולע"ז דלענין מוקבל נכ"ש כמ"ש תוס' נסוכה כ"ו ז' ד"ה נטלו כ"ו מונחמי' רפ"ז דטהרות וי"מ כיון דמולורייתא לינו מוקבל טמאה כמ"ש נשנת י"א א"י ד"ה א"י ונפסקים ל"ג ז' ד"ה לאיתות. ומ"ש וי"א שתוס' ור"ן פ"צ דסוכה חולקין ע"ז ור"ל תוס'

דשנת ח"ש נחתמי' ונחתלת א"ס נטמא ידיו כ"ו ול"ק נסתם ונחתלת מנטיל גופו. ועיין רש"י דחולין ק"ו ז' ד"ה ונתנה כ"ו ופילו הכי דוקא נחתמי': (ד) ויברך כ"ו. כמו נשחרית וכמ"ש נפ"צ דשנת דכל המנות אף דרבנן צעי נרובי: (ה) ואינו כ"ו. הא קובע מנחל המוליד לר"ך נט"י. הרשב"א והר"ה וכן מירושלמי הנ"ל שניסיון לר"ך ליטול שתי ידיו הניחו להם פרפרת א"י מנחל ע"י כולם ואין רשות לאורח לכנס אחר ג' פרפרות וי' שג"ז הפרפרת קודם סעודה ונטול ז' ידים משום שכלן נמקום הסיכה וקובע סעודה שלכן אחד מנחל לכולן: (ו) יש כ"ו. משום

ברכת אלהיו

דבפ"כ דסוכה כ"ו א אמרינן: וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו הא כביצה בעי סוכה לימא תיהוי תיובתיה דרב יוסף ואב"י (דאמרי דכביצה לא בעי סוכה) דילמא פחות מכביצה נטילה וברכה לא בעי הא כביצה בעי נטילה וברכה. הרי מוכח דפחות מכביצה לא בעי נטילה. וכן בעי למיפשט מיניה דר' צדוק — בחולין פרק כל הבשר ק"ו א — לענין דאין מועיל מפה במקום שצריך נטילה — מדאכל ר' צדוק פחות מכביצה ע"י מפה, משמע דפחות מביצה לא בעי נטילה. אלא דל"ל דלמא ר' צדוק — דס"ל דפחות מכביצה לא בעי נטילה — לטעמיה או"ל, דס"ל לענין בהמ"ז כר' יהודה בברכות מה א, דאין חייב בבהמ"ז אלא א"כ אכל כביצה, וה"ה לענין נטילה. אבל לידון — דקרימ"ל כר"מ דכזית סגי ה"ה לענין נטילה, וי"מ כיון דמולורייתא לינו מוקבל טמאה כמ"ש נשנת י"א א"י ד"ה א"י ונפסקים ל"ג ז' ד"ה לאיתות. ומ"ש וי"א שתוס' ור"ן פ"צ דסוכה חולקין ע"ז ור"ל תוס' להלן בסימן קפ"ד ס"ו — ה"ה לענין נטילה, השיעור הוא כזית, ובמ"ש השו"ע פ"ט: אם אוכל פחות מכזית יש מי שאומר שאינו צריך נטילה. ולכן ס"ל לרוקח, דאם אוכל פחות מכביצה יטול ידיו ולא יברך. וא"י — דספיקת הרוקח — דאף לר"מ — דס"ל דהאכל כזית חייב בבהמ"ז — מ"מ אם אוכל פחות מכביצה, אינו חייב בנטילת ידים. משום דאין מטמא בפחות מכביצה לא גזר נטילת ידים. ואע"פ דלענין מוקבל טומאה בכל שהוא, כמ"ש תוס' בסוכה כ"ו ז' ד"ה נטלו כ"ו: דאפילו פחות מכביצה מקבל טומאה כדמוכח בפרק שני (מ"א) דמסכת טהרות דתנן אין בו כביצה הוא טמא והכל טהור. מ"מ כיון דמדאורייתא אינו מקבל טומאה, כמ"ש בשבת צ"א א: זרק כזית תרומה לבית טמא מהו כ"ו אי לענין טומאה כביצה אוכלין בעינן. וכתבו ע"ז בתוס' שם ד"ה א"י כ"ו: משמע דלא מקבל אוכל טומאה בפחות מכביצה. וכן כתבו התוס' בפסחים לג ב ד"ה לאיתות דאכל אינו מקבל טומאה בפחות מכביצה. ולכן לא גזר נטילת ידים. ומ"ש מ"א סק"ג שתוס' ור"ן פ"כ דסוכה חולקין ע"ז — היינו על השו"ע דס"ל שיטול ידיו ולא יברך, והיינו משום דפחות מכביצה אינו מקבל

ודלמא מאי דאיתא דתרומה בעי נטילה, היינו אפילו סתם ידים, כמ"ש בפ"א דשבת כנ"ל, אבל חולין לא בעי נטילה בסתם ידים. אלא ודאי דגם בחולין בעי סתם ידים נטילה. וי"ש במנח"י דהגיגה הנ"ל: ולחמ"א (ליגע במי חטאת מים המקודשים באפר פרה — רש"י) אם נפמאו ידיו נטמא גופו (וכל הגוף צריך טבילה — רש"י): ול"ק כסתם, ובהחמ"א מטביל גופו. משמע דדוקא גבי חטאת בעינן שנטמאו ידיו; אבל גבי חולין, אפילו בסתם ידים בעי נטילה. וערש"י דחולין ק"ו ב ד"ה ונתנה — אמאי דאיתא שם: גוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו: — לאכילה ובלבד שיזוהר מלטמאם. ואפ"ה — דגזוהר מלטמאם — דוקא בעשה תנאי אין צריך ליטול עוד פעם, אבל לולא שעשה תנאי, אע"פ שגזוהר מלטמאם, צריכים נטילה.

(ד) כמו בשחרית, כנ"ל בסימן ד' ס"א דירחץ ידיו ויברך ענט"י. והמקור לברכה זו דנט"י של שחרית הוא בברכות ס ב כמ"ש בסק"ב. והו"ה לנטילת ידים לאכילה. ואע"פ שנטילה זו מדרבנן, אפ"ה מברכין עליה. וכמ"ש בפ"ב דשבת כ"ג א, דכל המצות אף דרבנן בעי ברכה. (ה) הא קובע שמברך המוציא, צריך נטילת ידים. — הרשב"א והרא"ה הנ"ל בסק"ב. וכ"כ מירושלמי הנ"ל בסק"ב, שפסחים: הביאו להן לידים אע"פ שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להם פרפרת אחד מברך ע"י כולם ואין רשות לאורח ליכנס אחר ג' פרפרות (כלומר זה הסימן הוא שלאחר שהיו מחלקין שלש פעמים פרפרות לכל אחד כבר נשלם מנין האורחין של הסעודה, ושוב אין רשות לאורחין אחרים ליכנס לסעודה — פני משה). מ"י שגם זה הפרפרת קודם הסעודה, שאם נאמר שהפרפרת באה בתוך הסעודה, אמאי מברך על הפרפרת. והטעם שנטול ב' ידים, משום שכלן נמקום הסיכה, וקובע סעודה, לכן אחד מברך לכולן. [ועיין דמשק אליעזר].

(ו) בבאה"ג סק"ד ציין: רוקח. וזה שם בהלכות סעודה סימן שכ"ח. וכתב שם שזה משום ספק. וספקו, משום

מכביצה יטול ידיו ולא יברך. ג ה (ז) אם אוכל פחות מכזית יש מי שאומר באר הגולה

ה ס.

ביאורי הגר"א

נטיבול כו' ולפיך משום מזה דמזה סגיל נכזית ולא' נטילה משליכ טבול נמשקה דמטמא נכ"ש מדאורייתא כמ"ש תוס' ס' י"ד א' ד"ה דליכא ואפי' לפי ר"ת מ"מ משום המשקין ענמן אצל תוס' ס' ד"ה לריך כו' כי ל"ד כו' ה"ש מ"מ ונתוס' פסחים קט"ז. ואינו מוכרח תוס' לא רצו לדחוק לאוקמי שאינו אוכל בכל הסעודה כזית פת אצל העיקר לדינא דשיעור נטי' נכזית כיון דמקנל טומאה נכ"ש אצל דלא גזרו כי אם ע"ד שזריך נהמי' כמו של"ג על הפירות ועל הפרפרת אם אינו קונע עליו אלא דתלוי נזהו"ש ולכן תלפן נסוכה ס' נטילה וזכרה ואסמכיהו נספ"ח דנרכות וחד קרל ועוד ולפי שמשום טומאה אי"כ פת

הנ"ל ד"ה נטלו וכ"כ ר"ן ס' ואינו מונן לי דלתרומה וחלי אפי' כ"ש נטי' ידיים פוסלין את התרומה וכמ"ש נמתני' רפ"ג דטהרות ופי' הר"ש האשה כו' נסתם ידי' איירי כמ"ש נספסחא ומ"מ נטילה מונס אפי' דלף נמפה סגיל כמ"ש ס' נוחלין אף מפה ל"ס וכן מ"ש וכ"כ התי"ט רפ"ג דטהרות הוא דברי תוס' הנ"ל דמקנל טומאה נכ"ש ומופדש נמתני' ס' ונת"כ והנ"ל רש"י נפסחים ס' וכן גמ' נכמה מקומות וא"ל לדברי תי"ט וכבר כי שפסקו משום דמדאורייתא אינו מוקנל טומאה ומ"מ מ"מ ונתוס' פסחים קט"ז עמ"ש נספ"ח: (ז) אם כו'. עמ"מ דמ"ס נרוקה ו"ל פחות מכזית והוכחתו מונ"ש נפסחים (קט"ז) [קט"ז] כי נטל ידיו

ברכת אליהו

א"צ נטילה כדאמרינן בסוכה (כו א) ובברכות (מח א), עכ"ל. וקמ"ל סק"ד דמ"ס ברוקח, וא"ל: דעל פחות מ כ כ י צ ה א"צ נטילה¹. והוכחתו מנ"ש בנפסחים קט"ז כ: נטל ידיו בטיבול ראשון נטל ידיו בטיבול שני. ואמאי לא קאמר דנטול ידיו פעם שני' משום משום מזה. אלא ודאי משום דמזה פניא בבזית וא"צ נטילה: משא"כ טיבולו במשקה, דמטמא בכל שהוא מדאורייתא. מ"מ תוס' שם יד א' ד"ה דאיכא. ואמ"ל לפירוש ר"ת שם דמדאורייתא בעינו רביעית לטמא אחרים, מ"מ צריך נטילה בטיבול שני, משום המשקין עצמן שנטמאים מהידים. אבל תוס' שם קטו ב ד"ה צריך כו', כתבו: לא דוקא נקט בטיבול שני דהא עבדי ליה בחר המציא דבעי נטילת ידים. ויש מ"מ סק"ג, [ועין כו' ובתוס' פסחים קמ"ח, [וצ"ל: קט"ז. וכוונתו לתוס' הנ"ל, דמדבריהם יוצא שגם על פחות מכביצה בעי נט"י]. ואינו מוכרח מדבריהם כן. דתוס' לא רצו לדחוק לאוקמי — דברי הגמ' שנטול ידיו בטיבול שני — שאינו אוכל בכל הסעודה כביצה פת, ולכן כתבו דדברי הגמ' „נטול ידיו בטיבול שני" לאו דוקא משום טיבול, וכנ"ל. אבל העיקר לדינא דשיעור נטי' בבזית, כיון דמקנל טומאה בכל שהוא, אלא דלא גזרו להצריך נטי' בכ"ש, כי אם על דבר שצריך בחמץ, כמו שלא גזרו על הפירות ועל הפרפרת אם אינו קונע עליו, כנ"ל בסק"ז. אלא דתלוי נזהו"ש ולכן תלפן נסוכה כו' א: „הא כביצה בעי נטילה וזכרה" כנ"ל בסק"ז. ואסמכיהו בסוף מ"ח דנרכות ג' ב פחד קרא: והתקדשתם (ויקרא יא, מד) אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן אני ה' אליהם ז' ברכה. ועוד לפכרא שא"צ נטי' בפחות מכביצה, משום שאינו מקבל טומאה מדאורייתא, אי"כ אם

טומאה — וי"ל תוס' הנ"ל ד"ה נטלו, ופי' הר"ן שם, דפחות מכביצה מקבל טומאה. ואינו מונן לי, דלתרומה ודאי אפילו כל שהוא בעי נטילה, ידיים פוסלין את התרומה. וכמ"ש במתני' רפ"ג דטהרות מ"א: האשה שהיתה כובשת ירק בקדירה ונגעה בעלה כו' הוא טמא. ופירש הר"ש שם בד"ה האשה כו': „דהך אשה לא בנטמאת באחת מאבות הטומאות איירי כו' אלא באשה טהורה איירי וסתם ידיים שהן שניות", שפוסלים את התרומה. וכתב הר"ש שם, כמ"ש בתוספתא פ"א ה"ג: אחד טהור שידיו טמאות ואחד טבול יום שידיו טמאות (דגם טבול יום ידיו טמאות כמו סתם ידיים) מטמא משקה חולין ופוסל אוכלי תרומה. ומ"מ — א"צ ידיים פוסלין את התרומה אפילו בכל שהוא, נטילה ממש אין צריך, דא"כ כמ"ש סגיל. מ"מ בסוכה שם. ובחולין אם אוכל פחות מכביצה, א"כ כמ"ש ל"צ. וכן מ"ש המג"א שם, „וכ"כ התי"ט רפ"ג דטהרות", דבריו הוא דברי תוס' בסוכה הנ"ל, דמקנל טומאה בכל שהוא, ומופדש במתני' דטהרות שם כנ"ל, ובת"כ על הפסוק מכל האוכל אשר יאכל (ויקרא יא, לד): הא אינו מטמא אלא בכביצה. והביא רש"י בנפסחים שם ד"ה בכביצה נמי, וכן הוא בגמ' בפניה מקומות, וא"צ להביא זה מדברי התי"ט. וכבר כתבנו ששפסקו של הרוקח, משום דמדאורייתא אינו מקנל טומאה פחות מכביצה, ולכן בחולין לא תיקנו נטי', ולכן אם אוכל פחות מכביצה יטול ידיו ולא יברך. ומ"מ מ"א שם, „ובתוס' פסחים קמ"ח, עמ"ש בפ"ג סק"ז.

(ז) מקור דין זה הובא בב"י מהרוקח. וכן ציין בבאה"ג סק"ה. וי"ל הרוקח בה' פסח סימן רפ"ג: ונטלין ידיהם ומברכין ענ"ש מפני שצריך לטבל טיבול שני במרור אבל על אכילת מצה שהוא יוצא בכזית א"צ נטילה דעל כזית

היא, שלא רק שלא צריך לברך, אלא שגם לא צריך לטול. וא"כ צריך ביאור מדוע כתב הרוקח בסימן שכ"ח שבפחות מכביצה צריך נטילה בלי ברכה. ויש לציין כי היז אפרים בהצרותיו על השו"ע וכן הדמשק אליעזר גורסים בדברי הרוקח: דעל פחות מכזית א"צ נטילה. וגירסא זו תמוהה, דאי"כ סותר הרוקח דבריו מרישא לסיפא, ועוד ודאי דבאכילת מצה בעינן כזית.

1 המג"א כתב שכ"כ בל"ח. וזה בדברי חמודות שעל הרא"ש בחולין פ"ח סי"ז אות ע"ב. ושם העיר שזה סותר לדברי הרוקח הנ"ל בסק"ז שבפחות מכביצה צריך נטילה בלי ברכה. וכתב דלא קשה ולא מיד. דבסימן רפ"ג כתב לענין חיוב ושיבול ענ"ש, ומשום הכי כתב דא"צ נטילה, כלומר אין לחיבו נטילה ושיבול ענ"ש; ובס' שכ"ח כתב דמסטיקא יטול ולא יברך. אולם לפי מ"ש רבנו, שההוכחה — שבפחות מכביצה א"צ נטילה — היא מפסחים קט"ז ב, וכמבואר בפנים, אי"כ ההוכחה מהגמ'

באר הגולה

ו פסחים קט"ו.
ז ג"י.
ח חולין ק"ו.

שאינו צריך נטילה. ד ו אם אוכל דבר שטיבולו (ה) באחד משבעה משקין (ח) שסימנם י"ד שח"ט ד"ם (דהיינו יין דגש שזן חלג טל דס מים) ז (ט) ולא נתנגב ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה צריך נטילה בלא ברכה (י) ואפי' אינו מטגל רק ראש הירק או הפרי אפי' הכי יטול (יא) בלא ברכה (ג"י). ה ח (יב) הנומל

ביאורי הגר"א

הכשר ואף קאמר שם ש"מ חרוסת כו' הא מקבל הכשר בכ"ש דאפי' ציד מקבל הכשר כמ"ש בחולין קי"ה ז' לר"י ות"כ וע"כ ל"פ רצ חלל ציד וצנח שם צנחין קמפלגי כו' ושם קכ"ה ז' נשחטה הצהמה כו' ושם קכ"ה א' חלג שחטה צכפרים כו' וש"מ הרצה: (י) ואפי' חלג אפילו כו'. פסחים ס: (יא) בלא ברכה. תוס' שם דס"ל דהאידנא ח"ל נטילה זו חלל כל הגאונים ורוב הפוסקים הסכימו שגם האידנא נוהג כמו פת וזריך צרכה וכן עיקר ועי' טור ס"י תע"ג

ברכת אליהו

משום קפא (ארס שבחזרת — רש"י) דאי ס"ד לא צריך לשקועיה נט"י למה לי הא לא גנע. ואי נימא דצריך נט"י משום הכשר, כאי קאמר שם, "ש"מ האי חסא צריך לשקועיה בחרושת" ואפילו בלא זה שמשקעו, הא מקבל הכשר בכל שהוא, דאפילו בהוכשר חיד מקבל הכשר, כמ"ש בחולין ק"ח ב' לר"י דיש יד להכשר, ותניא כוותיה. וע"כ לא פליג רב אלא ביד, דסבר דאין יד להכשר, ובגמ' שם: כמאי קמפלגי איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא כו' איבעית אימא סברא כו' הכשר לאו תחילת טומאה הוא. וזה שייך דוקא ביד, אבל אוכל גופא מקבל הכשר אפילו בכ"ש. דשם (קכ"ה) [קכ"ז — ד"א] ב' תנן במתני': נשחטה הכהמה הוכשרה בדמיה. ומשמע שעי' דם זה הוכשרה כל הכהמה לקבל טומאה, אע"פ שהדם נוגע רק במקצתה. ושם קכ"א: חלג שחטה צכפרים צריך מחשבה (לאכילה) ואין צריך הכשר שכבר הוכשר בשחיטה. הרי דאע"פ שלא נגע הדם בחלב, הוכשר החלב, מכיון שנגע במקצתו. וכ"מ בשארי מקומות הרבה.

(י) פסחים שם ב'.

(יא) כ"כ תוס' בפסחים קטו א ד"ה כל שטיבולו במשקה. דס"ל דהאידנא איצ נטילה זו. דהנטילה על דבר שטיבולו במשקה, אינה כנטילה שלפני אכילת פת, שהיא משום קדושה ונקיות. אלא היא משום שלא יטמא המשקין להיות תחילה, ויהא אסור שותתן ולפסול את גופו. ומכיון שאין אנו נוהגין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין, ואין כאן התקנה של נט"י, אין לברך על אותה נטילה. אבל כל הגאונים ורוב הפוסקים הסכימו שגם האידנא נוהג נט"י על דבר שטיבולו במשקה, כמו בנט"י של פת, וצריך ברכה. וכן עיקר. ועיין טור סימן תע"ג שכתב: ונוטל ידיו לצורך טיבול ראשון דכל שטיבולו במשקה צריך נטילה ומברך

הרצה שאין צריך וזהו כצ"ח ח"ל נט"י ולמה נלעזר ר"ע ה"ל לחלקו וכן לנא דנרדך: (ח) באחד כו'. שהן מוטלין וזוהו משקה כמ"ש צפ"ח דתרומות: (ח*) שסימנם כו'. פ"ו דמכשירין: (ט) ולא נתנגב כו'. דנלח"ה ח"ע"ג דהוכשר אינו מוטל צנחין כמ"ש צמח"י צפ"ח דחולין השוחט ז' ח' ועוף חלל ילל וזהו דם כו' שטמא ללל ילל כו' וצירושלמי צפ"ח דנדרות ר"ה חמר אין נט"י חלל לפת בלגד תני ר' הושעיל כ"ד שיש צו לכלוך משקה וכן מוכה צפ"י ע"פ דלי משום

אוכל פת הרבה, שאין בכל אחד מהן כביצה, איצ נמי, ולמה נצטער ר"ע כשהיה בבית האסורים, ולא היה לו מים לנט"י, כדאיתא בעירובין כא ב, ח"ל לחלקו לפחות מכביצה, ואז פטור מנט"י. וכן איתא לחלל בס"ח, דבא בדרך מדבר פטור מנט"י. ואמאי פטורו מנט"י, והרי יש לו עצה לחלקו לפחות מכביצה, ואז פטור מהדין מנט"י. אלא ודאי שנט"י אינו תלוי בקבלת טומאה מתתורה, אלא בדבר שצריך בהמ"ז תיקנו נט"י. ולפיכך אף אם מחלקו לפחות מכביצה, מאחר שצריך בהמ"ז, צריך נטילה.

(ח) שהו מטמאין משום משקה. כמ"ש בפ"א דתרומות מ"ב: דבש חמרים ויין תפוחים וחומץ סתוגיות ושאר כל מי פירות של תרומה כו' רבי אליעזר ח"ע"ג משום משקה אמר רבי יהושע לא מנא חמרים שבעה משקים כמוני פטמים (שמונה צורות בשמים שלו שלא בדקדוק — רע"ב) אלא אמרו שבעה משקין טמאים ושאר כל המשקין טהורין.

(ח*) פ"ו דמכשירין מ"ד: שבעה משקין הן הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב ודבש דבורים.

(ט) דבליא"ה אע"ג דהוכשר אינו מטמא בחולין. כמ"ש במתני' בפ"ב דחולין לג א: השוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם כשרים ונאכלין בידים מטאבות כו'. ובגמ' שם: פטמא דלא יצא מהן דם הא יצא מהן דם אין נאכלין בידים מטאבות אמאי דים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין. הרי דאע"ג דהוכשר, אינו מטמא בחולין. וצירושלמי בפ"ח דברכות ה"ב: רב הונא אמר אין נטילה ידים אלא לפת בלבד תני רבי הושעיל כל דבר שיש בו לכלוך משקה. הרי דדוקא שיש עליו עדיין משקה חייב בנט"י, ולא בנתנגב. וכן מוכח בפרק ערבי פסחים קטו א: א"ר אליעזר א"ר אושעיא כל שטיבולו במשקה צריך נט"י אמר רב פפא שמע מינה האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת

צריך נט"י. דילמא משקעי ליה. וכן בב"י הביא מקור לשני דיעים אלו מפסחים שם. ומוכח דשני דיעים אלו הם מטעם אחד. דאם אוכל דבר שטיבולו במשקה, אפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה, ואפילו טובל רק ראש הירק, אפי"ה יטול ידיו. והטעם שמה יגע במקום המשקה, או ישקע הפרי ויגע במקום משקה. ועמ"ש בדמשק אליעזר.

2 בדפוסי השו"ע כתוב בהתחלת דברי רבנו: ואפי' כו' אפי' כו'. ולאחר פיסקא זו מתחיל ד"ה: בלא ברכה. ויתכן דדברי רבנו קאי גם על הא שכתב בשו"ע: ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה כו'. וקאי גם על הא שכתב הרמ"א: ואפילו אינו מטביל רק ראש הירק א"ר אושעיא אפילו הכי יטול כו'. ומ"ש רבנו: פסחים שם, כוונתו למ"ש שם קטו ב דחסא שמשקע בחרוסת

ביאורי הגר"א

לסיד דפריך והא לא נגע דסיד דאינו חייב חליט נוגע במשקה ליל למימר דנריך נטילה מתני' היא כל הפוסל כי חלה דקמיל דאף האידנה וכן צירושלמי דפליגי אם ללשם נלמד חו אף לטבולו במשקה ע"כ אהלידנה קאי דודאי ל"פ אהתניי ונלמדה שפסק ואמר כ"ד כו לדורו אחר ואמרינן ברפ"ד דנכורות וכי הזאה כו ואם היה עושה שלישי בחולין נלמדת אף לפירות היה צריך נטילה אף עכשיו דנטי' לא נטלה וכן נטלה כחש למטה וכולהו משום קדושה ומי' דלכן חזר ונטול שתי ידיו משום דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה למי' חולין לא נטי' כונה לא חתי ספיר כחש תוס' שם ד"ה אסוהי כו ועמ"ש בס"י חלה דטעם אחר נזה כיון דמתחילה לא נטל חלה יד אחת ושני לא צימר ונלגה חיישינן דלמא חסד דעתו ונגע וכחש נפי ע"פ שם

וראית' תוס' דנטילה דהכל' לאו משום קדושה חלה שלא תפסל האוכלין והמשקין ומדפריך ה"ל לא נגע איני מכרעת ד"ל דסיד דלי' חליט נוגע במקום המשקה ומי' כי היה חולין ל"פ ה"ל דלמא ה"ל יאל כו אחרי ידים שניות כו ה"ל חש עושה שלישי בחולין ה"ל צריך נטילה ושם שלא תפסל האוכל' ה"ל ועוד הניאו רמיה מסדר הסיצה דפי' דנכרות דנטול ידו אחת ושם שלא תפסל המשקה וכ"ז אינה מכרעת וכחש תרמי' דמנריך וצונו שצונו על הנקיות וכל זה נכלל מנה לשמוע דברי ראב"ע וק"ו ונלמ' שם אינו חלה משום סרך תרומה וכל' ח"ל לזה ונכלל והתקדשתם אלו מים ראשונים הוא לאכול נטהרה אף שאין עכשיו טהרה תקנה הראשונה קיימת כמו נלמ' אף שאין טהרה ותרומה עכשיו ומה"ה"ל דע"פ מוכח איפכא

ברכת אליהו

מכאן איפכא — דגם בזה"ל צריך גט"י לדבר שטיבולו במשקה — לפי' דפריך, "והא לא נגע", דפי' דאינו חייב בגט"י, א"כ נוגע במשקה, ליל למימר לרבי אלעזר אמר רב אושעיא דכל שטיבולו במשקה צריך נטילה, מתני' היא במסכת פרה פ"ח מ"ז: כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות תחולה. וממילא צריך גט"י. אלא דקמיל דאף האידנה — שכולנו טמאים — צריך נטילה. וכן מוכח בירושלמי דברכות פ"ח ה"ב הג"ל בסק"ט. דפליגי רב הונא ורבי הושעיא אם ללחם בלכד צריך ליטול ידיו, או אף לשיבולו במשקה. ע"כ אהאידנא קאי, דודאי לא פליגי אמתני' דפרה הג"ל, דכל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות תחולה. ובלא התובחה הג"ל — דמאי קמיל ר"א אמר ר' אושעיא, הרי זו משנה בפרה כני' — מהא גופא שפסק רבי אלעזר אמר רב אושעיא ואמר כי' שטיבולו במשקה צריך נטילה, לדורו אחר, ולא בזמן שגזרו בטהרה. ואמרינן ברפ"ד דנכורות כו א: טמא מה מהו שטיבול ואוכל תרומת חוצה לארץ אמר ליה רב נחמן לרמי בר חמא וכי הזאה יש לנו (בזה"ל דכיון דאין עכשיו הזאה בזה"ל הערב שמש נמי לא בעי — רש"י). הרי דסתם מימרא של אמורא — אם אינו מפרש דבריו — הוא אפילו בזה"ל. ואם היה עושה שלישי בחולין, באמת אף לפירות היה צריך נטילה, אף עכשיו, דנפי' לא נטלה. וכן בשו"ת מ"ם צריך נטילה, כמ"ש למשה בסק"י. ובכפולו צריך גט"י משום קדושה. ומי' תוס' בפסחים הג"ל — דלכן חזר ונטול שתי ידיו לאחר שהסיבו, ואע"פ שכבר נטל יד אחת קודם לכן, משום דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה — למי' בחגיגה יח ב: "חולין לא בעי כוונתו", לא אחי שפיר. כמ"ש תוס' בפסחים קטו ב ד"ה אסוהי, דלגבי חולין אין מעכב אם מסיח דעת. ועמ"ש בס"י סק"ח. אלא דטעם אחר בזה, כיון דמתחילה לא נטל אלא יד אחת, ושניה לא נטלה ביד השנייה. וחיישינן דלמא אכח דעתו ונגע ידו הראשונה ביד השנייה. ומי' בסק"י ע"כ פסחים שם, שלכן צריך ליטול שוב פעם בטיבול שני: כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסוהי אסוהי לדעתיה ונגע (בבשרו — רש"י). וי' בברכות מג א: עלו

על גט"י. וראית' תוס' הג"ל — דנטילה דהכא לאו משום קדושה אלא שלא תפסל האוכלין והמשקין — מדפריך שם בגמ' גבי חסא, דאי ס"ד לא צריך לשקועיה לחסא בחרוסת אמאי צריך גט"י והא לא נגע. ומאי ג"מ — ואפילו לא נגע — מ"מ הרי אוכל דבר שטיבולו במשקה. אלא דא"י שאין חייב נטילה זו כחייב נטילה דגבי פת. וראיה זו אי' מברקת. ד"ל דס"ד דגמ' דלא נזר אלא אי' נוגע במקום המשקה. ומי' תוס' הג"ל: "כי היתה בחולין לג א", ר"ל דאמר שם במשנה: השוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם כשרים ונאכלין בידיהם מסואבות לפי שלא הוכשרו בדם. ובגמ' שם: הא יצא מהן דם אין נאכלין בידיהם מסואבות אמאי ידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין. ומ' הא אם עושה שלישי בחולין היה צריך נטילה, ושם הטעם שלא תפסל האוכל, ה"ל הטעם — דצריך נטילה — שלא יטמא המשקין. ועוד הביאו התוס' בפסחים שם ראיה, מסדר הסיצה דפי' דנכרות מג א: הביאו להן יין כל אחד נטול ידו אחת. ושם הטעם שלא תפסל המשקה, וה"ל הכא צריך נטילה שלא יטמא המשקין. וכ"ז אינה מכרעת, וכמ"ש תרמי' בברכות פרק שמיני גג דמברך וצונו ענט"י, שצונו על הנקיות, וכל זה — בין גט"י לפת ובין גט"י לדבר שטיבולו במשקה — בכלל מצוה לשמור דברי ר"א בן ערך. דאיתא בחולין קו א: דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שפך במים (ויקרא טו, יא) אמר ר"א בן ערך מכאן סמכו חכמים לגט"י מן התורה. ודבר שטיבולו במשקה הוא ק"י מלחם. ששם מה שצריך גט"י, אינו אלא משום סרך תרומה, כי בחולין אין שני מטמא אוכל, כדאיתא בחולין שם, וכאן — בדבר שטיבולו במשקה — אי' לזה, שהרי שני מטמא משקין, וצריך נטילה אפילו לולא הגזירה של סרך תרומה, והרי הוא בכלל מה שאמרו בברכות גג ב: והתקדשתם (שם יא, מד) אלו כ"ס ראשונים. והוא לאכול בטהרה, ולא לשותות משקין טמאים. ואף שאין עכשיו טהרה, שהרי כולנו טמאים, תקנה הראשונה של גט"י קיימת. כמו בלחם, אף שאין טהרה ותרומה עכשיו, ולא שייך האידנא לומר גזירה, "משום סרך תרומה" כנ"ל, מ"מ תקנה הראשונה קיימת. ומה"ה"ל דע"פ הנ"ל

באר הגולה

ט מונדרי הרשב"א
ס.
י וורדכי פ"ח
זכריות.

ידינו לפירות הרי זה מגסי הרוח. הנה: (יג) ודוקא שנטלן צתורת חיוב אצל אס נוטלן
משום נקיות שלא היו ידיו נקיות מותר (הנהות סמ"ק) ט (יד) ובשר צלי יש מי שנראה
מדבריו אע"פ שהמוהל טופח עליו דינו כפירות (טז) ותבשיל מחטים (טז) והם

ביאורי הגר"א

כח"ש נפיש דפסחים ונפיש דחולין ופ"ו דמכשירין:
(טז) ותבשיל כ"ו ר"ל דליד פירות אצל כל שאינו פת
כח"ש נפיש: (טז) והם נגובים. דוקא ועי' ר"ש
פ"ז דמקואות וזכ"י ז' זירושלמי ועז"י וס"ל דרוטנ
הוי משקה וכח"ש נפיש דטהרות ואע"י דזיווחל פי ח'
אמרינן ליר שעי' כ"ו מ"ד כ"ו הא אמרינן צחולין ק"כ
א' התם כ"ו וערש"י שם ד"ה ומשני כ"ו אצל הכ"ו כ"ו

ח"ש אע"פ שנטל כ"ו והל"ל דעולה הנטילה ליד אחת:
(יב) הנוטל כ"ו כר"י דסוגיא דפ"ז דהגינה כות"י:
(יג) ודוקא כ"ו תוס' דהגינה שם ד"ה הנוטל כ"ו:
(יד) ובשר כ"ו עי"ן תוספות דחולין ק"ז ז' ד"ה כלס
כ"ו וכ"כ הרשב"א ולא דוקא דזיווחל טופח עליו ושם
ל"ג א' ד"ה ונאכלין כ"ו ופסוט הוא דמוהל אינו משקה
לאף דם התמליט אינו נכסיר אצל דם שחיתה

ברכת אלוהו

יש מוחל, אע"פ לא הוכשר, וגאכל בידים מסואבות. ופשוט
הוא דמוהל אינו משקה. דאף דם התמצית אינו מכשיר, אלא
דם שחיתה. כח"ש נפיש דפסחים טז ב: הנה לדם התמצית
דאפילו בחולין גמי לא מכשיר. ובפ"כ דחולין לה ב: דם
המת (בהמה שמתה מאליה — רש"י) אינו מכשיר כ"ו דם
מגפתו (דם מכת בהמה — רש"י) אינו מכשיר כ"ו פרט
לדם קילוח (שמקין את הבהמה — רש"י) שאינו מכשיר.
ופ"ו דמכשירין מ"ה: תולדות לדם דם שחיתה בבהמה
ובחיה ובעופות הטהורים דם הקזה לשתיה (דם ההקזה
שנחכוין עליו להשקותו לבהמה — רע"ב).

(טז) ר"ל דלא דוקא פירות א"צ נטילה. אלא כל שאינו
פת, ואע"פ שעשו תבשיל מחטים, א"צ נטילה. כח"ש
השו"ע בפ"א: כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא
יטול ידיו. לאפוקי אם אין מברכין עליו המוציא.

(טז) דוקא נגובים. שאם יש עליהם רטיבות, הרי הוא
דבר שטיבולו במשקה, שצריך נט"י. כנ"ל בס"ד. ועי"ן ר"ש
פ"ז דמקואות מתני' ב' שהביא ירושלמי שמקשה דהכא
את אמר מי כבשים ומי שלקות פוסלין ולא מעלין והוי
כמים ואילו בתרומות פ"י תנן מי כבשין ומי שלקות של
תרומה אסורין לזרים הרי דהוי כאוכל ולא כמיא בעלמא.
ובירושלמי תירץ ר"י בר בון גותנין טעם לתרומה
ואין גותנין טעם במקוה. ופירש הר"ש: דתרומה
תלויה בגתנית טעם דאסור באכילה אבל משום הכי
לא נפקי מתורת מים לענין מקוה. והוא הדיו כאן
לענין הכשר, כיון שהעיקר מים, מכשיר ומקבל טומאה.
ועב"י שכתב שם משקה טופח על החטים צריך ליטול
ידיו, לדעת הסוברים בדבר שטיבולו במשקה צריך נט"י.

ופ"ל דרוטב הוה משקה. וכח"ש נפיש דטהרות מ"א:
הרוטב כ"ו בזמן שהן משקה טופח הרי אלו תחלה (דחשובין
כמשקין — ר"ש). ואע"י דבירומא פ"ה פ ב אמרינן: ציר
שעל גבי ירק מצטרף לככותבת ביוה"כ פשיטא מהו דתימא
משקה הוא קמ"ל כל אכשורי אוכלא אוכלא הוא. הא אמרינן
בחולין פ"ב א — אמנתיתן דהעור והרוטב כ"ו מצטרפין
לטמא טומאת אוכלין: — מאי רוטב אמר רבא שומנא א"ל
אביי הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין אלא חלב דקריש מאי
אריא קריש כי לא קריש נמי דאמר ר"ל ציר שעל גבי ירק
מצטרף לככותבת ביום הכפורים התם משום יתובי דעתא
הוא בכל דהוא מיתבא דעתיה. וערש"י שם ד"ה ומשני:

והסיבו ובא להם מים אע"פ שכל אחד ואחד נטל ידו אחת
כראוי. והל"ל לתוס' למימר דעולה הנפילה ליד אחת, גם
לפעם שניה, ומ"מ חזור ונוטל, דחיישינן דלמא אסה
דעתיה ונגעה יד ביד. דאילו לתוס', אמאי נקט בברכות
א, א ע"פ שכל אחד ואחד בטל ידיו, והרי נטילה ראשונה
לא היתה כלל לשם קדושה, אלא משום שלא יטמא
המשקין להיות תחלה, ויהא אסור לשתות' ולפסול גופו.
(יב) בבא"ה"ג סק"ח צי"ן: חולין קו. דאיתא שם בעמוד
א': אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא לא אמרו נט"י
לפירות אלא משום נקיות סבור מינה חובה הוא דליכא הא
מצוה איכא אמר להו רבא לא חובה ולא מצוה אלא רשות
ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות אינו
אלא מגסי הרוח כ"ו. והשו"ע פסק כרב נחמן דסוגיא דפ"ב
דהגינה יח ב כותיה. דאיתא התם: חולין ומעשר מי בעו
נט"י ורמינהי כ"ו לא קשיא כאן באכילה דנהמא כאן
באכילה דפירי דאמר רב נחמן כל הנוטל ידיו לפירות
הרי זה מגסי הרוח.

(יג) תוס' דהגינה יח ב ד"ה הנוטל כ"ו: וכי אמר בפרק
כיצד מברכין (ברכות מג א) אורחין שהיו מסובין לשתות
אצל בעל הבית נוטלין כל אחד ידו אחת התם משום
נקיות הוי וכן משמע לישנא דידו אחת דקתני.

(יד) איתא בחולין קז ב: איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל
(אדם שאוכל מיד חבירו התחוב לתוך פיו — רש"י) צריך
נט"י או לא ת"ש דרב הונא בר סחורה הוה קאי
קמיה דרב המנונא בלם ליה אמצא (תחד לו תחיתת
בשר — רש"י) ואכיל אמר ליה לאו דרב
המנונא את (אדם חכם — רש"י) לא ספינא לך מאי
טעמא לאו משום דזהיר ולא נגע לא דורין קדים ומשי
ידיה מעיקרא. ועתוי' שם ד"ה (בלם) [צ"ל, בלם — ד"א]
כ"ו: פירוש ופת עמה. ומשמע שלולא זה — שהיה פת
עמה — לא היה מקום לחייב בנט"י. וכ"כ הרשב"א בחולין
שם: פת היה גותן לו עם הצלי דאלו צלי לבדו לא היה
צריך נט"י ואדרבה ק"ל דהנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי
הרוח. ולא אצטמא כמוהל מופת עליי, ש"מ דאפילו בכה"ג
אין צריך ליטול ידיו. ושם לג א — על המשנה: הטהרת
בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם כשרים ונאכלין בידים
מסואבות לפי שלא הוכשרו בדם — כתבו שם התוס' בד"ה
ונאכלין כ"ו: לצלי איירי דלא בעי הדחה. ואע"פ שבצלי

נגובים דינו כפירות. ו כ (י) השותה א"צ ליטול אפילו ידו אחת (וע"ל באר הגולה כ סמ"ק נס"י קנ"ט).

ביאורי הגר"א

כזר פיי רש"י שם ד"ה לא כו ומיהו כו והרש"א ונלך ל"טול ידו אחת מהגל ואף שצומח שם אחר כזר עם צנירו כו כזר נזהר מזה נתיב ואמר דמ"ש ל"ש כו לא קלי אלא להשתין ר"ל דלא קלי אלא אסיפא וכשהוא נוטל כו אצל לעולם אינו נוטל אלא ידו אחת דלא כר"א שצריך ל"טול שתי ידיו נשותה נקבע מהגל ותמה על הרש"א ודבריו אינו מונגים ולכן כי הרש"א דזה הנתיב יש לדחות ולכך נריך נטילה משום נילנות כיון דקלי להשתין וכ"ז נראה

והנורף רש"י לזה אע"פ דיוצא מן הנזר כמ"ש ד"ה חלז כו ומיהו כיון שעי' בשלזו נמים יוצא הוי משקה כמו זיעה צרפ"צ דמכשירין דלא כט"ז ומ"א ש"י דנמשקה טופח של ענמו לא הוי משקה וכלי הגל משום דא"ש הדחה כלל ודברי רש"י צרכות כ"ז אי קדמה חין כו ל"ע גם לפי המ"א ולדעתו דאטו מי ליכא למיחש לרוטב: (יז) השותה כו. ר"ל אע"פ דלמירין צרכות ומ"א אי הנילו כו כזר ת"י תוס' שם ונחגיגה ככ"ל נס"ה וכן ציומל ל"י אי תמר הלכה כו אר"ה כו

ברכת אליהו

הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשמור ידיו והן עסקניות (רש"י) ונכנס וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ (שלא יאמרו עליו לא נטל — רש"י) ויכנס מפני חשד אלא נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו ומחזיר הטפוח על האורחין (טפוח פך שיוצקין ממנו מים על הידים מחזירו עלם האורחין המסובין והשמש מחזירו עליהן ואומרי כלם הצריך ל"טול ואין זאת אלא להודיע שנטל זה שהכניס את ידיו — רש"י) אמר רב חסדא לא אמרן (דלא יטול בחוץ — רש"י) אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס דמידע יד"ע דאנינא דעתיה (ולא חשדי ליה — רש"י). הרי דלשתות צריך ל"טול ידיו. אולם כבר פירש רש"י שם ד"ה לא כו: שהיו רגילין להאריך לשתות בשתיה אחר המזון ומיהו צריך ל"טול שמא יתן פרוסה לתוך פיו. והרשב"א בתורת הבית בית שישו שער ראשון מצריך לשתות ליטול ידו אחת, מהנ"ל בברכות מג. ואף שכיומא שם אמר: דיבר עם חבריו והפליג נוטל שתי ידיו וכו' אמר רב חסדא לא אמרן אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ וכו'. הרי דלשתות צריך נטילת שתי ידיו. כבר נזהר מזה בתורת הבית שם, ואמר דמה שאמרו ל"ש „אלא לשתות", ואז צריך ל"טול, לא קאי אלא אהשתין, והטעם משום ניצוצות, ר"ל דלא קאי (אלא) אסיפא — „וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ", אלא קאי ארישא, אהשתין — „אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת", וע"ז אמר רב חסדא דאם רוצה לשתות צריך ל"טול ידו, אבל לקולם אינו נוטל לא ידו אחת שבה הוא שותה. דלא כר"א בבדק הבית שם שצריך ל"טול שתי ידיו בשותה כקבע, מהנ"ל ביומא. ותמה הרא"ה על הרשב"א — שכתב דאהשתין קאי — דתא בהדיא קתני: אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ואין צריך ל"טול שתי ידיו במשתין מים. ודבריו של הרא"ה אינו מבנינים. שהרא"ה סבר בדעת הרשב"א שכוונתו, דמאי דאיתא בסיפא — „דיבר עם תבירו והפליג נוטל שתי ידיו" — קאי אהשתין. אולם כוונת הרשב"א היא, דמאי דאמר רב חסדא, „לא אמרן אלא לשתות", קאי ארישא — אהשתין מים. ולכן כתב הרשב"א שם דזה הראיה מהברייתא — „הלכה בסעודה" — דאמר עלה רב חסדא, „לא אמרן אלא לשתות", דצריך נטילה, יש לדחות. דלכך צריך נטילה משום ניצוצות, כיון דקאי אהשתין.

התם טעמא דיוה"כ לאו משום אוכלא הוא דאי נמי לאו אוכלא כיון דמייבא דעתיה מחייב דהא לא תעונה כתיב (ויקרא כג, כט) וזה לא התענה אבל הכא אוכל ומשקה אין מצטרפין דהא לא שוו שיעוריהו ואע"פ דהתם נמי (יומא ע"ג ב) תנן אבל ושתה אין מצטרפין ה"מ אכל ושתה דקים להו לרבנן דלא מייבא דעתיה בוכי אבל ציר ש"ע"ג ירק קים להו לרבנן דמייבא. והוצרך רש"י לומר זה — „אבל הכא אוכל ומשקה אין מצטרפין דהא לא שוו שיעוריהו" — אע"פ דיוצא מן הבשר, כמ"ש רש"י בריה חלב דקריש: לחה היוצאה מן הבשר. וא"כ משום זה גופא לא יצטרף, דהוי כניעה בעלמא, ולמה הוצרך רש"י להוסיף הטעם שאין מצטרף משום שאוכל ומשקה אין מצטרפין דלא שוו שיעוריהו. מ"מ כיון שעי' בישלזו במים יוצא, הוי משקה כמו זיעה, המוזכר ברפ"כ דמכשירין מ"א: בא במים שאובין והו"ע זיעתו טמאה. והטעם שם כמו שפירש הרע"ב: דמחמת המים היא. דלא כמ"ז סק"ט ומכ"א סק"י שכתבו דבמשקה טופח של עצמו לא הוי משקה. וצ"ל הנ"ל, אע"פ שהמוחל טופח עליו אין צריך נט"י, וכנ"ל סק"ד, משום דאי"צ הדחה כלל, וע"כ לא הוי משקה. והמג"א שם הביא ראייה ממה שכתב רש"י בברכות נב א מריה אין כלי מטמא אדם כו: הלכך כוסות שבתוך המזון שהידיים נגובין אינן מטמאין את הידיים וא"ת פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידיים אין תורת משקין עליו אלא תורת אוכל. הרי דמשקה טופח של עצמו לא הוי משקה. ודברי רש"י צ"ע גם לפירוש המ"א ולדעתו, דאמר מי ליכא למיחש לרוטב לא של עצמו, שזה גם להמ"א מטמא.

(יז) ר"ל אע"פ דאמרינן בברכות מג א: הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו. הרי דלשתיה צריך לכה"פ נטילת ידו אחת. אולם כבר תירצו תוס' שם ד"ה כל אחד נוטל ידו אחת, דהנטילה מפני כבוד הברכה. וכן תירצו בחגיגה יח ב ד"ה הנוטל ידו אחת, דהנטילה משום נקיות. כנ"ל בפע"פ ה', שאם נוטל ידו לפירות משום נקיות, אין זה מגסי הרוח, וכמ"ש סק"ג. וכן ביומא ל א: „תיר הלכה בסעודה (הלכה זו אמרו בהלכות סעודה — רש"י) אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת (אותה ששיפשוף בה ניצוצות — רש"י) ונכנס דיבר עם תבירו והפליג (שהה — רש"י) נוטל שתי ידיו (דכיון שהפליג שעה אחת או שתיים

ביאורי הגר"א

ננטי כדן שתי ידיו ולכן נוטל קודם ואח"כ ליטול פ"ה
לסעודה כי הנטיה היא מוציאו וכונ"ש צ"י ע"פ תרי
ומני ל"ל ולכן אין הפסק כ"ה המוציאה והשחא אח"י
הברייתא דיומא כפשטא לשות מתא ונקבע ואכולה
קאי אלא דלכאורה צ"ע דפ"י ע"פ דנוטל ידיו לטיבול
רשאון ל"ל הא כבר נוטל ידיו צקידוש שהיא במקום
סעודה וכי היא הדרכות וכן מ"ש צע"פ הנוטל
ידיו לא יקדש ונראה דכוס של קידוש שהיא צ"ה
צ"ע מ"ס קידוש אינו קדוש וכן צפ"ח ד"י כוסות
הצ"ח ליטול שנית לטיבול אלא ככוס שני אינו נוטל
צ"י ידיו ואע"פ דלפסקי נאגדתא והלילה ולכן הנוטל
ידיו לא יקדש ונראה שקובע לשות ואינה צ"ה מ"ס
קידוש חש"ש זימנין דהציצא כ"י אלא שמתקדש על

ברכת אליהו

ואני ליפול פעם אחת לפעודה, כי הנטילה ההיא מצויה ונמשך בפסחים פרק ערבי פסחים קטו ב — אהא דאיתא שם: נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני כו' —: נטילת ידים תרי זימני למה לי הא משא ליה ידיה תחדא זימנא. ולכן אין הפסק בי אם המזיגה, ולפיכך סוברים ב"ה שמוזגין לפני הנטילה. אבל שתיית היין אינה הפסק, שהרי מחויב בנטי' לשתיה, מכיון שקובע עליה. והשתא איתא דברייטא דיומא הנ"ל בפשטא, דכולה איירי בשתיה, דאם יצא להשתין נוטל ידיו אחת, ואם דיבר עם חברו והתפלג והסית דעתו נוטל שתי ידיו. ומאי דאמר ר"ח, „לא אמרן אלא לשתות“, היינו לשתות ממש, ובקבע, וע"כ צריך לנטול שתי ידיו, ואכולה קאי, בין ארישא ובין אסיפא. אלא דלכאורה צ"ע דפרק ערבי פסחים שם דנוטל ידיו לטיבול ראשון, למה לי נטילה כלל, הא כבר נטל ידיו קודם הקידוש שהיא במקום פעודה, וכיון דהקידוש הוא לצורך סעודה הוי קבע, וכי ההיא דברכות מג ל הנ"ל. וכן מ"ש בפסחים פרק ערבי פסחים קו ב: הנוטל ידיו לא יקרב. ופירשו רש"י ורשב"ם: דקידושא מפסיק בין נטילה לאכילה והוי כהיסח הדעת ובעי נטילה אחריתי בתר קידושא. וצ"ע אמאי הוי הקידוש הפסק, הרי לקידוש גופא צריך נטי', וא"כ יועיל גם לסעודה. ונראה דכוס של קידוש שהיא באה בפני עצמה, משום קידוש אינו קבע לסעודה, ולכן צריך עוד פעם נטילה לסעודה. ולהכי בפסח אפילו אם נטל לפני קידוש, אין אותה נטילה עולה לטיבול ראשון, דהקידוש הוי הפסק. וכן בפסח בד' כוסות, אף אם נטל לפני קידוש, צריך ליפול לטיבול ראשון, כמבאר להלן סימן תע"ג סעיף ו', ושם הנטילה מפני שטיבולו במשקה, כנ"ל בסקי"א. וכיון דאמרינן דלשתית כוס ראשון אין צריך נטילה דלא הוי קבע, אלא כוס שני אינו נוטל ב' ידיו. ואע"ג דאפסקי באגדתא והלילא בין טיבול ראשון לכוס שני, א"כ אין הנטילה הראשונה עולה לכוס שני, אפ"ה אין צריך נטילה לכוס שני, משום דכיון דהכוס מצוה לא הוי קבע, ולכן „הנוטל ידיו לא יקרב“, דע"ז שנוטל ידיו מראש שקובע לשתות, ואינה באה משום קידוש. ולא כמו שפירש רש"י ורשב"ם שם שהטעם הוא משום הפסק. וזו"ש: הנוטל ידיו לא יקרב אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח בפשיה דרב שכחינהו לשמעתתיה זימנין סגיאין הוה

לרש"י דומק דריש'א דצרייתא חלוק חסיפא וכ"ש לומר
דסיפא לא קאי אלא אחדא לכן פ"י אהוך הסעודה כ"ל
אצל ה"א דנרכות ומכרע'א כדצרי הרשצ"א וכ"כ תוס'
צע"פ קט"ו ד"ה כל כ"ו נסדר הסיצה כ"ו דלפ"י תוס'
מאי פסקא דידיו אינן נקיות ועוד לת' ידו אחת וכן
במתני' רפ"ח צ"א מוחזין כ"ו ל"פ אלא נמוחזין אצל
לכ"ע צע"י נט"י קודם השת"י וזה נ"חא הצריית'
הנ"ל דפ"י דלתי ככ"ע דלמור נט"י קודם דס' השמש
מוחזן אלא דל"ע דהא צ"ח ד"א תיכף לנט"י סעודה
והיחך מפסיק צנרצת היין ושתייה ועוד צדריה הנ"ל
ומפסק ג"כ צנרצת ונרכות ועוד ל"ל כלל הנטיילה
קודם גמיה הא כבר נטל ידו פ"א לכוס ראשון ולכן
צדרי הרא"ה עיקר דכאן שהוא קוצע לשתייה צ"ד

ובכן נראה לרשמי רוחק, דרישא דברייא חלוק מפיא, דרישא איירי בשתיה, וסיפא איירי באכילה. וכ"ש לומר דסיפא — דאיתא, וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ כו" — לא קאי אלא אחרא, ארישא — „אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת", דסיפא הא איירי באכילה, ובכל אופן נוטל אפילו מבחוץ. לכן פי' רש"י אתוד הסעודה, כנ"ל. אבל ההיא דברכות הנ"ל מברקא בדברי הרשב"א, דלשתיה נוטל ידו אחת. ופי' תוס' בפסחים פרק קרבי פסחים קדו א יין דיה כו' : בפרק הסיבה (ברכות מג א) תביןא לא יין כל אהל נוטל ידו אחת פי' שלא יטמא היין ויפסול גופו והתם סגי ביד אחת כו'. דלפי' התוס' בברכות ובחגיגה הנ"ל, דהנטיילה משום נקיות, מאי פסקא דידיו אינן נקיות. ועוד למה דוקא ידו אחת, דהיי הו"ה אם שתי ידיו אינן נקיות צריך ליטול שתי ידיו. וכן במתני' דברכות רפ"ח גא ב : פי'ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ובה"א מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים. ועי' לא פליגי אלא במוזגין אם לעשות זאת לפני או אחרי הנטיילה. אבל לכריע בעי נמי קודם השתיה (ולא כמו שפרש רש"י שם, ויין אמרי נועם שם). וזוהי ניהא הברייא הנ"ל דפרק א' דברכות מג א : סדר הסיבה כו' הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו. דאיתא בריע, אף לביה"ס"ל מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין, דבשתיה מדור, דקודם נוטלין ואח"כ שותין. והא דאמר בברייא דנמי' קודם המזיגה, דהא קתני בא לתן יין לאחר נט"י. דשם שאני דהשמש מוזג, ועי' לא מוזכר המזיגה קודם נט"י. אלא דריע, דהא איתא התם גב ב דבית הלל אומרים : דבר אחר תירכ נמי' פעולה. ולכן מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים, ולפי מה שכתבנו ששונה לאחר נטיילה, הוצא מפסיק בברכת היין ושתיה בין נט"י לסעודה. ועוד דבירושלמי הנ"ל בסק"ב דנוטל ידיו קודם הבאת יין ופרפרת, ואח"כ אוכל סעודת, הרי מפסיק ג"כ בפרפרת וברכתו קודם הסעודה. ועוד דאיתא התם בירושלמי, דנוטל ידיו קודם שתיית יין, ולאחר מכן אם עלו והסיבו, אם הביא שוב פעם יין, צריך ליטול שתי ידיו לפני ששונה היין, ולי'ל כלל הנטיילה קודם שתיה, הא כבר נטל ידו פעם אחת לכוס ששונה. ולכן דברי הרא"ש עיקר, דכאן ששוא קובע לשתיה — וכן הריב"ם, צריך נמי' כדיו, שתי ידיו. ולכן נופל קודם שתיית היין,

ביאורי הגר"א

נותן צעי כוונה אבל גמי' דברכות ס"ל דלריך כוונה והתרחק ת"י לו כחן לפי דעת המוקשה ופולגתא היא צפי' דחולין ל"א ודעת התוס' לפסוק כר"י דלרצ לא גרע מנפלה או הושיט ידיו למים וכ"פ הרשב"א דהלכה כר"י לגבי רצ וכן רצא לגבי רצ נחתן וכ"פ בהג"א שם וכן פסק הרוקח דבירושלמי ר"ה סבירא ליה כר"י וה"ל רצ יחיד לגביהו וכמ"ש בהג"א צ"ד ס"ס קל"ה אצל הרמזים וש"פ פי' כרצ וכמ"ש צ"ע שם דסתמו' לסוגיא דפ"ג כרצ ור"י ס"ל כותיה וכן הסוגיא צ"פ דהג"ה מפורש שם דל"ל כונה לנט"י דחולין וכמ"ש למטה חלל וכלן מ"מ נכון הוא לפסק רשב"א דפי' ולנט"י לכ"ע צעי כונה מומ"ש בתוספתא פ"ק דידים הנוטל לידים הנוטל מתכוין והנותן ח"ן מתכוין הנותן מתכוין והנוטל ח"ן מתכוין ידיו טהורות ור"י יוסי' אומר ידיו טהורות אלא ח"ן לרצון כוונת או נוטל או

נותן צעי ורצ עזמו אחר צעי כ"ה נוטל אדם ידיו שחרית כ"י וע"כ צש"מ א"ת ידיו וכמ"ש רש"י והרמזים ולקמן רס"י קס"ד דנל"ה לא מהני וכמ"ש צ"ע שם אמרי כיון דצעי כ"י ודל"ה דוקא צמתנה והה"ל דחולין שם פירות שנפלו לתוך אמת המים כ"י הה"ל צנ"עיה דחולין וצידים תחלות או בחולין שצנשו על טהרה הקודש וכמ"ש לג' ז' אצל נאכילה דחולין צפת שה"ל משום סרך תרומה דינה כתרומה דלכ"ע לריך כונה כמ"ש וצ"ה נחל גס רישא דנטל לדבר שצנולו במשקה כמ"ש טבל לחולין והוחק לחולין כ"י ועי' תוס' שם ד"ה כחן לחולין כ"י וצ"ע דדבר שצנולו במשקה ח"נו משום סרך תרומה וכמ"ש תר"י לפי שרצו התרומה מהפת ולכן ח"ל נט"י לפירות אצל דבר שט"ב משום חולין עמ"ן הוא ותוס' הנ"ל שהוכיחו מה"ל דברכות ללאו משום קדושה הן חל"י לשיטתיהו ש"י בהג"ה שם

ברכת אליהו

שנית, אף שהיה הפסק. ואפ"ה בהך דחולין — כשנטל ידיו שחרית — דוקא בפתנה מועיל, ומוכח שצריך כוונה לנט"י. וההיא דחולין לא ב: פירות שנפלו לתוך אמת המים ופשוט מ' שידיו טמאות ונטלן ידיו טהורות ופירות אינן בכי יותן ואם בשביל שיוחדו, ידיו טהורות ופירות בכי יותן. הרי דאף בנט"י מועילה נטילה ללא כוונה. והיא בנתיקה דחולין ובדידים תחלות, וכגון שהכניס ידיו לבית המגוגע, או בחולין שנעשו על טהרת הקודש, ובמ"ש לג' ז' אצל באכילה דחולין כפת — שהוא משום סרך תרומה — דינה כתרומה, דלכ"ע צריך כוונה, כמ"ש קו ב', וכנ"ל. ובהו נחל גס רישא של חס"ע דנטל לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם אין אותה נטילה עולה לו, משום שנטילה לדבר שטיבולו במשקה אין צריך כוונה, דכל הנטילה היא משום שידים מטמאות את המים. משא"כ לאכילה, הנטילה משום סרך תרומה, ואותה נטילה צריכה כוונה, וע"כ אין הנטילה לדבר שטיבולו במשקה מועילה לאכילה שאח"כ. כמ"ש בהג"ה יט א: הנוטל לחולין והוחק (נתכוין — רש"י) לחולין אסור למעשר. וכ"ש לתרומה. והר"ה דאין נטילה לדבר שטיבולו במשקה מועילה לנטילה דאכילת פת, שהיא משום סרך תרומה. ועיי' תוס' בהג"ה שם יח ב' ד"ה כאן לחולין כאן למעשר. דאיתא בגמ' שם: הנוטל ידיו נתכוין ידיו טהורות כ"י והתניא בין נתכוין בין לא נתכוין ידיו טהורות אמר רב נחמן לא קשיא כאן לחולין כאן למעשר (בעי כוונה — רש"י). וכתבו התוס': משמע דאם לא כיון למעשר לא מהני וכ"ש בתרומה והקשה הר"ר אלחנן דאמר בפ' אלו דברים בברכות (נא ב') ב"ש אומרים נוטלים את הידים ואח"כ מוויגין את הכוס שאם ימוגו את הכוס שמא יגע במשקים שאחורי הכוס והשתא אפילו נוטלן גמי כיון דלא מהניא הך נטילה לתרומה היא ליה פוסל את התרומה ותנן כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה ותירץ דכיון דנטל ידיו לחולין לא פסיל תרומה. וצ"ע דבר שטיבולו במשקה אינו משום סרך תרומה, וכמ"ש תר"י לפי שרצו התרומה מהפת ולכן אי"צ נט"י לפירות, אבל דבר שטיבולו במשקה משום חולין עמ"ן הוא. ותוס' הנ"ל שהוכיחו מה"ל דברכות לאו משום קדושה

כוונה. ר"ל דפי' דחולין לא בעי כוונה. אבל גמי' דברכות ס"ל דצריך כוונה, וכמו שהוכיחו התוס' בד"ה כל, מגמ' דברכות כנ"ל. והתרחק שבגמ' תירץ לו כאן לפי דעת המקשה, דחולין לא בעי כוונה. ופולגתא היא בפ"ב דחולין לא א בגדה שנאנסה וטבלה: דרב ס"ל דטהורה לביתה, דחולין לא בעי כוונה, ור"י ס"ל דאינה טהורה, דחולין בעי כוונה. ודעת התוס' בד"ה כל — דכתבו דחולין בעי כוונה — לפסוק כר"י דלרצ אם נטל מתחלה לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ אוכל לחם, לא גרע מנפלה או הושיט ידיו למים דטהורים. ומ"ש הרשב"א בחולין שם, דהלכה כר"י לגבי רב, וכן הלכה ברבא לגבי רב נחמן, ורבא ס"ל התם כר"י, וכ"פ בהג"א שם פ"ב סימן א'. וכן פסק הרוקח בהלכות חפיפה סימן שצ"ט, משום דבירושלמי פ"ב דמגילה ה"ה ר"ה סבירא ליה כר"י וה"ל רב יחיד לגביהו. וכמ"ש בהג"ה ביור'י סוף סימן קצ"ח סעיף מ"ח, שלא מועיל טבילה ללא כוונה. אבל הרמב"ם בה' מקוואות פ"א ה"ה וש"פ פסקו כרב, דטבילה ללא כוונה מועילה. וכמ"ש בשו"ע שם. דפתמא דסוגיא דחולין פ"ב שם כרב, ור"י ס"ל כותיה, וכן הסוגיא בפ"ב דהג"ה יח ב' מפורש שם, דאי"צ כוונה לנט"י דחולין, וכמ"ש למטה. אלא דכאן מ"מ נכון הוא לפסק הרשב"א דפסק דלנט"י לכ"ע בעי כוונה. במ"ש בתוספתא פ"ק דידים ה"ו: הנוטל לידים הנוטל מתכוין והנותן ח"ן מתכוין הנותן מתכוין והנותן ח"ן מתכוין ידיו טהורות ור"י יוסי' אומר ידיו טהורות אלא ח"ן לרצון כוונת או נוטל או נותן בעי. ורב עצמו — דס"ל דנדה לא בעי כוונה לחולין כנ"ל — אומר בחולין פרק כל הבשר קו ב: נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו. וע"כ בששימר את ידיו, וכמ"ש רש"י בד"ה ומתנה: ובלבד שיוהר מטלגפם ומלטמאם. והרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"ו: נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כ"י והוא שלא יסיח דעתו מהן. וכן הוא לקמן ריש סימן קס"ד. דבפלא"ה — בלא תנאי — לא מהני. וכמ"ש בערבי פסחים שם: אמרי כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה וגגע. ולכן צריך נט"י לטיבול שני, אלמא שולוא חשש ד, אסחיה לדעתיה וגגע", לא היה צריך ליטול

ביאורי הגר"א

דנטול שחרית התנאי הוא שיהא זכיר נשמירתו דנלחיה כיון דעמי שעות כל היום לנחל אסחי לעתיה ועי' דהס"ז שם וע"ל סי' קנ"ט סימ' וכן עיקר כרסיה דלא חמירי נט"י מטעלה וכח"ש השתא כל גופו כו' והס"ח דחגיגה וזכרע' לעזר שם ל"ק כלן כו' וע"כ לאכילה דחמיק שם דלנגיעה דחולין ח"ל נטילת ידים ולא חוקים שם נידים תחלות:

ברכת אליהו

ולכתחילה יכוין הנטל הנטילה המכשרת לאכילה. אבל בדעבד אפילו אם לא כוון מועילה הנטילה. וכן עיקר כראיה. דלא חמירי נפמי מטבילה. וכפ"י בחולין ק א: תמי טבריא כו' ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהם פניו ידיו ורגליו לא כ"ש. והו"ה לענין כוונה לא חמירי נט"י מטבילה. וההיא דחגיגה הנ"ל מברקא דלא בעי נט"י כוונה. דאמר שם: לא קשיא כאן לחולין (דלא בעי כוונה) כאן למעשר. וע"כ הא דלא בעינן כוונה לחולין, היינו לאכילה, דמפיק שם לעיל מגיה: לא קשיא כאן באכילה (מתניתין דמצריך נטילה — רש"י) כאן בנגיעה. הרי דלנגיעה דחולין אי"צ נטילת ידים. וליכא למימר דמיידי שם לנגיעה ובידיו תחלות כנ"ל, דאי"כ אהא דמקשה הגמ' שם אמתניתין דחגיגה דתנאי נטילת ידים לחולין. ומתרתה הגמ' כנ"ל, כאן לחולין כאן למעשר, והיינו לאכילה, אמאי לא איקום שם הגמ' דמיידי לנגיעה ובידיו תחלות, וכר"ע. דאיתא בחולין לג ב: הכנים ידיו לבית המנוגע ידיו תחלות דברי רבי עקיבא. אלא ודאי דהסוגיא אולא כרבנן, דפליגי אר"ע שם, וס"ל דידיו שגיות, ואין צריך נטילה לנגיעה, וכל הסוגיא דחגיגה מיידי לענין אכילה, ואפ"ה לחולין אי"צ כוונה. וא"כ נדחה מה שכתב בשו"ע שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם וא"צ לומר אם נטל ידיו שלא לאכול ואח"כ גמלך לאכול, דאין אותה נטילה עולה לו. אלא אותה נטילה עולה לו, והיינו משום שהנטילה הראשונה מועילה אף שנטל ללא כוונה.

וכוונתו היא כך, דאיתא בברכות בברייתא מג א: כיצד סדר הסיבה כו' הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו. ובסיפא איתא: עלו והסיכו ובה להם מים אי"צ שכל אחד ואחד נוטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו כו'. וכתבו התוס' בפסחים קטו א ד"ה כל, דברייתא איירי שנטל בשביל שתית יין, ונטילה ליין אינה משום קדושה, משא"כ בסיפא איירי שרוצה לאכול, והנטילה היא משום קדושה, לכן צריך לחזור וליטול שתי ידיו. וזהו שכתב רבנו 'ותוס' הנ"ל שהוכיח מהא דברכות, דנט"י לדבר שטיבולו במשקה, לאו משום קדושה הך, עפ"י מה שפירשו דסיפא דברייתא שנוטל ידיו איירי שנטל ידיו לאכילה, אולי לשיטתיהו שכתבו בחגיגה שם וכו', שהנטילה היא משום סעודה. ועפ"י הוכיחו דהתוס' בפסחים, שאם נוטל משום יין אין הנטילה משום קדושה, משא"כ אם נוטל משום סעודה, הנטילה היא משום קדושה, ולכן נוטל שתי ידיו. כך הסביר רבנו שישת התוס', אבל לדעת רבנו, בשני המקומות איירי שנוטל עבור השתיה, ואם קובע לסעודה צריך ליטול שתי ידיו, והחילוק בין רישא לסיפא הוא, בין קובע עצמו לשתייה או לאו. וכן כתב רבנו באמרי נועם שם, שמש"ש בגמ' כיצד סדר הסיבה וכו', איירי באופן שקובע לשתייה, וע"כ צריך ליטול שתי ידיו.

ד"ה כלן והקשה כו' ות"י כו' חלל יש לזכות דלא חמרו כל הפוסל כו' חלל דנר הפוסל כמו סתם ידים וכיוצא חלל הראיה חולק עליו ולומר דמתוספתא לין ראיה דתרומה חמירי לתרומה וכח"ש נפ"ז דחגיגה שם ל"ק כלן כו' וכמו רישא דתוספתא שם כל שאינו מוטל נמשא כשר ליתן לידים דמיידי לתרומה כח"ש תוס' נדה ע"ל ג' ד"ה ווערה כו' וכח"ש סי' קנ"ט סי' י"ח וט"ס שם נדה"ס ו"ל נ"י לין דורשין והס"ח

הן אולי לשיטתיהו, שכתבו בחגיגה שם ד"ה כאן והקשה כו' ות"י כו'. אבל יש לזכות ראית הר"ר אלחנן דלא אמרו כל הפוסל את התרומה מטמא משקיף להיות תחלה, אלא דבר הפוסל כמז כותם וכו', ולא אם נטל ידיו, ואפילו אם נטל ידיו בסתם ולא נטל לחולין. אבל הרא"ה בבבא הבית בית שיש שער רביעי חולק על הרשב"א, ואמר דמתוספתא אין ראיה דבחולין בעי כוונה, (דברתרומה) (דברתוספתא) מיידי לתרומה, ולתרומה בעי כוונה. וכפ"י כפ"כ דחגיגה שם: לא קשיא כאן לחולין כאן למעשר (בעי כוונה וכ"ש לתרומה — רש"י) וכמו רישא דתוספתא שם, כל שאינו מטמא במשא כשר ליתן לידים, דמיידי לתרומה. כפ"י תוס' נדה ק"א ב ד"ה מקרה כו': הא דתנאי במסכת ידים כל שאינו מטמא את המים במשא כו' דהתם איירי לתרומה כו'. דאלו לחולין כשר לנט"י גם מי שמטמא במשא. וכפ"י סימן קנ"ט סעיף י"א: הכל כשרים ליתן מים לידים אפילו חש"ו כותי ונדה. ואע"פ שמשמא' במשא, אפ"ה כשרים ליתן מים לידים לחולין. ומ"ש בברק הבית שם, אבל לחולין לא בעינן כוונה כדאיתא התם בפ' כל הבשר, מ"ס הוא, וצ"ל כפ"י אין דורשין. דהתם בחגיגה מוכח דלא בעינן כוונה לחולין, וכנ"ל. וההיא דפ' כל הבשר בחולין הנ"ל: נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו. — דהוכיח הרשב"א דבעי כוונה, כנ"ל. — התנאי הוא שיהא אפ"ה בשמירתו. דבלא"ה כיון דעמי שעות כל היום דלמא אפ"ה לדעתיה. ועיין בברק הבית שם שהביא עוד פירושים על גמ' זו. וע"ל סימן קנ"ט סעיף י"א דכתב המחבר:

3 'ותוס' בחגיגה כתבו דמאי דאיתא בברכות, ב"ש אומרים נוטלים את הידים ואח"כ מוזגין את הכוס, הנטילה היא משום אכילת חולין, וע"ז כתב רבנו: וצ"ע דדבר שטיבולו במשקה אינו משום סדר תרומה. ובדמשק אליעזר כתב דזה תמוה דהלא שם בברכות מיידי בנוטל ידים לסעודה פת ולא לענין טיבולו במשקה. ולכן הגיה בדברי רבנו ופירש דבריו עפ"י ע"ש. ולי נראה שאפשר לכאור דברי רבנו בלי להגיה. שרבנו הולך כאן לשיטתו, ע"פ מה שכתב בסק"ז, ויותר מפורשים הוצרכו במשקה רבנו שברכות נא ב. דמה שאמרו בברכות שם ב"ש אומרים נוטלים את הידים ואח"כ מוזגין את הכוס, הנטילה היא משום השתיה, ונטילה לשתייה ולטיבולו במשקה היינו הך. ולא כמו שכתב שם רש"י דהנטילה היא בשביל סעודה. וזהו שכתב רבנו שברכות התוס' צ"ע דדבר שטיבולו במשקה אינו משום סדר תרומה, אלא משום חולין עצמו הוא. ומ"ש רבנו 'וכח"ש תרי"ה, הוא בברכות סופ"ה ג' שכתב שם, שיעקר נט"י הותקנה על הפת, לפי שרוב התרומה מהפת, והנטילה משום סדר תרומה, ולכן אי"צ נט"י לפירות אבל דבר שטיבולו במשקה — מה שצריך נטילה — משום חולין עצמו הוא, וא"כ קשה לפ"יו, למה אם נטל ידיו לחולין, לא פסיל תרומה, הרי לא נטל כלל משום סדר תרומה. ואח"כ כתב רבנו 'ותוס' הנ"ל בפסחים קטו א ד"ה כל, אולי לשיטתיהו,

באר הגולה

מ סל"ח תשנ"ה
ספ"ק דעירובין.
ג עניות פ"ה.
ס שנת ס"ג.
ע סוטה ד'.
פ שנת ס"ג.
צ נ"י צפי' דברי
הטור.
ק תוס' נצרכות נ"ל
ונפסקים ז' והר"ס
ס.

(יט) ואם נגע נטילתו נזקקת המטונפים נגופו יחזור ויטול ידיו (תשנ"ה רש"ל סי' קל"ג וקל"ג) ועי' לקמן סי' קס"ד (כפול לקמן ושם נתבאר לערך ג"כ לתזור ולנרד).
ח מ (כ) מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים פטור מנטילת ידים.
ט צריך לזוהר בנטילת ידים שכל המזלזל בנטילת ידים ג חייב נידוי ס ובא לידי עניות ע ונעקר מן העולם. י פ אע"פ ששיעורם ברביעית (פ') רביעית הלוג דהיינו שיעור זילה וחצי) יוסף ליטול בשפע דאמר רב חסדא אנה משאי מלא חפני מיה ויהבי לי מלא חפני טיבותא. יא צ (כא) מברך קודם נטילה שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ק (כב) ונהגו שלא לברך עד אחר

ביאורי הגר"א

חייבין ולא פטרו אלף נזלחמה וכח"ש צהי מלכים וכן נגטי' כח"ש צפי' דפסחים ושינו לנטי' ד' מילין כו' לש' אלף לפניו ושם להולך דרך וכח"ש צירושלמי פרק ח' דנצרכות להלה ולנטילת ידים אלס מהלך לרנע מילין הדל דלת אחר לפניו אלל ללחריו כו' ומסיק שם דנציתו דמי כללחריו ועוד שם ר' אבינל מפקיד להחורייא הן דלתון ומסכתון ומסתחון מיל' נסנן ידיו וחתני על כל יומל' אלל שדעתו דמקום סכנה כוללחמה דמי וכ"כ תוס' דעירובין כ"ל צ' ד"ה מוטנ ח"ש נזנדר לו כו' ח"ש הטור סי' שס"ו הולכי מדצרות פטורין מעשה דלל כנ"י שנדחק שם לפי דוקל' שירל' ע"ש ח"ש מדצרות: (כא) מברך כו'. פסחים ז' צ' ושי"מ: (כב) ונהגו כו'. תוס' שם ד"ה על כו' וכטעם ראשון

ברכת אליהו

בדרך. וכמו שפירש רש"י בד"ה לגבל: אם מהלך אדם בדרך כו' וכן לנטי' לאכילה אם עתיד למצוא מים לפניו בד' מילין הולך לשם וגוטל את ידיו. הרי דההולך בדרך חייב בנט"י. וכח"ש צירושלמי פ"ח דברכות ה"ב: לחלה ולנטי' אדם מהלך ד' מילין כו' הדא דאמר לפניו אבל לאחריו אין מטריחין עליו. ומסיק שם דנציתו דמי כללחריו. ועוד שם: רבי אבינל מפקיד לחמריה הן דלתון משכחין מוסתחון מיה נכפין ידיכון ומתני' על כל יומל' (היה מצוה להחמרים שלו הן דלתון משכחין במקום שאתם מוצאין מים לנטילה תטלו ידיכם אף בשחרית ותהיו מתגין על כל היום לסמוך על כך — פני משה). הרי דהולכי דרך חייבים בנט"י. אלא שדעתו של השו"ע — שכתב, "או במקום סכנה" — דמקום סכנה כוללחמה דמי. וכ"כ תוס' בעירובין כא ב ד"ה מטנ, דבמקום סכנה פטורין מרחיצת ידים. וח"ש השו"ע, "במדבר או במקום סכנה", דסתם ההולך במדבר הוא מסוכן ופטור מנט"י, אבל הולכי דרכים חייבים בנט"י. וח"ש השו"ע פסימן שפי' הולכי מדצרות פטורין מעירובי הצירות, דדוקא הולכי מדברות — שהם בסכנה פטורין מעירובי הצירות. דלא כח"ש שנדחק שם לפרש דוקא שירא פטורין מעירובי הצירות, ויחידים חייבים, ע"ש. וח"ש, "מדברות", דמשמע משום שזה מקום סכנה פטור מעירובי הצירות, ואפילו בלא שירא. ועמ"ש סק"ו.

(כא) פסחים ז ב ושאר מקומות: כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן.
(כב) תוס' בפסחים ז ב ד"ה על כו'. וכטעם ראשון שם: וכן בנט"י לא חילקו בין נטילה של אחר בית הכסא דלא

(יט) ואם נגע כו'. כח"ש צע"פ שם דלמל' כו' ונגע וערש"י שם ד"ה חסחי כו' ונצנת י"ד ח' ד"ה עסקניות כו': (כ) מי שהיה כו'. למד מספיק דערוצין ד' דברים כו' ולינו מוכר כח"ש ה"ר יהונתן שם דוקל' מחנה היולל לוללחמה אפי' רשות אלל שירל' ההולכת מוקום למוקום לל שדין שירל' צד' דברים אלל כדין יחיד העומד נציתו ע"כ וכח"ש נגמי' שם וכח"ש צתוספתל פ"ק דעירובין להלים שצשירל' חייצין צעירונ' שזמחנה פטורין וון העירונ' ור"ל מחנה היוללל לוללחמה כח"ש החי"מ פ"ל שם ולף לרונצין ורצצ"ל שלל כי לוללחמה חי"מ כתבו דוקל' צעשרה וכח"ש צירושלמי וחי"מ דברי ה"ר יהונתן עיקר ולף להרנצ"ס שכי' ליפכל' שזמחנה חי"מ וצשירל' פטור כג"י הירושלמי חי"מ ס"ל דהולכי דרך

(יט) כח"ש בפסחים פרק ערבי פסחים קטו ב: דלמל' אסחי אסחיה לדעתיה ונגע. וערש"י שם ד"ה אסחי לדעתיה ונגע: בבשרו. ובשבת יר א ד"ה עסקניות הן: ונגעין בבשרו. וזהו שכתב הרמ"א: במקומות המטונפים.
(כ) למד ממופ"ק דעירובין יז א: ד' דברים פטרו במחנה כו' ופטורין מרחיצת ידים כו' ומלערב. ואינו מוכרח. כח"ש ה"ר יהונתן שם דוקא מחנה היוצא למלחמה אפילו רשות אבל שירא ההולכת ממקום למקום לא שדין שירא בד' דברים אלל כדין יחיד העומד בביתו ע"כ. וכח"ש נגמי' שם טז ב, דבבקעה מקיפין בשלשה חבלין זה למעלה מזה, בין בשירא ובין ביחיד. הרי דדינם שוה. וכח"ש צתוספתל (פ"ק) דעירובין ה"ד: אהלים שבשירא חייבין בעירובי שבמחנה פטורין מן העירוב. ור"ל מחנה היוצאה למלחמה. כח"ש החי"מ פ"א מה' עירובין ה"ג. ואף לרמב"ן ורשב"א בחידושי' שם, שלא כתבו ש"מחנה" היינו ביוצאים למלחמה, מ"מ כתבו דמחנה היינו דוקא בעשרה. וכח"ש צירושלמי שם פ"א ה"י, ודרשוהו מהכתוב: עד למחנה גדול כמחנה אלהים (ד"ה א יב, כב), וכמה מחנה אלהים עשרה. ומ"מ דברי ה"ר יהונתן עיקר, דדוקא במחנה היוצא למלחמה פטור מנט"י. ואף להרמב"ם — שכתב איפכא בפ"א מה' עירובין ה"ג, שבמחנה חייב בעירוב, ובשירא פטור מעירוב, כגירסת הירושלמי שם — מ"מ ס"ל דהולכי דרך חייבין בעירוב, ולא פטור אלא במלחמה. וכח"ש כהי מלכים פ"ו ה"ג. וכן בנפ"י פטורין דוקא במלחמה כמבואר שם. כח"ש כפי' דפסחים מו א ושי"מ: לתפלה ולנטילת ידים ארבעה מילין כו' ל"ש אלא לפניו. ושם הוא להולך

נטילה משום דפעמים שאין ידיו נקיות ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשף ידיו שכבר ידיו נקיות קודם שיטיל עליהם מים שניים. הגה: (כ"ב) גם יכול לנרץ עליהם קודם נגוב שגם הנגוב מן הנוזל ומקרי עובר לעשייתו (הנהגות אשרי פיך) (כ"ג) ואם שכה לנרץ עד אחר נגוב ונרץ אחר כך. יב ש וינגבם (כ"ד) היטב קודם שיבצע שהאוכל בלי נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. יג ת (כ"ה) המטביל ידיו יכול לאכול בלא נגוב א והוא הדין (כ"ה) לנוטל ידיו בבת אחת ושפך עליהם

ביאורי הגר"א

לא על ק"ש נתקנו כוונת הרש"א וכ"כ תוס' נפסקים שם ד"ה צידקל ונסוכה שם ע"ש אלא דלטעם ראשון יכול לנרץ וכח"ש נזכרות שם זה הטעם ג"כ ללול עונשין כפי תרש"א ועמ"ל ופי' שהג"ה כשני הטעמים ולקולל: (כ"ד) היטב כו'. ערש"י שם: (כ"ה) המטביל כו'. תוספתא רפ"ז דידים וז' צ"ל נ"ל הטעם דלינוז משום מים טמאים משא"כ נזמניל דלין שם מים טמאים וכמש"ל ס' קס"ג ס"א ח"ש וה"ה כו' וכונש"ש וכן כו': (כ"ה) לנוטל כו'. והוא ג"כ מה"ט ש"ן שם מים טמאים כנ"ל ור"ה ש"א מים שניים כח"ש

שם וכ"כ נזכרות כ"ה וועיקרא כו': (כ"ב) גם כו'. כטעם שני שם וכ"כ נזכרה ל"ט א' ד"ה עובר: (כ"ג) ואם כו'. הג"ה צ"ח חולין נז"ה ולא אשתמיט כו' מיהו כו' כדפי' נזכרות ור"ל כונש"ש נספיק שם נז"ה נז"ה כו' וכל היכל כו' אצל הרמזים פיה"ל מהלכות נזכרות כו' דלינוז ונרץ אח"כ וכונש"ש כ"ה א' ומה שחילק בין נזכרת הנוזל לנזכרת הנהגין לא מ"י שם כן דהא מצינו ר"ה מוטל ועלה ולא אידחי אלא משום דמעיקרא כו' ור"ה"ה הג"ה הוא ממש נזכרות שם דנרץ יוגר אור אחר ק"ש ולינה מנרעל נזכרות ק"ש

ברכת אליהו

והלא צריך לברך עובר לעשייתו. הרי דגם בברכת המצות צריך לברך קודם עשייתו. וכן דעת התוס' בסוכה לט א ד"ה עובר לעשייתו, ע"ש שהאריכו. אלא דלטעם ראשון שכתבו התוס' בפסחים ז ב ד"ה על, שמברכים לאחר הטבילה, מכיון שא"א לברך קודם נטילה שלאחר בית הכסא, ע"כ לא חילקו בטבילה. ולפי טעם זה, גם בנטי יבול לברך אחר שנטל ידיו, וכח"ש בברכות דמברך לאחר שטבל. וזה הטעם ג"כ ללול, שמברך לאחר שנטל, שקודם שנטל מונח בכלי, ואינו מזומן לו, ואיך יברך עליו, וכח"ש התוס' בסוכה לט א ד"ה עובר לעשייתו. ועמ"ש בפסחים תרנ"א סקט"ז. ועמ"ל סקט"ז שכתב הטעם — שיכול לברך לאחר הנטילה — מכיון דלא חזי מעיקרא לברכה, לכן מותר לברך אח"כ. ופסק בהג"ה כשני הפעמים שהובאו בתוס' בפסחים, כנ"ל בסק"ב, ולקולל: כטעם השני — שהניגוב חלק מהמצוה, וע"כ יכול לברך אחר הנטילה קודם הניגוב, ומקרי עובר לעשייתו, וכטעם הראשון של התוס' — ש,אם שכתב לברך עד אחר ניגוב מברך אח"כ.

(כ"ד) ערש"י בסוכה ד ב שכתב — אהא דאיתא בגמ' שם: כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אכל לחם טמא — דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה.

(כ"ה) תוספתא רפ"ז דידים ה"א: המטביל את ידיו א"צ לנגבם. וכתב ב"י נ"ל הטעם דניגוב משום מים טמאים משא"כ במטביל דאין שם מים טמאים, ובמש"ל סימן קס"ב ס"א. וזהו שכתב כאן השו"ע, "והו"ה לנוטל ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית מים בבת אחת", והיינו משום שאין אין מים טמאים. ובמש"ש בסימן קס"ב: וכן אם שפך על שתי ידיו רביעית בפעם אחת כיון דאין שם מים טמאים כלל א"צ להגביה ידיו.

(כ"ה) והוא ג"כ מה"ט — שאין שם מים טמאים, כנ"ל בסק"ה. וראיה שא"צ מים שניים, כח"ש ברפ"ז דידים

מצי לברך קודם. וכ"כ בברכות נא א ד"ה מעיקרא כו': וכן בנטי שפעמים אדם בא מבית הכסא ואין אדם ראוי לברך עד לאחר הנטילה נהגו העם לברך כל שאר ברכות ידים לאחר הנטילה.

(כ"ב) כטעם שני שבתוס' בפסחים ז ב ד"ה על כו': לברך אחר נטילה קודם ניגוב כדאמרין (סוטה ד ב) האוכל לחם בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. וכ"כ התוס' בסוכה לפ א ד"ה עובר.

(כ"ג) הג"ה בריש חולין סימן ב' בדי"ה ולא אישתמיט כו': ומיהו אם לא בירך קודם השחיטה יכול לברך אחר השחיטה ויוצא י"ח שכל מצות שלא בירך עובר לעשייתו מברך אחר עשייתו כדפי' בברכות. ור"ל כח"ש בהג"ה בפס"ק שם סימן י"ג בדי"ה בל"א כו': וכל היבא שלא בירך קמי דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא ידי חובתו. אבל הרמב"ם פ"א מהלכות ברכות ה"ה כתב דאינו מברך אח"כ. וכח"ש נא א: מי שאכל ושתה ולא בירך מהו שחזור ויברך.

ומסקינן: תוה"ל ואידחי אידחי. ומה שחילק בהג"ה בברכות שם — בין ברכת המצות — שמברך אפילו לאחר עשיית המצוה, לברכת הנהגין — שאין מברך לאחר שאכל, מכיון שאסור לאדם ליהנות מן העולם בלא ברכה, וכיון שנהגה, תוה"ל ואידחי אידחי — לא משמע בגמ' שם כן, דהא מביא ראיה שם נא א — שיכול לברך המוציא לאחר שאכל — משבט ועלה שמברך לאחר הטבילה, ולא אידחי אלא משום דמעיקרא גברא לא חזי, וע"כ אינו מברך קודם. ואמאי לא דחי, דשאני ברכת המצות, שמברך אפילו לאחר עשייתו.

וראית הג"ה שם הוא, כח"ש בברכות יב א, שאם לא בירך יוצר אור לפני ק"ש, מברך אחר ק"ש, ואינה מברכה, דברכות ק"ש לא על ק"ש נתקנו. כח"ש הרש"א שם יא א. [ועמ"ש בסימן ס' סק"ד]. וכן דעת תוס' בפסחים ז ב ד"ה בעידנא, שהקשו: כיון דגפך היאך יברך (על הלולב)

באר הגולה

רביעית מים בבת אחת או שנטל ידו אחת ושפך עליה רביעית. וכן שפך על חברתה.

א חולין ק"ו.

ב פ"ק דמס' ידים.

ג חולין ק"ו.

קנט באיזה כלי נוטלין הידים וכיצד יבואו המים לידיו. ובו כ' סעיפים

א א (א) אין נוטלין לידים אלא בכלי ב וכל הכלים כשרים אפילו כלי גללים (פי' כלים עשויים מרפש נקר ועפר) וכלי אבנים וכלי אדמה ג וצריך שיהא מחזיק רביעית (ב) ואם ניקב בכונס משקה (ג) דהיינו שאם ישימו אותו על משקים

ביאורי הגר"א

לית הוליל שאף כשנטל מים ראשונים זמנים טהורים נטמאו המים מחמת הידים אלא שהשניים נטמאו גם לכתחילה יטול זמנים טמאים ומים השניים יטהרו קומיל דאם עשה כן ידיו טמאות מפני שאין המים שניים מטמאין טומאת היר שנטמא מחמת דלא דהיינו שנטמא היר זמנים הטמאים שהיו טמאין בתחלה ולא מחמת היר כי ואח"כ משמיענו חילוקים בין נוטל למטביל לענין ניגוב והנצתה היר כדכתיב התם צהדיח ע"ש ועיין פ"י על התוספתא:

קנט (א) אין כו'. חולין ק"ז ח' קפדיתו כו' ומתניתין ז' דפ"ק דידים (וכונשו') צלל כו' שאין כו' [וכתשין]: (ב) ואם כו'. שם: (ג) דהיינו שאם כו'. נדה מ"ט ח' תיר כו' ועיין תוס' שם ד"ה אם ואע"ג דכולי כו':

ברכת אליהו

בטמאים ואם עשה כן ידיו טמאות הנוטל ידיו צריך לנגב המטביל את ידיו איצ' לנגב כו'. ור"ל דקמיל דלא תימא הוואיל שאף כשנוטל מים ראשונים במים טהורים, נטמאו המים מחמת הידים, אלא שהשניים מטמאין, איצ' גם לפתחילה יטול במים טמאים, ומים השניים וטהרו, קמיל דאם עשה כן ידיו טמאות, מפני שאין המים שניים מטמאין היר שנטמא מחמת דבר אחר, דהיינו שנטמא היר במים הטמאים שהיו טמאין בתחלה ולא מחמת היר כו'. ואח"כ משמיענו חילוקים בין נוטל למטביל לענין ניגוב והנצתה היר, כדכתיב התם כהדיח ע"ש. ועיין בהגהותינו ובפירושינו על התוספתא שהגהנו ופירשנו שם כנ"ל.

קנט (א) חולין ק"ז א: קפדיתו אמנא (שיהא כלי שלם — רש"י) א"ל אין. ומתניתין ב' דפ"ק דידים: בכל הכלים נותנין לידים אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה כו' שאין ממלאין (מים חיים לקדש בהן מי חטאת — ר"ש) כו' ואין נותנים לידים אלא בכלי. וכמו שמבאר השו"ע וחולק: וכל הכלים כשרים ואפילו כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה כו'.

(ב) חולין ק"ז א: אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין גוטלין ממנו לידים.

(ג) נדה מט' א: תנו רבנן כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה אם לאו יביא עריבה מלאה מים ונותן קדרה לתוכה אם כנסה בידוע שכונס משקה ואם לאו בידוע שמוציא משקה. ועיין תוס' שם ד"ה אם כו' ואע"ג דבכולי שמעתין במתניתין ובברייתא לא קאמר כונס משקה

צרפ"ס דידים נטל לידו כו' עד שיטול מרביעית ופי' תוס' בחולין שם והר"ש שם דר"ל אפי' אתו משוררי טהרה דלידו ח' מהני אם השטיפה כז' שטיפות אצל רביעית מהני לעולם ואיז' צ"פ ועי' צ"ח קס"ג ס"ד ח"ל התוספתא שם הנוטל ידיו לא יאמר הראשונים הריני נוטל הטמאים ואם עשה כך צריך לנגב את ידיו אצל המטביל את ידיו איצ' לנגב את ידיו וא"ש ואפשר דל"ל צמקוס הטמאין חלפין וכונש הר"ש צ"ח ידים והנוטל זמנים ראשונים חלפין צריך לנגב ידיו תחלה וא"ש אצל המטביל ולכן י"ע וכ"ש לפרש"י צמקוס ד' ז' אצל העיקר נראה דט"ס בתוספתא וכ"ל הנוטל ידיו לא יאמר הוואיל והראשונים טמאים הריני נוטל צמקוס וא"ש עשה כן ידיו טמאות הנוטל ידיו צריך לנגב המטביל את ידיו איצ' לנגב כו' ור"ל דקמיל

מ"א: נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה לב' ידיו משטיפה אחת רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית. ופירשו תוס' בחולין ק"ז א ד"ה דלא, (והר"ש) (והרא"ש) שם פ"ח סט"ו דר"ל אפילו אתו משוררי טהרה — דלידו א' מהני — אם השטיפה כז' שטיפות שאין בהם רביעית לא מהני, אבל רביעית מהני לעולם, ואפילו בשטיפה אחת, ואיז' שישטוף ב' פעמים. ועיין בפ"ק קס"ג ס"ד, שכתב השו"ע: שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרם שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה ב' פעמים. ור"ל התוספתא ברפ"ב דידים ה"א: הנוטל ידיו לא יאמר הראשונים הריני נוטל הטמאים ואם עשה כך צריך לנגב את ידיו אבל המטביל את ידיו איצ' לנגב את ידיו. ונגב מה כוונת התוספתא. ואפשר דצ"ל — במקום, "הטמאין" — "הצאין", ובמ"ש הר"ש בר"ש ידים משנה א', דהנוטל במים ראשונים הצאין ולא עד הפרק צריך לנגב ידיו תחילה, וז"ש בתוספתא, "אבל המטביל את ידיו איצ' לנגב את ידיו". ולכן צ"ע מה שכתב השו"ע: המטביל ידיו יכול לאכול בלא ניגוב ידים. דהרי בתוספתא איירי רק לענין שאינו צריך לנגב ידיו ממים ראשונים, אע"פ שטבול לחצאין. אבל לפני אכילה, ודאי שצריך לנגבם, ואסור לאכול בלא ניגוב ידים. וכ"ש לפירש"י בפסוקה ד' ב שכתב: אהא דאיתא בגמ' שם: כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא — דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה. ולפי טעם זה, אין הבדל בין נוטל ידיו לטובל ידיו, ובשניהם חייב לנגבם קודם. אבל העיקר נראה דטעות סופר בתוספתא, וכ"ל: הנוטל ידיו לא יאמר הוואיל והראשונים טמאים הריני נוטל

באר הגולה

ד נדה מ"ט.

ה ה"ה"ש ס"ס נחולין.

ו ה"ה"ש ס"ס.

יכנסו בתוכו דרך הנקב (ד) והוא ד גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאים בו אז בטל מתורת כלי ואין נומלים ממנו לידים ה (ה) ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה. ב ו (ו) והני מילי כשנוטל דרך פיו למעלה שמה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב ככלי ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי (ז) אבל אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה.

ביאורי הגר"א

פחותה ופקוקה כו' ועט"ז ספיק' אי': (ז) אבל אם כו'. כמו נדרול ת"ה. ולפי מ"ש נסיה נהגיה וכ"ש כלי כו' לין ראה ונדרול וכן מנלתי צנתי ועין ר"ש ספיק' דידים הפקיע את המוליר ונטל הימנה לידים או שנטל מן הסילון שיש בו כדי קבלת רביעית ידיו טהורות ור"י אומר ידיו טהורות ונדרול ש"ס הנה חזית צין צרכיו או צין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות כו' הפקיע את המוליר שעה בו סדק ויאלו המים כו' והיינו אחר כך ראשון אחר הפקעתו וסוגין דהתם כו' יוסי וקיימל כו' יוסי כמ"ש למטה ח"ש נסיעט ונריך

(ד) והוא גדול כו'. שם ושנת ל"ה ז': (ה) ואפי' כו'. סה"ת ות"ה והר"ש ושי"פ דמה שלמעלה מהשנר ללו כלי הוא וכמו דפנות הכלים ושלי הנחץ דפיק' דידים: (ו) וה"מ כו'. סה"ת שם וטור ונתוספתא פ"ק שני כ"ה ש"ס צהן כדי קבלת רביעית נוטלין וממנו לידים ושם החמת והכפישא אפי"פ שפחותין נוטלין מהן לידים ופי' הר"ש ונלמד שיהיו רביעית וכמ"ש נחולין שם ועין פ"ה דפרה מתניתין ז' נקנה מלמטה כו' מן הצד כו' ועין ר"ש שם וזל"י שהסמרטוט לא הוי תיבור לעשותה כלי וכמ"ש צ"ה דכלים ופי"ט דלהלות כוורת

ברכת אליהו

נוטלין בו לידים. וכמ"ש בפ"ה דכלים מ"א: כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשולשלת לאור התנור השרץ בתוכה התנור טמא השרץ בתנור אוכלין שבתוכה טמאין. ופירש הר"ש שם, "דאע"ג דפחותה ופקוקה בקש לא הויא כלי". והו"ה הכא, אם אין מחזיק רביעית מהנקב עד למטה, אע"פ שהנקב פקוק לא הוי כלי. וכן איתא במ"ש דאחלות מ"ג, דכוורת שהיא פחותה ופקוקה בטל מתורת כלי. ועט"ז סופקא שכתב דמהמשנה בפ"ה דפרה הנ"ל משמע דנקב מן הצד אין פוסל הכלי, והא קימ"ל דאם ניקב ככונס משקה פוסל הכלי. ותירץ: גטילת ידיים דאין נוטלין אלא דרך שפיכה ממנה ובוה ודאי כל מה שלמעלה מהנקב לא הוי כלי משא"כ לענין מי חטאת שממלאין בכלי מן המעיין ואח"כ נותן עליהם אפר ואח"כ מזה ממנו א"כ אינו שופך דרך הכלי וע"כ לא איכפת לן במה שיש למעלה מהנקב. (י) כמו בברוא שאפשר ליטול ממנו ידיו — תורת הבית בית שישי שער שלישי. ולפי מ"ש בסעף ה' בהגיה: "וכ"ש כלי שיש בו ברוא למטה (שאפשר ליטול ממנו ידיו) הואיל ומתחלה נעשה לקבל ע"י כך", אין ראה כברוא. שהרי שם נעשה מתחלה לקבל ע"י כך, משא"כ אם נעשה נקב א"א ליטול מהנקב. וכן מצאתי בה"ח, שהקשה כן על הרשב"א — שהוכיח דין זה מדיון ברוא. ועין ר"ש ספ"ק דידים מ"ה שהביא תוספתא: הפקיע את המוליר ונטל הימנה לידים או שנטל מן הסילון שיש בו כדי קבלת רביעית ידיו טהורות ור"י יוסי אומר ידיו טהורות ומדרה ר"י יוסי שאם הנה חזית צין צרכיו או צין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות כו'. ופירש הר"ש הפקיע את המוליר שעה בו סדק ויצאו המים כו', והיינו אחר כך ראשון אחר הפקעתו וסוגין דחולין טו בו כו' יוסי. דאיתא התם: אמר מר הושטו מבוכין (גלגל) — רש"י: שחיתו כשרה והא תניא שחיתו פסולה לן קשיא כו' ואי בעית אימא הא והא בסרגא (גלגל) — רש"י: דמיא ולא קשיא הא בכח ראשון הא בכח שני. וקיימל כו' יוסי כמ"ש למטה. וזהו שכתב השו"ע בסעף ט': ואם היתה ברוא בנקב והסירה וקבל

אלא בכלי חרס ובסוף המצניע (שבת צה ב) נמי קאמר ה' מדות בכלי חרס משמע דדוקא בכלי חרס הן כל אותם מדות ולא בכלי עץ מ"מ הא דרבא דאמר בפ' כל הבשר (חולין קז א) כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין הימנו לידים יש להחמיר בכל הכלים שניקבו בכונס משקה שלא ליטול מהם כיון שלא הוזכר שם כלי חרס אלא קאמר כלי סתם.

(ד) כדאיתא בנדה מט א, כנ"ל בסק"ג, ובשבת צה ב: חמש מדות בכלי חרס ניקב כמוציא משקה טהור מלמטה גיסטרא ועדיין כלי הוא לקדש בו מי חטאת ניקב בכונס משקה טהור מלקדש בו מי חטאת. הרי דכונס משקה גדול ממוציא משקה.

(ה) פה"ת בסימן ע"ט ותורת הבית בית שישי שער שלישי והר"ש בחולין פ"ח סט"ו וישרא פוסקים. דמה שלמעלה מהשנר לאו כלי הוא, וכמו דפנות הכלים ושזלי המזין (שברי כלים — ר"ש) דפ"ק דידים משנה ב', שאין נוטלין בהם לידים.

(ו) פה"ת בסימן ע"ט וטור. ובתוספתא דידים פ"ק ה"ד: שברי כלי חרס שיש בהן כדי קבלת רביעית נוטלין ממנו לידים. רש"י ה"ג: החמת והכפישא אפי"פ שפחותין נוטלין מהן לידים. ופירש הר"ש בידים פ"א מ"ב ובלבד שיהיו רביעית. וכמ"ש בחולין קז א: כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים. ועין פ"ה דפרה מתניתין ז': השוקת שבסלע כו' ניקבה מלמטה ופקוקה בסמרטוט המים שבתוכה פוסלין מפני שאינן עגולים כלי מן הצד ופקוקה בסמרטוט המים שבתוכה כשרים מפני שהם עגולים כלי. ועין ר"ש שם שפירש וזל"י שהסמרטוט לא הוי חיבור לעשותה כלי, וז"ל שם: מפני שאינם עגולים כלי כלומר שאין כלי מסבב את המים דנקב של מטה מבטלו מתורת כלי ואפילו תלוש דסתימה של סמרטוט לא משרוי ליה כלי אבל כשהנקב מן הצד יש תורת כלי עליו ומקדשים מים שבתוכה שהכלי מסבבם והיינו עגולי כלי. הרי דאם הנקב מן הצד, יש תורת כלי עליו, ולכן אם יש מהנקב ועד למטה כדי רביעית,

באר הגולה

ז חולין ק"ז לפי
התוספות.
ח חולין סס.

ג ז (ח) כלי שמחזיק רביעית כשסומכים אותו ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישארו בו רביעית אינו כלי הלכך מגופה של חבית שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת אין נוטלין ממנה ואם הרחיבה מלמטה עד שמקבלת רביעית כשהיא יושבת שלא מסומכת נוטלים ממנה. ד ה חמת וכפישה שהם מיני נאדות של עור שתקנן (ט) ועשה להם בית מושב נוטלים

ביאורי הגר"א

פ"ק לידים ונתני' זי שולי כלים כו' אין כו' קרקסן ושפן ועשן כלים נוטלין מהן לידים אם יש בהן קצלת רביעית ולף שז"י דחק עלומו ופי' קרקסן כו' שיכולין לישב שלא מסומכין לקבל רביעית אין הלשון משמע כן וכבר הקשה ח"א עליו ממתניתין דפ"ל דכלים שולי הקערה ושולי אסקוטלל של זכוכית שהתקיה לתשמיש קרסמן או שפן צופין טמאים: (ח) כלי כו' הלכך כו'. סס כפ"י התוס' ד"ה תגופות כו' וכן הכריחו תר"י דאי כפירש"י ק' מאי קמ"ל פשיטא דכלי גמור הוא: (ט) ועשה להן כו'. דו"א דתגופה הג"ל כן נראה

להחזירה כו' וי"מ נשמע דדוקא משום כה גברא אצל בל"ה כשר דנכה גברא פליגי ת"ק ור"י כמו צסילון ח"ט ומודה ר"י כו' דזה נקרא כה גברא ודעת הסמ"ג והנ"מ דלפ"י דרך הנקב אסור כשניקב בכונס משקה וצמח"א משקה או מותר דרך הנקב וכ"כ הסמ"ק וכתב דבייחוד לזיתים דוקא צניקב כמח"א זית אצל צפחות ונכאן מותר ליטול דרך הנקב אם מחזיק רביעית משם ולתוס' ענ"י וכ"ה דברי הרמב"ם כלי שנשבר שצירה המטהרת מידי טומאה אין נוטלין ממנו לידים כו' וכ"מ בת"ה וענ"י וי"א וי"א נתוס' הצ"ח הר"ש

ברכת אליהו

מדבריו שאם יש בו שבר המטהרו מטומאתו, אין נוטלין מהנקב, אע"פ שיש מהנקב ולמטה כדי רביעית. ועמ"ש סק"א ומג"א סק"ג, שג"כ כתבו בדעת הרשב"א, שאם ניקב נקב המטהרו מטומאתו, אע"פ שיש בו רביעית מהנקב ולמטה, אין ליטול מהנקב, והמג"א הוסיף שגם דעת הרמב"ם כן. וכ"מ בתוספתא — הביאה הר"ש פ"ק לידים מתניתין ב' — : שולי כלי עץ וכלי עצם וכלי זכוכית אין נוטלין מהם לידים קרקסן שפן ועשן כלים נוטלין מהם לידים אם יש בהן קבלת רביעית. הרי דדוקא כלי שיש בו כדי קבלת רביעית נוטלין ממנו לידים, ולא שבר כלי, אע"פ שיש בו כדי קבלת רביעית. ואף שבי' דחק עצמו, ופירש "קרקסן", היינו שתיקן מושבן שיכולין לישב שלא מסומכין לקבל רביעית, ואע"פ שהם שבר כלי, אפשר ליטול מהן ידיו. אבל אין הלשון של התוספתא משמע כן. וכבר הקשה עליו במג"א סק"ג ממתניתין דפ"ל דכלים מ"א: שולי קערה ושולי אסקוטלל של זכוכית שהתקינו לתשמיש טהורין קרסמן או שפן צופין טמאין. ופירש שם הר"מ שאם התקינו לתשמיש שהסיר ממנו תורת שבר כלי אז טמא. הרי דכ"י שהוא שבר כלי טהר מטומאתו, ואמילא אין נוטלין ממנו לידים.

(ח) איתא בחולין קו א: מגופת חבית שתיקנה נוטלין ממנה לידים. ופירש רש"י שם ד"ה שתקנה: חקקה לקבל רביעית. והתוס' שם בד"ה מגופת חבית כתבו: בראה דבלא חקקה היא רביעית אלא שמשופעת היא ואינה יושבת אלא מסומכת כעין כסוי כוסות של כסף וכסוי קנקנים ותקנה היינו שהרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת וקודם שתקנה אין נוטלין ממנה דאין בית קבול שלה חשוב כיון שאם בא להושיב בלא סמיכת היו המים גשפכין ואין בהם רביעית. ומה שכתב הש"ע הוא כפירוש התוס'. וכן הכריחו תר"י סופ"ה דברכות גג. דאי כפירש"י שחקקה לקבל רביעית, קשה מאי קמ"ל, פשיטא דפלי גמור הוא. (ט) דומיא דתגופה הג"ל בסק"ה שעשה להם בית מושב.

המים על ידיו חשיב שפיר כה גברא וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיקה ושפיקה. מ"מ נשמע, דדוקא משום דבעינן כה גברא ס"ל לר' יוסי דאם הפקיע את המולייר ונטל הימנה לידים ידיו טמאות. אבל בל"ה כשר, דחשיב כלי. דבכה גברא פליגי ת"ק ור"י יוסי, כמו צסילון. וי"ש בתוספתא הג"ל: ומודה ר"י יוסי שאם הניח חבית בין ברכיו או בין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות. דזה נקרא כה גברא. ודעת הסמ"ג מצוה כ"ז והנהגות מיימוני בה' ברכות פ"ו ה"א אות י' דאפילו דרך הנקב אסור ליטול כשניקב בכונס משקה, ואם ניקב כמח"א משקה או מותר ליטול רק דרך הנקב, אבל לא משפת הכלי. וכ"כ הסמ"ק מצוה קפ"א. וכתב שם דבייחוד לזיתים, דוקא צניקב כמח"א זית אין נוטלין בו, אבל צפחות מכאן מותר ליטול דרך הנקב, אם מחזיק רביעית משם ולמטה. עמ"ש שכתב שאם ניקב צחות מכונס משקה, מותר ליטול אפילו דרך פיו. דאי דרך הנקב דוקא, הא אפילו בכונס משקה שרי. וכן כתב כאן בשו"ע. ולפי השיטות שהזכרנו, החילוק בין זה לזה הוא, שאם ניקב בכונס משקה אסור ליטול אפילו דרך הנקב, ובפחות מכן מותר דוקא דרך הנקב, ולא משפת הכלי. וכן הוא דברי הרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"א: וכלים שנשברו שביניהם המטהרת אותן מידי טומאה אין נוטלין [בפנינו: אין נותנין] בהם לידים מפני שהן שברי כלים. ומשמע מדבריו שאפילו אם יש בהן רביעית מהנקב ולמטה אין נוטלין מהן לידים, ואפילו מהנקב. וכ"מ בתורת חבית שם שכתב: וכלי שנשבר אע"פ שמקבל רביעית למטה מן השבר כתוב בספר התרומה שאסור ליטול ממנו דכל שלמעלה מן השבר אין לו תורת כלי ושבר כלי הוא ומ"מ אם דרך השבר נגריין המים על ידו מסתברא שהיא מותרת דהו"ל כבירה ומסתברא דאפילו נשבר כל שלא טהר מחמת שביירתו עדיין כלי הוא ואין מחלקין את הכלי לשנים וכל שמקבל רביעית ואין שברו גדול כל כך שיטהרנו מידי טומאתו מותר ליטול ממנו לידים. ומוכת

באר הגולה

ט סמ"ת.
י טור.
כ הרמ"ע.

מהם (י) אבל שק וקופה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקים אין נוטלים מהם לידים (יא) לפי שאינם עשויים לקבל משקים ט וה"ה לכובעים של לבדים (פי' נגד קשה פילטר"ו נלע"ז) אפילו כשהם קשים כ"כ שמקבלים מים ואינם זבים מהם מ"מ אינם עשויים לקבל מים ומ"מ ע"י הדחק מותרים שעוכרי דרכים רגילים לשתות בהם. ה"י (יב) כלי שתחלת תיקונן כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה חשיב שפיר כלי כ (יג) לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים וכשמסירו המים

ביאורי הגר"א

התנינו כו ר"ל שחמרו הדקין שזכית כו: (יג) לפיכך כו. פ"כ שם ונתיתין ו טיטרוס כו וק"ל הלכה כרבי יוסי מחביריו כמ"ש בפ"ד דעירובין וער"ש שם ד"ה ור' יוסי כו וכי הר"ש שם ומהו לשון המשנה כו ועי' רמ"ז שם וחמרו מפני שהוא כו כי לזה נעשה וכ"כ הכ"מ פ"ח דכלים ח"ל מודרי הרמ"ש וטור ושיע' נמשע שזינו מחלק בין נקבים גדולים או קטנים

מודרי סמ"ג. ז"י וכ"כ תרמי שתיקנן ציצינתן כו ע"ש: (י) אבל שק כו. שם וכנ"י הר"יף לע"פ שתיקנן כו וכ"כ תרמי שם ולא היה צ"ל נחמת וכפ"ש כיון שתיקנן ציצינתן דנוטלין מהן חלל משום דלנטריך לומר נסיפ"ל דשק וקופה לע"פ שתיקנן כו: (יא) לפי כו. רש"י ות"ה ורמ"ש: (יב) כלי כו. כמ"ש בפ"ד דכלים שולי קורפיות כו ועי' רמ"ז שם והתנאי אשר

ברכת אליהו

(יב) כמ"ש בפ"ד דכלים מ"ג: שולי קורפיות ושולי קוסים הצידוניים אע"פ שאינם יכולין לישב שלא מסומכין טמאין שלכך נעשו מתחלתו. ועיין בפירוש ר"מ שם: והתנאי אשר התנינו בשברי כלי חרס בפרק השני — ר"ל שאמרו (שם במשנה ב') הדקין שבפלי תרם (שנשברו ונשאר חלק מהם מקבלים טומאה בתנאי) — שיהיו יושבין שלא מסומכים אמנם הוא בכלים שנעשו בעת עשייתן להיות יושבין שלא מסומכין.

(יג) כלים פ"ב מתניתין ו: פירושם רבי אליעזר בר צדוק מטהר רבי יוסי מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות. וקיימ"ל הלכה כר' יוסי מחביריו כמ"ש בפ"ד דעירובין מו ב' ורמ"ש בכלים שם ד"ה ור' יוסי מטמא: שכן הוא דרך תשמישו וחשיב בית קיבול הואיל והמים עומדים על ידי הנחת האצבע. וכתב הר"ש שם: ומהו לשון המשנה לא ידעתי ליישב דקתני טעמא מפני שהוא כמוציא פרוטות. ועיין בפירוש ר"מ שם: ואמר ר' מנ"י ש הוא כמוציא פרוטות ר"ל כי המים כאשר יצאו מאלו הנקבים לא יצאו במהרה אבל יצאו מעט מעט באיחור גדול הגה כבר שב כלי קבול כי לזה נעשה. וכ"כ הבי"מ פ"ח דכלים ה"ו. אבל מדברי הראשונים בחולין פ"ח סט"ו והפזר ושר"ע, משמע שאינו מחלק בין נקבים גדולים או קטנים, וכפירוש הראב"ד שם.

וכתב ב"י שכן נראה מדברי הסמ"ג דמייירי שעשה להם בית מושב. וז"ל הסמ"ג מצוה כ"ז: תניא גדרות צור שיש להם בית מושב נוטלין מהם לידים. וגראה שכוונתו למה דאיתא בחולין קו א: חמת וכפ"ש שתקנן נוטלין מהם לידים. וכ"כ תרמי סופ"ח דברכות גג — שהוכיח לענין חמת וכפ"ש —: שתיקנן בישיבתן כו, ע"ש [הובא לשונו בסק"י].

(י) חולין קו א: שק וקופה אע"פ שמקבלים אין נוטלין מהם לידים. ומה שכתב השר"ע, שהתקינן לשבת בלא סמיכה כו, הוא ע"פ גירסת הר"יף בברכות גג סופ"ח: שק וקופה אע"פ שתיקנן אין נוטלין מהם לידים. וכ"כ תרמי שם: ולא היה צריך למימר — בחמת וכפ"ש (שתקנן נוטלין מהן לידים) — דכיון שתיקנן בישיבתן ודאי נוטלין מהן לידים אלא משום דאיצטריך למימר בסיפא דשק וקופה אע"פ שתיקנן אין בהן תורת כלי ואין נוטלין מהם לידים אמר ברישא שתיקנן.

(יא) איתא בחולין קו א: שק וקופה אע"פ שמקבלים אין נוטלים מהם. וטעם השו"ע הוא ע"פ מה שפירש רש"י שם בד"ה שק וקופה: אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלין מים. וכן פירש בתורת הבית בית שישי שער שלישי, וכן פירש הרא"ש שם פ"ח סט"ו.

שרוב הראשונים סוברים שהלכה כר' יוסי דוקא מחבירו ולא מחביריו. והיינו אף שרבים חולקים על ר' יוסי. ואילו באבן העזר סימן קכ"ט סעיף ל"ג סקנ"ב, מוכח מדברי רבנו, שהלכה כר' יוסי רק במקום שנחלק עם יחיד, ולא עם רבים. [ראה מש"ש בברכת אליהו ובהערה 21 שם]. ובאנאקצית ערך הלכה עמוד רפ"ו הביא מחלוקת ראשונים אם הלכה כר' יוסי דוקא במקום שנחלק עם יחיד, או אף במקום שחולק עם רבים. ולפי זה אפשר לומר שרבנו כתב שם דבריו לדעת הראשונים הפוסקים שהלכה כר' יוסי רק במקום שנחלק עם יחיד. ולקמן סקי"ב כתב רבנו [וכן פסקו רוב הפוסקים כר' יוסי]. ושם ג"כ נחלקו ר' יוסי והחכמים. ועיין באנאקצית שם שהביא

1 כאן כתב רבנו שהלכה כר' יוסי, משום ש"הלכה כר' יוסי מחביריו", והיינו אף שרבים חולקים על ר' יוסי. ואילו באבן העזר סימן קכ"ט סעיף ל"ג סקנ"ב, מוכח מדברי רבנו, שהלכה כר' יוסי רק במקום שנחלק עם יחיד, ולא עם רבים. [ראה מש"ש בברכת אליהו ובהערה 21 שם]. ובאנאקצית ערך הלכה עמוד רפ"ו הביא מחלוקת ראשונים אם הלכה כר' יוסי דוקא במקום שנחלק עם יחיד, או אף במקום שחולק עם רבים. ולפי זה אפשר לומר שרבנו כתב שם דבריו לדעת הראשונים הפוסקים שהלכה כר' יוסי רק במקום שנחלק עם יחיד. ולקמן סקי"ב כתב רבנו [וכן פסקו רוב הפוסקים כר' יוסי]. ושם ג"כ נחלקו ר' יוסי והחכמים. ועיין באנאקצית שם שהביא

באר הגולה

ל פ"ק דידים.

מ מרדכי פ"ח דנדרכי.

יוצאים מותר ליטול ממנו אף על פי שאינו מחזיק כלום כיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי. הנה: (יד) וכ"ש כלי שיש בו נרדף לנטה הולך ומתחלה נעשה לקבל ע"י כך (טור ונ"י). ו לא יתן מים לחבירו בחפניו (טו) שאין נוטלים אלא מן הכלי מ (טז) וה"ה אם נטל ידו אחת מהכלי ושפך ממנה לידו אחרת דאינו כלום (יז) ור"ת מתיר בזו כיון שתחילת גטילה לידו

ביאורי הגר"א

הידים של ראשון כיון שנטליון כולו כלי ה"ל כ"י ידים של אדם אחד שנטל כחצת ומשום שחל נעשה שכן מלכזה ומשום שחל לא נטל מן הכלי ומשום שחל לא נטלו מן הרביעית חצו הנוטל ונותן לחבירו בחפניו ידיו טמאים שמתחלה לא נטל מן הכלי: (יז) ור"ת כ"י. מהתוספתא זה שאמר שמתחלה כ"י נשמוע ה"ל נטל תחלה מן הכלי ש"ד ועיין פסקי תוס' גריס סוטה ס"י ה' ומפי מ"ש חל כ"י שנטל מתחלה חל מן הכלי ומ"ש זה צד זה צריש ל"ד דה"ה ז"ל חל ס' הראשונה ס"ל דוקא זה צד זה דל"ז כ"ד א' חשבו ועי' ס' קס"ב ס"ה (ותוך) [ותוך] כ"י ועס"י ק"ס ס"י: ו

וכפ"י הראשון שם ופרוטות כמו הפרטים ע"פ הנבל כ"י פעם מו"ל ופעם אינו מו"ל כשסוגר מלמעלה אינו מו"ל מלמעלה הלכך אינו כלי נקוב ש"י עשוי חל להנאה וכפ"י הר"ש והר"ש ע"ש חל הרמב"ם אינו מפרש כלל כשמו"ל מלמעלה סוטה הנקב חל תשום שהנקב קטן ואינו מו"ל חל הפרטות ומקבל צדדין ונעשה מתחלה לזה ועמ"ל: (יד) וכ"ש כ"י. ג"כ לפי הר"ש כ"ל: (טו) שאין כ"י. ונתניתין שם שאין כ"י וכ"ל ועי' נמרדכי: (טז) וה"ה כ"י. מה"ל ונתוספתא פ"ג נוטלין ד' וז' זה צד זה ואין חוששין משום ד' דנדרים משום שחל נטמא ר"ל מן

ברכת אליהו

— ומשום שחל נעשה בזה מלאכה ומשום שחל לא נטל מן הכלי ומשום שחל לא נטלו מן הרביעית אבל הנוטל ונותן לחבירו בחפניו ידיו טמאים שמתחילה לא נטל מן הכלי.

(יז) מהתוספתא הנ"ל בסקט"ו. מזה שאמר שם: שמתחלה לא נטל מן הכלי. משמע ה"ל נטל תחלה מן הכלי שפיר דמי. ועיין פסקי תוס' בריש סוטה סימן ה': נוהגין העולם לזרוק מן הכלי ליד אחת ואח"כ משפשה בחבירתה אבל לא נטל מן הכלי כי אם יד אחת ושפשה בחבירתה טמאה. ומנהג זה הוא לפי דעת ר"ת. ומפרש ר"ת מ"ש בתוספתא הנ"ל בסקט"ו, "אבל הנוטל ונותן לחבירו בחפניו ידיו טמאים שמתחלה לא נטל מן הכלי", הכוונה היא שנטל הראשון מתחלה שלא מן הכלי. ולדעת ר"ת, אם נטל מתחלה מכלי, אין הבדל אם נטל ממים אלו ליד שניה או ליד חברו, ובכל גוונא מועילה טילה. ומ"ש שם ברישא של התוספתא, "נוטלין ד' וה' זה בצד זה כו'", לא דוקא זה בצד זה, דהיינו זה אחר זה. אבל כסברא הראשונה שבשו"ע — שלא יתן מים לחבירו בחפניו — מ"ל דמש"ש בתוספתא, "נוטלין ד' וה' זה בצד זה", הוא דוקא זה בצד זה, דאז כ"ד א' חשוב. ועיין סימן קס"ב ס"ה שכתב חילוק זה, וז"ל השו"ע: מתוך מה שכתבנו יתבאר לך דהא דיד נטמאת בשפשה חבירתה דוקא בנוטל ידו אחת ואח"כ שפשה בחבירתה אבל אם רצה ליטול בתחילה שתי ידיו כאחת נוטל דשתיהן נחשבות כ"ד אחת ואינם מטמאות זו את זו ואפילו ד' או ה' שהניחו ידיהם זה בצד זה או זה על גב זה כ"ד אחת חשיבי ואינם מטמאות זו את זו. וזה כסברא ראשונה דכאן. ועיין סימן ק"פ ס"ה שכתב השו"ע: צריך שיתא במים רביעית וה"מ לאחד אבל לב' שבאו ליטול כאחד האחרון א"צ כ"י. ומשמע שאם לא באו ליטול כאחד, אם שופך מחפניו ליד חברו אין מועיל.

ומ"ש במשנה הנ"ל, "כמוציא פרוטות", כתב שם הראב"ד: ופרוטות כמו הפרטים על פי הנבל כ"י (עמוס ו, ה) פעם מציא ופעם אינו מציא כשסוגר מלמעלה אינו מציא מלמעלה הלכך אינו כלי נקוב שאינו עשוי חל להנאה. וכפירוש הר"ש והר"ש ע"ש, כ"ל. אבל הרמב"ם בה' כלים שם אינו מפרש כלל כשמו"ל מלמעלה אצבעו מלמעלה סוטה הנקב. אלא משום שהנקב קטן, ואינו מציא אלא פרוטות, ומקבל צדדין, ונעשה מתחלה לזה. ועמ"ל סק"ה שגם הוא הביא מהב"י סברה זו — שנעשה מתחלה לקבלה לענין הרישא של סעיף זה. וז"ל: ולא דמי (כלי שתחלת תקונו שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה) למגופת חבית דצריכים חיקון אצ"פ שתחילת תקונו כך דשאני התם שלא נעשה לקבלה.

(יד) ג"כ לפירוש הר"ש — כ"ל בסקט"ג — דסיטרת חשוב כלי לטמא, שכן הוא דרך תשמישו.

(טו) [בבא"ג סק"ל ציין לפ"ק דידים על ריש הסעיף: לא יתן מים לחבירו בחפניו. ואמנם כ"ה בב"י. אולם במשנה שם ליתא דין מים בחפניו. והדין, שאין נוטלין אלא מן הכלי, הוא] מתניתין שם משנה ב': שאין ממלאין כ"י ואין גותנים לידים אלא בכלי. וכ"ל בסק"א. ועיין במרדכי בברכות פ"ח סימן קצ"ו שכתב: ולא יתן לחבירו בחפניו לפי שאין ממלאין כ"י ואין נוטלין לידים אלא בכלים הרי לך שצריך כלי לגטילה.

(טז) בבא"ג סק"מ ציין: מרדכי פ"ח דברכות. אולם במרדכי שם ליתא. ושם סימן קצ"ו כתב הדין הנ"ל של מים בחפניו כ"ל בסקט"ו. אמנם גם דיננו הוא ממתניתין לידים הנ"ל בסקט"ו. ובתוספתא דידים פ"ה ה"ג: ונוטלין ד' וה' זה בצד זה ואין חוששין משום ד' דברים משום שחל נטמא — ר"ל מן הידים של ראשון כיון שנוטלין כולו כאחד ה"ל כ"י ידים של אדם אחד שנטל כאחת

אחת היתה מן הכלי (יח) והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה כגון ששפך עליה באר הגולה רביעית בבת אחת. הגם: ונהגו להקל כדברי ר"ת (יט) אלז הסגרה הראשונה היא עיקר ג חולין ק"ו. ולכן יש להחמיר לכתחלה. ז נ (כ) צריך שיבואו המים מכח נותן (כא) לפיכך

ביאורי הגר"א

משום דסוגיין דחולין דארייתא דללזי כוותיה ופי' נשני אלו צקוף וחנית וכן פי' כל המפרשים אף שהראשית פי' בתחילה דוקא צקוף ואחשיו דריש' אחיכ חור נו ע"ש נגדזה וכן פסקו רוב הפוסקים כר' יוסי. אלז היג פסק דנטול ידיו בתוך הכלי ללא נעיקן כח נגרה וכתחיק שם וכחיש נסיה ועי' תוס' שם ד"ה ללא כו' וארייתא דללזי ללו טעמא משום כח נגרה ללא משום דללזי כלי הוא וכחיש תוס' שם דקרקע הוא וכיכ הרשצ"א נחידושיו ונתייה ונתשונה ס"י תקיט וכחז דקי"ל כתחיק חלד דיתיד ורזים הלכה כרזים ועוד מלמרי' בחולין שם קפדיתו אמנא כו' ול"ק קפדיתו לכה נגרה ועי' תוס' שם ד"ה קפדיתו כו' והרמזים פי' נ"כ כתחיק אלז פי' שצריך ליטול מכה

(יח) והוא כו'. נד"ה. דלי לז"ה כזר נטמלו המים אלז כפי תש"ל נראה דעת ר"ת דלין לחלק וכתו רישא דתוספתא שזינו מושא משום די נגרים משום שאל נטמלו המים ר"ל נידים של ראשון ולפי נד"ה הנותן לחצירו נחפניו כהיג גיכ ש"ד כמו שדייק מהתוספתא הג"ל וכי"מ מדברי תהי"ד נשם התוס' דריש סוטה וכחיש נפסקי תוס' שם: (יט) אבל הסברא כו'. וכי"ד ש"פ: (כ) צריך כו'. מדברי הרמזים. ור"ל לעיג ללא נעיקן כח נגרה לדעתו חייב כח נותן נעי כתש"ש הלכה י"ד השוקת כו' שגרי לין כו' וכיכ נסוף הי מקולות הי י"א ולזיו נתינה היא מכה נותן ולזיו כו' נדנפ"ל ידיים תנן הכל כשרים כו' ר"י פוסל כו' ופי' תוס' כר' יוסי

ברכת אליהו

ואם היו ידיו קרובות לשפיכת הדלי עד שנמצאו המים שטפו על ידיו מכה נתינת האדם עלתה לו נטילה. וכי' בסוף הלכות מקוואות פי"א ה"א: כבר ביארנו בפ"ו מהלכות ברכות כל מיני המים הפסולין לנט"י והבשרן כו' ואיזו נתינה היא מכה נותן וכשריה דא זה נתינה אינה מכה נותן ופסולה. דבסוף פ"א ידיים מ"ה תנן: הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן מניח הבית בין ברכיו ונטול מטה חבית על צדה ונטול והקוף נוטל לידים רבי יוסי פוסל בשני אלו. ופסקו תוס' בחולין קו א ד"ה דלא כר' יוסי משום דסוגיין דחולין שם — ד"ארייתא דללזי (צינור ששופכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך מים לשדות — רש"י) אין נוטלין ממנו לידים דלא אתי מכה גברא — כוותיה דר' יוסי. ופירשו שם התוס' דהא דבידים שם ד"ר"י פוסל בשני אלו, היינו בקוף וחבית. וכן פירשו כל המפרשים. אף שהראשית בבדק הבית בית שיש, שער רביעי פירש בתחלה, דקאי דוקא אקוף ואחשיו דרישא. א"כ חור בו, ע"ש בבדק הבית. וכן פסקו רוב הפוסקים כר' יוסי [ועי' לעיל בהערה 1]. אבל הי' (הובא בתוס') בחולין שם) פסק דנטול ידיו בתוך הכלי ללא כעיקן כח נגרה, וכת"ק שם. וכחיש השו"ע בסעיף ח'. ועיין תוס' שם דכתבו — אמאי דקאמר: ארייתא דללזי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכה גברא — דלא טעמא משום כח נגרה, אלא משום דלא כלי הוא, והא דנקט דלא אתי מכה גברא לאו דוקא מכה גברא אלא משום דלא אתי מכה כלי". וארייתא דללזי לאו כלי הוא, ותכחיש תוס' שם בד"ה האי ארייתא, דקרקע הוא. וכי' הרשב"א נחידושיו בחולין שם ובתורת הבית שם ובתשובה סימן תקיט. וכתב דקימ"ל כתי"ק. הוא דחידו ורבים הלכה כרבים. ועוד מדאמרינן בחולין שם, "קפדיתו אמנא כו'", ולא קאמר קפדיתו אכה נגרה. ועיין תוס' שם ד"ה קפדיתו כו' [שגורסין "קפדיתו אחזותא", הרי דלפי גירסתם אין בגמ' הגירסא, "קפדיתו אמנא" — ד"א]. והרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"ג פסק גי' כתחיק, שאין צריך כח גברא. אבל פסק שם בהי"ד, שצריך

(יח) כן כתב בבדק הבית. דא' לז"ה — שלא היתה ידו טהורה — כבר נמצאו המים מידו ראשונה. אבל כפי מש"ל בסק"י נראה דעת ר"ת דאין לחלק, ואפילו לא היתה ידו הראשונה טהורה, מ"מ אם נטל ידו מכלי ושפך לידו השניה או ליד חברו שפיר דמי. וכפ"י רישא דתוספתא הג"ל בסק"י, ש"אזינו חרש משום די דברים משום שכא נמצאו המים, ר"ל ידיים של ראשון. ולסברת (בדק הבית) [צ"ל: ר"ת — ד"א] הנותן לחצירו בחפניו אחרי שנטל מכלי, גם ככה"ע — שאין ידו טהורה — שפיר דמי. כפ"י שדייק מהתוספתא הג"ל בסק"י, מדקתני, "שמתחלה לא נטל מן הכלי", משמע שאם הראשון נטל מכלי מועיל, כג"ל בסק"י. וכי"מ מדברי תרומת הדשן סימן רנ"ט שהביא בשם התוס' בר"ש פוסה. וז"ל תרומת הדשן שם: אמנם מצאתי אח"כ בתוס' דמס' סוטה וז"ל ועל מנהג העולם שזורקים מן הכלי לידו אחת ואח"כ משפשו בחביתוה שפיר דמי כיון דמתחילה נטל מן הכלי כדחניא בתוספתא דמס' ידים אבל הנותן מים לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמתחילה לא נטל מן הכלי הא אם מתחילה נטל מן הכלי טהורות. וכחיש בפסקי תוס' שם כנ"ל בסק"י. ומשמע מדבריהם שגם אם לא שפך על ידו הראשונה רביעית, ואין ידו טהורה שפיר דמי.

(יט) וכן דעת שאר הפוסקים.

(כ) בבאה"ג סק"ג ציין: חולין (קו) [קז]. וזה לא כ"כ בדקדוק. כי בגמ' שם הובא הדיו המצויין להלן סק"א. אבל ליתא שם הטעם — ש, צריך שיבואו המים מכח נותן — שכתב כאן המחבר. ודברי המחבר הם מדברי הרמב"ם בה' ברכות פ"ו הי"ד. ור"ל אע"פ דלא כעיקן כח נגרה לדעתו, מ"מ כח נותן בעי. כמש"ש הרמב"ם: השוקת שדולה אדם בידו או בגלגל ונותן לתוכה והמים נמשכין ממנה באמה והולכין ומשקין הירקות או תהבמה והניח ידיו בשוקת ועברו המים ושטפו על ידיו לא עלתה לו נטילה שהרי אין כאן נותן על ידיו ואם היו ידיו בשוקת ועברו המים ושטפו על ידיו לא עלתה לו נטילה שדרי אין כאן נותן על ידיו

באר הגולה

ס' ה"ה"ס.

צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם מפני שאינם באים מכח אדם שכבר פסק כח השופך ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה (כג) אע"פ שאינו משים אותם תחת השפיכה ממש עלתה לו נטילת דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים (נג) ואם הטביל ידיו לתוך הצנור הזה אינם מטהרות מכח טבילה מפני שהם שאובים ס (נד) והני טילי בדולה ששופך ונותן לתוך הצנור עצמה אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור

ביאורי הגר"א

כיון דלא נעי כח נותן וכן מלי אפילו חסיו וכן מניח חזית צין נרכיו ויש לדחות משום ר' יוסי קתני לה דמורה צאלו כמיש צהי"צ שס והא דהפקיע המוליד פ"י דהוא כח נותן לתק ונסילון פליגי צמעין וס"ל לתק דלא איתנור כח נותן צזה אלל צכלי ור' יוסי ס"ל דוקא צמי סלה ועוד ת"י ע"ש: (כא) לפיכך צינור כ"י גמרא דחולין שס: (כב) אע"פ שאינו כ"י דמינן עדין מכהו הן כמיש ט"ז ח' הא צכה כ"י תרמי: (כג) ואם הטביל כ"י מפני שהם שאובים. כ"י ג"י הרי"ף שס ולין מנצילין חת הידים מפני שהם שאובים ועי' ס"ח: (כד) וה"מ כ"י דשאובים כ"י ח' ע"ג דלענין מקוה קי"ל כרצני צחמורה י"צ לענין נטי

נותן ור"ל אפי' קוף והי"א דמוטה חזית על גדה פ"י צ"י דס"ל כפי' קנול דר"ש שס שכי ולי"ד להא דר"פ הא חזיתא כ"י חלל הכא כ"י חלל הרש"צא שס ושס תמוה עליו דתנינן הקוף לא מעלה ולא מוריד דחשיו י' להס מעשה כמיש צפי"ק דחולין משה"כ צקוף כמיש צחוספתא שס דלס שחט קוף פסולה והוי כנפלה מועמה ח' ע"ג דלא צעין כוונה לשחיטה. ותק לא צעי ח' כח נותן דלפ"י צחזית מוטה על גדה ח' נקוצה ונוטל מהקילות ש"ד לתק וכמיש צחוספתא והצי"ה הר"ש שס הפקיע חת המוליד כ"י ומוטה ר"י כ"י והר"ה צצ"ה הסכים לדעת הרמב"ם והצי"ה ר"ה לצנור דע"כ תק כח נותן צעי דלמיכ ל"ל הכל כשרין ליתן כח

ברכת אליהו

כח נותן. ויש לדחות דכל הגי משום ר' יוסי קתני לה דמורה באלו דרך ב"שני אל"י (קוף וחבית, כנ"ל) פוסל, כמיש במשמרת הבית שם. והא דחוספתא הנ"ל דהפקיע המוליד ונטל הימנו לידים או נטל מן הסילון שיש לו קבולת כדי רביעית ידיו טהורות ורבי יוסי אומר ידיו טמאות — דהוכיח הרשב"א, דלא בעינן לת"ק כח נותן — פירש הרא"ה דהוא כח נותן לת"ק, ור"י סבר דלא חשיב כח נותן. ובסילון פליגי, דאירי צמעין דמטהר בכל שהוא. וס"ל לת"ק, דלא איתמר כח נותן בזה, אלא בכלי, ור' יוסי פ"ל דוקא במ' פאה לא בעינן כח נותן. ועוד תירץ ע"ש. [ועיין להלן סק"ד].

(כא) גמרא דחולין ק"א: האי אריתא דללאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכה גברא.

(כב) דמי"ב עיין במהו ה"ה. כמיש בחולין ס"א: אמר מר השוחט במוכני (גלגל — רש"י) שחיטתו כשרה והא תניא שחיטתו פסולה לא קשיא כ"י הא כח ראשון הא כח שני (לאחר שגלגלו המים את הגלגל פעם ראשונה ושניה — רש"י). — תר"י סופ"ח דברכות דף נג.

(כג) בסכ"א הבאנו לשון הגמ' בחולין ק"א: האי אריתא דללאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכה גברא. ומ"ש השר"ע, ואם הטביל כ"י מפני שהם שאובים, כן הוא גירסת הרי"ף שם, כפי שהביא הרי"ף סופ"ח דברכות דף נג: ואין מנצילין בזה את הידים מפני שהם שאובים. ועיין ס"ח שהביא השר"ע מחלוקת בזה. [ועיין להלן סק"ו].

(כד) אע"פ דלענין מקוה, קימ"ל ביור"ד סימן ר"א סמ"ד כראב"י בתמורה יב א, דס"ל דשאובין מטהרין בהמשכה דוקא אם רבו עליהן מים כשרים, הג"מ לענין מקוה

ליחול מכה נותן, ור"ל דמוציל אפילו כשנוטל מכה קוף, כמיש ביה"ג. וההיא ידיים — ד"משה חבית על צדה ונוטל" דמוכה לכאורה דלא בעי ת"ק כלל כח נותן — פירש במ' דס"ל בפירוש קמא דר"ש שם, שכתב: ולא דמי להא דאמר רב פפא בפרק כל הבשר (חולין ק"א) האי אריתא דללאי אין נוטלין ממנו לידים שדולה מים מן הבור ושופך לצינורות להשקות את השדה דאין נוטלין מן הצינורות את הידים משום דלא אתו מכה גברא דהתם ששפך מן הדולא לצנורות כשהמים נופלין מן הצנורות על ידיו אין זה חשוב מכה גברא אבל הכא שהאדם עצמו מטה החבית אפילו הלך וישב לו אח"כ והחבית שופכת מים כל היום כולו מחמת הטייתו כח גברא הוא. אבל הרשב"א שם ושה תמוה עליו דנתינת הקוף לא מעלה ולא מוריד, ולא חשיב כלל כח נותן. ולא דמי לחש"י. דחש"י י' להם מעשה, כמיש צפי"ק דחולין יג א [וע"ל סק"ז].

משא"כ בקוף, כמיש צחוספתא שם פ"א ה"א, דאם שחט קוף שחיטתו פסולה, והוי כנפלה מעצמה, אע"פ דלא בעינן כוונה לשחיטה. ותק לא בעי א"י כח נותן, דאפילו בחבית מוטה על צדה או נקוצה ונוטל מהקילות, שפיר דמי לתק, וכמיש צחוספתא ידיים פ"א ה"ח — והביאה הרי"ש בידיים פ"א מ"ה —: הפקיע את המוליד כ"י ומורה ר"י כ"י. כנ"ל בס"ק. והר"ה בבבא חזית שם הסכים לדעת הרמב"ם, דבעי כח נותן. והביא ר"ה לרבינו, דע"כ ת"ק כח נותן בעי. דאלי"כ — ולא בעי כלל כח נותן — ל"ל לתנא למיתני "הכל כשרין ליתן כו"ו, כיון דלא בעי כח נותן. וכן מאי "אפילו חש"י, מאי רבוחא הוי, אי לא בעינן כח נותן. וכן מהא דתנן שם: "מניח חבית בין ברי"ו, מוכח דבעינן

והטביל בו ידיו מהירות דשאובים שהמשיכוה כשרה ואפילו דולה ונותן לתוך הצנור עצמו ע אם הדלי נקוב מאחוריו בכונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצנור מקלה מאחוריו ליאור מטביל בו את הידים ומהירות דחשיבי כאילו המבילם ביאור דנצוק זה מחבר הכלי ליאור וחשיבי מים שבצנור מחוברים למימי היאור (כה) אף ע"ג דנצוק כזה לא חשיב חיבור לענין טבילה פ (כו) ויש חולקין כזה ואומרים דגם לנטילת ידים לא חשיב חיבור. הנה: (כו) חין לטול ידיו מחותן אגנים הקנועים לכותל ועשה להם צית קינול ונרזא חנל חס היו כלים תחלה וחזרם לכותל נוטלין ממנו (לגודה פ' המוכר את הצית). ח (כח) אם הכנים ידיו בתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם צ אם הכלי מחובר לקרקע לא עלתה לו נטילה ואם אינו מחובר לקרקע ק ו"א שעלתה לו נטילה ר וי"א שלא עלתה

ע סס ענו.
פ הרי"ף לגירסתו והרמב"ם.
צ הרשב"א ססס
הרמב"ן.
ק ה"ה.
ר טור והג"מ וסמ"ק.

ביאורי הגר"א

ואין מקדשין זה ואינה פוסלת את המקוה תלשה וחיברה וחישב עליה אחר תלישתה ממלחין זה כי ופוסלת את המקוה וכח"ס צננל נתרל סיה צי תנו צנן לנור כי וצפרק חמישי דפרה השוקת כי היתה כלי כי והוא הדיו לנטילת ידים כח"ס פרק ראשון ידיים שדין שוין כח"ס צכל הכלים כי שחין כי וכן קיימא לן דתלוש ולבסוף חיברו הוי כתלוש לכל מילי צפרק קמא דחולין ועיין מה שכתב צח"ס ס"י ציה ס"ל צהגיה: (כח) אם הכנים כי ואם כי. תומי שס צסס צהיג ס"ל דמותר צתוך הכלי והציאו ראהי מפ"צ דצחסיס דחיציעל להו צכיוור ממנו ולא

סמכין צרננן דנט"י דרננן ושאובין ג"כ דרננן כח"ס צניצ ס"ו: (כה) אע"ג דניצוק כי. כח"ס ספ"ח דטהרות. ונפ"י דמקואות עירוב מקואות כי ועיין תוספות ס"ק דינמות ונפ"צ דגיטין ופ"ג דחגיגה וצ"ח ועי' תומי דחולין סס ד"ה ולי ולי כי וצנדה וצ"ח אי ד"ה חס כי: (כו) ויש חולקין כי. לנ"י הרי"ף ורמב"ם שגורסין ולי צזיע דוולל צכונס משקה חין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא דל"ר כי ולפ"י גס חין מטבילין כמו צמקוה. הר"ש: (כו) אין כי. תוספתא והציאה הר"ש צפ"ק ידיים החוקק צלמת המים ועשה לה צית קצלה חף ע"פ שצלשוה מים וחצרוה חין ממלחין זה

ברכת אליהו

משקה שמטבילין בו וכו'. וכ"כ בכ"מ שם ה"ד. ולפ"י גס אין מטבילין בו כמ"י במקוה, דלא חשיב חיבור ע"י נקב בכונס משקה. — הר"ש בחולין פ"ח ס"ד. (כו) תוספתא בידיים פ"א ה"ה — והביאה הר"ש במ"ק ידיים מ"ב: החוקק באמת המים ועשה לה בית קבלה אע"פ שתלשוה מים וחברוהו אין ממלאין בה ואין מקדשין בה כי ואינה פוסלת את המקוה תלשה וחברוהו וחישב עליה אחר תלישתה ממלאין בה כי ופוסלת את המקוה. וכח"ס צככא כתרל ס"ה ב: ת"ר צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה. ובפרק חמישי דפרה מ"ו: השוקת שבסלע אין ממלאין בה כי ואינה פוסלת את המקוה היתה כלי וחברה בסיד ממלאין בה כי ופוסלת את המקוה. והוא הדיו לנפ"י, כח"ס פ"א ידיים שדין שוה. כח"ס מ"ב: ככל הכלים נותנים לידים כי ולא יתן לחבירו בחפניו מפני שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מוין מי חטאת ואין נותנים לידים אלא בכלי. וכן קיימא לן דתלוש ולבסוף חיברו הוי כתלוש לכל מילי בפרק קמא דחולין טו א. ועיין מ"ש בחי"מ סימן ציה פ"א בהג"ה שהביא מחלוקת בזה וז"ל: וי"א דתלוש ולבסוף חבור בקרקע לאו כקרקע דמי ויש חולקין. [ועמ"ש"ס סק"י וי"א. וכאן בט"ז סק"ה ובר"א]. (כח) תומי בחולין קו א ד"ה דלא בשם צח"ס ס"ל דמותר להטביל ידיים בתוך הכלי. והביאו ראהי מפ"ב דובחיים כא א דאיכע"א להו מהו לקדש ידיו ורגליו ככיוור ממנו

שעיקרו מדאורייתא. משא"כ לענין נפ"י, סמכין ארבעין דס"ל התם ואפילו כל המים היו שאובין מטהרין בהמשכה, משום דהוו תרתי דרבנן דנפ"י דרבנן, ופסול שאובין ג"כ מדרבנן, כח"ס כ"ב סו ב: ושאני שאובה דרבנן. [ועמ"ש ביו"ד שם ס"ק ע"ו וע"ז]. (כה) כח"ס ספ"ח דטהרות מ"ס: הנצוק כי אינן חיבור כי. ובפ"י דמקואות מ"ו: עירוב מקואות כשפופרת הנוד כי. הרי דאין מספיק בנקב של כונס משקה. ועיין תומי ס"ק דיכמות טו א ד"ה עירוב מקואות ובפ"י דגיטין טו א תומי ד"ה הנצוק ופ"ג דחגיגה כא ב תומי ד"ה כעוביה ושאני מקומות שהביאו דעת ר"י דנצוק אין מועיל לענין השקה, והו"ה לענין נט"י, ולענין מקואות הוי חיבור. ועיין תומי דחולין קו א ד"ה ואי, דגבי טבילת כל גופו לא מהני צצוק, ובנפ"י מהני. ועיין בנדה מט א תומי ד"ה אם שכתבו, דגבי נט"י מהני צצוק, אפילו אם אין המים מקלחים, אלא יורדים טיף טיף. (כו) איתא בחולין קו א: ואי בזיע דולא ככונס משקה מילף לייפי ומטביל בה את הידים. דעת היש חולקין — לנט"י לא חשיב חיבור — הוא לגירסת הרי"ף שם — כפי שהביא סופ"ה דברכות דף גג — שגורס: ואי בזיע דולא ככונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא ואמר רבה כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים. וכתב הב"י כאן: וכן נראה שהיה גורס הרמב"ם שכתב בפ"ו מה' ברכות דין אריתא ולא כתב שאם ניקב ככונס

באר הגולה

ש"צ

תפ"ק ידיים.

א"ה"ש ס"ס והמרכי
ס.

לו ש (כט) ובשעת הדחק יכול לסמוך על דברי המתירים ואם אח"כ נזדמן לו ליטול בדרך נטילה נוטל בלא ברכה. ט ת (ל) חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ונוטל ממנה לידים (לא) ואם היתה מוטה בארץ והמים מקלחים ממנה (לב) או שעומדת והמים יוצאים דרך הנקב שבה ונתן ידיו שם לא עלתה לו נטילה א (לג) ואם היתה ברזא (פי' דגד סתם הנקב ספיג"ה נלע"ז) בנקב והסירה וקבל המים על ידיו חשיב שפיר כח גברא וצריך להחזירה ולהסירה

ביאורי הגר"א

שהצי"ו: (כט) ובשעת כח עט"ז: (ל) חבית כח. מתניתין ידיים לדיה דמורה זה ר"י כח"ש בתוספתא ס"ס והצי"ה הר"ש ומוהר ר"י כח וכו' : (לא) ואם היתה כח. דלף להרמב"ם דפסק כח"ק דוקא צמטה כח דחשיב כח גברא כח"ש הר"ש ס"ס לפי קמח וכן נותן להרמב"ם כח"ל והה"ל דתוספתא הפקיע את המוליד כח לו שנטל כח כנר פירש הר"ש דחשיב כח נותן לת"ק משא"כ בנקבה מעומה או שנטל הצרז: (לב) או שעומדת כח. חלל לדעת ה"ג ורש"י ח"ף צכה"ג כשרה ללא צעי כח נותן כלל וכח"ש בתוספתא הנ"ל וכו' : (לג) ואם היתה כח. ור"י וכו"ר סה"י. וכח"ש צפ"ק דחולין צמרה"ל דמ"ל צכח ראשון דחשיב כח גברא ח"ש וצריך להחזירה כח

נתוכו כח משא"כ צנטי' ותוס' חלקו עליו וחסונה דס' דבעין כח גברא וכן דעת רוב הפוסקים ומעט כולם ואף הרמב"ם בכלל דמ"ח כח נותן צעי כח"ל ורמב"ן ורש"י דחו ראייתם וכח"ש תוס' לפי קמח לליד כח גברא חלל כלי צעי ואריתא ללו כלי חלל מטעם טבילה וטבילה בשלזין ליכא וכח"ש הר"ף כח"ל וכתב הרש"י צחידשו דה"ה לכלי המחובר לקרקע דשלזין הוא והיינו כעין אריתא דלח"י והיינו שחקקו אחר שקצצו וכח"ש צס"ז צה"ה ח"ן ליטול כח ועי' לשון הרמב"ן שתי קושיות תוס' חולין ק"ז ח' ד"ה דלא וקי' לפירושו כח וצריך כח"ל דלאני הסם דמחזרת צקרקע וכטבילה ה"ה וטבילה בשלזין ליכא חלל מושך ידיו צמח דנטילה מנח הוא ש"ד ע"ש ונתורת הצית

ברכת אליהו

ונוטל מטה חבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים רבי יוסי פוסל בשני אלו. והרישא אלו. מניח חבית, לדיה, דמורה בה ר"י. כח"ש בתוספתא שם — והביאה הר"ש שם — ומוהר ר' יוסי שאם הניח חבית בין ברכיו או בין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות. ובח"ל בסק"כ. (לא) דאף להרמב"ם דפסק כח"ק כח"ל בסק"כ, דוקא במטה חבית על צדה, דחשיב כח גברא. כח"ש הר"ש בידים פ"א מ"ה לפירוש קמח, וכן נותן להרמב"ם בח"ל בסק"כ. והה"ה דתוספתא, הפקיע את המוליד ונטל הימנו לידים או שנטל מן הסילון ידיו טהורות, כבר פירש הרא"ה דחשיב כח נותן לת"ק. משא"כ בנקבה מעצמה, או שנטל הברזא, כח"ל בסק"כ.

(לב) אבל לדעת ה"ג ורש"י א — דלא בעינן כח גברא וכח נותן, כח"ל בסק"כ — אף כח"ש שהכלי עומד והמים יוצאים מעצמם, הנטילה כשרה. דלא בעי כח נותן כלל. וכח"ש בתוספתא הנ"ל בסק"כ: הפקיע את המוליד ונטל הימנו לידים כח ידיו טהורות ובח"ל בסק"כ.

(לג) וראיה מכו"ר. — פה"ת סימן ע"ז, ח"ל: ומה שמקדשים יריהם מן הכיור כגון שהיה ברזא בכיור וכשהיה מושך הברזא היה מקלח על ידיו בקלות ראשון וכו'. וכח"ש צפ"ק דחולין ס"ז א צמרה"ל דמ"א (גלגל מים) בכה ראשון דחשיב כח גברא. וזהו שכתב השו"ע: וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה. דבכהאי גוונא חשיב כח גברא. ועמ"ש סק"כ: דקלות ראשון לבד חשיב כח גברא (אגודה ומרדכי) ועב"ר ד"ד סימן ז' ובש"ש כתב דכל השפיכה הבא על ידיו מקרי כח גברא ואם אחר בא ליטול צריך להחזיר הברזא עכ"ל ואפשר דלא ראה באותו פעם באגודה ומרדכי והדין עמם כח"ש ביו"ד סימן ז' והוא

(שמות ל, יט) אמר רחמנא ולא לתוכו. משמע דבקידוש ידים מבעי ליה, משום דכתיב ממנו, משא"כ כח"ש אפילו בתוכו מותר. ותוס' חלקו עליו, משוגיא דשם דבעינן כח גברא. וכן דעת רוב הפוסקים כולם ואף הרמב"ם בכלל, דאע"ג דס"ל דלא בעינן כח גברא, מ"מ כח נותן בעי, כח"ל בסק"כ. ורמב"ן ורש"י צחידשו שם דחו ראיית התוס' וכח"ש תוס' לפירוש קמח, דלאו דוקא נקט בגמ' בחולין כח גברא, אלא כלי בעי, ואריתא דדוולא לאו כלי הוא, וע"כ א"א ליטול בו. אלא היה סברא שיועיל משעם טבילה, וגם זה אין מועיל, דטבילה בשאובין ליכא. וכח"ש הר"ף, כח"ל בסק"ג. וכתב הרש"י צחידשו שם, דהו"ה לכלי המחובר לקרקע אין מטבילין בו דשאובין הוא, והיינו כעין אריתא דלח"י, והיינו שחקקו אחר שקצצו, וכח"ש כח"ש צה"ה: אין לישול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכוותל ועשה להם בית קיבול כח ועיין לשון הרמב"ן (הובא ברש"י צחידשו שם) שתי"ך קושית תוס' דחולין ק"ז א ד"ה דלא שכתבו: וקשה לפירושו (של בת"ג) דהכא אמר אינו נוטל ממנו דלא אתי מכח גברא, כח"ל. וצריך הרמב"ן כח"ל בסק"כ דשאני התם דמחזרת בקרקע ופסבילה היא וטבילה בשאובין ליכא אבל מושך ידיו במנא דנטילה במנא הוא שפיר דמי. ע"ש בדבריו ונתורת הבית בית שישי שער שלישי שהביאו.

(כט) עמ"ש סק"יב ח"ל: רש"ל פ' ב"ה סי' כ"ג כתב מ"מ גראה מאחר דר"פ פסק להדיא דבעי' כח גברא וכ"ד כל האחרונים ע"כ גראה דאפי' בשעת הדחק אין ליטול בתוך הכלי ואם נטל צריך לחזור ולברך ואל תשגיח בדברי הקארו עכ"ל.

(ל) מתניתין ידיים פ"א מ"ה: מניח חבית בין ברכיו

בכל שפיכה ושפיכה. י ב (לד) אם המה חבית מלאה מים והלך וישב לו באר הגולה והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנה עלתה לו נטילה. ב פ"ק דידים.

ביאורי הגר"א

יוסי וישי וישי וישי ספק כג דמטה חבית היינו שמוטה וחלילה ונכחם פוסל ר' יוסי לא נראה דהא קאמר נתוספתא שם ומודה ר"י שאל הניח חבית בין זרעיו או בין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות משמע דוקא נכחם וכן נותניתין שם וניח חבית כו' והא דל"י ודאי משום ר"י מיתניא ומה שכתב וכן משמע גרסא אין משמעות זרור שם ע"ש שקראו מוטה צעת שנטל ידיו והטור שבי חבית מוטה משום ספקא ואם היתה זרזא כו' והרי כתב גרישא דוקא מניחה על זרעיו כו' וכ"כ תוס' ומוניח חבית על דה כו' ור"י פוסל כו' וכ"כ ש"פ. נחלא ג' שיטות הן דעת נה"ג דל"ל כלל כה גברא וההיא דלריתא דלדלי דס"י נאילו כלי כלל כמ"ש תוס' או נקבעו ולנסוף חקקו כמ"ש נח"ה. ודעת תוס' וש"פ כר' יוסי ולכן נהטה חבית דכאן ונקוף פסולין וכן נצינור דס"י אפי' חקקו ולנסוף

ועומא וכי אפי' יש צו קצלת רצונית מנקב ולמטה וכמ"ל ס"ה נהניא: (לד) אם המטה. ונותניתין שם וכתיק הרמב"ם ועיין מ"א שמהלך בין הך דהכא לההיא דס"ט שבי ונריך להחזירה כו' שאל הרמב"ם הדיון כן לפי שלא עשה מוטה צנוף המים כו' והיו כמו סרנא דמיתא שפוטרת את הקף לכן כי ונריך להחזירה כו' ומש"כ הכא דהיו כמו סרנא דפחרא דלפילו זכה שני חשיב כה גברא אצל לא נראה שהרי פסק כתיק ותיק ונכסיר אף נכחם כמ"ש נתוספתא שם הפקיע את המוליר כו' וא"ל דהתם נשפיכה דלא שונה דל"כ לא הוי פליג ר"י דמ"ש חמור ואפשר דלא פסק כתיק אלא כתיק דותני' אצל נתוספתא פסק כר"י דסוגיא דחולין כותיה דפוסל צסילון והיה למוליר דכנר פסק וכה גברא וכמו סרנא דמיתא וזוה מתורץ קושיית ת"ה והתוספתא על הרמב"ם ועי' צס"י שבי גס דעת ר' יוסי

ברכת אליהו

ברכיו או בין אצילי ידיו ונטל שידיו טהורות. משמע דוקא בכח"ג שיש כה גברא, לאפוקי מטה חבית בידיו, ואח"כ ירדו המים דליכא כה גברא. וכן נמתניתין שם: מניח חבית בין זרעיו ונטל. משמע דמיירי שהטה אותה בידים, והא דר"י משום ר"י מיתניא, לאורויי דבהא לא פליג. דאליבא דרבנן לא בעינן שיטה בידיו, כנ"ל בסק"כ. ומה שכתב המג"א שם, "וכן משמע בראשית", נראה דכוונתו למה דאיתא ברא"ש בחולין פ"ח ס"ג: ורבי יוסי פוסל בשני אלו פירוש בקוף ובחבית המוטה על צדה והמים נשפכין מאליהן. ומדנקט, "חבית המוטה", משמע שהיתה מוטה מאליה. אולם אין משמעות ברור שם ע"ש, שקראו, "מטה" בעת שנטל ידיו, וקודם לכן איירי דהטה אותה אדם. והטור שכתב, "וכי כו' מטה בארץ על צדה והמים מקלחין ממנה כו' לא הוי נטילה", אין כוונתו במוטה מאליה, אלא ה"ה אם הטה אותה אדם לא הוי נטילה, אלא נקט, "מוטה", משום ספק: ואם היתה ברזא בנקב והטירו וקבל המים על ידיו חשיב שפיר כה גברא. דככהאי גוונא אפילו היתה מוטה מאליה מועיל. ועוד ראיה שהרי הטור כתב ברישא: חבית שיש בה מים מגיח על זרעיו ונטל ונטל ממנה לידים דחשיב שפיר מכה גברא. ומשמע דוקא מניחה על זרעיו כו' חשיב שפיר כה גברא. וכ"כ תוספתא הנ"ל: ומניח חבית על צדה כו' ור"י פוסל כו'. ומשמע דל"י אין מספיק שיניח חבית על צדה, אלא צריך להניחה על זרעיו, ומה ונטל. וכן דעת שאר פוסקים דבעינן כה גברא. נמצא ג' שיטות הן: דעת מה"צ דא"צ כלל כה נכרא כנ"ל בסק"כ. וההיא דאיתא דלדלי דס"י דאילו יכול לטול בו ידיו, באינו כלי כלל, כמ"ש תוס' כנ"ל בסק"כ. או בקבעו ולכסוף חקקו, כמ"ש בתורת חבית, כנ"ל בסק"כ. ודעת תוס' ושא"ר פוסקים כר' יוסי דבעינן כה גברא, כנ"ל בסק"כ. ולכן בהטה חבית דכתב השו"ע כאן, ובקוף הנזכר להלן ס"ב פסולין. וכן נצינור דס"י, אפילו חקקו ולנסוף

תלמוד ערוך בחולין וע"י ק"ס"ב ס"ג, עכ"ל. ומתב ב"י אפילו (יש) [צ"ל אין — ד"א] בו כדי קבלת רביעית מנקב ולמטה נוטל בה ידיו. וכמ"ל ס"ה נהניא: וכ"כ כלי שיש בו ברזא למטה הואיל ומתחלה נעשה לקבל על ידי כך.

(לד) במסכת ידים פ"א מתניתין ה': מטה חבית על צדה ונטל. וכתיק — הרמב"ם, וכנ"ל בסק"כ. ועיין מ"א סק"א שמהלך בין הך דהכא לההיא דס"ט שכתב השו"ע: וצריך להחזירה ולחטירה בכל שפיכה ושפיכה. שאף להרמב"ם שפסק כתיק הדיון כן, לפי שלא עשה מוטה צנוף המים, רק שהטיר הברזא המונעת מלצאת. והיו כמו סרנא דמיתא שפוטרת את הקף, וכנ"ל בסק"ג. לכן כתב השו"ע בס"ט: וצריך להחזירה בכל שפיכה ושפיכה. משא"כ הכא דהיה כמו סרנא דפחרא (חרט), דאיתא בחולין טו א דאפילו מכה שני חשיב כה גברא, כ"כ המג"א בסק"א. אבל לא נראה, שהרי פסק הרמב"ם כתיק, ות"ק מבשר אף בכח"ג שלא עשה מוטה צנוף המים. כמ"ש בתוספתא — כנ"ל בסק"כ — הפקיע את המוליר ונטל הימנו לידים ידיו טהורות ורבי יוסי אומר ידיו טהורות. ואין לומר דהתם בשפיכה ראשונה, דא"כ לא היה פליג ר"י, דמאי שנא מבזיר דידיו טהורות כנ"ל בסק"ג. ואפשר דלא פסק הרמב"ם כתיק, אלא כתיק דמתניתין, אבל בפלוגתא דתוספתא פסק כר"י, דסוגיא דחולין כותיה — כנ"ל בסק"ז — דפוסל צסילון, והיה למוליר, דכבר פסק מכה גברא. וכמו סרנא דמיתא, דאיתא בחולין טו א דשחיטתו פסולה. וזוה מתורץ קושיית תורת הבית הנ"ל בסק"כ מהתוספתא על הרמב"ם. ועיין בשו"ע פ"יב שכתב גס דעת ר' יוסי דאם הקוף נותן מים לידים דפסול, ואילו כאן הביא רק דעת ת"ק. וכן הקשה במג"א סק"ב. ומה שתירץ מ"א שם — דמטה חבית, היינו שמוטה מאליה, ובכח"ג פוסל ר' יוסי — לא נראה. דהא קאמר בתוספתא שם: ומודה ר"י שאם הניח חבית בין

באר הגולה יא ג (לה) הכל כשרים ליתן מים לידיים אפילו חש"ו (לו) כותי ונדח ג ס. (לז) (ואיכא וואן דאמיר דקטן פחות וזנן ו' דינו כקוף) (הגהות אשר"י פ"ג דנדרות). ד תוספות ור"ס. יב (לח) אם הקוף (פי' מין היה סימיל"ה נלעז) נותן מים לידיים ד יש פוסלים

ביאורי הגר"א

והא דמשמע הכא דמודה דחש"ו הנהו בני כוונה ניכרה ולמד מזה דדוקא כשהגיע לעונת הפעוטות דיש לו דעת קצת כחש"ו נפרק הנזקין ופי' התקבל. ולע"ז חש"ו משוטה לאין תשלו ומתנו כלום אף במטלטלין חש"ו נפיק דכתובות ועיין שם דרש"י ותוס' ועוד דזה לר"י אצל אן קי"ל כתיב דנכוונת אי ויהס סגי חש"ו נפיק וכ"ש לש"ס דלא מורכזי כוונה כלל וכמו דשחיטה דחש"ו כשר דלא צ"י כוונה וקוף פסול ואמרינן שם בחולין י"ב י"ג דיש לו ונעשה ואפי' מחשבתו ניכרת כו' יש לו מודענן וע"ש תוס' ד"ה ותיצני כו' אלא דר"ל דוקא נקטן כה"ג וחש"ו לדעת ת"ק א"ל כנ"ל: (לח) אם הקוף כו' פלוגתא הנ"ל אם הלכתא כתיב או כר"י ועומתא ועמ"ש:

קצתו ונדרש צריך להחזיר כו' חש"ו נפיק אצל הרמב"ם חולק. נכ"י ופסק כתיב נמוטה ונקוף וכן נדרש כמו במולייר לת"ק אצל בנינו דס"י מורה דחש"ו כו' נותן נעין ונדרש ומוטה חזית חשיב כו' נותן: (לה) הכל כו' אף לר"י כנ"ל: (לו) כותי ונדח. ר"ל אע"ג דתניא דתוספתא שם והנזילה הר"ש שם הכל כשרין ליתן לידיים אפילו טמאות אפילו נועל נדה כל שאינו מוטמא נמשא כשר ליתן לידיים הא נדה שמוטמא נמשא וכן כותי שעשאו כזים לכ"ד חש"ו נדה ל"ד אי שמיא אסור כתבו תוס' שם ע"פ ז' ד"ה ונדרש דההיא לתרומה או לחולין שנעשו על טיט וכ"כ דת"ה ור"פ: (לז) ואיכא מ"ד כו' שאין צו דעת וכחש"ו נפיק דגיטין הפעוטות כו' וכמאן דס"ל כוונה נעין וכחש"ו הר"ש פ"ה וכת"י ה' וכתוספתא נע"י כוונה נותן ונוטל

ברכת אלהיה

בפרק הנזקין כנ"ל, ושם פרק התקבל סה א. אבל בקטן פחות מבן שש שאין בו דעת — פסול ליתן מים לידיים. וצ"ע מאי שנא משוטה דאין משאו ומתנו כלום אף במטלטלין, כחש"ו נפיק דכתובות כ א: דבר שטיא זבין נכסי אתו בי תרי אמרי כשהוא שוטה זבין ואתו בי תרי ואמרי כשהוא חלים זבין אמר רב אשי ואוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת בר שטיא. ועיין שם ברש"י ד"ה ואוקי ממונא בחזקת מריה: בחזקת הלוה ואם קרקע היא תעמוד בחזקת המוכר. וכן כתבו התוס' שם בד"ה ואוקי: דוקא בקרקע הוא דאמרינן הכי. הרי דגם במטלטלין אמרינן דאין מקחו של שוטה קיים, ואפ"ה אמרינן הכא דנותן לידיים, וא"כ ה"ה קטן פחות מבן ו', יהיה כשר ליתן מים לידיים. ועוד דזה דבעינן כוונת נותן ונוטל הוא לר"י, אבל אן קימיל כתיב בתוספתא הנ"ל דככוונת א' מהם סגי, כחש"ו נפיק, וא"כ אם הנוטל גדול, צריכה להועיל הנטילה, ואע"פ שהנותן קטן. וכ"ש לשאר פוסקים דלא מצרכי כוונה כלל, כנ"ל בסימן קנ"ח סק"ה. וכמו בשחיטה דחש"ו כשר דלא בעי כוונה, וקוף פסול. ולא כמו שדמיה הרמ"א דין קטן לדין קוף. ועוד דאמרינן בחולין י"ב ויג א דקטן יש לו מעשה, ואפילו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, יש לו מעשה מדרבנן. וע"ש תוס' ד"ה ותיצני כו', שהאריכו באיזה אופן יש להם מעשה. אלא דר"ל דוקא בקטן כה"ג — שהוא פחות מבן ו' — לית ליה מעשה. ונכ"ל לדעת ת"ק א"צ דעת נותן ונוטל, וא"כ אם יתן קטן פחות מבן ו', תועיל הנטילה כנ"ל [ועד"א].

(לח) פלוגתא הנ"ל בסק"כ, אם הלכתא כתיב דלא בעינן כו' גברא, או כר"י דבעינן כו' גברא. ועמ"א סק"ג שחמה למה לא הוזכר המחבר מחלוקת זו גם בסעיף י' במטה חבית, וסתם שם דעלתה לו נטילה. ותירץ דבמטה חבית גם ר"י מודה משום דאיידי במטה בידיי, וחשיב כו' גברא. ועמ"ש"ל בסק"ד דלא כמ"א, ולדעת התוס' דפסקו כר"י, במטה חבית נטילתו פסולה. וע"ע מש"ש בזה.

קטן, ובברוא צריך להחזיר ולהסיר בכל שפיכה, כחש"ו נפיק. אבל הרמב"ם חולק בכל זה ופסק כתיב — דלא בעינן כו' גברא כנ"ל בסק"כ — במטה חבית הנ"ל בס"י, ובקוף שנטל לידיים הנ"ל ס"י, וכן בברוא אין צריך להחזיר בכל שפיכה, מכיון דלא בעינן כו' גברא. וכמו במולייר לת"ק דתוספתא, כנ"ל בס"כ כ', ל"ד. אבל בנינו דשדולה מים מן היאור דפ"י, מורה הרמב"ם שאין נוטלים, דמ"מ כו' נותן בעינן, כנ"ל בסק"כ. ובדין ברוא בנקב אין צריך להסירה בכל שפיכה, וכן במטה חבית והלך וישב לו והחבית שופכת מים עלתה לו נטילה, דחשיב כו' נותן, כנ"ל.

(לה) אף לר"י דס"ל דבעינן כו' גברא. בהני חשיב כו' גברא, כנ"ל בסק"כ.

(לו) ר"ל אע"ג דתניא בתוספתא ידיים פ"א ה"ז — והביאה הר"ש שם מ"ה —: הכל כשרים ליתן לידיים אפילו טמאות אפילו נועל נדה כל שאינו מוטמא כחש"ו כשר ליתן לידיים. הא נדה שמוטמא כחש"ו, וכן ע"י כו' — כחש"ו נדה ל"ד א' ור"י: "ואין הנכרים מטמאין בביה אבל גזרו עליהן שיהיו כזבים לכל דבריהם", וזב מטמא במשא — אסור ליתן לידיים. מ"מ כתבו תוס' שם ע"א ב ד"ה מערה, דהיא ד", הכל כשרים", איירי לתרומה או לחולין שנעשו על שחרית תרומה, וזוה פסול מי שמוטמא במשא. ופ"כ בתורת הבית בית שישי שער רביעי ושאר פוסקים. אבל לחולין כשרים ליתן לידיים.

(לז) משום שאין בו דעת. וכחש"ו נפיק בפ"ה דגיטין גט א במתניתין: הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין. ואיתא בגמ' שם: ועד כמה מחזיר רב יתודה לרב יצחק בריה כבר שית כבר שב. וכמאן דס"ל כוונה בעינן בגמ"י. וכחש"ו הר"ש במסכת ידיים פ"א מתניתין ה': ובתוספתא (שם ה"ז) בעי ר' יוסי כוונת נותן ונוטל והא דמשמע הכא דמודה דחש"ו הנהו בני כוונה ניכרה. ולמד מזה דדוקא כשהגיע לעונת הפעוטות, דיש לו דעת קצת, כחש"ו בגיטין

ה ויש מכשירים ונראים דבריהם (ווי"מ יש להחמיר). יג ו (לט) ולתחלה באר הגולה
 יכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה (וכוונת נותן נמי מועיל אפילו לכתחלה אפילו
 שלא כוון הנוטל כלל (תה"ד סימן תק"י). יד ז (מ) הטביל ידיו כמי מעיין
 ה רמב"ם והרשב"א.
 ו חגיגה י"ח.
 ז פ"ט והלכות
 מוקפות והרשב"ד.

ביאורי הגר"א

(לט) ולתחלה כו'. ענין ס"י קניית כו':
 (מ) הטביל כו' ואם כו' וי"א שצריך כו':
 כו"ש בחולין ק"ו א' השתא כל גופו כו'
 ובפ"ג דחגיגה ולקדש מטבילין חלמא דמהני הטבילה
 ובתוספתא המטביל ידיו כו' כו"ש נסייט אלא דעת
 וי"א שצריך כו' הוא רש"י שם ד"ה דאפסקינהו דס"ל
 דנעי דין וקוה כמו לכל גופו וכמו צמתני פ"ה דכלים
 ונתני ז' למעלה וכן וקוה כו' ומטבילין ועי' רמב"ם
 שם וי"א צמתניתיי הקודמת וליטול מהן לידים דוקא
 ליטול וכ"ה להדיא בתוספתא פ"ה דמקואות הציאה
 הר"ש שם ונתני הכ"ל וי"ל התוספתא למעלה וכן
 מי תתני שלא פסקו שמתבילין בהן את המים ולין
 ומטבילין בהם אדם וידים וכלים זה הכלל כל מקוה
 שאדם טוהל בו ידים וכלים טוהלין בו אין אדם טוהל

ברכת אלהיו

(לט) עמשי"ל סימן קנ"ח, דמעיקר הדין א"צ
 כוונה לנטילה.
 (מ) כמ"ש בחולין קו א': חמי טבירא חזקיא אמר אין
 נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהן הידים ורבי יוחנן
 אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא
 כל גופו טובל בהם פניו ידיו ורגליו לא כ"ש אמר רב פפא
 במקומן דכולי עלמא לא פליגי דשרי משקל מיניהו במנא
 דכולי עלמא לא פליגי דאסיר כי פליגי דפסקינהו בבת
 בירתא מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא
 גזרינן כתנאי מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולים
 בקרקע כשרין רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בקרקע
 טובל בהן כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל
 גופו טובל בהן ידיו ורגליו לא כ"ש אלא לאו דפסקינהו
 בבת בירתא ובהא פליגי דמר סבר גזרינן בת בירתא אטו
 מנא ומר סבר לא גזרינן. ובפ"ג דחגיגה יח ב': נוטלין
 לידים לחולין כו' ולקדש מטבילין (לאכול שלמים או חטאת
 ואשם — רש"י). אלמא דמהני הטבילה לאכילה. ובתוספתא
 ידשים פ"ה ה"א: המטביל את ידיו א"צ לנגבם. כמ"ש
 הש"ע הלן בפ"ה: המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים
 ולא ניגוב כו'. אלא דעת, וי"א שצריך מ' סאה, הוא
 רש"י בחולין שם ד"ה דאפסקינהו, דס"ל דבעי דין מקוה
 כמו לכל גופו. וכ"כ במתני' פ"א (דכלים) [צ"ל דמקואות
 — ד"א] מתני' ז': למעלה מהן מקוה שיש בו מ' סאה
 שבו טובלין ומטבילין. ועיין רמב"ם שם שכתב: וכן
 מטבילין בו את הידים לדברים אשר יצטרכו נט"י. וי"ש
 במתניתין הקודמת שם: מי תמציות שלא פסקו (ההרים
 מוחליתין ועדיין הן מבצבצין ממי הגשמים שירדו עליהן —
 רע"ב) כו' כשרים לתרומה וליטול מהן לידים. משמע דוקא
 ליטול בכלי כשרים, אבל לא לטבול. והטעם משום דוקא
 בהן מ' סאה. וכ"ה להדיא בתוספתא פ"א דמקואות ה"ו —
 הביאה הר"ש שם מתני' ו' הנ"ל. וי"ל התוספתא: למעלה
 מהן מי תמצית שלא פסקו שמתבילין בהן את המים ואין

מטבילין בהם אדם וידים וכלים זה הכלל כל מקוה שאדם
 טובל בו ידים וכלים טובלין בו אין אדם טובל בו אין ידים
 וכלים טובלין בו. וכ"כ לכאורה בנ"מ חולין הנ"ל, ולא
 אפשר לנט"י אלא מטעם ק"ו השתא כל גופו טובל בהן
 ידיו ורגליו לא כ"ש. ולפ"ז במקום שאין יכול לטבול גופו,
 גם ידיו אין יכול לטבול. וכן דעת הרמב"ם בפירושו
 במקואות פ"א משנה ז'. וכמ"ש הש"ע בפ"ז: מ' סאה
 מים שאובים שבקרקע להרמב"ם אין מטבילין בהם את
 הידים. הרי דצריך מקוה כשרה לטבילת ידים. וכתב
 הרמב"ם בהדיא דאם אין במקוה מ' סאה אין מטבילין בהן
 הידים. וי"ל הרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"ה: כל הצריך נט"י
 והטביל ידיו במי מקוה אינו צריך דבר אחר ואם הטבילין
 במים שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובין שבקרקע
 לא עשה כלום. [וראה לשון הרמב"ם בה' מקואות פ"א
 ה"א. ועיין ד"א]. ודעת החולקין — דס"ל דאין צריך מ'
 סאה — צ"ע, שהרי לעיל הוכחנו דבעי מ' סאה. והר"ש
 מפרש דמאי דאיתא במקואות פ"א מ': "למעלה מהן
 מקוה שיש בו מ' סאה שבו טובלין ומטבילין", היינו
 לקרשים דוקא בעינן מ' סאה. משמע דלחולין מטבילין
 אפילו אין בו מ' סאה. ואין דבריו נכונים. ונראה טעם
 החולקין, דהרשב"א בחידושו בחולין שם ותר"י סופ"ח
 דברכות דף נג פ"י, דמאי דאיתא בחולין שם ד(א)פסקינהו
 לחמי טבירא, פ"י לגמרי, ואף שאין בהם מ' סאה ולא
 מצוברין ע"ה המקוה, דפסקינהו לגמרי משמע, וכמו כלים
 דסני מן התורה ברביעית, כמ"ש בפ"ק דפסחים יז ב.
 ואע"פ דפ"י דנייר לח א אמרין דחכמים בשלוה לטבילה
 דכלים ברביעית, מ"ם לנפ"י דרבנן לא בשלוה, ואפשר
 לטבול ברביעית מים. וכ"כ תוס' בחולין קו א' ד"ה דפסקינהו
 לפ"י א'. וראיה מאריאת דדלאי הנ"ל בסק"א, דפתמא לית
 בהן מ' סאה, ואי לא דשאובין ניהו, מטבילין בהן, כמ"ש
 קו א. — רשב"א בחידושו. ועוד דוקא ששאבן פסול
 באריאת דדלאי, אבל אם המשיכן מותר, כנ"ל בסעיף ז',

באר הגולה

ח רצנו יונה
והרש"א.
ט רש"י ומרדכי פ"ק
דנרכות.

אפילו אין בו מ' סאה עלתה לו טבילה כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת ואם הטבילם במי מקוה ה' יש אומרים שדינו כמעין ט' ויש אומרים שצריך מ' סאה ונקטינן כדברי המיקל (ויש להחמיר לכתחלה). טו (מא) מי גשמים

ביאורי הגר"א

דכשר לידים אלא שר"י כי דוקא לכלים אצל לאדם צעין רביעית מנ"ש צרפ"ג דחגיגה דהא ארעא חלחלי ומחלחל זה לא שייך אלא נועצין ועתים צפסחים י"ז צ' ד"ה אלא וכן הסכימו רוב הפוסקים וכונ"ש צ"ד ר"ס ר"א כתב צ"י מ"מ כיון דנטי' דרנן אוליין לקולא הואיל וכלא"ה הרשנ"א והר"י מנשירין אף צנקה צרביעית. ולי נראה דכאן כ"ע מוריס דלא עדיפי מכלים כמ"ש בתוספתא דמקואות הנ"ל ומעין לא בטלה מכלים לכ"ע כמ"ש הראש"ש ונתוספתא דפסחים הנ"ל כמו שהוכיחו מוראורין והמקום צ"ח סאה ויש לאחד שצטלה: (מא) מי גשמים כ"ה ר"ל לדעת המיקל וכה"ג אף

למקוה מ"מ הא אומרי' דקטפרס אינו חיבור וכלן אומרי' דהוי חיבור אלא מקילין נהו ואומרי' ג"כ ולי צ"ע דולא כ"ה אע"ג דלענין טבילה גופו אומרי' דניחוק אינו חיבור וצ"ע כשפופרת הנוד. ומ"ש השתא כל גופו כ"ה ר"ל לענין מיריותם דלא חיישינן למיריותם וה"מ דמתקוקים חשנין לה ואף צפחות מ"מ סאה וצ"ש מ"ס גזרינן ומהתוספתא הנ"ל אין רצויה דהא אומר שם ג"כ כלים ודי צרביעית אלא דעל המים קאי אותן מ"ס ואולי תמנ"ע דרש"א כמ"ש וע' ר"ש פ"א ונתני' ו' תניא בתוספתא כ"ה כ"ל אלא מעין סגי אף לאדם כ"ש כמ"ש כמ"ש נפ"ח ופ"ה דמקואות וכונ"ש הרמז"ס כ"ש

ברכת אליהו

בו אין ידים וכלים טובלין בו ואלו הן מי תמציות כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין הרי הן כמי תמציות פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גבאין החופר בצד הים בצד הנהר במקום הבריץ הרי הן כמי תמציות החופר בצד מעין כל זמן שהן באין מחמת המעין אע"פ שפוסקין וחוזרין ומושכין הרי הן כמעין פסקו מלהיות מושכין הרי הן כמי תמציות פירוש כמי תמציות שלא פסקו הרי הן כמעין דמטהר בכל שהוא אע"פ שאין בו מ' סאה, עכ"ל. ודוקא במי תמציות בעינן לאדם מ' סאה אבל מעין סגי אף לאדם בב"ש, כמ"ש בפ"א דמקואות מתניתין ז' ושם פ"ה מתניתין ג'. וכמ"ש הרמב"ם בפ"מ מה' מקואות ה"ו: שהמעין אין למימיו שיעור אפילו כל שהן מטהרין. וב"ש דבשר ליידיה בכל שהוא. אלא שהתוס' בנייר לח א"ה בר מההוא, כתבו בשם ר"י דוקא לכלים סגי במעין בכל שהוא, אבל לאדם בעינן (רביעית) (מ' סאה). והוכיחו זאת, כמ"ש ברפ"ג דהגיגה כ"ה א: דהא ארעא כולה חלחלי מחלחל ובעינן דאיכא מ' סאה במקום אחד. וזה לא שייך אלא במעין, ששם שייך לומר שמחובר לשאר המים, ואעפ"כ בעינן מ' סאה במקום אחד. ועת"ס בפסחים יז ב ד"ה אלא שהוכיחו מכח רביה ז', דאירי' במעין [ועמ"ש ביור"ד סימן ר"א סק"ו]. וכן הפסחים רוב הפוסקים דבמעין בעינן מ' סאה לאדם. וכמ"ש ביור"ד ר"ס ר"א ס"א. וכתב בי' מ"מ כיון דנמי דרבנן אוליין לקולא, ולא בעינן במעין מ' סאה, הואיל וכלא"ה הרשנ"א והר"י מנשירין אף במקוה ברביעית כנ"ל. ולי נראה דכאן בנטי' כ"ע מוריס, דלא עדיפי מכלים, כמ"ש בתוספתא דמקואות הנ"ל, דשניהם שוים, ודיון כל שהוא במעין לא בטלה מכלים לכ"ע, כמ"ש הראש"ש בה' מקואות ס"א (ובתוספתא) [ובתוס'] דפסחים הנ"ל. כמו שהוכיחו מדאמרין בת"כ דמעין מטהר בכל שהוא והמקוה כמ' סאה, והא דמקוה כמ' סאה, ע"כ לאחר שביטלו רביעית, ואפילו הכי קתני דמעין מטהר בכל שהוא.

אע"ג דסתמא דאריא דדלאי לית ביה מ' סאה. ואף את"ל דמיירי דמחוברי' למקוה, ולכן כשרים אע"ג דלית בהו מ' סאה, מ"מ הא אמרינן בפ"ח דטהרות מ"ט דקטפרס אינו חיבור, וכאן אמרינן דהוי חיבור, כנ"ל בס"ז — דאריא דדלאי כשר בהמשיכוה, אלמא מקילין בהו. כמו כן י"ל שהקילו בנטי' דדי בטבילה ברביעית. ואמרין ג"כ: "ואי בוצע דולא ככונס משקה מילף לייפי ומטביל בה את הידים", כנ"ל בסק"ו. אע"ג דלענין טבילת גופו אמרינן דניחוק אינו חיבור, ובעינן כשפופרת הנוד, כנ"ל בסק"ה. הרי שגם בזה הקילו בטבילת ידים מטבילת גופו. כמו כן י"ל שהקילו בנטי', דדי בטבילה ברביעית. ומ"ש בחולין שם השתא כל גופו טובל בהן ידי ורגליו לא כ"ש כנ"ל. ומוכח דבעינן מ"ס לטבילת ידים, י"ל דר"ל לענין מיריותם, דלא חיישינן למיריותם, וה"מ דמתקוקים חשנין לה, ואף צפחות מ"מ סאה מועיל לטבילת ידים. והק"ו הוא דהשתא כל גופו טובל במים המרים, כ"ש שיכול לטבול בהם ידים, וכל חד כדאית ליה, כל גופו במ' סאה, וטבילת ידים ברביעית. וצ"ש בחולין שם: מר פבר גזרינן בת בירתא (חרץ קצר — רש"י) אטו מנא ומר סבר לא גזרינן. והמחלוקת היא במים מרים פחות מ' סאה, אי כשר לטבילת ידים, דמ"ס גזרינן אטו מנא, שמה יבוא לטבול במים המרים, ולטול אסור במים המרים, ומ"ס לא גזרינן דלא דמי טבילה לנטילה. ומהתוספתא דמקואות הנ"ל — דהוכחנו שטובלין ידים דוקא במקוה מ' סאה — אין ראיה, דהא אמר שם ג"כ, "כלים", ובכלים די ברביעית [ועד"א]. וע"כ לא קאי אשיעור מקוה. אלא — מאי דקתני התם: "זה הכלל כל מקוה שאדם טובל בו ידים וכלים טובלין בו" — על גוף המים קאי, דאותן מים שאדם טובל בהן גופו, טובל בהם גם ידיו. ואמ"י תמצית דרישא קאי כמ"ש, לאפוקי מים שאין אדם טובל בהן גופו — כגון מים שאובים, אין טובל בהם גם ידיו. ומ"ש השו"ע דבמעין לא בעינן מ' סאה, עיין ר"ש פ"א דמקואות מתניתין ז' כנ"ל. וז"ל הר"ש: תניא בתוספתא למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו שמתבלין בהן את המים ואין מטבילין בהן אדם וידים וכלים זה הכלל כל מקוה שאדם טובל בו ידים וכלים טובלין בו אין אדם טובל

(מא) ר"ל ליעת המיקל בסי"ד, וכנ"ל בסק"מ, וס"ל דיכול לטבול ידיו במי מקוה, אע"פ שאין בהם מ' סאה, דלא בעינן טבילת ידים במקוה שכשרה לטבילת אדם. ולשיטה

באר הגולה
י לעת רש"י
והרש"ל ולהרמב"ם
פשיטא דלזין טובלין.
כ כפ"ו מה"ב
ל פ"ד מה' תקולות.
מ הרש"ל ות"ה.
נ סס נח"ה.
ס תוס' פ"ג דמס'
ידים ומרדכי פ"ח
דברכות.
ע הרש"ל ורנ"י
יונה.

שהם זוחלים (פירוש נמשכים והולכים שאינם נכנסים) ויש בהם מ' סאה י יש להסתפק אם מובל בהם ידיו. מו (מב) ארבעים סאה מים שאובים שבקרקע להרמב"ם כ אין מטבילין בהם את הידים (מג) ולהראב"ד מטבילין (מד) ושאובים שהמשיכוה כולה גם ל להרמב"ם מטבילין בהם הידים. יז מ לא יטול מהנהר מים בידו אחת ויתן על ידו השנית לפי שאין כאן לא נטילה (מה) ולא טבילה. יח ג (מו) ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה וידו מהורות. יט ס (מו) המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה ידיו. כ ע (מח) המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידים אלא על נטילת ידים. (מט) וי"ל דמזכרין על נטילת ידים וכן עיקר. (טור ומרדכי פ' אלו דברים וסמ"ג ואגור).

ביאורי הגר"א

דלתי כו' דשזונין נינהו מסייע להרמב"ם אלא שז"ל לעת הראשון דהתם נכלי המחובר לקרקע וכמ"ס נסמך דמ"ד נפ"ג דברכות נקרקע אין נכלים לא: (מה) ושאובה כו'. ככ"ל ס"ז: (מה) ולא כו'. אף לר"ת דס"ו ועמ"ל: (מו) ידו כו'. גיטין ט"ו ז': (מז) המטביל כו'. כמ"ס נמוספתא לענין ניגוב וה"ה לכ"ד דטעם אחד לכולן שאין כאן מים טמאים: (מח) המטביל כו'. עט"ז: (מט) וי"א כו'. עמ"ס ס"י ח' ס"ו וסימן ד' סכ"ז:

ברכת אליהו

שבחוצה לארץ כשרין לבעלי קריין אפילו נתמלא בקילון שבארץ ישראל שחור למפתח כשרים אף לנדות מלפנים מן המפתח כשרין לבעלי קריין. ולבארה ממה שאמרנו באריאת דל"א דאין טובלין בו ידים משום דשאובין נינהו מסייע להרמב"ם שאין טובלים בשאובין שבקרקע, כנ"ל בסקמ"ב. אלא שז"ל לדעת הראשון, דהתם בכלי המחובר לקרקע, וכמ"ס השו"ע לעיל בפ"ה דלא מהני ביה נטילה בקבוע ולבסוף חקקו, וכנ"ל בסקמ"ה. וכמ"ס בפ"ג דברכות שם, דשאובין דכשרים לטבילת בעל קר, בקרקע אין בכלים לא. ואף בקבוע ואח"כ חקקו, לא מהני בהו טבילה. [וכ"כ בבאור הלכה סט"ז ד"ה ולהראב"ד, בדעת רבנן]. (מד) כנ"ל בשו"ע ס"ז: דשאובים שהמשיכוה כשרה לנטי. וכמ"ס בסקמ"ד. (מה) אף לר"ת הנ"ל בפ"ה — דיכול ליטול ידו אחת ולשפוך ממנה על ידו השניה — שאני התם שנטל מכלי ידו הראשונה, וכנ"ל בסק"ז. ועמ"ס סקמ"ט: דהנטילה מהכלי בעינו, והכא לא נטל כלל מהכלי. (מו) גיטין ט"ו ז': הנוטל ידו אחת בנטילה ואחת בשטיפה (בנהר במ' סאה — רש"י) ידיו טהורות. (מז) כמ"ס בתוספתא ידדים הנ"ל בסימן קנ"ח סקמ"ה — לענין ניגוב — שהטובל ידיו א"צ לנגבם, והי"ה למי, שאין צריך ליטול שתי פעמים, ולא להגביה ידיו, דשם אחד לכולן, לפי שאין כאן מים טמאים בזמן שטובלים, כנ"ל בסימן קנ"ח סקמ"ה. (מח) עמ"ס סקמ"ב: הטעם שא"ל על טבילת ידים והיכן צונו על טבילת ידים אבל ענ"י צונו ויש בכלל מאתים מנה כ"ד הרשב"א בבית יוסף, עכ"ל. (מט) עמ"ס מ"ח מ"ז סק"ד וסימן ד' סכ"ב סקל"א.

זו יש להסתפק אם יכול לטבול ידיו במי גשמים שהם זוחלין ויש בהם מ' סאה. או ד"ל שאני פחות מ' סאה דכשר גם לטבילת כלים וע"כ יכול לטבול ידיו, משא"כ בוחלין שפסולין לטבילת כלים, פסולין גם לטבילת ידים, [וכ"כ הט"ז בסק"ט ומג"א בסקמ"ז]. וכמ"ס — שהם גשמים זוחלין — אף לכלים פסולים. כמ"ס בתיב, שאין המקוה מטהרת בוחלין. וכמ"ס במקואות פ"ה מ"ה: והנוטפין כמקוה (שאינן מטהר אלא באשבורן — ר"ש). וכמ"ס בשבת ס"ה ב ונדרים מ"א ובכורות נ"ה ב: אין המים מטהרין בוחלין. ונראה לי דאין להסתפק בזה כלל, ולכולי עלמא אין טובל ידיו בוחלין. ודרי"ה הנ"ל בסק"מ לא הכשיר ליטול ידיו במקוה שאין בו מ' סאה אלא משום דטבילת כלים ג"כ לא בעינן מ' סאה. ובהדיא אמרינן בתוספתא דמקואות הנ"ל בסק"מ: זה הכלל כל מקוה שאדם טובל בו ידים וכלים טובלין בו כו'. הרי דשניהם שווים. ומ"ס באריאת דל"א דאין טובלים בו ידים, משום דשאובין נינהו — כנ"ל בסקמ"ג, וקשה לפי"ז דתפוק ליה דזוחלין נינהו — י"ל דרי"ה אף אם שפכ ממהמעיין, שאין חסרון של זוחלין, שהמעיין מטהר בוחלין, מ"מ פסולים משום דשאובין נינהו. ועוד דעדיפא מניה קאמר, דאף אם יעכבם שלא יהיו זוחלין, פסולין משום דשאובין הן. (מב) כמ"ס למטה בסקמ"ג באריאת דל"א, שאין טובלים בו ידים, משום דשאובין נינהו, וכנ"ל סקמ"ג וסקמ"א דכן הוא גירסת הר"י. וע"כ מיידי דיש בו מ' סאה, דבלאו הכי אפילו לא הוו שאובין, אין טובלין בו ידים, וכנ"ל בסק"מ, דכן הוא דעת הרמב"ם. (מג) דהא אף בעלי קריין טובלין בהן, כמ"ס בפ"ג דברכות כ"ב א. ופ"ה דמקואות מ"א: מקואות העכורים

באר הגולה

קס איזה מים כשרים ואיזה פסולים לנטילה. ובו ט"ו סעיפים

א א מים שנשתנו מראיהן (א) בין מחמת עצמן בין מחמת דבר שנפל לתוכן
ב (ב) בין מחמת מקומם פסולים. ב ג עשה במים מלאכה או ששרה
בהם פתו (ג) אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני פסולים ד (ד) ואם צינן
יין במים פסולים ה ואם הדיח בהם כלים פסולים ואם היו כלים מודחים או
חדשים כשרים ואם הטביל בהם הנחתום הגלוסקין (פ') ככרות לחם פסולים
ו (ה) אבל אם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין (ו) או שחפן מהם בחפניו
א נפ"ק דמס' ידים.
ב הרמז"ס פ"ו
ה"ב.
ג שם בפרק קמח
לדים.
ד הרמז"ס צירוף
מסכת ידים.
ה תשנ"ה ח' שם
נפ"ק.
ו ר"ש שם צירוף המשנה.

ביאורי הגר"א

קס (א) בין כו'. טור אלז בנתיני ידיים לא שנו
אלז נפל לתוכו כו' ונשמע דוקא מנהגות דבר שנפל
לתוכו ואפילו נזוי חטאת תנן נספ"ח דפרה דכשר
וכיכ הר"ש נזם התוספתא פ"ח דפרה וכ"פ הרמז"ס
שם ונרי שהטור למד מנהג צ"ח כ"ה קפדיתו לחזותא
משמע נכ"ע וכיון נזה לתרץ קושיית תוס' דחולין ק"ז
ח' ד"ה קפדיתו כו' אלז ליתא כנ"ל ועתוי"ס שם

ברכת אליהו

קס (א) כ"כ השור. אבל במתניתין ידיים פ"א מ"ג
לא שנו אלא נפל לתוכו. וז"ל המשנה: נפל לתוכן דיו
קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין. משמע דוקא
שנשתנו מחמת דבר אחר שנפל לתוכן. ואפילו במי חטאת
דהוא דאורייתא, תנן במספ"ח דפרה מ"א דכשר בנשתנו
מחמת עצמן. וז"ל המשנה: המים שנשתנו ושינויין מחמת
עצמן כשרין. ומ"כ הר"ש (פ"ח) [פ"ט] דפרה מ"ה בשם
התוספתא שם: מי חטאות שנשתנו מראיהן מחמת עצמן
כשרין ונשתנו מראיהן מחמת עצמן וכו' פסולין. וכן פסק
הרמב"ם בה' פרה אדומה פ"ו ה"ד: המים שנשתנו שינויין
מחמת עצמן כשרין. וכ"ש לנטי' דהוא דרבנן. ונראה שהשור
למד, ממ"ש בחולין פ' כל הבשר קז א: קפדיתו כו'
אחזתא א"ל אין. משמע בכל ענין שנשתנה ואפילו מחמת
עצמן פסול. וכיון בזה הטור לתרץ קושיית תוס' שם ד"ה
קפדיתו, שהקשו — אמאי דאיבעי ליה אי קפדיתו אחזתא
— והא דתנן במסכת ידים (פ"א מ"ג) נפל בהן דיו או
קנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין. ולדעת הטור נשתנו
שהשאלה כאן היא, האם מקפידים כשנשתנו מראיהן מחמת
עצמן. אבל מחמת ד"א פשיטא דאסור, וכמו שהוכיחו התוס'
ממסכת ידים הנ"ל. אבל ליתא כנ"ל. ועתוי"ס שם ד"ה
קפדיתו הנ"ל, שתירצו: דלמא הג"מ לתרומה. וכן השיגו
כל האחרונים. [וע' ט"ז סק"א ומג"א סק"ב].
(ב) כ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות ה"ו. ובמ"ש בתוספתא

כמ"ש בתוספתא וכו'. ומפשות לשון רבנו מ' שגורס
בתוספתא „או דבר אחר“. ובפנינו בתוספתא ליתא. וגם
בהגות הגר"א על התוספתא שם לא הגיה לגרוס בתוספתא
„או דבר אחר“. וגם הר"ש שציין רבנו בסק"א, בהביאו
התוספתא לא גורס שם „או דבר אחר“. אולם מדברי המגן
אברהם נסק"א — בהביאו את דברי הר"ש הנ"ל — מ'
שגירסתו היתה בתוספתא „או דבר אחר“. וח"א ר"ל שאין
כוונת המגן אברהם ורבנו שצ"ה הגירסא בתוספתא, אלא —
שלומרים „מחמת מקומן“ ממה שהוזכר בתוספתא שמחמת
עשן וכדומה פסול.

1 בב"י כתב על דברי הרמב"ם: ופשוט הוא לכיון דכשנשתנו
מראיהן פסולין מה לי נשתנו מחמת מקומן מה לי נשתנו
מחמת דבר אחר שנפל לתוכן. ונעיינו כתב כנ"מ על דברי
הרמב"ם הנ"ל. ובב"ח כתב דמחמת מקומן יותר פשוט דפסול
משום דלא ה"י להם שעת הכושר. ובאליה רבה כתב דמי
מקוה כשרים אם נשתנו מחמת מקומן. והברכי יוסף הביא את
דברי האלי רבה. ועפ"י הקשה על דברי הב"י, וכתב: ועכ"פ
שנא ושנא (מחמת מקומן) מגנל לתוכן דיו ומגנל להרמב"ם
כיון דבמשנתנו לא תנן אלא נפל דיו וכו' והו"ל לאשמעינן
ברותא. וע"ע מ"ש בזה. ורבנו כתב שדברי הרמב"ם הם

המים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה לפיכך (ו) כשרים אם לא נשתנו מראיהו. (ח) (וה"ה מים שהנחתם מדיח ידיו נזהם מן הנלקק הדנק נידיו) (ז"י נזהם רבי' ירוסם). ג ז מים שלפני הנפה אע"פ שלא נשתנו מראיתם פסולים מפני שבידוע שנעשה בהם מלאכה דהיינו שכיבה בהם הברזל ושלפני הספר אם נשתנו מראיתם פסולים ואם לאו כשרים. ד ה (ט) מים ששתו מהם התרנגולים או שלקק (פירוש שתיית הכלב נקרא לקיקה) מהם הכלב יש מי שפוסל ט ואין דבריו נראין אלא בין באלו בין בכל שאר בהמה חיה ועוף יש להכשיר. ה י (י) אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובים בין שהם בכלים בין שהם

ביאורי הגר"א

נמי חטאת ומשום תערובות אותן שנפלו מפיהן חבל לנטי' בטליון נמיעותן ורליה ממש נפל לתוכן דיו כו דוקא משום שינוי מראה וכי' ממש הא' נזהם ריח וכי' נמרדכי נזהם תוספתא דמים שלקק מהן הכלב פסולין הא נשאר כשרין תהי' והנטי' כתנ' להכשיר אף בכלל נטעם הנזיל חבל הנטי' כי דעם הרמה משום דנעשו כשופכין וכמו עשה מלאכה שכתב נטיה משום דנעשו כשופכין ועשו סקד נזהם נטי' (י) אין כו אבל כו. דלפי' למקוה כשרים כמי' נטי' דמקולות ונייד סימן רחל סכיה וכן אם כו וכי' נמיעין ועי' סכיה ונטי' דסוטה ט"ו זי מה מים חיים כו חלומ

שם ונטיה: (ז) כשרים אם לא כו. תוספתא והנטיה הר"ש שם וכשהוא נוטל כו וזו התוספתא מסייע לפי הר"ש וג"י הרמזים נוטל נידיו ולכן כי הרמזים שחפן מהם כו כניל וכמי' נטיה חבל לשון מתניתין משמע יותר כפי' סה"ת וכמי' נטיה: (ח) וה"ה כו. כן פי' נטיה וכן פי' תוס' דסוטה ט"ו זי דיה מה כו: (ט) מים כו. מתני' היל' נטי' דפרה מים שחת מהן כו כל העופות כו ופירש"י בחולין ט"ז זי נלשון ראשון מפני שנעשה מלאכה חבל נלשון אחרון פי' משום חיותן נכלי ועי' תוס' שם דיה אם כו ור"ש נפרה שם ור"ש ואין דבריו נראים ולפי' ללשון ראשון של רש"י דוקא

ברכת אליהו

ד"ה אם כו ור"ש נפרה שם, שהקשו על פירוש ראשון של רש"י, דלא חשיבא מלאכה בכה"ג. ור"ש השו"ע: ואין דבריו נראין. ואפילו ללשון ראשון של רש"י, יש לפסול דוקא כמי' חטאת, משום תערובות אותן מים שנפלו מטיהן ובמי' חטאת פוסל אע"פ שהמים הכשרים הם רוב, אבל לנטי' אותן המים שהיו כפיהם בטליון כמיעוטן. ור"ה ממי' בידים פי' מ"ג: נפל לתוכן דיו כו' ונשתנו מראיהן פסולין. ואע"פ שמעורב בתוכן הדיו שנעשה בו מלאכה, אין פסול משום זה, ופסול דוקא משום שינוי מראה הא לא נשתנו כשרין. וכי' ממי' הא' בשם ר"ח — וכי' במרדכי בברכות סימן קצ"ו בשם תוספתא — דמים שלקק מהן הכלב פסולין, הא בשאר בעלי חיים שלקק מהמים כשרין — תהי' סימן ר"ס. והבי' כתב להכשיר אף בכלב, מטעם הנזיל, דלא חשיבא שתית כלב מלאכה, ולא גרע מהדיח בו נתחם ידיו, וכנ"ל בסק"ה. אבל הביח כתב דטעם הר"ח — דאסר מים ששתה מהם כלב — משום דמאוסין ונעשו כשופכין וכמו עשה בהם מלאכה — שכתב בתורת הבית בית שישי שער שני — דפסולין משום דנעשו כשופכין. ועי' (סק"ה) [סק"ה — ד"א] בשם כ"י, וז"ל: והבי' הקשה עוד דשאני מי חטאת שהחמירו בו בכמה דברים וע"כ כתב כאן שלא נראה לפסול וכ"פ רש"י פ' כ"ה, עכ"ל.

(י) דאפילו למקוה כשרים. כמי' בפ"ו דמקואות מ"ג: הדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו כשר כו: הרי שאין המלאכה פוסלת במי מקוה. וכן הוא ביור'ר סימן רמ"א פכ"ה: וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו לא נפסלו וכי' במעייין, דלא נפסלו אם נעשו בהן מלאכה. ועי' סכיה: אין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה. א"כ כ"ש מי

המלאכה אינה נעשית אלא במים אשר עלו בידו ולא במים אשר נשאר בכלי. וכן פירש בתורת הבית בית שישי שער שני. והשו"ע פוסק כר"ש וכרמב"ם.

(ז) תוספתא בידים פ"א ה"ו — והביאה הר"ש שם מ"ה —: המים שהנחתם מטביל בהן גלוסקין וכו' פסולין וכשהוא נוטל ידיו ונותן על גבי ככרות אם נשתנו מראיהן פסולין ואם לאו כשרין. וזו התוספתא מסייע לפי' הר"ש הנז' בסק"ה. שהרי איתא בתוספתא: וכשהוא נוטל ידיו ונותן על גבי ככרות. וגירסת הרמב"ם בתוספתא: וכשהוא נוטל בידיו. ולכן כתב הרמב"ם שמה שאמרו במשנה „וכשהוא מדיח כו“, היינו „שחפן מהם בחפניו“, וכמי' בתורת הבית בית שישי שער שני, כנ"ל בסק"ה. אבל לשון מתניתין, „וכשהוא מדיח את ידיו בהן“ הנז' בסק"ה, משמע יותר כפי' פה"ת סימן ע"ח, וכמי' בהנ"ה: מים שהנחתם מדיח ידיו בהם מן הצק הדבק בידיו. [ועיין ט"ז סק"ה ויד' ומג"א סק"ו].

(ח) כן פי' בפה"ת סימן ע"ח, וכנ"ל בסק"ה. וכן פירש תוס' בסוטה טו ב ד"ה מה, שהביאו מדברי המשנה: וכשהוא מדיח בהן ידיו כשרין. והוכיחו: דלא חשיב מלאכה הדחת ידים.

(ט) מתניתין היא כפי' דפרה מ"ג: שחת מהן בהמה או חיה פסולין כל העופות פסולין. ופירש"י בחולין ט"ז ב ד"ה אם יכולה, בלשון ראשון, הטעם דפסולין מפני שנעשה בהן מלאכה. ולפי' טעם זה, מים אלו פסולין גם לנטי'. אבל בלשון אחרון פירש משום דמים חיים בעצב דכתיב מים חיים אל כלי (במדבר יט, יז) שתהא חיות בכלי שלא ימלא כלי זה ויערה בכלי אחר. ולפי' טעם זה, פסול רק במקום שצריך מים חיים, משא"כ בנט"י. ועיין תוס' שם

באר הגולה

בקרעק אבל לא במי מקוה או מעיין בעודם מחוברים. ו כ (יא) חמי האור נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד סולדת (פי' כל שכריסו של תינוק נכוה הימנו) בהם. ז ל (יב) חמי טבירה יכול להטביל בהם את הידים אבל ל שס. כ חולין (ק"ז) [ק"ח].

ביאורי הגר"א

לא אשכחן מים ונחוצרין שנעשה בהן נולתכה: (יא) חמי כח. כרמי ק"ו ח' וכלישנא נתרף ק"ה ז' ועי' תוס' ק"ו ח' ד"ה חנוי כח וזוהי הטעם פסק כרמי תשום דק"ל נכ"מ כלישנא נתרף וכ"כ הראש"ש: (יב) חמי כח. שם וכנ"ל הרי"ף וש"פ חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים ורש"י כל גופו טבול בהן ידיו לא כ"ש אר"פ כח וכי הראש"ש נפיק לידים שכן גי' ר"ח ור"ג והכרית שכן הוא דל"כ ר"י נגד סתם ונתני' דפיק לידים הנזכר כח ור"י חנוי הלכה כסתם משנה נכ"מ ופי' הרי"ף כחזקיה דרביה דר"י הוא ולע"מ דס"ל כיחידלה לזלינן נתרף לחור"י ועי' ת"ה ונ"ע על הרמזים שפי' נרפ"ז דשנת כרז ושמואל ועי' כ"מ שם (ועי' ו"ש נכ"מ) ועי' רש"י שם ד"ה דלפסקינהו כח ול"ן כח אצל כח ח"ש נש"ע ואם התשיך כח

ברכת אליהו

אמר רב פפא במקומן כ"ע לא פליגי דשרי למשקל מיניהו במנא כו"ע לא פליגי דאסור כי פליגי דפסק מיניה בבת בירתא חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ור"י סבר לא גזרינן והלכתא כחזקיה דרביה דר"י הוא. וכתב הראש"ש בפ"ק לידים מ"ג שכן גירסת ר"ח ורבינו גרשום. והכרית שכן הוא — דר"י סבר שטובל ידיו ורגליו בחמי טבירא — דל"כ ר"י נגד סתם מתני' דפיק לידים מ"ג: חמים שנפסלו משתית הבתמה בכלים פסולין ובקרקעות כשרים. ור"י אמר בכל מקום הלכה כסתם משנה. ופסק הרי"ף כחזקיה דרביה דר"י הוא. ואע"פ דפ"ל כיחידאה — כרשב"א, ושם בגמ' לפי גירסתנו מוקמי' פלוגתא דחזקיה ור"י כתנאי: חזקיה כרשב"א ור"י כרבנן. מ"מ אזלינן בתר אמתריא, וחזקיה ור"י הלכה כחזקיה. ועיין תורת הבית בית ישי שער שני שכתב שזהו הטעם שפסקו הרי"ף והרמב"ם כחזקיה. וצ"ע על הרמב"ם שפסק ברי"ף רשבת ה"ו: נכרי שהביא חלילין בשבת למת אע"פ שהביאן מצד החומה ימתין למוצאי שבת בכדי שיבוא ממקום קרוב ואח"כ יספידו בהן שמא בלילה הביאום ממקום אחר עד החומה ובבקר גכנסו בהן. ומקור הדין הוא משבת קנא א, דתנן: נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספור בהן ישראל אלא אי"כ באו ממקום קרוב. ואיתא שם בגמ': מאי ממקום קרוב רב אמר ממקום קרוב ממש (שידוע לנו בירור הדבר דממקום קרוב באו — רש"י) ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו ידקא מתני' כוותיה דשמואל כו'. והרמב"ם פסק כשמואל ממש דאיתא בגמ', ידקא מתני' כוותיה, ואע"פ דבכל מקום קימ"ל רב ושמואל הלכה כרב באיסורא. הא חזינן דאזלינן בתר מחלוקת דתנאי ולא בתר דאמוראי. ועיין כ"מ שם שכתב שכן דעת הרי"ף. ואי"כ צ"ע גם על הרי"ף דלא אזיל בזה בתר אמוראי². (ועיין מ"ש בפע"ק מ' סק"ד דמ' שהרי"ף לא גריס בגמ' „כתנאי“ ולכן פסק כחזקיה). ועיין רש"י בחולין שם ד"ה דאפסקינהו בבת בירתא: חריץ קצר והמים פונים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברים למקוה דגזירה בעלמא היא אטו מנא. וזהו שכתב בשו"ע: ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ

מעיין — שאין שינוי מראה פוסל בו — שאינו נפסל אם נעשו בהם מלאכה. ובגמ' דפ"ה פ"ו ב: ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים (ויקרא יד, ה) מה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה אף כלי שלא נעשתה בו מלאכה. אלמא לא אשכחן מים מחוברים שיפסלו מחמת שנעשה בהן מלאכה. [ועיין רש"י שם ד"ה שלא נעשה בהן מלאכה, ותוס' שם ד"ה מה מים].

(יא) כרמי בחולין קו א, דאיתמר שם: חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין מהם לידים. וכלישנא בתרא שם קה ב: מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי לא שנו אלא שאין היד סולדת בהן אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן ואיכא דמתני' לה אסיפא אחרונים אין נוטלין אלא בצונן כו' מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהן מותר. ועיין תוס' שם קו א ד"ה חמי כו': ורבי יוחנן דשרי תנא (ליטול בחמי האור) כלשון בתרא דמוקי לה אע"פ שהיד סולדת מותר. וזוהי הטעם פסק השו"ע כרמי, ואע"פ דחזקיה ור"י הלכה כחזקיה דרביה דר"י הוא וכלהלן בסק"ב, אפילו הכי הלכה כרמי, משום דאיהו סבר כלישנא בתרא, וקימ"ל בכל מקום כלישנא בתרא. ופי' הראש"ש שם פ"ח ס"ה. [ועיין ד"א].

(יב) איתא בחולין קו א: חמי טבירא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהן הידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו חזתא כל גופו טובל בהם פניו ידיו ורגליו לא כ"ש אמר רב פפא במקומן דכולי עלמא לא פליגי דשרי משקל מיניהו במנא דכולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי דפסקינהו בבת בירתא מר סבר גזרינן בבת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן. ולפי"ז ס"ל לחזקיה, אע"פ שאין נוטלין בחמי טבירא, מ"מ מטבילין בהם הידים, אפילו בפסקינהו בבת בירתא. ודברי השו"ע — עפ"י מ"ש בב"י — הם כגירסת הרי"ף ורש"י. וז"ל הרי"ף סופ"ה בברכות ג — בהביאו הגמ' הנ"ל —: חמי טבירא חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן ידיו לא כ"ש

אליהו. ושם כתבתי דלא ידעתי מקומי של הרשב"א והריטב"א ור"י. וכאן ציין רבינו לתורת הבית (מהרשב"א) שכתב כן. ואח"כ ראיתי בספר יעקב לחק — המסונף לספר שבת של מי על מסכת שבת כרך ב עמוד רכ"ב שהוכיח מדברי הריטב"א במועד קטן דף כ"ד דאזלינן בתר תנאי. ואח"כ כתב שיש לדחות

2 רבנו דן כאן במחלוקת שחולקים גם תנאים וגם אמוראים, אי אזלינן בתר תנאי או אמוראי. והוכיח גם את שיטת הרמב"ם בזה. ובאופן העזר סימן קכ"ט סקנ"א כתב רבנו: וקו"ל דבפלוגתא דתנאי ואמוראי הולכין אחר פלוגתא דאמוראי כמ"ש הרשב"א והריטב"א והר"ן. ועמ"ש בהערה 21 לברכת

באר הגולה

מ רמז"ס ורש"ל
ורבינו יונה.
נ פ"ק דמס' ידים
והר"ף נפרק י'
דברכות.

ליטול מהם בכלי לא ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ למקומן והפסיקו מהמעין הנובע (חס) אם יש בהם שיעור מקוה מטבילין בהם הידים ואם אין בהם שיעור מקוה לא ואם חריץ זה מימיו מחוברים למי המעין הנובע חס לרש"י והרשב"א אין מטבילין בו את הידים ולהר"ר יונה מטבילין בו את הידים. ח מ (ג) טעם פיסול חמי טבירה לנטילה מפני שהן מרים ואינם ראויים לשתיית הכלב אבל אם ימצאו מים חמין נובעין שהן ראויין לשתיית הכלב נוטלין מהם לידים. ט נ (ד) מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב

ביאורי הגר"א

הר"י כתב דפסקיניהו לגמרי ושמע ופ"י הראשון שנתוס' שם והשתל חזקיה גור שיראה שאין צדן מי סאה ולא עירוב ואפ"ה מותר כ"ש בכלי ורי"ל כל גופו כ"י לא צדן ממש אלא צדוהו המים כשיש מי סאה ועומש צדיון קניט ס"ד: (ג) טעם כ"י וכת"ש צד"ט דמחש' חנוניות ח"ן לפוסלן כמ"ש צד"ט שם וע"י רש"י שם ד"ה דכ"ע פ"י ט"ל וכ"כ הר"ף אצל ממש צד"ט שם כתנאי ש"י ושמע כפירוש הר"י וע"י רש"י שם ד"ה שנפסלו כ"י: (ד) מים מלוחים כ"י שם כתנאי כ"י וקו"ל כרש"ל דק"י כחזקיה וכת"ש צד"ט

ברכת אליהו

סאה, אלא באותן המים כשיש בהן מ' סאה, והק"ו הוא כיון דעכ"פ אם היה מ' סאה היה מותר לטבול גם גופו, ק"ו בטבילת ידים דמותר, דהאי כדיניה והאי כדיניה. ועמ"ש בספר קניט ס"ד סק"מ ביאור המחלוקת אי בעינן בטבילת ידים מ' סאה.

(ג) וכמ"ש בפ"י: מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים לנט"י. דמשום חמ"צות אין לפוסלן, כמ"ש בפ"י: חמי האור נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיו סולדת בהם. ועיין רש"י בחולין קו א ד"ה דכ"ע, שפירש טעם אחר: דכי תקון רבנן נטילה לאו בחמין תקון והני גריעי מחמי האור שלא היתה להן שעת הכושר. וכ"כ הר"ף סופ"ה דברכות נג. אבל כמ"ש בגמ' דחולין שם — לאחר המחלוקת של חזקיה ור"י אי טובלים בחמי טבריא, הג"ל בסק"ב — "כתנאי", אי טובלים במים שנפסלו משתית בהמה, משמע כפירוש הר"י וינה דטעם הפסול של חמי טבריא משום שהם מרים, וכמ"ש השו"ע. ועיין רש"י בחולין שם ד"ה שנפסלו משתית בהמה: כגון סרוחין או חמי טבריא. הרי מפורש דטעם פסול חמי טבריא, משום שנפסלו משתית בהמה [ועיין סק"ד].

(יד) איתא בחולין קו א: חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהן הידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו כ"י כתנאי מים שנפסלו משתית בהמה בכלים פסולים בקרקע כשרין רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בקרקע טובל בהן כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל

אם יש כ"י ואם כ"י ואם כ"י וכ"כ צד"ט ד"ה דפסקיניהו כ"י נטלין כיון דליכא שיעור טבילה צעין נטילה דהא צעין כלי וכ"כ תוס' שם ד"ה דפסקיניהו כ"י ח"כ כ"י וכתב תר"י והור"ך לפרש צד"ט צדן מי סאה דל"כ הדק"ל כל גופו טובל צדן כ"י וכת"ש צד"ט כ"י והור"ך לפרש צד"ט צד"ט דל"כ הי"ך ח"כ כ"י גופו כ"י אלא ככה"ל פליגי דחזקיה גור ור"ל השתא כ"י דנשלמה גופו ל"ל אלו כלי משא"ל כ"י שיראה שמוחר להטביל ידיו לא יחמר מפני העירוב אלא שאין איסור צד"ט טבירה כלל אצל

למקומן והפסיקו מהמעין הנובע אם יש בהם שיעור מקוה מטבילין בהם הידים ואם אין בהם שיעור מקוה לא ואם חריץ זה מימיו מחוברים למי המעין הנובע חס לרש"י והרשב"א אין מטבילין בו את הידים. וכ"כ בתורת הבית שם דאם אינן מחוברים בלא"ה — אפילו במים רגילים — אין נוטלין, כיון דליכא שיעור טבילה בעינן נטילה, דהא בעינן כלי. וכ"כ תוס' בחולין שם ד"ה ד(א)פסקיניהו כ"י: אינן לגמרי בטלות (לטבילה ברביעית) אף לידים והכא במחוברין למקוה וכן פירש בקונטרס. וכת' תר"י בסופ"ה דברכות נג דהוצרך רש"י לפרש בשאין בהן מ' סאה, דאם נפרש בשיש בו מ' סאה הדרא קושיא לדוכתא כל גופו טובל בהן ידיו לא כ"ש, וכמ"ש בגמ' שם: במקומן דכולי עמא לא פליגי דשרי. והוצרך רש"י לפרש כשהם מחוברים. דא"כ הי"ך אמר ר' יוחנן כל גופו טובל בהן, והרי אם אינן מחוברים וגם אין בהן מ' סאה, אינו יכול לטבול כל גופו. אלא ככה"ל שמחוברין פליגי, דחזקיה גור בת ברייתא אטו מנא, ול"ל, "השתא כל גופו טובל בהן ידיו לא כ"ש", דבשלמא גופו ל"ל אטו כלי, משא"ל כ"י שיראה שמוחר להטביל ידיו, אע"פ שאין בהם מ' סאה, לא יאמר מפני העירוב שמחובר למקוה, אלא יאמר שאין איסור כמי טבריא כלל. אבל הרי ר' יונה כתב, ד"פסקיניהו" לגמרי משמע ואינו מחובר כלל למקוה, ופ"י הראשון שבתוס' בחולין שם, והשתא חזקיה גור שיראה שאין בהן מ' סאה ולא עירוב, ואפ"ה מותר לטבול ידיו, ועל סמך זה יאמר שכ"ש שמוחר ליטול בכלי מזה. ומאי דאמר ר' יוחנן כל גופו טובל בהן, לא בהן ממש, דהא מיירי בדלית ביה מ' הוהכח, ע"י. וכוונתו לשיטת הרמב"ם בזה, ראה ביד מלאכי כללי ה"א סימן קמ"ט ובשדי חמד מערכת ה"א אות קכ"ה (הוצאת כ"ב תשכ"ג כרך ב' עמוד 90), ויש לציין מ"ש המאירי בעירובין מו ב — בכלל של הלכה כרב באיסורי — אלא אי רב ושמאל פליגי בעיקר מחלקת אחרים שאין עיקר מחלקתם

חלוי בדעת עצמם בזה ודאי שאין סומכין על הכלל ונפסקו כשמואל מפני שהלכה כמי שדעת שמואל חלוי בדעתו, וכן בכל מחלקת שני אנשים עברים נצ"ח שהלכותם אחר מי שמחלקתם חלוי בדעתו וכו' ואנו בכל יום בתלמוד נוהגין שלא לסמוך אחר הכללות כשיש דבר פרטי דוחה הכלל.

באר הגולה

ס זנחם כ"ג.
ע ה"א פ"ג דנדרכות.
פ פ"ג דמסכת ידים.
צ רמז"ס פ"ד מה' נדרות והטור.
ק רמז"ד סס.

יכול לשתות מהם פסולים לנט"י אף ע"פ שכשרים למי מקוה למבילה ס (טו) ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם אם הכלב יכול לשתות מהם כשרים (טז) בין לנטילת ידים בין למקוה ואם אינו יכול לשתות מהם פסולים לשניהם. י ע (יז) נוטלים ידים בכל דבר שתחילתו מן המים כגון יבחושין (פי' תולעים) אדומים או שמן דג. (יח) ונראה דוקא אם רסקו דלא עדיף משלג וכו'. יא פ מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה או לאו או שיש לו ספק אם יש בהם כשיעור אם לאו או אם הם טמאים או טהורים או ספק צ אם נטל ידיו או לאו טהור (יח) (וכל ספק טהרה צידים טהור) (טור) ק (יט) ויש מי שאומר

ביאורי הגר"א

בעינינו כו' וכן נספיק דסוכה טיט הנדוק יוכיח שנמטרף כו' ולפטר לומר דלשון עכורים מחמת טיט נמשע שם יש צו מים וכמ"ש בנחתין ספ"ג דמקוואות ר' יהושע לומר צמים ונטיט צליזה טיט מטבילין כו' : (יז) נוטלין כו' זנחם שם חלל למעוטי יבחושין כו' : (יח) ונראה כו' עיני' ס' ר"א ס"ל צנחיה ולקמן ס"ז : (יח*) וכל ספק כו' שם ופ"ד דטהרות : (יט) ויש מי כו' דה"ל אמרינן שם ספק ר"ה טהור וצ"ע ל"ז כי אתו כו' ועי' כ"מ שם וכמ"ש בתוספתא

ודינן כונו נחמי טבירא צמ"ז וכמ"ש נס"ח טעם כו' חלל מלשון הריף והר"ש שהשיטו כל השקלא וטריא נשנוע דלא גרסי נגמי כתנאי כו' ולכן פ"י טעם חמי טבירא נשום דלא ה"ל שעת הכושר ולכן פסק כחזקיה ומתורן תמיהת הרשב"א נחיה דהל"ל כר"י דקא' כתיב וחיית ל"ע על הטושיע שהשיטו דמותר להטביל צהן ידיו : (טו) ואם כו' עי' תוס' בחולין שם ד"ה מים וצנחיה שם ונפסק דסוכה : (טז) בין לנט"י כו' ל"ע דשם נשנוע דוקא להטביל דגמי יבחושין פריך אפי'

ברכת אליהו

ממנו אפילו למקוה נמי אין משלים אלא למעוטי יבחושין אדומין אפילו בעינייהו נמי כו'. ומפרש"י גבי יבחושין "אפילו בעינייהו כו'", ולא פריך הכי גבי טיט הנדוק, משמע דטיט הנדוק, אפילו פרה שוחה ושותה ממנו אינו כשר לנטילה בפני עצמו, אלא דוקא להשלים מועיל. וכן בספיק דפוכה יט ב : טיט הנדוק (שראי להריקו מכלי אל כלי כגון שהוא רך — רש"י) יוכיח שנמטרף לארבעים סאה הרי דדוקא להשלים מועיל. ואפשר לומר דלשון "עכורים מחמת טיט" שנקט השו"ע, משמע שגם יש בו מים, וממילא הוא דוקא להשלים. וכמ"ש במתניתין ספ"ג דמקוואות מ"י : מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רבי אליעזר אומר מטבילין במים ואין מטבילין בטיט רבי יהושע אומר במים ובטיט בארזה טיט מטבילין בטיט שהמים צפים על גביו. [ובד"א כתב : והלכה כר"י וא"כ כוונת המחבר ג"כ בזה האופן שהמים צפים על גביו].

(יז) וצחים כב א : אלא למעוטי יבחושין כו'. כנ"ל בסקט"ז.

(יח) עיור"ד סימן ר"א פ"ל בהג"ה : ויש מחמירין לטבול בכל אלה (שלג, ברד, כפור, מלח, טיט) עד שנימוחו ונעשו מים. ועמ"ש. ועמ"ש השו"ע לקמן ס"ח : השלג והברד והכפור והגליד והמלח אם ריסקו עד שיעשו מים נוטלין מהם וטובלין בהם אם יש בהם כשיעור.

(יח*) על מה שכתב השו"ע, "מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה כו' טהור", צ"ח בבאה"ג סק"פ : פ"ב דמסכת ידים (מ"ד). וכן מה שכתב בהג"ה, "וכל ספק טהרה בידיים טהור", מקור הדין משם : מפני שאמרו ספק הידים ליטמא ולטמא ולטהר טהור. וכן הוא בפ"ד דטהרות מ"ז. [ועיין דמשק אליעזר].

(יט) דה"ל אמרינן בטהרות פ"ד מ"ז, דספק טומאה ברה"י טהור, ואעפ"כ איתא בע"ז לו ב : כי אתו לקמיה דרבי

בהן ידיו ורגליו לא כ"ש אלא לאו דפסקינהו בבת בירתא ובהא פליגי דמר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן. וקימיל כרשב"א — דאין נוטל בהן ידיו — דקאי בחזקיה — דרביה דר"י הוי, וכנ"ל בסק"ב. וכמ"ש בתורת הבית בית שיש שער שני. ודינן כמו בחמי טבירא פ"י, שאינו נוטל בהן ידיו. וכמ"ש השו"ע פ"ח : טעם פיסול חמי טבירא לנטילה מפני שהן מרים ואינם ראויים לשתית הכלב. אבל מלשון הריף סופ"ח דברכות גג דהר"ש בחולין פ"ח ס"ח שהשיטו כל השקלא וטריא דתנאי, משמע דלא גרסי בגמי, "כתנאי כו'", ולכן פירשו טעם פסול חמי טבירא, משום דלא הו"ל שעת הכושר, ולכן פסקו בחזקיה. ומתורן תמיהת הרשב"א בתורת הבית הנ"ל בסק"ב, דהו"ל כר' יוחנן דקאי כתיב, ומ"מ צ"ע על הטושיע שהשיטו דמותר להטביל ידיו בהן — במים שנפסלו משתית בהמה. שהרי הטושיע גורסים, "כתנאי", שכתבו שחמי טבירא פסולין מפני שהן מרים, וא"כ אמאי השמיטו מסקנת הגמ' — שיותר להטביל בהן, היכא דלא פסקינהו בבת בירתא. (טו) עיין תוס' בחולין קו א ד"ה מים כו' : ואם תאמר דהתם (בובחים כב א) קאמר ואי דאין פרה שוחה ושותה ממנו אפילו למקוה נמי לא והכא משמע דלכו"ע טובל בהן כל גופו ונראה לפרש דהתם מיירי שנפסלו משתית בהמה מחמת שהטיט עב כל כך שאינה יכולה לשתות דאז אין שם מים עליו אבל הכא איירי בצלולין הרבה אלא דמאס' ומסרחי ומחמת כך אין הפרה יכולה לשתות. וכ"כ התוס' בובחים שם ד"ה אפילו ובפוסק דפוכה יט ב ד"ה טיט הנדוק.

(טז) צ"ע דאיתא בובחים כב א : אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים למעוטי מאי אילימא למעוטי טיט הנדוק היכי דמי אי דפרה שוחה ושותה ממנו אפילו לרביעית נמי ואי אין פרה שוחה ושותה

באר הגולה

ר' הרמב"ם ס' שם ונספח
הל' מקוואות.
ש' הראב"ד.

שעם כל זאת אם יש לו מים אחרים יטול ידי ויוציא עצמו מן הספק.
הנה: (ב) מי שלא נטל ידי ונגע במים לא נפסלו לתוך מים לנטילה ולא מיקרי מים
טמאים (כא) חלל אסור לרחוץ ידי ומים שנטל בהם חזירו כזר (תה"ד סימן רנ"ט).
יב ר' השלג והברד והכפור והגליל (פי' המים הנקפים מרוב הקור) והמלח
(כג) אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם וטובלין בהם אם יש בהם כשיעור
(עיין צ"ד סי' ר"א ס"ל) ש (כד) יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים

ביאורי הגר"א

כ"ו והעידו כ"ו: (כג) אם ריסקן כ"ו. עי' מרדכי
ספ"ד דשנת שופר המהניחין נמוסר חלל בתוספתא
הנילה הר"ש שם עינולי שלג המשוקעין במקוה הרי
אלו וטעלין וכן הכריע צ"ח צ"ח שם לענין נטי
לפחות ונש"ע שם פי' דאף למקוה כשר ועי' נהגיה
שם ועומת: (כד) יש מי כ"ו. נרכות כ"ו ת"ר
יין כ"ו ופי' הראב"ד שלג לנטי לאכילה דאין נטילה

הנילה הר"ש פ"ב דמקוואות מתניתין ג' ר"ח אומרים
לו שלא יטבול כ"ו למה זה דומה כ"ו שזה ספק ידים:
(כ) מי שלא כ"ו. כמש"ל ס"ב חלל אס טבול כ"ו:
(כא) אבל אסור כ"ו. ע"פ קנ"ט ס"ו ונתוספתא הנ"ל
בגליל ד' דברים כ"ו: (כב) השלג כ"ו. כמש"ל נזקקים
שם כל המשלים כ"ו ולא מנעית חלל נתן סאה כ"ו
וכמש"ל נפסלה השתא כל גופו כ"ו ונרפ"ז דמקוואות יב

ברכת אליהו

שמועיל למקוה, כ"ש שמועיל לנט"י. וברפ"ז דמקוואות
מ"א: יש מעלין את המקוה ולא פוסלין כ"ו השלג והברד
והכפור והגליל והמלח והטיט הנרוק אמר ר"ע היה ר'
ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה
והעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם צאו והביאו שלג
ועשו מקוה בתחלה. וא"כ כל הגי' דמועילים למקוה כ"ש
דמועילים לנט"י.

(כג) עיין במרדכי פ"ד דשבת סימן של"ב, שטפ"ש
המתניתין דמקוואות הנ"ל בסק"ב — שעושים מקוה משלג
היינו בשלג מפורש. אבל בתוספתא פ"ה דמקוואות ה"ו —
הביאה הר"ש שם פ"ו מ"א: — עינולי שלג המשוקעין
במקוה הרי אלו מעלין. הרי דגם שלג שלא הופשר מעלה.
וכן הכריע בב"י ביור"ד סימן ר"א לפחות לענין נטי' דהרי
דרבנן. ובש"ע שם סעיף ל' פסק דאף למקוה כשר, מדלא
חילק בין מייעבו ללא מייעבו, משמע שאפילו לא מייעבו כשר.
ועי' בהג"ה שם שהביא מחלוקת אם צריכים למעך השלג.
וסיים: וטוב להחמיר בכתחילה למעך. ועמ"ס סקט"ז
שהאריך אם צריך למעך השלג. וכתב דאם טובל ידי
בשלג, יש לסמוך אמאן דט"ל דיכול לטבול בשלג
אפילו לא מייעבו, ודוקא אם נוטל ידי עם שלג בכלי,
צריך ריסוק, דאין נטי' אלא במים.

(כד) ברכות ג' ב: ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים אין
מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלים ממנו לידים משנתן
לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר וחכ"א
בין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לידים. ופירש הראב"ד
— הובא בב"י — דהאי — ונוטלין ממנו לידים, לא לנטי

ינאי (מי שאירע בו ספק טומאה ברה"ר — רש"י) אמר
להו' הא מ"א בשיקפתא דבנהרא וילו טבולו. והרמב"ם בה'
אבות הטומאה פט"ו ה"ט כתב: אע"פ שספק ר"ה טהור
כשיבוא לישאל אומרו לו אם טבלת אין בכך הפסד.
ועיין כ"מ שם שציין דמקור דברי הרמב"ם הוא מגמ'
דע"ז שם. וכמש"ל בתוספתא פ"ב דמקוואות הלכה ג' הביאה
הר"ש שם: ב' מקוואות שאין בהם מ' סאה ונפלו שלשת
לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לתוך איזה מהן נפלו ואח"כ
ירדו גשמים ונתמלאו (נמצא שמקוה זו שירדו בה שלשת
לוגין מים שאובין פסולה) ר' יוסי אומר אומרים לו שלא
יטבול באחד מהן ואם טבל באחד מהן ועשה טהרות טהורות
מפני שזה ספק מים שאובין למקוה למה זה דומה למי
שנטמאת ארת מידיו ואינו יודע אי זו היא אומר לו שלא
יעשה טהרות באחת מידיו ואם עשה טהרות טהורות מפני
שזה ספק ידים. [ועיין דמשק אליעזר].

(כ) כמש"ל השו"ע סעיף כ': אבל אם טבל ידי במים
וטח פני הגלוסקין כ"ו המים הנשארים כ"ו כשרים. ועמ"ש.
הרי דלא נפסלו המים מחמת נגיעתו.

(כא) ע"פ קנ"ט ס"ו ונתוספתא הנ"ל שם סקט"ז: (בשכ"ל)
(משום) ר' דברים כ"ו.⁸

(כב) כמש"ל בנבחים כב א: כל המשלים למי מקוה
משלים למי כיור לרביעית אינו משלים למעוטי מאי (אתא
דאין משלים לרביעית — רש"י) וכו'. ולא מנעית שם
אלא „נתן סאה ונטל סאה", משמע דשלג דמשלים למקוה
משלים גם לרביעית. וכמש"ל כ"ו כל הבשר חולין קו א:
השתא כל גופו טובל בהן ידי ורגליו לא כ"ש. הרי דמה

אם באו מכלי יכול ליטול בהם ידו השניה. וכתב רבנו שם
בסקי"ז דלר"ת מה דאיתא בתוספתא „נוטלין ד' וה' זה בצד
זה ואין חוששין שמוטל ד' דברים", לאו דוקא זה בצד זה,
דהרי"ה ז"ל. ולדעת רבנו הדין אם מותר לרחוץ ידי ממים שנטל
בהם חבירו, תלוי במחלוקת של ר"ת ושאר ראשונים, כמבואר שם
ביב"ר רבנו. ולשאר הראשונים שאוסרים בזה אחר זה, האיסור
הוא גם מניעת שנועשה בהם מלאכה, שגם זה נזכר בתוספתא,
וכמבואר בדברי רבנו שם. ולר"ת אין חוששין לא משום טומאה
ולא משום שנועשה בהן מלאכה.

3 בדמשק אליעזר ביאר כוונת רבנו דממאי דאיתא בתוספתא
שם „נוטלין ד' וה' זה בצד זה ואין חוששין משום ד' דברים
משום שמתא נטמא (ר"ל מן הידים של ראשון) כ"ו, משמע
דוקא שנוטלין זה בצד זה בבת אחת אין חוששין משום
טומאה, אבל בזה אחר זה חיישין משום טומאה, עתה"ל. אולם
זה דוקא לדעת השו"ע שכתב שם לדעת ר"ת הא דאדם נטל
ידו אחת מהכלי יכול ליטול ידו השניה ממים אלו, דוקא שהיתה
ידו הראשונה טהורה כגון ששפך עליה רביעית. אבל רבנו שם
בסקי"ה חולק ע"ז וכתב לדעת ר"ת אף אם אין בהם שיעור,

באר הגולה אלא במים בלבד (כה) וי"א ת שהיו כשר לנטילת ידים בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי שלא יהא כמזולז בדבר חשוב שנשתנה לעילוי (פי' לשנה) עד שקובע ברכה לעצמו. (כו) וי"א דוקא יין לכן חזל אדם לא (מרכזי פ' חלו דגרים) א (כו) ויש מי שאומר שכל מי

ביאורי הגר"א

ס"ל כמ"ש הראש דוקא מים שנשתנו מר"הס כמ"ש נפל לתוכו כו' משא"כ מי פירות ור"הס שאין פוסלין את המקוה וכשרין צנתן סאה ועי' צוממרת הנית: (כו) ויש מ"ש שכל מי פירות כו' ר"ל דין פסול לנט"י חזל מי פירות כשרין והוא דעת רש"י ע"ש ד"ה ונטלין כו' ומשנתן כו' ור"הס דנזנחים כ"כ ה' אמרינן למעוטי נתן סאה כו' לאו צמי פירות חלל צלותן שאין רחויין לנטילה ולהכי לא קאמר למעוטי מי פירות וכגון שנתן סאה כו' ודומיל דריש' דמזכיר המין טיט ויבחושינ:

חלל צמיס ולא צמוס משקה דעשאוהו כטהרת ונקוה לתרומה שסמכוה דכתיב וידיו כו' חלל לנקיות צעלמל קאמר: (כה) וי"א כו' הוא דעת הרשנ"ל שכתב צמיה וליכ דליכ לימל ולין רוחנין את הידים דנטילה נקרא ע"ש נטלל שניך כלי וכי ומסתברל שנין לר"ל דין להכמיס לין הליסור חלל משום זלוול אחר שהול עומד צעילויא ור"הס לצרך צפה"ג חלל דזיענד לעולם עלתה הנטילה ח"ש חלל שאסור כו' עד שקובע כו' לאפוקי שחר משקין שאפי' לכתחילה מותר ולין משום זלוול כיון שאין קובע נצכה לעלמו: (כו) וי"א דוקא כו' כמ"ש צ"י כ"ה קפדיתו לחותלל כו' ופי' הראשונה

ברכת אליהו

במראיתם. וראיה שאין פוסלין את המקוה וכשרין צנתן פאה. ועי' במשמרת הבית.⁴ (כו) ה"טו בסק"ב ומג"א בסק"ט הקשו דגם ל"א הקודם שיין כשר לנט"י ה"ה דמי פירות כשרים לנט"י וא"כ לשם מה כתב י"א זה שמי פירות כשרים לנט"י. ונראה דר"ל דין פסול לנט"י, אבל מי פירות כשרין, והי"א הקודם ס"ל דגם יין כשר לנט"י, ולכן הביא השו"ע י"א זה. והוא דעת רש"י בברכות ג ב ע"ש בד"ה ונטלין כו'. דאיתא שם בגמ': יין עד שלא נתן לתוכו מים כו' ונטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים כו' ואין גוטלין ממנו לידים, כנ"ל בסק"ד. וכתב שם רש"י: דשם מים עליו דמי פירות בעלמא מקרי. ובד"ה משנתן לתוכו מים כתב: שם יין עליו ואין גוטלין אלא במים. הרי דאע"פ שגוטלין במי פירות אין גוטלין ביין. ור"הס דמזכיר כו' א אמרינן: אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אינו משלים למעוטי מאי אילימא למעוטי טיט הגדוק כו' אלא למעוטי יבחושינ אדומין כו' אמר רב פפא למעוטי נתן פאה ונטל סאה (שאם היתה בו רביעית מים ונתן לתוכו רובע רביעית ונטל כנגדם פסולה). ומאי דקאמר, "נתן סאה", לאו במי פירות מיירי, אלא באותן שאינן ראויין לנטילה. ולהכי לא קאמר למעוטי מי פירות וכגון שנתן פאה ונטל סאה, ודומיא דרישא דמזכיר המין טיט ויבחושינ. אלא קאמר סתם, "נתן סאה", והיינו משום דלא מיירי במי פירות ויהי' מוכח מכאן שמי פירות פוסלין לנט"י, אלא לענין נט"י מיירי במים הפסולין לנטילה, כגון שנעשה בהן מלאכה.

לאכילה איירי, דאין נטילה לאכילה אלא במים, ולא בשום משקה, דעשאוהו לנט"י לחולין כטהרת מקוה לתרומה. דאין המקוה כשרה אלא מן המים. וכן נט"י לאכילה דאממבה אקרא, דכתיב וידיו לא שטף במים (ויקרא טו, יא). כדאיתא בחולין קו א אהאי קרא: אמר ר"א בן ערך מכאן סמכו חכמים לנט"י מן התורה. ומאי דקאמר בגמ', "ונטלין ממנו לידים", אינו אלא לנפקת בעלמא. [ועסקינ].

(כה) הוא דעת הרשב"א. שכתב בתורת הבית בית שישי שער שני — לאחר שהביא דעת הראב"ד הג"ל בסק"ד —: ולי"נ דא"כ לימא ואין רוחנין את הידים דנטילה נקרא ע"ש נטלל שצריך כלי לנט"י. וכתב שם ומסתברל שצ"י וי"א מין לחכמים — שאוסרים ליטול ביין כנ"ל בסק"ד — אין האיסור, אלא משום זלוול, אחר שהוא עומד בעילויא, וראוי לברך בפה"ג. אבל בריעבד לעולם עלתה הנטילה ביין. ד"הס השו"ע: אלא שאסור לעשות כן לכתחילה כדי שלא יהא כמזולז בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו. לאפוקי שאר משקין שאפילו לכתחילה מותר ליטול בהם ידיו, ואין משום זלוול, כיון שאין קובע ברכה לעצמו.

(כו) כמ"ש בפרק כל הבשר חולין קו א: קפדיתו כו' אחזותא (שיהא בהן מראה מים — רש"י) א"ל אין. וסברא הראשונה שבשו"ע — שמכשרת נטילה ביין אפילו אדם — ס"ל כמ"ש הראש בברכות פ"ז סל"א, דדוקא מים שנשתנו מראיהם פסולים, כמ"ש במסכת ידים פ"א מ"ג: מים שנפל לתוכו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהם פסולין. משא"כ מי פירות שלא נשתנו מראיהם ממה שהיו מקודם, אלא עומדים

מי המקוה נשתנו מראיהן מחמת מי הפירות מותר לטבול בו, מאחר שהשינוי בא מחמת המי פירות, שהם כשרים גם לא במראה מים. אולם בפ"ז ממקוהות מ"ד ובשו"ע שם סכ"ו דין זה מבואר שהמקוה כשרה דוקא ביש מ' סאה מים שלא נשתנה מראיהם. ונ"ל דכונת המשמרת הבית ורבונו להוכיח, שנטילים במי פירות, וראיה מ' לוגין מי פירות שנפלו למקוה, וכן בנתן סאה ונטל סאה מי פירות שהמקוה כשרה, אע"פ שטובל במי פירות.

4 במשמרת הבית בית שישי שער שני כתוב: וכל שנקרא מי פירות כשרין לנטילה והיינו שאין פוסלין את המקוה בבלשה לוגין ובנתן סאה ונטל סאה עד רובו. ובדמשק אליעזר ביאר כונת רבנו שבא להוכיח — שמי פירות שנשתנו מראיהן כשרין — ממי פירות שאין פוסלין המקוה בג' לוגין, וכן בנתן סאה מי פירות ונטל סאה עד י"ט פעמים דהמקוה כשרה, כמבואר ביור"ד סימן ר"א סכ"ד, ואע"פ שאם י"ט סאה מי פירות וראי נשתנה מראה המקוה. ומדבריו משמע, שגם אם

באר הגולה

ב ריש פ"ק ידים
וחולין ק"ו.
ג רש"ל ורמב"ן.
ד כ"כ רש"ל.
ה שם גרי"ש פ"ק
ידים לפירוש הר"ל
והר"ש.
ו שם פ"ב.

פירות ראויים לנטילת ידים בשעת הדחק. (כח) וכ"ש דמותר ליטול ידים נשעת הדחק
נשכר לו נמי דנש המנוסלין דעיקרן מים (הנהות אשר"י). יג ב (כט) צריך שיהא
במים רביעית והני מילי לאחד אבל לב' שבאו ליטול כאחד האחרון א"צ
ואפילו בזה אחר זה ג (ל) ובלבד שלא יפסיק הקילוח כיצד היה רביעית מים
בכלי פשט אחד ידיו ואחד יוצק על ידיו ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו
סמוך ליד הראשון וקילוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנה
ידי שניהם טהורות אעפ"י שפיחת שיעור הרביעית כשהם מגיעים לידיו של
שני ידיו טהורות מפני שהם באים משיורי טהרה ד (לא) ויש מתירים אפילו
כשנוטלים זא"ז הואיל ובשעה שהתחיל האחד ליטול מהם היה בהם רביעית
גם לשני זה עולים מפני שבאו משיורי טהרה ה ועל דרך זה נוטלים מחצי
לוג לג' ולד' ומלוג לכמה בני אדם כל זמן שמספיקים המים לשפוך כל אחד
על ידו ג"פ ו (וה"ה) שיכולים להניח ד' וה' ידיהם זה בצד זה או זה ע"ג

ביאורי הגר"א

אח"כ משמינית אחר שיד כה"ג ודעת הרמב"ם דמי"ט
כלן הוא נמים שניים ג"כ כגון לתרומה לדעתו חז"ל
נמים ראשונים לעולם רביעית: (ל) ובלבד כו.
שהרש"ל הקשה מלי היה דלתי משירי טהרה אכתי
אין זו רביעית ות"י שאינו פוסק הקילוח וכמי"ט
נמקה פ"ב דחגיגה ח"ס היו רגליו כו ע"ש ונטילת
ידים מונעות דרגנן ולא"ל לומר נגזת אחת ממש דלס
כן ה"אך קאמר משיורי טהרה הי מינייהו נתר"ל:
(לא) ויש מתירין כו. שם נתיב וכפשט דגמי דלתו כו:

(כח) וכ"ש דמותר כו. ודלי שהם מים
כמי"ט דרפ"ג דעירובין שכן פוסל את המקוה
גמי לוגין ועיין תוס' שם כ"ט ז' ד"ה הכא כו אך
צ"ע דלפסול משום חזותא וכן מדרשו שם נגמי למי צ"ע
דנשלמא מי פירות לא קשיל כמי"ט תוס' והרש"ל
שאינן מים ותחילתן כ"ה ונ"ע: (כט) צריך כו וה"מ
כו. (ק"ו) [ק"י] לי וי"א כו איני כו חז"ל דעת הרמב"ם
והר"י דלעולם צריך רביעית חל"ל דכי אתו משירי
טהרה ח"ל רביעית מכוסם נמקום אחד דכי משלים

ברכת אליהו

אבל במים ראשונים לעולם בעינן רביעית וכ"כ בה' ברכות
פ"ו ה"י.

(ל) בסקכ"ט הבאנו דברי הגמ' בחולין קז א': ואמר רבא
כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים איני והאמר
רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא
מחזיק אע"ג דלית ביה לא קשיא הא לחד הא לתרי כו'
משום דאתו משירי טהרה. והרשב"א שם הקשה מ"י היה
דלתי משירי טהרה אכתי אין בו רביעית. ותירץ דאיידי
באופן שאינו פוסק הקילוח. וכמי"ט במקוה פ"ב דחגיגה
יט א א"ב היו רגליו כו ע"ש — אהא דתנן במקוואות פ"ז
מ"ו: מקוה שנמדד ויש בו מ' סאה מכוונות וירדו שנים
וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא אמר רבי
יהודה אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני
טהור כו' — מחלוקת מטומאה לטהרה אבל במעלות
דרבנן דברי הכל אף השני טהור. וע"ז כתב הרשב"א
דנטי ממעלות דרבנן, ולכן כשר אפילו אין לשני רביעית,
מכיון שאין הקילוח פוסק הוי חיבור לראשון. וא"אפשר
לומר דמאי דקאמר בחולין שם, דכשר בשירי טהרה בפחות
מרביעית, איירי באופן שבאה הרביעית בבת אחת ממש
לשניהם, דא"כ היאך קאמר שם בגמ' דמועיל רביעית
לשנים, משום דאתו משירי טהרה, דהי מינייהו ברתא,
דאמרין דאתו משירי טהרה. ולכן הוצרך הרשב"א לומר
דמיררו שנטלו זה אחר זה, והא דכשר, הוא משום דלא
פסק הקילוח וכנ"ל.

(לא) כ"כ בתורת הבית בית שישי שער שני. וכפ"ש
דגמ' בחולין קז א': מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו

(כח) ודאי שהם מים. כמי"ט ברפ"ג דעירובין כ"ב ב' שכן
כו' ופוסל את המקוה בשלשת לוגין. והפסול של שלשת
לוגין הוא רק במים. ועי' תוס' שם ד"ה הכא כו: והא
דאמר בפ"ק דמכות (ג ב) דדין מזוג אינו פוסל את המקוה
אפילו כשיש בו ג' לוגין מים שאובין משום דחמרא מזיגא
מקרי שאני שכן דכל עיקרו אינו אלא מים. אך צ"ע
דלפסול שכן משום חזותא. וכן מרמז שם בגמ' שכן למי
צ"ע דפרק התם: פשיטא (דשכר פוסל מקוה) וכי מה בין
זה (שכר) למי צ"ע כו'. דבשלמא מי פירות לא קשיא
דלפסול מקוה, כמי"ט תוס' שם והרמב"ם בברכות פ"ז סל"א
שאינן מים ותחילתן כו' היו, וצ"ע. (ועי' מג"א סק"י"ט ד"א).

(כט) חולין קז א': ואמר רבא כלי שאין בו רביעית אין
נוטלין ממנו לידים איני והאמר רבא כלי שאין מחזיק
רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע"ג דלית ביה
לא קשיא הא לחד הא לתרי (לחד רביעית בעינן מתחילה
אבל לתרי שהיה בו רביעית ונטל הראשון ואח"כ נטל
השני אע"ג דלא הוי רביעית בנטילת שני שפיר דמי —
רש"י) כו' משום דאתו משירי טהרה. אבל דעת הראב"ד —
הובא בב"י — והרי רבנו יונה סופ"ח דברכות דף ג'
דלעולם צריך רביעית. אלא דכי אתו משירי טהרה אי"צ
רביעית מכוסם במקום אחד, דכי משלים אח"כ משמינית
אתו שפיר דמי כה"ל. ודעת הרמב"ם בה' מקוואות פ"א
ה"ח, דמי"ט כאן דלא בעינן רביעית מכוסם, הוא במים
שניים. וכמו שהקילו בכמה דברים במים שניים הקילו ג"כ
בזה. וכגון לתרומה דבעינן מים שניים לדעת הרמב"ם,
וכמ"ש בה' מקוואות שם ה"ג, וכמ"ש בסימן קס"ב סק"ח.

באר הגולה

ז ספר ח"ח נסס
הרשב"ח.
ח תוס' הנלוו הר"ש
ס.
ט הרשב"ח נת"ה.
א חולין ק"ה.
ב נפ"ט דמקולות
ונתוספתא שס.
ג עירובין ד.

זה וליטול כאחד ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד. יד ז (לב) צריך שיהא רביעית מכונס במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו. טו ח (לג) רביעית שאמרו בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן ט (לד) נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת ואחר כך חזר השני ונטל ידו השניה הרי אלו כג' בני אדם לפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות וא"ל אין ידו השנייה טהורה (לד) שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני ב"א.

קסא דין חציצה בנטילה. ובו ד' סעיפים

א א צריך ליוזר מחציצה שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה (א) כגון ב צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר (ב) ורטיה שעל בשרו וטיט היון וטיט היוצרים ג (ג) אבל במיעוטו שאינו מקפיד אין לחוש. הגה: ומשום הכי לא נהגו לנקר הטיט שחת הצפרנים לנטילה משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד כי אין מקפידים על זה לנטילה (הנהות סמ"ק והנהות אשר"י פרק אלו דברים) (ד) אצל אם היה מקפיד הוא צריך לנקר וכן עיקר ולאפשר שנהגו להקל

ביאורי הגר"א

(לב) צריך כו'. תוספתא והנלוו הר"ש צוהנו קמיתא דידים שנים שנטלו שתי ידיהן כו' פ"י כו' וה"ה לאחד דהא אין חילוק בין אי לני כמיש צוהנו מ"י רביעית נטלין כו': (לג) רביעית כו'. תוספתא הנלוו הר"ש פ"ט וצוהנו ז': (לד) נטלו כו'. שס: (לד) שאין. כ"ל. קסא (א) כגון כו'. וצוהנו מקולות פ"ט וצוהנו

ברכת אליהו

לשנים כו' משום דאתו משירי טהרה. וכנ"ל בסק"ל, דמשמע אפילו בזמנא.
(לב) תוספתא בידים פ"ב ה"ג, והביאו הר"ש במתני' קמיתא דידים וז"ל הר"ש: תוספתא שנים שנטלו שתי ידיהן זו משמינית וזו משמינית אע"פ שחזרין ומערבין בקילוח ידיהן טמאות שמתחילה לא נטלו מן רביעית אלא פוסלין ידיהן פ"י שני כלים שאין בכל אחד כי אם משמינית דהיינו רביעית בין שניהם ואלו השנים לא נטל כל אחד כי אם ידו אחת ובבת אחת שפכו משני הכלים על שתיהן שהקילוח מתערב אפי"ה ידיהן פסולין, עכ"ל. וה"ה לאחד שנטל משני כלים ואין בכל אחד רביעית שפסול. דהא אין חילוק בין אדם אחד לשנים, דבכל ענין בעינן רביעית. כמיש במתני' שם: מי רביעית צוהנו לידים לאחד אף לשנים.
(לג, לד) תוספתא דידים פ"א ה"א — הביאו הר"ש שם פ"ב מתני' ב' —: אחד הנוטל ידו אחת ואחד הנוטל שתי ידיו אחד ידו של גדול וא' ידו של קטן צריך ליטול מי רביעית רשב"ג אומר שתי ידיו של שנים גידונות כשני אנשים כיצד שנים שנטלו לשתי ידיהן מי רביעית לא יחזיר השני ויטול ידיו משירי רביעית.
(לד) כנ"ל בשו"ע סי"ג: ועל דרך זה נוטלים מחצי לוג לג' ולד'.

קסא (א) מתני' מקוואות פ"ט מתני' ב': אלו חוצצין באדם כו' ובצק שתחת הצפורן. ומתני' ד' שם: וצואה שתחת הצפורן. ותוספתא במקוואות פ"ו ה"ה — הביאו הר"ש שם פ"ט מ"ד —: צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר הרי אלו חוצצין. והוא כמיש השו"ע, דצואה דוקא שלא כנגד הבשר חוצץ, ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ.

(ב) מקוואות פ"ט מתני' ב': אלו חוצצין כו' והרטיה שעליה כו' וטיט היון וטיט היוצרים.

(ג) בבא"ג סק"ג ציין: עירובין ד. ושם בע"ב איתא דמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ לענין טבילה. ובחולין קו ב איתא: וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטי' לחולין. ועתה שם ד"ה וכל דבר כו': אבל במיעוט שאינו מקפיד (בנטילה) אין לחוש דבטבילה נמי אינו חוצץ כדאמרין בפ"ק דעירובין (ד ב).

(ד) רבידריה תליא. כמו שחילקו בין אשה לאיש, כמתני' ג' פ"ט דמקוואות: אלו שאין חוצצין קלקי הראש ובית השחי ובית הסתרים בא"ש. וכן חילקו בין נשואה לפנויה, כמיש בתוספתא שם פ"ו ה"ה — והביאו הר"ש שם סופ"ח מ"ה —: ר"ש שזורי אומר בית הסתרים בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ. וכן הוא כופחים צח ב:

באר הגולה

ד' הרשנ"א נ"ה.
ה' הנהות אשרי פ"ג
זכרות.

נחליה לענין נטילה (ה) כי י"א שאין שייך נחליה לנטילה אצל העיקר כסנדרא הראשונה.
ב' כל דבר שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ היה דרכו של זה להקפיד וזה
אין דרכו להקפיד למי שדרכו להקפיד חוצץ למי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ
כיצד היה אחד צבע והיו ידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אע"פ שיש
על ידיו ממשות של צבועונים. לא היה צבע אם היו ידיו צבועות ויש ממש
הצבע על ידיו הרי זה חוצץ (ו) שהדיו היבש חוצץ והלח אינו חוצץ (ז) וכן
הנשים שדרכן לצבוע ידיהן לגוי וכוצא בזה אין אותו צבע חוצץ (ח) (גלדי
מכה שעל ידיו אם אינו מקפיד עליו אינן חוצצות) (ספר התרומה). ג' ה' (ט) צריך
להסיר המבעת מעל ידו בשעת נטילת ידים ואפילו הוא רפוי (נ"י) (י) ואפילו
אינו מקפיד עליו בשעת נטילה הואיל ומקפיד עליו בשעה שעושה מלאכה שלא יטנפו (הרא"ש

ביאורי הגר"א

אמר פשיטא כו' תיה ועיין ר"ש פרק צתרא דמקולות
מ"ד נ"ס בתוספתא קשרי עני שמקפיד עליהן ואל
נעיה הרי אלו חוצצין ואל נעיה שאין מקפיד עליהן
וה' עני הרי אלו אין חוצצין כו' ח"ש נ"ס כ"ד כו'
היה דרכו של כו' כ"ד כו': (ה) כי י"א כו' ממש
בתוספתא דמקולות והנ"ל הר"ש שם נפ"ט מנח"י
ד' ר' יונתן כו' והיה דחולין הנ"ל פ"י בחולין שנעשו
על טהרת קדשים ותרומה. נספחית נ"ס י"מ אצל
סה"ת הקשה עליהן דהא כל פרקין בחולין גרידא
משמע אלא היה בתוספתא נגמיעה וכח"ש נפ"ט
דחגיגה ונחולין שנעשו על טהרת תרומה או נידים
תחלות וכח"ש נפ"ט דחולין כח"ש נספחית נ"ס י"מ אצל

ברכת אליהו

חסרון של חציצה, אבל נטילה צריך, איירי בחולין שנעשו
על טהרת תרומה, או בידים תחלות וכגון שהוכנסו לבית
המנוגע. וכח"ש בפ"י דחולין לג' ב': הכניס ידיו לבית
המנוגע ידיו תחלות כו'. וכח"ש בתורת הבית בית שיש
שער רביעי, וכ"כ הר"ש במקוואות שם, ותו' דחולין שם
ב"ה וכל דבר הנ"ל בסק"ג, וכן דעת כל הפוסקים.
(ו) בפ"י דשבת קכ' ב': הדם והדיו הדבש והחלב יבשין
חוצצים לחין אין חוצצים. ור"ל השר"ע דהיה לצבעים
— שהם כמו דיו וכמהם — דוקא שממשו עליו.
(ז) כיון שאין מקפידות, לא הוי חציצה, כנ"ל בסק"ד.
(ח) הא דכתב בהג"ה: „אם אינו מקפיד“, הוא משום
דאי לא הכי חוצץ. וכדתנן במקוואות פ"ט מתני' ב': אלו
חוצצין באדם כו' וגלד שחור למכה.
(ט) מ"ש בתוספתא דמקוואות פ"ו ה"ה — והביאה הר"ש
שם בפ"ט מתני' ד' — : והטבעות אצין (מהודקין) חוצצין
רפין אין חוצצין. וי"ש השר"ע: ונחנו קצת להקל אם הוא
רפוי. ומ"ש הרמ"א „ואפילו הוא רפוי“ (צריך להסיר
הטבעת), הוא כמ"ש למטה בהג"ה: אבל יש להחמיר כי אין
אנו בקיאים איהו מקרי רפוי. וכ"כ ב"י.

(י) ו"ל בתורת הבית בית שביעי שער שביעי, וא"ת טבעת
שדחוקה למה חוצץ הלא מיעוטו שאינו מקפיד הוא כבר
פירש הראב"ד כיון שמקפדת בשעת לישא וכיצא וכן חוסי
צמר ופשתן ורצועות אע"פ שאין מקפידות בשעת נטילה

אמר רבא פשיטא לי דם על בגדו חוצץ (לענין טבילה
בבגד שנשטא — רש"י) ואם טבח הוא אינו חוצץ (שאינו
מקפיד בדם שעל בגדו אינו חוצץ דחציצה בקפידה תלי —
רש"י). — תורת הבית בית שיש שער חמישי. ועיין ר"ש
פרק בתרא דמקוואות מ"ד בשם תוספתא שם פ"ח ה"א:
קשרי עני שמקפיד עליהן ואל כע"ה"ב הרי אלו חוצצין ואל
כע"ה"ב שאין מקפיד עליהן ואל עני הרי אלו אין חוצצין
כו'. וי"ש השר"ע בפ"ט: כל דבר שאינו מקפיד עליו אינו
חוצץ היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד למי
שדרכו להקפיד חוצץ למי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ
כיצד היה אחד צבע והיו ידיו צבועות אין הצבע חוצץ
על ידיו כו'.

(ה) מ"ש בתוספתא דמקוואות פ"ו ה"ה — והביאה הר"ש
שם בפ"ט מתני' ד' — : ר' יונתן אומר כו' כל החוצצין
בכלים חוצצין בנדה ובבר בשעת טבילה ובחולין אינן
חוצצין. והיה דחולין קו' ב': „וכל דבר החוצץ בטבילה
בגוף חוצץ בנט"י לחולין“, כנ"ל בסק"ג, פ"י דאיירי בחולין
שנעשו על טהרת קדשים ותרומה. — כפחית סימן ע"ט
בשם י"מ. אבל פחית הקשה עליה' דהא כל פרקין בחולין
גרידא משמע. אלא הו"א דתוספתא איירי בנגיעה. וכח"ש
בפ"י דחגיגה י"ב ב' שמה שנטולים לידים לחולין איירי
באכילה. ומאי דאיתא שאין נוטלין איירי בנגיעה. הרי דיש
חילוק בין אכילה לנגיעה. ומאי דאיתא בתוספתא שאין

באר הגולה

ו' הרי"ף גפ"ט דברכי'
על ההל' דחולין ק"ג.
ז' לפי' הרי"ף שם
נחולין.

פ' תינוקות) ונהגו קצת להקל אם הוא רפוי אבל יש להחמיר כי חזן חזן נקיים חזן
מיקרי רפוי. ד ו (יא) שיעור נ"י כל היד עד הקנה של זרוע ו וי"א עד מקום
חיבור האצבעות לכף היד וראוי לנהוג כדעת הראשון.

ביאורי הגר"א

אם שא"ל לפרש עד פרק ראשון שנקשרי אצבעותיו חי
זהו דבר מועט ועוד שלא ישוה הגדול להם נשלח
לפרש"י יטול מבי"א ז' פרקים ומגדול פ"א ע"ש. ושיטה
אחרת לרמב"ן דברייתא ה"ק לתרומה. עד פרק ז'
שנאצבעות ונחולין עד סוף קשרי אצבעותיו וכחש
בירושלמי נאס רב נט"י לתרומה עד לפרק ולחולין עד
קשרי אצבעותיו וכחש נגמ' שאלמו התירו מפה כח
וכ"ד הרא"ה והריטב"א ונ"מ לדינא ס"ל כפ"י רש"י
ותוס' ונ"י הספרים כחש נפירס ונרי"ף מסייע ליה
שכ' קידוש ולחש חולין ולחש תרומה כ"כ הרא"ה
וכן י"ל דברי הרי"ף כן והשתל ס"ל לרי"ף כ"כ
החמירה אצל הרשב"א השיג עליו ואמר יציא כח חזן

שחופפו הראש וכ"כ הרא"ש ונשמו נדה: (יא) שיעור
כח ויש אומרים כח. עיין רש"י שם ומסקנא דגמרא
שם כשמואל זהו וי"א שנכחן וכ"ד התוס' שם ד"ה
אמר אצל נאס ר' אברהם פ"י דפרק דחולין עד סוף
קשרי אצבעותיו ולחש כי קיימא לן כשמואל הוא עד
הקנה כס' הראשונה אצל תוס' שם דחו אותה ונגמ'
דערכין ועתוס' מנחות ל"ז חי ד"ה קיבורת אצל
הרי"ף גרים נחולין עד הפקק והוא סוף קשרי אצבעותיו
ונקידוש ותרומה עד הפרק והוא עד הקנה וכי קי"ל
כשמואל לרי"ך נחולין ג"כ עד הקנה ונחלקו דרז גורס
נחולין עד הפקק ור"ש גם נדרונה ושמואל גרים
נכולין עד הפרק ועתר"י שם והוא ס' ראשונה ועתר"י

ברכת אליהו

בחולין וגם בתרומה, "עד הפקק". ושמואל — דס"ל, "בין
לחולין ובין לתרומה לחומרא" — גרים בברייתא כפולין "עד
הפרק", ועתר"י שם בברכות שג"כ כתב שצריך ליטול ידים
עד הקנה, והוא סברא ראשונה שבשו"ע. ועתר"י שם —
שלכן פירש רש"י שם, דמאי דאיתא, "לחולין עד הפרק",
היינו פרק שני שבאצבעות — שא"ל לפרש עד פרק ראשון
שבקשרי אצבעותיו, (א) שהוא דבר מעט, ועוד שלא ישוה
הגדול להם, "שאם יטול קשר אחד מהאגודל וקשר אחד
בלבד מכל אצבע ואצבע לא ישאר אחד מהאגודל אלא קשר א'
בלבד וישאר מכל שאר האצבעות שני קשרים לכל אחד
ואחד". דבשלמא לפירש"י נוחא, שיטול מכל אצבע ב'
פרקים ומגדול פרק אחד, ונמצא שישאר עכשיו קצב אחד
לכולן, שבין בגדול ובין בשאר אצבעות לא ישאר אלא
קשר אחד בלבד לכל אחד ואחד, וע"ש בדבריו שביאר ענין
זה באריכות. ושיטה אחרת לרמב"ן — הובא ברשב"א
בחולין שם — דברייתא ה"ק דתרומה עד פרק ב'
שבאצבעות, ובחולין עד סוף קשרי אצבעותיו, ובמ"ש
בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב בשם רב: נטילת ידים לתרומה —
עד לפרק ולחולין עד קשרי אצבעותיו. וכן משמע —
דחולין חמור יותר מתרומה — ממא שצמדי בגמ' שם ק' ב:
התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות.
וכן דעת הרא"ה בבדק הבית בית שיש שער ראשון
והרי"ף ב"א בחולין שם. ומ"מ לדינא, גבי נט"י ס"ל בפירוש
רש"י ותוס'. הירסת הספרים — כמ"ש בפירוש [הובא
ברשב"א שם] וברי"ף — מסייע ליה. שכתבו שיעור לקידוש
ידים ורגלים, ואח"כ שיעור לחולין, ואח"כ שיעור לתרומה.
ומדקא מגי' והולך קידוש ידים ורגלים חולין ותרומה,
משמע דממעט והולך הוא, שהשיעור של חולין הוא יותר
גדול מאשר לתרומה — כ"כ הרא"ה שם. וכן יש לפרש
דברי הרי"ף כן, דחולין הוא עד כף היד, ותרומה עד פרק
שני שבאצבעותיו, ושמואל אמר דחולין ותרומה שוין
לחומרא, ושניהם עד כף היד. והשתל ס"ל לרי"ף כפכברא
האחרונה שבשו"ע. אבל הרשב"א בחידושו בחולין שם
ובתורת הבית בית שיש שער ראשון השיג על הרמב"ן,

מקפידות בשעה שחוספת הראש. וכ"כ הרא"ש משם
הראב"ד בסוף נדה בה' מקוואות סימן כ"ו.
(יא) איתא בחולין ק' א: תנו רבנן נט"י לחולין עד הפרק
לתרומה עד הפרק קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק
וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנט"י לחולין ובקידוש
ידים ורגלים במקדש אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה
ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב
ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא. וערש"י
שם שפירש דמ"ש, "לתרומה עד הפרק", היינו: פרק
השלישי והוא בגב היד. ומסקנא דגמ' שם כשמואל, ולדעת
רש"י בין לחולין בין לתרומה שוין לחומרא, בפרק השלישי
והוא בגב היד. וזהו וי"א שבכאן, "עד מקום חיבור
האצבעות לכף היד". וכן דעת התוס' שם ד"ה אמר. אבל
כשם ר' אברהם פירש ד"ה, "פרק" דחולין הוא עד סוף קשרי
אצבעותיו, ולתרומה הוא כל פיסת היד עד הקנה. א"כ כי
קיימא לן כשמואל הוא עד הקנה, כפכברא הראשונה
שבשו"ע. ולפ"ז מ"ש ב, קידוש ידים ורגלים במקדש עד
הפרק, הוא עד האציל, שהרי קידוש ידים ורגלים חמור
מתרומה. אבל תוס' שם דחו אותה, נגמ' דערביין יט ב:
תיר' משקל ידי ומשקל רגלי עלי ר' יהודה אומר מביא
תבית וממלא מים ומכניס ביד עד האציל כו' ורמניה קידוש
ידים ורגלים במקדש עד הפרק כו'. אלמא דאין קידוש ידים
עד האציל, אלא עד הפרק. ועתוס' מנחות לו א ד"ה
קיבורת שג"כ הקשו קושיא זו, וכתבו שם דאציל היינו
מרפק, והוא המקום שבין זרוע לכף היד. אבל הרי"ף סופ"ה
דברכות ג' גרים בחולין שם, "בחולין עד הפקק" [כן הוא
גירסת תר"י שם בדברי הרי"ף. אבל בפנינו הגירסא עד
הפרק] והוא סוף קשרי אצבעותיו. והרי"ף גורס, "ובקידוש
ובתרומה עד הפרק", והוא עד הקנה. וכי קיימא כשמואל —
שמשוה חולין לתרומה לחומרא — צריך בחולין ליטול ג"כ
עד הקנה. ונחלקו בחולין שם, דרב — דס"ל, "עד כאן
לחולין עד כאן לתרומה" — גורס בברייתא לענין חולין
"עד הפקק" ולענין תרומה — "עד הפרק", ורב ששת —
דס"ל, "עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא" — גורס

באר הגולה

קסב הגבהה ושפשוף הידים בנטילה. ובו י' סעיפים

א א (א) הנוטל צריך להגביה ידיו (ב) (דהיינו ראשי אצבעותיו) למעלה (ג) שלא א סוטה ד'

ביאורי הגר"א

לכד חזון לפרק ולא האחרונים וה"ה בתוך הפרק היה שייך חשש זה אלא אצטריך לפרק ע"כ לר"ך לטול זין הראשונים זין האחרונים ודוק גרש"י שם וחזון לפרק לכ"א כדלית ליה דהיינו עד מוקדם שצריך נטילת ראש כי עליו דלגז חורפיה לא עיין צמחני' דצמחני' תנן הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק כ"ז נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חזון לפרק וחזרו ליד טהורה נטל את הראשונים ואת השניים חזון לפרק וחזרו ליד טהורה ע"כ. פי' שאין מים שניים מטהרות את הראשונים חזון לפרק וה"ה ומטהרות עד הפרק ואין תפיסה לרש"י שנירסא אחרת לרש"י כמ"ש הפוסקים וכונן גרש"י שם ודעת ראש ורוננים וש"פ כדעת הר"ס. והרש"ל נתאונה כתב שאין תפוסה שאלו הניס מעל היד עומה אח"כ חזון לפרק אלא אותן המים

ראיה מוספה דהתם הטעם שכהנים זריזין הם ופי' דה"ק צירושלמי לתרומה עד הקנה ולחולין עד קשרי אצבעותיו וכן צנח שלנו אמר רב ע"כ כ"ז ג"כ כמו הירושלמי ומחמיר צ"ל פרק יותר בחולין כמו לתרומה ובתרומה כמו לקידוש ושמואל מחמיר יותר בשניהם כמו לקידוש וה"ה זין כ"ז לחומרה. ללפרש"י אין שום חומרה בתרומה ור"ש אי שניה לקולא פי' עד סוף קשרי אצבעותיו וקולא מדשמואל קאמר וכולם החמירו יותר מהצרייתא וכו' מתוך קושיית תוס' אצל לר"ש קשה ול"ל לדחוקי לרב שנת צ"ה הצרייתא כמ"ש תוס' שם וי"ל דר"ש כ"ז והוא דוחק כקושי' תר"י כ"ל וק"ל כשמואל והוא כסגורא ראשונה:

קסב (א) הנוטל כ"ז. שיטת רש"י וקשה שאין חשש יליפת מים חזון לפרק וחזרה אליהם הלכו מים ראשונים

ברכת אליהו

אצבעות לחולין ושני לתרומה שהוא פרק אמצעי ולא להקל על הברייתא קאמר אלא אדרב ושמואל וכו'. והוא דוחק — לומר מה שצריך נטילה היינו עד פרק הראשון — בקרייתת תר"י כנ"ל. ולהלכה סיים שם הרשב"א, דקימיל כשמואל דצריך נטילה אף לחולין עד הקנה, והוא כסגורא ראשונה שכתב הש"ע.

קסב (א) איתא בסוטה ד ב: הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו המים חזון לפרק ויחזור ויטמאו את הידים. ושיטת רש"י שם ופדחת סימן ע"ח שאין חשש יציאת מים חזון לפרק וחזרה, וא"כ הלכו מים ראשונים לבד חזון לפרק, ולא האחרונים. שאם הלכו גם האחרונים חזון לפרק, א"כ טיהרו את הראשונים. וה"ה בתוך הפרק היה שייך חשש זה, אלא שבתוך הפרק, ע"כ צריך ליפול בין הראשונים בין האחרונים, וא"כ טיהרו האחרונים את הראשונים. ודוק ברש"י שם ד"ה שמא. ו"חזון לפרק" דקאמר בגמ', הוא לכל אחד כדאיתא ליה, דהיינו עד מקום שצריך נטילת, וכנ"ל בסימן קס"א ס"ד. והר"ש בידים פ"ב מ"ג כתב על רש"י, דאגב חורפיה לא עיין צמחני'. דבמתני' שם תנן: הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק כ"ז נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חזון לפרק וחזרו ליד טהורה נטל את הראשונים ואת השניים חזון לפרק וחזרו ליד טהורה, ע"כ. פי' שאין מים שניים מטהרות את הראשונים חזון לפרק, וז"ש במשנה, "ומטהרות עד הפרק". ואין תפיסה לרש"י שנירסא אחרת לרש"י במשנה שם, כמ"ש הפוסקים, וכמ"ש ברש"י סוטה שם — בהביאו לשון המשנה הג"ל — : נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים שהרי טיהרו השניים את הראשונים נטל את הראשונים חזון לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורה. ודעת הרא"ש בחולין פ"ח ס"ח ורמב"ם ה' מקוואות פ"א ה"ד [ועיין דמשק אליעזר] וזאת פוסקים כדעת הר"ש. והרשב"א בח"ג תשובה ר"ס כתב שאין החששא שיצאו המים מעל היד עצמה אח"כ חזון לפרק חורב, משום ששם

ואמר, "ציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא לא אמרו נטילת לחולין אלא משום סרך תרומה ונאמר בתרומה עד פרק שני ולחולין שעיקרו משום סרך תרומה עד קשרי אצבעות". וכתב שאין ראיה מבזה, דהתם השקם שכהנים זריזין הן, ולא חששו שמא יגע, ולכן בזה קיל תרומה מחולין. אבל לא מציינו להחמיר בשיעור של חולין יותר משל תרומה. ומה שהוכיח הרמב"ן שיטתו מדברי הירושלמי, פירש הרשב"א דה"ק בירושלמי דמאי דקאמר, "לתרומה עד הפרק", אינו עד הפרק השני שבאצבעות כמו שפירש הרמב"ן, אלא היינו עד הקנה, כמו בקידוש ידים ורגלים, ולחולין עד קשרי אצבעותיו, כעיקר שיעור של תרומה. ולפי"ז גם לירושלמי חמיר תרומה מחולין. וכן צנח שלנו, "אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה", ו"עד כאן לחולין", היינו עד קשרי אצבעותיו, ו"עד כאן לתרומה", היינו עד הקנה, וס"ל ג"כ כמו הירושלמי ומחמיר בכל אחד פרק יותר, בחולין עד קשרי אצבעותיו כמו עיקר הדין לתרומה, ובתרומה עד הקנה כמו לקידוש ידים ורגלים. ושמואל מחמיר יותר בשניהם ומצריך לחולין ולתרומה עד הקנה, כמו לקידוש ידים ורגלים. ור"ש שמואל, "בין לחולין בין לתרומה לחומרה", משמע דבשניהם יש חומרה. דלפירש"י — דלשמואל בעינן בתרומה עד קשרי אצבעותיו — אין שום חומרה בתרומה; אלא בחולין בלבד, שגם בזה מצריך כמו בתרומה שמשוה שניהם. ומה שאמרו בגמ', "ורב ששת אמר שניה לקולא", פירש עד סוף קשרי אצבעותיו, וקולא מדשמואל קאמר דמצריך עד הקנה, וכולם החמירו יותר מהצרייתא. וכו' מתוך קושיית תוס' שם שכתבו: אבל לרב ששת קשה דאמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא (וכי חולק אברייא). וקושיית התוס' היא לפי פירושם, שר"ש מיקל יותר מהצרייתא. ולפי מה שביארנו — שיטת רב ששת, שאע"פ שמיקל מ"מ מחמיר מהצרייתא — איצ' לדחוקי לרב ששת בפירוש הברייטא, כמ"ש תוס' שם: וי"ל דרב ששת מפרש הברייטא בפרק הראשון שבראש

ביאורי הגר"א

הר"ף והרשב"א לזריך נט"י עד סוף כף היד הדק"ל לזכ"ל לחששת הרשב"א כנ"ל ות"י ז"י דל"ן ה"נ אלא דה"ק שלל יגביה ודח"כ יספיל וד"ק שלדעת הערוך לעולם חייסין כנ"ל ח"מ יחודלה הוא דכל הפוסקים ס"ל דל"ן טומאה חוץ לכף היד וכי המורכזי וסומן נשם התום דמטביל ידים ח"ל להגביה וכי נסמ"ק דה"ה נשופך רביעית נפ"א וטעום דס"ל כשיטת הר"ש דהחשש נשום יליפת המים וחזרתם אצל נמטביל ורביעית אין מים טמאים כלל וכן לרש"י אצל לרשב"א וערוך אין חילוק ועי' כ"ז נצ"י: (ב) דהיינו. רש"י שם ור"ש וכשיטתם דס"ל ש"ן וקום נטילה אלא נאצנעות

ששופך חוץ לפרק יטולו שם ונחמת הידים ויחזרו לפרק ומתני' ס"ל כדעת הנרייתא עד פיוול אצנעות והידים מוטמות עד הפרק של כף היד וכתב אצל לידן דק"ל שזריך נט"י עד סוף כף היד ח"ל לזה ולכן השמיט דין זה נתיב שדעתו כדעת הר"ף שזריך נט"י עד סוף כף היד כחשש אצל לשיטת רש"י והר"ש אין חילוק ולעולם זריך להגביה ודעת הערוך ג"כ כפ"י הרשב"א אלא דס"ל שג"כ נזרוע וקום טומאה ולכן זריך להגביה לעולם. והקשה מהר"א לרש"י והר"ש שהחשש מפני יליפת מים וחזרתו ח"כ היה דמהני נהשפלה ות"י דחייסין לחששת הרשב"א וכי לשיטת

ברכת אליהו

מכיון שמהדין אין צריך ליטול חוץ לאצבעותיו לדעת רש"י והר"ש. וכתב מהר"א דלשיטת הר"ף והרשב"א — דצריך נפ"י עד סוף כף היד — ודרא קריא לדוכתא, דליכא לחששת הרשב"א כנ"ל, שהרי חוץ לזרוע אינו מקום טומאה, ואף אם יבואו המים משם לידים לא יטמאו אותם. וא"כ לדינא אמאי איתא שצריך להגביה ידיו, ולא כתבו שמועיל השפלה. ותירץ ב"י דאין ח"ל שאם בא להשפילם מתחילה ועד סוף שפיר דמי, אלא דה"ל שלא יגביה ידיו ואח"כ ישפיל, דאז יש חשש שיחזרו המים ויטמאו ידיו. ואף שלדעת הערוך לעולם חייסין, אף אם לכתחילה יטול על הזרוע, ואח"כ יבואו המים על כף היד, וא"כ לא מהני אף אם ישפיל מתחילה כנ"ל. מ"מ יחידאה הוא, דכל הפוסקים ס"ל דאין טומאה חוץ לכף היד, ואף אם יבואו המים מהזרוע לכף היד, לא יטמאו הידים. ולכן מהני אם ישפיל ידיו מתחילה. וכתב המרדכי בברכות פ"ח סימן ר"ב וסמ"ג מצוה כ"ז בשם התוספתא (דידים פ"ב ה"א) דמטביל ידים א"צ להגביה. וכתב בסמ"ק מצוה קפ"א דהו"ה בשופך רביעית בפנים אחת. וטעמם דס"ל כשיטת הר"ש, דהחשש משום יציאת המים וחזרתם. אבל כמטביל ורביעית אין שם מים נטמאים כלל. וכן לרש"י, דהחשש הוא שמא יצאו מים שנשטמו על אצבעותיו על כף יד ואח"כ יחזרו, א"כ כמטביל — שאין שם כלל מים נטמאים — א"צ להגביה ידיו. אבל לרשב"א דס"ל שהמים נטמאים בכף היד, והחשש הוא שמא יחזרו לאצבעותיו וזהו הטעם שצריך להגביה, א"כ גם כמטביל ידיו צריך להגביה. דנהי כאשר טובל ידיו בחלק הצריך נטילה אין המים נטמאים. משא"כ כשטובל כף היד — שאין נטילה מן הדין — המים נטמאים שם. ולכן גם בטובל ידיו צריך להגביה ידיו. וכן לערוך דס"ל שהמים נטמאים בזרוע, אף שאין שם מקום נטילה, א"כ אין חילוק. ואף בטובל ידיו, המים שם נטמאים, וצריך להגביה ידיו שלא יחזרו המים לידיו. ועי' פ"ז בב"י.

(ב) איתא בסוטה ד ב: הנטול ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה, ופירש"י שם בד"ה שיגביה ידיו: ראשי אצבעותיו. וכן כתב הרא"ש בחולין פ"ח סי"ח. וכשיטתם דס"ל שאין

אין מקום טומאה וטהרה. אלא אדאן המים ששופך חוץ לפרק האצבעות, יטמאו שם מחמת הידים. לפי ששם מקום טומאה לגבי תרומה וקידוש ידים ורגלים, לכן המים הראשונים נטמאו שם ויחזרו לפרק. ומתני' דידיה הנ"ל, ס"ל כדעת הנרייתא, דהנטול ידיו לאכילה צריך ליטול עד פיוול אצבעות, וכנ"ל בסימן קס"א סק"א, והידים מוטמות עד הפרק של כף היד. וכתב אצל לידיו דקימיל שצריך נפ"י עד סוף כף היד, וכנ"ל בסימן קס"א ס"ד, א"צ לזה — שיגביה ידיו בשעת נטילה. ולכן השמיט הרשב"א דין זה בתי"ב בשער הקדושה, שדעתו כדעת הר"ף שצריך נפ"י עד סוף כף היד, כמ"ש בתשובת הג"ל. והסוגיא דסוטה — דצריך להגביה ידיו — דלא כהילכתא. דבעל המימרא הוא רב, ורב ס"ל בחולין קז דחייב נט"י לחולין הוא עד סוף קשרי אצבעותיו, כנ"ל בסימן קס"א סק"א. אבל אנו קימיל כשמואל דצריך ליטול כל כף ידו, וצריך ליטול גם מים שניים שם, וממילא אין מים נטמאים. ושיחזרו המים מהזרוע אין חשש כנ"ל, מפני שאין שם מקום טומאה. אבל לשיטת רש"י והר"ש — דחייסין שמא יצאו המים ממקום שצריך ליטול למקום שאין צריך ליטול ויחזרו — אין חילוק כמה נטל, ולעולם צריך להגביה ידיו בשעת נטילה. משא"כ לרשב"א, דהחשש הוא לא שיצאו המים ממקום שצריך ליטול למקום שאין צריך ליטול. אלא החשש הוא שלכתחילה יטול במקום שאין צריך ליטול, ומשם יבואו המים למקום שצריך ליטול. ולדעתו יש חילוק כמה נטל, וכנ"ל. ודעת הערוך בערך מי ג"כ כפירוש הרשב"א, שהחשש שמא יטול לכתחילה במקום שאין שם חיוב נטילה ויחזרו המים. אלא דס"ל שג"כ בזרוע הוא מקום טומאה, ולכן צריך להגביה לעולם. [ועי' חנו"א או"ח סימן כ"ד אות ט"ו]. והקשה מהר"א — הובא בב"י — לרש"י והר"ש, דהחשש מפני יציאת המים לכף היד וחזרתו, א"כ הו"ה דמהני בהשפיל ידיו, ולמה הזכירו דוקא שיגביה ידיו. ותירץ דחייסין גם לחששת הרשב"א — שמא יטול גם על כף היד, חוץ לקשרי אצבעותיו. ואם ישפיל ידיו, יחזרו המים שהיו על כף היד אל אצבעותיו ויטמאו אותם,

השפלה. תו לא צריך לומר דגם רש"י והר"ש חששו לחששת הרשב"א. ולכן נקט רבנו כאן דלרש"י ור"ש אין חשש משום יציאת המים כמטביל ורביעית, ובכ"ה אין צריך להגביה ידיו. ועיין מ"ש הלן בהערה 3 ומג"א בפתיחה וחז"א או"ח סימן כ"ד.

1 רבנו הביא לעיל בשם מהר"א דגם לרש"י והר"ש חייסין לחששת הרשב"א. ולפי"ז גם לידהו היה צריך לחשוש גם כמטביל ובנטול רביעית כמו לרשב"א. אולם כנראה שרבנו הביא דברי מהר"א, כדי לתקן אמאי לא מהני השפלה. אבל לאחר שרבנו הביא תירוץ הב"י, דאין הכי נמי שמועיל

באר הגולה

ב האגור נשם ר"א
הכהן.
ג צ"י.
ד תוס' והמרדכי.

כִּנְיָל: (ג) **שְׁלֹא** כִּי. עֲרִישׁ צִפִּיז דִּידִים מִתִּיבִי
גִי צִפִּיק דְּקוּטָה כִּי וְכִיִּד הֶרְאִישׁ וְשִׁפּ דְּלִפְיִי יֵאלוּ
שְׁנִיִּים נְתִי חוּץ לִפְרָק אֲפִיָּה מִטְּוֹחִין אֶת הַיָּדִים וְכִנְיָל:
(ד) **וְהִיא אִם** כִּי. צִי צִשְׁלַח לְדַעַת רִשְׁי שְׁנוּטֵל עַד
קֶשְׁרִי אֲלֻצְעוּתִיו וְנֹשֵׁס עַד הַקֶּנֶה מִקּוֹס טוּמְאָה שֶׁמֶל
יֵאלוּ הַמֵּיִם מִשֵּׁס אֲחֵל לְדַעַת הַרִימָא לְרִיךְ נְטִי עַד
הַקֶּנֶה וְנֹשֵׁס וְאִילֵךְ לִין מִקּוֹס טוּמְאָה וְכֵן דַּעְרוּךְ סִיל
דְּשֵׁס גִּיכ מִקּוֹס טוּמְאָה יִיחִידָהּ הוּא וְכֵל הַפּוֹסֶקִים
חֹלְקִים עֲלָיו וְכִמְשֵׁל וְאִין תִּשֵּׁס אֲחֵל לְאוֹתֵן הַמֵּיִם
שִׁאלוּ וְהִיד לֶשֶׁס אִשֵּׁכ כִּי מִשְׁפִּילֵס מִתְחִילָה שִׁד מְהַרִּישָׁא
וְכִמְשֵׁל. וְכַתֵּב צִי וְנִימֵן רֵזוּ חֲכָמִים לְתַקֵּן יוֹתֵר

מקום נפילה אלא באצבעות, כנ"ל בסיומ קט א סק"א, לכן אם לא יבניה ראשי אצבעותיו, חיישינן שמא יפלו המים מהאצבעות לכף היד. ולדעת הסוברים שצריך ליטול עד הזרוע, צריך להגביה גם כף יד, כדי שלא יחורו המים מהזרוע לכף היד. וכנ"ל בסק"א. [וע' מג"א סק"א].

(ד) כ"ב ב'י. דבשלתא לדעת רש"י — שנופל עד קשר אצבעותיו, ומשם עד הקנה מקום טומאה לענין תרומה וקידוש ידים ורגלים — חיישינן שמא יצאו המים משם וחזרו לאצבעותיו. אבל לדעת הר"ף דגור"ך נמ"י עד הקנה ומשם ואילך אין מקום טומאה — ואף דגור"ך פ"ל דשם ב"ב מקום טומאה, יחידאה הוא, וכל הפוסקים חולקים עליו, וכמש"ל בסק"א — ואין חשש אלא לאותן המים שיצאו מהיד לשם ויחזרו לידו, איך כי משפלים מתחילה שפיר דמי. — מהר"א קובא בב"י, וכמש"ל בסק"א. ובתב ב"י ומ"מ רצו המהר"ם לתקן יותר שינגידה ידו — מאשר שישפלים — על סמך המרא וינטלו וינשואם (ישעיה סג.

2 ממה שכתב רבנו "כמ"ש השור", מוכח דבגמ' דידן ליתא אסמכתא זו. ובגמ' סק"ט וכן בערוך השלחן סק"י כתבו שכן איתא בגמ'. ברם בגמ' דידן ליתא זה. ובשבלי הלקט סימן קל"ו הביא אסמכתא זו בשם רב האי גאון.

באר הגולה

ה טור ותוספות
והרמ"ש שם בחולין.

המטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו (ו) (וי"א דאס שופך על ידיו ג' פעמים אין צריך לזרז כלל זה וכן נהגו להקל (אמר נסס לזי והגהות אשרי פכיה). ב ה (ז) הנוטל ידיו שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ (ח) ואח"כ שופך עליהם פעם שניה (ט) וגם אלו המים הם טמאים ואחר כך

ביאורי הגר"א

המזון רשות ושלאחר המזון חונה חלל שצראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק מהו נוטל ומפסיק ר' יעקב זר אחא אומר נוטל ושונה כו וכו' הרשב"א פ"ו הראשון ז"ל שופך פ"א ומפסיק ואח"כ שופך פעם שנייה כדי לטהר המים הראשונים וכח"כ צ"ע דידים כו וכן הסכים הרמ"ה שם ומשמע אף לחולין מוקדאמר שם ר' שמואל זר יחזק צעי נוטל ושונה ולת אומר רשות לית צעי וימר מהלך ר' מילין ולת אומר רשות ואח"כ זר אירי על הראשונים נאכל בשר חזיר ועל השנייה ילאה אשה מניחה כו וזה ודאי לחולין דלא כהרמז"ס חלל שהר"ש פ"י פירוש אחר להירושלמי ועי

ברכת אליהו

שער שני ע"ש — תני המים שלפני המזון רשות ושלואחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק מהו נוטל ומפסיק ר' יעקב בר אחא אומר נוטל ושונה כו. וכתב הרשב"א שם פ"ו הראשון ז"ל שופך פעם אחת ומפסיק ואח"כ שופך פעם שנייה כדי לטהר המים הראשונים ובמ"ש בפ"ב דיריד (מ"ב) מים ראשונים מטהרים את הידים שניים מטהרים את המים שע"ג היד. וכן הפכים הראיה שם בבדק הבית. ומדברי הירושלמי הנ"ל משמע שאף לחולין צריך ליטול פעמיים, מדקאמר שם בהמשך: ר' שמואל בר יצחק בעי נוטל ושונה ואת אמר רשות אית בעי מימר מהלך ר' מילין ואת אמר רשות ואמר ר' יעקב בר אירי על הראשונים נאכל בשר חזיר (שהיה חנוני ישראל מוכר בשר כשר ליהודי ובשר אסור לגוי ונכנס אחד ואכל ולא נטל ידיו וחשבו לגוי והאכילו בשר חזיר) ועל השניים יצאה אשה מכיתה (אדם אחד הפקיד מעות וכשתבעוהו כפר וראו על שפמו מה שאכל והלכו לאשתו וביקשו הכסף בשם בעלה ומסרו סימן מה שאכל וכשנאכל לביתו הוציאה מביתו) כו. וזה ודאי לחולין, דלתרומה לכ"ע צריך מן הדין ליטול, ואין שיטה שסוברת שהגטילה רשות. וכן ממה שהוכיחו מהמעשה שצריך ליטול, והרי המעשה היה בחולין. ומוכח שגם בחולין צריך ליטול פעמיים. דלא כהרמב"ם שכתב בפ"א מה' מקוואות ה"ג: הנוטל שתי ידיו לתרומה צריך לחזור וליטול פעם שנייה במים שניים כו. הרי שהוכיח מים שניים רק בתרומה. ובה' ברכות פ"ו — בדין גט"י לחולין — לא הזכיר מים שניים. ומוכח דס"ל דבחולין אין צריך לחזור וליטול פעם שנייה. וכ"כ הרמב"ם בהקדמתו למסכת ידים, כדלהלן בסק"ט. אלא שהרי"ש בפ"ח דירידים

אין שם מים טמאים כלל לומר צ"י מזה דה"ה לרביעית צפ"א וכח"כ תוס' צ"י כ"ה ק"ז א' ד"ה דלא כו: (ו) וי"א כו. ר"ל אס יש לכלוך ולא אין לכלוך אפי' צפ"א וכח"כ צפ"א דס"ל כרש"י דמים שניים מטהרים הראשונים צ"כ"ה ולא חיישין ג"כ שיגלו הראשונים ולא השניים וס"ל דא"כ שניים חלל כשאין מנזיה ידיו: (ז) הנוטל כו. תוס' צ"ה ה"ל דהא דתנן צפ"א מים ראשונים ושניים אף לחולין דלא כהרמב"ם כח"כ לקונן ודוקא כשאין לכלוך צידוי: (ח) ואח"כ שופך כו. ירושלמי פ"ח דברכות ופ"ב דחלה ה"כ"ה הר"ש פ"א דידים והרשב"א צ"ה ע"ש תני המים שלפני

(ה) תוספתא ברפ"ב דירידים ה"א: המטביל את ידיו א"צ לנגבם. והטעם שאין שם מים טמאים כלל. ולמר ב"י מזה דה"ה לנטול ברביעית בפעם אחת, דגם בכ"ה ג' ליכא מים טמאים. ובמ"ש תנ"ח בפרק כל הבשר חולין קז א ד"ה דלא כו: ומיהו אם בפעם אחת שופך מים הרבה כשיעור רביעית ידיו טהורות וכו'.

(ו) ר"ל אם יש לכלוך, אז אם שופך על ידיו ג"פ, אין צריך לתזרז בכל הדברים הנזכרים. ואם אין לכלוך, אפילו בב' פעמים, אין צריך לתזרז בכל הדברים הנזכרים. ובמ"ש בס"כ, שאם יש לכלוך צריך להסיר מהם הלכלוך, ואח"כ ליטול עוד שתי פעמים. דמ"ל כרש"י דמים שניים מטהרים הראשונים בכל מקום, אף למעלה מהפרק כנ"ל בסק"א. ולא חיישין ג"כ שצ"א הראשונים מחוץ לפרק ולא השניים. ומ"ל דלחולין א"צ מים שניים אלא כשאין מנזיה ידיו, דאז חיישין שמא יחזרו המים ויטמאו. ואם נוטל מים שניים, הרי טהרו את המים הראשונים, וא"צ להגביה ידיו. [וצסק"י].

(ז) תנ"ח בחולין קז א ד"ה דלא הנ"ל בסק"ה: וצריך לשפוך מים על ידיו ג' פעמים פעם ראשונה כדי להעביר טיט ודבר החוצץ מעל ידיו ופעם שניה לטהר ידיו ופעם שלישית לטהר אותן מים. וכתבו שם התוס' דהא דתנן בפ"ב דירידים בכמה משניות דינים במים ראשונים ושניים, דינים אלו הם אף בנוטל ידיו לחולין. דלא כהרמב"ם, כמ"ש לקמן בסק"ח. ודוקא כשאין לכלוך בידי נוטל פעמיים, אבל כשיש לכלוך נוטל שלש פעמים.

(ח) ירושלמי פ"ח דברכות ה"ב ופ"ב דחלה ה"א — הביאור הרי"ש פ"א דירידים מ"א והרשב"א בתורת הבית בית שיש

והרא"ש, ולא ס"ל דחיישין לדעת הרשב"א. ולפי מה שכתבנו לעיל בהערה 1 דדוקא לדעת מהרי"א סוברים רש"י ורי"ש דחיישין לדעת הרשב"א, אבל לדעת הב"י לא ס"ל לרש"י ורי"ש כדעת הרשב"א. ונחא. דמה שכתב בתחילת דבריו דרש"י ס"ל כדעת הרשב"א הוא דוקא לדעת מהרי"א, ומ"ש רבנו בסוף דבריו כדעת הר"ש דלא חייש לדעת הרשב"א, הוא לפי דעת הב"י שהביא רבנו לפני זה.

ידיו כדעת הרשב"א, והיקל במטביל ידיו כדעת הראשונים החולקים על הרשב"א. ובתחלה כתב רבנו, ולדעת רש"י אין מועיל אם משפיל ידיו מתחילת גטילה, דחיישין שמא יצאו המים מכף ידו, ויחזרו לאצבעותיו. והוא משום דרש"י מודה לשיטת הרשב"א, דאע"פ שאין חיוב גטילה בכל היד, מ"מ המים טמאים שם. ובסוף דבריו כתב רבנו דמה שכתב בהג"ה, והו"ה אם משפילו מתחילת הגטילה עד סופה דשפיר דמי, הוא שיטת הר"ש

שופך עליהם פעם שלישית לטהר המים שעל גבי הידים (ו) ואם אין בידים לכלוך ודבר החוצץ שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת ואין צריך מים שניים. הגה: וה"ה אם היו לו מים רצים רותץ תחלה מעט כדי להסיר הכללון ואחר כך שופך רביעית כלאחר ואין צריך מים שלשים (יא) הנוטל ידיו צריך לשפספס זה בזה (מ"י פ' י"א)

ביאורי הגר"א

יגע צמי השפסוף לו ככר תרומה יטמא וזהו לתרומה וכ"פ הרע"ב שם צדקה מוסיפין בו חף ע"פ דידיו טהורות כו': (י) ואם כו' ה"ה כו' שם נמוס' מומתני דרפ"ז דידים אלל דעת הראש"ד ורש"א דנכ"ע צריך צפ: (יא) הנוטל ידיו צריך כו'. תוספתא הניחה הר"ש פ"ב דידים מומתני ז' וכי שם ונשלל נטל כ"א הראשונים כו' ומיהו אפשר לשפסוף נעי לעולם אלל שפ"י לשפסוף היינו ניגוב אלל הראש"ש בחולין כתנ

נתיה ומה ראה למיש צמי קפ"א סי"ח י"א כו' דכל שאל"ז מים שניים א"ל ניגוב כמיש צמיס קניט הרמזים שם חז"ל לשיטתו: (ט) וגם אלו המים כו'. כ"כ תוס' ורש"ש כ"ל אלל הרמזים כי דוקא לתרומה וכמיש צמיס ועיין בהקדמתו למס' ידים וכן נראה מפ"י הר"ש כן מומתני ח' פ"א צדקה מוסיפין על השניים כך דין כ"י כו' מנגד ידיו נמפה וכן טהורות כו' ונצי"א שם כתי' דהמים שניים צריך מפני שאל

ברכת אליהו

ידיו נטמאו בידיו וחזרו תחלה כמו שביארנו ועל כן צריכין רחיצה אח"כ במים אחרים כדי שיטהר מטומאת המים כו'. והן נראה מפירוש הר"ש כן שם במומתני ח' מ"א ברי"ה מוסיפין על השניים: כך דין נמ"י כו' ואם משטיפה אחת הגיעו עד הפרק מנגב ידיו במפה והן טהורות כו'. ובנוסחאות אחרות שם כת' דהמים שניים צריך מנמי שאם יגע במי השפסוף ששטף בשטיפה ראשונה אי יגע בכ"כ תרומה יטמא ולכן צריך שטיפה שנייה וזהו לתרומה. וכן פירש הרע"ב שם ברי"ה מוסיפין כו': דין נט"י שצריך ליטול ידיו עד הפרק ולאחר שנטל ידיו בשטיפה אחת אע"פ דידיו טהורות אם קנה אותם במפה מ"מ אם חזר ונגוע במים שעל ידיו טמאות ואם נגע בהן ככר של תרומה נטמא ולכן אורחיה דעביד שטיפה אחרת במים שניים לטהר המים הראשונים שע"ג ידיו כו'.

(י) בתופ' בחולין קז א ד"ה דלא כו': ומיהו אם בפעם אחת שופך מים הרבה כשישור רביעית ידיו טהורות. והוכיחו זה ממומתני דרפ"ב דידים דבשתי ידיו משטיפה אחת ר"מ מטמא עד שיטול מים רביעית. אבל דעת הראב"ד והרשב"א דב"ק צריך כ"ס 4.

(יא) תוספתא במסכת ידים פ"א ה"ב — הביאה הר"ש בפ"ב דידים מומתני ב' — : הנוטל את ידיו צריך לשפסוף את ידיו שפספה בחברתה טמאה בראש או בכותל חזר ונגע בהן טמאה. וכתב שם הר"ש: ובשלא נטל בו אם הראשונים איירי דאי נטל את השניים היכי קתני סיפא בשפסוף בראש חזר ונגע בהן טמאה הרי טהירו השניים את הראשונים שעל גבי היד כו' ומיהו אפשר דשפסוף בעי לקולא, עכ"ל. אלא שהר"ש שם פירש דשפסוף דקתני בתוספתא, היינו ניגוב — שצריך לנגב ידיו לאחר הגטילה, ושפסוף הוא לשון קינוח. ושם בפ"ב מ"ב הביא ראיות לזה.

שם פירש פירוש אחר להירושלמי שאם נטל חצי יד וניגבת מועיל אח"כ אם נטל החצי השני, וזה דוקא במים ראשונים, משא"כ במים אחרונים, מועיל אפילו אם לא ניגב החצי שנטל. וע' בתורת הבית שם שכתב שלפי פירוש זה, הירושלמי חולק על הבבלי — דס"ל דאין ידים טהורים להצאין. וא"כ יתכן שהרמב"ם — שסובר שלחולין אין צריך ליטול מים שניים — פירש את הירושלמי כמו הר"ש. ומה — שפירש הר"ש דברי הירושלמי דמים אחרונים א"צ לנגב — ראה למיש השור"ע בסימן קפ"א סי"ח: י"א שמים אחרונים אינם צריכים ניגוב. דכל שא"צ מים שניים א"צ ניגוב. כמיש בפ"ב קניס סי"ט: המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים ולא ניגוב כו'. לפי שבטבילה אין במים טמאה. ודעת הרמב"ם שהובא שם בשו"ע סימן קפ"א — שמים אחרונים צריך לנגב, אע"פ שאין צריך בהם מים שניים — או"ל לשיטתו [שבחולין אף במים שלפני אכילה א"צ מים שניים, ואעפ"כ צריך ניגוב, וכדאיתא בסוטה ד ב. הרי דלרמב"ם אין דין ניגוב תלוי בדין מים שניים. ולפיכך גם מים אחרונים אע"פ שא"צ מים שניים, צריך לנגב ידיו. ועמ"ש בסימן קפ"א סק"י, דלדעת הרמב"ם גם במטביל ידיו צריך לנגב ידיו. והטעם דלדידיה,, לא נקרא גטילה בלא ניגוב"].

(ט) כ"כ תופ' בחולין קז א ד"ה דלא, כנ"ל בסק"ז, וכ"כ הרא"ש שם פ"ח סי"ח. אבל הרמב"ם כתב דמה שאמרו שצריך מים שניים כדי לטהר מים ראשונים הוא דוקא לתרומה, ובמש"ל בסק"ח בשמו. ועיין בהקדמת הרמב"ם למסכת ידים שכתב: והקדמה אחרת כשיהיו הידים טמאות לשפוך עליהם מים לטהרם ושיצורו אינו פחות מרביעית כמו שביארנו ידיו הם טהורות אכן ירחש אח"כ במים אחרים ואז יאכל בהם תרומה כי המים אשר רחץ בהם

ובמה' הקצר השמיט זה וכ' בפ"ב כדעת הראב"ד בשם הירוש' דאף ברביעית צריך ב"פ ע"ש. עכ"ל. ובמומחית השקל הגיה וכתב דצ"ל: ובתהיק השמיט זה כו' וכתב הכל בו בשם הראב"ד בשם כו', וכן בתורת הבית הקצר שם שבפנינו הביא שתי השיטות: שיטת הראב"ד ושיטת עצמו כמו שהביא בתורת הבית הארוך.

4 מה שהביא רבנו בשם הראב"ד, כן הוא בב"י. ושם כתב שכן נראה מדברי הראב"ד שכתב הכל בו. ודבוי הכל בו הם בה' נט"י סימן כ"ג. אולם מה שהביא רבנו — וכן במ"ב בשער הציון אות י"ז — שם דעת הרשב"א כן, לא מצאתי. ובתורת הבית בית שישו שער שני חולק הרשב"א על הראב"ד, וס"ל שאין צריך ליטול מים שניים לחולין. והמג"א סק"ג כתב:

באר הגולה

ו ריש פ"ק דידים
לפי' הרא"ש והר"ש.
ז רמז"ס נפ"ח
מהלכות מקואות
מסוגל דגטין ט"ו.
ח נפיק ד' דידים.
ט הרא"ש שם בחולין.

מה' מקואות וכל זו וסמ"ג והרא"ש פ' כל הנשר). ג ו (יב) נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו הרי ידו טמאה כמו שהיתה דאין נטילה לחצאין ז (יג) ואם עדיין יש על מקצת היד שנטל בתחלה טופח על מנת להטפיה הרי זו טהורה (יד) במה דברים אמורים במים ראשונים אבל בשניים נטל מקצת ידיו וחזר והוסיף על מקצתו. ד ה (טו) שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה לא עלתה לו נטילה ט אפילו שפך באחרונה על שתי ידיו (טז) לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכששפשפה נטמאת חברתה ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא הבאים מחמת היד האחרת (יז) הלכך השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם (יח) ואם אין לו אחר יאחזו הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחד (יט) או ישפוך על כל אחת רביעית ואח"כ ישפשפם שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרם (כ) שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה ב' פעמים. (כא) אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו בעודן לחות מן המים צריך

ביאורי הגר"א

(טז) לפי כו. ר"ש והרא"ש: (יז) הלכך כו' לפיכך כו'. ר"ש נפסיה והטור: (יח) ואם אין כו'. שם ושם וכחש נסיה: (יט) או ישפוך כו'. שם ושם וכחש נסיה שאין שם מים טמאים כלל ומשמע כאן דלף דרביעית צריך שפזק: (כ) שעשו כו'. צ"י וכחשיל ס"י קניט סייט: (כא) אם נגע כו' לכך

שפזק כחשמו וכ"כ הטור ור"י וכ"כ הרמז"ס דריש ידים בהקדמתו: (יב) נטל כו'. גיטין ט"ו ז': (יג) ואם כו'. שם נעיל דלף איפסט ולקולל דדרבנן וכל ספק ידים טהור: (יד) בדיא כו'. מתניתין ריש ידים מוסיפין כו' וכפ"י הרא"ש והרא"ש שם: (טו) שפך כו' אפילו כו'. מתני' נפס' מתני' ג':

ברכת אליהו

אבל הרא"ש בחולין פ"ח ס"ח כתב "שפשוף", במשמעו, שצריך לשפשף ידיו זו בזו. וכ"כ הטור ור"י בספר אדם נתיב ט"ז חלק חמישי, וכ"כ הרמב"ם בריש ידים בהקדמתו: שיחכך קצתם בקצתם. [ועמ"ש להלן סימן קס"ה סק"ב].

(יב) גיטין מז ב: והאמרי דבי ר' ינאי ידים אין טהורות לחצאין⁶.

(יג) בגיטין טו ב בעי אילפא אי ידים טהורות לחצאין, ומוקי התם הבעיא דאיכא עלייהו טופח ע"מ להטפיה, ולא איפשטא. וקימ"ל לקולא בדרבנן, וכל ספק ידים טהור⁶.

(יד) מתניתין ריש ידים מ"א: מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים. ודברי השו"ע הם כפירוש הרא"ש והרא"ש שם.

(טו) מתני' בפ"ב דידים מתני' ג': נטל את הראשונים לידו אחת ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו טמאות. [וראה סקט"ו].

(טז) כן פירש הרא"ש בפ"ב דידים מתני' ב', ג'. וז"ל במתני' ג' הנו"ל בסקט"ו: דכשצריך ידיו אחרי כן כדי לקבל

5 בבאה"ג סק"ו צ"י: ריש פ"ק דידים לפירוש הרא"ש והר"ש. ורבו צ"י לגיטין טו ב. וכן איתא שם מפורש בגמ', וכמ"ש בפנים. ופירוש הר"ש והרא"ש לריש פ"ק דידים מתחיל למה שכתב להלן השו"ע: בדיא במים ראשונים וכו', וכמ"ש רבנו שם סק"ד.

6 רבנו כתב שני סעמים: א) קימ"ל לקולא בדרבנן. ב) כל ספק ידים טהור. וכו"ל בסימן קס"ה. ובפשוט נ"ל שלכן כתב רבנו שני הטעמים, דתחלה הביא רבנו את הדין הכללי בכל

הש"ס, ואח"כ הביא רבנו דין הפרטי שנאמר בדין נט", והוא משנה מפורשת, כו"ל בסימן ק"ס סק"ה. ועוד אפשר לומר, כי הבי"ב בסימן זה תמה על הר"ש והרא"ש שלא הביאו דין זה. וכתב הבי"ב: ואפשר שהם סוברים דלא אמרו ספק בטהרת ידים טהור אלא כגון ספק נעשה בהם מלאכה או לא נעשה וכיוצא בזה אבל כפיא דלא איפשטא לא אלא ודאכתי קשה מאי שנא מכל ספקי דרבנן דהוי לקולא אפילו היכא דהוה בעיא דלא איפשטא וצ"ע, עכ"ל. ולכן כתב רבנו שני הטעמים.

באר הגולה

י הר"ל"ג והר"ש
נפ"נ דמסכת ידים
והרמב"ם נפרק י"א
מה' ונקולות.
כ נפ"נ דידים לפירוש
התוספתא הניחה
הר"ל"ג.
ל כל נז נשם
הר"ל"ג.
מ פ"נ דידים ונשם
נפ"נ הר"ש.
נ שם משנה ז'.

לנגב ולחזור וליטול שהרי זה טימאם ע"י המים שעליהם לכך צריך לזוהר כששופך מים שלישית שהם שניים לבד מהראשונים שלא יגע יד בחברתה עד שישפוך גם זה על השנייה או שישפוך מתחלה על שתיהן כאחד ואם נטל כל יד מרכיעית אין צריך לכל זה. ה' (כב) מתוך מה שכתבנו יתבאר לך דהא דיד נטמאת בשפשוף חברתה דוקא בנוטל ידו אחת ואח"כ שפשפה בחברתה אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת נוטל דשתיהן נחשבות כיד אחת ואינם מטמאות זו את זו ואפילו ד' או ה' שהניחו ידיהם זה בצד זה או זה על גב זה כיד אחת חשיבי ואינם מטמאות זו את זו. ו' כ (כג) נטל ב' ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ונמלך (פ' יתיעזר) כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו טמאות מפני שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו כנגיעתם זו לזו דמים שע"ג יד זו מטמא מים שעל גבי חברתה וגם את היד וכשנטל את השניים לא מיהרו את הראשונים כיון שנטמאת מחמת חברתה אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהם כאחד. הנה: וכו"ל לזוהר שלא יגע זידו שספק עליהם פעם אחת לידו השנית שספק עליה ז' פעמים (מרדכי פ' אלו דברים). ז' ל (כד) אם שפשף ידיו זו בזו יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים מפני שהם מטמאות זו את זו. ח' מ (כה) נטל ידו אחת ושפשפה בראשו (פירוש כדי לנגב ולפיכך לא נטמא ידו משל"כ נסימן קס"ד סעיף ז' שחיך בראשו) או בכותל ואח"כ חזר ונגע באותם מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל טמא שאותם מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם (כו) אע"ג דכל כמה דלא שפשף מטהרים בשפשוף השתא דחזר ונגע גרע וכבר נתבאר שהשופך רביעית כאחת אינה בכלל כל אלו ואין שם מים טמאים כלל. ט' נ כששופך מים ראשונים על

ביאורי הגר"א

נוטל רק עד קשרי אלזעותיו כמ"ש נס"ח לזד דעת הערוך. ז"י: (כה) נטל כו'. תוספתא הניחה הר"ש שם מתני' ז': (כו) אע"ג כו'. ונתני' שם ותוספתא שם וכפ"י הר"ש שם על התוספתא צמתני' ז' וכ"ז

כו' או כו'. הנ"מ: (כב) מתוך כו'. כמ"ש צמתני' שם נוטלין ד' והי' כו' וכן תוספתא והניחה הר"ש שם וה"ש ולפ"י ד' כו': (כג) נטל כו'. תוספתא הניחה הר"ש שם: (כד) אם כו'. היינו כשאינו

ברכת אליהו

אם נוטל עד שם אינו צריך להגביה ידיו. והר"ה דבכה"ג אינו צריך להזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים. לבד דעת הערוך דס"ל שגם הורוע מקום טמאה, כנ"ל בסק"א. ולפי דבריו אף אם נוטל כל כף היד, צריך להזהר אם משפשף ידיו זו בזו, שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים. — כ"כ ב"י. [וכבר כתבנו לעיל בסק"ד דהערוך יחידאה הוא בזה].

(כה) תוספתא ידידים פ"א ה"ב — הביאה הר"ש בידיים פ"ב צמתני' ב' — שפשפה כו' בראש או בכותל חזר ונגע בהן טמאה.

(כו) מתני' בידיים פ"ב מ"ג: נטל לידו אחת ושפשפה כו' בראשו או בכותל טהורה. ותוספתא ידידים פ"א ה"ב: שפשפה כו' בראש או בכותל חזר ונגע בהן טמאה. ומ' שאם לא חזר ונגע בהן טהורה. וכפ"י הר"ש שם בידיים על התוספתא שהביאה צמתני' ב': אע"ג דכל כמה דלא שפשף (היינו שלא נגע באותם מים שבראש) מיטהרי

(כא) הגהות מיימוניות בה' ברכות פ"ו ה"י אות ח'.
(כב) כמ"ש צמתני' ידידים פ"ב מ"ג: נוטלין ד' והי' זה בצד זה או זה על גבי זה ובלבד שירפו שיבואו בהם המים. וכן הוא בתוספתא ידידים פ"ב ה"ג: נוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה ואינן חוששין משום ד' דברים משום שמא נטמאו כו'. והביאה הר"ש בידיים שם. וי"ש השו"ע: ואפילו ד' או ה' שהניחו ידיהם זה בצד זה כו'.
(כג) תוספתא ידידים פ"ב ה"ב — והביאה הר"ש בידיים פ"ב מ"ג: — נטל את הראשונים זו לעצמה וזו לעצמה ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו כאחת טמא זו את זו.
(כד) היינו כשאינו נוטל רק עד קשרי אצבעותיו, ואז אם משפשף ידיו זו בזו יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים, לפי שכף היד מקום טמאה ויטמא את אצבעותיו. כמ"ש השו"ע כמ"ל: הנוטל צריך להגביה ידיו למעלה שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידיים והיינו כשאינו נוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הורוע אבל

באר הגולה

ס שס נפירוש הר"ש והרמ"ש.
ע טור שס הרמ"ש
סס נחולין ק"ו.
א רמב"ם ספ"ז מה"ב.

ידיו צריך לזוהר שלא ישאר על ידו צרור או קיסם או שום דבר אחר שאין מים מטהרין אלא מים שע"ג היד ולא המים שעל הצרור ס (כו) ואם שופך רביעית מים כאחת על ידו אינו צריך לזוהר בכך. י ע (כח) מי שיש לו מכה בידו ורטיה (פי' אינו נוטף"ל בלע"ז) עליה די לו שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה (כט) וצריך לזוהר שלא יגע ברטיה שלא יחזור המים שעל הרטיה ויטמאו היד או ישפוך רביעית על היד כאחת שאז לא נטמאו המים. (ל) נוטלים מים ראשונים צין ע"ג כלי צין ע"ג קרקע (טור).

קסג דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים. ובו ב' סעיפים

א א (א) אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין ולאחריו מיל (ב) יטול ידיו במפה ואוכל פת או דבר שמיבולו במשקה (ג) (או אוכל ע"י קפ).

ביאורי הגר"א

כל הפוסקים מי דנכסה"ג מותר כלל בלל נט"י חזל הערוך מפי דוקא נמפה: (ב) יטול כו'. חזל בלל"ה אסור נמפה כמ"ש בפס"ה ק"ז צי התירו כו' ודוקא לתרומה משום דזריזין חזל לא לטהרות וכ"ש לחולין גרידי. תרימי והרמ"ש ושיע' ודלא כהרמב"ם שמתיר לחולין גרידי ועתה"ם ציומא ע"ט צי ד"ה הא כו' י"ל כו' וע"ש ד"ה נטלו כו' ונראה דרש"י ס"ל לחולין גרידי

נמים הראשונים שס: (כו) ואם כו'. צ"י כמ"ל: (כח) מי כו'. ולא הוי נטילה לחולין דהוי כמו נקטע האלגנע וזע"פ שחמרו התירו מפה כו' כאן אלינו מסירו מחמת כחז ל"ל וכמו שמתיר לאוכלי תרומה דזריזין הן: (כט) וצריך כו'. כמ"ל ס"ט: (ל) נוטלים כו'. פי' כ"ה ק"ה א': קסג (א) אם כו'. פ"ג דפסחים ופי' לחולין ומדנרי

ברכת אליהו

כאחת על ידו אינו צריך לזוהר בכך. (ל) חולין פרק כל הכשר קה א: ראשונים נוטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע. קסג (א) פ"ג דפסחים מו א ופ"ש לחולין קכב ב: ולנט"י ארבעה מילין כו' לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו אפילו מיל אינו חזר כו' ומינה מיל הוא דאינו חזר הא פחות ממיל חזר. ומדבריו כל הפוסקים משמע, דבכח"ג — שהמים רחוקים ממנו — מותר לאכול בלא נמ"י כלל אפילו אינו כורך ידיו. אבל הערוך בערך גבל מפרש דבכח"ג מותר לאכול דוקא אם כורך ידיו במפה. ונקט השו"ע כדעת הערוך.

(ב) אבל בלא"ה — שהמים מצויים אצלו — אסור לאכול בלי נטילה, אף אם כורך ידיו במפה. כמ"ש בחולין פרק כל הכשר קז ב: התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות (לאוכלי חוליהן בטהרה — רש"י). ודוקא לתרומה התירו במפה, משום דכהנים זריזין הן, אבל לא לטהרות. וכ"ש לשאר בני אדם שאינן אוכלין חוליהן בטהרה גרידי — תרימי בברכות פ"ח גג והרמ"ש בחולין פ"ח סי"ח ושי"פ. ודלא כהרמב"ם בה' ברכות פ"ו הי"ח, שמתיר בברית ידיו במפה, אף לאכילת חולין גרידי. וכתב הב"י דס"ל "דכיון דלא בעו נט"י" (לחולין) אלא משום סדר תרומה לא גזרו בהו טפי מבתרומה". ועתה"ם צ"ע ב' ר"ה הא כו': י"ל דלא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בשעת אכילת תרומה דזהירי ביה טפי אבל לא התירו לאוכלי טהרות אפילו כהנים האוכלין על טהרת תרומה. ושם בעמוד א איתא בגמ': וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו כו'. ועיי' שם בחוט'

בשפשוף (היינו בשפשוף ראשון שבראשו) השתא דחזר וגגע גרע וצריך ליטול בתחלה. וכיון במים הראשונים שאם נטל מים השניים, הרי הם טהורים ואינם מטמאים ידיו, אף אם חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל. — כ"ה בר"ש שם במשנה ג'. [וע' ט"ז סק"ז ומ"ב סק"ס ובשער הציון סקמ"ז].

(כו) בבאה"ג סק"ס ציין: שם (בפ"ב ידיים מ"ב) בפ"י הר"ש והרמ"ש. אולם בדברי הר"ש והרמ"ש מבואר רק הרישא של הדין, "שאין מים מטהרין אלא מים שע"ג היד ולא המים שעל הצרור". אבל דיננו אין מבואר בדבריהם. אלא כ"כ הבי"י. והטעם שברביעית אין שם מים טמאים. וכנ"ל בס"ד בשו"ע, "שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרם שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה כו'". ואין שם מים טמאים כלל.

(כח) אע"ג דאמרינן בגיטין טו ב ד, ידים אין טהורות לחצאין, הג"מ דמשי פלגא והדר משי אידך פלגא, דכה"ג לא מיקרי נטילה. אבל הכא דלא מצי למימשי אידך פלגא, לא הוי נטילה לחצאין, משום דהוי כמו נקטע האלגנע שנטל שאר היד. ואע"פ שאמרו בחולין קז ב: התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות. וכ"ש לחולין גרידי דלא זוהר וא"י למינגע. שאני כאן שאינו מסיר מזהמת כאב לית לן בה, וליכא ליחוש שמא יגע באוכלין בבשרו שתחת הרטיה. ובפ"ו שמתיר לאוכלי תרומה דזריזין הן.

(כט) כנ"ל בפ"ש: צריך לזוהר שלא ישאר על ידו צרור או קיסם או שום דבר אחר שאין מים מטהרין אלא מים שע"ג היד ולא המים שעל הצרור ואם שופך רביעית מים

ב חולין ק"ז.
ג הר"ר יונה סוף
 פרק ח' דנרכות.
א חולין ק"ו.
ב טור נשם הרמז"ס.
ג סמ"נ.

א נופל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום (א) אפילו שלא בשעת הדחק ב (ב) ובלבד שלא יסיח דעתו מהם (בי) ולא יטפס (טור) ג (ג) ואם מים מצויים

והפליג כו אפי' באמצע אכילה חיש נסיג מי כו
וידרך כו וצפי עיפ ליל נטיל' אונדא' והילילא אסא
ידעתיה ונגע וס נזרכה: (בב' ולא כו. רש"י חיש
כגון אתון דלא כו וליישא בתרא אפי' שלא שעת
הדחק מלי כגון אתון אלף דהק אתון נריכין להכניס
העמ"ס הזה הטורח לשמור הימים כו תרמי:
(ג) ואם מים כו. כת' אחרון בתוס' שם ד"ה נוטל

היתה: (ג) או אוכל בכף. צטור כי זה לאיסורא
וכחש צסיצ וליע: (ד) והיה לאוכל כ"ו. כלמד
חנה שקדם. תרמי והרמנים והטור: (ה) ואסור כ"ו.
כחש צפכיה שם לא יתן כ"ו:
קסד (א) אפי' כ"ו. כלישנא צתרא צדצרנן אזלינן
לחולא תרמי והרמי ושפי: (ב) ובלבד כ"ו. רמנים
וכחש צרפיג דיומא השתין נוטל כ"ו צדז עם צדירו

ידועא ל א: הלכה בסעודה (הלכה זו אמרו בהלכות סעודה — רש"י) אדם יוצא (מתוך הסעודה — רש"י) להשתין מים נוטל ידו אחת ובכנס דיבר עם חבירו והפליג — אפילו באכצע אכילה — נוטל שתי ידיו. והטעם — כתב שם רש"י — לפי שהסיח דעתו וידים עסקניות הן. וי"ש השו"ע בפס"ב: מי שעומד בסעודה וזכור שגנע בשוק ויירד כו' צריך לחזור ולנטול ידיו ויברך על גנטי. וכן איתא בפסחים פרק ערבי פסחים קטו ב: גטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני כו' נפשי תרי זימני למעו לי הא משא ליתא ליה חדא זימנא אמרי כיון דבעי למימר אגדתא והלילא ידילמא אסחוי אפסחיה לזעתיא ונגע (בבשרו — רש"י). ומה דאיתא שם — ש, נוטל ידיו בטיבול שני" (והכוונה היא על נטילה של ברכת המוציא וכמש"ש בתוס' ד"ה צריך) — הוא בפרכה כו'. וכמ"ש בשו"ע סימן תע"ה ס"א: יטול ידיו ויברך על גנטי כו'. ואע"פ שבידך כבר בטיבול ראשון, וכמש"ל בסימן תע"ג סק"ל.

ד"ר נטלו במפה: פרש"י משום נקיות (דבפחות מכביצה לא בעי נט"י) ובחנם פ"י כן דרבי צדוק כהן היה והיה אוכל על טהרת התרומה וידים שניות ופוסלין התרומה ואפילו פחות מכביצה מקבל סומאה. ונראה דרש"י ס"ל דחולין גרידי היתה, דמן הדין בחולין אין צריך ליטול ידיו באוכל פחות מכביצה, ולכן פירש דרך משום נקיות נטלו במפה. ומוכח דרש"י ס"ל דלא כהרמב"ם, ואף בחולין גרידי באכילת כביצה אסור בכריכת מפה.

(ג) במסור כתב זה — אם אוכל ע"י כף — לאיסורא.
וזה: אסור לאכול בלא גטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו
במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת. ובמ"ש השו"ע
במ"כ, שהאוכל במגריפה צריך גטיל' וצ"ח¹.

(ד) נלמד ממה שקדם — מאוכל מחמת מאכיל, שהאוכל צריך נט"י, כדאיתא בחולין ק"ו ב, אע"פ שאינו גונג בפת. והו"ה באוכל במגרפה. — תר"ץ בברכות ג' סוף פ"ח והרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"ח והפסד.

(ב*) כן פירש רש"י על הא דאיתא בחולין קו ב הנ"ל בסק"א: גוטל אדם את שחי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו. ופירש"י בד"ה ומתנה: ובלבד שיזוהר מלגמגמם וימלטמאם. ויחש שם בגמ' בהמשך: כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא משו ידיוכו מצפרא ואתנו עלייה לכולא יומא. ודלוישנא תנאי הנ"ל בסק"א — דאפילו שלא בשעת הדחק מועיל תנאי — מאי „כגון אתון דלא שכיחי כו", הרי אפילו שלא בשעת הדחק מועיל תנאי. אלא דח"ק אתון צריכינן להכניס קצמאכא בזה הוצרכו לשמור הידב, משום שלא שכיח לכו מיא — תריז בברכות נג סוף פ"ח. [ועסק"ג].

(ג) כתידינן אחרון בתוס' בחולין קו ב דיה נופל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום. שנקשו: תימא דאמרנינן

(ה) כמ"ש בחולין פרק כל הבשר קו ב: לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא א"כ יודע בו שנטל ידיו. [ועיין לקמן סימן קס"ט ס"א ועמש"ש בסק"ד].

קסד (א) איתא בחולין קו ב: אמר רב נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן (לאכילה — רש"י) כל היום כולו כו' איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא כו' ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק גמי כו'. והשו"ע — שפסק, „אפילו שלא בשעת הדחק“ — הו' שישנוא בתרא. דנט"י הוא מדרבנן, ואוליגין ביה לקולא — תישי בברכות גג סוף פ"ח והראש"ש בחולין פ"ח ס"ב ושאר פוסקים.

(ב) כ"כ הרמב"ם בה' ברכות פ"ו הי"ז. וכמ"ש ברפ"נ

זה להתירא — ואם אין מים מצויים לו, דיכול לאכול ע"י כף כמו ע"י מפה. לפיכך כתב רבנו "וצ"ע", משום שיש לחלק

1 מה שכתב רבנו "וצ"ע", נ"ל דכחנתו דהסוד לא כתב לדמות אוכל ע"י כף למפה, אלא לאיסורא, ואילו הרמ"א כתב

באר הגולה

ד תש"ו הרמב"ן סי'
קנ"ה ותש"ו הרשב"א.
א טור נסח רש"י
ור"י נר ר' יקר
והגה"מ פ"ו מה"ג.
ב תשנ"ה הרמ"ע
כלל ד' וטור.

לו טוב שיחזור ויטול ידיו אבל לא יברך. הגה: (ד) והא דמהני תנאי דוקא בנטילה
שלימה לורך אכילה דומיל דנטילת שחרית חזל אס נוטל לורך אכילה לא מהני תנאי בלוחה
נטילה (נ"י נסח הר"י). ב ד (ה) מי שעומד בסעודה וזוכר שנגע בשוק
וירך ומקומות המכוסים באדם או שחייב בראשו וכל כיוצא בזה (ובמקומות
המטופים שיש בהם תלמולי זיעה) (תשנ"ה הרמב"ן סימן קנ"ה) צריך לחזור וליטול
ידיו ויברך על נטילת ידים.

קסה דין העושה צרכיו ורוצה לאכול. ובו ב' סעיפים

א א (א) העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר
יצר ועל השנייה מברך על נטילת ידים ב ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת

ביאורי הגר"א

אשר יצר ועל השניה ענטי ולא סגי בנטילה אחת משום
הפסק אשר יצר בין נטילה לנכרת ענטי חזל רש"י
חלק עליו וכתב דנטילה אי עולה לכלן ולכלן וכ"כ
הר"פ דלא הוי הפסק ורש"י מהא דרנ ור"ל דלמור
יקנה דין אי עולה לכלן ולכלן וכי נהגים ומרדכי
והגמ"ר שכן הסכים הר"מ כרש"י וכי שומך בתחלה
על נטי' ואח"כ אשר יצר ולף ע"ג דחפך לנטילת ידים
סעודה לא הוי הפסק כיון דלסרת ידים כמו כן נא

כ"ו ונפסחים ק"ו זי דיה הנוטל כ"ו ח"ט כנון אהון
כ"ו ומתורן קושי תר"י: (ד) והא דמהני כ"ו. כתי'
הראשון נתן דיה הג"ל וכ"כ הגה"מ סו"ק וכת' בתר"י
ד"ה כל שאינו לורך אכילה וכ"ה כוונת התוס'. ז"י:
(ה) מי כ"ו. כמ"ט כנור יט' אי ונפ"ל דשנ"ה ידים
עסקניות כ"ו. וערש"י ס:

קסה (א) העושה כ"ו. רש"י כתב בספר הפרדס שלעת
כנר ר"י נר יקר שצריך זי נטילות וינרך על הראשונה

ברכת אליהו

בבגדו כדי שיפלו כנים ממנו הואיל ואינו נוגע בבשרו —
רש"י א"ל אסור ולית הלכתא כותיה (משום דכיון דאינו
נוגע בבשרו מותר לחוך — רש"י). הרי דאם נוגע בבשרו,
צריך נטילה לתפלה, והו"ה בסעודה. ובפ"א דשבת יד א
איתא דגורו טומאה על הידים שנוגעין בתרומה מפני
שהידים עסקניות הן. וערש"י שם ד"ה עסקניות הן: ונוגעין
בבשרו ובמקום טנופת. והו"ה בחולין — שצריך נטילה
משום סרך תרומה — צריכים נטילה, אם נגע במקומות
המכוסים.

קס"א (א) רש"י כתב בספר הפרדס סימן ס"ד שדעת רבו
רבי יעקב בר יקר שצריך ב' נטילות ומברך על הראשונה
אשר יצר ועל השניה ענטי. ולא סגי בנטילה אחת, משום
הפסק אשר יצר בין נטילה לברכת ענטי. אבל רש"י חלק
עליו, וכתב דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן. ופ"י ה"ר פרין
(הובא בטור) דלא הוי הפסק. וכתב רש"י בספר הפרדס
דראיה מהא דרב. ורצה לומר דאמר רב בפסחים קב ב דאם
חל יו"ט לאחר שבת אומר יין קידוש נר הבדלה, דכוס יין
אחר עולה לכאן — לקידוש, ולכאן — להבדלה, ולא הוי
הקידוש הפסק בין ברכת היין להבדלה. ופ"י בהגהות
מיימזניות ה' ברכות פ"ו ה"ז אות נ' ומרדכי בברכות סימן
ר"ד והגהות מרדכי שם שכן הפכים המהר"ם מרוטנבורג
כרש"י. וכתבו בהג"מ ומרדכי שומך בתחלה ענטי ואח"כ
אשר יצר. ואנ"י דתיכף לנפ"י סעודה, לא הוי ברכת אשר

בערבי פסחים (קו ב) הנוטל ידיו לא יקדש משום דקידוש
מפסיק בין נטי' לסעודה ואמר בפרק אלו דברים (ברכות
נב ב) ב"ה אומרים מוהגין כוס ואח"כ נוטלין משום דתיכף
לנטי' סעודה והשתא הא מועיל תנאי אפילו כל היום וכו'.
ותרצו בתירוצ אחרון: דאנ"י דמועיל תנאי לרב אף שלא
בשעת הדחק היינו אם אין מים בסמוך לו. וכן כתבו התוס'
בפסחים קו ב ד"ה הנוטל כ"ו. וז"ש בגמ', כגון אתון דלא
שכיחי לכו מיא משו ידיכו מצפרא ואתנו עליהו לכולי
יומא, כנ"ל בסק"ב. ובזה מתורן קרשית תר"י הנ"ל בסק"ב,
שהקשו ללישנא בתרא — דאפילו שלא בשעת הדחק מועיל
תנאי — מאי, כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא כו". ולפי
התוס' ניחא. דדוקא, אתון דלא שכיחי לכו מיא מועיל
תנאי, אבל אם יש בסמוך מים, אין מועיל תנאי, אף
ללישנא בתרא — דמועיל תנאי אף שלא בשעת הדחק.
והשו"ע חשב גם לשיטה זו וע"כ כתב שיחזור ויטול ולא
יברך — ט"ז סק"ג.

(ד) בתירוצ הראשון בתוס' ד"ה נוטל הנ"ל בסק"ג,
שכתבו: ואומר ר"ת דהני מילי כשמתנה שחרית. ופ"י
הגה"מ פ"ק מצוה קפ"א. וכת' בתר"י דלאו דוקא אם מתנה
בנטילת שחרית, דהו"ה כל נטילה שאינו לורך אכילה
מועיל תנאי. וכתב הפ"י דמ"ה כוונת התוס' הג"ל.

(ה) כמ"ט כנור נ"א: בעא מיניה רב מרבי חייה מהו
לחוך כ"ו בתפלה בבגדו מאי (כלומר המתפלל מהו לחוך

הרמב"ם. הרי דמפה עדיף מאוכל במגרפה. וראה דמשק
אליעזר.

דשאני מפה שמכסה ידיו, משא"כ ע"י כף. וראה לזה שהרמב"ם
כפ"י מברכות ה"ח כתב, "לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן
פת", ואילו אם אוכל במגרפה צריך ליטול ידיו, כמ"ש

לאחר ששפך פעם אחת על ידיו (ב) ומשפשף יברך אשר יצר ואחר כך בשעת ניגוב יברך על נטילת ידיים. ב ג אם רבים מסובין במעודה הגדול נוטל ג ברכות מ"א. ידיו תחלה (ג) והראש"ש היה רגיל ליטול באחרונה שלא להפסיק ושלא לדבר.

ביאורי הגר"א

יברך אשר יצר ויגמור הנטילה כו ויברך ענטי וכ"ה נתשנה הראש"ש שם ח"ש נשיע העושה כו כר"י נר יקר שכן דעת הטור. ולס כ"ה: (ב) ומשפשף. כדעת הראש"ש שהנטי' צריך לשפף וכמיש נתוספתא והציאה הראש"ש נפ"צ לידים מתני' זי' אלל הראש"ש פ"י שם דשפף דשם היינו ניגוב וכמיש' ולכן השמיטוהו הפוסקים: (ג) והראש"ש כו. כמיש' נגמ' שם ישנ

לא נרע מנגיל לתורא וכ"ה נתשנה הראש"ש ר"ש כלל ד' נדנרי השולל ע"ש אלל הטור כתב להיפך שנתחלה אשר יצר ואח"כ ענטי וגם כתב להיפך דר"מ מרוטנבורג ס"ל כ"ה יעקב נר יקר והפסד דלף דס"ל כרש"י מ"מ היה נוהג לכתחילה כר"י נר יקר וכי הטור שכן נהג הראש"ש והטעם משום הפסק בין הנטילה לברכת ענטי' כמ"ל ומכריע הטור ללאחר ששפך פ"ח על ידו ומשפף

ברכת אליהו

שם. וח"ש בש"ע: העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר יצר ועל השניה מברך ענטי'. וזה כ"ה בר יקר שכן דעת הטור שנתחלה מברך אשר יצר ואח"כ ענטי'. ואח"כ כתב השו"ע: ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר ואח"כ בשעת ניגוב יברך ענטי'. וזה כהכרעת הטור כמ"ל. [ובמעשה רב אות ע"ז כתב: אם עשה צרכיו קודם הסעודה יטול ידיו ואמר אשר יצר וענטי' ולא יעשה באופן אחר היינו לומר מקודם אשר יצר ולטול שנית ולברך ענטי' כי מאחר שידיו נקיות אין לברך ענטי' על נטילה שניה לכן יעשה כ"ה וא"י וענטי' חזא ענינא הוא (ר"ל שאם מברך בתחלה ענטי' ואח"כ א"י ג"כ לית לן בה משום הפסק). עכ"ל].

(ב) כדעת הראש"ש בחולין פ"ח ס"ח שהנוטל ידיו צריך לשפשף. וכמיש' בתוספתא והביאה הר"ש בפ"ב לידים מתני' ב'. אבל הר"ש פירש שם דשפף דשם היינו ניגוב, וכמיש' בסמ"ח קס"ב סק"א. ולכן השמיטו הפוסקים תוספתא זו.²

(ג) כמיש' בנמצא ברכות מו ב: מים ראשונים מהיכן

יצר הפסק, כיון דלטהרת ידיה כמו כן בא, לא נרע מנגיל לתורא דאיתא בברכות מ א דלא היה הפסק בין ברכה לטעמיה. וז"ל בתשובת הראש"ש ר"ש כלל ד' בדברי השואל ע"ש שכתב: וכשאר בא מבית הכסא ורוצה לאכול מה דינו מפני שיש לי שני ספקות אם צריך לברך ענטי' בכל פעם כשבא מבית הכסא מספקא לי אם אותה ברכת ענטי' עולה לכאן ולכאן ואף אם עולה איכא למימר דברכת אשר יצר הוי הפסק בין נטילה להמציא. ומוכח מינה דמברך קודם ענטי' ואח"כ אשר יצר וע"כ כתב דאיכא למימר דברכת אשר יצר הוי הפסק. אבל הטור כתב להיפך שבתחילה מברך אשר יצר ואח"כ ענטי'. וגם כתב להיפך, דר"מ מרוטנבורג ס"ל כ"ה יעקב בר יקר. ואפשר דאף דס"ל למחר"מ מרוטנבורג כרש"י, מ"מ היה נוהג לכתחילה כר"י בר יקר. ולכן כתב הטור, "והר"מ מרוטנבורג היה נוהג כר"י בר יקר". וכתב הטור שכן נהג הראש"ש. והטעם שנטל פעמים, משום שברכת אשר יצר הוי הפסק בין הנטילה לברכת ענטי' כמ"ל. והכריע הטור דלאחר ששפך פעם אחת על ידו ומשפשף, יברך אשר יצר ויגמור הנטילה¹ כו ויברך ענטי'. וכן הוא בתשובת הראש"ש

השמיטוהו הפוסקים". אין כוונתו לכל הפוסקים. ובנוגע לדעת הרמב"ם, הנה הרמב"ם בה' מקהות פ"א ה"ב כתב שהנוטל ידיו צריך לשפשף. ובכ"מ צ"ח דמקור היין הוא מהתוספתא הג"ל. וכן הבי' בסמ"ח קס"ב כתב שדעת הרמב"ם שהנוטל ידיו לאכילת חולין צריך לשפשף. וכ"כ הרמב"ם בהקדמתו למסכת ידים, וכ"כ בסמ"ח קס"ב סק"א. ובדעת תורה בסמ"ח קס"ב ס"ב כתב דמזה שכתב הרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"ט, דמים אחרונים אינן ניטלין בחמין מפני שאין מעבירין את הוזהמא שאינו יכול לשפשף בהן, מוכח דמים ראשונים שניטלין בחמין אין צריך לשפשף. ומה שכתב הרמב"ם בפ"א ממקוהות שצריך לשפשף היינו ניגוב, עכ"ל. וקשה דלא מציינו לאף שיטה שסוברת שבענין ששפוף יד כיד במים אחרונים. וגם הרמב"ם לא כתב זה בשום מקום כדן כפני עצמו, ואילו היה דין שצריך לשפשף במים אחרונים היה הרמב"ם כותב זה מפורש דין כפני עצמו. והבי' סמ"ח קס"ב כתב שא"א לומר שמה שכתב הרמב"ם בה' מקהות שצריך לשפשף ידיו היינו ניגוב, דא"כ אמאי בה' ברכות כתבו בלשון ניגוב. ונ"ל דכוונת הרמב"ם במה שכתב בה' ברכות — שאין נוטלים מים אחרונים במים חמין לפי שאינו יכול לשפשף — אין פירושו ששפוף ידים כמו בשפוף של מים ראשונים, אלא כוונתו שאין המים החמין משפשפים הוזהמא — כלומר מנקין ומורידין — אלא מבלעין. ונראה שהרמב"ם פירש כן דברי הגמ' בחולין קה א:

1 מ"ש רבנו מהסור "ויגמור הנטילה", ביאר הבי"ח דהכוונה היא "שינגבם וכשעת ניגוב חל עליו לברך ענטי'". והס"ז בסק"ב כתב דהכוונה היא, שאומר אשר יצר לאחר נטילה ראשונה, ואח"כ נוטל פעם שניה ומברך ענטי'.
2 הר"י בברכות סוף פ"ח הביא דיני נטי'. והביא שם את הגמ' בסוטה ד ב שהנוטל ידיו צריך לנגבם. ולא הביא דברי התוספתא שצריך לשפשף. וגם תר"י — בהביאו דיני נטי' — לא הזכיר דברי התוספתא. ובתורת הבית בית שישו הביא דיני נטי', והזכיר רק דין ניגוב דאיתא בסוטה הג"ל, ולא הזכיר דין שפשוף שמוזכר בתוספתא. והמרדכי בברכות סימן ר"ג הביא משם ר"ש משאנן שוהה היה לנגב ידיו בין שטיפה ראשונה לשניה. וכן כתב הר"ש בדין נטי' במסכת ידים פ"א מ"א ב"ה מוסיפים על השניים. והאור ורוע בהלכות נטי' כשהביא דיני נטי' ג"כ הזכיר דברי הגמ' בסוטה הג"ל, ולא הזכיר דברי התוספתא הג"ל. וכן הסמ"ק במצוה קפ"א השמיט דין התוספתא הג"ל. וכן בשבילי הלכת בה' נטי' השמיט דין שפשוף. וכן המארי בסוף ברכות בקונטרס בית יד השמיט דין שפשוף. לעומת זה, הכלבו בסמ"ח נ"ג הביא משם הראב"ד שצריך לשפשף ידיו. והביאו הב"י בסמ"ח קס"ב. וכן כתב הראש"ש ורובו ירוחם כנוכר בדברי רבנו שם סק"א, וכ"כ הרשב"א בתשובתו ח"ו תשובה תקליה וכ"כ הסמ"ג במצוה כ"ה, וכ"כ הטור, כנוכר בדברי רבנו שם. ומ"ש רבנו "ולכן

הלכות בציעת הפת

באר הגולה

א טור נסח הרי"ף
ורמב"ם.ב טור מהר"ם פ"ו
דברכות (ולענ"ד הוא
ג"כ נצנלי דף נ"ב
ע"ג).

קסו דין הפסקה בין בציעה לנטילה. ובו סעיף אחד

א א (א) יש אומרים שאין צריך ליוחר מלהפסיק בין נטילה להמוציא ב (ב) וי"א

ביאורי הגר"א

קרנן וכל מי שתוכף לנט"י נכרה ח"ן השטן מקטרנ נלות
סעודה כח ולי נמים אחרונים מלי דהוא הוה וגו' ערוכה
היא נברכות נ"ב ויעתוים סס ד"ה תיכף כח ועונו"ש נרס"י
קע"ט ותרי"ו ת"י דלא חשיב אלא הני דילפינן בירושלמי
מקראי וספרנא ראשונה ס"ל ההיא בירושלמי ג"כ נמים
אחרונים ור"ל ח"ן מקטרנ על אותי סעודה וכ"ה נתוס'
דסוטה ל"ט א' ד"ה כל בירושלמי נמים אחרונים ח"ירי

גדול וישמור ידיו כח ליל לאלתר כח ועי' רש"י ד"ה
לאלתר תח"כ עכשיו ועט"ז:

קסו (א) י"א כח. דההיא תכף לנט"י (סעודה) [נכרה]
דפי' דברכות מפרשים הפוסקים נמים אחרונים סמוך
לנתינתו וכן פי' רש"י ותוס' סס: (ב) וי"א כח. כ"ח
בירושלמי פי' דברכות ג' תכיפות הן כח ליל יוסי נר נון
כל מי שהוה תוכף סמיכה לשחיטה ח"ן פסול נוגע נלותו

ברכת אליהו

(ב) כ"ח בירושלמי פי' דברכות הלכה א': ג' תכיפות
הן כח' א"ר יוסי בר בון כל מי שהוה תוכף סמיכה לשחיטה
אין פסול נוגע באותו קרבן וכל מי שהוה תוכף לנט"י
ברכה אין השטן מקטרנ באותה סעודה כח' ואי מייר'
במים אחרונים — שאסור להפסיק בינם לברכה"ז — מאי
דחה הוה. הנמרא ערוכה היא — שצריך לסמוך נטילת
ידים לסעודה — בברכות נב ב: תכף לנט"י סעודה. [ולחכי
ס"ל לבי"ה שם דמתנין הכוס לקידוש, ואח"כ בוטלין לידים].
ועת"כ שם ד"ה תיכף כח' והאי דלא חשיב ליה לעיל בפ'
כיצד מברכין (דף מב.) בהדי אינך תכיפות משום דשגויה
(במשנה) [בברייתא] לא חש למתניה. ועמ"ש בריש סימן
קע"ט¹. ותרי"ו שם מב א תירין דלא חשיב אלא הני דילפינן
בירושלמי הנ"ל מקראי: תכף לסמיכה שחיטה דכ' וסמך (ויקרא
א, ד) וסמוך ליה ושחט (שם, ה), תכף לגאולה תפלה דכתיב
ד' צור וגואלי (תהלים יט, טו) וסמוך ליה יענך ד' ביום
צרה (שם ב, ב) שהוא תפלה, תכף לנטילת ידים ברכה
דכתיב שאו ידיכם קודש וברכו את ד' (שם קלד, ב).
וספרנא ראשונה ס"ל ההיא בירושלמי ג"כ במים אחרונים.
ומש"ש „אין השטן מקטרנ באותה סעודה" — ר"ל אין
מקטרנ על אותה סעודה שחלפה. וכן הוא בתוס' דפוסה
לס א ד"ה כל, בירושלמי במים אחרונים א"ירי, וז"ל:

מתחילים אמר ליה מן הגדול. ופריך: ישב גדול וישמור
ידיו עד שנוטלין כולן. ומתיר: א"ל לאלתר מייתי תכא
קמיה. ועמ"ש שם ד"ה לאלתר מייתי תכא קמיה: שלחן
שלו מביאין לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין
שלחן קטן. והיינו שהגדול היה אוכל מיד לפני כולם. ולהלן
שם בגמ' במים הראשונים שמתחילין מן הגדול, פי' רש"י:
ולאלתר מייתי תכא קמיה. משא"כ עכשיו — כשהגדול
מוציא את המסובין בברכת המוציא ויצטרך להמתין להם
— טוב יותר ליטול באחרונה כדי שלא יבוא לידי הפסק.
ועמ"ש סק"ג [שג"כ כתב שזה טעם הרא"ש שעכשיו שאין
מביאין לפני כל אחד שלחן אין כבוד לגדול ליטול תחלה,
שיצטרך לישב ולשמור ידיו. וכתב שם: ורש"י האריך
בתשובה לחלוק ע"ז וכתב שהוא יתורא לנהוג כן אלא
אדרבא יטול תחלה ויהיה נזהר מלדבר וילמדו אחרים ממנו
ואין בדבריו שם כדאים לדחות דברי הרא"ש כח'. וראה
מ"ב סק"ה].

קסו (א) דההיא — תכף לנטילת ידים ברכה דפי' דברכות
מב א — מפרשים הפוסקים במים אחרונים סמוך לנתינתו.
ולא שתיכף לנטילת ידים ברכת המוציא. וכן פי' רש"י שם
בד"ה לנטילת ידים, ח"ל: דמים אחרונים ברה"מ וכו'.
וכן פי' תוס' שם בד"ה תכף כח'.

ואילו הרא"ש — שהשפשוף הוא לאחר הנטילה, אין השפשוף
לצורך הסרת חציצה, אלא משום נקיות בעלמא. וגורא שגם דעת
הרמב"ם שהשפשוף הוא להסיר חציצה. וראה לזה שבפ"ו מה'
בירכות כתב הרמב"ם דיני נט"י ולא הוכיח שם דין חציצה.
ואילו בפ"א מה' מקוואות ה"ג כתב הרמב"ם: כל החוצץ
בטבילה חוצץ בידים בין בטבילתו בין בנטילתו. וסיים באותה
הלכה: וכל הנוטל ידיו צריך לשפשוף. משמע שהשפשוף
בנטילה הוא משום מניעת חציצה. ואילו היה זה דין מיוחד
בנט"י משום נקיות בעלמא, היה הרמב"ם מבא דין זה בה'
ברכות — ששם מבא דיני נט"י. משא"כ דין ניגוב — שהוא
דין באבילה. וכמ"ש בסוטה ד ב: כל האוכל פת בלא ניגוב
ידים כאילו אוכל לחם סמא. וכתבו הרמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"כ:

1 מ"ש רבנו: „ועמ"ש בריש סימן קע"ט צ"ב. וגורא שיש
כאן ס"ס, ופיסקא זו צ"ל בסוף סק"א. וכונתו, שבסימן קע"ט
בש"ע מובא הדין שאין להפסיק בין מים אחרונים לברכה"ז.
ושם בסק"ב ביאר רבנו שמקור דין זה, הוא בברכות מב א —
דמירי במים אחרונים.

אחרונים אין נוטלין אלא בצונן מפני שהחמין מפעפעין את
הידים ואין מעבירין הוזהמא. ופירש הרמב"ם „שהחמין
מפעפעין", היינו שמבלעין הוזהמא, ואין מגקין ומורידן
הוזהמא. ומצינו בבי"ה ש„שפשוף" היינו הסרת הלכלוך. שהיה
כתב בסימן זה „ולאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשוף
כח", ופירש הבי"ה שאין פירושו שמשפשוף שתי ידיו זו עם
זו כח' אלא ר"ל בכל יד בפני עצמה משפשוף הלכלוך והטונפות
מעליה כח'.

וגם יש דעות אימתי צריך לשפשוף ידיו: הרא"ש ורבנו
ירוחם הם כתבו שלאחר שנוטל ידיו ברביעית משפשוף ידיו.
ירוחם זה הרשב"א בתשובה הנ"ל וכן הכתבו שם משום
הראב"ד כתבו: ועוד כי אי אפשר לנט"י בלא שפשוף מפני
הדיועה כח' וכשהוא משפשוף אינו יכול ליזהר שלא יגע חוץ
למקום המים והרי הוא צריך ליטול לכתחילה הלכך בעינן טפי
מבריעות שהרי מהשפשוף ואילך בעינן רביעית. הרי צריך לשפשוף
קודם שנוטל הרביעית. וגורא שהלוקים הם בטעם השפשוף:
ולרשב"א — שהשפשוף הוא לפני נטילת רביעית, השפשוף הוא
בכדי להסיר חציצה. ולכן בעינן ששפשוף לפני שנוטל רביעית.

שצריך ליזהר ושוב ליזהר. (ג) (ואם שזה כדי הילוך כ"ג אמה מקרי הפסק) (תוספות פרק אלו נאמרין).

ביאורי הגר"א

והיה דפי"ח דנרכות ופי' כוונתו תוס' בפסחים ק"ו ז' ד"ה זימנין כו': (ג) ואם שזה כו'. תוס' דסוטה ד"ה כל חנוני דזנחים ל"ג א' ערש"י שם ד"ה מרחק

ברכת אליהו

שאין מצורע יכול ליכנס לשם עד שזמין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו. ואי אמרת ביאה במקצת לא שמה ביאה ליעייל ידיה ולסמוך (וקס"ד דרבי היא דאמר כל צפון העזרה כשר לשחיטת קדשים — רש"י), אמר ר"י הא מני ר' יוסי ברבי יהודה היא דאמר מרחק צפון (צפון הכשר לשחיטת קדשי קדשים רחוק מן הפתח יותר מכ"ב אמה מקום דריסת ישראל ומקום דריסת כהנים וכו') הילכך צריך להחזירו בצפון המזבח וליכא תקף לסמיכה שחיטה — רש"י). וכתבו תוס' בסוטה שם: ושעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמרי' ב' כל הפסולין (שם) כל הסמיכות וכו' תיכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נגנור וכו' אלמא כדי מהלך שער נגנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה ובמסכת מדות (פ"ה מ"א) משמע דלא היה טפי מעשרים ושתיים אמה מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היה י"א אמה וכו'. וערש"י שם ד"ה מרחק כו' הג"ל³. ועמ"ל ס"ג שהקשה לפי הס"ד שם דאמרי' כרבי (דאמר כל צפון העזרה כשר לשחיטת קדשים), איכא אפי' שמה ביאה, הא ליכא כ"ב אמה, ויכול לסמוך לפני הפתח ולעיליה ולשחיטה אצל הפתח מבפנים אל ע"כ כשהולך במקום למקום חשיב הפסק אפילו הליכה מוצעת⁴. ונראה שדאי' לפתחיה התכיפה צריכה להיות סמוכה ממש. ואפילו פסיקה אחת הוי הפסק, אלא דלענין

ומשמע בירושלמי וכו' דבברכה דמשמע קרא בעינן נטילת ידיים סמוך לה דמייני לה התם אברכת המזון והכי איתא שלשה תכיפות הן וכו' תיכף לנטילת ידיים ברכה שנאמר שאז ידיכם וברכו (שם) וכו' וב' כיצד מברכין (ברכות שם) משמע דהיא ברכה איירי בברכת המזון². וההיא דפי"ח דברכות נב ב הג"ל — „תכף לנט"י סעודה", דמ' דאין להפסיק בין נטילה להמוציא כס' שניה — בפ' ס' ראשונה, במיש' תוס' בפסחים ק' ב ד"ה זימנין כו': השתא מסיק דקידוש לא הוי היסח הדעת וא"ת דבפרק אלו דברים (ברכות דף נ"א) אמרי' ב"ה מחגי' את הכוס ואח"כ נוטילין לידים ומפרש טעמא משום דתכף לנטילת ידיים סעודה וכו' מזיגת הכוס הוי טפי היסח הדעת מקידוש, וי"ל דשאני מזיגה שהיא בחמין וצריך דקדוק שלא יחסר ושלא יותיר והוי טפי היסח [הדעת] מקידוש. ור"ת פירש דהתם איירי בחול ויש לחוש שאם יטול קודם מזיגה שיעסוק בשאר דברים ולא יאכל לאלתר ולא אדעתיה, אבל בשבת אין לחוש שיפליג לדבר אחר שהשלחן ערוך ויאכל מיד.

(ג) תוס' דסוטה לט א בד"ה כל, הוכיחו שהילוך כ"ב אמה מקרי הפסק, מבני דוכחים ל' א. וז"ל הגמ': לימא מסייע ליה (לעולא דאמר ביאה במקצת שמה ביאה — רש"י) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהן תכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו (של אשם מצורע — רש"י) שהיתה בשער נגנור

רש"י סובר — כמו התוס' — ששעור כזה הוי הפסק. ואפשר לומר שכוונת רבינו היא לרדוקו לשונן של רש"י, שכתב: צפון הכשר לשחיטת קדשי קדשים רחוק מן הפתח יותר מכ"ב אמה. ורש"י מליג אתוס' דסוטה. דהתוס' כתבו דהמרחק לא הוי טפי מעשרים ושתיים אמה. ורש"י כתב דרחוק יותר מכ"ב אמה. ובבאור פלוגתיהו נראה ל' פי מיש כאן בהגהות חתם סופר, שהקשה בשם ספר מראה כהן: הא עכ"פ היה צריך כדי השטת ידו לפנים ונמצא חסר ליה כ"ב אמה בציר פשיטת דאמרינן שם בזבחים דף ל"ב ע"ב הנשחט לפני ד' ואין השחט לפני ד' ועומד השחט במזרח המזבח ומושיט ידו לצפון ואח"כ הבהמה ושחט ומשום הכי אם הסומך מושיט ידו לפנים וסומך עדיין צריכין להוליד הבהמה כ"ב אמות, והיינו משם עד מוצחו של מוכח ועוד כדי השטת יד השחט לצפון ואח"כ שפיר, עכ"ל. ולפי' נראה שכוונתו של רש"י — „יותר מכ"ב אמה" — היא המרחק בין הפתח לצפון של מוכח. אבל מהפתח עד המוכח מודה לתוס' והוי רק כ"ב אמה, כשעור י"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל, וי"א אמה של מקום דריסת רגלי הכהנים. ותוס' סיל כפידוש החתים, וממילא המרחק הי' רק כ"ב אמה. ודו"ק.

2 התר"י והתוס' — המובאים בפנים — מפרשים דהירושלמי מיירי במים אחרונים. ובעינים למשפט בברכות מב א מביא שהרבה ראשונים סוברים שתיכף לנט"י ברכה קאי אתרוהיה — מים ראשונים ומים אחרונים. ועעמ"ש בזה. ויש להוסיף שגם בפירוש מבצל ספר חרדים בירושלמי שם מפרש דקאי אתרוהיה, וז"ל: ונראה דלכלול שתיים אמרו סתם תיכף לנטילה ברכה, דאי אמים ראשונים לחוד לימא תיכף לנטילה המוציא, ואי אמים אחרונים לחוד לימא תיכף לנטילה ברהמי'י, אלא ש"מ אתרוהיה קאי. ולעומת זה בהגהות מלא הרועים בסוטה לט א הוכיח דהירושלמי מיירי במים ראשונים „מדמיית מקרא שאז ידיכם קדש וזהו רק במים ראשונים שצריך שיגביה ידיים למעלה משא"כ מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה". ורבו כתבו, דגמרא ערוכה היא — שאין להפסיק בין נט"י להמוציא — בברכות נב ב: תיכף לנט"י סעודה. ולכאורה מדנקט „סעודה" ולא נקט „ברכה", מ' שהקפידא היא שיסמוך הנטילה לסעודה, ולא דוקא לברכת המוציא. אולם במגן אברהם סימן קס"ה סק"א כתב: והעושה צרכיו באמצע הסעודה שא"צ לברך המוציא כמ"ש ס"ס קצ"ח יטול פ"א ויברך ענ"י ואח"כ איי ואצ"ג דמפסק בין נטילה לאכילה לית לן בה דהא אפילו בין נטילה להמוציא יש חולקין. ומ' מדבריו שעיקר הקפידא היא, שלא יפסק בין נטילה להמוציא, ודו"ק.

3 דהמשק אליעזר פידש שרבנו בצינו לרש"י כחן לומר, שגם

באר הגולה

קסז מקום זמן הבציעה ומי הוא הבוצע. ובו כ' סעיפים

א סנהדרין ק"ג. ב ברכות ל"ט. א א (א) בוצע בפת במקום שנאפה היטב (ב) ונפת דיוק יש לנזע נלד הפת (ג) ויחתוך מעט מלד העליון והתחתון (הנהות מיימוני פ"ז מה' ברכות) ב (ד) ויחתוך

ביאור הגר"א

אלל ממקום הקפה ונד"ל זוטא פ"ו שם נל לפרוס את הככר נזע ממקום הללי: (ב) ובפת דידן כו'. ל"ע מ"ש דיוק ודני ט"ז תמוהים: (ג) ויחתוך כו'. כפירי השני שזרש"י שם דקדים נזולא כו' ופליגי נזה רש"י ורינאל שנת כ' אל וי"ש יולא י"ש: (ד) ויחתוך כו'.

ברכת אליהו

דרך ארץ זוטא פ"ו שם: בא לפרוס את הככר בוצע במקום הצלי.

(ב, ג) מ"ש הרמ"א: „ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון“. הוא כפירוש השני שברש"י בסנהדרין קב ב ד"ה מהיכא — הג"ל בסק"א — דצריך לבצוע מהיכא דקדים בישולא. ומפרש רש"י: כלומר מהיכא שמקדים לאפות. ופליגי בזה רש"י וריב"א בשבת כ א. דבמתניתין שם יט ב תנו: אין גותגין פת לתנור עם חשכה וכו' אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום ר"א כדי שיקרמו התחתון שלה. ושם כ א: איבעיא להו תחתון האיך דגבי תנור או דילמא תחתון האיך דגבי תנור (שהככרות נדבקים בדופני התנור סביב הלכך מבעיא ליה הי קרי תחתון הנך פנים דגבי דופני התנור או פנים הפונים למטה לחלל התנור לצד האור — רש"י), ת"ש ר"א אומר כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור. וכתב רש"י בד"ה מדובקים בתנור: וחומרא היא דפנים שכלפי האור ממהרין לקרום. ותוס' ד"ה איבעיא כתבו: ולפ"ה דפי' דלגבי האור ממהר לקרום וכו' ופושט דר"א לחומרא ומיהו בירושלמי משמע דלהקל בא וכו' ריב"א. חזינן דאיכא פלוגתא בין רש"י לריב"א. דלפי רש"י, הצד שלגבי האור ממהר לקרום. ולפי הריב"א בשם הירושלמי, הצד שלגבי התנור קורם תחילה. ונפ"מ בהלכה דידן, דלרש"י צריך לבצוע מצד האור דהיינו העליון, ולריב"א צריך לבצוע תחלה מהצד שלגבי התנור דהיינו התחתון. ויר"ש יוצא ידי שניהם. ולכן כתב הרמ"א ש, ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון, כמ"ש בהגה"מ בפ"ו מהלכות ברכות הלכה ג' אות ג'.

ומ"ש הרמ"א „ובפת דידן“, צ"ע מ"ש „דידן“. והט"ז בסק"ב פירש ד, בלחם שלהם שהיה נאפה באויר התנור ושם לא היה חילוק בין עליון לתחתון כי הכל היה באויר התנור, אבל פת שלנו נאפה על קרקעית התנור ויש בזה ב' דיעות

והשחיסה בריחוק כ"ב אמה. ועיין עוד בשו"ת חוות יאיר סימן רכ"ז ובבכור שור בברכות מב א ובהגהות חשק שלמה בובחים שם ובשו"ת יעקב כאן ובשאלות יעבץ סימן ל"ז. ועצם החילוק בין שהיה באותו מקום להליכה ממקום למקום, מוזכר גם במ"א, עיישה"ט.

5 ז"ל הדמשק אליעזר: ג"ל דזה צ"ל בסיק הקדום על מ"ש ראי מירושלמי דקאי על מים ראשונים מדקתני דאין השטן מקסרג על הסעודה זה איתא שם בהג"מ פ"ו דברכות נלהכה כ' אות צ"ן.

6 ב"א פירש שכונת רבנו דשפיר מקשה המ"א על הרמ"א

עיינו מפי תוס' ולמד תוס' מנוש"ש חלי קסנר כו' ולכן פריך אחר שזוקמה כרינ"י דוקא והעני"ח שם ונו"ח לדינא דדרי המיאל נכוניס: (א) בוצע כו'. רמז"ס וטור וכפ"י אחרון שזרש"י שם ונמס' ד"ל ספ"ו לא יפרוס אלס המזליא ממקום הרך

עיינו, מפרשים תוס' ששיעור תכיפה הוא כ"ב אמה. ולמד תוס' — ששיעור זה הוי לעיכובא — ממ"ש בובחים לג א: הא מני ר' יוסי ברבי יהודה וכו' מאי קסבר (האי תנא דאמר כל הסמיכות צריכות תכף לסמיכה שחיטה חוץ מזו — רש"י), אי קסבר סמיכת אשם מצורע דאורייתא ותכף לסמיכה שחיטה דאורייתא ליעול ולסמוך להדיא (דרמב"מ אמר לו שיענס ויסמוך — רש"י). מוכח דשיעור תכיפה הוי לעיכובא. דאי אינו לעיכובא, מה שואלת הגמ' „ליעול ולסמוך להדיא“. דבשלמא אי הוי לעיכובא, הוי כציווי מפורש שיענס למרות טומאתו. אבל אי הוי רק דין לכתחילה, ששיטת שאין לו להכנס, ורק שיעור תכיפה דכ"ב אמה הוי לעיכובא, ולא תכיפה של פסיעה אחת. ולכן פריך הגמ', אחר שאוקמה כ"י יוסי ברבי יהודה דוקא, שלפני יוצא, שיש שהייה בין הסמיכה לשחיטה בשיעור של מחלך כ"ב אמה. ועי' פריך: ליעול ולסמוך להדיא. אבל לפי הס"ד שם — דאיתא כרבי דהשהייה היא רק פסיעה אחת — לא פריך האי קושיא, דשיעור זה הוי רק לכתחילה, וכנ"ל 4. וענינ"מ שם 5. ומ"מ לדינא, דברי המג"א נכוניס 6.

קסז (א) רמב"ם פ"ז מהל' ברכות ה"ג וטור, וכפ"י אחרון שברש"י בסנהדרין קב ב. דאיתא שם בגמ': מהיכא בעית למישרא המוציא (מאיזה מקום בפת אתה צריך לבצוע המוציא — רש"י) וכו' מהיכא דקדים בישולא. וכתב רש"י בד"ה מהיכא דקדים בישולא: דרפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת או משוליו אבל באמצע לא וכו' ל"א מהיכא דקדים כלומר מהיכא שמקדים לאפות והיינו הך ל"א מהיכא דגמר בישולא ממקום שהלחם אפוי יפה וכו'. וכן איתא במסכת דרך ארץ רבה סוף פ"ו: לא יפרס אדם המוציא [כן גורס הב"י. ובפנינו איתא „המטה“, והגר"א הגיה „פרוסה“] ממקום [במקום] הדרך אלא ממקום [במקום] הקשה. וכן במסכת

4 האחרונים האריכו ליישב קושיא המגן אברהם. וקושיא זו הקשה גם החכם צבי בסימן קכ"ח, וסיים: וקושיא זו הקשיתיה לכמה גדולים וכו' וגלאו כל חכמי לב ליישבה. ועיין בפלתי סימן י"ט ובשו"ת עונג יו"ש אורח סימן י"ח שתירצו שיש לחלק בין חדר אחד לשני חדרים, שבהולך מתחר לחדר הוי השינוי מקום הפסק אפילו בפסיעה אחת. ולכן למ"ד ביאה במקצת שמהי ביאה, והסמיכה היתה מחוץ לפתה, הוה הפסק לחשיטה שבפנים, אפילו בפסיעה אחת. משא"כ בהולך מפניה לפניה באותו חדר, והפסק הוי רק בכ"ב אמה. כמו שהוכיחו תוס' ממסקנת הגמ' שהסמיכה היתה בתוך העזרה סמוך לפתח

פרוסת הבציעה (ה) וצריך לחתוך מעט ג שאם יאחזו בפרוסה יעלה שאר הככר
 עמו שאם לא כן חשוב כפרוסה ויניחנה מחוברת לפת ויתחיל לברך ד (ו) ואחר
 שסיים הברכה יפרידנה כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם ה (ז) ולא יבצע
 ג הרא"ש מחשבה א' פ"ג דטבול יוס.
 ד תוס' והרא"ש
 ה הרמב"ם פ"ג מה"ג והרמב"ם ס.

ביאורי הנר"א

תוס' דברכות ל"ט ז' ד"ה והלכתה כו' ופי' ולא"כ נזעל
 ר"ל שמשער לזל החתיכה הוא קודם משום הפסק:
 (ה) וצריך כו' ענה"ג וכו' י: (ז) ואחר כו' מסקנא

ברכת אליהו

אומר אם אחזו הגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמזה
 (ואם נגע טבול יום באחד נפסל השני — ר"ש) רבי יהודה
 אומר אם אחזו בקטן הגדול עולה עמו הרי הוא כמזה.
 וכתב הרא"ש בפ"ו דברכות סימן י"ט: ויראה לי שצריך
 לחתוך מעט שאם יאחזו בפרוסה שיעלה הככר עמו דאל"כ
 חשיב כפרוסה וכן שנינו וכו' ר"י אומר אם אחזו בקטן וכו'
 והלכה כר"י.

(ו) משקנא דגמי דברכות לט ב. דבעמוד א' שם אמר ר'
 חייא: צריך שתכלה ברכה עם הפת (ברכת המוציא עם
 פריסת הפרוסה מן הפת — רש"י). ושם בעמוד ב': אמר
 רבא מברך ואח"כ בוצע (גומר כל הברכה ואח"כ מפרש
 הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם — רש"י) וכו' והלכתא
 כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע. ולכן פסק המחבר שרק
 אחר שסיים הברכה יפרידנה.

(ז) בפ"ו דברכות מו א איתא: בעל הבית בוצע ואורח
 מברך, בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה וכו'. ,אלמא
 שאם פורס פרוסה קטנה לאו עין יפה הוא" — ב"י.
 וברירשלמי — והביא רוקח בהלכות סעודה סימן שכ"ט —
 שיעור בציעה אית דאמרי בבית ואית דאמרי פחות מבית ג.

והיינו שלא יבצע פחות מכזית והכריע כמ"ד הכא (בירושלמי)
 כזית משום דסתמא דמתני' וכולן כזיתים משמע כן. עכ"ל.
 ובפירוש ר"ש סירילאו (ירושלים תשכ"ו) על הירושלמי שם
 פירש פירוש שונה: כמה פירוס מן הלחם שיוכל לסמוך על
 אותה ברכה המוציא שבידך ולא מחייב לברך פעם אחת ואע"ג
 דדעתיה על פרוסה יותר גדולה.

והרמב"ם והטור והמחבר כתבו שלא יבצע פרוסה קטנה, ולא
 כתבו שיעור פרוסה קטנה. והלבוש — הובא במ"ב סק"ח —
 כתב: לא יבצע פרוסה קטנה מאד פחות מבזית. והרמ"א להלן
 בהגיה כתב: ... וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית וכו'.
 וכתב ע"ז במ"א סק"י: לכאורה משמע דחייב הוא לאכול כזית
 וכו' ולא ראינו נזהרין כן גם הב"י כתב בשם הרוקח דסגי
 בפחות מבזית ומ"מ יש להתמיד לכתחילה, עכ"ל.

והדגול מרבבה כתב על דברי המ"א: הא ודאי דאפילו אוכל
 פחות מכזית בעי ברוכי המוציא וכמבואר בשר"ע סימן קס"ח
 ס"ט, אלא שאם דעתו לאכול יותר ועיקר ברכת המוציא קאי
 על מה שאוכל תיכף לברכה ומה שאוכל אח"כ נפטר וגבר
 אחר אכילה זו אף שכבר מפסיק בשיחה ושאר דברים בזה
 איננו למייר שאם אכל בשעת המוציא פחות מבזית אין אכילה
 זו חשובה שיגבר אחריה מה שיאכל אח"כ לפסור מן הברכה,
 עכ"ל.

ובכף החיים אות ס"ז כתב: ופשוט דגם הדגול מרבבה
 לכתחלה קאמר דהא חוזר על דברי המ"א אבל בדיעבד כיון
 שבידך וטעם אפילו הפסיק בשיחה וכדומה אי"צ לחזור ולברך

וכו' צ"כ כדי לצאת ידי שניהם יחתוך מלמטה ומלמעלה
 בחתך אחד". ודברי ס"ז תמוזים [דגם פת שלהם היה מדובק
 בדופני התנור כמ"ש בשבת כ א וכו', ואיתא שם ברש"י
 דלצד האויר ממזה לקרום מבצד התנור ולפירוש התוס' הוא
 להיפך עיי"ש, ע"פ גם בומגם היה הפת מדובק בתנור ומה
 חילוק אם נדבק בדופני התנור או בקרקע התנור — דמשק
 אליעזר. וראה ביד אפרים ובלבדשי שרד ובכף החיים אות ד'
 ובמ"ב סק"ב ובביאור הלכה ד"ה ובפת דידן ולהלן סימן
 רנ"ד בביאורי הגר"א סק"יח].

(ד) תוס' דברכות לט ב ד"ה והלכתא כרבא דמברך ואח"כ
 בוצע: פירוש שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה
 ויש שנוהגין לברך ברכת המוציא קודם שיחתוך כדי שתהא
 הפת שלמה בשעת ברכה ואין המנהג נכון לעשות (כו)
 דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה. ולפי"ז פירוש
 "ואח"כ בוצע" ר"ל שמשבר, אבל החתיכה הוא קודם משום
 הפסק ג.

(ה) ענה"ג סק"ג שציין את מקור הדין — שצריך לחתוך
 מעט שאם יאחזו בפרוסה יעלה שאר הככר עמו שאם לא כן
 חשוב כפרוסה —: הרא"ש ממשנה א פ"ג דטבול יום.
 דאיתא שם במשנה: האוכל שנפרס ומעורה מקצת ר' מאיר

דקאי על השיעור דאסור להפסיק לכתחילה, וא"כ קשה שהרי
 לכתחילה אסור לשהות אפילו פחות מכ"ב אמה. אולם מלשון
 רבנו — שכתב "לדינא" — לא משמע כדברי ה"א. ובפסקי
 הגר"א מ' שמפרש דברי רבנו להסיק דלכתחילה אין להפסיק
 בין נטילה לברכת המוציא אפילו בהילוך מועט אם הוא בשני
 בתים חלוקים או במקומות חלוק אפילו בבית אחד כגון מפניה
 לפניה דעת המ"א סק"ג.

1 בבאה"ג סק"ב ציין: ברכות לט. וזה לא בדקדוק. כי זה לא
 בגמ' שם, אלא בתוס' שם, כמ"ש רבנו. ועל מ"ש המחבר להלן
 "ואחר שסיים וכו'", ציין בבאה"ג סק"ד: תוס' וכו'. וגם זה
 לא כ"כ בדקדוק. כי עיקר הדין — שלא יפריש פרוסה המוציא
 לפני הברכה — הוא "משקנא דגמי שם", כמ"ש רבנו בסק"ד.
 2 ברוקח כ"ד ציין מקום הירושלמי. ובכל בו הלכות סעודה
 סימן כ"ד הביא הירושלמי בשנינו לשון, וז"ל: ירושלמי עד
 כמה יפרוט פי כמה ירצה לאכול ר' חנינא ור' מונא חד אמר
 כזית וחד אמר פחות מבזית הלכך משמע דברכת המוציא כשאר
 ברכות הנהגין היא ואמרין אסור לאדם שיהנה מן העולם בלא
 ברכה ומברך על פחות מבזית הלכך משמע דברכת המוציא כשאר
 דברי הכל בו, וכתב: הרי דמפרש ירושלמי לענין (ברכות)
 אכילה ולא לענין חתיכת הבציעה דצ"ע. ודברי הירושלמי הם
 בברכות פ"ו ה"א בשנינו לשון: עד כמה יברך וכו'. ובפני
 משה שם גורס: "עד כמה יפרוט", ומפרש לענין ברכת המוציא.
 וברמב"ם בה' ברכות פ"ו ה"ג והטור כתבו שלא יבצע פרוסה
 קטנה מפני שנראה כצד עין. וכתב ע"ז במראה הפנים שם:

באר הגולה

ו טור מחשבות
נמלה דשנת ק"ל
ז נזכרות ל"ח.

פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ו (ה) ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. הנה: (ט) ונשנת לא יתחך נזכר עד אחר הנזכרה כדי שיהיו הנזכרות שלימות (תוס' ונרדכי פ' כ"ד נזכרין) (י) ומ"מ אם שכת וחתך כמו נחול חינו מתיק (נרדכי) ונראה ה"ל דלא יצנע יותר מכביצה היינו דוקא נחול ואוכל לנזר (יא) חנל נשנת (יב) או שחולק עם הרבה בני אדם ולריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית מותר לנזוע כפי מה שזריך לו וע"ל סימן רע"ד. ב ז יברך המוציא לחם מן הארץ (יג) (ואם

ביאורי הגר"א

שם ושם: (יב) או (בחול) [שאוכל] כח. שאין הקפידה רק אם אוכל מפרוסה כביצה וכח"ש סי' ק"ע סי': (יג) ואם רבים כח. וירושלמי פ"ג. שאלו ר' אבהו נר זמיןל ה"ס משמש קונוי ר"ז מוג ליה כסא ח"ל סב ונריך והב דעתך דלת משתי חורנא דתני השמש מנרך על כל כוס וכוס וחינו מנרך על כל פרוסה ופרוסה ח"ל כוונה דלחא

(ח) ולא פרוסה כח. נספיקו דד"ל ולא יאחז חסם כביצה פרוסה נידיו ואם עושה כן הרי זה רענתן ועפ"י דנזכרות ופסיקו דשנת: (ט) ובשבת כח. תוס' נזכרות ד"ה הנ"ל: (י) ומ"מ כח. דהוי כשלא כח"ש נידים כח"ל חלל משום חששא של תשנר כולה ולא יהא לו לחם משנה לא יתחך לכתחילה: (יא) אבל בשבת. כח"ש נזכרות ונשנת

ברכת אליהו

קא מתחוי כרעבתנותא ח"ל כיון דכל יומא לא קעביד הכי לא מתחוי כרעבתנותא. (יב) שאין הקפידה, רק אם אוכל מפרוסה כביצה. וכח"ש כפימון ק"ע סי': לא יאכל אדם פרוסה כביצה (פירוש שלא יאחזנו בידו אעפ"י שאינו אוכלו בבית אחת — מג"א בשם ב"י) ואם אכל הרי זה גרגרן. ולכן אסור לבצוע פרוסה גדולה ולאכול ממנה. משא"כ כשאינו אוכל מהפרוסה הגדולה, מותר לבצוע כפי מה שצריך לר'. (יג) וירושלמי דברכות פרק ג' שאבול הלכה ג': ר' אבא בר זמיןא היה משמש קומי (ר') ועירא מוג ליה כסא ח"ל סב ונריך [ח"ל] (ו) הב דעתך דאת משתי חורנא (ר') אבא בר זמיןא מוג לזעירא ונתן לו זעירא רשות וא"ל סב ונריך להוציא אותי ואמר לו עוד לר' אבא תן דעתך בברכה זו לצאת ידי חובתך גם בכוס אחר שיתנו לך — פני משנה) דתני השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה (השמש מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו לשותות לפי שנמנה הוא אבל איצ' לברך על כל פרוסה ופרוסה ממה שנותנין לו שכן דרך ליתן להשמש מכל פרוסה ופרוסה וכשבירך בתחלה היה דעתו על הכל, לפיכך אמר לו שגם בכוס יין יתן דעתו בברכה לצאת על כל מה שיתנו לו

(ח) בסוף פ"י דמסכת דרך ארץ איתא: ולא יאחזו אדם כביצה פרוסה בידיו ואם ערשה כן הרי זה רעבתן וגרגרן. ועפ"י דברכות לט ב ופסיקו דשבת ק"ו ב. דאיתא שם: ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא (פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת — רש"י) ח"ל רבינא לרב אשי והא קא מתחוי כרעבתנותא ח"ל כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידינא קא עביד לא מתחוי כרעבתנותא. (ט) תוס' בברכות לט ב ד"ה והלכתא הנ"ל בסק"ד, ח"ל: ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמיט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה. (י) דהוי כשלא כח"ש בפ"ג דטבול יום מ"א בדינא דידים דאוכלין, הנ"ל בסק"ה: האוכל שנפרס ומעורה מקצת וכו' רבי יהודה אומר אם אוחו בקטן ותגדול עולה עמו הרי הוא כמורה. אלא משום חששא שלא תשבר כולה, ולא יהא לו לחם משנה — לא יתחך לכתחילה לפני הברכה, כנ"ל בסק"ט. (יא) כח"ש בברכות לט ב ובשבת ק"ו ב הנ"ל בסק"ח: ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא (פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת — רש"י) ח"ל רבינא לרב אשי והא

ידלא כהבית מנחה את ס"ז שהאריך ללא צורך יעו"ש, עכ"ל. וראה עוד מש"ש בכף החיים בזה. ובאליה רבא האריך בזה אם צריך כוית, והביא מהמהרי"ל שצריך חצי כוית, עיי"ש. ובשו"ע הגר"ז כתב — והביאו הערוך השלחן סי' — שכן נוהגין. ובפירוש מבעל ספר חרדים על הירושלמי הנ"ל עד כוית כתב: אבל פחות מוחצי כצר עין וכו'. אבל גראה שיש שם ס"ס, ובמקום "מוחצי" צ"ל "מחזי". 3 בבאה"ג סק"ז ציין רק לגמ' דשבת. והב"י ציין גם לברכות ולמסכת דרך ארץ. ובברכות ובשבת לא מוזכר השיעור שבו נקרא רעבתן. ובמסכת דרך ארץ מוזכר שאם אוז פרוסה כביצה הרי זה רעבתן. וקשה על השו"ע שכתב: ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. משמע שרק ביותר מכביצה נראה כרעבתן, אבל כביצה לא נראה כרעבתן. ואמנם להלן בסימן ק"ע סי' כתב השו"ע: לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל הרי זה גרגרן. ולכאורה היה מקום לחלק בין בציעה לאכילה, שבבציעה השיעור של רעבתן הוא רק ביותר מכביצה, ובאכילה

שיעור רעבתנותא הוא כביצה. אולם בב"י שם כתב: ומשמע מלשון הברייתא שאם אוחו פרוסה כביצה אעפ"י שאינו אוכל אלא קצת ממנו נקרא רעבתן, והביאורו שם ה"ט סק"ד והמג"א סק"א. וכבר העיר בשער הציון שם סק"יט, וכתב: ולעיל בסימן קס"ז ס"א מוכח דדוקא יותר מכביצה אסור אבל כביצה שרי לאכול. וגם בכף החיים שם אות ל"א כתב: ועיין לעיל סימן קס"ז ס"א דמשמע שם דוקא יותר מכביצה הוא דהוי רעבתן אבל כביצה לא הוי רעבתן. והיה מקום לומר שכאן — בסימן קס"ז — המדובר בבציעה, אסור ביותר מכביצה, אפילו אם בשעת אכילה לא יאחזו שיעור כזה, דעצם הבציעה יותר מכביצה נראית כרעבתנות. אולם אין הדבר כן, וכמ"ש רבנו להלן בסק"ב: ר' הקפידה רק אם אוכל מפרוסה כביצה וכמ"ש סימן ק"ע סי'. וכן מוכח מהב"י ומדברי רבנו בסק"ח, שהביאו ה"ד דמסכת ד"א לענין שיעור הבציעה. משמע דאסור הבציעה הוא בגלל האחיזה והאכילה. ובפסקי הגר"א כאן כת': שיעור פרוסה המוציא בחול לא יח"י יותר מכזית ולא כמשמעות השו"ע שמתיר עד כביצה.

רזים מסונים יכונו לנס לשמוע. נרצה ויענו חמן והמנצח יכוין לחמן (שלושה) (א"י)
ח (יד) יתן ריוח בין לחם ובין מן. ג ט (טו) אין לברך קודם שיתפוס הלחם.
ד י (טז) יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה שיש בהן י' אצבעות כנגד י'
מצות התלויות בפת (יז) ולכן יש יו"ד תיבות בברכת המוציא (יח) וי' תיבות
בפסוק מצמיה חציר לכהמה וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו וי' תיבות
בפסוק ארץ חטה ושעורה וי' תיבות בפסוק ויתן לך. ה כ לא יבצע עד
שיביאו לפניו מלח או ליפתן (פ' רש"י כל דבר הנאכל עם הפת) ללפת בו פרוסת
הבציעה (יט) ואם היא נקייה (כ) או שהיא מתובלת בתבלין או במלח כעין

באר הגולה
ח טור מהיר שם.
ס דוקא.
י טור וכל זו נדרוקה
בשם הירושלמי פ"ק
דחלה.
כ נרכות מ'.

ביאורי הגר"א

היצי דעתי מפקח יתן ידי חונתך נצרכתא כן הנ דעתך
מפקי ידי חונתי נחמן ח"ר תנחום נר ירמיה מתניתא
אמרה כן המתעסק לא יאל והשומע מן המתעסק לא יאל
והטעם לחמן מכלל הנרצה הוא וערש"י מ"ז א' ד"ה
עד כ"י: (יד) יתן כ"י. עתו"ס ד"ה והלכתא כ"י שם
וכמ"ס גנו"ט ט"ו ז': (טו) אין לברך כ"י. כמ"ס
נזמחות ל"ה ז' ועתו"ס דסוכה ל"ט א' ד"ה עוצר ומיהו
כ"י: (טז) יתן כ"י. ירושלמי ספ"ק דחלה עשר חלות

אלס עושה עד שלא יאכל פרוסה משום לא תחרוש וכל
תזרע וכל תחסום לקט שכתה ופיהה תרומה ומ"ר ומ"ס
וחלה אלל נראה ש"ס הוא וכו"ל שם לקט ושכתה ופיהה
תרומה ומ"ר ותרומות מעשר ומ"ס וחלה וזיכורים ולזקה
ר' יצחק כידו חתו מיסב לידו הוא פשט עשר אלזעוניה
ואמר הרי קיימתיה עשר מנות: (יז) ולכן יש כ"י. טור:
(יח) ויריד כ"י. תוס' נד"ה הנ"ל: (יט) ואם כ"י
כפרש"י שם: (כ) או כ"י או כ"י. כ"י הטור והג"מ

ברכת אליהו

ומיהו לא מסתבר כלל דהיאך יברך עליו והוא מנגה בכלי
הא אמר בהקומץ רבה (מנחות שם) תפילין מאימתי מברך
עליהן משעת הנחה עד שעת קשייה וכל שעה שאין המצוה
מזמנת בידו לעשות לא מסתבר כלל לברך עליו וכו'.

(טז) ירושלמי פ"ק דחלה ה"ו: עשר מצות אדם קושה
עד שלא יאכל פרוסה משום לא תחרוש (בשור וחמור —
פנ"מ) כל תזרע (כלאים — פנ"מ) כל תחסום (שור בדישו
— פנ"מ) לקט שכחה ופאה תרומה ומעשר ראשון ומעשר
שני וחלה. אבל נראה שמעטת סופר הוא. וכצ"ל שם: לקט
ושכחה ופאה תרומה ומעשר ראשון ותרומת מעשר ומעשר
שני וחלה וזיכורים וצדקה. וממשיך הירושלמי: ר' יצחק
כידו אתי מיסב לידו (כלומר כשבא לאכול מניה ידיה על
הפרוסה כדמפרש ואזיל — פנ"מ) הוא פשט עשר
אצבעותיה ואמר הרי קיימתיה) עשר מצות. [גירסא
זו מובאת בשנו"א והביאה הרידב"ז שם בשמו. ובטור
גרס הגירסא הישנה, אלא במקום „לא תחסום“, כתב
„זיכורים“].

(יז) הבאר הגולה בהתחלת הסעיף בסק"י ציין: טור וכלבו
וברוקח בשם הירושלמי פ"ק דחלה. ואכן הדין שיתן י'
אצבעותיו על הפת וכו' הוא מהטור בשם הירושלמי הנ"ל
בסקט"ו. אולם מ"ש ש, לכך יש יו"ד תיבות בברכת המוציא
הוא מדברי הפזר, וליתא בירושלמי.

(יח) תוס' דברכות לה ב ב"היה והלכתא המוציא — הנ"ל
בסק"י: — דקרא כתיב מצמיה חציר וכו' להוציא לחם
מן הארץ (תהלים קד, יד) ועל כן יש לבצוע בשתי ידי
בעשר אצבעות נגד י' תיבות שבמקרא זה.

(יט) איתא בברכות מ א: אמר רבא בר שמואל משום
רבי חייה אין הברצ רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן
לפני כל אחד ואחד וכו', רבא בר שמואל איקלע לבי ריש
גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא (כלומר מיד ולא
המתין למלח ולפתן — רש"י) אמרו ליה הדר מר משמעתי

אח"כ כדי שלא יצטרך עוד לברך על השני — פני משה)
א"ל כמה דאנא יתיב דעתי מפקא יתך ידי חובתך בברכתא
כך הפ דעתך מפקי ידי חובתי כאמן (א"ל ר' אבא בר
זמינא לזעירא, כשם שאני נותן דעתי ג"כ לצאת אף ידי
חובתך בברכה על הכוס וכו' ולהוציא אותך כן תן דעתך
גם אתה להוציא ידי חובתי כאמן אשר אתה עונה על
ברכתי ומשום דגדול העונה אמן יותר מן המברך אמר לו
כן — פני משה), א"ר תנחום בר ירמיה מתניתא אמרה כן
המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא (אלמא
שצריך גם דעת המשמיע להוציא השומע ולפיקך השומע מן
המתעסק בעלמא ואינו מכין להוציא בתקיעה זו לא יצא
והיינו נמי דקאמר ליה ר' אבא וכו' שיהא דעתו ג"כ
להוציא אותו שצריך דעת שומע ומשמיע — פני משה).
והטעם — דתמברך צריך לכוון גם לעניית האמן — דאמן
מכלל הפרכה הוא. וערש"י ברכות מו א ד"ה עד. דאיתא
שם בגמ': אין הברצ רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי
העונים. וכ' רש"י: דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרינן
כו' צריך שתכלה ברכה קודם בציעה. [ועיין ביאור הלכה].
(יד) עתים דברכות לה ב ד"ה והלכתא המוציא: ואעפ"י
דבמוציא כו"ע לא פליגי דאפיק משמע ובירושלמי מפרש
טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג
דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב (תהלים
קד, יד) מצמיה חציר לכהמה ועשב לעבודת האדם להוציא
לחם מן הארץ כו'. עכ"פ צריך ליוזהר לא לערב לחם מן.
וכמ"ש בגמ' שם טו ב לגבי ק"ש: ולמדחם שיהא למודך
תם שיתן ריוח בין הדברים עני רבא בחריה כגון על
לבבך וכו'. [ועל סימן ס"א סכ"ב ושם בסקכ"ט].

(טו) כמ"ש במנחות לה ב — לענין תפילין — שרק אחרי
הנחתן על היד, מקרי עובר לעשייתן. ועיין תוס' דסוכה
לפ א ד"ה עובר לעשייתן: מטעם זה צריך לברך אלוהב
קודם שיטלנו דאי לאחר שנטלו מדאגביה נפק ביה כו'

שלנו ל (כא) או שנתכוין לאכול פת חריבה אינו צריך להמתין. הגה: (כב) ומ"מ מוצה להציא על כל שלקח מלה קודם שיצנע (כג) כי השלקח דומה למצח והאכילה כקרבן ומאחר על כל קרבן תקריב מלח (צ"י גסם שצולי הלקט) והוא מגין מן הפורענות (תוס' והנהגות אשר"י פרק כ"ד מנכין וע"ל סוף סימן ק"ע). ו מ יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה ואם שח צריך לחזור ולברך אא"כ היתה השיחה בדברים (כד) מענין דברים שמברכין עליו כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן (כה) תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו אינו

ל רמז"ס נפ"ו תה"ל
נרכות.
מ נרכות שס.

לחם יפה וא"ז לא מלח ולא לפתן עכ"ל. וכי הג"מ שם
פיר' ר"ח הוא ע"פ פיי צעל הערוך ועי' טור ו"ז או שהיה
כו' כי הטעם הואיל ואינו נאכל בלא מלח ולפתן שלא
ויפסקו צין צרכה לאכילה צריך להמתין עליהם וע"פ פיי
הנ"ל היאכל כו' וכנגד זה אמר מתוצר והוא לפתן או כו'
נגד מלח ולכן כתב רמב"ם או שנתכוין כו' דהטעם שזו
הפסק כנ"ל ויש לקיים דברי רמב"ם ג"כ ע"פ פרא"י:
(כב) ומ"מ כו' והוא כו'. תוס' שם דה"ה הציאו כו':
(כג) כי השולחן כו'. כמ"ס צפוס חגיגה: (כד) מעיני
דברים כו'. כן פיי הרמב"ם והטור: (כה) תנו לפלוני

בשם פ"י ר"ח: (כא) או שנתכרין כ"ו. כפ"י הערוך
בשם פ"י לפתן כח"ט היחלל תפל כ"ו ור"ל דבר שזריך
לפתן ואמר שאין זה זריך לפתן וכיון שאין דעתי לאכול
עמו לפתן ח"ט להמתין על לפתן. כ"ח. ח"ל הערוך לית
דין כ"ו היחלל תפל מכלי מלח תרומתו כמ"ה דלא מתחביל
מזירי בשם בלל מילתא פ"י כ"ד שנאכל עם הפת בשם שמו
ובלי משנה לפתן ובלשנא דרבנן שמו בשם ועוד בל"י נותנין
מחלה בקדירה ובזים ופסלפין ומבשלין לחות וקורין לחות
תבשיל בשם. פ"א ח"ט המורדל הענישש ולחזור על לפתן
אלא מוצד לחללה מפני שיש בו מלח. פ"א מופני שהח

אמר להו לית דין צריך בשש. ופירש רש"י בד"ה בשש :
עכוב כמו בושש רכבו (שופטים ה, כח) כלומר פת נקיה
היא זו ואין צריכה לפתח. והערוך פירשו פירושים
אחרים, כדלקמן בסכ"כ ובסכ"ה. ודברי הר"ע — שבפת
נמיה לא צריך לפתח — הוא כפירוש.

(כ) כִּי־הַסּוּדִי הַגָּדוֹל מִיָּמֵינוּ פִּי' מֵהַל' בְּרֻכּוֹת הַלֵּכָה
ג' אוֹת א' בִּשְׁם פִּי' רַח' עַל דְּבָרֵי הַגְּמֵרָא בְּבְרֻכּוֹת מ' א,
הַגִּל' בִּסְקִי"ט.

(כא) בסק"ט הובאו דברי הגמ' בברכות מ א: לית דין שצריך בשש. ומ"ש כאן בשו"ע: „או שנתכיוין וכו'“, הוא כמפירוש הערוך בערך בשש, שפירוש המלה „בשש“, הוא לפתן. כמ"ש: והאכל תפל מבלי מלח (איוב ו, 1). ותרגומו: כמה דלא מתאכיל מידי בשש בלא מילחא. ור"ל היאכל דבר שצריך לפתן בלא מלח. ולפירוש זה, רבא בר שמואל אמר שזו היא צריך לפתן, ופיוז שאין דעתו לאכול עמו לפתן, איז להמתין על לפתן - כפז משנה בביאור דברי הרמב"ם פ"ז מהל' ברכות הלכה ג', שפסק כן.

ו"ל הערוך : לית דין ב' היאכל תפל מכלי מלח תרגומם
במנה דלא מתאכל מדרי בשש בלא מילחא פירוש כל דבר
שנאכל עם הפת בשש שמו ובלשון משנה לפתן ובלשנה
דרבנן שמו בשש ועוד בא"י נותנין חמאה בקדרה וביצים
ופלפלין ומבשלין אותו וקורין אותו תבשיל בשש. פ"א א"צ
המבשר להתברש ולחזור על לפתן אלא מברך לאלתר מפני
שיש בו מלח. פ"א מפני שהוא לחם יפה וא"צ לא מלח ולא
לפתו עכ"ל.

וכתב הגה"מ הג"ל בסק"כ, שגם פירוש ר"ח הג"ל שם — דאם היא מתובלת או מלוחה אינו צריך להמתין — הוא, **קנין פירוש בעל הערוך**, דבשש הוא לפתן, וכשהפת מתובלת או מלוחה, אי"ל להמתין להפתן, ועיין פזר שכתב, וואם פת נקיה היא אי"ל ר"ח והרמב"ם. משמע מדבריו פרש"י המפרש שם פת נקיה, כנ"ל בסק"כ, והר"ח והרמב"ם

לא פליגי. וד"ש הש"ע: ואם היא נקיה אז שהיא מתובלת וכו'. כי הפסע הואיל ואינו נאכל בלא מלח ולפתו, לכן צריך להביאם קודם הבציעה, שלא יפסיק בין ברכה לאכילה, בגלל שצריך להמתין עליהם. וזה על פי פירוש הג"ל בפסוק: היאכל תפל מבלי מלח. וז"א היאכל דבר הצריך לפתו בלא מלח, וכנ"ל. ומשמע דלפתו ולמלת ישנה אותה מטרה, וכשאין לפתו סגי במלח. וכנגד זה אמר בשו"ע: מתובלת. וז"א שהם הפת מתובלת והוא לפתו כמוזכר בערוך. ומש"ש בשו"ע: "אז במלח", זה נגד מלח דסגי בחד מינייהו, כנ"ל. ולכן כתב הרמב"ם הג"ל: אז שנתכוין לאכול פת חריבה א"צ להמתין. והפסע משום הפסק בין ברכה לאכילה, כנ"ל [ולא משום חשיבות ברכה על דבר טוב יותר]. ממילא כשמכוון לאכול חריבה, לא יבא להפסיק בין ברכה לאכילה. ויש לקיים דברי רמב"ם, ג"כ ע"פ פירש"י הג"ל בסק"ט, [דמאי דאמר א"צ בשש היינו שהפת נקיה ולא יהיה צריך לעכב לשון בשש. ומ"ש בלא לפתו או דאין חריבה היינו שהפת נקיה וראויה לאכול בלא לפתו או דאין דעתו לאכול עם לפתו ומלח ולא ימתין עד שיובא, וכן מפרש הב"ח דעת הרמב"ם ע"ש — דמשק אליעזר].

(כב, כג) תוס' דברכות מ א פוף ד"ה הביאו כו': ואנו
אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן משום
דפת שלנו חשוב וכו' מיהו רבי מנחם היה מדקדק מאד
להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין
על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא
מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם. וז"ש
הרמ"א: והוא מגין מן הפורענות. והטעם ברמ"א, כי
השלחן דומה למזבח ואינו מהתוס', אלא משבולי הלקט
בסדר ברכות קמ"א, וכמ"ש בזה הגיהה כו א: רבי יוחנן
וריש לקיש דאמי' תריוויה בומן שביט המקדש קיים מזבח
מכפר על אדם עכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו.

(כד) כן פיר' הרמב"ם והמור. דאיתא בברכות מ א : אמר

צריך לברך. הגה: (כו) ומ"מ לכתחלה לא יפסיק כלל (כל נו) (כו) והא דאם שח דגרים נטלים צריך לחזור ולגנך היינו דוקא שח קודם שחל הנזע חל אחר כך לא הוי שיחה

ביאורי הגר"א

וכל האחרונים דשם לא ישתה חל כלן שיאכלו אח"כ הוי הפסק בין זרקה לאכילה ונראה שראיתו ומ"מ נע"פ ק' צ' ח"ר יד' קידוש יאלו יד' יין לא יאלו משום הפסק שינוי מקום דוקא דהוי הפסק אפי' נאלעט סעודה כמ"ש

לאכול כו' רמז"ם וכנ"י הרי"ף ונ"פ גנ"י טול כרוך ח"ש נ"שע מענין דגרים כו' וכנ"ל: (כו) ומ"מ כו' כ"מ גנ"י שחמו ח"ש לנך כו': (כו) והא כו' ראיתו ומספ"ג דערונין ליתניה ליונקא כו' וכנ"ר חלקו עליו נ"י

ברכת אליהו

כלומר — מצרכי סעודה, אעפ"י שאינו לצורך פרוסת המוציא, ונכ"ל בסק"ד.

(כו) כ"מ בגמ' ברכות מ א, שחמו: טול ברוך אינו צריך לברך (הבוצע וקודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו וא"ל טול מפרוסת הברכה אע"פ ששח בינתים אין צריך לחזור ולברך כו' דהך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא — רש"י). ומדקאמר, "א"צ לברך", ולא קאמר דהבוצע יכול לומר, "טול ברוך", משמע דדוקא דיעבד — אם אמר טול ברוך — א"צ לברך, אבל, לכתחילה לא יפסיק כלל.

(כו) דין זה הוא מהרוקח סימן שכ"ט. וראיתו בסוף פ"ג דעירובין מ ב: איבעיא לן מהו לומר זמן כו' ביום הכפורים כו' והכי עביד אי מבדר עליה ושתיל ליה כיון דאמר זמן קבליה עליה ואמר ליה כו' לברך עליה ולנחיה המבדר צריך שיטעום ליתביה לינוקא כו' דילמא אתי למסדר (התינוק לאחר המנהג זה ולשתות ביום הכפורים אחר שיגדיל — רש"י). וד"ר דע"י שתיית התינוק יוצא. והכי נמי הכא, ע"י אכילת הבוצע יצאו המסובין, וע"כ אם שחו המסובין לאחר אכילת הבוצע לא הוי הפסק. וכבר חלקו עליו כ"י וכל האחרונים, דשם לא ישתה המבדר, ומה שמבדר הוא כדי שישתה התינוק, וכיון ששתה לא הויא ברכה לבטלה. אבל כאן כל אחד צריך לברך כדי שיאכלו אח"כ, וכשאחד מבדר לכולם, הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו, וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו, הוי הפסק בין ברכה לאכילה. ונראה שראיתו מ"מ בספחים פרק ערבי פסחים ק ב: אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת אמר רב יד' יין לא יצא יד' קידוש יצא⁶, שאם יש להם יין בביתם לשתות, חייבין לברך בפה"ג משום הפסק שינוי מקום. ודקא אמר הנה שינוי מקום — ידי יין לא יצא, דהוי הפסק, אפילו באמצע סעודה, כמ"ש קא ב: שינוי מקום צריך לברך. ואיירי אפילו באמצע סעודה, וצריך

רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך (הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו וא"ל טול מפרוסת הברכה אע"פ ששח בינתים אין צריך לחזור ולברך ואע"ג דשיחה היא הפסקה וכו' הך שיחה לצורך ברכה ולא מפסקא — רש"י) וכו' ור' יוחנן אמר אפילו הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך (שאף זו צורך ברכה שחיה פרוסה של ברכה נאכלת בטעם — רש"י) וכו' ורב ששת אמר אפילו בגביל לתורי (גביל את המורסן במים לצורך השוורים — רש"י) נמי אינו צריך לברך דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו'. וכתב הב"י — על דברי רש"י בסוגיא —:

נראה מדבריו שאע"פ ששח מצרכי סעודה אם אינו דבר דש"י לפרוסת המוציא הוי הפסק וגביל לתורי חשיב ש"י לפרוסת המוציא כיון שאסור לטעום עד שיאכיל לבהמתו וכו' מדברי רבינו (הטור) וכו' אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהל' ברכות (ה"ח) ואם הפסיק בדברים מענין דברים שמבכרין עליו א"צ לברך שנית כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח וכו' תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו א"צ לברך, נראה מדבריו שכל שהשיחה מענין אכילה לא הויא הפסק וא"צ שתהא שיחה מענין פרוסת המוציא בדוקא דלא תנו לפלוני לאכול לא משמע מלישנא שאומר להתאכילו מפרוסת המוציא וכיון דספק ברכות הוא נקטינן לקולא⁴.

(כה) זהו לשון הרמב"ם פ"א מהל' ברכות ה"ח, כנ"ל בסק"ד. וכגירסת הרי"ף ושאר פוסקים בגמ' דברכות מ א: אמר רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך. (מלשון כרוכי ריפתא דמשמע שיתנו לפלוני לאכול ואע"פ שאינו לענין ברכת המוציא כיון דמצרכי סעודה הוא לא הוי הפסק — ב"ח). ולא כפי הגירסא דידן: טול ברוך, דמשמע שנותן מפרוסת הברכה. ויש בש"ע: ואם שח צריך לחזור ולברך — א"כ היתה השיחה בדברים מענין דברים שמבכרין עליו.

בתשובות גינת ורדים אריה חלק א' כלל א' סימן מ"ג שהקשה כן. ותיקן שיש לחלק בדיוק הרוקח מיירי דאיכא קביעות של המסובין היוצאים ידי חובה, משא"כ בפסחים, דמיירי באנשים השומעים קידוש בביהכ"ג, שאין קביעות וצירוף ביניהם. ורבינו כתב לעיל שבה"י וכל האחרונים חלקו על הרוקח. וכן כתב המ"ב סקמ"ג ועיי' בשער הציון סקמ"א שהביא שגם דעת הגר"א כ"י, ובביאור הלכה ד"ה, אבל אח"כ כתב שכנראה אף הרוקח לא נתכוין לחידוש זה אלא שיש ס"ס בדבריו, עיי"ש.

אולם עיי' בערוך השולחן סימן קס"ז סעיף ט"ו-ט"ז, שיישב את דעת הרוקח, וביאר הוכחתו מסוגיא דעירובין. והוסיף להוכיח מסימן רצ"א סעיף י"ד שנאמר שם, שאם לא טעם המקדש וטעם אחר, יצא. והשתא ק"ו הדברים דאם טעימת אחר כטעימתו כ"ש כטעימתו כטעימת אחר, עיי"ש בערוך השולחן שהאר"ק לבאר דעת הרוקח.

4 הבי' — שהובא בפנים — כתב להדיא שנראה שהטור מפרש כרש"י. ורובו ט"ל שהטור מפרש כהרמב"ם. וכנראה שרבו סובר כמסקנת הב"ח החולק על הב"י. וז"ל הב"ח: "כתב ב"י דנראה מפי רש"י דדוקא בכל מה שהוא שח לצורך ברכת המוציא וכו' וכן נראה מדבריו רבינו עקי"ל והוא מוכתב ופירושו שח בצרכי סעודה כמו טול מפרוסת הברכה וכו' דאלמא שאר צרכי סעודה שאינו כמו טול ברוך שהוא לצורך המוציא הוא הפסק מיהו אפשר לדיק מדברי רבינו איפכא מדאמר ואם שח בדברים בטלים צריך לחזור ולברך דדוקא דברים בטלים אבל צרכי סעודה אפילו אמר תנו לפלוני לאכול לא הוי הפסק והא דאמר רבינו כמו קחו מפרוסת הברכה לישנא דתלמודא דאמר טול ברוך נקט כו". וכ"כ הרמב"ם אליעזר שרבוך סוכר כבי"א ה הרוקח הג"ל הביא ראיה רק מעירובין הגביל, ולא הביא הראיה מפסחים, ורבינו הוכיח זאת מדיליה. ומה שכתב רבינו שמדברי הרשב"ם והתוס' שם מוכח שלא כהרוקח, עיי' שם

באר הגולה

ג ספר אורחות חיים.
ס נרכות כ"ח.
ע טור וסמ"ג
ורמז"ס נפ"ד מה"ג
לפי נוסחאות שלנו.
פ נרכות מ'.

הפסק אע"פ שעדיין לא אכלו אחרים המסובין כבר יאלו כולם נאכילת הנזע כי אין צריך כולם לאכול מן פרוסת הנזע רק שעוין כן לחנוג המנוה (רוקס ואור זרוע).
ז ג (כח) ראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה ויעקב היה מברך המוציא ונתכוון להוציא השומעים ואחר כך ניגב ראובן ידיו ובירך על נטילת ידיים לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב ואינו צריך לחזור ולברך ברכת המוציא. ח ס שכח ואכל ולא בירך המוציא אם נזכר בתוך הפעודה מברך ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך. ט ע (כט) אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך. י פ (ל) אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו (לא) או שאמר בריך רחמנא (לב) מלכא מאריה דהאי פיתא יצא.

ביאורי הגר"א

כ"ח אי ספק כי וערל"ש שם ונגמור"ש שם ועוד תנן כי ועתו"ש ל"ה אי ד"ה לפניו כי: (ל) אם כי. עתו"ש שם ד"ה ור"י כי: (לא) או כי. שם גמ"י נזה"מ ור"ה לנכרת המנוחל וכר"מ שם ד"ה צירושלמי כותיה וכן ר' יוחנן ס"ל כותיה אע"ג דהוה שם ור"י ס"ל כי ה"ל דה"ה נוסקנא כמ"ש אלטריך ס"ד"ל כי: (לב) מלכא

דהוי כהיסח הדעת כמ"ש הרא"ש שם ור"י"ל ח"ך כי ולין דעת התו כן ש"י שם נד"ה ור"י"ל וימירי כי וכ"כ רש"י"ש נד"ה יד יין כי ועס"ז. ומ"מ מודרי הרא"ש ומרדכי אין רא"י שם לא כי רק על המקדש ע"ש דל"ל כמ"ש: (כח) ראובן כי. כיון דנכרת נט"י לצורך אכילה לא הוי הפסק כמ"ש נסי שקדס: (כט) אם הוא כי. כמ"ש

ברכת אליהו

קריאת שמע ספק לא קרא אינו חוזר וקורא וכו' מאי טעמא קריאת שמע דרבנן (לקמן פריך לה — רש"י). ועיין רא"ש שם פ"ג סימן ט"ו, וז"ל: מבאן פסק בשאלתות דרב אחאי דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי לא אמרן אין צריך לחזור ולאומרן. ובגמרא שם מוכח דברכת המוציא דרבנן. דאיתא התם: אמר ר' יוחנן וכו' וברכת המזון לפנייה מן ברכת תתורה מקל וחומר וכו' איכא למפרך וכו' ועוד תנן על המזון מברך (בעל קרי) לאחריו ואינו מברך לפניו (דלאו דאורייתא הוא) תיובתא. חזו"ן דהגמ' הוכיחה מהמשנה דברכת המוציא דרבנן. ועיין תוס' שם לה א ד"ה לפניו לכ"ש, שכתבו — על הא דאיתא בגמ' שם: לפניו מנין וכו' בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן —: לאו ק"ו הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו (תנ"ל) משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא וכו'.

(ל) בבאה"ג סק"פ ציין לברכות מ. דשם בעמוד א' תנן: ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. ושם בעמוד ב' אתמר רב הונא אמר חזן מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין. ועיין תוס' שם ד"ה ורבי יוחנן כו' וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב.

(לא) בגמ' דברכות מ ב: בנימין רעיא כך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא והא בעינן שלש ברכות מאי יצא דקאמר רב נמי יצא ידי ברכה ראשונה (ברכת הון — רש"י). ושם מייירי בפרשת המזון, והו"ה לברכת המוציא, וכר"מ שם. דאיתא התם: ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אתמר רב הונא אמר חזן מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין גימא כתנאי ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא כו' דברי ר"מ ר' יוסי אמר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי

לברך, דשינוי מקום הוי כהיסח הדעת. כמ"ש הרא"ש שם בפ"י ס"ד, "דשינוי מקום חשוב כהיסח הדעת". ורבי יוחנן אמר שם: אף די יין נמי יצא. דשינוי מקום לא חשיב הפסק. הרי דאפילו לרב — דס"ל ידי יין לא יצאו — דוקא אם יש הפסק של שינוי מקום חשיב הפסק המחייב לחזור ולברך. אבל שיחה לא חשיב הפסק המחייב לחזור ולברך. ואע"פ שהשומעים קידוש בביהכ"ג לא שחו, אלא יצאו בשתיית המקדש, אפ"ה לא הוי הפסק. ואין דעת התוס' כן, שכתבו שם קא א בריה ורבי יוחנן אמר: ובמירי ששתו בבית הכנסת אע"ג דלענין קידוש יצאו בשמיצה כו' לענין יין לא פטר אא"כ שחה דהוי הפסק וכו'. וכ"כ רש"י"ש שם ק ב בריה ידי יין לא יצאו: שאם יש להם יין בביהם לשתות חייבין לברך בפה"ג שאינן פטורין בברכת הכוס של שתיית יין ששתו בבה"כ כו'. הרי דפיר' דאיירי שהשומעים שחו יין בבה"כ, וע"כ לא הוי שיחה הפסק, אלא א"כ יש הפסק גמור, כגון שינוי מקום דהוי היסח הדעת. ועס"ז שכתב השו"ע: ראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה ויעקב היה מברך המוציא ונתכוין להוציא השומעים ואח"כ ניגב ראובן ידיו ובירך על נט"י לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב ואינו צריך לחזור ולברך ברכת המוציא. וכת' שם בסקכ"ח, "דברכת נט"י לצורך אכילה לא הוי הפסק". אבל שיחה שאינה לצורך הוי הפסק. והמג"א בסק"ט כתב דהרא"ש והמרדכי כתבו בהדיא כדברי התוס' הנ"ל, ואם הפסיקו ולא שחו צריכין לחזור ולברך. ומה שכתב שכן ס"ל לתוס', כן הוא כמ"ש. ומ"מ מדברי הרא"ש ומרדכי אין ראיה דס"ל הכי. שהם לא כתבו רק על המקדש, שאם לא שחה והפסיק דצריך לחזור ולברך, ע"ש ברא"ש בסימן ד' ובמרדכי שם, דלא כמ"א.

(כח) כיון דברכת נט"י לצורך אכילה, לא הוי הפסק. כמ"ש בסעיף שקדים: ואם שח צריך לחזור ולברך אא"כ היתה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו כו'.
(כט) כמ"ש בברכות כא א: אמר רב יהודה פסק קרא

יא ז (לג) אם היו שנים או רבים אחד מברך לכולם (לד) ודוקא הסיבו שהוא
דרך קבע (לה) (לו) נעל הגית עס בני ציתו דהוי כהסינו (טור) (לו) אבל אם היו
יושבים בלא הסיבה כיון שאינם נקבעים יחד כל אחד מברך לעצמו (לז) ואם
אמרו (לח) נאכל כאן או במקום פלוני כיון שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע

ביאורי הגר"א

ס: (לה) או כו. ירושלמי והציור הר"ש ותר"י סס
לר"י"ל בשנועה כן הו"ל מתני' בלורחין לנל נע"ה נתוך
ציתו לל תני ר"ה לפי' נע"ה נתוך ציתו ופי' תר"י
כריב"ל: (לו) אבל כו. מתני': (לז) ואם כו. גמי
ס: (לח) נאכל כאן. ר"ש ותר"י ורש"י ד"ה נתוך

כו. כר"י דק"ל כותיה וי"ס נורסין נהדי' ולר"י דלמור
כו. וער"ש ס: (לג) אם היו כו. לשון הטור ועי'
תוס' מ"ה א' ד"ה אם כו. ח"ש שנים או רבים משום
דננהמ"ז יש חילוק בין צ' לג' צ"י: (לד) ודוקא כו.
מתני' מ"ז א' ועת"ס סס ד"ה הסנו נגמ' מי כו. וער"ש

ברכת אליהו

שאכלו כאחת) לזמן אין מומצין: פירש"י וכן לענין המציא
כו' ולא נהירא כו' ע"כ נ"ל בדברכת ראשונה מוציאין זה
את זה שנים לכד"ע והטעם הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן
לצורך ואחד מברך להוציא תברו אבל בברכה של סוף הסעודה
שמסתלקין זה מזה צריך לברך כל אחד לעצמו ויש מתעצבים
דיש חלוק בין ברכת המציא דלא היא כי אם דרבנן ע"כ
מוציאין זה את זה אבל בברהמ"ז שהיא מדאורייתא שם
החמירו. וי"ש הטור, "שנים או רבים", משום דבברהמ"ז יש
חילוק בין ב' לג', ובב' אין מוציאין זא"ז. לכן הדגיש
הטור שב, המציא" מוציא זא"ז אפילו בשנים. — כ"כ הבי'.
(לד) מתניתין דברכות מב א, הנ"ל בסק"ג: היו יושבין
כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן. ועיין תוס'
שם ד"ה הסבו: בגמרא משמע דמירי בין בברכת המציא
בין בברכת המזון וכו'. ועיין רא"ש שם פ"ו סימן ל"ג
דהוכיח כדברי תוס', אלא דהקשה — מהא דאיתא שם
עמוד ב: כי נח נפשיה דרב אולו תלמידיו בתריה כי הדרי
אמריו נזיל וניכול לחמא וכו' בחר דרכי יתבי וקא מיבעיא
לנו הסבו דוקא תנן אבל ישבו לא או דילמא כיון דאמר
נזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלגינא כי הסבו דמי וכו' —
אמאי לא נסתפקו נמי בברכת המציא, ותירץ הרא"ש דלא
היו עדיין קבועים בברכת המציא.

(לה) ירושלמי פ"ו דברכות הלכה ו' — והביא הרא"ש
שם פ"ו סימן ל"ג, תר"י שם מב א —: אריב"ל בשבועה
כן הוא מתני' באורחין אבל בעל הבית בתוך ביתו לא תני
רבי חייא אפי' בעל הבית בתוך ביתו. ופס' תר"י כריב"ל,
ח"ל: ונראה למורי הרב גר"ו שהלכה כריב"ל דאמר שבני
הבית אפילו לא הסבו מצטרפין עם בעה"ב משום דהוא
בתראה טפי. [וע"ל סימן קע"ד סק"ח].

(לו) מתניתין בברכות מב א: היו יושבין כל אחד
מברך לעצמו, כנ"ל בסק"ג.

(לז) נמי דברכות מב ב: הסבו אין לא הסבו לא ורמינהו
עשרה שהיו הולכין בדרך וכו' ישבו לאכול אעפ"י שכל

חובתו נימא רב הונא דאמר כו' יוסי ור' יוחנן דאמר כו'
מאיר וכו' ור' יוחנן אמר לך אנא דאמר אפילו לרבי יוסי
עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא משום דקאמר ברכה
דלא תקינו רבנן אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינן
רבנן אפילו ר' יוסי מודה. ולר"מ אפשר לברך ברכה
ראשונה בלשון שונה, כמו שנהג בנימין רע"א בברהמ"ז.
וכן הלכה, דפסק בירושלמי פ"ו דברכות ה"ב כותיה וכן
ר' יוחנן מ"ל כותיה, כנ"ל. ואע"פ דהו"ש, ואמר שר'
יוחנן מירי אפילו לר' יוסי, דטעמא דר' יוסי דלא יצא הוא
משום דקאמר ברכה שכלל לא תקינו רבנן, הוא אדתי האי
אוקימתא כמסקנא. כמ"ש: בריך מריה דהאי פיתא יצא
כו' מאי קמ"ל אע"פ דאמרה בלשון חול תנינא ואלו נאמר'
בכל לשון וכו' וברכת המזון אצטריך פרי"א הני מילי דאמרה
בלשון חול כי היכי דתקינן רבנן בלשון קדש אבל לא אמרה
בלשון חול כי היכי דתקינן רבנן בלשון קדש אימא לא
קמ"ל. הרי דמסקינן דאפילו אם אומר בלשון חול דלא
תקינן רבנן בלה"ק ג"כ יצא.⁶

(לב) איתא בברכות מ ב: אמר רב כל ברכה שאין בה
הזכרת השם אינה ברכה ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין
בה מלכות אינה ברכה וכו'. וי"ש השו"ע בלשון הברכה
„מלכא", הוא ברבי יוחנן, דק"ל כותיה, דרב ור' יוחנן
הלכה כרבי יוחנן, כמ"ש תוס' שם ד"ה ור"י, כנ"ל בסק"ל.
וגבי עובדא דבנימין רע"א, הנ"ל בסק"ל — דפריך בגמ' רק
מדברי רב, רבא פריך מדברי רבי יוחנן — צריך לומר
דמירי ראשונה גמ' מלכות. וי"ש דנורסין שם כהדיא:
ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה
דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא. ועיין פרא"ש
שם פ"ו סכ"ג, שכתב כנ"ל.

(לג) בבאר הגולה סק"צ ציין לברכות מב. דתנן שם
בעמוד א: היו יושבין כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד
מברך לכולן. אולם מ"ש השו"ע אם היו שנים וכו'. הוא
לשון האור. ועיין תוס' שם מה א ד"ה אם רצו (שנים)

רבנו בסימן ס"ח סק"א, ובעינים למשפט בברכות שם.
ובערוך השלחן סק"י כ: כתב: אבל אם אמר כמה נאה פת
זה ברוך המקום שבראה לא יצא ואף דבירושלמי שם מברא
דגם ככה"ג יצא ע"ש אבל בגמ' שלנו אינו כן וזהו בכלל
כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא. ובעינים
למשפט בברכות שם תמה על הערוך השלחן שנעלם ממנו
שיטות הראשונים שטובים שיצא.

6 רבנו כתב בהתחלת דבריו, דגמ' דברכות מ ב, בעובדא
דבנימין רע"א מירי בברכת המזון. וכן פירש"י שם, כמובא
בפנים. ברם יש ראשונים שמפרשים, שמי"ש בגמ' שיצא די
ברכה ראשונה, היינו ברכת המוציא.
ולפי מ"ש רבנו שהלכה כר"מ, יצא שאם אמר „ברוך וכו'
שברא פת זו" יצא. וכי"ל להלכה במ"ב סק"ג (לא בשם רבנו).
והסביר בשער הציון סק"ג: דאף דשם (בש"ס) הוא דעת ר"מ
הא כתב שם הרא"ש ושאר ראשונים דהלכה כר"מ. וראה מ"ש

באר הגולה

ק תוס' שם והר"ה
ור"י והר"ה.
ר נ"י ולעתה הטור
נסי' קע"ו.
ש ר"י שם.

ואפילו בלא הסיבה ק (לט) והאידנא שאין אנו רגילים בהסיבה ישיבה דידן בשלחן א' או בלא שלחן במפה אחת הוי קביעות ואפילו לבני חבורה כהסיבה דידהו דמי (מ) ולדידן אפילו קבעו מקום לאכילתם או ר בעל הבית עם בני ביתו לא מהני אלא א"כ ישבו (מא) בשלחן אחד או במפה אחת. יב ש (מב) אם

ביאורי הגר"א

ניזול כי ופס"ה ישנו נעי ולא הוי קביעות כלל ישנו והיה לנע"ה עם נ"ז ועמ"ש נסי' רי"ג: (מא) בשלחן כו. ל"ע מ"ש ומדידהו שקביעות מהני ב"ש"ה כלל כנ"ל וכן הדיוק שמדייק מהטור סי' קע"ד אינו חלל ישיבה כלל ועתו"ס מ"ג ח' סד"ה הו"ל וכו"כ נסי' ח' ח' הוי כו ונראה דט"ס הוא ושיטפיה דלישנא דלעיל נקט וכן נ"י לא כתבו ודלא כמ"ל: (מב) אם היו כו. נרייתא

כו דקבעו כו וגמי' דיבר זהו: (לט) והאידנא כו. תוס' נד"ה הנ"ל ושם דלין אנו רגילים בהסיבה ועוד כו תר"י דוקא בימייהם שהיו שלחן ומפה לפני כ"ל ולא חלל לדין שאוכלין כולן על שלחן ומפה אחת ח"ל הסיבה וכו"ה נתוס' שם ח"ש בשלחן ח' כי ולמטה ח"ש ישנו בשלחן כו: (מ) ולדידן כו. נ"י וכו' ושם כלל ישיבה ליכא קצת כלל וכו"ה מנרייתא שם ישנו לאכול כו ונוקי' דלמרי

ברכת אליהו

בסימן רצ"ג. ושם איתא בס"א: על כל פירות ושאר דברים חוץ מפת ויין אם היו האוכלים שנים או יותר אחד פוטר את חבריו אפילו בלא הסבה ומיהו ישיבה מיהא בעי וכו'. ועמ"ש סק"ג.

(מא) ז"ל רב"י: והאידנא נמי נראה דישיבה מיהא בעי ולא תימא ישיבה לדידן כהסבה לדידהו וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתם אעפ"י שלא הסבו הוי קבע לדידן אפי' לא ישבו נמי הוי קבע דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע ומתאי טעמא נראה דבע"ה עם בני ביתו לדידן נמי לא הוי קבע אא"כ ישבו וכו"ג מ"ש בסימן קע"ד. וכונתו, דבסימן קע"ד כתב הטור: ולדידן אפילו בישיבה וכו' אחד פוטר חבריו בישיבה לחוד. מוכח, דישיבה מיהא בעי. אבל מ"ש כאן השו"ע ש, אפי' קבעו וכו' לא מהני אא"כ ישבו בשלחן אחד או במפה אחת ח"ה, צ"ע, מ"ש מדידהו — שהיו רגילים להסב — שקביעות מקום מהני בישיבה בלבד, כנ"ל בסעיף זה, וכמ"ש בסקל"ז. והר"ה לדידן — ישיבה דידן בשלחן אחד הוי קביעות כהסבה דידהו — קביעות מקום מהני, אפילו אם לא ישבו בשלחן אחד. וכן הדיוק שמדייק הב"י מהטור סימן קע"ד, כנ"ל, אינו אלא לגבי ישיבה בלבד, ולא שצריך גם שלחן אחד. ועיי' תוס' דברכות מג א סוף ר"ה החז"ל: צ"ע קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זא"ז מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמן י"ל מתוך שקובעין עצמם כדי לצאת ידי הגדלה קבעי נמי אכולא מילתא ולכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו וכו', ולא הזכירו שצריך שלחן אחד, משמע שהעיקר תלוי בקביעות, ול"צ שישבו בשלחן אחד. וכו"כ בס"ז: אם היו רוכבים ואמרו נאכל אעפ"י שכל אחד אוכל מכברו שלא יידו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד. מוכח דקביעות מקום מהני, אפילו כשלא יושבים בשלחן אחד. ונראה דמ"ס הוא, ושיטתא דלרשנא דלעיל נקט. וכן הב"י לא כתבו, אלא כתב: והאידנא נמי נראה דישיבה מיהא בעי וכו', דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע וכו'. ולא הזכירו שצריך שלחן אחד. ודלא כמ"ג אברהם שכתב בס"ז סק"ז: אע"ג דלעיל כתב דלא מהני אמירה אא"כ ישבו בשלחן אחד היינו בבית אבל בשדה דליכא שלחן הוי קביעות באמירה בלא שלחן. [וע"ל סקמ"ד].

(מב) כמו בפרייתא דברכות מב ב הנ"ל בסקל"ז: עשרה

אחד ואחד אוכל מכברו אחד מברך לכולם קתני ישבו אעפ"י שלא הסבו אמר רב נחמן בר יצחק כגון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדרך פלן.

(לח) ראש"ש פ"ו דברכות סימן ל"ג: ואי אמרי ניזיל וניכול לחמא בדוכתא פלן אע"ג דלא הסבו וכו' כמאן דקביעי דמו ואחד מברך לכולן דתניא עשרה שהיו הולכים בדרך וכו' ונראה דהוא הדין נמי אם אמרו נאכל כ אן שקבעו מקום ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט גמרא ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלוגי שכך מנהג הולכי דרכים. וכו"כ תר"י שם. ועיי' רש"י ר"ה בדרך פלן: במקום פלוגי דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועצה הזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות. מ' גם מדבריו כדברי הרא"ש והתר"ם הנ"ל, שהעיקר תלוי בקביעות מקום, ולא דוקא בהליכה במקום מסוים, וגם דיכר בזה, כנ"ל. (לט) תוס' דברכות מב א ב"ה הסבו — הנ"ל בסקל"ד — ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד ופת מהני אפילו בלא הסבה דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה היו צריכים הסבה אלא ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו. ועוד כתבו תר"י שם, דדוקא בימייהם שהיו שלחן ומפה לפני כל אחד ואחד, היה צריך שיסבו כדי שיצטרפו כולם, אבל לדידן שאוכלין כולן על שלחן ומפה אחת אע"ה הסיבה. וכו"ה תוס' שם שממשיך ומפרש: שהם היו רגילים כל אחד להסב על מנתו ועל שלחנו אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותנו. וזו"ש המחבר: ישיבה דידן בשלחן אחד כו' הוי קביעות. וכן למטה: ולדידן אפילו קבעו מקום לאכילתו וכו' לא מהני אא"כ ישבו בשלחן כו'. וכמו שלדידהו — שהיו רגילים בהסבה — היו צריכים הסבה כדי להצטרף, הכי נמי לדידן — שרגילים לשבת בשלחן אחד — לא מצטרפי, אא"כ יושבים בשלחן אחד. [וע"ל סקמ"א].

(מ) ב"י. וכתב הטעם משום דבלא ישיבה ליכא קבע כלל. וכן מ' מפרייתא דברכות מב ב: עשרה שהיו הולכים בדרך וכו' ישבו לאכול וכו' אחד מברך לכולם. ופריך בגמ': יבשו אעפ"י שלא הסבו (ובמחנותינו קתני דוקא הסבו). ומוקי: כגון דאמרי ניזול וניכול לחמא בדרך פלן (דקבעו להם מתחלה מקום וכו' — רש"י). ואפילו הכי ישבו בעי, ולא הוי קביעות בלא ישבו, אעפ"י שקבעו מקום, וכדברי הב"י. והר"ה לבעה"כ עם ב"ב, לא הוי קביעות בלי ישיבה. ועמ"ש

היו רוכבים ואמרו נאכל אף על פי שכל אחד אוכל מכברו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיוון שעמדו במקום אחד (מג) אבל אם היו אוכלים והולכים לא ואם היו אוכלים בשדה מפורדים ומפורדים אף על פי שאוכלים כולם בשעה אחת ומכבר אחד (מד) כיוון שלא קבעו מקום ואוכלים מפורדים אינם מצטרפין. יג ת (מה) היכא דלא קבעו מקום דאמרינן שכל אחד מכרך לעצמו (מו) אם כוון המכרך להוציאם והם נתכוונו לצאת יצאו. יד א אם המסובים רבים

ביאורי הגר"א

[ואמרינן] שם ז' חלק תחתים כח ויואל דיעבד קלונר דקויל מזהו לחלק וכן מדפריך וחי קמיל כח וצפי רקנטי כי נשם רישיו שכן דעת ר"ח חלל אין דעת הראשון כן וכן רש"י ס"ל כדעת הראשון חלל אין כיון שלא קבעו ולדעתם לריך לחלק זין חלל קבע למקום שאין מוזמנין ומיית דעת הרוקק ושיע עיקר וכן נזכרת הפירות אף שאין זימון לפירות חלל שלכתיבה אסור עי' ס"י (ר"ח) [רי"ן]: (מו) אם כח, וחי' אי והלכתא כח וה"ה להמוליך כחשיש מ"ו אי נולע מנרן ועתו"ס שם ד"ה לא כח וכן בכל הנזכרות כחשיש מ"ו אי מדקתני כח:

הנ"ל וה"ה כחשיש דוקא רוכב והולך כמהלך דמי: (מג) אבל כח. נזרייתא שם וכנ"ל דדוקא נישנו מהני קבע: (מד) כיון כח. כחשיש דקבע נשי שיתארו ניזול כח ועוד ישנו נתקום אי חשמע ח"ש ולחללים מפורדים והוא טעם אחר דתרתני בעינן וכחשיש נרישא ואמרו נאכל כח כיון כח ואפשר שמה דייק נשיע נשי שקדם וכי חלשיש כח וליתו מוכרת רק שלא היו מפורדים וישנו יחד דקביעות ונקום לדין לא גרע מלדידהו וכנ"ל: (מה) היכא כח. דשנים נזמני' הוי כמו חלל הסינה וכחשיש תוס' (ת"ו) [מ"ה] אי ד"ה אם כנ"ל (דאמרינן)

ברכת אליהו

יוחנן הוא דאמר אם רצו (השנים) לזמן אין מוזמנין דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שנים שאכלו כאחת אחד מהם יוצא בברכת חבריו והיוגין בה מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא ואמר רבי זירא לומר שאין ברכת המזון (הזימון — רש"י) ביניהם. ומוכח דבשנים אעפ"י שאין מוזמנין, מ"מ אחד יוצא בברכת חבריו, וה"ה בשלושה ללא הסבה, דדמי להדידי, ותנ"ל. ומ"מ לכתחילה צריך כ"א לברך לעצמו, ויצא בדיעבד קאמר, דקיייל מצוה לחלק, כחשיש: שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק. וכן מוכח מדפריך התם: מצא קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא, ומדוע לא תירצה דקמ"ל ר' יוחנן שלא רק יצא בדיעבד, אלא אפילו לכתחילה יוצא בברכת חבריו. אלא ודאי דאף לר' יוחנן, יוצא בדיעבד קאמר. ובפסקי רקנטי המובא במ"א סק"ח כתב בשם רי"אין שכן דעת ר"ח. אבל אין דעת הראשון כן, וכן רש"י — הובא במ"א סק"ח — ס"ל בדעת הראשון דלא יצא, כיון שלא קבעו מקום. ולדעתם צריך לחלק בין ברכת המוציא בלא קבע, למקום שאין מוזמנין לענין ברכת המזון. ומ"מ דעת הרוקק ביטמן שכ"ט ורש"י עיקר. וכן בברכת הפירות אף שאין זימון לפירות, מ"מ יכול אחד להוציא את חבריו בברכה, אלא שלכתחילה אסור. עיין סימן ר"ח ס"א דאף שאין זימון לפירות, מ"מ יוצא בדיעבד. (מו) (צ"ל בתחלת סעיף י"ד) ברכות מו א: והלכתא גדול מברך (ברכת המזון) וכו'. וה"ה להמוציא. כחשיש מו א: כהנע (המוציא) מברך (ברהמ"ו). ועתו"ס שם ד"ה לא כח: כשבעל הבית מסב עמהם ודאי הוא בוצע ואורח מברך וכו' אבל כשאין בעל הבית מסב עמהם הגדול שבהן יעשה המוציא וגם הוא יברך ברכת המזון. וכן פל' הברכות הגדול מברך. כחשיש מו א: מדקתני והוא אומר על המוגמר (בורא עצי בשמים) מכלל דאיכא עדיף מיניה ואמאי כח. מוכח דגם בשאר ברכות — הגדול מברך.

שהיו הולכים בדרך וכו' ישבו לאכול וכו' אחד מברך לכולם וכו', וכנ"ל בסק"מ. וה"ה פ"ח — שרוכבים על בהמות — דהוי כשיבה. דדוקא רוכב והולך כמהלך דמי, אבל כשרוכב ובהמתו עומדת — הוי כיושב. (מג) ככרייתא דברכות מב ב הנ"ל בסק"מ: י ש ב ו לאכול וכו' אחד מברך לכולם. משמע דדוקא בישוב, וכנ"ל בסק"מ דדוקא בישוב מהני קבע. וברוכבים והולכים לא הוי כשיבה, אלא כמהלכים דמי. (מד) כחשיש בברכות מב ב דקבע בטי שיאמרו ניזול וניכול לחמא בדרך פלן, כנ"ל בסק"ל. ועוד, משיש: ישבו לאכול וכו' במקום אחד משמע, ולא שישבו מפורדים. וישש הש"ע: ואוכלים מפורדים. והוא טעם אחר, דבכח"ג לא מהני אף אם קבעו מקום. דתרתני בעינן: א) קביעת מקום. ב) ישיבה במקום אחד. וכחשיש ברישא בסעיף י"א: ואם אמרו נאכל כאן וכו' כיון שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע. הרי דלא מהני בלא קביעות, וכנ"ל. ואפשר שמה דייק בשו"ע בסעיף שקדם וכתב: ולדידן אפילו קבעו מקום וכו' לא מהני אלא איש ישבו בשלחן אחד. דקשה מנא ליה דבעינן שלחן אחד, וכנ"ל בסק"מ. ואפשר לומר שלמד זאת מכאן, דבעינן ישיבה במקום אחד, דהיינו בשלחן אחד. ואינו מוכרח, דכאן אמרו רק שלא יהיו מפורדים וקבעו יחד דקביעות מקום לדין לא גרע מלדידהו, וכנ"ל בסק"מ. א. (מה) דשנים בברהמ"ו הוי כמו שלושה בברכת המוציא וברהמ"ו בלא הסבה. כחשיש תוס' דברכות מה א ר"ה אם רצו (השנים) לזמן אין מוזמנין: ע"כ נ"ל דבברכה ראשונה מוציאין וא"ו שנים לכו"ע והטעם הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא חברו אבל בברכה של סוף סעודה שמסתלקין זה מזה צריך לברך כל אחד לעצמו, וכנ"ל בסק"ל. מוכח שהחסרון בשנים הוא משום חסרון ביניהם צירוף, וכמו בשלושה בלא הסבה. ולא שיש חסרון נוסף שאינם שלשה. ואמרינן שם עמוד ב: אלא תפתיים דר'

באר הגולה

ב שם גמרא.

ג שם.

ד ירוש' שם וכו' כ

התוספות שם דף י"ז

והר"ר יונה והרמ"ה.

ה הרמ"ה שם.

גדול שבכולם בוצע. הנה: (מז) ואם הם שנים וא' מהם כהן מזה להקדימו ואם הכהן עם הארץ תלמיד חכם קודם לו ואם הכהן ג' כ' תלמיד חכם אלף שהוא פחות מן השני טוב להקדימו אלף אין חיוב דגדר וע"ל סימן ר"ל (מרדכי פרק בני העיר ז"י סימן קל"ה ג"ס רשנ"א) (מה) ואם יש עמחם ב בע"ה הוא בוצע (מט) ואפילו אם האורח גדול (ג) (והמנכר יאמר תחלה נרשות מורי ורבותי) (א"ז וז"י ג"ס שזלי לקט). מו ג (נא) אין המסובים רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע (נב) (אלף מותר לתת לכל אחד חלקו קודם שיאכל הוא (נב"י) והם ימתינו עד שיאכל הוא (תוס ומרדכי פרק ג' שאכלו) ד (נג) ואם כל אחד אוכל מכברו ואין כולם זקוקים לכבר שביד הבוצע רשאים לטעום קודם ה (נד) ואם הוא שבת צריך שיחא לפני המסובין לחם

ביאורי הגר"א

מותר כו. עתו"ס דברכות הנ"ל והער מוקלי כו ולא קי"ל כתיורו אלף כמ"ש צירושלמי וכנ"ל וז"ל דמ"ש הנזע כו היינו לטבול כמ"ש שם: (נב*) והם כו. כנ"ל דלא כהער מוקלי: (נג) ואם כ"א כו. תוס' שם ד"ה אין ונפסקים ק"ו אי ד"ה (ד) הוה מעונדל דש וכו' ש"ס ג"ס: צירושלמי: (נד) ואם כו. נפסקים שם סד"ה הנ"ל:

ברכת אליהו

בסקנ"א — ד"ה אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך: ותימה מההוא סבא דערבי פסחים (קו א) דגחין ושתי אלמא דשתי קודם המברך וכו' וביירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) יש כשיש לכל אחד ככרו או כוסו בידו יכולים לשנות אפי' קודם המברך וגבי ההוא סבא היה לו כוסו בידו וכו' והער מקצוי היה אומר אם בצע המברך ונתן לכל אחד חלקו אין צריך להמתין כל אחד עד שיטעום המברך והא דאמר' הכא אין המסובין רשאים לטעום כו היינו להקדים ולבצע מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא וכן צריך לומר בסמוך הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק כבוד לרבו רשאי ואמאי והא אין המסובין רשאים לטעום כו ואין לומר דמן הטבול לחודית קאמר אך המברך אוכל קודם דאיכ' מה כבוד היה זה אבל לפי מה שפירשתי נוחא. ולא קי"ל כתיורו של השר מקצוי, אלא כמ"ש צירושלמי הנ"ל: רבי אבא בשם רב מסובין אסורים לטעום כלום עד שיטעום המברך ריב"ל אמר שותין אעפ"י שלא שותה וכו' (וקאמר דלא פליגי — פ"מ) מה דאמר רב כשהיו כולן זקוקין לכבר אחד מה דאמר ריב"ל כשהיה כל א' וא' כוסו בידו, וכנ"ל. וצריך לומר דמ"ש בברכות: "הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו כו' הרשות בידו", היינו לפיכך, כמ"ש תוס' שם, וכנ"ל.

(נב*) דלא כוהער מקצוי בתוס' דברכות מז א ד"ה אין כו, כנ"ל בסקנ"ב. [ועט"ז סקט"ו].

(נג) תוס' דברכות מז א ד"ה אין כו' הנ"ל בסקנ"ב, ותוס' בפסחים קו א ד"ה הוה, מעונדא דפסחים שם דההוא סבא גחין ושתי קודם המברך — וכמ"ש שם צירושלמי פ"ו דברכות ה"א, שיש חילוק בין אם כל א' אוכל מכברו, לבין אם כולם נזקקין לכבר אחד.

(נד) בפסחים קו א בתוס' פד"ה הוה גחין ושתי — הנ"ל בסקנ"ג — כתבו ש, בשבת וכגון שאין להם לחם משנה דאז צריכין לאכול מבצעתו. ולכן אם המסובין רוצים לטעום לפני הבוצע, צריך שיחא לפני המסובין לחם משנה.

(מז) ואם הם כו. מנילה (כ"ד) [כ"ח] אי ועתו"ס שם ד"ה כי כו וקשה כו וי"ל כו ורש"י כו וה"ה להנוגיל הנזע מנכר וערש"י שם ד"ה ולא כו: (מה) ואם יש כו. שם מ"ו אי: (מט) ואפי' כו. עתו"ס שם ד"ה לא כו: (ג) והמברך כו. כמ"ש נ"ה אי שנאמר רלו כו: (נא) אין כו. שם מ"ו אי: (נב) אבל

(מז) מצילה כח א: ... ולא ברכתני לפני כהן (בסעודה) לפני כהן דאמר מר (גיטין גט ג) וקדשתו (ויקרא כא, ח) לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון — רש"י) וכו' והא"ר יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כ"ג ע"ה אותו ת"ח חייב מיתה וכו' כי קאמר איהו בשוין. ועיין תוס' שם ד"ה כי כו: וקשה מאי רבואת והא כתיב וקדשתו וכו' וי"ל דשוין לאו דוקא אלא שהכהן נמי תלמיד חכם אמנם אינו חשוב כמותו ואפילו הכי לא היה רבי פרידא רוצה לקרות לפניו וכו' ורש"י פירש דהכא מייירי בברכת המזון וכו' וברכת המזון לא נתקן להם משום דרכי שלום ואפילו הכי לא היה רוצה רבי פרידא לברך לפני הכהן. והוא הדין לברכת המוציא, שהרי הבוצע מברך ברכת המזון. ועיין רש"י שם ד"ה ולא כו: ולא ברכתני בסעודה לפני כהן. [ויש לפרש דכוונתו ג"כ לברכת שלפני סעודה — ד"א].

(מה) (מט) ברכות מז א: ... עבד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרי (לפרוס ברכת המוציא — רש"י) אמר ליה לר' זירא לישמר לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר בעל הבית בוצע שרא להו כי מטא לברוכי אמר ליה גברין לן מר אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבב דאמר בוצע מברך ואיהו כמאן סבירא ליה כי הא דאמר ר' יוחנן משום רשב"י בעל הבית בוצע ואורח מברך. ועיין תוס' שם ד"ה לא כו: מיהו יש ליישב הני תרי לישני דר' יוחנן כשבעל הבית מסב עמהם ודאי הוא בוצע ואורח מברך וכו' אבל כשאין בעל הבית מסב עמהם הגדול שבהן יעשה המוציא וגם הוא יברך ברכת המזון. ולכן פסק השר"ע שבע"ב בוצע אפילו אם האורח גדול.

(ג) כמ"ש בברכות נה א: אמר רבי יצחק אין מעמידין פורגם על הצבור א"כ נמלכים בצבור שנאמר ראו קרא ד' בשם בצלאל (שמות לה, ל).

(נא) ברכות מז א: אמר רב יהודה וכו' אין המסובין רשאים לאכול כלום עד שיטעם הבוצע וכו'. לטעום איתמר.

(נב) עיין תוס' — על דברי הגמרא דברכות מז א הנ"ל

משנה חוץ ממה שלפני הבוצע ואז יהיו רשאים לטעום קודם הבוצע. באר הגולה
 מזו ו אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים. ו שם נגלה.
 יז (נה) הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואם בא לחלוק כבוד למי
 שגדול ממנו רשאי. יח ה (נו) הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחד
 נוסל פרוסה בידו (נז) ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא אם כן הוא אבל.
 (פרשה ליון זידיה רמז לפרוסת התוליד שנותנין זידו נשעת לזילות) (ז"י ולנודרהס נזס
 רמז"ס פ"ז מהלכות נרכות ותשנות הרש"ט). יט ט מי שאינו אוכל אינו יכול
 לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים (נח) אבל י לקטנים יכול לברך אעפ"י

ביאורי הגר"א

וי נחש שחותר לחלק קודם שיכל כנ"ל סט"ו נהג"ה
 מוקדמור רב כי מחדת חסידות שלא ינטרכו להמתין עליו
 כח"ש המפרש שם וגם מי דלא כהשר מקולי ווי ג"כ נחש
 דנפרוסת הנליעה אם נא לחלוק כבוד כי ונא מתורן
 קושית השר מקולי שכי וכן מי נסמוך כי וכן פי הרמז"ס
 ע"ש: (נו) הבוצע כי. כנ"ל זירושלמי רב כי:
 (נז) ואין כי. ל"כיה רבתי. ז"ה"ה: (נח) אבל לקטנים
 כי. דמש"ש לזניו ונ"כ היינו לקטנים ולגדולים לא שייך

(נה) הבוצע כי. כ"י"י נחש וזירושלמי פ"ו שם
 תני המזרח פושט ידו תחלה לחלק לו כבוד
 לרבו לו ח"ש שגדול ממנו נתורה הרשות זידו רב כל היו
 ק"י הוה טעים בשמאליה ומפליג צימניה וי כפי הראשון
 נחש דפרוסת הנליעה קאמר וכן כל הסוגיא שם נפרוסת
 הנליעה דקאמר שם לח"כ ר"ה חסן דמר סז צריך סז
 צריך לין צו נחש הפסק נרכה כי וכן קודם לכן אמר
 נוסזין אסורין לטעום כלום כי והנלוו התוס' כנ"ל וגם

ברכת אליהו

קודם לכן אמר: מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום
 המברך. והביאו התוס' הג"ל פני"ל בסקנ"ב. תב מי משם —
 שפותר לחלק למסובין קודם שיאכל הוא, כנ"ל פתח מי
 בהגיה — מדקאמר: „רב כד הוה קצי הוה טעים בשמאליה
 ומפליג בימיניה“, משמע שמעיקר הדין לא היה צריך
 לטעום ויכול היה לחלק קודם שיטעם, אלא מפני חסידות
 טעם, כדי שלא ינטרכו להמתין עליו, כמ"ש המפרש שם
 (כנ"ל בשם הפני משה, שהיה רוצה שלא ימתינו עליו).
 תב מי משם דלא כהשר מקוצי — שסובר שאם בצע המברך
 ונתן לכל אחד חלקו אין צריך להמתין לאכילת הבוצע.
 דרב הוה טעים בכדי שיוכלו גם הם לאכול. הא בלא"ה היה
 אסור להם לאכול, אעפ"י שכבר קבלו חלקם. ומי ג"כ משם
 דנפרוסת הבציעה אם בא לחלוק כבוד כי ונא מתורן
 קרית השר מקוצי שכי, וכן מי כמסבך כי וכן פי הרמב"ם
 עיי"ש.

(נה) כ"י"י — נתוס' דברכות מז א ד"ה אין, הג"ל בס"ק
 ג"ב — והשר מקוצי היה אומר אם בצע המברך ונתן לכל
 אחד חלקו אין צריך להמתין וכו' וכן צריך לומר בסמוך
 הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק
 כבוד לרבו רשאי ואמאי הוא אין המסובין רשאים לטעום
 וכו' ויש מפרש פושט ידיו תחלה בקערה להתחיל האכילה.
 ובירושלמי פ"י דברכות ה"א איתא: תני המברך פושט ידו
 תחילה אלא אם כן רצה לחלוק לו כבוד לרבו אז למי
 שגדול ממנו נתורה הרשות בידו רב כי הוה קצי (כשהיה)
 פורס הלחם — פני משה) הוה טעים בשמאליה ומפליג
 בימיניה (היה טועם בידו השמאלית ובתוך כך היה מחלק
 להמסובין בהימנית וקמ"ל שהמברך צריך שיטעום בתחילה
 ומפני שהיה רוצה למתן ושללא ימתינו עליו היה נהוג כן
 — פני משה). ומדסמך בירושלמי עובדא דרב — דמייירי
 בפרוסת הבציעה — להלכה של „פושט ידו תחלה“, מי
 כפירוש הראשון נחש, דמאי דקאמר, „פושט ידו תחלה“,
 בפרוסת הבציעה קאמר. וכן כל הסוגיא שם בפרוסת
 הבציעה. דקאמר שם אה"כ: רב הונא אמר אהר דמר סב
 בריך סב בריך אין בו משום הפסק ברכה כי (מי שאומר
 אחר שברך המוציא טול וברך טול וברך אין בו משום
 הפסק בין ברכה לטעימה מן הבציעה — פני משה). וכן

(נו) כנ"ל בסקנ"ה, בירושלמי ברכות פ"ו ה"א: רב כד
 הוה קצי הוה טעים בשמאליה ומפליג בימיניה (כשהיה) פורס
 הלחם היה טועם בידו השמאלית ובתוך כך היה מחלק
 להמסובין בהימנית — פני משה).
 (נז) כן הוא באיכה רבתי. — ברק הבית.
 (נח) איתא בר"ה כט א: בעי רבא ברכת הלחם של מצה

הרמב"ם (פ"ז הל' ברכות הלכה ה') שכתב: הבוצע נותן
 פרוסה לכל א' והבוצע פושט ידו תחילה ואוכל ואין המסובין
 רשאים לטעום כי ואם רצה לחלוק כבוד ויניחנו לפשוט ידו
 קודם לו הרשות בידו, הרי דייק דוקא לפשוט ידו קודם לו
 הרשות בידו אבל לא לאכול קודם ודלא כהשר מקוצי. עכ"ל
 הדמשק אליעזר. ועיי' בכסף משנה על הרמב"ם, מה שהקשה
 על לשון הרמב"ם, ולפי הג"ל זה יתורן.

ד רבנן סתם דבריו ולא פירש. והדמשק אליעזר מבאר כחנתו,
 וז"ל: וגם מוכח מהירושלמי דלאו דוקא שיוכל ליתן הוא לכל
 המסובין, אלא שהוא יכול ליתן רשות והמסובין יבצעו לעצמן
 מהפת קודם שיטעום הוא. כמ"ש בירושלמי, פושט ידיו אח"כ
 רצה לחלוק כבוד לאביו כי, משמע דאם אינו פושט תחילה
 אלא הם רשאים לבצוע, דשם קאי על בציעת הפת, כמ"ש אח"כ
 הא דרב. ותו לא קשה מה שהקשה השר מקוצי דאין מותר
 לחלוק כבוד כי והא שמינן אין המסובין, ומתורן דהיינו
 להקדים ולבצוע אינם רשאים, ולפמ"ש רבנו בירושלמי, אורבא
 משמע דרשאי ליתן רשות לבצוע לאחר קודם בציעתו, והא
 דאיתא אין המסובין כי היינו שאינם רשאים לאכול קודם
 שיטעום הוא ולחכי הוצרך רב לדחוק עצמו לאכול בשמאל
 כדי שיהיה באפשרותם לאכול מיד כנ"ל. וכן נראה מלשון

8 דין זה הובא גם ברמב"ם ה' ברכות פ"ו ה"ה. והכ"מ שם
 כתב שמקור הדין הוא באיכה רבתי. ובשו"ת הרשב"א ח' רע"ה
 כתב שלא דין מקור דין זה. ובספר קרית מלך על הרמב"ם
 כתב — על מה שהכ"מ מצ"ן שמקור הדין באיכה רבתי —
 דבפנינו ליתא.

באר הגולה

כ תרדכי צפ"י
דפסחים.
ל שם נר"ה.
א נרכות ל"ט.
ב תוספות והר"ש
והמרדכי.

שאינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצות. כ כ (נט) אפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת לא יברך לו חבירו ברכת המוציא אם אינו אוכל ו' ולא שרי לברך לאחרים אעפ"י שאינו טועם אלא ברכת המוציא דמצה בליל ראשון של פסח וברכת היין דקידוש (ס) בין של לילה בין של יום. הגה: ויש לאכול הפרוסה שנעץ עליה קודם שיאכל פת אחר שתהא נאכלת לתיאנון והוא משום חנונו מלוא (לנור ונ"י צס שנולי לקט).

קסח על איזה מיני פת מברכין. ובו י"ז סעיפים

א א (א) היו לפנינו חתיכות של פת ופת שלם הכל סמין אחד מברך על ב השלם (ב) אפילו הוא פת קיבר (פי' להס שאינו נקי) (ג) וקטן והחתיכות פת נקיה

ביאורי הגר"א

חינוך ועוד מוקדמור שם ת"ש כי ולריסיה תכלל צ"כ הול ולי"ד לנ"צ דה"ה לאחרים ולורחל דמילתא נקט. צ"י: (נט) אפ"י כו. ממש"ש אינע"י להו כו וכמש"י אלא נרכת כו: (ס) בין כו. ע"ל סיון רע"ג ס"ד נהג"ה וס"י תפ"ד ומנרכי אינהו נהג"ה ולי כו אלא שר נרכות מנרך להס אפ"י נרכת הירק וכ"כ הטור צס הר"ש ע"ש:

קסח (א) היו כו. כר"י דהלכתא כותיה לגבי רצ כו"ש צפ"ל דייט וכ"ש לגבי ר"ה תלמודיה דרצ כו"ש צפ"ד דערונין השתא נמוקס ר"י ליתא כו: (ב) אפ"י כו. תוספתא והנילו תוס' ור"ש וז"ל פרוסה של גלוסקא ושלמה של צע"ה מנרך על שלמה של צע"ה: (ג) וקטן

ברכת אליהו

ושאינו אוכל עמהם לדלדיהו הוי מקום סעודה ואע"ג דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אע"פ שאינו נהנה. וכתב בהג"ה: ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת מותר לעשות כן. וכן בפ"מ תפ"ד: מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלת ב' מברך ברישא בביתיה ואכיל כל מאי דצריך ומברך ברכת המזון והדר מברך לכל חד וחד בביתיה ושתי אינתו כסא דקדושה ודאגדתא ואכלי ירקא ומצה ואיהו לא אכיל ושתי בהדיהו ושביק להו למגמר סעודתיהו ומברכי אינתו ברכת המזון ואי לא ידעי יקרא מלה במלה כו'. אבל שאר ברכות מברך להם אפילו ברכת הירק, וכ"כ המור שם בשם הראש"ש ע"ש. וז"ל הטור: וכתב אי"א הרא"ש וז"ל דאפילו אם אינו יודעין בה"מ יש תקנה להקרותם מלה במלה כקטן שמקרא את ההלל שעונין אחריו מה שהוא אמר שאין כאן מוציא שם שמים לבטלה כו'. קסח (א) בבאה"ג סק"א צ"י: ברכות לט. ושם עמוד ב' יש מחלוקת בזה. וז"ל הגמ': הביאו לפנינו פתיתין ושלמינן אר"ה מברך על הפתיתין ופוסר את השלמינן ור' יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר. והלכה כר' יוחנן, דהלפתא כותיה, לגבי רב, כמ"ש בפ"א דיו"ש (ביצה) ד ב: רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. וכ"ש לגבי רב הונא — תלמידיה דרב — דהלכה כר' יוחנן. כמ"ש בפ"ד דעירובין מ ב: רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כר' יוסי ואין צריך לומר רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כר' יוסי השתא במקום רבי יהודה ליתא (לדברי ר' מאיר) במקום ר' יוסי מיבעיא. והו"ה שכ"ש שהלכה כר"י לגבי ר"ה כנ"ל. [וכ"כ תוס' ברכות שם ד"ה מברך, ובהגהות מיימוני ה' ס"ת פ"י ה"ז כתב דהלכה כר"ה — דהוא בתראי — לגבי ר"י].

(ב) תוספתא בברכות פ"ד ה"א — והביאו תוס' שם לט ב ד"ה אבל פרוסה ור"ש שם פ"ו סכ"א ושאר פוסקים

וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה היא ת"ש דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו ת"ר לא יפרוס (ברכת המוציא — רש"י) אדם פרוסה לאורחין אלא א"כ אוכל עמהם אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות. דמש"ש "לבניו ובני ביתי", היינו לקטנים, דלגדולים לא שייך חינוך, ולא שייך לומר ע"ז: כדי לחנכן במצות. ועוד ראה — ד, בני ביתו" לאו היינו גדולים — מדקאמר שם: ת"ש ב' וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו. ומה הראיה שיכול להוציא בברכת היין של קידוש, שאני אריסיה שיכול להוציא, דמכלל "בני ביתו" הוא. אלא דהאי ד, בני ביתו" היינו קטנים. ולא דוקא בני ביתו קטנים יכול להוציא, דה"ה קטנים אחרים, שאינם מבני ביתו, אלא אורחא דמילתא נקט, שאין קטנים מצויים לאכול אצל גדול, אא"כ הוא אביהם או בעל ביתם. — פ"י.

(נט) כמ"ש ברה"כ ט א: בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה היא כו'. ומדאיבעיא להו בברכת המוציא של מצה אם רשאי לברך לאחרים, מכלל דבכל שבת פשיטא לן דאין מברך לאחרים. ודוקא בברכת המוציא דמצה וברכת היין דקידוש יכול להוציא, כדאיתא התם בגמ', כנ"ל בסקנ"ח, וכמו שמבאר השו"ע והולך, אלא ברכת המוציא דמצה כו". [וטעמא דמילתא כתב המג"א בסקמ"א: משום דאכילת שבת ויר"ט אינו חובה על האדם אלא משום הנאתו דהא מצטרף פטור לאכול ואם כן אם אינו יודע תברכה אמרינן ג"כ לא ליתנהי דאסור ליתנהי מהעולם הזה בלא ברכה מה שאין כן במצה ויין קידוש שהם חובה על האדם וחייב לעצור עצמו לאכול הוי כברכת המצות]. (ס) ע"ל סימן רע"ג פ"ד: יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ

וגדולה (ד) אבל אם השלם משעורים והחתיכות מחטים אפילו היא קטנה מניח באר הגולה
הפרוסה תחת השלמה ג ובוצע (ה) משתיהן יחד. הנה: וכל זה כשרונו לאכול
משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מחדד יצנע עליו ואין לחוש לשני אף על פי שחשבו
לו תצנע עליו (תרומת הדשן סימן ל"ג). ב ד (ו) אם ב' שלמות ממין אחד

שניהם הוא פלגתה דתיק ור"י צנל ועי' רש"י ד"ה
כתנאי ותוס' ד"ה כתנאי והתני ור"י דרבינא: ס"ל
כס"ד דפליגי אפי' זאיכל כהן: (ה) משתיהן יחד.
כלי ראשון דרש"י דלשון שני ק' חלי קאמר הכל מודים
צפסח כו צפסח ע"כ צונו מהפרוסה כחש"ש. הרא"ש.
וגם א"ל לומר מהפרוסה לצד כחש"ש תוס' שם ד"ה מניח
כו אבל לא כו: (ו) אם כו. דל"פ ר"י אלא משום
דהיא שלמה:

ביאורי הגר"א

כו. כפי' תוס' שם דלהכי נקט גריסא פתיתין ונספחא
פרוסה דפרוסה מ' קטנה מהשלמה לשון והאכלתיו פרס
שלא יטול פרוסה וכיוצא הרצה אבל גריסא הפתיתין
גדולים גדוליה לא הוי פליג ר"ה ועי' תוס' שם ד"ה
מנרך כו: (ד) אבל כו. נתי' שם ולדינא דלאי הפרוסה
עדיפא אלא ללאת י"ש כחש"ש י"ש יולא כו ולפי' תוס'
קאי אספח דמחין א' לדיה שלם עדיף כיון שהיא פרוסה
קטנה ועתו"ס שם ד"ה ומוניח כו ופי' תר"י ידי

ברכת אליהו

„וירא שמים יוצא ידי שניהן“ — ידי ת"ק ור"י, ש, מניח
פרוסה בתוך השלמה ובוצע. ועיין רש"י ד"ה כתנאי: הא
דאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא.
ועיין תוס' ד"ה כתנאי: פירש רש"י דמיתי תנאי אסיפא
דמברך על הפרוסה של חטין ופוסר את השלמה של שעורים
כו'. וזהו כפירוש תר"י הנ"ל. ואיתא התם בגמ': הויכא
דאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי
דליכא כהן. והכא — גבי פרוסה ושלמה — הא ליכא כהן,
ובהא כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף, וא"כ קשה אמאי
כתבו תר"י דבהא פליגי ת"ק ור"י. אולם מאן דתני תנא
קמיה דרב נחמן בדי יצחק, ופר' בריה דרבינא — דס"ל
„ירא שמים יוצא ידי שניהן“, ומוכח דפליגי, מדקאמר „ידי
שניהן“ כנ"ל — ס"ל כס"ד דפליגי ת"ק ור"י, אפילו באיכא
כהן.

(ה) איתא בברכות לט ב: אמר רב פפא דכל מודים בפסח
שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני
כתוב (דברים טו, ג). ופירש"י בד"ה מניח פרוסה תחת
השלמה, בלשון ראשון — שבוצע משתיהן, ובלשון שני —
שבוצע מן השלמה. והשו"ע שפסח, „ובוצע משתיהן יחד“,
הוא כלשון ראשון ברש"י. דלשון שני — שבוצע מן
השלמה בלבד — קשה מאי קאמר „הכל מצדדים בפסח שמניח
פרוסה בתוך שלמה ובוצע“, בפסח ע"כ בוצע מהפרוסה,
כחש"ש „מאי טעמא לחם עוני כתוב“, ודרכו של עני לבצוע
מהפרוסה. — הרא"ש שם פ"ו ס"א. וגם א"א לומר שבוצע
מהפרוסה לבד, כחש"ש תוס' שם ד"ה מניח כו: אבל לא
רצה (רש"י) לפרש ובוצע לאיזה מהן שירצה או לפרוסה
או לשלמה דמדקאמר לתוך השלמה משמע דהשלמה עיקר.
[בבא"ה ס"ג כתב שדברי השו"ע הם כלשון שני שברש"י.
וכ"ה בב"י מהרא"ש. ונראה שגירסתם ברש"י היתה הפוכה
ממה שבפנינו].

(ו) איתמר בברכות לט ב: הביאו לפנינו פתיתין ושלמין
אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוסר את השלמין ור'
יוחנן אמר שלמה מצתה מן המובחר. והלכת כר' יוחנן, וע"כ
דלא פליג ר"י, וס"ל דמברך על השלמה — ולא על הגדולה
— אלא משום דהיא שלמה, אבל אם היו שתיהן שלמין,
מברך על הגדולה.

— פרוסה של גלוסקא (סלת נקי — מנחת בכורים) ושלמה
של בעה"ב מברך על שלמה של בעה"ב.

(ג) איתמר בברכות לט ב: הביאו לפנינו פתיתין ושלמין
אר"ה מברך על הפתיתין ופוסר את השלמין ור' יוחנן אמר
שלמה מצתה מן המובחר אבל פרוסה של חטין ושלמה מן
השעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוסר את
השלמה של שעורין. והשו"ע — שפסח שמברך על הקטן
אם הוא שלם, אע"פ שקטן מהחתיכה — הוא כפי' תוס' שם
ד"ה מברך, דלהכי נקט ברישא „פתיתין“ וכפיפא „פרוסה“,
דפרוסה משמע קטנה מהשלמה, לשון: פעמים שאדם נשבע
על טענת עצמו כיצד מנה לאביר בידי והאכלתיו פרס כו.
(כתובות יח א): וכן: שלא יפול פרוסה (דברים יב ב).
וביבוא בזה הרבה. [ועמ"ש לעיל סימן ס"ט סק"ב]. אבל
ברישא איירי דהפתיתין גדולים מהשלמה, דבלא"ה לא הוי
פליג ר"ה לומר דמברך על הפתיתין. ועיין תוס' שם ד"ה
מברך כו, שהביאו עוד ראיות לפירוש זה.

(ד) כן הוא בגמ' ברכות לט ב: פרוסה של חטין ושלמה
מן השעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוסר
את השלמה של שעורין כו' וירא שמים יוצא ידי שניהן כו'
מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך. ולדינא דרבי
הפרוסה עדיפא, ואין צריך להניח הפרוסה בתוך השלמה,
אלא — מה שמניח הפרוסה בתוך השלמה — הוא רק
לצאת ידי שמים, כחש"ש „ירא שמים יוצא כו“, ולפי'
תוס' שם ד"ה מניח פרוסה קאי — „ירא שמים יוצא כו“
אסיפא — „פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין כו“ —
דאם היתה הפרוסה והשלמה ממין אחד לר"ה שלם עדיף,
כיון שהיא פרוסה קטנה. ועתו"ס שם ד"ה ומניח כו, קאי
שפירשו דמה שאמרו, „וירא שמים יוצא ידי שניהן“, קאי
„אשני לחמים אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים“.
ותר"י פירש ד, ידי שניהן הוא פלגתה דתיק ור"י בבבלי.

דאיתא התם: פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין דברי
הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוסר את השלמה של
שעורין א"ר ירמיה בר אבא כתנאי תורמין בצל קטן שלם
אבל לא חצי בצל גדול ר' יוחנן אומר לא כי אלא חצי
בצל גדול מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר חשוב
עדיף ומר סבר שלם עדיף. ופי' תר"י שזהו שאמרו

באר הגולה

ה רוקת.
ו כתב מהר"ר ישראל
סי' ק"ו.
ז ירוש' פ"ו דברכות
וכתבוהו שם התוס'
והר"ש והרשב"א.
ח נ"י מנצני
התוספות.
ט תוספות ורמ"א
והמרדכי תהיו' שם.

אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה ה (ז) אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כדין שלם ואפילו בשבת יכול לחברם. ג ו (ח) שני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן האחד והשניה נשארה שלימה טוב להפריד החתיכה מהשלימה כדי שתהא נראית שלימה ממה שיניחנה דבוק בה אף על פי שנראית יותר גדולה. הנה: ולא יצנע ממה נמקס שהיתה דבוקה נחנתה שם נראית כפרוסה רק יצנע ממוקס השלם שזה (מהרי"ל). ד ז (ט) פת שעורין ופת כוסמין מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז' אע"פ שהכוסמין יפים (י) פת נקייה ופת קיבר מברך על הנקייה ה ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר. ה ט (יא) פת א"י נקייה ופת קיבר של ישראל אם אינו נזהר מפת אין

ביאורי הגר"א

פת כו. ירושלמי והגילו תוס' ושי"פ פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא נזס ר' אחא אומר על איזו שירצה יצרך וכי תמי והיה לכה"ג וכי המרדכי נאזינו נזהר מפת שי"ג וכה"ג דירושלמי וכי תמי ומרדכי ושי"פ חלל הסר מקו"י לזה לסלק והר"ש פסק כסגול ראשונה והשי"ע פי כותיה נזס נזהר וס"ל דהר"ש ודאי ה"י נזהר ולכן לא היה עושה כהירושלמי ועמ"ל וט"ז:

(ז) אם יש כו. ערוזין פ"א ל': (ח) שני כו. כניל ס"א: (ט) פת כו. דירושלמי שם ר"י נזס ר' זעירא דר' יהודה ה"א דאמר אם יש נזיכהן מומין ז' מנצד עליו וע"ל ס"י ר"א ס"א וס"ב: (י) פת נקייה כו. תוספתא והגילו תוס' ושי"פ מנצנין על הדגן שהוא מומין המונח כ"ז שלמה של גלוסקא ושלמה של נע"ה מנצד על שלמה של גלוסקא: ואם כו. כניל שהוא מומין המונח וכ"ז איתא דירושלמי נ"כ: (יא)

ברכת אליהו

כניל "שהוא ממין המזכיר". וכל זה — התוספתא — איתא ג"כ בירושלמי בברכות פ"ו ה"א.
(יא) ירושלמי בברכות פ"ו ה"א — והביאו תוס' בברכות לט ב ד"ה אבל פרוסה ושאר פוסקים —: פת נקיה טמאה (שלא נזהר לעשותה בטהרה — פני משה) ופת קיבר טהורה ר' חייא בשם ר' אחא אומר על איזו שירצה יברך. ובתנן התוס' שם דלא דוקא פת טמאה, דה"ה לכה"ג — שהיתה פת נקיה של עכו"ם ופת קיבר של ישראל — על איזו שירצה יברך. ולא חילקו בין נזהר מפת עכו"ם או לא. והמרדכי שם פ"ו סקכ"ט כתב דהא דמברך על איזו שירצה, הוא דוקא באינינו נזהר מפת של עכו"ם, וכה"ג דירושלמי — שאינו נזהר מלעשות פת בטהרה — אבל אם נזהר מפת עכו"ם, מברך על פת קיבר של ישראל. וכתבו תוס' ומרדכי שם ושאר פוסקים, אבל השר [בתוס' בפנינו: הר"ש] מקוצי צוה לפסק פת עכו"ם נקיה מהשלחן בשעת ברכה. והרא"ש שם פ"ו סכ"א פסק כפסבדא ראשונה, דבפת עכו"ם ופת קיבר מברך על איזו שירצה, ואין חילוק בין נזהר מפת עכו"ם ללא נזהר. והשי"ע פסק כותיה דהשר מקוצי שיטלם פת נקיה של עכו"ם מהשלחן, ודוקא כאם נזהר מפת עכו"ם. וס"ל לשו"ע דהר"ש מקוצי ודאי היה נזהר מפת עכו"ם, לכן לא היה עושה כהירושלמי¹, אלא היה מסלק פת עכו"ם מהשלחן

(ז) עירובין פ"א א: תפרה בקיסם (כבר שנפרסה ותפר הפרוסות בקיסם ונראית שלמה — רש"י) מערבין לו כה. והטעם דבעירוב בעינן ככר שלמה, כדתנן שם פ ב. הרי דתפירה בקיסם חשיב כשלמה, הואיל ונראית כן.
(ח) כניל ס"א: היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם הכל ממין אחד מברך על השלם אפילו הוא פת קיבר וקטן והחתיכות פת נקיה וגדולה. הרי דשלמה עדיף מגדולה.
(ט) בבא"ה ג סק"ז ציין: ירושלמי פ"ו דברכות. והוא שם בה"א, וז"ל: פת שעורין ופת כוסמין אומר על של שעורין והלא של כוסמין יפה ממנה אלא שזו ממין שבעה וזו אין ממין שבעה ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירא דר' יהודה ה"א דאמר אם יש ביניהן ממין שבעה מברך עליו (דקפיד על מין שבעה כדתנן במחנ' דלקמן — פני משה). וע"ל סימן ר"א ס"א ופ"ב, דיש מחלוקת אי מעלת מין שבעה עדיף מחביב, ועמ"ש.

(י) תוספתא בברכות פ"ד ה"א — והביאו תוס' בברכות לט ב ד"ה אבל פרוסה ושאר פוסקים —: מברכין על הדגן שהוא ממין המזכיר כיצד שלמה של גלוסקא (סלת נקי — מנחת בכורים) ושלמה של בעה"ב מברך על שלמה של גלוסקא. וגם מ"ש השו"ע: "ואם שתיהן נקיות חו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר", מקור הדבר מהתוספתא,

סקי"ט כתב שהשר מקוצי חשש שאם יהיה מונח על השלחן פת נקיה של עכו"ם יהיה חביב עליו מפני שהיא נקיה ויצטרך לברך עליה, לכן צוה לסלקו מהשלחן.

1 בט"ו סק"ה ובלבושי שרד כתבו שלכן היה מסלק השר מקוצי פת עכו"ם מהשלחן, משום שהיה מסופק שמה פת של עכו"ם קיל מפת טמאה, וצריך לברך דוקא על פת של עכו"ם אם נקיה יותר משל ישראל, ולכן צוה לסלקו מהשלחן. ובמ"ב

יהודים מברך על איזה מהם שירצה • ואם הוא נזהר מפת אין יהודים מסלק פת נקי של א"י מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא כ (יב) ואם בע"ה אינו נזהר מפת א"י ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת א"י כי היא נקיה אבל בני ביתו אוכלים מפת שאינו נקי של ישראל ושתי הלחם מונחים על השלחן צריך לבצוע על פת נקיה של א"י הואיל והוא הבצוע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת ל (יג) ואם בעל הבית נזהר מפת א"י וישראל שאינו נזהר בכך מיסב עמו על השלחן כיון דמצוה מוטלת על בעל הבית יבצע מן היפה של א"י (יד) וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה. הנה: (טו) ודוקא שחנינז עליו אותו פת אזל אם אינו חנינז עליו נלא איסור פת של א"י אינו צריך להקדימו (תרומת הדשן סימן ל"ג).

ו מ פת הבאה בכיסנין מברך עליו בורא מיני מזונות

ביאורי הגר"א

(יב) ואם כו' ואין כו' צריך כו'. כמ"ש נס"ל בהג"ה: (יג) ואם בע"ה נזהר כו'. נס"ל דהירושלמי הנ"ל מייירי נזהר ח"ש יצנע כו' ר"ל דרשות נידו אם רוצה והיתר אכילה אשמועינן כאן

ועמ"ל: (יד) וכיון כו'. כמ"ש ביצמות פ"א ונתקד שהותר כו' ונרפ"ד דערונין כיון דעל על ויותר לכתחילה לעשות כן כמ"ש אי פקח כו': (טו) ודוקא כו'. כמ"ש ס"א בהג"ה ועמ"ל כי הוה חנינז ליה ריפתא

ברכת אליהו

לבצוע הותר לכל הסעודה. ר"ל דרשות כידו אם רוצה לבצוע על פת עכו"ם. והיתר אכילה אשמועינן כאן, ולא שמכרת לעשות כן. ועמ"ל סק"ב: כלומר אם רוצה בו לאכול יברך עליו דהא נפשו חשקה בו רק שמניח משום פרישות ולכן אם יוכל למצוא עילה שיאכלם בהיתר ולא יצטרך לפרישות כגון הכא שמחבב המצוה שרו ליה רבנן².

(יד) כמ"ש ביצמות פ"א ז ב, מצורע שראה קרי מותר ליכנס למקדש להזות שמתוך שהותר לצרעתו ליכנס למקדש הותר לקריו. ונרפ"ד דעירובין מא ב: בעו מיניה מרבה תוצרז לנקביו מהו (זה שהוציאוהו נכרים מהו לצאת מד') אמיתיו — רש"י אמר להו גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבטורה אמרי נהרדעי אי פיקח הוא עייל לתחומא וכיון דעל קל. ומותר לכתחילה לעשות כן, כמ"ש: אי פיקח הוא עייל לתחומא. והיינו שהרי הוא כבני העיר, מאחר דכניסתו היתה בהיתר. והכי נמי הכא, כיון שהותר לבצוע בגלל המסובין, הרי הוא כמותם.

(טו) כמ"ש בס"א בהג"ה: אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אע"פ שחשוב או חביב עליו. ובפסחים פרק ערבי פסחים קו ב, דרב כי הוה חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא. הרי דאע"ג דציקר המצוה לקדש על היין, מ"מ כי חביבא ליה ריפתא ורוצה לאכול כעת הפת, מקדש אריפתא. והריה לעצין ברכה.

בשעת ברכה. ועמ"ל סק"ט ופי'ו סק"ה שהאריכו בזה. והמ"א הביא שגם באינו נזהר היה השר מסלקו. והא דהב"י לא רצה להורות כמותו בזה, משום דבכה"ג מחזק במפורש בירושלמי שיכול לברך על איזה שירצה ואין צריך לסלקו. והט"ז ס"ל דאף הנהדר מפת עכו"ם, אין צריך לסלקו מהשלחן בשעת ברכה.

(יב) פ"י אף דבריש הסעיף כתב דמברך על איזה שירצה, היינו היכא שבדעתו לאכול הסעודה משניהם, אבל זה שאין דעתו לאכול כלל רק פת עכו"ם, אין צריך לברך על פת אחר, אף שהוא חשיב ספי. כמ"ש בס"א בהג"ה: אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אע"פ שחשוב או חביב עליו. [ומ"ש השו"ע דפת של עכו"ם הוא נקי, הוא לאו דוקא דאף אם הפת של ישראל הוא יותר נקי, כיון דדעתו לאכול פת של עכו"ם, אינו צריך לבצוע על של ישראל, אף שהוא נקי יותר. רק דנקט כי הוא נקי לטעמא למה רוצה הבעה"ב יותר לאכול מפת של עכו"ם ואמר מפני שהוא נקי — דמשק אליעזר].

(יג) בסק"א הבאנו דברי הירושלמי בברכות דאם היה לפניו פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה דמברך על איזה שירצה. ומ"ש השו"ע ש, יבצע מן היפה של עכו"ם, משום דס"ל דהירושלמי הנ"ל מייירי אף בנהדר מפת של עכו"ם. וי"ש השו"ע: יבצע מן היפה של עכו"ם וכיון שהותר

מדברי תרומת הדשן (סימן ל"ב) שממנו נובע דין המחבר משמע דאף בלא כבוד האורח התירו פת ע"ג כשהוא נקי ויפה יותר ומונח לפניו מפני חביבות הברכה כו' וגם מהגר"א סק"ב משמע שדיון זה סותר לדעת המחבר בריש הסעיף דפסק דבנהדר צריך לסלק, עכ"ל. ודברי המג"א הם מהתורמות הדשן הנ"ל, וא"כ אי"א לומר דכוונת המג"א כפי מה שכתב הדי"א

2 האחרונים הקשו — על מ"ש כאן השו"ע, דאע"פ שנהדר מפת עכו"ם מ"מ מותר לו לבצוע על פת עכו"ם — שהרי בריש הסעיף כתב שאם נזהר מפת עכו"ם יש לסלקו מהשלחן. ובר"א כתב דשאני הכא שיושב עם אורח, וכיון שהאורח יאכל מפת עכו"ם, התירו גם לבעה"ב לבצוע על פת של עכו"ם, וזה כוונת המג"א בסק"ב, וזה ג"כ כוונת רבנו שסיים בסוף דבריו ועמ"א. אולם בביאור הלכה ד"ה על בעה"ב יבצע, כתב:

באר הגולה

- ג הר"ש והרשב"א.
 ס הר"ש לדעת הרמב"ם.
 ע סס ורבינו יונה.
 פ פי"ח והערוך והטור ורשב"א.
 צ רמב"ם נפ"ג ונה"כ.

(טז) ולאחריו ברכה אחת ג מעין שלש (יז) ואם אכל ממנו שיעור (יח) שאחרים רגילים לקבוע עליו אף על פי שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וברכת המזון ס (יט) ואם מתחלה היה בדעתו לאכול ממנו מעט וברך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו יברך עליו ברכת המזון אעפ"י שלא ברך המוציא תחלה ע (כ) ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו אעפ"י שהוא קובע עליו אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש דבטלה דעתו אצל כל אדם. ז פת הבאה בכיסנין פ (כא) יש מפרשים פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין והם הנקראים רושקלאי"ש ריאלחש"ו צ (כב) וי"א שהיא עיסה שעירב

ביאורי הגר"א

תוס' פי"ג דסוכה והר"ש נפ"ו דברכות סט"ז התיזון הרי פחות מכוזת כ"י לשאר מניין נלכח כ"י: (כ) ואם אכל כ"י וכ"ה צריף ר"ה אכיל מפת הצלה נכסינן כ"י חלף אר"כ כל שאחרים כ"י וכל שאין אחרים קובעין עליו מחמת הסעודה ח"ל לנרך: (כא) י"מ כ"י תר"י נשם פרי"ח וענה"ג: (כב) וי"א כ"י כן פ"י הרמב"ם: (כג)

ברכת אליהו

(יח) ברכות מב א: רב הונא אכל תליסר ריפתי (מפת הבאה בכסנין ולא בירך אחריו — רש"י) בני תלתא תלתא בקבא ולא בירך א"ל רב נחמן עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעין עליו סעודה צריך לברך. ורש"י שם וי"א אמר רב נחמן עדי: כפנא גרסינן עדי אלו כלומר אלו לרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה אלא כל שאחרים קובעין אכילתן בכך טעון ברכת המזון כ"י ולא בירך (ר"ה) אחריו משום דלא שבע.

(יט) דלא תליא זה בזה, — ברכת המזון בברכת המוציא. כמ"ש בירושלמי ברכות פ"ו ה"א הג"ל בסקט"ז — והביאו תוס' פי"ג דפרכה כו ב ד"ה ולא כ"י והר"ש בפ"י דברכות פס"ז: — תני כל שאומר אחריו ג' ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אחריו ג' ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות מכוזת הרי אין אומר אחריו ג' ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא לחם מן הארץ רבי יעקב בר אחא אומר לשאר המינים נצרכה. הרי דאע"ג שאין מברך אחריו ברכת המזון מברך לפניו המוציא. וה"ה אם לא בירך לפניו המוציא, אלא בורא מיני מזונות, דמברך לאחריו ברכת המזון.

(כ) איתא בברכות מב א: א"ל רב נחמן כ"י כל שאחרים קובעין עליו סעודה צריך לברך. ועל מ"ש השו"ע, ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו אעפ"י שהוא קובע עליו אינו מברך, ציין בבאה"ג סק"ע שזה מתרא"ש ור' יונה וכן הוא בר"י שם לפי גירסתו בגמ' שם: רב הונא אכיל מפת הבאה בכסנין כ"י אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין עליו הסעודה צריך לברך וכל שאין אחרים קובעין עליו מחמת הסעודה אין צריך לברך.

(כא, כב) איתא בברכות מב א: פת הבאה בכסנין אם קבע סעודתו עליה מברך המוציא ואם לאו מברך בורא מיני מזונות. ופת הבאה בכסנין, פירש תר"י שם בשם פרי"ח, דהיינו פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או

כ"י: (טז) ולאחריו כ"י. כמ"ש מ"ד ח' כל כ"י ועתו"ס ח"א צי ד"ה חלף כ"י וכמ"ש צירושלמי והצילו תוס' נסוכה כ"י צי ד"ה חלף כ"י ור"ש נצרכות פ"ו סט"ז עש"י: (יז) ואם אכל כ"י. סס אכ"י התם כ"י: (יח) שאחרים כ"י. סס וערש"י סס ד"ה אר"כ עדי כ"י: (יט) ואם מתחילה כ"י. דלא תליא זה בזה כמ"ש צירושלמי והצילו

(טז) כמ"ש בברכות מד א: כל שהוא מחמשת המינים בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ובגמ' שם מב א: אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד. ופירש"י שם, שאפילו אכל מהן אחר ברכת המזון אין טעון ברכה לאחריו. ועתו"ס שם וי"ה אלא כ"י, שהביאו פירוש רש"י, וכתבו: ולא נהירא כ"י. ופירשו שם התוס': הכי קאמר חזק מן הפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה קודם ברכת המזון דאין טעון ברכה לאחריו דפטר ליה ברכת המזון. וכמ"ש בירושלמי ברכות פ"ו ה"א — והביאו תוס' בסוכה כו ב ד"ה ולא כ"י ור"ש בברכות פ"י פס"ז — ע"ש ודוק. וז"ל הירושלמי שם: תני כל שאומר אחריו ג' ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אחריו ג' ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות מכוזת הרי אין אומר אחריו ג' ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא לחם מן הארץ רבי יעקב בר אחא אומר לשאר המינים נצרכה. ופירשו תוס' ור"ש הג"ל ש"מ"ש בירושלמי, „לשאר המינים נצרכה“, היינו כגון פת הבאה בכסנין — שאין אומר אחריו ג' ברכות — אין אומר לפניו המוציא. והיינו ש"מ"ש בירושלמי הכלל הג"ל, היינו במין שמברכים עליו, ולא אם אכל פחות מכשיעור. [ומשמע מדברי הירושלמי דברכה יש לאחריו, רק אין אחריו ג' ברכות. דאלת"ה — אלא אין אחריו ברכה כלל — א"כ תקשה אמאי גקט פת הבאה בכסנין שאין אומר אחריו ג' ברכות, והאיכא נמי פחות מכוזת. אלא דפת הבאה בכסנין הוא מין שיש אחריו ברכה, אבל לא ג' ברכות, וכמ"ש תוס' הג"ל, משא"כ פחות מכוזת, מה שאין אחריו ברכה הוא משום שחסר בשיעור, ולא משום שהוא מין שאין אחריו ג' ברכות — ד"א].

(יז) ברכות מב א: לחמניות (עוגה) מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא שאני התם דקבע סעודתיה עליהן.

באר הגולה

ק כן וזקק נ"י
מזכיריו.
ר ערוך נשם רב
האי.
ש נרכות מ"צ לפירוש
התוספות והר"ש.
ת שם תוס' והר"ש.
א שם נגמרה.

בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה ק (נג) והוא שיהיה טעם
תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה. וי"ל שזה נקרא פת גמור אל"כ יש
גם הרבה תבלין לו דגש כמיני מתיקה שקורין לעקור"ך שמועט הדגש והתבלין הס עיקר
וכן נוהגים (רש"י וערוך וכן יל"פ דעת רמב"ם) ר (נד) וי"מ שהוא פת בין מתובלת
בין שאינה מתובלת שעושים אותם כעבים יבשים וכוססין אותם והם הנקראים
בישקוני"ש והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנין להם דינים שאמרנו
בפת הבאה בכסנין. ח ש (כה) לחמניות אותן שבלילתן עבה שקורים
אובליא"ש לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא וברכת המזון ה ואותן שבלילתן
רכה ודקים מאד שקורין ניבלא"ש מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה
אחת מעין שלש א ואם קבע מעודתו עליהם מברך המוציא וברכת המזון (כו) ואי
אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולא

ביאורי הגר"א

כפירוש הראשונים דתניא שם הניחו לפניו מיני תרנימא
מנחך עליהן צורא מיני כסנין והניחו צערוך שם חלל ג"י
הר"ש צ"ע דסוכה צורא מיני מזונות: (כה) לחמניות
כו. עי תי' שם ד"ה לחמניות כו: (כו) ואי אכיל כו.
שם תי"ל צי ועיין תוס' שם ד"ה חלל כו ומ"ש משום דהוי
דבר מועט היינו לר"ש חלל לר"ה ור"י חלל לזה ושומעין

הוא כו. כן פ"י הנ"ל דנריו מדקאמר שערצ זה תבלין
ולכן כי נש"ע ג"כ חלל דגש ושמן וחלל ג"כ שערצ חף
שהרמב"ם כתב דזה שנילושים חלל הרב נהגיה חלק עליו
וכן פרש"י מ"ל צי תבלין הרבה כו ועמ"ל וכן עיקר:
(כד) וי"מ שהוא כו. כמ"ש וכל לחם לידם יבש היה
נקודים תרנומו יבש היה כסנין חלל בתוספתא פ"ו משמע

ברכת אליהו

אינו דבר יבש. אבל גירסת הרא"ש בפ"ב דסוכה סימן י"ג
בתוספתא הנ"ל: הביאו לפניו מיני תרנימא מברך עליהן
בורא מיני מזונות. ולפ"י אין לנו ראייה דפת הבאה בכסנין
היינו שאינו יבש.
(כה) עת"ל בברכות מב א"ה לחמניות: פרש"י אובליא"ש
ולא נהירא דא"כ אפילו לא קבע גמי לברך המוציא שהרי
הוא לחם גמור שהרי סופו עיסה ונראה לפרש דהיינו
גילי"ש מיהו כי קבע סעודתיה עליה מברך עליו המוציא כו.
(כו) בברכות מא ב: איתמר הביאו לפנייהם תאנים וענבים
בתוך הסעודה אמר רב הווא טעונים ברכה לפנייהם ואין
טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה
לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב ששת אמר טעונים
ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה
לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד.
ועיין תוס' שם ד"ה אלא כו: צריך לפרש דמיירי בתוך
הסעודה קודם בהמ"ז דמיירי בה וה"ק חוץ מן הפת הבאה
בכסנין בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז דאין טעון ברכה
לאחריו דפטר ליה ברהמ"ז אפילו לרב ששת דהוי דבר
מועט אבל בלא סעודה אף לאחריו צריך לברך מעין ג'
ברכות. ומ"ש תוס' "משום דהוי דבר מועט", היינו לרב
ששת — דס"ל בתאנים וענבים דטעונים ברכה לפנייהם
ולאחריהם. אבל לר"ה ור"י — דס"ל דתאנים וענבים אין
טעונים ברכה לאחריהם — איז לזה — הטעם, "משום דהוי
דבר מועט" — שהרי גם בתאנים וענבים אי"צ לברך
אחריהם. ושמע"נ מהכא, דפת הבאה בכסנין הנאכלת

סוכר וכו'. ועבדי' סק"פ שצ"י: פ"י ר"ח והערוך והטור
ורשב"א. ומ"ש השו"ע, "וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש
או שמן או חלב כו", כן פירש הרמב"ם בפ"ג מה' ברכות
ה"ט: וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב
בה מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכסנין.
(נג) כן פירש הכ"ז דברי הרמב"ם הנ"ל בסק"ב, מדקאמר
"שעירב בה מיני תבלין". ולכן כתב בשו"ע ג"כ אצל דבש
ושמן וחלב (נ"ב) "שעירב", אף שהרמב"ם כתב בהן
שנילושים. אבל הרב בהג"ה חלק עליו: שזה נקרא פת גמור
אא"כ יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין
לעקור"ך שמועט הדבש והתבלין הם עיקר. וכן פירש
בברכות מא ב ד"ה פת הבאה בכסנין: ומתוך שנותנים בה
תבלין הרבה ואנשים ושקדים ומאכלה מועט כו, ועמ"ל
סקט"ז שכתב: וצ"ע על הרב"י ששינה לשון הרמב"ם כו
וכתב שעירב בה כו' ודברי רמ"א עיקר, עכ"ל. וכן ע"פ.
[ובמעשה רב אות פ"ב: עוגה שנילושה בשמן ותמאה ומי
ביצים כולם נקראים פת הבאה בכסנין].
(כד) כמ"ש: וכל לחם צידם יבש היה נקודים (יהושע
ט, ה). ותרומה: יבש הוא כסנין. הרי דפת כסנין יבש הוא.
אבל בתוספתא דברכות פרק (ו) (ד) ה"ד משמע כפירוש
הראשונים הנ"ל בשו"ע, ולא כדעה זו — שהיא דעת רב
האי גאון, כמו שצ"י בבאה"ג סק"ר. דתנאי שם: הביאו
לפניו מיני תרנימא (מאכל שעשוי מחמשת המינים — רא"ש
סוכה פ"ב סי"ג ומנחת בכורים) מברך עליהן בורא מיני
כסנין. והביאו פערך ערך כסן. הרי דפת הבאה בכסנין

באר הגולה

ב ג"ו והרוקט.
ג הרש"ל לדעת
הרי"ף והרמב"ם נפ"ג
מה"ב וטור ונ"י
לדעת הר"ם.
ד נרכות לו.
ה טור נשם הר"י.

לאחריהם ב (כו) אבל אותם ריקים דקים שנותנים מרקחת עליהם הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרות. ט ג (כח) פת גמור אפילו פחות מכזית מברך עליו המוציא (כט) אבל לאחריו אינו מברך כלום כל שלא אכל כזית. י ד (ל) חביצה (לא) דהיינו פרורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק ה (לב) אם נתבשל אם יש בהם כזית אע"פ שאין בו תואר לחם מברך המוציא וברכת המזון ואם אין בהם כזית אף על פי שנראה שיש בו תואר לחם אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש (לג) ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר על ידי דבש או מרק אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אפילו אין לו תואר לחם ואם אין בהם כזית אם יש בהם תואר לחם דהיינו

ביאורי הגר"א

וכ"כ הרא"ש שם וש"פ ודלא כח"ס נפ"ג דפסחים וזה חלה ס"ג נשם הרא"ש דהיה ר"מ היה חלל אף קי"ל כ"י יוסי דחומר אין יולדן נחושל אע"פ כ"י וליתא דלאן אין ליגמר לענין נכרה כח"ס נכרות ל"ה ז' ולא היה דכ"ע כ"י וע"כ ל"ק ר"י כ"י וכן קי"ל שם ועמ"ל ס"י ש"ח ס"ה: (לג) ואם אינו כ"י. שם ז' חז"ל כ"י וכפ"י תוס' ד"ה חז"ל וכתב הרא"ש פ"י ר"ת ע"י דנש וחלל הערוך פ"י ע"י מרק והגזילס תוס' דמכות ע"ה ז' ד"ה היה כ"י ע"ש והכריחו תוס' דל"ל לומר דליירי

דטענין נכרה לפניהם דנ"ה ל"פ: (כו) אבל כ"י. כח"ס וי"ד א' הניחו כ"י זה הכלל כ"י: (כח) פת כ"י. הרא"ש שם סט"ז ותוס' נכוסה כ"י ז' נשם הירושלמי: (כט) אבל כ"י. עיין ס"ס קפ"ד: (ל) חביצה. ל"ז ז': (לא) דהיינו כ"י. כונו חז"ל דחמרי תוס' שם כד"ה חז"ל: (לב) אם נתבשל אם יש בהם כזית כ"י. שם א' ודמר זירושלמי שם עד כמה יהו פרוסות ר' יוסי נר חז"ל ר"כ נר חז"ל נשם ר"ב עד כזית ולא חילקו זין י"ש בו תואר לחם או לא כמו שחילקו נחז"ל

ברכת אליהו

יוצאין ברקיק המבושל אע"פ שלא נימוח שהבישול מבטלו מתורת לחם. וליתא, דכאן אין ליגמר לענין ברכה ממצה. כח"ס בברכות לה ב: דרש רב נחמן כ"י שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה וחבריו כ"י משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר במחלוקת שניה דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח דברי ר"מ ור' יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נמוח ולא היא דב"ע שלקות מברכין עליהן בפ"ה אע"פ כ"י לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפילו ר' יוסי מודה, וכן קיימ"ל שם. הרי דחלוק דין מצה מברכה. ועמ"ל סימן ש"ח ס"ה סק"ח, דדבר שנאפה אין בו משום בישול, משום דקיימ"ל דשלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה, דגם ר"י מודה לענין ברכה, והו"ה לענין שבת. [ועיין בסימן זה סק"ח].

(לג) ברכות לו ב: אמר רב ששת האי חביצא אע"פ דלית ביה פרוורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. ובפ"י תוס' שם ד"ה חביצא כ"י: לכך ג"ל חביצא היינו פרוורין הנדבקים יחד ע"י מרק או ע"י חלב. וכתב הרא"ש שם פ"ו סימן י': ופיר'ת חביצא הם פרוורי לחם שנדבקין יחד ע"י חלב ודבש ובערוך (ערך חבץ) פ"י שהם פרוורי לחם הנדבקים זה בזה ע"י מרק. והביאם תוס' דמנחות ע"ה ב ד"ה (היה) [חביצא] כ"י. מ"ש. ח"ל התוס': ומפרש ר"ת דחביצא הן פתיתין דקין שמדבקינן אותן על ידי דבש או על ידי חלב ושומן כעין טיגון של מנחה ובערוך פ"י כעין חביצא דחמרי שפירר הפת בקערה ושופך מרק עליהן. והבירחו תוס' בברכות הנ"ל, דאיא לומר דחביצא היינו שלנייק"ק — כפירש"י שמפרין

בסעודה, טעונה ברכה לפניה, דכזה — בברכה שלפניה — לא פליגי ר"ה ור"ב על רב ששת.

(כז) כח"ס במתניתין בברכות מד א: הביאור לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופטר את הפת שהפת טפלה לו זה הפלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופטר את הטפלה. [וכמ"ל סימן ר"ד ס"ב וכמ"ש סק"א, וכמ"ל סימן ר"ב ס"א].

(כח) כ"כ הרא"ש בברכות פ"ו סט"ז ותוס' נכוסה כ"י ב בשם הירושלמי, כג"ל בסק"ו.

(כט) עיין ס"ס קפ"ד ס"ו: שיעור אכילה לברך עליו ברכת המזון בכזית. ועמ"ש בסק"ט.

(ל) ברכות לו ב: האי חביצא דאית ביה פרוורין כזית בתחלה מברך עליו המוציא כ"י.

(לא) כמה חביצא דתמרי (ב"מ ע"ב) שהן נדבקינן. — תוס' בברכות לו ב פור'ה חביצא.

(לב) תניא בברכות לו א: הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה ג' ברכות כ"י. ואמר בירושלמי שם פ"ו ה"א: עד כמה יהו פרוסות ר' יוסי בן אבין ר"כ כ"י מלביה בשם רב עד כזית. ולא חילקו בין יש בו תואר לחם או לא, כמו שחילקו בחביצא שם עמוד ב: והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. וכ"כ הרא"ש שם פ"ו סימן י' ושאר פוסקים. ודלא כח"ס הרא"ש בפ"ב דפסחים סט"ז ובה"ה חלה ס"ב בשם הרא"ש, דההיא — ד, הכוסס את החטה כ"י טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא כ"י — ר"מ היא — דסבר דלא אתי בישול ומבטל לאפיה — אבל אנו קיימ"ל כ"י יוסי דאמר בפסחים מא א אין

באר הגולה

ו תוס' והמרדכי שם.
ז שם נמרדכי.

שהוא ניכר וידוע שהוא לחם מברך עליו המוציא וברכת המזון ואם אין בהם תואר לחם מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אף על פי שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וברכת המזון. (וע"ל סי' קפ"ד כמה שיעור אכילה לנרדך עליו נרכת המזון). יא ו (לד) יש מי שאומר דפירורין שנותנין במים וחמים מתלבנים מחמת הפירורים אזל ליה תוריתא (פי' כלילו אמר תוריתא כלומר תואר הלחם) דנהמא ואין מברך עליה אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש. יב ז (לה) יש מי שאומר שפת השרוי ביין (לדום מרדכי) אינו מברך אלא

ביאורי הגר"א

לענין כזית אין לחלק ח"ש א"ר והוא כו ולי"ק והא דליקט איירי נזליכא תמיד וכן שם לי"ט אי פת לנומה כו וכת' תוס' מ"ז אי ד"ה נרדך כו כפרי"ה כו דלית זה כו וא"ל לזה כיון שהוא פת נפ"ע ח"ש שם אינו כו וכת' התוס' דק"ל כר"ש דנזל נתרלה הוא: (לד) יש כו. שם ד"ה תוריתא כו: (לה) יש כו. הואיל ונתאדם ילא מתורת לחם:

ברכת אליהו

לא נפיק מתואר לחם, כיון שהוא בעין, שהרי יש בו כזית. אבל לענין כזית אין לחלק בין מדובק לאינו מדובק, ובכל ענין אם יש בו תואר לחם מברך המוציא, ומסתמית רב יוסף שאמר חביצא מברך עליו המוציא אם יש בו כזית, משמע אפילו אם יש בו תואר לחם בעינו כזית, ולכן מקשה הגמ' מ, לקט מכולן כו, דמוכח דאע"פ שאין בו כזית מברך המוציא. ח"ש בגמ' שם: אמר רב ששת האי חביצא אע"פ דלית ביה פרוורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. ורבא אומר זה על דברי ר"ש שהוא אמורא, ולא קאמר רבא דהברייתא — הוא ד, לקט מכולן כו" — איירי בדאיכא עליה תוריתא דנהמא. והיינו משום דברייתא ד, לקט מכולן איירי בפרורין שאינם מדובקים, ושם אפילו אין עליה תואר לחם מברך המוציא. משא"כ בחביצא — דאיירי במדובקים — שם דוקא אם יש עליה תוריתא דנהמא מברך המוציא. ולכן אמר עליה רבא: והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא, וכן שם לפ א: פת צנומה בקערה מברכין עליה המוציא. וכתבו תח' שם מב א ד"ה נרדך כו: כפרי"ה דפירש דפרפת פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא. והתוס' סוברים שכדי לברך המוציא צריך תואר לחם. ואין צריך לזה — שיהיה על הפת צנומה תוריתא דנהמא כדי שיתחייב בברכת המוציא — כיון שהוא פת בפני עצמה, ולא פת מדובקת, אי"כ אף אם אין עליה תואר לחם מברך המוציא. ח"ש בשו"ע: אם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אע"פ שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וברכת המזון. ופת' התוס' שם לו ב ד"ה אמר רבא, דקימיל כרב ששת, דחביצא אע"פ דלית ביה פרוורין כזית מברך עליו המוציא, משום דרבא קאי כוותיה, ורבא בתרעה הוא. (לד) בבאב"ג סק"ו ציין לתוס'. וזה בברכות לו ב ד"ה תוריתא. (לת) הואיל ונתאדם יצא מתורת לחם, ומברך בורא מיני

נכתשל כפרס"י חזל דהיאך פליג רב ששת אנרייתא הנ"ל ועוד מחי פריך מליקט מכולן כו הא שם לא נתבשל וכו' תוס' שם ד"ה ליקט וכ"כ תר"י וכי ועוד היאך קאמר ואם מזה כו והא חורין נפרק כל שעה מזה הנאכלת נכל ומשנותיכם כו וא"ל גם נכה"ג היאך תדמה לת"ש צעין הא מחלקין למטה ואם אינו לא כו דוקא לענין תואר לחם דלא נפיק מתואר לחם כיון שהוא צעין חזל

בתוך האלפס לחם, דאיירי בנתבשל, הוא דהיאך פליג רב ששת — דאמר חביצא אע"פ דלית ביה פרוורין כזית מברך עליו המוציא — אברייתא — , אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות הנ"ל בסק"ב. ועוד מאי פריך שם מ, לקט מכולן (פתיתי מנחות — רש"י) כזית ואכלן כו ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, ומוכיח מינה שם בגמ' דהוי לחם ומברך עליו המוציא. הא שם במנחות לא נתבשל, ולכן הוי לחם ומברך המוציא, משא"כ בחביצא שנתבשלה דמברך בורא מיני מזונות. ועין תוס' שם ד"ה לקט מכולן, שחלקו על רש"י שכתב שברייתא זו איירי במנחות, אלא , לקט מכולן קאי אלחם ממוחשת מינין. ולפ"ז ג"כ קשה, שלכן מברך המוציא, משום שזה לחם גמור. משא"כ גבי חביצא, דלדעת רש"י איירי בנתבשלה. ופי' תר"י שם כמו התוס'. ופת' שם תר"י ועוד היאך קאמר , ואם מצה הוא אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, והא אמרינן בפרק כל שעה פסחים לו א מהפסוק: בכל מושבותיכם תאכלו מצות (שמות יב, כ) שרק מצה הנאכלת בכל מושבותיכם אדם יוצא בה ידי חובתו, אבל מצה שאינה נאכלת בכל מושבותיכם אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, ומנחות אינם נאכלים בכל מושבותיכם. ואין להקשות גם ככה — דחביצא היינו פרורי לחם שנדבקו יחד ולא נתבשלו — היאך מרבה הגמ' חביצא למ"ש , ליקט מכולן כזית ואכלן כו, דאיירי בפרורים שהם בעין. הא מחלקין בשו"ע למטה , ואם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אע"פ שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וברכת המזון, משא"כ במחברים מברך המוציא דוקא אם יש בו כזית. הרי דגם אם אינו מבושל, יש חילוק בין פרוורים מחברים לאינם מחברים. וא"כ איך מקשה הגמ' על דין חביצא מ, לקט מכולן כו. ויש לומר דדוקא לענין תואר לחם הוא המחלקין אם הם מדובקים בין יש בו כזית לאין בו כזית, דאם יש בו כזית אע"פ שהוא מדובק

באר הגולה

כורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש (לו) ונראה שאין דבריו אמורים אלא בפירורין או בפרוסות שאין בכל אחת כוית. יג ח אפילו דבר שבלילתו (פירוש לישת הקמה נמים) עבה (לז) אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא אפילו שיש עליה תוריתא דנהמא ואפילו נתחייבה בחלה דברכת המוציא אינו חולך אלא אחר שעת אפייה ט (לח) ויש חולקין ואומרים דכל שתחלת העיסה

ח רבינו יונה ורבינו ירוחם נשם ר' שמשון והרמב"ם.
ט ר"ת נפסחים ל"ז
נחום ונצרכות ל"ז.

ביאורי הגר"א

למפסק כמותו דשם דוקא שאפלה מקודם וכמ"ש הראש"ש זה חלה שם וכן הקונקציות כי וי"ש כיון שאפלה בתנור או באלפס ונעשים לפי כו' (לח) ויש חולקין. הול דעת ר"ת דהא דפליגי ר"י ור"ל נפסחים ל"ז ח' דוקא נבלילתו רכה וכו' סופגנין כי דשם דסופגנין תחילה וסופו פטורה סופו עיסה חייבת כמ"ש נפ"ל דחלה ופליגי נמעשה אלפס ח' הוה לחם או לא חלל נבלילתו ענה כ"ע מורי דחייב ואפי' נשלה נמשקה דמורי ר"י מ"י כיון שתחלתו עיסה חייבת כמ"ש תחילתו עיסה כי ועוד כי ר"ת דה"ה לענין המוליד ממש נמנחות ע"ה ונצרכות ל"ז נטלן לחולקן כי ותי אפי' מנחת ומרסחת ח"ע"פ שמוטגנת נשמן

(לו) ונראה כו' כמ"ש נס"י: (לז) אם בשלה כו' אפי' שיש עליה כו' לאפוקי קנרל שניה שמהייג חס נשלה ודוקא ש"ל תוריתא דנהמל כמ"ש נהגיה וולל כמ"ש ש"ל נצנלי לא שייך תוריתא דנהמל ולאשתמיטת' דברי הראש"ש נפסחים שם ונתי חלה שם שכתב ועוד ה"י חור"ת כי חלל דבר שבלילתו ענה כי ואפי' סופו נשלה נמים כי ה"י מנצך עליה המוליד לאחר נישול כי וה"ה נמי לתנשלים נמים דלא מסתבר לחלק בין מים לשמן כי ור"ת הנהיג כי כדי לנשלה כי אחר שנתנשלה כי ע"ש ואע"ג שכתב נס"י דמ"ש הראש"ש נישול נטלן לאפיה דלא קי"ל כוותי' מ"י נזה אפשר

ברכת אליהו

שלא תימא הואיל ועתידה להחזירה לסולתה תהא פטורה מן החלה מ"ס כיון שאפאה בתנור או באילפס ונעשית לחם קודם שמחזירה לסולתה לא מפטרה במחשבה דמעיקרא מ"ס לחם כתיב והא איתעביד לחם. הרי דיש חילוק בין עשה כבר לחם ללא עשה עדיין לחם. וי"ש הראש"ש שם: כיון שאפאה בתנור או באילפס ונעשית לחם כו'. [ועיין באמרי נעם בברכות שם].

(לח) איתא בפסחים לו א: ת"ר הסופגנין כו' וחלת המסרת כו' פטורים מן החלה מאי חלת המסרת אמר רבי יהושע בן לוי זה חלוט של בעלי בתים אמר ר"ל הללו מעשה אילפס הן ורבי יוחנן אמר מעשה אילפס חייבין כו' מיתביי המעיסה ב"ש פוטריין וב"ה מחייבין החליטה ב"ש מחייבין וב"ה פוטריין איזהו המעיסה ואיזהו תחליטה המעיסה קמח שע"ג מוגלשין (רותחין — רש"י) החליטה מוגלשין שע"ג קמח כו' וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה עשאן באילפס פטור בתנור חייב כו' תיובתא דר' יוחנן כו' לא דכולי עלמא מעשה אילפס פטורין כו'. ותי' חולקין" שבשו"ע הוא דעת ר"ת — שהובא שם בעמוד ב' תוס' ד"ה דכולי עלמא — דהא דפליגי ר"י ור"ל שם בעמוד א', הוא דוקא בפלילתו רכה כמ"ס סופגנין כו' דשם דסופגנין תחילה וסופו פטורה. אבל אם היה סופו עיסה חייבת בחלה. כמ"ש בנ"א בחלה מ"ה: עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה תחלתה עיסה וסופה סופגנין תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבת בחלה. ופליגי — ר"י ור"ל — במעשה אילפס אי היה לחם או לא. אבל בפלילתו עבה, כמ"ס מדרו דחייב בחלה, ואפילו בשלה לסופגנין במשקה — דמורי ר"י דפטורה מחלה, כמ"ס התוס' שם — מ"מ כיון שתחלתו עיסה חייבת, כמ"ס "תחלתו עיסה וסופה סופגנין כו' חייבת בחלה". ועוד כתב ר"ת שם דהר"ה לענין המוציא. ומביא ראה מ"ש במנחות עה ב ובברכות לו ב: היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלן לאכלן מברך המוציא. ומ' אפילו מנחת מחבת

מזונות. אבל אם שרה פת ביין לבן מברך המוציא אם לא נשתנה הפת מצורתו. [ועיין ט"ז סקס"ו ובאר היטב סקס"ו וביאור הלכה ד"ה ביין אדום].

(לו) אבל אם יש בכל אחת כוית מברך המוציא. כמ"ש השו"ע בפע"י: חביצא דהיינו פרוורי לחם שנדבקים יחד ע"י מרק אם נתבשל אם יש בהם כוית אע"פ שאין בו תואר לחם מברך המוציא כו'.

(לז) לאפוקי פפרא שניה שבשו"ע, שמחייב ברכת המוציא אם בשלה. ודעה שניה שמחייבת המוציא, היינו דוקא כשיש לה תוריתא דנהמא, כמ"ש בהג"ה. ודלא כמ"ס שכתב בסקל"ו דבשלה בקדרה במים לא שייך לומר דאית ביה תוריתא דנהמא, ואין מברך המוציא אלא איכ אפה במחבת ואע"פ שיש בו מים. ואשתמיטתיה דברי הראש"ש בפסחים פ"ב סט"ו ובה' חלה ס"ב שכתב: ועוד היה אר"ת כו' אבל דבר שבלילתו ענה מודו כולי עלמא דאיחייב בחלה ואפילו סופו לבשלם במים כו' ח"ע מברך עליה המוציא לאחר בישול כו' והח"י נמי למכושלים במים דלא מסתבר לחלק בין מים לשמן כו' ורבינו מאיר הנהיג בביתו כשהיו לשין עיסה לוי לבשלה במים או לטגנה בשמן היה מצות לאפות ממנה מעט וע"י כך נתחייבה כל העיסה בחלה כו' גם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנתבשלה כו'. ע"ש בדבריו שהאריך בזה. ומדנקט כמה פעמים בישלה במים, מוכח דמירי בסתם בישול דהוא בקדרה ולא שאפה במחבת במים. וע"ז קאמר הראש"ש דמברך המוציא [ועיין ד"א ומ"ש בסקמ"ב]. ואע"פ ש"כ בפע"י י' סקל"ב, דמ"ש הראש"ש — דבישול מבטל לאפיה — דלא קימיל בוותיה, ולכן כתב השו"ע שם דחביצא אע"פ שבישול מברך המוציא. ואיכ אמאי כתב כאן השו"ע דבר שבלילתו ענה אם בשלו אין מברך עליה המוציא. מ"מ בזה אפשר למפסק כמותו — כר"ש. דשם — בחביצא — דוקא שאפאה מקודם, אמרינן דאין בישול מבטל לאפיה. וכמ"ס הראש"ש בה' חלה שם: וכן הקונקציות ששינוי דחייבות (בחלה) מפרש בירושלמי

עבה אפילו ריכבה אחר כך במים ועשאה סופגנין (פירוש עיסה שלשה ועשאה

ביאורי הגר"א

שמה תמלך לעשות חררה לננה א"ר מנח נריכין אלו מכריזין צלילין לענדין ענינין ר"ל חצילין דיהון ענדין לון פחות מכשיעור דלינין סנדין שהיה פטורה והיא חייבת והטעם משום גזירה כח"ל ולית שהירושלמי חולק על גמ' דין דליג י"ל דס' מיירי בלקח מתנו מעט לאפותה וגזרינן על כולה וגמ' דין בלא לקח מתנו כלום וכן כותה כליוודין אצל כענין חייב צכ"ע דנה שיך למינן יותר ועיי"ד סי' שצ"ט ס"ז וס"ז ועוד ראיה ממ"ש זירושלמי שם וזרפ"ד שם העושה עיסה ע"מ לחלקה צק פטורה מן החלה א"ל והתנינן נחתום נחתום שעה שחור לחלק חייב נחלה א"ל אל תשיבני נחתום נחתום לא נדעתו הדנר תלוי נדעת הלוקחות הדנר תלוי שמה יומל לקוחות והוא חוזר ועושה אותו עיסה וכן הוא הטעם נחלות תורה כמ"ש זירושלמי שם וננוי פי כ"ש לענין מנה אלא נתר דעתו

והיה לנשלה נמים ועתו"ס שם ד"ה לכ"ע כר ושם נצרכות ד"ה לחם כר ועתו"ס נפסחים ל"ז ז' ד"ה פרט כר ולקמן מיירי כר והר"ש והרמב"ן חלקו עליו וכתב הא דתנן תחילתה עיסה היינו שעשאה מתחילה ע"ד לחם גמור ואח"כ נמלך לעשות סופגנין אצל עשאה מתחילה ע"ד לעשות סופגנין היינו רישא שם תחילה וסופה סופגנין ורא"י חת"ש נצרכות שם לחם העשוי לכותה פטורה וכן הקשו תוס' שם ומש"ש כענין חייבת היינו משום דמתחלה נשאר עיסה ח"ש שם מעשה מוכיחין כר ח"ש שמה תמלך לעשות לחם כמ"ש זירושלמי שם חולא איתתא שללה לר' מנחם צנין דחלה נעיל למיענד אלוותי איטרי ותהא פטורה מן החלה ר"ל עיסתי סופגנין א"ל למה לא ר"ל פשיטא דפטורה אחא שאל לאנני א"ל חסור שמה תמלך לעשות עיסה כר רב אמר עיסת כותה חייבת נחלה א"ר צון

ברכת אליהו

דסובר דגזרינן שמה תמלך — חולק על גמרא וידן בברכות, ולא גזר שמה תמלך לאפותה, מדכתבה הטעם ד, כעבין חייבין, משום ד, מעשה מוכיחין עליה. ר"ל דשם — בירושלמי — מיירי בלקח ממנו מעט לאפותה, לכן גזרינן על כולה שמה תמלך לאפותה. ונברא וידן מיירי בלא לקח ממנו בלום לאפותה, לכן לא גזרינן שמה תמלך, לפיכך חייב רק אם, מעשה מוכיחין. וכן מאי דאיתא בברכות שם — דכותה פטור מן החלה, ולא גזרינן, "שמה תמלך" — הטעם משום דבכותה אינו עשוי לאפות, ודינו כדן ליבדדן. דאיתא בברכות לח א: עשאן כר כלמודין (כנסרים בעלמא שלא תקפיד על עריסתם — רש"י) פטורים. אבל אם עשאן "בעבין חייב בכל ענין בחלה, אע"פ שלא לקח ממנה מעט מאפה, דבה שיך למגזר יותר כנ"ל. ועיורר סימן שצ"ט סי"ב. ועיין שם בס"פ: לחם העשוי לכותה מעשה מוכיחין עלית עשאה כעבין דהיינו שצרכו ועשאו כבורת לחם חייב ואם לאו פטור. וזה כמ"ש, דאם עשאן, "כעבין" חייב בכל ענין בחלה, ואע"פ שלא לקח ממנה מעט מאפה. ועוד ראיה — דתלוי לדעת מה עשאה תחילה — כמ"ש בירושלמי שם ה"ה וברפ"ד שם ה"א. וז"ל הירושלמי בפ"א ה"ה: העושה עיסה ע"מ לחלקה בצק פטורה מן החלה א"ל והתנינן נחתום ששעה שאור לחלק חייב בחלה א"ל אל תשיבני נחתום נחתום לא נדעתו הדנר תלוי נדעת הלוקחות הדנר תלוי שמה [לא — ד"א] יפצא לקחות והוא חוזר ועושה אותו עיסה. הרי דהדנר תלוי בדעתו. וכן הוא הטעם בחלות תורה. כמ"ש בירושלמי שם — על מתני' פ"א ה"ד: חלות תורה ורקיני גזיר עשאן לעצמו פטור למכור בשוק חייב — לא נדעתו הדנר תלוי נדעת הלוקחות הדנר תלוי שמה [לא — גירסת הגר"א] ימצא הלוקחות ונטבלו מיד. וכן הוא בגמ' בפסחים פרק כל שעה לח ב לענין מצה — : מהו שיצא

ומרדושת, אע"פ שמדונגות בשמן. והר"ה לבשלה במים דמברך המוציא. ועתו"ס בפסחים שם ד"ה לכריע כר ושם בברכות ד"ה לחם כר שכתבו כנ"ל. ועתו"ס בפסחים לו ב ד"ה פרט לחלוט, שכתבו — אמאי דאיתא בגמ': לחם עוני פרט לחלוט — : משמע דחלוט הו' לחם אלא דלא הו' לחם עוני והא דאמרנן בסמוך מאי חלות המסרת חלוט של בעלי בתים משמע דלא הו' לחם מדפטר מן החלה לקמן מיירי בבבליהו רכה.

והר"ש בחלה שם והרמב"ן בתחלת הלכות חלה חלקו על ר"ת, וכתב שם הר"ש הא דתנן בחלה שם, "תחילתה עיסה כר", היינו שעשאה מתחילה ע"ד לחם גמור ואח"כ נמלך לעשות סופגנין אבל עשאה מתחילה ע"ד לעשות סופגנין היינו רישא שם, "עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין". וראיה ממש בברכות שם: לחם העשוי לכותה פטור מן החלה. וכן הקשו תוס' שם ד"ה לחם על ר"ת. ופשיטא, "עשאן בעבין" (ערוכה ומקוטפת בגלוסקאות — רש"י) חייבין, ומשמע שם אע"פ שאינו עושה מזה לחם לבסוף, מ"מ חייב בחלה, היינו משום דמתחלה כשאר עיסה, לכן גזרו לחייב בחלה. וזהו שאמרו שם בגמ': מעשה מוכיחין עליה. אינ — לכן גזר — שמה תמלך לעשות לחם, כמ"ש בירושלמי חלה פ"א ה"ד: חולא איתתא שאלה לר' מנחם צנין דחלה נעיל למיענד אלוותי אסרי ותהא פטורה מן החלה — ר"ל עיסתי סופגנין — א"ל למה לא — ר"ל פשיטא דפטורה — איתא שאל לאנני א"ל חסור שמה תמלך לעשות עיסה כר רב אמר עיסת כותה חייבת בחלה א"ר מנחם צנין דחלה נעיל למיענד אלוותי אסרי ותהא פטורה מן החלה — ר"ל עיסתי סופגנין — ר"ל חביצין — וידעון עבדין לון פחות מכשיעור דלינין סנדין שהיה פטורה והיא חייבת. והטעם משום גזירה כח"ל. ולא תימא שהירושלמי —

ש.נמלך לבשלה" חייבת בחלה, אבל בגולה מתחילה ע"מ לבשלה פטורה מחלה, וזה כדעת הר"ש והרמב"ן. וכן כתב ב"א שזו כותה נכנו. אולם כתוב שם שזה בס"ב, וס"ט הוא.

3 לא מצאתי שם בסעף ב' רמז לענינו. וז"ל שיש כאן ט"ס וכוונת רבנו למש"ש השו"ע: לגלגה לעשות ממנה לחם ונמלך לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה חייבת שכבר נתחייבה משעת גלגול. ומשמע דוקא

כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן מברך עליהם המוציא (והנהגו (לט) להקל)

ביאורי הגר"א

משא"כ נהמוליא וכסי ראשונה של ר"ת צנרכות ד"ה הנ"ל
אלא שר"ת חזר צו מכה ההיא צרייתא הנ"ל נטלי כח
וכבר תי כנ"ל וכ"כ ר"י ו"ש ש"ע צמי ראשונה אפי'
דבר כח ולפ"י כח ר"ל צנמלך אפי' לענין המוליא פטור
כחש"י וכנ"ל ועוד הניח הר"ש והר"ש צמי כ"ש ר"י
לדון מדרך המוליא מו"ש צמי כ"ש ר"י ו"לדון כח
אזל לא צנמול כח וק"ל כח יוסי והא דמורין צנרכות
שם צומן שהפרוסות קיימות ההיא דר"י ה"ל. ול"ע הא
וסקין שם ל"ה צי ע"כ לא קאמר ר"י כח ולף ע"ג
דנפסחים שם לא וסקין כן כי תוספות שם ההיא לפי
הסוגיא דשלוקות מנרך ש"כ אזל אן ק"ל דמנרך צפה"ל
וג"כ ק"ל כההיא צרייתא הנ"ל וצומן שהפרוסות וכנ"ל
ס"י: (לט) ונהגו להקל. ר"ל כסי ראשונה דספיקא

ברכת אליהו

בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא כו' ואפילו נתחייבה
בחלה דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה.
ומ"ש, "ואפילו נתחייבה בחלה", ר"ל דאירי בממלך, אפי'
לענין המוציא פטור. כמו שמבאר השו"ע והולך, "דברכת
המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה", וכנ"ל. [ועיין
ד"א]. ועוד הביא הר"ש שם והרא"ש בפסחים פרק כל שעה
סימן ט"ז ראיה דאין מברך המוציא במ"ש בפסחים כל שעה
שם מא א: ר' יוסי אומר יוצאין (ידי מצה — רש"י)
ברקיק השרוי אבל לא במבדל. והטעם משום שהבישול
מבטלו מתורת לחם, וקימיל כו' יוסי. והו"ה לענין ברכת
המוציא, אין מברכין אם נתבשל לאחר מכן. והא דאמרין
בברכות לו א שאם אפאו ובישלו בזמן שהפרוסות קיימות
מברך המוציא, ההיא דר"מ היא, דפליג אר"י, וס"ל דבישול
אין מבטלו מתורת לחם. — כ"כ הר"ש והרא"ש שם. וצ"ע
הא מסקינן שם לח ב: ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם (דבישול)
מבטלו מתורת לחם) אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא
אבל הכא (בברכה) אפילו ר' יוסי מודה, הרי שיש הבדל
בין דין מצה לדין ברכה. ואע"ג דבפסחים שם לא מסקינן כן
— דהטעם במצה משום דבעינן טעם מצה — דעולא מדמי
התם דין צלי בפסח — לענין בישול לאחר שצלאו — לדון
אפי' במצה — שבישלה לאחר אפייה. ולפי הגמ' בברכות
הרי יש לחלק דשאני מצה דבעינן טעם מצה, משא"כ בפסח.
כתבו תוס' בפסחים שם ד"ה עולא, דסוגיא ההיא לפי
הסוגיא דשלוקות בברכות שם, דשלוקות מברך שהכל נהיה
ברבור, והיינו משום שאזיל ליה עיקרו של פרי ע"י בישול,
וא"כ גם בסוגיא דשלוקות דבברכות, אין לנו הכרח לחילוק
שבין ברכות למצה, אבל אן קימיל דשלוקות מברך עליהן
בורא פרי האדמה, דלא אזיל ליה עיקרו של פרי ע"י בישול,
וא"כ הוכרחנו לתרץ דיש חילוק בין ברכות למצה. וג"כ
קימיל בההיא ברייתא הנ"ל — "ובזמן שהפרוסות קיימות
מברך המוציא" דמוכח מיניה שאין בישול מבטלו מתורת
לחם לענין ברכה, וכנ"ל פת"י סק"ב. והו"ה הכא כל
שתחלת העיסה עבה, אע"פ שבישלה, מברך המוציא. [וע"ל
סקמ"ן].

(לט) ר"ל כסברא ראשונה — דאין מברך המוציא, דספיקא

אזלי וכן צעיקת הכלבים וחמורו שם איזו עיסת הכלבים
רש"ל חומר כל שערצ צה מורסן מתחיתא חמורה כן צומן
שהרועים אוכלין פעמים שאין הרועים אוכלין מומה ר"י
חומר כל שעשה כענין ותמי כן עשאו כענין חייבת עשאו
לימודין פטורין ר' נח צס שמואל ר' אמי צס ר"ה
רונה אפי' עשאו קלוסקין והא תנינן אס אין הרועים
אוכלין מומה תפטר שעשה משה ראשונה שלא יאכלו
הרועים מומה אלא חילוק נתר דעתו ולפ"י ר"ל ור"י
דפליגי היינו משום דמחלפה כמו צעיקה לכותה וער"ן
צפי כ"ש וכן לענין המוליא פטור והא דאמר"י נטלה
לאוכלה כח צמחנת סולת א"כ אף צמחנת ומרחשת אלא
משום דמנה מועט הוי כמו אפיו. ותר"י כי אף דבר
דמחית נחלה אפי' לענין המוליא פטור דהלא תלוי בגלגול

אדם בחלת תודה כו' עשאו לעצמו אין אדם יוצא בהן
למכור בשוק יוצא בהן כו' וטעמא מאי אמר רבה כל לשוק
אימלוכי ממלך אמר אי מזדבן מזדבן אי לא מזדבן איפוק
בהו אנא. אלמא בטר דעתו אזלינן. וכן בעיקת הכלבים —
בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת בחלה — אמרו בירוש'
דחלה פ"א ה"ה: איזו עיסת הכלבים רש"ל אומר כל
שעירב בה מורסן מתניתא אמרה כן בזמן שהרועין אוכלין
פעמים שאין הרועים אוכלין ממנה ר"י אומר כל שעשה כענין
ותני כן עשאו כענין חייבת עשאו לימודין פטורין ר' בא
בשם שמואל ר' אמי בשם ר"ח רובה אפילו עשאו קלוסקין
והא תנינן אס אין הרועים אוכלין ממנה תפטר שעשה
משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה. אלמא אזלינן
בטר דעתו. ואפילו ר"ל ור"י דפליגי על ר' בא בשם שמואל
וסבירא להו דאין הדבר תלוי בדעתו, היינו משום דמחלפה
בעיסה רגילה שעשויה ע"מ לאפות, כמו בעיסה לכותה כנ"ל.
ועיין ר"ן בפרק כל שעה שם שהאריך בראייה זו. וכל הני
דפטורים מחלה, כן הוא לענין המוציא דפטור. והא דאמרין
בברכות לו ב: היה עומד ומקריב מנחות בירושלים כו'
נשלל לאכלן מברך המוציא. ואע"ג דיש מנחות דהם בשעת
אכילה סופגין, ועומדים לזה מתחילה, ואפי' מברך המוציא
כתב הר"ש בחלה פ"א מ"ה, ד"ל דאירי במנחת סולת
שנאפית בתנור ואינה סופגין בשעת אכילה. א"כ איירי אף
במנחה שנאפית במחבת ומרחשת, אלא משום דשמנה מועט
הוי כמו אפיו, וע"כ מברך המוציא. ותר"י כת' בברכות
בסוגיא שם, דאף דבר דמחייב בחלה, אפי' לענין המוציא
פטור, דחלה תלוי בגלגול. ואם בשעת גלגול בלילתה עבה,
אע"ג שאח"כ נעשית סופגין מתחייב בחלה. משא"כ בברכת
המוציא תלוי בשעת אכילה, אם בשעת אכילה הוי סופגין
אין מברך המוציא. וכפברא ראשונה של ר"ת בברכות מ"ה
לחם הנ"ל, דיש חילוק בין חיוב חלה לברכת המוציא מר"ע
הנ"ל. אלא שר"ת חזר כו' מבה ההיא ברייתא הנ"ל, נשלל
לאכלן כו', דמוכח מינה דמברך המוציא אע"ג דעכשיו הם
סופגין. ומאי דקשה אמאי מברך המוציא, כבר תירצו הר"ש
כנ"ל. וכ"כ ר' ירחם חלק אדם נתיב ששה עשר חלק ה'.
וי"ש שר"ע כפברא ראשונה: אפילו דבר שבלילתו עבה אם

(מ) וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא ע"י שיברך על לחם אחר תחלה. הגה: (מא) כל זה לא מייירי אלא גדלית ניה (מב) לאחר אפייה תואר לחם (לשון הטור והפוסקים) אכל אי לית ניה תואר לחם כגון לחקש"ן שקורין גל"ל ורמז"ל כ"ע אין מנצרכין עליהם המזל ולא נ' נצרכות דלא מקרי לחם אכל פשטידל וקרעפלי"ך מקרי תואר לחם (מנצרכי פרק כל שעה) (מג) ואין לאכלם אלא ח"כ צירך על שאר הפת תחלה וכל זה לא מייירי אלא נעיסה שאין זה שמן ודגש וכיוצא בו אלא שמתנון בהם אכל אם נילוג בהם כנר נתנאר דינו אלא פת הנאה נכסנין. יד י חלוט (פי' כמין פת חולטין אותו נרותחין) שאחר כך אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא. הגה: (מד) וכן דבר

ביאורי הגר"א

לדע' ר"ת: (מב) לאחר אפייה כו'. עומ"ל אכל הראש"ש נפ"ש דפסחים סט"ז כי ועוד היה אור"ת כי לאחר הנישול כו' אכל ורימז"ש כו': (מג) ואין לאכלם כו'. כמ"ש נשיע וי"ש כו': (מד) וכן דבר כו'. כר"י נפ"ש שס ועומ"ש שס ד"ה [לכ"ע] ולר"י נראה כו' ולר"י

דרבנן הוא ואף נצמח"ז אם לא אכל כדי שביעה ותוה הטעם פי ג"כ נס"ז והלכה כו' ועומ"ל ושם (נצמ"ה) [נצמ"ז] ח"ל להתל"ל דאורייתא ועי"ד ס"י שח"ט ס"ג שסתם כס' ראשונה: (מ) וי"ש כו'. הראש"ש נפ"ש שס: (מא) כ"ז כו'. תו שס ושם אף שח"ט נחלי אף

ברכת אליהו

תוריתא דנהמא אפי"ג דמסתמא חייב בחלה. וכע"ז כתבו התוס' בברכות לו ב ד"ה לחם. (מב) עומ"ל סק"ל: ג"ל דנקט אפייה משום דהבא מייירי שאפה הפשטיד"ל במחבת במשקה או במים דאם בישלו בקדירה פשיטא דלא הוי תואר לחם אפילו לחם גמור שבשל אח"כ כו'. אבל הראש"ש בפ"ב דפסחים פמ"י כתב: ועוד היה אומר ר"ת ז"ל דכי היכי דמחייבי בחלה ה"נ מברך עליו המוציא לאחר הבישול כו' אבל ורימז"ש שקורין לטריי"א היה אומר ר"ת שאין מברכין עליו המוציא שאין בהו תוריתא דנהמא אפי"ג שנתחייבה עיסתה בחלה. ורימז"ש הוא מבשל. ומזהה"ל מן הכלל ורימז"ש משום דלית ביה תוריתא דנהמא, משמע דשאר דברים שיש בהם תוריתא דנהמא, אף אם נתבשלו חייב בחלה, ומברך המוציא, מכיון שהיה בתחלה עיסתו עבה. [ועמ"ש בסק"ל].

(מג) אין כוונת הרמ"א ש מצד הדין אין לאכלם אלא אי"כ בירך על שאר הפת תחלה. שהרי הרמ"א כתב מקודם בסעיף זה ש, נהגו להקל", וביארנו בסק"ל דר"ל כסברא ראשונה שמברכין מזונות. אלא כוונתו פמ"ש בשו"ע: וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא ע"י שיברך על לחם אחר תחלה. [וכ"כ הט"ז בסק"ל].

(מד) איתא בפסחים פרק כל שעה ל"ז א: ת"ר הסופגנין כו' חלת המסרת כו' פטורים מן החלה מאי חלת המסרת אמר רבי יהושע בן לוי זה חלוט של בעלי בתים אמר ר"ל הללו מעשה אילפס הן ורבי יוחנן אמר מעשה אילפס חייבין. והרמ"א — שפסק דדבר שבליילתו רכה שאפאו בתנור או באילפס בלא משקה מברך המוציא — הוא פרי.

דרבנן הוא. — ואף בבהמ"ז, אם לא אכל כדי שביעה, הוי ספיקא דרבנן, ואינו מברך בהמ"ז. — ומה הפעם פסק ג"כ השו"ע בפ"י: והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנין להם דינים שאמרו בפת הבאה בכסנין. והיינו דמברך בורא מיני מזונות דספיקא דרבנן לקולא. — ועמ"ל סק"ל שגם הוא כתב כדבריו הנ"ל, שלענין ברהמ"ז, אם לא אכל כדי שביעה, הוי ספיקא דרבנן, ואינו מברך ברהמ"ז. אבל, אם שבע ממנו הוי ספק דאורייתא וצריך לברך ברהמ"ז מספק כמ"ש סימן קפ"ד ס"ד. [ועמ"ש בזה בסימן קפ"ח הערה 2]. ולכאורה לפי"ז גם בסעיף ו' בסימן זה היה צריך המ"א לכתוב כן, שאם אכל כדי שביעה, הוי ספק דאורייתא וצריך לברך ברהמ"ז. אולם שם בפ"י ח"א להמציא ספק דאורייתא, דפת הבאה בכסנין גופא, אם קבע סעודתו עליה, מברך המוציא וברכת המזון, כמבאר בפ"ח לעיל. וא"כ בקבע סעודתו עליה אין ג"מ אם יש לזה דין פת או פת הבאה בכסנין. משא"כ בדיננו, מכיון שזה מבושל, אם אין על זה דין פת, הרי ברכתו מזונות, אף אם קבע סעודתו עליה. ועי"ד סימן ששים פ"ג שסתם כסברא ראשונה.

(מ) ז"ל הראש"ש בפסחים פרק כל שעה סט"ז: ורבנו מאיר היה נוהג כשלשין עיסה בביתו כדי לבשלה במים או לטגנה בשמן כו' לא היה מברך עליה המוציא אלא מברך על לחם אחר ואח"כ אכלה.

(מא) אף שחייב בחלה אף לדעת ר"ת, כנ"ל בסק"ל, מ"מ כיון דלית להו תוריתא דנהמא אין מברכין עליהן המוציא. וז"ל התוס' בפסחים לו ב ד"ה דכולי עלמא: ורבנו תם היה אומר דאף על גרימז"ל אין מברך המוציא דלית בו

בסק"ל שאין הבדל בין חיוב חלה לברכת המוציא. וזה כסברא אחרונה, דכל שתחלת העיסה עבה אפילו בישלה לאחר מכן מברך המוציא. וגם בדין גורס בדברי רבנו "כס"א ופידש והיינו כסברא אחרונה.

ובמה שכתב רבנו דאין מברך המוציא. דספיקא דרבנן הוא, עיין מה שכתבו בענין זה הט"ז סק"ל ומ"א סק"ל ומ"ב סק"ל וביאור הלכה ד"ה ונהגו להקל ושער הציון אות ע"א

4 ביו"ד סימן ששים לא מצאתי שום ראיה לסברא ראשונה. ולכן ג"ל דט"ס הוא והיה כתוב ראשי תיבות "כס"א, וטעו המדפיסים, ופירשו כסברא א', ולכן הדפיסו "כסברא ראשונה" והפירוש הנכון הוא "כסברא אחרונה". וכתב שם השו"ע — בדין חלה —: גלגלה לעשות ממנה לחם וגמלך לבשלה או טגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה חייבת שכבר נתחייבה משעת גלגול. ונקט כאן רבנו כדיעה המובאת לעיל

באר הגולה

כ זרכות ל"ז.
ל שם בגמרה.

שנליתו רכה שאפלו נתנור נלא משקה דינו כפת ומנרך עליו המוציא ושלש זרכות וכן אס אפלו נלילפס נלא משקה (תוס' והר"ש והר"ן פרק כל שעה ורמז"ס פ"ו מהל' חלה ושללחות וטור) ומעט משקה שמושחין נז האילפס שלא ישרוף העיסה לא מקרי משקה (הנהגות מ"י פ"ג מהל' זרכות) (מה) אכל דנר שנליתו רכה וטננו נמשקה לכלי עלמל לאו לחס הוא (תוספות והר"ש ור"ן והר"י פ' כינז מנרכין). מו כ (מו) טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבין בה ונאפה שם מברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וברכת המזון אבל טרית"א (מו) שלוקחין קמח ומים ומערבים אותם ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואפילו קבע סעודתו עליו. מז ל נהמא דהנדקא והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים (מה) וכן לחם העשוי לכותה שאין אופין אותו בתנור

ביאורי הגר"א

מרתח: (מה) וכן לחם כו. צ"ע למה לא חילק בין כענין ללימודין כמו שמתקן צטור ור"י וכמ"ש בגמ' לענין חלה ותשס לנודים לענין המוציא דכל הי"ל לענין חלה ליחמור שם וכ"כ הרא"ש החילוק זה חלה ס"ב וס"ג וכן הרא"ש ושי"ב וכ"כ צ"ח ס"י ש"ט ס"ז ונראה דהשי"ע סובר דוקא לחלה שייך לחלק משום דמיחלפא בשאר לחם או גזירה שמה תמלך משא"כ לענין המוציא: (מט)

ברכת אליהו

חלה שיה לדין המוציא, שאם קבע סעודתו על פת הבאה בכסנין — שחיבת בחלה — מברך המוציא, ומדאיתא בגמ' ד, טריתא פטור מן החלה, ש"מ דאפילו בקבע סעודתו עליו מברך במ"מ. וי"ש השו"ע: אבל טריתא כו' ואין מברכין עליו אלא במ"מ וברכה אחת מעין שלש ואפילו קבע סעודתו עליו. [וע"ל סקל"ח].

(מז) הוא מאי דאיתא בברכות לו ב: טריתא פטור מן החלה מאי טריתא איכא דאמרי גביל מרתח. ופירש"י שם רש"י) פטורים. ומשם למדים לענין המוציא, דכל הדינים ושופכים על הכירה כשהיא נסקת.

(מח) צ"ע למה לא חילק בין „כעבין“ ל„לימודין“, כמו שמחלק בסור, שכתב: ואם עשאה כעבין פירוש ערוכה ונאה כעין גלוסקא חייבת בחלה ומברך עליה המוציא. וכן חילק ר' ירחם ספר אדם נתיב עשרים ואחד חלק ג', וכמ"ש בגמ' — לענין חלה — בברכות לו ב: עשאו כעבין חייבין כלמודין (כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריסתם — רש"י) פטורים. ומשם למדים לענין המוציא, דכל הדינים הנ"ל בשו"ע, לענין חלה איתמר שם, וגמרינן מינה לענין המוציא, וכנ"ל בסקמ"ו. וכ"כ הרא"ש החילוק בין „כעבין“ ל„כלמודין“ בה חלה ס"ב וס"ג, וכן הרא"ש במסכת חלה פ"א מ"ה ושאר פוסקים. וכ"כ פירוש סימן שצ"ט מ"ז לענין חלה: לחם העשוי לכותה מעשיה מוכיחים עליה עשאה כעבין דהיינו שערכו ועשאו כצורת לחם חייב ואם לאו פטור. וא"כ צ"ע אמאי כאן השר"ע לא חילק — גם לענין ברכת המוציא — בין „כעבין“ ל„לימודין“. ונראה דהשר"ע סובר דוקא לענין חלה שייך לחלק בין „כעבין“ ל„כלמודין“, משום דאם עשאו כ„עבין“ מיחלפא בשאר לחם, אז גזירה שמה תמלך,

ועתים שם ע"ב ד"ה (לכ"ח) [דכ"ע]: ולר"י נראה דכד' יוחנן קימ"ל כו' ואמר ר"י דעל ידי משקה מודה ר' יוחנן דמעשה אילפס פטורה ואין מברך עליו המוציא כו' ואמר ר"י דדוקא בבלייתו רכה פליגי דר' יוחנן סבר אפיתו באילפס עושהו לחם וחייב בחלה ור"ל סבר אין עושהו לחם ופטור אבל בלילתו עבה כולי עלמא מודד דחייב בחלה אפילו ע"י משקה דהא חיוב חלה הוי משעת גלגול כו'.
(מה) דע"י משקין, ר' יוחנן מודה דלא הוי לחם. — כ"כ תוס' בפסחים, כנ"ל בסקמ"ד. וכן כתבו התוס' בברכות לו ב פו"ח לחם כו'.

(מו) ברכות לו ב: טרוקנין חייבין בחלה. ואיתא שם: מאי טרוקנין אמר אב"י כובא דארעא. ועיין רש"י שם ד"ה כובא דארעא: עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושים באילפס. וי"ש לח א: האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא הוא גובלא בעלמא הוא ומברכין עלויה במ"מ מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ וג' ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. ולכן חייבת הכובא בחלה, כיון דמברך המוציא בקבע סעודתו עליה. דעיסה שחיבת בחלה, ומצה שיוצא בה ידי חובתו בפסח, ולחם כסנין שמברך עליו המוציא בקבע סעודתו עליו, דין אחד להם. וכמ"ש בירושלמי חלה פ"א ה"ג: רבי יוחנן אמר טריקטא חייבת בחלה ואמר עליו המוציא לחם מן הארץ ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. ומ"ש בירושלמי „ואמר עליו המוציא“, היינו בומן שקבע סעודתו עליו, דמסתמא אין הירושלמי חולק על תבבלי. ואמר שם בבבלי בברכות: טריתא פטור מן החלה. וממה שכתבנו לעיל, דדין

אלא כחמה מברך עליו בורא מיני מזונות. יז מ (מט) פשטיד"א הנאפת בתנור כבשר או בדגים או בגבינה מברך עליה המוציא וברכת המזון. הנה: (א) ודוקא שאפלו נתנור נלל משקה חלל אם אפלו נמחנת נמשקה חין לנרך עליו ואין לאכלו רק תוך הסעודה כמו שנתנאר (דעת עמנו וכ"כ ע"ל).

מ אגור ושנלי הלקט
נכס רני ישיה.
א כתובות ס"ח.
ב חולין ק"ז.
ג ע"ס.
ד ר"י נספ"ח ונרכות
נכס י"ח.

קסט דין שמש הסעודה. ובו ג' סעיפים

א א (א) כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח והאדם תאב לו צריך ליתן ממנו לשמש מיד (ב) ומדת חסידות הוא שיתן לו מיד מכל מין ומין ב ולא יתן לו כל זמן שהכוס בידו או ביד בע"ה (ג) (ודוקא לשמש חלל לאחר שנסעודה מותר ליתן נכי חלי גוונא) (הר"י ס"פ חלו דברים). ג (ד) ואסור ליתן לו פרוסת פת אא"כ יודע בו שנמל ידיו. ב ד (ה) לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיכרך

ביאורי הגר"א

אנהו נר חיהו כח וערש"י ד"ה וחד כח ח"ש מיד מכל כח והולרך רש"י לזה דל"א לומר לגמרי מחד מין דהא אמרינן משיריין כח כח"ש ס"י ק"ע ס"ג: (ג) ודוקא כח שלכן אמרו לשמש ועמ"ל: (ד) ואסור כח. כח"ה ר"י"ף ע"ס דל"א לתוך פיו ועמ"ל: (ה) לא יתן כח. מהכ"ל ס"ח ואסור כח:

פשטידא כח. עיין ח"א: (ג) ודוקא כח. כח"ל ס"י"ג והוא תחילתו עיסה וסופו סופגנין ונפלותה דשם חלל הט"ז חלק על כ"ז ואמר והוא כיסגין כח"ל ס"ז וס"י"ג נהג"ה וכ"ז כח ולכן דוקא קצנע עליהו ועמ"ל:

קסט (א) כ"ד כח מיד. כתובות ס"ח ח' הכל משהין כח ח"ש מיד ושם כללל כח: (ב) ומדת כח. שם

ברכת אליהו

ספי לא משתעי אליהו בהדיה. וערש"י ד"ה וחד כח: בתחילת סעודה לשובע ומשאר המינין משהו עד שיגמור סעודתו. וי"ש השר"ע: ומדת חסידות הוא שיתן לו פיר מכל מין ומין. והיינו אפילו אין בו ריח צריך ליתן מיד מכל מין ומין, שאם יש בו ריח חייב ליתן מיד מכל מין ומין מעיקר הדיון, ולא רק ממדת חסידות. והצורך רש"י לזה — להוסיף, "ומשאר המינין משהו עד שיגמור סעודתו" — דא"א לומר שנתן לו לגמרי מחד מין, ומהשאר לא נתן, דהא אמרינן בעירובין ג' ב: משיריין פאה בקערה (והוא מאכל שמש — רש"י). והיינו שבכל קערה משיריין. כמ"ש השו"ע בפיומן ק"ע ס"ג, וכמ"ש בסק"ה.

(ג) שלכן אמרו בחולין ק"ב: לא יתן אדם פרוסה לשמש בין שהכוס בידו בין שהכוס בידו של בעל הבית שמה יארע דבר קלקלה בסעודה. ומדנקט, "לשמש", דייק הרמ"א (ודוקא לשמש כו'). ועמ"ל סק"ב: פ"י ביד השמש דמתוך שהוא טרוד בפרוסה ישפך הכוס וי"מ בזמן שהכוס ביד האורח שמה יענין בעל הבית באורח שלא יחסר לאורחים וישפך הכוס.

(ד) איתא בחולין ק"ב: לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא א"כ יודע בו שנטל ידיו. והשר"ע שהשמיט "לתוך פיו", הוא כפירשת הר"י"ף שם — שהביא גמ' זו בברכות סופ"ה — דל"א "לתוך פיו". ועמ"ל [שכתב — על דברי הטור שהשמיט, "לתוך פיו" — ומדברי רבנו גראה דלתוך פיו לא דוקא אלא אפילו לידו גמי אסור. אולם מדברי הר"ף הנ"ל מ' שלא גרס בגמ', "לתוך פיו". ועיין סימן קס"ג ס"ב בהג"ה ומש"ש בסק"ה].

(ה) נלמד מהג"ל פ"א: ואסור ליתן לו פרוסת פת אא"כ יודע בו שנטל ידיו. [ועיין מג"א סק"ה וסק"ו].

כח"ל בסק"ח, משא"כ לענין המוציא. [ועיין מג"א סק"ג]. (מט) עמ"ל סק"ד: אפילו לא קבע עליו דהנתו לא מבטלי תורת לחם דהם עצמן מזון. משא"כ פירות דהני קינוח.

(ג) כח"ל פ"א דש מחלוקת בתחילתה עיסה וסופה סופגנין אם מברך המוציא, וגם פשטיד"א זו, הוא תחילתו עיסה וסופו סופגנין. ולפיכך אם יאפה אותה במשקה, לא יוכל לברך המוציא, משום שיהיה תלוי בפלוגתא דשם. אבל הט"ז בסק"כ חלק על כ"ז, ואמר דהוא כסנין, כח"ל פ"ו ופ"א בהג"ה: וכ"ז כח. וכתב הט"ז, "דאם יש מליו בעיסה הוה פת הבאה בכסנין ואין לך מליו גדול יותר מפשטיד"א", ולכן דוקא בקבע עליהו מברך המוציא. ועמ"ל סק"ד שכתב: וצ"ע דבתניא כתב עלה דדוקא כשקבע סעודתו עליו ע"ש וא"כ דינו כפת כסנין וצ"ע. [וראה מ"ב סק"ד וביאור הלכה ל"ה פשטיד"א].

קסט (א) כתובות ס"א א: הכל משהין בפני השמש (המשמש בסעודה ואוכלין בפניו ושוהין מלתאכילו עד שיקומו הקרואים — רש"י) חוץ מבשר ויין (שמתאוה להם ומצטער — רש"י). וי"ש השר"ע: צריך ליתן ממנו לשמש מיד. ושם הגמ' מסיימת ע"ז: כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיחא (מויק את מי שאוכלין לפניו ואינו אוכל — רש"י).

(ב) כתובות ס"א א: אבהו בר אביי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה הנהו תרחי חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר

באר הגולה

ה חולין ק"ז.

א תענית ה'.

ב ירושלמי פ"ו דנרכות.

ג יומא ל'.

ד (נלע"ד דלאן חיידי
 דיושג לנדו נסעודה
 וכן משמע לשון הג'
 אשר"י וז"ל לא שיד
 לומר שיטול משום
 תשלה).

(ו) ויש מקילין אס נותן לעני בתורת נדקה (הר"י ס"פ אלו דברים). ג ה השמש
 מברך בורא פרי הגפן על (כל) כוס וכוס שיתנו לו לפי שהוא כנמלך (ז) וברכה
 אחרונה אינו מברך אלא לכסוף ואינו צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה אם יש
 אדם חשוב בסעודה שיודע שיתנו לו כל צרכו מפת ואם אין אדם חשוב בסעודה
 צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה כמו על חיין. הנה: שנים שהיו חולקין נידח
 השמש חוכל עמסה נלא נטילת רשות כדי שיזטרפו לזיומן וע"ל סימן ק"ע סכ"א.

קע דברי מוסר שינהג אדם בסעודה. ובו כ"ב סעיפים

א אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ב (א) ואפילו מי שנתעמש
 (פ' שטארנודאר"י נלע"ז) בסעודה אסור לומר לו אסותא ג היו מסובין בסעודה
 ויצא אחד מהם להטיל מים נוטל ידו אחת ששפשף בה ואינו נוטל אלא בפני
 כולם שלא יחשדוהו שלא נטלו. הנה: * (ב) ואם לא שפף אינו נוטל כלל אם לא
 נגע במקום טנופת אצל אם עשה לרכיו ולחי לריך נטילה (הנהגות אשר"י פ"ג דנרכות)
 והני מילי לשתות אבל לאכול נוטל אפילו בחוץ דמידע ידי דאנינא (פ')
 שמתטרפת ונותנללת דעתו) דעתיה ולא אכל בלא נטילה ואם דיבר עם חבריו והפליג
 נוטל שתי ידיו כיון שהסיח דעתו. הנה: (ג) והא דנעיגן נטילה לשתייה היינו צתוך

ביאורי הגר"א

קע (א) [ו]אפי' כו. ירושלמי הנילו הראש פ"ו דנרכות
 ס"י ל"ד ועס"י קע"ד ס"ח: (ב) ואם לא כו. ולכן
 אינו נוטל רק ידו אחת ושם נשלמה רגלים כו זאת לוותר
 כו: (ג) הוא דבעינן כו. רש"י שם וע"ל ס"י קכ"ח

(ו) ויש מקילין כו. נראה דלמד חמ"ש נרפ"ג דמאי
 וחס"ל כו וער"מ שם וחולי יקשה עליך כו:
 (ז) וברכה אחרונה כו. תוס' שם פ"ו ב ד"ה
 אסור כו ונע"פ ק"ב ח':

ברכת אליהו

אהן דעטיש גו מיכלא אסור למימר יס [אסותא — גירסת
 רא"ש] בגין סכנתא דנפשא. — הביאור הראשון פ"ו דנרכות
 פליד. ועיין סימן קע"ד ס"ח: על יין שבתוך המזון כל אחד
 ואחד מברך לעצמו אפילו הסיבו יחד דלא יכולין לענות
 אמן משום דחיישינן שמא יקדים קנה לושט. *

(ב) דלכן אם שפסף, אינו נוטל רק ידו אחת ששפשף בה.
 וענין הנטילה אם שפסף, הוא מהא דתנן יומא כח א: זה הכלל
 היה במקדש כל המיסך את רגליו (נקבים גדולים — רש"י)
 טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים.
 ואמרין עלה בגמ' שם כט ב: בשלמא רגלים משום ניצוצות
 אלא ידים מ"ט אמר ר' אבא זאת אומרת מצוה לשפסף
 (ניצוצות של מי רגלים הניתוין על רגליו שלא יצא בהן
 חוץ ונראה ככרות שפכה שאין מי רגליו מקלחין אלא
 שותתין וכרות שפכה אינו מוליד ויאמרו על בניו שאינם
 שלו — רש"י). הרי דאף במקדש, אם לא שפסף, אינו
 נוטל ידיו.

(ג) איתא ביומא ל א: ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא
 להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס כו וכשהוא נוטל לא
 יטול מבחוץ ויכנס מפני חשד כו אמר ר"ח לא אמרן אלא
 לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס דמידע ידע דאנינא
 דעתיה. וכתב רש"י שם בד"ה לא אמרן: דלא יטול בחוץ
 אלא שאינו צריך עוד לאכול אלא לשתות הוא נכנס שהיו

(ו) נראה דלמד ממ"ש ברפ"ג דמאי מ"א: מאכילין את
 העניים דמאי כו גבאי צדקה ב"ש אומרים נותנין את
 המעושר לשאינו מעושר ואת שאינו מעושר למעושר נמצאו
 כל האדם אוכלין מתוקן והכספים אומרים גובין סתם ומחלקין
 והרוצה לתקן יתקן. וער"מ שם בפירושו: ואולי יקשה עליך
 ותאמר אחר שהתרנו לעניים אכילת דמאי מפני מה נאמר
 בלוקחי הצדקה הרוצה לתקן יתקן והוא עני וזה לא יקשה
 עליך כי מה שהתרנו לעניים דמאי הוא כשינתן להם אכילה
 אחת בשביל הטעם שזכרנו אבל כשיחלקו עליהם הקופה
 ונפל לכל אחד מהם חלק טוב ובא ברשותו נתחייב להוציא
 ממנה חיובי דמאי הלא תראה שאמרו מאכילין את העניים
 ולא אמר אוכלין העניים והלכה כחכמים, עכ"ל. הרי דאע"פ
 שעני מחוייב לעשר, מ"מ מתיר לתת לו בתורת צדקה בלי
 לעשר.

(ז) תוס' בחולין פ"ו ב ד"ה אסור כו: וכן בפרק כל
 הבשר (שם קז ב) אמרינן דשמש מברך על כל פרוסה
 ופרוסה אין נראה דצריך לברך בכל פעם ברהמ"ז אלא
 ברכת המוציא ודאי צריך לברך. ובפסחים פרק ערבי פסחים
 קב א תוס' ד"ה כשהן כו: בפרק כל הבשר (שם) אמר
 השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לפי שמסיח דעתו ולא
 משמע שיצטרך בכל פעם לברך ברכת המזון.

קע (א) ירושלמי ברכות פ"ו ה"ו: א"ר מנא חדא אמרה

באר הגולה

ד נרכות מ"ז.
ה עירובין כ"ג.
ו רמב"ם בפ"ז מהל' נרכות.
ז מסכת דרך ארץ זוטא פ"ד.
ח שם.
ט שם.
(י) פי' לא יאחז פרוסה כענין נידו'.
י שם ופסחים פ"ו וצ"ח כ"ה.
כ צ"ח שם ומסכת דרך ארץ זוטא פ"ד.

הסעודה דחיישין שחל יאכל חזל נללו הכי אין צריך נטילה לשתייה (הר"י ס"פ חלו דנרים ורש"י פרק חמור להס הממונה).
ב ד שנים ממתנינים זה את זה בקערה (ד) שכשהאחד מסלק ידו מן הקערה לשתות חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתיה אבל אם הם שלשה אין השנים פוסקין בשביל האחד. ג ה משיירין פאה בקערה כל אחד מהאוכלים (ה) והוא מאכל השמש אבל כשהשמש מערה מן האלפס לתוך הקערה אין דרך להניח באלפס כלום לצרכו. ד ו אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו. ה ז (ו) הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה. ו ח (ז) לא יהא אדם קפדן (פי' כעסן או רגזן) במעודתו. ז ט • לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל (הרי) זה גרגרן. ח י לא ישתה כוסו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן שנים דרך ארץ שלשה הרי זה מגמי הרוח. הנה: (ח) ומיהו כוס קטן מאוד מותר לשתותו צנת אחת (צ"י) וכן גדול מאוד נשלשה או ארבעה פעמים (ד"ע). ט כ לא יאכל שום או בצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה רעבתן. הנה: (ט) ולא יאכל דרך רענתנות (י) ולא יאחז

ביאורי הגר"א

לא יהא כ"ח. שם: (ח) ומיהו כ"ח. פסחים שם: (ט) ולא יאכל דרך כ"ח. כוונתו נכונה מן חוקות והל' מתחזי כרענתנותא וכחל' ונדיל' זוטא פ"ו ולא יהא חסם לא נוקדן ולא עומקן ולא גרגרן: (י) ולא יאחזו כ"ח. פי' דחיל' ומעשה צריע כ"ח וג"י הטור שם הפקח שנהס

ס"ו ור"ח לכוונה תמ"ש בפסחים קט"ו זי נטל ידיו נטיבול כ"ח מ' דקודם הטיבול ח"ל ועתה"ס שם ד"ה צריך כ"ח חזל י"ל תשום דלשתיה ח"ל חלל ידו ח"ל: (ד) שכשהאחד כ"ח צ"י: (ה) והוא כ"ח. רש"י שם: (ו) הנכנס כ"ח. ספ"ז בפסחים ורפ"ו דמס' ד"ל: (ז)

ברכת אליהו

דרך ארץ רבה: הנכנס לבית כל מה שיגזור עליו בעל הבית יעשה כשהוא דבר כשרות. [ולא כמ"ש בבאה"ג סק"ז: מסכת דרך ארץ זוטא פ"ד].

(ז) שם. [מסכת דרך ארץ רבה פ"ו: לעולם לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו. ולא כמו שציין בבאה"ג סק"ח למסכת דרך ארץ זוטא].

(ח) בתחילת הסעוף ציין בבאה"ג סק"י למסכת דרך ארץ ולפסחים פ"ו ולביצה כ"ח. ומ"ש בהג"ה, "ומיהו כ"ח", הוא בפסחים שם עמוד ב': רבי ישמעאל ברבי יוסי איקלע לבי ר"ש בר' יוסי בן לקוניא יהבו ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתיה בחד זימנא אמרי ליה לא סבר לה מר השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן אמר להו לא אמרי בבוסך קטן ויינך מתוק וכריסי רחבה. [ועיין מג"א סק"ג].

(ט) כמ"ש בבמה מקומה ברכות לט ב שבת ק"ז ב: והא מתחזי כרענתנותא וכחל' בס"ז: לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל הרי זה גרגרן. ובס"ח: לא ישתה כוסו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן. ובמסכת דרך ארץ זוטא פ"ו: ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עומקן ולא גרגרן.

(י) פי' דדרך ארץ (לפי גרסתנו): ומעשה צריע שעשה סעודה לתלמידיו כ"ח בתחלה הביאו לפניו גא הפקח שבהו אחז את הקלח בידו אחת ותלשו בידו אחת לא בא אחריו משך ידיו ממנו ואכל פתו ריקם הטפש שבהו אחז את הקלח בידו אחת ונשכו בשיניו א"ל ר"ע לא כך בני כ"ח. ולפי"ז אם אחזו המאכל בידו אחת, ותולש בידו השנית, זוהי מדת דרך ארץ, ורק אם אחזו בידו וגושך בשיניו, אין זו מדת דרך ארץ. ונירשת הפזר שם: הפקח שבהם אחז הקלח בידו

רגילין להאריך לשתות בשתי' אחר המזון ומיהו צריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו. הרי דלשתיה בלבד אין צריך נטילה. וע"ל סימן קנ"ח פ"ז: השותה א"צ ליטול אפילו ידו אחת. ועמ"ש"ש בסק"ו. וראיה לכאורה מ"ש בפסחים פ"ו ב: נפל ידיו בטיבול ראשון נטל ידיו בטיבול שני. מ' דלקידוש קודם הטיבול א"צ נט"י. ועתה"ס שם ד"ה צריך: לאו דוקא נטל בטיבול שני דהא עביד ליה בתר המציא דבעי נטילה ידים אלא אגב טיבול ראשון נטל בטיבול שני. הרי דהנטילה קודם טיבול ראשון הוא ממש לפני הטיבול, ולא לפני הקידוש שלפני הטיבול. אבל י"ל דלהכי נטל "טיבול ראשון", משום דלשתיה א"צ נטילה אלא ידו אחת, משום שמחזיק הכוס רק ביד אחת, וכמ"ש התוס' בד"ה כל שטיבולו במשקה, משא"כ לגבי טיבול צריך נטילה שתי ידיו, ולהכי נטל טיבול ראשון, ולעולם גם לקידוש דהיינו לשתיה צריך נטילה, אלא שלקידוש סגי בנטילה יד אחת, ובטיבול בעינן שתיהן. ולהכי נטל טיבול ראשון, לרבותא דאף דנטל שתי ידיו בטיבול ראשון, צריך ליטול בטיבול שני עוד פעם שתי ידיו.

(ד) כן פי' הביי מאי דאיתא בברכות מו א: ת"ר שנים ממתניין זה לזה בקערה שלשה אין ממתניין.

(ה) כן פי' רש"י — אהא דאיתא בעירובין ג' ב: משיירין פאה בקערה — בד"ה אין משיירין פאה באלפס. [ותוס' שם בד"ה משיירין פי' דלהכי משיירין, שלא יהא נראה כרעבתן].

(ו) פופ"ז דפסחים פו ב: כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה. ויש גירסא שם שמטיימת, "חזן מצא". וברפ"ז דמס'

באר הגולה

ל סע.
מ סע.
ג סע פרק ח'
ס סע פרק ו'
ע סע פרק ז'

המאכל נידו אחת ויתלוש ממנו נידו השניה (טור). י ל (יא) לא ישוך פרוסה ויניחנה על גבי השלחן. יא מ (יב) לא ישתה אדם שני כוסות בבת אחת בתוך סעודתו ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן. יב נ (יג) שנים שיושבין על השלחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח ידו בפני מי שגדול ממנו הרי זה גרגרן. יג ס (יד) הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם. הנה: לא יאמר אדם לחנירו נא ולאכול עמי מה שהאכלתי דהוי כפורע לו חונו ונראה כאילו הלוה לו ויש לחוש שיאכילהו יותר ולית ציה משום רבית (טו) אצל מותר לומר לו נא ולאכול עמי ולאכול עמך צפעס אחרת ומותר לאכול עמו אחר כך אפילו נסעודה יותר גדולה (ד"ע לפי' הטור). יד ע (טז) לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה אבל

ביאורי הגר"א

(טו) אבל כ"י. ד"ל שס לא יאמר כ"י וצירושלים כ"י וגירסת הטור וצ"י וצירושלים היו הופכין אכסניא לנישואין ופי' גז"מ דהיינו כה"ג שאומר בתחילה נא כ"י ואמר לנישואין ר"ל אפי' נסעודה גדולה וצ"ש אפי' כ"י: (טז) לא יפרוס כ"י. רפ"ט שס:

אחז הקלח נידו ותלוש כ"י הטפס שנהם אחז הקלח צ"י ידיו. ומי"מ יס לפרש כ"י שלנו שס דל"א כהר"ב: (יא) לא ישוך כ"י. שס פ"ט וג"י לתוך הקערה: (יב) לא ישתה כ"י. שס ספ"ו ועספ"ז דנרכות וצ"ל שס ס"ס ל"ה: (יג) שנים כ"י. נרכות מי"ז ח' ורפ"ז ד"ל: (יד) הנכנס. שס רפ"ט לא יאמר אדם כ"י:

ברכת אליהו

שבהו שולח יד תחלה ואח"כ הקטן ואם שלח הרי זה גרגרן. [ולא כמו שציין בבאה"ג סק"ג למסכת דרך ארץ וז"ל פ"ח]. (יד) מסכת דרך ארץ רבה רפ"ח: הגכנס לבית לא יאמר אדם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אכול. [ולא כמו שציין בבאה"ג סק"ס למסכת דרך ארץ וז"ל פ"ח].

(טו) מסכת דרך ארץ רבה פ"ח: לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתי שזו דרך הרבית ובירושלים כ"י. [ונוסחת הגר"א: ובירושלים היו הופכים את האכסניא שלהם זה לזה]. וגירסת הפוסק: ובירושלים היו הופכין. והבי' כתב: ואין לו משמעות ושם בברייתא כתב ובירושלים היו הופכים אכסניא לנישואין ונ"ל דה"פ לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתי משום דאיכא למיחש שמא הראשון תאכילו מועט וזה מאכילו מאכל מרובה כ"י ובירושלים היו הופכים אכסניא לנישואין כלומר בירושלים לא היו חוששין לכך כ"י. ופי' ב"מ סק"ד דהיינו כה"ג שאומר בתחילה בא כ"י. וז"ל הד"מ: כשאחד מפציר בחבירו לאכול עמו והיה מתיירא שלא יסרב בו היה אומר לו אכול עמי ואאכול עמך ג"כ פסעם אחרת וזה שרי שאינו מדבר כן אלא מדרך מוסר אבל אין דעתו שיבא לידי פרעון לעולם ר"ל שיחזור ויאכל עמו ולכן אמר בברייתא שבירושלים היו מהפכין מאכסניא לנישואין ר"ל אע"פ שהיה חוזר ואוכל עמו סעודת נישואין לא מחוי כפרעון וש"י לומר כן מתחלה ולכן כתב רבנו סתמא שבירושלים היו מהפכין להורות שכדרך שבני ירושלים עשו שרי, עכ"ל. ופי' הד"מ שלכן אמר "לנישואין", ר"ל אפילו בסעודה גדולה שרי. וז"ל הרמ"א: אפילו בסעודה יותר גדולה.

(טז) מסכת דרך ארץ רבה רפ"ח: לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה אבל מקנה אדם קערה מפרוסה כ"י. [וגירסת הגר"א שם, בפרוסה]. [ולא כמו שציין בבאה"ג סק"ע למסכת דרך ארץ וז"ל פ"ח].

ותלוש כ"י הטפס שבהם אחז הקלח בב' ידיו. ולפי גירסת זו, נראה מה שכתב הרמ"א עפ"י דברי הטור ש, לא יאחז המאכל בידו אחת ויתלוש ממנו בידו השנית". דחכם אוחז ותלוש ואוכל בידו אחת. ומי"מ יש לפרש, דגם לגירסת הטור, הפירוש הוא פנימא שלנו שם, שהעיקר הוא שלא יתחיל בידו או בידו וינשך בשיניו, אבל אם אינו נושך בשיניו, לא הוי טיפס, אף אם אוחז המאכל ביד אחת ותולש בידו השנית. דלא כהר"ב.

(יא) כן הוא במס' דרך ארץ רבה פ"ח. ושם הגירסא: ולא ישוך אדם מהפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה. [ולא כמו שציין בבאה"ג סק"ל למסכת ד"א וז"ל פ"ח].

(יב) במסכת דרך ארץ רבה פ"ח [ולא כמו שציין בבאה"ג לד"א וז"ל]: ולא ישתה שתי כוסות ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן. ועספ"ז דנרכות נא ב: אין מברכין על כוס של פורענות מאי כוס של פורענות א"ר נחמן בר יצחק כוס שני תנ"ה השותה כפלים לא יברך משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל (עמוס ד, יב) והאי לא מתקן. וברא"ש שם פ"ח ל"ה כתב: פי' אם שתה שני כוסות לא יברך על השלישי תנאי נמי הכי השותה כפלים לא יברך שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכיון ששתה זוגות לא קרינן ביה הכון לפי שאין דעתו מיושבת עליו שהוא ירא שמא יתקן ונותן עיניו בו דלא יסח דעתו מיניה. [ולפי"ז אין הטעם, מפני שנראה כגרגרן. ויש הבדל בין שני הטעמים. וראה ע"ז בב"ח ובדרישה סק"ה ובט"ו סק"ה].

(יג) ברכות מז א: הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו. [ושם הוזכר, הבוצע. ועמ"ש ע"ז לעיל סימן קס"ז סי"ז ומש"ש בסקנ"ה. וכאן כתב השו"ע, שנים שיושבין כ"י, והיינו לאו דוקא בבציעה, וזה עפ"י מאי דאיתא בפר"ז דמסכת דרך ארץ רבה: שנים שהיו יושבין על שלחן אחד הגדול

מקנח הקערה בפרוסה. טו פ לא ילקט פירורין ויניח על גבי השלחן מפני שהוא ממחה (פי' נטיריד) דעתו של חבירו ולא ישוב פרוסה ויתנגנה לפני חבירו או לתוך הקערה לפי שאין דעת כל הבריות שוה. טז צ לא ישתה מחכום ויתן לחבירו מפני סכנת נפשות. יז ק ולא ישתה כוס ויניחנו על השלחן אלא יאחזנו בידו עד שיכא השמש ויתננו לו. יח ר הנכנס לסעודה לא יקח חלקו ויתננו לשמש שמא יארע דבר קלקול בסעודה אלא יקחנו ויניחנו ואחר כך יתננו לו. יט ש אורחין הנכנסין אצל בעל הבית אינם רשאים ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעל הבית אלא א"כ נטלו רשות מבעל הבית. כ ת נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מסב עמהם מפני שגנאי הוא לת"ח לישיב אצל עם הארץ בסעודה. כא א השמש שהיה משמש על שנים הרי זה אוכל עמהם אף על פי שלא נתנו לו רשות היה משמש על שלשה אינו אוכל עמהם אלא א"כ נתנו לו רשות. כב ב (י) אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתיית חבירך קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס ולא תשפוך משום כל תשחי' אבל אחר שתיית מים שפוך מהם דרך שם. הנה: אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים וכמו שיתבאר לקמן סי' קע"ט ו"ל דוקא שלא היה מלח נפת לו נמאכלים שאלו וכן שלא שתה משקה שיש בו מים אצל נלחו הכי ליכא למיחש (יח) וכן נוהגין שלא ליהרר נאכילת מלח ושתיית מים אחר הסעודה ונטעם שנתבאר.

קעא שלא לנהוג בזיון באוכלין. ובו ה' סעיפים

א א (א) עושה אדם צרכיו בפת (ב) והני מילי דלא ממאים ביה אבל מידי

ביאורי הגר"א

(יז) אחר ששתית כו. פי"א דתמיד ועיין נמפרש: (יח) וכן נוהגין כו. וכ"כ תוס' ספיק דעירובין י"ז נ' ד"ה מים כו:

ברכת אליהו

(ב) שבת נ ב: מהו לפצוץ זתים בשבת (על הסלע למתק מירירתו — רש"י) אמר להו וכי בחול מי התיירו קסבר משום הפסד אוכלין לימא פליגא דשמואל דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת אמרי פת לא מאיסא הני מאיסי. הרי דגם לשמואל אסור בממאסי. ולכן אע"פ דקימיל כרבנן בברכות נ ב — דאין נוטלין לידים ביין משום הפסד, ודלא כר"א דמתיר שם, ושם איתא בגמ' דשמואל כר"א, וא"כ איך יתכן שיהיה הלכה כרבנן וגם כשמואל — מימ קימיל כשמואל. דשמואל מודה היכי דממאסי, דאין עושה צרכיו. ועתה"פ שם ד"ה כמאן כו. דכתבו דהכא איתא בגמ' דשמואל סבר כר"א דפליג ארבנן, והא קימיל כוותיה דשמואל. ותירצו דהכא לא קאמר אלא דר"א ס"ל כשמואל, ועדיפא מיניה קאמר ר"א שמתיר אפילו היכא דממאסי, ושמואל סבר דדוקא היכא דלא ממאסי, וס"ל כרבנן, וקימיל כרבנן ושמואל. וכן הביאו בשם בה"ג. ובשם ר"ת הביאו שפסק דלא כשמואל, משום דמוקי לה לשמואל כר"א, והלכתא כרבנן דפליגי עליה.

(יז) פי"א דתמיד כו ב: שטוף ושתי שטוף ואחית. ועיין נמפרש שכתב דאין אדם שותה אלא א"כ שטוף את הכוס כדאמר שטוף ושתי אפ"ה לאחר שתשתה שטוף ואחית דלמא אקרי ושתי בלא שטיפה ונמצא כולע רוקו. ואיתא שם בגמ': וכשאתה שותה מים שפוך מהן ואח"כ תן לתלמידך כו. ופי' במפרש: הא דבעינן שטיפה לאחר שתייה ה"מ ביין שאינך יכול לשפוך ממנו ותעביר הרוק בשפיכה משום בזיון אוכלין אבל במים שאין כאן בזיון שפוך מהן וטוב לעשות יותר.

(יח) וכ"כ תוס' פופ"ק דעירובין יז ב ד"ה מים אחרונים חובה: עכשיו לא נהגו במים אחרונים כו לפי שאין אנו רגילים לטבל אצבעותינו במלח אחר אכילה. הרי דאין נוהגין במלח אחר האכילה.

קעא (א) כשמואל דאמר בברכות נ ב, שבת נ ב, קמג א: עושה אדם כל צרכו בפת. והלכתא כוותיה, דפתמא דגמ' בפ"כ דירוש' (ביצה) כא ב כותיה. דאיתא התם דמטלטלים גרעיני תמרים אגב ריפתא, כדשמואל. [ועסק"ב].

באר הגולה

ב טור נסח חס' סופרים.
ג תוספות נזכרות ו' ור"ל ע"ש.
ד תוס' ע"ש והטור נסח אצ"ל הר"ל ע"ש.

דממאים ביה לא (ג) הילכך אין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא ואין סומכין בו הקערה (ד) אם היא מלאה דבר שאם יפול על הפת ימאס (ה) ואין נוטלין הידים ביין בין חי ובין מזוג אפילו נטילה שאינה צורך אכילה (ו) ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים (ז) וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין אוכלים הנמאסים ע"י זריקה אבל מידי דלא ממאים כגון אגוזים ורמונים וחבושים שרי. ב ב (ח) לא יושב אדם על קופה מלאה תאנים וגרונרות אבל יושב הוא על עיגול של דבילה או על קופה מלאה קטניות. ג ג (ט) מותר לאכול דייסה (פי' הסטה הנקלפת ונושלת) בפת במקום כף והוא שיאכל הפת אחר כך ד (י) והמדקקים אוכלים בכל פעם שמכניסים לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא. הגה: (יא) והנשאר מן הפת אחר כך לזכילן אותו (נ"י).

ביאורי הגר"א

נמי ע"ש: (ח) לא יושב כו'. פי' דמי' והנילו הר"ל ע"ש: (ט) מותר כו'. כיון דק"ל כשמואל ח"ש והוא שיאכל כו' וכנ"ל. תוס' ור"ל ע"ש: (י) והמדקקים כו'. כמי' דמי' ע"ש וסנרל ראשונה ס"ל דהיה פליג' דשמואל ע"ש: (יא) והנשאר כו'. כנ"ל: (יב)

כחלן כו': (ג) הלכך כו'. נמי ע"ש: (ד) אם היא כו'. תוס' נז"ה הנ"ל כיון דק"ל כשמואל: (ה) ואין נוטלין כו'. כרנן ע"ש וכנ"ל כיון דממאים ח"ש לפי' כו' וכפי' הרמב"ם וע"ל ס"י ק"ס ס"י: (ו) ואין כו'. וזה מודה שמואל תוס' ד"ה אין כו': (ז) וכשם כו'.

ברכת אליהו

(ח) פי' דמסכת סופרים ה"ד: לא יושב אדם על גבי קופה מלאה תמרים או גרונרות אבל יושב הוא ע"ג קופה מלאה קטניות או ע"ג עגול של דבילה מפני שנהגו כן. והביאו הראשונים בברכות פ"ז סל"ב.

(ט) כיון דקימיל בשמואל, ד, עושה אדם כל צרכו בפת. וי"ש השו"ע, "והוא שיאכל הפת אח"כ", הוא כנ"ל בסק"ב שבמקום שנמאס מודה שמואל שאסור. ולכן אם אינו אוכל הפת אח"כ אסור. כן הובא בתוס' בברכות ג ב ד"ה כמאן כו': ויש נוהגים לאכול דייסא בפת והאיל ואוכלין הפת אח"כ כו'. וכן הביא הראשונים שם פ"ז סל"ב.

(י) כמי' דמסכת סופרים פ"ג ה"ד: ואין אוכלין אוכלין באוכלין אלא א"כ ראויין לאכילה. ופירא ראשונה שבשר' — שמתרת לאכול בפת במקום כף אף אם אינו אוכל בבת אחת — פי' דהיה דמ"ס פליג' אדשמואל דאמר: עושה אדם כל צרכו בפת. כן הביאו תוס' בברכות ג ב ד"ה כמאן כו' והראשונים שם פ"ז סל"ב. וי"ל הראשונים: ואין אוכלין אוכלין באוכלין א"כ ראויין לאכילה פי' שראויין לאכול אלו עם אלו ואוכלין בידן דאין לפרש שהן ראויין לאכילה דכ"ש אם אינן ראויין לאכילה דמותר להשתמש בהן דכשישתמש מעשה עץ שימש אלמא אסור לאכול דייסא עם פת במקום כף ואפשר דהיה דמ"ס סופרים פליגא דשמואל כו' ואנן קימ"ל כשמואל כו' וראיתי גדולים שהיו אוכלין בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא.

(יא) כנ"ל בריש הסעיף ובסק"ט, שבמקום הפסד אוכלין אסור. [ולכן צריך לאכול הפת אח"כ ש, אם לא היה אוכלו ליכא מאן דאכיל ליה אחר שהכניסו זה לתוך פיו וגמצא שהפסיד זה האוכלין בידים" — ב"י].

(ג) נמי בברכות ג ב: ת"ר ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת. (ד) תוס' בברכות ג ב ד"ה כמאן, הנ"ל בסק"ב. וי"ל: וא"כ מותר לסמוך הקערה בפת היכא דלא ממאים. והטעם, כיון דקימיל בשמואל, כנ"ל בסק"ב. וא"כ ע"כ הברייתא הנ"ל בסק"ג ד, אין סומכין את הקערה בפת, איירי באופן שמלאה דבר שאם יפול על הפת ימאס. (ה) כרנן בברכות ג ב, דאין נוטלין ידים ביין, וכנ"ל בסק"ב דגם לשמואל אסור בכה"ג. כיון דממאים, אם נוטל בו ידיו. וי"ש השו"ע: אפילו נטילה שאינה צורך אכילה. וכפי' הרמב"ם, דהמחלוקת של ר' אליעזר וחכמים שם בברכות אי נוטלין ידים ביין, היא בנוטל שלא לצורך אכילה, אלא לנקיות בעלמא, אבל לצורך אכילה בעינן נטילה במים דוקא. וע"ל סימן ק"ס פ"י שזוהבא שיטתו, ועמש"ש בסק"ד.

(ו) אע"ג דס"ל לשמואל: "עושה אדם כל צרכו בפת", כנ"ל בסק"א, בזה מודה שמואל דאין זורקין הפת, אפילו לא ממאים. — תוס' בברכות ג ב ד"ה אין כו'.

(ז) נמי ברכות ג ב: דתניא אין זורקין את האוכלין והיה בפת תניא והתניא כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין א"ל והתניא אע"פ שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין אלא לא קשיא הא במידי דממאים הא במידי דלא ממאים. ומדאוקמא ברייתא ד, אין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין, במידי דלא ממאים, מוכח דבפת אע"ג דלא ממאים, אין זורקין ובשאר דברים אסור לזרוק דוקא אם נמאסין. ומ"ש בשו"ע ש, אין זורקין הפת משום בזיון אוכלים, היינו אפילו לא ממאים בכך.

באר הגולה

ה נרכות כ'.
ו תוס' שם והגהות
מיימוני פ"ז מה"כ.
א שם נגמרת כ'.
ב רש"י ור"מ
והרמב"ם פ"ח מה"כ
לדעת הג"י.
ג שם נגמרת.
א חולין ק"ה.
ב טור גסס הר"ש
ונג' דפסחים ע"ו.

ד ה ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה (יב) והוא שיקבלנו בפי הצנור וזורקין לפנייהם קליות ואגוזים בימות החמה שאינם נמאסין אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסין אבל לא גלוסקאות לעולם. ה ו (יג) הזורקים חטים לפני חתנים צריך לזוהר שלא יזרקו אלא במקום נקי (יד) וגם יכבדו אותם משם כדי שלא ידרסו עליהם.

קעב מי שהכניס אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה. ובו ב' סעיפים

א א שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה בולען ב (א) ואינו מברך עליהם (ב) ברכה ראשונה. הגה: (ג) וי"א דמנצח עליהם וכן נראה עיקר (הרש"א גסס הר"א ד והר"א פ' ג' שכלו וכן דברי הרמב"ם פ"ח מה"ל נרכות). ב ג שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו יפלטנו ויברך עליו ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד אחר ומברך.

קעג דין מים אמצעיים. ובו ג' סעיפים

א א מים אמצעיים רשות והני מילי בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה (עיין צ"ח סי' פ"ט). ב ב בין בשר לדגים חובה ליטול משום

ביאורי הגר"א

והוא כו'. רש"י שם: (יג) הזורקים כו'. תוספות שם ד"ה ולא כו': (יד) וגם כו'. הג"ח פ"ז גסס הר"מ: קעב (א) ואינו כו'. רש"י שם וכן פ"י ר"ח וכתש"ש

ברכת אליהו

דמי שאכל ושתה ולא בירך ברכה ראשונה, אין חזר ומברך הואיל ואידיחי אידיחי.
(ב) כן מ' מדברי הרמב"ם בה' ברכות פ"ח ה"ב, ופשוט. [וח"ל הרמב"ם: שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם היו משקין בולען ומברך עליהם בסוף. ומשמע שבסוף מברך רק ברכה אחריונה. והכ"מ שם והב"י כאן כת' דדעת הרמב"ם דמברך בסוף ברכה ראשונה. אולם הסיק שם ושם שאפשר לפרש דברי הרמב"ם שאינו מברך ברכה ראשונה בסוף, ושכן הלכה].
(ג) דמשמע דהברייתות ד"בולען" ו"פולטן" ו"מסלקן" הנ"ל בסק"א הכל בענין אחד, וכמו גבי "פולטן" ו"מסלקן" מברך ברכה ראשונה, הרי"ה גבי "בולען" מברך ברכה ראשונה. ולא דמי למיש' בברכות נא א דמי שאכל ושתה ולא בירך ברכה ראשונה אין חזר ומברך הואיל ואידיחי אידיחי. דשאני הכא דנוכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו, דזומה קצת עובר לעשייתו — כן כתב הרא"ש שם פ"ז סל"ג. דעמ"א סק"ג שג"כ כתב סברה זו. וסיים: דצ"ע אם יברך ג"כ ברכה אחריונה, דלא מצינו ב' ברכות סמוכות זה לזה ונ"ל דעל ז' המינין יברך ד"א דהוי דאורייתא אבל במים ושאר מינים יש חולקין כדאיתא ס"פ כ"מ אפשר שבזה אין לברך וצ"ע ולכן יש לנהוג שיפלוט אותן כמש"ל.

(יב) בריש הסעיף על הדיו, "ממשיכין כו", ציין בבאה"ג סק"ה לברכות נ [ב]. דאיתא שם: ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה. ומ"ש השורץ: והוא כו', הוא מדברי רש"י שם בד"ה ממשיכין כו': משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלים אותו בראש פי הצנור בכלי.
(יג) תוס' בברכות נ ב ד"ה ולא כו': עכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים צריך לזוהר שלא יזרקום אלא במקום נקי.
(יד) הנהגות מיימניות פ"ז מה' ברכות ה"ט אות ל' בשם הרי"ם מרוטנבורג: וכשזורקין חטין בבית חתנים צריך לזוהר שלא יזרקם אלא במקום נקי והנה מורי רבנו שיחי' היה מצוה לכבדם משם שלא ידרכו עליהם.

קעב (א) איתא בברכות נ ב: א"ר יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקו לצד א' ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן ל"ק הא דתניא בולען במשקין והא דתניא פולטן במידי דלא ממאס הוא דתניא מסלקן במידי דממאס. ופי' רש"י שם דהא דתניא בולען הוא בלא ברכה. וכן פ"י ר"ח — הובא בטור. ולא צריך לברך ברכה ראשונה אחרי ששתה, וכמש"ש נא א

באר הגולה

ג ח"ה נסח הראשון.

א נרכות מ"ה.

ב ס.

דקשה לדבר אחר (א) וחמירא סכנתא מאיסורא (עיין י"ד סי' קט"ז).
 ג כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים בין להקל בין להחמיר
 חוץ מהיסח הדעת שפוסל באמצעיים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכים
 שימור (ב) וחזן מניגוב הידים שאמצעיים צריכים ניגוב כראשונים. הנה: (ג) ויש
 שאמרו שחמ"עיים צריכים דוקא מים מה שאין כן באחרונים כלקמן סי' קפ"א (ז"י נסח
 אורחות חיים).

קעד דין ברכת היין בסעודה. ובו ח' סעיפים

א א (א) יין שבתוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן ואין הפת פוטר.

ב ב (ב) יין פוטר כל מיני משקין. הנה: (ג) אפילו מנצח ראשונה (הר"י פ' כינז

ביאורי הגר"א

קעד (א) יין כו'. מתניתין וי"ז ב' ונמי וי"ח ב' שאלו
 כו': (ב) יין כו'. שם ויע"פ דפליגי עליה דר"ה צפת
 ליכא וואן דפליגי. תר"י ור"ש ודל"ה כתובי' שם ד"ה
 ויין כו'. (ג) אפי' כו'. מולאמר ופליגא משמי' אכולהו
 ועי' תר"י ועי' רש"י שם ד"ה פת כו' וה"ה ליון:

קעג (א) וחמירא כו'. פ"ק דחולין: (ב) וחזן מניגוב
 כו'. שאחרונים ח"ל ניגוב כיון שאין שם מים טמאים שהרי
 הידים טהורים שהרי ח"ל נראשונים ח"ל ניגוב נמטביל
 ועיי' תוס' דנרכות כ"ז ח' ד"ה נזירה כו' ועמ"ש:
 (ג) וי"ש כו'. עמ"ש:

ברכת אליהו

ופירש רש"י: בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ
 שלא היו צריכים לשתייתו.

(ב) בברכות מא ב: איתמר הביאו לפניהם תאנים וענבים
 בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפניהם ואין
 טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה
 לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב ששת אמר טעונים
 ברכה בין לפניהם בין לאחריהם כו' ופליגא דר' חייא
 דא"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני
 משקים אמר רב פפא הלכתא דבריהם הבאים מחמת הסעודה
 בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם
 ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם
 כו'. ואע"פ דפליגי רב הונא ורב נחמן ורב ששת עליה דר'
 חייא בפת — וס"ל שאין פת פוטרת כל מיני מאכל, [ביין
 — כצ"ל ד"א] ליכא מאן דפליגי, ולכולי עלמא יין פוטר
 כל מיני משקים — תר"י שם ור"ש שם פ"ו סכ"ז. ודל"ה
 כתוב' שם ד"ה ויין כו'. שכתבו מדלית הלכתא כוותיה דר'
 חייא דפת פוטרת הכל, אלא כר"פ שיש אופנים שחייב
 בברכה, הו"ה גם בהא דקאמר ר' חייא דיין פוטר כל מיני
 משקים, לית הלכתא כוותיה.

(ג) מדאמר בברכות מא ב: ופליגא דר' חייא כו', כנ"ל
 בסק"ב, משמע אכולהו אמוראי — שגם רב הונא ורב נחמן
 דס"ל טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם, פליגי על ר'
 חייא — ועי' דר' חייא ס"ל דגם לפניהם אין טעון ברכה,
 ופת ויין פוטרם גם מברכה ראשונה, ועי' לא פליגי עליה
 דר' חייא אלא בפת, אבל ביין מודו כולי עלמא לר' חייא
 דפוטר כל המשקים אף מברכה ראשונה, כנ"ל בסק"ב. ועי'
 תר"י שם שכ': וכיון שבירך על היין אפילו שותה כמה
 משקין אחריו א"צ לחזור ולברך עליהם דברכת היין פוטרת
 לפניהם ולאחריהם. ועיין רש"י שם ד"ה פת פוטרת: בין
 לפניהם בין לאחריהם. והר"ה ליון — דנקט ר' חייא דפוטר

קעג (א) פ"ק דחולין ט ב: אמר ליה מי קא מדמיא
 איסורא לסכנתא סכנה שאני.

(ב) שאחרונים אי"צ ניגוב, כיון שאין שם מים טמאים,
 שהרי הידים טהורים, שהרי אף בראשונים אי"צ ניגוב
 במטביל, וכנ"ל בסימן קנ"ח סי"ג, וכמ"ש בסק"ה. והא
 דצריכים ניגוב במים אמצעיים, עיי' תוס' דברכות נב א
 ד"ה נזירה. דאיתא שם בגמ': ובה"א מווגין את הכוס
 ואח"כ נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה
 גזרה שמא יטמאו משקין שבידיהם מחמת הכוס ויחזרו ויטמאו
 את הידים. וכתבו התוס': אבל בתוך הסעודה ליכא למיחש
 שהרי אדם מנגב ידיו יפה קודם אכילה כדאמרין (סוטה
 ד ב) האוכל בלא ניגוב ידים וכו' אבל בשתייה אין אדם
 מדקדק לנגב ידיו כל כך, עכ"ל. ולכן מים אמצעיים
 צריכים ניגוב משום מיאוס, אע"ג שאין בהם מים טמאים.
 משא"כ מים אחרונים אי"צ לנגב, שהרי אינו אוכל אחריהם.
 ולפי"ז במים ראשונים גם במטביל ידיו, אע"פ שאין שם
 מים טמאים, ומעיקר הדין אין צריך ניגוב מחמת זה, מ"מ
 צריך לנגב ידיו משום מיאוס. ועמ"ש סק"ג שכתב: צ"ע
 לפי מ"ש ס"ס קנ"ח דבמטביל אי"צ ניגוב משום דאין שם
 מים טמאים א"כ כ"ש באמצעיים וצ"ל דמ"מ איכא משום
 מיאוס כמ"ש שם (בסק"ח).

(ג) עמ"ש [סק"ד]: ששאר משקין אינן מנקין השומן
 והמאכל. וסיים שם: ויש"ש ס"י פסק כהרשב"א דמותר
 ליטול אמצעים בשאר משקין].

קעד (א) מקור דין זה במתניתין בברכות מב ב: בא
 להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו. והטעם
 בגמ' שם מא ב: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים
 הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה
 לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן
 אי הכי יין נמי נפטריה פת שאני יין דגורם ברכה לעצמו.

מזכירין וכו' (נ"ס הפוסקים). ג ג אם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו. ד ד (ד) אם קבע לשתות לפני המזון אין צריך לברך על יין שבתוך המזון דיין שלפני המזון פוטר (ה) וכן ה יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון (ו) וכן המבדיל על השלחן פוטר היין שבתוך המזון ו (ז) וי"א שאין ברכת יין הבדלה פוטר אלא א"כ נטל ידיו קודם הבדלה ז הילכך המבדיל קודם נטילה יכולין שלא להוציא יין (וע"ל סימן רנ"ט סעיף ז')

ביאורי הגר"א

וה"ה ל"ן קידוש דלף רצ דלומר נע"פ ק' צ' ידי יין כו' ונשום שינוי ונקום דוקא ועי' רש"י וכו' שם ד"ה ידי יין כו' : (ו) וכן כו'. כמו קידוש אף ע"ג דס"ל לרצ יש קידוש שלא נמקום סעודה וא"כ ה"ה להנדלה. שם ושם : (ז) וי"א כו'. נזכרות נד"ה הנ"ל וכתש"ש מ"ג א' דדוקא לאחר נט"י פטר ועתו"ס שם ד"ה נל כו' דל"ל נט"י וכ"כ הר"ש נע"פ שם אפי' הנדיל קודם נט"י וכו'

ברכת אליהו

לשתות בביתם חייבין לברך בפה"ג — (רש"י) ידי קידוש יצאו. התם היינו טעמא — דחייבין לחזור ולברך — משום שינוי מקום דוקא. ועיין רש"י שם ד"ה ידי יין כו' : שאינו פטורין בברכת הכוס של שתיית יין ששתו בבה"כ מאחר שעקרו ממקומן דה"ל היסח הדעת וצריך לברך אבל המקדש בביתו על שלחנו בשבת א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שהרי פוטרו יין שלפני הסעודה כדתנן בכיצד מברכין (ברכות מב א) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ומוקי לה בגמ' בשבתות וביו"ט הואיל ואדם קובע סעודתו על היין. ועיין תוס' בפסחים שם ד"ה ידי יין כו', שג"כ כ"כ.

(ו) כמו יין של קידוש, שפוטרו יין שבתוך הסעודה, כנ"ל בסק"ה, דרב דאמר ידי יין לא יצאו, הוא דוקא משום שינוי מקום. אבל אם אינו משנה מקום, א"צ לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה, אף ע"ג דס"ל לרב יש קידוש שלא במקום סעודה — ולכן ידי קידוש יצאו — ולא שייך קידוש לסעודה. וא"כ ה"ה להבדלה, אע"ג דלא שייך לסעודה, מ"מ יין של הבדלה פוטר יין שבתוך הסעודה — כ"כ תוס' בברכות מב ב ד"ה ורב ששת ותוס' בפסחים ק ב ד"ה ידי יין. [ועיין סק"ו].

(ז) דעה זו הובאה בתוס' בברכות מב ב ד"ה ורב ששת הנ"ל בסק"ו. ודעה זו סוברת דדוקא קידוש פוטר, משום דאין קידוש אלא במקום סעודה, ושייך הקידוש לסעודה, משא"כ הבדלה. דדוקא אם נטל ידיו קודם הבדלה פוטר יין הבדלה. ובמש"ש מב א : כיצד סדר הסבה כו' בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו כו' בא להם יין אע"פ שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם. הרי דאע"ג דבירך על היין קודם נט"י, אין פוטר יין שבתוך הסעודה, ודוקא אם בירך על היין לאחר נט"י, פטר יין שבסעודה. ועתו"ס שם ד"ה בא להם יין כו' : אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שינוי מקום וצריך לברך. הרי דא"צ נט"י קודם שתיית היין כדי לפטור יין שבתוך המזון, אם אין שינוי מקום. וכ"כ הראש"ש בפסחים פרק

(ד) אם קבע כו'. ונתני' וגו' מ"ז ל"ש כו' ועי' תוס' שם ד"ה ור"ש ונראה דיין כו' ומה דנקט כו' וכ"כ הר"ש שם מנש"ש ר"י נר יוסף כו' ח"ל נמלך אכל אכלת לל תליא נצנת וי"ט אכל נדעתו ונקט שנת וי"ט לפי שלא היה מנזי להם יין ודנרו נהוה ועי' ר"ש שם : (ה) וכן יין כו'. כנ"ל דיין שלפני המזון פוטר שנתוך המזון נמכ"ש דלס פוטר של אחר המזון כ"ש שנתוך המזון ולשרות

— פוטר בין לפניהם בין לאחריהם. והלכתא כוותיה דר' חייא ביין כנ"ל.

(ד) בבאה"ג סק"ד ציין לברכות מ. וט"ס הוא. והמקור הוא מתניתין שם מב א : ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. וגמ' שם עמוד ב : אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס אתמר נמי אמר רבה בר מרי א"ר יהושע בן לוי לא שנו אלא בשבתות וימים טובים ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס. ועתו"ס שם ד"ה ורב ששת כו'. שכתבו : ונראה דיין שלפני סעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה אע"ג דפסקינן הכא דיין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין דלאחר הסעודה שאני הכא דזה לשרות וזה לשתות אבל זה לשתות וזה לשרות פוטר שפיר כגון יין שלפני הסעודה פוטר שבתוך הסעודה ומה דנקט שבתות וי"ט לאו דוקא דה"ה אם קבעו סעודה על היין בשאר ימות החול כו'. וכ"כ הראש"ש שם פ"ו סל"ב. והוכיח ממש"ש בגמ' מב ב ר' יצחק בר יוסף אקלע לבי אבני ביו"ט חזייה דברך והדר בריך אלא לא סבר לה מר להא דריב"ל אמר ליה נמלך אנא. אלמא לא תליא בשבת וי"ט, אלא בדעתו [ואף בשבת וי"ט, אם לא היה דעתו לשתות עוד אינו פוטר. ומאחר שהדבר תלוי בדעתו, ה"ה בשאר ימות השנה אם יש בדעתו לשתות, פוטר. ומאי דנקט בשו"ע „קבע" הוא לאו דוקא, והעיקר תלוי בדעתו לשתות עוד]. ונקט שבת וי"ט, לפי שלא היה מצוי להם יין לשתות בימות החול ודברו כהוה. ועיין ראש"ש שם שהביא זה משם הראב"ד.

(ה) כנ"ל בסק"ד, דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון, במש"ש דאם פוטר את היין של אחר המזון דבא כדי לשתות, כ"ש שפוטרו יין שבתוך המזון, דבא כדי לשרות. וה"ה ל"ן קידוש דפוטר יין שבתוך המזון. דאף רב דאמר בפסחים פרק ערבי פסחים ק ב : אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת אמר רב ידי יין לא יצאו (שאם יש להם יין

באר הגולה

ח פסחים ק"ג וזכרות
מ"ח.
ט זס פסחים
וכחמימר.
י זס גמורה ושם.

שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כיון כך פוסק יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל. ה ח (ח) כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת ט אלא א"כ כשברך לא היה דעתו לשתות אלא אותו הכוס ונמלך לשתות אחר. הנה: (ט) וכן מי שגל לסעודה ומושיטין לו הרבה כוסות מנרך על כל אחד ואחד דהוי נמלך (כל זו וע"ל סי' קע"ט) (י) וכן מי שצריך על כוס נרכת נשואין ואינו יודע להיכן יגיע הכוס כל אחד לנרך דמיקרי נמלך (לגוזה פירק ערני פסחים וע"ל סימן ק"נ). ו י (יא) אין לברך אחר יין שבסעודה דברכת המזון פוטרתו (יב) וכן כ פוטרת

ביאורי הגר"א

שפירשו שהיו יודעים שיתנו להם כ"ז ע"ש: (י) וכן כ"ז. כפ"י תוס' הנ"ל: (יא) אין כ"ז. ונעטס שהם דברים הנאים נחמת הסעודה כמ"ש מ"ח ז' רק לענין נרכה ראשונה דגורס כ"ז וכמ"ש תוס' נפסחים ונשומע

קידוש קודם נט"י הוא ועמ"ל: (ח) כל מה כ"ז. פסחים ק"ג ז' ואף לחמימר נמשך דמלך וז"ל חל"כ כ"ז: (ט) וכן כ"ז. עיין רש"י שם ז' ד"ה לא הוה כ"ז ואף ת"י שם ד"ה לא כ"ז לא נחלקו על רש"י נכ"ה"ג אלא

ברכת אליהו

על הכוס הראשון ועל כוס ברהמ"ז — לא נחלקו על רש"י בכה"ג — שבא לסעודה ואין ידע אם יושיטו לו כוס נוסף. אלא שפירשו שהיו יודעים בבי ריש גלותא שיתנו להם כל צרכם, ולכן לא היו צריכים לברך על כל כוס וכוס ע"ש. וז"ל התוס': ולפירושו (של רש"י) משמע שהיו מברכין נמי תוך הסעודה וקשה דהא משמע שהיו עושים בי ריש גלותא כרבא דברך אכסא קמא ואכסא דברכתא ולא על כל כסא וזה דוחק לומר שלא היו שותים בבי ריש גלותא יין באמצע הסעודה לכך נראה לפרש שלא היו מברכין תוך הסעודה כי היו יודעים שיתנו להם יין כל צרכן אבל בכהמ"ז לא היה כוס כי אם למברך והיו מסתפקים אם יגיע להם לשתות ממנו. [אבל בשאר בעל בית גם לתוס' צריך לברך על כל כוס וכוס, מאחר שאינם יודעים מראש אם יתנו לו עוד לשתות. ועיין לקמן סימן קע"ט ס"ד וסק"ח שם].

(י) כפ"י תוס' הנ"ל בסק"ט, דלכן היו מברכין על כוס ברהמ"ז, לפי שהיו מסתפקים אם יגיע להם לשתות ממנו. ותו"ה לכוס ברכת גשואין.

(יא) משמע שהוא דברים הבאים מחמת הסעודה, לכן ברהמ"ז פוטרו. כמ"ש בברכות כ"א ז': הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא אחריהם. רק לענין ברכה ראשונה, מברך על היין, משום „דגורם ברכה לעצמו", כדאיתא שם. וכמ"ש תוס' בפסחים קג ב ד"ה בריך שאחר היין שבתוך הסעודה ל"צ לברך, דברכת המזון פוטרתה. וכ"כ שם עמוד

ערבי פסחים ס"ד, דאין הבדל בין קידוש להבדלה, ואפילו הבדיל קודם נט"י, וכמו קידוש דקודם נט"י הוא, ואפילו התי פוסק יין שבא בתוך הסעודה. ועמ"ל.

(ח) פסחים קג ב: אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוה יתבי בסעודה כו' אמימר בריך על כל כסא וכסא ומר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא בתרא (ברכת המזון — רש"י). והלכה כמר זוטרא. ואף לאמימר — דס"ל דמברך על כל כוס וכוס — טעמו הוא משום דנמלך, וכדאיתא שם בגמ': אמימר אמר נמלך אנא (בכוס שני נמלכתי לשתות שכר הוי לי היסח הדעת משתייתי כוס ראשון וכן כל פעם ופעם ששתייתי נמלכתי — רש"י). וז"ש השו"ע: אלא אי"כ כשברך לא היה דעתו לשתות אלא אותו הכוס ונמלך לשתות אחר.

(ט) איתא בפסחים קג א: רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא חזיה דברך בורא פרי הגפן אכסא קמא והדר בריך אכסא דברכתא ואישתי א"ל למה לך כולי האי הא בריך לן מר חדא זימנא א"ל כי הוינן בי ריש גלותא הכי עבדינן א"ל תינח בי ריש גלותא דהכי עביד דספק מייתי לן ספק לא מייתי לן הכא את מגח כסא קמן ודעתן עילויה. ועיין רש"י שם ד"ה לא הו': לא הוה ידעתו אי משקו לכו תו בתר כסא קמא אי לא וכי ברכיתו אקמא לא הוה דעתיכו אכסא אחרינא ותוה ליה כל חד כתחלת סעודתו ומשום הכי בעיתו למיהדר וברוכי. הרי דאורח חייב לברך על כל כוס וכוס שמושיטין לו אף באמצע הסעודה. ואף תוס' שם ד"ה לא כו' — שכתבו דבבי ריש גלותא לא היו מברכין אלא

שעלו להסב הוי שינוי מקום וצריך לברך עכ"ל התוס' הרי דלולי דהוי שינוי מקום היה יין הראשון פוסק אע"ג דהוי קודם נטילה דהא לא נטלו רק דיו אחת וצריכים עכשיו ליטול שתי דיו אע"כ דנטל דיו לאו דוקא ד"הא אם קבע והתם קבעו, עכ"ל המחצית השקל. ולפי מ"ש רבנו „ועתה" שם ד"ה בא כו' דא"צ נט"י וכ"כ הרא"ש בע"פ שם אפילו הבדיל קודם נט"י וכמו קידוש דקודם נט"י הוא. הרי דרבנו פירש דדעת התוס' דא"צ נט"י קודם שתיית היין כדי לפטור יין שבתוך הסעודה, ולא כמג"א שפירש דמשום שקבעו סעודה, לכן אין צריך נט"י. וכן פירש דברי רבנו במ"ב סק"ג ובשער הציון סק"א.

1 ג"ל דמ"ש רבנו „ועמ"ל", כונתו למ"ש המ"א בסק"ו — על מ"ש השו"ע: וי"א שאין ברכת יין הבזלה פוסק אא"כ נטל דיו קודם הבדלה — ל"ז דהו"הא אם קבע עצמו לסעודה וכ"כ בתוס' ב"ה בא להם יין ע"ש דאע"ג דלא נטלו אלא דיו א' וצריכים לחזור וליטול אפ"ה פוסק כו'. ובמחצית השקל שם ביאר דבריו: ר"ל בדף מג' איתא כיצד סדר הסיבה אורחים נכנסים ויושבים על גבי ספסלין עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כ"א נוטל דיו אחת בא להם יין כל אחד מברך לעצמו עלו והסיבו כו"א חזור ונוטל שתי דיו בא להם יין א' מברך לכלם וכתבו התוס' ד"ה בא כו' וז"ל אע"ג דיין שלפני המזון פוסק יין שאחר המזון כ"ש זה שלפני הוא שאני הבא כיון

יין שלפני המזון (יג) ואפילו [לא] היה לו יין בתוך המזון (וע"ל סוף סימן ער"ג)

ביאורי הגר"א

תוס' דפסחים הנ"ל ועי' תוס' שם ד"ה אלא כו' :
(יב) וכן כו'. דל"כ שצריך לנרד מוקדם לא היה פוסט
את שנתוך הסעודה ועיין תוס' שם סד"ה יד' יין :
(יג) ואפילו לא כו'. הרא"ש נע"פ סכ"ד דלא כתוס'
שם ק' ב' סד"ה יד' יין כו' ועיין רש"י שם שנה כחן :

אלל זהמ"ז אינו פוטרתה ולע"ג דנכ"י ר"ח ס"י כ' אלל
כו' דוקא אם צריך על היין עלמנו או שנתכוין לפוטרו
וכמ"ש רש"י וי"א ח' ד"ה אלל כו' ה"ש צירושלמי והצילו
הר"ל שם סכ"ה ר"ה חכיל כו' וזה חתורי קושית
הרש"ל ועיין צ"י נכ"ס ר"ח ה"ש ולענין יין כו' ועיין

ברכת אליהו

דאיאת בירושלמי דבצי ברכה, איירי בברהמ"ז שמברך על
הפת, וכו' אין ברהמ"ז פוטרת לברכה אחרונה של התמרים
(אם לא שנתכוון לפוטרו). ומה דמוכח בגמרא, דאם
אכל תמרי נפטרינן בברכת המזון, היינו כשמברך ברכת
המזון על התמרים עצמם או שנתכוין לפוטרו. ועיין
בית יוסף פ"ק פ"ק פ"ק ר"ח שהביא דברי הרשב"א, והאריך
שם בענין. וד"ש בשו"ע : ולענין יין של תבדלה ע"ל סימן
רצ"ט ס"ח. דכתב שם : יש מי שאומר שצריך לברך ברכה
אחרונה על כוס של תבדלה. ואין ברהמ"ז פוטרו. וקשה מהא
דסימן ר"ח הנ"ל שברהמ"ז פוטרו יין. ולפי הנ"ל גי'תא,
בסבימן ר"ח איירי שביך ברהמ"ז על יין, והו"ה אם בירך
ברהמ"ז על פת וכו' לפטרו היין. משא"כ יין תבדלה שאינה
באה לצורך סעודה, ולכן מברך אחריה ל"א. ועיין תוס'
דפסחים הנ"ל ד"ה בריך, ושם כתבו דברהמ"ז פוטרת היין.
וכמ"ל היינו רק כשהיין בא מחמת הסעודה. ועיין תוס' שם
ר"ה אלא כו' הנ"ל, דכתבו : דאין מנהג לברך אחרי יין הבא
בתוך הסעודה כו'.

(יב) דאל"כ — שפוטרת יין שלפני המזון — אלא שצריך
לברך מוקדם ברכה אחרונה על היין ששתה לפני הסעודה,
לא היה פוסט יין שלפני הסעודה את שבתוך הסעודה, והא
קימ"ל דפוסט, ונכ"ל בסעיף ד'. ועיין תוס' בפסחים ק ב
פ"ד י"ד יין כו' : דהכל תלוי בדעתו הלכך אם בירך על
היין לפני המזון ודעתו לשנות בתוך המזון אי"צ לברך
אחריו על הגפן ולא תוך המזון כפ"ג. הרי דאחד תלוי
בשני, דאם צריך לברך על הגפן על היין ששתה לפני המזון,
צריך לברך תוך המזון כפ"ג.

(יג) ו"ל הרא"ש בפסחים פרק ערבי פסחים סכ"ד : צ"ל
דיין שלפני המזון כיון שבא לפתוח בגי מעיים ולהמשיך
אדם לתאות אכילה ברכת המזון פוטרתו וא"צ לברך אחריו
אף כשאין לו יין בתוך המזון. דלא כתוס' שם ק ב פ"ד
י"ד יין שכתבו : אם בירך על היין לפני המזון ודעתו
לשנות בתוך המזון אי"צ לברך אחריו על הגפן ולא תוך
המזון כפ"ג אבל אם נמלך אינו פוסט וגם צריך לברך
אחריו ברכה מעין שלש. הרי דלדעת התוס', באין דעתו
לשנות בתוך המזון, אין ברהמ"ז פוסט היין שלפני ברהמ"ז.
ועיין מהרש"א שם על דברי התוס' ששנה כאן *.

א ד"ה אנא, דדוקא ברכה לפני חייב משום שגורם
ברכה לעצמו, אבל לאחריו אין לברך. ומשמע אבל
ברהמ"ז אינו פוטרתה, אילו לא היה היין בא מחמת
הסעודה. מדכתבו שם התוס' : ואפילו יין דלאחר הסעודה
נראה שאין צריך לברך אחריו דלפולם חשוב מחמת
הסעודה. ומשמע שאם לא היה חשוב מחמת הסעודה, אין
ברכת המזון פוטרת את היין מברכה אחרונה. ואע"ג דבסימן
ר"ח פ"ק כתב השו"ע : אבל ביין ברכת ג' פוטרתו שאם
בירך על היין ברכת המזון במקום על הגפן יצא. היינו
דוקא אם בירך על היין עצמו, או שנתכוין לפוטרו. משא"כ
כשמברך סתם ברהמ"ז על פת, ואינו מכוין לפוטרו היין.
בכה"א גזונא אין ברהמ"ז פוסט היין אלא רק כשהיין בא
מחמת הסעודה, והיינו ששתה בתוך סעודה. אבל אם שחה
יין בסוף הסעודה, אין ברהמ"ז פוטרו, משום שהיין לא בא
מחמת הסעודה, וכמ"ש רש"י בברכות מא א ד"ה אבל כו' :
ואע"ג דהנן (שם מ א) בירך על פירות האילן בורא פרי
האדמה יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה בורא פרי
האדמה אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר זית.
וה"ה הכא גבי יין, אם אכל פת, ובירך ברכת המזון, אינו
פוסטו אלא משום שבא מחמת הסעודה. ואם שחה יין לבד,
וביך ברכת המזון אחריו, פוטרו. וי"ש בירושלמי שם
פ"ו ה"ה — והביאו הרא"ש שם סכ"ה והובא לקמן סימן
קע"ז סכ"ו — (כ"ה גירסת הרא"ש בירושלמי) רב הונא
אכל תמרי עם פיתא (ולא בירך על התמרי) אמר ליה רב
חייא בר אשי פליג את על רבך שבקינתו בתר מוזגן ואת
מברך עליהון תחלה וסוף א"ל אינון עיקר נגיסתו. ופ"י
הרא"ש שם : פ"י הם עיקר סעודתו והיארן אניחם לבסוף
משמע דלאחר מוזגן דקאמר היינו אחר סעודה קודם ברכת
המזון. ומוכח בירושלמי שצריך לברך ברכה אחרונה אחרי
תמרים שאכל בסעודה. וזה כמ"ל לגבי יין דמתי ברהמ"ז
פוטרת ברכת מעין שלש, רק בבירך ברהמ"ז על היין עצמו או
שנתכוין לפוטרו. משא"כ כשמברך סתם ברהמ"ז על פת. והו"ה
בתמרים. וכו' מתורץ קושית הרשב"א בברכות מא ב,
שהקשה דבסוגיא שם מוכח דאם אכל תמרי נפטרינן בברכת
המזון של הסעודה שאכל, ואילו בירושלמי מוכח דבצי ברכה
בסוף, ואין ברכת המזון פוטרו. ולפי הנ"ל גי'תא, דמאי

כדברי התוס' בעצמם וק"ל ע"ש, עכ"ל המהרש"א. וכתב ע"ז
כאן ב"דא : ומ"ש הרא"ש בס"ד ואפילו בחול ודעתו לשנות
יין בתוך הסעודה אי"צ לברך על היין שבתוך המזון וגם אי"צ
לברך ברכה אחרונה על מה ששתה לא כו"ס"ד הרש"א ודעתו
לשנות כו' קאי על שם דבריו לענין שלא לברך ברכה
אחרונה וזה לעולם אינו מברך כנ"ל (הבאנו דברי הרא"ש

2 בחכמת שלמה כתב על דברי התוס' הנזכרים בפנים : פ"י
על מה ששתה קודם המזון מאחר שאין דעתו לשנות עוד ואין
עת הרא"ש כן לברך ברכה אחרונה על יין שלפני המזון וכל
שכן על כוס של קידוש כו'. וכתב ע"ז שם במהרש"א : ולא
דעתי היכן מצא כן בדברי הרא"ש שהרי הרא"ש כתב (בס"ד)
אפילו בחול ודעתו לשנות יין כו' אי"צ ברכה אחרונה והיינו

באר הגולה

כ הר"ש פ"י
דפסמים.
ל נרכות מ' ת"ל
לעת רש"י ור"ת
וגדולי הרפסמים.
מ ר' יונה.
ג הרשנ"ל נגס
הרשנ"ד לעת י"מ.
ס הר"ש שס
ונגש' כלל ד'
והנה"נ פ"ד מה"ג.
ע נרכות ת"ג.

ולענין יין של הבדלה שלפני המזון (ע"ל סי' רנ"ט ס"ח). ז ל אם אין לו יין ושותה מים או שאר משקה אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה לפי שאין דרך לאכול בלא שתיה ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו אלא מפני שהוא חשוב וקובע ברכה לעצמו אבל מים (ה) או שאר משקין לא חשיבי ואינם מעונינים ברכה מ ואפילו אם היה צמא קודם סעודה כיון שלא רצה לשתות אז כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתית המים בסבת הפת היא ופת פוטרתם ג (טו) וי"א לברך על המים שבסעודה ויש מחמירין עוד לברך עליהם בכל פעם דסתמא נמלך הוא בכל פעם ס (טז) והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו. הנה: והנהגה כסגולה הרשונה. ח ע על יין שבתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אפילו הסיכו יחד הנה: (יז) דלא יכולין לענות אמן (טור) משום דחיישינן שמא יקדים קנה לושט. הנה: (יח) וי"א דאם אמר להם סגרי רגותי וישמעו ויכונו לנרקה ולא יאכלו אז ויענו אמן א' ונצרך לכולם וכן נוהגין (הנה' מיימוני פ"ז

ביאורי הגר"א

(יד) או כו' (וי"א כו') ויש כו'. עיין תוס' דנרכות ת"ל
זי ד"ה ל"ה כו': (טו) וי"א לברך כו'. הר"ש נגס
נה"ג: (טז) והרוצה כו'. שס: (יז) דלא כו'.

ברכת אליהו

הואיל ואין בית הבליעה פנוי. ומ"ש בהג"ה: וי"א כו'. הוא לפירש"י שם בד"ה הואיל ואין בית הבליעה פנוי: ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע. ולפי"ז אם אומר סברי רבתי — שעיי' לב המסובין אל המברך — אחד מברך לכולם. ועיין תוס' שם ד"ה הואיל, שהביאו ראיה לזה מירושלמי שם פ"ו ה"ו. דאיתא בירושלמי (לפי גירסת התוס') — אמאי דתנן שם: בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו —: ה"מ באורחין אבל בבעל הבית פטור מפני שהכל פוגים אצל בעל הבית תני רבי חייה אף בעל הבית בתוך ביתו. הרי דאם פוגים לבעל הבית, אחד מברך לכולם, שלב המסובין אל המברך, ובית הבליעה פנוי. אבל תרי' בסוגיא שם ורא"ש שם פ"ו סל"ג פירשו, בירושלמי זה איירי לענין הסיבה. דאיתא במתני': היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולן. ועי' אמרו בירושלמי (לפי גירסת הר"ש): כך היא מתגיתין באורחים הא בעל הבית בתוך ביתו לא. ופי' הרא"ש שם: דבעה"ב שכל בני ביתו נגררין עליו אין צריכין הסיבה כי כולן סומכין עליו. ועיין סימן קפ"ח פס"ח י"א: אם היו שנים או רבים אחד מברך לכולם ודוקא הסיבו שהוא דרך קבע או בעל הבית עם בני ביתו דהוי כהסיבו. וזה כפירוש תר"י והרא"ש בירושלמי. [ועיין בסימן קס"ז סקל"ה].

(יד) עיין תוס' דנרכות מא ב ד"ה איך כו'. וז"ל: ומיהו אומר ר"ת דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת סעודה פת פוטרתן דאפילו יין הוה פוטר אי לאו דקובע ברכה לעצמו ודלא כמחזור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפילו בתוך הסעודה דהוי כנמלך כו'. (טו, טז) הרא"ש בברכות פ"ו סכ"ט בשם בה"ג. וז"ל הרא"ש: אבל בה"ג פסק שיש לברך על המים תוך הסעודה כו'. וסיים הרא"ש: והרוצה להסתלק מן הספק קודם נט"י ישב במקום סעודתו ויברך על המים אדעתא לשתות תוך הסעודה.

(יז) הרא"ש בברכות פ"ז סל"ד: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי פרש"י אין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעי דעת שומע ומשמעי מתוך טעם זה יש שאומר שאם אמר המברך סברי רבתי והן מפגין בית הבליעה כדי לשמוע שפיר דמי ומיהו לא נהירא האי טעמא דאע"פ שאוכלין יכולין לשמוע הברכה ולצאת בשמיעה ונראה הטעם כמו שמפרש בירושלמי לפי שאינן יכולין לענות אמן דאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט כו'. וכנ"ל בסימן ק"ע סק"א.

(יח) בסק"ז הבאנו דברי הגמ' בברכות מג א: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם

שכן דעתו מסכ"ד הנזכר בדברי רבנו. וסיים שם "והר מהרש"א לא דייק בזה ונעלם ממנו דברי רבנו (הרא"ש) לקנ סכ"ד".

בפנים) אלא דעיקר על מ"ש דא"צ לברך לפני היין שבתוך הסעודה וזה דוקא בדעתו לשתות. עכ"ל ד"א. וכ"כ בקרבן נתנאל על דברי הרא"ש שם ס"ד סק"ס, דדעת הרא"ש, דאע"פ שאינו שותה כלל יין תוך הסעודה ברהמ"ז פוטרתו. והוכיח

מהלכות נרכות ומרדכי ס"פ כילד מנרכין וטור גשס רש"י) ויאמר סגרי רצותי ר"ל סוגרים אתם ללכת נצרכה זו ולא יאמר נצרות רצותי וכן כל מקום שמנרכין על היין משום נצרת היין שנתוך הסעודה אין אומרים נצרות אלא סגרי מטעם שנתגלר (נ"י סימן קפ"ז גשס שגולי הלכות).

קעה דיני ברכת הטוב והמטיב על היין. ובו ו' סעיפים

א הביאו להם יין אחר אינו מברך בורא פרי הגפן אבל מברך עליו הטוב והמטיב. הנה: (א) לע"ג שאין לו עוד וכן הראשון (נ"י) (ב) ולאו דוקא הביאו להם מחדש אלא ה"ה אם היה להם מתחלה שתי יינות מברכין על השני הטוב והמטיב. הנה: (ג) ודוקא שלא היו לפניו יחד כשנריך נורא פרי הגפן אבל אם היו ביחד אין נריך לנרך אלא נורא פרי הגפן כמו שנתגלר סעיף ג' (ד"ע להשוות הטור עם מרדכי פ' הרוחה) (נ"י). ב נ (ד) מברכין הטוב והמטיב על כל שינוי יין מן הסתם אפילו אינו יודע שהשני משובח מהראשון כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו. הנה: (ה) ואין חילוק בין שניהם חדשים או אחד חדש ואחד ישן (נ"י גשס תוס' פ' הרוחה וטור

ביאורי הגר"א

קעה (א) אף ע"ג כו'. דלא כר"י. נ"י: (ב) ול"ד כו'. טור וכן מ' בירושלמי הנילו הרשנים נפס' שס והר"י נצרכות שס: (ג) ודוקא כו'. לתוך דלית מ"ש המרדכי ונש"ע סי"ג ד"ע: (ד) מברכין כו'. כפ"י רשנים וכמ"ש בתוס' נפסחים שס ד"ה שינוי כו' ופ"י רשנים כו' מיהו יש כו' ולף שהרבה חולקין כמ"ש בתוס' שס ונצרכות שס וש"פ כו' נ"י דסוגין דעלמל כרשנ"ס: (ה) ואין כו'. ר"ל לע"ג דבירושלמי אומר דוקא חדש

ברכת אליהו

מן הראשון כו'. והטור כתב דלדעת רשב"ם אין לברך הטוב והמטיב, אלא אי"כ יודע שהשני משובח מן הראשון. והב"י תמה על הטור בפירוש שיטת רשב"ם, והביא דברי התוס' בברכות גט ב ד"ה הטוב והמטיב, שהוכיחו מהירושלמי הג"ל בסק"ב — „רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך” — דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו. וכתבו שם התוס': ולפרשבי"ם יעמידנה להך דרבי במסופק אם האחרון טוב ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא. וכן התוס' בפסחים שם ד"ה שינוי הביאו פ"י רשב"ם, והוכיחו מהירושלמי הג"ל דלא כפ"י רשב"ם. ואח"כ כתב: מיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם יודע שהשני גרוע לא. הרי שדעת התוס' בשיטת הרשב"ם, שגם בסתם — כל שאינו יודע שהוא גרוע — מברך הטוב והמטיב. ודלא כפ"י הטור בשיטת רשב"ם. ודברי השו"ע כאן הוא כפ"י רשב"ם, וכמ"ש בתוס' בפסחים שם ובברכות שם. [ובבאה"ג צ"ח סתם: שם (בברכות) בתוס']. ואף שהרבה חולקין — וס"ל דאין לברך הטוב והמטיב, אלא דוקא היכא דמשובח מן הראשון — כמ"ש בתוס' בפסחים שם ובברכות שם ושאר פוסקים, אפ"ה הלכה כרשב"ם, לברך על כל שינוי יין, כל שאינו יודע שהאחרון גרוע מראשון משום דסוגין דעלמל כרשנ"ס. — כ"כ כ"י.

(ה) ר"ל אע"פ דבירושלמי בברכות פ"ו ה"ה אמר ר' חוש וישן. דאיתא שם בירושלמי: אבא בר רב הונא א יין ישן יין חדש צריך לברך. אפ"ה רבי — דאמר שם, כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה — פ

קעה (א) כתב ר' ירוחם ספר אדם נתיב ששה עשר חלק א': הובא להם יין אחר אפילו משובח מן הראשון וכבר כלה הראשון אין מברכין הטוב והמטיב שאין כאן רבוי טובה. ודברי הרמ"א הם דלא כר"י. וכתב הב"י על דברי ר"י: דאין טעם בדבר דהא מ"מ ריבוי יין הוא וצריך לברך עליו. (ב) כ"כ השו"ע. וכן מ' בירושלמי ברכות פ"ו ה"ח — הביאו הרשב"ם בפסחים קא א ד"ה אחד שינוי יין והראשון בברכות פ"ט סט"ו —: רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ומה היה אומר ר' יצחק רובה בשם רבי ברוך הטוב והמטיב. ומשמע שאע"פ שהיה לו מתחילה כמה יינות, מברך על כל אחד שפותח הטוב והמטיב. (ג) כ"כ הר"מ בסק"א לתוך דלא תקשי מ"ש המרדכי בברכות פ"ט סימן רט"ו, והובא כמ"ש ס"ע: הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בורא פרי הגפן על הטוב ופוסט את הרע ולא יברך על הרע מתחלה בורא פרי הגפן כדי לברך אחריו הטוב והמטיב כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תתלה. ואילו הטור כתב: ולאו דוקא הביאו להם עתה מחדש אלא הו"ה אם היה לו מתחלה ב' מיני יינות מברך על ה' הטוב והמטיב. וע"ז כתב כד"מ לתוך דהטור „לא קאמר אלא כשלא היו (היינות) ביחד כשנריך בפ"ה אבל כשהיו ביחד מודה לדברי המרדכי.” [ועיין ט"ז סק"א ושער הציון סק"ה].

(ד) איתא בפסחים קא א: אחד שינוי יין כו' אי"כ לברך. ופירש רשב"ם בד"ה אחד שינוי יין כו': אין צריך לברך שנית על היין אבל הטוב והמטיב מידת מברך אם משובח

באר הגולה

ג תרדכי נשם חזי
העורי.
ד שם נגמרה.
ה תו' שם והרשנ"א.

ותה"ד סי' ל"ד (ו) ואפילו שמה נמנו תוך שלשים יום י"א דאם שמה תחלה יין אדום והצילו לו יין לבן לעפ"י שהוא יותר גרוע מנרד הטוב והמטיב לפי שהוא צריך לגוף יותר מן האדום (תרדכי פרק ערבי פסחים). ג ג הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בורא פרי הגפן על הטוב ופוסט את הרע ולא יברך על הרע תחלה בורא פרי הגפן כדי לברך אחריו הטוב והמטיב (ו) כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחלה. ד ד אין לברך הטוב והמטיב אלא אם כן יש אחר עמו דהכי משמע הטוב לו והמטיב לחבירו ה (ה) והוא הדין אם אשתו ובניו עמו אבל אם הוא יחידי לא. ה (ט) אם רבים מסובים במעודה ו כל אחד מברך לעצמו הטוב והמטיב ולא יברך אחד לכולם דחיישינן שמא יקדימו קנה לושט

ביאורי הגר"א

ל יום חלל נצרכת הראיה ואפילו נהן אנרקיס ורעמים מנרד כל פעם ועומל סימן רי"ח ס"ק ה' וערל"ש שם: (ז) כי לעולם כו. כמש"ש ח"ס ב' ואלף ר"י ל"פ חלל צו' מינין ושם ל"ט א' כשנצרכותיהן שוות לדיה חזי' עדיף ועיין תוס' שם ד"ה חזי' כו. (ח) וה"ה כו. שם ד"ה חתם כו. (ט) אם רבים כו. עתו"ס ח"ג א' ד"ה הו"ל

וישן ר' פליג עליה כמ"ש תוס' שם ושם ועוד כת' נצרכות שם וי"ח דהוא דהוא כו' חלל לא מלינו כו' ח"ש ואין חילוק כו' ר"ל בין נצרכת נפשה ויין נצרכת הטוב והמטיב: (ו) ואפ"י כו. דלא כגור נשם רי"ח. תהי"ד וטעמו של רי"ח כמו כל הנצרכות דפרק הרוואה שהן דוקא ללמ"ד יום כמ"ש תוס' נ"ד א' ד"ה הרוואה כו' וטעם הרצ' דלא לחורו

ברכת אליהו

אלא משלשים יום לשלשים יום. ובסימן י"ג שם כתב דעל הברקים מברך כל יום, ואם נתפזרו העבים מברך כל פעם. (ז) כמ"ש בברכות מ ב במתני': היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מין שירצה. ואיתא בגמ' שם מא א: אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף (איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע — רש"י). ואף רבי יהודה לא פליג — וס"ל דאין מין חביב עדיף — אלא כו' מינין, דס"ל דו' מינין עדיף על החביב. אבל אם שניהן מו' מינין או שניהן אינן מו' מינין, מודה ר"י דמברך על החביב. [וכמש"ל סימן רי"א ס"א וס"ב וכמש"ש]. ושם לפ א איתא, כשברכותיהן שוות לרי"ח חביב עדיף. דאיתא שם בגמ': דהנהו תרי תלמידי דהו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך קפץ ובירך על הפרגיות לגלג עליו תבירו כו' והבא בהאי סברא קא מיפלגי מר סבר חביב עדיף ומ"ס כרוב עדיף דזיין. הרי דלולי הטעם ד, כרוב עדיף דזיין, מודה דמברך על החביב. ועיין תוס' שם רי"ח חביב כו' וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות לפניו חביב עדיף.

(ח) בברכות נט ב איתא דמברכין הטוב והמטיב היכא דאיכא בני תבורה דשתו בתרדיה. וכתבו התוס' שם ד"ה חתם כו' וה"ה א' אשתו ובניו עמו אבל יחיד לא כו'.

(ט) איתא בברכות מג א לענין ברכת בורא פרי הגפן: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי. ועתו"ס שם ד"ה הואיל כו' והטוב והמטיב יש מפרש שפוסט לאחרים לכולי

עליה. כמ"ש תוס' בברכות נט ב ד"ה הטוב והמטיב ובפסחים קא א ד"ה שינוי. ועוד כת' התוס' בברכות שם: וי"ח דהוא דחדש וישן מיירי בברכת בורא פרי הגפן דומיא דשינוי מקום דבחר הכי אבל לא מציינו כן בגמרא שלנו. וי"ח בהג"ה: ואין חילוק בין שניהם חדשים או אחד חדש ואחד ישן. ר"ל בין בברכת כפוחי — שאין צריך לברך אפילו מחדש לישן, ובין בברכת הטוב והמטיב — שצריך לברך אפילו כששניהם חדשים. [וכן פירשו בעטרת זקנים ד"א ומ"ב סק"ט, וכתב בד"א: ונראה דרבנו דייק מ"ש בין שניהם חדשים או א' חדש כו' ואי לא קאי הרמ"א רק על ברכת הטוב הו"ל לומר איפכא ואין חילוק בין א' חדש כו' ובין שניהם כו' ולתפוס תפשוט תחילה כו'].

... דלא כגור בסימן רכ"ח בשם רי"ח דס"ל אם שמה ממנו תוך ל' יום אין מברך הטוב והמטיב — תהי"ד סימן לג. וטעמו ש' רי"ח, דברכת הטוב והמטיב, הוי כמזל כל הברכות דפרק הרוואה דמסכת ברכות, שהן דוקא ללמ"ד יום. כמ"ש תוס' שם נד א ד"ה הרוואה כו': ונראה לרבינו דדוקא לרואה משלשים יום לשלשים יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים דאמר בירושלמי דפרקים היינו שלשים יום. וטעם הרב (רמ"א) — דמברך הטוב והמטיב, אף ששמה ממנו תוך ל' יום — דלא אמרו ל' יום אלא בברכת הראיה, משא"כ ברכת הטוב והמטיב, דהברכה היא על הריבוי, כנ"ל בקס"א. ואפילו כהן — בברכת הראיה אברכים ורעמים — מברך על עצם. וטעם הדבר, עמ"א סרי"ח סק"ה: וא"ת ברעמים זרעות וריח בושם למה מברך בכל פעם י"ל דהתם אינו ואה אותו הדבר בעצמו וריח בושם אע"פ שהוא אותו יבר מ"מ כיון שהנאתו דומה לאכילה מברך כל פעם כו'. אי"ש בברכות פ"ט ס"א, דכל הברכות דהרואה אינו מברך

כשיענו אמן. הנה: (י) חנל היו מסונים לשתות נלל אכילה אחד מנרך לכולם (וע"ל סוף סי' קע"ד). ו ז יין של שתי חכיות והכל ממין אחד (יא) אם בתוך ארבעים יום לכצירתו שמוהו בשני כלים חשיבי כשני מינים ומברכין עליו הטוב והמטיב ואם לאחר ארבעים יום חלקוהו אין מברכין עליו הואיל והכל ממין אחד.

קעו שהפת פוטר הפרפרת. ובו סעיף אחד

א א בירך על הפת פוטר את הפרפרת (א) דהיינו ב פירורי פת דק דק שדיבקים עם מרק או דבש ג בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. הנה: (ב) בירך על הפרפרת פוטר מעשה קדרה שהוא דייסל וכיוצא בו וכן אם בירך על מעשה קדרה פוטר את הפרפרת (גמרא פרק כילד מנרכין ורמב"ם נפ"ה המשנה).

ביאורי הגר"א

כ"ו ורי יחילל כ"ו: (י) אבל כ"ו. מתני' שם: (יא) אם כ"ו. דמזמן זה עדיין חדש הוא ומשתנה הטעם וכמ"ש נעניות רפ"ו ועל כ"ו וכ"כ הרמ"ש שם גסס ר"ח: קעו (א) דהיינו כ"ו. עתו"ס שם ד"ה נרך כ"ו ונראה כ"ו ורי יחילל כ"ו: (י) אבל כ"ו. מתני' שם: (יא) אם כ"ו. דמזמן זה עדיין חדש הוא ומשתנה הטעם וכמ"ש נעניות רפ"ו ועל כ"ו וכ"כ הרמ"ש שם גסס ר"ח: קעו (א) דהיינו כ"ו. עתו"ס שם ד"ה נרך כ"ו ונראה

ברכת אליהו

שנדפס בביאורי הגר"א סו"ס קע"ה: וכ"כ הרא"ש שם בשם ר"ח. ודברי הרא"ש הם שם פ"ו סי' וסימן ל"ב. ותרי"ש שם פתרי פריש"ל של ר"ח. דאין זה מתקבל שהיו אוכלים פת צנומה אחר אכילתם. וער"ש שם פ"ו סי' שכתב: ולא בדברי ר"ח כ"ו. וס"ל דאפילו ליכא עליהו תוריתא דנהמא מברך המציא אם יש בו כוית. [ועיין ד"א]. אלא פרפרת דכאן הוא המציא דשם לו ב, ובמ"ש השו"ע סימן קמ"ח פ"י: תביצא דהיינו פירורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק כ"ו דמברך עליו במ"מ ואיצטריך לאשמעינן דאע"ג דמין פת הוא מ"מ בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. — כ"י.

(ב) במתניתין בברכות מב א: ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה. ואיתא בגמ' שם עמוד ב: איבעיא להו ב"ש ארישא פליגי או דילמא אסיפא פליגי דקאמר תנא קמא ברך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואתו ב"ש למימר לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה או דילמא אסיפא פליגי דקתני ברך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר ואתו ב"ש למימר ואפילו מעשה קדרה נמי לא פטר תיקו. וקיימל כת"ק והר"ה להיפך וכמ"ש שם¹.

עלמא דהכי משמע הטוב לעצמו והמטיב לאחריו שדם שותים ממנו ורבנו יחיאל היה אומר דלא היא דשייך גמי אין בית הבליעה פנוי ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין. (י) מתני' בברכות מב א: הסבו אחד מברך לכולן בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אחר המזון אחד מברך לכולם. ומתני' לענין ברכת בורא פרי הגפן וכנ"ל סו"ס קע"ד, והר"ה לענין ברכת הטוב והמטיב. (יא) דבזמן זה — תוך מ' יום — עדיין חדש הוא, ומשתנה הטעם של כל אחד. וכמ"ש בעניות רפ"ו מ"א: ועל היין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח. ופירש רש"י בברכות כז א ד"ה יין בן מ' יום: שיצא מכלל יין מגתו ובא לכלל יין גמור כ"ו. [מ"ש כאן בביאורי הגר"א: ובי"כ הרא"ש שם בשם ר"ח. צ"ל להלן סימן קע"ו סק"א — ד"א].

קעו (א) תנן בברכות מב א: ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת. ועת"ס שם ר"ה ברך כ"ו: ורש"י פירש פרפרת מיני דגים ופרגיות וקצת קשה איך מאי קמ"ל דברך על הפרפרת דלא פטר את הפת ונראה כפירוש ר"ח דפירש דפרפרת פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מיני מזונות והשתא ניחא דאצטריך לאשמעינן ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהוא מין פת. [לפי גירסת ד"א צ"ל כאן מה

כתב: ד"ת מ"ו. והיינו שמוחק מילת "לא", ולפי"ז כת' בתר"י ואם בירך על הפרפרת פטר מעשה קדירה. וכ"כ הבית. ומ"ש רבנו "וכמ"ש"ש, כתב הרמב"ם אליעזר דכחנתו לרמב"ם הנ"ל, ובגירסת הכס"מ שם לבסוף, ושם ברבינו יונה כפי שהוגה — שבירך על הפרפרת פטר מעשה קדירה. אבל עדיין צ"ב שאת התר"י הזכיר רבנו בסק"א, ואפ"ל שזו כוונתו במה שכתב שם. אבל דברי הרמב"ם לא הוזכרו לעיל בדברי רבנו ואף לא בבאה"ג. לכן קשה לומר שכונת רבנו במה שכתב "שם" לדברי הרמב"ם ביד החזקה שלא הוזכרו מקודם. ועל עצם דין זה, ראה מ"ש עוד כאן בדמסק אליעזר ובערוך השולחן סי', ובברכות שם בשנות אליהו ובאמרי נעם ובענינים למשפט.

1 מ"ש רבנו "וקיי"ל כת"ק", היינו לפי לישנא דאסיפא פליגי", וסעמא דפסקינן כהאי לישנא, הוא כמ"ש הרשב"א דה"ה ספק בדברנו ואמרין דבסיפא פליגי וביה (בר פלוגתיהו) סבירי דפרפרת פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטרי. ומ"ש רבנו. והר"ה להיפך, היינו שמעשה קדרה פוטר את הפרפרת. וברמב"ם בהלכות ברכות פ"ד הלכה ו' כתב: בירך על התבשיל לא פטר את מעשה קדירה. וכ"ה ברמב"ם בפרס רומי ר"מ. ובכס"מ שם תמה על דברי רמב"ם אלה. ולבסוף הביא שמעא בתשובה לרבינו יהושע מבניו של הרמב"ם שכן יש להגיה ברמב"ם. ובתרי"ו בברכות שם כתב: ואם בירך על הפרפרת לא פטר מעשה קדירה. ובחידושי אנשי שם שם אות ב'

באר הגולה

א נרכות מ"ח לפי
התוספות והר"ח וכן
לענין ה"ג.
ב הר"ח ש' לדעת
הירושלמי שס.

קעז דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם. ובו ה' סעיפים

א א (א) דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת (ב) כגון בשר ודגים וביצה וירקות וגבינה ודייסא ומיני מלוחים אפילו אוכלם בלא פת אין מעונין ברכה לפניהם דברכת המוציא פוטרתן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטרתן ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת (ג) כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות (וע"ל סימן קס"ח סעיף ה) אם אוכל אותם בלא פת מעונין ברכה לפניהם דברכת המוציא אינה פוטרתן דלאו מעיקר סעודה הם ואינם מעונין ברכה לאחריהם דכיון שבאו בתוך הסעודה ברכת המזון פוטרתן (ד) ואם ב בתחלת אכילתו אכל הפירות (עס פת) ובסוף אכל עמהם פת אפילו אם בינתיים אכל

ביאורי הגר"א

וכי ונר' לייסד פירש"י שהתחלת קציעותן היה נדנרים אחרים ואח"כ הנילו פירות ללפת ואכלו עם הפת ועכשיו אוכלין נל פת וכוונתם לאכול נסוף עם הפת כו' ואח"כ שפיר מה שפריך יין כו' כיון דעיקרו נל מחמת הסעודה ועיקרו נשגיל הפת כו' ע"ש: (ה) ודין זה

קעז (א) דברים כו' עתו"ס שס ד"ה הלכתא ור"ח"ש
ס: (ב) כגון כו' שס וס' ותר"י: (ג) כגון תאנים
כו' כר"ה ור"ח: (ד) ואם בתחלת כו' עיין תוס' נד"ה
הג"ל פ"י הקי' ללפת כו' ול"כ דל"כ מתניתין ועוד כו'
ועוד הקשה תר"י שלשון נתון לא מ' כן דהל"ל ללפת הפת

ברכת אליהו

לאחריתו ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם כו'.

(ד) עיין תוס' בברכות מא ב כר"ה הלכתא, הג"ל בסק"א: פ"י הקונטרס ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהו' להו טפלה ולא נהירא דא"כ מתני' היא (שם מד א) דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה ומאי קמ"ל ועוד קשה דפריך בסמוך יין נמי נפטריה פת ומאי קשה והלא כששוחים היין אינו טפלה לפת ואנו במידי דטפל לפת מיירינן. ועוד הקשה תר"י שם בסוגיא, שלשון "דברים הבאים בתוך הסעודה", לא מ' כן — כפרש"י, דא"כ הוה ליה לומר "דברים הבאים ללפת בו את הפת", ופ' תר"י ונראה ליישב פירש"י שהתחלת קציעותן היה בדברים אחרים כגון בבשר ואח"כ הביאו פירות ללפת הפת ואכלו עם הפת ועכשיו אוכלין אותו בלא פת וכוונתם לאכול בסוף הסעודה עם הפת ובה להשמיענו שאע"פ שאוכל אותו בלא פת כלל אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו מפני שמאחר שמתחלה הביאו אותו כדי ללפת בו את הפת ואכלו אותו תחלה וסוף עם הפת אע"פ שבינתיים אוכל ממנו בלא פת אין בכך כלום שמצטרף עם שאר הסעודה כיון שהביאו אותו מתחלה לצורך הסעודה והשתא אתי שפיר לשון בתוך הסעודה דנקט, ואח"כ שפיר נמי מה שפריך יין נמי נפטר ליה פת, ור"ל לדברין שאתה אומר שאע"פ שאינו מלפת בו את הפת אין מברכין עליו כיון שמתחלת עיקרו לא בא אלא מחמת הסעודה ועיקרו כשגיל הפת א"כ היין נמי מחמת הסעודה עיקרו והיה לנו לומר שאע"פ ששוחה אותו בפני עצמו שמצטרף עם הסעודה ואינו מברך עליו ותר"י יין גורם ברכה לעצמו כו'. ע"ש בדבריו שהאריך בזה.

קעז (א) איתא בברכות מא ב: הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחריהם כו'. ועתו"ס שם ד"ה הלכתא: פ"י הקונטרס ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהו' להו טפלה ולא נהירא דא"כ מתני' היא (שם מד א) דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה כו' על כן פ"י דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר הרגילים לבא מחמת הסעודה בפת שרגילים לאכול עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאו בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם אפי' אכלו בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הם באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפנייהם כו'. וכ"כ הרא"ש שם בפ"ו סכ"ה, והביא שם שכן דעת בה"ג.

(ב) תוס' הג"ל בסק"א: כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה. והרא"ש הג"ל בסק"א: כגון בשר ודגים וירק ודייסא. ומשם בה"ג הביא הרא"ש שם: כגון בשרא וכוורי וכל מיני בשולי דדרכיהו למיכל בהו ריפתא וכן ירקי ובוציני. ותר"י בברכות מא ב: כגון בשר וביצים וגבינה ודגים כו' וכן דייסא וחביץ קדרה כו'.

(ג) כר"ה (ור"ש) [ורב נחמן — ד"א]. דאיתא בברכות מא ב: הביאו לפנייהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר ר"ה טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונין ברכה

באר הגולה
ג סס צמורה לפי
התוספות והרא"ש.
ד טור נסס הרא"ש.

מחם בלא פת אינם טעונים ברכה אף לפנייהם. ב ג ודברים הבאים לאחר סעודה קודם ברכת המזון שהיה מנהג בימי חכמי הגמרא שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות כל מה שמביאים אז לפנייהם בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה בין לפנייהם ובין לאחריהם דהמוציא וברכת המזון אין פומרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה (ה) ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון. ג ד (ו) ואם קובע ליפתן סעודתו על הפירות הוו ליה הפירות כדברים

ביאורי הגר"א

על פסית' ר"ל ח"כ ועל שאל כלל על ונה שאל ח"כ ולא הל"ל אכול בתחילה כלל פת ומ"ש שנקינהו בחר מונח כן זין לפי ר"י זין לפי הרא"ש ר"ל דקאמר פליג כו ר"ל דרב ס"ל כחמורא דטעונה ברכה לפנייהם דלא כר"י ואם אין איתא רוצה להכנס במחלוקת נגד ר' חייא שנקינהו כו וסבור היה שלא

כו תוס' סס: (ו) ואם קובע כו. רא"ש סס סכ"ח ואם כו ועי' גרמז' וטור דגירסתו הרא"ש ואם שאל כלל כו יש להסתפק אם אכל מהן בתחילה כלל פת כו וסברא כו והוכיח מירושלמי ומ"ש שנקינהו בחר מונח ולא איתא הל"ל אכול כלל פת בתחילה ומ"ש הרא"ש ואם שאל כלל בתחילה פ"י בתחלת סעודתו שקובע עליהם אכל ג"י הר"י

ברכת אליהו

אמר שבקינהו בחר מונח, עכ"ל הרא"ש. ועי' ברמז' שם (הוא קיצור פסקי הרא"ש שנחתבר ע"י הטור) וטור דמוכח מדבריו דגירסתו הרא"ש כעין הג"ל: ואם שאוכל כו יש להסתפק אם אכל מהן בתחילה בלא פת אם יש לברך עליהם וסברא הוא שלא יברך עליהם. והוכיח הרא"ש מירושלמי מ"ש "שבקינהו בחר מונח", ואם איתא דאם אוכל בתחלת סעודה בלא פת טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, הול"ל אכול בלא פת בתחילה. ומ"ש הרא"ש, "ואם שאוכל בתחילה", פ"י בתחלת סעודתו שקובע עליהם — כן הוא הפ"י לדעת הטור. אבל גירסת הר"י יונה שם מא בירושלמי הג"ל: ר"ה אכל תמרי על פיפתיה. ר"ל שתחלה אכל לחם עם תמרים, ואח"כ באמצע הסעודה אכל תמרים לבד לחם עם תמרים, בירך, וא"ל רב חייא, "פליג את על רבך" דס"ל דצריך לברך, ועל מה שאכל תחלה עם הפת, לא הקשה לו כלל, משום דלכולי עלמא אין צריך לברך. אלא הקשה על מה שאכל אח"כ באמצע הסעודה פירות ללא פת. וע"ז הקשה לו: פליג את על רבך. ולא הל"ל אכול בתחילה בלא פת ויברך ע"ז. דא"כ יהיה חייב רק בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה, והוא רצה להקשות לו שהיה צריך לעשות באופן שיברך גם בסוף. וזהו מ"ש לו: שבקינהו בחר מונח ואת מברך עליהן תחלה וסוף. ובין לפי ר' יונה בין לפי הרא"ש (ר"ל) הא דקאמר בירושלמי "פליג את על רבך", ר"ל דרב — דהוא רביה דר"ה — מ"ל כאמרא דמטענה ברכה לפנייהם¹, ולא כו חייא דס"ל בברכות מא ב, פת פוטרת כל מיני מאכל. ורב חייא הקשה לר"ה, שאם אין אתה רוצה להכנס במחלוקת נגד ר' חייא, שבקינהו בחר

(ה) תוס' בברכות מא ב ד"ה לאחר הסעודה: ועכשיו אין לנו דין זה דאין מנהג שלנו למשוך ידינו מן הפת כלל עד לאחר בהמ"ז אלא כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם בהמ"ז דעתנו לאכול פת כל שעה.

(ו) רא"ש בברכות פ"ו פכ"ח: ואם שאוכל בתחלת הסעודה פת ופירות יש להסתפק אם אכל מהן בלא פת אם יברך עליהם אם לאו וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא מחמת סעודה דעיקר סעודתו סמך עליהו ועלה לא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם הלכך כיון דעיקר סעודה הו פת פוטרתן אפילו אוכל מהן בלא פת ובירושלמי (שם פ"ו ה"ה) אמרינן רב הונא אכל תמרי עם פיתא אמר ליה רב חייא בר אשי פליג את על רבך שבקינהו בחר מונח ואת מברך עליהן תחלה וסוף (דלברות בברכות עדיף — חרדים) א"ל אינון עיקר גיסתי פ"י הם עיקר סעודתי והיאך אניהם לבסוף משמע דלאחר מונח דקאמר היינו אחר סעודה קודם ברכת המזון כמו פטר את היין דלאחר המזון דמתני' וסובר כפסקא דרב פפא דכל מיני פירות לאחר סעודה טעונין ברכה לפנייהן ולאחריהן אבל בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לאחריהם אפי' אכלו בלא פת דאי בלא פת טעונים גמי ברכה לאחריהם כשאוכלו בתוך הסעודה למה ליה ליממר שבקינהו לבתר מונח יאמר לו אכול אותן בלא פת אפילו בתוך הסעודה ויברך עליהם תחלה וסוף ומיהו אין להוכיח מכאן שאם הביא פירות לאכול בהם פיתו ואכל מקצתן בלא פת באמצע הסעודה שלא יהא טעון ברכה לפנייהם מדלא אמר ליה שיאכלם תוך הסעודה דכדי לברך עליהם גם בסוף

בתוך הסעודה טעונים ברכה לפנייהם וחולקין על ר' חייא כו. ומפססות לשונו, נראה דאיתא באיזה מקום בש"ס, דרב ס"ל כר"נ ור"ש, ואמר רב דבריו בתנאים וענבים. אבל אפשר לומר דס"ל לרב כר"נ ור"ש, ואמר דבריו בדבר אחר. ובירושלמי שם פירש בפני משה — דמה שאיתא בירושלמי "פליג את על רבך" — הכונה היא למה דאיתא בירושלמי שם: רבי חלבו

1 כ"א כתב דכונת רבנו — במה שכתב "דרב ס"ל כאמוראי דטעונה ברכה לפנייהם" — היינו רב דס"ל בתנאים בתוך הסעודה, וטעון ברכה לפנייהם, כר"נ ור"ש בש"ס דילן. ולא צ"ל איה מקומו. וליתא בש"ס דילן — דרב ס"ל כר"נ ור"ש. ותנ"י כתב בסוגיא שם: א"ל ר' חייא אתה חולק על רבך רב וכל האמוראים האחרים שאמרו הביאו לפנייהם תנאים וענבים

באר הגולה

ה סת"ג והג"פ ס"ד
מה"ב.
ו הרשנ"א נסח הר"ר
זרחיהו.
ז ג"י וכן נמצא בספר
הספרים.

הבאים מחמת הסעודה ואפילו אם אוכל מהפירות בתחלת סעודתו בלא פת אינו מברך לא לפנייהם ולא לאחריהם ה (ז) ויש חולקין ולכן טוב שיאכל בתחלה מהפירות עם פת ואז אפילו אם אח"כ יאכל מהם בלא פת אינם טעונים ברכה כלל. הנה: ואף על פי שאינו חוזר לנסוף לאכול עמהם פת מאחר שיקר קביעות היה עליהם (ג"י נסח הר"י). ד ו (ה) אע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שברך על הפת כיון דלפת את הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל. ה ז (ט) אם אחר שברך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אפילו מדברים שורכין לבא ללפת את הפת צריך

ביאורי הגר"א

אלא גנ"י אכל תנורי על פיסתיה כחש"ל ר"ל שאלו אחר שאלו עם הפת: (ח) אע"פ כו' כי"כ המאור לתרץ קושיית תוס' הנ"ל ולי"כ דל"כ ונתני' כו' דקמ"ל כה"ג: (ט) אם כו' כחש"ל נדך על היין כו' ושם נגנ"י ח"ל

ברכת אליהו

שאכל תמרים עם הפת, ולא כמו שפירש הרא"ש שמספיק אם אכל אח"כ פת, ואע"פ שמתחלה לא אכל פת, כנ"ל בסק"ו.

(ח) כי"כ בעל המאור בברכות מא ב לתרץ קושיית תוס' הנ"ל בסק"ו. דאיתא שם בגמ': אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. וכתבו התוס' בד"ה הלכתא: פ"י הקונטרס ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהוה להו טפלה ולא נהירא דא"כ מתני' היא (שם מד א) דמברך על העיקר ופוסק את הטפלה. ותירץ בעל המאור דקמ"ל כה"ג — „דבעינא דבריק ברכת המוציא אכתי לא אייתו קמיה הגר דברים הבאים מחמת הסעודה ולא הוה דעתיה עלייהו בשעת ברכה מעולם אימא ליבעי ברכת בתחלה קא משמע לן כיון דטפלה נינהו לא בעי ברכה“.

(ט) כמ"ש בברכות מב א במתני': ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. ויש בגמ' עמוד ב: א"ר יהושע בן לוי לא שנו אלא בשבתות וימים טובים כו' הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס כו' רב יצחק בר יוסף איקלע לכי אביי ביו"ט חזייה דבריק אכל כסא וכסא א"ל לא סבר

היתה עיקר סעודתו וח"ל חינוך כו' ומכאן מוכח דין הגמ"ל דס"ל ואם כו' שלא מהני תחלה לנד: (ז) וי"ח כו'. תר"י שכי דוקא שנתחלה יאכל עם פת וכחש"ו ולכן כו' וחש"פ וכו' ויליף לה ג"כ מירושלמי שניצלו הרחש"ש שם

מוזג ואת מברך עליהן תחלה וסוף". ופסוק היה רב חייא שלא היתה עיקר סעודתו של ר"ה. ואיל"ל ר"ה: אינו עיקר נגיסתו. ופי' תר"י דר"ל „כלומר עיקר אכילתי הן שמתחלה עליהן קבעתי סעודתי וכיון שמתחלה קבעתי עליהם אע"פ שעכשיו אני אוכל אותם בלא פת איני צריך לברך דכ"י אמרינו טעונין ברכה לפנייהם זהו כשלא הביאו אותם ללפת בהם את הפת כלל“. ומכאן מוכח דין הגמ"ל דס"א: ואם בתחלת אכילתו אכל הפירות עם פת ובסוף אכל עמהם פת אפילו אם בינתיים אכל בלא פת אינם טעונים ברכה אף לפנייהם. שלא מהני תחלה לבד².

(ז) תר"י. שכי דוקא שבתחלה יאכל עם פת או אין צריך לברך על הפירות, כנ"ל בסק"ו. וכמו שבמבאר השו"ע וחולק: ולכן טוב שיאכל בתחלה מהפירות עם פת ואז אפילו אם אח"כ יאכל מהם בלא פת אינם טעונים ברכה כלל ואע"פ שאינו חוזר לבסוף לאכול עמהם פת מאחר שעיקר קביעות היה עליהם. ויליף לה תר"י ג"כ מירושלמי — שטמירא הרא"ש בברכות, כנ"ל בסק"ו — אינו עיקר נגיסתו. ור"ל כיון שמתחלה קבעתי עליהם, אע"פ שעכשיו אני אוכל אותם בלא פת, איני צריך לברך, אף אם לא אוכל אח"כ פת עם הפירות. אלא שגירסת תר"י „אכל תמרי על פיסתיה“, כחש"ל בסק"ו, ר"ל שאכל תמרים לחוד אחר

ר"ה רב בשם ר' חייא רובא פת הבאה בכסנין אחר המזון סעונה ברכה לפנייה ולאחריה. ומפשטות ביאורו שם משמע ולא דוקא תמרי — והו"ה לשאר פירות — לרב טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם. ובספר חרדים שם פירש „פליג את על רבך“, דס"ל פת הבאה בכסנין סעונה ברכה לפנייה ולאחריה — כמ"ש בפני משה — ואת פליג וסבירא לך דמזון הוא ונפטר בברכת המזון והכי נמי תמרי זייני ונפטרים בברכת המזון. ובמעדני יו"ט על הרא"ש שם אות ת' כתב ד„רבך“, היינו רבי חנינא בר טיטי, דס"ל שם בירושלמי מברך עליהן תחלה וסוף.

2 מ"ש רבנו „ומכאן מוכח דין הגמ"ל דס"א“, גיל דכוונתו היא כן: דממה שפי' תר"י דבירושלמי איירי שתחלה אכל עם פת תמרי וצ"ו הקשה רב חייא לר"ה „פליג את על רבך“ — דס"ל שמברך עליהן תחלה וסוף — מוכח דאין מועיל מה שאכל את התמרי עם הפת לפוטרו מברכה. וזהו הדין „הגמ"ל דס"א“, שאם אכל תחלה פירות עם פת, ואח"כ אכל פירות ללא פת, חייב לברך על הפירות שאכל ללא פת. וזהו מה שסיים רבנו „שלא מהני תחלה לבד“. והיינו שסמ"א מוכח, שלא מהני מה

שאכל תחלה פת עם פירות, כדי לפטור פירות שיאכל לאחר מכן ללא פת. וזה דוקא בזמן שתחלת אכילת אותן פירות הוא לאכול עם פת, ולהכי אין מועיל אם אוכל אותן פירות תחלה לבד עם פת, אלא בעינן שיאכל גם בסוף אכילתו פת עם הפירות, כדי לפטור מברכה. משא"כ בזמן שעיקר קביעת סעודתו מתחלה היה רק על אלו הפירות, יוכל אח"כ לאכול פירות ללא ברכה, אע"פ שאין דעתו לאכול עמהם בסוף פת. וזהו מ"ש בשו"ע בסעיף ג': ואם קובע ליפתן סעודתו כו' טוב שיאכל בתחלה מהפירות עם פת ואז אפילו אם אח"כ יאכל מהם בלא פת אינם טעונים ברכה כלל ואע"פ שאינו חוזר לבסוף לאכול עמהם פת מאחר שעיקר קביעות היה עליהם — כן ביאר במ"ב סק"ו החילוק שבין סעיף א' לסעיף ג'. ומ"ש רבנו בסק"ו, דמקור הדין הנוכח בשו"ע סעיף ג' הגמ"ל, הוא מתר"י הנוכח בדבריו רבנו „ויליף לה ג"כ מירושלמי“, הוא ממה שתיקן ר"ה לרב חייא בירושלמי „אינון עיקר נגיסתיה, וביאר תר"י „כלומר עיקר אכילתי הן שמתחלה עליהן קבעתי סעודתי כו'“, וכמו שביארנו בפנים.

לברך עליהם כדין נמלך. ולא ראיתי נזהרים בזה ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם על כל מה שמתקין לו נסעודה (י) (וע"ל סי' ר"ו).

א פסחים ק"א.
ב לשון הרמ"ם
נפ"ד מה"ב.

קעז איזו דברים קרויים הפסק בסעודה. ובו ז' סעיפים

א א (א) היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר (ב) או ב שהיה

ביאורי הגר"א

ננוך חלל וכן נע"פ ועומ"ס שם א' ד"ה אכתב כו' ה"ש
שאינו סמוך כו': (י) וע"ל סי' ר"ו. שם ס"ה חלל
כו':
קעז (א) היה כו'. שם שינוי וקוס כו' ל"ש חלל נצית
כו' וכתב שנת דר"מ איתותא ונע"פ דשנינו רבנ"י לא
סמכין לשנוי"ל. ר"י"ף. ואף שהר"ש"ס תמה עליו וכ' שזין

ננוך חלל וכן נע"פ ועומ"ס שם א' ד"ה אכתב כו' ה"ש
שאינו סמוך כו': (י) וע"ל סי' ר"ו. שם ס"ה חלל
כו':

קעז (א) היה כו'. שם שינוי וקוס כו' ל"ש חלל נצית
כו' וכתב שנת דר"מ איתותא ונע"פ דשנינו רבנ"י לא
סמכין לשנוי"ל. ר"י"ף. ואף שהר"ש"ס תמה עליו וכ' שזין

ברכת אליהו

רגליהו לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהו יוצאין אין
טעונין ברכה למפרע כשהו חוזרין אין טעונין ברכה לתחלה
כד"א שהניחו שם זקן או חולה אבל לא הניחו שם לא זקן
ולא חולה כשהו יוצאין טעונין ברכה למפרע כשהו חוזרין
טעונין ברכה לתחלה מדקתני עקרו רגליהו מכלל דבדברים
הטעונין ברכה לאחריהו במקומן עסקינן (דעקירות משמע
דמשום מהירות חתן וכלה הן נעקרין אבל אם לא כן עדיין
היו צריכין לעמוד ולברך ברכה שאחריהו — רשב"ם) וטעמא
דהניחו שם זקן או חולה הוא דכשהו יוצאין אין טעונין ברכה
לתחלה אבל לא הניחו שם זקן או חולה כשהו יוצאין
טעונין ברכה למפרע וכשהו חוזרין טעונין ברכה לתחלה
כשיא לרב חסדא אמר רב נחמן בר יצחק מאן תגא עקירות
רבי יהודה דתניא כו'. ע"כ דברי הגמרא. והיינו דרבנן
חולקים עליו, ור"ח סובר כרבנן. וכתב הר"ף שם בסוגיא,
ואנע"י דשנינו רב נחמן בר יצחק לא סמכין אשנוי"א. ואף
שהר"ש"ס שם פ"י ס"ו תמה על הר"ף, וכתב שאין בנמי
שנוי"א מבורר מזה, כיון דאשכחן דר' יהודה פ"ל כן, ות"כ
פליג עליה, קיימ"ל כותיהו, דר' יהודה יחידא הוא. וכתב
בכסף משנה בה' ברכות פ"ה ה"ד כיון דר' יוחנן ור' יהושע
בן לוי פליגי בספ"י דעירובין פא ב ופ"ג דסנהדרין כד ב
א' "בד"א" לפרש או לחלוק. וריב"ל סובר שם ד, "בד"א" לפרש,
א"כ יוצא שגם חכמים סוברים כר' יהודה, וקיימ"ל ככ"מ
בירוביל במקום שחולק על ר' יוחנן. כמ"ש בתוס' — ברפ"ד
דמגילה כו א ד"ה כוותיה דרב פפי מסתברא — וישאר פוסקים.
[ראה אנציק"ת כרך ט' ערך הלכה עמוד שי"א ציון 30]. ולפ"י
בהא דפסחים הנ"ל, דר' יהודה אמר "בד"א", לפרש דברי ת"ק
כא, ולא לחלוק, א"כ אורא תירוק דר' נחמן בר יצחק —
שר"ח קאי אליבא דת"ק דפליג אר' יהודה. שתירוצו של
רבנ"י הוא, שרבנן חולקים על ר' יהודה, ור"ח סובר כרבנן.
אבל לפי מ"ש לעיל ד, "בד"א" דר' יהודה הוא לפרש דברי
חכמים, א"כ איתותא ר"ח. ולפ"י ניתא מה שכתב הר"ף
אנע"י דשנינו רב נחמן בר יצחק לא סמכין אשנוי"א, וכנ"ל.
[ועס"ק ה', י"א].

לה מר להא דריב"ל א"ל נמלך אנא. וכן בפסחים פרק
קרי פסחים קג ב: אממר ומר וזוטא ורב אשי הו' יתבי
בסעודה כו' אממר בריך על כל כסא וכסא כו' אממר
אמר נמלך אנא. והר"ה הכא אם אחר שבירך על הפת שלחו
לו דורון, מאחר שלא היה דעתו על כך, צריך לברך כדין
נמלך. ועת"ס שם בברכות עמוד א ד"ה אתכא דריש
גלותא סמכין: וכשרגיל לאכול מיני פירות ומביאין להם
בזה אחר זה יש אומר שצריך לברך אכל חד וחד לפי שאינן
יודעים אם יתן להם בעל הבית יותר ונראה שא"צ לברך
לפי שסמכין על שלחן בע"ה והיינו דבי ריש גלותא. ור"ש
השר"ע: אם אחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים
שאינו סמך עליהם ולא היה דעתו על הדורון כו' צריך
לברך עליהם כדין נמלך, הרי שהדגיש, "שאינו סמך עליהם"
— שזהו הטעם שצריך לברך עליהם, וכמ"ש התוס' הנ"ל.

(י) שם פ"ה: אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואחר כך
הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כברכת
הראשון אינו צריך לברך. [וזה דוקא שהביאו לו מביתו,
אבל אם הביאו לו מבית אחרים שאינו סמך עליהם כו'.
צריך לברך עליהם כדין נמלך, וכמ"ש כאן השו"ע. והרמ"א
שסיים שם: וטוב ליוזר לכתחלה להיות דעתו על כל מה
שיביאו לו. כ"ש כאן דאירי שהביאו לו מבית אחרים שטוב
ליוזר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו. ומ"ש
כאן הרמ"א: ולא ראיתי נזהרים בזה כו'. הוא רק בדיעבד.
אבל לכתחלה טוב ליוזר להיות דעתו על כל מה שיביאו
לו ואף על מה שיביאו לו מבית אחרים].

קעז (א) בבאה"ג סק"א ציין: פסחים ק"א. וזה שם עמוד
ב': שינוי מקום צריך לברך כו' יתיב רב אידי וקאמר משמיה
דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא
מבית לבית אבל מפניה לפניה לא כו'. והא דפוסק השר"ע
דבסעודה הוי שינוי מקום הפסק, הוא בר"ש, דר"ה איתותא.
דאיתא שם: יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת
שינוי מקום צריך לברך לא אמרו אלא דברים שאין טעונין
ברכה לאחריהו במקומן (כגון מים או פירות שאינן טעונין
ברכה חשובה בפני עצמם אלא בורא נפשות רבות — רשב"ם)
אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהו במקומן א"צ לברך
מאי טעמא לקיבעא קמא דר' ורב ששת אמר אחד זה ואחד
זה צריך לברך מיתבי בני חבורה שהיו מסובין לשנות ועקרו

(ב) בתוספתא דברכות פ"ד ה"ח — והביאו תוס' בפסחים
קא ב ד"ה כשהו יוצאין: — בעל הבית שהיה מיסב ואוכל
קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר
א"צ לברך לכתחלה הפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר

באר הגולה

ג כ"י מלשון הרמב"ם.

אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו (ג) לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחזר ומברך בתחלה המוציא ואח"כ יגמור סעודתו ג (ד) אבל אם דיבר עמו בתוך הבית (ה) אע"פ ששינה מקומו מפנה לפנה אינו צריך לברך (ועיין לקמן סימן רע"ג אם היה דעתו לאכול נזקקם אחר לא מקרי שני מקום והוא שיהיו שני המקומות נזית א') (ו) (וע"ל סי' קפ"ד).

ביאורי הגר"א

הפליג ושיאל מפתח ציתו: (ה) אף ע"פ ששינה כו'. שם אלול מפתח כו' ופי' כר"ש אע"ג דרנב"י ת"י מלחן תל' כו' ת"י חליצ' דר"ה דר"ה ס"ל גדיל' לחלוק אלול ר"ש ס"ל כריצ"ל גדיל' לפרש וכשיטתו נסנהדרין כ"ד ז' וכן קי"ל: (ו) וע"ל כו' אם כו'. ר"ל כמו נקידוש דדין שינוי מקום שזה נשניהם ועתו"ס שם א' ד"ה אלול מפתח כו' והר"ש שם ס"ה אלול מפינה כו' והכא נרס"י כו' ודלל

הוא ז"ל שאלך הוא למקום אחר ולא חזר למקומו ז"ל שאלך וחזר למקומו ממש"ש בני חצורה כו'. (ג) לפתח ביתו כו'. ר"ל מפתח ציתו וכ"ה נכ"ה דהוי כמו מנזית לזית וכ"ל וק' שחזר כמו נס"ב: (ד) אבל כו'. כו"ש נס"ב המנחה וכ"ה נגמ' שם וכ"ה הר"י"ף ור"ש"ש אלול מפתח כו' ועי' ת"י שם ס"ה אלול ושינוי מקום היינו כו' ונדי"ה כס"ן נחוספי' נזכרות נע"ה כו' הפליג כו' ולרמב"ם

ברכת אליהו

הר"י"ף כ"ל בסק"ד. ופסק השו"ע, דגם בסעודה הוי שינוי מקום הפסק, כרב ששת ד, אחד זה ואחד זה צריך לברך. כ"ל בסק"א. אע"ג דרב נחמן בר יצחק פליג ארב ששת, ותיירץ, "מאן תנא עקירות רבי יהודה", כ"ל בסק"א, היינו משום דרנב"י תירץ אליבא דר"ה, דר"ה ס"ל, "כד"א" לחלוק, אבל רב ששת ס"ל כריכ"ל ד, "כד"א" לפרש, וכשיטתו בסנהדרין כ"ד, ב, וכ"ל בסק"א. דאיתא בסנהדרין שם, דרב ששת ס"ל דמשחק בקוביא פסול לדון ולהעיד, לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם, וכו' יהודה דס"ל במתניתין שם: אימתו בזמן שאין להם אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין. ור' יהודה דאמר, "אימתו" בא לפרש דברי ח"ק. והו"ה כשר' יהודה אומר, "כד"א", וכן קיימיל בהא כרב ששת. [ועסק"א ובדמשק אליעזר שם וכאן].

(ו) [ס"ק זה הוא על מ"ש הרמ"א: ועיין לקמן סימן רע"ג אם כו' — ד"א]. ר"ל כמו בקידוש — דמבואר שם סעיף א' — דאם ה' דעתו לאכול במקום אחר, לא מקרי שינוי מקום. והו"ה הכא אם ה' דעתו לאכול במקום אחר, לא מקרי שינוי מקום. דדין שינוי מקום שזה נשניהם. ועתו"ס בפסחים קא א ד"ה אבל ממקום למקום, שהשוו דין שינוי מקום מפינה לפינה בקידוש, לדין שינוי מקום לברכה. וכן הרא"ש שם פ"י פ"ה השהו דיניהם. שכתב: אבל מפנה לפנה בבית אחד אפילו טרקלין גדולים א"צ לברך (שוב פעם קידוש) והכי אמרינן בשמעתין דמפנה לפנה לא חשוב שינוי מקום והכא גריסין ממקום למקום (סבור תחלה דלא הוי שינוי מקום, ולמסקנא הוי שינוי מקום) ולקמן גריסין מפנה לפנה (לא הוי שינוי מקום לענין ברכה) ומבית לבית דלקמן (לגבי ברכה דהוי שינוי מקום) היינו ממקום למקום דהכא. ודלא כהר"ן שם בסוגיא שחילק בין דין שינוי מקום לברכה לדין שינוי מקום לקידוש. וכתב שם: ואע"ג דלעיל גבי איז קידוש אלא במקום סעודה מסקינן דאפילו מפינה לפינה (הוי שינוי) היינו טעמא משום דקביעות סעודה לא הוי אלא במקום סעודה ממש שאין דרך בני אדם לקבוע מקום סעודה בתוך כל הבית אבל גבי שתיית היין אין אדם מייחד מקום מיוחד בבית לשתייתו הילכך משמע דבפת ומיני דגן דאדם קובע באכילתו מקום מיוחד כל ששינהו אפילו מפינה לפינה צריך לברך.

צריך לברך לכתחלה. ובמ"ש הר"ן בסוגיא דפסחים שם, דשינוי מקום שצריך לברך, הוא בין שהלך הוא למקום אחר ולא חזר למקומו, בין שהלך וחזר למקומו. והוכיח זה במש"ש: בני חצורה שהיו מסובין לשנות ועקרו רגליהן לצאת כו' בד"א שהניחו שם זקן וכו' אבל לא הניחו שם לא זקן וכו' כשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה. כ"ל בסק"א. הרי דאפילו חזר למקומו הראשון, מקרי שינוי מקום, וחייב לברך. [ועסק"ד].

(ג) ר"ל שיצא מפתח ביתו. וכן הוא במ"מ בה' ברכות פ"ה ה"ג. וכתב דהוי כמו מבית לבית, ובנ"ל בשו"ע: והלך לבית אחר. ואף שהזכיר ביתו חייב לברך. כמו שכתב השו"ע בפ"ב: וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחלה. וכ"ל בסק"ב.

(ד) כמ"ש השו"ע בפ"ב: המשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד אינו צריך לחזור ולברך. ובמ"ש כגמ' בפסחים קא ב: הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא. — כ"ה הגירסא בפנינו. ומ"ש השו"ע, "מפנה לפנה", הוא כגירסת הר"י"ף בסוגיא שם והרא"ש שם פ"י ס"ו: אבל מפנה לפנה לא. ועיין תוס' שם סוד"ה אלא: ושינוי מקום צריך לברך בהם ושינוי מקום היינו אפילו בחד בית כמו מאיגרא לארעא או מחדר לבית אבל מפינה לפינה לא. ועיין תוס' שם ד"ה כשהו יוצאין: והא דתניא בתוספתא דברכות בעל הבית שהיה מיטב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך כו' הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחלה לא כשהוא טעון ברכה למפרע אלא כשרוצה לצאת ומיירי שקראו להפליג ומברך שמא ישנה כו'. ולפי דברי תוס', אף אם לא יצא מפתח ביתו חייב לברך, שמא יצא וישנה. ולרמב"ם שכתב בה' ברכות פ"ד ה"ג: היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראתו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע כו'. ומוכח מדבריו דדוקא אם יצא מפתח ביתו חייב לברך, וכ"ל בסק"ג, צ"ל דמ"ש בתוספתא הג"ל, "הפליג צריך ברכה", היינו שהפליג משיצא מפתח ביתו. [ועסק"ד].

(ה) פסחים קא ב: הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית אבל מפנה לפנה לא. וזה כגירסת

• והוא שלא היה
דעתו מתחלה לכך
הראש"ד וכדלקמן ס"ג.

ביאורי הגר"א

או כח. כרמיה דת"כ. רשנים ותוס' דמה אלא ורמ"ש
וה"פ ויכל דרייף ליג להאי ת"כ וכתב ודוקא כח
וכ"ד הרמזנים וש"ע לעיל שבי וכן א"ס היו כח מ' שהן
שיון. וכ"כ סמ"ק דלג ככ"י שבי דנדרים שאין טעוניהן
נזכרה במקומן אין חילוק בין הניחו או לא כיון דנדר
שאיין לו קצוה או וליתא' דא"כ ליג' לגמ' לדייק מזהכתי
עקרו רבליהן מכלל כח: (יב) ולכן כח דהוא כח
כח"ש נפ"ח דנרכות: (יג) מיתו א"ס כח. כח"ש

(יב) כמ"ש בפ"ה דברכות נא ב במתני' : מי שאכל ושכח

נוהגין צנזירות אליו (טז) מ"ת לכתחלה לא יעקור ממקומו כלל נרחה דחיישין שמה יסכת ונלחזר ולאכול (ה"ר מנחם ור"ן) (טז) ומיהו לצורך מצוה עוברת (טז) כגון שהגיע זמן תפלה מותר (כל זו הל' פסח ועיין סימן קפ"ד). ג ו' (יז) יש מי שאומר שאם היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אילן אחד אינו צריך לברך על האחרים והוא שבשעה שבירך היה דעתו לאכול מאותם האחרים אבל מנן לגן צריך לברך אפילו אם הם סמוכים ואפילו אם כשבירך תחלה היה דעתו על הכל. ד ז' (יח) אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום

ביאורי הגר"א

דפריך חזרו כח: (טו) מ"מ כח. תוס' שם ושם דו"ש בגמ' כשהן יולדין טעונין כח: (טז) ומיהו כח. כחש"ש בני חזרה כח ומי דוקא כשהם חש"ש לעיל מ"מ לכתחלה כח: (טז*) כגון כח. שם צנזירותא שני: (יז) יש מי כח והוא כח. הוא שיעט הראשון צנזירות על הירושלמי הכל אכל צנזירות כח כתב והוא שלא היה דעתו ונתחלה לכך וכחש"ש צנזירות

ברכת אליהו

במערכה צריך לברך. וכתב ע"ז הראב"ד: והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך. ובמ"ש בס"א בהגה"ה: וע"ל סימן רע"ג אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מקרי שני מקום והוא שיהיו שני המקומות בבית א'. וי"ש פאן: אכל מנן לגן צריך לברך אפילו אם הם סמוכים ואפילו אם כשבירך תחלה הי' דעתו על הכל. והטעם משום שהגן השני הוא בבית אחר. וקט"ח בפסחים ק פ ד"ה ירי קידוש, שכתבו לגבי קידוש במקום סעודה, דהא דאיתא בירושלמי דהמקדש והי' דעתו לאכול בסוכה דיוצא, היינו, "מקום למקום בחד בית". ודעת הרמב"ם בה' ברכות פ"ד ה"ה ושו"ע כאן ט"ז — שכתב: אכל במזרחא של תאנה זו ובא לאכול במערבה צריך לברך — הטעם הוא כיון שאין רואה מקומו ואינו מוקף מחיצות לא מהני אם היה דעתו לאכול במערבה של תאנה. ולפיכך אם בא לאכול במערבה של תאנה צריך לחזור ולברך. ועב"י ומ"א סק"ה שפירשו שזהו טעמו של הרמב"ם.¹

(יח) כ"כ הר"פ בהגהת סמ"ק [אות ח' על סימן קנ"א. ומ"ש בבאר הגולה סק"י, "סמ"ק בס"י קי"ט", הוא ט"ס]. ובפ"י רש"י ורש"י בפסחים קא ב ב"ה אבל דברים. דאיתא שם בגמ': הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומו אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומו אין צריך לברך מ"ט לקיבצא קמא הדר. ופירש רשב"ם: כלומר ברכה חשובה בפני עצמי כגון שבעת המינין הואיל ולא בירך אחריהן ועמד לילך למקום אחר לסעוד על דעת קביעות הראשון הלך לברך אחריהם ברכה אחת על שתיהן ולפניהם נמי אין צריך לחזור ולברך. ובד"ה לקיבצא קמא הדר כתב: כלומר על דעת סעודה הראשונה הוא אוכל עכשיו לסיים סעודתו. ודלא כמ"ש סמ"ק

שיש חילוק בין חזרו למקומו ללא חזרו למקומו, מאי פריך מברייטא דחזרו על ר"ש דפליג על ר"ח, וכנ"ל בסק"א, ומוכיח סייעתא לר"ח, הלא הכא בברייטא איתא, "חזרו", וי"ל דוקא בחזרו א"צ לברך, אבל לא חזרו לעולם צריך לחזור ולברך, אלא ש"מ דגם בטעונין ברכה במקומו, אין סברא לחלק בין אוכל בבית אחר או שחזר למקומו.

(טו) כתוב' בפסחים קא ב ד"ה כשהן יוצאין ובחולין פו ב ד"ה אסור כתבו, דו"ש בגמ' פסחים שם, "כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע", היינו, "משום שמה יהוה מלחזור עד שירעבו ואז לא יוכלו לברך ברכת המזון". וטעם זה שייך גם בדברים הטעונים ברכה במקומם [ואפילו לר"ח — ד"א. וראה באור הלכה ד"ה בלא ברכה], דחיישינן שמה ישכח מלחזור ולאכול". וזה כעין הטעם שכתבו התוס': שמה ישוה וכו'.

(טז) כמ"ש בפסחים קא ב: בני חזרה שהיו מסובין לשנות ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכו'. ומי דוקא בכח"צ — שזה לצורך מצוה עוברת — מותר לו לכתחלה לעקור ממקומו. אבל לא לצורך מצוה עוברת, לכתחלה אסור לעקור ממקומו בלא ברכה. וי"ש לעיל: מ"מ לכתחלה לא יעקור ממקומו בלא ברכה.

(טז*) בפסחים קא א בברייטא שני: חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע וכו'.

(יז) הוא שיטת הראב"ד בהשגות — בה' ברכות פ"ד ה"ה — על הירושלמי. שהרמב"ם שם הביא דברי הירושלמי בברכות פ"ו ה"ח הנ"ל בסק"ס: אכל במזרחא של תאנה ובא לאכול

שומר משום דאין דין זה ברור דליהי דעתו באין מוקף מחיצות והוא רק שיטת הראב"ד [הגר"א בבאורו]. עכ"ל. ובשער הציון סק"ל כתב שלא מצא הוכחה בהגר"א אם גם במקף בעיני דעתו. וסו"ס: והגר"א יסבור דלהכי הזכיר דעת הראב"ד כמצינו זה להשמיענו דאפילו במאילן אילן מהני ג"כ דעתו וכ"ש באילן אחד ממזרחו למערבו דמהני דעתו.

1 בד"א כתב שרבונו סובר דהא דמחלק כאן אם הי' דעתו לא מיירי במוקף מחיצות וכמ"ש המ"א סק"ס. ויותר נראה כמ"ש המ"ב בסק"ז שרבונו חולק על המ"א וכתב בדעת רבנו: דמייירי בשאין מוקף מחיצות וטעם ההיתר בזה הוא משום שהיה דעתו לזה מתחלה וכו' ולפי"ז גם לענין מזרחת של תאנה מהני דעתו ולהכי כתב המחבר בשם יש מי

באר הגולה

ח הרענ"ס צפ"ד
 וכדעת הרענ"ס.
 ט הרענ"ס.
 י התו' והרע"ש שם
 ונפרק כסוי הסד.

אחר אינו מברך ברכת המזון אלא במקום השני (יט) כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכין במקום סיום אכילתם. ה ח (כ) יש אומרים ששבעת המינים מעונים ברכה לאחריהם במקומם ס (כא) ויש אומרים דדוקא מיני דגן הם: (כב) ויש אומרים דוקא פת לזה. (צ"י סימן קפ"ד ג"ס רש"י והגהות חיימוני פ"ד). ו י (כג) מי שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד

ביאורי הגר"א

על מתני' דברכות ולא הזכיר שם חלל פת והוא סי' ראשונה נתוס', חלל פת כו' ונזהר תוס' מקושיל דל"כ וח"י דברים וכו' וכל מיני פת חלל עיקר כמש' אחר' לדכתי לא הל"ל דברים דהכל נכלל פת הוא: (כג) מי שנזכר כו'. עתו"ס שם ק"כ אי ד"ה ועקרו כו' ונחולין פ"ז אי ד"ה משתא כו' וערש"ש צ"פ סכ"ד ועמש"ל סי' תע"ד:

ברכת אליהו

דברים שאין טעוניה ברכה לאחריהן במקומן אבל דברים הטעוניה ברכה לאחריהן במקומן אין צריך לברך. ומדעתנו בגמ' ולא פירשו איזה דברים, ש"מ שפמכו על מותני' דברכות נא ב: מי שאכל ולא ברך כו' וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר. ולא הזכיר שם במתני' אלא פת, דקתני התם: נוטלים לידים כו'. והוא פסוק ראשונה בתוס' שם ד"ה אלא, שכתבו דיין וכל ד' מינין לא היו בכלל דברים הטעוניה ברכה לאחריהן במקומן אלא פת. ונזהרו שם תוס' מקושיל — דא"כ מאי, "דבריים", ד, "דברים" מ' לשון רבים — אפילו לא פת. ובתכו ד, "דברים" היינו, "פת וכל מיני פת שמברכין עלי' המוציא". אבל עיקר כמ"ש התוס' שם אח"כ, דלאו דוקא פת, "וכל מיני מזונות שיש בהם מה' מינין הו' בכלל דברים הטעוניה ברכה לאחריהן במקומן". דאל"ה, משום, "כל מיני פת", אכתי לא הול"ל, "דבריים", דהכל — כל מיני פת — בכלל פת הוא.

(כג) פסחים ק"א: חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעוניה ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעוניה ברכה לכתחלה. ועתו"ס שם ד"ה ועקרו, שכתבו: מכאן משמע שאם שכח להתפלל ונזכר באמצע סעודה והתפלל שא"צ ברכה אפילו לכתחלה ומה שהביא ה"ר יום טוב ראייה מפרק כיסוי הדם (חולין פ"א) דאמר מישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר (וכי אמר הב ליברך, נתנו דעתם להפסיק משתייה, ואם שותה צריך לברך) שצריך לברך בברכהמ"ז וליטול ידי איהו ראייה דדוקא גבי ברכהמ"ז אמרינן הכי דהוי הפסק וגמר סעודה אבל תפלה אע"ג דמיכל וצלווי בהדי הדדי לא אפשר אין בכך כלום. וכ"כ התוס' בחולין פ"א ד"ה משתא כו'. וערש"ש בע"פ פסחים פ"י פכ"ד [דמשתא בחולין אין ראייה דדוקא בברכהמ"ז הוי הפסק וכן כסוי הדם משא"כ תפלה אפילו הגיע זמן המנחה ואין שהות לו לגמור הסעודה ולהתפלל שחייב להפסיק אפ"ה לא הוי הפסק — ד"א]. ועמש"ל סימן תע"ד.

הראשון והוא דרצנ"ה צפ"ה דצ"י מיירי שלל ה"ל פת שם: (יט) כמו כו'. נספ"ז שם האוכל ומהלך כו' ופי' סמ"ג שיוצא במקום האחרון: (כ) י"א כו'. רש"ס שם ד"ה חלל וכג"י צ"כ דר"ה לשתות יין כו': (כא) וי"א כו'. תוס' שם ד"ה חלל כו' ע"ש ור"ייתם אין עליה תשובה וכן עיקר וכ"כ הרי"ף והרע"ש: (כב) וי"א כו'. מדעתנו נזכר ולא פירושו ש"מ שפמכו

שם לקביעה כו' שצריך לחזור למקום הראשון. והא דאיתא בפ"ה דברכות ג' ב: רבה בפ"ה הוה קאזיל בשירית' אבל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך כל היכא דמברכת לרחמנא מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דהבא כו'. וקשה מדוע היה צריך לחזור למקומו ולברך, אעפ"י שהוא הולך דרכים. אולם י"ל דהתם מיירי שלא היה לו פת לאכול במקום שנמצא שם, וע"כ רצה לחזור למקום שאכל.

(יט) בפ"ז דברכות נא ב: האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך. ופי' בפמ"צ מצוה כ"ו שיושב במקום האחרון.

(כ) רש"ס בפסחים ק"א ב ד"ה אבל, וז"ל: ושמצענן מינה לכתחלה צריך לברך במקומו בשבעת המינין כו' בענין ברכת המזון ברכה אריכתא וחשיבותא מעין שלש. ובגורסנו כ, "תנא, כוותיה דרב חפ"א" שם ק"א: חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו א"צ לברך. [הרי דגם יין חשוב טעון ברכה במקומן מדקתני עקרו — ד"א, ועסכ"א].

(כא) [בבא"ג סק"ט צ"י: הרשב"ם. וזו ט"ס. כי דעת הרשב"ם היא כנ"ל בסק"כ. והי"א שהביא המחבר היא שיטת] התוס' בפסחים ק"א ב ד"ה אלא כו'. ובסק"כ כת' בדעת הרשב"ם שגורס שם ק"א ב, "תנא כוותיה": לשתות יין. ובתוס' שם כתבו דלא גרסינן כן שם, "תנא, כוותיה": והתוס' הוכיחו שיהיה דאיתא בירושלמי דברכות פ"ו ה"ה: היה אוכל במזרחא של תאנה ובא לו במערבא צריך לברך. אלמא ב' מינין גמי בשינוי מקום צריך לברך. ועוד הוכיחו כן מסוגית הגמ' שם, ע"ש. וראייתם אין עליה תשובה. וכן עיקר. וב"כ הרי"ף בפסחים שם בסוגיא והרע"ש שם פ"י ס"ו.

(כב) איתא בפסחים ק"א ב: יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דגפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרו אלא

צריך להפסיק סעודתו ולהתפלל. אבל משום כך לא נקרא שהתפלה היא חובה, שהיה הפסק בסעודה להצריך עוד פעם ברכה. וכע"ז כתב רבנו הלל בס"ק כ"ה, ע"ש שהזכיר גם שם דינו לענין תפלה, וכנ"ל.

2 נראה שכונת רבנו למש"ש בסק"ב — לענין אמירת ההגדה והוי הפסק להצריך ברכה על כל כוס וכוס — ד"ק דבר הקבוע חובה וכו' ובדבר הרשות אינו הפסק. ובתפלה אע"פ שהיא חובה, מ"מ אינה קבועה לשעה זו. ורק מחמת שהגיע סוף זמן מנחה, ולא התפלל קודם, ואין שהות לגמור הסעודה ולהתפלל,

והתפלל אפילו אם אין שהות לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק וא"א
 לו לאכול עד שיתפלל עם כל זה לא הוי הפסק. ז כ (כד) אדם שישן בתוך
 סעודתו שינת עראי לא הוי הפסק. הגה: (כה) וכן אם הפסיק נשאר (כו) דברי
 רשות כגון שהולך לנקיו וכיוצא בזה.

קעט איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לברך. ובו ו' סעיפים

א א גמר סעודתו (א) ונטל ידיו מים אחרונים אינו יכול לאכול ולא לשנות (ב) עד

ביאורי הגר"א

נתפילין ולע"ג דאסור להסית דעתו מהם וכ"כ תר"י
 והר"ש נפ"ג דזרכות: (כה) וכן כו. אה"מ. וכמ"ש
 בתוספתא הנ"ל דוקא דהיסח הדעת: (כו) דברי
 רשות. ר"ל כמ"ש נפ"י תע"ד לאחר שהתחיל דגמר
 לא הוי הפסק אלא דגמר הקצוע חונה ואף תפלה נס"ו
 ואין שהות כו. לע"פ שחונה חינו קצוע לה ועמ"ש:
קעט (א) ונטל כו. כ"ה וסקנא שם: (ב) עד כו.
 ערש"י שם ד"ה אסור מלאכול כו. וכ"כ הרמב"ם
 ספ"ו ויה"צ ושם דתקן לנט"י כו. ע"ש והטור חלק

(כד) אדם כו. דלא כהר"צ"ד שפ"י ו"ש נתענית י"ב א'
 איכא דאמרי אמר רבא לא שנו כו. אף נאמנע
 סעודה דטעון ברכה לנופרע ולכתחילה ונפסחים ק"כ
 זי חיל אפי' מונס כו. דהוי הפסק סעודה וליתא דס'
 לאחר אכילה קאמר ולקולא והא דפסחים שם כפ"י
 רש"ם נזולת אפיקומן משום זי מקומות ע"ש ול"ד
 למ"ש בתוספתא דזרכות הנ"ל נעשה כו. הפלוג כו.
 דס' איכא היסח הדעת חנל שינת עראי ליכא היסח
 הדעת ותדע דאמרינן נפ"ג דסוכה ד"ש שינת עראי

ברכת אלהיו

בסקב"ד, דדוקא בהפליג — דאיכא היסח הדעת — חוזר
 ומברך.

(כו) ר"ל כמ"ש בסימן תע"ד סק"ב, דאחר שהתחיל הדבר,
 לא הוי הפסק, אלא דבר הקבוע חובה באותו זמן, כגון אמירת
 ההגדה בין הכוסות בפסח. ואף תפלה שכתב המחבר בפע"ק ו'
 מי שנוכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל אפילו
 אם אין שהות לגמור סעודתו ולהתפלל כו' לא הוי הפסק.
 אעפ"י שהתפלה חובה, מ"מ אינו קבוע לה שעה זו לחובה,
 אלא משום שלא התפלל, ואין שהות לגמור סעודתו ולהתפלל,
 היא כעת חובה, וחייב להפסיק. [וההפסק לתפלה לא נתקן
 כמו אגדתא דנתקן להפסיק — ד"א]. ועמ"ש בסימן תע"ד
 עוד בזה. ועיין בסימן זה סק"ג.

קעט (א) כן הוא מסקנא דמ' בברכות מב א: רב פפא
 איקלע לבי רב הונא בריה דרב גתן בתר דגמרי סעודתייהו
 איתו לקמיהו מידי למיכל שקל רב פפא וקא אכיל אמרי ליה
 לא סבר לה מר גמר אסור מלאכול אמר להו סלק אתמר כו'
 ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא"ר חייא בר
 אשי אמר רב שלש תכיפות הן כו' תיכף לנטילת ידיים ברכה
 (אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן אלא
 במים אחרונים כל זמן שלא נטל מים אחרונים הוא מותר
 לאכול ומשנאל אסור לאכול — רש"י).

(ב) בסק"א הבאנו דברי הגמ' בברכות מב א: גמר אסור
 מלאכול. וערש"י שם ד"ה אסור מלאכול: עד שיברך ברכת
 המזון ויחזור ויברך על הבא לפניו דכיון דגמר אסח דעתיה
 מברכה ראשונה ומסעודתיה. וכ"כ הרמב"ם פופ"ז מה' ברכות
 ה"ב. והטעם, משום דתיכף לנמ"י ברהמ"ז. ע"ש, וז"ל
 הרמב"ם: וכל הנוטל ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך ותיכף

(כד) דלא כהראב"ד שפ"י מ"ש בתענית יב א: ת"ר עד מתי
 אוכל ושותה (בלילה כשמתענה למחר — רש"י) עד שיעלה
 עמוד השחר וכו' איכא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא כשלא
 ישן אבל ישן אינו אוכל. ופי' הראב"ד — הובא ברא"ש שם
 פ"א ס"ד — אף אם ישן באמצע סעודה דאסח דעתיה וטעון
 ברכה למפרע ולכתחילה. וכן פירש שם הראב"ד, מאי דאיתא
 בפסחים כב ב: אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא נמנם
 א"ל מינם קא נאים מר א"ל מינומי קא נמנמם כו'. ופי'
 הראב"ד דאם היה ישן, הוי הפסק בסעודה, ואסור לו להמשיך
 לאכול, דגבי פסח הוי כאוכל בשתי חבורות. וליתא, דשם
 בתענית לאחר אכילה קאמר רבא, שישן אינו אוכל. ולקולא,
 שאם ישן באמצע סעודה יכול לאכול. אבל באמצע סעודה,
 אם ישן, לא הוי הפסק. והא דאיתא בפסחים שם שאב"י נמנם,
 הוא כפ"י רש"ב"ם שם, דאייירי במצא אפיקומן. ואם ישן לא
 יאכל, משום דהוי כאוכל ב' מקומות ולא משום דהוי היסח
 הדעת בסעודה, ע"ש. ולא דמי למ"ש בתוספתא דברכות הנ"ל
 בסק"ד: בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו
 א"צ לברך כו' הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר
 צריך ברכה לכתחילה. דשם ב, הפליג"א איכא היסח הדעת, לכן
 חוזר ומברך. אבל שינת עראי ליכא היסח הדעת. ותדע,
 דאמרינן בפ"ג דפסח כו א דישן שינת עראי נתפילין, ואע"פ
 דאסור להפסיק דעתו מהם, כנ"ל בסימן כ"ח ס"א. הרי דשינת
 עראי לא הוי היסח הדעת. וכ"כ תר"י בברכות פ"ג כג והרא"ש
 שם סכ"ה. וז"ל הרא"ש שם: כשמתנגמם אין כאן היסח הדעת
 כי הוא שוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש. [ועד"א.
 ומ"ש בבאה"ג סק"כ, בשם הראב"ד"ה הוא ס"ס].

(כה) מספר אהל מועד, הובא בב"י. וכמ"ש בתוספתא הנ"ל

באר הגולה

שיברך ברכת המזון (ג) ואם אמר הב לן ונברך הוי היסח הדעת ב ואסור לו
לשתות אלא אם כן יברך עליו תחלה (ד) ואכילה דינה כשתיה להרא"ש (ה) אבל

ב פסחים ק"ו.

ביאורי הגר"א

צפ"ע ע"פ קצ"ב זי ד"ה כיון כי כ"ש צנטי"י חלל בחולין
פ"ו זי חזר צו וכ"ד כל הפוסקים וכמ"ש ואם כ"ו:
(ג) ואם כ"ו. עת"מ בחולין שם ד"ה חסור כי ור"ש
שם: (ד) ואכילה כ"ו. וכ"ד תוס' שם ד"ה תיכף
וד"ה חתכה ושם וי"ז אי ד"ה חילוי וע"ל ס"י קצ"ז
ס"ל וס"י תע"ד ס"ז חלל כ"ז דברי תוס' הן חלל נראה
עיקר כהר"י מעוצלזל דש"ש וז"ל מתוך קושי' תוס'
דפסחים ק"ח זי ד"ה כשהן והשתא חס ל"ל היה כי
לכל חמור"י דשומעין ס"ל סילק כמו נטי"י וי"ש ולי"י

עליו ומשום להג' ונברך וכ"כ ברמזים חלל צ"י מדייק
והר"ש שם ש"י ולי' חסור ה"ז כי לפ"י רש"י כי מי
שס"ל כרש"י וי"ש עד כי חלל צר"ש צע"פ ס"ח מי
כדברי הטור ש"י חס"ג דחשו כי ה"ל קי"ל כי וכן
שם ס"י דה"ל ליתא דה"ל וי"ז כי ועת"י צנכ"ת שם
נדי"ה תיכף כי כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה
אסור לאכול עד שצריך וה"ה כי חלל תר"י שם כי
כדברי צ"י וי"ש שם תיכף כי ועת"י שמי"ש דברי
הר"ש צנכ"ת ונס דברי רש"י שם י"ל שח"ל לשיטתו

ברכת אליהו

דגמרה סעודתא ואסור לשתות עד שיברך לפניו. וכן דעת
כל הפוסקים. וכמ"ש הטור ושו"ע: ואם אמר הב לן ונברך
הוי היסח הדעת ואסור לו לשתות אלא א"כ יברך עליו תחלה.
(ג) עת"מ בחולין פ"ו ב ד"ה חסור כ"ו ור"א"ש שם פ"ו ס"ה
שהאריכו בזה.

(ד) וכן דעת תוס' בברכות מב א ד"ה תיכף לנט"י ברכה:
והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול
עד שיברך וה"ה אם אמר הב לן ונברך אפילו בלא נטילה.
ושם ד"ה אתכא: מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן
ונברך אינו היסח הדעת דאנן אתכא דרחמנא סמכינו. ומשמע
דבאכילת רשות הוי היסח הדעת, וצריך לברך. ושם מ"ז א ד"ה
אילו כ"ו: אי אמר הב לן ונברך שהסיחו דעתם מלאכול.
וע"ל סימן קצ"ו פ"א: שנים שאכלו כאחד וגמרו ובא שלישי
כ"ו מצטרף בהדיהו כ"ו והוא שבא עד שלא אמרו הב לן ונברך
אבל אם אמרו הב לן ונברך ואח"כ בא הג' אינו מצטרף
עמיהם. ומקור הדבר כתבנו שם בסק"א דהוא מדברי תוס'
בברכות ד"ה אילו הג"ל. הרי דגם באכילה אם אמר הב לן
ונברך הוי היסח הדעת וע"כ אין מצטרפים. וע"ל סימן (תע"ד)
[צ"ל: תע"ז — ד"א] פ"ב: אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא
זכור עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך אוכל אפיקומן
בלא ברכת המוציא. וע"ש סק"ז שכתבנו שמקור הדין מדברי
התוס' בברכות הג"ל. הרי דבאכילת רשות הוי היסח הדעת,
וצריך לברך. אבל כ"ז דברי תוס' הן. אבל נראה עיקר כהר"ר
יונה שכתב בברכות מב דבאכילה הב לן ונברך לא הוי הפסק.
וכמו שמוכח מעובדא דשמעון בן ששון, דאיתא בברכות מח א,
דינאי מלכא כר' ריפתא אמר לה לדיבתהו מאן יהיב לן גברא
דמברך לן אייתיתיה לשמעון בן ששון. והקשו תוס' בפסחים
ק"ב ב ד"ה כיון, דהיכי נצטרף עמהו והא אמר הב לן ונברך.
ולפי ר' יונה — שבאכילה הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת —
גיחא. ובזה מתורין קושית תוס' דפסחים ק"א ב ד"ה כשהן כ"ו:
היכא דאיכא היסח הדעת לא סגי שיברך ברכת המוציא אלא
צריך שיברך ברכת המזון כ"ו וכן משמע בביצה מברכין
(ברכות מב א) דקאמר רבה ורבי זירא הוה אכלי סליקו תכא
מקמייהו אייתיה להו ריסתנא רבה אבל ורבי זירא לא אכל א"ל
לא סבר לה מר סילק אסור מלאכול א"ל אנא אתכא דריש
גלותא סמיכנא והשתא אם לא היה צריך לברך ברכת המזון
למה לא אכל כ"ו. ולפי ר' יונה גיחא, דכל אמוראי דשמעון
פ"ל סילק הוי כמו נפ"י, ולכן לא רצה ר' זירא לאכול. וי"ש

לנט"י ברכת המזון לא יפסיק ביניהם בדבר אחר אפילו לשתות
מים אחר שנטל ידיו באחרונה אסור עד שיברך ברכת
המזון. [וע' ד"א]. והטור חלק על רש"י, ומשום להג' ונברך
המוכר להלן בשו"ע. וז"ל הטור: ולא נראה כן דהיסח הדעת
אינו מוסיף ברכה אחרונה על מה שאכל אלא פירוש אסור
לשתות ולאכול עד שיברך עליו תחלה דכיון שנטל ידיו כ"ו
לברך הסיח דעתו מלאכול ולשתות ואין הברכה שבירך תחלה
פוסרת מה שרוצה לאכול ולשתות עוד ולכן צריך לברך עליו
ואי אמר הב לן ונברך הוי היסח הדעת כמו נט"י. וכ"כ בעל
הטור ברמזים שבקיצור פסקי הרא"ש בברכות פ"ו ל"א. אבל
כ"י מדייק מרא"ש שם שכתב: ואי אמר הב לן ונברך כנטל
ידיו דמי לפרש"י ולפרשב"ם ז"ל שפירשו כיון דאמריתו הב
לן ונברך אסור לכו למשתו עד דמברכיתו ברכת המזון. מ'
שפ"ל לרא"ש ברש"י. וי"ש כאן בשו"ע, ע"ד שיברך ברהמ"ז.
אבל ברהמ"ש בפסחים פרק ערבי פסחים (כ"ה) [ס"ז] מ'
דברי הטור. שכתב: אע"ג דמשו ידיהו ואיתסר להו למיכל
הא קי"ל דהב לן ונברך אין צריך לברך ברהמ"ז. וכן שם
פ"י כתב: דהא ליתא דהא מפי אמר הב לן ונברך אסור
לשתות בלא כה"ג. ועת"מ בברכות מב א בדי"ה תיכף לנט"י
ברכה: והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור
לאכול עד שיברך והוא הדין אם אמר הב לן ונברך אפילו
בלא נטילה. אבל תר"י שם כת' דבנטל ידיו אין לו לאכול
ולשתות אפילו בברכה, אבל אם אמר הב לן ונברך יכול
לשתות בברכה, וכדברי הבע"י, וכמ"ש בשו"ע. וי"ש בגמ' שם:
תיכף לנט"י ברכה. דמשמע שאין לו לשתות אפילו בברכה.
ועמ"א סק"ב שיישב דברי הרא"ש בברכות, דלעולם ס"ל
לרא"ש דאם מברך תחלה יכול לאכול, וכדמוכח מכמה מקומות
וכנ"ל, והא דמוכח לכאורה מהרא"ש בברכות שאסור לאכול
אפילו אם מברך תחלה, שם כוונתו, דממה שכתב רש"י שלאחר
שאמר הב לן ונברך אסור לכו למשתו עד דמברכיתו ברהמ"ז
— מוכח דאסור להפסיק. ולדעת הרא"ש אינו אלא היסח
הדעת, ואם רוצה לאכול יכול, אלא דצריך לברך. וגם דברי
רש"י בברכות הג"ל — שאסור לאכול עד שיברך ברהמ"ז —
י"ל שאזיל לשיפתו בפסחים פרק ערבי פסחים ק"ב ב ד"ה כיון
דאמריתו הב ונברך: ברכת המזון אסחיתו דעתיכו משתיה
ואסור למשתי עד לאחר ברכת המזון. וכ"ש אם נפל ידיו
שאסור לאכול עד שיברך ברהמ"ז. אבל בחולין פ"ו ב חזר
בו רש"י, וכתב בדי"ה כיון דאמר הב ליברך: גליא בדעתיה

באר הגולה

- ג חוס' שם נצרכות.
ד ג"י מנצח ר' ירוסם.
ה כל כו נצם הר"ח.
ו ג"י נצם הר"ח.
ז נצרכות ו'.
ח שנוי הלקט.

להר"ר יונה והר"ן אכילה שאני שאע"פ שסילק ידו מלאכול ואפילו סילקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו אין צריך לברך פעם אחרת שכל שלא נמל ידיו לא נסתלק לגמרי מאכילה. ב ג (ו) מי שסומך על שלחן אחרים אפילו אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית. ג ד (ז) אם לא אמר הב לן ונברך וגם לא נמל ידיו משנמל הכוס לברך הוי היסח הדעת. ד (ח) כשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוס ה יש מי שאומר שמברך על כל אחד בפה"ג כי בכל פעם הוא נמלך. ה ו (ט) הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות ומביאין להם בזה אחר זה אינם צריכים לברך אלא על הראשון. ו ז אכל כל מאכל ולא אכל מלח שותה כל משקה ולא שותה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובבילה מפני ריח הפה ומפני אסכרה (פ"י חולי חנק) ח והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל (גדול הוא האנצע הגם אלנצע הוא קרוב לגם אמה הארוך קמיצה הוא הסמוך לקטן זרת הוא הקטן) דקשה לקבור בגים ולא בזרת דקשה לעניות ולא באצבע דקשה לש"ד אלא באמה ובקמיצה (ועיין לעיל סי' ק"ע למה אין לנו נוהגין צאכילת מלח ושתיית מים).

ביאורי הגר"א

דיה חילו כו וצ"ע: (ו) מי כו. כמש"ס אתכל כו נסילוק לסנרת: (ז) אם לא כו. כמו ננטיי וחסו דתיכף כו ואסור להפסיק והיה כהן כמש"ס נח"ז זי ועתוים שם דיה אין כו: (ח) כשאדם כו. כמש"ס נע"פ קיג אי תינח זי רג כו: (ט) הקרואים כו. עתוים נצרכות וצ"ע אי דיה אתכל כו:

הלכתא כו. וכן נראה דנר"ו שצריך נהמ"ז דוקא ננטיי: (ה) אבל להר"י כו. מדקאמר נטיי דוקא מי אכל הכו ונצריך לא ולכן אמרו שסילק לא מהני אף ע"ג שנצטיי מהני הכו ונצריך שהוא מטעם סילוק ומש"ס ולית הלכתא כו משום דלאכילה כו כ"ל וכ"מ שם מיח אי שנטרף שניש לע"ג שאמרו הכו ונצריך ולא חלקו עליו אלא משום שלא אכל כזית דגן ועתוים וצ"ע אי

ברכת אליהו

סמכינו. הרי דאע"ג דלפרכתם פילוק תכא הוי היסח הדעת, מ"מ משום דסמכו אריש גלותא לא הוי היסח הדעת. והיה "הב ונברך" — דהוי היסח הדעת — אם סמוך על שלחן אחרים, לא הוי היסח הדעת.

(ז) כמו כנטיי. משום ד"תכף לנטיי ברכה", ואסור להפסיק, כנ"ל בסק"ד. והיה כאן משנמל הכוס לברך הוי היסח הדעת. כמ"ש בברכות נא ב: אין מסיחין על כוס של ברכה. ופירש"י: משאחזו עד שיברך. ועתוים שם דיה אין כו: פרש"י שלא יסיח דעת המברך משנתנו לו כוס של ברכה הויה המסובין כו.

(ח) כמ"ש בפסחים פרק ערבי פסחים קג א: רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא חזיה דברין בורא פרי הגפן אכסא קמא והדר בריך אכסא דברכתא ואישתי א"ל למה לך כולי האי הא בריך לן מר חדא זימנא א"ל כו הוינן בי ריש גלותא הכי עבדינן א"ל תינח בי ריש גלותא דהכי עביד דספק מייתי לן ספק לא מייתי לן הכא הא מנח כסא קמן דעתן עילויה כו. הרי דכל היכא ד"ספק מייתי לך", הרי הוא נמלך, וחייב לברך.

(ט) עתוים דברכות מב א דיה אתכא כו: וכשרגיל לאכול מיני פירות ומביאין להם בזה אחר זה כו נראה שא"צ לברך לפי שסומכין על שלחן בעה"ב.

בגמ' ברכות שם: ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כו' תיכף לנטיי ברכה. משום דסילק לא הוי כמו נטיי, ומותר לאכול לאחר סילוק אם מברך. וכן נראה דברי ר' יונה שצריך ברהמ"ז דוקא כנטיי. אבל אם אמר הב לן ונברך יכול לאכול, וכמו הני אמוראי דאכלו כשסילק השלחן. [ועיין סק"ה].

(ה) מדקאמר בברכות מב א: ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כו' תיכף לנטיי ברכה. מי דוקא, נטיי, אבל "הב ונברך" לא. ולכן אמרו שם בברכות שסילק לא מהני, כנ"ל בסק"ד. אף ע"ג שכשנטיי מהני "הב ונברך", שהוא מטעם סילוק. ומש"ס "ולית הלכתא כו", משום דלאכילה לא הוי סילוק, כ"ז שלא בטל ידי, כנ"ל בסק"ד. וכן משמע שם מה א שנצטרף שמעון בן שמה, אע"ג שאמרו הב ונברך, כנ"ל בסק"ד. ולא חלקו עליו חכמים — ואמרו לגרמיה הוא דעביד — אלא משום שלא אכל כזית דגן, ולכן אינו מצטרף להוציא אחרים. ועתוים שם מב א דיה אילו שכתבו: אי אמר הב לן ונברך שהסיוח דעתם מלאכול. וצ"ע שהרי במעשה של שמעון בן שטח מוכח ש"הב לן ונברך" לא הוי היסח הדעת באכילה.

(ו) כמ"ש בברכות מב א: רבה ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא לבתר דסליקא תכא מקמייהו שדרו להו ריטחנא מבי ריש גלותא רבה אכיל ור' זירא לא אכיל א"ל לא סבר לה מר סלק אסור מלאכול א"ל אנן אתכא דריש גלותא

באר הגולה

קפ דיני פירורי הפת. ובו ה' סעיפים

א א (א) אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. **ב ב** כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם **(ב)** אבל לא יביא פת שלימה ויתננה על השלחן ואם עשה כן מחזי דלשם עבודת כוכבים עבד שנאמר העורכים לגד שלחן. **ג ג** קודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פרורין וימאסו במים של נטילה אע"פ **(ג)** שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית שמא יהא השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניח גם פרורים שיש בהם כזית שאסור לאבדן ביד לכך יכבד תחלה ד ועכשיו אין אנו נוהגים כך מפני שאין אנו מסלקין השלחן ואנו נוטלים הידים חוץ לשלחן במקום שאין שם פרורים וליכא למיחש למידי. **ד ד** אע"פ שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית מ"מ קשה לעניות. **ה ה** ו **(ד)** נוהגים לכמות הסכין בשעת ברכת המזון ונהגו שלא לכמותו בשבת וי"מ.

א הר"ש והנודע
ס.
ב פסהדרין ז"ב.
ג ברכות כ"א וי"ב.
ד הר"ר יונה שם.
ה תוס' שם בברכות
ונחלין ק"ה.
ו רוקח והר"ח
ושנלי הלכות.
א חולין ק"ה והגיה
הר"ף ור"ש ז"ב נפ"ח
דברכות.
ב שם בגמרא.

הלכות מים אחרונים

קפא דין מים אחרונים. ובו י' סעיפים

א א (א) מים אחרונים חובה. **ב ב** **(ב)** מים אחרונים אין נוטלין על גבי

ביאורי הגר"א

קפ (א) אין כו'. תוס' וי"ב ח' ד"ה סלק כו' ע"ש: **קפ (ב)** אבל לא יביא כו'. ר"ל אם יש פתיתין על השולחן חלל אם אין פתיתין על השולחן מותר להציף אפילו שלימה: **(ג)** שמותר כו'. כן הוא וסקנא שם:

(ד) נוהגים כו'. ענין דהטעם כו' שולחן דומה לזנבה כמ"ש סוף חגיגה ונפ"ג מדות שהזנבה נכבד להאריך כו' וכן שולחן כמ"ש נפ"ט דברכות ג' דברים כו':

קפא (א) מים כו'. פ"ח דחולין וספיק דעירובין:

ברכת אליהו

מותר לאבדן ביד במאי קמיפלגי ב"ה סברי אסור להשתמש בשמש ע"ה וב"ש סברי מותר להשתמש בשמש ע"ה א"ר יוסי בר חנינא אמר רב הונא בכוליה פרקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש ור' אושעיא מתני איפכא ובהא גמי הלכה כב"ה. **(ד)** עמ"א סק"ד: דהטעם משום ששלחן דומה לזנבה ובמזבח כתיב לא תניף עליהן ברזל. במ"ש סוף חגיגה כו' א: בזמן שביט המקדש קיים מזבח מכפר על אדם ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. ובפ"ג דמדות לו א: שהברזל נכבד לקדש ימיו של אדם והמזבח נכבד להאריך ימיו של אדם אינו בדין שיניף המקדש על המאריך. וכן בשלחן, במ"ש בפ"ט דברכות ג' ב: ג' דברים המאריך בהן מאריכין ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפלתו והמאריך על שלחנו כו' דילמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב המזבח עץ ג' אמות גבוה (יחזקאל מא, כב) וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' (שם) פתח במזבח וסיים בשלחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו.

קפא (א) פ"ח דחולין קה ב ופ"ק דעירובין יז ב: מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שמלת סדומית יש שמסמא את העינים.

קפ (א) איתא בברכות מב א: סלק אתמר (אם סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן ועדיין לא ברכו אסור לאכול — רש"י). ודברי המחבר הם מדברי תוס' שם ד"ה סלק ע"ש, וז"ל: משמע שדרך היה לסלק השלחן קודם ברכת המזון ולכאורה קשה למנוח שלנו שאנו מקפידים שלא לסלק הלחם קודם שמא בימיהם גמי לא היו מסלקין השלחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובין לפי שהיו להן שלחנות קטנים וכל אחד לפני עצמו אוכל על שלחנו אבל אנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד אין נאה לסלק השלחן עד לאחר ברכת המזון.

(ב) ר"ל אם יש פתיתין על השולחן ומביא שלמה, מחזי דלשם ע"א עבד הכי. אבל אם אין פתיתין על השולחן מותר להביא אפילו שלמה — כן פירש רש"י בסנהדרין צב א ד"ה דאיכא שלימה בהדיה].

(ג) כן הוא מסקנת הגמ' בברכות ג' ב: ת"ר בש"א מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלין אבל ב"י לב"ש תחלה לא סבירא להו מ"מ משום פירורין ובה"א אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית מסייע ליה לר' יוחנן דא"ר יוחנן פירורין שאין בהן כזית

באר הגולה

- ג שם גמרא.
ד טור והרשב"א.
ה סוטה ד.
ו נרכות מ"ז.

קרקע אלא בכלי (ג) מפני רוח רעה ששורה עליהם (ד) ואם אין לו כלי נוטל ע"ג עצים דקים וכיוצא בהן. ג אין נוטלין (ה) בחמין שהיד נכוית בהם מפני שמפעפעין (פ' מנענעין מלשון סחין אלעזעווען) את הידים ואין מעבירין את הזוהמא. ד ד (ו) אין צריך ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות. ה ה צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה כדי שתדך הזוהמא. ו ו אם המסובים רבים עד חמשה מתחילין (ז) מן המכרך ואם הם יותר מתחילין מן הקטן (ח) ונוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול עד שמגיעין

ביאורי הגר"א

עד הפרק היינו עד פ"ג של אלעזעווען וטעם דק"ל כשמואל לחומרי נתרומה היינו משום סרך תרומה משא"כ נאחרונים וזהו דעת הרשב"א והרשב"א כן נחש"ל: (ז) מן המכרך כ"ו. כחש"ל ולמקום כ"ו מסייע כ"ו אלא משום הגדול מנרך כחש"ל מ"ז א"ל ל"ה מן הגדול וערש"י ד"ה למקום כ"ו: (ח) ונוטלין דרך כ"ו. כחש"ל מ"ז א"ל מנכדון כ"ו וה"ל נתרומה האחרונים מתחילין מן הגדול לאו משום כבודו אלא משום הנרכה וכחש"ל שם מסייע כ"ו וכדי שיעיין נזהמ"ז כחש"ל נר

(ב) מים כ"ו. חולין ק"ה א': (ג) מפני כ"ו. שם (ד) ואם אין כ"ו. שם א' וכלינא נתר"ל וכ"פ נתר"ל והטור אל"ל הרמב"ם פ' כלינא קו"ל וכן נחש"ל שטעמו כיון דל"י קמ"ל סתמא דגמ"י הוא ועוד דלית"ל דסכנתא לחינן לתומרא כחש"ל נפיק שם וכ"פ נש"ע ונח"ל לו פ' ש"ג לסמוך ארש"ל וטור: (ה) בחמין שהיד כ"ו. כ"ו נתר"ל שם וכתש"ל ס"י ק"ס ס"ו: (ו) א"צ כ"ו. וכ"כ נתר"ל ש"ל נש"ל הרשב"א ז"ל ועמ"ל וכ"ז לפירש"י ורש"ל ורשב"א וש"פ שפ"י לחולין

ברכת אליהו

(ו) וכ"כ בתורת הכית בית ישישי שער א' בשם הראב"ד ז"ל. ועמ"ל סק"ד שכתב דטעם הדבר: שלמעלה מהפרק אין מגיע לכלוך המאכל. וכל זה לפירש"י ורשב"א וראב"ד ושאר פוסקים. שם פירש"י — הא דאיתא בחולין ק"ו א': ת"ר נטילת ידים לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק — „לחולין עד הפרק" היינו עד פרק ב' של אצבעות. וכ"כ למים אחרונים, ודי אם נוטל עד פרק ב' של אצבעות. ואע"פ דקיימ"ל כשמואל דאמר שם עמוד ב': עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא. ובשניהם חייב ליטול עד גב היד, וא"כ יתכן שגם במים אחרונים יצטרך ליטול עד גב היד. זה אינו, ד"ל דהיינו דוקא בנט"י לאכול, דהוא משום סרך תרומה, משא"כ במים אחרונים, דאינו אלא משום זוהמא, די אם נוטל עד פרק ב' וכדעת המקילין בנט"י לחולין בגמ' שם. וזהו דעת הראב"ד והרשב"א כאן במים אחרונים, וכחש"ל סימן קס"א סק"א.

(ז) כחש"ל בברכות מו ב': מים אחרונים בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל ה' וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרין לשם ברכה תוזרת מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב כל הגוטל ידיו באחרונה הוא מוזמן לברכה. והא ד' חוזרין ומתחילין מן הגדול, אינו אלא משום דגדול מברך. כחש"ל מו א': והלכתא גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף. ולהכי קאמר „מתחילין מן הגדול". וערש"י שם מו ב' ד"ה למקום שמים אחרונים חוזרים: כשגיעין לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם צוה לאחר ליטול קודם לו הוא מברך. ולהכי נקט השו"ע: אם המסובים רבים עד חמשה מתחילין מן המכרך. ואיירי כגון שצוה עליו לברך.

(ח) כחש"ל בברכות מו א': ת"ר אין מכבדין כ"ו בידיהם מזהמות (בנטילת מים אחרונים — רש"י). והא דכחמשה האחרונים מתחילין מן הגדול, לאו משום כבודו, אלא משום כבוד הברכה. וכחש"ל שם מו ב': מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב כל הגוטל ידיו באחרונה תחלה

(ב) חולין ק"ה א': אחרונים אין נוטלין אלא בכלי. (ג) חולין ק"ה ב': אמר אב"י מריש הוה אמינא האי דלא משו מיא בתראי על ארעא משום זוהמא אמר לי מר משום דשריא רוח רעה עליהו.

(ד) איתא בחולין ק"ה א': אחרונים אין נוטלין אלא בכלי ואמרי לה אין נוטלין על גבי קרקע מאי בינייהו איכא בינייהו קינא (אם נותן שפאי עצים וקסמין תחתיהן למאן דאמר כלי הכא לאו כלי הוא ולמ"ד אין נוטלין על גבי קרקע שפיר דמי — רש"י). והשו"ע פסק כלישנא בתרא. וכן פסק בתורת הכית בית ישישי שער שלישי והפזר. אבל הרמב"ם בה' ברכות פ"ו הט"ו פ' כלישנא קמא, דמים אחרונים אין נוטלין אלא ע"ג כלי. וכתב בכ"מ שם, שטעמו של הרמב"ם שפסק כלישנא קמא לחומרא — אע"ג דמילתא דרבנן הוא ובכ"מ קימ"ל לקולא בדרבנן — דכיון דלישנא קמא פתמא דגמ' הוא, משא"כ לישנא בתרא בלשון „ואמרי לה" נקט לה. ועוד דמילתא דסכנתא אזלינן לחומרא, כחש"ל בפ"ק שם ט ב': ספק סכנתא לחומרא. וכן פסק בשו"ע דלכתחלה יש ליטול מים אחרונים על כלי. ובאין לו כלי, פסק השו"ע שיכול ליטול ע"ג עצים דקים, משום שיש לספדך ארשב"א בת"ה כנ"ל. וכ"פ השו"ע.

(ה) איתא בחולין ק"ה א': מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן אחרונים אין נוטלין אלא בצונן מפני שחמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא. והמשך לשון הגמרא: מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי לא שנו אלא שאין היד סולדת בהן אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן ואיכא דמתני לה אסימא אחרונים אין נוטלין אלא בצונן אבל בחמין לא אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי לא שנו אלא שהיד סולדת בהן אבל אין היד סולדת בהן נוטלין מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהן מותר. והשו"ע פסק כלישנא בתרא, שאין נוטלין מים אחרונים בחמין שהיד נכוית בהם. וכחש"ל סימן ק"ס מ"ז דמים ראשונים נוטלין אפילו הם חמים שהיד סולדת בהן, וכת' שם בסקי"א משום דקימ"ל כלישנא בתרא.

באר הגולה

לחמשה האחרונים וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו מתחילין מן המברך.
ז (ט) ז (ט) אין מברכין שום ברכה על מים האחרונים. ח ה (י) י"א שמים
אחרונים אינם צריכים נגוב ולהרמב"ם מנגב ואחר כך מברך. ט ט (יא) מים
רש"ז נ"ה וסכל. ז (ט) נ"ה וסכל. ט שולחן ארבע וסכל. נו ג"ס הרמב"ם.

ביאורי הגר"א

ראשונים כל שאין חשש טומאה כגון מטביל ורזיעית
פ"ח ח"כ ניגוב חמ"ש ס"ס קכ"ח כ"ש כחן. ולהרמב"ם.
ספיו דברכות וכשיטתו דל"ל כתב צמ"ח דמטביל ח"כ
ניגוב ולא נקרא נטילה בלא ניגוב: (יא) מים כ"י
עראש פ"ז דברכות סלי"א ולית דגרסי משנתן כ"י:

ברכת אליהו

אבל הדלקת נר היא חובה של מצות עונג שבת כ"י. והרבה
חולקין, וסבירא להו דיש לברך על נטילת מים אחרונים, וע'
בראב"ד על דברי הרמב"ם הנ"ל שכתב: כתב הראב"ד אני
שמעתי בשימושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים
האחרונים ברכה על רחיצת ידיים וחיי ראשי דברים נכונים
הם שהרי חכמים דרשו את שתיהן מפסוק אחד והתקדשתם
והייתם קדושים וכן אמרו ידים שהן מזהמות פסולות לברכה
ובאמת ובבירור אם אכל דבר שיש בו זוהמא צריך לברך על
רחיצתן ואם אכל דברים יבשים אין טעון ברכה שאינן אלא
משום רפואה וכן חברתי בחיבורי ועיקר עכ"ל. ובתורת הבית
בית שישי שער ה' הביא דברי הראב"ד והחולקים עליו.
והרא"ש הנ"ל הביא שיש חולקים על רב עמרם. והטור ג"כ
הביא מחלוקת בזה.

(י) עמ"ש בסיומן קע"ג ס"ב, דאף במים ראשונים כל
שאינו חשש טומאה, כגון מטביל ידיו או נוטל ידיו כרביעית
בפעם אחת, אין צריך ניגוב. כמ"ש פ"ח (קכ"ח) [קכ"ח]
ס"ג, כ"ש כאן — במים אחרונים — דאין צריך ניגוב,
ועמ"ש סק"ו. ומ"ש המחבר: ולהרמב"ם וכו', הוא בפס"ז
ד' ברכות ה"כ. וכשיטתו דלא כתב במים ראשונים דמטביל
אין צריך ניגוב. וס"ל דלא נקרא נטילה בלא ניגוב.
(יא) עראש פ"ז דברכות פל"א, וז"ל: ואית דגרסי משנתן
לתוכו (לתוך היין) מים אין נוטלין ממנו לידים, ופי' דמירי

פחתי כ"י רש"ז ועמ"ש: (ט) אין כ"י. עת"ש
דחולין שם ד"ה מ"ס כ"י ולסמכתא כ"י וזה"ל כ"י וכ"כ
הר"ש ספ"ח דברכות והרמב"ם ועת"ש דשנת כ"ה ז'
ד"ה חובה כ"י והרבה חולקין ועי' גרש"ז ותי"ה ור"ש
וטור: (י) י"א. עמ"ש נס"י קע"ג ס"ג דאף נמים

הוא מוזמן לברכה, ומתחילין מן המברך כ"י שיעיין בבהמ"ז
בעוד שאחרים נוטלין ידיהם. כמ"ש: רב ורבי חייא הוו
יתבי בסעודתא קמיה דרבי א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה
דקא מרתת א"ל בר פחתי עיין בברכת מזוגא קאמר לך. —
כ"כ הר"ש פ"א שם בסוגיא. ועמ"ש סק"ה שכתב: ושיערו חכמים
שבשיעור נטילת ד' יכול לעיין בד' ברכות של ברהמ"ז וכן
גמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה ומשמע מהא
דאמרין תכף לנטיל' ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא בכדי
שיעור זה ומיהו אפשר דבכדי לא מפסקינן כלל.

(ט) עת"ש דחולין קה א ד"ה מים ראשונים מצוה ואחרונים
חובה: בברכות בסוף פרק אלו דברים (נג ב) דריש תרוייהו
מקרא כ"י ואפמכתא בעלמא הוא דהא טעמא דמים אחרונים
הוי משום מלח סדומית כ"י ובה"ז פירש דראשונים שהם מצוה
משום סדר תרומה טעונין ברכה אבל אחרונים שהם לצורך
אדם משום מלח סדומית אין טעונין ברכה. וכ"כ הרא"ש
ספ"ח דברכות ס"ו משם רב עמרם, שאין מברכין על נטילת
מים אחרונים. וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות ה"ב: ומים
אחרונים אין מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה. ועת"ש
דשבת כה ב ד"ה חובה כ"י: ויש שרוצים לומר דאין לברך
על הדלקת נר מדקרי ליה חובה כדאמרין (חולין קה א)
מים אחרונים חובה ואין טעונין ברכה ואומר ר"ת דשיבוש
הוא דלא דמי למים אחרונים דלא הוו אלא להצלה בעלמא

מנגבם, עדיין אינם נקיות, ולא נקרא נטילה בלא ניגוב. וזה אף
אם אין ידיו מזהמות, ונוטלם רק משום הסכנה של מלח סדומית,
וכמ"ש הרמב"ם שם ה"ב, מ"מ כ"י שלא ינגבם חשוב כאילו
לא נטלם עדיין, שעי' הנטילה והניגוב הרי הם נקיות. ולפי"ז
מ"ש הרמב"ם, "כל הצריך נטיל' והטביל ידיו א"צ דבר אחר",
היינו שא"צ שטיפה שתי פעמים, ולא להגביה ידיו, אבל ניגוב
צריך.

ומאי דנקט בתוספתא, "המטביל את ידיו א"צ לנגבם", אע"ג
דמטעם ב' גי' צריך לנגבם, נ"ל דכוונת התוספתא היא כדלקמן.
דו"ל התוספתא פ"ב דידים ה"א: הנוטל ידיו לא יאמר הואיל
והראשונים טמאים הריני נוטל את הטמאים (פי' דאף שנוטל
ממים שהורין נטמאו מחמת הדיים אלא שהשנים מטהרין, א"כ
יוכל להתחלה לטויל מים ראשונים אף שהם טמאים קמ"ל שלא
יאמר כן) ואם עשה כך צריך לנגב את ידיו אבל המטביל את
ידיו א"צ לנגבם, הנוטל את ידיו צריך להגביה את ידיו שלא
יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את ידיו, אבל המטביל
ידיו אינו צריך להגביה ידיו. ולדעת הרמב"ם נ"ל דכוונת התוספתא
היא, דהמטביל את ידיו א"צ לנגבם כמו ברישא — שהנוטל במים
טמאים צריך לנגבם משום מים טמאים. ולפי"ז נראה הגירסא

1 כ"י הקשה הלא הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות ה"ה כתב כל
הצריך נטיל' והטביל ידיו א"צ דבר אחר. ומוכח דהמטביל ידיו א"צ
ניגוב. וכן פירש שם ה"מ משם מהרי"ף חביב. עוד הקשה אין
אפשר דיפלוג הרמב"ם על התוספתא פ"ב דידים איתא דהמטביל
א"צ ניגוב, והביאה רבנו בסיומן קנ"ט סעיף י"ט. ונ"ל דעת
רבנו דס"ל דמשלשה טעמים יש לנגב ידיו. (א) מכיון שהמים
טמאים. (ב) אם אינו מנגבם ואוכל בהם הרי זה מאוס. (ג) אם אינו
מנגבם אינם נקיים עדיין. ולפי טעם א', אם מטביל ידיו, שאין
שם מים טמאים, א"צ לנגבם, וכנ"ל. וזהו מה שאיתא בתוספתא
המטביל ידיו אין צריך לנגבם, והיינו לפי הטעם שהניגוב הוא
משום מים טמאים. אולם לפי טעם ב', אף אם מטביל ידיו צריך
לנגבם. וכמו שכתב רבנו בסיומן קע"ג סק"ב, שאם אין מים טמאים
א"צ לנגב ידיו. וס"ים שם, "ועמ"ש", שכתב בסק"ב דמ"מ משום
מאוס יש לנגבם. והנה הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות ה"כ כתב:
צריך אדם לנגב את ידיו ואחר כך יאכל וכל האוכל בלא ניגוב
דיים כאוכל לחם טמא. והכי איתא בסוטה ד ב. וכתב שם רש"י:
דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה. וס"ל לרבנו דמה שצריך לנגב
ידיו, אין זה רק לענין אכילה בלא ניגוב ידים, אלא גם לענין
ברכה — שאינו מברך בלא ניגוב ידים, דכל שנוטל ידיו ואין

אחרונים נוטלים בכל מיני משקים. י • (יב) יש שאין נוהגים ליטול מים באר הגולה אחרונים ואפילו לנוהגים כן אדם שהוא איסטמני ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוו ידים מוזהמות וצריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון.

י תוספות סס ננרכות
כ"ג.

ביאורי הגר"א

דש קאי על מתני' דלרנעה דנרים פטרו נמחנה כח ומרחיצת ידים כח ולאחר אזני שס דנמחם אחרונים לא נפטרו נמחנה ונשם דחונה משום מלח סדומית כדמפרש רמ"ה זר אשי שס ואי ליכא טעמא דמלח סדומית אז פטורין נמחנה ונונים אחרונים כמו ונומר אכל נלא ונתנה חייבים נמיא כמו נמומר וכן תי' הראש"ש נסבירא הנ"ל נספיק דנרכות סוגי' דחולין קיה וכיכ רי"ן וכיה נרמ"ה ח"ג רמ"ו וכן עיקר:

(יב) יש כח. משום דמלח סדומית אינו מזוי בינינו תוס' ספיק דערונין וספיק דנרכות וערלש' שס ולע"ג דנרים התם מקרא אסמכתא הוא כנש"ש על שזן ושס ח"כ לן כנון אכן כח ועיכ נש"ש שזן מעכב את הנרכה היינו לרגילין והיה מש"ש כשם שנתוהם כח ועי' תוס' דחולין שס דיה מים כח ח"ש ולפי' כח לדידיה הוי כח וכיכ הראש"ש ספיק דנרכות והטור ונכיה"ג אמרין והייתם כח אכל כל זה ליתא ונ"ש תוס' נספיק דערונין י"ז זי דיה מים כח עכשיו כח דנריהן דחויין מעיקרן

ברכת אליהו

רגילין ליטול אחר סעודה לפיכך נחשבות כמוזהמות אם לא נטלו. ועת"פ דחולין קה א ד"ה מים כח, שג"כ כתבו יסוד זה. וז"ש השו"ע: יש שאין נוהגין ליטול מים אחרונים ואפילו לנהוגים כן אדם שהוא איסטמני ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוו ידים מוזהמות וצריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון. וכ"כ הראש"ש פוס"ח דברכות הנ"ל: ומיהו אם יש אדם שהוא איסטמני ורגיל ליטול ידיו לאחר סעודה לדידיה הוו ידים מוזהמות וצריך ליטול קודם שיברך. וכ"כ הטור דכפה"א גזונא — שהוא איסטמני ורגיל ליטול ידיו — אמרינן, והייתם קדושים אלו מים אחרונים". אבל כל זה ליתא. ומ"ש תוס' כסופ"ק דעירובין יז ב ד"ה מים אחרונים חובה: עכשיו לא נהגו במים אחרונים דאין מלח סדומית מצוי בינינו. דבריהם דחויין מעיקרן. דשם קאי על מתני' דארבעה דברים פטרו במחנה כח ומרחיצת ידים כח ואמר אכ"י שם דממים אחרונים לא נפטרו במחנה משום דחובה ליטלם משום מלח סדומית כדמפרש רב הייא בר אשי ש"ב ואי ליכא טעמא דמלח סדומית אז פטורין במחנה במים אחרונים כמו במים ראשונים אבל בלא מחנה חייבים במים אחרונים כמו במים ראשונים אפילו במקום שאין מלח סדומית ומשום, והייתם קדושים אלו מים אחרונים". וכן תירץ הראש"ש בסכר"א הנ"ל בסופ"ח דברכות פוגיא דחולין קה ב דברכות מוכח דיש ליטול מים אחרונים משום מצוה דכתיב והתקדשתם, ואילו בחולין איתא דמים אחרונים הן חובה משום סכנה. ותירץ: ויש לומר משום קדושה אמרו שהן מצוה ומשום סכנה מלח סדומית הוסיפו לעשותה חובה. וכיכ רי"ן וכיה ברע"א מה"מנא ח"ג פרשת פנחס רמ"ז א. וכן עיקר.²

במים אחרונים דלאו אורח ארעא דמשי ביה ידיה וחוזר ומברך עליה. ומוכח דאם לא נתן לתוך היין מים, נוטלין ממנו לידיים, משום דנוטלין מים אחרונים בכל מיני משקים. (יב) משום דמלח סדומית אינו מצוי בינינו. — תוס' סופ"ק דעירובין יז ב ד"ה מים אחרונים וסופ"ח דברכות נג ב ד"ה והייתם קדושים. ותר"א"ש שם ס"ו, וז"ל: אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב אני ה' מקדשכם זו ברכה ותימה דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובהפך כל הבשר (חולין קה ב) משמע שהן חובה מפני הסכנה משום מלח סדומית. והביא משם גאון דהא דאמרינן הכא שהם מצוה משום קדושה, היינו למברך, לפי שמוכיר את השם צריך ליטול ידיו קודם שיברך, אבל נטילת האחרים אינן משום קדושה, אלא מפני הסכנה בלבד, ואם רצו אין נוטלין. והוסיף הראש"ש: מה שלא נהגו האידנא במים אחרונים אותם שאינם מברכין אינם צריכין לפי שאין מלח סדומית מצוי אצלנו, והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמו שהפסוק אומר כי קדוש זה שמן הטוב גם בנטילה נמי לא נהגו וכו'. וסיים הראש"ש: דאע"פ דר"ש התם פקרא, אפמכתא בעלמא הוא. כמשי"ש על שמן כי קדוש זה שמן הטוב, ואעפ"כ איתא שם בב א: אמר רב הרגיל בשמן (למשוח ידיו אחר אכילה — רש"י) שמן מעכבו אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן כנון אכן דרגילין במשחא משחא מעכבא לן. ועי"פ משי"ש נג ב, "שמן מעכב את הברכה", היינו לרגילין. והיה משי"ש, "כשם שמוזהב פסול לעבודה כן ידים מוזהמות פסולות לברכה", היינו דוקא להם שהיו

אינו צריך להגביה ידיו. ויש גוססאות דלא גריס בתוספת' סיום זה. 2 מ"ש רבנו "וכיכ רי"ן נראה שזו ס"ס, וז"ל: וכיכ רי"ן. וכוונתו לדבריו רבנו ירוחם בנתיב ס"ז ח"ו — והובא בב"י בריש סימן זה — וז"ל: ורי"ף כתב שאעפ"י שלא אכל מלח חובה ליטול ידיו משום דמים אחרונים הרגו את הגפס. ובכ"ז החיים אות א' הבא בנידון לשון הוזהר בפרשת תרומה דף קנ"ד ע"ב. וע"פ משי"ש בזה. ובמקשה רב אות פ"ה כת': מים אחרונים חובה כמו מים ראשונים ולא יתחוו מרכייעת וכתוך הכלי. וראה בהלכות הגר"א ומנהגיו עמוד קנ"א.

שנמצאת בספרים. אבל המטביל כח", ומשמע מזה שזה קשור לדין הקודם. משא"כ לשאר הראשונים שמטביל ידיו אי"צ כלל ניגוב, אין מוכן תיבת הקשר "אבל". ולפי גירסת הגר"א שם ל"ג "אבל", וזה נוחא לשאר הראשונים. אבל לדעת הרמב"ם, כוונת התוספתא היא, שהמטביל ידיו אי"צ ניגוב משום מים סמאים. ונימ' לדין שנקט אח"ז, שהנוטל ידיו צריך להגביה ידיו שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את ידיו. משא"כ מטביל ידיו שאינו צריך להגביה את ידיו, לפי שאין שם מים סמאים. וניחא מה שהתוספתא שם מסיימת "אבל המטביל ידיו

הלכות ברכת המזון

קפב דין כוס בה"מ ושלא יהיה פגום. ובו ז' סעיפים

ביאורי הגר"א

קפב (א) י"א שברכת כו. ונתניי פ"ח דזרכות זל להס י"ן כו ופסחים ק"ה ז' ועיין תוס' שם ד"ה ש"מ זרכה כו וכ"ל הרמ"ש שם וכן מסיק הרמ"ש נפ"ח דזרכות ושם י' דגרים זכום של זרכה וזכמה מוקומות כום של זרכה כו: **(ב) אפי' ביחיד.** מוקלמור זרכת המון ולא קלמור זרכת הזימון ונפסחים שם הנכנס כו ואם ליתא יאכלו כ"ל נעצמו ויולן יאכלו קודם הדלה: **(ג) וצריך כו.** מונה שהתירו לאכול בלא הדלה וכח"ש

קפ"ב (א) מִתְנִי' פ"ח דְּבִרְכּוֹת ג' ב' : בָּא לֵהֶם יֵינן אַחֲרֵי הַמִּזְוֵה אִם אֵין שָׁם אֵלָא אוֹתוֹ כּוֹס כּו' וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים מְבָרֵךְ עַל הַמִּזְוֵה וְאַחֲ"כ מְבָרֵךְ עַל הַיֵּינן. וְאֵיתָא בְּגַמ' שֶׁם גַּב אֵדְמוּשׁוֹם הָכִי מְבָרֵךְ עַל הַמִּזְוֵה וְאַחֲ"כ מְבָרֵךְ עַל הַיֵּינן, דְּבִרְכַּת הַמִּזְוֵה בִּיעֵי כּוֹס. וְהָכִי אֵיתָא בְּפִסְחִים קַה כ' : תְּנִיָא הִנְכֻנְס לִבְיָתָר בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת כּו' וְאִם אֵין לוֹ אֵלָא כּוֹס אַחֲרֵי מִנְיָתוֹ לֵאחֹר הַמִּזְוֵה כּו' וְש"מ דְּבִרְכָה (בְּרַהֲמ"ז — רש"י) טְעוּנָה כּוֹס. וְעֵינֵין תּוֹפִי' שֶׁם רִי"ה ש"מ בְּרַכָה טְעוּנָה כּוֹס : קֶצֶת מִשְׁמַע דְּאִפִּילוּ בִּיחִיד טְעוּנָה כּוֹס דְּהִנְכֻנְס מִשְׁמַע שֶׁהוּא יִתְיַד כּו' וְנִרְאֵה דְּכֵן הִלְכָה דְּבִרְהֲמ"ז טְעוּנָה כּוֹס. וְכ"כ הָרַא"ש שֶׁם פ"י סִימָן י"ד דְּבִרְהֲמ"ז אֵף בִּיחִיד טְעוּנָה כּוֹס. וְכֵן מִסִּיק הָרַא"ש בְּפ"ח דְּבִרְכּוֹת ס"ב. וְשֶׁם גַּא א' : עֲשֵׂהָ דְּבָרִים נֶאֱמָרוּ כְּכּוֹס שֶׁל בְּרַכָה. וְכַכְמָה מְקוּמוֹת זִכָּר כּוֹס שֶׁל בְּרַכָה כּו'. הִרִי דְּבִרְהֲמ"ז בִּיעֵי כּוֹס.

(ב) מרקאמר בברכות גב א: ברכת המזון (ועיין ב"ח שם
 ללא גרים ליה) טעונה כוס. ולא קאמר „ברכת הוימון טעונה
 כוס“, מוכח דאפילו יחיד המברך טעון כוס. וכן מוכח ממאי
 דאיתא בפסחים קה ב: הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך
 על היין ועל המאור ועל הכסמים ואח"כ אומר הבדלה על
 הכוס ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון
 ומשלשן כולו לאחריו ולא אמרינן חביבה מצוה בשעתה.
 ואם איתא — דביחיד המברך לא בעי כוס — יבדילו ואח"כ
 יאכלו כל אחד בעצמו ולא יאכלו קודם הבדלה — [תוס'
 שם ד"ה ש"מ ברכה].

(ו) דאלי"פ — אלא יחיד האוכל צריך כוס — קשה לר"ג דס"ל

בשלשה ד (ז) ויש אומרים שאינה טעונה כוס כלל אפילו בשלשה. הנה: ומ"מ
מנוה מן המונח לנרד על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים). ב ה כוס ברכת המזון
באר הגולה
ד ה"ף ורמ"ס
נפ"ז.
ה פסחים ק"ו.

ביאורי הגר"א

דהי"א י"ל למנוה מן המונח כמ"ש ה"ר מנוח וכן
היה לאמרינן נכמה מקומות כוס של נכרה וכן הא
לאמרינן כוס של נכרה טעון י' נדרים אם יש לו י' כו
וכי"ה נרמזים פ"ז אם היה שם יין ונצילין כוס כו
אם נרד על היין כו לר"ך שידית כו וכתב הר"ן
נפסחים שם הא דפריך שם ש"מ נהמ"ז כו ודאי למנוה
נעין ככל אלא משום נמחני' תנן ולפ"י מן התמחוי
ונכ"ה"ן פריך ש"מ כו דקס"ד דכוס ג' משום נהמ"ז
נלמד הוא ח"ש נהנה ומ"מ כו וכ"ד תר"י נפס"ז
נדרות לאמרינן שם השותה כפלים כו והקשה הא
נע"פ אמרינן דכוס של נכרה מטטרף כו ות"י שאני שם

קשה לר"ג דמנרד ג' נדרות אי"כ לא יפטור לעולם
לדעת תוס' דלפ"י נכזית לר"ך נכרה ועוד דנולל לוגמיו
דוקא נדענרד כמ"ש המוקדש כו לוגמיו יאל ועס"י תע"ז
ועי' תוס' נדרות ל"ז א' ד"ה נתן ונפסחים ק"ה ז'
נדרה הנ"ל שנדרתו נזה וכ"כ נהמ"ז נשם ר"י נדעה
זו וכ"ד ה"ר אלהן שם ועי' נהמ"ז וכ"כ נזהר נהרנה
מקומות: (ז) וי"א כו. הרמזים וכמסקנא דגמרי
דפסחים ק"ד ז' והא לאמרינן שם ק"ה ז' נטעונה
כוס כי הרשנ"ל דלא קי"ל כותיה ול"ל מש"י נד"ש
ה"א כמ"ש שם ונדרות י"כ א' אלא דשם נמחני' וגמ'
נדרה ס"ל נטעונה כוס דק"י מנרד על המזון כו אלא

ברכת אליהו

דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה. הרי דברהמ"ז
אין טעונה כוס. [וכן צ"ח הכ"מ על דברי הרמב"ם שגמ' זו
מקור דבריו]. והא דאמרינן שם ק"ה ב', ש"מ ברכה טעונה
כוס', כתב הרשב"א בברכות נ"ב א' דלא קיימ"ל בותיה דהאי
ש"מ. וצ"ל משום דב"ש היא, כמ"ש בפסחים ק"ה ב': הנכנס
לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים
כו' ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון כו'
וש"מ ברכה טעונה כוס כו' וש"מ ב"ש היא. דאיתא שם
בגמ' ק"ג א' דס"ל לב"ש דתחילה מברך על המאור ואח"כ
על הבשמים. וכן איתא בברכות נ"ב א', דהאי ברייתא ב"ש
היא. ואיתא התם טברא, דב"ש ס"ל דברכת המזון טעונה
כוס. אלא דשם נמחני' גא ב' וגמ' שם נ"ב א' איתא דב"ה
קאמרי מברך על המזון ואח"כ מברך על היין, משום דפ"ל
דברהמ"ז טעונה כוס. אלא דההיא י"ל דמאי דס"ל לב"ה
דברכה טעונה כוס, הוא למצוה מן המובחר. כמ"ש ה"ר מנוח
— הובא בב"י. וכן ה"ה דאמרינן, כוס של ברכה טעון י' דבריים,
נכ"ל בסק"א. איירי אם יש לו יין. וכן הוא ברמב"ם פ"ז מה'
ברכות הי"ד. וז"ל: אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק
רביעית כו' ומברך ברהמ"ז. ובהט"ו כתב: אע"פ שאין ברכת
המזון צריכה יין אם בירך על היין כמנהג שאמרנו צריך שידית
כו'. וכתב הר"ן בפסחים ק"ז — אגמ' הנ"ל — אהא דפריך
שם, ש"מ ברהמ"ז טעונה כוס" — ודאי למצוה מן המובחר
בעינן כוס, כנ"ל. אלא משום דנמחני' שם צט ב'
תנן: ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן
התמחוי. ונכ"ה"ן — שהחויב כ"כ גדול — פריך
ש"מ ברהמ"ז טעונה כוס", דקס"ד דכוס ג' משום
ברהמ"ז בלבד הוא. וי"ש בהנ"ה: ומ"מ מצוה מן המובחר
לברך על הכוס. וכן דעת תרי"ב בסופ"י דברכות גא ב'.
דאמרינן שם: השותה כפלים (זוגות — רש"י) לא יברך.
ופירש שם שלא יברך על כוס ג', והיינו כוס ברכה. והקשה
הא בפסחים פרק ערבי פסחים קט ב' אמרינן ד, כוס של ברכה
מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה". ותירץ שאני שם דמחויב

בברכות לז א' דכל שהוא משבעת המינים מברך ג' ברכות אי"כ
לא יפטור לעולם, שהרי כ"פ שמברך צריך כוס, ולאחר ששותה
דבר משבעת המינים צריך שוב פעם לברך על כוס, לרעת
תוס' בסוכה כו ב' ד"ה ולא בירך אחריו, דאפילו נכזית צריך
ברכה לאחריו. וכ"ש בכוס של ברכה שצריך לשתות מלא
לוגמיו. ושיעור מלא לוגמיו גדול מכזית, כדאיתא לקמן סימן
ק"צ ס"ג. ועוד דשיעור דמלא לוגמיו הוא דוקא בדיעבד.
כמ"ש בעירובין ע"ב ב': המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא.
ולכתחילה צריך לשתות כל הכוס. ועפ"י תע"ב ס"ט: שיעור
הכוס רביעית לאחר שימוגנו וישתה כולו או רובו. ופ"י הט"ו
בסק"ת דלכתחילה צריך לשתות כולו ובדיעבד רובו. ועי"ש
סקכ"א שהבאנו ראיה לזה מהגמ' בעירובין הנ"ל. ועיין תוס'
דברכות לז א' ד"ה נתן כו': וא"ת לר"ג דאמר ג' ברכות
שלמות וס"ל דמומנים על ז' המינים אי ס"ל דברכה טעונה
כוס א"כ יומנו וא"כ יומנו לעולם וי"ל דיכול להיות שלא
ישתה כלל מן כוס של ברכה וא"ת מ"מ לאותו המברך
שהוא טועם צריך לברך פעם אחרת וא"כ אין לדבר סוף וי"ל
היכא דאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה ר"ג דאל"כ
וכי לית ליה לר"ג ברכה אחת מעין שלש בשום מקום. וכן
עיין בפסחים ק"ה ב' נד"ה ש"מ הנ"ל בסק"א שנדרתו נזה.
וז"ל: וא"ת לר"ג דאמר בביצד מברכין (ברכות מד א') דכל
ז' מינין טעונין ג' ברכות דהיינו ברהמ"ז ואם יצטרך כוס
גם אותו כוס יצטרך כוס אחר א"כ לא יפטור לעולם וי"ל דלא
תקנו כוס אלא אחר סעודת לחם כו'. וכי"כ בהנהגות מיימוניות
פ"ז מה' ברכות הט"ו אות ס' בשם ר"י נדעה זו — שצריך
כוס רק בג' — והביא שם שו"ד ה"ר אלהן. ועי' באר הגולה
סק"ג שצ"ח למדר' רות הנעלם [פ"א, והובא בב"י]. ופ"י
נזהר בהרבה מקומות: פ"ר תרומה קנ"ב ופ"ר פנחס רמ"א
ופרשת עקב רע"ד א.

(ז) כ"כ הרמב"ם בפ"ז מה' ברכות הט"ו, וכמסקנא דגמ'
דפסחים (ק"ד) [ק"ז] ב'. דאיתא שם במתני': מזגו לו כוס
שלישי מברך על מזונו. ואיתא בגמ': א"ל רב חנן לרבא
ש"מ ברכת המזון טעונה כוס א"ל ארבע כסי תיקנו רבנן

באר הגולה

ו' הרא"ש סס.

ז פסחים ק"ו.

ח נדרות כ"ב.

ט שם פסחים.

י הראשונים סס.

כ א"ח גמס רב ה"א גאון.

אינו אלא של יין ולא משאר משקים (ה) אפילו קבע סעודתו עליהם ו ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה מברכין עליהם חוץ מן החימום. הנה: ומה שנוהגין נמדינות אלו לנרד על השכר אין לנחות דהא י"ל דאינו טעון כוס כלל ועוד דהא עיקר חמר מדינה הוא שכר (ט) וקובעין הסעודה עליו ואף על גב דאין נמלא צעיר מ"ח לא מקרי מנאי לדבר זה שהוא ציור ואי אפשר לקנות יין בכל סעודה לנרד עליו למנא המנא מן המונחה לנרד על יין (ד"ע) (י) ויש מהדקין כשמצרכין ציחיד על היין שלא לאחזו הכוס צידם רק מניחין אותו על השלחן לפניהם ונכון ונהג זה ע"ד הקצלה (צ"י). ג ז (יא) צריך שלא יהא פגום שאם שתה ממנו פגמו ה אבל אם שפך ממנו לתוך ידו (יב) או כלי אין בכך כלום ואפילו שתה ט מהכר או מחבית קטנה הוי פגום אבל אם שתה מחבית של עץ גדולה אין להקפיד כ (יג) יש מי שאומר שאפילו מים פגומים פסולים למזוג בהם כוס של ברכה.

ביאורי הגר"א

להמפרשים דמפי כפשיטה כ"ל ועמ"ל: (י) ויש מהדקין כ"ל. כמ"ש צוהר ונמיה ש"ל לנרד ציחיד נכוס וללאת ידי הפוסקים דאף ציחיד טעונה כוס ע"כ מצרכין ואין לחזוין כ"ל ח"ס ונכון כ"ל דר"ל דע"פ קצלה אין לנרד כ"ל צ"ל ונ"י צוהר דעיקר קפידא לאחזו ציד ע"ש: (יא) צריך כ"ל. ולע"ג דר"ל קאמי טעמו כ"ל עתו"ס סס: (יב) או כלי כ"ל. ערש"ש שם ס"ז והיה דירושלמי יש לדחות כ"ל: (יג) יש כ"ל.

ברכת אליהו

כ"ל בסק"ח. ועמ"ל סק"ד שג"כ פירש כן, וז"ל: פי' ד"א דאם קבע סעודתו על שאר משקין מברך עליהן אפילו במקום דאיכא יין.

(י) כמ"ש צוהר ובמדרש רות הנעלה הג"ל בסק"ו שאין לברך ביחיד בכוס. ולצאת ידי הפוסקים דאף ביחיד טעונה כוס ע"כ מברכין ואין לחזוין הכוס בידם. וז"ש בהג"ה: ונכון מנהג זה ע"ד הקבלה. דר"ל דע"פ קבלה אין לברך כי אם בג'. ועיין צוהר פ"ד עקב רע"ב, דעיקר קפידא לאחזו ביד. ע"ש, [מקבלו בשתי ידיו ה' ה'. ונותנו בימין. כי ה' עליונה לחסד, ה' שניה לגבורה ומסלקו מן הקרקע טפח בסוד י"ד. כי סלוק ה' היא י"ד, ע"כ]. ומכיון דבדרך הקבלה אין טעונה כוס רק בג'. דוקא, לכן מן הנכון שלא לאחזו הכוס בידו, ואז בדרך הקבלה ממילא לא יצא ידי חובת כוס — ד"א]. ולכן כדי לא לעבור ע"ד קבלה, נכון כשמצרכין ביחיד שלא לאחזו הכוס ביד.

(יא) מסתימת השו"ע נראה שעצם השתיה פוגמת, ואע"פ שנשאר בו עדיין שיעור. ואע"פ דרב אשי קאמר בפסחים קו א: טעמו פגמו וכוס של ברכה צריך שיעור חדא מילתא היא וה"ק מ"ט טעמו פגמו משום דכוס של ברכה צריך שיעור. הרי לכאורה מ' דאם נשאר בו שיעור לאחר ששתה ממנו אינו פגום, ואין עצם השתיה פוגמת, אולם עתו"ס שם ו"ה משום כ"ל: רב אשי לא פליג אאמוראי דבסמוך ואית ליה שפיר טעמו פגמו אלא דמהא ליכא למישמע מינה קאמר, ע"כ. [אבל לדינא מודה ר"א לכל האמוראים דשם דהקפידו על טעימה אף אם יש עוד בכוס כשיעור — ד"א].

(יב) ערש"ש בברכות פ"ח ס"ב: ההיא דירושלמי (דס"פ שלשה שאלו: דרבי יונה טעים כסא ומתקן ליה) יש לדחות

דמחוייב הוא עכ"פ כ"ל ע"ש: (ח) אפי' קבע כ"ל. ערש"ש שם וכ"כ הרא"ש ומרדכי שם חלל צסה"ח תמה על הרשנים וכן הרי"ף ובה"ג ורי"ח ושי"פ גורסין בגמ' כן ועשה"ח צ"ח חלל שחפרס דהיינו צמקום שאין יין מנאי ורגילין תמיד צו וכמ"ש צפ"ו דנדרות דאין נקרא קביעות חלל אם אחרים קובעין כ"ל וכ"כ צ"ח תוס' דנכסה"ג מצרכין כמו צהצלה וכ"כ הרא"ש שם ח"ס ואם אין כ"ל: (ט) וקובעין כ"ל. ר"ל

הוא עכ"פ, לכן אמרו שמצטרף לטובה. משא"כ בכוס של ברכה שאינו מחויב אלא כשיש לו יין, לא אמרינן שמצטרף עם השנים הראשונים, וע"כ לא יברך על כוס ג'. ע"ש.

(ח) איתא בפסחים קו א: אין מברכין (ברה"מ" — רשב"ם) אלא על היין. וערש"ש שם שכתב: ה"מ דלא קבע עליה (אשאר משקין) אבל קבע עליה לית לן בה לא גרסינן כלל. וכ"כ הרא"ש שם פ"י סימן י"ז וכ"כ המרדכי שם. אבל בפחית תמה על הרשב"ם. וכן הרי"ף בסוגיא שם ובה"ג ורי"ח ושאר פוסקים גורסין בגמ' כן. ועיין הנהגות מיימוניות צפ"ו מה' ברכות ה"ו אות ס', שהביא שיטות אלו, והאריך בזה. אלא שמפרש דהא דמורעיל אי קבע אשאר משקין, היינו במקום שאין יין מצוי ורגילין תמיד בזה, או חשובה קביעות. ובמ"ש בפ"י דברכות לה ב דאין נקרא קביעות, אלא אם אחרים קובעין סעודתו עליו. דאיתא שם: חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח כ"ל א"ה גברך עליה ג' ברכות לא קבעי איגשי סעודתיה עלויה א"ל ר"נ בר יצחק לרבא אי קבע עלויה סעודתיה מאי א"ל לכשיבא אליה ויאמר אי הויא קביעותא השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם. וכ"כ בהגהות מיימוניות שם בשם תוס', דבכה"ג — שקובעין על שאר משקין — מברכין עליהם, כמו בהבדלה דטעון כוס, ואפ"ה מבדילין בשאר משקין, כשהוא חמר מדינה. וכ"כ הרא"ש שם. וז"ש השו"ע: ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה מברכין עליהם.

(ט) ר"ל להמפרשים, דמפרשים מאי דאיתא בגמ' — דאם קבע על שאר משקין יכול לברך עליהם — כפשיטה, דהיינו שהוא קבע עליהם ואע"פ שהיין מצוי. ולא כהגהות מיימוניות שפירשו שמורעיל אם קבע דוקא במקום שאין היין מצוי,

באר הגולה
ל אהל חוזה.
מ הר"ה.
ג אורחות חיים.
ס הר"ה שם נפסחים
ע"פ הירושלמי.
ע הרמב"ם ור"מ
וירושלמי.

ד ל (יד) אם היו כוסות המסובין פגומים צריך לתת מכוס הכרכה לתוכם
מ ויש מי שאומר שאינו צריך (טו) [וע"ל סימן ק"ז וסימן רע"א]. ה ג (טז) אם
החזיר יין של כוס פגום לקנקן היין שבקנקן כשר משום דקמא קמא במיל.
ו ס (יז) יכולין לתקן כוס פגום ע"י שיוסיפו מעט יין ואפילו ע"י שיוסיפו עליו
מים מיתקן. ז ע (יח) בשעת הדחק מברכין על כוס פגום.

ביאורי הגר"א

תוס' נזכרות נ"ב לי ד"ה טעמו כו' והר"ה שם נפ' ועי' פ"ח
ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח
ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח ועי' פ"ח

זהו תש"ש לחגגל פנימל: (יד) אם היו כו'. תוס'
שם ד"ה (ד) הוה וויהו כו': (טו) וע"ל כו'. ד"ס
ושם פסח כ"י ראשונה: (טז) אם כו'. כו"ש נ"פ
נתי' דע"ז ונפ"ו דחולין ונפ"ו: (יז) יכולין כו'.

ברכת אליהו

דחולין פ"ב: תנן התם דם שנתערב במים אם יש בו מראית
דם כשר כו' אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן לא שנו
אלא שנפלו מים לתוך דם אבל נפל דם לתוך מים ראשון
ראשון בטל. וכן נמצא יסוד זה בשאר מקומות.

(יז) תוס' בברכות נ"ב א"ר ר' שמעון כו': אבל אי אפשר מברך
אפילו אפגום ונותן לתוכו מים כדאיתא בירושלמי רבי יונה
טעים אכסא ומתקן ליה פ"י לאחר ששתה ממנו הוסיף
עליו כל שהוא מים או יין והיה מברך עליו. וכ"כ הרא"ש
שם פ"ח ט"ב: ויש מביאין ראיה מן הירושלמי שיכול להכשיר
כוס פגום ע"י נתינת מים לתוכו. וכ"כ הרא"ש בפסחים פ"י
ק"ר פסחים סימן י"ד: וביירושלמי משמע דכוס פגום
מברכה עליו כל שהוא ומכשירו ואפילו במים יכול
לתקנו. ועי' שהוסיף: ותימא א"כ הכא למה לא יבדיל על
הכוס ויתקנו במים ויכשירו בברכת המזון וי"ל דמיידי שכבר
היה מזוג כדינו ואם היה משים בו מים יותר היה מקלקלו ולא
היה ראוי לשתיה. ובמרדכי בברכות שם סימן קפ"ג: בירושלמי
משמע דמהני ליה תיקון לכוס פגום בתוספת יין או במים
וכן נוהגין בארץ אשכנז.¹

(יח) קת"י פסחים ק"א ד"ה קפיד אכסא פנימא: פירש
רשב"ם דקפיד לכתחלה דוקא ואם אין לו אלא פגום יקדש
עליו ותימא א"כ איך התירו לאכול קודם הבדלה משום קפידא
דפגימה מיהו ראוי רשב"ם לסמוך עליו בשעת הדחק. [ועד"א].

שהיה טועם כוס של קידוש בכלי אחר כו' (כלומר לא היה
פוגם הכוס וכו' — מעדני יו"ט אות מ').

(יג) זהו מ"ש בפסחים ק"א: רבי יעקב בר אידי קפיד
אחצבא פנימא. [וסתם חצבא עשויה למים וע"כ כוונתו דקפיד
גם למזוג מהמים שטעם כוס של ברהמ"ז דלברך על מים
אין קפידא בפגום — ד"א. וד"ן זה הובא בא"ח בהלכות
שבת אות כ"ב בשם רב הילאי גאון. ובב"י הביא זה מתא"ח
בשם רב האי גאון].

(יד) [בבאה"ג סק"ל צ"י: אהל מועד. וכ"ה בב"י. אולם
הב"י הוסיף: וכן דעת התוס'. ודברי] התוס' הם בפסחים
ק"א ד"ה הוה גחין כו': ומיהו היכא דפגימי צריך לשפוך
ממנו לשאר כוסות כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום אע"ג
דשתיה לא מעכבא כו'.

(טו) ד"ש רש"י פתח כפכרא ראשונה. וז"ל השו"ע בסימן
ק"צ ס"א: א"צ המברך לשפוך מכוסו לכוס המסובין אלא
א"כ כוס המסובין פגום. ובסימן רע"א ס"ו: לא יטעמו
המסובין קודם שיטעמו המקדש אם הם וקוקים לכוסו ששופך
ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים.

(טז) מה שסיים המחבר, "משום דקמא קמא בטיל", הוא
במ"ש בפי' בתרא דע"ז ע"א: המערה יין נסך מצירצור
קטן לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל. ובפ"י

1 בתוספת מעשה רב אות ל' כת': פסק [הגר"א] שלא יוכל
לתקן כוס פגום במה שמוסיף מעט. ועיין בביאורי הגר"א סימן
קפ"ב סק"ו. וכן שמעתי מהרב ר' יעקב כהנא שראה ממנו
בפירוש שלא השתמש במה שנשאר ע"י תיקון לא לקידוש ולא
להבדלה ולא לכל דבר שטעון כוס, ע"כ. וראה בהלכות הגר"א
ומנהגיו עמוד קנ"ג. שדחק עצמו למצוא טעם להנהגת הגר"א.
ונראה לומר שטעמו של רבנו, הוא כדלקמן. שבסעיף זה פסק
המחבר: יכולין לתקן כוס פגום ע"י שיוסיפו מעט יין ואפילו
ע"י שיוסיפו עליו מים מיתקן. ואילו בס"ז כת': בשעת
הדחק מברכין על כוס פגום. ומ' דהא דכתב בסעיף זה דאפשר
לתקן כוס פגום ע"י נתינת מים או יין, היינו אפי' שלא בשעת
הדחק. והקשה הדי"א, שמדברי התוס' המובאים בפנים מ' שרק
בשעת הדחק אפשר לתקן, ודלא כפי משמע מדברי המחבר,
שבכל ענין אפשר לתקן. ותירץ הדי"א, דלפי דברי המחבר, פירוש
דברי התוס' הוא כך: דמ"ש תוס' "אבל אי אפשר מברך אפי'
אפגום", היינו בלא שום תיקון. ובכה"ג — בלא תיקון — רק
בשעת הדחק, מברך אפי' אפגום". ומה שסיים התוס' "ונותן
לתוכו מים וכו'", היינו אפילו שלא בשעת הדחק. — כ"ה לדעת

המחבר. אבל מפשטות לשון התוס' מ' שגם מ"ש "ונותן לתוכו
מים", הוא רק כשאי אפשר, דהיינו בשעת הדחק. וכן מ' שכתבו
התוס' שם בהמשך, שאפשר לתקן ע"י יין, ג"כ מ' דקאי א"א
אפשר", דהיינו בשעת הדחק. ולא ע"ה, שהרי כל דין זה —
שאפשר להוסיף על כוס פגום מעט יין לתקנו בכך — הובא
בסור רק בשם "יש נוהגין". ויתכן דמשום כך החמיר רבנו שלא
יוכל לתקן כוס פגום, במה שמוסיף מעט. אח"כ ראיתי בשו"ת
הרדב"ן ח"א סימן רכ"ב, שכתב: ויש מתירין אפי' ע"י מים ואם
הוא שעת הדחק כגון שאין לו יין בלתי פגום מוטב לתקנו ע"י
מים ולא יבטל מצות כוס של ברכה או של קידוש. ובאר סימן
רע"א אות כ"ג כ': וכן נראה לדינא דלא מהני תיקון מעט מים
או יין אלא באין לו כוס שאינו פגום דא מותר לקדש ולברך
וכו' אבל באפשר אין להתיר. וכ"מ בס' תניא סימן י"ד ומרדכי
אגודה פרק ע"פ, אבל מב"י ושו"ע סימן קפ"ב לא משמע הכי.
ע"כ. והא"י הכריע דלא כמו השו"ע, מהרא"ש המובא בפנים
דברכי רבנו. ונראה שזהו טעמו של רבנו שהחמיר בענין תיקון
כוס פגום.

באר הגולה

קפג המברך איך יתנהג בכוס של ברכת המזון. ובו י"ב סעיפים

א א כוס של ברכה טעון הדחה מכפנים ושטיפה מבחוץ ב (א) ואם הוא נקי ואין בו שיורי כוסות אינו צריך. ב ג (ב) יתן היין לתוכו חי עד שמגיע לברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח הארץ. הנה: (ג) וי"ל דאם היין אינו חזק ח"ל למהגו (טור) וכן נוהגים באלו הארצות (ד) ויוליחו מן הצנית לשם נצרכה (טור) נשם רש"י) ונראה לדקדק שאין לנו הרבה יין אין צריך רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו היין לשם נצרכה וחצית לאו דוקא וכן נוהגין צמדינות אלו (ה) וכוס של נצרכה ימלאו גיהא מלא על כל גדותיו. ג ד (ו) צריך לחזור אחר כוס שלם. ד ה (ז) מקבלו בשתי

א נצרכה כ"ל.
ב תו' והר"ר יונה
ס.
ג סס נגמ' לפי
הרי"ף.
ד טור נשם י"ת.
ה סס נגמרה.

ביאורי הגר"א

(ו) צריך כו'. כפ"י נהגה של תוס' הכיל ועתו"ס דשנת (ע"ה) [ע"מ] צי סדיה כדי ולתי ספיר כו' וכ"כ רמ"ש ושי"פ לכל הפירושים: (ז) מקבלו כו'. שם ועתו"ס שם ד"ה אין כו' ולפיכך כו' ול"כ ש"ש אין לנו כו' לעכזב ונזה ניהא משי"ש הו"ל וראשונים כו' אכן כו' דלכאורה מלי אכן חלל דה"פ דלראשונים ח"ל לומר לחומרא דלתי לידו קולל משלי"כ לידן דאינו מעכזב והרמ"ש כתב דר"י לא חתי למעוטי רק עיטור

קפג (א) ואם כו'. עתו"ס שם ד"ה שטיפה ונצחן כו' חלל צעיקן כו' ועי' רש"י נצנת (ע"ה) [ע"מ-ד"ל] צי ד"ה כוס כו': (ב) יתן כו'. שם אר"ה ונתי אר"ש כו' וט"ס הו"ל ונ"ל כמ"ש צריף חי אר"ש עד נצרכה החרן ותיי נזה משי"ש כי צי מודים כו' וכמ"ש תוס' ד"ה מודים כו' וי"ל כו': (ג) וי"א דאם כו'. עתו"ס ס"י רע"ג ס"ה נהגיה: (ד) ויוציאו כו'. רש"י שם ד"ה חי ועתו"ס ד"ה הכיל: (ה) וכוס כו'. נמי שם:

ברכת אליהו

שלם ה"נ בעינן שיהא הכוס שלם בלא שבירה. ועתו"ס דשנת ע"ב פד"ה כ"י: ובני גרבונו' מפרשים דחי קאי אכוס שצריך שיהא שלם ואתי שפיר דכל אותן דברים דחשיב התם (בברכות גא א) הו"ל כולוהו בכוס ולא ביין וכו'. וכ"כ רא"ש בברכות פ"ז סל"ה ושי"פ לכל הפירושים ה"ל בסעיף זה בענין "חיי". [ועב"ת].

(ז) בברכות גא א: תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו'. נוטלו בשתי ידיו וכו' א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הדחה שטיפה חי ומלא. ועתו"ס שם ד"ה אין לנו אלא ארבעה דברים, וז"ל: ומיהו לא משמע כן דפליג ר' יוחנן אההיא דנותנו לימינו וכו' ומיהו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירים על עצמן והיו גזוהרים בכולן ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה, עכ"ל. ול"כ שמי"ש ר' יוחנן, אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד וכו' ". היינו שאלה הארבעה דברים הם לעכזב, ויתר הששה דברים הם למצוה ולא לעיכובא. ובה ניהא משי"ש בגמ': ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הו"ל וראשונים איבעיא להו ולא איפשטי להו אנו נעבד לחומרא (שלא תסייע שמאל לימין בשעת ברכה — רש"י). דלכאורה קשה מאי קאמר אנו נעבד לחומרא, הלא גם הראשונים היו צריכים לעשות לחומרא. אלא דה"פ דלראשונים — שסברו שכל העשרה דברים הוא לעיכובא — א"א לומר, "לחומרא" — שלא תסייע השמאל לימין — משום דחומרא זו אתי לידו קולא [דיכבד עליו לאחוז בימין ויגיה מידו והלא זה לעכזב לאחוז הכוס בידו — ד"א]. משא"כ לידן דאינו מעכזב [אלא ד' דברים ואידך הם רק לכתחילה שפיר אמר אנו נעבד לחומרא שלא תסייע השמאל ואם מחמת זה לא יאחוז בידו הכוס לא איכפת לן דאינו לעכזב — ד"א]. והרמ"ש שם פ"ז סל"ה כתב דר' יוחנן לא אתי למעוטי רק עיטור ועיטוף. וכ"כ הטור

קפג (א) עתו"ס בברכות גא א ד"ה שטיפה מבחוץ והדחה מכפנים, וז"ל: ופירש ר"י דוקא שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה בלאו הכי שפיר דמי חלל בעינן אלא שיהא כוס של ברכה יפה. ועיין רש"י בשבת ע"ב ד"ה כוס של ברכה, וז"ל: ברכת המזון שהצריכו חכמים ליפתו כדאמרין בברכות (גא א) עיטור ועיטוף הדחה ושטיפה חי ומלא. [ובאה"ג סק"ב ציין גם להר"ר יונה בברכות שם. אבל שם ליתא שהטעם של שטיפה והדחה הוא בשביל ליפות הכוס].

(ב) בברכות גא א: א"ר חנן ובחי אמר רב ששבת ובברכת הארץ. ושי"ס הו"ל, ונ"ל כמ"ש ברי"ף: חי אר"ש עד ברכת הארץ. ותיירי בזה משי"ש ג: ב, "מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מי", וכאן אמרין דבעינן, "חיי". והתירוץ הוא כמשי"ש התוס' ד"ה מודים: וי"ל דבעינן שיתנו חי לתוך הכוס ואח"כ (והיינו בברכת הארץ) ימזגנו.

(ג) עמ"ש סימן רע"ב ס"ה בהג"ה: ויינות שלנו יותר טובים בלי מזיגה. ועמ"ש בסק"ט המקור לזה.

(ד) רש"י בברכות גא א ד"ה חי: אי נמי חי בלע"ז פריש"ק להביאו מן החבית לשמו. ועתו"ס שם ג ב ד"ה מודים הנ"ל בסק"ב, שכתבו: אי נמי בעינן חי מן החבית.

(ה) גמ' בברכות גא א: ומלא וכו' א"ר יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלא מצרים וכו'. [וגם בטור ציין למימרא דר' יוחנן. וראה מ"ש ע"ז ברישה סק"ב, שהחידוש של ר' יוחנן הוא שיהא הכוס מלא על כל גדותיו].

(ו) כפירוש בתרא של תוס' בברכות ג ב ד"ה מודים הנ"ל בסק"ב: אי נמי קאי אכוס עצמו מאי חי שלם כדאיתא במכות (טז ב) ריסק ט' גמלים וא' חי וכו' אלמא דאותו חי היינו

ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו (ה) ולא יסייע בשמאל. הנה: (ט) והיינו דוקא שלא תגע השמאל כנסו אלס נותן השמאל תחת הימין לסייעה חומר (ז"י גסם שגולי הלקט) (י) ומגביהו מהקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע ו (יא) ואם הוא מיסב בשלחן מגביהו מעל השלחן טפח ז ונותן בו עיניו שלא יסיח דעתו. הנה: (יב) ועל כן אין לוקחין כוס שפיו נר שקורין גלו"ק גלו"ק לנרך עליו. ה ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו. ה ט (יג) יש מי שאומר שאם המכרך אמר (גלו"ק מלני"ו) אוהו הכוס בימינו שהוא שמאל כל אדם. ו י משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המכרך כ (יד) והמסובין אין להם להשיח (טו) משהתחיל המכרך (טז) לא

באר הגולה

ו טור וכן הוא בירושלמי.
ז שם שגולי.
ח שם.
ט שגולי הלקט.
י שם שגולי.
כ שם שגולי והר"י ורמ"א.

ביאורי הגר"א

ועיטוף וכ"כ הטור גסם התוס' ע"ש ושם וכן השמיטו גסיע והנה עיקר כח"ש וכ"כ ליח: (ח) ולא כח. שם כח"ל ראשונים כו: (ט) והיינו כח. כח"ש גסעת גס"ז אף חן כח קינל כו: (י) ומגביהו כח. שם: (יא) ואם כח. לטעמי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו. טור וכ"כ בירוש' שם ולריך שתהא ירו גזי מן השולחן טפח: (יב) וע"כ כח. עומד ונדמ

כו רנא כח והוא גספ"ד דסוכה כח דלמא כח וכ"כ בתוס' גסעת ד"ה הנ"ל ונרמ"ש דברכות שם: (יג) יש כח. כח"ש גספילין ספ"ג דונחות ועמ"ל: (יד) והמסובין כח. תוס' שם ד"ה אין: (טו) משהתחיל כח. ראש וטור: (טז) לא מביעא כח. שם ושם וכו' בין הפרקים דברכות ק"ש ועס"ח:

ברכת אליהו

(יב) עמ"ל סק"ו, ח"ל: ומר"מ כת' עוד טעם בשם ר"א מפרג משום דאמרין רבא אכסא דברכתא מגמע גמוע (בלגיומות גסות — רש"י) וכשפיו צר אין יכול לגמוע הרבה בבת אחת ע"כ. ומ"ש „דאמרין רבא וכו'“, הוא כמפ"ד דפוסה מט ב. וסיים המ"א: ועל טעם רמ"א (כאן) קשה דמג"ל שיתן עיניו ביין דלמא די כשיתן עיניו בכוס כי היכי דלא ליסח דעתיה מיניה וכ"מ הלשון בגמרא, עכ"ל. וכ"ה בתוס' דשבת עו ב ד"ה כדי הנ"ל בסק"ו. שבברכות נא א איתא: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו' ונותן עיניו בו. וכתבו התוס' בשבת שם: דכל אותן דברים דחשיב התם (בברכות) כולו בכוס ולא ביין. וכ"ה בראש"ש דברכות פ"ז סל"ה: וכן נותן עיניו מסתברא שלא יסיח דעתו מן הברכה. [וראה באמרי נעם בברכות שם].

(יג) כמ"ש בתפילין בפס"ג דמנחות לו א: אטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו (ימין של אטר הוא שמאל לדידה הואיל ורוב כחו בשמאל — רש"י). וכמ"ש סימן כ"ז ס"ו. ועמ"ל סק"ט שהקשה מסימן תרנ"א שפסק המחבר לענין לולב דאולינן בתר ימין דעלמא. וסיים המ"א: ומ"מ ג"ל לנהוג כן כמ"ש רמ"א גבי לולב דאולינן בתר ימין ידידה. [וראה בכף החיים אות כ"ט ובד"א].

(יד) בבאה"ג סק"כ ציין לתוס' והר"י ורמ"ש. דדברי התוס' הם בברכות נא ב ד"ה אין, וד"ל: והו"ה המסובין שאין רשאין להסיח וכו'.

(טו) בתר"י הנ"ל בסק"ד הביא מרבני צרפת שגם המסובין אין להם להשיח משנתנו כוס למכרך. ומדברי התוס' הנ"ל בסק"ד מ' שהמסובין אין להם להשיח משהתחיל המכרך. אבל אין זה מפורש שם. אבל הדבר מפורש בראש"ש בברכות פ"ז סל"ה ובפזר. [ועמ"ל סק"י].

(טז) כ"ה בראש"ש בברכות פ"ז סל"ה ובטור. וכמו בין הפרקים דברכות ק"ש. ועס"ח שיש מי שאומר שברכת המזון דינה כתפלה. ועמ"ש סקכ"א.

בשם התוס'. ע"ש בראש"ש שכתב: ומנינא דר' יוחנן לא אתי למעוטי אלא עיטור ועיטוף וכו'. וע"ש בטור שכתב: והתוס' כתבו ממנינא דרבי יוחנן לא אתי אלא למעוטי עיטור ועיטוף. [וזה שונה קצת מלשון התוס' שבפנינו]. וכן השמיטו בשר"ע והגיה דין עיטור ועיטוף. ועיקר כמ"ש [דאין חילוק בין עיטור ועיטוף לשאר עשרה דברים וזולת הד' דבכולהו לכתחילה יש להצריך ודיעבד אין עכוב רק הד' — ד"א]. וכ"כ ליח. [בפנינו: כמדעני יר"ט שעל הראש"ש שם אות צ'. ועיין בעינים למשפט בברכות שם שציין לכמה ראשונים „שהארבעה הם חובה והששה למצוה“. ובמעשה רב אות פ"ז: טוב לעטר כוס של ברהמ"ז וקידוש והבדלה שיהא ששה כוסות סביב והו"ה לכל היר"ד דברים. וד' לעיכוב, עכ"ל. ובלקוטי דינים וביאורים שבסידור הגר"א (ירושלים תרנ"ה) כתב: ומ"ש רבינו ששה כוסות ג"ל כי יש בזה רמז כי כוס של ברכה היא השכינה כמ"ש בזהר וכן כוס גימטריא א-לקים. וששה כוסות הם ששה קצוות הסובבים אותה, עכ"ל. וראה גם במ"א סק"ה ובאמרי נעם בברכות שם].

(ח) בברכות נא א כני"ל בסק"ו: ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הואיל וראשונים איבעיא להו ולא איפשט להו אנן נעבד לחומרא (שלא תסייע שמאל לימין בשעת ברכה — רש"י). [ובזהר ח"ב קסח ב: שמאלא לא תסייע לימנא וכו'].

(ט) כמ"ש בשבת צ"ב: אף אנן גמי תנינן קיבל בימין ושמאל מסייעתו עבודתו כשרה ואמאי הא קא מסייע בהדי הדדי לאו משום דאמרין מסייע אין בו ממש ש"מ. [ועיין ב"י וב"ח ומ"א סק"ו וט"ז סק"ג ועינים למשפט בברכות נא ב.].

(י) בברכות נא א: ומגביהו מן הקרקע טפח (אם על גב קרקע הסב כו' — רש"י).

(יא) דעמ"ל [דהגבהת טפח משום] שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו. — טור. וכ"ה בירושלמי בברכות פ"ז ה"ה: וצריך שתהא ירו גבוהה מן השולחן טפח.

באר הגולה

ל. שס.

מ. שגלי הלקט וז"ח

נ. שס רבי פרץ.

ז. שס נז"ח.

ס. שס נמורה.

ע. נ"י לדעת הרמז"ס

והמרדכי.

פ. הר"ש ש. שס וכל

זו.

מכעיא בשעה שהוא מברך שצריכין לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח (יז) ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו. (הגה: (יח) אפילו אם שח המברך עלמנו). ל אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו. ז מ (יט) נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות. הגה: (כ) ויקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן כלעיל סימן כ"ט אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין (נמורה פ' אלו נאמרין). ח ז (כא) לענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד יש מי שאומר שדינה כתפלה. ט ס צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך (כב) בביתו כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לבוין יותר (ג) וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באימה. הגה: נראה לי דלאו דוקא המברך אלא הוא הדין כל המסובין לא ישנו צקלית ראש אלא צלימה מיהו אם לא עשו כן אפילו נירך מהלך נדיענז ילא (רמז"ס פ"ד). י ע (כד) יש אומרים שגם ברכת מעין שלש צריך לאמרה מיושב. יא פ (כה) אם היה מהלך בדרך ואוכל אין צריך

ביאורי הגר"א

(יז) ואם עברו כו אבל כו. תוס' שס: (יח) אפי' כו. עמי' צסי' קיד ס"ה וס"ו: (יט) נכון כו. עמי' ועי' סי' תר"ץ סי"ג: (כ) ויקדים כו כדלעיל כו. עמי' שס: (כא) לענין כו. וכו' הלל צינים שגומרין וכ"ש צנהמי' שהוא מפורש בתורה:

(יז) ואם עברו כו אבל כו. תוס' שס: (יח) אפי' כו. עמי' צסי' קיד ס"ה וס"ו: (יט) נכון כו. עמי' ועי' סי' תר"ץ סי"ג: (כ) ויקדים כו כדלעיל כו. עמי' שס: (כא) לענין כו. וכו' הלל צינים שגומרין וכ"ש צנהמי' שהוא מפורש בתורה:

ברכת אליהו

(הלל) דדינו כק"ש מ"מ לברהמ"ז שהוא דאורייתא גמור חושש (המחבר) לפי' תר"י שם ולהכי כתב יש מי שאומר לחוש לפי' תר"י ועיין סימן תרמ"ד — ד"א. ועיין מ"ש בזה בהקדמה לספר תקלין חרתין למסכת שקלים]. (כב) עיין סעיף י"א ש, אם היה מהלך בדרך ואוכל א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו, וכמש"ש בסקכ"ה, ולכן כתב כאן, בביתו".

(ג) בברכות גא ב: וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך. [ועיין ב"י מ"ש מהארחות חיים ומ"ש ע"ז בעינים למשפט בברכות שם].

(כד) כ"כ הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ד ה"א: ולתתלה לא יברך ברכת המזון ולא ברכה שמעין שלש אלא כשהוא יושב ובמקום שאכל. וכשיפתו שגם ברכה מעין שלש צריך לחזור למקומו ולישב שם ולברך. וכמש"ל סימן קע"ח ס"ה ולהלן בסימן קפ"ד ס"ג. ומדמה הרמב"ם דין ישיבה לדין שיחזור למקומו. שברכת מעין שלש שוה לברכהמ"ז. ותרמב"ם שם שכלל שני הדינים: „ישיבה" ו, חזרה למקומו". וזה כמ"ש שדיניהם שוים. ולסוכרים שבברכה מעין שלש א"צ לחזור למקומו, הו"ה לענין שא"צ לאומרה מיושב. [ועיין מ"ב סקל"ה ושער הציון סקל"ט].

(כה) כמו בתפלה בפ"ד דברכות ל א: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא ריב"ל הלכה כרבי. וכמש"ל סימן צ"ד

(יז) תוס' בברכות גא ב ד"ה אין מסיחין בכוס של ברכה. (יח) עמי' בפסוק קיד ס"ה שפסק המחבר לענין תפלה: אם שהה כדי לגמור את כולה חזר לראש וכו'. ועמש"ש בפסוק וי [דשיחה דינה כהפסק ורבינו מסכים דאפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר ע"ש — ד"א. ועמ"א סק"א ומ"ב סקכ"ה וביאור הלכה ד"ה אפילו].

(יט) עמי' סק"ו שהביא מהר"אש והטור סימן ג"ט לענין ברכת יוצר וערבית, שלכן כ"א אומר בלחש, „כי אין אדם יכול לכיון תדיר עם ש"ץ בשתיקה וגם אם היה מכיון לדבר ש"ץ ובאמצע הברכה היה פונה לד"א הרי הפסיק הכוונה כי הפסיק באמצעיתה אבל כשהאדם קורא בפיו אף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא עכ"ל". ועיין סימן תר"ץ סי"ב לענין מגילה: קראה מתנמנם הואיל ולא נרדם בשינה יצא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא. וגם שם הטעם — שאם שמעה מתנמנם לא יצא — משום שלא כוון, וכמש"ש בסקכ"ו מהירושלמי.

(כ) עמי' בסימן ג"ט ס"ד בהג"ה לענין ברכת ק"ש: וימחר לסיים קודם שיסיים הש"ץ ויענה אמן אחר ש"ץ. ועמש"ש בסק"ט שזה כמש"ל ר"ס ג"א, וכמש"ש בסק"א שהיכא שסיים הברכה בשוה עם הש"ץ לא יענה אמן.

(כא) וכמו הלל בימים שגומרין. [וכמ"ש בברכות יד א ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק. ובפירוש תר"י דאינו פוסק אפילו משום יראה כמו בתפלה — ד"א]. וכ"ש בברהמ"ז שהוא מפורש בתורה. [ואף דבסימן תפ"ח פוסק המחבר כהר"אש (לענין

לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו. יב צ (כו) אסור לברך והוא באר הגולה
עומק במלאכתו.

צ ירושלמי ס.

א נרכות כ"א.

ב טור נסס ר' פרץ.

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך. ובו ו' סעיפים

א א (א) מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקור ממקומו (הנה: ועין לעיל סימן קע"ח) (ב) ואם יצא ממקומו ולא בירך אם היה במזיד יחזור למקומו ויברך (ג) ואם בירך במקום שנזכר יצא. הנה: ודוקא לדעת הרמב"ם חלל לדעת הרא"ש דס"ל דלף נשוגג יחזור למקומו לכתחלה צויד חף נדיענד לא יאל (טור) (ד) ואם היה בשוגג להרמב"ם יברך במקום שנזכר (ה) ולהר"י והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך. ב ב (ו) כמה דברים אמורים כשאין לו פת

ביאורי הגר"א

כציה והלשון תמוה דהא צויד ליפ חלל דגם צויד פליגי נדיענד כי היכי דפליגי לכתחילה נשוגג דצין לצ"ש וצין לציה צויד נחית דרגא נשוגג ועצ"מ: (ד) ואם היה כו' כציה וכח"ש נצ"ז צי ככולי פרקין כו': (ה) ולהר"י. עתו"ס דסוכה ג' ח' דיה לחור: (ו) בד"א כו'. ממש מ' ח' ג' שצלו מנ' חצרות כו'

(כו) אסור כו'. ירושלמי פ"ג אהל לחור"י נגמ' שם וצירי שם תני הפועלי כו' ח"ר מנח זאת חומרת שאסור לעשות מללכה נשעה שמרד:

קפד (א) מי שאכל כו'. כח"ש נס"י קע"ח ס"ב נהגיה ע"ש: (ב) ואם יצא כו'. שם נגמ' (כ"ט) [כ"ג-ד"ח] צי: (ג) ואם כו' ודוקא כו'. ממש שם חד עניד צויד

ברכת אליהו

לב"ש ובין לב"ה מויד נחית דרגא נשוגג. דלב"ש, בשוגג לכתחילה חזור למקומו, ובדיעבד אם ברך במקום שנזכר יצא. ובמזיד נחית דרגא, ואף בדיעבד לא יצא. ולב"ה, בשוגג אף לכתחילה א"צ לחזור למקומו, ובמזיד נחית חד דרגא, ולכתחילה צריך לחזור למקומו. ובדיעבד אם ברך במקום שנזכר יצא. וי"ש בגמ' שם ד, "חד עביד במזיד כב"ה" — שברך בדיעבד במקום שנזכר —, ואכליה אריא". ועב"ח שגם הוא כתב כנ"ל. והוכיח זאת ממה שהרא"ש שם הביא הך דרב זבד, "מחלוקת בשכח וכו'", "הנ"ל בסק"ב. וקשה הרי הרא"ש פסק כב"ש שאף בשוגג יחזור למקומו [כדלהלן בסעיף זה]. וא"כ לא ה"ו צריך להביא, "הך דרב זבד דלא נפקא לן מינה מידי אלא לב"ה דמחלי בין שוגג למזיד". אבל לפי הנ"ל ניתא. דמב"ה נשמע לב"ש. דכמו לב"ה, מויד נחית חד דרגא, וצריך לחזור למקומו ויברך. כן לב"ש, נחית חד דרגא, דבמזיד אף בדיעבד לא יצא אם בירך במקום שנזכר.

(ד) כב"ה הנ"ל בסק"ב. ופמ"ש בברכות נב ב: ככולי פרקין הלכה כב"ה וכו'.

(ה) עתו"ס דסוכה ג' א ד"ה דאמר שפסקו כב"ש. והוכיחו זאת ממש בברכות נב ב: וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא, כנ"ל בסק"ג. וכתבו: וקצת קשה הא דקאמר התם בכולי פרקין הלכה כב"ה וכו' ושמו משום דב"ה גמי מודו לכתחילה מיהא עבדינן כב"ש.

(ו) ממש בברכות ג' א: ג' שבאו מנ' חבורות אינן רשאים ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו מנ' חבורות של ג' בני אדם (בכל חבורה ונתחייבוו אלו בזימון ועמד אחד מכל חבורה ונצטרפו ג' לחבורה אחת חייבין לזמן ואינן רשאים ליחלק

ס"ד. וכתבו שם התוס' בד"ה הלכה כרבי: ואפילו שלא במקום סכנה ואפי' במהלך מתפלל. וכמש"ל סימן צ"ד ס"ד, וכמש"ש סק"ו. והו"ה לענין ברכה"ו.

(כו) ירושלמי בברכות פ"ב ה"ה אהא דאמרין בנמ' בבבלי שם טו א: הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית וכו' ואוכלין פתן ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה שתים וכו' בד"א בעושיין כשכרן אבל בעושיין בסעודתן או שהי' בעל הבית מיטב עממם מברך כתיקונה. ובירושלמי שם: תני הפועלים כו' ח"ר מנח זאת חומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שמברך דלכן מה אנן אמרין יעשה מלאכה ויברך (דאל"כ אלא שמותר לעסוק במלאכה בשעת ברכה א"כ מה אנן אמרין לחלק בין עושיין בסעודתן או אם עושיין בשכרן אף יכולין לעשות מלאכה ולברך כל הברכות — פני משה).

קפד (א) כח"ש בפסמן קע"ח פ"ב בהגיה: מ"מ לכתחלה לא יעקור ממקומו בלא ברכה. ע"ש שהטעם הוא, דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול.

(ב) תנן בברכות גא ב: מי שאכל ושכח ולא ברך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר. ושם בגמ' נב ב: אמר רב זבד ואיתימא רב דימי ב"א מחלוקת בשכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך.

(ג) ממש בברכות נב ג: [ו] חד עביד במזיד (נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך — רש"י) כב"ה ואכליה אריא. והלשון תמוה, דהא במזיד לא פליגי ב"ה, וגם הם מודים שבמזיד יחזור למקומו ויברך, כנ"ל בסק"ב, א"כ מאי קאמר ד, "חד עביד במזיד כב"ה". אלא דגם במזיד פליגי בדיעבד כי היכי דפליגי לכתחילה נשוגג. דפין

באר הגולה

- ג רמז"ס פ"ד מה"ב.
 ד ה"ה.
 ה טור ורמז"ס פ"ג
 מה"ב דברכות כ"א.
 ו שם כ"א.
 ז רנ"י יונה.
 ח טור וה"ה ש"ס.
 ט נדרים מה"ב וכת"ק.

עוד אבל אם יש לו פת עוד יאכל במקום השני מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה. ג ג יש אומרים שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם ד ויש אומרים דחמשת מיני דגן דוקא (ועיין לעיל סימן קע"ה סעיף ה'). ד ה (ז) אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו צריך לברך מספק מפני שהיא מן התורה. ה ו עד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו (ו) וכמה שיעורו כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה ז (ח) ומשעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דיינינן ל' ה וכו' לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו. ו ט ט (ט) שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית.

ביאורי הגר"א

התפלל אל יתפלל ודלא כר"י כו': (ז*) וכמה כו'. כר"י: (ח) ומשעה כו'. צירושלמי עד שירעב: (ט) שיעור כו'. כר"י דר"י ס"ל שם ל"ח ז' כותי' וס' מ"ח לו וכן סוגיין צירושלמי והצילו תוס' דמוכה כ"ו ז' ד"ה ולא כו' ר"י נסב זיתא כו' ולמריקן צירושלמי נתחילת כו' התינון כו' וערש"ש פ"ו דברכות סט"ו ופ"ז סכ"ד:

ברכת אליהו

(ח) צירושלמי ברכות פ"ח ה"ז: עד מתי הוא מברך וכו' רבי יוחנן אמר עד שירעב. [וירעב משמע דמתחיל להיות רעב אבל בגמ' דידן איתא כ"ו שאינו רעב משמע שיהא רעב לגמרי — דמשק אליעזר. ועיין בעינים למשפט בברכות גג ב].

(ט) בברכות מה א: עד כמה מומנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. וכתבו התוס' שם מט ב בד"ה עד כמה מומנין שהמחלוקת היא גם על ברהמ"ז, אלא רבואת אשמעינן דאפילו על כזית מומנין. והלכה כר"מ (שהוא ת"ק), דר' יוחנן ס"ל שם לח ב כותיה. דאיתא שם: א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף וכו'. הרי דשיעור ברכה אחרונה הוא בכזית.

וה"ה לברהמ"ז. ושם מ"א: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. וכן סוגיין צירושלמי. והביאו תוס' דמוכה כו' ב ד"ה ולא כו'. וז"ל הירושלמי בברכות פ"ו ה"א: רבי יוחנן נפב זיתא וברך לפניו ולאחריו וכו'. ובתוס' בסוכה שם כתבו עוד: ואמרינן צירושלמי בתחילת פרק כיצד מברכין כל שאומר עליו ג' ברכות אומר לפני המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אומר עליו ג' ברכות אין אומר עליו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות מכזית דאין אומר עליו ג' ברכות מעתה לא יאמרו לפני המוציא לחם מן הארץ וכו'. הרי שהלכה כר"מ שכזית טעון ברהמ"ז. וערש"ש פ"ו דברכות סט"ו שהביא ג"כ את ב' הירושלמי הנ"ל. וערש"ש שם פ"ו סכ"ד שכתב: נראה להלכה כר"מ דאמר בכזית אע"ג דקד"ל דר"מ ור"י הלכה כר"י הכא קים ליה ר' יוחנן בשיטתיה דר"מ, והביא הא דברכות לח ב רימא א הנ"ל.

ועי"כ שהיו כ"ה נזקוק אחר דאלי"כ נל"ה מנזרפין זע"ז כחש"ש נחתני' ומ"ש רש"י שם דג"ה ג' ולפ"י לא כו' ר"ל צידד לנזן לאלו עומדל ס"ס ק"נ"ג וע"ל ס"י קע"ה ס"ד: (ז) אבל כו'. כ"ה לו ספק כו' וערש"ש שם וצירושלמי ר"ש דברכות ר"ז נזס ר' ירמיה ספק צריך על מזונו ספק לא צריך לר"ך לנזך דכתיב ולכלת וזנעת וזכרת ספק התפלל ספק לא

שכבר הוקבעו וכו' — רש"י). ועי"כ שהיו כ"ה במקום אחר, דאלי"כ בל"ה מצטרפין זע"ז. כמש"ש במתני': שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד וכו' הרי אלו מצטרפין לזימון וכו'. אע"כ מיירי שכל חבורה היתה אוכלת במקום אחר בפני עצמה, ואח"כ באו אחד מכל חבורה ונצטרפו שלשה לחבורה אחת בבית אחר, ומברכים שם ברהמ"ז, ואינם חוזרים למקום שאכלו. וחינו משום שאוכלים גם במקום השני. ומ"ש רש"י שם בד"ה ג': „ואפילו לא אכלו אלו הג' משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים, ר"ל שלא אכלו ביחד במקום השני, אבל לבדן אכלו זא"ז בפ"ע. ועמ"א פ"ס קצ"ג סק"ג שפירש כן. וע"ל סימן קע"ה ס"ד. וגם שם מבואר הדין הנ"ל, וכמש"ש בסק"ח.

(ז) ברכות פ"א א: ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויצ"ב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויצ"ב מ"ס ק"ש דרבנן אמת ויצ"ב דאורייתא. וערש"ש שם פ"ג סט"ו: מכאן פסק בשאלות דרב אחאי דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי לא אמרן א"צ לחזור ולאומרן, עכ"ל. משא"כ כאן בברהמ"ז — דהוי דאורייתא — צריך לברך מספק. וצירושלמי ר"ש ברכות פ"א ה"א: ר' זעירא בשם ר' ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח, י) ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ודלא כרבי יוחנן דא"ר יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכו'.

(ז*) בברכות גג ב: כמה שיעור עיכול א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב ור"ל אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו. והלכה כר' יוחנן.

קפה לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון. ובו ה' סעיפים

באר הגולה

- א סוטה ל"ג.
ב ברכות ט"ו.
ג לפי רש"י ופ"י
רבינו יונה סס
והרמ"ה.
ד כל זו.
ה טור גס ירושלמי
פ"ק תרנונות.

א א (א) ברכת המזון נאמרת בכל לשון. ב ב (ב) צריך שישמיע לאזניו
מה שמוציא בשפתיו (ג) ואם לא השמיע לאזניו יצא ג (ד) ובלבד שיוציא בשפתיו.
ג ד (ה) יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך בקול רם
כדי שיצאו בברכתו. ד ה (ו) אפילו נשתכר כל כך עד שאינו יכול לדבר

ביאורי הגר"א

נלנו כו': (ג) ואם לא כו'. שם ואם כו'. שם ואם כו'. שם ואם כו'. שם ואם כו'.
ושם ארש' הלכה כו' ארש' יאשי' הלכה כו' ואם כו'. שם ואם כו'. שם ואם כו'.
יוסף מחלוקת כו': (ד) ובלבד כו'. ע"ש תוס' כו'.
זי ד"ה ורש"י והרמ"ה שם: (ה) יש מי כו'. ע"ש:
(ו) אפ"י כו'. עתוים שם ל"א זי ד"ה ונחלן כו':

קפה (א) בה"מ כו'. עתוים דנרכות י"ג א' ד"ה
וחכ"א כו' ועוד דר"י גופיה שם ט"ו א' לא ס"ל כר"י
ועוד דסתם מתני' דסוטה ל"ג א' כרנן. ר"ש שם:
(ב) צריך כו'. נ"מ שם נחמקנא דלף ר"י יהודה
דיענז אין כו' ואם לא ינרך נחמ"ז וערש"י ד"ה

ברכת אליהו

קמ"ל הלכה כר' יהודה שאמר משום ר"א בן עזריה ואי
אשמעינן הלכה כר' יהודה שאמר משום ר"א בן עזריה הו"א
צריך ואין לו תקנה קמ"ל הלכה כרבי יהודה. ועל הא
דאיתא שם עמוד א': לא יברך אדם ברהמ"ז בלבו, ע"ש
שם ד"ה בלבו כו': שלא השמיע לאזנו. והיינו שהוציא
בשפתיו, ואפ"ה אמרינן דלכתחלה לא, משום שלא השמיע
לאזנו.

(ג) בברכות טו א': לא יברך אדם ברהמ"ז בלבו (שלא
השמיע לאזנו — רש"י) ואם בירך יצא. ושם עמוד ב': "ארש"י
הלכה כו', כנ"ל בסק"ב. ועוד שם: "א"ר טבי אי"ר יאשיה
הלכה כדברי שניהם להקל (הלכה כר' יהודה דלא בעי שמיעה
הלכה כר' יוסי דלא בעי דקדוק — רש"י). ולענין ברהמ"ז
איתא שם: אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות
(בכל הברכות — רש"י) ד"ה יצא כו'.

(ד) עיין בברכות כ ב תוס' ד"ה ורב חפרא אמר [הרהור]
לאו כדבור דמי: ר"ח פ"י דהלכה כרב חסדא וכו' ולא יצא
בק"ש בהרהור. וכ"כ בראש"ש שם פ"ג סי"ד. והוסיף: וכן הא
דתיגא לעיל (טו ב) לא יברך אדם ברהמ"ז בלבו ואם בירך
יצא היינו במוציא בשפתיו בלא השמעת האזון.

(ה) ע"מא סק"ב, וז"ל: צ"ע למה כתב יש מי שאומר שהרי
מילתא דפשיטא כיון שאינם יודעים לברך שצריך להוציאם
בברכתו כמ"ש רס"י קצ"ג ע"ש ועמ"ש שם, עכ"ל. [ועיין
בד"א ובברכי יוסף אות ג' ובכף החיים אות ח'].

(ו) עתוים ברכות לא ב ד"ה מכאן כו', וז"ל: ירושלמי
במסכת תרומות פ' קמא ר"ז בעי קמיה דרבי אמי שכור מהו
שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפילו מדומדם פירוש
ואפילו הוא שתוי ושכור כ"כ שא"י לדבר כראוי דהכי משמע
ושבעת וברכת, עכ"ל.

קפה (א) בברכות יג א': ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי
וחכ"א בכל לשון. מ"ט דרבי אמר קרא והיו בהוייתן יהו ורבנן
מ"ט אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע ולרבי נמי הא
כתיב שמע הווא מבני ליה השמע לאזניך מה שאתה מוציא
מפיה ורבנן ס"ל כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא וכו'. ועתוים
שם ד"ה וחכ"א בכל לשון, וז"ל: אומר הר"י דהלכה כחכמים
דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו (עירובין מו ב) ועוד דרבנן
ס"ל כמ"ד לא השמיע לאזנו יצא וכוותיה פסקינן לקמן (טו ב).
עכ"ל. ועוד דר' יוסי גופיה — דס"ל שם טו א' שאם לא
השמיע לאזנו לא יצא — לא ס"ל כרבי שק"ש ככתבה.
דאיתא שם: מ"ט דר' יוסי משום דכתיב שמע השמע לאזנך
מה שאתה מוציא מפיה ות"ק (שסובר שאם לא השמיע לאזנו
יצא) סבר שמע בכל לשון שאתה שומע ורבי יוסי תרתי שמע
מינה. הרי שהגמ' אומרת, שגם ר' יוסי סובר כרבנן דבכל
לשון שאתה שומע. ועוד דסתם מתני' דסוטה ל"ג א' כרנן.
דתנן התם: אלו נאמרין בכל לשון וכו' ק"ש וכו'. וקיי"ל
דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני'. —
רא"ש בברכות פ"ב ס"ב¹.

(ב) איתא בברכות טו א' שרבי סובר שאם קרא ק"ש ולא
השמיע לאזנו יצא. ועוד תגיא שם: לא יברך אדם ברהמ"ז
בלבו ואם בירך יצא. ובגמ' שם עמוד ב' במסקנא דא"ר רבי
יהודה דיעבד אין כו'. דאיתא שם: השתא דאתית להכי אפילו
תימא ר"י כרביה ס"ל כו' (בק"ש יצא דיעבד אין לכתחלה
לא וכו' והא דברהמ"ז נמי ר' יהודה היא וכו' — רש"י) אמר
ר' חסדא אמר רב שילא הלכה כר' יהודה שאמר משום
ר"א בן עזריה (שהקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו)
והלכה כרבי יהודה (דק"ש שלא השמיע לאזנו יצא — רש"י)
וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' יהודה הו"א אפילו לכתחלה

בגמ' ברהמ"ז מגין דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך.
ולחומר הענין רצה הדיא לפרש דברי רבינו דרך ספול. אבל
סיים: אמנם באמת כאשר ידוע דרך רבינו הקדוש אין דרכו ללך
דרך רחוקה לכן האמת יורה דרכו כי זה שגאת הדפוס וכל
סיק הלו נוצר להיות בסימן סיב סיק ג' [שם מדובר בענין ק"ש
בכל לשון] דכתב שם רבינו דאין כו' וקודם לזה צ"ל עיין תוס'
י"ג א' בכל הלשון הנאמר כאן.

1 בד"א כתב: הנה כל דברי רבינו אלו נפלאות בעיני ופותר
אין אותן, דמה שייך דין דהכא דברהמ"ז לפלוגתא דרבנן ורבי
דפליגי בק"ש, הלא בסוטה ילפי בברהמ"ז מוכתיב וברכת בכל
לשון שאתה מברך, ובזה ליכא שום פלוגתא. ובק"ש שם מביא
הגמ' פלוגתא דרבי ורבנן וכו' ובברכות שם להדיא דבין לרבי בין
לרבנן לא ילפינן כל התורה מק"ש ע"ש, עכ"ל. ויש להוסיף שאמנם
הטור והב"י מביאים המקור לדיננו שברהמ"ז בכל לשון מהמשה
וגמ' דסוטה ל"ג א'. וכתב הב"י: ומונה בהדיהו ברהמ"ז ובעי

באר הגולה

ו עירובין ס"ד.

א נרות כ' נעיל

ולא אפשיטא לדעת

הרמב"ם והרא"ש.

ב שם נחמיה.

כראוי יכול לברך בהמ"ו. ה ו (ז) אם בירך והיתה צואה כנגדו או שהיה שוכר (פ"י לגמרי) נסתפקו התו' והרא"ש אם צריך לחזור ולברך ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך.

קפו אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון. ובו ג' סעיפים

א א (א) נשים חייבות בברכת המזון (ב) וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים או אם אינן חייבות אלא מדרבנן ואינן מוציאות (ג) אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן. (וע"ל סימן קנ"ט נענין זימון שלהם). ב ב קטן חייב מדרבנן כדי לחנכו (ד) וההיא דבן מברך לאביו כשלא אכל האב כדי שביעה שאינו חייב אלא מדרבנן.

ביאורי הגר"א

פורם על שמוע אף שליכו רק מדרבנן ולכן סומא פורם על שמוע אפ"י לר"י והקאמר כל שלל ראה כי ומ"ש נן מנכר כי נגדול מיירי וההיא חוקימתא דפ"ג דנרות משום אשה הוא ולי' ללל גרים שם ולטעמיה כי וי' שם דלענין דמסקין צפרק ע"פ דכל דלית ל"י עיקר נדאורייתא אינו מוליד אחרים י"ת כל שליכו מחוייב

(ז) אם כו'. עתו"ס דעירובין ס"ד אי ד"ה שיכור כו': קפו (א) נשים. ונתני' כ' ז': (ב) וספק כו'. גמי' שם: (ג) אלא כו'. שם ת"ש כו' ולשה כו' וכמ"ש נס"כ: (ד) וההיא דבן כו'. והר"ן נספיק דקדושין כתב דלפ"י נכה"ג אינו מנכר דחיונא ללו עליה רמיא אפ"י מדרבנן רק אלכיו ור"ה מלכיו

ברכת אליהו

עמוד ב' משום שאינו יודע הנאת האור. אבל סומא שראה מאורות, אף שעתה הוא פטור מכל המצות מדאורייתא לר"י, יכול לפרוס על שמע ולהוציא לאינו סומא. והיינו משום שעכ"פ סומא חייב מדרבנן, לכן יכול להוציא בפרסית ק"ש שהוא מדרבנן, דאחי דרבנן ומפיק דרבנן. ואפ"ה קטן אינו פורם על שמע. ש"מ דחיונא לאו עליה דקטן רמיא אפילו מדרבנן, רק — אאביו. לפיכך לא חשבינן לקטן מחויב דרבנן להוציא לגדול שהוא חייב מדרבנן. וה"נ בברהמ"ו אף כשאביו אכל רק שיעורא דרבנן, אין הקטן יכול להוציא בברהמ"ו. ומ"ש בברכות כ ב בן מברך לאביו, בגדול מיירי, וקמ"ל סופר מברך ובור יוצא, משום דבעי למיתנא עלה שם: תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. וההיא אוקימתא דפ"ג דברכות הג"ל בסק"ג, דאכל שיעורא דרבנן דאחי דרבנן ומפיק דרבנן, משום אשה הוא דמתוקמא בהכי. דמזדה הגמ' דשפיר י"ל דאשה אינה חייבת רק מדרבנן, והא דמברכת לבעלה, מיירי באכל בעלה שיעורא דרבנן. וצ"ל דלא גרים הר"ן שם: „ולטעמיה כו' „ דהרי לר"ן מיירי בבן גדול. וכתב שם הר"ן דאע"פ דמסקין בפרק ע"פ פסחים קטז ב: סומא פטור מלומר הגדה וכו' אינו והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף אמרו רב יוסף מ"ד אגדתא בי רב ששת אמרו רב ששת. כלומר שהיו עושים כל הסדר ומוציאים את הרבים ידי חובתם בברכות אף שרב יוסף ורב ששת היו מאורי עינים. ותוציגו ומסקיגו שרב יוסף ורב ששת סברי דמצה בזה"ו דרבנן, ומקשינן: הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. כלומר והיכי מפיק לאתרינן. אלמא דכי היכי דבדאורייתא לא מפיק, מדרבנן גמי לא מפיק. והיינו משום דכל דאית ליה עיקר בדאורייתא, אינו מוציא אחרים ידי חובתם, כל שאינו מחויב רק מדרבנן. וא"כ קשה איך יכול סומא שראה מאורות לפרוס על שמע ולהוציא אחרים

(ז) עתו"ס דעירובין פ"ד א ד"ה שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה, וז"ל: ולא יצא וכו' וצ"ע אם יש להשוות בברכות לתפלה לענין צואה ושכור וכו' ומיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך אפילו א"ת דמשוינא ברכות לתפלה בצואה תניא ומי רגלים לא חמירי כמו צואה דהא אמר בסוף פ' מי שמתו (ברכות כה א) לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפיל לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו בודאן אבל בספקן לא גזרו בהו רבנן. (וע"ל סימן צ"ט סק"ד וכאן בט"ז סק"ב ובמ"א סק"ג ובערוך השלחן סעיפים יג, יד ובמ"ב סק"ו ובביאור הלכה ד"ה או שהיה שיכור וכו' וד"א).

קפו (א) בבאה"ג סק"א כתב כאן: ברכות כ' בעיא ולא אפשיטא וכו'. וזה לא בדקדוק, כי זה צ"ל על מ"ש המחבר להלן: „וספק וכו' „ כמש"ל בסק"ב. ומ"ש כאן המחבר: „נשים חייבות בברהמ"ו, הוא מתני' שם ב א, ב: נשים וכו' וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברהמ"ו.

(ב) גמי בברכות כ ב: נשים בברהמ"ו דאורייתא או דרבנן למאי נפ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן כו'.

(ג) בברכות כ ב: ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו וכו' ואשה מברכת לבעלה וכו' ולטעמיה קטן בר חיובא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון דאכל שיעורא דרבנן דאחי דרבנן ומפיק דרבנן. וכמ"ש בס"ב לענין קטן.

(ד) והר"ן בספיק דקדושין לא א כתב דאפילו ככה"ג אינו מברך לאביו, משום דחיונא לאו עליה דקטן רמיא אפילו מדרבנן רק אאביו. וראה מדאינו פורם על שמע — אף שגם לגדול אינו רק מדרבנן — כמ"ש במגילה כד א. ולכן סומא פורם על שמע אפילו לר' יהודה — הסובר דסומא פטור מדאורייתא מכל המצוות. מדקאמר במגילה שם: כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורם על שמע. והטעם הוא כמ"ש

באר הגולה

קפז דיוקים בנוסח ברכת המזון. ובו ד' סעיפים

א י"א (א) ברוך משביע לרעבים א ואין לאומרו והמוסיף גורע ב (ב) אם אמר במקום ברכת הון בריך רחמנא (ג) מלכא מאריה דהאי פיתא יצא ג (ד) וי"א שצריך שיחתום בריך רחמנא דון כולא. ב בברכת הארץ (ה) להרא"ש לא יאמר שהנחת לאבותינו ארץ חמדה וכו' ברית ותורה שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחד והרמב"ם חולק (הנה: וזני הר"ש הס עיקר). ג ד אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית

א טור.
ב נרכות מ'.
ג הרש"ל ס.
ד שם מ"ט.

ביאורי הגר"א

סמוכה לנרדך משניע לרעבים מי הפרדס שהצירו נשם רשמי והצילו המרדכי סוף נרכות וכמש"ל כל המושגה כח ועמש"ל נס"י ס"ח: (ב) אם אמר כח. סס: (ג) מלכא. כר"י סס ועי' רמ"ש סס: (ד) וי"א כח. כח"ש נספיק ונקום שאלו כח ועי' מ"ל ועי' ס"י ס"ח מש"ל: (ה) להרא"ש כח. עתו"ס מ"ח זי ד"ה נרית כח ורש"י ד"ה ולריך כח והרמב"ם נקט

רק מדרבנן היינו נמנה דמזון הנזית היה מדאורייתא א"כ כן נזה"ל נמי דכל דתיקון רבנן כח משל"כ נדבר שלעולם מדרבנן ע"ש:

קפז (א) ברוך כח ואין כח. ממש"ל נירושלמי והצילו תוס' בפסחים ק"ל זי נד"ה חון כח והרי נברך פי' כח שני"ל ה"ל ש"ס היו שנים כח ולא ח"תל ה"ה

ברכת אליהו

בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא והא בעינן שלש ברכות מאי יצא דקאמר רב נמי יצא ידי ברכה ראשונה וכו'.

(ג) כח יוחנן בברכות מ ב: כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. ועי' רא"ש שם פ"ו סכ"ג שכתב: רב האי פסק הלכה כר"י ולעיל גבי בנימין רעיא מיירי שהזכיר גם מלכות וי"ס דגרסינן בהו בפירוש ולר"י דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא וכו' עכ"ל. [וכן נפסק להלן סימן רי"ד ס"א].

(ד) כמ"ש בפס"ק דברכות יא א: מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום. ועי' מ"ל סק"א שהביא מהרשב"א שלכן צריך שיחתום, דא"ל"ה הו' משנה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא, דהו' בכלל, לחתום אינו רשאי שלא לחתום. ועי' סימן פ"ח מש"ש בסק"ב מהרשב"א שאין נוסח הברכה מעכב כל זמן ששומר המטבע שחותם במקום שאמרו לחתום ואינו חותם במקום שאמרו שלא לחתום. ולפיכך על עצם השינוי שאמר בריך רחמנא וכו' במקום ברכת הון, לא הו' משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. אבל לענין חתימה, אם לא יחתום מקרי משנה, והו' בכלל, לחתום אינו רשאי שלא לחתום, ולא יצא.

(ה) בברכות מה ב: צריך שיזכיר בה ברית וכו' צריך שיזכיר בה תורה כו' צריך שיקדים ברית לתורה וכו'. ועת"פ שם ד"ה ברית כו', וז"ל: א"צ להזכיר ברית ותורה וחיים ומזון דדי להזכיר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' דהיינו ברית ותורה והגמרא לסימנא בעלמא נקטיה, עכ"ל. וגם רש"י שם ד"ה וצריך כתב: כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחוננתנו. וזה כשיטת הרא"ש. והרמב"ם נקט פשטא דגמ' דצריך לומר ברית ותורה. ולכן כתב בנוסח ברהמ"ז: ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה וכו' על תורתך שלמדתנו וכו'. [וראה באמרי נעם בברכות שם].

י"ח. י"ל דהא דאמרו בפסחים שם: „כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון“, היינו במצה, דבזמן הכית היה מדאורייתא, א"כ בזה"ל נמי אין סומא יכול להוציא אחרים י"ח, דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. משא"כ בדבר שלעולם מדרבנן ולית ליה עיקר בדאורייתא כפריסת שמע, כיון דסומא שראה מאורות נמי מחויב מדרבנן, אתי דרבנן ומפיק דרבנן. וגם לענין ברהמ"ז באכל שיעורא דרבנן, דהאי שיעורא אין לו עיקר מדאורייתא לעולם, ורק כדי שביעה הו' דאורייתא, שפיר יכולה האשה — שמחויבת מדרבנן — להוציא בעלה שאכל שיעורא דרבנן. ועי"ש בר"ן שהוסיף: ואחרים אומרים דאפילו במידי דאית ליה עיקר בדאורייתא כיון דחייבא ליתיה אלא מדרבנן אתי דרבנן ומפיק דרבנן והתם (בפסחים) הכי קא אמרינן דכיון דבזמן הבית מעטיה רחמנא לסומא מחויבא דמצה בזה"ל נמי שהוא מדרבנן אין ראוי שיתייבזהו חכמים דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון אבל אין ה"נ דכל שמחויב בדבר מדרבנן מפיק מדרבנן אפילו במידי דאית ליה עיקר בדאורייתא וכו'.

קפז (א) ממש"ל בירושלמי דברכות פ"א ה"ה, והביאו תוס' בפסחים קד ב בריה חון כו'. וז"ל תוס': ובירושלמי וכו' והרי נברך פי' ברוך הוא שאכלנו משלו כו' דהויא ברכה בפני עצמה כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (ברכות מו א) ומתחיל ברכת הון בברוך אע"פ שסמוכה לנברך ומשני שנייא היא שאם היו שנים אוכלים אין אומר נברך (ולא הו' סמוכה לחברתה). ואם איתא דקודם ברהמ"ז אומרים ברוך משביע לרעבים, ה"ה — ברכת הון — סמוכה לעולם לברוך משביע לרעבים אף ביחיד. — כ"ה ספר הפרדס שזכרו בשם רש"י, והביאו המרדכי סוף ברכות סימן רי"ז. ובמש"ל בברכות מ ב: כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו. ועמ"ש בפימין פ"ח באריכות על הכלל הזה.

(ב) בברכות מ ב: בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין

באר הגולה

ה שם בגמרא.

א נרכות ו"ה.

ב שם בגמרא כ"ז.

א"ש.

ותורה (ו) אפילו אם לא חיסר אלא אחד מהם מחזירין אותו. הנה: (ז) וגשים וענדים לא יאמרו נרית ותורה דגשים לאו נרית כינהו וענדים לאו נני תורה כינהו (כל זו). ד ה אם לא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. הנה: (ח) ואומרים על הנסים שנזכרה ונפזרים קודם ועל הכל וכי (ט) ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (טור וע"ל סי' תרפ"ג) ונ"מ יוכל לאמרו נתקן שער הרחמן ואומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה ציונים ההם וכי והכי נהוג. (כל זו).

קפח נוסח ברכה ג' ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון. ובו י' סעיפים

א אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו מפני שהוא סיום הכרכות דאורייתא דהטוב והמטיב אינה דאורייתא. ב ב (א) אמן זה יאמרנו

ביאורי הגר"א

שם נמיט לי נרית לפי כי נמיט כלן נרית לא קלי לאל הנשים ועתה שם כי כי ד"ה נשים כי והנ"ל שם: (ח) ואומרים כי. פי' דבת: (ט) ואם לא כי. ע"ש נתום דלפי' נתפלה אין מחזירין ועי' נזכרות נמיט כי דלף נרית נזהמ"ז אין מחזירין:

קפח (א) אמן כי. כ"ז א"ש דנתראה הוא ועוד דלדין ליכא פועלים. תוס' שם ד"ה רב כי ועוד קף

פשתא דנמי: (ו) אפי' כי. נתוספתא ר' יוסי אומר אף מי שלא הזכיר נרית נא'רן מחזירין אותו ונזכרתי ספיק ריב"ל אמר לא הזכיר תורה נא'רן מחזירין אותו נמיט ויתן להם ארלות גוים מפני מה נענזר ישמרו חוקיו ותורותיו ינלרו ר"צ נר' אחר נשים ר' אס לא הזכיר נרית נא'רן לו שלא הזכיר נזונה ירושלים מלכות נ"ד מחזירין אותו נ"ש מחזירין ולא כר' יחיאל שכי דלא יא' היינו לנזנה ועיין טור: (ז) וגשים כי.

ברכת אליהו

(ח) פ"ב דשבת כד א: איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדברנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. [וכתב הב"י: והפוסקים כתבו סתם שצריך להזכיר. והד"א כתב: ואיתא שם ר"ה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים א"ל ר"ש כתפלה כו' אף ברהמ"ז בהודאה הרי דלכתחילה יש להזכיר של חנוכה בברכת המזון].

(ט) בשבת כד א בתוד"ה מהו להזכיר של חנוכה בברהמ"ז כתבו: בתפלה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בצבור היא ואיכא פרסומי ניסא אבל בברהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי, עכ"ל. הרי דתפלה עדיף מברהמ"ז. ועי"ש בתוס' ד"ה דתני דאפילו בתפלה אין מחזירין אותו. וכ"ש בברהמ"ז. ועיין בפרוכת מ"ב דאף ברי"ה — דבתפלה מחזירין אותו — בברהמ"ז אין מחזירין אותו. וכ"ש בהזכרת על הנסים בחנוכה ובפורים.

קפח (א) בברכות מה ב: אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזוללו בהטוב והמטיב. ופסק המחבר כרב אשי דבתראה הוא. ועוד דלדין ליכא פועלים אפילו אביי מודה. — תוס' שם ד"ה רב אשי כי. ועוד אף

(ו) בברכות מה ב: כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. ובתוספתא שם פ"ג ה"ג: ר' יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית ב[ברכת ה] ארץ מחזירין אותו. וכירושלמי שם ספיק ה"ו: ריב"ל אמר לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו נמיט ויתן להם ארצות גוים (תהלים קה, מד) מפני מה נענזר ישמרו חוקיו ותורותיו ינלרו (שם שם, מה) ר' בא בר' אהא בשם ר' אב לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. וד"ש כאן המחבר „מחזירין אותו" — כלשון התוספתא והירושלמי הג"ל, ולא נקט כלשון הגמרא: לא יצא ידי חובתו, להורות דהוי לעיכובא. ולא כר' יחיאל שכתב שם"ש בגמ' ד„לא יצא" היינו למצוה ולא לעיכובא. ועיין טור שהביא דברי ר' יחיאל, וסיים הטור ד„לעכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכה חזר לראש".

(ז) בברכות מ"א א: ברית לפי שאינה בנשים תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים. ומי"ש כאן הרמ"א „ברית", לא קאי אלא אנשים. וכוונתו דנשים לא יאמרו ברית, ותורה לא יאמרו בין נשים ובין עבדים. ועתה"ש שם ב ד"ה נשים כו' שכתבו דלחכי מספקא שם בגמ' דנשים לא חייבות בברהמ"ז מדאורייתא משום „דלא מצו למימר ברית ותורה", ואמרינן לקמן (מ"א א), „מי שלא אמר ברית ותורה בברהמ"ז לא יצא ידי חובתו". וכ"ה בהג"א שם פ"ג סי"ג.¹

ברכות התורה משום שחייבות ללמוד מצוות שלהן וכי. והיינו דשם בס"י כתב המחבר: נשים מברכות ברכת התורה. והמ"א שם בס"ק י"ד הביא הטעם בשם האגור „דהא חייבות ללמוד דינים שלהן וכי", אולם רבנו שם בסק"ח דחה דבריהם וכתב

1 עיין מ"א סק"ג שכתב: „צ"ע דפתח בתרתי וסיים בחדא וכי". ורבנו ת"י זה במה שכתב ד„ברית לא קאי אלא אנשים", וכמו שבארנו בפנים. ובמ"א שם הקשה: דהא אמרינן סוף סימן מ"ז נשים מברכות

באר הגולה

ג שם מ"ח.
ד יורדכי גשם התר
ור' יונה והרש"ל.
ה שם בנחמל צ"ח
רש"י ותוס'.

בלחש כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה.
הנה: ונראה דדוקא כשנזכר לצדו ואין עונין חזון אחר אחר נרכות חזון כשנזכר עונין עליו
כשאר חזון שעונין על נרכות הראשונות ואע"ג דהנזכר עונה ג"כ מ"ח אינו ניכר כ"כ
הואיל ואחרים עונים ג"כ עמו וכן הנהגה במדינות אלו לאמרו נקול רס אפילו הנזכר עצמו
כשנזכרים וחזון הוא מהאי טעמא. ג ג צריך להזכיר בברכה שלישית מלכות
בית דוד (ב) ואין להזכיר בה שום מלכות אחר ד (ג) והאומר ומלכותך ומלכות
בית דוד משיחך טועה שאין להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דשמיא
(ד) וכן אין לומר בה אבינו מלכנו. הנה: וי"ל דאף כשאומר יעלה ויבא לא יסיים
חזן חזון ורחסו חלל ילגן חלל חלל (אנדורהס) וסגורא ככונה היא חלל לא רחמינו כוונתו כן.
ד ה (ה) נוסח ברכה זו פותח בה רחם ה' אלהינו או נחמנו ה' אלהינו (ו) וחותרם

ביאורי הגר"א

מתחיל כיו וכיכ הראש ותרמי והצינו ראי' מירושלמי
שנצינו תוס' שם מהו לומר כיו טופס כיו אלמא שאין
לשנות הנוסחא נשנת וערשי דיה ונשנת כיו חלל
הרי"ף כי נשנת יאמר נחמנו ה' אלהינו כיו ונחול
יאמר רחם כיו וכיכ נרוקס וכן עיקר וכן הוא על
דרך הקבלה: (ו) וחותרם כיו או כיו שם מיט' אי

פועלים האידנא מברכין כתיקנן כמי"ש סימן קצ"א
סימן הגימט: (ב) ואין להזכיר כיו. שם מיט' אי חלל
לידי כיו וכי תרמי והראש ולא תיקנו נבונה ירושלים
עצמו לאמרו משום דג"כ לאו אורח ארעא להשוות:
(ג) והאומר כיו תרמי כני"ל: (ד) וכן כיו. הראש
כני"ל: (ה) נוסח כיו. לשון רמב"ם ועתיקם שם דיה

ברכת אליהו

באמצע. ועתיקם שם דיה מתחיל בנחמה, וז"ל: פירש הקונטרס
לאו דוקא מתחיל בנחמה ומסיים אלא כלומר דא"צ להזכיר
של שבת לא בפתיחה ולא בנחמה אלא באמצע אבל מתחיל
ומסיים בנחמה ירושלים כמו בחול שאומר רחם וחותרם בבונה
ירושלים ויש מתחילין בנחמנו וחותרם בנחמה ציון עירו
ובבנין ירושלים ונחמנו טעם בדבריהם דרחם הוי לשון תחנה
וא"א תחנונים בשבת אבל נחם אינו לשון תחנונים אלא
כמו והנחם על הרעה לעמך (שמות לב, יב) ולא נהירא
דהכל משמע לשון תחנונים ואין להקפיד אפילו אי הוי לשון
בקשה כדאמר בירושלמי דשבת פרק אלו קשרים מהו לומר
רענו זונגו פרנסנו בשבת א"ל טופס ברכות כך הוא ומנהג
טטות הוא המשנה ברכה של חול, עכ"ל. וכיכ הראש שם
פ"ו סכ"ב ותרמי שם. והביאו ראיה מירושלמי דשבת פט"ו
ה"ג שמביאו תוס' שם: מהו לומר כיו טופס כיו. אלמא שאין
לשנות הנוסחא בשבת. וערשי שם דיה וכשבת מתחיל בנחמה
שכתב כמי"ש התוס' הנ"ל בשמו, וסיים רש"י: בנין ירושלים
קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו. אבל הרי"ף
כתב שבשבת יאמר נחמנו ה' אלקינו כיו ובחול יאמר רחם
כו. ופי' ברוקס הלכות ברהמ"ז סימ' של"ז. וכן עיקר, וכן
הוא על דרך הקבלה.¹

(ו) בברכות מט' א כר"ג. דאיתא שם: אמר רב ששת פתח

פועלים האידנא מברכין כתיקנן כמי"ש סימן קצ"א סימן
האידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות שאין דרך בני אדם
עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים
שיברכו כל ד' ברכות כתקנם. — כ"כ בהג"מ ה' ברכות פ"א
הי"ז אות ט'.

(ב) בברכות מט' א: הטוב והמטיב צריכה מלכות וכו' שתי
מלכות חזא דידה וחזא דבונה ירושלים וכו' הרי"ה דאפילו
בונה ירושלים נמי לא בעיא (דהו"ל ברכה הסמוכה לחברתה)
אלא אידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר
מלכות שמים (בבונה ירושלים הלכך מהדר בהטוב והמטיב —
רש"י). וכת' תרמי והראש שם פ"ו סכ"ב דלא תיקנו בבונה
ירושלים עצמו לאמרו, משום דג"כ לאו אורח ארעא להשוות
מלכות שמים למלכות בית דוד.

(ג) תרמי בברכות מט' א, כני"ל בסק"ב, שאין להשוות מלכות
שמים למלכות בית דוד. [ובבאה"ג סק"ד ציין גם למרדכי
בשם התוס' והרשב"א. אבל שם ושם ליתא הטעם, שאין
להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דשמיא" שבש"ע].

(ד) כ"כ הראש בברכות פ"ו סכ"ב, משום לאו אורח ארעא
להשוות מלכות של עולם למלכות בשר ודם, כני"ל בסק"ב.

(ה) לשון רמב"ם בה' ברכות פ"ב ה"ד. ובברכות מט' ב:
ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום

דמה שגשים מברכות ברכת התורה, זה לא מפני שחייבות ללמוד
אלא שזה דומה להא דגשים מברכות על כל מ"ע שהזמן גרמא
אע"פ שהן פטורות ממצות אלו, וראה מ"ש בהערה 12. ולפי
דברי רבנו שם, מיושבת קושת המ"א הג"ל כאן, שהרי אין הגשים
חייבות בלימוד תורה, וכני"ל.

1 רבנו לא ביאר כאן מהו הטעם עפ"י קבלה לומר נחמנו בשבת
והדברים מבוארים בפירושו הגר"א על ישעיהו פרק י"ב בהשמוטות
שגדפסו במקראות גדולות הוצאת עץ חיים ירושלים תשל"ד בסוף
הספר. וכתב שם: „והנה אמרו חז"ל שלישית רחם נא ובשבת
מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה עכ"ל. והמפרישים [כתבן] דוהו לאו
דוקא חס מלהזכיר על דברי חז"ל ודבר גדול דברו חז"ל". וביאר

שם הענין, וזה תמצית דבריו: כי ששת ימי השבוע הם [בזעיר
אנפין] נגד ו' קצוות הנקרא אביך כמי"ש אביך זה הקב"ה. ובא"י
נאמר לשון רחמים — כרחם אב על בניו רחם ה' על ישראל
(תהלים קג, יג), ושבת הוא נגד מלכות הנקראת אמך, ובא"י
נאמר לשון נחמה — כאשר אמר אמו תנחמנו (ישעיהו סו, יג).
ולכן בחול אומרים רחם, ובשבת — נחמנו. ויש להעיר כי בכך
החזיקו אות' י כתב שמדברי הארי"ז ז"ל נראה דאין חילוק בנוסח
ברכה זו בין חול לשבת. וציין לעיין בשה"י פ' עקב ושער
הכוונות דס"א ודע"ב ע"ג. וסיים: וכיכ בסי הכונות של הרש"ש
ז"ל התחלת ברכה רחם וחתימה בונה ירושלים בין בחול בין
בשבת.

ז עס זאגט מ' ו"ו.

(ז) בבאבא"ג ציין לטור וסמ"ג. והמקור שצריך להזכיר קדושת היום, הוא בברכות מח ב: ובשבת וכו' ואומר קדושת היום באמצע. [ועיין מגן אברהם סק"ה].

(ח) שבת כד א: ימים שבה בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד וכו' ויש בהו הזכרה בברכה"ל. ועתה"ל שם בדי"ה

ברכות הללו בשם ומלכות (יב) והא דסגי בהך ברכה דוקא כשנוכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב צריך לחזור לראש ברכת המזון. ז ה אם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח בין ביום (יג) בין בלילה אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ט (יד) ואינו חותם בה והוא שנוכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם

ביאורי הגר"א

(יב*) והא דסגי כו. נתי' סס: (יג) בין בלילה. אף על גב דנתפלה לין מחזירין הכי מילי להחזיר אצל להוסיף נרקה לפני' נלילה. ונרדכי וטור

ברכת אליהו

(יד) כגמרא בברכות מט א מספק' לה. וז"ל הגמ': ולא ידענא וכו' אי חתים בה אי לא חתים בה. ועי' פס' הרי"ף והרמב"ם בפ"ב מה' ברכות הי"ג והרא"ש שם פ"ו סכ"ג ושי"ש דאין לחתום. אבל בדי' בהלכות קדוש והבדלה כתב שיש להתום בה. וכי' הרוקח בהלכות ראש חדש סימן רכ"ח בשם פסקתא רבתי. וביה בירושלמי.²

אם לברך או לא, בזה לכונן אמרין ספק ברכות להקל, ואין מחייבים אותו לברך מחמת החזקה. ומש"ל דבספק אם הוא בירך יש לו חזקה שלא בירך, אין זו סתירה למ"ש לעיל סימן ס"ז סק"א הערה 1, שהטעם שבספק ברהמ"ז חייב לחזור ולברך, אינו משום חזקה שלא בירך. והיינו, שמטעם חזקה לחוד, לא היינו מחייבים אותו לברך, ורק בצירוף דספק דאורייתא לחומרא, וגם יש חזקה שלא בירך, חוזר ומברך. משא"כ בספק הלכה אם יצא, דבזה אין חזקה שלא בירך וכנ"ל, אין מחייבים אותו לחזור ולברך מספק, כי ספק ברכות להקל. וראה בצל"ח בברכות כא א שכתב שהיסוד בספק בירך שצריך לברך, הוא מדין אין ספק מוציא מידי ודאי. והיינו כמש"ל שיש לו חזקה ודאי שלא בירך. וזה לא שייך בבירך, והספק הוא בהלכה אם יצא. ומהאי טעמא כתב הצ"ח שאפשר שאם אבל ומסופק אם אבל בעיור בהמה"ז, אינו מברך, שמאחר שהספק הוא אם נחתיב כלל בברהמ"ז, אמרין העמידה על חזקתו שלא בירך. וכי' בשו"ת הלכות קטנות סימן רצ"ח שבספק אבל ספק לא אבל אינו מברך משום דדמי לואני יודע אם הלוייתי דפטור מלשלם (ב"מ צו ב), ואע"ג דאיסורא מממונא לא ליפנין, היכא דמסתבר טעמא לפנין, וע"ע מש"ש בזה.

ובבאר היטב קפ"ד הביא דברי הלכות קטנות אלו. וסיים הבאר היטב: ובספק אבל פת כתב בתשובת קול בן לוי סימן ג' דמברך עי"ש. ואין הספר תח"י לעיין בו. ולכאורה זה סותר למה שהביא מקודם הבאר היטב מהלכות קטנות, שבספק אבל אינו מברך. וחז"ל שיש חילוק בין ספק אבל לספק אבל פת. ובספק אבל — שיש לו חזקה שלא אבל, לכן אינו מברך מספק. משא"כ בספק אבל פת, מאחר שבודאי אבל, ואינו יודע אם אבל פת, אולא החזקה שלא אבל, ולכן מברך מספק. אבל לא נראה חילוק זה, שגם בספק אבל פת, שייך לומר שיש חזקה שלא אבל פת המחייב ברהמ"ז. דמה לי בזה שאכל משהו, מאחר שמסופק אם אבל פת — שזה גורם לחיוב ברהמ"ז — תו יש לו חזקה שלא אבל דבר המחייב ברהמ"ז.

ומצאתי שכ"כ בערוך השלחן בסימן קפ"ד אות ו'. וז"ל: ועוד נראה דדוקא כשאכל ודאי וספק אם בירך דחייב לברך אבל אם יש ספק אם אבל או לא אבל או שאכל וספק אם אבל פת או לאו אינו מברך וכו' דהענין כן הוא דכשאכל ודאי והחזיב מוטל עליו כוודאי לברך ולכן בספק תורה אי אתה יכול לפטרו מחיובא דרמא עליה משא"כ אם יש ספק בעל חיובו אי אתה יכול להטיל עליו לברך דשמא אינו חייב לברך וברכותיו לבטלה (ועצאה"ט סק"ו והגלע"ד כתבתי דו"ק), עכ"ל.

ועיין בשו"ת כתב סופר א"ח סימן ל', שגם הוא חילק בין

(יב*) גמ' בברכות מט ב: לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש.

(יג) אע"ג דנתפלה אין מחזירין ברי"ח בלילה, כמ"ש בברכות ל ב: טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש אלא ביום. הי"ט להחזיר, אבל להוסיף ברכה אפילו בלילה. — מרדכי שם סימן קע"ו וטור בשם ר' יוסף.

2 בירושלמי שבפנינו ליתא. והאור נרזע בהלכות סעודה ס"ו ו' ובהלכות ר"ח ס"ו תפ"א ובהג"מ הלכות ברכות פ"ב הי"ג אות ז' הביא ירושלמי זה.

ובספר עינים למספט בברכות מ"ט א' כתב: וטעם בה"ג ודעמי' משום דאף שבגמ' דין מספ"ל ולא איפשר אבל כיון שבידושלמי פשיטא ליה קי"ל כן, ודעת הרי"ף והר"מ ס"ל דלא אזלינן בתר פשוטא דירושלמי דזה מקרי חולק אתלמודא דין ופליגי רבוחתיה בכלל זה וכו' עכ"ל. וראה עוד מש"ש בזה. וראה בענין כלל זה בספרי הכללים ובאנציק"ת ערך הלכה כר"ט עמודים רנ"א—רנ"ב.

ובה"ג שצוין בפנים מ' שגורס גם בשי"ט דילן שחותם. ובספר האשכול הלכות ברהמ"ז אות כ"ב מביא ב' גירסאות. וז"ל בגירסא השניה: אבל איכא דגרסי כי אתא ר"ד אמר ר"ד פתח מקדש ישראל ור"ח. והרי"ף והרמב"ם לא הוזכרו מדוע פסקו שאינו חותם. ובב"י כתב דכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים דלא חותמים הכי נקטינן.

ובד"מ סק"ו כי דג"ל דנקטינן כן. מטעם אחר דמאחר דספק ברכות הוא נקטינן לקולא כי אין הברכות מעכבות.

ומ"ש הד"מ. כי אין הברכות מעכבות, לכאורה נראה דכחנתו, שהלא ברי"ח אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר, הרי שבידענא יוצא בברכות המזון בלי הזכרת ר"ח, והנפק"מ לענין חתימה, הוא רק לכתחילה. לכן שייך לומר בזה. דמאחר דספק ברכות הוא נקטינן לקולא כי אין הברכות מעכבות. ברם עיין להלן סק"ב בענין סעודה שלישית בשבת אם צריך לחזור כשלא הוזכר רצה. וכתב רבנו שם שזה תלוי במחלוקת אם בסעודה שלישית מחייבים לאכול פת. וכתב רבנו: וספיקו להקל [וא"צ לחזור]. ולכאורה, כמו שפוסקים כאן — בספק בירך שצריך לברך, מפני שברהמ"ז מן התורה, כן היה צריך לפסוק שם שמספק יחזור ויברך.

ואפשר לומר שיש הבדל בין ספק בירך לספק הלכה אם יצא בברהמ"ז שבירך. ובספק אם הוא בירך, יש לו חזקה שלא בירך. ולפיכך חוזר ומברך, משא"כ כשבירך, יש ספק בהלכה אם יצא בברכתו, ע"ז לא שייך לומר שהחזיק את ההלכה שלא יצא בברכתו. ולפי"ז מ"ש בד"מ הנ"ל. כי אין הברכות מעכבות, זה לא דוקא, ועיקר הטעם הוא משום. [דספק ברכות לקולא]. וכבר ידועה שיטת הראשונים והאחרונים שבספק דין אין מעמידים על החזקה. [וראה באנציק"ת ערך חזקה (ב) דמקרא. כר"ג עמוד תרס"א ואילן]. וראה גם במשמרת חיים חלק א עמוד כ"ז. להגר"ח"פ שיינברג ש"לישא. ויתכן שאף לשיטת הסוברים שגם בספק דין מעמידים על החזקה, אבל כשהספק הוא

באר הגולה

לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר מפני חייב לאכול פת כדי שיתחייב לברך ברכת המזון כ' (טו) וחול המועד דינו כראש חדש. הנה: ואפשר דמכל מקום יש לחזורו נתן שלר הרחוק כמו שנתאר לעיל סוף סי' קפ"ג נגי על

כ' סוף וכל זו ו'
יורם כ"ח פ"ג

ביאורי הגר"א

סעודות כו' ונת"כ מקרא קודש כנדהו נאכילה ושתיה וכסות נקיה ולחמ"י בחגיגה י"ח ו' תלמוד בחגיגה כו'

צירושלמי: (טו) והח"מ כו'. וי"ח ולכאורה נראה כדבריהם וכח"ס ההלל והשומע שמונה ורש"י י"ד

ברכת אליהו

סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה. הרי שגם בחול המועד חייבים לאכול בסוכה. ובתורת כהנים (ויקרא כג, לה) אות קפ"ו: מקרא קדש קדשה במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. ואמרין בחגיגה יח

(טו) וי"ח. והיא דעת התשב"ץ בסימן שצ"ח שהובא בבי' שבחול המועד מחזירין בסעודת שחרית ושל לילה. ולכאורה נראה כדבריהם. וכמ"ש בסוכה מב' ב' ההלל והשמחה שמונה. הרי שגם בחול המועד חייבים בשמחה. ושם כז א': רא"א י"ד

ובמשמרת חיים ח"א עמוד ל"א תירץ את דברי המ"א בסימן קצ"ד סק"ג, שהכריע שלא לברך מספק. וז"ל: ונראה דהדין דספיקא דאורייתא צריך לברך מספק, ויש עוד להאריך בזה ואכ"מ. מעליו הספק דהיינו בספק בידך ברהמ"ז הספק הוא אם יצא ידי חובתו ומחוייב מטעם ספיקא דאורייתא לחומרא לברך עוד פעם ואז בודאי יצא ידי חובתו או שבידך קודם לכן או שבידך אח"כ, משא"כ בגידון דין דאפילו אם יברך ברכה אחת עדיין יהי ספק אם יצא ידי חובתו דאם ברכות מעכבות זו את זו לא יצא כלום וספיקא דאורייתא לחומרא שאפילו אחר שהחמיר עדיין ישנו לספק אם יצא או לאו לא מצינו ולכן סובר המג"א דאינו מחוייב לברך, עכ"ל. וזה מעין דברי הפמ"ג הנ"ל.

ובנוגע לחילוק בין ספק בידך ברהמ"ז לספק אם הוא הזכיר מעין המאורע, יותר נראה שההסבר הנכון הוא כדלקמן: בספק בידך, אם היה ודאי שלא בידך, הרי מחוייב הוא לברך ברהמ"ז מן התורה. משא"כ בענין הזכרת מעין המאורע, אף אם ודאי לא הזכיר, אף שהדין הוא שצריך לחזור ולברך, אבל אין זה מן התורה, ורק חכמים חייבו להזכיר מעין המאורע, ואמרו שבלא הזכיר מעין המאורע צריך לחזור ולברך. ולכן בספק אם יצא ברהמ"ז או לא, מחמת אי הזכרת מעין המאורע, אינו צריך לחזור ולברך, מאחר שזה רק דרבנן.

ואח"כ מצאתי יסוד זה בכף החיים אות כ"ד, וז"ל: "... וכ"כ הרב משה ידבר סי' א' דאין לחזור ביו"ט משום דהוי פלוגתא דרבנן וספק ברכות להקל חוץ מל"א של פסח ול"ל א' דסוכות ואף דברהמ"ז דאורייתא וספקו להחמיר שאני הכא דמן התורה נפטר במה שבידך והזכרת מעין המאורע כמ"ש יעו"ש והביאו החס"ל אות ו' וכן פסק בן איש חי פ' חוקת אות כ"א, עכ"ל. וראה במ"ב סי' ט"ז בענין ספק אם הזכיר מעין המאורע, שצריך לחזור ד"תלינן דאסתמא בודאי לא הזכיר", ועיין בשע"צ שם סי' כ"ב. שאלו היה ספק שקול, לא היה צריך לחזור. ונראה שהטעם הוא כמ"ש, שמאחר שחייב הזכרה מעין המאורע הוא רק מדברי חכמים, לכן אילו היה ספק שקול לא היה צריך לחזור, דספק ברכות להקל. ואולי זוהי הכוונה בד"מ הנ"ל שכתב "כי אין הברכות מעכבות", והיינו שאין הזכרת מעין המאורע ברהמ"ז מעכבת, מאחר שמן התורה יוצא אף אם לא הזכיר מעין המאורע.

ובר"א כ' דטעמם של הר"ף והרמב"ם שלא לחתום דספק ברכות להקל. וראה עוד מש"ש בזה. וראה גם מש"ש בענין מקום הירושלמי.

ורבנו תוב לעיל שהרא"ש פסק דאין לחתום. אולם ברא"ש בברכות פ"ז סכ"ג הביא דעת הר"ף דאין לחתום ודעת הר"י שיש לחתום. ולא הכריע. והטור כתב שהרא"ש הסכים שיש לחתום. ויתכן שכתב כן, מפני שהרא"ש הביא דעה זו — לחתום — באחרונה. וראה בשדי חמד בכללי הפוסקים סימן י"א אותיות א', י' (הוצאת ב"ב תשכ"ד כרך ו' עמודים 81, 78) שיש הסוברים שדעת הרא"ש לפסוק כסברא שהביא באחרונה. ובר מן דין בתוספי הרא"ש בברכות שם מצדן כן לחתום.

ובענינים למשפט בברכות שם כתב שט"ס הוא בבבאורי הגר"א שכת' דהרא"ש ס"ל כהר"מ. וע"ל סימן רי"ט הערה 2.

אכל ומסופק אם בידך, לספק אכל שיעור המחייב ברהמ"ז. לעומת זה ראה שם בסימן כ"ח משמע מדבריו, שגם במסופק אם אכל שיעור דאורייתא צריך לברך מספק. ויש עוד להאריך בזה ואכ"מ. ואח"כ מצאתי שיש מחלוקת בין הבית והמ"א בספק הלכה בברהמ"ז, אם צריך לברך מפני שברהמ"ז דאורייתא, או שגם בכה"ג אמרין ספק ברכות להקל. שהבי"ח בס"ס קצ"ו כתב — בענין מחלוקת הראשונים באלו איסור אם צריך לברך ברהמ"ז — דספק ברכות להקל ואין לברך מספק. והמ"א שם בהתחלת הסימן כתב: בברהמ"ז נקטינן לחומרא דאורייתא היא וכו' ולא כב"ח.

ועיין לעיל במ"א סימן קס"ח סק"ד, שמוכח שגם באכל דבר שהוא ספק הלכה אם יצא נפת, ואכל מזה כדי שביעה, חייב לברך מספק ברהמ"ז. ומשום דין זה להך דאכל וספק אם בידך, הנ"ל בסימן קפ"ד ס"ד. וע"ש בסימן קס"ח בבבאורי הגר"א סק"ט שגם הוא סובר כן. וכעין זה כתב המ"א בסימן קע"ב סק"ג לענין ו' מינין דאם ידעו דאורייתא, והבאנו דבריו שם בברכת אליהו סק"ג. ובאמרי נועם בברכות לו א' כת' בסוגרים דבספק הלכה דינו כספק בידך ברהמ"ז וצריך לברך.

ועיין בפ"א סימן קצ"ד סק"ג שהביא מחלוקת במי שאינו יודע לברך כל הברכות, אם יברך הברכה שידוע, וסיים המ"א ובספק ברכות ראוי להחמיר. והיינו שלא יברך, וראה שם במחז"ש שבאבן העזר הקשה עליו, מהא דסימן קפ"ד — דספק ברהמ"ז דהוא דאורייתא צריך לברך מספק. ובאבן העזר הקשה רק מן דסימן קפ"ד, ומחמת קושיה זאת הכריע שיברך הברכה שידוע. והיה מקום לחלק בין אכל וספק בידך לבין ספק הלכה אם צריך לברך. אולם לפי מה שהבאנו בזה המ"א ברש סימן קצ"ו שגם בספק הלכה ס"ל למ"א שצריך לברך מספק, מפני שברהמ"ז דאורייתא, תחזור הקושיא למקומה, למה כתב המ"א שמספק לא יברך ברכה אחת מברהמ"ז שידוע. ברם, לדעת התוספת שבת בספר פלאים סימן קצ"ד סק"ג, גם לדעת המ"א צריך לברך מספק. ולדעתו הא דכתב המ"א ולא יברך מספק, היינו רק כשלא שבע, דאז חייב לברך ברהמ"ז הוא רק מדרבנן. והפמ"ג בסימן קצ"ד כ"א סק"ג תירץ על הקושיא מהך דסימן קפ"ד: ואע"פ דספק תורה לחומרא, לא שייך כאן. בשלמא אכל ואינו יודע אם בידך חזור ומברך כבסימן קפ"ד ס"ד דמתקן ודאי, משא"כ כאן דספק שמוא מעכבות וכו' לא שייך זה, עכ"ל.

ובשו"ע הגר"ז בסימן קצ"ד ס"ג — בדין יודע לברך רק ברכה אחת — כתב: וי"א שג' ברכות של ברהמ"ז אין מעכבות זה את זה. ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה. והיינו שיברך הברכה שידוע. ולכאורה יש סתירה לזה ממש בסימן קצ"ו ס"ג במחלוקת בענין אכל דבר איסור שספק ברכות להקל. אולם לדברינו הקודמים אפשר לתרץ ולומר, שרק בהך דסימן קצ"ד שהוא ודאי מחוייב בברהמ"ז, והספק בהלכה אם יברך הברכה שידוע או לא יברך, בזה אמרין שאין ספק הלכה מוציא מידי ודאי חיובו בברהמ"ז, ולכן יברך הברכה שידוע. משא"כ בהך דסימן קצ"ו דאכל דבר איסור, והספק הלכה הוא אם בדבר איסור צריך לברך או לא, בהך קאמר דספק ברכות להקל ולא יברך, מאחר שהספק הלכה הוא אם בכה"ג צריך בכלל לברך או לא.

באר הגולה

ל טור נסס ר' יוסף
והנרדכי והנחת מ"י
נפ"נ דשנת.
מ טור נסס חתיו
ה"ר יחיאל.
נ כל נ.

הנמים וחולי יש לחלק כי ניעלה ויצא יש זו הזכרת שנות ואין לאומרו לנטלה כן נראה
לי וכן נוהגין ל (טז) אם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של
ראש חדש ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר (יז) ואם שכח [גם]
של שבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב כולל ר"ח עם שבת ואומר שנתן
שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון (יח) ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר
לראש ברכת המזון ומזכיר של שבת ושל ראש חדש (יט) ויש מי שאומר שאם
שכח של שבת וראש חדש ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר שנתן
שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון וחזרתם בשל שבת ואינו חותם בשל
ראש חדש. ח מ (כ) סעודה שלישית בשבת דינה כראש חדש. ט נ ג' שאכלו

ביאורי הגר"א

אכל אינו מוכרח: (טז) אם חל כ"ו. לענין דלא
סני דלא אכיל ויחל לא נשגיל ר"ח. וי"ח וכנשיש
נפ"נ דשנת יוס הוא שנתחייב כ"ו. ונראה לליד לשם
דהכל חזרה ליכא כלל נר"ח ודמי לר"ח שחל נשנת
סס וכי"כ נהגינו דפ"נ דשנת: (יז) ואם שכח כ"ו.
עומיל: (יח) ואם פתח כ"ו. אפי' שכת של שנת

ברכת אליהו

דחזור לראש לכ"ע מוכיר של ר"ח דבכל ברכהמ"ז מוכיר
של ר"ח דומיא דיו"כ שהוא יום שנתחייב בד' תפלות.³
(יח) אפילו שכח של שבת לחזור, כמ"ש מ"א סק"יג הנ"ל
בסק"יז. דמאחר דשכח של שבת, כלא בירך דמי.
(יט) כיון דליכא חתימה בר"ח כלל, כנ"ל בסק"יד. ועיין
סימן רפ"ד ס"ב: אם חל ר"ח בשבת אין המפטיר מוכיר של
ר"ח כלל. והמקור לזה בשבת כד א כנ"ל בסק"ז. וכמ"ש:
שאיילמלא שבת אין נביא בר"ח. והו"ה כאן: אין חתימה
בר"ח. ושם בסימן רפ"ד איתא: וי"א שאעפ"י שאינו מוכיר
אותו בחתימה של ר"ח מזכירין אותו בתוך הברכה וכו' והמנהג
כסברה ראשונה ועכ"פ בחתימה דמפטיר לכ"ע אינו מוכיר
של ר"ח. ועיין ברא"ש דשבת שם פ"ב ס"ז [דדייק זאת
דהרי ערבית שחרית ומנחה אינו חותם בר"ח אפילו בר"ח
שחל בשבת דחותם בשבת אע"פ דבמוסף חותם בשניהם כש"כ
במפטיר בשבת ר"ח שאינו אלא בשביל שבת ובר"ח ליכא
מפטיר כלל דאינו חותם בר"ח ע"ש וא"כ הו"ה כאן כיון דבר"ח
ליכא חתימה אף בשבת ר"ח אינו חותם בר"ח מק"י דתפלת
ערבית שחרית ומנחה — ד"א. ועיין מ"א סק"יד. ומ"ש ע"ז
בדמשק אליעזר].

(כ) תופי בברכות מט ב ד"ה אי כפי כ"ו: וסעודה שלישית
של שבת היה מסופק ר"י דשמא אי בעי לא אכיל אלא תרגימא
כדפירש ר"ת כדאמרינן בסעודת סוכה מיהו בכתובות פרק
אע"פ (סד ב) חשיב גבי משרה אשתו ע"י שליש שלש
סעודות ג' משל שבת א"כ משמע דכולן שוות ועוד כיון
דילפינן ממן אלמא דשוות הן, עכ"ל. וספיקו להקל וא"צ
לחזור. ועי' סימן רצ"א ס"ה שהביא המחבר ב' שיטות
אם חייבים לאכול פת בסעודה שלישית. ועמ"ש ס"ק ט"ז,
ט"ז. ומ"ש כאן המחבר ש, סעודה שלישית בשבת דינה
כר"ח, היינו לפי ר"ת דמפרש שא"צ לחם לסעודה שלישית.

א: תאמר בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש כ"ו. והואיל
וחול המועד קרוי מקרא קדש, צריך לקדשו במאכל וכו'. אבל
אינו מוכרח. [דלא מוכח מכל הנ"ל רק דחייב לאכול ולשמוח
אבל אין מוכח דחייב לאכול פת דשמחה הוא בבשר ויין וי"ד
דסעודות דר"א איתא להדיא שם (לרבנן) אי בעי אכיל אי
בעי לא אכיל ע"ש בתוס' משא"כ יו"ט ושבת חייב לאכול
פת כמ"ש במ"א סק"ט — דמשק אליעזר].

(טז) אפי' דלא כנ"ל אכיל פת, מ"מ חיוב האכילה הוא
לא בשביל ר"ח. וי"ח — הובא בטור בשם ה"ר יחיאל —
דכיון דע"כ אכיל, אפילו טעה בשל ר"ח מחזירין אותו. וכמ"ש
בפ"ג דשבת כד ב: יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל
נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בארבע
תפלות. [אף דתפלת נעילה לא בא רק בשביל יו"כ וה"נ
באכילה דשבת ור"ח כיון שנתחייב לאכול מחמת שבת
ונתחייב בחיוב הזכרת שבת ה"נ נתחייב בר"ח גם לענין
חזרה — ד"א]. ונראה דלא דמי לשם [דהתם עכ"פ בשבת
נתחייב בג' תפלות להזכיר להכי גם בתפלה רביעית שחייב
מחמת יו"כ ג"כ חייב להזכיר של שבת. משא"כ לענין חזרה
— ד"א] דהכא חזרה ליכא כלל בר"ח. [דבר"ח דעלמא לא
מצינו להחזיר, בזה גם בשבת לא נתחייב להחזיר מחמת ר"ח —
ד"א]. ודמי לר"ח שחל בשבת דאמרינן שם עמוד א: ר"ח שחל
להיות בשבת המפטיר נבניא בשבת א"צ להזכיר של ר"ח
שאיילמלא שבת אין נביא בר"ח. וי"כ בהגהות מרדכי דפ"ב
דשבת סימן תנ"ה [בשם ר"א. ובדפוס ישן: בשם ר"ת. ועמ"א
סק"יב ובט"ז סק"ה ובפרישה סק"יז].

(יז) עמ"א סק"יז וז"ל: מלשון זה משמע אפילו שכח של
שבת לחזור אפ"ה צריך ג"כ לכלול ר"ח עם שבת ובטור כתב אם
שכח גם של שבת כ"ו משמע דאם שכח של שבת לחזור אינו
מוכיר ר"ח בברכה והכי מסתבר מיהו כשפתח בהטוב והמטיב

ואם שכח גם של שבת. ובמשנה ברורה סק"ט כתב: כצ"ל
וכן הגירסא בשו"ע של עולת תמיד.

3 דברי המ"א מיוסדים עפ"י הגירסא בשו"ע: ואם שכח של
שבת. אולם בשו"ע שבפנינו ניתוספה מלת "גם", והגירסא היא:

באר הגולה

ס"ח נשם התוס'.
א טור והר"ל.
ב נרכות מ"ט.
ג שם מ"ו.
א פסחים ק"ג וכמר
זוטרל.

בשבתות ויו"ט ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש ברכת המזון יברך כל אחד בפני עצמו כי מידי זימון כבר יצאו. י ס (כא) היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בברכת המזון דאוליגן בתר התחלת הסעודה והוא הדין לראש חדש ופורים וחנוכה.

קפט נוסח ברכה רביעית ודיניה. ובו ב' סעיפים

א א ברכה רביעית (א) לא יאמר תתברך (ב) ולא יאמר בה החי כי אם בכית האבל ב ואומר בה ג' מלכיות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו כו' המלך הטוב (ג) וג' המכות הוא המיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו ושלשה גמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו. ב ג בכית האבל אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו' (ועיין צ"ד סימן שע"ט).

קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניה. ובו ה' סעיפים

א א (א) אחר שסיים ברכת המזון מברך בורא פרי הגפן (ב) ויטעום המברך

ביאורי הגר"א

נמה שנויים כלילה ועיס תרליה ס"ג:
קפט (א) לא כו'. שהרי כבר אמר ברוך כו' צ"י:
(ב) ולא כו'. כמ"ש נס"ס: (ג) וג' כו'. רמ"ש שם
נשם המדרש ותוס' נע"פ ק"ד צ' ד"ה הטוב:
קצ (א) אחר כו'. מתני' פ"ה וכצ"ה ועצ"ה:

כשאר סעודת שבת: (כא) היה כו'. ירושלמי והבילו
הרמ"ש נפ"ח דיומא סס"ב אחי דלמא דר' הלל הוה
סייר גולתא דרב אל"ל כי תחזי כו' מחלפה שיטתיה
דרב כו' א"ר ונתני מדרב היה מחריך גלגולתא סגול
היה ונניע כו' אלמא כיון שהתחיל ביום לא איכפת ליה

ברכת אליהו

ומשכה עד הלילה אומר על הנסים דבתר תחלת סעודה
אוליגן ויש מי שאומר שאין לאמרו ונזהגין כסברא ראשונה.
ועמ"ש בס"ק י"ג. [בדברי רבינו בסימן תרצ"ה סק"י
מבואר הראיה ביותר דראיה מירושלמי הוא מיה"כ שחל
בשבת דאיתא בשבת כ"ד דמוכירין ותותמין גם של שבת
בנעילה וזה קשה לרב דהיה מסיים כלילה גזי תפלת נעילה
היא בלילה אבל איך הזכיר של שבת בלילה ש"מ דאוליגן
בתר התחלת התפלה שהיה ביום בשבת ע"ש וכאן קיצר
רבינו וסמך על סימן תרצ"ה — דמשק אליעזר].

קפט (א) שהרי כבר אמר ברוך כו' — כ"י. [והוסף:
וכ"כ הר"ד אבודרהם ז"ל].

(ב) כמ"ש בפ"ב שבבית האבל אומרים,, החי".
(ג) רא"ש בברכות פ"ז סכ"ב בשם המדרש, ותוס' בע"פ
פסחים קד ב ד"ה הטוב והמטיב: דר"ת פירש שצריך לומר ג'
גמולות ג' הטבות כמו ג' מלכיות וכו'.

קצ (א) מתני' בברכות פ"ה גא ב וכצ"ה. דתנן התם:
בא להן יין אחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס ב"ש
אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על המזון וכו"ה אומרים
מברך על המזון ואח"כ מברך על היין. ועפ"ה סק"א שציין:
פסחים ק"ג [ב] וכמר זוטר. וכ"כ הב"י. ור"ל שאפילו
אם כבר ברך על היין בתוך הסעודה, צריך לברך בורא פרי

אבל אותן המצריכין לחם לפעודה שלישית דינה כשאר סעודת
שבת, ותוור. [ושם סימן רצ"א מסיק המחבר וסברא ראשונה
עיקר שצריך לעשותה בפת ולפ"ז ה' לו לפסוק ג"כ דדינו
כשאר סעודות רק משום חשש ברכה לבטלה סתם כאן שלא
לחזור וא"כ נראה דאם שכח בסעודה שלישית שיחמיר על עצמו
ליטול ידיו ולאכול עוד פת ולברך ברהמ"ז לצאת י"ח
מברהמ"ז דמעיקרו — ד"א. ועמ"א סקט"ז וביאור הלכה
ד"ה בשבת דינה כר"ח].

(כא) ירושלמי בברכות פ"ד ה"א ובתענית פ"ד ה"א —
והביאו הרא"ש בפ"ח דיומא סס"ב — וז"ל: אחי דאימא
דרי אדא הוה סייר גולתא דרב ביום צומא רבא (היה משמר
טליתו דרב ביה"כ — קרבן העדה) א"ל כי תחזי שמשא בריש
דקלא הב לי גולתאי דליצלי נעילת שערים (תן לי טלית כדי
להתפלל בו תפלת נעילה — קרבן העדה) מחלפה שיטתיה
דרב תמן הוא אומר נעילת שערי שמים (דהוא כלילה —
ד"א) והכא אומר בנעילת שערי היכל מדצלי בעוד היום אמר
רב מתנה מדרב הוה מאריך בצלותא סגיא (הרבה — קרבן
העדה) ה' מניע סמוך לנעילת שערי שמים (פירוש תפלתו
היתה נמשכת עד נעילת שערי שמים — רא"ש). אלמא
כיון שהתחיל ביום לא איכפת ליה כמה שמפסיים כלילה.
ועיין סימן תרצ"ה ס"ג: ואם התחיל סעודתו (בפורים) ביום

באר הגולה

ב כדן הכולל ומולד
הלויים וחלויים
לעיל נס' קס"ז.
ג פסחים שס.
ד טור גסס ר"י
נחום' נסוכה כ"ו
וניחול ע"ט ורמ"א
(נפ"ו) [גפ"]
נזרכות.
ה טור.
ו טור נס' רע"א.

(ואם הפסיק בין הנזכרה לטעימה ע"ל סימן ער"ל סעיף ט"ו) ב (ג) ואחר כך יטעמו האחרים אם כולם זקוקים לכוס (ד) אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבידים לא יטעמו עד שיטעום הוא אבל אם אינם זקוקים לכוסו יכולים לטעום קודם שיטעום הוא א"צ המברך לשפוך מכוסו לכוס המסובין אלא אם כן כוס המסובין פגום. (וע"ל סימן קפ"ג וסוף סימן ער"ל). ב ג אחר ששתה כוס של ברכת המזון יברך ברכה אחת מעין שלש. ג ד (ה) שיעור שתיית יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק אם די בכזית או ברביעית ה לכך יזהר לשתות או פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק והכא אי אפשר לשתות פחות מכזית (ו) דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו (ז) שהוא רוב רביעית הלכך ישתה רביעית שלם. ד ו (ח) אם המברך אינו רוצה לטעום יטעום אחד מהמסובין כשיעור ואין שתיית שנים מצטרפת ומכל מקום

ביאורי הגר"א

נזרכות ל"ז א' ד"ה נתן ולשת לר"ג כ"ו ועתים ק"ה
ז' ד"ה ש"מ זרכה כ"ו: (ה) שיעור כ"ו. ענה"ג וע"ש:
(ו) דכ"ד כ"ו. כח"ש נע"מ נקידוש וה"ה לכ"ד שטעון
כוס: (ז) שהוא כ"ו. עתים שס ד"ה חס טעם כ"ו:
(ח) אם המברך כ"ו. ע"י רע"א חש"ש:

(ב) ויטעום המברך כ"ו. שס נ"ב א': (ג) ואח"כ
כ"ו. עתים נפסחים ק"ו א' ד"ה דהוה כ"ו:
(ד) אחד כ"ו. ללא כה"ג והכ"ו הרמ"ש נפ"ו נזרכות
ס"ז ונ"י ע"פ ס"י וחלק עליו וסו"מ כי שט"ס הוא
ננה"ג ועי' רש"ש שס ק"ג ז' סד"ה חסור ונה"ג כ"ו
ונראה אף לנירסת הרמ"ש י"ל דקשה לו קושיית תוס'

ברכת אליהו

ש"ר"ג סובר שעל שבעת המינים מברך לאחר' שלש ברכות.
והקשו התוס': וא"ת לר"ג דאמר ג' ברכות שלמות וס"ל
דמומנים על ז' המינים אי ס"ל דברכה טעונה כוס א"כ יזמנו
וא"כ יזמנו לעולם. ולהג"ל לא קשה קושיא זו דעל כוס
שאחר בהמ"ז א"צ לברך אחריו. ועתים נפסחים ק"ה ב' ד"ה
ש"מ ברכה כ"ו ש"כ. שגם שם הקשו הקוש"א הג"ל, וכתבו:
ולה"ג שאין לברך על הגפן אחר ברכת המזון אתי נמי שפיר.
[וראה בדמשק אליעזר שפירש כוונת רבנו בדרך אחרת קצת,
ודבריו לא נראים לי].

(ה) עכ"ה"ג סק"ד וע"ש.¹

(ו) כח"ש נע"מ פסחים ק"ו א' בקידוש: המקדש וטעם מלא
לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא. [וכמ"ש"ל סימן רע"א ס"ג].
וה"ה לכל דבר שטעון כוס.

(ז) עתים פסחים ק"ו א' ד"ה אם טעם כ"ו, וז"ל: ונראה
שהוא רוב רביעית דאמרינן לקמן והוא דשטה רובא דכסא
דוקא לאדם בינוני אבל לעזוג מלך הבשן בעי טפי. [ועמ"א
סק"ה. וע"ל סימן רע"א ס"ג ושם במ"א סק"ט ובביאורי
הגר"א סק"ב].

(ח) עיין סימן רע"א סעיף יד, שמוכא דין זה לענין קידוש.
ועיין מ"ש"ל בביאורי הגר"א המקורות לזה.

ואח"כ הביא שהר"י נסתפק אי סגי בכזית או בעינן ביצה. וסיים:
הלכך טוב ליהרר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן
הספק. והטור כתב: היה ר"י מסתפק אם הוא בכזית או ברביעית.
ובכ"ז הביא תשובת הרא"ש כלל ד' שיש ספק אם הוא בכזית
או ברביעית. והב"י בסימן ר"י כתב שצ"ל שהרא"ש סובר דשיעור
רביעית שזה לכביצה. וראה מ"ש בחידושי הגהות אות א. וראה
עוד במעדני יו"ט שעל הרא"ש שם אות מ ובדברי חמודות אות
פא ובפרישה בסימן זה אות ד' ובדרישה אות א'.

הגפן, אחר שסיים ברכה"ג. וזה כמר זוטרא. דאיתא שם:
ומר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא בתרא רב אשי בריך
אכסא קמא ותו לא בריך וכו'.

(ב) בברכות נב א': המברך צריך שיטעום.

(ג) עתים נפסחים ק"ו א' ד"ה (ד) הוה כ"ו. והסיקו שם בשם
הירושלמי שאם אין כוס לפני האחרים לא יטעמו לפני המברך,
ואם הי' כוס לפני כא"א ראשאים לטעום קודם. [וכמ"ש"ל סימן
רע"א סט"ו לענין קידוש, וכמ"ש"ל בסקמ"א, וכמ"ש"ל סימן
קס"ז סט"ו לענין בציצת הפת וכמ"ש בסקנ"ג].

(ד) [בדפוס השו"ע צויין ס"ק זה על, "אחד" בס"א. וזו
ט"ס, וצ"ל — על, "אחר" בסעיף ב']. ולא כה"ג בברכות מה ב
והביאו הרא"ש בפ"ו דברכות סכ"ז ובפ"י ע"פ פסחים פ"י
ס"י, וחלק עליו, וכתב בפסחים שם: ודבר תימה הוא ושמה
חשבו כבא מתמת הסעודה אע"פ שהפסיק בבהמ"ז והעולם לא
נהגו כן. וסמ"ג עשה כ"ז כתב שמה"ס הוא בבה"ג. ועיין רשב"ם
שם ק"ג ב' סד"ה אסור, וז"ל: ובה"ג נמי כתב דלא בעי
לברוכי ברכת היין לאחריו עד אחר ברהמ"ז. הרי שגם הוא
מביא מבה"ג שרק על היין ששתה לפני בהמ"ז א"צ לברך
אחריו. אבל על מה ששתה לאחר בהמ"ז גם לבה"ג צריך
לברך אחריו. ונראה אף לנירסת הרא"ש בבה"ג, י"ל דקשה
לו קשייתא תופ' בברכות לז א' ד"ה נתן. דאיתא שם בגמ'

1 בבאר הגולה סק"ד כתב: טור בשם ר"י בתוס' בסוכה כ"ו
[ב ד"ה לא] וביומא ע"ס [א ד"ה לא] ורא"ש בפ"ו דברכות [סימן
כ"ד]. ועיין בתוס' שם ושם שהביאו ונסתפק ר"י אי סגי בכזית
בשתיה כמו באכילה או שמא כיון דוריש ר"מ "ושבעת" זו שתיה
בעי כביצה כדוריש ר' יהודה ואכלת ושבעת אין שביעה פחות
מכביצה או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה.
ועיין ברא"ש שם שכתב דנראה דצריך לברך על היין לאחריו
אפי' שתה פחות ממלא לוגמיו (ול"ד ליה"כ דבעינן מלא לוגמיו).

באר הגולה

ז' חנוכה' כפ"ח דפסח.
א נרכות ט"ו.
ב הנהות מ"י.

מצוה מן המוכרח שימעמו כולם (וע"ל סימן ער"א סעיף י"ד). ה' ז' (ט) כשמסובין בסעודה גדולה ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של ברכת המזון כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לברך בורא פרי הגפן (וע"ל סי' קע"ד סעיף ה' נהנ"ה).

קצא אם הפועלים מחויבים לברך. ובו ג' סעיפים

א א פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית (א) מקצריין בברכת המזון כדי שלא לבטל מלאכתו בעל הבית כיצד ברכה ראשונה כתקנה ושניה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב כלל במה דברים אמורים כשנוטלין שכר על מלאכתן מלבד הסעודה אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל ד' ברכות כתקנן וכן אם בעל הבית מוסב עמחם אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד' ברכות. ב ב האידנא לעולם מברכים (ב) כל ארבע ברכות שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי

ביאורי הגר"א

וכ"כ הרש"א ז"ל נשם הנלווים ולע"פ שהר"ש נפ"ו סע"ז כי ול"ן מנצחין לפניו נמשך אחר תוס' דיומא ע"ט וסוכה כ"ו שכן ג"י תוס': (ב) כל ד' כ"ו. רי"ף ור"ש וכו' צריך שם וכן נסיפא נצטע"נ מוסב כ"ו ש"ס:

(ט) כשמסובין כ"ו. פסחים ק"ג ח' ועתירם שם ד"ה לא כ"ו לכך נראה כ"ו:

קצא (א) מקצריין כ"ו. אצל נצרכת המונו"ל לא הזכיר כ"ו. הרי"ף ור"ש ומנצחין לפניו וכו' נחוספתא

ברכת אליהו

בעושיין בשכרן אבל עושיין בסעודתן או שהיה בעל הבית מוסב עמחן מברכין כתקנה. זו הגירסא שבפנינו. ולפי"ז יוצא שגם ברכת המוציא אינם מברכים. אבל המחבר הזכיר רק בענין ברהמ"ז ובברכת המוציא לא הזכיר. וזה כ"ו. הרי"ף ור"ש שם ס"ד ומברכין לפניו. וכו' בתוספתא¹. וכ"כ הרשב"א שם בשם הנאונים. ואע"פ שהר"ש בפ"ו פמ"ז כ"ו דהפועלים אוכלים פתן ואין מברכין לפניו. היינו משום שהוא נמשך אחר תוס' דיומא ע"ט א ד"ה ולא ברך אחריו ופוסק כ"ו ב ד"ה ולא. שכן ג"י תוס' בברכות טז הנ"ל: ואין מברכין לפניו. אבל הרא"ש בברכות פ"ב הנ"ל סובר שמברך לפניו, וכן גרס שם בגמ'.
(ב) רי"ף ור"ש וכו' כידושלמי שם וכן נסיפא בבבא' ב מוסב כ"ו שם וס'.

(ט) בפסחים ק"ג א איתא כי הוינן ביה ריש גלותא הכי עבדינן (שהיו מברכים בפה"ג על כוס ברהמ"ז) א"ל תיגה בי ריש גלותא וכו' דספק מייתי לן ספק לא מייתי לן וכו'. ותיין תוס' שם ד"ה לא כ"ו. וז"ל: ל"כ נראה לפרש שלא היו מברכין תוך הסעודה כי היו יודעים שהיה להם יין כל צורכן אבל בברהמ"ז לא היה כוס כי אם למברך והיו מסתפקים אם יגיע להם לשתות ממנו. [וע"ל סי' קע"ד ס"ק ט', י'. וראה בחידושי הגהות שעל הטור אות א'].

קצא (א) ברכות טז א: הפועלים שהיו עושיין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן ואין מברכין לפניו (שאינה מן התורה — רש"י) אבל מברכים לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתקנה שניה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים

ומ"ש המחבר. כל ד' ברכות, כ"ה ברי"ף שם וברא"ש שם פ"ב ס"ד. ומ' שגורס בגמ' שם: כתקנה ד'. ודברי הרי"ף והרא"ש מוסבים הן על עושים בסעודתן והן על הסיפא כשבטע"ב מוסב. וכ"ה בירושלמי שם פ"ב הלכה ה': אבל אם היו עושיין עמו בסעודתן או שהיה בעה"ב אוכל עמחן הרי אלו מברכין ד' ברכות. ובתוספתא שם פ"ה סכ"ה איתא: הרי אלו מברכין כתקנן ארבעה דברים שבין ב"ש לב"ה בסעודה וכו'. ובדפוסים שבפנינו יש נקודותיים אחרי המלה "כתקנן", והמלה ארבעה קאי אדלקמיה: ארבעה דברים שבין ב"ש לב"ה בסעודה. וכנראה שלכן לא ציין רבנו לתוספתא זו. ובמעדני יו"ט שעל הרא"ש שם אות ר' כתב: דמלי ארבעה קאי אדלעיל ולא לקמיה אדברים שבין ב"ש כ"ו דטפי מדי הן ובפ"ח תנו רבנן דברים שבין כ"ו. וכעין זה הביא בנוסחאות כ"י שעל התוספתא שם בשם הר"ש.

1 רבנו לא ציין מקום התוספתא. והרשב"א בברכות שם כתב שכ"ה בתוספתא. ובהגהות הגר"א בברכות שם כת' בסוגרים כ"כ הרשב"א אבל ליתא בתוספתא שלנו. וראה בד"א.

2 בדפוסים השו"ע צוין ס"ק זה על סעיף ב'. וזו ט"ס. וצ"ל על הא דאיתא בסעיף א' שאם אין נוטלין שכר אלא סעודה שאוכלים לבד מברכין "כל ד' ברכות" — ד"א. ובסק"א הבאנו לשון הגמ' בברכות טז א דבעושיין בסעודתן "מברכין כתיקונה", וליחא שם שמברכים כל ארבע ברכות. [ואפשר לפרש האי כתיקונה דקאי על ברכת הארץ ובונה ירושלים דבעושיין בשכרן כוללן יחד אבל בעושיין בסעודתן אומר אלו הברכות כתיקונן. אמנם מברכת הטוב לא נזכר, ואפשר דכיון דהטה"מ לאו דאורייתא אין מברכים אף העושים בסעודתן — ד"א].

שוכרים פועלים שיברכו כל ד' ברכות כתקנם. ג אסור לעשות מלאכה באר הגולה בעודו מברך (וכן הוא לעיל סוף סימן קפ"ג).

קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה. ובו ב' סעיפים

א א היו מסובין ג' חייבים בזימון שאומר אחד מהם (א) נברך שאכלנו משלו והם עונים ואומרים (ב) ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ב (ג) והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו' ג (ד) ואם הם ד' יכול לומר ברכו שאכלנו משלו ד אבל יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מן הכלל ה (ה) ואם הם ו' צריך להזכיר את השם שאומר נברך אלהינו וכו' ו (ו) והם עונים ואומרים ברוך אלהינו וכו' ז (ז) ואין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד ז (ח) ובין שיהיו עשרה או מאה או אלף או רבוא כך הם מברכים ח וכל המשנה מזה הנוסח כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו או שאומר למי שאכלנו משלו או שאומר במקום ובטובו מטובו או במקום חיינו אומר חיים הרי זה בור וכשהם ו' כיון שמזכירים את השם יכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו. ב ס אם מעה המזון בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו אין יכולים לחזור אבל אם עדיין לא ענו אחריו (ט) יחזור ויזמן בשם.

ביאורי הגר"א

קצב (א) נברך כו. י ח: (ב) ברוך כו ובטובו כו. ס: (ג) והוא כו. (ו"ז) [מ"ן] מ' ועתו"ס שם ד"ה להיכן כו ע"כ ל"ל כו וכן פ"י הרי"ף וש"פ: (ד) ואם הם כו אבל כו. ווי"ט מ': (ה) ואם כו. וי"ט מ': (ו) והם כו. וכתב"י שם כענין כו:

ברכת אליהו

אף ברכו ומ"מ נברך עדיף (אף ברכו שפיר דמי ומיהו טוב לו להיות בכלל המברכים — רש"י).

(ה) בברכות מט ב תנן: בעשרה אומר נברך אֵילֵקִינוּ. (ו) מתניתין ברכות מט ב: ברכו אומר נברך לה' אֵילֵקִינוּ וכו' כענין שהוא מברך כך עונים אחריו ברוך ה' אֵילֵקִינוּ וכו'. והו"ה כענין שהוא אומר נברך אֵילֵקִינוּ וכו', הם עונים ואומרים ברוך אֵילֵקִינוּ וכו'."

(ז) תוס' ברכות מט ב ד"ה נברך כו: נברך אֵילֵקִינוּ גרסינן ולא גרסינן נברך לאֵילֵקִינוּ בלמ"ד דדוקא גבי שיר הודאה כתיב למ"ד כמו שירו לה' הודו לה' גדלו לה' אבל גבי ברכה לא מציינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם. [ועב"י וב"ח וט"ז סק"ב].

(ח) בבאה"ג סק"ז ציין למשנה ברכות מט [ב]. ושם במשנה יש מחלוקת בזה. ריה"ג סובר לפי רוב הקהל הם מברכין. ור"ע סובר שאין חילוק בין רבים למעטים. ובגמ' נ א: אמר רבא הלכה כר"ע.

(ט) דאין זה כמו שכיר כיון שלא ענו עדיין, לכן יחזור ויברך בשם. משא"כ ברישא כשענו ולא הזכירו אֵילֵקִינוּ, ובריעבד יוצאין בזימון בלא שם. [וראיה לזה ממ"ש בס"י קצ"ג ס"א דעשרה רשאי ליחלץ על ג' ג' בשעת הדחק או לדבר מצוה ש"מ דברכה בשם לא מעכב — ד"א].

קצב (א) בבאה"ג סק"א ציין על התחלת הסימן לברכות מ"ה [א]. וזה על עיקר הדין ששלשה חייבים בזימון. ומ"ש המחבר שאומר אחד מהם, "נברך וכו'", זה מחזק שם נ א. [ואיתא שם: נברך שאכלנו משלו הרי זה ת"ח — ד"א. וע"ל סק"ד].

(ב) ברכות נ א: תניא רבי אומר ובטובו הרי זה ת"ח אמר רבי יוחנן ברוך שאכלנו משלו הרי זה ת"ח.

(ג) ברכות מו ב: להיכן הוא חוזר רב וביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק. ורש"י פ"י דקאי לאחד דפסיק לשנים וממתין לאחרים עד הון והיכן חוזר לאחר סעודתו. ועתו"ס שם ד"ה להיכן כו שתמחה על פירוש רש"י. וסיימו: ע"כ צ"ל דקאי אהא דאמרינן לעיל דהמברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חוזר המברך לאחר שיענו המסובין חוזר לראש שהמברך חוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא. וכן פיר' הרי"ף וש"פ.

(ד) תנן בברכות מט ב: בשלושה והוא אומר ברכו. ובגמ' שם: אמר שמואל אל יוציא אדם א"ע מן הכלל. ומקשה הגמ' מהא דתנן בג' והוא אומר ברכו. ומסיקה הגמ' שם נ א: אימא

- ג ירושלמי שם.
- א ברכות מ"ה.
- ב שם לפי הרי"ף.
- ג שם מ"ט.
- ד שם.
- ה שם.
- ו שם בתוספות.
- ז שם נחשנה.
- ח שם ל'.
- ט ארזות חיים.

קצג אם מצטרפין לזמון אם לאו. ובו ו' סעיפים

באר הגולה

א ברכות מ"ה לפי
התוספות ורמ"ס
ורש"ס והמורכבי
ור"י.
ב שם גמרא.
ג תוס' והרמ"ס ור'
יוס' והמורכבי.
ד מורכבי נסמך ר"ח.
ה טור.
ו שם גמרא.
ז הרמ"ס שם
מחשבות הגמרא
ומההיא דחולין ק"ו.
ח שם ברכות.
ט הגהות מ"ח פ"ה
מההיא דברכות ל'.

א א (א) שנים שאכלו (ב) אע"פ שבברכת המוציא פוטר אחד את חבריו מצוה לחלק שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו ב כמה דברים אמורים כשהיו שניהם יודעים לברך ברכת המזון אבל (ג) אם אחד יודע והשני אינו יודע מברך היודע ויוצא השני ג אם מבין לשון הקדש אלא שאינו יודע לברך ד (ד) וצריך לכונן מלה במלה לכל מה שיאמר. הנה: (ה) ולריך המנדר שיכוין להוילוח (מורכבי ריש פ' נ' שאכלו וצ"י נסמך סו"ג) ה אבל אם אינו מבין יוצא בשמיעה ו (ו) אבל ג' שאכלו אינם רשאים ליחלק (ז) ושנים שאכלו ז מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון ה (ח) וכן ארבעה או חמשה אסור להם ליחלק שכולם נתחייבו בזימון ששה נחלקים כיון שישאר זימון לכל חבורה עד עשרה ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים כיון שנתחייבו ס בחזרת השם. (הנה: (ט) דאז יכולים לחלק אם ירצו ונ"ל דה"ה נסמך אין מחוייבים לחלק רק אם ירצו נחלקים)

ביאורי הגר"א

קצג (א) שנים כו. מ"ה ז': (ב) אע"פ כו. עתים שם ח' ד"ה אם כו. (ג) אם כו. אבל כו. עיין תוס' שם סד"ה שאני כו. (ד) וצריך כו. וכמ"ס נמילה שזעה מתמנעם לא ילא ועס' תר"ל סי"ז:

(ה) וצריך כו. כמ"ס ספ"ג דר"ה כט א: ביחיד לא יצא עד שיתכון שומע ומשמע [וע"ל סימן ס' סעיף ד' ומש"ש].
(ו) בבאה"ג סק"ו ציין לגמ' דברכות, וזה לא בדקדוק, דאמנם כן איתא בגמ' שם מה א, אבל עצם הדין — שג' שאכלו חייבים בזימון — הוא במתני' שם מה א: ג' שאכלו כאחת חייבים לזמן, והדין של „ג' שאכלו אינן רשאים ליחלק", הוא במתני' שם ז א: ג' שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק. [וע"ל סק"ח].

(ז) ממש בברכות מה א: תא שמע השמש שהיה משמש על השנים הרי זה אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות (דניחא להו דמיתיה להו לידי זימון — רש"י) היה משמש על השלושה הרי זה אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות. וכתב הרא"ש שם פ"ו ס"ג: מכאן משמע שמצוה לחזור אחר שלושה כל מה שיכולין משום ברכת זימון בדברוב עם בדרת מלך. והרא"ש כ' שכן משמע גמ' בחולין קו א. דאיתא שם: אמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי אייתו לקמיהו כלכלה דפירי ואכלו ולא משו ידיהו ולא יתבו לי מידי (שלא חשו לצרפני עמהם לזימון — רש"י) וברוך חד חד לחודיה. וקאמר שם בגמ' ד„ש"ס אין מוזמנין על הפירות." וכ' הרא"ש שם דמוכח מכאן, דאם מוזמנין על הפירות היו נותנים לו כדי שיברכו בשלושה".

(ח, ט) מתני' בברכות ז א: ג' שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק וכן ד' וכן חמשה ו' נחלקין עד עשרה ועשרה אין נחלקין עד כ'. ובירוש' שם ד"ה עד עשרה כתב: אבל עשרה אין נחלקים דאחיבבו להו בזימון הזכרת השם עד שיהיו עשרים ואז יחלקו אם ירצו לשתי חבורות. [הרי דאין חובה ליחלק בכ' — ד"א, ועיין ד"מ סק"ב וט"ו סק"ג ובשעה"צ סק"י].

ברכת אליהו

קצג (א) בבאה"ג סק"א ציין ע"ז ברכות מ"ה לפי' תוס' וכי, וזה לא בדקדוק. כי עצם הדין שבברהמ"ו מצוה ליחלק, זו גמ' שם עמוד ב: אמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק. ופי' התוס' המוזכר בבאה"ג, הוא בענין ברכת המוציא, כמש"ל בסק"ב.

(ב) עתים ברכות מה א ד"ה אם רצו לזמן אין מוזמנין: פירש"י וכן לענין המוציא ושאר ברכות אין האחד מברך להוציא וברך לגבי הא דאמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון וכי' ולא נהירא וכי' ע"כ נ"ל דבברכה ראשונה מוציאין זה את זה שנים לכי"ע והטעם הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא וברך אבל בברכה של סוף סעודה שמסתלקין זה מזה צריך לברך כל אחד לעצמו ויש מתרצים דיש חילוק בין ברכת המוציא דלא הויא כי אם דרבנן ע"כ מוציאין זה את זה אבל בברהמ"ו שהיא מדאורייתא לשם החמירו. [ועיין בט"ו סק"א ולעיל סימן קס"ז ס"א ומש"ש ובביאורי הגר"א ס"ק ל"ג ולהלן סימן רי"ג ס"א ומש"ש, ובעינים למשפט בברכות מה ב].

(ג) עתים ברכות מה ב סד"ה שאני התם דאיכא דעות: ונשים צריך עיון אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים מאחר שאין מבינות ויש מביאין ראיה שיוצאות מדאמר לקמן סופר מברך ובור יוצא מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בברהמ"ו שלנו מיהו יש לדחות אותה ראיה דשאני בור שמבין בלשון הקודש ויודע קצת מאי קאמר אבל אינו יודע לברך אבל נשים שאינן מבינות כלל מצי למימר דלא נפקי וכו'.

(ד) וכמ"ס בענין מגילה, שמעה מתמנעם לא יצא. ועס' תר"צ סי"ב דכן נפסק להלכה. וכמ"ס ס"ק כ"ו בשם הירושלמי דהטעם הוא דלא התכוון.

באר הגולה

י זרכות טס.

כ הרל"ט טס.

ל הרל"ט טס ורנינו

ירוסס.

(י) ומצוה לחזור אחר עשרה י ומיהו אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת זימון מפי המברך ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית כ (יא) וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת זימון (יב) שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך. ב ל (יג) אפילו לא הוקבעו מתחלה כולם לאכול יחד אלא שהשנים קבעו ואח"כ בא השלישי וקבע עמהם או שאחד קבע תחלה ואח"כ קבעו השנים עמו אינם רשאים ליחלק (יד) כיון שהם קבועים יחד בגמר

ביאורי הגר"א

שי"ל כח"ס נהגיה ונו"ח כ"י הרל"ט לא ס"ל זה כח"ס טס: (יד) כיון כ"י ומ"מ כ"י. כח"ס ח"ס ישנו לאכול כ"י ורמיהו עשרה כ"י ונזהמ"ז איירי כח"ס תוס' טס וכ"ה צירושלמי והצילו תוס' טס מ"ה א"י

יכולין כ"י. רש"י טס: (י) ומצוה כ"י. טס קס ר' חמל כ"י וה"ה לידן נעשרה: (יא) וזה טוב כ"י. הרל"ט וכ"כ רש"י טס: (יב) שהרי כ"י. עס"י קל"ה סיג: (יג) אפי' כ"י. ח"ס א"י רב ושמואל כ"י ולף

ברכת אליהו

(יד) כח"ס בברכות טב א במשנה: ישבו לאכול [בפנינו: היו יושבין] כל אחד ואחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולם. ובגמ' שם עמוד ב': הסבו אין לא הסבו לא ורמיהו עשרה שהיו הולכים בדרך אע"פ שכולם אוכלים מכבר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכבר אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסבו אמר רב נחמן בר יצחק כגון דאמרו גיזיל וגיזיל לחמא בדרך פלן. ובברהמ"ז ג"כ איירי, כח"ס תוס' שם בעמוד א' בד"ה הסבו אחד מברך לכולן, ושם בעמוד ב' ד"ה עשרה בני אדם וכו', דמתני' מיירי בין בברכת המוציא ובין בברכת המזון, כדמשמע מתוך הברייתא דעשרה בני אדם וכו' הג"ל. הרי דגם בברהמ"ז בעינן הסיבה — שזה מראה על קביעות בזמנם. וע"ל סימן קס"ו סי"א ומש"ש. וד"ש המחבר: כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה. ופ"ה בירושלמי שם ריש פ"ז, והביאו תוס' שם מה א ד"ה שלשה שאכלו כאחת, ודברי הירושלמי מובאים להלן בס"ק י"ח. וד"ל התוס' שם: בירושלמי פריך הכא את אמרת אין רשאין ליחלק והכא את אמרת חייבים לזמן וכו' ול"נ דהכי פריך הכא את אמרת דאין רשאין ליחלק דמשמע אם גמרו אכילתו יחד אינן רשאין ליחלק אבל האחר רשאי לגמור סעודתו ולברך קודם חברו וחייבין לזמן משמע דחובת זימון עליהם ואינן רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה ומשני שמואל כאן בתחלה כאן בסוף איזהו בתחלה ואיזהו בסוף פליגי בה תרי אמוראי חד אמר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף אחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה נתנו דעתם לאכול זהו בסוף. [ובספרי חידושי וביאורי רבנו הגר"א (ירושלים תשל"ג) כתב: ומ"ש התוס' נתנו דעתן לאכול זהו בסוף הוא ט"ס וצ"ל גמרו לאכול זהו בסוף]. והמשך לשון התוס': ור"א תופס דרך ראשון עיקר ה"פ נתנו דעתם לאכול כלומר שהתחילו מתחלה לאכול ביחד זהו בתחלה או ודאי חובת זימון עליהם אכלו כזית זהו בסוף כלומר אם האחד התחיל קודם חברו בכזית או ודאי אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן אבל רשאין לגמור זה בלא זה ולברך, עכ"ל. [ומפרש רבנו מ"ש המחבר כיון שהן קבועין יחד

(י) בברכות נ א: רבינא ורב חמא בי בוזי אקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל רבינא לא צריכת הכי אמר רבא הלכה כר"ע. [דעל מאה אומר כבי עשרה חלא כר"י דאמר על מאה ה' אלוקינן הרי דמשום דהוי ס"ל דעל מאה הוי יתרון מעשרה להוסיף ה' חזי מהדר על מאה — ד"א]. וה"ה לידן בעשרה [דיש יתרון בעשרה דמוסיף אלוקינן יש ג"כ להדר ע"ז — ד"א].

(יא) בברכות נ א: אמר רבא כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא מברכינן ג' ג' וליברכו י' י' שמע ריש גלותא ואיקפד וניפקו בברכתא דריש גלותא איירי דאושו כר"ע לא שמעי. וכתב הרא"ש שם פ"ז סימן כ"ז: אע"פ שנתחייבו בברכת השם בעשרה טוב להם זה ממה שלא היו יוצאין בברהמ"ז שלא היו יכולים לשמוע את המברך. וכתב הב"י שכוונת הרא"ש שלא היו יכולים לשמוע את ברכת הזימון. וגם מ"ש הרא"ש „טוב להם ממה שלא היו יוצאין בברהמ"ז", כוונתו על חובת הזימון. ובי"ב רש"י שם בד"ה שמע ריש גלותא. [ובבאה"ג סק"כ ציין רק לרא"ש].

(יב) עפ"י קצ"ה סיג: כל היכא שמצטרפות שתי חבורות צריך שישמעו שתיהן דברי המברך בברכת הזימון בביאור. ועמש"ש סק"ד. [ועט"ז סק"ה].

(יג) כ"ה ברא"ש פ"ז דברכות סימן א'. והוכחה לידן זה, הוא ממש בברכות זו א: רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חיאי הוה קמסרבה ואכיל (ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון וזימנו עליו — רש"י) א"ל רב מה דעתך לאיצטרופי בהדן אגן אכילנא לן א"ל שמואל אילו מייתו לי ארדיליא וגזיליא לאבא מי לא אכלינן (דלכך לא גמרה סעודתם ומצטרף — רש"י). והא שי"ל כח"ס בהג"ה: ומ"מ אפי' כ"מ שרשאים ליחלק עדיף טפי לזימון משום דברוב עם הדרת מלך. אי"כ אין הוכחה מהר עובדא דרב ושמואל הג"ל, שהינם רשאים ליחלק, שהרי י"ל שעשו זאת רק משום דעדיף טפי לברך בזימון. אבל הרא"ש לא ס"ל זה (מ"ש בהג"ה), כח"ס שם בס"ק ט"ו. וא"כ לרא"ש הוי הוכחה מעובדא דרב ושמואל, דבכה"ג חייבים לזמן, דאל"כ לא היו מזמנים.

באר הגולה

מ רציו יונה.

ג נ ברכות שם לפי
הר"ש וע"פ הירוש'.

האכילה (טו) ומ"מ אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק אא"כ הוא שמש. הגה: ומ"מ אפילו כל מקום שרשאים ליחלק עדיף טפי לזיומן משום דבריו עס הדרת מלך (צ"י). ג מ (טז) אם היו רוכבים ואמרו נאכל אע"פ שכל אחד אוכל מכברו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו הולכים ואוכלים לא ואם היו אוכלים בשדה מפורדים ומפורדים אע"פ שאוכלים כולם בשעה אחת ומכבר אחד כיון שלא קבעו מקום לאכול אינם מצטרפין. הגה: המנהג שלל לזמן צנית עכו"ס ונראה לי הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עומן צנית עכו"ס משום יראת העכו"ס והיו כאלו אכלו בלא קצב ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו צנוסם הנצרכה ולא יאמרו הרימון ינרך נע"ה הזה ולכן מתחלה לא קצנו עומן רק לנרך כל אחד לבדו ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו ומספיקים וכל מקום מואחר דכנר נהגו כך הוי כאלו לא קצנו עומן נידה. ד נ שלשה שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא (יח) אפילו כל אחד אוכל מכברו (יח) ואפילו לא אכל עדיין כזית פת אינם

ביאורי הגר"א

(טז) אם כו. ע"ל סי' קס"ז סי"ב: (יז) אפי' כו. כי אף כג"י שלנו וכ"ה ג"י ר"ח ורי"ף ועתר"י ור"ש שם: (יח) ואפי' לא כו. שם קמ"ל כי ה"ל כו. ופי' תר"י שם תוס' שלא אכלו עדיין כזית והקשה עליהם מו"מ

ועמ"ס סי' ו' ועוד מו"מ והשם שאלו כו' וי' ה"ל אחר לא ח"ש אלא כו' ורע"א שם: (טז) ומ"מ כו. צ"י סי' נסס ריב"ש וכתב"ש נ"ג א' ורע"א שם שמתקן נהיה"ל דשם להך דהכל ועני"ה:

ברכת אליהו

הכא הוי כמו יין אליבא דרב (שם מג) דלא בעי הסיבה ואפי' לרבי יוחנן דאמר יין בעי הסיבה ה"מ דחשוב ורגילין להסב עליו אבל שאר ברכות כמו שהסיבו דמי, עכ"ל. ולפי הרא"ש באכלו בלא קבע אין יכולים לזמן. וליתא להדין של הג"ה שכי"מ שרשאים ליחלק עדיף טפי לזיומן. ועב"ח שגם הוא הביא הוכחה לדין שהובא בהג"ה מהך דברכות גג הנ"ל. [ועמ"א סק"ח].

(טז) ע"ל סימן קס"ז סי"ב, וגם שם מובא דין זה. ועמ"ש בביאורי הגר"א ס"ק מ"ב, מ"ג, מ"ד.

(יז) בברכות נ א כג"י שלנו. דתנן התם: ג' שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק. ובגמ' שם מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן הא קמ"ל כי הא דא"ר אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינן רשאים ליחלק ל"א אמר רבי אבא אמר שמואל הכי קתני ג' שישבו לאכול כאחת אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו אינן רשאים ליחלק א"נ וכו'. ובי"ה ג"י ר"ח ורי"ף. והר"ף גורס רק לשון האמצעי: אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו וכו'. ועתר"י שאמנם אינו גורס כן בגמ' לפי הר"ח והר"ף. אבל פי' כן אליבייהו את דברי הגמ', ועיין רא"ש שם פי"ו סכ"ט שגורס בגמ' רק ה"ל"ק ותא"נ. והביא שר' אלפס גורס, אע"פ שכל אחד ואחד אוכל [מכברו] לעצמו, והביא שכן פיר"ח. וסיים הרא"ש שמלשון הירושלמי לא משמע כפירוש. [ובהגהות הגר"א בגמ' שם כ' על ה"ל"א: כאן גירסאות מתחלפות הרא"ש לא גרס לה ורי"ף לא גרס לראשונה].

(יח) בברכות נ א — הנ"ל בס"ק י"ז בתירוצו הראשון של הגמ' —: הא קמ"ל פי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל ג' שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינן רשאים ליחלק. ופי' תר"י בשם תוס', דמאי דקתני ג' שישבו וכו', ר"ל שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ולא אכלו עדיין כזית כל אחד

בגמר האכילה היינו שגמרו סעודתם יחד וזהו בסוף שכי' הירושלמי — ד"א. [ועמ"ס פס"י] שמתמה על הבי' מדוע אינו מביא חלוק התוס' שמביא מהירושלמי דבסופו כו' אבל באמת לפמ"ש רבנו הא דכ' המחבר כיון שהם קבועים כו' היינו בסופו דאיתא שם — ד"א. וכ"כ בחמד משה על קושית הט"ז, וז"ל: אין כאן תימא דכבר כתב המחבר זה הדין ס"ב כיון שהם קבועים יחד וכו' וזה ממש דברי התוס' הללו. ועוד מו"מ במשנה, והשמש שאכל כזית מוזמין עליו, מ' דוקא שמש מצטרף כיון שהוא אכל אתם והוי קבוע, הא אחר לא. וז"ש המחבר אא"כ הוא שמש, כלומר שאדם אחר שאכל בלא קבע אינו מצטרף. ורע"א שם פי"ו סימן א' [דכ' ג"כ דלא בעינן קביעות מעיקרא דקא ודי בקובע אח"כ בסוף אכילה ע"ש משא"כ בשמש כמש"כ במחבר דמצטרף אף בגומר אחר אכילתם כנ"ל].

(טו) [בדפוס השו"ע צויין שם זה על דברי המחבר: ומ"מ אם יאכל וכו'. וזו ט"ס, והציון צ"ל על דברי הג"ה: ומ"מ אפי' וכו'].

כ"י ט"פ בשם ריב"ש [צ"ל ריב"א], וז"ל: מצאתי כחוב כ' שאכלו בקרן זוית ואחד אכל בקרן זוית אבל לא בסדר אחד שאלתי הלכה למעשה למורי אם יש להם לזמן יחד אם לא והשיב לי כן כי מאחר שלא נתכוונו להסב יחד אינם חייבים בזיומן ורשות בידם לחלק וגם אם רצונם יכולים לזמן ושאלתי לו אי זה מהם עדיף והשיב לי טוב שיומנו משום ברוב עם הדרת מלך, עכ"ל. וכמ"ש בברכות נג א: ת"ר היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפנייהם בש"א כל אחד ואחד מברך לעצמו ובה"א אחד מברך לכולן משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך (משלי יד, כח). ורע"א שם פי"ח סימן ג' שמתקן בההיא דשם להך דהכא, וז"ל: דשאני התם (ברהמ"ז) כיון דצריך הסיבה ולא הסיבו לא קביעי לצאת אחד בברכת חברו אבל

רשאים ליחלק. ה ש שלשה שבאו משלש חבורות של שלש שלש בני אדם באר הגולה ונתחברו אלו השלשה ע (יט) אם זימנו עליהם במקומם כון שהפסיקו כל אחד ^{סע} ^{סע} לשנים עד שאמרו הזן שוב אינם יכולים לזמן (כ) אפילו אכלו אח"כ יחד וגמרו ^{סע} נתוספות.

ביאורי הגר"א

מכאן הו' התחלה וס' אחרונה דוקא כזית ופי' כס' ראשונה והכל ה' חזל דעת הר"י אפי' לא אכלו כלל כס' ראשונה וכפסטה דליש' דגומ' סע ע"ש: (יט) אם זימנו כו'. כפרש"י שם וכן פ"י תוס' ד"ה שלשה כו' חלל שסע פ"י דפטורין חלל רשאיין לזמן חלל רש"י פ"י דלין רשאיין ח"ש תוס' ורש"י לא כו' ופי' הטושיע כרש"י וענ"ש: (כ) אפי' אכלו כו'. שה"ר יהודה הקשה מאי קמ"ל פשיטא ועוד מאי פרח דהא ינא ידי

צירי סע ריש פירקין הכא אחרת אין רשאיין לחלק והכא אחרת חייבין לזמן שמואל אמר כן ברכת המזון ופי' כסוף תרין אמוראין ח"ש נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית כסוף ופי' תר"י: כלומר כי קתני חייבין לזמן מיירי בשאכלו כזית והכי דקתני אינם רשאיין ליחלק מיירי בתחלה ואתא לאשמועינן אע"פ שלא אכלו כלל ביחד אלא שנתנו דעתם מתחלה לאכול ביחד אע"פ שאח"כ כל אחד ואחד אוכל בפני עצמו אינם רשאיין ליחלק. והמשך לשון הירושלמי: וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה גמרו אכילתן זהו כסוף. וא"כ יש להקשות לדברי התוס' — שמעמידים המשנה בתחילה וכגון שברכו ברכת המוציא ולא אכלו כזית — נמצא שאינה כפי הלשון שאומר נתנו דעתם לאכול זהו בתחילה, שהרי בכאן אנו מצריכין שיברכו המוציא, וזהו יותר מנתינת דעת, ואינה כמו הלשון ואחר שמפרש בתחילה שר"ל שאכלו כזית, שהרי אנו אומרים שאפי' לא אכלו כזית, כיון שברכו ברכת המוציא אינם רשאים ליחלק. וה"ל דלפי דבריהם צריך לומר דמתני' אחיא כלישנא דאמר אכלו כזית זהו תחילה. ומ"ש בירושלמי, "אכלו כזית זהו תחילה", ל"ד כזית, ור"ל דכיון שברכו המוציא והתחילו לאכול, אפי' לא אכלו כזית. אלא לאפוקי ס' ראשונה — דס"ל דנתנו דעתן לאכול זהו בתחילה, ואכלו כזית הוא כסוף — אמר האחר: אכלו כזית זהו בתחילה. למעט שאינו נקרא תחילה בנתינת דעת בלבד, אלא שצריך שיתחילו לאכול, ומכיון שברכו המוציא והתחילו לאכול, כבר התחייבו בזימון, ואינם רשאיין ליחלק אע"פ שלא אכלו כזית. וכ"פ הרא"ש שם פ"ז סכ"ט, אבל הרשב"א בסוגיין פ"י להיפך, דפי' ראשונה שם ס"ל דפחות מכזית הו' התחלה, ולבסוף היינו שאכלו כזית. ופי' אחרונה ס"ל דבתחילה הוא דוקא שאכל כזית, ולבסוף זהו כשגמרו לאכול. ופי' כפי' ראשונה דדי בפחות מכזית, ולדינא הכל אי.

ברכת אליהו

אע"פ שעדיין לא אכלו. ולשון „שישבר" — ולא קאמר „שאכלו" — משמע שרק ישבו לאכול, ועדיין לא התחילו לאכול. וע"ש ברבנו יונה שם: דאע"פ שמדברי הירושלמי אין הכרע לפסוק הלכה כזה הלשון יותר מן האחר כיון שהתלמוד שלנו אנו רואים שטובר כמו זה הלשון נפסק הלכה כמותו. [ובס"ק י"ד הבאנו שהתוס' מפרשים פ"י אחר בירושלמי. והמחבר פ' כשני הפירושים, והד"א כ' דהמחבר ס"ל דלדינא לא פליגי, ובעינים למשפט בברכות שם כ' דהמחבר חש לשתי הלשונות שבגמ' לחומרא. והב"ת פסק דבאיכא תרתין לריעותא רשאיין ליחלק. (יט) ברכות ג' א: אמר רב הונא ג' שבאו מג' חבורות אינן רשאיין ליחלק אמר ר"ח והוא שבאו מג' חבורות של ג' בני אדם אמר רבא ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואומון עלייהו בדוכתייהו אבל אומון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו. וכפירש"י שם בעמוד ב' ד"ה אבל אומון עלייהו: כגון שנצטרפו אלו עמהם לזימון כדאמ' לעיל קורין לו ומזמנים עליו וברכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי נכרך וברוך הוא ועשיו הם באים לברך לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו. וכן פ"י תוס' שם עמוד א' ד"ה שלשה כו' [בדפוס וילנא זה בד"ה אבל]: שאכל כל אחד מהשלשה והפסיק לשתיים שהיו מסובין עמו עד הזן כדאייתא לעיל (מה ב) פרח חובת זימון מעליהם. אלא שהם פ"י דפפורין מן הזימון אבל רשאיין לזמן. אבל רש"י פ"י דאין רשאיין לזמן, ורש"י תוס' הנ"ל: ורש"י לא פירש כן. ופי' הסושיע כרש"י דשוב אינן יכולים לזמן, והב"י הביא את פ"י התוס', וסיים שהטור כתב כפי' זה. ועב"ח שתמה על הב"י, וכ': והא ליתא שהרי רבינו (הטור) כתב שוב אינן יכולין לזמן והתוס' ס"ל דיכולין. [ועד"א ועינים למשפט בברכות שם].

(ג) בס"ק י"ט הבאנו דברי הגמ' בברכות ג' א ופירש"י שם. ולפירש"י מיירי שלא אכלו במקום השני. והרא"ש בברכות פ"ז סימן כ"ט כתב שה"ר יהודה הקשה ע"ז מאי קמ"ל פשיטא היא שלא יזמנו עוד שהרי כל אחד ואחד יוצא ידי זימון עם חבורתו. ועוד מאי שייך לומר ע"ז פרח זימון מינייהו דהא יצאו ידי זימון כמו אחרים והיאך יצטרפו ויאמרו נברך פעם אחת. ושם בגמ' עמוד ב': אמר רבא מנא אמינא לה (לדין הנ"ל בס"ק י"ט) דתנן (כלים פ"ח מ"ט) מטה שנגנבה חציה או שאבדה חציה או שחלקה אחין או שותפין טהורה

ואחד. והקשה עליהם מ"ש בירושלמי שם ריש פירקין [פ"ז]: הכא איתמר אין רשאיין לחלק והכא איתמר חייבין לזמן שמואל אמר כן בתחלה וכאן כסוף ואיזו בתחילה ואיזו כסוף תרין אמוראין ח"ש נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית וחד כסוף. ופי' תר"י: כלומר כי קתני חייבין לזמן מיירי בשאכלו כזית והכי דקתני אינם רשאיין ליחלק מיירי בתחלה ואתא לאשמועינן אע"פ שלא אכלו כלל ביחד אלא שנתנו דעתם מתחלה לאכול ביחד אע"פ שאח"כ כל אחד ואחד אוכל בפני עצמו אינם רשאיין ליחלק. והמשך לשון הירושלמי: וחד אמר אכלו כזית זהו בתחילה גמרו אכילתן זהו כסוף. וא"כ יש להקשות לדברי התוס' — שמעמידים המשנה בתחילה וכגון שברכו ברכת המוציא ולא אכלו כזית — נמצא שאינה כפי הלשון שאומר נתנו דעתם לאכול זהו בתחילה, שהרי בכאן אנו מצריכין שיברכו המוציא, וזהו יותר מנתינת דעת, ואינה כמו הלשון ואחר שמפרש בתחילה שר"ל שאכלו כזית, שהרי אנו אומרים שאפי' לא אכלו כזית, כיון שברכו ברכת המוציא אינם רשאים ליחלק. וה"ל דלפי דבריהם צריך לומר דמתני' אחיא כלישנא דאמר אכלו כזית זהו תחילה. ומ"ש בירושלמי, "אכלו כזית זהו תחילה", ל"ד כזית, ור"ל דכיון שברכו המוציא והתחילו לאכול, אפי' לא אכלו כזית. אלא לאפוקי ס' ראשונה — דס"ל דנתנו דעתן לאכול זהו בתחילה, ואכלו כזית הוא כסוף — אמר האחר: אכלו כזית זהו בתחילה. למעט שאינו נקרא תחילה בנתינת דעת בלבד, אלא שצריך שיתחילו לאכול, ומכיון שברכו המוציא והתחילו לאכול, כבר התחייבו בזימון, ואינם רשאיין ליחלק אע"פ שלא אכלו כזית. וכ"פ הרא"ש שם פ"ז סכ"ט, אבל הרשב"א בסוגיין פ"י להיפך, דפי' ראשונה שם ס"ל דפחות מכזית הו' התחלה, ולבסוף היינו שאכלו כזית. ופי' אחרונה ס"ל דבתחילה הוא דוקא שאכל כזית, ולבסוף זהו כשגמרו לאכול. ופי' כפי' ראשונה דדי בפחות מכזית, ולדינא הכל אי.

דבאכלו מתחילה יחד, אף פחות מכזית נתחייב בזימון, ולהתירי הוא כח"א בתרא, ולרשב"א הוא כח"א קמא. וכפסק המחבר. אבל דעת הר"י בעצמו, דמאי דקתני שלשה שישבו וכו', ר"ל שישבו מתחילה בהזמנה אחת וגמרו בדעתן לאכול ביחד אבל לא ברכו המוציא וקמ"ל שאפי' לא אכלו כלל ולא ברכו המוציא אינן רשאיין ליחלק, כפסברא ראשונה הנזכרת בירושלמי, וכפשטא דלישנא דנמי שם: ג' שישבו לאכול

באר הגולה

פ סס דרש"י.

* צ"ל כתוב ולחייב
שאלו נצית אחד דהוי
כמו תפיה לפיה ח"ל
ה"ק כיון שנתעור
לזיומן אינם ראויים
לחלוק וצריכים לאכול
ביחד ולזמן.
צ כן פי' ר"י והצילו
הראש"ש סס ור' יונה.
ק רנ"י יונה סס.

סעודתן ואם לא זמנו עליהם במקומם חייבים לזמן ואינם רשאים ליחלק
פ (כא) ואפילו לא אכלו אלו השלשה ביחד * משנתחברו. ו צ (כב) שלש
חבורות שהיו בכל אחת ארבעה ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה
אחרת וזימנו הג' הנשארים פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו ק (כג) וה"ה
אם לא היו בכל חבורה אלא שלשה והלך אחד מכל חבורה קודם זימון ונתחברו
אלו השלשה ובא אחד לכל חבורה ונצטרף עם שנים הראשונים וזימנו יחד
פרח זימון מאלו השלשה כיון שכבר זימנו חבורתם אף על פי שלא זימנו עמהם.
הגה: (כד) שלש חבורות שאלו ונכל חבורה שלשה בני אדם אסור לכל אחד ליפרד מכל
חבורה ולזמן ביחד דהרי השנים הנשארים נכל חבורה אינן יכולים לזמן אחר כך אצל אדם
היו נכל חבורה ד' מותר ליפרד אחד מכל חבורה ולזמן ביחד והנשארים זימנו כל חבורה
נמקומה (צ"ל צ"ל הרש"א).

ביאורי הגר"א

כי היכי דלא ליפוק זימון מחבורתם וי"ש ר"ח והוא
כ"ל לפוקי אס נלו מחבורה של ד' וי"ש אצל כ"ל וי'
הרש"א וי"ל שהוא גורס אסור ולי' לזמן פרח זימון
מינייהו ול"ל לתש"ש הני ג' דכרכי כ"ל דשם לא יצא
זה הני ידי זימון ועס"י קצ"ד ס"א:

זימון ועוד ל"ל למטה שחלקוהו ותי' הראש"ש דקמ"ל כה"ג
ע"ש: (כא) ואפי' לא כ"ל רש"י דיה ג' כ"ל:
(כב) שלש כ"ל. כן פי' הרי יהודה ע"פ קושיתו ע"ש:
(כג) וה"ה כ"ל. וזה ניהל דקאי מילתא דרנ"ל אחרית
דקאי של ג' בני אדם: (כד) שלש כ"ל. כן פי' ר"ה
גאון ג' שאלו כ"ל אינן רשאים לחלק מחבורתם הראשונים

ברכת אליהו

(כג) בס"ק כ"ב הבאנו פי' ה"ר יהודה בברכות נ א—ב,
המובא בראש"ש פ"ז סימן כ"ט, ולכאורה קשה על פי' זה.
דלפירושו איירי שהיו מקודם בכל חבורה ארבעה ארבעה.
ובגמ' איתא: אמר ר"ה ג' שבאו מג' חבורות אינן רשאים
ליחלק. וע"ז אמר רב חסדא: והוא שבאו מג' חבורות של שלשה
בני אדם. וע"ז אמר רבא שם: ולא אמרינן אלא דלא אקדימו
הנך ואזמנו עלייהו כ"ל. הרי דמיירי, שלא היו מתחילה רק
חבור' של ג' בני אדם. וכזה שכ' כאן המחבר, "וה"ה וכו' "
ניחא, דקאי מילתא דרבא אר"ח דקאמר של ג' בני אדם.
[דאמנא ה"ר יהודה פי' שבאלו החבורות היו בכל אחת ארבעה,
אבל הו"ה אם לא היו בכל חבורה אלא שלשה וכו', כפי
שכ' המחבר כאן. ומ"ש רבא קאי אר"ח — שהוא הזכיר
חבורה של ג' בני אדם. ובמעדני יו"ט אות ד' כ' לפי' ה"ר
יהודה: ושל שלשה דקאמר (רב הונא) היינו שנשארו
שלשה].

(כד) כן פי' רב האי גאון את דברי רב הונא בברכות נ א —
הנ"ל בס"ק י"ט — ג' שבאו מג' חבורות אינן רשאים לחלק.
ומפרש רב האי גאון: מחבורתם הראשונה כי היכי דלא ליפוק
זימון מחבורתם וי"ש ר"ח והוא שבאו משלשה חבורות של
שלשה בני אדם לאפוקי אם באו מחבורה של ד' שרשאים
ליחלק. וי"ש בהג"ה: אבל אם היו בכל חבורה ד' מותר
ליפרד וכו'. משום דהא אכתי איכא תלתא בחבורה ראשונה
דיכולים לזמן לעצמן. וי' הרשב"א: וגראה לפי פירוש זה
שהוא ז"ל גורס גירסא אחרת שאינה בספרים שלנו. וי"ל
שהוא גורס אמר רבא ויא' אזמין פרח זימון מינייהו. ול"ל
למש"ש הני ג' דכרכי כ"ל. דשם איתא בגמ': הני תלתא
דכרוך ריפתא בהדי הדדי וקם חד מינייהו וברכי' לדעתיה
אינהו נפקין בזימון ידידה. כל' שהשנים יכולים לזמן, אף
שכבר בירך השלישי. וא"כ קשה למה כאן אסור לכל אחד

החזירות מקבלת טומאה מכאן ולהבא מכאן ולהבא אין
למפרע לא אלמא כיון דפלגיה פרח לה טומאה מינה ה"ג
כיון דאזמון עלייהו פרח זימון מינייהו. וגם מגמ' זו הקשה ה"ר
יהודה על פירש"י, וי"ל הראש"ש: ועוד דאין הגידון דומה
לרביה שמביא ממשא שחלקוהו דפרחה טומאה ישנה ממנה
אפי' החזירה דהכא לא שייך חזרה דכיון שנפטר ידי זימון
ואפי' נתקבצו השלשה יחד אין כאן חזרה. ותי' הראש"ש דקמ"ל
כה"ג ע"ש. וי"ל: הרבותא קמ"ל שאע"פ שאכלו אלו השלשה
ביחד אח"כ וגמרו סעודתן שהתחילו עם חבורתן בלא נט"י
ובלא המוציא וכו' אפי' אינם יכולים לזמן דפרח זימון
מינייהו אפי' על מה שאכלו אחר מכן כיון דזימנו כבר על
תחילת סעודה וכל אחד חוזר למקום שפסק. ועתה מדמה
ל' שפיר למטה ישנה דאע"פ שחזרו לחבורה אחרת ואכלו
יחד אינם מצטרפים לזימון. [וראה באמרי געם בברכות שם,
ובאליהו רבא כלים פ"ח מ"ט].

(כא) בבאה"ג סק"פ כ': שם ברש"י. וזה בברכות נ א בריה
ג' כ"ל — על דברי הגמ' הנ"ל בס"ק י"ט, וי"ל: ואפי' לא
אכלו אלו השלשה משנצטרפו יחד שכבר גמרו סעודתן
עם הראשונים.

(כב) כן פי' הרי יהודה ע"פ קושיתו. ע"ש בראש"ש בברכות
פ"ז סימן כ"ט. [ולעיל ס"ק כ' הבאנו את קושיות הרי יהודה
על פירש"י בברכות נ א—ב]. ולכן פי' הרי יהודה: דאלו
החבורות היו בכל אחת ארבעה ופירש אחד מכל חבורה
ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו השלשה הנשארים והאי דקאמר
אזמין עלייהו בדוכתייהו לא שהיו עמהם אלא הכי קאמר
זימנו עמהם כאלו היו שם כי נשאר להם כדי זימון פרח
זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו כמו מטה שנחלקה שפרחה
ממנה טומאה ישנה ולא תחזור עוד אפי' החזירות הכא גמי
לא יצטרפו עוד לזימון.

קצד שלשה שאכלו נפרדו לענין הזמון מה דינם. ובו ג' סעיפים באר הגולה

- א נכרות מ"ה.
ב הר"ש והרשב"א.
ג סם נגמול.
ד הר"ש סם.
ה סם נגמול.
ו סם ו"ו לפי
הר"ף וכן הסכימו
הר"ש ור' יונה
והתוס'.

א (א) שלשה שאכלו נפרדו לענין הזמון מה דינם. ובו ג' סעיפים ואין יכולים לחזור ולזמן למפרע ב (ב) וכן אם ברכו שנים מהם ג אבל אם שכח אחד מהם ובירך השנים יכולים לזמן עם השלישי אע"פ שכבר בירך ד יכול לומר ברוך שאכלנו משלו (ג) והם יוצאים ידי חובת זימון והוא אינו יוצא ידי זימון שאין זימון למפרע. הנה: (ד) ואם האחד זימן עם אחרים אף שנים הנשלמים אינן יכולין לזמן (נ"י נסס רש"א). ב ה (ה) שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים אותו (ו) ומודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון ויוצאים ידי חובתן אע"פ שאינו בא ויושב עמהם והני מילי בג' אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינם מצטרפים עד שיבא וישב עמהם. (וע"ל סי' ר' עד היכן נכרת הזימון). ג ו (ז) שלשה

ביאורי הגר"א

קצד (א) שלשה כו. מ"ה ז': (ב) וכן כו. ומה"ש י' א' וקדים חד חד דוקא (וכוה"ש) [וכוה"ש] אלל כו: (ג) והם כו. סם: (ד) ואם כו. כמש"ל

ברכת אליהו

(ה) בברכות מה ב איתא: אמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו נפרדו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו ואמר אביי והוא דקרו ליה ועני.

(ו) בברכות מה ב הנ"ל בסק"ה: והוא דקרו ליה ועני. ורש"י פ': שסמך הוא אצלם ועונה ברוך וכו'. ומ"ש המחבר „מודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכין ויצטרף עמהם וכו' „ כן פ"י תרי"ו והרשב"א מ"ש „דקרו ליה ועני“.

(ז) בברכות מו א: עד היכן ברכת הזמון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הון נימא כתנאי דתני חדא ברכת המזון שנים ושלשה ותניא אידיך שלשה וארבעה סבריה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא מאי לאו בהא קמיפלגי מאן דאמר שנים ושלשה קסבר עד הון ומאן דאמר שלש וארבע קסבר עד נברך לא רב נחמן מתרץ לטעמיה ורב ששת מתרץ לטעמיה ר"ג מתרץ לטעמיה דכר"ע עד נברך מאן דאמר שלש וארבע פסיר ומ"ד שנים ושלש אמר לך הכא בברכת פועלים וכו'. ועתה שם ד"ה ולמאן דאמר כו. וד"ל: גראה פירוש של רב אלפס דקאי אבני אדם הכי קאמר ברכת זמון בשנים ושלשה בני אדם היכא שכל אחד אינו יודע כי אם ברכה אחת למאן דאמר שנים ושלשה קא סבר עד הון כלומר ברכת הזמון עד הון שמברך עד סוף הון דכולה בברכה אחת של זמון היא ולהכי קאמר שנים או שלשה כלומר לפעמים נשלמה בשנים והוא הדין באחד אבל נקט שנים לרבנותא ופעמים בשלשה בני אדם שאחד יברך מנברך עד הון והשני נודה לך והשלישי עד בונה ירושלים אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם החצי ברכה אבל רביעי לא דנברך לבד לא חשיב ברכה ולכן אי אפשר לחלק לשנים נברך והון ומאן דאמר ב' קסבר עד נברך דנברך חשיב ברכה אחת בפני עצמה והון ברכה אחרת והיינו ב' שארבעה בני אדם מברכין אותן שאחד יאמר נברך והשני הון והשלישי נודה לך והרביעי עד בונה ירושלים. וכשיפתו של המחבר

ליפרד, הרי השנים הנשארים יכולו לזמן אח"כ. אמנם צ"ל דל"ד להתם דשם הוא דוקא כשלא יצא זה הנ"י ידי זימון, ובירך בלא זימון, לכן השנים הנשארים יכולים לזמן אע"פ שהשלישי כבר בירך. משא"כ כאן, אלו שנפרדו כבר זימנו, תו אין הנשארים בכל חבורה יכולים לזמן אח"כ. ועפי' קציד מ"א, ששם הביא המחבר שאם אחד בירך בלי זימון, יכולים השנים הנשארים לזמן עם השלישי, אע"פ שכבר בירך. ובהג"ה שם כתב: ואם האחד זימן עם האחרים אף שנים הנשארים אינן יכולים לזמן. וזה מדברי הרשב"א הנ"ל. וכמש"ש בסק"ד.

קצד (א) [יש בדפוס השו"ע שצויין בבאה"ג סק"א בברכות מ"ה. והוא ס"ט, וצ"ל: מ"ה. וכן הוא בכמה דפוסים. וזה שם בעמוד ב':] יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו (יתבי וקא מבעיא להו הא דתנא) [אמרו הא דתנן] שלשה שאכלו כחת חייבין לזמן הני מילי היכא דאיכא אדם גדול אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף בריך איגיש לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו גיהדר ונזמן אין זימון למפרע. [וכ' הב"ח, דאע"ג דאינהו ברצון לא זימנו, כיון דסעו הו"ל כאילו לא סעו ושכחון].

(ב) מ"ש בברכות נ א: אמר רבה תוספאה הני ג' דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מיניהו ובריך לדעתיה אינון נפקין בזימון ידיהו איהו לא נפיק בזימון ידיהו לפי שאין זימון למפרע. ומ' דחד דוקא, אבל אם ברכו שנים, בטל מהם הזימון. וכמש"ל המחבר: אבל אם שכח אחד מהם ובירך השנים יכולים לזמן עם השלישי וכו'.

(ג) בברכות נ א הנ"ל בסק"ב: אינון נפקין בזימון ידיהו וכו'.

(ד) כמש"ל מ"ש קצ"ע ס"ק כ"ד מהרשב"א.

באר הגולה

ז שם תוספות.

א נרכות לו.

ב תוספות ור"ח

ורא"ש ור"ר יונה

והרשב"א וכן סול

נירושלמי שם.

ג רבינו יונה שם.

שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השנייה ואחד השלישית חייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיועד ואף על פי שאין בהם מי שיועד ברכה רביעית אין בכך כלום, אבל להצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה שאין ברכה אחת מתחלקת לשתיים.

קצה חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם. ובו ג' סעיפים

א שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או ב שני בתים אם מקצתם רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינם מצטרפות ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן (א) וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד ג (ב) ויש

ביאורי הגר"א

שפי' בס"י ר' ס"ב כר"מ ולר"מ לכ"ע הטוב והמטיב לזון ולזרייתו וכן המסקנה דגמורא שם וז"ל וז"ל שם:

קצה (א) וכגון כו'. ירושלמי שם ר' יונה ור' אבהו נר זימנא נשם ר"ז לשני נתיים נלכח ח"ר יוחנן והוא שנכנסו ונשעה ראשונה ע"ת כן כו' והגדילו הר"ש שם ועומא וכ"כ הרשב"א חלל נ"י ודמ' נשם ח"ז כו'

ברכת אליהו

שפי' בס"י ר' ס"ב כר"מ דברכת הזימון עד גברך, וכמ"ש סק"א. וא"כ לר"ג יש ארבע ברכות בלי ברכת הטוב והמטיב. ולר"מ לכר"מ ברכת הטוב והמטיב לאו דאורייתא, ואינו מעכב. וכן המסקנה דגמ' שם כמנה אמוראים: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא וכו'. וז"ל המחבר: ואע"פ שאין בהם מי שיועד ברכה רביעית אין בכך כלום. [ועמ"א סק"ד וד"א]. **קצה (א)** תנן בברכות נ א: שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מוזמנין לעצמן ואלו מוזמנין לעצמן. ובירושלמי שם פ"ז ה"ה: ר' יונה ור' אבהו בר זימנא בשם ר' יורא לשני בתים נצרכה ח"ר יוחנן והוא שנכנסו משעה ראשונה ע"מ כן והא אילין בית נשיא (שיש להן הרבה בתים סמוכין זה לזה ופעמים הן פתוחין ופעמים נעולין — פנ"מ) מה את עדדת לון ככית אחד או כשני בתים אם היו דרכן לעבור אלו לאלו מוזמן ואם לאו אינו מוזמן ור' ברכיה מוקי אמורא אתרעא מיצעא דבי מדרשא והוא מוזמן על אילין ועל אילין. והביאו הרא"ש בברכות פ"ז סימן לו. ועמ"א סק"ב דכתב: מדסתם הרב"י ש"מ דס"ל דאפי' בבית א' אם לא נכנסו ע"ד להצטרף אין מצטרפין — דג' שאכלו כאחד שנינו. וז"ל הרשב"א: דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך. אבל כ"י, ור"מ בשם ח"י כי דבכית אחד אי"צ שייכנסו מתחלה לשם כך, ואע"פ שלא נכנסו מתחילה ע"ד להצטרף יחד מצטרפים. וכ"מ בירושלמי הנ"ל, דקאמר: אילין בית נשיא כו'. והביאו הרא"ש שם. [לדמיוע בית נשיא מה את עבד להון אי כשתי בתים או ככית א' ולא אמר אי כב' חבורות או חבורה א', ש"מ דיש חילוק בין בית א' לב' בתים והיינו דבבית א' אי"צ שייכנסו ע"מ להצטרף משא"כ בב' בתים וע"ז מיבעי לי' בבית נשיא בב' בתים מהו — ד"א]. [אבל קשה שבמשנה כתוב „בבית אחד“, ואיך אומר הירושלמי

„לשני בתים נצרכה“. ועת"ר שכתב: ומאי דתנן בית אחד אורתא דמילתא נקט וכו'. והפנ"מ על הירושלמי שם כתב דהא דנקט במשנה „בבית אחד“ משום סיפא נקט לה דאפי' בבית אחד אם אין אלו רואין את אלו אין מצטרפים לזימון. אך נראה שש"ס שם בירושלמי. וז"ל הוא „אריי שהוא שנכנסו כו' „קודם „ר"י ור"א בר זימנא בשם ר"ז לשני בתים נצרכה“. והיינו ש„והוא שנכנסו כו' „קאי על השמש מצרפן — שהובא בבביתא שם נ ב: תניא אם ה' שמש ביניהם שמש מצרפם — דרך אם נכנסו משעה ראשונה השמש מצרפם, דא"ל אינו מצרף. ועלה קאי „לשני בתים נצרכה“. אבל בבית אחד אי"צ שייכנסו מתחילה ע"מ להצטרף, וגם בלא נכנסו ע"מ להצטרף, השמש מצרפם. ולכן בעיא אח"כ אילין בית נשיא מאי כו', דכיון דמחולקין לכמה בתים אי הוי ככית אחד ולכן מוזמנין אף שלא נכנסו ע"מ להצטרף או כב' בתים דמי ויכולים לזמן רק אם נכנסו מתחילה ע"מ להצטרף. ופשיט הירושלמי דאם דרכן לעבור מוזמנין ואם לאו אין מוזמנין.

[וכעין זה כתב בשנות אליהו על המשנה הנ"ל. אלא שכאן כתב דמ"ש בירושלמי „והוא שנכנסו וכו' „ קאי על „השמש מצרפן“. ובשנות אליהו כתב דקאי על „רואין אלו את אלו“. ולדינא נראה דבשני המקומות כוון רבינו לדבר אחד, והוא שבבית אחד, אם רואין אלו את אלו, או ששמש אחד משמש לשניהם, מצטרפין לזימון, אע"ג דלא נכנסו ע"ד להצטרף יחד. ובשני בתים בעינן תרתי למעילותא: וגם שרואין אלו את אלו או ששמש אחד משמש לשניהם. וגם בעינן שייכנסו ע"ד להצטרף יחד. וכ"כ בפסקי הגר"א. ועיין בבב"ל בדה"ש שתי חבורות ובה"ה בשום ענין ובעינים למשפט בברכות נ ב].

(ב) עפ"י דכ"ב נה נז. דהגמ' הביאה שם המשנה דפאה פ"ב

באר הגולה

ד טור מהיר"ר דלעיל.
ה תוס' שם ע"ג.
א נרכות מ"ה.
ב שם מ"ז.
ג הרמ"ם והרשב"א.
ד רבינו ירושם נגס
הרמ"ה.

מי שאומר שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים אינם מצטרפין כשום ענין.
ב ד (ג) אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המכרך יושב על מפתן
הבית הוא מצרפן. ג ה (ד) כל היכא שמצטרפות שתי חבורות צריך
שישמעו שתייהן דברי המכרך ברכת זימון בביאור. הנה: (ה) ושאר נרכת המזון
ינרך כל אחד לעצמו אבל אם ירצו שהמזון יוילך כולם צריכים שישמעו כל נרכת המזון
דגלה זה לא ילאו כלל (ד"ע).

קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון. ובו ד' סעיפים

א אכל דבר איסור ב (א) אע"פ שאינו אסור אלא מדרכנו אין מזמנין עליו
(ב) ואין מברכין עליו לא בתחלה ג ולא בסוף. ב ד (ג) אם אכל דבר

ביאורי הגר"א

יתן לו שאין מאכילין טהרות לעיה היה נדור מן הככר
ואיל תן לי ואוכלנו אטויה וניקר ואיל תן לי ואוכלנו
יין ונתגלה ואיל תן לי ואשתנו לא יתן שאין מאכילין
את האדם דבר האסור לו כיוול צו לא יושיט ישראל
אבר מן החי לפני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין
את האדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין
עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אונן ונפיק
דפסהדרין ונפי נתרל דביק הרי שגול סאה כה אין זה
ונרך כה ונפיק דמסי חלה צירושלמי תני מנה גזולה
אסור לנרך עליה כה וענבי: (ג) אם כה. דלא

יה כ"ו: (ג) אכלו כו. ירושלמי הג"ל נרש"ש שם
ר נרכיה כו: (ד) כל כו. תוס' שם ד"ה שם כו
וכמ"ש לי וניפקו כו: (ה) ושאר כו. עסי קפ"ג
סיו אבל עיקר נרכת זימון סיהל כולם שומעין כל
נהמין כמ"ש נכמה מקומות ח"ס אבל כו:

קצו (א) אף על פי כו. מ"ז ב: (ב) ואין כו.
כמ"ש נפיק דדמלי הדמלי כו מברכין עליו ה' נשאר
אין מברכין וכמ"ש נזומנין ונתוס' פ"ג דדמלי ע"ה
שומר לתנן תן לי ככר זה ואוכלנו יין זה ואשתנו לא

ברכת אליהו

ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו. ומשמע דוקא דמאי
[דחיו לעני — ד"א] הא כשאר טבל אין מברכין עליו
ברהמ"ו והו"ה בכל דבר איסור. וכמ"ש במזמנין, דאין מזמנין
באכל דבר איסור, והו"ה שאין מברכין ע"ו. ובתוספתא פ"ב
דרמאי ה"ד: עם הארץ שאמר לחבר תן לי ככר זה ואוכלנו
יין זה ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין טהרות לעם הארץ
היה נדור מן הככר ואיל תן לי ואוכלנו אכמיה וניקר ואיל
תן לי ואוכלנו יין ונתגלה ואיל תן לי ואשתנו לא יתן שאין
מאכילין את האדם דבר האסור לו כיוצא בו לא יושיט ישראל
אבר מן החי לפני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין את
האדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין
מזמנין עליהן ואין עונין אחריהם אמן. ובפ"ק דפסהדרין ו
נפיק (בתרא) [ט] דביק א: א ר' אליעזר אומר הרי שגול
סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך
אין זה מברך אלא מנאץ וע"ז נאמר ובוצע ברך נאץ ה'
(תהלים י, ג). ומשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם
היה מברך אינו אלא מנאץ הלכך לא יכרך — ב"י. ובפ"ק
דמ"י חלה צירושלמי הלכה ה': תני מצה גזולה אסור לברך
עליה א"ר אושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה
בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו רבי יוסי אומר אין
עבירה מצוה א"ר אילה אלה המצות אם עשיתן כמצות הרי
הן מצות ואם לאו אילה נמי מצות. ועבדי שכי: ומשמע דלרבי
יוסי ורבי אילא בסוף גמא אינו מברך על מצה גזולה, ואין
לדחות ולומר דאדרבה משם ראייה דטעמא דמצת מצוה היא
הא לאו הכי שפיר מברך עליה דהא איכא למימר דברהמ"ו
נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט

מ"א: ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך הרבים ודרך
היחיד ושביל הרבים ושביל היחיד וכו'. והמשך לשון הגמ':
רבא אמר אפי' לענין שבת וכו' ואמר רבה והוא שיש חיוב
חטאת ביניהם וכו' (ש"ש רה"י בין שתי רה"י שאם הוציא
ממנו להן או מהן הכניס לו חייב חטאת הלכך חשוב הפסק
לעשותן שתיים — רש"י). והו"ה לענין צירוף לברכת המזון.

(ג) ירושלמי ברכות פ"ז ה"ה הג"ל בסק"א — והובא בראש
שם סימן ל' — ור' ברכיה מוקים אמורא אתרעא מיצעא
דבי מדרשא והוא מזמן על אילין ועל אילין.

(ד) תוס' בברכות ג ב ד"ה שמש מצרפן לזמון: ובלבד
שישמעו ברהמ"ו מפי המכרך. וכמ"ש בגמ' בעמוד א' גבי
ריש גלותא — הג"ל בסימן קצ"ג ס"ק י"א — וניפקו בברכתא
דריש גלותא אידיד דאושו כו"ע לא שמעי.

(ה) עסי קפ"ג (פ"י) [ס"ו]: נכון הדבר שכל אחד מהמסובין
יאמר בלחש עם המכרך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות.
וכמ"ש ס"ק י"ט. אבל עיקר ברכת זימון שיהא כולם שומעין
כל ברהמ"ו והמזמן יוציאם, כמ"ש בכמה מקומות. [וראה
מ"א כאן סק"ד ובסימן קצ"ג סק"ד]. וח"ש בהג"ה: אבל אם
ירצו שהמזמן יוציא כולם צריכים שישמעו כל ברהמ"ו דבלא
זה לא יצאו כלל. [רק דמי שירא שמא לא ישמע היטב כל
תיבה ותיבה מוכרח לברך בפ"ע בלחש כמ"ש בסימן קפ"ג
הג"ל — ד"א].

קצו (א) תנן בברכות מה א: אכל טבל אין מזמנין עליו.
ובגמ' שם מ"ז ב: טבל פשיטא לא צריכא בטבל טבל מדרכנו
ה"ד בעצין שאינו נקוב.

(ב) כמ"ש בפ"ק דרמאי משנה ד': הרמאי מערבין בו

באר הגולה

ה טור נסס הרנש"ס
ושאר פוסקים ומהיה
דערין (ג) [ד].
ו טור נסס ר"י מהל
דרש"א.
ז נרכות מ"ס וכת"ק.
א נרכות מ"ו.
ב תשו' הרש"א
וההיה חולין ק"ו.
ג סס נרכות.

איסור במקום סכנה מברכים עליו (ועיין לקמן סי' ר"ד). ג ה (ד) שלשה שאכלו כאחד ואחד נזהר בפת א"י ואחד אינו נזהר או אחד מהן כהן ואוכל חלות אף על פי שאותו שנזהר אינו יכול לאכול עם אותו שאינו נזהר ולא ישראל עם הכהן כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר והכהן עם הישראל מצטרפין אבל אם היו כהנים וזר אוכלים כאחד והכהנים אוכלים חלה ונזהרים מפת של כותים וזר אוכל פת של כותים אינם מצטרפין ו (ה) והוא הדין לשלשה שמודרים זה מזה שאינם מצטרפין לזימון. הגם: ודוקא כשכל אחד אוכל ומכרו חלל אם אוכלים ומכר נעל הצית מצטרפין זהל אוכלים ומכר אחד (א"י). ד ז (ו) אין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית.

קצז דיני צירוף לזימון שלשה או עשרה. ובו ד' סעיפים

א א שנים שאכלו כאחד וגמרו ובא שלישי כל היכא דאי מייתי להו מידו מצו למיכל מיניה מצטרף בהדיהו ב וחייבים ליתן לו לאכול כדי שיצטרף עמהם ג (א) והוא שבא עד שלא אמרו חב לן ונברך אבל אם אמרו חב לן

ביאורי הגר"א

שייך מנאן ועסיס תרי"ח: (ד) שלשה כו'. עתויס מיה א' דיה אכל כו': (ה) והיה כו'. אע"פ דיכול לאתשולי השתל מיהל לא לתשולי. תוס' שם דלמ"כ למל

ברכת אליהו

חזיא אף לכהן אבל תרומה לכל הפחות ראוייה לכהן האוכלה וכי' מכאן היה אומר רבינו יהודה דשלשה שאכלו והאחד היה מודר הנאה מן השנים והוא אוכל משלו יכול להצטרף עמהם לזימון דנהי דאינו ראוי לאכול עמהם הם ראויים לאכול עמו וכן לענין הנזהר מפת של נכרי אבל אם שלשתו מודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין אע"פ שיכולים לשאול על נדרם דהשתא מיהא לא אתשילו.

(ה) אע"פ דיכול לאתשולי השתא מיהא לא אתשולי. — כ"כ התוס' בברכות מה א ד"ה אכל הג"ל בסק"ד. וכתב הב"י הוכחה לזה דאל"כ ל"ל למימר בערכין דף ד' הג"ל בסק"ד: קמיל (כיון) נהי דזר בהדי כהן לא מצי אכיל כהן בהדי זר מצי אכיל. "תיפוק ליה דזר נמי מצי אכיל תרומה אי מתשיל עלה אלמא דכיון דמחוסר שאלה לא הוי ראוי לאכילה והילכך אי לאו דכהני מצי אכיל חולין לא הוי מצטרף". [ועד"א].

(ו) עסיס קפ"ח סעיף ו' שיעור אכילה לברך עליה ברהמ"ז בכזית. וכמש"ש סק"ט.

קצ"ז (א) תוס' בברכות מז א ד"ה אילו כו' כתבו: אבל אי אמר חב לן ונברך שהסחינו דעתם מלאכול אין שלישי מצטרף עמהם. וכמ"ש בע"פ, פסחים קג ב: כיון דאמריתו חב לן וגיבירך איתסר לכו למישתי מ"ט דאסחינו דעתיכו, וכמ"ש סימן קע"ט סעיף א', וכמש"ש סק"ב. ועיין תוס' דברכות מב א ד"ה תיכף לנטילת ידים ברכה: והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך והר"ה אם אמר חב לן ונברך אפי' בלא נטילה. וד"ש הרמ"א: ונטילת כו'. [ועמ"א סק"ג].

מצה להודיעך כחו דר' אושעיא דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף. [ועד"א ובעינים למשפט ברכות מה א. ובחידושי וביאורי הגר"א על ברכות (ירושלים תשל"ג) כת' שיש דוחין ההוכחה מהתוספתא דמאי הג"ל, דקאי חל על ברכת הזימון וה"פ אין מברכין עליו אין עושין אותו כוס של ברכה ואין מזמנין דוקא וימון אבל לענין ברכה חייב לברך אפי' גבי טבל"ן].

(ג) דלא שייך מנאץ [וכמ"ש בסי' ר"ד ס"ק כ"ו: דהא מצוה קעביד כמ"ש וחי בהם והיתירא קאכיל. וע"פ מש"ש]. ועסיס תרי"ח ס"י שחולה שאכל ביוהכ"פ מברך ברהמ"ו. וכמש"ש ס"ק י"ה, והר"ה באוכל דבר איסור במקום סכנה. [ראיה זו מביא הב"י בסימן ר"ד. ודיננו הוא דלא כדעת רבינו ירוחם בשם הרמ"ה שסובר שבאכל דבר איסור במקום סכנה אין מברכין עליו. ומ"ש בבאה"ג בסק"ד — על דינו של המחבר — רבינו ירוחם בשם הרמ"ה הוא ט"ס, וכ"כ בעינים למשפט בברכות מה א].

(ד) עתויס ברכות מה א ד"ה אכל טבל אין מזמנין עליו. ושם הקשו מ"ש בערכין ד א: הכל מצטרפין לזימון כהנים לויים וישראלים. ופריך: פשיטא. ומשני: לא צריכא דקאכלי כהנים תרומה או קדשים וזר קאכיל חולין סד"א הואיל ואי בעי זר למיכל בהדי כהן לא מצי אכיל אימא לא ליצטרף קמיל נהי דזר בהדי כהן לא מצי אכיל כהן בהדי זר מצי אכיל. וכ' התוס': אלמא אף על גב דתרומה אסורה לישראל אחרי שהכהן יכול לצרף עם ישראל לאכול בחולין מצטרפין לזימון והכא נמי נהי דחד מנייהו אכל טבל דאין ראוי לאחרים אמאי אינן מזמנין ויש לומר דאכילת טבל לאו שמה אכילה דלא

ונברך ואחר כך בא השלישי אינו מצטרף עמהם. הגם: ונטילת מים אחרונים כהן
 לן ונזכר דמי (מרדכי פרק ג' שאלכו) וע"ל סי' קע"ט. ב ד תשעה שאכלו דגן
 ואחד אכל (ב) כזית ירק מצטרפין להזכיר השם ואפילו לא טיבל עמהם אלא בציר
 או לא שתה עמהם אלא כוס אחד (ג) שיש בו רביעית מכל משקה חוץ מן המים
 מצטרף עמהם (ד) והוא שיהיה המברך אחד מאוכלי הפת ה ואפילו שבעה אכלו

ביאורי הגר"א

גר"פ י' דשנת וי"כ אמרו עלה של ירק: (ג) שיש בו
 רביעית. מרדכי וכשיטתו כ"ל: (ד) והוא כ"ז ס"ס
 אר"י שצ"ע דענין לגרמיה כ"ז כזית דגן כ"ז ופי'
 הרמזים דהיינו פת שנזכרין עליו כחמ"ז ונראה ש

ונטילת כ"ז: (ב) כזית כ"ז. מרדכי ונראה שלמד
 מתש"ס ט' שאלכו כ"ז דמשמע שזינו חלוק מהן ללא
 נזמן שהוא לזכר ירק לזל נשיעורין שזין לזל נשיע
 דהא למירינן ס"ס נגוררת אחת והוא פחות מכזית נשיע

ברכת אליהו

(ג) בברכות מח ב איתא דשתה כוס של יין מצטרף. ומ"ש
 המחבר, "רביעית", כ"כ המרדכי שם סימן קע"ג. וכשיטתו כ"ל
 בסק"ב, דבאכילת ירק בעינן כזית. והכא נמי בשתיה בעינן
 רביעית. [אולם כבר כת' בסק"ב שדברי המרדכי צ"ע, ע"ש.
 וכ' בבאור הלכה ד"ה שיש בו רביעית: ומשמע דדעתו (של
 רבנו) דלא בעינן רביעית, וכמו דמיקל הגר"א לענין כזית
 ירק. וע"ע מש"ש].

(ד) ברכות מח א: א"ר אבא בריה דרב חייה בר אבא אר"י
 שמטעין בן שמש דקבד לגרמיה הוא דעבד (שבירך להוציאם
 ידי חובתם בשביל כוס אחד ששתה אין אדם מודה לו —
 רש"י) דהכי אמר ר' חייה בר אבא אר"י לעולם אינו מוציא
 את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן, ופי' הרמב"ם
 דהיינו פת שמברכין עליו ברהמ"י. ולכן פסק בהלכות ברכות
 פ"ה הלכה ח': אין מומנין אלא על מי שאכל כזית פת ולמעלה

(ב) בבא"ה ג' ציין לברכות מח [ב]. ושם איתא: אמר
 רב חנא בר יהודה משמיה דרבא הלכתא אכל עלה ירק ושתה
 כוס של יין מצטרף. ומ"ש המחבר, "כזית", כ"כ המרדכי שם
 סימן קע"ג. ונראה שלמד זה ממש"ש בעמוד א': מ' שאכלו
 דגן ואחד אכל ירק מצטרפין, דמ' שאינו חלוק מהן, אלא
 במין — שהוא אוכל ירק, אבל בשיעורין שזין. [ומדקאמרי
 סתם וא' אכל ירק ולא אמרו ירק פחות מכזית ש"מ דבזה
 צ"ל שזין בשיעוריהו לאכול מהירק כזית כמו הדגן או
 מצטרפין — ד"א]. אבל צ"ע דהא אמרינן שם: רשב"ג אומר
 עלה חייסב עמהן אפי' לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל
 עמהם אלא נגוררת אחת מצטרף. ונגוררת הוא פחות מכזית
 כמ"ש ברי"ם י' דשבת ג'. ונ"כ אמרו בברכות עמוד ב' הג"ל,
 דהלכתא דבאכל עלה של ירק מצטרף. [ובעלה בודאי אין בו
 כזית — א"י, ועיין לקמן סק"ד].

עלה של ירק אלמא דגם בשיעורין לא קפיד שיהיו שזין. עכ"ל.
 והד"א כ': ולענין נראה דנתהפך הסיפור בדברי רבינו וכצ"ל אחר
 שכן אבל בשיעורין שזין וי"כ אמרו שם ונגוררת אחת והוא
 יותר מכזית כמ"ש פ"י דשבת ומדלא תפסו פירי קטנה מכזית
 ש"מ דבעינן שיאכל שיעור כזית. ומה דלא תפסו אפי' זית אחד
 משום דהלא כשאוכל זית ומשליך הגרעין לא ישרא כזית כמ"ש
 לח ב' כיון דשקלי' לגרעיני בצר ל' שיעורא להכי הוכרחו לתפוס
 נגוררת שהוא יותר מכזית. וזה ראה למרדכי. אבל צ"ע דהא
 אמרו עלה של ירק והיינו דאיתא שם אר"י בשם ר"י משמיה
 דרבא הלכתא אכל עלה של ירק מצטרף וכ"י וא"כ לפי המסקנא
 גם בעלה של ירק שהוא כ"ש, ג"כ מצטרף לזימון וקשיא על
 המרדכי והמחבר, עכ"ל.

ובא"י סימן סס"ח סי"ג מבואר דג' נגוררות הם ביצה א'. וכתב
 שם המ"א בסק"ב דא"כ יוצא דנגוררת קטן מכזית, דהרי נגוררת
 הוא שליש ביצה, ובסימן תפ"י מבואר דזית הוי חצי ביצה.
 ושם בהקדמת המ"א הקשה מהגמ' דשבת צא הג"ל, דמוכח
 דנגוררת גדול מכזית. ע"ש. ועי"ה סימן ת"ס שם הוא הקשה כן.
 ויש עוד להעיר דמדברי רבנו מוכח, דלא בעינן כזית לצירוף
 עשרה. וכן הביא בא"י בברכות שם עוד הוכחה לד"ן זה, וז"ל:
 ולכן קאמר ולהוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן משמע
 להוציא בעי דוקא כזית ודוקא דגן אבל להצטרף לא בעינן לא
 כזית ולא דגן. והבה"ל בסימן זה ד"ה כזית ירק — אחרי שכל
 שמדברי רבנו משמע שדעתו דלא בעינן כזית לצירוף עשרה —
 הכי עוד את הראיה ושו"ת הל'קט דס"ל דאף בפחות מכזית
 מצטרף ל"י. וכי: ומ"מ למעשה צ"ע דלקח נגד דעת השו"ע, ודעת
 המרדכי שממנו הוציא השו"ע מקורו כמבואר בב"י, לאו דעת
 היחידה היא, דמסתברא דדעת כל הג' פוסקים שאין מחלקין בין ג'
 ל" לענין צירוף ס"ל כן דעכ"פ בעינן שיעור כזית וכו', עכ"ל.
 וע"ע מש"ש בזה. ובסידור הגר"א למשלי כב, ס כ': שהזית
 פחות מנגוררת בחלק עשירית וכו'.

1 רבנו כת' כאן דנגוררת פחות מכזית. וציין לדפ"י דשבת.
 ושם צא א איתא: אמר רב יהודה אמר שמואל מחייב היה רבי
 מאיר אף במוציא חטה אחת לזריעה פשיטא כל שהוא תנן מהו
 דתימא כל שהוא לאפוקי מנגוררת ולעולם עד דאיכא כזית קמ"ל.
 ועוד איתא שם: בעא מיניה רבא מרב נחמן זרק כזית תרומה
 לבית טמא מהו למאי אי לענין שבת כנגוררת בעינן אי לענין
 טומאה כביצה אוכלין בעינן לעולם לענין שבת וכגון דאיכא פחות
 מכביצה אוכלין והאי משלימו לביצה מאי מדמצטרף לענין טומאה
 מיחייב נמי לענין שבת או דילמא כל לענין שבת כנגוררת בעינן.
 ומ"ב הנגוררת הג"ל הוכיחו החו"ס בעירובין פ ב ד"ה אגב,
 דנגוררת גדולה מכזית, וכ"כ התוס' ביומא עט ב ד"ה לומר וכו'.
 וז"ל: ... דנשיא (נגוררת מכזית) כדמשמע ריש פרק המצניע
 גבי זרק כזית תרומה לבית טמא דפריך אי לענין שבת כנגוררת
 בעינן ולא סגי בכזית וכותבת טומאה הוא כביצה או מעט פחות
 מכביצה כדמשמע בשמעתא ואילו נגוררת הויא בציר טובא
 מכביצה כדמשמע בעירובין (פ ב). וגם שם פ ב בתוס' ד"ה ושיערו
 כתבו כנ"ל. וקשה על דברי רבנו שכתב דנגוררת, "פחות מכזית
 כמ"ש ברי"ם י' דשבת", וגם בעמודי אש שבפסקי הגר"א הקשה
 כן על רבנו.

וגם בחי' מהר"ץ חיות לברכות מח ב הקשה כן על דברי רבנו.
 וז"ל: ומ"ש (רבנו) דנגוררת פחותה מכזית ורמז לעיין רפ"י
 דשבת ואדרבה איפכא מבואר משם דנגוררת יתירה מכזית ועיין
 פרי"ת א"י סימן תפ"י שהוכיח באמת משי"ס דפ"י דשבת דנגוררת
 יתירה מכזית דדברי הגאון מהר"א ווילנא צ"ע, עכ"ל. ובהקדמה
 לספר תקלין דחז"ן שם על מסכת שקלים, כתב על קושא זו:
 עשאוהו המבוהלים כשעור דברי צמצום כל מקום שבא שם מוכח
 דנגוררת יותר מכזית ולא היו רוצים להפך בזכותו לומר שטעות
 הדפוס הוא וצ"ל והוא יותר מכזית וטעות דמוכח הוא כי בסי'
 תפ"י קט"א כ"ז הוא בעצמו להדיא דכזית פחות מכנגוררת ע"ש.
 ולשונו תיטב דעת להבין קושיתו על המרדכי מדנקט בגמ' ג"כ

באר הגולה דגן ושלשה ירק מצטרפין (ה) אבל ששה לא דרובא דמינכר בעינן. ג ו (ו) המצטרף צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל ואינו נפטר בברכת המזון של אלו כמה דברים אמורים דסגי בכל מאכל להצטרף לעשרה ז (ז) אבל

ו ר' יחיאל נסס חז"ל
הרמ"ה
ז ר"מ פ"ה חס"ב

ביאורי הגר"א

וי"א דבירק כו. כמו נעשרה דהא שם מ"ה פסקו כמר זוטרא דעשרה חמירי מגי ועוד מ"ה להנ"ל את הרנים כו משמע דוקא להנ"ל ועוד בירושלמי שם אמר נהדיא קף נשנים וס' הראשונה ס"ל דוקא לענין הסיפה יחד מחמירין נעשרה לכל נל"ה חמירין שם אדרבה כו וכן שם מ"ז ב' אריב"ל דל"ה ע"פ כו ועס"י קצ"ו ס"י נסס ר"ה גאון ומהירושלמי וי' איפכא לחמירין שם תני עלה

מסתפק נזה: (ה) אבל ששה כו. כנ"ל שלנו ששה ודלי כו דלא כרש"י שהיה קובל ע"ז: (ו) המצטרף כו. עס"י קע"ז ודברים הנאים כו להנ"ל ונהמ"ז אינן כו כ"ש זה שאל לכל פת כלל וכמו ואלא לשוק מ"ה כי שקוראין לו כו שחזר ומנך נהמ"ז לענ"ה והא דשמעון בן שטח משום דין נהמ"ז פוטרו וכמ"ס ס"י ר"מ ס"ז רשנ"א: (ז) אבל לשלשה כו

ברכת אליהו

בן ששה — בברכות מה א — דשתה כוס יין והוציא אחרים יד"ח בברהמ"ז. ואיתא שם דלגרמיה הוא דעבד, וע"כ דיצא בברהמ"ז על היין ששתה, ע"ז תי' הרשב"א דשאני יין דמזון ויין, כדאיתא בריש פרק כיצד מברכין, ואם אמר הו"ו הכל יצא. [רק דאין דרך לקבוע סעודה עליהו לכן לא מברכים ברהמ"ז — ד"א]. ולכן שמעון בן שטח יצא בברהמ"ז על היין, ולא הוי ברכתו לבטלה. משום דיון ברהמ"ז פוטרו. וכמ"ס ס"י ר"מ פ"ז: שאם בירך על היין ברהמ"ז במקום על הגפן יצא.

(ז) הטעם של ה"ס האחרונה הוא, דגם בשלשה מהני לצרף אחד שאכל ירק, כמו דמהני בעשרה לצרף שלשה שאכלו ירק, כנ"ל בס"ב. דהא בברכות מה ב פסקו כמר זוטרא דעשרה חמירי מגי, דבג' שאכלו יצא אחד לשוק קוראין לו ומזמנין עליו, ולא צריך למיתני גבייהו. אבל בעשרה לא מהני כה"ג. ואם מהני בעשרה לצרף אותם שאכלו ירק, עכ"ל בג' דק"ל מ' דמהני לצרף אחד שאכל ירק. ועוד מ"ה בברכות מה א: לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן מיתבי רשב"ג אומר עלה והיכב עמהן אפי' לא טבל עמהן אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרונת אחת מצטרף אצטרופי מצטרף אבל להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. משמע דוקא להוציא בעינן דגן אבל לענין צירוף מהני אף אם אכל ירק. ועוד בירושלמי שם אמר כהר"א, אף כשנים מהני לצרף השלישי כשאכל ירק. דאיתא שם פ"ה ח"ב: שנים פת ואחד ירק מזמנין. וס' הראשונה ס"ל דג' חמירי מ' דבעשרה מהני לצרף אוכל ירק ובג' לא. והא דהוכחנו לעיל דעשרה חמירי מגי, היינו דוקא לענין הסיכה יחד מחמירין בעשרה — שלא מצטרפין רק אם כולם במקום אחד, מפני שהשיכנה שורה ב'י. כמ"ס בגמ' מה ב: כיון דבעי לאדכורי שם שמים בציר מ' לאו אורח ארעא. אבל בל"ה ג' חמירי מ'י, וכמו שאמרינן שם: אדרבה איפכא מסתברא תשעה נראין כעשרה שנים אין נראין כשלשה. ולכן בעשרה די ששבעה אכלו דגן והשאר ירק, אבל בג' שהן מועטים צריך שיאכלו כולם דגן. וכן שם מ"ב: אריב"ל אע"פ שאמר קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה. ועס"י קצ"ז [צ"ל קצ"ט — ד"א] מ"י ומש"ש סק"ב בשם ר"ה גאון דקטן שהגיע לעונת הפעוטות וידע למי מברכין מצרפין אותו ל' ולא לנ'. הרי דמצינו דגם לגבי זה ג' חמירי מ'י. ומהירושלמי הנ"ל — דמביא ה"א

וכו'. וברא"ש שם פ"ז סכ"א מסתפק בזה. וז"ל: עד שיאכל כזית דגן אבל שתיה ועלה של ירק לא מהני דבעינן אכילת דבר שראוי לומר עליו שלש ברכות או שמא ברכה אחת מעין שלש שפיר דמי מדנקט כזית דגן ולא נקט כזית פת וטעמא כיון דאיכא אכילה ואיכא ברכה דאורייתא שפיר דמי. [ועד"א].

(ה) כנ"ל שלנו בברכות מה א: א"ר זירא בעאי מיניה מרב יהודה שמנה מהו שבעה מהו א"ל לא שנה ששה ודאי לא מיבעיא לי א"ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא איבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי איכא רובא ואיהו סבר רובא דמינכר בעינן. ולפי גירסא זו בגמ', מסקינן דששה לא מצטרפין. דלא כרש"י שהיה קובל על זה. וכתב הב"ח כאן ובהגהותיו לברכות שם, שרש"י גורס — במקום ודאי, לא מיבעיא ל' — וי, לא מיבעיא ל'י. ומפרש רש"י בד"ה ואיהו סבר שהיה רבי זירא קובל ומתחרט על שלא שאל על הששה, והוא סבר שאולי רובא דמינכר בעינן שיאכלו דגן, ואם ישאל על ששה לא היה מתיר. וכתב הב"י: ואם כדברי רש"י כיון דר' ירמיה פשיטא ליה ור' זירא מספקא לא הוה להו למשבק פשיטותי' דר' ירמיה משום ספיקה דר' זירא. [ובא"ג שם כ': וביירושלמי (פ"ז ה"ה) איתא דעל ששה ג"כ בעי מיניה אלא שהיה קובל על שלא אבעיא לה על ה' שאכלו ירק וה' אכלו דגן. וראת בעינים למשפט שם].

(ו) עס"י קע"ז ס"ב: ודברים הבאים לאחר סעודה קודם ברהמ"ז שהיה מנהג בימי חכמי הגמ' שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות כל מה שמביאים או לפנייהם בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה בין לפנייהם ובין לאחריהם דהמוציא וברהמ"ז (אינן) [אין] פוטרים אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה. כ"ש זה — בדין המצטרף לזימון — שלא אכל פת כלל, שצריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל, ואינו נפטר בברהמ"ז. וכמו יוצא לשוק. דאיתא בברכות מה ב: שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו. פ"י דהוא מצטרף לברכת הזימון, אך ודאי שחזר ומברך ברהמ"ז לעצמו. ואפי"ה אפשר לצרפו לזימון, והו"ה כאן הוא צריך לברך ברכה אחרונה בפ"ע על מה שאכל. ועם כל זאת הוא יכול להצטרף עם השנים לזימון, — כ"כ הרשב"א, והא דשמעון

לשלושה אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת ח (ה) וי"א דבכיות דגן מהני אפילו אינו פת וי"א ט דבירק ובכל מאכל מהני (ט) הילכך שנים שאכלו ובא שלישי אם יכולים להזיקו שיאכל כזית פת מוטב ואם אינו רוצה • לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר יזמנו עמו אע"פ שאינו רוצה לאכול פת. ד כ (י) חברים שאכלו כאחד קצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא אכלו אלא כזית אם כולם יודעים לברך מצוה שיברך

רשם ציב היא כח וליפ צין גי וצין יי וריי סיל צכולה
 איין מלעק: (ח) וויא דבכזית כח. כמיש צירח
 הכל ועיל סיל דרמזים ופרש פת והוא סצרה הראשונה
 דכלל שהיא דעת הרמזים: (ט) הלכך כח ואם כח.
 הנימו ששם הרינו: (י) הברים כח מצוה כח. דהם
 אינן חייבין אלל מדרצקן כמיש כי גי ושם תמצא מורה כח:

היסב ואכל עומהו אפי"י שלא אכל כזית דגן וזמנין דזרי
חכמים ר' יעקב בר אחא גזס ר' יוחנן לעולם חזין
זמנין עליו עד שיאכל כזית דגן והתניא גנים פת
וא"י ירק מטטרפין ומתניתא כרש"א ועיין תוס' פס ד"ה
תשעה כו וס' האחרונה ס"ל דההיא דירי פליגי על
גמרי דירן דכ"ס פליגי ר"י על רש"א ונצח דירן תשני
אינטרופי דכ"ס וכן ההיא דרייתא דשס תני עלה כ"ו

דגן. וממילא לגמ' דידן — דר"ל על רשב"ג, אין חילוק בין ג' ל"י. והחילוק הוא רק בין להוציא ולהצטרף: דלהוציא אינינו מוציא אף בעשרה רק כשאכל כזית דגן, ולענין צירוף מהני גם כן, רק כשאכל ירק. [ועיין אי"ז בברכות מ"ח א' ובבבלי נאם ד"ה כזית ירק].

ראה דמצרפין לג' אוכל ירק — מ' איפכא. דאמר'י שם :
תני קלה היסב ואכל עמהו אפי' שלא אכל כזית דגן מומטין
דברי חכמים ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן לעולם אין
מומטין עליו עד שיאכל כזית דגן והתניא (א) שנים פת וא'
ירק מצטרפין [כפנינו : מומטין] מתניתא כרשב"ג. הרי דר'
יוחנן פליג ארשב"ג, וס"ל דרבנן פליגי עליה דדוקא באוכל
כזית דגן מצטרף. ועתה'ם שם מח א ד"ה תשעה שאכלו דגן
ואחד ירק מצטרפין, ושם הביאו בשם השר מקוצי, דאין הלכה
כאותה ברייתא דירושלמי — ששנים שאכלו פת ואחד ירק
מומטין. ואחת מראיותיו היא „שרי מסיק עליה התם מתני'
כרשב"ג כלומר ורבנן פליגי דלא מצטרפי ואין הלכה כיהודי".
וס' האחרונה מ"ל דהיא דירושלמי פליגי על גמ' דידן,
דשם בירושלמי פליג ר"י על רשב"ג. ובגמ' דידן שם מח א
הקשתה הגמ' על ר"י — דאמר לעולם אינו מוציא את הרבים
ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן — מרשב"ג הגיל'. ומשני :
איצטרופי מצטרף אבל להוציא את הרבים ידי חובתן עד
שיאכל כזית דגן. וא"כ יוצא לבבלי, דגם לר"י קם דינא, דגם
לשנים שאכלו פת ואחד ירק מצטרפין. וכן היא ברייתא דשם
בירושלמי הגיל' : תני קלה היסב וכו'. ומקשה בירושלמי
והתניא שנים פת וא' ירק מצטרפין וע"ז תי' בירושלמי
דברייתא זו רשב"ג הוא, ולי"פ כין ג' ופין י', מ' דבשניהם
ס"ל לרשב"ג מצטרף ומומטין עליו. ור"י פליג בירושלמי
בכולהו — בין בג' ובין ב' אין מצטרף עד שיאכל כזית

(ח) כמ"ש בירושלמי דברכות פ"ה ה"ב הנ"ל בסק"ז: לעולם אין מומזנין עליו עד שיאכל כזית דגן. ומ', דבכזית דגן מהגב אפי' אינו פת. וע"ל ס"ב וסק"ד הרמב"ם מ"י כ"ש בבבלי מה דא, דלעולם אינו מציא את הרבים ידי חובתו עד שיאכל כזית דגן, היינו פת. והו"ה מ"ש בירושלמי לענין צירוף, עד שיאכל כזית דגן, היינו פת, והוא כ' הראשונה רכאן — שהיא דעת הרמב"ם פ"ה מהלכות ברכות ז"ח — דלשלה אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת.

(ט) כהנמ"י בפ"ה מהלכות ברכות הלכה ח' אות ד' בשם הר"ם: שהיה נזהר כשהיה אוכל הוא ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזיקו לליטול ידיו ולאכול עמם כזית דגן או שהיה מוצא אחר שהיה אוכל עמם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואם אירע ששתן לאחר שזל לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן וגם לא מצא אחר או היה סומך על דברי התוס' והיה מזמן על השותה. [ועד"מ סק"ד].

(י) דהם — שלא אכלו אלא כזית — אינן חייבין בברכה"ז
אלא מדרבנן. כמ"ש בברכות כ ב ושם: תבא מארה כ"י.²

2 רבנו צ"ן לברכות כ.ב. ושם איתא: דרש רב עזירא זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י, יז) והלא אתה גוואט פנים לישאלא דכתבי ישא ה' פני אליך (במדבר ו, כו) אמר להם וכי לא אשא פנים לישאלא שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את פניו אלוהיך (דברים י, י) והם מדקדקים על עצמם עד כוית עד כביצה (עד כוית לרי"ם עד כביצה לרי"י — רש"י). ושם עייל הגמ' רצתה להוכיח, אשאה מחוביב בברהמ"ז מדאורייתא. ואיתא שם: ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבועלה אבל אמרו חכמים כתב מארה לאדם שאשתו ובניו מברכינ לו אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן דרבנן דרבנן ומפיק דאורייתא

ולטעמדיק קטן בר חיובא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון שאכל
שעוירא דרבנן דאחי דרבנן ומפסי דרבנן (כגון כית לר"מ
וכביצה לר"י דמאורייתא ואכלו ושבעת וברכת תמיב אבל בשיעור
כל הא לא מחייב אלא מדרבנן והלכך אחי קטן דרבנן ומפסי
בזול – רש"י)

ומה שסיים רבנו "ושם תבא מארה כו' ", כתב ב"א שכונת רבנו היא כן: בסוכה לח א' איתא, לענין (מגילה) [הלל] דאשה ורבנן מקרינ אותן אבל תבא למי ששאתו וכו'. ויפשיט ותוס' שם דהם אינם תבא מדאורייתא ואפי' כשעונה אחריהם דיוצא, מ"מ תבא מארה על שעושה שליח כזה, והיה כאן, אף שיצנו ברה"מין אחרי, אין בכון שמי שאכל כדי שביעה שיפשה שליח מן שאכל רק כוית, לדעת בה"ג המובא בסק"י, דאינו יכול להוציא אחריים שאכלו כדי שביעה וחביבים מדאורייתא. וכמו

אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את האחרים (יא) ואם אין יודעים כולם לברך מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה. הגה: (יב) וי"ל שאינו חייב לנרך מדאורייתא אם לא שם והוא תלך לשתות (מרדכי פ' ג' שאלנו וז"י נס כל זו

ביאורי הגר"א

זהו דעת דתנין ואלתה וזנעת וזנעת מי שאלו הוא ונרך לאלו שאלו כח דלסמכתא נעלמה הוא ומדרבנן הוא: (יב) וי"א כח. זהו קי"ל כר"מ כח"ס ס"ס קצ"ו ולחור"י וי"ט צ"י לר"מ וזנעת זו שתי ועתים ד"ה ר"מ וכת"ס נשיע ולכן השמיט נשיע:

ברכת אליהו

מדאורייתא היה יכול להוציא אף אם לא אכל כלום. אלא מדרבנן בעינן, "ואכלת" מי שאכל הוא מברך, לכן סגי בכזית. וסיים הרא"ש: ומצוה מן המובחר אם כולו יודעים לברך שיברך אותו שאכל כדי שביעה. והיינו משום שלכתחילה יש לחשוש לדעת בה"א, אבל אם אינם יודעים, כתב הרא"ש ד, יברך מי שאכל כזית להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה. והיינו משום דבעיקרא דדינא סובר הרא"ש דיכול להוציא אף בכה"ג.

(יב) דהא קי"ל כר"מ דברה"מ בכזית, כמ"ש פ"ס קצ"ו ס"ד [ובס"מ קפ"ד ס"ו]. ואמרינן בברכות מט ב, דלר"מ הא דכתב, "ואכלת" זו אכילה, "ושבעת" זו שתיה. וא"כ רק באכל ושתה מחויב בברה"מ מדאורייתא. ועת"ס שם ד"ה ור"מ כו, וז"ל: ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא ניגוה דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה כדאמר בפרק מי שמתו וכי לא אשא וכי. ומש"ה הא דבעינן כזית הוי רק דרבנן, דהרי מדאורייתא ס"ל לר"מ אליבא דהתוס' דבעינן כדי שביעה. וכמ"ש בשו"ע דמי שאכל כזית לא יוציא לכתחילה את מי שאכל כדי שביעה, דכזית הוי רק מדרבנן, וכנ"ל כשם התוס'.

ולכן השמיט בשו"ע את דינו של הרמ"א — וטוב ליוזר לכתחלה אם מקצתן שתי ומקצתן לא שתי שיברך מי ששתה — דהרי לדעת המחבר, גם מי שלא שתי, מחויב בברה"מ

(יא) ואם אין כו'. עת"ס וי"א ד"ה עד שיהא עד כו' וי"א לכתחילה יש לנהוג כדברי זה"ש וכת"ס צירושלמי כל מנהג שאלו פטור מהן מו"ל את הרצים י"א חוץ ונזהמין והא תנינן כל שאינו חייב נדרר אינו מו"ל את הרצים י"א הא חייב מו"ל איך אלעאי שאני

(יא) עת"ס ברכות מה א ד"ה עד שיהא כזית דגן, וז"ל: משמע שאם אכל כזית דגן שיכול להוציא אף אחרים שאכלו על השובע. ותמנהו שם בתוס' איך אתי דרבנן ופטור מדאורייתא וכי, ולבסוף כתבו: ובה"ג פ' דאחר שאכל כזית אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה דלא אתי דרבנן ופטור מדאורייתא. ודחו תוס' דבריו, וכי: אלא נראה לחלק דקטן שאינו בר חיוב כלל מדאורייתא אפילו אכל כדי שביעה הלכך אינו מחויב בדבר קרינן ביה ולכן לא מפיק ליה אי אכל שיעורא מדאורייתא אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה כי אכל כדי שביעה מחויב בדבר קרינן ביה אפילו לא אכל כלל כדאמר' בראש השנה (פ"ג דף כט א) כל הברכות אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין והיינו שעמא דכל ישראל ערבי זה בזה והוא הדין בברכת המזון אף ע"פ שיצא מוציא כדפרישני וכי. ואף שהתוס' דחו דבריו, מ"מ לפתחילה יש לנהוג כדברי כה"ג. וכמ"ש צירושלמי פ"ג ח"ג: תני כל מצוי שאדם פטור (פהן) [אדם] מוציא את הרבים י"א חוץ מברה"מ והא (ד) תנינן כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתו הא [אם] היה חייב [אפי' אם יצא] מוציא א"ר (אלעאי) [לייא] [שאני] [שגייא] ברה"מ דכתיב [בה] ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח, י) מי שאכל הוא מברך. והביאו הרא"ש שם פ"ו סימן כ"א, אלא שהרא"ש כתב דאסמכתא בעלמא הוא ומדרבנן הוא, אבל

שמבואר בסק"א, עת"ד. וסיים הד"א שרבנו חולק על מה שהביא המ"א בסק"י בשם הב"י, "דאם כל אחד מברך לעצמו בלחש רק שמוזנין אפי' מי שאכל כזית יכול לברך".

ודברי הד"א לא נראים לי. דשם — לענין הלל שרוצה לצאת ע"י אשה או קטן — הוא מחמת שהוא לא למד ואינו יודע לקרות, כמ"ש רש"י בסוכה שם ב"ה תבא לו מארה, ובד"ה שאשתו ובנין מברכין לו, וכ"ה בזה"ה פ' בלק ח"ג קצא א: ואי לא ידע אתתיה או בניו מברכין ליה ותבא מארה לההוא גברא דלא ידע לברכא עד ויצטרך לאתתיה ולבניו דיברכון ליה. ואף אם הוא למד ועונה אחריהם, תבא לו מארה "שמבזה את קונו לעשות למד שולחם כאלו דלאו בני חיובא נינהו", כמ"ש רא"י ותוס' שם. משא"כ בדיננו — בברה"מ, שזה שרוצה לצאת בברה"מ של חברו בקי לברך, ורק הוא רוצה שחברו יזמן, שהרי גם ההוא שאכל כזית, הוא בר חיובא, אילו היה אוכל כדי שביעה, ורק מחמת שאכל כזית, הוא מחויב רק מדרבנן. ואין בזה משום "מבזה את קונו" שעושה שליח כזה, ולכן לא שייך לומר "תבוא לו מארה וכי". ובפרט שבכל זמיון כתב המחבר לעיל בסימן קפ"ג סעיף ז, דנכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות, וא"כ פשיטא שאם הוא בעצמו ג"כ מברך בלחש עם המזמן, אין בזה שום מניעה שמי שאכל כזית הוא המזמן. דהרי עם המניעה שזה שאכל כזית יוציא אותו, הוא מפני שהאכל כזית מחויב בברה"מ רק מדרבנן, ולא יכול להוציא את המחויב מדאורייתא. אך אם האוכל כדי

שביעה אומר מלה במלה אחרי המזמן, שפיר יכול האוכל כזית להיות המזמן, מאחר שזה שאכל כדי שביעה אינו זקוק לצאת בברכתו של זה שאכל כזית. אח"כ ראיתי שגם בספר הלכות הגר"א ומנהגיו עמוד קנ"ה, השאיר דברי הד"א בצע"ג. וגם קשה על דברי הד"א, שאמר דמ"ש רבנו "ושם" היינו הגמ' וסוכה. וגמ' זו הו"ה הוזכרה מקודם בדברי רבנו, ואף לא בבאה"ג. וגם יש בזה קצת דוחק לומר דרבנו חולק על דברי המ"א בשם הב"י בלי לציניו.

ונראה דכוונת רבנו — במה שציין לברכות כ ב — למימרא שהבאנו: והם מודקדים על עצמם עד כזית עד כביעה. ז"א שגמ' זו היא המקור, דבכדי שביעה חייבים מדאורייתא, ומדרבנן רק בכזית. ורבנו הקדים גמ' זו, כיון שנוכר בה להדיא שהשיעור של כזית הוא מדרבנן. ואח"כ הביא רבנו את הגמ': תבא מארה וכי. שמשם ילפינן שמי שאכל כזית לא יכול להוציא זה שאכל כדי שביעה. וזה רק כשהאוכל כדי שביעה לא אומר מלה במלה עם המזמן. ועפ"י כתב המ"א בסק"י שלפי הג"ל בטי' קפ"ו, דנכון הדבר שכל מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה, או יכל להיות המזמן גם מי שאכל כזית. וגם רבנו סובר כך, ודלא כמו שכתב הד"א שרבנו חולק על המ"א. ומ"ש רבנו "ושם תבא כו", אין חזנות. כמו שכתב הד"א שגם פה תבא מארה, אף אם הוא יגיד עם המזמן מלה במלה, אלא כונת רבנו בהביאו גמ' זו, שמכאן נובח שזה שאכל שיעור שמחויב בברה"מ מדאורייתא, לא יכול לצאת ממי שמחויב רק מדרבנן.

אורח חיים, הלכות המזון קצו קצה קצט

קמג

ושנולי לקט) (יג) וטוב לזהר לכתחלה אם ווקעתן שמו ווקעתן לא שמו שינרך מי ששתה (דגרי עלמו).

באר הגולה

- א נרכות וו"ה.
- ב תוספות ור"י
- וה"ש נשם נה"ג.
- ג שם ונסמ"ג.
- א נרכות וו"ה
- והר"י.
- ב הר"ש שם מפ"ק
- דחולין.
- ג תוספות שם נרכות
- וה"ש והר"ש.
- ד שם עמורה.
- ה תוספות נשם ר"י
- ננ"ג וכו"ה הפוסקים.
- ו נרכות י"ת ומו"ק
- כ"ג.

קצה אחד נכנס אצל שלשה שאכלו. ובו סעיף אחד

א א שלשה שאכלו והם מברכין ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאומר המברך גברך שאכלנו משלו עונה אחריו ברוך ומבורך ב שמו תמיד לעולם ועד ואם נכנס כשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. הנה: (א) וכן נכל הנרכות שאלם שומע חייב לענות אמן (טור וז"י נשם נה"ג וסמ"ג) (ב) ואם הם עשרה אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ג וה"ה אם היה שם כשגמרו מלאכול ולא אכל עמהם כך הוא עונה אחר המברך ואחר העונים.

קצט על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים. ובו י"א סעיפים

א א השמש שאכל כזית מזמנין עליו. ב ב כותי בזמן הזה הרי הוא כעובד כוכבים ואין מזמנין עליו. ג ג (א) עם הארץ גמור מזמנין עליו בזמן הזה. ד ד (ב) עובד כוכבים אין מזמנין עליו ד ואפילו גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו (ג) אבל גר גמור מזמנין עליו ויכול לברך בהמ"ז ה ה (ד) ולומר על שהנחת לאבותינו. ה ו אונן בחול שהוא פסור מלברך

ביאורי הגר"א

קצט (א) ע"ה כו. תוספות שם ד"ה אר"ה ע"ש: (ב) ע"ה כו. מתני' ויהי א': (ג) אבל כו. נלמד מהכיל: (ד) ולומר כו. עתוים דנשם ספ"ה א' ד"ה למעוטי כו. ולר"י נראה כו. עמ"ש סיון כ"ג סייט:

(יג) וטוב כו. ככ"ל:

קצה (א) וכן כו. מתני' ספ"ה עונין אמן כו. ונמי' כ"ג ז' (כשלא) [נשלל] אכל כו. ושם אחר הכל עונין כו. ועסי' רט"ו ס"ג: (ב) ואם כו. תוס' הכיל:

ברכת אלהיו

ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואי הוי עשרה עני בתריהו ברוך הוא אלוקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד.

קצט (א) ברכות מז ב: ותניא אין מזמנין על ע"ה וכו' ת"ר איהו ע"ה וכו' אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה אמר ר"ה הלכה כאחרים. ודברי המחבר הם עפ"י דברי תוס' שם ד"ה אמר רב הונא, ע"ש. וז"ל: והאידנא אין אנו מדקדקים ורגילים אנו לזמן בע"ה כדאמרינן בחגיגה (פ"ג כב ב) כמאן מקבלינן האידנא ובונה במה לעצמו. [ובאמר נעם בברכות שם כתב: אבל צריך שיהא מוחזק בכשרות. ועיין בעינים למשפט שם ובביאורי הגר"א חו"מ סימן ל"ד סק"ל וכאן במג"א סק"א ובמ"ב סק"ב ובבה"ל ד"ה ע"ה גמור].

(ב) מתני' ברכות מה א: והנכרי אין מזמנין עליו. (ג) תנן במתני' ברכות מה א: והנכרי אין מזמנין עליו. ובגמ' שם מז ב: פשיטא הכא במאי עסקינן בגר שמל ולא טבל וכו'. וז"ש המחבר: ואפי' גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו. ונלמד מהג"ל, דדוקא שמל ולא טבל אין מזמנין, הא גר גמור שמל וטבל מזמנין.

(ד) עתוים דבי"ב פא א ד"ה למעוטי כו. וז"ל: ולר"י נראה דשפיר מצי אמר גר לאבותינו ולא קי"ל כההיא משנה

מדאורייתא, כיון דקרא רק אסמכתא. ומדאורייתא, "ושבעת" קאי על אכילה, ושפיר יכול להוציא גם את מי ששתה.

(יג) כני"ל בס"ק י"א, שחוששין לשיטת בה"ג דאחד שאכל כזית אינו יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה, מפני שמי שאכל כדי שביעה הוא חייב בברכה"ז מדאורייתא, ומי שאכל כזית חייב רק מדרבנן. והו"ה לענין שתיה, טוב לחשוש לשיטה זו, שרק מי ששתה מחויב מדאורייתא, ולכן לכתחילה יברך מי ששתה.

קצט (א) מתני' ספ"ה דברכות גא ב: [ו] עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה. ונכנס שם נג ב: למימרא דישאל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב בשלא אכל עמחו. הרי אף בשלא יוצא בברכה, חייב לענות אמן. ושם בגמ': אחר הפל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן. ועסי' רט"ו ס"ב: השומע א' מישראל מברך אחת מכל הברכות אע"פ שלא שמע כולה מתחילתה ועד סופה אע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אחריו אמן. ועמ"ש בסק"ג דלרמב"ם מ"ש, אחר הכל עונין אמן, חיובא קאמר. וע"פ מש"ש.

(ב) תוס' הג"ל בבאה"ג סק"ב. וז"ל התוס' בברכות מה ב ד"ה רב זביד אמר ברוך ומבורך: ובה"ג פסק ברוך הוא

באר הגולה

ז נרכות מ"ס.
ח רמב"ם פ"ה מה"ב.
ט סמ"ג נפש ר"י
והסו"ת דערכין ז'
י והסו"ת דר"ה כ"ט
לענין שופר.

אין מומנין עליו. ו נשים ועבדים וקטנים אין מומנין עליהם (ה) אבל מומנין לעצמן ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מומנים יחד משום פריצותא דעבדים אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן ה (ו) ובלבד שלא יזמנו בשם. ז ט נשים מומנות לעצמן רשות אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות (ח) ויוצאות בזימון שלנו. הנה: (ט) אע"פ שאין מצינו. (הר"ש וורדכי ריש פ' ג' אכלו נפש רש"י). ח י (י) אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לאנשים

ביאורי הגר"א

עם האנשים וכתשו"ש וז"ל דתש"ש דתניא נשים כח ולא"כ כשאוכלות עם האנשים חייבות ודומק ודברי הרמ"ש עיקר וכ"כ תרמי ע"ש: (ח) ויוצאות כח. דלא תספקא גנוי כי זי חלל חס הנשים מו"ליות חס האנשים: (ט) אע"פ כח. נרמס קלימ לא כיכ וליע ולפטר שדעתו כח"ש ט"ז שם וליע: (י) אנדרוגינוס כח טומטום

(ה) אבל כח ולא כח. גנוי שם ז': (ו) ובלבד כח. דהן חין מוטרפין לכ"ד שריר עשרה דיליף מונוקדשתי כח: (ז) נשים כח. עתו"ס שם ד"ה שחני כח וכ"כ נערכין ג' ח ד"ה מומנות כח וז"ל כח והרמ"ש הקשה עליהם ה"ל נערכין שם אמרין הכל חייבין כח ודומיל דכהנים לויס וישראלים ותי' הסומ"ג דשם כשאוכלות

ברכת אליהו

מייתי הגמ' ראייה דנשים חייבות, מהא דתניא נשים מומנות לעצמן דהוי רק רשות. וז"ל דמש"ש בערכין, דתניא נשים מומנות לעצמן, היינו כשאין אוכלות עם האנשים הוי רשות. וזו ראיית הגמ', דכיון דאשכחן דעכ"פ לעצמן מומנות רשות, וא"כ כשאוכלות עם האנשים חייבות. אך זה דוחק. ודברי הרא"ש עיקר, דנשים חייבות לזמן לעצמן. וז"ל תרמי, ע"ש שהביא ראייה מהך דברכות שם. שבגמ' שם עמוד א' איכא מ"ד ששנים שאכלו כאחת אם רצו לזמן אין מומנין, ומקשה הגמ' שם עמוד ב': ת"ש נשים מומנות לעצמן ועבדים מומנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מומנין (והא נשים אפילו מאה) והא מאה נשי כתרי גברי דמיין וקטני נשים מומנות לעצמן ועבדים מומנין לעצמן. ומתרתא הגמ': שאני התם דאיכא דעות. וכת' ע"ז תרמי: ונראה לומר אע"פ שהן נשים כיון שהן שלש דין הוא שיומנו דהא איכא ג' דעות אבל בשני בני אדם דליכא ג' דעות לא וכיון דבמסקנא תלינן הדבר בדעות מסתמא משמע שהן חייבות לזמן כשהן שלש. [ובאמרי נעם בברכות שם סיים: לכך אמר רבינו שאין גכון שישבו ג' נשים יחד לאכול שמא חייבין בזימון].

(ח) ברכות כ ב: א"ל רבינא לרבא נשים בברהמ"ז דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי רבים ידי חובתן. ומ' דנשים יוצאות בזימון דהרי לא מספקא בגמ' שם אלא אם הנשים מוציאות את האנשים, אבל להיפך, אנשים ודאי מוציאים הנשים. [והביא הב"י מהר"ן דמגילה פ"ב יט ב שאין כאן משום חשש פריצות, משום, דהשתא אין צירופן ניכר עמהם כלל, מכיון שיש כאן שלשה אנשים מלבד הנשים].

(ט) בר"ם קמ"ג לא כ"כ. דאיתא שם בס"א דאם השומע אינו מבין אינו יוצא בשמיעה, וצ"ע. ואפשר שדעתו של הרמ"א כאן, כמ"ש פ"ז שם סק"ב דכיון דנשים שלנו אינן מבינות לשון הקדש ורובן אינן מברכות לעצמן יש להן לסמוך על רש"י ואפי' לכתחילה יוצאות במה ששומעים שעכ"פ זה עדיף טפי ממה שלא יברכו לגמרי. וצ"ע. [דהלא טוב יותר שיברכו בלשון שמבינים דברהמ"ז נאמרים בכל לשון — ד"א. ועמש"ש בזה. ועמ"א סק"ה].

(דסברה דגר אינו קורא בהנאת ביכורים כיון שאינו יכול לומר לאבותינו) אלא כר"י דפליג עלה כדאיתא בירושלמי (ביכורים פ"א ה"ד) דאמר תני בשם ר"י גר עצמו מביא וקורא. מאי טעמא דא"כ (בראשית יז, ה) כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היה אב לארם מכאן ואילך לכל גוים. וכן פסקו שם בתוס'. ועמש"ל פ"י נ"ע פ"י, [ובביאורי הגר"א שם סק"ל דכן פסקו הפוסקים, שגר יכול לומר בתפילה, אלוקי אבותינו. וע"ל סימן קל"ט סק"א].

(ה) בריש הסעיף על הא דכתב המחבר ד, נשים ועבדים וקטנים אין מומנין עליהם, ציין בבאה"ג סק"ז לברכות מה. וזה שם בעמוד א' כמשנה. ומ"ש המחבר, אבל מומנין לעצמן ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מומנין יחד משום פריצותא, הוא בגמ' שם עמוד ב': נשים מומנות לעצמן ועבדים מומנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אם רצו לזמן אין מומנין וכו' משום פריצותא.

(ו) דהן אינן מצטרפין לכ"ד שצריך עשרה, דיליף במגילה כג ב מ, ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב), כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה וכו'. וכמ"ש בסימן ג"ה ס"א וכמש"ש סק"א. [וראה באנצקלופ"ת ערך זמון כרך י"ב עמוד ר"ב].

(ז) בסק"ה הבאנו גמ' דברכות מה ב: נשים מומנות לעצמן. ועתו"ס ברכות מה ב ד"ה שאני כח שכתבו: דנשים מומנות לעצמן היינו אם רצו לזמן מומנות. והביאו הוכחות לזה. וכ"כ בערכין ג א ד"ה מומנות לעצמן: וצ"ל דרשות הוא לנשים לזמן אבל חיובא ליכא וכו'. והרא"ש בברכות פ"ו ס"ד הקשה עליהם הא בערכין שם אמרין: הכל חייבים בזימון כהנים לויים וישראלים. וקאמר: הכל לאתווי נשים דתניא נשים מומנות לעצמן וכו'. ומדמריב להו מדקתני „הכל חייבין“, מוכח דנשים חייבות בזימון, ולא רק רשות. ועוד דומיא דכהנים לויים וישראלים שחייבים. ולכן סובר הרא"ש דנשים חייבות בזימון. ותי' הסומ"ג בהלכות ברכות עיני כ"ז בשם ר"י דשם בערכין כשאוכלות עם האנשים חייבות ויוצאות בזימון של האנשים, אבל כשאוכלות לעצמן רשות. וכמש"ש בתוס'. אך עדיין קשה לתי' הסמ"ג, לדבריו הא דנשים חייבות היינו רק כשאוכלות עם האנשים, א"כ מאי

ולא לנשים. ט כ טומטום אינו מזמן כלל. י ל (יא) קטן שהגיע לעונת
הפעוטות ויודע למי מברכין מזמנין עליו ומצטרף בין לשלשה מ (יב) בין לעשרה.
כ סע. באר הגולה
ל זכרות ו"ת.
מ רמז"ס סס.

ביאורי הגר"א

את השם לכ"ש א"ל והא אינו כ"ש תמן ע"י שהן מזכירין את
השם עושין אותו סניף לעשרה כלן שאין מזכירין את השם אין
את השם אין עושין אותו סניף אצל הרמזים א"ל חילוק
דכ"ש בקטן המוטל בעריסה אצל קטן כה"ג אין חילוק
וכ"ש בגמ' דקא' ריב"ל אף ע"פ שזמרו כ"י אלא דה"ל
וזמנין היינו בני וע"ז אר"י ור"י דזמנין לקטן כה"ג
ועתו"ס שם ד"ה ולית כ"י ואור"י כ"י ח"י הרמזים
לא ס"ל כר"ת ודקא' ולית הלכתא ככל כ"י מ"י אף
כריב"ל:

ברכת אליהו

לכ"ש א"ל והא אינו כ"ש תמן ע"י שהן מזכירין את השם
עושין אותו סניף לעשרה כאן שאין מזכירין את השם אין
עושין אותו סניף. [והיינו כלומר היא הנותנת תמן ע"י
שמזכיר עושין אותו סניף כלומר ל"י דוחקין עצמן לעשות
סניף כדי להוסיף בשבחו של מקום אבל לג' לא איכפת לן —
ראב"ד בתמים דעים ס"ח]. אבל הרמב"ם פליג, וס"ל דכ"י
דיש חילוק בין צרוף לג' לצרוף ל"י הוא רק לריב"ל בקטן
המוטל בעריסה, אבל לפי המסקנא שם בגמ', דלית הלכתא
ככל הגי' שמעתתא, אלא רק קטן היודע למי מברכין מזמנין
עליו, ובקטן כה"ג אין חילוק, ומצטרף בין לג' ובין ל"י. ובי"ט
בגמ' הנ"ל דקאמר ריב"ל: אע"פ שאמרו קטן כ"י, אלא דה"ל
מזמנין היינו בני, וע"ז אר"י ור"י דזמנין לקטן כה"ג. [וביאר
הדמשק אליעזר דהראיה היא דהא אמרו ע"ז שם בגמ' לית
הלכתא וכו' אלא קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. ובהכרח
כוונת הגמ' דאף בג' מזמנין עליו. דאם נאמר כפירוש ר"ה
גאון דקא' על י', וההלכתא מחמירה יותר מדברי ריב"ל,
הו"ל לגמ' לומר בלשון שלילה — אין מזמנין אלא על קטן
היודע למי מברכין, ואז הוי מוכח דההלכתא באה להחמיר.
ומדקאמר קטן היודע כ"י מזמנין כ"י, משמע דבא להקל,
דריב"ל ס"ל דאף לג' אין מזמנין בקטן המוטל בעריסה.
וההלכתא שם בגמ' מקילה דבקטן היודע למי מברכין, מזמנין
עליו אף בג']. ועת"פ שם מח א ד"ה ולית כ"י, וז"ל: ואור"י
אע"פ דלית הלכתא ככל הגי' שמעתתא מיהו הלכה כריב"ל
דאמר קטן ממש עושין אותו סניף לעשרה והכא דבעינן פורח
ויודע היינו דוקא בלשושה ולית הלכתא ככל הגי' שמעתתא
לא קאי אריב"ל, מ"מ הרמב"ם לא ס"ל כר"ת. אלא דר"י
ור"נ לא מחלקין כלל בין ג' לעשרה, רק לעולם מזמנין על
היודע למי מברכין. ומ"ש בגמ', "ולית הלכתא ככל הגי'
שמעתתא", קאי גם על ריב"ל. דיוקו של הרמב"ם דקאמר
בגמ', "ולית הלכתא ככל כ"י", מ"י דקאי אף על ריב"ל דלא
פסקינן כוותיה. [ופי' הדמשק אליעזר דלר"ת הלא ר"נ לא
פליג על ריב"ל. דריב"ל מייירי במוטל בעריסה דבזה בג' לא
מצטרפין ור"נ מוסיף דבידע למי מברכין כן מצטרפין, וא"כ
מאי שייך לומר ולית הלכתא ככל הגי' שמעתתא אלא כר"נ,
הלא ר"נ לא פליג על ריב"ל, אלא ודאי מוכח דר"נ פליג
אף לענין צירוף עשרה דאין מצטרפין קטן המוטל בעריסה, רק
העיקר תלוי בידע למי מברכין וכדברי הרמב"ם. ובזה נחא
דקאמר ולית הלכתא וכו' דקאי אף על ריב"ל כי ר"נ פליג

כ"י. תוספתא זכרות סס: (יא) קטן כ"י. ומ"מ
קטן היודע כ"י ופחות מעונת הפעוטות אין דעתו כלום
כ"ש צ"י הטקין ופי' ג"פ ודל"ל כר"ת שז' דוקא קטן
פורח שזכנ"ס זשנ"ס י"ג וער"י: (יב) בין כ"י.
דל"ל כר"ת גאון שז' דוקא ל"י וכ"ש ריב"ל בקטן המוטל
בעריסה וכן זירושלמי שם ר' יעקב זר זצ"י נע"י קומי
ר' יוסי ז"י אלעזר תמן קטן עושין אותו סניף לעשרה
אח"י אף הכי ש"סין אותו סניף לג' וזה תמן שזכירין
את ה' עושין אותו סניף לעשרה כלן שאין מזכירין

(י) בבבא"ג ס"ק י"כ' ציין לההיא דר"ה כט לענין שופר,
וכ"ה בב"י. אולם זה מפורש בתוספתא דברכות פ"ה הלכה
ט"ו: הכל חייבין בברכת המזון [צ"ל: הזימון — אור שמח
הלכות ברכות פ"ה הג']. וכו'. ושם הט"ז: אנדרוגינוס מוציא
את מינו ואינו מוציא שאינו מינו טומטום אינו מוציא לא
מינו ולא שאינו מינו.

(יא) מ"מ בברכות מח א: קטן היודע למי מברכין מזמנין
עליו. מוכח דדוקא שהגיע לעונת הפעוטות — שאז הוא יודע
למי מברכין — מזמנין עליו. ופחות מעונת הפעוטות אין דעתו
כלום, מ"מ כ"י הניחין גיטין נט א ופ' ג"פ [צ"ל: מי
שמת — ד"א] בבבא בתרא קנה ב לענין מקח וממכר. ודלא
כר"ה — הובא בברכות מז ב תוס' ד"ה קטן כ"י. דאיתא שם
בגמ': קטן פורח מזמנין עליו. וכתב ע"ז הר"ח דהיינו דוקא
קטן פורח שנכנס בשנת י"ג. [והא דאמר יודע למי מברכין
היינו לחומרא דאפי' פורח בעינן שידע למי מברכין — ד"א].
וער"י שפסק דאנן לא סבייר לן דבעינן שיכנס לשנת י"ג,
אלא, דכיון דקרי ל"י קטן וכו' כשהוא יודע למי מברכין
מזמנין עליו והכין חזינא לגאון'.

(יב) ברכות מז ב: אמר רבי יוסי קטן המוטל בעריסה
מזמנין עליו והא תנן גשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם
הוא דאמר כריב"ל דאמר ריב"ל אע"פ שאמרו קטן המוטל
בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה.
ובדף מח א מסיקה הגמ': ולית הלכתא ככל הגי' שמעתתא
אלא כי הא דאר"נ קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו.
ודברי המחבר — שז' דמצטרף בין לג' ובין ל"י — הם כדברי
הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ה ה"ז. ודלא כר"ה גאון — המובא
במרדכי סימן קע"ב — שז' דוקא ל"י מצטרף, וכמ"ש ריב"ל
הנ"ל, בקטן המוטל בעריסה שעושים אותו סניף ל"י, כך
ס"ל לר"ה גאון דקטן היודע למי מברכין עושים אותו סניף
רק ל"י, אך לא לג'. כלומר דלר"ה גאון מ"ש, "קטן היודע
למי מברכין מזמנין עליו", קאי ג"כ על צירוף ל"י. ובזה הוא
חולק על ריב"ל דס"ל דאף קטן המוטל בעריסה מצטרפין
לעשרה. אבל לג' אליבא דשניהם לא מצטרפין קטן עד שיגדל.
וכן בירושלמי שם פ"ו ה"ב [ובפנינו בשני לשון קצת]:
ר' ברכיה אמר ר' יעקב בר זבדי בעי קומי ר' יוסי בר' אלעזר
תמן קטן עושין אותו סניף לעשרה (אמ"י) [ואימר — פני
משה] אף הכי עושין אותו סניף לג' מה תמן שזכירין את
השם עושין אותו סניף לעשרה כאן שאין מזכירין את השם

באר הגולה

ג הרי"ג ש נתענה
ושלר פוסקים עין
נסימן כ"ה.
א ברכות מ"ה לפי
הרש"ל שם.
ב שם ת"ו וכרנ
נחמן הרי"ף והרמב"ם.

הנה: (יג) וי"א דאין מצרפין אותו כלל עד שיכלו נן שלש עשרה שנה (יד) דלא מחזקינן ליה כגדול שהנצל ב' שערות (הר"ל ש ומרדכי פ' ג' שאלכו וטור) וכן נוטנין ואין לשנות וקראו וטוה אס תכוניס ומנינים מצטרפין לזמן אע"ג שאין החרש שומע הנצרכה (מהרי"ל).
יא (טו) מי נ שנדוהו על עבירה אין מומנין עליו.

ר דין המפסיק כדי לברך. ובו ב' סעיפים

א א שלשה שאכלו אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ברכת זמון ואפילו לא רצה להפסיק מומנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם אבל שנים אין חייבים להפסיק לאחד והלכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק לאחד ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם לא עשה כלום ואם לא רצו להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים וזימן עליהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והיאך יברך בלא זימון.
ב ב (א) אינו צריך להפסיק אלא עד שיאמר ברוך שאכלנו משלו וכו'.

ביאורי הגר"א

לפני כ"ו וכן לשיטת הרי"ף שפי' דלריך שיגיע לעונת הפעוטות: (יד) דאז כ"ו עתה"ל סי' נ"ה ס"ה בהג"ה:
(טו) מי שנדוהו כ"ו עתה"ל שם ס"ה וסי"ג:

ר (א) א"צ כ"ו עתה"ל ת"ו ד"ה עד כ"ו ופי' הרי"ף

(יג) וי"א כ"ו עתה"ל הנ"ל ומיהו קל' צירושלמי
אמר יוסי זימנין כ"ו חס לשון רצונו כ"ו ר"ל דלא
ענדינן עובדא עד שיכלו נן שערות כח"ש תוס' שם מ'
להצטרף לזימון לא ענדינן כ"ו אע"ג דנמני' שלנו מ'
אף לענין מעשה דקלמ' לפני ורנא כ"ו עתה"ל שם ד"ה

ברכת אליהו

אלא צריך לומר דהאי לאו לאזמני עליהו קא מנסי להו כי
היו קטנים טובא אלא לנסותינהו קא עבדי שהיה בהם בינה.
ולפי"ז אין הוכחה מהגמ' שלנו שאף למעשה מצרפין קטן
לזימון. וכן לשיטת הרי"ף הנ"ל בס"ק י"א, שפי' דצריך שיגיע
לעונת הפעוטות. ולפי"ז ג"כ קשה דא"כ מאי רבותייהו ידיעי
אביי ורבא למי מברכין. אלא ע"כ דבאמת הם היו קטנים פחות
מעונת הפעוטות. ואין הגמ' מביאה המעשה לומר שבכה"ג
מצרפים לזימון, אלא להסביר את הגדר של „יודע למי
מברכין". [ועיין אמ"נ בברכות שם].

(יד) עתה"ל סי' נ"ה ס"ה בהג"ה: ומיהו אין מדקדקים
בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזקינן אותו כגדול
ואומרים לענין זה מסתמא הביא ב' שערות. ועמשה"ש בביאורי
הגר"א סק"ד.

(טו) עתה"ל סימן נ"ה פ"א ופי"ב לענין צירוף לתפילה,

שעברין מצטרף, ומנודה אין מצרפין. ועמשה"ש ס"ק י"ט-כ'.

ר (א-ב) ברכות מו א: עד היכן ברכת הזימון רב נחמן
אמר עד גברך ורב ששת אמר עד הזון. ורש"י פירש דקאי
על מה, „שצרכין להיות שלשה וכשתו שנים לא יאמרוהו".
ולרב ששת כל עיקר ברכת הזון אינה אלא זימון, אבל יחיד
אינו אומרה. ועתה"ל שם ד"ה עד היכן ברכת הזמון כ"ו, שהקשו
על פירש"י, וכתבו: ולא נהירא דברכת הזון דאורייתא ואיך
יחיד פטור מינה ועוד הא קיימא לן כרב ששת באיסורי
ולדידיה יחיד אומר שנים ובכל דוכתא נקט שלש ברכות
ודוחק לומר דלא מייירי אלא ביש זימון לרב ששת ועוד
דמעשים וכו' לכן יש לפרש דקאי אדלעיל דקאמר אחד מפסיק
לשנים ובעי נמי עד היכ' צריך להמתין עד שיברכו השנים
עד גברך ורב ששת אמר עד שיגמרו הזון ומשם ואילך יכול

עליה. ולהרמב"ם הירושלמי הנ"ל אתיא כריב"ל ולית הלכתא
כוותיה].

(יג) עתה"ל ברכות מה א ד"ה ולית הלכתא כ"ו הנ"ל בסק"ב,
וח"ל: ומיהו קאמר בירושלמי א"ר יוסי [כמה] זימנין אכלית
עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סרסי חביבי ולא מומנין
עלואי עד שהבאתי שתי שערות ומשם מצטרף להצטרף
לזימון לא עבדינן עובדא עד שיביא שתי שערות הא לתפילה
עבדי. ומסיקים התוס' שם: וזה לשון רבינו שפוסק מסקנא
דמילתא אין עושין קטן סניף לעשרה לזמון ולתפילה ולשלשה
עד שיביא שתי שערות כעובדא דר' יוסי ברבי חלפתא
בירושלמי. ור"ל דמצד הדין הלכה שכל שיוודע למי מברכין
מומנין עליו, כנ"ל בס"ק י"א-י"ב, אלא לא עבדינן עובדא —
מצד חומרא — לצרף קטן לזימון, עד שיביא ב' שערות, כמשה"ש
תוס' שם מקודם: משמע דלהצטרף לזימון לא עבדינן עובדא
עד שיביא ב' שערות. הרי שמוכח מהתוס' דרך „לא עבדינן
עובדא", ולא מצד הדין. אע"ג דנמני' שלנו מ' אף לענין מעשה
מצרפין קטן לזימון. דקאמר שם: אביי ורבא הוו יתבי קמיה
דרבא אמר להו רבה למי מברכין אמרי ליה לרחמנא ורחמנא
היכי יתיב רבא אחוי לשמי טללא (גג — רש"י) אביי נפק
לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבא תרווייכו רבגן הויתו
היינו דאמרי אינשי בתצין בוצין (דלעת — רש"י) מקטפני'
ידיע. (וקטף הוא שרף האילן כל' משעה שהוא חוגג ויוצא
מתוך השרף ניכר אם יהי' טוב — רש"י). וע"כ צ"ל דהו' לאו
קטנים פורחים. דאי הוו קטנים פורחים, מאי רבותא היה
בהו שהביטו כלפי מעלה, וכמ"ש בתוס' ד"ה ולית הלכתא
ובד"ה אביי כ"ו. ומוכח מכאן, שגם לענין מעשה קאמר
שמצרפים קטן לזימון. אולם עתה"ל שם ד"ה אביי כ"ו, שכתבו:

הנה: (ב) וי"א שצריך להפסיק עד שיאמר הן את הכל וכן נוהגין (הר"ע ותוספות והר"י נשם נה"ג והטור) (ג) ולא היה דעתו לחזור ולאכול פת אעפ"י שלא אכל חת"כ, כשרואה לצורך מצרך ומתחלה נזכרת הן וכל שכן אם חזר ואכל (הר"י פרק ג' שאלנו) (טור) (ד) וחוזר וגומר סעודתו בלא ברכה בתחילה.

ביאורי הגר"א

ונזה נסתר ראיתי הרי"ף: (ג) ואם היה כו' ללא כפ"י תוס' שם כי ד"ה להיכן והרי"ף כו' חלל כפ"י הראשון שם וכנ"ל נר"ם ק"ל: (ד) וחוזר כו' וזקקו ופסיקו וי' שחזר לסעודתו. הראשון וללא כהרצ"ח

ברכת אליהו

ודעת הגר"א שהביא בהג"ה — דס"ל „שצריך להפסיק עד שיאמר הון” — הוא משום דסברי כרב ששת, דהלכה כרב ששת באיסורי. ועיין תוס' הנ"ל שם: ועוד הכי ק"ל כרב ששת באיסורי כו' לכן כו' ולא משום כו'. [דברי התוס' הובאו לעיל]. ולפירוש התוס', אף לרב ששת גם יחיד אומר ברכת הון. וזוהי נפטר ראיתי הרי"ף — דהלכה כר"נ מהא דיתיד כד מברך מתחיל מברכת הון. ולפי' התוס' נסתרת ראייה זו, דהרי גם אליבא דרב ששת, יחיד מתחיל מברכת הון. והא דאמר רב ששת דממתין עד שיאמרו הון, אינו מטעם דחשיב ברכת הון ברכת הזימון. אלא — כדכתבו התוס' — דנברך בפ"ע אינה ברכה, ולכן צריך להמתין עד שיברכו ברכה אחת, דהיינו ברכת הון.

(ג) דלא כפ"י תוס' שם כי ד"ה להיכן והרי"ף כו' אלא כפ"י הראשון שם וכנ"ל נר"ם ק"ל: (ד) ברכות מה ב' שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים.

ומדקאמר „מפסיק” מי שחוזר לפעודתו בלא ברכה. דאם נאמר דמברך, אין כאן הפסקת סעודה, אלא סעודה אחרת היא לגמרי. כ"כ הראשון שם פ"י סי"ב. ודלא כהראב"ד — שהביא הראשון שם — דס"ל שצריך ליטול ידים ולבצע הדזה ליה ככני חבורה שיצאו לקראת חתן שצריכין ברכה למפרע, וכשחוזרים צריכין ברכה לכתחלה. אלא כמ"ש הראשון שם „דל"ד לבני חבורה שעקרו רגליהם דהכא אינו זו ממקומו וגם אין כאן היסח הדעת”, אלא חוזרים וגומרים סעודתן בלא

כר"נ וכו' וכן עמ"ל דבר דהא יחיד כד מצרך מתחיל ומזכרת הון כו' וכן מסקנא דירוש' והנ"ל הרי"ף שם ע"ש: (ב) וי"א כו'. דהלכה כר"ש באיסורי ועי' תוס' הנ"ל ועוד הכי ק"ל כו' לכן כו' ולא משום כו'

היחיד לאכול ולא משום דחשיב ברכת הון מזמון דדאי יחיד נמי מתחייב מהון אלא משום דכיון דנברך אינה ברכה אינו אומרה לבדה אלא יגמור עמה גם ברכת הון שהיא ברכה והשתא נחא דקיימא לן שפיר כרב ששת וכפירוש זה איתמר בירושלמי, עכ"ל. והרי"ף פ"י דקאי באכלו שלשה כאחת, והוצרך אחד מהם לצאת, שיושב עד שיגמרו אותה ברכה. וע"ז פליגי ר"נ ורב ששת: דר"נ אומר עד נברך, כלומר שממתין עד שאמרו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת הזימון. וברכת הון אינה בכלל ברכת הזימון. ורב ששת אמר דממתין עד הון. וגם לדעת הרי"ף, לרב ששת אין יחיד אומר הון, שברכה זו היא רק בזימון. ולפי"ז יש הוכחה שהלכה כר"נ, שהרי אנו נוהגים לברך גם ביחיד ברכת הון. ולכן פ' הרי"ף כר"נ. וכו': וכן עמ"ל דבר דהא יחיד כד מברך מתחיל מברכת הון אלא ברכת הזימון דליחא אלא בשלשה עד נברך הוא בלבד אבל ברכת הון אינה בכלל ברכת הזמון. וכן מסקנא דירושלמי שם בפ"ה ה"א — והביאו הרי"ף שם — וז"ל הירושלמי [ובפנינו בשנוי לשון קצת]: שלשה שאכלו כאחת ובקש אחד מהן לצאת דבי ר' אמרין מברך ברכה ראשונה והולך לו אינו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרין זו ברכת הזימון ר' יוצא בשם ר' ירמיה אמר זו הון ר' חלבו בשם ר' חנון בשם רב זו הון וכו'. ועי"ש [דשקלי וטרי אליבא דרב דשם דס"ל עד נברך ש"מ דהלכתא כוותיה — ד"א].

לחזור ולאכול עוד, מ"מ חזר למקום שפסק, דהלכה כרבנן, והרמ"א שכת' דמברך מתחיל הון, הוא דלא כר"מ.

ומ"ש רבנו „אלא כפ"י הראשון שם”, מדברי הרמ"א מ' שאינו גורס בהמשך דברי רבנו „אלא” — וגורס: והשו"ע ס"ל כפ"י הראשון שם. כלומר דהמחבר שלא הביא את דינו של הרמ"א — דאם דעתו לחזור ולאכול מברך מתחיל הון — הוא משום דס"ל כפ"י הראשון שם בתוס' הנ"ל, דפולגתיהו דר"נ ור"ש קאי על המחבר ברכת הון, ולהיכן חזר לאחר שיענו המסובין. וא"כ יוצא לדינא, שאף שהיתה דעתו לאכול, אך כיון שלא אכל, אי"צ לחזור לראש, רק למקום שפסק דהיינו ברכת הארץ. וכמ"ש ברי"ם קצ"ב ובביאורי הגר"א סק"ג והמחבר פוסק כפ"י הראשון של תוס', וכפ"י הרי"ף ושי"פ. ועי"ש מ"ש בזה.

ומקור דינו של הרמ"א הוא — כמ"ש ברי"ם סק"א וכפ"י שצוין בדפוס השו"ע — מדברי תר"י בשם בה"ג וז"ל: ובה"ג ז"ל פסק הלכה כרב ששת ואמר שצריך המפסיק שישמע מפי המחבר עד סוף ברכת הון ואחר שישמע ברכת הזימון יחזור לאכילתו ואינו צריך לברך ברכת המוציא אלא אוכל ומברך ברהמ"ז ואפי"ם אם נזקק אח"כ שלא לאכול כלל כיון שבשעת ברכת (מזון) [זימון] היתה כוונתו לאכול ושלא בברכה זו צריך לחזור ולברך ברכת המזון.

1 איתא בברכות מו ב': להיכן הוא חוזר רב וזבד משמיה דאביי אמר חזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק. ועתו"ס שם ד"ה להיכן וכו', שהביאו את פירוש' — דקאי אחד מהפסיק השנים, וממתין לאחרים עד הון, והיכן חזר לאחר סעודתו. והתוס' דחו פירוש, וכתבו: ע"כ צ"ל דקאי אהא דאמרין לעיל דהמברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חזר המברך לאחר שיענו המסובין חזר לראש הזימון שצריך להו לאותו נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא והר"מ מאיברא פ"י דקאי אשלשה שאכלו יוצא אחד מהם לשוק קוראים לו ומזמנים עליו ולעיל נמי הכי פירוש עד היכן מקום זימון שצריך להו לאותו נברך דקרי ליה ועני עד נברך ומכאן ואילך ילך לדרכו ואינם צריכים האחרים עוד לצירוף והכא בעי לאותו לך השוק להיכן הוא חזר למקום שפסק דהיינו למר מהון ואילך ולמר מנברך והשתא נחא דלא קשה מהון שהרי לא (ספר) [סעד] בינתיהם, עכ"ל.

וכתב רבנו דמ"ש הרמ"א דאם היה דעתו לחזור ולאכול פת אע"פ שלא אכל אח"כ כשרוצה לברך מברך מתחילה ברכת הון, זה דלא כפ"י התוס' לעיל בשם הר"מ מאיברא. ולר"מ איירי ביצא לשוק, וממילא יצא לדינא, דאם לא סעד, אף שהיתה דעתו

באר הגולה

א נכרות מ"ז.

ב תוס' מעונול דר

ורבי חיי' שס.

ג שס ו"ה.

ד הרא"ש שס.

ה תנילה כ"ח.

ו מרדכי שס.

ז נשיין כ"ט.

רא מי הוא המברך. ובו ד' סעיפים

א א גדול מברך אפילו בא בסוף ב ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי
ג והני מילי כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך (א) אפילו אם
בעל הבית גדול ממנו כדי שיברך לבעל הבית (ב) ומה ברכה מברכו יהי רצון
שלא ייבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח
בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשה ידיו
ואל יודקק לפניו שום דבר חטא והרהור עון מעתה ועד עולם ד (ג) ואם בעל
הבית רוצה לוותר (פירוש שליטנו רוצה להקפיד) על ברכתו ולברך ברכת המזון
בעצמו רשאי. הנה: והוא הדין שיכול ליתן לנכד למי שירצה. (נ"י נשם אהל מועד).
ב ה לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו ו (ד) דרך חק ומשפט
כהונה אבל לתת לו החכם רשות שיברך אין בכך כלום ז (ה) אבל כהן ת"ח

ביאורי הגר"א

ול"ד למ"ש נפי' כיסוי הדם נשתי ונרובי כו' ועתויס
סס:
רא (א) אפי' אם כו'. הרא"ש מעונול דר"ח ור"ב זה
שלא כדברי התוס' וכנ"ל ואם רצה כו' ונוימו ר"ח
לדין הנ"ל ונוימו ליט' לי נתן נר קפרא כו' וכ"כ

ברכת אליהו

שם לפ' א: דהנהו תרי תלמידי דהו יתבי קמיה דבר קפרא
הביאו לפניו כרוב דורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות
לאחד מהן לברך קפץ וברך על הפרגיות וכו'. הרי דגדול
יכול ליתן רשות לקטן לברך. [והרי שם מיירי לברכה ראשונה
דלא שייך מעלייתא דאורח מברך לבעה"ב כדי שיברכו בע"י
ואפ"ה נתן רשות — ד"א]. וכ"כ המרדכי בפ"ד דמגילה סימן
תתכ"ח, וז"ל: אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע"ה לברך
ברכת המוציא או ברכת המזון אין כאן בית מיחוש דהא חכם
יכול ליתן רשות ואפי' לישראל הפחות ממנו. וראיותיו של
המרדכי הן מהגמ' הנ"ל. ועפ"כ דכן נפסק להלכה. והר"ה
שבעה"ב יכול לתת רשות לברך לאורח שקטן ממנו.

(ב) גמרא בברכות מו א [בשנוי לשון קצת]: מאי מברך
יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם
הבא ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו
נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן לא
במעשי ידיו ולא במעשי ידיו ואל יודקק לא לפניו ולא
לפניו שום דבר הרהור חטא ועון מעתה ועד עולם.

(ג) כנ"ל במחבר, דהטעם דאורח מברך כדי שיברך לבעל
הבית. [וכיון דנתקן לטובת בעה"ב יוכל הבעה"ב לומר אין
רצוני בזה, וכמ"ש בכתובות כל האומר אי אפשי בתקנת
חכמים כגון זו שומעין וכו' — ד"א].

(ד) דהא בלא"ה יכול לכפר הפחות ממנו, כנ"ל בס"א. —
כ"כ המרדכי במגילה פ"ד סימן תתכ"ח, והובא בסק"א.

(ה) בבאה"ג סק"ז ציין לגיטין נט [א]. ושם איתא דמקדימין
כהן מפני דרכי שלום. אך לעיקר הדין לא הקדמת כהן ת"ח,
זה במגילה כח א, דר' פרידא אמר דלא ברך לפני כהן.
והקשטה הגמ': והא א"ר יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפי'
כהן גדול עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה שנאמר כל משנאי
אהבו מות (משלי ח, לו) אל תקרי משנאי אלא משנאי כי
קאמר איהו בשוין. ועתויס שם ד"ה כי קאמר וכו', וז"ל:

ברכה. והראב"ד הביא כמה ראיות לדינו. ואחת מראיותיו היא
מחולין פז א, דהגמ' אומרת משתא וברוכי בהדי הדדי לא
אפשר, ולכן כיון שאמר הב ליברך, אסור להם לשתות יותר.
ולכן גם בדין שלנו — כיון שהפסיק אכילתו בברכה"מ, ומיכל
וברוכי בהדי הדדי אי אפשר — צריך לחזור ולברך. וכתב
הרא"ש שם דל"י למ"ש בפ' כפי הדם הנ"ל, שהרי שם, אינו
מברך אלא מפסיק סעודתו כדי שיזמנו עליו. ועתויס שם
ד"ה משתא וברוכי וכו'. שגם הם כתבו כן, דהב וגבריך
הוי הפסק בסעודה, אבל תפילה לא הוי הפסק, ולכן כשאומר
ברוך שאכלנו וכו', לא הוי גמר דבר וחזור וגומר סעודתו
בלא ברכה. [ועיין בסימן קע"ח ס"ק כ"ג, כ"ו, ולהלן בסימן
תע"ד סק"ב].

רא (א) ברכות מו א: אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון
בן יוחי בעה"ב בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי
שיברך [לבעל הבית. וכתב הרא"ש שם בפ"ז סי"א דאפי'
בעה"ב גדול מן האורח, האורח מברך. והוכחתו מקובל דר"ה
ורב. שהגמ' שם מג א מספרת עובדא גבי ר' חייא ורב שישבו
בסעודה קמי רבי, ורבי אמר לרב לברך. אע"פ שרבי היה גדול
מרב, אך כיון שרב היה אורח, לכן אמר לו רבי לברך. וזה
שלא כדברי התוס' שם מו א ד"ה והלכתא גדול מברך, שכתבו
דמעיקר הדין לא חייב בעה"ב גדול לכבד אורח קטן, רק
הוא יכול לתת לו רשות לברך, וכמ"ש לעיל מהך עובדא
דר"ח ורב, דרבי נתן רשות לרב לברך. וכן מהגמ' שם מו ב
שהביאה עוד עובדא שרבי כבד את רב, משמע שגדול יכול
לכבד קטן, ופנ"ל במחבר: ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך
רשאי. אבל המחבר פסק כרא"ש דמן הדין מברך האורח אף
שהוא קטן מבעה"ב. ובבאה"ג סק"ב ציין דראיית המחבר
מהך עובדא דרב ור"ה. ולפ"ז אין לנו ראיה לדברי המחבר —
דהגדול יכול לתת רשות לקטן — מהך עובדא דר"ח ורב, כיון
דרב היה אורח, ע"כ כיבדו. ומימ' ראיה לדין הנ"ל, ממיש

באר הגולה

מצוה להקדימו שנאמר וקדשתו לפתוח ראשון ולברך ראשון. (וע"ל סימן קס"ז)
 סי"ד). ג ח מי שנותנין לו לברך ואינו מברך מקצרים ימיו. ד ט צריך
 לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך.

ח נרכות ל"ה.
 ט זס נ"ג לפי
 רש"י.
 א נרכות ל"ה.
 ב תוספות והרא"ש
 צ"ג נ"ו מהירושלמי
 דסקלים ופסחים.

רב דיני ברכת פירות האילן. ובו י"ח סעיפים

א על כל פירות האילן מברך בתחילה בורא פרי העץ חוץ מהיין שמברך
 עליו בורא פרי הגפן בין חי ב (א) בין מבושל בין שהוא עשוי קונדיטון (ב) דהיינו
 שנותנין בו דבש ופלפליון. הנה: (ג) ואם נתערב יין בשכר אזלינן אחר הרוז אם
 הרוז יין מנרך נורא פרי הגפן ואם הרוז שכר מנרך שזהל (נ"י נשם התשנ"ז).

ביאורי הגר"א

ונתניתין וי"ד אי כל שהוא עיקר כח ועסי' ר"ד סי"ג
 אלל לא נראה דהא קי"ל כל חמרא דלא דלרי עלי
 תלת מילא ללו חמרא הוא והרי הוא רונ מים ואפי"ה
 מברכינ נפשיג אלמא דלא אזלינן בזה אחר רונן ומוחנני
 חין ראייה דמוחנני לא איירי כלל ננתערב אלל שזוכל
 כ"א נפיע ואינו אוכל הטפל אלל נשניל העיקר:

רב (א) בין כח. ירושלמי פי נתרף דפסחים ובשקלים
 ושי"מ דמנושל וקונדיטון יין נמור הוא ויולאין צו ידי
 די כוסות ומקדשין עליו ועי' תוס' דצ"ג ל"ז אי דיה
 חילומא כח ונפסחים ק"ט צי דיה חרצעה כח ועמי"ש
 נסי' רע"ג ס"ה: (ב) דהיינו כח. כו"ש נפסיקתא
 פי יתרו צ"י נחש השלישי: (ג) ואם נתערב כח.

ברכת אליהו

ודלא כפרש"י והר"ש שכתבו דין מבושל מברכינ עליו שהכל
 דאישתני לגריעותא. ובפסחים צט ב תנן: ולא יפחתו לו
 מארבע כוסות של יין. ועתו"ס שם קט ב ד"ה ארבעה כח,
 דפסקו התוס' להלכה ד"י, ויצאין בארבע כוסות במבושל ומקדשין
 עליו ומברכינ עליו בורא פרי הגפן. וקמ"ש בפי' רע"ב ס"ה
 ומש"ש סק"ג.

(ב) כמ"ש בפסיקתא פי יתרו בפי' בחודש השלישי (שמות יט,
 א): אר"א ד"ת נמשלו כקונדיטון מה קונדיטון הזה יש בו יין
 יש בו דבש יש בו פלפליון וכו'. [ורבנו סימן רע"ב סק"ג ציין
 מימרא זו בשם הילקוט בפי' יתרו ס"ס רע"ב].

(ג) מנתניתין בברכות מז א: זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו
 טפלה מברך על העיקר ופוסט את הטפלה. ועיין סימן ר"ד
 פ"ב דכן נפסק שם. [וכתב המ"א בסימן ר"ב סק"א: וכל
 שהוא הרוב הוא העיקר כמ"ש סי' ר"ח ס"ז]. אבל לא נראה,
 דהא קי"ל לקמן סימן ר"ד ס"ה דכל חמרא דלא דארי עלי
 תלת מיא לאו חמרא הוא, והרי הוא רוב מיא, ואפי"ה מברכינ
 כפשיג. אלמא דלא אזלינן בזה אחר רובו. וממנתניתין הנ"ל
 אין ראיה, דמתני' לא איירי כלל בנתערב טפל ועיקר, אלא
 שאוכל כ"א בפ"ע, ואינו אוכל הטפל אלא בשביל העיקר.¹

ובדמשק אליעזר כתב על דברי רבנו: לענין לאו דחוי הוא
 דשם התערובות הוא במים בזה שפיר לא בטל היין למים כי עין
 עומד היין להזנו ויין חי אי"א לשותו כמ"ש בע"פ השותה יין
 חי כח' וזה דוקא במים כמ"ש כל חמרא דלא דרי על חז תלת
 מיא משא"כ בשאר משקין או שכר דאין עשוי לערב ביין דינו
 כמו בכ"מ דאזלינן בחר הרוב, ע"כ. ואמנם גם בפשיג במשכיות
 זהב אות א' הקשה על דינו שבשו"ע כעין דברי רבנו, מהך
 דין ומים כל שאין ששה חלקים מים מברך בפשיג וחי' דהתם
 דרך מויגת יין הוא במים וע"כ לא שייך לומר דיתבטל היין נגד
 המים שנמוגו בהם נדעשה הכל כמין אחד משא"כ בשכר דאין
 דרך מלוג בהם וכשני מינים בעלמא דמי דכל מי שהוא הרוב
 הוא העיקר. — לשון המ"ב סק"י בשם הפמ"ג וגם בעמודי

וקשה מאי רבותא והא כתיב וקדשתו לכל דבר שבקדושה
 לברך ראשון וי"ל דשויין לאו דוקא אלא כלומר שהכהן נמי
 תלמיד חכם אמנם אינו חשוב כמותו ואפי' הכי לא היה
 רב פרידא רוצה לקרות לפניו. ועי'ל סי' קפ"ו סעיף יד, לענין
 המוציא: ואם הכהן גי"ח אלא שהוא פחות מן השני טוב
 להקדימו אבל אין חיוב בדבר. ועמ"ש סקמ". [וכתב הב"ח:
 כיון דהזיג דר' פרידא משתבח בנפשיה דמימי לא ברכתי לפני
 כהן אע"פ שר' פרידא היה גדול ממנו א"כ מצוה היא מדברגן
 לאקדומי וכו' ולישנא דרבינו (הטור) דאמר צריך לאקדומי'
 נמי ה"ק דמצוה היא מדברגן דאילו חיובא מדאורייתא ליכא
 אלא בשוין. ועתו"ס בגיטין נט ב ד"ה דאפילו].

רב (א) ירושלמי פרק בתרא דפסחים הלכה א' ובשקלים
 פ"ג ה"ב, ושי"מ דמבושל וקונדיטון יין נמור הוא ויצאין בו
 ידי די כוסות ומקדשין עליו. וד"ל הירושלמי שם ושם: מהו
 לצאת בקונדיטון מן מה דתני בר קפרא קונדיטון כיון דהא
 אמרה יוצאין בקונדיטון וכו' מהו לצאת ביין מבושל רבי
 יונה אמר יוצאין ביין מבושל וכו'. ועיין תוס' דכ"ב צו א דיה
 אילומא כח, וי"ל: אבל יש להביא ראיה מירושלמי דשקלים
 ודעברי פסחים דין [מבושל יין] גמור הוא דאמר התם ארבע
 כוסות שאמרו יוצאים ביין מבושל אלמא מקדשין איין מבושל

1 בדמשק אליעזר הרבה להקשות, שמצינו בהרבה מקומות שגם
 בנתערב אזלינן אחר הרוב. ועי' שו"ת אר"י בזה. וכן הקשה בעמודי
 אש שבספר פסקי הגר"א. ותמצית תירוצו של הר"א הוא, שעיקר
 כוונת רבנו היא, דמהמשנה הנ"ל, כל שהוא עיקר וכו' , אין ראיה
 לדיננו. מפני ששם המשנה לא מדברת על תערובת, אלא כשאכל
 כל מין בפני עצמו, ובכח"ג אף בשאר משקין עם יין אזלינן בחר
 העיקר. ואף שהדין הוא שגם בתערובת אזלינן בחר עיקר, מקור
 דין זה הוא ממקומות אחרים בגמ', כפי שכתב שם הר"א, אבל
 בתערובת עין לא נאמר הכלל של המשנה, כל שהוא עיקר וכו' .
 ואיכ' ,איכא למימר דבשאר משקין עם יין בתערובת אף שיש
 רוב שאר משקין לא נתבטל ברכת היין משום דין דרי על חז
 תלת. ועי' סק"א ומ"א סק"ג ומשנה ברורה סק"ז.

באר הגולה

ג נכרות ל"ו נתוס'
והר"ס ורש"ס א.
ד הר"ס ע"ס.
ה שם נגמ' ונתוסה
(נכפ"ד) (נכפ"ד)
דשניע'.
ו רת"כ.

ב ג (ד) הבוסר כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן מברך עליו בורא פרי האדמה ומשהוא כפול הלבן ואילך מברך עליו בורא פרי העץ (ה) ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן ד לעולם מברך בפה"א עד שיהיה גדול ביותר ה ושאר כל האילן משיוציא פרי מברכין עליו בורא פרי העץ ו (ו) ובלבד שלא יהא מר או עפוף ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק דאז אין

ביאורי הגר"א

א' צריך על פירות כו'. הר"ס ו' תוס' ד"ה ר"י כו' ועסי' נהני' : (ו) ובלבד כו'. כוונתו כפול הלבן ונכפיל : (ז) וי"א כו'. שם ונח"ל כו' אצל הר"ס כ' וכל האילן משיוציאו וכ' נד"ה הטעם דאין ללמוד

(ד) הבוסר כו'. ספ"ז דכלאים מלימותי תנזיה כו' וענפ"ג לעיוני' כ"ה ז' ועתו"ס דנכרות ל"ו ז' ד"ה שיעורו כו' וכתש"ס למימרח' דלגינות כו' ר"ג ס"ל כר"י כו' ונשאר כו' : (ה) ומתוך כו'. כמ"ש מ'

ברכת אליהו

ובבוסר משהוא כפול הלבן. ולכן פסק המחבר, גם לענין ברכה שעל ענבים מברך בורא פרי העץ משהגיע לפול הלבן, ובשאר כל אילנות — משיוציאו פרי.

(ה) הטעם — דבדיעבד אם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא — הוא, כמ"ש בברכות במתניתין מ א : בירך על פירות האילן בופה"א יצא ועל פירות הארץ בופה"ע לא יצא, והגמ' שם אמרה דאתא כרבי יהודה דס"ל דעיקר אילן ארעא היא. וכתב הרא"ש שם בפ"ו ס"ה, וז"ל : ואם מסופק בבוסר מתי הוא כפול הלבן יברך בפה"א דק"ל כמתני' אם בירך על פירות האילן בופה"א יצא ואע"ג דבגמ' (הנ"ל) מוקי ליה כרבי יהודה מ"מ קי"ל הכי כיון דסתם לן תנא כר' יהודה. ועתו"ס שם ד"ה ר"י כו', דגם הוא פסק כרא"ש, דהלכה כר' יהודה דסתם לן תנא כוותיה ואם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא. [וכן נפסק להלן בסיומן ר"ו ס"א וכמש"ש סק"א]. ועסי' בנהני' : ואם הוא מסופק אם הוא עיקר הפרי או לא [מברך] בופה"א. ולהכי כתב המחבר דמתוך שלא נודע השיעור — כל' שיש לנו ספק — מברכין בפה"א.

(ו) כמ"ש בברכות לו ב בפלפלי וזנגבילא : פלפלי רב ששת אמר [מברך] שהכל רבא אמר לאו כלום ואודא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומי דכפורי פטור כס וזנגבילא ביומי דכפורי פטור. [והלכתא כרבא, כמ"ש להלן סט"ז וסק"ל].

(ז) בסק"ד הבאנו לשון הגמ' בברכות לו ב — שהביאה לשון המשנה בשביעית פ"ד משנה י' — : מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית בש"א כל האילנות משיוציאו ובה"א החרובין משישרשו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו. וס"ל לטור ולרמ"א דהו"ה לענין ברכת בופה"ע. אבל הרא"ש שם בפ"ו סימן ה' — אחר שהביא פלוגתא דב"ש וב"ה הנ"ל — כ' וכל האילן משיוציאו מיד חשוב הוא לברך בופה"ע. [וברא"ש שבפנינו : ושאר האילנות משיוציאו וכו'.] וכתב המעדני יום טוב אות ת' :

דהוה גמי משקה דכמה בני אדם נוחא להו בשכרא אף דהיא גרוע מן היין עכ"ל הו"ה גמי משקה חשובה ואיכא דניחא להו בחמרא ואיכא דניחא להו בשכרא כזה אמרינן דעיקרו וספלו תלוי ברוב ומיעוט.

ודעת רבנו היא, כמ"ש במ"ב שם, דגם בעניניו שוה למציגת יין במים. ובמעמדי אש הביא קצת ראיה לסברא זו, מבכורות יז א' דשאר משקין בסלים גמי לגבי מים כמו יין, ע"ש.

(ד) ספ"ז דכלאים משנה ז : מאימתי תבואה מתקדשת משתשרי וענבים משיעשו כפול הלבן. וענפ"ג דערויבין כו' ב, שעל חוץ מברך שהכל נהיה בדברו, מפני שהוא לאו גמר פירי. ולענין כלאים מצינו לעיל שנקרא פרי רק כשהגיע לכפול הלבן, והו"ה לענין ענבים. ועתו"ס דברכות לו ב ד"ה שיעורו כפול הלבן, וז"ל : ופחות מכאן לא הוי פירא מכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מפול לא מברכין עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה. וכמ"ש לו א : אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ וזרק את האבינות ואוכל את הקפריסין למימרא דאבינות פירי קפריסין לאו פירי ורמינהו וכו'. ובמעמד ב' הקשתה הגמ' : ותפוק ליה דנעשה שומר לפרי וכו'. ומשני רבא : היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר הכא במחובר איתיה בתלוש ליתיה איתיה אביי וכו'. ומשני רבא : היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפרי היכא דאית' בשעת גמר פירא הא' קפרס לית' בשעת גמר פירא. ופריך : איני והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה הני מתחילי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוי בכופרא וקא קרי ליה שומר לפירי. ומשני : רב נחמן סבר לה כרבי יוסי (דכופרא הוי פירי ואע"פ שלא נגמר לפיכך שומר שלו חשוב שומר — רש"י) דתנן רבי יוסי אמר סמדר אסור מפני שהוא פרי ופלגי רבנן עליה מתקין לה רב שמי מנהרדעא ובשאר אילני מי פלגי רבנן עליה והתנן מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית בש"א כל האילנות משיוציאו ובה"א החרובין משישרשו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן פול הלבן ס"ד אלא אימא שיעורו כפול הלבן מאן שמעת ליה דאמר בוסר אין סמדר לא רבנן וקתני שאר כל האילנות משיוציאו וכו'. ולפי מסקנת הגמ' יוצא, שרק ר"נ סבר לה כרבי יוסי, אבל לית הלכתא כוותי', משום דהלכה כב"ה. וא"כ רואים, שב"ה סברי כרבנן — דבשאר כל אילנות מברכים משיוציאו פרי,

אש חילק קצין חילוקו של הפה"ג, וכתב : דמים לא נחשב כלל לאנשים למשקה חשובה לשתותה לתענוג וא"כ היכא שמעבר יין עם מים ועושה משקה לשתותה לתענוג ע"כ כל חשיבות של המשקה הוא משום יין המעורב ומש"ה לא בסיל ברוב כמו כל מידי ולטעמא עבדי ולא בסל ה"נ לא בסל היין במים כיון דכל טעמו וחשיבותו אינו אלא משום היין וגם עיקרו של פול הוא בכך כי אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים וכל המרא דלא דרי כו' כמו שהביא הגר"א ז"ל אבל היכא שנתערב יין בשכר

מברכין עליו כלל. הגה: (ז) וי"ל דעל חרוזין אינו מנרך צורף פרי העץ עד שיראה
 זמן כמין שגשגות של חרוזין וכן צויתים עד שיגדל הכן צניס וקודם לכן מנרך צורף פרי
 האדמה וכן עיקר (טור). ג ז (זי) גרעיני הפירות אם הם מתוקים מברך
 עליהם בורא פרי העץ (ח) ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ח ואם מתקן

באר הגולה
 ז סס נתום והר"ה
 ח הרש"ה

ביאורי הגר"א

צפרי ויותר נראה שכליו צומן חיון מועשר דהוי פרי
 אף לענין נרחה: (ז) גרעיני כוש: עתים סס ד"ה
 קליפי כוש: (ח) ואם כוש. הרש"ה שם וכנ"ל אצל
 הרש"ה חולק על תוס' וכי הדעה לה חשיני פירי
 ומהנרך לרבות מלת העפל כנו קליפין וכי ואנרעינין
 מרים לא מנרך כלל ולאו אדעתא דידהו נטעי להו ולי
 ויתקן כוש כחוש צשיע וליע דהרכינ דעת התוס'
 והרש"ה וענינא וודאי דחיש ולס מתקן כוש הול דעת
 הרש"ה דפליג על התוס' והעיקר נראה כדעת הרש"ה
 דכן סתם מתני' דפייא דתרוומת וצנכורים וצוקנין

לענין זה ונשיעית לענין נרחה דהא חרוזין אף
 משישרו מרים הן ולין ראויין לאכילה ויש צשיע
 ונלד כוש ודנרו דחויין דח"כ כיש משיולאו אינו
 לוכל עדיין שהול קודם שיעורא דמשישרו ונראה
 שגם הרש"ה ס"ל כן שחרובין משישרו אלא ללא
 הזכיר רק שארי אילנות כמו סוס דנרי ציה ושאר
 האילנות משיולאו ע"ש נראה פיו דברות ס"ה אצל
 יע על עיקר הדין דנה ענין זה לשביעית דהא אפי'
 צשיעית אסור לאכול עד שיעשה לוכל דהיינו שיבואו
 לעונת המעשרות דלז הוי פרי אצל צשיעית אינו תלוי

ברכת אליהו

(ז) בברכות לו ב איתא: קליפי אגוזין והגרעינין חייבים
 בערלה. והגמ' יליף לה מ"אח" (ויקרא יט, כג) את הטפל
 לפרי. ועת"ה שם ד"ה קליפי פרי, שהשוו ברכה לערלה,
 וכתבו: מכאן שיש לברך על הגרעינין של גודגדניות וגרעיני
 אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינים של פירות בורא
 פרי העץ.

(ח) כ"כ הרא"ש בברכות פ"ו ס"ד: ובלבד שלא יהו מרים
 שיהא נהנה מהן. וכנ"ל בס"ב: ובלבד שלא יהא מר וכו' דאז
 אין מברכין עליו כלל. אבל הרש"ה בברכות לו ב חולק על
 התוס' הנ"ל בסק"ז, וכי דאדברא גרעינין לא חשיבי פירי
 מדהוצרך לרבות מ"אח" דדרשינן את הטפל לפריו כמו קליפין
 „והיינו דערביניהו ותננהו בהרי קליפי אגוזים וכולהו מאת
 מרבינן להו" וכי עוד שם: ואנרעינין מרים לא מברך כלל
 ולא אדעתא דידהו נטעי להו כלל ואי ממתק להו ע"י האור
 מברך עלייהו שהכל. כמ"ש בשו"ע: ואם הם מרים וכו'. וצ"ע
 על השו"ע דהריב"ב דעת התוס' והרש"ה. דבריש הסעיף
 פסק המחבר דעל גרעינים מתוקים מברך בפה"ע, וזו דעת
 התוס', כנ"ל בסק"ז*. ובסוף הסעיף פסק המחבר, דאם מתקן
 ע"י האור מברך עליהם שהכל, וזו דעת הרשב"א, שס"ל דגרעינים
 אינם פרי, ולכן לא עדיף מגרעינים עצמם שמברך שהכל. אבל
 לדעת התוס' דגרעינים הוו פרי, אם מתקן ע"י האור מברך
 בפה"ע. ועמ"א סק"ז שגם הוא הקשה כן. וסיים „וצ"ל דכשהו
 מרים לאו פרי יבנהו", אף לשיטת התוס' ולכן אם מתקן ע"י
 האור מברך עליהם שהכל. אבל לא גר' כן. ודא דמיש המחבר:
 „ואם מתקן ופרי מברך עליהם שהכל", הוא דעת הרשב"א
 דפליג על התוס'. והעיקר נראה כדעת הרשב"א, דכן סתם
 מתני' דפייא דתרוומת ובכזורים ובצוקנין דגרעינין אינו פרי

ושאר האילנות חוץ מחרוב וזית דהא כב"ה ק"ל ונוסחא
 משובשת נודמנה לו לב"י בקיצור הפסקים]. ומדכ' וכל
 האילן משמע שלא מחלק בין חרובין וזיתים לשאר פרי
 האילן. וכי בריה הטעם דאין ללמוד לענין זה משביעית
 לענין ברכה. דהא חרובין אף משישרו מרים הן ואינו
 ראויין לאכילה, לכן לא מקרו פרי לענין ברכה. ויש בשו"ע:
 ובלבד שלא יהא מר וכו'. ודברי בדק הבית דחויין, דא"כ
 כ"ש משיציאו אינו אוכל עדיין שהוא קודם שיעורא
 דמשישרו, וא"כ איך כולל הרא"ש חרובין עם שאר אילנות,
 לענין ברכה. ונראה שגם הרא"ש ס"ל כן שחרובין משישרו,
 אלא דלא הזכיר רק שארי אילנות כמו סוס דנרי ציה:
 ושאר האילנות משיציאו. [וכמו דלכ"ה אין חרובין חיתים
 בכלל ה"ל לרא"ש — ד"א]. ע"ש ברא"ש הנ"ל, שמקודם הביא
 את מח' של ב"ש ובי"ה, ואח"כ כתב: מכאן יש ללמוד
 שאין מברכין בפה"ע על הבוסר וכו' ושאר האילנות משיציאו
 מיד חשוב וכו'. הרי שהרא"ש הביא את כל דברי ב"ה, כולל
 הא דחרובין וזיתים דשביעית, ומזה למד לענין ברכה.
 וע"ז סיים: ושאר האילנות וכו'. וא"כ הכוונה שאר האילנות
 חוץ מחרובין וזיתים. אבל צ"ע על עיקר הדין שלמדו ברכה
 משביעית. דמה ענין זה לשביעית. דהא אפי' בשביעית אסור
 לאכול עד שיעשה אוכל דהיינו שיבואו לעונת המעשרות דאז
 הוי פרי, ולפני שהגיעו לעונת המעשרות אסורין לאכול מטעם
 „לאכלה" (ויקרא כה, ו) ולא להפסד. אבל (שביעית) [ברכה]
 אינו תלוי בגדר פרי לענין שביעית. ויותר נראה שכליו צומן
 חיון מעשר דהוי פרי אף לענין ברכה, דהיינו התאנים
 משיבחילו וכו', כמ"ש במעשרות פ"א משניות ב' ג' וברמב"ם
 הלכות מעשר פ"ב ה"ה². [ועד"א ובעינים למשפט בברכות
 שם].

כשבשלן או מתקן באור וכמו שכתבתי במ"ב בשם הח"א
 והעוללות אפרים. ודע דלענין תפוחים שיעורן לעונת המעשרות
 אפילו כשהן קטנים ורק משנעשו עגולים כמבואר ברמב"ם שם
 וא"כ בזה גם הגר"א והפמ"א מודים לדעת השו"ע ומברכין או
 עליהם בפה"ע ואם היו ראויין אלו הקטנים לאכול רק ע"י הדחק
 ומתקן ע"י ביטול ג"כ מברך עליהם בפה"ע לכונ"ע, עכ"ל.

2 בבה"ל ד"ה ושאר כל האילן, מביא שגם דעת הפנים מאירות
 כדברי רבנו. וסיים: והנה לפי דברי הגר"א והפמ"א מסתברא
 דאפילו מיתוק באור לא מהני כיון שאינו חשוב פרי קודם
 שהגיע לעונת המעשרות ולעולם מברך בפה"א ויש לנהוג כן
 למעשה לכאורה דבזה יוצא ממי' ומ"מ הנהוג כפסק האחרונים
 שנמשכו אחר השו"ע אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך אמנם
 אם לא היו ראויין לאכול רק ע"י הדחק אין לברך בפה"ע רק

באר הגולה

ט נרכות ל"ה.

י הרמז"ס נפ"ח

מה"כ.

כ ט.

ע"י האור מברך עליהם שהכל. ד ט שמן זית אם שתאו כמות שהוא אינו מברך עליו כלל משום דאזוקי מוּזק ליה ואם אכלו עם פת אינו מברך עליו דפת עיקר ומברך על העיקר ופוטרי את הטפילה י ואם שתאו מעורב עם מי סלק"א (הנקרא לניגרון) שאז (ט) אינו מוּזק אדרבא הוא מועיל לגרון (י) אם הוא חושש בגרונו הוה ליה שמן עיקר ומברך עליו בורא פרי העץ כ ואם אינו מתכוין לרפואה אלא לאכילה הוי ליה אניגרון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון

ביאורי הגר"א

וכ"ד הר"ר יוסף והטור שליטו תלוי בחושש בגרונו חלל חס נותן לו שמן הרבה לו לא חלל דעת נה"ג והרמז"ס ורשב"א ושי"ע דלא תליא נהרצה חלל בחושש לו לא כפשטא דגמ':

דגרעינין חין פרי כלל ועוד ראה דהא מותר נרצעי וע"כ הא לקטור נעלה נכת ריבויא דקרא חת כח וכן עיקר: (ט) אינו כח. רש"י טס והר"י"ק ושי"ע: (י) אם הוא חושש כח. ערש"י טס ד"ה החושש כח

ברכת אליהו

דמברך שהכל. וכ' הכ"מ דהטעם הוא, שלא אמרו אי דשתי ליה אזוקי מוּזק אלא לאפוקי מה שאמרו שיברך עליו בפה"ע, אבל כיון דאע"ג דאזוקי מוּזק נהנה הוא מברך. ומ"ש המחבר ד, אינו מברך עליו כלל, כ"כ רש"י שם בד"ה אזוקי מוּזק: לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב. וכ"כ הר"י"ק ושי"ע. וז"ל הר"י"ק: ואי שתי ליה משתא אזוקי מוּזק ליה ולא מברך עליה. [ועד"א ובעינים למשפט בברכות שם].

(י) בברכות לו א מסקינן דהא דמברכין על שמן זית בופה"ע הוא בחושש בגרונו. וערש"י שם ד"ה בחושש בגרונו, וז"ל: וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל. וכ"ד הר"ר יוסף (המובא בטור) והפרי ששינו תלוי בחושש בגרונו, אלא אם נותן בו שמן הרבה או לא. והא דנקטה הגמ', „חושש בגרונו“, הוא לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט. והר"ה גמי אם אינו חושש בגרונו, אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון, מברך עליו שהרי נהנה ממנו — טור. אבל דעת מה"צ בברכות פ"ו והרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ב ורשב"א ושי"ע דלא תליא אם נתן בו הרבה שמן, אלא — „בחושש בגרונו“ או לא. כפשטא לישנא דגמרא דלא אמרה שמן הרבה רק בחושש בגרונו. [ועב"ח, וט"ז סק"ב, ובעינים למשפט בברכות שם].

כלל. דאיתא בתרומות פ"א משנה ה': גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות. [ואיתא ע"ז בירושלמי הובא ברמב"ם פ"א דתרומות ה"א דוקא בזמן שנסכן ויש בהם לחלוחית למצוץ אותן הוא דאסור ואיתא שם דגרעיני אתרוג מותרות ובחולין קכ ב איתא דביכורים ילפינן מתרומה בהיקישא — ד"א]. ובעוקצין פ"ב מ"ב איתא שהגלעינין לא מצטרפות לתרומה, משום שאינן פירות רק יד לפרי. ועוד ראה דהא גרעין מותר ברבעי, כמ"ש פ"א דערלה משנה ח': קליפי רמון והגץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים שלהם אסורים בערלה ובאשרה ובגזיר ומותרין ברבעי. וע"כ הא דגרעין אסור בערלה, הוא מכה ריבויא דקרא „את פרי“, כנ"ל במס' ברכות, וכמ"ש הרשב"א הג"ל. וכן עיקר דלענין ברכה לא הוי כגוף הפרי, ואין מברכין בפה"ע.³

(ט) [בדפוס השו"ע מצויין ס"ק זה על דברי המחבר, „אינו מוּזק“. וזו ט"ס דזה ש"ס ערוך. וצ"ל על מ"ש המחבר, „אינו מברך עליו כלל“ — ד"א]. בבאה"ג סק"ט ציין לברכות לה. ושם בע' ב' איתא: אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע היכי דמי אילמא דקא שתי ליה אזוקי מוּזק ליה וכו'. ובגמ' לא מפורש אם בכ"ה מברך או לא. והרמב"ם הלכות ברכות פ"ח ה"ב פסק

מדברי הירושלמי פ"א דתרומות ע"ש. וכ"כ במאמר מרדכי שכן מבואר באבודרהם בהלכות ברכות שער חמישי. וז"ל האבודרהם שם: והרשב"א כתב שאין לברך עליהן בופה"ע אלא בופה"א דאורבה לא חשיב פרי לענין ערלה אלא דמרב להו מאת פרי את הטפל לפרי. והפרי"ה והא"ר חולקים על השיטות הג"ל, וס"ל בדעת הרשב"א דבכל גזונא — בין אם הם מתוקים ובין אם מתקם ע"י האור — לא מברך על הגרעינים אלא שהכל. ובהגהות רעק"א מפקפק על דבריהם, וכתב דלא ידע למה פסקו דמברך שהכל, ובשעה"צ ס"ק כ"ב הביא דבועוללות אפרים מיישב דבריהם קצת.

ובעמודי אש שעל פסקי הגר"א כתב, דלא ברידא לו דעת הגר"א ז"ל, אם מברכין על הגרעינים בופה"א או שהכל. אבל לעיל הבאנו דברי רבנו בפירושו לערלה, ששם איתא להדיא, דדעת הרשב"א דמברכין על גרעינים בופה"א. וכן כת' במ"ב סק"ג שהסכמת הגר"א לברך בופה"א. ובשעה"צ סק"ב ציין לדברי הגר"א בפ"ג דערלה הג"ל.

3 רבנו כתב שהרשב"א חולק על דברי תוס' הג"ל בסק"ז. והסבר מחלוקתם הוא: דהתוס' ס"ל דעל גרעינין של פירות מברך בופה"ע, כלומר דגם הגרעינים הם פרי. והא דאמרה הגמ' „את פרי“ את הטפל לפרי, שמה הוכיח הרשב"א דגרעינין לא חשיבי פרי מדהוצרך לרבות מ„את“. נראה לתרץ דדברי הגמ' „את פרי“ הם רק על קליפי הפירות, ולא על הגרעינין. וכן תירץ בעינים למשפט בברכות שם.

ובדעת הרשב"א נחלקו הפוסקים: דהור"ש סק"ב כת' דלרשב"א מברך על גרעינין בופה"א, וכשם מרים ס"ל דלא יברך כלום. ואי מתקם ע"י האור ס"ל דמברך שהכל. וכ"כ האבן העזר בדעת הרשב"א, דבגרעינין מתוקין דאוכלין אותן כן ודאי נטעי לכו אדעתא לאכלן עם הגרעינים, לכן מברכין בופה"א, אבל במרים ומתקם ע"י האור, כיון דלא נטעי להו אדעתא שימתקו להם ע"י אור, לכן מברכין שהכל. ובפירוש האור של הגר"א על ערלה בפ"ג משנה א' כת', דדעת הרשב"א לברך על גרעין בופה"א. והביא ראייה לדברי הרשב"א — שגרעין אינו פרי —

(יא) (שהכל). ה' (יב) שקדים המרים כשהם קטנים מברך בורא פרי העץ
(יג) גדולים ולא כלום דאזוקי מזקי וטעמא דמלתא דכשהם קטנים עיקר אכילתם
היא הקליפה ואינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא

ביאורי הגר"א

(יא) שהכל. אף ע"פ דשם ליט' אמרינן תיז' דמילקא כסילקא מכל וקוס כיון דלשתיה מנרך
שהכל כמיש' תומי' שם ליה' אי סדיה' הלי' ונדיה'
והא' כו': (יב) שקדים כו' כשהם כו'. כמו נפוגלא

ברכת אליהו

בופה"ע, ועל גדולים לא מברך כלל, כיון „דיותר הם ראויין
לאכילה בעודן קטנים נטעי אינשי להו אדעתא דהכי". והקשה
שם הרא"ש על בה"ג מהך דחולין הג'ל ע"ש, וז"ל: זה וזה
קאי אמרים בין גדולים ובין קטנים ודלא כפירש"י שפי' זה
וזה לפטור קטנים מרים ומתוקים זה וזה לחיוב גדולים מרים
ומתוקים דלפטור ולחיוב משמע דאיירי בדבר אחד וסוגיא
דשמעתין מדמי' אהודי מעשר וערלה וברכה והלכך יראה
דמברכין אקטנים שהכל. ודברי הרא"ש צ"ע. דהרא"ש —
שרצה להוכיח מהסוגיא הג'ל, דל"צ לברך על שקדים קטנים
מרים בפה"ע — לא היה צריך לכתוב „דלא כפירש"י וכו'".
ועין מעדני מלך [בפנינו מעדני יו"ט] אות ת' שהקשה
זאת, וז"ל: דהא לפי פירוש רש"י גמי מרים קטנים פטורים
הויאך מברכים עליהם בפה"ע ולמתוקים קטנים גמי לא ג"מ
דאף לפי' קמא פטורים דכיון דזה וזה לפטור לא קאי אלא
אמרים א"כ במתוקים לא פליג ר"י ברי' וקתני ת"ק קטנים
פטורים, עכ"ל. ובשקדים המרים גמי תי' הרא"ש, דמי' יש
לחלק לענין ברכה ד, אע"ג דלענין מעשר לא חשיבי פירי
כיון דלא נגמרו לענין ברכה חשיבי כיון דראויין לאכילה
קצת ונהנין מהם אבל גדולים ומרים אזוקי מזקי ואין מברכין
עליהם כלל. ומי'ם הדיון שמברך על שקדים המרים בפה"ע
אמת, כמו בפוגלא וכו'. וכמו שהסביר הרא"ש הג'ל, דלענין
מעשר לא חשיבי פירי, ולכן פטורים מן המעשר. אבל לענין
ברכה חשיבי כיון דראויין לאכילה קצת ונהנין מהם. [ועד"א].

(יג) וכמיש' לענין מעשר לריה' וכו' [פי' צ"ל: ס"ג —
דיא] ⁵.

(יא) אע"פ דבברכות לא א' אמרינן: מיה' דמילקא (תבשיל
של תרדון — רש"י) כסילקא (לענין ברכה — רש"י). וא"כ
הוי ליה לברך בפה"א, כמו שמברכין על אניגרון. מי'ם כיון
דלשתיה מברך שהכל ⁴. כמיש' תומי' שם לה א' סדיה' האי.
דאיתא שם בגמ': האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל.
והסבירו שם התוס', דאע"ג דלרב ושמואל כל שיש בו מחמשת
מיני דגן, מברכין עליו בורא מיני מזונות, מ"מ „בשתיה
מברכין שהכל". וכ"כ שם ברי' והא וכו', דלגבי שתיתא
(מאכל העשוי מקמח קליות שנתבשו בתנור בעוד שהשבלים
לחים — רש"י), לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסמור
כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו
עשוי לסמור כי אם לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל.
(יב) כמו בפוגלא. דאיתא בברכות לו א' דעל צנן מברכין
בפה"א. ואומרת הגמ' שם דהטעם הוא: צנן נטעי אינשי
אדעתא דפוגלא (לאכלו כשהוא רך ושמו פוגלא — רש"י). ה"נ
בשקדים נטעי אדעתא לאכלם בקטנותם, ולכן מברכין בפה"ע.
ואע"פ דלענין מעשר קי"ל כמי' דזו"י פטורים, כמיש' כפסיק
דחולין כה ב: ת"ר שקדים המרים קטנים חייבין גדולים
פטורים מתוקים גדולים חייבין קטנים פטורים רבי ישמעאל
בר' יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה
לחיוב אמר רבי אלעזר הורה רבי חנינא בצפורי כדברי האומר
זה וזה לפטור. ורש"י מפרש שם ד, זו"י לפטור קאי על
שקדים קטנים — דבין מרים ובין מתוקים פטורים. ומ"ש
„זו"י לחיוב" קאי על שקדים גדולים — דבין מרים ובין
מתוקים חייבים. מי'ם יש לחלק לענין ברכה. והרא"ש בברכות
פ"ו ס"ג הביא את פסק הבה"ג דעל שקדים קטנים מברך

על מרים בין גדולים ובין קטנים, או ודאי פטורים. ואף לפירוש
רש"י דזה וזה קאי על קטנים בין מרים ובין מתוקים, מי'ם
בגדולים הדיון הוא שפטורים, כדברי הגמ' שם. ואף דאמרי לה
זו"י לחיוב לפירש"י זה קאי על גדולים בין מרים ובין מתוקים,
כיון רק לענין מעשר דאוליין בחר הראוי וכדברי הגמ' שם
ובצירובין כה ב' „משום דראוי למתקן ע"י האור", וכמיש'
רבנו לקמן סקיד. אבל לענין ברכה בעינן שימתקן באופן שהיו
ראויין בזמן האכילה. אך כאן שזה מזיק לא מהני לברכה. וזהו
מה שסיים רבנו: ובג"ל ס"ג היינו ששם איתא שגרעני פירות
אם הם מרים, אינו מברך עליהם כלל, אף שאפשר למתקן ע"י
האור.

ומ"ש רבנו „לדיה", כתב הדמשק אליעזר דכוונתו שלענין ברכה
פטור לדיה. אך זה דיוחק, דפשטות משמע „לדיה" קאי על
מעשר. לכן יותר נראה לומר דמש' רבנו „לדיה", היינו לענין
מעשר בין לפירש"י ובין לפירוש הרא"ש, וכנ"ל.

4 מ"ש רבנו „כיון דלשתיה מברך שהכל", הסביר הדמשק אליעזר
דהיינו שמסלקין התרדון, והאניגרון עומד לשתיה. והוסיף: ותירדון
רבנו מדויק ברש"י דגבי אניגרון כתב מי'ם ששלקו בהן תרדון
ועל מיה' דמילקא זה תבשיל של תרדון ומדויק כדעת רבנו דאניגרון
היינו ששלקו בהן התרדון ועומד לשתות האניגרון ולקחת התרדון
משם אבל מיה' דמילקא כסילקא היינו תבשיל של תרדון והוא עומד
לאכול עם התרדון. ומהמ"ב סקלד' מ' דוקט בדעת רבנו, דהעיקר
הוא, אם הוא מתקן לשתיה או לא. וכתב בשערי' סקליו. וז"ל:
אכן בכמה ראשונים והם הבה"ג וריא"ז בענינא דמי שלקות
ואבודרהם מבואר להדיא דגם בכאן ברכתו כה"א וכסברת הרב
מגיא והאיר הכריע דהיכא דרובא סילקא מברך בפה"א והיכא
דהשמן מרובה אינו מברך אלא שהכל ופוסק השו"ע וכו"פ המגן
גבורים, עכ"ל.

5 בסק"יב הבאנו את הסוגיא בחולין כה ב. ולפי האמור שם יוצא.
דקי"ל כמי' דזו"י פטורים לענין מעשר. ולפי הרא"ש זו"י קאי

באר הגולה

מ ר יונה והר"ש.

* לעיל ס"ג אינו

עיקר הפרי דלאו

חזקתא דהכי נטעי

ליה.

ג נרכות ל"ו וכו'.

ס שם ל"ה.

טר מ (יד) ואם מתקן ע"י האור או דבר אחר * מברך בורא פרי העץ.
ו נ (טו) צלף (פ"י) צלף שזעלין שלו רחויים לאכילה ויש צליו כמין תמרים
לזיונות הוא הפרי והצלף וקפריסין הן קליפה שסניג הפרי קליפות האגוזים) על העלין
ועל התמרות ועל הקפריסין בורא פרי האדמה ועל האביונות שהם עיקר הפרי
בורא פרי העץ. ו ס תמרים שמיעכן ביד ע ועשה מהם עיסה וחוציא

ע לשון הרמב"ם נפ"ה מה"ב.

ביאורי הגר"א

לד"ה וכנ"ל ס"ג: (יד) ואם מתקן כו'. כמ"ש
נעירובין כ"ח ז' ח' איכא לחיד כו' וכ"ל לענין ברכה
ועתו"ס שם ד"ה אי"ב כו' חז"ל ראו למתקן ללו כלום
הוא לענין ברכה וע' רש"י שם ד"ה ויכול כו' חז"ל כו'

ברכת אליהו

(יד) כמ"ש בעירובין כ"ח ב. דהגמ' הביאה שם פלוגתא בין
ת"ק ורבי יהודה לענין קור — דבר רך הנוסף על הדקל,
ולענין כפניות — גמר פירות הדקל: דת"ק סבר דקור
ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלין, וכפניות נקחות
בכסף מעשר ומטמאות טומאת אוכלים. ורבי יהודה אומר
דקור הרי הוא כעץ לכל דבריו אלא שניקח בכסף מעשר
וכפניות הרי הן כפרי לכל דבריהם, אלא שפטורות מן
המעשר. והגמ' שם הביאה את הסברה שראוי למתקן ע"י
האור לענין טומאה, ולחד מ"ד גם לענין מעשר. ואיתא
עוד שם: אמר מר רבי יהודה אומר קור הרי הוא כעץ לכל
דבריו אלא שניקח בכסף מעשר היינו תנא קמא אמר אב"י
שלקו (מבושל הרבה — רש"י) וטגנו איכא בינייהו (לרבי
יהודה אפי' שלקו וטיגנו אינו טמא ותנא קמא אם שלקו וטיגנו
מטמא דלא אמר הרי הוא כעץ — רש"י) ומתקיף לה רבא מי
איכא למאן דאמר שלקו וטגנו לא ותתניא העור והשיליא אין
מטמאין טומאת אוכלין עור ששלקו ושיליא שחישב עליה
מטמאין טומאת אוכלין אלא אמר רבא איכא בינייהו ברכה.
(לת"ק בופה"א לרבי יהודה שהכל דסופו להקשות — רש"י).
ומדהקשתה הגמ' לגבי שלק וטגן מי איכא למאן דאמר
דלא מטמא, הרי רואים שאף שבלא שליקה אינן ראויין,
ע"י שליקה ראויין הם. וב"י [צ"ל: וכו"ש — ד"א] לענין
ברכה, דאע"ג שלא היו ראויין, אבל אם התקינן לאכילה ע"י
ששלקו או המתיקן הוה ראויין. ועתו"ס שם ד"ה איכא בינייהו
וכו', דגם מדבריהם מ' דברכה עדיף מטומאת אוכלין. וינייהו
התוס': דלת"ק מברך בפה"א ואע"ג דלענין ברכה מיקרי
פרי מ"מ לא חשיב לטמא טומאת אוכלין. ואף שהגמ' אומרת
„ראוי למתקן“, כ"ז לענין טומאה שראוי למתקן. אבל ראוי
למתקן לאו כלום הוא לענין ברכה. [אלא בענין שימתקן, כיון
שצריך שבשעת הברכה, יהנה מהן באופן שיהיו ראויים. וכמ"ש
לעיל בהערה 5 לסק"ג]. ועיין רש"י שם ד"ה ויכול למתקן.
שכתב: אע"פ שעכשיו בקטנות מרין הן אבל לענין עירוב
בענין מידי דחוי בההיא שעתא והני הא לא מתקינהו וכו'.
וכן לענין ברכה כנ"ל, דבעינן שיהא ראוי באותה שעה, דומיא
דעירוב. [ועד"א].

(טו) בברכות לו א איתא: אמר רב יהודה אמר רב צלף
של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את
הקפריסין למימרא דאביונות פירי וקפריסין לאו פירי ורמינהו
על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה

ועל האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ הוא
דאמר כר"ע דתנן רבי אליעזר אומר צלף מתעשר תמרות
ואביונות וקפריסין ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות
בלבד מפני שהוא פרי ונימא הלכה כרבי עקיבא אי אמר
הלכה כרבי עקיבא הוה אמינא אפי' בארץ קמ"ל כל המיקל
בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אבל בארץ לא ונימא הלכה
כר"ע בחוצה לארץ דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל
אי אמר הכי הוה אמינא הנ"מ גבי מעשר אילן דבארץ
גופא מדרבנן אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא אימא בח"ל
גמי נגזור קמ"ל. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא
זריק אביונות וקאכיל קפריסין א"ל מאי דעתך כר' עקיבא
דמיקל ולעביד מר כב"ש דמקילי טפי דתנן צלף ב"ש
אומרים כלאים בכרם וב"ה אומרים אין כלאים בכרם אלו
ואלו מודים שחייב בערלה הא גופא קשיא אמרת צלף ב"ש
אומרים כלאים בכרם אלמא מין ירק הוא והדר תני אלו
ואלו מודים שחייב בערלה אלמא מין אילן הוא הא לא
קשיא ב"ש ספוקי מספקא להו ועבדי הכא לחומרא והכא
לחומרא מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה ותנן ספק ערלה
בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא
יראנו לוקט רבי עקיבא במקום ר"א עבדינן כותיה וב"ש
במקום ב"ה אינה משנה וכו' (והלכתא כמר בר רב אשי
דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו
פירא נינהו לגבי ברכות גמי לאו פירא נינהו ולא מברכינן
לעיל בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה). עכ"ל הגמ'.
ועתו"ס שם ד"ה והלכתא כו', ומ' מדבריהם שלא גרסו את
המשך לשון הגמ': ומדלגבי ערלה וכו'. וז"ל התוס': והיה
אומר הר"מ דלגבי ערלה לאו פירא הוא היינו משום דכל
המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל אבל בארץ ודאי הוי פירא
ומברכינן עליו בורא פרי העץ ובברכות ליכא חילוק בין בארץ
לח"ל. וכן הקשה הרא"ש שם פ"ו ס"ג על הרי"ף שגרס
בגמ': והלכתא כו' ומדלגבי כו'. וכתב: ולא נהירא דמשמע
דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה
כר"ע אלא משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכיון
דבא"י פירא הוא לענין ברכה גמי פירא הוא ואין חילוק
בברכה בין חו"ל לא"י וק"ל כההיא ברייתא דעיקר היא
דפרכינן מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס"ל כותיה אלא
דמיקל כר"ע בחו"ל. ולי נראה דלכאורה י"ל, באי פריך
שם: וליעביד מר כב"ש דמיקל טפי. הא אמר שם: קמ"ל כל

מהם גרעיניהם אפילו לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. הנה: ולפי זה ה"ה נלעזר הנקרא פלויילא ונזכרין עליהם בורא פרי העץ (טז) ויש חומרים לנרד עליהם שהכל (ת"ה סי' כ"ט וז"י נ"ס הטור) וטוב לחוש לכתחלה לנרד שהכל אזל אס נירך נפ"ע יאל כי כן נראה עיקר. ח פ דבש (י) הזב מהתמרים מברך עליו שהכל (יח) וכן ז על משקין היוצאים מכל מיני

ביאורי הגר"א

ל"ג דמינו מיקל אלל נחיל וז"ל דלכך לא אמר אלל כר"ע דמיקל ודעתו סתם כדברי המיקל ולא משום המיקל נלךר וז"ל והלכתא כמר בר רב אשי ולא כר"ע יהודה ועיי' סי' רנ"ד ס"ג. וליח פ"י לתרץ קושיית תוספי' דה"ק מולגני ערלה כו' ר"ל כיון דמספקא לן ואוליין לחומרם נחיל ולקולא נחיל דלכך המיקל נלךר

ברכת אליהו

המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. ולהכי עביד כר"ע בחו"ל, דהא הוא המיקל בארץ, וסובר דאין מתעשר אלא אבינות, משא"כ לב"ש דאינו מיקל אלא בחו"ל, דהרי בא"י הגמ' אומרת שם שב"ש עבדי לחומרא, ורק לענין חו"ל הגמ' אומרת שאליבא דב"ש צריך להקל, וא"כ מאי מקשה הגמ', ולעביד מר כב"ש וכו'. וז"ל דהר"ף ס"ל דלכך לא אמרה הגמ' אלא כר"ע דמיקל ולא משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. כיון דדעתו פתם כדברי המיקל, ולכן עביד מר בר רב אשי כר"ע, ולא משום המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. ולכן שפיר הקשתה הגמ', דאם דעתו כדברי המיקל, א"כ שיקל יותר ולעביד כב"ש. וז"ש בגמ': והלכתא פמר בר רב אשי דזריק את האבינות. משום דהוא מיקל אף בארץ וס"ל כר"ע, ולא אמרה הגמ': והלכתא כרב יהודה דאמר צלף של ערלה בחו"ל זורק את האבינות. משום דדברי ר"י הם רק בחו"ל, ומטעם שכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. ולכן הגמ' אומרת, והלכתא כמר בר רב אשי, משום דהוא מיקל אף בארץ, ולא מטעם, כל המיקל בחו"ל כו', ומתורצת קשיית הרא"ש על הר"ף. ולכן שפיר מסיקה הגמ': ומדלגבי ערלה לאו פירא גינהו לברי ברכות נמי לאו פירא גינהו. וא"כ גם לגבי ברכה אין לברך בפה"ע רק על האבינות. ועיין יורה דעה סימן רצ"ד ס"ג, דהמחבר פסק: האבינות והתמרות [והקפריסין] של צלף חייבים בערלה כמה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ האבינות חייבים ותמרות וקפריסין פטורים. ובביאור הגר"א שם סק"א כ' דהרמב"ם פסק דגם בא"י אינו נזהג אלא באבינות ודבריו נראין דהא קיי"ל כר"ע אף בדאורייתא נגד ר"א וס"ל כמר בר רב אשי שם ואמרינן ר"ע במקום ר"א עבדינן כוונתה לא משום דמיקל אלא משום דהלכה כמותו. וליח בשם תר"י [בפנינו: ז']

6 ה"א פ"י דמ"ש רבנו "וכמש"ל, כחונת דגם לתי' של הל"ח ונחא מאי דפריך הגמ' על מר בר רב אשי מאי דעתך לפסוק כר"ע דמיקל ובספיקא דרבנן אוליין לקולא איכ' יפסוק כב"ש ומשני דזה לא נכלל בכלל ספק דב"ש במקום ב"ה לאו משנה ובכ"ה.

ודבריו דחוקין קצת, דהרי לעיל רבנו ביאר, דמה שאמרה הגמ' כר"ע דמיקל, היינו לא מטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל — כפי' של הל"ח, אלא ד פ ס ק הלכה כדברי המיקל, וא"כ אין מובן מ"ש "כמש"ל.

ולכן קולא דמסתפינא היה נ"ל דצריך לפרס בדברי רבנו: ולא כמש"ל. דהיינו שאין הטעם משום דהלכה כדברי המיקל,

אלא הלכה כמיקל, בגלל שכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. וכפי שהוסבר בפנים בשם ליח. או שאפשר לומר דמ"ש בביאורי הגר"א "כמש"ל דז"ש כר"ע דמיקל, צ"ל לפני המילים: וליח פ"י וכו'. וקאי על פירוש רבנו, דמה שאמרה הגמ' "הלכה כר"ע דמיקל", זה לא מטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, אלא משום דפסקין כמיקל.

ויש לציין כי עצם הסברא של הלחם המזוה הנ"ל, שמדמה דין ברכה להלך ומקלינן בחו"ל. כתי' גם בהמחות רעקיא כאן. וז"ל: כיון דלעולה בא"י פרי הוי איכ' הוי כמר ספק וממ"י דין ברכה לחו"ל דכמו דמקלינן בחיל ה"י לענין כהן מספק מברך בופה"ע אבל בדיעבד אם ברך בופה"ע יצא מספק.

באר הגולה

פירות חוץ מזתים וענבים מברך שהכל. ט ק (ט) סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם (כ) וכן על ר הנובלות (כא) שהם תמרים (כב) שבשלים ושרפם

ק סס בגמרא.
ר סס וכת"ק.

ביאורי הגר"א

נפשיטות שלל כה"ג וכ"ד הרמזים ולכן כי הטור הזה.
ז"י: (יח) וכן כ"ו. שם כחלון כ"ו ח"ש חוץ כ"ו כח"ש נחתני שם ו"ו תוס' שם ד"ה ה"א כ"ו: (יט) סופי כ"ו. טור נ"ס רמ"מ ולף שהטור חלק עליו ודעתו לנרץ נפשיטת כמו נוסר דעת הש"ע כרמ"מ ועומל וכ"כ ה"ה וכן דלא עדיפי מנובלות וכונש"ג: (כ) וכן כ"ו. נחתני שם מ"י ז"י: (כא) שהם כ"ו.

ברכת אליהו

מתבשלים לעולם דברכתן שהכל. וכמש"מ [צ"ל: וכמש"ו — ד"א] המחבר שעל נובלות מברך שהכל.

(כ) [בתחלת הסעיף, ציין הבאה"ג בסק"ק: שם בגמרא, והכוונה לברכות לח א, וכאן בסק"ר כתב: שם וכת"ק. וזה לא בדקדוק. כי דין זה הוא לא בגמ', אלא] במתני' שם מ ב: ועל הנובלות וכו' אומר שהכל נהיה בדברו רבי יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. והלכה כת"ק.

(כא) גמ' בברכות מ ב: מאי נובלות ר' יוצא ור' אילעא חד אמר בושלי כמרא וחד אמר תמרי דזיקא תנן ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו בשלמא למ"ד בושלי כמרא היינו דקרי ליה מין קללה אלא למ"ד תמרי דזיקא מאי מין קללה אשאר א"כא דאמרי בשלמא למאן דאמר בושלא כמרא היינו דמברכין עליו שהכל אלא למ"ד תמרי דזיקא שהכל בורא פרי העץ מבעי ליה לברוכי אלא בננובלות סתמא כו"ע לא פליגי דבושלי כמרא גינהו כי פליגי בננובלות תמרא וכו'.

(כב) רש"י בברכות מ ב בד"ה בושלי כמרא פ': כמו שרופי חמה שבשלים ושרפם החום ויבשו ותמרים הם, כמרא חום כמו מכמר בשרא (פסחים נח א), עכ"ל. אבל הרמב"ם בהפמ"ש בפ"א דערלה משנה ח' ותרי' בברכות שם והר"ש בפ"א דערלה הנ"ל ובפ"א דמאי משנה א' והרא"ש בפירושו שם למשנה דערלה וכל המפרשים פירשו שאינן מתבשלין באילן כלומר שעדיין הן פגים. וכ"כ הטור ברי"ק. ורבינו ירוחם (הובא בב"י) כתב: נובלות שהוא מין פרי ולא נגמר בישולו שהכל. ואשתמטיה להבי' שהשיג ברי"ם זה על היר"י, וכתב: ולא דק שהרי אמרו (מ ב) שנובלות היינו בושלי כמרא ופירש"י וכו' (כנ"ל). ואם כן אינם ענין לשלא נגמרו בישולם עדיין. [והב"י הבין כפי הנראה דכוונת רבינו ירוחם דנובלות היינו שהרוח זרקן קודם שנתבשלו והיינו תמרי דזיקא. אבל לשיטת כל המפרשים הנ"ל כוונת רי"ן, דלא נגמר בישולו, היינו שלעולם אינן מתבשלין על האילן אם לא שכומרין אח"כ בעפר]. וזהו דעת הרמ"מ (המובאת בטור כנ"ל סק"ט), דעל סופי ענבים מברכין שהכל ועל היוצא ממנו שהכל. וכמו שאמרנו לעיל בסק"ט, דנובלות הן כעין סופי ענבים דאין מתבשלין על האילן לעולם. וכ"כ הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ח, ש"כ: [הנובלות שהן פגין כ"ו מברך תחלה שהכל. ועיין פס"י [צ"ל: טו] — ד"א] בסמן ר"ד סק"ג, שגם הוא תמה על השגת הב"י על רי"ן, וכ' ד, מה, חשב בזה להשיג על הרי"ן טפי מן הטור ש"כ' כאן ג"כ הכי וכו' וכ"כ הרמב"ם. וע"ש מ"ש בזה. וכן פירש הערוך (ערך כמר) פגין שאין נכשרין לאכילה כלל וכומרין אותן

מאליו מן התמרים ובכלל שבעת המינים הוא ומברך עליו בפה"ע וברכה אחת מעין ג' ולא דמי ליוצא מן הרמזים ומן התאנים וליון תפוחים דהני יוצאים ע"י כתישה וסחיטה אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק. אבל תוס' שם בד"ה האי דובשא דתמרי מברכין עליוה שהכל, כתבו בפשיטות שלא כה"ג. וז"ל: וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרין גבי ערלה ולאפוקי מה"ג שפירש דמירי שנתן לתוכן מים. וכ"כ הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ד: דבש תמרים מברכין עליו תחלה שהכל. ולא חילק כלל. וכתב הב"י דלכן כתב הטור: ועל דבש הזב מהן שהכל. דגלמד מכאן ד, כ"ש ביוצא ע"י כתישה".

(יח) ברכות לח א: האי דובשא דתמרי מברכין עליוה שהכל נהיה בדברו מ"ט זיעה בעלמא הוא כמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוגיות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוסק (דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זתים וענבים בלבד — רש"י). והלכתא כרבי יהושע. ובגמ' שם לא מפורש שגם יתר משקין היוצאין מכל מיני פירות מברכין שהכל, אך מאחר שהגמ' אומרת שזה אליבא דרבי יהושע דמתני' הנ"ל, ובמתני' מוזכר גם יין תפוחים וחומץ ספוגיות ושאר מי פירות, הרי דעל משקין היוצאים מפירות מברך שהכל. וז"ש המחבר חוץ מזתים וענבים כמ"ש במתניתין לה א: חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. [ועל השמן איתא שם בגמ' שמברכין בופה"ע — ד"א]. ועת"ס שם לח א ד"ה האי דובשא דתמרי מברכין עליוה שהכל, וז"ל: וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרין גבי ערלה וכו'.

(יט) [בבאה"ג סק"ק ציין ע"ז: שם בגמ'. וכוונתו לברכות לח א. וזה לא בדקדוק. כי בגמ' מוזכר חומץ ספוגיות, ורש"י פירש ע"ז שזה סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם ועושים מזה חומץ. אולם שם הכוונה על החומץ היוצא מסופי הענבים, וזה זיעה בעלמא, אבל מ"ש המחבר שעל סופי ענבים בעצמן מברך שהכל, זהו מדברין] הטור בשם הרמ"מ, שכתב דעל סופי ענבים מברך שהכל. ואף שהטור חלק עליו, ודעתו לברך בופה"א כמו בפוסק, מ"מ דעת השו"ע כרמ"מ דמברך שהכל. ועמ"א סק"ב דכתב: ול"ד לבוסר בס"ב דמברכין עליו בפה"א דשאני בוסר דעומד לעשות מוסר משק דאשתני לעלווי' דהיינו יין שמברכין עליו בפה"ג משום הכי דיו דמורדין אותו מעלה א' ומברכין בפה"א משא"כ בסופי ענבים שעומדים לעשות חומץ לכן מברכין שהכל. וכ"כ הב"י כחילוק המ"א. וכ' עוד דלא קריפי מנובלות שהן תמרים שאין

החום ויבשו מברך שהכל. י ש (גג) פירות ששראן או בשלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל ת והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך כורא פרי העץ. יא א (גג) מי

באר הגולה
ש הרש"א ס.
ת ס.
א נ"י לדעת הרא"ש.

ביאורי הגר"א

וכומרין אותן נעפר להתנצל ונח נסי' ר"ד והנ"ל ח"א ס' ס"ק ז' שנה זה שסור שרמזים וטור פי' תמור' דזיקא והוא טעות גדול דנמור' אמרינן דלכ"ע נפיהע ולא חיתא לימא כה"ג קודם נישלו חלל כחש"ל וכחש"ל נצטו ע"ד א' ונחוסר ונחוסר כ"ו וז"ל פ"ט ז' לא יתור נדמה כ"ו והנ"י נ"י ר"ד ס"א כ"ו והתמרים כ"ו זה אינו נסום וקוס וע"ש ומש"ש:

(גג) פירות כ"ו והרא"ש כ"ו. כחש"ל ל"ט א' ח"א דכולהו כ"ו ול"ד לח"ש נס"ח על כ"ו דש' ח"ן טעם הפרי נמשק ח"עה נעלמ' הוא משק' שז', ע"כ מברך שהכל. וז"ל ח"א חלל הרש"א כ"ו דש' ח"ן דרכן למשלכנהו ולא למסחטנהו מש"כ נירקות דרוז אכילתן ע"י שליטה ועו"מ: (גג) מי שריית כ"ו. ע' חוס' ח"י ז' ד"ה ור"י כ"ו:

ברכת אליהו

שלקי ככולהו שלקי. ול"ד לח"ש פ"ח ד', על משקין היוצאים מכל מיני פירות וכו' מברך שהכל. דש"ש ח"ן טעם גוף הפרי במשק'ה, וז"ל בעלמא הוא המשק'ה שז', ע"כ מברך שהכל. מש"כ בפשלו, דכ"ו שנתבשל הפרי, ונכנס טעמו במים, ע"כ מברך בפה"ע. וז"ל ש"ס בגמ' : ומ"א דכולהו שלקי ככולהו שלקי. דהיינו שנשלק גוף הפרי בתוך המים או מברך בפה"ע. אבל הרש"א ש"ס כתב, שהחילוק בין נטשין היוצאים מפירות למ"א דסליקא הוא, דש"ס ח"ן דרכן למשלכנהו ולא למסחטנהו אלא למיכלי' בעיניה, ובהנהו לא אמרינן שיהא מימיהן כמותן, ולכן מברך שהכל. מש"כ בירקות דרוב אכילתן ע"י שליטה, מי שליכתן כמותן, ומברך בפה"א. אבל בד"יננו — בפירות שאין דרכן לשולקן ולסחטן, אע"פ שנכנס טעם הפרי במים — אינו מברך אלא שהכל, וזוהי הדעה הראשונה שהביא המחבר, ועמ"א [בסכ"ב], דגם הוא הביא את חילוק הרש"א כנ"ל, והביא ש"ס בש"ס הב"ח שעל פירות יבשים שדרכן למשלכנהו מברכין בפה"ע. וכתב ע"ז : וצ"ע דמשמע דע"י הרש"א שמום דדרכן למשלכנהו מעיקרא נטעי להו אדעתא דהכי למשלכנהו ואם כן פירות דלא נטעי להו אדעתא דהכי אע"פ שישבן אח"כ לא מהני וכ"כ הלבוש דדוקא פירות שרוב אכילתן ע"י בישול מברך בפה"ע (עס"ט) וכן מ"כ בש"ס רש"ל, עכ"ל. ובסכ"ג הסביר את סברת הרא"ש כנ"ל. וע"ל סכ"ד].

(גג) תנן בברכות פ' א : ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, ובגמ' בעמוד ב' : איתמר ר"ה אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפי' פת ויין. ועת"ס ש"ס ר"ה ור"י כ"ו, וז"ל : וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב. ולכן במי שריית שמוקים מברך שהכל, ויוצא אף אם היה צריך לברך ע"ז בפה"ג, לדעת

בעפר להתבשל. וב"ח בסיון ר"ד — והביאו המ"א ש"ס פ"ב — פסק דמברכין שהכל על תמרים שנפלו מן האילן קודם גמר בישולן. והב"ח שנה בזה, שסופר דהרמב"ם והפוסק ש"י על גובלות שאינן מתבשלין כוונתם שהרוח זרקן קודם בישולן, וזהו פי' תמרי דזיקא. ומ"ש דעל תמרי דזיקא יש לברך בפה"ע לכו"ע, היינו שהרוח זרקן אחר בישולן. והוא טעות גדול, דבגמ' אמרינן דלפריע בפה"ע. ואם איתא כדברי הב"ח, מה מקשה הגמ' בברכות שם למ"ד מתנינן בתמרי דזיקא : בופה"ע הו"ל לברוכי וכו'. ומתרת : אלא בגובלות סתמא כו"ע ל"פ דבשולי כמרא וכו'. לימא כה"ג קודם בישולן. והיינו דהגמ' יכלה לתרץ, דמ"ד תמרי דזיקא מברך שהכל, היינו שהרוח זרקן קודם בישולן. אלא ע"כ דפירות העומדים להתבשל, אף שזרקתן הרוח קודם הבישול ג"כ מברך בפה"ע. ומ"ש הרמב"ם והטור דמברכין שהכל, היינו רק בפירות שאינן מתבשלין באילן לעולם, וכומרינן אותן בעפר להתבשל. ובמש"ל מהערוך, וזהו פי' מכמר, ובפ"ש כהנ"ל מציעא ק"ד א : ועל העבים של ענבים וכו' ועל המעט של ס"ס וכו'. ומקשה הגמ' : והא מחוסר מכמר וכו'. וע"כ הפי' ,מכמר' להחם את הפירות שיהיו ראויין לאכילה. [וכן פירש"י שם בד"ה מכמר : הוחמם]. ואם כפירש"י הנ"ל ש, בושלי כמרא היינו ששרפם החמה ויבשו, מאי שייך להקשות : והא מחוסר מכמר וכו'. וש"ס פ"ב : לא יכמור בארמה וכו'. הרי דלשון מכמר שייך באדמה דכומרינן את הפירות, ע"י שמטמינם בעפר חם, וכמש"ש רש"י. והבי' ביריד פי' רצ"ד ש"א כתב והתמרים כ"ו זה אינו נסום מקום, וע"ש ומש"ש ז'.

(גג) טעמו של הרא"ש : שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בפה"ע — כמ"ש בברכות ל' א : מ"א דסלקא כסלקא [לענין ברכה — רש"י] ומ"א דלפתא כלפתא [ו] מ"א דכולהו

ומש"ש רבנו שדברי הרמב"ם צ"ע, נראה מדברי הרא"ש כאן שכונתו כך : ובירושלמי על מתנינן דעל הגובלות וכו' איתא : ראה גובלות שנשור אומר ברוך דין אמת בא לאוכלן אומר שהכל נהיה בדברו, וכדי להשוות הירושלמי עם גמ' דין — דקרי להו בושלי כומרא, צ"ל כמ"ש בפ"י המשניות הנ"ל דלאחר שנשור ע"י הרוח צריך לכמור באדמה, כדי שיתבשל. ומשו"ה סיים רבנו ש"ס ז', דצ"ע על דברי הרמב"ם, שדברי הרמב"ם בפ"י המשניות הנ"ל אינם תואמים לדבריו שבדי החזקה בה"ל ברכות פ"ח ה"ח, שגובלות הן פניו. ומ' ולא הוי תמרי דזיקא, אלא שאינם מתבשלים על האילן לעולם. אולם דברי הרא"ש צ"ב, שיש מקום לומר, שאין כאן סתירה, שגם מ"ש הרמב"ם בדי החזקה "פניו", כוונתו לפניו שנפלו מהאילנות, כמ"ש בפירוש המשניות הנ"ל.

הבי' ביו"ד סימן רצ"ד הביא את ב' הדעות שבברכות מ' ב לענין גובלות. וכו' בש"ס הרא"ש : ח"א תמרי דזיקי תמרים שהרוח משקין וכו"א בושלי כומרא תמרים שאינם מתבשלים באילן ונותנים אותם במחצלות להתחמם והיו ראויים לאכילה. ומ"ש רבנו : וזה אינו בשום מקום, כתב הרא"ש דכונתו היא, דליתא בשום מקום שכומרים במחצלות — כמו ש"י הבי', אלא כמו שכתב הערוך, "כומרינן בעפר". ובמחבר של ס"ס כתב : והתמרים שאינם מתבשלים וכו' חייבים בערלה ופסורים מרבעי ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים אף כרבעי. וכתב שם רבנו בסק"ס דהרמב"ם פי' גובלות תמרי דזיקא ושדבריו צ"ע. וכונתו לדברי הרמב"ם בפ"י המשניות ברכות פ"א מ"ג דכ' : וגובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פניו וכו' — הנ"ל בדברי רבנו.

באר הגולה

ב שם נב"י.
ג נרכות ל"ה ושם
נתן ורוב הפוסקים.
ד שם נתן ורבינו
יונה והרא"ש לפי
הנ"ל.
ה שם.

שריית צמוקים ותאנים או מי בישולם מברך עליהם שהכל ויוצא גם להרא"ש (כד) אבל בברכה של אחריהם יש להסתפק אם מברך בנ"ר או אם מברך ברכה אחת מעין שלש כהרא"ש ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי משבעה מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין שלש ובורא נפשות ב (כה) ואם משך המים והכדילים מהצמוקים הוה ליה יין ומברך עליו בורא פרי הגפן וברכה אחת מעין שלש והוא שיהיו צמוקים שיהיה בהם לחלוות שום ידוך אותם יצא מהם דבשן אבל אם כשיעצרו אותם לא יצא מהם שום לחלוות דבש לא. יב ג (כו) כל הפירות שטובים חיים ומבושלים כגון תפוחים ואגסים בין חיים בין מבושלים מברך בפה"ע ואם אין דרך לאוכלם חיים אלא מבושלים אכלן כשהם חיים מברך שהכל כשהן מבושלים בורא פרי העץ. יג ד (כז) אגוז גמור המטוגן בדבש ונקרא נאינד"ו (ר"ל נוי"ל"ט) מברך עליו בורא פרי העץ. יד ה (כז) אגוז רך שמבושלים בדבש וקוראין לו

ביאורי הגר"א

ז' ד"ה ושכחת כו' ועמ"ש בסיומן ר"ה ס"א: (כו*) אגוז כו'. ע"ש: (כז) אגוז רך כו'. כ"כ צ"י דמ"ש תוס' שם וש"פ ולחנ' שמתוגן כו' היינו לחנ' גמור כמ"ש בסיומן אל"ל זה דמ"ל לקורא שם ל"ו ח' ושקדים הרכים שכי' התוס' שם ד"ה ל"ל כו' ח"ש וכן כו'.

(כד) אבל בברכה כו'. לפי שהרא"ש וסתפק נזה שכתב ואפשר שאלו כו' כמ"ש צמ"י וה"ה צמ"י דה"ל כנוס' כמנושל: (כה) ואם כו'. דל"ל נקרא יין לענין י"י כמ"ש צמ"י נה ועי"ד ס"י קכ"ג ס"י ועמ"ל: (כו) כל כו'. עת"ש ל"ה

ברכת אליהו

הראשונה שכל כך שוין מבושלין כמו חיינ וכו'. ועמ"ש בסיומן ר"ה ס"א: וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים מברך עליהם בישולם בברכתם הראוי להם קודם שבושלו, ועמ"ש סק"ב. (כו*) ע"ש בתוס' דברכות לח ב, סד"ה משכחת וכו'. דכתבו: ואגוז מטוגן בדבש מברך עליו בופה"ע דאגוז עיקר. [ומפרש המחבר דמירי באגוז גמור דבלא הטיגון היה ג"כ הברכה בופה"ע, וקמ"ל התוס' דאף דע"י הבישול נפסד טעמו ורק הדבש משוביתו אפ"ה מברך בופה"ע, ועמ"א סק"ל ובטור — ד"א. וראה גם בסיומן ר"ה ס"א, ומש"ש בסק"ד, ובמ"א שם סק"ה].

(כז) כ"כ הכ"י דמ"ש תוס' בברכות לח ב ד"ה משכחת וכו', הנ"ל בסק"י, וש"פ (רבינו יונה והרא"ש): ואגוז (ש) מטוגן בדבש מברך בופה"ע, דיינו דוקא באגוז גמור, כמ"ש המחבר בפ"ע דבאגוז גמור מברך בופה"ע, וכמ"ש בסק"י. אבל אגוז רך שמתגנן אותו בדבש אין מברכין עליו אלא שהכל. והטעם דזה דמ"א לקורא מחומר שם לו א' דשמואל סבר דמברכין על קורא (ר"ל של דקל כשענפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל האילנות הנוסף בשנה זו רך ובשנה שניה מתקשה ונעשה עץ — רש"י) שהכל, ומסבירה הגמ' דהטעם של שמואל הוא, כיון ד, דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. ומסיקה הגמ' להלכתא כשמואל. ודמ"א גם לשקדים הרבים, שפי' התוס' שם בד"ה לא כו', שמברכין עליהם שהכל, מתחת אותו הטעם, ד, לא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהן רכים כי אם לאכול הגרענים שלהן כשיתבשלו. והו"ה באגוז רך מברך שהכל, דכיון שהוא מר ולא נטעי להו אדעתא דהכי, כי אם לאכול ע"י המתקתו. וי"ש הרמ"א — אחר הדין של אגוז רך — וכן אותם אגוזים שמבושלים וכו'.

הרא"ש. [וכשיש ספק מה לברך, מותר אף לכתחילה לברך ברכה שיוצא בה בדיעבד. כמ"ש להלן סק"ד]. (כד) בסק"ג האגוז את דעת הרא"ש שס"ל שעל פירות שבושלו או שראו במים יש לברך בפה"ע. אולם הרא"ש לא בירא ליה דין זה. ולכן כתב המחבר: אבל בברכה של אחריהם יש להסתפק וכו'. וזה לפי שהרא"ש בפ"ו דברכות ס"י"ח מסתפק בזה. שכתב: ואפשר שאם בשל הפרי ונכנס טעם הפירות במים מברך עליהם ב"פ העץ. כמ"ש בפ"ו במחבר בל', דאפשר. וה"ה בשרייה, הרא"ש מסתפק כמו בבשול דהא כבוש מבושול, לכן לגבי ברכה אחרונה יש להסתפק, דאם נאמר דהוי גפן אינו יוצא בבורא נפשות. [ומ"ש המחבר: יש להסתפק אם מברך בנ"ר. אין זה רק לדעת הרשב"א, אלא אף לרא"ש יש להסתפק אם מברך בורא נפשות, וכו"ה ככ"י. ומה שסיים המחבר, כהרא"ש" קאי גם על צד הספק שמברך בורא נפשות. ודלא כט"ו סק"י, שפי' דמ"ש המחבר, יש להסתפק אם מברך בורא נפשות היינו אם נפסוק כרשב"א. וע"ע מש"ש בזה].

(כה) דאז נקרא יין לענין יין נפך. כמ"ש בע"ז נה ב: אמר רב הונא יין כיון שהתחיל להמשך עושה יין נסך. ועיין יח"ד סימן קכ"ג ספ"ה י"ז, וז"ל: מאימתי נקרא יין ליאסר במגע עובד כוכבים משהתחיל לימשך דהיינו משנמשך על הגת בעצמו וכו'. ועמ"א סק"ו. [דכתב דלאו דוקא במשיכה נעשה יין אלא אפילו כשמעורבים כל שלש שראו אדעתא לאכול הצמוקים רק למשוך ולשתות המים אפילו שתה מהכלי כשמעורבים ביחד דין יין יש לו. ועיין מ"ב סק"ז]. (כו) עת"ש דברכות לח ב ד"ה משכחת כו', וז"ל: ונראין הדברים שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להן ברכה

נוס מישקאד"ה מברך עליו שהכל. הגה: וכן לוחם אלהים שנצטלים נדנש בעודם ירוקים
מזרכים שהכל (רנ"ו ירוחם נתיב י"ז ח"צ וצ"י). מו ו (כח) על הסוקא"ר מברך
שהכל (כט) וכן המוצץ קנים מתוקות שהכל. מז ז (ז) על פלפל זנגביל
יבשים ח (לא) ועל הקלאוו של גירופלי (ר"ל ניגל"ך) וכל כיוצא [בוה] שאין
דרך לאכלם אלא על ידי תערובות אין מברך עליהם כלום. יז ט על אגוז
באר הגולה
ו רמז"ס נפ"ח מה"ב.
ז זרכות (ת"ו)
[ל"ו].
ח סס תוס'.
ט סס.

ביאורי הגר"א

לכל משאכ' חלו שאין ראויין לאכילתן ועיקר נטיעתן
ע"ד הנזקק זה פריין ונכחי דזה דברי הטור ודבריו
תמוהין וגם הט"ז הקשה עליו גם הנימו נשם מהר"ם
השיג עליו ודעת הגאונים עיקר: (כט) וכן המוצץ
קנים כ"ו. סס צמנ"ס ותלוי ג"כ נפלותא הנ"ל
להנלו"ס יצרך נפיה"ל. סס: (ל) על פלפל כ"ו.
כ"כ הרי"ף והרמב"ם ור"ה. לזל הראש והרשנ"ל
והרשנ"ל כ"י נפיה"ל וכן עיקר: (לא) ועל כ"ו.

ברכת אליהו

היינו השקדים הרכים שכ' תוס'. ודין, אגוז רך' הנזכר
במחבר, ודין, אותם אגוזים שכ' הרמ"א חד טעמא לשניהם,
וכמש"ל מהתוס'. [והוסיף הדמשק אליעזר שלפ"ז א"צ להגיה
— כמ"ש המג"א סק"ל"א — בדברי הרמ"א במקום, וכן" —
וה"ף].

(כח) אבל תוס' בברכות לו ב ד"ה ברשיבא כ"ו, כתבו:
ועל צוקר' מברכין בופה"ע. וכ"כ הראש"ש שם פ"ו סימן ו'
וש"פ הגאונים ופעל ה"ג והמורדני שם סימן קי"ז, לברך
על הצוקר בופה"ע. והרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ה כתב:
הקנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שישקא
וידמה למלח כל הגאונים אומרים שמברכין עליו בורא פרי
האדמה ומקצתם אמרו בורא פרי העץ וכן אמרו שהמוצץ
אותם קנים מברך בורא פרי האדמה. והרמב"ם השיב עליה
מדבש תמרים דמברכין עליו שהכל, וכ"ש הוא שהיה נשתנה
ע"י האור. וז"ל: ואני אומר שאין זה פרי ואין מברכין עליו
אלא שהכל שלא יהיה דבש אלו הקנים שנשתנה על ידי אור
גדול מדבש תמרים שלא נשתנה ע"י האור ומברכין עליו
שהכל. [ולאורא י"ש להבין מ"ש הרמב"ם שלא יהיה דבש
אלו הקנים שנשתנה ע"י אור וכו' ומה זו גריעותא הלא אף
שנשתנה לא גרע מהמים שמבשלין בו פרי דמברכין בופה"ע

(כט) כ"ה שם ברמב"ם הלכות ברכות פ"ח ה"ה כנ"ל בס"ק
כ"ה. ודין זה תלוי ג"כ בפלותא הנ"ל בסכ"ח, דאם זה
דמיא לדבש תמרים, מברך שהכל. ולפי מקצת הגאונים —
דסברי דלא דמיא לדבש תמרים, משום דעיקר נטיעתן למשקה
הזב — מברכין על הצוקר בופה"ע, וכן המוצץ קנים מברך
בופה"ע. ולגאונים שבצוקר מברכין בופה"א, אז גם במוצץ
קנים צריך לברך בופה"א. [וכ"מ ברמב"ם] שם. [וטעם הגאונים
דס"ל לברך בופה"א אף דנטעי אדעתא דמשקה הזב מ"מ
כיון דאינו אוכל גוף הקנים הוי כמו זנגבילא רטיבתא דמברך
בופה"א משום דאינו חשוב פריי כ"כ — ד"א].

(ל) [בדפוס שו"ע צויין ס"ק זה על תחילת סעיף ט"ז,
ו"ו ט"ס. וצ"ל על התחלת ס"ה, וס"ק זה צ"ל אחרי ס"ק ל"א.
בבאה"ג סק"י ציין לגמ' דברכות לו ב. וז"ל הגמ': פלפלי
רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום מיתביי היה ר"מ
אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו (ויקרא יט,
כג) איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא
עץ שטעם עזו ופריו שזה ואי זה זה הפלפלין לא קשיא הא
ברטיבתא הא ביבשתא. אולם לא מוזכר בגמ' אם על רטיבתא
מברכין בופה"א או בופה"ע. ומ"ש המחבר שמברכין ע"ז
בופה"א, [כ"כ הרי"ף שם, וכן פסק הרמב"ם בהלכות ברכות
פ"ח ה"ז, וכן דעת ר"ה] המובא ברשב"א, אבל הראש"ש שם
פ"ו ס"ו והרשב"א והראב"ד (המובא ברשב"א), כתבו דמברכין
ע"ז בופה"ע. וז"ל הרא"ש: מדפריין מערלה ומשני הא ביבשתא
והא ברטיבתא מכלל דברטיבתא פרי העץ הוא ומברכין עליו
בפה"ע. וכן עיקר.

באר הגולה

י שם גמרא.

א ברכות ל"ה.

ב שם יו' ונתוס'

ע"פ הירושלמי דמסכת

כלאים אע"פ שהעץ

ותקיים וישנה לשנה.

* (ונלע"ד שהנהגת

רמ"א שייך אחר פניק

ג' וכן הוא בתשובת

הגאונים שהג' ה"י).

מושקא"ט בורא פרי העץ ועל קגיל"ה (ר"ל זימרי"ד) בורא פרי האדמה. יח * על פלפל וזנגביל כשהם רטובים בורא פרי האדמה. הנה: (לב) כל הפירות שיועד בהם עיקר הפרי מנצד עליהם צורף פרי העץ ושליקן עיקר הפרי צורף פרי האדמה (לג) ואם הוא מסופק זו אם הוא עיקר הפרי או לא (לד) צורף פרי האדמה (לה) ואם אינו יודע מה הוא מנצד שהכל (טור).

רג דיני ברכת פירות הארץ. ובו ח' סעיפים

א א (א) על פירות הארץ מברך בורא פרי האדמה. ב ב על תותים הגדלים בסנה בורא פרי האדמה. הנה: (ב) * דלא מקרי עץ אלא שמוציא עליו מעט

ביאורי הגר"א

צריך דנהמל יאל וכמיש סיי והשיע לו יחיד ורצ"י כו' והיו ודלי וועין ג': (לה) ואם כו'. כנ"ל סייח: רג (א) על כו'. עי תוס' שם יו' א' ד"ה איתיה כו': (ב) דלא כו'. כ"כ המרדכי והטור טעם על התותים וכתב גאון דהכי איי נתוספתא וכ"כ הרא"ש נסם

תוס' ד"ה הכיל ונלמד מהכ"ל: (לב) כל הפירות כו'. כמיש נלף כו': (לג) ואם כו'. כנ"ל: (לד) בפה"א. כיון שיוצא בדיעבד ויש לי' א' חיל ר"ג עקיבא כו' ולכאורה תמוה דלעמיתך יכנים עלמנו נמחלוקת הסכמים אלא דר"ל כמיש נספ"א דלפילו

ברכת אליהו

וגם שם הטעם הוא, דיין מיון זיין, וברהמ"ז פוטרחו, אף אם הי' צריך לברך עליו מעין ג'. הו"ה בעובדא דר"ג וקנים היה לו לברך מספק ברהמ"ז, דפוטרת אף דבר שחייבים עליו ברכה מעין ג'. והשיב לו ר"ע, יחיד ורבים הלכה כרבים, וא"כ אין זה בגדר ספק, אלא הוה ודאי מעין ג'. ע"כ מוכח מהאי עובדא, שבדבר שמספקא לן מאי לברך, יש לו לברך ברכה שיוצא בה בדיעבד. [דבכל מקום שיוצא בדיעבד אם יש לו ספק אז מותר לעשות כן אפי' לכתחילה וכמו ברכת שהכל כיון דבדיעבד יוצא בה על כל דבר ע"כ היכי דאיכא ספקא מברכין שהכל אפי' לכתחילה — א"ג שם. וכן כתב בשג"א ברכות פ"ו מ"ח. וכ"ה לקמן סימן ר"ד סקל"ד].

(לה) כנ"ל סייח: מי שריית צימוקים ותאנים או מי בישולם מברך עליהם שהכל יוצא גם להרא"ש, כיון שבדיעבד על הכל אם בירך שהכל יצא, ולכן כשמוספק מה לברך, מברך אפי' לכתחילה שהכל. [וכנ"ל בסקל"ד, ועמ"א סקל"ו].

רג (א) [בדפוס שו"ע צויין ס"ק זה על ס"א, וכתב הדמשק אליעזר דהוא ט"ס, וצ"ל על דברי המחבר בס"ב „על תותים וכו'"]. עתה"ם ברכות מ' א ד"ה איתיה וכו'. ושם כתבו התוס' דעל התותים מברכין בופה"ע, וסיימו: מיהו הרב רבי מנחם הביא ראייה מירושלמי דמסכת כלאים (סוף פ"ה) דמברכין על כל מיני דאסד בורא פרי האדמה דקאמר התם ההגין ואטדין מין אילן הם ואינם כלאים בכרם ופריך והתניא אלו הן מיני דשאים הקונדס והאטד ומשני תמן לברכה והכא לכלאים אלמא לענין ברכה מיני דשאין וכו'.

(ב) כ"כ המרדכי והטור טעם על התותים שמברכין בופה"א. וכתב המרדכי בברכות סימן קל"א: כתב בתשובות הגאונים כל אילן דייבש בסיתוא וכלו גוויזי וטרפי לגמרי בחורף והדר פארי משרשיו מברכין על פירותיו בופה"א וכל היכא דאי שקלי לפירא איתא לגוויזא והדר מפיק פירא זהו פרי העץ. וכתב גאון דהכי איתא בתוספתא — הובא בב"י בשם תשובות הגאונים. וכ"כ הרא"ש שם פ"ו סכ"ג בשם התוספתא. וז"ל

(לא) תוס' בברכות לו ב ד"ה ברטיבא, הנ"ל בסק"ח: וכן קל"ו של גרופל"י שאין רגילים לאכול [אלא] ברטיבא וכו' אין מברכין עליהם כלל ביבשתא. ונלמד מהנ"ל בסט"ו דעל פלפלי וזנגבילא יבשים שאין דרך לאכול אלא ע"י תערובת אין מברכין עליהם. [ועד"א].

(לב) כמיש בצלף לעיל ס"ו, דעל עיקר הפרי שהם האבינונות מברך בופה"ע, ועל העלין ועל התמרות ועל הקפריסין שהן קליפות וטפלות לפרי מברך בופה"א.

(לג, לד) כנ"ל בסק"ה, דאם בירך על פירות האילן בופה"א יצא, ולכן אם מסופק מה לברך, בופה"ע או בופה"א, מברך בופה"א, כיון שיוצא בדיעבד בברכה זו. ויש בברכות לו א: זה הכלל כל שהוא משבעת המינים ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והוקנים שהיו מסובין בעלייה ביריחו והביאו לפניהם כותבות ואכלו וגתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך וקפץ וברך ר"ע ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן וחברך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים. ולכאורה תמוה, מאי קאמר ליה ר"ג עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת, דלפעמיך דהמקשן היה עליו לברך שלש ברכות, וא"כ גם יפנים עצמו במחלוקת החכמים. כי היה פוסק נגד חכמים האומרים ברכה אחת מעין שלש. אלא דר"ל כמיש שם ספ"א יב א דאם „אכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי [יצא] דאפי' (בירך) [סיים] בדנהמא גמי יצא מאי טעמא דתמרי גמי מיון זייגני", ואם כן בהאי עובדא דר"ג ווקנים, כיון שהי' מסופק כמי לפסוק כר"ג או כחכמים, היה לו להוציא את עצמו מן הספק, ולברך שלש ברכות, דבדיעבד הו' פוטר הכל, כנ"ל דאפי' בירך בדנהמא יצא. ויש לו ר"ג: עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת. וכמיש (בפ"י) [צ"ל: בס"א — ד"א] גבי צימוקים דאיכא ספק מה לברך עליהם, בורא נפשות או ברכה מעין ג'. לכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה.

באר הגולה

- ג נתשנות הגלויות.
 ד שני הלק' נשם
 תשנות הגלויות.
 ה שם.
 ו נרכות ל"ו ויונה
 פ"א ושם נפירוש
 רש"י.
 ז טור נשם ר"מ
 מרוטנבורג.
 ח נרכות מ"א [ג']
 ל"ן.
 הול' מתקש' כעץ).

אכל מה שמוציא עליו משרשיו לא מיקרי עץ והכי כיון דכלה עניו לגמרי נחורף והדר פרח
 משרשיו נזכרין עליו נפה"א (טור ומרדכי נשם תשנות הגלויות). ג ג (ג) על
 המאוזני"ש בורא פרי האדמה. ד ד (ד) על פירות שמוציאין אילני סרק שהכל.
 ה ה (ה) בני אסא אע"ג דבשלן והויין כפירות אינו מברך אלא שהכל.
 ו ו על זנגביל שמרקחים אותו (ו) כשהוא רטוב בורא פרי האדמה (ז) ונראה
 דה"ה אם מרקחים אותו יבש כיון שעל ידי כך הוא ראוי לאכילה הזנגביל
 עיקר ומברך עליו בפה"א. ז ז (ח) בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר
 הבשמים עיקר ומברך עליהם כדון ברכת אותן בשמים. ח ח צנון מברך עליו
 בורא פרי האדמה *.

(י) אף על גב דסופו אם אינו תולשו נעטו

ביאורי הגר"א

והאטדין כי תמן לזכרה כי ותוסי' שם ד"ה חית
 ומרדכי ועמ"ל: (ה) בני כו. כח"ש ד' מיינן שנלול
 שנים עושין פירות כי וכח"ל ס"ד שם: (ו) כשהוא
 כו. כ"מ שם דלחור ליק כו: (ז) ונראה כו.
 דח"ש ליק כי דוקא נעין אכל הוולתא לעולם לרטיבתא
 דמיתא. ל"ח: (ח) בשמים כו. כח"ל ס"ו וכתב
 ס"י ר"צ ס"ג ועמ"י ר"ד ס"א:

ברכת אליהו

פירות נינהו. וכו"ל ס"ד דעל פירות שמוציאין אילני סרק
 שהכל. — שם, בשבילי הלקט סדר ברכות סימן קס"ט.
 (ו) כ"מ בברכות לו ב: אמרי ליה רבנן למרמר כס זנגבילא
 ביומא דכפורי פטור והא אמר רבא האי המלתא דאיתא מבי
 הנדואי שריא ומברכין עליה בופה"א לא קשיא הא ברטיבתא
 הא ביבשתא. [ועל פי גמ' זו, כתב המתברך בסימן ר"ב ס"ח
 דעל פלפל זנגביל כשהו רטובים מברכין בופה"א, וכח"ש
 סק"ל. וכתב תב"י, דמשום שנתרקח לא נשתנית ברכתו לברך
 שהכל"].

(ז) דמ"ש בברכות לו ב, הג"ל בסק"ו, "ליק הא ברטיבתא
 הא ביבשתא", דוקא בקיץ, אבל הומלתא הואיל ונעשית
 כמרקחת, לעולם לרטיבתא דמיא, ומברכין בופה"א, וה"ה
 ביבשתא — שנעשית כעין מרקחת, שצ"י כך ראוי לאכילה —
 מברכין בופה"א — ל"ח [בפנינו: דברי חמודות על הרא"ש
 שם ס"ו ס"ו אות י"ב].

(ח) כח"ל ס"ו לגבי זנגביל שמרקחים אותו בכ"ז הזנגביל
 עיקר, ה"ה בבשמים שחוקים הבשמים עיקר, ומברך עליהם
 ברכת הבשמים. וכח"ל סימן ר"ב ס"ג: אגוז גמור המסוגן
 בדבש וכו' מברך עליו בופה"ע. כיון דאגוז עיקר. ועיין סימן
 ר"ב ס"א: חבושים או גינדא"ש או ורדים ושאר מיני פירות
 ועשבים שמרקחים בדבש הפירות והעשבים הם עיקר והדבש

התוספתא וז"ל התוספתא ספ"ג דכלאים זה הכלל כל
 המוציא עליו מעיקרו ה"ז ירק וכל שאינו מוציא עליו
 מעיקרו ה"ז אילן וירושלמי ספ"ה דכלאים תני ר"ה
 נר פפא את שהוא עולה מן גזעו מין אילן מן שרשיו
 מין ירק ועמ"י ס"י רצ"ו סט"ו: (ג) על כו. נ"כ
 מטעם הכיל תשנות הגלויות: (ד) על כו. כח"ש
 צירי דכלאים ההיגין ואטדין מין אילן הם ולח"ש
 כלאים נכרם והתניא אלו הן מיני דשאים הקינרם

התוספתא ספ"ג דכלאים הלכה י"ג: זה הכלל כל המוציא
 עליו מעיקרו ה"ז ירק וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו ה"ז
 אילן. וירושלמי ספ"ה דכלאים הלכה ז': תני ר"ה בר פפא
 את שהוא עולה מן גזעו מין אילן מן שרשיו מין ירק. ועמ"י
 סימן רצ"ו סט"ו, דגם שם איתא כלל זה — דהמוציא עליו
 מעיקרו הרי זה ירק, ואם אינו מוציא עליו מעיקרו הרי"ן
 אילן — גבי כלאי חכרם. [ומוכח מדברי רבנו דתג"ה זו מקומה
 אחר ס"ב, כפי שנדפס בדפוס השו"ע, ולא כבאה"ג שכו'
 שהגהת רמ"א זו שייכת אחר ס"ג].

(ג) ג"כ מפקע ד", יבש בסיתוא וכלו גוזזי וטרפי לגמרי
 בחורף והדר פארי משרשיו, הנ"ל בסק"ב, בשם תשובות
 הגאונים. לכן מברכין בופה"א.

(ד) כח"ש בירושלמי דכלאים ספ"ה הלכה ז' הג"ל בסק"א:
 ההיגין ואטדין מין אילן הם ואינם כלאים ככרם והתניא אלו
 הן מיני דשאים הקינרם והאטדין כו'. ומשני: תמן לברכה
 וכאן לכלאים. ועתה בברכות מ א ד"ה איתיה. ומרדכי
 ועמ"א¹.

(ה) כח"ש במנחות כז א: ד' מינין שכלולב ב' מהן עושין
 פירות וב' מהן אין עושין פירות. ופירש"י שם העושים פירות
 הן אתרוג ותמרים. מ' דב' שאינן עושים פירות הן הדס
 וערבה. וע"ז כתב הב"י: שמע מינה דפירות בני אסא לאו

ואגסים קטנים הגדלים בעצי היער, שאינם ראויים לאכילה כשהם
 חיים, וע"כ אינם חשובין בכלל פרי ואפילו בשלם, ולכן מברך
 עליהם שהכל. ובגמ"א סק"ב כתב ע"ז, דמה שמברכין על אילני
 סרק שהכל, הוא משום "ולא חשיבי לברך עליהם בופה"ע דעץ
 בעלמא נינהו אבל דבר שטוב לאכילה כמו אותן שכתבתי לעיל
 פרי גמור הן ואע"פ שגדלין על אילני סרק".

1 דברי התוס' הובאו לעיל בסק"א. והתוס' שם הוכיחו מהירושלמי
 דעל אטדין מברכין בופה"א. וכ"ה במרדכי שם סימן קל"א. מאותה
 ראייה של התוס' מזכירי הירושלמי, והט"ז בסק"א וש"א הקשו
 דליד לתותם שבס"א. דהתם חשובין עכ"פ פרי אף שגדלים
 גמי בסנה והוא אילן סרק, והם טובים לאכילה חיים כשהם
 שוהים הרבה על הסנה ומתבשלין, אלא שאין הענף מתקיים משנה
 לחברתה. אבל כאן מיירי בפירות גרועים, כגון תפוחים קטנים

באר הגולה

רד דיני הברכות ליתר מאכלים. ובו י"ג סעיפים

א על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים ביצים חלב גבינה ופת שעופשה ותבשיל שנשתנה צורתו ב (א) ונתקלקל ונובלות (ב) שהם תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו ועל הגוכאי ועל המלח (ג) ועל מי מלח (ד) ועל המרק ועל כמיהין ופטריות (ה) ועל קורא [שהוא] הרך הניתוסף * נאילן נכל שנה שקורין פלמיטו (טור) (ו) ועל לולבי גפנים ועל שקדים מתוקים שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפיהן (ז) ועל חזיו והוא שחת (ח) ועל קרא חיה ועל קימחא דשערי (ט) ועל שכר תמרים ושכר שעורים (י) ועל מי שעורים שמבשלים לחולה (יא) ועל עשבי דדברא שאינם נזרעים ועל שבת שקורין אניט"ו (ר"ל

א נרכות ה' ונשנה ונריתא.
ב ולא לגמרי נ"י.
* (הטור כתב נענפי הקל וכו' נפירוש רש"י שם ל"ו).

ביאורי הגר"א

תוס' שם ל"ו ח' ד"ה לא כ"ו: (ז) ועל חזיו. ערובין כ"ה ז': (ח) ועל קרא כ"ו ועל כ"ו. נרכות שם ומ"ש קימחא דשערי מילתא פסיקתא נקט ועסי' ר"ה ס"ה: (ט) ועל שכר כ"ו. נ"ז ל"ו ז': (י) ועל מי כ"ו. תש' הר"ש ועיין תוספות נרכות ל"ה ח' ד"ה ח"י ושכר כ"ו וד"ה וד"ה ח' ומ"ח כ"ו: (יא) ועל עשבי כ"ו. טור ול"ה ז' הר"ש וכמ"ש נסי' ר"ג ס"ד ול"ה ח' כמיהין ופטריות ח"ן נזרעין

רד (א) ונתקלקל. לשון הטור: (ב) שהם תמרים כ"ו. ע"ל ס"י ר"ג ס"ט: (ג) ועל מי מלח. זהו זמית לפי הטור ונ"ש ר"ג פ"י שהוא הקלף ע"פ הקדירה ורש"י פ"י שם ל"ו ח' שלמיירא וכן ע"פ נערוך לחד פ"י וכ"כ רש"י ור"ש ור"ן נזרעים כ"ה ז' וכ"ה נהגת סמ"ק שהוא מי מלח: (ד) ועל המרק. כן פ"י הערוך וכ' שנלשון יון קורין למרק זמיון: (ה) ועל קורא כ"ו. ל"ו ח': (ו) ועל כ"ו ועל כ"ו.

ברכת אליהו

(ז) עירובין כ"ה ז': אתא ינוקא דבי רב א"ל מאי אגמר רבן א"ל כשות בופה"א חזיו שהכל נהיה בדברו וכ' והלכתא כינוקא דבי רב מ"ש האי גמר פירי והאי לאו גמר פירי. (ח) ברכות לו א': קמחא דחיטי רבי יהודה אמר בורא פרי האדמה ור"ג אמר שהכל נהיה בדברו וכ' אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חייה וקמחא דשערי מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו, ומ"ש המחבר, "קימחא דשערי", כיון שהוא מילתא פסיקתא נקט קימחא דשערי, כי בקימחא דחיטי יש מחלוקת בגמ' שם. ועיין בס' פ"י ח' ח"ה. [ואמנם המחבר פסק שם בקימחא דחיטי דמברך שהכל, אך ראה מש"ש בסקט"ו בשם הרא"ש דהטעם דמברך שהכל כיון דפלוגתא היא, וכאן נקט המחבר, "קימחא דשערי" שהוא מילתא דפסיקתא אליבא דרוב' דמברך שהכל].

(ט) כ"ה בתרא צו ב': אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו. ומ"ש המחבר שעל מי שעורים שמבשלים לחולה מברכין שהכל, כ"כ בתשובות הרא"ש כלל ד' סימן טו, ועת"ס ברכות לח א ד"ה האי כ"ו, וז"ל: ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהן כוית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל וכ'. ושם ב"ה והא כ"ו כתבו: ומ"ל לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו עשוי לסעוד כי אם לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל וכחאי גוונא פסק בה"ג וכ'. (יא) כ"כ הטור והאחרות חיים בשם הראב"ד [בפנינו כ"כ הטור בשם הראב"ד והא"ח בשם הגאונים], כיון דלא זרעי להו אינשי לא חשיבי פרי. ופ"י בס' פ"י ח' ח"ה: על פירות שמוציאין אילני סרק שהכל. וצ"ע הא כמיהין ופטריות אינן נזרעים, ואמרינן בברכות (ל"ט ב' שמרכי לא רבי) [צ"ל: מ ב

טפל אפי' הם כתושים ביותר הלכך מברך על חבושים וגידנא"ש בופה"ע ועל עשבים בופה"א ועל של ורדים בופה"א.

רד (א) [מקור דין זה הוא בברכות מ ב, וכמ"ש באה"ג בריש הסימן בסק"א. ולענין תבשיל, לשון הברייתא שם "שעבר צורתו", ומ"ש המחבר, "ונתקלקל" הוא] לשון הטור.

(ב) ע"ל סימן ר"ב פ"י, שגם שם כתב המחבר, דעל נובלות שהם תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו מברך שהכל. וראה מש"ש בסק"ב, בענין המחלוקת בהגדרת נובלות.

(ג) ברכות מ ב: ועל הזמית כ"ו אומר שהכל. ומ"ש המחבר דעל מי מלח מברך שהכל, זהו זמית לפי הטור. ובשם ר"ג פ"י שהוא הקלף העולה על פני הקדירה. ורש"י פ"י שם לו א בד"ה זמית: שלמיירא. וכן פ"י בערוך — ערך זמית לחד פירוש — דהיינו סלימא. וכ"כ רש"י נזרעים נה ב, ד"ה זמית: שלמור"א בלע"ז. והרא"ש שם פ"י ס"ג כתב שזה מי מלח. ור"ן שם ד"ה זמית כתב: שלמור"א. וכת' בהגהת פמ"ק בהלכות שאר ברכות שאינן בסעודה, סימן קנ"א אות י"ד, פירוש זמית שלמוניר"א שהוא מים ומלח.

(ד) כן פ"י הערוך ערך זמית, לחד פירוש. וכ' שבלשון יון קורין למרק זמיון.

(ה) ברכות לו א': קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו וכ'. והטעם של שמואל, דלא נטעי אדעתא דהכי. וסימנה הגמ': הלכתא כוותיה דשמואל. (ו) תוס' דברכות לו א ד"ה לא כ"ו, וז"ל: וסבר גמ' כוותיה דשמואל (הג"ל סק"ה) וא"כ אותן לולבי גפנים דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו ואותן שקדים כשהם רכים אוכלים קליפתם החיצונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהם רכים כי אם לאכול הגרעינין שלהן כשיתבשלו מברך עליהו נמי שהכל.

באר הגולה

ג סס נחשנה לפירוש

הרמ"ש.

ד הרמ"ש מההל

דיומל פרק א'.

ה ז"ב ז"ו וע"ה

ס"ו.

לפירוש התוספות.

אני"ס) ועל כמון וכסבור (לנטעמל ענידי ולא לאכילה) (יב) ועל ג החומץ שעירבו במים עד שראוי לשתות מברך שהכל. ב על החומץ לבדו ד אינו מברך כלום מפני שהוא מזיק. ג ה (ג) ריחיה חלא (פי' הומץ) וטעמיה חמרא חמרא הוא נמכרך עליו בורא פרי הגפן. ד ו (יד) וכל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן (אלא שהכל). ה ז (יד*) שמרי יין

ו ע"ל גס סה"ת. ז ז"ב ז"ו וכת' ק

ביאורי הגר"א

לענין יה"כ ציומל פי"ג ויה"כ וזכרה שוין כוש"ש וזכרות ליו זי ח"ש נכס"ג על כו'. הרמ"ש שס: (יג) ריחיה כו'. עתה"ס דכ"ג ליו אי' דיה דרומלי כו' ועסי' רע"ג ס"ג: (יד) וכל כו'. שס ליה זי ח"ש יין כו' מודה ר"י צפורנאל כו' ואף דק"ל כר"י צ"ן הנזכר נהנות כח"ש צס"ג ח"ש כה"ג מודה ר"י שזה פורנאל ח"ש ריחיה כו' כר"י כל כו': (יד*) שמרי כו'. דע"כ ל"פ שס ליו זי אלל נחמל תלתל כו':

ברכת אליהו

אמרי ליה רבנן למרימר כס זנבילאל ביומא דכפורי פטור והא אמר רבא האי המלתא וכו' ומברכין עליה בופה"א. וגם בפרכות לו ב הקשטה הגמ' קושיה זו. הרי שהגמ' משוה את הדין של יוה"כ לברכה. וי"ש המחבר בס"כ: על החומץ לבדו אינו מברך כלום. וכ"כ הרא"ש באחד מחירויו שם בפ"ו סכ"ג דיש חילוק בין חומץ חי למזוג.

(יג) [בבאה"ג סק"ה צי"ן לב"כ צו ולע"ז סו]. דאיתא בב"ב שם עמוד א', דרבי יוחנן סבר ריחיה חלא וטעמיה חמרא, חמרא. ורבי יהושע בן לוי סבר שריחיה חלא וטעמיה חמרא, חלא. ואיתא שם בגמ' דרומאי קיימי כוותיה דרבי יוחנן. ועתה"ס שם ד"ה דרומאי כו', וז"ל: פירש רבינו שמואל דהלכה כר' יוחנן דקיימי דרומאי כוותיה וכן נראה דרבא נמי קאי כוותיה בפרק בתרא דע"ז (סו א) וכו'. ועיין סימן רע"ב ס"ע, דגם לגבי קידוש פסק המחבר, דמקדשין על יין דריחיה חלא וטעמיה חמרא.

(יד) בבבא בתרא צה ב איתא: אמר רב יהודה יין הנמכר בחנות (כלומר יין רע מכל יינות הנמכרים בחנות — רשב"ם) מברכין עליו בופה"ג ור"ח אמר גבי חמרא דאקרים ליל מיתבי על הפת שפנשה ועל היין שהקרים ועל תבשיל שעברה צורתו ואמר שהכל נהיה בדברו אמר רב זביד מודה רב יהודה בפרצמא דמיוזבן אקרתא (יין רע יותר מאותו הנמכר בחנות שאינו נמכר אלא בקרנות העיר בפרשת דרכים שיש שם לוקחין הרבה ואין מדקדקין מה יקנו כפי שעה — רשב"ם). ואף דק"ל כר"י כיין הנמכר בחנות כמיש כפי"ע, מ"מ כה"ג — שנמנעים לשתותו מפני חמיצותו — מודה ר"י שזהו, "פורצמא" הנזכר בגמ' שגם ר"י מודה, דאין מברכין עליו בופה"ג. וי"ש המחבר בס"ג: ריחיה חלא כו' ומברך עליו בופה"ג. והיינו כר"י. ומ"ש המחבר בס"ד וכל שבני אדם נמנעים לשתותו כו' אין מברכין עליו בופה"ג. היינו דבכה"ג גם ר"י מודה, וכו'.

(יד*) בב"ב צו ב איתא: ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברך עליהן בורא פרי הגפן רבה ורב יוסף דאמרי תרומיהו אין הלכה כאחרים

ואחרים צנרכות ל"ט זי שרנזי לא רבי כו' מי חס היו רבין וחרעל היו ונרכין עליה צפה"ל וכן ח"ש שחמן וכסנור לנטעמל ענידל ונרכין שהכל הא חמירין גבי שנת לנטעמל ענידל ונרכין צפה"ל וגם על שנת ענמו ל"ט דל"כ חלי וניציעל להו שס ל"ט אי' וניל דשינתל כו' וערשי"י שס ד"ה למחוקי כו' וכ"כ צס"ג שאפילו על תימיהו ונרכין צפה"ל ואפשר דוקא צנומיהו: (יב) ועל החומץ. ונתני' מי זי. שערנו כו'. כח"ש

שינוקי לא ינקי — ד"א וכרם חמד]. דאיתא שם דעל כמחין ופטירות אומר שהכל, משום דמירבא רבו מארעא מינקי לא ינקי מארעא. מי שאם היו (רבין) [ינקי — ד"א וכרם חמד] מארעא היו מברכין עליה בופה"א, אע"ג שאינם גורעים. וכן מ"ש בשו"ע שכמון וכסבור לפטמא עבידא ומברכין שהכל, קשה דהא אמרינן גבי שבת, בברכות לט א: בעי רב פפא מיא דשיבתא (ירק שנותנין מעט בקדירה למתק בעלמא ולא לאכלו — רש"י) מאי למתוקי טעמא עבדי או לעבורי וזהמא עבדי לה ת"ש השבת משנתנה טעם בקדירה אין בה משום תרומה ואינה מטמאה טומאת אוכלים שמע מינה למתוקי טעמא עבדי לה שמע מינה. וא"כ רואים שאף דבר דלפטמי עבדי מ"מ מברכין בופה"א. וגם על שבת עצמו — שפסק המחבר לברך שהכל — צ"ע. דא"כ מאי מיבעיא להו שם: מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבדי כו'. וקורשי' שם ד"ה למתוקי וכו', דכתב: ומברכין על מימי תבשילו בופה"א. וכ"כ בש"ג שם שאפ"י על מימיהו מברכין בופה"א. וא"כ כ"ש שעל שבת עצמה, שצריך לברך ע"ז בופה"א. ואפשר לומר דקושיה זו לא קשה, כי דוקא במימיהו מברך בופה"א, [משום דנטעי ארעאת דחכי לתת לתבשיל ליתן טעם. אבל על שבת עצמה מברך רק שהכל, כיון דאין דרך לאכול השבת עצמה — ד"א. וע"ע מש"ש].

(יב) [בבאה"ג סק"ג כתב: שם במשנה לפי' הרא"ש. וזה לא כ"כ בדקדוק. כי עצם הדיון, שעל חומץ מברכין שהכל, זו מתניתין בברכות פ ב: על החומץ וכו' אומר שהכל נהיה בדברו. ומ"ש המחבר, "שעירבו במים עד שראוי לשתות מברך שהכל", הוא כמיש לענין יוה"כ ביומא (פ"כ) [פא ב]. דתנן שם במתני': שתה ציר או מורייס פטור. ובגמ' שם: הא חומץ חייב מתני' מני רבי היא דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש דרש ר' גידל בר משה מבייר דנרש אין הלכה כרבי לשנה נפקי כו"ע מזוג ושתה חלא שמע רב גידל ואיפקד אמר אימר דאמרי אנא דיעבד לכתחילה מי אמרי אימר דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי אימר דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי. וא"כ רואים דלענין יוה"כ מזוג חשוב משקה, וה"ה לענין ברכה, דיוה"כ וברכה שוין, כמיש"ש:

באר הגולה

ח רצונו יונה ש.ס.

מברך עליהם בורא פרי הגפן (טו) נתן בהם מים אם נתן שלשה מדות מים ומצא ארבעה הוה ליה כיון מזוג ומברך בורא פרי הגפן ואם מצא פחות אע"פ שיש בו מעם יין קיוהא בעלמא הוא ואינו מכרך אלא שהכל ה (טז) והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים אבל יינות שלנו שאינם חזקים כל כך אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בורא פרי הגפן ונראה שמשערין בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום. הגם: וכלל של יסא יין אחד משנה נמים כי אז ודאי בטל (אגור).

ביאורי הגר"א

והוא דעם פיה שני כוסות כ"ח ח"ש צה"ה ונלד כ"ח
והוא ח"י גמור וענ"י נשם אגור ועמ"ש נסיון רע"ב
ס"ז: (סז) והיינו כ"ח. כמ"ש נרפ"ח דשנת י"ן
השירוני לחוד כ"ח וכ"ש ציונות שלנו כמ"ש נתוס' ורש"ס

(טו) נתן כח. גם וכתקין וכמש"ש רצה ור"י כח ופי' הרמזים והטור וש"פ דריש'א רמז' תלתא וחתא ארבעה דוקא וכח' מפ"י רמזים'א גם סד"ה פס' להו' וחד' פלגא כח' ואע"ג' דלענין' ייח' קי"ל' צ"ש'ה' התי' ציין' גמור' ולמדו'

ברכת אליהו

בופה"ג, וכ"ש שכן הוא לאחרים. ואיך כתב הרשב"ם, "פלגא בחמשה פלגי מיא לאו כלום הוא", הלא היין באופן זה, הוא חלק חמישית כנגד המים, והו"ל לברך בופה"ג. אלא ודאי דירשא דוקא, ובעינן לת"ק שיהיה ביין חלק שלישית מהמים. ושפיר כתב הרשב"ם דברמא תלתא ואתא תלתא, דאף דפש פלגא מים ונפק פלגא יין, דע"כ לא הוי ביין רק חמישית מהמים, לאו כלום הוא. ואע"פ דלענין יין נפק קיייל דבטל רק בששה, כמו שפסק הרמ"א ביו"ד סימן קכ"ג ס"ח בהגיה: ויש מתירין בששה חלקים מים. צ"ל דהתם מיירי ביין גמור, ולמדו מהא דע"פ פ"ה עג ב: א"ר אסי א"ר יוחנן ב' כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה ומזגן ועירבן זה בזה רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומטבלין אותו. ומשמע משם דרק בששה חלקים מים היין בטל. דהא התם מיירי מסתמא ביין מזוג, דהוא על חד תלת, וא"כ בב' כוסות — חשבינן כוס חולין כאילו אינו — הלא איכא ששה חלקים מים נגד היין של תרומה. ומכאן למדו שביין גמור שנתמזג בששה חלקים מים היין בטל. וי"ש בהג"ה כאן: ובלבד שלא יתא יין אחד משה במים כי אז ודאי בטל. וקאי איין גמור וחזק, ולא בשמרים. ודברי הרמ"א הם מדברי האגור. ועכ"פ בשם אגור. וה"ל הב"י: כתב האגור שהשיב מהר"י מולין על יין מזוג לענין בופה"ג אע"ג דבעלמא פסק ר"ת דטעם כעיקר דאורייתא אפילו לקולא מ"מ לענין ברכה הוכיח ר"ת ספ"ק דחולין (כה ב) דחד בשיטא בטל דלא חשיב טעמא לענין ברכה ואי הוה יותר מהד בשיטא תולכים אחר הטעם אי רגילי אינשי למישתי במקום ביי מברך. הרי שהאגור קאי על יין ולא על שמרים. ועמ"ש בסיומן רע"ב פ"ו: שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים אם ראוי לברך עליו בופה"ג מקדשין עליו. ועיי' מה שהארכנו שם בסק"א.

(טז) כמ"ש ברפ"ח דרשב"ת ע"ז א. שהגמ' מביאה שם תנא דתנן בנדה י"ט א , והמזוג שני חלקי מים ואחד יין מן היין ההשירוני'. וע"ז קאמר שם רבא : יין השירוני לחוד דרפי'. וכ"ש כיצות שלנו, כמ"ש בתוס' בפסחים ק"ח ב ד"ה שתאן. דאיתא שם בגמ' דאם שתה יין חי יצא ידי ד' כוסות. ודייקו התוס' שם דמשמע דלכתחילה בעי מוגה, וסימני התוס' : והראש דדוקא ביצות שלהם שהיו חזקים צריך מוגה אבל בשלנו לא. וגם רשב"ם שם בד"ה ידי חירות וכו' פ"י בתוס' —

אמר רבא דכו"ע רמא תלתא ואתא ארבעה חמרא הוא רבא לטעמיה דאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא רמא תלתא ואתא תלתא ולא כלום הוא כי פליגי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא דרבנן סברי תלתא עייל תלתא נפיק פש ליה פלגא ופלגא בשיתא פלגי מיא ולא כלום הוא ואחרים סברי תלתא עול תרין ופלגא נפיק פש ליה כווא וכווא בתרי ופלגא חמרא מעליא הוא. ומ"ש החמבר: „שמרי יין מברך עליהם בופה"ג", הוא משום דע"כ ל"פ שם ת"ק ואחרים, אלא ברמא תלתא ואתא תלתא ופלגא, מכיון שנחנן מים על השמרים. אבל שמרי יין גופא, לכו"ע מברך בופה"ג.

(טו) בסק"ד* הבאנו את דברי הגמ' בב"ב צו ב. ו"משי' המחבר ד,אם נתן שלשה מדות יין ומצא ארבעה הוה ליה כיון מזוג ומברך בופה"ג, הוא בגמ' שם וכת"ק, וכמשי"ש "רבה ור"י כו' ", הנ"ל בסק"ד*. ובדברי הגמ' הוה ישנם ב' פירושים. הפירוש הראשון הוא: דמ"ש ברישא, "רמי תלתא ואתא ארבעה", דוקא בזה מודה ת"ק לאחרים, דמברך בופה"ג. אבל באתא פחות מארבעה, יסבור ת"ק דמברך שהכל. והפירוש השני הוא: דמ"ש בסיפא, "רמא תלתא ואתא תלתא ופלגא", בזה הוא דפליג ת"ק וסבור דמברך שהכל. אבל באתא תלתא ופלגא ועוד מעט (דהיינו פחות מארבעה), מודה ת"ק לאחרים, דמברך בופה"ג. ופי' הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ח ה"ט וחמור ושי"פ את דברי הגמ' שם, כפירוש הראשון הנ"ל: דרישא דאמרה, "רמא תלתא ואתא ארבעה" הוא דוקא, כלומר דדוקא בכה"ג הוא דמודה ת"ק לאחרים דמברך בופה"ג. אבל פחות מעט מארבעה, אז ת"ק יסבור דמברך שהכל. וכי"מ מפי' רש"י"ם שם ספריה פס' להו. וז"ל: חד כוס שלם של יין בתרי ופלגא של מיים וכ"ש דחמרא (ופירא) מעליא הי מדליכא על חד תלתא מיא אבל לעיל דרמא תלתא ואפיק תלתא אין לומר שמן המים נשארו והיין יצא דאין רגלים לדבר הואיל ולא מצא יותר מכרי מדתו כי הכא וא"נ נפיק מן היין פלגא הוא דנפק וחד פלגא בתמשה פלגי מיא לאו כלום הוא. ובהכרח ס"ל לרשב"ם, דרישא הוא דוקא בארבעה. דאל"כ אלא גם במצא שלוש וחצי ועוד מעט יותר, יסבור ת"ק דמברך בופה"ג, אי"כ באופן כזה היין הוא מעט יותר מחצי בתוך ששה פלגי מיים, ויוצא דהיין הוא פחות מחלק חמישית כנגד המים, ות"ק סובר דבכה"ג מברכין

באר הגולה

ט רבינו ירושם דס
התוספות.
י רונ"ו.
כ ברכות מ"ד וכת"ק.
ל שם צמ"י ותוספות.
מ שם צמ"י ותוספות.
זשון זית נאליגרון
ל"ו וכ"כ שחר
הפוסקים.

ו ט (יח) תמד שעושים מחרצנים שנותנים עליהם מים דינם כשמרים י (יח) וה"מ כשנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא כרגל אפילו נתן שלשה מדות מים ולא מצא אלא ג' או פחות מברכין עליו בורא פרי הגפן שיין הוא והמים נבלעים בזנים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה. הגה: (יט) זנים שנתנו עליהם תלנים לחוק כח היין אע"פ שהזין הרוב וי"מ כל כח התלנים נמשק ולין לנרד נפח"ג (נ"י נסס התשנ"ז). ז כ (כ) השוטה מים לצמאו מברך שהכל (כא) ולאחריו בנ"ר ז אבל אם חנקתיה אומצא (כב) ושתה מים להעביר האומצא אינו מברך (כג) לא לפניו ולא לאחריו. ח מ (כד) כל האוכלין והמשקין

ביאורי הגר"א

מלי כח ותוס' דיה ריט כח: (כא) ולאחריו בנ"ר כח: עתוס מיד זי דיה ענינא כח: (כב) ושתה מים. דוקא מים וכמ"ס נסיה ראש: (כג) לא כח: עתוס מיה דיה דחנקתיה כח וריט כח וכן הכריח הראש דהא לינו נהנה ועוד דלרע דעמאל משום דלנים מלי קמ"ל: (כד) כל כח: לינו אי ליט אי ועיין

נפסחים ק"ה זי וכמ"ס נס"י רע"ז: (יז) תמד כח: עתוס דניס שם דיה ליין כח: (יח) וה"מ כח אבל כח: שעדיין כח היין זו וי"מ חלל ג' שם חלל ד' ע"כ חלק אי יין ועמ"ס נס"י רע"ז: (יט) זנים כח: וכ"כ הראש וטו"ש ס"י ריה ס"ז אע"פ שהירקות הם הרוב ועמ"ס: (כ) השוטה כח: ערש"י מיה אי דיה

ברכת אליהו

(כ) [בבאה"ג סק"כ כת': ברכות מד וכת"ק. והיינו דשם בעמוד א' תנן: השוטה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר בורא גפשות רבות וחסרונן]. והא דפסקינן כת"ק, הוא ע"פ מש"ש בגמ' מה א': אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי ואמרי לה לרב יוסף הלכתא מאי אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר. וערש"י שם דיה מאי. וז"ל: היאך נהגים וכבר נהגו לברך בתחלה שהכל ולבסוף בורא גפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא. וכ"כ תוס' שם דיה ריש כח: (כא) עתוס בברכות מד כ דיה עפירנא כח: וז"ל: וכן אנו נהגים כרב אשרי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בורא גפשות רבות.

(כב) בסק"כ הבאנו דברי המשנה בברכות מד א': השוטה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו. ובגמ' מד ב': לאפוקי מאי א"ר אידי בר אבין לאפוקי למאן דחנקתיה אומצא. והיינו דוקא במים ככה"ג אינו מברך, אבל בשאר אוכלין ומשקין מברך ככה"ג. וכמ"ס בפ"ה, דב, אוכל ושוטה לרפואה אם טעמם טוב והחיד נהנה מהם מברך עליו תחלה וסוף. וכ"כ הראש בברכות פ"ו סימן מ"ג לגבי חנקתיה אומצא. וז"ל: דדוקא שוטה מים לפי שאין נהנה מן המים אבל שאר המשקין שנהנה משתייתן ובטעמן אפי' חנקתיה אומצא צריך לברך הואיל ונהנה כדאמר' לעיל (לו א') מהו דתימא הואיל ולרפואה קא מכין לא ליברך קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. [וכ"כ המ"א בסק"ח].

(כג) בסק"כ הבאנו את דברי הגמ' בברכות מד ב. ועתוס שם מה א' דיה דחנקתיה כח: וז"ל: ורב עמרם פירש דדוקא לפניו לא בעי ברוכי אבל לאחריו חייב ורבינו משה פירש דלא היא דהואיל ואינו נהנה אפילו לאחריו לא בעי ברכה. וכן הכריח הראש שם פ"ו סימן מ"ג כדברי רבינו משה. והביא שם דטעמו של רב עמרם הוא משום דאנו, ולכן בברכה אחרונה, מאחר שהלך האומצא ועבר האונס ע"י שתייתו צריך לברך. וע"ז הקשה הראש דהא אינו נהנה, וא"כ מה לי לפניו מה לי לאחריו. ועוד דלרב עמרם — דטעמא משום דאנו — מאי קמ"ל הגמ' דאית למעוטי חנקתיה אומצא, פשיטא אנוס

דיינות שלנו לא בעי מויגה. וכמ"ס בסימן רע"ב ס"ה בהג"ה: ויינות שלנו יותר טובים הם בלא מויגה. ועמ"ס בס"ק ח' ט'.

(יז) בבאה"ג סק"ט ציין: רי"ו בשם התוס'. ודברי רי"ו הם בנתיב ששה עשר ח"א. וז"ל: כתבו בתוס' וכן הדין בתמד שדרכן לעשות מהחרצנים אחר שדרכו הענבים שמשליכין עליהם מים שאין מברכין עליו בופה"ג, וזלתי אם השליך ג' והוציא ד'. ודברי התוס' הם בפ"ב צו ב דיה אין כח: ועתוס הגמ', וז"ל: אור"ת דאותו יין שעושין מן החרצנים אפי' אית ביה טעם יין כיון דלא רמא תלתא ואתא ארבעה מברכין עליו שהכל. והוכיחו שם ששמרים עזיפי מתמד. וסיימו: אלא ודאי של שמרים חשיב יותר ואפי' מברכים עליו שהכל כיון דלא רמא תלתא ואייתי ארבע כל שכן דפורצני. [ועמ"ס בסימן רע"ב סק"ב, ועד"א].

(יח) דבנעצרו בקורה אז דינם כשמרים, מטעם שעדיין כח היין בו. ומ"ס המחבר שבנדרכו ברגל, אפי' נתן ג' מדות מים ולא מצא אלא ג' או פחות מברכין עליו בופה"ג, אין כוונתו שלולא שנדרכו ברגל ומצא יותר מג', היה הדין שמברכין בופה"ג, שהרי כפי מש"ל בס"ה ושם בסק"ט, בעינן שימצא דוקא ד'. אלא כוונתו, שאם מצא ד', ע"כ חלק אחד יין, ואף אם נעצרו בקורה, מברך ע"ז בופה"ג, ואע"ג שחרצנים גריעי משמרים, וכנ"ל בסק"ט. ועמ"ס בסימן רע"ב ס"ז [ששם כלל המחבר שמרי יין וחרצנים. ועמ"ס בס"ק י"א, י"ב, דבשניהם — שמרי יין וחרצנים — בעינן רמא תלתא ואתא ארבעה].

(יט) [הביי הביא דין זה בשם התשב"ץ, וכן מצויין המקור לדין זה בדפוס הש"ע]. וכ"כ הראש — הובא בטור סימן ר"ה, והמור ורש"ע שם פ"ב, דעל המים שבישלו בהם ירקות מברך בברכת הירקות, אך אם בשלם עם בשר מברך שהכל. והיינו אע"פ שהירקות הם הרוב. והו"ה בזנין, דאף שהן הרוב, מ"מ כל כח התאנים במשקה, ואין לברך בופה"ג. ועמ"ס [סק"י] ומסקנתו שמברך שהכל. ולענין ברכה אחרונה כ' המ"א שיש להסתפק מה יברך. וראה בשעה"צ סק"ג].

באר הגולה

ג הר"ש והגה' מיי
וב"י אפילו לדעת
הרמב"ם.
ס טור.
ע טור נשם חזריו
וב"ט דעתו ופני
דעת.

שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמם טוב והחיד נהנה מהם מברך עליו תחלה וסוף. הנה: (כה) אם אנסוהו לאכול לו לשתות לע"ג דהחיד נהנה ומנו חינו ונזך עליו (כה) הואיל ונאנס על כך (נ"י נשם אוהל מועד והר"ה). ט נ (כו) אבל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה מברך עליו תחלה וסוף. י ס (כו) דבש דבורים הרי הוא כשאר דבש ואינו מברך עליו אלא שהכל. יא (כה) חבושים או גינדא"ש או ורדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש ע הפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל אפילו הם כתושים ביותר הלכך מברך על חבושים וגינדא"ש בורא פרי העץ ועל עשבים בורא פרי האדמה (כט) ועל של

ביאורי הגר"א

תמחו ט"ז ומי"א ע"ז ע"ש: (כו) אבל כו. דלא שייך נזע נירך דהא מלוה קעניד כח"ש וחי נהם והתירא קחיל ועמיל ועס"ס תרי"ח: (כו) דבש כו. מתני' מי נזי וככל ס"א ועי' סי' ר"ב ס"ח: (כח) חבושים כו. ערש"י דיומא פ"א נ ד"ה הימלתא כו ח"ש אפי' הם כו: (כט) ועל של ורדים. אע"ג דפרי עץ הם כח"ש נס"י ר"י ס"ג וי"ו כיון שזינן עיקר הפרי ונזך נפשי' כמו נקפריס"י משא"כ נר"ה

ברכת אליהו

יצר אלבשה המאנס — עץ יוסף]. הרי דלגבי יוה"כ"פ הוי אונס, והר"ה לברכה.

(כה) כבר תמחו פ"ו סק"ב ומ"א סק"כ ע"ז. ע"ש, דהמ"א הקשה מ"ש מחולה האוכל ביוה"כ"פ דחייב לברך אע"פ שהוא באונס, כד' בסימן תרי"ח ס"י. א"כ למה כאן פסק הרמ"א באנסוהו דפטור. וע"ש בט"ז שהקשה מדוע לא הגיה הרמ"א, על דברי המחבר לקמן ס"ט. שכתב המחבר באוכל איסור מפני הסכנה מברך עליו. והיה צריך הרמ"א להגיה של"צ לברך, דהא הוי כמו שאנסוהו לאכול, שלדעת הרמ"א אינו מברך. [ועד"א, ובשו"ע הרב סעיף ט"ו, ובנושאי כלים מ"ש בזה].

(כו) בס"י קצ"ו ס"א ובביאור הגר"א סק"ג איתא דבאכל דבר איסור אינו מברך, משום דבוצע בך נאץ ה'. אבל כשאכל דבר איסור מפני הסכנה מברך, משום דלא שייך בוצע בירך בזה שמברך על דבר איסור, דהא מצוה קעביר, כמ"ש, "והי בהם" (ויקרא יח, ה) והיתירא קאפיל. ועמ"א סק"כ דמביא לשון הג"מ פ"ב שגם הוא אומר כנ"ל, לענין חולה שאכל ביוה"כ"פ. וסיים הרמ"א: "וא"כ הו"ה לאוכל איסור במקום סכנה דמצוה קעביר להציל נפשו וכו'. ועספ"י תרי"ח ס"י, שחולה שאכל ביוה"כ"פ מברך על אכילתו.

(כז) מתניתין דברכות מ ב: ועל דבר שאין גדול מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו. וכנ"ל מ"א. ועס"י ר"ב מ"ה דעל דבש הזב מהתמרים מברך שהכל. [וכ"ש מדבורים שאין גדולם מן הארץ — ד"א].

(כח) יומא פ"א ב: האי הימלתא דאית מבי הנדואי שריא ומברכין עליה בורא פרי האדמה. וערש"י שם ד"ה הימלתא, וז"ל: ליתורג"ה שמפטמים בשמים כתושים בדבש. וי"ש המחבר אפי' הם כתושים ביותר. [ועמ"א סק"ב].

(כט) אע"ג דפרי עץ הם, כמ"ש בסימן רפ"ז מ"ג, דעל ורד מברכין בורא עצי בשמים, מ"מ כיון שאינן עיקר הפרי מברך בופה"א. כמו בקפריסין, הנ"ל בסימן ר"ב ס"ו, דמברכין עליהן בופה"א. משא"כ בריח שהורדים אינם עיקר הפרי, שאין

תוס' ד"ה כיון כו: (כה) אם אנסוהו כו. עמ"א דדמי לאשה כו וכמ"ש נפ"ד דכתובות וה"ה כ"ן וידוע דיה"כ ונר"י שוין כח"ש נזכרות ל"ו נזי וזימא פ"א נ וכמ"ש הר"ש אלל חומץ כנ"ל ס"ג ולמריקן צירושלתי ונזמר פי נש"א פי טי קע"ג נ ההיל איתתא דלת"י לקמי' דר"י א"ל ננעלתי נאונס א"ל ולא ערצ לך א"ל אילו טמן אי אצנעו נדנש ניה"כ ונתן לתוך פיך לל ערצ ל"ך והודה לה ר"י: (כה*) הואיל כו. כנר

הוא ואין יכול לברך קודם. „אלא ודאי הא אתא למעוטי אף מברכה אחרונה“.

(כד) ברכות לו א: החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת אבל נותן שמן הרבה לתוך אנגירון ובולע פשיטא מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכיין לא לברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. ושם לח א איתא לגבי שתייתא (מאכל העשוי מקמח קליות — רש"י) דאוכל הוא וטעון ברכה, וכן לענין שבת דאוכל הוא. ועושה הגמ' צריכותא, וז"ל: דאי מהאי ה"א לאכילה קא מכיין ורפואה ממילא קא הויא אבל הכא כיון דלכתחלה לרפואה קא מכיין לא לברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. וקת"י שם לו א ד"ה כיון כו. וז"ל: ונראין הדברים דאם אדם שותה משקין אם המשקין רעים לשתות דלית ליה הנאה מיניה לא בעי ברוכי ואי אית ליה הנאה מיניה בלא הרפואה בעי ברוכי.

(כה) עמ"א סק"כ דדמי לאשה שתחלתה באונס וסופה ברצון דחשבינן ליה אונס. וכמ"ש בפ"ד דכתובות נא ב, דהלכתא כרבא, דתחלתה באונס וסופה ברצון, הוי כאונס ומותרת לישראל. והר"ה כאן הוי כאונס. ועוד ראייה מדין אונס ביוה"כ"פ, ידיע דיוה"כ"פ וברכה שוין, דמה שנחשב אוכל ביחס ליוה"כ"פ נחשב גם אוכל לענין ברכה, והר"ה להיפך. כמ"ש בברכות לו ב, וביומא פ"א ב. דהגמ' מקשה שם ושם מהדין של „כס פלפלי ביומא דכפורי פטור“ על הדין שעל פלפל מברך שהכל. א"כ רואים שהגמ' משוה ב' הדינים אהדדי, וכמ"ש הרא"ש בברכות פ"ו סק"ג, אצל חומץ לענין ברכה, כנ"ל פ"ב, וכמ"ש בסק"ב, שדין ברכת החומץ גלמד מדין שותה חומץ ביוה"כ"פ. ואמרינן בירושלמי דסוטה פ"ד הלכה ד', ובמ"ד פ' נשא פ' מ' קע"ב ב [בפנינו בשנוי לשון קצת]: ה הויא איתתא דאית לקמי' דר"י א"ל ננעלתי נאונס א"ל ולא ערצ לך א"ל אילו טמן אי אצנעו נדנש ניה"כ ונתן לתוך פיך לל ערצ ל"ך והודה לה ר"י [להשובתה והתירה לבעלה דהר"ל אונס גמור אע"ג דהוה רצון בסוף

באר הגולה

פ שהורע שלו הוא
העיקר והעלים הם
הפרטים כל זו.
* (ונלע"ד הטעם
משום דהוו פירות
האטו וכמ"ל לעיל
ר"ש ס' ר"ג וע"ס).
צ לשון הרמב"ם פ'
ג' מהלכות ברכות.
ק הגהת מ"י פ"ה
גסס התוספות.

פ ורדים * בורא פרי האדמה. הגה: (ז) וכל מרקחת שאין צריכים רגילין זו אלל
לרפואה ונזרכין עליו שהכל (ז"י גסס הרמ"ע). יב צ (לא) כל שהוא עיקר
ועמו טפילה מברך על העיקר ופוסט את הטפלה (זב) וכל דבר שמערבין אותו
לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל הרי זה טפילה אבל אם עירב
כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם
ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך
במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר. הגה: (זג) ונראה דהא דלס עירב כדי לתת טעם
נתערבות שהוא עיקר היינו דוקא שיש סם מתשות וכן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב אלל
גשמים שנותנים לתוך המרקחת אלעפ"י שהם לנתינת טעם אין ונזרכין עליהם דנטלין
נמיעוטן אלעפ"י שנותנים טעם לכן נוהגין אלל לנרך רק על המרקחת ולל על הגשמים שזה.
יג ק (לד) כל דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל.

ביאורי הגר"א

(לג) ונראה כו' אבל כו'. ע' נפסחים מ"ד א' והתקן
הנוקפה כו' ועס"י ר"ח ס"ז וכבר השינו מ"ל דדוקא
זה מיינין אזלינן נתר עיקר אלל גשאר הולכין אחר
הרוב: (לד) כ"ד כו'. כנ"ל ס"ס ר"צ וכ"כ תוס'
וי"נ א' ד"ה ועל כו' וכן כתב רמב"ם:

כונש"ס: (ז) וכל כו'. כונש"ס ל"ה א' בשתיית אלל
ש"ע השמיטו כונש"ס נצד"ה דלין הטעם שס משום רפואה
כונש"ס נס"י ר"ח ס"ז ועמ"ל: (לא) כל כו'. מתני'
מ"ד א' וער"ס ר"צ לל מנע"ל כו': (לז) וכ"ד
כו' אבל כו'. כונש"ס נס"י ר"ח ס"ז ג' ועמ"ל:

ברכת אליהו

במקצתן לא פסל אלא מקום מגעו בלבד והיוגן בה מקום
מגעו אמאי פסולה הא בטלי להו תבלין ברוב וכו'. וא"כ
רואים שאף שגוף התבלין מעורב, בכל זאת בטל. [ודלא
כרמ"א דכתב דביש ממשות בבשמים אינו בטל והלא שם יש
ממשות ואפ"ה מקצת תבלין נתבטל לרוב המקפה — ד"א]
ועס"י ר"ח ס"ז, דאם עירב אורז בתבשיל אחר, והתבשיל
האחר הוא הרוב, מברך עליו בברכת אותו תבשיל. וכבר
השינו מ"א סק"ה על דברי הרמ"א שנדחק בזה. דדוקא בדינו
של המחבר דנותנין בהם חלב חטה, כלומר בה' מיניו, הוא
דאזלינן בתר עיקר. אבל בשאר מינים הולכים אחר הרוב,
אף שיש בהן ממשות.

עיקרם לאכילה. וכמנ"ש בסימן רט"ז ס"ג, ושם סק"ח, דלהכי
מברך על הורדים בורא עצי בשמים, ולא שנתן ריח טוב
בפירות.

(ל) כמנ"ש בברכות לה א' בשתיית דמברך שהכל, משום
דעומד לרפואה. אבל שריע השמיטו, כמנ"ש בנדר"ה דאין
הטעם שם שמברך שהכל משום רפואה. אלא כמנ"ש בסימן
ר"ח ס"ז וכמנ"ש סק"ו, דהטעם דמברך שהכל משום שהוא
דרך שתייה. ועמ"ל סק"ד שגם הוא כתב דלכן השמיטו השר"ע.
וע"ע מש"ש בזה.

(לא) [בבאה"ג סק"צ ציין לרמב"ם. והמקור הוא:] מתני'
דברכות מד א': זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך
על העיקר ופוסט את הטפלה. וער"ס ר"יב ס"א לא מבטלי
אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפי' כל אחד לבדו כו'.
[ומ"ש המחבר, "כל שהוא עיקר ועמו טפילה וכו'"], כולל
גם כשכל אחד לבדו].

(לב) כמנ"ש בסימן ר"ח ס"ב וס"ג. ושם בסק"ט, הבאנו
המקורות לדינים אלו. ועמ"ל סק"ה, דדוקא אם הטפל הוא
מ' מינים אזלינן בתר עיקר, אבל בשאר מינים פשוט
שהולכים אחר הרוב.

(לג) עיין בפסחים מד א': והתנן המקפה של תרומה והשום
והשמן של חולין ונגע טבול יום במקצתן פסל את כולן
המקפה של חולין והשום והשמן של תרומה ונגע טבול יום

(לד) כנ"ל ס"ס ר"צ סעיף י"ח, שאם הוא מסופק מה לברך
[היינו אחר שלמד ואינו יכול לברר — מ"ב שם סקפ"ד]
והספק הוא שמא הוא מין שברכתו שהכל, מברך שהכל.
וכת' בס"ק ל"ד, ל"ה שכמו שעל כל דבר, בדיעבד אם בירך
שהכל יצא, כן אם הוא מסופק, מותר לו אף לתחילה לברך
שהכל. וכ"כ תוס' בברכות מג א' ד"ה ועל ההדס כו'. וז"ל:
ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים
שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא
י"א שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם בירך שהכל
יצא. [וע"ל סימן רט"ז סק"ה]. וכ"כ הרמב"ם [בהל' ברכות
פ"ח ה"י: ועל כולם אם בירך שהכל יצא ואפי' על הפת ועל
היין].

באר הגולה

רה ברכת ירקות. ובו ה' סעיפים

א נרות ל"ה וכת"ק.
ב שם ל"ה.
ג שם ל"ט.
ד טור נסח חנו
הרמ"ש.
ה שם לדעתו.
ו שם בגמרא.

א על הירקות מברך בורא פרי האדמה (א) ואפילו ב בשלם (ב) וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים מברך עליהם לאחר בישולם כברכתם הראויה להם קודם שבישל (ג) אבל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם שטובים מבושלים יותר מחיים כשהם חיים מברך שהכל ולאחר בישולם בורא פרי האדמה ותומי (פ"י שו"מ) וברתי (פ"י פורט זלעז) כשהם חיים בורא פרי האדמה לאחר שבישלם שהכל. הנה: (ד) דמחשני נשתנו לגריעותא אפילו נשלו עס נשר ונשתנו אין השנה מלך עלמן חלל מחמת הנשר שזה (הר"י פ' כ"ד מנכין). ב ג על חמים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן אף על פי שאין בהם אלא מעט הירק וה"מ כשבשלם בלא בשר ד (ה) אבל אם בשלם עם בשר מברך עליו שהכל. ג ה (ו) אם סחטן אינו מברך על אותם משקין אלא שהכל. ד ו חתכן לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתן מפני כך.

ביאורי הגר"א

רה (א) ואפי' כו'. גמ' שם קתני ירקות כו': (ד) דמחשבי כו'. תוס' שם ועומ'א: (ב) וכן כו'. כרז ושמואל ורמב"ם אר"י ול"י ורנ"י ור"י והל' דעולא ודרי"ג חידתי שם: (ג) אבל קרא כו'. שם כר"י דלל כר"י ועתו"ס שם ד"ה משכחת

ברכת אליהו

ר"ח, וקיי"ל כוותיהו. ועתר"ס שם ד"ה משכחת כו', דכתבו: „דעל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהן שטובים יותר מבושלים מחיין כשהן חיים מברך עליהם שהכל ומבושלים בופה"א. וסיימו: ומיהו הרב אלפס פסק בשלכות (אע"ג) דאשתנו לגריעותא ע"י בישולן אומר בופה"א כר"ג וכו'.

(ד) בסק"ג הבאנו דברי הגמ' בברכות לח ב, דכל שתחלתו בופה"א שלקו שהכל. ובגמ' שם להלן: משכחת לה בתומי וברתי. וכתבו תוס' שם ד"ה משכחת כו': וא"ת והרי גראה לעינים דהבשול משביחן ו"ל דהיינו בשביל הבשר והמלח דפסק לברך על האגוז בופה"ע אע"פ שאין השבח מצד עצמו רק מחמת הדבש. והי': דשאני התם דהאגוז עיקר והדבש בא לתקן האגוז ומה לי בשלו עם מים או עם דבש משא"כ כאן דהבשר עיקר והשומין מקבלין טעם ממילא.

(ה) עמ"א סק"ו דמברך שהכל, משום ד, טעם הבשר שבמרק הוא עיקר".

(ו) כמ"ש בברכות לח א ביין תפוחים של תרומה, דאם שתה ממנו, רבי יהושע פוטר מקרן וחומש, כיון דהוא זיעה בעלמא. וכן לענין ברכה — מטעם זה — מברך שהכל. וכפ"ת הרא"ש כסיומ' ר"ב פ"י, „דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בופה"ע". וכמ"ש סק"ג, דרק אם בישל הפרי אפשר שמברך על חמים בופה"ע, כיון דאז נכנס גוף הפרי במים, משא"כ בסתם משקה הוב מברך רק שהכל דהוי זיעה בעלמא. וכן ירקות כשסחטן מברך שהכל, דאין טעם הירק במים.

רה (א) [תנו בברכות לה א: ... שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בופה"א. וכאן בבאה"ג סק"ב ציין לברכות לח]. וזה בגמ' שם עמוד ב': קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות נמי שנשתנו ע"י האור.

(ב) כרב ושמואל ורב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ואב"י ורנב"י ורב זירא, דס"ל בברכות לח ב דעל שלקות מברך בופה"א. והא דקילא ודרי"ג אידחי שם. דאיתא שם בגמ' דעולא משמיה דרבי יוחנן אמר דעל שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו. ור"ג אמר דדין זה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י. דתניא: יוצאין ברקיק השרוי (ידי אכילת מצה — רש"י) ובמבושל שלא נמח ורבי יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נמח. ולדעת רבי יוסי — דקיי"ל כוותיה לגבי מצה דאין יוצאין ברקיק מבושל — הו"ה לענין ברכה, צריך לברך שהכל נהיה בדברו. ודוחה הגמ': דכ"ע שלקות מברכין עליהם בופה"א ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי' רבי יוסי מודה [דמברכין בופה"א].

(ג) כרב חסדא דאמר בברכות לח ב: כל שתחלתו בופה"א שלקו שהכל נהיה בדברו (ירק הנאכל חי שתחלתו בופה"א שלקו אפי' ממלחיה לגריעותא ומברך שהכל — רש"י) וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו (ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אכלו חי שהכל הוא מברך — רש"י) שלקו בופה"א (והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בופה"א — רש"י). ולא כר"י שפסק שעל כל שלקות מברך בופה"א מפני שהר"י מפרש שיתר האמוראים בגמ' שם חולקים על

ה ז (ז) הלפת כשהוא חי מברך עליו שהכל ואם הוא מבושל (ח) או כבוש
בחומץ או בחרדל בפה"א.

ז טור נסע רס הל"ה.
א נרכות מ' וכו'
יהודה.
ב טור.

רו דיני הפסק וטעות בברכת הפירות. ובו ר' סעיפים

א א (א) בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על
פרי האדמה בורא פרי העץ לא יצא ב (ב) הלכך אם הוא מסופק בפרי אם
הוא פרי עץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה ועל הכל אם אמר שהכל

ביאורי הגר"א

כ"ה. דכנוס כנוסל חף לענין נרכה דלפ"י מליח כנוסל
כנוס ל"ה ז' וכ"ש כנוס דהא חמירין מליח ה"ה כ"ה
כנוס כ"ה:
רו (א) בירך כ"ה. עתו"ס שס ד"ה ר"י כ"ה:
(ב) הלכך כ"ה. כנ"ל ס"י ר"צ ס"ב וסי"ח:

הלפת כ"ה. ממש"ש וז"ל לפתח לפתח וע"כ נמוסל
לו כנוס חירי ודלל כרש"י שס ד"ה פתח כ"ה וע"כ
ח"ד ז' לוי לו לזית כ"ה ולע"כ נדרש"נ דשנת חמירין
וה"מ דלית זיה נשרל מ"מ הלפת עיקר וכנוס נמי
סק"ה וע"י טור דקנת ס"ל כרש"י: (ח) או כבוש

ברכת אליהו

כתגאונים והאלפט לברך בופה"א אף דהשביח הוא מחמת
הבשר א"כ גם כאן בלפת יש לברך במבושל בופה"א ובחי
שהכל דאל"כ וכוונתו למ"ש לעיל בירקות שאינן ראויין חי
רק במבושל כגון כרבא וסלקא ע"ז לא היה לו להביא
ולפמ"ש לעיל הלא זה גמ' ערוכה בברכות שם ואין שום
חולק וגם מן הגאונים לא יפלגו בזה אלא ודאי דכוונת
הטור לתומי וכת"י וא"כ הטור לשיטתו דפוסק בתומי וכת"י
לברך בופה"א במבושל ולא בחי לכן פוסק בלפת כר"ה
גאון. אמנם לפמ"ש בשו"ע דעל תומי וכת"י יש לברך
במבושל שהכל ואפי' במבושל עם בשר כמ"ש בס"א ממילא
גם על לפת יש לברך במבושל שהכל וזהו שם רבינו
וע"י טור דקצת ס"ל כרש"י פ"י אף דהטור פוסק לברך
בופה"א מ"מ הלא נראה דס"ל להטור דלפת דומה לתומי
וכת"י וממילא לדידן בשו"ע הוא כרש"י דהאי גרגילדי
דלפתא הוא דוקא בחי מברכין בפה"א ולא מבושל — ד"א.
(ח) דכבוש כמבושל אף לענין ברכה, דאפי' מליח כמבושל.
כמ"ש בברכות לה ב דכזית מליח דינו כשלוקות. וכ"ש כבוש,
דהא אפרינן בחולין צו ב וק"א ב: מליח הרי הוא כרוח
כבוש הרי הוא כמבושל. הרי שכבוש הוא יותר ממליח.

רו (א) [בבא"ה סק"א ציין לברכות מ.א. דתנן שם:
בירך על פירות האילן בופה"א יצא ועל פירות הארץ
בופה"א לא יצא. ובגמ' שם: מאן תנא דעיקר אילן ארעא
היא אמר רב נחמן בר יצחק ר' יהודה היא וכו']. ועת"כ
שם ד"ה ר"י כ"ה: ונראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן
תנא כוותיה וכו'.

(ב) כנ"ל ס"י ר"ב ס"ב דעל בוסר משהגיע לפול הלבן
ואילך מברך בופה"ע — ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול
הלבן פולסם מברך בופה"א עד שיהי' גדול ביותר. ועמ"ש
סק"ה. ושם בפ"ח: אם אינו מסופק בו אם הוא עיקר הפרי
או לא בופה"א ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל.
ועמ"ש בסקליו דכל דבר המסופק בו מה לברך, יברך
לכתחילה אותה תברכה שיצא בה בדיעבד.

(ז) ממש"ש בברכות לט א — לענין ברכת בופה"א —
זמ"א דלפתא כלפתא. וע"כ כמבושל או כבוש איירי. ודלא
כרש"י שם כד"ה פרש"י וטורי. דאיתא שם בגמ' דעל גרגילדי
דלפתא (ראשי לפתות — רש"י). בין פרמיניהו פרימא רבא
ובין פרימא זוטא, סובר רבי יהודה שמברכין בופה"א. וכתב
שם רש"י: גריעתא היא ובשאלו חי קאי. [וס"ל לרש"י
דעל לפת אין לברך בופה"א רק בחי ולא במבושל — ד"א].
וע"כ מד פ: ארי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו (לכרס
האוכל לפת — רש"י). ומקשה הגמ' שמצינו שלפת טוב
לאכילה. ואחד מתירוצי הגמ' הוא, דכשאנו שולקו הרבה,
אינו טוב לאכילה, אבל כששולקו הרבה, הוא טוב למאכל.
ואנ"י דכרפ"י דשבת לו ב אמרינן: כללא דמילתא כל דאית
ביה מיחא מצטמק ורע לו לבר מתבשיל דלפתא דאפי' דאית
דאית ביה מיחא מצטמק ויפה לו הוא ודאי מלי דאית ביה
בשרא אבל לית ביה בשרא מצטמק ורע לו הוא. [והלא
מבואר בס"א בהגה"ה דאם מבשל עם בשר וע"י משתבח
הירקות יש לברך שהכל — ד"א]. מ"מ הלפת עיקר. וכמ"ש
כמ"א סק"ה דעל אגוז מברך בופה"ע — אפי' שאין השבח
מצד עצמו אלא מחמת הדבש שהוא מטוגן בו — כיון
דהאגוז עיקר, והדבש בא לתקן האגוז, ומה לו בשלו עם
מים או עם דבש. משא"כ גבי ירקות המבושלים עם בשר
דהדבש עיקר והשומין מקבלין טעם ממילא. וכן גבי לפת,
הלפת עיקר והבשר בא רק לתקן הלפת, וע"י פור דקצת
ס"ל כרש"י. ח"ל הטור: כתב רב האי גרגילדי דלפתא
מבושלים או כבושין בחומץ או בחרדל בופה"א חיינן שהכל
וכ"כ בה"ג ויש מן הגאונים שכתבו בהיפך ולמאי דכתבנא
לעיל דכל מה שטוב יותר מבושל מחי מברך עליו כשהוא
חי שהכל יראה כדברי רבינו האי שהלפת טוב יותר מבושל
מחי. [והנה מ"ש הפלוגתא בלפת ע"כ השעם דכיון דאין
משבח במבושל רק עם שמן כמ"ש בפ"ג דשבת ה"ל להכי
ס"ל להתאונים במבושל שהכל ור"ה ס"ל דמ"מ יברכו
בופה"א וזהו שם הטור ולפמ"ש לעיל דכל מה שטוב יותר
מבושל כ"ה והיינו גבי תומי וכת"י הלא מסיק דכן מסתבר

באר הגולה

ג רבי יונה אהא
דלין נרכותיהם שוות
דף ת"ל.
ד מהך טוטל נריך
ס.
ה יציתי צפי קפ"ה.
ו ג"ז נסיון ע"ה.

יצא (ג) ואפילו על פת ויין. ב ג (ד) היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ
ובירך על פרי האדמה ונתכוין לפטור את פרי העץ יצא. ג ד כל אלו
הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה. הנה: (ה) יותר מכדי דבור (צ"י
נשם שנוי לקט) ה (ו) וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע יצא ובלבד שיוציא
בשפתיו (ז) ונאמרים בכל לשון ו (ח) ולא יברך ערום עד שיכסה ערותו (ט) במה
דברים אמורים באיש אבל אשה יושבת (י) ופניה של מטה מוחות בקרקע

ביאורי הגר"א

כ"ד וכח"ש צירושלמי והנילו הראש שם פיט ס"י י"ג
היה יושב צנה"ס כ"י ועס"ה: (ו) וצריך כ"י
ואם כ"י ובלבד כ"י כח"ל ס"י קפ"ה ס"ב: (ז) ונאמרים
כ"י כח"ש ס"ל: (ח) ולא כ"י ספ"ג דנרכות ופי'
כ"ג דשנת ופיט דצ"מ: (ט) בד"א כ"י נפ"צ דחלה:
(י) ופניה כ"י נרכות כ"ד א"י ועמ"ל:

(ג) ואפי' כ"י עתים שם צ"י ד"ה ור"י וכ"כ הר"ף
וש"פ שכן סתמא דפוגיא דספיק פשיטא כ"י:
(ד) ה"י כ"י כח"ל ור"ל מ"ש רש"י מ"ל א"י ד"ה א"ל
ולע"פ כ"י שם נשאלו מתכוין: (ה) יותר כ"י.
כח"ש צירושלמי והנילו הראש ס"י כ"י הדין הנסיג
פוגלל ומנרך עליה והוא לא אחא לידיה לריך לנרכי
עליה זימנא תנייתא ומפרש ש"ל משום הפסק ושיעור

ברכת אליהו

הפוגלל, ואוכל את אותה הפוגלל שבירך עליה, ואפי' חייב
לברך שנית, משום דה"ה הפסק בין ברכה לאכילה. וכתב
הש"ל, ושיעור הפסק הוא כ"ד. וכח"ש צירושלמי שם פ"ט
ח"ב — והכרחי הראש שם פ"ט פ"ג — גבי ברכת הברקים.
וה"ל הירושלמי: היה יושב בבית הכסא כ"י אם יכול לצאת
ולברך בתוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא. וס"י הש"ל:
למדנו מכאן דתוך כ"ד לא חשיבה הפסקה טפי מהכי חשיבה
הפסקה וכו'. ועמ"ל דלכתחילה בעינן שהאוכל יהיה לפניו
או שתהיה דעתו על כך שיביאו לו. [וע"ל סימן ח' סק"ט
ומש"ש בהערה 10].

(ו) כח"ל סימן קפ"ה ס"ב: צריך שישמיע לאזניו מה
שמוציא בשפתיו וכו'. ועמ"ש ס"ק ב', ג', ד'.

(ז) כח"ש בסימן קפ"ה ס"א: ברה"מ נאמרת בכל לשון.
ועמ"ש ס"ק א'. וה"ה לכל הברכות.

(ח) ספ"ג דברכות כה ב: ת"ר מים צלולין ישב בהן עד
צוארו וקורא וכו' ותרי לבו רואה את הערוה וכו'. ופי'
כ"ג דשבת ק"א: עכ"ל אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי
איריא עכ"ל אפי' ישראל נמי לא מיבעיא קאמר וכו'.
ופ"ג דבי"מ קיד ב: מנין לערום שלא יתרום דכתיב ולא
יראה בך ערות דבר וכו' (בשעה שאתה מדבר בו לא יראה
בך ערות דבר ש"מ אין אדם מברך כשהוא ערום ותורם
בעי ברכה ותאי דבעי מיניה לענין תורם דהתם תנו (תרומות
פ"א מ"ו) אין מגביהין תרומה ערום — רש"י).

(ט) כפ"ג דחלה מ"ג: האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה
מפני שהיא יכולה לכסות אבל לא האיש.

(י) כבכורות פד א הביאה הגמ' את המשנה הג"ל בסק"ט
להוכיח משם לר"ה דענבות אין בהם משום ערוה. ודחתה
הגמ': תרגמא רב נחמ"ל בר יצחק כגון שהיה פניה טוחות
(דבקות ומכוסות) — רש"י) בקרקע. ועמ"ל סק"ה שכתב:
אבל מ"מ הלכה כר"ה וכו' בדעת הראש והר"ף שלא
הביאו כלל הא דפניה טוחות. [וע"ל בסימן ע"ד סק"י, שכתב
רבנו שם, שצ"ע על מ"ש בהג"ה ש, צריך שתהא ערוה
שלהם טוחות בקרקע, ועמ"ש בהערה 5].

(ג) תנו בברכות מ א: ועל כולן אם אמר שהכל יצא.
ובגמ' שם עמוד ב: איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת
ומן היין ור' יוחנן אמר אפי' פת ויין. ועתים שם ד"ה ור"י
וכו': וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי
רב הונא שהיה תלמידו של רב. ופי' הר"ף ור"י שהלכתא
כרבי יוחנן. שכן סתמא דפוגיא דספיק שם יב א: פשיטא
היכא דקא נקיט כסא דחמרא בדיה וקסבר דשיכרא ופתח
ומברך אדעתא דשיכרא וס"י בדחמרא יצא דאי נמי אם
אמר שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנו על כולם וכו'. מ' דגם
על יין אם אמר שהכל יצא, וכו' יוחנן. והר"ה בפת.

(ד) כח"ל ס"א ד, בירך על פירות האילן בופה"א יצא.
ולכאורה קשה דאיתא בברכות כ"א א דבחיז לפניו מינין
הרבה ואין ברכותיהן שוות, ד"ה מברך ע"ז וחזור ומברך
ע"ז. ופירש"י כ"ה אכל וכו': ... ואע"ג דתנו (לעיל
מ א) בירך על פירות האילן בופה"א יצא ה"מ בחד מינא
וטעה ובירך עליה בופה"א אבל צנו וזית ובירך על הצנון
ולא נפטר זית. הרי דרש"י סובר שאם בירך על ירק בופה"א
אינו פוטר בזה את ברכת העץ. ולכן כתב המחבר: ונתכוין
לפטור את פרי העץ. ור"ל מ"ש רש"י הג"ל ואע"ג כ"י,
דשם מיירי בשאניו מתכוין לפטור את פרי העץ ולכן אינו
נפטר בברכת בופה"א, משא"כ ב, נתכוין לפטור את פרי העץ
יצא. — כ"כ בתנ"י. ובאמרי נועם בברכות שם כתב על
דברי רש"י הג"ל: פי' דוקא כי לא כוון אבל אם ה'
כוונתו לפטור יכול למפטר משא"כ כשברכותיהן שוות פוטר
אפי' בלא כוונה. ועיי' ט"ז סק"ב].

(ה) כח"ש צירושלמי דברכות פ"ו ה"א — והביאו הראש
שם פ"ו סימן ב' — וז"ל: תני רבי חייה אין מברכין על
הפת אלא בשעה שהוא פורס אמר רב חייה בר בא דהא
אמר ר' הדין דנפסיב פוגלל ומברך עליה והוא לא אתא ליריה
צריך לברוכי עליה זמן תנייתא וכו'. והראש שם מפרש את
דברי הירושלמי, באבדה הפוגלל שברך עליה, ועכשיו שרוצה
לאכול אחרת, צריך לברך עליה. אך הסבר שונה מפרש
השבלי לקט סימן קס"ו, דהירושלמי מיירי שמצא את

כי בזה מתבסס ערותה (ועיין לעיל סימן ע"ד סעיף ד') (יא) ואפילו אם אינו ערום
אם לבו רואה את הערוה (יב) או שראשו מגולה אסור לברך. ד' כל דבר
שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך.
ה' ה' (יג) אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאווהו לפניו ט בירך
ואחר כך הביאווהו לפניו צריך לברך פעם אחרת (יד) אבל מי שכירך על פירות

ביאורי הגר"א

הדין דנסיב כו': (יד) אבל מי כו'. כמש"ס נפסיז
כולהו נגלה כו' ועסיו אלל העומד כו' ועל ס' קע"ז
ס"ד וכמש"ס צריך על היין שלפני כו' וצריך ע"פ פליגי
בשינוי מקום אלל שיל להיפוך ממש"ס ל"ש אלל נגזרות
וי"ט כו' וכי צ"י נשם כל זו דייק על הרמיה שם וכי

(יא) ואפי' כו'. כ"ה צי ועתו"ס שם ד"ה והרי כו' וערל"ש
פ"ט סי"ג ר"י צ"י כו' וכי"כ הג"ח דכלל ברכות אסור וכלל
כהר"ן פ"ק דשנת כו'. צ"י. וליתא דגם הר"ן ס"ל כן
וכמש"ס נסי' ל"א ס"ג: (יב) או כו'. כמש"ס ס"ג:
(יג) אין כו' ברך כו'. רמז"ס וטור מירושלמי הנ"ל

ברכת אליהו

של ברכה הוא. והיינו לענין שיהא חשוב הכל ככוס א' של
ברכה — ד"א. והר"ה כאן כל הפירות שיביאו היו אחד,
לענין ברכה. ועס"י: אבל העומד על אמת המים מברך
ושותה אצ"פ שהמים שותה לא היו לפניו כשכירך לפני
שלכך נתכוון מתחילה והלא הכא מיידי בלשם מדכ' הרמ"א
וטוב כו' להיות דעתו מוכח דלהמחבר אף בסתם פטור
וגראה דס"ל לרבינו דהא דבעינן שם טעמא דלכך כו' היינו
משום דאינו שותה המים שברך עליו כלל דהמה חלפו ועברו
להכי בעינן על המים שבא אחר הברכה לטעמא דלכך
נתכוין כו' משא"כ דאוכל מתחילה מה שהיה לפניו בשעת
ברכה בזה לא בעינן לאשר הובא אח"כ שיהיה דוקא דעתו
עליו מתחילה ועיקר הראיה מס"ו דעכ"פ הבא אח"כ נפטר
בברכה הראשונה באמת המים וכ"כ כאן — ד"א. ועיין
לעיל פי"מ קט"ז פ"ד: אצ"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה
שכירך על הפת כיון דלפלת את הפת הם באים אינם טעונים
ברכה כלל. ועמש"ס בסק"ח דמקור דין זה הוא מהרז"ה
[ועב"ח]. וכמש"ס בברכות מב' א: בירך על היין שלפני
המוזן פטור את היין שלאחר המוזן. ומ' דאירי שהיין לא
ה' לפניו בשעת הברכה. ובריש ע"פ, פסחים ק ב פלגי
רב ושמואל בשינוי מקום. דשם איתא: אותם בני אדם
שקידשו בבית הכנסת אמר רב ידי יין לא יצאו ידי קידוש
יצאו ושמואל אמר אף ידי קידוש לא יצאו. ולכו"ע כשבא
לבייתו ושותה צריך לחזור ולברך. והיינו משום שינוי מקום
מבית כנסת לבייתו. אבל באותו מקום אף שהביאו לו יין
נוסף אחר הברכה, אצ" לחזור ולברך. אלא ש"ל להיפך
— שצריך לברך. כמש"ס בברכות מב' ב — על המשנה הנ"ל
בירך על היין וכו' — אמר רבה בר בר חנה אמר רבי
יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע
סעודתו על היין (דדעתו לישב אחר המוזן ולשתות וכי בריך
ברישא אדעתא דהכי בריך — רש"י) אבל בשאר ימות
השנה מברך על כל כוס וכוס (דהוה כנמלך ומתחיל בשתיה
בכל חד וחד — רש"י). הרי דבעינן שבשעת הברכה יכוון
לכך. וכן י"ל דמה שהוכחנו מפסחים ק ב הנ"ל, דבאותו
מקום אצ" לברך על היין שהביאו לו אחר הברכה. אלא
דוקא בשבתות וי"ט, שהדרך לשתות יין נוסף, והוי ככוון
לברך גם על היין הנוסף, ולפיכך אצ" לברך עליו. משא"כ
בשאר ימים, י"ל שצריך לברך על היין הנוסף שלא היה
בשעת ברכה. וכתב בי' בשם כל זו דייק על הרמיה הנ"ל,

(יא) ברכות כה ב: ת"ר מים צלולין ישב בהן עד צאורו
וקורא וי"א עוכרן ברגלו ות"ק והרי לבו רואה את הערוה
קסבר לבו רואה את הערוה מותר וכו'. ועתו"ס שם ר"ה
והרי כו'. וז"ל: פירש ר"י מדפריך גמרא הכי בפשיטות
משמע דלבו רואה את הערוה אסור אלא דרבינו שמעיה
תלמידו של רש"י פסק כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר
ומיהו בסמוך משמע דאסור דלא פליגי הני אמוראי אלא
בעקבו רואה את הערוה אבל בלבו רואה את הערוה כו"ע
מודו דאסור. כמש"ל סימן ע"ד וכמש"ס בסק"א. וערא"ש
שם פ"פ פ"ג. ושם הביא הרא"ש את דברי הירושלמי שם
פ"ט ה"ב: ר' ירמיה בעי היה יושב בחור מגדל של עצים
מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך.
ומפרש הרא"ש, דמסקקא ליה לירושלמי אם לבו רואה את
הערוה אסור או מותר. ומסיים הרא"ש: ולמעלה (סוף פ"ג)
פסקנו שאסור. הרי דלבו רואה את הערוה אסור גם לגבי
ברכה. ובי"ט הג"ח [הובא בב"י]. ושם כתוב פ"ה מהל' תפלה.
אבל גראה שזו ט"ס, וצ"ל: פ"ה מהל' תפלה. וכוונתו
למש"ס בהלכה ה' אות ח' עיי"ש] רבכל ברכות, לבו רואה
את הערוה אסור. וסיים הבי' שזה דלא כהר"ן בפרק קמ"א
דשבת (דף ט ב), שכתב, "דדוקא לתפלה דהיינו י"ח בעי
חגורה אבל שאר ברכות לא בעינן חגורה". וליתא לדברי
הב"י. דגם הר"ן ס"ל כן — דלבו רואה את הערוה אסור
אף בשאר ברכות. ומה שהר"ן דליק בין תפלת י"ח לשאר
ברכות, זה רק בהולך במכנסים דליק לבו רואה את הערוה
דבזה בתפלה לא סגי, ובעינן חגורה. ובשאר ברכות לא
בעינן. וכמו שכתוב בב"י צ"א פ"ב: אבל בשאר ברכות מותר
לברך בלא חגורה מאחר שיש לו מכנסים. וכמש"ס סק"ב.
(יב) כמש"ס בסימן צ"א פ"ג: י"א שאסור להוציא הזכרה
מפיו בראש מגולה. ועמש"ס סק"ג שכן איתא ברבינו
ירחם [נתיב טו] שאסור לברך בגילוי.

(יג) רמב"ם בהל' ברכות פ"ד ה"י, וטור מירושלמי דברכות
פ"ו ה"א, הנ"ל בסק"ה: הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה
והוא לא אחא לדידה צריך לברוכי עליה זמן תנייתא כו'.
כלומר מי שתוסס פוגלא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו
צריך הוא עכשיו לחזור ולברך — ב"י. [וכפ"י השבלי לקט
הנ"ל סק"ה ע"ש דאפילו באיכא אותה פוגלא אפ"ה חוזר
ומברך משום דהיא לא היתה בשעת ברכה — ד"א].

(יד) כמש"ס בפומי' דברכות נא ב: שלח לה מלחה [בפנינו:
כל האי] נכנא דברכתא היא. [פ"י כל היין שבתית ככוס

באר הגולה

י טור והר"ש מההיא
דיר' י' ע"ל ושאר
פוסקים.
כ סס.
ל סס בירושלמי.
א זרכות ת"ד.

שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כברת הראשון אינו צריך לברך. הנה: וטוב לזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיצאו לו (זית יוסף טור י"ד סימן י"ט). ו (טו) נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד (טז) או נמאס צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה מאותו מין לפניו יותר כשברך על הראשון. הנה: (יז) רק שלא היה דעתו עליו לאכלו (הנהגות מיימוני פ"ד וכל זו ולחנודרהס ותשנות מהר"ל סי' ז"ג) וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא ש"ש לבטלה כ ואם אמר כשנפל ברוך אתה ה' ולא אמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא ש"ש לבטלה ל אבל העומד על אמת המים מברך ושותה אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשברך מפני שלכך נתכוין תחילה. הנה: ועין לקמן סי' ר"ט סעיף ה' אם צריך נטעות מה דינו.

רז דין ברכה אחרונה על הפירות. ובו סעיף אחד

א א פירות האילן (א) חוץ מחמשת המינים וכל פירות אדמה וירקות (ב) וכל

ביאורי הגר"א

צ"ע סי' (ר"ט) [י"ט] ס"ו נש"ע ח"ש נהגיה וטוב
כו': (טו) נטל כו'. לי הרמזים וכ"ד הר"ש מיר' שם ופי' הנע"י לחומרי: (טז) או נמאס. הרי מנוח:
(יז) רק כו'. הול דעת הרמז"ל ונא"מ נש"ע ר"ת
לפסוק הנציח לקולל וכ"ד מהר"ל ועד"מ ועס"י ר"ט
ס"ג נהגיה:
רז (א) חוץ כו'. כח"ש נר"ס ר"ת: (ב) וכ"ד
כו'. עי' תוס' סס וכ"ל: (ג) ואם אכל כו'. כמו

ברכת אליהו

(יז) הוא דעת הראב"ד והג"מ — בשם ר"ת — בהל' ברכות פ"ד ה"י אות ז'. וכת' הב"י דס"ל „שאם בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר די לו בברכה ראשונה דמה לי הוא מה לי אחר". וכת' הב"י ונראה שהם סוברים לפסוק הפעיא של הירושלמי הג"ל בסקט"ו לקולא. וכ"ד מהר"ל בתשובות קצ"ב. ועד"מ סק"ד, וז"ל: ונראה לי שזו התשובה ס"ל כדעת ר"ת והראב"ד אבל לדעת הרא"ש והרמב"ם וה"ר יונה צריך לחזור ולברך. [ולדעת רבנו, הרמ"א כאן חולק על המחבר, וכ"כ בבה"ל ד"ה רק שלא היתה דעתו וכו', שכן מ' מעוד אחרונים, ושכן מוכח מהגר"א]. וכל שדעתו לאכול ולשתות בשעת ברכה, או ברכה זו פוטר, וא"צ לחזור ולברך. אבל לדעת המחבר, אף בדעתו לאכול צריך לחזור ולברך כיון דהבעיא של הירושלמי נפשטה לחומרא. ועיין סימן ר"ש פ"ב בהג"ה, דאם לקח כוס של שכר או מים ובירך בופה"ג, כשהחזיר ושותה אחר"כ יין, א"צ לחזור ולברך ויצא בברכה שבירך על כוסו, אע"פ שהיתה בטעות, דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין. ועמש"ש סק"ו, שזו דעת ר"ת הג"ל.

רז (א) כח"ש ברי"ם ר"ת ס"א: על חמשת המינים וכו' מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש. ועמש"ש סק"א.
(ב) עיין תוס' שם וכנ"ל.¹

וס"ל דמברכין על כל הפירות שלא היו לפניו בשעת ברכה. וכ"כ ביו"ד סימן ח"ט פ"ו בש"ע — גבי שחיטה — שדעת המחבר, שהמברך על דעת לשחוט היה אחת והביאו לו יותר יברך על השחיטה השניה וכו'. [וע"ש בס"ז, ומש"ש בנושאי כלים ובביאורי הגר"א, וכאן בד"א]. וי"ש בהג"ה: ופי' כו'. מפני דעת התולקים על הרו"ה. וס"ל שאם לא היה דעתו צריך לברך, ולכן טוב לזהר לכתחילה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו, בדבכה"ג לכרע א"צ לברך.

(טו) לי הרמב"ם בהל' ברכות פ"ד ה"י. וכ"ד הרא"ש בברכות פ"ו סימן כ', מירושלמי שם הלכה א': ר' זריקא אמר ר' זירא בעי מאן דנשיב תורמסא ומברך עליה ונפל מיניה מהו לברוכי עליה זימנא תנייתא. וכתב הרא"ש: פירוש היו לפניו תורמוסין ונטל אחד מהן ובירך עליו ונפלה מידו ומבעי ליה אם צריך לברך עליה פעם שנית על האחרים. ופי' שם הרא"ש הפעיא לחומרא דמברך. [וכן הביא הב"י משבלי הלקט בשם רב ניסים גאון. וכתב בש"ל שם סימן קס"ו: ושמא סברת הגאון לשוויי ליה כתיקו דאיסורא ולחומרא. וע"ל סימן רי"ט הערה 2].

(טז) בסקט"ו כת' דמקור הדין של נטל בידו וכו', הוא מהרמב"ם, והרא"ש מהירושלמי. אך שם איתא „ונפ' מידו". ומ"ש המחבר „או נמאס" זהו מדברי הרי"מ. וז"ל הב"י: כתב הרי"מ מנוח דלאו דוקא נפל מידו ונאבד אלא הו"ה אם נפל ונמאס לאכילה ופשוט הוא.

כח"ש בברכות מד ב: על הביעא ועל מיני קופרא מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות וכו'. והציון צ"ל על מ"ש המחבר: וכל פירות אדמה וירקות וכו'. ומ"ש רבנו „עיין תוס' שם" כוננו לתוס' בברכות מד ב ד"ה עבינא ככולהו. דכתבו: וכן

1 בדפוס השו"ע צוין ס"ק זה על מ"ש המחבר: וכל דבר שאין גידולו מן הארץ ברכה אחרונה שלהם נפשות רבות. וכתב הדי"א שמקום הציון שפנינו: ט"ס הוא. דזו גמ' ערובה, שעל דבר שאין גידולו מן הארץ מברכין בורא נפשות רבות,

באר הגולה

ב ר' ירוחם נשם
חש' הרש"ל ותלמידו
ר' יונה נשם רנ"ס.
א נרכות מ"ה.

דבר שאין גידולו מן הארץ ברכה אחרונה שלהם כורא נפשות רבות (ג) ואם
אכל מכל מינים אלו מברך לאחר כולם ברכה אחת ב (ד) ובכרה זו חותם בה
בלא שם שיחתום כך ברוך חי העולמים.

רח דין ברכה מעין ג' אחר ה' מיני פירות וה' מיני דגן. ובו י"ח סעיפים

א א (א) על חמשת המינים שהם גפן ותאנה ורמון וזית (ב) ותמרה מברך

ביאורי הגר"א

שנברך ראשונה כח"ש ל"ש אלא בשנברכותיהן שוות וכ"ה
נרמזים וערשמי מ"ח א"י ד"ה בשנברכותיהן כ"ה:
(ד) וברכה כ"ה. עת"ס ל"ז א"י ד"ה בורא כ"ה ונירושלמי
נסיי ברוך אחת ה' חי העולמי וכ"ה הרא"ש אכל
תריי כ' כיון שגמתי שלנו לא החכי יש לחתום בלא שם
ודעת הרא"ש עיקר וכ"ה ברוך ועיין נט"ו ועמ"ל נוסח
כ"ה ומ"ש לוחי שנברכת בנוסח לית' אלא העיקר לומר

שנברך ראשונה כח"ש ל"ש אלא בשנברכותיהן שוות וכ"ה
נרמזים וערשמי מ"ח א"י ד"ה בשנברכותיהן כ"ה:
(ד) וברכה כ"ה. עת"ס ל"ז א"י ד"ה בורא כ"ה ונירושלמי
נסיי ברוך אחת ה' חי העולמי וכ"ה הרא"ש אכל
תריי כ' כיון שגמתי שלנו לא החכי יש לחתום בלא שם
ודעת הרא"ש עיקר וכ"ה ברוך ועיין נט"ו ועמ"ל נוסח
כ"ה ומ"ש לוחי שנברכת בנוסח לית' אלא העיקר לומר

ברכת אליהו

ולא נוכח — שנו"א ברכות פ"ו מ"ח. ומ"ש מ"ש בשם תרי"ט
סוף תמיד לומר הח' של חי בצירי, כן עיקר.

ר"ז (א) איתא בברכות לו א: זה הכלל כל שהוא משבעת
המינים ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין
שלש. ושם במתניתין מד א תנן: אכל ענבים תאנים ורמונים
מברך אחריהם שלש ברכות דברי ר"ג וחכ"א ברכה אחת
(מעין שלש). ובגמ' שם: א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא
כל שהוא מחמשת המינים בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף
ברכה אחת מעין שלש. [בבא"ה"ג סק"א ציין רק להא
דברכות מד. וכ"ה בב"י. ושם מוזכר רק ענבים תאנים
ורמונים. ואמנם הצ"ח עמד על הא דשביק ליתיהם ולתמרי
במתניתין. וראה מ"ש בזה בעינים למשפט שם. אבל בהך
— לו א מוזכר, כל שהוא משבעת המינים" — הכולל גם
זיתים ותמרים. וע"ל סק"ב].

(ב) "דבש" האמור בתורה (דברים ה, ח) — שהוא משבעת
המינים — היינו תמרים. כמ"ש בברכות מא ב. דאיתא שם
עמוד א', על הפסוק הנ"ל, "שכולו לשיעורין נאמר". ועל
דבש אמרו שם בעמוד ב': דבש ככותבת הגסה (וכותבת
היא תמרה — רש"י) ביום הכפורים וכו'. רב חסדא ורב
המונא הוו יתבי בסעודתא איתו לקמיהו תמרי ורמוני
שקל רב המונא בריך אחתרי ברישא כו' זה שני לארץ
(אריז זית שמן ודבש דכתבי בספיה דקרא — רש"י) וזה
חמישי לארץ וכו'. הרי דתמרה הוא מ' מיני. [דאילו על
דבש גופא — כולל דבש תמרים — מברכין שהכל ובור"ג,
כנ"ל סימן ר"ה ס"ג. ועמ"ש סק"ו].

(ג) כמו בברכה ראשונה, שברכה של מין אחד פוטרת כל
המינים בעלי אותה ברכה. כמ"ש בברכות מא א: ל"ש
אלא [בפנינו: מחלוקת] בשנברכותיהן שוות דר"י סבר מין
שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף וכו'. ואז ברכה
של מין אחד פוטרת את כל המינים. וכ"ה ברמב"ם.
[ע"ש בקיצור פסקי הרא"ש פ"ו סימן כ"ה]. וערשמי
שם ד"ה בשנברכותיהן שוות, וז"ל: כגון זיתים ותפוחים
דתרומיהו ב"פ העץ ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת.

(ד) עת"ס ברכות לו א ד"ה בורא כו', וז"ל: ומפ"ם
ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים.
וכ"ה הרא"ש שם בפ"ו סימן ח'. אבל תריי שם מד א כת',
דכיון שבגמ' שלנו לא הוזכר, יש לחתום בלא שם מספק
ונומא וכו' ברוך חי העולמים". דעת הרא"ש עיקר. וכ"ה
ברוקח סימן שמ"א: ברוך אתה ה' אל חי העולמים. ועיין
בסור, וז"ל: ובגמ' דידן אינו מוזכר בה חתימה אבל
בירושלמי חותם בא"י חי העולמים וכך היה נוהג א"א
הרא"ש ז"ל. ועמ"ל: נוסח הברכה בא"י אמ"ה בורא נפשות
רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי
ברוך חי העולמים. ומ"ש לומר, "שבראת" בנוסח ליתא, אלא
העיקר לומר, "שברא". וכ"ה לשון הגמ' שם לו א: על כל
מה שברא. וכ"ה ברא"ש פ"ו סימן ח' ורמב"ם שם וכ"ה
בבהיר אות קפ"ג. ומ"ש בעירובין יד ב, ר', טרפון אומר
בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת, מ"ס הוא.
דגמ' מביאה שם מתניתין דברכות מד א, ושם ליתא בסיום
דברי ר"ה, רק, "והפרינו", ע"ש. והד' תיבות, "על כל מה
שבראת" דאיתא בעירובין מיתרין. [דכל ברכה ל' נסתר הוא

וכו' אבל ירקא לא ור' יצחק אמר אפי' ירקא אבל מ"א לא ורב
פפא אמר אפילו מ"א. הרי שיש מחלוקת בגמ', אם על כל דבר
שאינו גידולו מן הארץ מברכים בורא נפשות רבות. וז"ש רבנו:
עת"ס שם. שהתוס' כתבו שם, דלהלכה פסקינן דאפי' בתר מ"א
ובתר ירקא מברכין בורא נפשות רבות. ומ"ש רבנו, "וכנ"ל",
כוונתו ל"מ"ש המחבר בסימן ר"ד ס"ו, שאחרי מים מברכים
בור"ג. וכמ"ש בסק"ב, שהמקור הוא דברי התוס' הנ"ל.

אנו נוהגין כרב אשי דמברכין בתר מ"א ובתר ירקא בורא
נפשות רבות. ומ"ש רבנו, "וכנ"ל", כתב ה"ר דכונתו למשל
— ראה בסק"א — דדוקא על ה' מינין מברכין ברכה אחת מעין
ב.

ואפ"ל דברי רבנו, כפי שמצוין בדפוסי השו"ע. ושם איתא
בגמ' אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו על הביעא ועל
מיני קופרא בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות

באר הגולה

לאחריהם ברכה אחת מעין שלש. ב ב (ג) ה' מיני דגן (ד) ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל כגון מעשה קדירה הריפות וגרש כרמל (ה) ודייסא ג (ו) אפילו עירב עמהם דבש (ז) הרבה (ח) יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה ד (ט) אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו בטל בתבשיל. ג ה (י) כשנותנים

ב שם ל"ט.

ג ה"ל"ט ס.

ד ה"ל"ט וס ל"ט.

ה תוספות.

ביאורי הגר"א

ריהטא כו ופי' הרש"א דונשט עיקר פי' שרצו דנש ומיעוטו קולת עסקד ועור פי' הרש"א פיל דונשט עיקר דעיקרו דנש וסולת להטעמיו כו עיש וז"ש נס"י ר"ד סי' א"ל חס כו: (ט) אבל כו. ל"ט חס כו וכתש: (י) כשנותנים כו. תוס' ל"ט ז' ד"ה כל

(ג) חמשת כו. סס ל"ט ל"ט וי"ד: (ד) ששלקן כו. לשון הרמב"ם וי"ל ששלקן כו וכתש ל"ט חס כו. הן מעשה קדירה כו וכתש נספס דחיק חילקל כו: (ה) ודייסא. ל"ט ז': (ו) אפי' כו. סס: (ז) הרבה. ל"ט ז' דמפסי ביה קמחא: (ח) יותר מהם. סס חס

ברכת אליהו

(ח) ברכות לו ב. הג"ל בסק"ז: אמר רבא האי ריהטא דחקלאי וכו' דלא מפשי ביה קמחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מ"ט דובשא עיקר והדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו במ"מ. ופי' הרש"א דלהכי סבר רבא מעיקרא דדובשא עיקר, פי' שרוב דבש ומיעוטו פולת. עפ"י. [נראה דצ"ל: עס"ז. דכתב שם המחבר לגבי אורז: ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב מברך עליו כברכת אותו תבשיל. והיינו משום דהרוב הוא העיקר. וכו' באורו, אבל בחמשת מיני דגן אף בהרבה יותר מהם מברך עליו בומ"מ, דקימחא עיקר, וכמש"ל סק"ד]. ועוד פי' הרש"א פירוש אחר, דמ"ש, "דובשא עיקר" משום דעיקר מחמת דבש ופולת להפשיטו ולהכשירו, מ"מ כיון דסולתו מעורב בו להכשירו, מברכין על הסולת כדאסיקנא מהא דרב ושמואל. ועי' [ברשב"א. שכתב: ול"ד לתבשילא דליפתא דאע"ג דמפשי ביה קמחא לא מברכין עליה אלא שהכל דהתם הוא משום דקימחא לאו להכשיר ולמיהב ביה טעמא מערבין ביה אלא לדבוקי בעלמא אבל הכא דלאכשורי תבשילא איהו עיקר ועליה מברכין]. אבל להלכה לשני הפירושים פסקינו כדאסיקנא מהך דרב ושמואל דאף כה"ג מברכין במ"מ. ח"ש המחבר כפינו ר"ד סי' ב: אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר. ויוצא א"כ, דמיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חטה לטעם מברכין בומ"מ, כיון שהוא מה' מינים קיימין כרבא. [ושם פסק המחבר כפי' השני של הרשב"א. וכאן ש' הרבנות מהר"ב, הוא כפי' ראשון של הרשב"א ושניהם אמת — ד"א. וכש"ש ס"ק ל"ד בשם המ"א].

(ט) ברכות ל"ט א: אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא בורא פרי האדמה דלפתא דמפשו בה קמחא טפי בומ"מ והדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה והא דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה. ופמשי' בסיומן ר"ד סי' ב: לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך במ"מ מפני שהדבש הוא העיקר.

(י) תוס' בברכות לו ב ד"ה כל כו. וז"ל: ... וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או לתוך עדשים או כרישים וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעד הלב או צריך לברך במ"מ ואם לדבק בעלמא אינו צריך

(ג) עיקר הדין שעל חמשת מיני דגן צריך לברך בומ"מ, הוא בברכות לו ב. דאיתא שם: רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות. ושם לו ב: אמר רבא האי ריהטא דחקלאי (חביץ קדרה של בני כפר — רש"י) דמפשי ביה קמחא מברך במ"מ וכו' דרב ושמואל וכו'. — וכנ"ל מדף לו ב, וכדלקמן סק"ז. ועוד איתא שם לח א: שתיתא (מאכל העשוי מקמח קליות — רש"י) רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ול"פ הא בעבה והא ברכה עבה לאכילה עבדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה. ושם מד א: א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא כל שהוא מחמשת המינים בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג'. [ומה שציין בבאה"ג לשם ל"ט ראה להלן סק"ט].

(ד) לשון הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ג ה"ד. ובמקום מ"ש בשו"ע, "ששלקן", צ"ל, "שחלקק". כדברי הרמב"ם שם: וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה כגון הריפות וגרש הכרמל וכיוצא בהן וכ"ז הוא הגקרא מעשה קדרה. ובמ"ש בברכות לו א: אלו הן מעשה קדרה חילקא (חטי דמתברי באסיתא חזא לתרתי — רש"י) טרגיס כו. ובמ"ש בפס"ב דמ"ק יג ב: אמר אביי חילקא חזא לתרי טרגיס חזא לחלת כו. [ועמ"א סק"ב. ובמעשה רב אות ע"ג: על חטים מבושלים שלמים בורא פה"א וכשלא נימוח לגמרי רק ספק נימוח אל יאכלם כ"א בתוך הסעודה כמו שעושין מאכל שעורים כתותין].

(ה, ו) ברכות לו ב: וכן דייסא (של חטים כתושות במכתשת — רש"י) רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כו"ע ל"פ דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה (חטי דמתברי באסיתא ויהבו בהו דובשא ועבדי להו בקדירה — רש"י) רב יהודה אמר שהכל סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר במ"מ סבר סמידא עיקר א"ר יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא וכו'. [ומה שציין באה"ג סק"ג לרא"ש שם, הוא ע"פ הגמ' תנ"ל].

(ז) ברכות לו ב: אמר רבא האי ריהטא דחקלאי דמפשי ביה קמחא מברך במ"מ מ"ט דסמידא עיקר דמחוחא דלא מפשי ביה קמחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מ"ט דובשא עיקר והדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות. הרי דאף בהרבה מין אחר ככ"ז מברכין במ"מ.

קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושים כן כדי שיסעוד הלב מברך
 בורא מיני מזונות ואם לדבק בעלמא אינו מברך בורא מיני מזונות ושוב
 להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממנה. ד ו אכל
 דגן חי או עשוי ז (יא) קליות או שלוק והגרעינים שלמים אינו מברך אלא
 בורא פרי האדמה (יב) ולאחריו בורא נפשות. הנה: (יג) והא דנוכח לפניו נורא

ביאורי הגר"א

זר שחוסס כח ונזכרות ל"ה ז' ונדמי להו ה"ד חילוניו
 כח משמע כדברי אבודרהם דאין ונוכח כלל אלא שהנ"י
 הקשה עליו כיון דהנהגה לנוה לא יצרך וכחש"ש ל"ו ח'
 נקיחתל דשערי כח וע"כ הו"ל תרומה לאו ר"ה ה"ל
 לכלן דה"ל צירושלמי רפ"ו דתרומות נר"י ח' ה"ל חוסס
 את הסטה של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את

כ"ו: (יא) קליות כ"ו: תוס' שם נד"ה הכוסס ושי"פ
 וכחש"ש אלו הן מעשה קדירה כח משמע דוקא כה"ג
 ח"ש והגרעינים כ"ו: (יב) ולאחריו בוג"ר. רמז"ס
 ונדליק נכוסס נכרה מעין שלם כוונ' נסיפ"ה שם נטענה
 כח וכחש"ש ח"ד ח' ור"ג נמי כח ורנ"ן ל"פ עליה
 נה"ל: (יג) והא כ"ו: מוקדמך חטה וניחול פ"ה ח'

ברכת אליהו

אין לברך ברהמ"ו — כמו שמברך על ז' מיניו בלי כוסס.
 והר"ה לרבנן — אף דעל ז' מיניו, וכן טחנה ואפאה ואין
 הפרוסות קיימות מברכין מעין ג' — מ"מ בכוסס חטה אין
 מברך מעין ג' — כמו בלי כוסס, אלא בור"ג. דהא רבנן
 לא פליגי עליה בה"א, שבכוסס אין מברכין לאחריה אותה
 ברכה שמברכין בלי כסיסה. [ועד"א].

(יג) מדקאמר בברכות לו א': הכוסס את החטה מברך עליה
 בופה"א. מ' דבא לומר דוקא חטה, ולא קאמר סתם דגן.
 ש"מ דבא לאפוקי הכוסס שעורין דאין מברך עליהם בופה"א,
 מפני שאינו ראויין לאכול רק ע"י הדחק. והב"י הביא:
 והר"ד אבודרהם (בהלכות דברים שמברכין עליהם בופה"א,
 השער הרביעי) כתב שהכוסס אורז או דוחן מברך
 בופה"א והכוסס את השעורים אינו מברך עליהם כלום
 מפני שהיא מאכל בהמה. ובידמא פ"א א' איתא: אמר רבי
 ירמיה אמר רבי יוחנן זר שחוסס שעורים של תרומה משלם
 את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל (ויקרא כב, יד)
 פרט למזיק. ובפרכות לה פ' הגמ' פדמי לוח הגנ' ב' דינ"ג:
 פטור מברכה ופטור מחומש. דאיתא שם: שמן זית מברכין
 עליו בופה"ע היכי דמי אלימא דקא שתי ליה אוזוקי מזיק
 ליה דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו
 משלם את החומש וכו'. הרי דכל שפטור מחומש פטור גם
 מברכה דהוי כמזיק. וכמו"כ בכוסס שעורים יהיה פטור
 מברכה כמו שפטור מחומש. ומשמע כדברי האבודרהם
 הג"ל, דאין מברך כלל. אלא שהב"י הקשה עליו, וז"ל: ואין
 זה טעם כלל דיתן שנהגה אע"פ שהוא מאכל בהמה למה
 לא יברך עליו. וכחש"ש לו א', דעל קמחא דשערי מברכין
 עליהו שהכל נהיה בדברו. ומקשה הגמ': ומי גרע ממלה
 ומית דתנן על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו.
 ומתרת: אצטריך סד"א מלח וזמית עבד אינש דשדי
 לפומיה אבל קמחא דשערי הואיל וקשה לקויאני (תולעים)
 שבמעיים — רש"י) לא לברך עליה כלל קמיל כיון דאית
 ליה הגנה מיניה בעי ברכוי. הרי אף דבר שמזיק חייב
 בברכה. והר"ה כוסס שעורין — אף שמזיק — חייב לברך.
 וע"כ ההיא דתרומה לא ראיא היא לכאן. שאע"ג שבכוסס
 שעורין פטור מן החומש, בכ"ז חייב לברך. דהא בירושלמי
 רפ"ו דתרומות הלכה א' נרסין: תני הכוסס את החטה של
 תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש רבי אמר

לברך בורא מ"מ טוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר
 ברכת המוציא ופטור ממה נפשו. [ועד"א].

(יא) איתא בברכות לו א': הכוסס את החטה מברך עליה
 בופה"א. וכתב הב"י, ונראה מדברי התוס' שם בדי"ה הכוסס
 ש"פ, דבין חיים ובין שלקינהו ואיתנייהו בעיניהו כלומר
 שלא נתמעכו יפה קאמר דמברך עליהם בופה"א. וכחש"ש
 לו א': וגבי מעשה קדירה תניא בתחילה מברך עליו במ"מ
 ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלם וכו' אלו הן
 מעשה קדירה חילקא טרגיס ב"ו. מ' דוקא כח"ש שאינו שלימין
 — וכחש"ל סק"ד — ועשה מהן דייסא, מברך בומ"מ, אבל
 שלימין — אף שלוקות — מברך עליהן בופה"א. וי"ש
 המחבר: והגרעינים שלמים אינו מברך אלא בופה"א. לאפוקי
 שאינו שלימין, כגון חילקא וטרגיס דמברך בומ"מ.

(יב) רמב"ם בהלכות ברכות פ"ג ה"ב: אכל דגן שלוק
 כמו שהוא מברך לפניו בופה"א ולאחריו בוג"ר. וראיה לזה
 מדברי הגמ' בברכות לו א': הכוסס את החטה מברך עליה
 בופה"א טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה
 מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך עליה
 ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה
 בומ"מ ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג', ופ"ה
 קאמר בכוסס, דבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג', כפי
 דקאמר בפ"ה שם כחש"ה ואפאה, דזמן שאין הפרוסות
 קיימות מברך ברכה אחת מעין ג'. ש"מ דרק בטחנה ואפאה
 — שמברך לפניו בומ"מ — הוא דמברך לאחריה מעין ג',
 אבל בכוסס — דמברך לפניו בופה"א — אין מברך לאחריה
 ברכה אחת מעין ג'. וראייה זו כתבו התוס' שם בדי"ה
 הכוסס. וכחש"ש מד א' דתנן במתניתין שם: אכל ענבים
 ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלם ברכות דברי רבן
 גמליאל וחנ"א ברכה אחת (מעין שלם). ובגמ' שם: מ"ס
 דר"ג דכתיב ארץ חטה ושעורה וגו' (דברים ה, ח) וכתיב
 ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכו' (שם ה, ט)
 וכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך (שם ח, ט)
 ורבנן ארץ הפסית הענין (ולא קאי וברכת אלא אלהם דסמך
 ליה — רש"י) ור"ג נמי ארץ הפסית הענין ההוא מבעי ליה
 למעוטי הכוסס את החטה. (שאם כססה כמות שהיא אין זו
 בכלל ברכה אא"כ עשאה לחם — רש"י). הרי לר"ג —
 דס"ל שאף שבו' מיניו מברכין ג' ברכות — מ"מ בכוסס

ח שם נשם היר' ושאר פוסקים.
ט זרכות ל"ו וכר"כ.
י הרא"ש שם לדעת
הרי"ף.
ב שם ל"ח וכוונתו
דבר חסד.

ביאורי הגר"א

קליות וי"ש חפילו כו': (יד) והתוסי' כו'. גדיה
היכל ע"ש: (טז) קמח כו'. כר"ג הרייף והרמזים
ו"כפ' הרמ"ש כיון דפלותא ה"ל: (טז) ל"ש כו'.
ע' תוס' שם ד"ה קיימחא כו': (יז) קמח כו'.
הרמזים וע' תוס' שם ד"ה ואל' כו' אבל לר"ב כו' ונחמ

ההומה ר' חומר חומר אני שמעם קרן וחומה אל
שהרמזים שם פסק כר' והרמזי' השינוי ועמנו של
ההרמזים שכי' ציוחל כמל' ומיהו אינו מוצד' אלל שהכל
כמו קימחל' דערי' אף למי' קימחל' דחטי' צמית
דערי' שהכל כחש' ל' ופ' חוס' חל' צמחל' של

רק שהכל. וי"ש הרמ"א: אפי' קלויין באש כ"י ואין מברך לפניהם רק שהכל.

(יד) תוס' בברכות לו א בדי"ה הכוסס וכו', הג"ל בסק"א, ושם האריכו בצדדי הספק בזה. ואחת הראיות שלא בדרך מעין ג', היא מהך ד"מד א, הג"ל בסק"ב. וסיימו ובכזו להחמיר שאין לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא תהיה מתעכבת יפה דהוה כמו דייסא וביירושלמי יש שגם האמוראים היו מטופלים וכו'.

(טו) איתא בברכות לו א: קמחא דחיטי רב יהודה אמר כופה"א ור"נ אמר שחל נהיה בדברו. והלכה כר"נ. כ"פ דרוריף שם והמב"ם בהלכות ברכות פ"ג ה"ב. וכ"פ הרא"ש פ"ו ס"ב. וז"ל: וכתב רב אלפס ז"ל דמסתבר כר"נ דלא גיגילין אינשי לספויי קמחא וי"א מדקא"ל רבא לר"נ לא מאפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור' יוחנן קיימי כוותיה לא למאמא להלכתא כרב יהודה. וסיים הרא"ש: וכיון דפלוגתא דא ראו לברך עליו שהכל.

שבתות שועל שמייבשין בתנור, כנ"ל בסקי"ג. וא"כ יוצא

(יז) מ"ש המחבר „ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתייה בברך עליו שהכל", היינו הדטעם — שעל רך מברך שהכל, משום דלרפואה עבדי, אלא משום שראוי לשתייה — ווא מלי הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ג ה"ג. דאיתא בברכות ח א : שתייתא רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמואל אמר וזמ"מ. אמר ר"ח ול"פ הא בעבה הא ברכה עבה לאכילה ובדי לה רכה לרפואה קא עבדי לה מתיב רב יוסף ושון בוחשין את השתות בשבת ושותין וזיתום המצרי ואי ס"ד לרפואה קא מכוין רפואה בשבת מי שרי א"ל אביי ואת לא מסברא והא תנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת וכל ממשקין שותה אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא ככוין ורפואה ממילא הואי ה"נ לאכילה קא מכוין ורפואה ממילא קא הואי וצריכא (ואע"ג דתניא לענין שבת דאוכל

אומר אני שמשלם קרן וחומש. ובכ"ז איתא בגמ' הג"ל, דהכוסס חייב לברך בופה"א. הרי דאין לדמות דין ברכה לדין חומש. אלא שהרמב"ם בהלכות תרומות פ"י ה"ו, פסק כרבי. וז"ל: והשוותה יין וכז' או שכסס את בופה"א, הרי זה משלם קרן וחומש. והראב"ד השיגו, וז"ל: א"א פלוגתא דרבי ורבנן היא ורבי הוא דס"ל הכי וקיי"ל כרבנן ואע"ג דמברכין עליה בופה"א אפשר דלגבי תרומה מו"ק הוא. וא"כ לדעת הרמב"ם, שפיר י"ל דדין ברכה תלוי בדין תרומה. והא דאיתא בגמ' לברך בכוסס בופה"א, הוא אליבא דרבי דחייב בחומש. והרמב"ם — שפסק בכוסס לענין ברכה שמברך על זה — פסק גמי בכוסס ששחיב חומש, כרבי. אלא שיש לדחות ולומר, דמטעמו של הרמב"ם — שפסק כרבי שחייב בחומש — אינו מטעם שלענין ברכה מברך בופה"א. אלא שכי"מ ביומא כנ"ל. דאיתא שם שעל כוסס שעורים אינו משלם את החומש. מ' דעל חיטים משלם חומש, וכרבי. אבל אה"ג גם הרמב"ם ז"ל כראב"ד, שב' הדינים של תרומה וברכה אינן תלויים זה בזה. [ועד"א]. ומיהו האוכל שעורים שלמים, אף יאסיקנא דמברך על"ה, אינו מברך ע"ז בופה"א — כמ"ש גמ' והמחבר, אלא שחזק, כדברי הכל בו בהל' ברכות נפירות המובא בב"י. כמו קימחא דשערי. דאיתא בברכות ו' א: קמחא דחיטי רב יהודה אמר בורא פרי תאדמה ורב חמון אמר שהכל נהיה בדברו. ואומרת הגמ', שאף למ"ד קימחא דחיטי מברך (כמ"מ) [צ"ל: בופה"א — ד"א] מ"מ קמחא דשערי, מודה דמברך שהכל. כמשי"ש מטעם שקמחא דשערי מו"ק. הרי דבזבז המזיק מברך שהכל. והו"ה באוכל שעורים שלמים, כיון שמוזק מברך שהכל. ובקמחא דחיטי לגבי מחלוקת ר"י ור"ג — פ"י התוס' שם בקמח אל קליות. וז"ל התוס' שם בד"ה קמחא דחיטי: נראה דלא ייירי בקמח ממש דא"כ לא שייכא ביה ברכה דבורא פרי תאדמה אלא איירי בקמחא שקורין אישקלא יסירי או בקמח ערסונין משבולת שועל שמייבשין בתנור. וא"כ גם משי"ש גמ', דבקמחא דשערי מברכין שהכל, מייירי כעין קמחא דחיטי, דהיינו שייבשו שעורים בתנור, ואפ"ה אין מברכין

או בשאר משקין אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה (יח) וללועסו (פ) באר הגולה
לעסוק אותו (נפה) מברך בורא מיני מזונות ואחריו על המחה ואם היה רך כדי ל"ז וכתבנו.
שיהא ראוי לשתייה מברך עליו שהכל (ט) ואחריו בורא נפשות. ז ל הכוסם
(פ) האוכל את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה ואחריו בורא נפשות

ביאורי הגר"א

כח וכ"כ תרמי דמסוס לרפואה לא גרע הנצרכה חלל
דהיק אם היתה רכה כעין שעושין לרפואה ע"ש:
(יח) וללועסו. ללו דוקא רק שאינו לשתייה כמ"ש תוס'
ס: (יט) ואחריו ב"ג. אפי' לדעת תוס' דסיד
וכמ"ש למטה נצטלו כח ואחריו כח ועי' רש"י שם ד"ה
ולא כלום וכ"כ ש"פ נצי" ריז ולי' הרי"ף והר"ש נצי"ן
דנרכות ס"ה וק"ל דכל לנצוק ולא כלום נצי"ן כח
ולכאורה אינו מונח לפרש ולא כלום על צ"ח ומנהג
זה ונראה דה"פ דלמירינן נצוק פ"ו מ"ד צ"י חר"י צ"ח

ברכת אליהו

או שטחנו ועשה ממנו פת דמברך בומ"מ, בכ"ז לאחריו
מברך בונ"ר. וכ"ש בכוסס את האורז — דמברך לפניו
בופה"א, ודאי שלאחריו — בונ"ר. ובברכות לו א איתא,
דהכוסס את האורז לרבנן — דהלכתא כוותיהו — מברך
עליו בופה"א, ולבסוף ולא כלום. אולם עיין שם ברש"י ד"ה
ולא כלום, שכונת הגמ' ,ולא כלום", היינו בונ"ר. וז"ל:
כלומר אין טעון מברכות פירות ארץ ישראל ולא כלום אלא
בורא נפשות רבות ככל מידי דליתיה משבעת המינין. וכ"כ
ש"פ בסימן ר"ז דכל הפירות חוץ מחמשת המינים ברכה
אחרונה שלהם בורא נפשות רבות. [וראה שם סק"ב].
ולשו"ן הרי"ף שם והרא"ש שם פ"י ס"ח — על דברי הגמ'
שמסיקה דעל אורז לבסוף ולא כלום: וק"ל דכל לבסוף
ולא כלום מברך עליו בונ"ר. ולבסוף אינו מצב לפתש,
דכל היכא דק"ל, „לבסוף ולא כלום" על בונ"ר. ומנא להו
זה. [ואם כוונתם דזהו פ"י של ולא כלום א"כ ה"ל למימר
על לא כלום פ"י בונ"ר — ד"א]. ונראה דה"פ דלעולם מאי
דאיתא בברייתא „לבסוף ולא כלום", היינו אפי' לא בור"ג.
ומקור דינב של הפוסקים דמברכין בור"ג, הוא מהא
דאבירין שם בסוף פ"י מד ב: אמר רב יצחק בר אבדימי
משום רבינו על הביקא ועל מיני קופרא בתחלת מברך שהכל
ולבסוף בורא נפשות רבות. אבל שארי דברים לא ואמוראי
בתראי הופיין ירקא ומ"א ורב אשי אמר אנא זימנא דכי
מברכנא עבידנא כפולח. ופסקו התוס' שם בדי"ה עבידנא
ככולהו וכל הפוסקים כרב אשי דבתראה הוא לברך בונ"ר
בתר ירקא ומ"א וש"י. וע"ש בתוס' ד"ה עבידנא כו', וז"ל:
וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא
בורא נפשות רבות. וא"כ לרב יצחק בר אבדימי דעל ירקא
ל"ז לברך, א"כ גם באורז דוחוץ, דאמרו שם לו א, לבסוף
ולא כלום", היינו שלא מברכין כלל. אבל לאמוראי בתראי
דהוסיפו ירקא ומ"א, גם על אורז מברך בונ"ר. ומנהג
הראשונים לא היה לברך אלא על ביקא וקופרא לבד —
כרב יצחק בר אבדימי הנ"ל. והפוסק שדייקו לשון „נפשות"
מיני נפשות [והיינו בהמות ועופות וכו'] — שנו"א שם פרק
ו' משנה ח', כמ"ש בירושלמי דברכות פ"י ה"א רבי כשהיה
אוכל בשר או ביצה כו' מברך אשר ברא נפשות רבות
להחיות בהם נפש כל חי בא"י חי העולמים וכו'. ולכן

הוא ומותר לאוכלו בשבת אצטריך למימר דטעון ברכה —
רש"י דרב (ושמאל) דאי מהאי ה"א לאכילה קא מכיין
ורפואה ממילא קא הוא אבל הכא כיון דלכתחלה לרפואה
קא מכיין לא לברך עלויה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה
מיניה בעי ברוכי. ועת"פ שם ד"ה והא כו', שגם הם כתבו
שאין הטעם שמברך שהכל — כיון דעשוי לרפואה, אלא
מפני דראוי לשתייה. וז"ל: ומסיק הגמ' וצריכא דרב ושמואל
דפשיטא דמתניחין שריא אע"פ שעומד לרפואה אבל דרב
ושמואל אשמועינן דלא נימא כיון דעיקרו לרפואה לא
לברך עליו כלל קמ"ל כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומ"מ
לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשחות
וא"כ כל דבר שיש בו מחמשת המינים ואינו עשוי לסעוד כי
אם לשחות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל וכה"ג פסק בה"ג
והלכתא שתייתא עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא
מברך שהכל ואע"פ שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה
מיניה מברך. וכ"כ תרמי דמסוס לרפואה לא גרע הנצרכה.
אלא דהיק אם היתה רכה כעין שעושין לרפואה, אע"פ
ששותה אותה להנאה אינו מברך עליה שהכל. מ"ש, שהסביר
שם"ש בגמ', „רכה לרפואה עבדי לה" מברך שהכל, אין
הטעם שמברך משום שזה לרפואה, אלא כנ"ל שהעיקר תלוי
אם עשה זאת בדרך שעושין לרפואה דהיינו רכה, דבכה"ג
מברכין שהכל. [ועיין אמרי נועם שם].

(יח) לא דוקא ללועסו, רק שאינו לשתייה, כמו שכתבו
תוס' בברכות לח א ד"ה והא. וכנ"ל בסקי"ז, דרק בעשוי
לשתייה מברך שהכל.

(יט) [בדפוסו שו"ע נדפס ס"ק זה על דברי המחבר בס"ו:
ואחריו בור"ג. וכתב הד"א שו"ט ס"ס, „דבזה א"צ להסתפק
כלל כיון דברכתו מקודם שהכל לאחריו הוי בונ"ר". וציון
זה צ"ל על מ"ש המחבר בס"ו דבכוסס את האורז מברך
„ואחריו בורא נפשות"]. אפי' לדיעת תוס' בברכות לו א
ד"ה הכוסס, שהביא המחבר בס"י — וכמ"ש בסקי"ז —
דמסתפקים בכוסס חטה אם לברך לאחריה בונ"ר או ברכה
אחת מעין ג', היינו דוקא בחטה שהוא מין ז', אבל בכוסס
אורז — שאינו מין המינים, ומברך לפניו בופה"א — כו"ע
ס"ל דלאחריו מברך בונ"ר. וכמ"ש המחבר למטה דאם בשלו

באר הגולה (כ) ואם בישלו הנה: (כא) עד שנתמעך (כ"י נשם הר"ש והר"י) או שפחחנו ועשה מ' הר"ף וכתב ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות (כב) ואחריו בורא נפשות מ' (כג) והוא ושמואל ס.

ביאורי הגר"א

כס"ג וליד שנתמעכו חלל שלא נשחרו שליחין כמ"ש וצ"י השמיטו נשיע דס"ל דיש לחלק בין חטין לאורז דחטין אין דרכן חלל חלוקין או כתושין ונשליכ נאורז כיון שדרך אכילתו נכך אפי' שלם חנרך נמינו וכי"ט נגמ' דק"ל חלו הן מעשה קדירה חילקת כו' ואורז. וזה דקה הררי' דברי הרי"ף שבי דוקא אורז חלל דוחן לא מדקט אורז נלדו כמ"ש נס"מ ועמ"ל: (כב) ואחריו כו' ככ"ל: (כג) והוא כו' ל"ו נופל דר' ושמואל כו' וריכא כו' ולע"ג דנתייתא דר' ושמואל איפרך

לאורז ודוחן תני ולא כלום נדאמת לה היו ונזכרין אחר פת אורז ודוחן כלל כונהגם אף לדין דנהגין כר' אשי כל לנסוף ולא כלום דנתייתא לדין נזיר ה"ש וקיימת לן כל לנסוף כו' נזיר: (כ) ואם בשלו כו' שם הנילו לפניו פת אורז כו' ושם חלו הן מעשה כו' והוא מנושל וכן שם אף ע"פ שהפרוסות כו' והיה כמו פת נעיי' כמ"ש נחטין ומדקאור אף ע"פ כו' משמע דהיה אם אין הפרוסות קיימות והוא כונו מנושל לחוד כמ"ש נחטין: (כא) עד שנתמעך כו' כמ"ל נהי המינין

ברכת אליהו

לחוד. כלומר דכשאין הפרוסות קיימות, ודאי לא עדיף מתבשיל העשוי מאורז עצמו. כמ"ש בחיטין, כ"ל. [ויו"ש המחבר כאן ואם בשלו כו' דהיינו מעשה קדרה או שפחחנו ואפוא פת והיינו כשיש בפרוסות קיימות ובשניהם באורז מברך בומ"מ כ"ל] ד"א.

(כא) כ"ל ב"ה המינין בפ"ב, תמשת מיני דגן ששלוק או כתשן ועשה מהם תבשיל כגון מעשה קדרה וכו' מברך עליו בומ"מ. ולא דוקא שנתמעכו, אלא שלא נשאריו שליחין, כמ"ש בסק"ד בשם הרמב"ם, דמיירי שחלקו. וב"י השמיטו בש"ע, וכתב, "ואם בישלו", ומ' דמיירי אף בשלימין. והוא משום דס"ל דיש לחלק בין חטין לאורז. דחטין אין דרכן אלא חלוקין או כתושין, ולכן רק בכה"ג הוי מעשה קדרה מה' מינין, משא"כ באורז כיון שדרך אכילתו ככך, אפי' שלם מברך בומ"מ. וכי"ט נגמ' דברכות לו א דקאמר: אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס סולת זריני וערסו ואורז. הרי דבאורז לא אמרה הגמ', חילקא של אורז, ש"מ דבאורז אף שלימין הוי מעשה קדרה. ופ"ה דחה הרב רבינו יונה דברי הרי"ף שכת' דדוקא על אורז מברך בומ"מ, אבל דוחן לא הוי בכלל מעשה קדרה, ולכן על פת דוחן בתחלה מברך שהכל ולבסוף בוג"ר. וראיתו של הרי"ף היא, מדברי הגמ' הג"ל, מניקט אורז לבדו, שרק אורז שנינו דהוי מעשה קדרה, אבל דוחן לא. כמ"ש בש"י דעל דוחן מברך שהכל ובוג"ר. ודחה תר"י את דברי הרי"ף בסברה הג"ל, דאורז אף שלימין הוי מעשה קדרה ומברכין בומ"מ. משא"כ בחטה, דרק בכתושין חשבינן מעשה קדרה לברך בומ"מ. וסיים תר"י: ונראה שמפני זו המעלה שיש באורז מהדוחן הזכירו בגמ' האורז יותר וכו'. ועמ"ל סק"ה. ועיין מ"א סק"י דגם הוא הביא את סברת הב"י הג"ל, דיש חילוק בין אורז לחיטין. ולפי"ז הקשה: וצ"ע על הרמ"א למה חלק עליו. [ועת"ז סק"ה. וראה בבח"ל ד"ה עד שנתמעך. וראה עוד בערוך השלחן שם סעיף כ"ב דכת' דגם מ"ש הרמ"א, נהתמעך אין כוונתו שנתמעך לגמרי עד שאינה עומדת כל אחת בפ"ע, אלא כלומר שנתבשלה לגמרי].

(כב) כ"ל סק"ט. דקיי"ל כרב אשי דנהגין לברך אחריו בוג"ר.

(כג) איתא בברכות לו ב: גופא רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחשת המינין מברכין עליו בומ"מ

בברייתא דאורז ודוחן תני "ולא כלום", דבאמת לא היו מברכין אחר פת ואורז ודוחן כלל, כמנהגם — כרב יצחק בר אבדימי. אך לדין דנהגין כרב אשי — שהחמיר ע"ע, "כי מדכרנא עבידנא ככולהו", א"כ הא דתניא, "כל לבסוף ולא כלום" דברייתא היינו שלא מברכין כלל. אך לדין, אף על מ"ש בברייתא, "ולא כלום", נוהגים כן לברך בוג"ר. וי"ש הרי"ף והרא"ש הג"ל, וקיימא לן כל לבסוף וכו' בוג"ר. ואין כוונתו דכוונת הברייתא, "ולא כלום" היינו בוג"ר, אלא ר"ל דעל מ"ש בברייתא, "לבסוף ולא כלום" אנו נוהגים לברך בוג"ר. [וזה רק מצד חומרא אבל מ"ש בברייתא, "ולא כלום" הוא ולא כלום ממש — ד"א. ועיין בעינים למשפט בברכות לו ב. וע"ל סימן רי"ט הערה 2].

(כ) בברכות לו א מקשה הגמ': ואורז [ודוחן] לא מברכין בורא מיני מזונות והתניא הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה וגבי מעשה קדרה תניא בתחלה מברך עליו בומ"מ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש. ותרגינן: כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה כמעשה קדרה דמברכין עליו תחלה וסוף ולא כמעשה קדרה דאילו כמעשה קדרה בתחלה בומ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ואילו הכא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא. ושם מקשה הגמ' ואורז לאו מעשה קדרה הוא והתניא אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס סולת זריני וערסו ואורז. ומשני: א ה"מ ריב"ג היא דתניא ריב"ג אומר אורז מין דגן הוא וכו'. הרי שהזכיר בגמ' לענין אורז מעשה קדרה והוא מבושל, וע"ז קאמרי דמברכין בורא מיני מזונות. וכן שם בהמשך הגמ' איתא: הכוסס את האורז מברך עליו בופה"א טחנו אפאו ובשלו אפי' שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בומ"מ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש מני אילימא ריב"ג היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו רבנן ותיובתא דרב ושמואל (דסברי דכל שהוא מה' המינים מברכין עליו בומ"מ פרט לאורז ודוחן) תיובתא. הרי דלמסקנת הגמ' אליבא דרבנן מברכין בומ"מ. והיה כמ' פת בעיניה, כמ"ש בחיטין בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו המוציא וכו', הו"ה באורז בתחלה מברך עליו בומ"מ. ומדקאמר בגמ': אפי' שהפרוסות קיימות פו'. משמע דהו"ה אם אין הפרוסות קיימות, והוא כמ' מבושל

שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו ואם עירב ממנו בתבשיל אחר (כד) והתבשיל האחר הוא נ הרוב מברך עליו כברכת אותו תבשיל. ח ס (כה) על פת דוחן ופליזו או של שאר מיני קטניות מברך שהכל ואחריו

ג הרא"ש שם.
ס הרא"ש שם והרמב"ם
נפרק ג' תחשבות
הגמרא שם.

ביאורי הגר"א

ואורז ש"ח דלדוחן לא מברכין כ"ל שהכל אצל הרא"ש דח"ו וכי נקט אורז לאפוקי דריבנא אצל ה"ה דלדוחן ותרמי כ' משום דלדוחן אפי' כשהוא שלם לאפוקי דוחן דוקא נחלקין שאין דרכו לאכול שלם וכונש"ל ולשני התיורנים קשה לת' תרמי ק' למה לא נקט נבירייתא דהכוסם ועל תיר' הרא"ש קשה למה לא נקט נבירייתא

מימ קדמייתא לא אפריך. הרי"ף ושי"פ: (כד) והתבשיל כ"ו. הרא"ש שם דלס' האורז הוא הרוב ה"ל כלינו נעיינה כח"ש נכונה ותקומות משליכ' זה המינין וכח"ש נסינ': (כה) על כ"ו. רי"ף ורמב"ם ולענין נבירייתא שם תניא פת אורז ופת דוחן מימ כיון שנבירייתא דהכוסם לא תני רק אורז וכן שם אלו הן מעשי כ"ו

ברכת אליהו

עליה ג' ברכות אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה בומ"מ ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג' הכוסס את האורז מברך עליו בופה"א טחנו אפאו ובשלו אצ"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בומ"מ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש מני אילימא ר' יוחנן בן גורי היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי אלא לאו רבנן היא ותיובתא דרב ושמואל תיובתא, עכ"ל הגמ'. ומדאיתותבו רב ושמואל — דסברי דעל אורז ודוחן אין מברכין בומ"מ — מ' דגם על דוחן מברכין בומ"מ. מ"מ ס"ל לרי"ף ולרמב"ם, כיון שכבירייתא דהכוסס לא תני רק, "הכוסס את הארץ מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו אצ"פ וכו' בומ"מ", וכן שם בבירייתא המובאת בגמ': אלו הן מעשה קדרה כ"ו ואורז. ובב' הבירייתא נזכר רק אורז ולא — דוחן, ש"מ דאדוחן לא מברכין כ"ל שהכל. כן הוכיח הרי"ף שם. [וס"ל להרי"ף ולרמב"ם דהא דאיתותבו רב ושמואל הוא רק על אורז, אבל דוחן קאי כדס"ל רב ושמואל דאין מברך בומ"מ — ד"א]. אבל הרא"ש דחאה דתב דנקט אורז לאפוקי דריבנא אבל ח"ה לדוחן. דשם בפ"ו ס"ח, הביא את דברי הרי"ף הנ"ל, ואת ההוכחה בבירייתא הנ"ל, דלא נזכר שם דוחן רק אורז. וכתב ע"ז הרא"ש: ונ"ל דלאו ראייה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי דר' יוחנן בן גורי להשמיענו דאין לו דין חסין דקתני ברישא וכן משמע שהוא דלעיל הביאו לפנינו פת אורז ופת דוחן מברכין עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה והכי מסתבר לדוחן מין זיין וסופו דהוא חלב כמו אורז הלכך מברכין לפניו בומ"מ ולבסוף בוג"ר. ומ"ש הרא"ש, "לאפוקי דריבנא" כוונתו היא, דמ"ש בבירייתא, "הכוסס את האורז בלבד, משום דבא לאפוקי מדריבנא דס"ל אורז מין דגן הוא ומברכין עליו המוציא כשהפרוסות קיימות, להכי קתני רבותא דגם באורז אפי' הפרוסות קיימות אין מברכין אלא בומ"מ, אבל אה"נ דגם על דוחן מברכין בומ"מ. ותרמי כתי' לדחות ראיית הרי"ף, דהא דהוזכר בבירייתא על אורז שהוא בכלל מעשה קדרה, ולא הוזכר דוחן, משום דאורז אפי' כשהוא שלם הוי מעשה קדרה. לאפוקי דוחן, דדוקא בחלקן הוי בכלל מעשה קדרה, כיון שאין דרכו לאכול שלם. וכמש"ל האי סברא בסקכ"א. וצריכא ב' התיורנים של הרא"ש ושל תר"י. דלשני התיורנים — על כל ת' בנפרד — קשה: לת' תרמי ק' למה לא נקט בבירייתא דהכוסס — הכוסס את הדוחן וכו'. ועל ת' הרא"ש ק' למה לא נקט

ואיתמר נמי רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בומ"מ. ועושה הגמ' צריכותא, דמימרא ראשונה באה לאפוקי דעל אורז שע"י הערובת אינו מברך בומ"מ. ומימרא שניה באה לאפוקי דאף אורז ודוחן בעיניה לא מברכין בומ"מ. לכך צריכא ב' המחלוקות. ולעיל בסק"כ הבאנו את לשון הגמ' שמקשה מהו ברייתא, דעל אורז בטחנו אפאו ובשלו מברך בומ"מ. ומסיימת הגמ' תיובתא דרב ושמואל תיובתא. וכת' הרי"ף ושי"פ דאצ"פ דבירייתא דרב ושמואל — דעל אורז בעין אין מברכין בומ"מ — אפריך, מ"מ קדמייתא דרב ושמואל — דעל אורז ע"י תערובת לא מברכין בומ"מ — לא אפריך. לכן פסקינו בהא כרב ושמואל, דעל תערובת אורז אין מברכין בומ"מ.

(כד) בסקכ"ג הבאנו דעת הרי"ף שאם עירב אורז עם דבר אחר אין מברכין בומ"מ. וכתב ע"ז הרא"ש בברכות פ"ו ס"ח: היינו כשהרוב ממין אחר. דאם האורז הוא הרוב, ה"ל כאילו בעיניה, כמ"ש בבבא מקומות דאולינן בתר הרוב. [וראה לעיל סימן ר"ד ס"ב בתג"ה ומש"ש סקל"ה]. משא"כ בה' המינין דאפי' רובו ממין אחר מברך עליו בומ"מ וכמ"ש בס"ב, ועמש"ש סק"ז. וכ"כ הרא"ש שם. [ועיין פרישה סק"א, ועמ"א סק"א וס"ז ס"ק ט', י"].

(כה) רי"ף בברכות לו א ורמב"ם בהל' ברכות פ"ג ה"י. ואצ"פ דבבירייתא קמייתא שם תניא פת אורז ופת דוחן. דאיתא שם בגמ', דרב ושמואל סברי דכל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בומ"מ, לאפוקי אורז ודוחן דאין מברכין עליהם בומ"מ. ועוד איתא שם בגמ': [ואורז [ודוחן] לא מברכין בומ"מ והתניא הביאו לפנינו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה וגבי מעשה קדרה תניא בתחלה מברך עליו בומ"מ ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה כמעשה קדרה דמברכין עליו תחלה וסוף ולא כמעשה קדרה דאילו במעשה קדרה בתחלה בומ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' ואילו הכא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו ולבסוף בוג"ר וכו' ואורז לאו מעשה קדרה הוא והתניא אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגיס סולת וריז וצרסן ואורז הא מני רבי יוחנן בן גורי היא דתניא ריב"נ אומר אורז מין דגן הוא וחייבין על חמוצו כרת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא הכוסס את החטה מברך עליה בופה"א טחנו אפאו ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף מברך

באר הגולה

ע"ה וסדר"ה.

בורא נפשות. הנה: (כו) העושה תנשיל ומשחר מיני קטניות אם נשחרו שלימים וטונים ונושלים כמו חיין מנרך צורל פרי האדמה (כז) ולא נתמעכו לגמרי (כח) או שאינם טונים ונושלים כחיין מנרך שהכל (וכן פירש הנ"י דברי הטור). **ט ע (כט) עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה (ל) ואם עשה ממנו פת מברך המוציא וברכת**

ביאורי הגר"א

ר"ה: (כו) **ואם נתמעכו כו.** כמו נפת וכ"כ הטור פת או תנשיל וכ"כ הרא"ש שם ופ"י צ"י דהיינו שנתמעכו לגמרי שאין דרך אכילתן כדך ועי' ס"י ר"מ ס"ז דגין הטרימל: **(כח) או כו.** כו"ש צ"י ר"ה: **(כט) עירב כו.** כ"כ ס"ז וכ"ש כל שיש בו כו וכ"ש לענין המוציא ו"ש ולא עשה כו: **(ל) ואם עשה כו.** כו"ש צ"ג דחלה ונתני' ז' העושה עיסה וכן החיטין

דמעשה קדירה דוחן ולריכל' ה' התירולים וכי' תר"י וטור נ"ס גאון וה"ה לפנינו שה"ל כמי' זיין כמו דוחן וה"ל דוחן לפירש"י שם א"ל שם ופרש"י כפ"י תומ' ד"ה רש"י כו וי"מ כו וכי' צ"י דסוגיא דעלמא כהאי פירושא וש"ע סתם כהרמז"ם שכי' פת דוחן כו או של כו והוסף צ"ע ופליגו ונראה שזה פניו א"ל שצ"ל שג"ס קורין פליגו: **(כו) העושה כו אם כו.** כ"כ ס"י

ברכת אליהו

מברכין שהכל. [ובמעשה רב אות עב: אורז מברך לפני בומ"מ ולאחריו בוג"ר].

(כו) כנ"ל סימן ר"ה ס"א וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים מברך עליהם לאחר בישולם בברכתם הראוי להם קודם שבישל. וכמ"ש ס"ב.

(כז) כמו נפת של שאר מיני קטניות, שמברך ע"ז שהכל. וכ"כ הטור: פת או תבשיל משאר מיני קטניות וכו' ומברך עליו שהכל. ופ"ה ברא"ש בברכות פ"ו ס"ח: העושה פת או תבשיל ממיני קטניות ליתא בכלל מזון ומברך עליו שהכל ובוג"ר. ותמה הב"י: אמאי לא יברך בופה"א. ופ"י הבי' דהיינו בשנתבשלו הקטניות עד שנתמעכו לגמרי שאין דרך אכילתן בכך, לכן אין מברכין בופה"א, אלא שהכל. ועיין סימן ר"ב ס"ז בדין הטרימל¹.

(כח) כמ"ש המחבר בס"מ ר"ה ס"א, ד, תומי וכת"י כשהם חיים בופה"א ולאחר שבישולם שהכל. וכתב שם הרמ"א, דהטעם הוא, דמחשבי נשתנו לגריעותא". הרי דג, שאינן טובים מבושלים כחיין מברך שהכל.

(כט) כנ"ל ס"ב דעל תבשיל של חמשת מיני דגן — אף שעירב עממן מינים אחרים הרבה יותר מתחמשת מיני דגן — מברך בומ"מ. ועמ"ש ס"ז. וכמ"ש בברכות לו ב: **כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בומ"מ.** ופ"י לענין המוציא, אם אפאה פת מתערובת, מברך המוציא אף שיש רוב ממין אחר. [ועד"א]. וי"ש המחבר: **ואם עשה ממנו פת מברך המוציא וברכה"ו.**

(ל) מ"ש המחבר דמברך ברהמ"ו רק בכה"ג, כ"די שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס", הוא כמ"ש בפ"ג דחלה מתני' ז': העושה עיסה מן החיטין ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידי חובתו

כברייטא דמעשה קדירה — דוחן, שגם הוא בכלל מעשה קדירה. [וע"כ דס"ל לכולהו ב' התירוצים יחד דעל ברייתא דאלו הן מעשה קדירה ליכא למימר דקמ"ל לאפוקי מדריב"ג, דבמעשה קדירה ולא אפאה פת גם ריב"ג מודה דאין מברכין אלא מזונות. וברייטא דהכוס דקתני אפאה ובשלה ליכא למימר דקמ"ל דאפי' שלמין דהלא באפאן לא שייך שלמין וע"כ צריכין ב' התירוצים יחד — ד"א]. וכת' תר"י וטור בשם גאון, כיון דאורז לא מין דגן הוא, מברכין עליו בומ"מ, כיון דזיין. וכן הדין בדוחן. וה"ה לפנינו [בפנינו שם: לפנינו], שהוא נמי זיין כמ' דוחן, מברכין עליהם בומ"מ. וע"כ דס"ל לגאון, שפנינו לאו היינו דוחן, ולא כפירש"י שם, שכתב בד"ה דוחן: פנ"ץ. ופנינו הוא דוחן לפירש"י שם. **אלא שם — תר"י והטור בשם גאון — מפרשים כפ"י תומ' בדיה רש"י פ"ו.** וז"ל: רש"י פ"ו אורז מ"ל ויש מפרשים ריז"ו ולהאי פירוש יש לפרש דדוחן היינו מ"ל. וכתב ב"י דסוגיא דעלמא כהאי פירושא — דיי"מ שבתוס'. ולפי' זה דוחן לאו היינו פנינו. ולכן כתבו תר"י וטור בשם גאון, דפנינו — שהוא נמי זיין — יש לו אותו הדין כמו דוחן — דהיינו מ"ל. ולתר"י והטור בשם גאון, מברכין על מ"ל — דהיינו דוחן — ופנ"ץ בומ"מ. אבל שו"ע סתם כהרמב"ם הנ"ל. שכת' הרמב"ם: אבל פת דוחן או פת של שאר מיני קטניות בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. והוסף השו"ע גם, "ופליגו". והו' ונראה שזהו פנינו, אלא שבלשונם קורין "פליגו". והו' לתר"י ולטור בשם גאון, והו' לשו"ע דוחן לאו היינו פנינו, אלא שפנינו יש לו הדין כדוחן. ולתר"י ולטור בשם גאון — דעל דוחן מברכין בומ"מ — גם על פנינו מברכין בומ"מ. ולשו"ע שעל פת דוחן מברכין שהכל, הו"ה על פנינו

של "תמרים שמיעכן" הנ"ל, יצא לדינא: שלדעת המחבר הפוסק שם לברך בופה"ע, כאן יברך בופה"א. ואמנם המחבר לא הביא כאן שבנתמעכו בדרך שהכל. והרמ"א שפסק כאן שמברך שהכל, אויל לשיטתו שפסק גם שם שמברך שהכל. ולפי זה צ"ל שמ"ש כאן הרמ"א שמברך שהכל, היינו לכתחילה, אבל בדיעבד אם בירך בופה"א יצא. וכ"כ במשנה ברורה סק"מ בשם הח"א. וראה שם בעשה"צ סקמ"ד. ושם הסתמך המ"ב בדין זה, על מה שפסק הרמ"א בס"מ ר"ב סק"ו, וכנ"ל.

1 דשם פסק המחבר: על תמרים שמיעכן ביד ועשה מהן עיסה והוציא מהן גרעיניהן אפי' הכי לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם בופה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. וכתב ע"ז הרמ"א: ולפי"ז הו"ה בלשונות הנקרא פחידלא מברכין עליהם בורא פרי העץ וי"א לברך עליהם שהכל ושוב לחוש לכתחלה לברך שהכל אבל אם בירך בופה"ע יצא כי כן נראה עיקר. ועמ"ש סקט"ו. ואם נשוא את חז"ן קטניות שבסעף זה — אם נתמעכו לגמרי או שאינן טובים מבושלים כחיין — לדין

המזון פ (לא) ודוקא שיש באותו קמח מחמשת המינים (לב) כדי שיאכל ממנו באר הגולה כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים אינו מברך לבסוף ברכת המזון אלא (לג) בתחילה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אף על פי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס (לד) ולבסוף על המחיה (לה) ואם

ביאורי הגר"א

והי' מינין כו' רק שאינו לדבק כמיל וכחש ואם נשלו בקדירה מנרך כו' והיה לענין המויל: (לד) ולבסוף על המחיה. ט"ס הוא וי"ל נורא כ"ר וכחש נסיפא ואם נשלו כו' דמילי שאל וכן עיקר דנכל הנרכות נסוף לריך כזית נלמס: (לה) ואם בשלו כו' ואחריו בנר. ערשמי חיל צי דיה פת הנלה כו' ונתוך כו' ועי' תוס' שם ד"ה חלל שחולקים על זה וכי' וליכ' כו' חלל

כו' וכי' הרמב"ד והוא שיש כזית נלמס ואפי' לפי' הרמב"ן ורש"י שחולקין וס"ל דלמס ומשום גרירה דוקא נלמס ועי' נסיון תניג ס"ב ומש"ס: (לא) דוקא כו' אבל כו'. דכל השיעורין לוינ' מלטרפין ביותר מלמס וע"ל ר"ס רמי האוכל כו' ועמ"ס: (לב) כדי שיאכל. ר"ל דדוקא שיאכל ג"כ נלמס: (לג) בתחלה מברך המוציא. דכאן ח"ל נלמס כחש כל שיש בו

ברכת אליהו

(לג) דכאן איצ' בכדי אכילת פרס, דבתחלה מברך המוציא, אפי' על כל דהו. כמ"ש בברכות לו ב: כל שיש בו מה מינין מברכין עליו בומ"מ. וכמ"ש בגמ' אפי' לא מפשי קמחא, דהיינו שיש הרבה נגדו, רק שאינו עשוי לדבק, כמ"ל בסק"ט, וכמ"ש המחבר, וואם בשלו בקדירה מברך תחלה בומ"מ. והיה לענין ברכת המוציא, מאותו הטעם.

(לד) ט"ס הוא, וצ"ל: בוניר. וכמ"ש בספ"א: ואם בישלו בקדירה מברך תחלה בומ"מ ואחריו בורא נפשות. דמאי שנא דינגו מבשלו בקדירה שמברך אחריו בוניר, מחמת דאין בו בכדי אכילת פרס. והו"ה בדינגו לענין פת, מאחר שאין בדגן כזית בכדי אכילת פרס, מברך אחריו בוניר. וכן עיקר דככל הברכות כסוף צריך כזית בורא. וכאן שאין בדגן כזית בכדי אכילת פרס, מברך בוניר. (ועמ"ס סקט"ו).

(לה) בברכות מאז ב איתא: אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין. דערשמי שם ד"ה פת הבאה בכיסנין, וז"ל: ופתוך שנותנין בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט לא הסעינה ברכה מעין ג' מידי דהוה אפת אורז דוחן דאמרין בפירקין (דף לו ב) בתחלה בורא מיני מוונות ולבסוף ולא כלום.

ולפירש"י, "ולא כלום" היינו בורא נפשות, כמ"ל בסק"ט. הרי דרש"י סובר דכשאוכל דבר מועט — שאין בו כזית בכדי אכילת פרס, לא הצריכוהו לברך ברכה מעין ג', אלא מברך בורא נפשות. ועתה שם ד"ה אלא וכו', שחולקים על זה, ובתבו: ולא נהירא חדא דאמרין לעיל כל שיש בו מחמשת המינים צריך ברכה מעין שלש כו' ע"כ צריך לפרש דמייני בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז דמייני בה וה"ק חוץ מן הפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז דאין טעון ברכה לאחריו דפטר ליה ברהמ"ז אפי' לרב ששת משום דהוי דבר מועט אבל בלא סעודה אף לאחריו צריך לברך מעין ג' ברכות ולהכי בלא נקט פת אורז דוחן שהרי אפי' בלא סעודה נמי אין צריכין ברכה מעין ג' לאחריו, עכ"ל. הרי דלתוס', כל שיש בו ה' מינין — אפי' על דבר שאין בו כזית בכדי אכילת פרס — מברך לאחריו ברכה אחת מעין ג'. אבל הרי יונה שם, אפי' שנה הוא פי' כפי

בפסח ואם אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. וחלה והמוציא דינם שווה. וראה מ"ש בסיומן קס"ח ס"ק לח, מו, מח. ופ' הרמב"ם בה"ל חמץ ומצה פ"ו ה"ה: העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו. וכי' שם הראב"ד: ג"ל והוא שיש בה דגן כזית בכדי אכילת פרס ויאכלנו. ואפי' לפי' הרמב"ן — הובא בב"י סי' תנ"ג ורש"י [צ"ל: והמ"מ. דהוא הכריע שם כרמב"ן, וכ"כ הד"א. דאילו הרשב"א בפסקי חלה שלו כתב שדברי הראב"ד ג"ל עיקר. וכמ"ש הב"י שם ועמ"ס סקט"ו] שחולקין על הראב"ד, וס"ל דאיצ' כזית בכדי אכילת פרס, ומשום גרירה. היינו דוקא שם, כיון דמעורב בעיסה אורז, והאורז נגדו אחר החטים. [כיון שמחוברים ביחד טבע האורז להיות נגדו אחר החטים וכשמתחמץ החטים מתחמץ ג"כ האורז ולהכי דינו כחטים — מ"ב סי' תנ"ג סק"ד. וגם דעכ"פ אורז דומה לחטים כמ"ש לענין בומ"מ והלא לריב"ז יוצא באורז גופא י"ח מצה — ד"א]. משא"כ בה' מיני דגן לבדן — שלא מעורב בהן אורז — לכו"ע צריך שיהיה בחטים כזית בכדי אכילת פרס. ועיין בפ' תניג ט"ב דשם פסק המחבר ד, העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח. ולא כתב המחבר שם דבענין כזית בכדי אכילת פרס. ועמ"ש סק"ט, דלראב"ד בענין שיהא בו כזית בכדי אכילת פרס. וראה עוד שם מה שהארכנו בזה.

(לא) דכל השיעורין אינן מצטרפין ביותר מבדי אכילת פרס. וע"ל ר"ס ר"י ס"א: האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלין פו' מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינו מברך. ועיין במ"א שם סק"א: ואם אכל מעט וחזר ואכל מעט אם שהה יותר מבדי אכילת פרס ג"ל דאין מצטרף וכו' ואם שהה בכדי אכילת פרס לא מקרי אכילה והו"ה לענין ברכה וכי"מ ממ"ש סימן ר"ח ס"ט.

(לב) ר"ל דחייב בברהמ"ז, דדוקא שיאכל ג"כ בכדי אכילת פרס. וכנ"ל בסק"א בשם המ"א, דאם אכל מעט ושהה יותר מכא"פ, אינו חייב לברך.

בגלל הדגן. ולכן לא מצרפין את יתר המינין להתחייב בברכה. אפי' היה בדגן כזית בכדי אכילת פרס. וכ"כ בשע"צ סקמ"ה בשם רבנו. וע"ע מש"ש בזה.

2 נראה דכונתו רבנו, שלא די באכילת כזית מן התערובת, בכדי אכילת פרס, אלא בענין שיהי' בדגן כדי שיאכל ממנו כזית בכדי אכילת פרס. וזה משום שחייב ברהמ"ז, הוא רק

באר הגולה

צ ברכות מ"ד.

ק הרש"א סס.

ר רנ"י יונה והר"ש

והרא"ש ד.

ש תוספות ברכות

מ"ד בסס ס' הניינוני

והירושלמי וכן כתב

הר"ר יונה והר"ש

ושאר פוסקים.

בשלו בקדירה מדרך תחילה בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות.
 י צ בברכה אחת מעין שלש של פירות דחוצה לארץ חותם על הארץ ועל
 הפירות ובורא ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה ק (לו) ואם בח"ל אוכל
 מפירות הארץ חותם ג"כ על פירותיה. יא (לז) בברכה מעין ג' דיין
 ר אינו חותם על הגפן ועל פרי הגפן (לז) אלא על הארץ ועל פרי הגפן (לח) או
 על הארץ ועל הפירות. יב ש (לט) מזכירין בה מעין המאורע בשבת וי"ט

ביאורי הגר"א

סמ"ג בסס ר"י וכ"ה בתוס' שם וטעמו ומהזכר פתיחה
 דיין ולא נזכר חתימה ש"מ שכלל שבעה המינין היא
 ונסי' סתם כס' ראשונה והעיקר כסנ"י אחרונה
 שיחתום על הארץ ועל הפירות כי לא נזכר בגמ' חתימה
 אחרת וגם מי שם דמלי' דלמרו וחתם בגמ' כו קלי' על
 תרומיהו על יין ועל פרי העץ כו: (לט) מזכירין
 כו. ירושלמי והנילו הרא"ש שם וש"פ:

ברכת אליהו

דא"צ לשנות החתימה שהרי אין אנו משנין רק לומר פרי
 הגפן במקום פרי העץ אבל בעלמא היכא דלא מברכין על
 העץ אלא בסתמא על הארץ ועל הפירות ביין גמי אין
 לשנות.

(לז) כ"ה שיטת הראב"ד [הובא בכס"מ הל' ברכות פ"ח
 הי"ד] ותר"י בברכות מד א והרא"ש שם פ"ו סמ"ג. וכמו
 בתחילה שפוחת ביין על הגפן ועל פרה"ג, כן בסיום מזכיר
 פרי הגפן. ומ"ש שבתחילה פוחת בעל הגפן ועל פרה"ג הוא
 בגי' הרי"ף והרא"ש וכל הפוסקים בגמ' דברכות הג"ל. דאיתא
 שם: אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה
 וכו'. והרי"ף והרא"ש וכל הפוסקים גרסו בגמ' — לאחר
 „אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ” — : דחמרא על הגפן
 ועל פרי הגפן. אלא שהגמ' מדברת על הפתיחה, ובחתימה
 לא נזכר בגמ' ביין במה חותם. וס"ל להגר ראשונים,
 דכמו"כ בחתימה יזכיר פרי הגפן במקום ועל הפירות.

(לח) כ"ה הרמב"ם בהל' ברכות פ"ח הי"ד: וחותם בשתייהן
 (בפירות ויין) על הארץ ועל הפירות. וכ"ה סמ"ג בשם ר"י,
 במצות עשה כ"ו, הלכות ברכת הפירות. ובי"ה בתוס' דברכות
 מד א ד"ה על העץ, הג"ל בסקל"י. ושעמ"א מדרהורב בגמ'
 דבפתיחה דיין, מברכין על הגפן ועל פרי הגפן, דלא כשאר
 פירות, כנ"ל בסקל"י עפ"י גירסת הרי"ף והרא"ש. ולא נזכר
 שני בין יין לשאר פירות בחתימה, ש"מ שבכלל שבעת
 המינין היא, וגם ביין מסיימים „על הארץ ועל הפירות”.
 ובסמ"ג סתם המהבר כס' ראשונה, שעל יין מסיימים על פרי
 הגפן. אבל העיקר כסמ"א אחרונה כאן, שיחתום ביין על
 הארץ ועל הפירות, כי לא נזכר בגמ' חתימה אחרת. וגם
 מי שם כן, דבתחילה הביאה הגמ' נוסח ברכת על העץ
 ועל פרי העץ וברכת על הגפן ועל פרי הגפן [לרי"ף
 ולרא"ש]. ואח"כ מסיימת הגמ': מיתתם במאי חתים וכו'
 על הארץ ועל הפירות. ומ' דמאי דאמר, „מיתתם במאי
 וכו' על הארץ ועל הפירות”, קאי על תרומיהו — על יין
 ועל פרי העץ, שהגמ' הזכירה מקודם.

(לט) ירושלמי דברכות פ"ו ה"א, והביא הרא"ש שם סימן

הרי יונה שם אע"פ שם הוא פ"י כפ"י התוס' לא נחתם
 קוש"א זו וי"ו שדכ"א ל"פ עליה ע"ש: (לו) ואם
 בח"ל כו. כחש"ש חתמו ויכל כו חלל כו:
 (לז) בברכה כו. תוס' שם ד"ה על כו: (לז) אלא
 כו. הראב"ד ותר"י והרא"ש וכמו בתחילה שפוחת על
 הגפן וכג"ה הרי"ף ורא"ש וכל הפוסקים בגמ' דחמרא
 על הגפן ועל פרי הגפן אלא שחתמה לא נזכר בגמ'
 ציין צוה חותם: (לח) או כו. כ"כ הרמב"ם וכ"כ

התוס' הג"ל, לא מחמת קשיא זו של התוס'. ומ' שבר"א
 ל"פ הרי יונה עליה דרש"י, ומודה לשיטת רש"י הג"ל,
 דבאוכל ה' המינין בתערובת של פחות מכזית בכדי אכילת
 פרס, א"צ לברך ברכה אחת מעין ג' אלא בורא נפשות.
 ע"ש, שהקשה על פירש"י, וז"ל: וזה הפ"י אינו נכון דכיון
 דהוצרך לברך אחריו בורא נפשות היאך אמר ואין טעון
 ברכה לאחריו שהרי טעון הוא הברכה הראויה לו שמפני
 שאין זה דרך אכילה כ"כ מרוב התבלין שבו אמרינן שאינו
 מברך עליו אלא בורא נפשות וכיון שמברך עליו לאחריו
 הברכה הראויה לו הרי טעון ברכה לאחריו כשאר כל
 הדברים, עכ"ל. ומ' מדברי תר"י שבר"א מודה לרש"י,
 שבתערובת דגן עם שאר מינין ואין כזית בכדי אכילת פרס,
 מברכין בורא נפשות. רק שהקשה עליו, שדוחק לומר שהגמ'
 איירי בכה"ג, משום דלא הול"ל, ואין טעון ברכה לאחריו,
 מאחר שמברך בורא נפשות. [ועיין בה"ל ד"ה ואחריו].

(לו) כמ"ש בברכות מד א: רב חסדא אמר על הארץ ועל
 פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות ול"פ הא לן
 והא להו (רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על הארץ ועל
 פירותיה ור' יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות —
 רש"י) מתקיף לה ר"ג בר יצחק אינהו מיכל [בפנינו:
 אכלין] ואנן מברכין אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ
 ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה. הרי דמה
 שבחז"ל אין מברכין על פירותיה, הוא כשלא אוכלים פירות
 הארץ, אבל כשאוכלים בחז"ל מפירות הארץ, מברכין —
 גם בחז"ל — „על פירותיה”.

(לז) [בבבא"ג סק"ר ציין לר' יונה והרא"ש והראב"ד.
 אולם זה רק על מ"ש המחבר להלן שחותם „על הארץ ועל
 פרה"ג”. וכמ"ש בסקל"י. הוא מחבר כיון ש, אינו חותם
 על הגפן ועל פרה"ג], הוא מדברי התוס' בברכות מד א
 ד"ה על העץ כו. וז"ל: אבל על היין מברכים על הגפן
 ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו משום חביבותיה
 הו"ה לאחריו ובחתימה יש שחותמין על הארץ ועל הפירות
 ויש שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן מיהו לכאורה משמע

באר הגולה

ת רמז"ס פ"ה ור'
יונה ורמ"ז והרשב"א
שם נכס ר"ת.
א רמז"ס ש
והרמ"ז ש.
ב טור נכס אביו
הרמ"ז.
ג שם נכס ר' יחיאל
אביו נכס אביו
הרמ"ז.

ור"ח (מ) אבל לא בחנוכה ופורים ת (מא) אם אכל פירות מז' מינים ואכל מיני מזונות ושתה יין (מב) יכולול הכל בברכה אחת (מג) ויקדים המציה ואח"כ הגפן ואח"כ העץ ויאמר על המציה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ (מד) וחותרם על הארץ ועל המציה (מה) ועל פרי הגפן ועל הפירות. יג א (מו) אם אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים אצל"ל על התפוחים כנ"ר שגם הם בכלל ברכת על העץ שגם הם פרי העץ הם ב (מו) אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בורא נפשות על התפוחים וכ"ש אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינים שצריך לברך על כל אחת ואחת וה"ה אם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת מינים אין ברכת על המציה פוטרת את הבשר ואת הדגים. יד ג (מח) שתה יין וברך בורא פרי הגפן ואכל ענבים צריך לברך עליהם בורא פרי העץ וכן

ביאורי הגר"א

ס ולא הוי חתימה כו' וכמ"ש בגמרא ויט' לי ועיקר החתימה בלחץ: (מה) ועל פה"ג כו'. לשון הרמ"ז אכל לשון תוס' רק על הפירות וכמ"ל: (מו) אם אכל כו'. כמ"ש בסעיף י"ז אכל ציין כו' והיה כו' וכ"ש כלן: (מו) אבל כו' והיה כו'. כמ"ש בסעיף י"ז ברכת שלשה אינה כו' וכ"ש שבעין ג' אינה פוטרת צריך: (מח) שתה כו'. לעי"נ דנכסנו כו' אם

(מ) אבל כו'. דלף נכס"מ ח"ל להזכיר מלך הדין כמ"ש נפ"ז דשנת חלף מלך המנהג תשליכ כן שזין ונהג כלל ועת"ס שם: (מא) אם אכל כו'. כמו שכולל שנת ויט' בתפלה כמ"ש נפ"ז דמ"ט וספ"ג דערוזין ועת"ס שם ד"ה הנ"ל: (מב) יכולול כו'. כמו נשנת ויט' דקמ"ל כ"ה שכולל נכרסה אחת: (מג) ויקדים כו'. שם וכמ"ש נס"י ר"י"ל: (מד) וחותרם כו'. עת"ס

ברכת אליהו

אמ"ה על הארץ ועל המציה ועל הפירות וכו'. וכן כאן יכולול הכל בברכה אחת, כמו בשבת וי"ט דקמ"ל כמ"ה הנ"ל, שכולל בברכה אחת.

(מג) כ"ה בתוס' הנ"ל בסקמ"א בשם הר"ח, וברא"ש הנ"ל בסקל"ט. וכמ"ש בסמ"ק ר"א ס"ד: כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה קודם לברכה. ולכן יקדים המציה (שהיא חטה) ואח"כ הגפן ואח"כ העץ.

(מד) עת"ס בברכות מד א ד"ה על כו', וז"ל: ולא הוי חתימה בשתיים דהארץ היא המוציאה המציה והפירות. וכמ"ש בנ"מ שם ס"א, דלכן על הארץ ועל המזון לא הוי חתימה בשתיים, משום ד', על הארץ ועל המזון ארץ דמפקא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דמפקא פירות". ועיקר החתימה כארץ.

(מה) ל' הראש' בברכות פ"ו סימן מ"ב: וחותרם על הארץ ועל המציה ועל פה"ג ועל הפירות. אבל לשון התוס' בברכות מד א ד"ה על דחותם רק על הפירות, וכנ"ל בסקל"ח.

(מו) כמ"ש בסעיף י"ז: ברכת שלשה אינה פוטרת מעין שלשה כו' אבל ביין ברכת שלשה פוטרתו שאם בירך על היין ברהמ"ז במקום על הגפן יצא והיה אם בירך על התמרים ברהמ"ז במקום על העץ יצא. והטעם משום דמיון זייני, כמש"ל בסק"ג. וכ"ש כאן, שהתפוחים הם פרי עץ ומוזכר על העץ, ודאי שיצא בברכת ו' המינין.

(מו) כמ"ש בסעיף י"ז: ברכת שלשה אינה פוטרת מעין שלשה שאם אכל דייסא אין ברהמ"ז פוטרתו. וכמ"ש בסק"ג, שהמקור הוא מברכות מא ב, דאין ברהמ"ז פוטרת את מיני הפירות שאוכל אחר הסעודה. וכמש"ל סימן קצ"ז ס"ב. וכ"ש שבעין ג' אינה פוטרת כו"נ.

(מח) אע"פ דבפס"ק כת': אם בדיקבד בירך על הענבים

מ"ב וי"ט. ח"ל הירושלמי: מהו להזכיר בהן מעין המאורע אמר רבא בר זבדא ר' זעירא הוה מוכיר בהם מעין המאורע והואיל וחש ליה ר' זעירא צריכין אנו למיחש.

(מ) דאין ברהמ"ז אין צריך להזכיר מעין המאורע כפ"ד הדין. כמ"ש בפ"ב דשבת כד א: איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדברגן הוא לא מדכריגן וכו' אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מוכיר בהודאה וכו'. מ' דכל ההזכרה אינה אלא מצד המנהג, משא"כ כאן — בברכה מעין ג' — אין מנהג כלל. ועת"ס בברכות מד א ד"ה על העץ. וז"ל: ובס' המיימוני מצריך להזכיר בה (בברכה אחת מעין ג') מעין המאורע בשבת ובי"ט וכן משמע בירושלמי מיהו לא נהגו העולם כן וכו'. עכ"פ בחנוכה ופורים שלא הזכר בירושלמי — אין מוזכרין.

(מא, מב) כמו שכולל שבת וי"ט בתפלה, כמ"ש בפ"ב דיר"ט, יז א ופ"ג דעירובין מ א. דבכ"ה יז א איתא: ת"ר יו"ט שחל להיות בשבת בית שמאי אומרים מתפלל שמנה [ואומר] של שבת בפני עצמה ושל יו"ט בפני עצמה וב"ה אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותרם בה מקדש השבת ישראל והזמנים וכו' הלכה כרבי וכו'. ובעירובין מ א, מובאים דברי בית הלל שר"ה שחל להיות בשבת, מתפלל תשע (כולל שבת וי"ט) בברכה אחת וחותרם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון — רש"י. ועת"ס בברכות מד א ד"ה על כו', הנ"ל בסק"מ. וז"ל: ופיר"ה היכא דאכל מיני מזונות כגון דייסא ותאנים ושתי חמרא מברך ברוך אתה ה' אמ"ה על המציה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ וכו' וחותרם בא"י

באר הגולה

ד שס.

ה שס.

ו ג"י גס רני יונה.

* לענ"ד הוא רחוק

דומי הדיסק מיון

זין יותר מן התמרים

שהרי קצנו עליה

תמרים ברכת גמ"ח

ואי לא מסתפח

אמינא ת"ש רני יונה

בברכה אחרונה צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ. מו ד (מח"י) אם בדיעבד בירך על הענבים בורא פרי הגפן או אחריהם על הגפן יצא. מו ה (מט) שתה יין ומים אין לו לברך על המים בורא נפשות שברכת היין פוטרתן כשם שבברכה ראשונה יין פוטר כל מיני משקים. יז (ג) ברכת שלשה ו אינה פוטרת מעין שלשה (גא) שאם אכל * דייסא אין ברכת המזון פוטרתו (גב) אבל ביין ברכת ג' פוטרתו שאם בירך על היין ברכת המזון במקום על הגפן יצא וה"ה אם בירך על התמרים ברכת המזון במקום על העץ יצא (גג) ואפילו לא אכל. זין כו ה"ה נדיסא ולא צל להוציא אלא שאר דברים.

ביאורי הגר"א

ק"ג אי דיה אלא כו ועיין ברכות י"ז אי מייט דתמרי כו הא ללא לא ואף ר"ה ור"ג ל"פ אלא מושם שזאים בתוך הסעודה וכן מייירי לאחר הסעודה: (גא) שאם כו. עכ"ל: (גב) אבל כו וה"ה כו. י"ז אי וכ"ש זין ממש ל"ה זי איה נכריך כו ול"פ לתמרים ש"מ זין זין טפי מתמרים. תר"י ור"ש: (גג) ואפי

נדיעבד כו כן לא נפטר כמו נפשה"ל ונורא פשה"ל וכמ"ש רש"י מ"ח אי דיה אלא כו: (מח*) אם כו. כמו על פשה"ל נפשה"ל: (מט) שתה כו. שס זי ויין פוטר כו ופ"י המרדכי זין מנכרה ראשונה וזין מאחרונה וכמו פת ל"ה הי"ל ועיין סימן קע"ד ס"ב: (ג) ברכת כו. שס הנילו לפניהם כו ועת"ס דפסקים

ברכת אליהו

בברכה אחת מעין שלש סגי כל שכן בשלש ברכות. ותמהו על זה ה' תוס', וז"ל: ומיהו אין זה ק"ו דהא פסקינן בברכות (דף מא ב) דברים הבאים שלא מחמת הסעודה אחר הסעודה פ"י וקודם ברכת המזון טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם וכן תאנים וענבים בתוך הסעודה לרב ששת ולא מיפטר בו ברכות דברה"מ. ועיין בברכות יב א: דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בתמרי [יצא] דאפילו סיים בדנהמא גמי יצא מצי פקמא דתמרי גמי מיון זייני. ומ' דהא דיצא, הוא רק מטעם דתמרים מיון זייני, הא לאיזיל לא היה נפטר בברה"מ. ואף ר"ה ור"ג הנ"ל — דס"ל בתאנים וענבים בתוך הסעודה דאין טעונים ברכה לאחריהם — ל"פ על רב ששת אלא משום שבאים בתוך הסעודה, מישך שייכי לאכילת הפת. וכמ"ש: אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. אבל כאן מייירי לאחר הסעודה. ובכה"ג מודים לר"ש דאין ברה"מ פוטרתן. [ועיין בה"ל ד"ה ברכת שלשה].

(גא) עכ"ל: שתמה ע"ז וכתב, דכיון דדייסא מיון זייני יותר מהתמרים, לא גריעי מתמרים שברה"מ פוטרתן. [וראה בשע"צ סק"ה].

(גב) בברכות יב א, הנ"ל בסק"ג, דתמרים שבירך עליהם ברכת המזון יצא, משום ש, תמרי מיון זייני. וכ"ש ביין, — דסעיד יותר מתמרים — אם בירך ברה"מ במקום על הגפן יצא. וראייה ממש"ש לה ב: חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח אי הכי נכריך עליה שלש ברכות לא קבעי אינשי סעודתייהו עליוה. דמשמע דמן הדין היה לברך עליו לכתחלה כמו על הפת, אלא משום דלא קבעינן עליה. ומדחוינן שהקשו גבי יין דנכריך עליה ג' ברכות, ולא פריך אתמרים, ש"מ זיין זיין טפי מתמרים. וכיון שפוטרת התמרים בדיעבד, הו"ה גמי דפוטרת גבי יין בדיעבד, שהרי אפי' לכתחלה היו אומרים שיברך עליו ברה"מ, אלא משום דלא קבעי עליה. — כ"ה בתר"י וברא"ש שם פ"א ס"ד.

בפה"ג או אחריהם על הגפן יצא. זה רק אם בירך על הענבים עצמם בופה"ג. אבל כאן — בשתה יין ובירך עליו בופה"ג — לא נפטר הענבים בברכת היין. כמו בפוסה"א ובורא פרי העץ, דאיתא לעיל סימן ר"ו ס"א, דאם בירך על פירות האילן בופה"א יצא. אבל אם בירך על פרי האדמה בופה"א ואח"כ אכל פרי העץ צריך לברך בופה"ע. וכנ"ל בסימן ר"ו ס"ב, וכמ"ש בסק"ד. וכמ"ש רש"י בברכות מא א ד"ה אבל כו, ד, ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה בופה"א אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר הו"ה.

(מח*) כמו על פרי העץ, אם בירך בורא פרי האדמה יצא, כיון שעיקר אילן ארעא הוא, כמ"ש בברכות מ א, ה"ג אם בירך על הענבים בופה"ג יצא. דהלא ענבים גפן הוא. [והוסיף הב"י: ומשמע לי דה"ה גמי אם בירך על הענבים על הגפן בדיעבד יצא דמאי שנא ברכה ראשונה מברכה אחרונה].

(מט) ברכות מא ב: דא"ר חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים. ופ"י המרדכי שם סימן קל"ה, דפוטר בין מברכה ראשונה ובין מאחרונה. וכמו פת לרב חייא, דאמרינן שם בגמ' דברה"מ פוטרת את כל מיני מאכל. [וכ"כ רש"י שם בד"ה פת פוטרת: בין לפניהם בין לאחריהם]. ועיין סימן קע"ד ס"ב דקיי"ל כר"ה ד, זין פוטר כל מיני משקין. וכמ"ש סק"ב, דע"ג דפליגי עליה דר"ח, זה רק בפת, אבל ביין ליכא מאן דפליג.

(ג) ברכות מא ב: הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב הונא טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. והלכתא כר"ש, וכמ"ש לסימן קע"ז ס"ב. ועת"ס דפסחים קג א ד"ה אנא כו. דהרשב"ם כתב שם: לא בעי לברוכי אחר יין שבסעודה מקמי דליברך ברה"מ לפי שברה"מ פוטרתו דהשתא

באר הגולה

ז' ה"ה"ש.

ח' ת"ס.

א' נרכות י"ג לפירוש

הרמב"ם כ"ט ע"ה"ב.

אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרים יצא ז' (נד) ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הזן יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה דמעין שלשה. יח ה לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין ג' אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות (פ"י כגון שסתה משקה שספק אם נזכרתו על הגפן וכו' או נזרף נפשות נרות וכו' לא יאכל דבר שנזכרתו נזרף נפשות נרות ודבר שנזכרתו על העץ ויכלול עמו ג' כ על הגפן ועל פרי הגפן כו' מספק). (ת"ה וכו' ומרדכי פ' כ"ח ועיין לעיל סעיף ט"ז).

רט דין טעות וספק בברכת היין. ובו ג' סעיפים

א א (א) לקח כוס של שכר (ב) או של מים ופתח ואמר ברוך אתה ה' אלהינו

ביאורי הגר"א

תמרי כו' תחילה וסוף ואף ששמוען ג"ס שם משה לו צריך לזון אמרינן שם לגרמיה הול דעניד ועיין ג"י בשם הרשב"א וי"ע:

רט (א) לקח כו'. הרמב"ם ומ"י כפ"י רש"י ולמד

ברכת אליהו

ע"מ שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פרי הגפן יצא. ואומרת הגמ' הטעם: דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. ומסיקה הגמ': אלא היכא דקא נקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אולינן או בתר חתימה אולינן. ופי' רש"י, דהספק הוא ב, פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפ"ה"ג וישהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהר. וצדדי הספק הם: כיון ד, עיקר ברכה אדעתא דין נאמרה והוי כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוציאה לדין ברכת שכר שאין השכר מן הגפן, או שבתר חתימה אולינן ויצא בברכה. ושם בגמ' לא נפסטה הבעיא. כ"ה גירסת רש"י. והר"ף גורס בתחלת דברי הגמ' — במקום, ופתח ומברך אדעתא דשכרא —: פתח וברך בדשכרא. ובסיום דברי הגמ' גורס הר"ף — במקום, וברך אדעתא דחמרא —: ופתח וברך בדחמרא. ופי' הר"ף — לפי מש"ש הרא"ש בפ"א סט"ו — דברי הגמ' כך: פתח וברך בדשכרא שהנ"ב, ונזכר שהוא יין ואמר גם בופה"ג, וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה שהנ"ב בופה"ג יצא, שאפי' סיים בדשכרא שאמר שהנ"ב ולא אמר בופה"ג יצא. אלא היכא דנקט כסא דשכרא בידיה, וקסבר דחמרא הוא, פתח בדחמרא ואמר בופה"ג, וסיים בדשכרא שאמר גם שהכל נהיה בדברו מאי בתר פתיחה אולינן ולא הוי ברכה או בתר חתימה אולינן והוי ברכה. ודברי המחבר הם כלשון הרמב"ם בהל' ברכות פ"ח ה"א. ופס"ר הרמב"ם את בעית הגמ', כפ"י רש"י הנ"ל, ופסק את הבעיא לקולא. דאם פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפ"ה"ג ונזכר שהוא שכר אולינן בתר

(נג) אע"פ שאין בו מעין שלש, ובברכת על העץ יש בה מעין שלש, מימ יצא כיון שאמר בברכות יב א, דהטעם דאם בירך ברהמ"ז על התמרים יצא הוא משום דמיון וייני, כנ"ל בסק"ג, והו"ה ביין כנ"ל בסק"ג, לפיכך אפי' לא אמר אלא ברכת הזן יצא. כ"ה בתר"י בברכות שם ושם ברא"ש פ"א ס"ד. [וראה שם במעדני יו"ט אות נ'. וכתב המ"ב בסק"ח: אע"פ שאין בו מעין שלש מימ כיון שכבר גמר הזן את הכל שוב אין יכול לומר הברכות הנותרות שלא נתקנו לכתחלה על היין והתמרים].

(נד) דלכתחלה אין לברך ברהמ"ז, על דבר שחייב בברכה מעין ג', ואף שצריך לברך ברהמ"ז על הפת שאכל, אין לו לפסוק בברהמ"ז שמברך על הפת, את הטעון ברכה מעין ג'. כמיש בירושלמי דברכות פ"ו ה"ה והביא הרא"ש שם סימן כ"ה. וז"ל הירושלמי [בפנינו בשני לשון קצת]: רב הונא אבל תמרי עם פיתא א"ל רב חייא בר אשי פליג את על רבך שבקינתו בתר מוונך ואת מברך עליהן תחילה ושופ א"ל אינן עיקר נגיטתי. וכתב הרא"ש: פ"י הם עיקר סעודתי והיאך אניחם לבסוף משמע דלאחר מוונך דקאמר היינו אחר סעודה קודם ברהמ"ז כמו פוסק את היין דלאחר המזון דמתניתין וכו'. אלמא דאפי' תמרי דאכיל להו בתר סעודה אין ברהמ"ז פוסקו. ואף ששם נקט כן ששה בריך איין ברהמ"ז, כמש"ש מה א דיהבו ליה כסא ושתייא והזר יתבו ליה כסא אחרינא וברך ברהמ"ז. הא אמרינן שם דלגרמיה הוא דעביד. ועיין במי בשם הרשב"א וי"ע.³

רט (א) איתא בברכות יב א: פשיטא היכא דקא נקט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא. ופירש"י: תחלת הברכה אמר

פוסקתם, שהרי רב חייא בר אשי אמר לר"ה, שישאיר את התמרים לאחר המזון, ויברך עליהם תחלה וסוף. אלמא דאפי' תמרי דאכיל להו בתר סעודה אין ברהמ"ז פוסקתו. ועיין בסיומן קצ"ד סק"א. שרינו כתב שם — ורמז לזה כאן בתחילת ס"ק זה — דהא דאמרינן דברהמ"ז פוסקת ברכה אחת

3 הביא הביא בשם הירושלמי הנ"ל, דמוכח דתמרי לא מיפסקי בברהמ"ז. ואח"כ הביא הבי' שהרשב"א בברכות מא ב, מקשה מהירושלמי אנמרא דידן. דבגמרא דידן איתא דתמרי מיון וייני וברהמ"ז פוסקתו. ואילו בירושלמי מוכח, שאם אכל תמרים בסעודה, עליו לברך אחריהם ברכה אחרונה, ואין ברהמ"ז

באר הגולה

ב ר"ע ומוספות סס
ואחר פוסקים.

מלך העולם על דעת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו מפני שבשעשה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין ב (ג) ויש אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין ופתח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על דעת לומר בורא פרי הגפן ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל יצא. הנה: (ד) וכ"ס אם היה ידיו וסנור שהוא מים ופתח אזעחל לומר שהכל וזכר וזירך נזרל פרי הגפן שיואל שהרי

ביאורי הגר"א

תשנת הרמב"ם ועמ"ס: (ג) וי"א כו. גמ' סס לפי
רש"י והנצי"ל לקולא כמ"ס הרי"ף: (ד) וכ"ס כו.
גמ' סס:

מזה דמיה להיפך והנצי"ל לקולא ומ"מ למע למע השמיט
עיקר הדיון וגם ל"ד לזה וכבר השיגו הראשון ועמ"ס
פ"א מהי ק"ש שנזקק מחד: (ב) או כו. לפיכך

ברכת אליהו

אבל בשכר של שעורים וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח תמרא ופתח על דעת לברך ב"פ העץ וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשופטני עסקינן ומה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן הן הדברים אמורים. ומ"ש המחבר, "או של מים וכו'" אין מחזירין אותו, לאפוקי מתשובת הרמב"ם הנ"ל. אלא דגם כשלקח כוס של מים ופתח וכו', אין מחזירין אותו. שהרי סברת הרמב"ם דיצא היא משום דאזלינן בתר כוונתו — שפתח על דעת לומר שהכל, וכמ"ס בסק"א, א"כ גם בלקח כוס של מים ופתח כו', יצא. משום דאזלינן בתר דעתו — שפתח על דעת לומר שהכל. ועמ"ס סק"א. [שגם הוא כתב שמי"ש כאן המחבר, "או של מים" הוא לאפוקי מתשובת הרמב"ם לחכמי לוניל. וע"ע מש"ש בזה, ושם הסיק כרוב הפוסקים דלא אזלינן בתר דעתו, וכיון שבפני הוציא ברכה שאינה ראויה לאותו המין, לא יצא ומחזירין אותו].

(ג) גמ' בברכות יב א, לפי רש"י הנ"ל בסק"א, שזוהי הבטיא בגמ' שם אם יצא או לא. וכמ"ס'ל שהגמ' לא פושטת את הבטיא. ופסקינן הבטיא לקולא, כמ"ס הרי"ף: ולא איפשיטא ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה דספיקא דרבנן לקולא [ועמ"ס סק"א].

(ד) גמ' בברכות יב א: פשיטא היכא דקא נקיט כסא דתמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדתמרא יצא דאי גמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא וכו', וכנ"ל בסק"א.

חתימה, ויוצא ידי חובתו. ולמד מזה דהיה להיפך, שהתחיל ע"מ לברך שהכל, וטעה ואמר בופה"ג, שיצא. והטעם הוא שבכה"ג פסקינן הבטיא לקולא — לצד השני — דאזלינן בתר פתיחה, ולכן אין מחזירין אותו. ומ"מ צ"ע למה השמיט הרמב"ם עיקר הדיון — שבו גסתפקה הגמ' — פתח אדעתא דתמרא כדי לסיים בופה"ג, וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר. והרמב"ם נקט רק את המקרה ההפוך — דפתח אדעתא דשיכרא וסיים בופה"ג. ונב' ל"ד לזה [דעכ"פ בבטיא דגמ' הלא היה כל הברכה כתקונו דאמר בא"י אמ"ה שהכל נ"ב רק דהכוונה בשעה שאמר ברוך ה' אדעתא דתמרא והי' תכוונה בטעות משא"כ בדיון של הרמב"ם הלא הי' נוסח הברכה בטעות דברך על כוס של שכר בופה"ג רק דהכוונה בשעה שאמר ברוך ה' הית כתיקון ובוה י"ל דלא מיבעי להגמ' דודאי לא יצא כיון שאמר בופה"ג על של שכר — ד"א]. וכבר השיגו הראשון, וכתב שם על דברי הרמב"ם: כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין חולכים אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו. ועמ"ס פ"א מהל' ק"ש ה"ח שהאריך בזה, ונזקק מאד לישב שיטת הרמב"ם. [ועד"א].

(ב) בכס"מ פ"א מהל' ק"ש ה"ח, הביא תשובת הרמב"ם לחכמי לוניל, וז"ל: יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כגון בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותו שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין ושיבא אדם לטעות ויפתח ע"מ שהוא שכר וסיים בפה"ג

מעין ג', היינו דוקא כשלא אכל פת, ולא היה צריך כלל לברך ברהמ"ז, ובירך ברהמ"ז במקום על הגפן, או ברהמ"ז פוטרנו. אבל בכה"ג — שאכל פת וצריך לברך ברהמ"ז בשביל הפת — אין ברהמ"ז פוטרנו ברכת מעין ג', כיון דלא הוי בכלל דברים הבאים בתוך הסעודה. וכתב רבנו שם, דלפי כלל זה מתורצת קושיית הרשב"א מהירושלמי הנ"ל. דאמנם אם בירך על תמרי ברהמ"ז יצא, כמו ביון דמיון זימנא. אבל הירושלמי שם מיייר דמברך ברהמ"ז על הפת שאכל, בזה אין ברהמ"ז פוטרנו לברכה אחרונה של תמרי, וכנ"ל. ונראה שזוהי כוונת רבנו בכתבו כאן "וצ"ע". והיינו שלפי הכלל שכתב רבנו בסימן קע"ר סק"א, אין סתירה מהירושלמי לדיון שברהמ"ז פוטרנו ברכת מעין ג'. דברהמ"ז פוטרנו ברכת מעין ג' רק כשבירך על היין עצמו, או שנזכרנו לפוטרו, וכנ"ל.

והרא"ב ביאר את דברי רבנו באופן אחר. דמ"ש "ועיין ב"י בשם הרשב"א", כוונתו להמשך דברי הרשב"א שהביא הבי"י וז"ל הבי"י: ובפ' ג' שאכלו כתב (הרשב"א) וקיי"ל דג' אינו

פוטר מעין ג' כדמוכה בהדיא בשמעתא דהביאו לו תאנים וענבים בתוך הסעודה ואח"כ כתב דשמא שמעון בן שטח אף כזו לגרמיה הוא דעביד דסבירא ליה דג' פוטר מעין ג' וא"נ שאני יין דמיון זימן כדאיתא בריש פרק כ"ד מברכין וכענין שאמרו בפ"ק דמכילתין גבי תמרי פתח וברך אדעתא דתמרא וסיים בדתמרי יצא דא"כ אמר הון את הכל יצא דתמרי גמי מיון זימנא וההיא דהביאו לו תאנים וענבים דוקא תאנים וענבים אבל תמרי לא. עכ"ל.

ומ"ש רבנו "וצ"ע", ביאר הד"א דכוונתו היא: על מ"ש הרשב"א דשאני יין דמיון זימנא ולהכי הדין דברהמ"ז פוטרנו דאי"כ מאי מקשה הגמ' שם דלגרמיה הוא דעבר ממ"ש לעולם אינו מוצא רבים יד"ח עד שיאכל כזית דגן ומאי קושיא ד"ל כיון דיון מיון זימנא ורביעית הוי כאוכל כזית דגן כיון דנפטר בברהמ"ז אף לכתחילה הלא נחשב כפת אלא ודאי לכתחילה אין לפטור גבי יין ברהמ"ז וע"כ שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבר, עכ"ל.

באר הגולה

ג הרי"ף לפי פירוש
הר"ם וכן כתב
המורכבי נכס ר"ת.
ד הרמב"ם עס.

אף אם סיים שהכל יאל (טור). ב ג (ה) לקח כוס של שכר או מים ובירך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן (ו) ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדברו וכך היתה אמירתו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא. הנה: (ז) ואם היו אחרים שותים ג"כ ויין לפניכם ודעתו ג"כ על יין שהיה סגור שנכנסו יין ובירך נפה"ג ונמלא לח"כ שנכנסו מים או שר כשחזר ושותה לח"כ יין א"ל לחזור ולנרץ ויולא נצרכה שנירץ על כוסו אע"פ שהיתה נטעות דהל דעתו היה לשחות ג"כ שר יין גם הוליה האחרים ששותין שם ולכן נצרכו נצרכה (תשונת מהרי"ל סי' נ"נ נ"י פסי' ר"ו). ג ד (ה) כל הברכות אם נפתק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מבה"מ מפני שהיא של תורה.

ביאורי הגר"א

(ה) לקח כו. כפ"י הרי"ף וערמ"ש שם: (ו) ותכ"ד. תוס' שם ר"ה (לאו) [לח] כו וכ"ה להרי"ף דולח לאחר כ"ד לאו כלום הוא ולחן חילוק נזה בין רי"ף לתוס' אלא לתוס' דוקא שידע שהוא י"ט

ברכת אליהו

כתבו דיניהם רק לר"י ולא לרי"ף. אבל עצם הדין דבעינן תוכ"ד הוא גם להרי"ף, דמ"ש הרי"ף שפסקינן הבעיא לקולא ואם אמר בופה"ג שהכל נהיה בדברו יצא, היינו רק אם אמר שהכל נהיה בדברו תוכ"ד לבופה"ג. [ודלא כמ"א סק"ד דכ' דמלשון התוס' משמע דזה לא הוי רק לשיטת ר"י ע"ש והא ליתא דלא כ' התוס' זאת לר"י רק לענין שידע וטעה בדבורו כנ"ל — ד"א].

(י) דקעת ר"ת כפימנ ר"י פ"י. ששם פסק המחבר: אם נטל בידו פרי לאכול ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אף ע"פ שהיה מאותו מין לפניו יותר כשבירך על הראשון. וכתב שם בהג"ה, שזה רק כשלא הי' דעתו עליו לאכול את יתר הפירות מאותו המין. אבל אם הי' דעתו לאכול גם את יתר הפירות א"צ לחזור ולברך. וכמשי"ש בסק"ז שזוהי דעת הראב"ד והג"מ — בהל' ברכות פ"ד ה"י אות ז' — בשם ר"ת. [הו"ה כאן שדעתו היתה לשחות גם שאר היין, א"צ לחזור ולברך. והו"ה אם לא היתה דעתו לשחות שאר יין, וכיוון להוציא אחרים בברכות שהיו יכולים לשחות היין שלפניהם, א"צ לחזור ולברך, מפני שלא היתה ברכתו לבטלה, ולכן גם לו מותר לשחות שאר יין]. ועיין מ"א [סק"ה שכתב דמשמע מהר"ם דלא כעינן תרתי, גם היתה דעתו על היין, וגם שיוציא אחרים ששותים שם. ובחדא טגי. אפי' בהיתה דעתו לשחות ולא להוציא אחרים או להוציא אחרים אפי' אם לא חשב לשחות שאר יין, ועמ"ב סק"ה ושע"ה צ"ע סק"ט ובערוך השולחן סעיף י"א].

(ח) שהברכות כולן דרבנן, לכן ספיקן להקל ולא יברך, חוץ מבהמ"מ שהיא מה"ת, לכן יברך מספק. כמ"ש בברכות כ"א א: ועוד תנן ופ"י. דהגמ' שם רצתה ללמוד שצריך לברך לפני המזון בק"ץ מברכת התורה. ד, מה תורה שאין טעונה לאחריה טעונה לפנייה מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו. ודחתה הגמ': איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה ומה לתורה שכן חיי עולם ועוד תנן על

(ה) כפ"י הרי"ף, את הבעיא של הגמ', בברכות יב א — הנ"ל בסק"א. וערמ"ש שם פ"א סימן י"ד, דהוא פ"י את דברי הרי"ף כך: פתח ובירך בדשיכרא שאמר שהכל נהיה בדברו וניכר (ס"א ונזכר) שהיה יין ואמר גם בופה"ג וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה שהנ"ב בופה"ג יצא דאפי' סיים בדשיכרא שאמר שהנ"ב ולא אמר בפה"ג יצא דתנן על כולם וכו', אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ואמר בופה"ג וסיים בדשיכרא שאמר גם שהכל נהיה בדברו מאי בתר פתיחה אולינן ולא הוי ברכה או בתר חתימה אולינן והוי ברכה וכיון דלא איפשטא אולינן לקולא ולא מהדרינן ליה. [וע"ל סימן ר"ט הערה 2].

(ו) תוס' בברכות יב א ר"ה לא כר', הביאו את שיטת רב אלפס הנ"ל בסק"ה שפסק הבעיא לקולא. וכתבו ע"ז: ור"י היה אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח אם היה ידע בבירור שדבר בדבורו שאמר בורא פרי העץ תחת פרי הגפן כדור כ"ד דבור יכול לחזור בו. וכן ביו"ט בחתימה של יו"ט אם טעה בין מקדש ישראל והומנים ואמר מקדש השבת וחזר בתוך כדי דבור יצא אחרי שהוא ידע שהוא יו"ט, עכ"ל. ובמ"ז להרי"ף הנ"ל בס"ק א, ה, שאם אמר על כוס של שכר או מים בא"י וכו' בופה"ג שהכל נהיה בדברו יצא, דפסקינן הבעיא לקולא, היינו שאמר שהכל נהיה בדברו תוך כדי דיבור לבופה"ג. ודאי לאחר כ"ד לא כלום הוא, ולא יצא. ואין חילוק בזה בין רי"ף לתוס'. אלא הא דנקטו תוס' דין זה רק אליבא דר"י — דפושט הבעיא לחומרא, היינו משום דלתוס' דוקא שידע שהוא יו"ט, דאז היתה תחלת מרכתו מהונן, כשיפתם שפסקו לחומרא, ובכח"ג מועיל אם אמר בופה"ג תוכ"ד לשכלל נהיה בדברו. אבל אם לא ידע שהוא יו"ט, או לא תועיל תורה אף בתוך כדי דיבור. והיינו רק לר"י. אבל להרי"ף א"צ לחזור, אף אם לא ידע שהוא יו"ט, ומאחר שהתוס' כתבו דיניהם רק אם הוא ידע שהוא יו"ט, לכן

באר הגולה

רי האוכל פחות מכזית מה דינו. ובו ב' סעיפים

א א (א) האוכל פחות מכזית (ב) בין ספת בין משאר אוכלים (בי) והשותה פחות מרביעית בין מין בין משאר משקים (ג) מברך תחלה ברכה הראויה

א תוס' נרכות ריש
ל"ט ורמב"ם פרק
ג' מה"כ ורמב"ם
והרשב"א סס.

ביאורי הגר"א

לדוריתא:
רי (א) האוכל כזית בין כזית כר"מ וכח"ל ס"י קפ"ד:
(ב) בין כזית ל"ט א': (ב*) והשותה כזית דשיעור
והסקין כזית נרביעית כח"ש נכחה וקומו: (ג) מברך
תחלה כזית תוס' שם וכ"כ הרמב"ם וש"פ שם נ"ס

ספק כזית ועתיים ליה אי דיה חלה כזית לפניו כזית
חלה דשם מי דומעין ג' הוי לדוריתא וכן שם מ"ד אי
וכ"ד הרשב"א חלה דעת הרמב"ם דכ"ז הוא אסמכתא
ומהולך מתחלה לדחקי ללמוד מקומו וכ"כ וכן
הנריתא דיליף מקדש הילולים ש"מ דליל נצטעה מינין

ברכת אליהו

אכל דעת הרמב"ם בהל' ברכות פ"ח ה"ב, דרך כרהמ"ו
דאורייתא, ולא יתיר הברכות אף הברכה על ז' מינים.
ומפרש דכ"ז שלמדה הגמ' מ' מינים הוא אסמכתא וגם
הז' מינים עצמם הם אסמכתא. וראיה מהדו"ק מתחלה שם
בגמ' לדחקי ללמוד, שצריך לברך על כל דבר שנהנה —
כולל זית — מקמח וכרם, הצד חטא שבהן דבר שנהנה
וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה וכו'. ואמאי
לא ילפינן מקרא דארץ חטה ושעורה וכו' ואכלת ושבעת
וברכת. ומוכח מכאן דברכה על ז' מינים לא הוי דאורייתא.
[דארץ הפסיק לגמרי — ד"א]. וכן הברייתא שם דיליף
מקדש הילולים לה', מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם
וכו' אשכחן לאחריו לפניו מנין וכו'. ואם נאמר דברכה
על ז' מינים הוי דאורייתא, מאי פריך הגמ' „אשכחן
לאחריו וכו'“ הרי א"צ ע"ז פסוק דילפינן מקרא דארץ
חטה וכו', וא"כ אייתר חד חלול על שלפניה. אלא ש"מ
דליל ב' מינין דהברכה היא דאורייתא, וקרא אסמכתא
בעלמא.

רי (א) כר"מ בברכות מה א במתניתין: עד כמה מומינן
עד כזית. והלכתא כוותיה. ובמחיל סימן קפ"ד ס"ו: שיעור
אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית. ועמש"ש בסק"ט.
(ב) ברכות לח ב: אמר ר' חייא בר אבא אני ראינא את
ר' יוחנן שאכל זית מלית וברך עליו תחלה וסוף וכו'.
ושם לש א: אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא רבי יוחנן
היכי מברך על זית מלית כיון דשקילא לגרעיניה בצור ליה
שיעורא וכו'. הרי ד ב כ ל ד ב ר (ולאו דוקא בפת) שיעור
של ברכה אחרונה הוא בכזית.

(בי) דשיעור משקין ככ"מ ברביעית, כח"ש בכמה מקומות.
[ראה ברכות מא א וש"ג ובדרישה סק"א ולפיל סימן ק"צ
בדרישה סק"א וכאן בט"ו סק"ג].

(ג) בסק"ב הבאנו את דברי הגמ' בברכות לט א. וכתבו
ע"ז תוס' שם ד"ה בצר כזית: היינו דוקא בברכה שלאחריו
דבעינן שיעור אבל בברכה שלפניו אפי' פחות מכשיעור
דאסור ליהנות בעוה"ז בלא ברכה בין לענין אכילה בין
לענין שתיה. ופ"כ הראש"ש שם פ"ו סט"ו וש"פ שם בשם
הירושלמי פ"ו ה"א. וז"ל ה"ר שם: וה"נ אמרינן
בירושלמי דפירקין דכל שאומרים עליו שלש ברכות ואמר
לפניו המוציא לחם מן הארץ כל שאין אומרים עליו שלש
ברכות אין אומרים לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון
הרי פחות מכזית שאין מברכין עליו שלש ברכות לא יברכו
לפניו המוציא א"ר יעקב ברבי אחא לשאר מינין נצרכה פ"י

המזון מברך (בעל קרי) לאחריו (דחיובא דאורייתא הוא
— רש"י שם כ ב) ואינו מברך לפניו (דלאו דאורייתא היא
— רש"י שם) תיובתא. הרי שרק ברהמ"ו היא מה"ת, ולא
ברכה שלפני המזון. ושם בגמ': אמר רב יהודה ספק קרא
קריאת שמע ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת
ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב מ"ט ק"ש
דרבנן אמת ויציב דאורייתא. הרי דבדבר מדאורייתא צריך
לחזור מספק, ובדבר דרבנן אינו חוזר. ועתיים שם לה א
דיה אלא וכו'. דאיתא שם: קדש הילולים לה' (ויקרא י"ט,
כ"ד). מלמד שטעונים (פירות) ברכה לפנייהם ולאחריהם
מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שישעום כלום קודם שיברך
וכו'. וכתבו התוס' שם: וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא
והגמ' היה סבור מתחלה דלמוד גמור הוא. ועיין בתוס' שם
דיה לפניו כזית. דאיתא עוד שם בגמ', דילפינן שצריך לברך
לפני המזון. „דאיתא בק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב
לא כ"ש וכו'“. וכתבו שם תוס': לאו ק"ו הוא דאם כן תתא
ברכה לפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו (כא א) —
משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא וכו'. הרי דס"ל
לתוס' דכל הברכות חוץ מברהמ"ו הוי דרבנן. אלא דשם מי
דברכה מעין ג' הוי דאורייתא. והגמ' לומדת שם ברכת
הפירות משבעת המינים: מה שבעת המינים דבר שנהנה
וטעון ברכה (תאמרים בארץ חטה ושעורה וגו') (דברים
ח, ח) ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת (שם שם, י) —
רש"י) אף כל דבר שנהנה טעון ברכה. ודוחה הגמ': מה
לשבעת המינים שכן חייבים בבכורים ועוד התינח לאחריו
לפניו מנין. הרי דלגמ' דאי ד' מינים חייבים בברכה
מדאורייתא. וכן שם מ"ד א תנן: אכל ענבים ותאנים ורמונים
מברך אחריהם שלש ברכות דברי ר"ג וחכ"א ברכה אחת
(מעין שלש). ואיתא בגמ' שם: מ"ט דר"ג דכתיב ארץ
חטה ושעורה וגו' וכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה
לחם וגו' (דברים ח, ט) וכתיב ואכלת ושבעת וברכת את
ה' אלוהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין ור' גמליאל גמי
ארץ הפסיק הענין ההוא מבני ליה למעוטי הכוסס
את חטתה. [ומדקאמרי גבי כוסס לשון למעוטי כזית
וגבי ז' מינין לרבנן ארץ הפסיק ולא אמרו ארץ למעוטי
ז' מינין ש"מ דגם לרבנן לא ממעטינן ז' מינין לגמרי
מברהמ"א אלא דארץ הפסיק דב' מינין די מעין ג' וא"צ
ג' ברכות משא"כ בכוסס הוא למעוטי לגמרי דא"צ ברכה
כלל מדאורייתא — ד"א]. וכ"כ הראש"ש שם לה א, ד' —
המינים טעונים ברכה בין לפנייהם ובין לאחריהם מה"ת.

באר הגולה

ב תוספות שם
והר"ש והרשב"א ור'
יונה להשוות הירושלמי
עם תלמוד שלנו.
ג תוספות בסוכה
כ"ו וניחא ע"ט.
ד הר"ש נפרק ז'
זכרות
ה שם י"ד.

לאותו המין (ד) ולאחריו אינו מברך כלל ב (ה) ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב או של רימון שמברכין לאחריו אף על פי שאין בו כזית לכך נכון לזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית. הנה: (ז) ולא מקרי צריה חלל אם אכלו כמות שהוא חלל אם לקח הגרעין וזמנו לא מקרי צריה (הר"י פ' כינז מנכין ונ"י נסח רשנ"א) ג (ז) ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותו על כזית ד לכן טוב לזהר שלא לשנות (חלל) פחות מכזית או רביעית. ב הטועם את התבשיל ה (ה) אינו צריך לברך עד

ביאורי הגר"א

ושם ע"ש: (ח) ויש כו. רמב"ם שסובר דמי"ש עד רביעית קלי אף לזכרה וע"כ דמיירי נבולטו דלי פולטו לעולם אינו מנרך כמי"ש הרמ"ש שם דהלל לא נהנה ומי"ש ר"ח דפולטו איתעני' לנד ואפי' כו: (ט) ויש כו.

הירושלמי והניחו תוס' ג"כ בסוכה פ"ג ונפי' נתרל דיומא: (ד) ולאחריו כו. רמב"ם וכנ"ל: (ה) ויש כו. תוס' שם ושם וענ"א: (ו) ולא מקרי כו. כ"כ הרשב"א שנירוסלמי הנ"ל מיירי שאלל עם הגרעין דלא כהרמ"ש ע"ש: (ז) ויש מסתפקין עוד כו. תוס' שם

ברכת אליהו

אפשר דשני מעשים הוו והאי דירושלמי הו' וית שלם כשהובא לפניו אפי' שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם ונהנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה יש כאן שיעור אבל האי צובדא דגמ' דידן אפשר דהאי וית מליח דהובא לפניו בלא גרעין היה וכו'. [ועד"א ומג"א סק"ד ושע"ה צ"ס כ"ב, כ"ג, כ"ד].

(ז) תוס' בסוכה כו ב ד"ה ולא ותוס' ביומא ע"א ד"ה ולא. ע"ש, וז"ל התוס' בסוכה: ולענין שחיה גראה שמברכין אכזית יין על הגפן ועל פרי הגפן וכו' ומיהו קצת היה גראה לדקדק דמורה ר"מ בשחיה דבעי כביצה וכו'. [ומ"ש המחבר „רביעית“, עיין בב"י ובחידושי הגהות אות א' ובמג"א סק"ה].

(ח) רמב"ם בהל' ברכות פ"א ה"ב: וכן מדברי סופרים לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית. ומקור דינו של הרמב"ם הוא, מ"ש בברכות יד א: מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כמה ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעית. וסובר הרמב"ם שמי"ש בגמ' ע"ר רביעית קאי אף אטעונה ברכה, — שבבב"ג א"צ לברך — ולא רק על „השרוי בתענית“, ומדקאמר בגמ' שם דהשיעור רביעית, ע"כ דמיירי בבולעו. דאי פולטו, לעולם — אף ביותר מרביעית — אינו מברך, כמי"ש הראשון שם פ"ב ס"ו, דהא לא נהנה. והתוס' שם בד"ה טעם כו, הביאו שהר"ח פירש שהגמ' מיירי שחחר ופולט, דלא חשיב הנאה מן הטעמה, אבל בולע לא. ולדעת הרמב"ם, מי"ש הר"ח דפולטו, קאי אנתנית לבר, אבל לענין ברכה, אף בבולע פחות מרביעית א"צ לברך. ויש המחבר: עד רביעית ואפי' אם הוא בולעו. [אך לשון „אפילו“ אינו מדויק דמשמע דגם באינו בולעו ג"כ שיעור עד רביעית אבל ביותר מרביעית צריך ברכה וזה לא משמע בדברי הרמב"ם דס"ל דטועמת דאמרינן בגמ' מיירי בבולע יש לומר לדבריו בשאינו בולע אפי' הרבה אינו צריך ברכה — עולת תמיד. והביאו השע"ה צ"ס כ"ג].

לא אחי לפלוגי בין דבר שיש בו שיעור לדבר שאין בו שיעור אלא בין פת לשאר מיני מאכל כגון מעשה קדרה כו' היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו וכו' שאין מברכין עליהם ג' ברכות א"א לפניהם המוציא וכו'. וגם התוס' בסוכה פ"ג כו ב ד"ה ולא בירך אחריו וכפ' בתרא דיומא ע"א ד"ה ולא בירך אחריו, הביאו את דברי הירושלמי הנ"ל.

(ד) רמב"ם בהלכות ברכות פ"א ה"ב: וכן מדברי סופרים לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית. וכנ"ל בסק"ב.

(ה) בסק"ב הבאנו את דברי הגמרא בברכות לט א: רבי יוחנן היכי מברך וכו' בצר ליה שיעורא וכו' כזית בינוני בעינו. ומ' לכאורה דאף באכל בריה בעינו שיעור כזית. ובירושלמי שם פ"ו ה"א איהא: ר' יוחנן היכי בריך אזית הא לא הוי שיעורא וקאמר משום בריה דאפי' לא אכל אלא פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון בעי ברוכי משום דבגריה מברכין אפי' פחות מכזית. [ובפנינו בשנוי לשון]. וכתבו התוס' שם בד"ה בצר כו' ובסוכה כו ב ד"ה ולא וכו', שהירושלמי חולק על גמ' דידן. והוסיפו התוס' בברכות שם דה"ר יוס' מפרש שהירושלמי אינו חולק על הגמ' שלנו. דגמ' דידן מיירי „השוטרו הגרעינים ונמלה אם כן לא היה כברייתו אבל אם אכלו שלם אפי' אם היה פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף וגמרא ירושל' היה סבור שהזית היה שלם ולכן הוצרך לתרץ באותו ענין דאכל פרידה דבריה וכו'“. ועכ"ה צ"ס סק"ב [שגם הוא כתב דמ"ש המחבר „יש מסתפקים וכו'“, הוא: להשוות הירושלמי עם התלמוד שלנו].

(ו) כ"כ הרשב"א בברכות לט א, בכדי לתרץ את הסתירה בין הבבלי והירושלמי הנ"ל בסק"ה. שהירושלמי הנ"ל מיירי שאכל ע"ה הגרעין, ומש"ה חשיב ליה בריה, אבל בגמזין סברי דלא אכל גרעיניתה אלא הסירו וזרקו והלכך לא חשיב בריה ומשום הכי איצטריך למימר דזית גדול הוא דלאחר שנסרך או שנחתך או שנמחו לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורין שבתורה. דלא כהראשון שם בפ"ו סימן ט"ו. ע"ש, שיישב את הסתירה באופן אחר, וז"ל: אבל

רביעית, ואפילו אם הוא בולעו (ט) וי"א, שאם הוא בולעו מעון ברכה ולא פטרו את המועם אלא כשתחזור ופולט ואז אפילו על הרבה אינו צריך ברכה. הגם: וספק נרכות להקל.

ו מתשמעות הרי"ף
והרמז"ס פ"א מה"צ.
ז תוספות צגס ר"ח
ושאר פוסקים.
א נרכות מ' מ"א
וכרזי יהודה צה"ג
ורבינו יונה והרש"א
צגס
התוספות
והרמז"ג
ושאר

רִא דִּינִי קְדִימָה בְּבִרְכַּת הַפִּירוּת. וְבוּ ו' סְעִיפִים

א א (א) היו לפני מיני פירות הרבה אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין
 מועקים.

ביאורי הגר"א

כחששם לדארי ואי תימוא כח ועתהם שם דיה אחר כח
וולא נהירא כח רמל כחש תרמי והרשש דמאי פריך
דלתי תמרי חניז לרי המנונא ולשיטת הרשש שם
נברכותיהן שוי וגיי אחר רב יוסף כחש למוטה:

הוא דעת תוס' שם ד"ה טועם כ"י ומש"ה כ"י וז"ש
ולא כ"י. הרא"ש שם:

ריא (א) היו כח. כר"י דהא רב יוסף ס"ל כותיה

ברכת אליהו

התוס': אבל ר' שמע' גריס א מ ר (בלא דלית) רב יוסף וכו' ואחיא אליבא דרבנן ומיירי שאין חביבין זה מזה דהא אזלינן בתור מוקדם דאי בחביבין פשיטא דחביב קודם דהא אפי' בשאר מינין לגבי שבעת המינין אמרי רבנן דמברך על איזה שירצה ומילתא דרב יוסף מילתא באפי נפשא. ולפי גירסא זו, רב יוסף אחיא אפי' כרבנן. ולפי"ז — כיון שאין הוכחה שרב יוסף סובר כרבי יהודה — יש לפסוק כרבנן נגד רבי יהודה. אמנם התוס' כתבו שם: ולא נהירא דבסמוך משמע דגרס ד א מ ר רב יוסף ואחיא כר' יהודה דוקא דקאמר רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא וכו' א"ל לא סבר לה מר להא דרב יוסף דאמר כל המוקדם וכו'. ומ"ש התוס', דבסמוך משמע שרב יוסף ס"ל כרבי יהודה, ר"ל כמיש תרי"ש שם והרא"ש שם בפ"ו סימן כ"ה. דאיתא שם בגמ': רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמיהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ וכו'. ואם נאמר כגירסת ר' שמעיה דרב יוסף סובר כרבנן, והא דאמר, כ"ל המוקדם וכו' היינו דוקא באין א' חביב מחבירו, אבל בחביב חד מחבירו, מקדים לברך על החביב. א"כ כפי פירך ר"ה לר"ה לא, סבירא ליה וכו', דלמא תמרי חביב לר' המנונא יותר מרמוני, ולפיכך הקדים לברך על התמרים. ומזה הוכיחו תרי"ה והרא"ש, דרב יוסף וכל הגנ' אמוראי — דאזלי לפי המוקדם בפסוק — סברי כרבי יהודה, אף כשהשני חביב. וזהו כוונת התוס' שכתבו, דבסמוך משמע, דרב יוסף ס"ל כרבי יהודה. ולכן פסק המחבר כרבי יהודה. והרא"ש שם פסק דנשאין ברכותיהן שוות, א"צ להקדים, ומברך על איזה מהן שירצה. אלא שאם נאמר שהמחבר פסק כתוס', א"כ הו"ל למחבר לפסוק גם באין ברכותיהן שוות כרבי יהודה דמין ז' עדיף. וצ"ל שהמחבר אזיל לשיטת הרא"ש. וכן צ"ל בפסוק כעולא, דבברכותיהן שוות אז פליג רבי יהודה וסבר דמין ז' עדיף, אבל בשאין ברכותיהן שוות, מברך על איזה מהן שירצה. ולשיטת הרא"ש צ"ל ש"ש רב יוסף דאזלינן בתר המוקדם, איירי בברכותיהן שוות. וזכרנו בגמ' הנ"ל — לא ד א מ ר

(ט) הוא דעת התוס' בברכות יד א, ד"ה טועם כ"י בשם הר"ח, הג"ל בסק"ח. והתוס' מפרשים, דקאי גם לענין ברכה, שאם בולעו טעון ברכה. ולפי' סימנו התוס': ומשי"ה הפולט אינו צריך ברכה שאינו נהנה. ומ' דדוקא אם הוא פולט א"צ ברכה, הא בבולע לעולם צריך לברך. וא"כ מ"ש בגמ' רביעית" היינו רק על תענית, אבל על ברכה אף בפולט יותר מרביעית א"צ לברך. וז"ש המחבר: כשחזור ופולט וזא אפי' על הרבה אינו צריך ברכה. וזה לפמ"ש הרא"ש ש"ב ס"ו, דלענין ברכה אף ביותר מרביעית, לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו.

רי"א (א) תנו בברכות מ ב : היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה. ובגמ' שם מא א : אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות (כגון זיתים ותפתחים דתרווייהו ב"פ העץ ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת — רש"י) דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך ע"ז וחותר ומברך על זה וכו' פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפתח חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות דרבי הכל מברך על זה וחותר ומברך על זה וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות גמי מחלוקת בשלמא למ"ד בשברכותיהן שוות מחלוקת שפיר אלא למ"ד בשאין ברכותיהן שוות פליגי במאי פליגי א"ר ירמיה להקדים דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמר ארץ חטטה ושעורה וגפן וגו' (דברים ה, ח) (אלמא קפדינן אהקדמה ור' יהודה אית ליה דר' יצחק הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה דמין שבעה עדיף ורבנן לית להו דר' יצחק במקום חביב דחביב עדיף — רש"י). והמחבר פסק כר' יהודה, דהא רב יוסף — שאמר כל המוקדם בפסוק וכו' — ס"ל פותיה. כמש"ש דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק, כר', וכו' וכו' מהגמ' ומרש"י — ועת"ס שם ד"ה אמר רב, ושם כתבו, דפירש"י — שרב יוסף ס"ל כרבי יהודה — הוא לפי מה שרש"י גורס בגמ' : דאמר ר' יוסף וכו'. ועוד כתבו שם

שבעה מקדים מין ז' אף על פי שאינו חביב כמו המין האחר (ב) ואם אין ביניהם ממין שבעה מקדים ב החביב ג (ג) ואם אין ברכותיהם שוות אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צנן וזית איזה מהם שירצה יקדים ד (ד) ואפילו אינו ברכו"ש סס. ב תוס' וסר"ש סס. ג סס. גנורל. ד הרי"ף ורמב"ם סס. וסר"ש סס.

ביאורי הגר"א

(ב) ואם כו. דר"י ל"פ צוה לרנן הרא"ש סס: (ג) ואם אין ברכותיהן כו. סס פליגי זה כו. וכיון דעולא ס"ל דוקא בשות ה"ל לידך חד לגבי תרי וכ"פ הפוסקים ונראה שג"י ה"ל לר' יוסף וס"ל דר"י נתייירי נזכרותיהן שוות וכעונדי דר"ח ור"ה וכדוניה וכמ"ש הרא"ש סס דל"כ ס"ל לר' יוסף כלידך וכמו

שהקשו תוס' נד"ה הכ"ל ותי' כשלין חגיגין כו. וזהו לשיטתם ומש"כ לשיטת הרא"ש כנ"ל: (ד) ואפי' כו. הרא"ש סס ודל"כ כתוס' סס ד"ה לנל ור"חיתו מונ"ש ד"ה מנרך כו. מ' דלין סוס לז מעליותא נזוס דנר מוליק דר"י מודה לרנן לנל דעת תר"י ורש"י וס"פ כתוס' דחגיג עדיף ח"ש וי"ל כו. וכמו סס ל"ט ל' לס הנרך כו. לענ"ג שניק סוני שלקוי נפ"ה"ל

ברכת אליהו

ע"ז דאי מיירי בחביבין, פשיטא דחביב קודם דהא אפי' בשאר מינין לגבי שבעת המינין אמרי רבנן דמברך על איזה שירצה. ותי' שם: ומיירי שאין חביבין זה מזה דהא אולינן בתר מוקדם. וכל זה לשיטתם שם ב"ה אבל וכו', דס"ל דבאין ברכותיהן שוות, רבי יהודה מודה לחכמים דמין חביב עדיף. והו"ה בכולו חביבין, המוקדם בפסוק או מין ז' עדיף. משא"כ לשיטת הרא"ש, המובא לקמן בסק"ד, וסובר דבאין ברכותיהן שוות, אין קדימה למין ז', ואפי' המין השני אינו חביב יכול להקדימו. א"כ לא נוכל לתרץ כתי' התוס' — דרב יוסף מיירי, "שאין חביבין זה מזה" — דהלא גם בכה"ג, ס"ל דאין דין קדימה, ועל איזה שירצה יברך. אלא דצ"ל כנ"ל, דהרא"ש מפרש דרב יוסף מיירי דוקא בברכותיהן שוות, וכרבי יהודה. [ועיין אמרי נועם בברכות שם].

(ד) כ"כ הרא"ש בברכות פ"ו סכ"ה. ודלא כתוס' בברכות מא א ד"ה אבל כו', דס"ל דבשאין ברכותיהן שוות רבי יהודה מודה לחכמים, שמין חביב עדיף. וראייתו של הרא"ש היא, ממש"ש: אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחזור ומברך על זה. ומ' דאין שום צד מעליותא בשום דבר. מדלא קאמר דרבי יהודה מודה לרבנן ד, מברך על זה וחזור ומברך על זה וחביב עדיף, אלמא אפי' אחד מהן חביב יכול לברך על השני, כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון, אין עדיפות בחביב, משום שלא שייכי זה לזה כלל. ומה שאמרה הגמ' לדברי יהודה מין שבעה עדיף ולרבנן חביב עדיף, היינו דוקא כששניהם נפטריין בברכה אחת. אבל דעת תר"י שם ורש"י שם ור"ש, כתוס' הג"ל, דאף בכה"ג — שאין ברכותיהן שוות — חביב עדיף. וז"ש המחבר להלן: ויש שגם בזה צריך להקדים החביב. וזוהי שיטת התוס'. וכ"כ שם ל' א. דאיתא שם: דהנהו תרי תלמידי דהו"י יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך קפץ וברך על הפרגיות לגלג עליו חבירו כעס בר קפרא אמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג אני כועס אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם אתה על מה לגלגת עליו חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס פו', מאי לאו בהא קא מיפלגי דמברך סבר שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו הלכך חביב עדיף ומלגלג סבר שלקות בורא פרי האדמה פרגיות שהכל נהיה בדברו הלכך פירא עדיף לא דכו"ע שלקות ופרגיות

רב יוסף וכו' — שהגמ' מתרצת זאת, למ"ד דפליגי באין ברכותיהן שוות. אלא: אמר רב יוסף וכו'. והוא מילתא בפ"ע, וקאי אברכותיהן שוות, כמ"ש למטה בסק"ג, דהא דאמר, "כל המוקדם כו.", — דכל המוקדם בפסוק וברכותיהן שוות, בזה המוקדם בפסוק קודם לברכה כו' יהודה, ואפי' כשהמין השני חביב עליו יותר. אבל גם לגירסא זו יש הוכחה שרב יוסף סובר כרבי יהודה, מהך עובדא דר"ח ורב המנוגא, דאיתא בהמשך הגמ' שם, וכנ"ל. והמחבר שפסק כר"י — שצריך להקדים רק כשברכותיהן שוות — הוא כשיטת הרא"ש הנ"ל.

(ב) בסק"א הביאו המחלוקת של רבי יהודה ורבנן: דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף. ומ"ש המחבר, "ואם אין ביניהם ממין שבעה מקדים החביב", הוא גם אליבא דר"י. דר"י לא פליג מזה ארבען. וכמ"ש הרא"ש בברכות פ"ו סימן כ"ה: אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהן מין המינים כמו אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה לכו"ע כיון שברכותיהן שוות וכו'.

(ג) ברכות מא א: פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף וכו' וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות גמי מחלוקת. וכיון דעולא — הג"ל בסק"א — ס"ל דמחלוקתם דוקא בברכותיהן שוות, ה"ל אידך מ"ד — הסובר שמחלוקתם אף באין ברכותיהן שוות — חד לגבי תרי, לכן הלכתא כעולא. וכ"פ הפוסקים. ולעיל בסק"א הביאו את דברי הגמ' בברכות מא א. והביאו שם שיש ב' גירסאות בהמשך לשון הגמ' שם. לגירסא אחת גרסינן: דאמר רב יוסף וכו'. ולגירסא זו קאי רב יוסף א, אין ברכותיהן שוות — שגם בכה"ג מקדימים מין שבעה. ולגירסא שניה גרסינן: אמר רב יוסף וכו'. והו"י מילתא באפי' נפשא, וקאי א, ברכותיהן שוות. ונראה שהפוסקים — שבאין ברכותיהן שוות, אפי' יש בהן מין שבעה, מקדים איזה שירצה — גירסתם בגמ' היא: אמר רב יוסף וכו' [ולא דאמר רב יוסף וכו']. וס"ל דרב יוסף נמי איירי בברכותיהן שוות. וכעובדא דר"ח ור"ה (וכדומה) הג"ל בסק"א. וכמ"ש הרא"ש שם פ"ו סימן כ"ה, כנ"ל בסק"א. דאלי"כ — ונגרס דאמר רב יוסף — ס"ל לרב יוסף, כבדרך מ"ד דהיינו כחכמים, שמין חביב עדיף. וכמו שהקשו תוס' שם ב"ה אמר וכו'. דשם הביאו את שיטת ר' שמעי', דגריס בגמ' כגירסת הרא"ש הנ"ל — אמר רב יוסף, ואיתא אליבא דרבנן, והקשו

באר הגולה

ה תו' ור"י והרשב"א
נשם רב הלא וסמ"ק.
ו שם נפ"מ מה"ר
וכחמ"ס.

חביב ה ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב (ה) ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו אפילו אם עתה חפץ במין השני. ב ו (ו) ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר בין שברכותיהם שוות בין שאינם שוות בין

ביאורי הגר"א

הנ"ל וכ"כ לאורך מיד דלף נשאלו נכרותיהן שוות מחלוקת כן מפרש הנ"ל נדברי הרמב"ם דסובר שפליגי נכרותיהן בין נכרותיהן שוות ובין שלל נכרותיהן שוות והלכה כרובן אלל נראה שישט הרמב"ם דגרס אלל למיד נשאלו נכרותיהן שוות מחלוקת ול"ק אף

כמוש"ש נחלי ללו כו' והא דקאמר שם דכ"ע כו' ול"ק דכ"ע ס"ל נפיה"ל לנזותא דלפיה ס"ל כרוב עדיף כו' ועתה"ס שם ד"ה חביב: (ה) ונקרא כו' תר"י ורש"ש וכ"י שלנו מין חביב עדיף: (ו) ולהרמב"ם כו' שפסק כרובן ונ"י א"ר יוסף כ"ל ונ"י כתוס' וי"ל

ברכת אלהיו

התוס' שם לט א ד"ה חביב: ובופה"א עדיפא משהכל נהיה בדברו וכו'.

(ה) תר"י ורש"ש ונ"י שלנו מין חביב עדיף.

(ו) הרמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"א פסק: היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחת מהם ופוסק את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחת מהן ברכה הראויה לו ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחלה וכו'. והרמב"ם פסק כרבנן הנ"ל בסק"א — דמברך על איזה שירצה, לא שנא ברכותיהן שוות לא שנא אין ברכותיהן שוות. ונ"י הרמב"ם בברכות מא א, הנ"ל בסק"א: אמר (בלי דל"ת) רב יוסף. דהוא ענין בפ"ע, ורב יוסף ס"ל כרבנן, ומיירי שכל המינים חביבין אצלו, ולכן גם רבנן סברי דמין ז' עדיף, כנ"ל בסק"א. אבל אם יש מין אחד שחביב לו יותר, מקדים החביב. ומ"מ כתוס' שם ד"ה אבל כו' בשם ר' שמעיה — הנ"ל בסק"א — ור"י הנ"ל בס"א — דלרבנן צריך להקדים החביב, אף באין ברכותיהן שוות. ופ"ש לאורך מיד — דאף בשאין ברכותיהן שוות מחלוקת. כן מפרש הכ"י כרבנן הרמב"ם, דפוסר שרבי יהודה ורבנן פליגי בתרווייהו, בין בברכותיהן שוות ובין שלא בברכותיהן שוות. והלכה כרבנן, דעל איזה שירצה מברך. וכתב הב"י דהא דכתב הרמב"ם „ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים“, היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מתברר, וקאי „בין אברכותיהן שוות בין שאינן שוות בין שיש ביניהם ממין ז' בין שאין ביניהם ממין ז' מקדים החביב כרבנן דאמרי החביב עדיף“. אבל נראה ששיטת הרמב"ם, דגרס בגמ' הנ"ל: (אלא למיד) [וח"א] בשאין ברכותיהן שוות מחלוקת. ואינו גורס כבגרסא דידן: וח"א אף בשאין ברכותיהן שוות גמי מחלוקת. והוכחה שלא גורסים „אף“ מסיום דברי הגמ'. דאיתא שם: אלא למיד בשאין ברכותיהן שוות פליגי וכו'. ומדלא קאמר

שהכל נהיה בדברו והכא בהאי סברא קא מיפלגי מר סבר חביב עדיף ומר סבר כרוב עדיף דזיין, עכ"ל הגמ'. הרי דחזינו דלפי הה"א, אע"פ שב"ק [יותר נכון אם היה כתוב בביתאורי הגר"א דהמלגלג — ד"א] פוסר דשלוקת ברכת' בופה"א, כמש"ש: מאי לאו כו'. ואעפ"כ כעס ב"ק על המלגלג והצדיק את המברך, שהקדים הפרגיות לברך עליהן שחלל מפני שהן חביבות עליו יותר מהשלוקת. וראיה מכאן דחביב קודם אף באין ברכותיהן שוות. וכדעת התוס' וש"פ הנ"ל. וקשה הא דקאמר שם: לא דכ"ע שלוקת ופרגיות שחלל וכו' מר סבר חביב עדיף כו'. ולא קאמר דכ"ע ס"ל דשלוקת בופה"א [שכך ההלכה — ד"א]. והמברך סבר חביב עדיף, לכן בירך על הפרגיות. והמלגלג סבר כרוב עדיף. דזיין. וצ"ל דלרבנותא קאמר שם, דאפ"ה — שעל כרוב מברכין שהכל — ס"ל למלגלג דכרוב עדיף, והו"ל לברך תחלה עליו, כיון שהוא זיין. ועתה"ס שם ד"ה חביב. וז"ל: וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות לפניו חביב עדיף ובופה"א עדיפא משהכל נהיה בדברו דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית ויברך על אותו המין ששייך בו פרי האדמה וכו'. [וצ"ל שרק לפי הה"א סברה הגמ', שמקדימים שהכל חביב לבופה"א שאינו חביב. אבל לפי המסקנא, מקדימים בופה"א שאינו חביב להשכל החביב. ולפ"ז מתורצת קושיה הנ"ל, מדוע הגמ' לא אומרת במסקנא, דכו"ע שלוקת בופה"א. דאילו כו', לא היה מקדים לברך על הפרגיות שחלל לפני בופה"א על הכרוב. והא דכתבו התוס', שאם יש לו שני מיני פירות לפניו חביב עדיף, היינו להקדים בופה"א החביב על העץ שאינו חביב. וכמ"ש התוס' שם מא א ד"ה אבל „דלא חשיב בופה"ע כ"כ מב"פ האדמה“. אבל לענין בופה"א ושהכל, צריך להקדים בופה"א אף שאינו חביב, מאשר להקדים שהכל החביב. וחשיבות בופה"א על שהכל, היא יותר מאשר חשיבות בופה"ע על האדמה, כמ"ש בתוס' שם מא א ד"ה אבל כו' — הנ"ל. וכמ"ש

1 בברכות מא א איתא: רבנן סברי מין חביב עדיף. ותר"י שם והרא"ש שם פ"ו סכ"ה כתבו: פ"י אם אחד מהמינים חביב תדיר עליו אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחלה מברך על החביב יאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל מין אחר דחביב דלרבנן כמו מין שבע דל"י יהודה — לשון הרא"ש. (דמיירי ודאי שאינו רוצה לאכול ממנו תחלה — מעדיף יו"ט אות ו'). וזה לפי הגירסא שלנו כרבנן הגמ' „רבנן סברי מין חביב עדיף“ ולא כנ"י „חביב עדיף“. ולפי לשון „חביב עדיף“ יש מקום לומר שאין הכוונה המין החביב עליו, אלא שעתה חשוב עליו דבר זה שאוכל ורוצה לאכול יותר מהמין השני, וכשיטת

הרמב"ם המובאת בס"ב, וכמש"ש סק"ז. ויתכן שג"י הרמב"ם בגמ': ורבנן סברי חביב עדיף. ואולי זו כוונת רבנן בסק"ז שכתב על דברי הרמב"ם: כן מפרש מ"ש חביב. ויש להעיר, דהרא"ש ותר"י — בהביאם את דברי הגמ' הנ"ל — הביאו הלשון „ורבנן סברי חביב עדיף“ [ולא „מין חביב עדיף“]. ובדקדוקי סופרים בברכות מא א כתב, שלא גורסים „מין חביב“. וכתב שם בהערה (ע) וכן ליתא בב"ב ובכ"י פ': ובכ"ג הג"י ד"ה מברך ע"ז וחזרו ומברך ע"ז [ואיזה שירצה יקדים וכ"ה בריף ומדברי הרא"ש במסקיו ובתוספתו מוכח שדברי הרי"ף הן ולא מן הגמ', עכ"ל.

שיש בהם ממין שבעה בין שאין בהם ממין שבעה מקדים (ז) החביב לו אז

ביאורי הגר"א

אתמרי נריש'ל ל"ל לא סגר וור להא דרמי כל המוקדם
 כח ושמע דרמי אחר גם אברכותיהן שוות (וי"ל דמי
 הרמזים שם נעוצל דנמלל כלשונו נחיצו שם ענבים
 נחוקס רמונים וני נחוקס הי ופי' גי' ככ"ל דלין
 נרכותיהן שוות ולי"ש דלא משנה הרמזים מלישנא דנמלל
 שם לפי גירסתו וככ"ל) ושיטת התוס' דפליגי בתרומיהו
 בין נרכותיהן שוות ובין נשאלין נרכותיהן שוות ופי'
 כרמי וכו' דכל המוקדם כח אך נשאלין מין ז' סגרי
 שרמי מודה לרנן דחנינ קודם: (ז) **החביב** כח:
 כן מפי מ"ש חנינ וכו' נחתני שם מנרך על כח:

נשאלין כח והיינו דוקא נשאלין נרכותיהן שוות פליגי אגל
 נשרכותיהן שוות לא שייך קדימה כלל אלא מנרך על אי
 ופוטור את חנינו ונשאלין נרכותיהן שוות פסק כרנן
 דחנינ עדיף ח"ש מנרך על איזה שירצה כונו שחמור
 חכמים נחתני על איזה שירצה מנרך ונריס דלמר
 רימיה ולכן פי' כח"ש נשאלין נרכותיהן כח ורי' יוסף
 איירי גי' נשאלין נרכותיהן שוות ולו כל המוקדם כח
 אגל נשרכותיהן שוות אין שייך קדימי וזה דכח ותמרי
 וענבים מנרך על התמרי היינו יין של ענבים ותלל
 כרנינו פרץ כח"ש נגמי דלא קי"ל כר"פ אך קשה הא
 אמרינן שם נגמי אייתי לקמיהו תמרי ורמוני נריך

ברכת אליהו

ואפי' לזית שהוא ראשון לארץ בתרא". ופ"ש בפ"י דלא
 קי"ל כרבנו פרץ. [ועב"ח]. אך קשה — על הא דאמרינן
 לעיל דברכותיהן שוות על איזה שירצה מברך — הא
 אמרינן שם במ"מ מא ב: רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי
 בסעודתא אייתי לקמיהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא
 כריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר
 להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המקדים בפסוק
 זה קודם לברכה א"ל זה שני לארץ וזה חמישי לארץ וכו'.
 והרי תמרי ורמוני ברכותיהן שוות, ובכ"ז א"ל ר"ח לא
 סבירא וכו'. משמע דרב יוסף אמר — כל המוקדם וכו' —
 גם אברכותיהן שוות. (וי"ל דמי' הרמזים שם בעובדא דגמי
 הנ"ל — כלשנו בחיבורו שם — "ענבים" במקום "רמונים",
 ו"שלישי לארץ" במקום "חמישי לארץ". ופי' גי' ככ"ל,
 דאין ברכותיהן שוות, דמיירי בין היוצא מן הענבים
 דברכתו בופה"ג, ובתמרים דברכתם בופה"ע. ואי"ש מה
 שכתב הרמב"ם, "התמרים קודמים לענבים", דלא משנה
 הרמזים מלישנא דגמי שם לפי גירסתו, ופ"ל דמ"ש בגמ'
 "וענבים" היינו יין היוצא מן הענבים. לכן נקט הרמב"ם
 — כלשון הגמ' — "ענבים", דהיינו יין היוצא מן הענבים).
 [ועד"א]. ושיטת התוס' שם עמ"ד א', ד"ה אמר כו', דרבי
 יהודה ורבנן פליגי בתרומיהו, בין בברכותיהן שוות ובין
 בשאלין ברכותיהן שוות. וגרס בגמ': דאמר (עם דל"ת) רב
 יוסף. ופי' כרבי יהודה דמין ז' עדיף. וברב יוסף דאם
 שניהם מין ז' כל המקדים בפסוק קודם. וכמ"ש התוס' שם
 לט א ד"ה חביב: וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות
 לפניו חביב עדיף. ומ' אף באין ברכותיהן שוות. כמ"ל
 סק"ד. וכמ"ש תוס' שם מא א ד"ה אבל: כיון שאין האחד
 פוטור את חברו אפי' רבי יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת
 המינים אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו
 ואח"כ יברך על השני. הרי דבאין ברכותיהן שוות נמי
 פליגי, אך בשאלין מין ז', סברי שרבי יהודה מודה לרבנן
 דחביב קודם.

(י) כן מפרש הרמב"ם, מ"ש בגמ' בברכות מא א, דלרבנן
 יברך על חביב, דהיינו מה שחביב לו באותה שעה. וכו' וכו'
 כמנתיק שם מ ב: וחכמים אמרים מברך על איזה מהן
 שירצה. מ' מה שעכשו רוצה. [דסתמא דמילתא מינא דחביב
 עליה דאיניש מקדים ליה הלכך כיון שהוא חביב עכשו

„אלא למ"ד אף בשאלין ברכותיהן שוות פליגי כו", מוכח
 שלא גריסין גם ברישא „אף", והיינו דלח"א קמא, מחלוקת
 של רבי יהודה ורבנן היא רק בברכותיהן שוות, ולח"א
 בתרא, דוקא בשאלין ברכותיהן שוות פליגי רבי יהודה ורבנן.
 אבל בשברכותיהן שוות, לא שייך קדימה כלל, אלא מברך
 על אי' ופוטור את חברו. ובשאלין ברכותיהן שוות, פסק
 פרנן דחביב עדיף. ח"ש הרמב"ם, דמברך על איזה מהם
 שירצה וכו', זה הכל קאי על מ"ש, „ואם אין ברכותיהן שוות
 וכו'" — [ודלא כהבנת הב"י ברמב"ם דקאי גם על ברכותיהן
 שוות] — ואז מברך על החביב, כמו שאמרו חכמים
 במנתיקין, על איזה שירצה מברך. והרמב"ם גריס בגמ':
 ד א"ר (ירמיה) [יוסף]. — ולא כמו שכתבנו לעיל לפי
 הב"י, דהרמב"ם גריס: אמר (בלא דל"ת) רב יוסף. —
 ולעיל בסק"א כתבנו דאם נגרוס בגמ' דאמר רב יוסף,
 יוצא שרב יוסף ס"ל כרבי יהודה, ולכן פסקינן כרבי יהודה.
 אבל אם נגרוס ונפרש כהרמב"ם, שהמחלוקת של רבי יהודה
 ורבנן היא, רק באין ברכותיהן שוות, ורק ע"ז מביאה הגמ'
 ראייה מרב יוסף, דבשאלין ברכותיהן שוות מקדים המוקדם
 בפסוק, א"כ רב יוסף אויל כרבנן. ולכן פסק כמ"ד בשאלין
 ברכותיהן שוות פליגי רבי יהודה ורבנן. ורב יוסף איירי
 גי' בשאלין ברכותיהן שוות, ופסקינן כרבנן דחביב עדיף.
 ואם שניהם שווים בחביבות, אז פסקינן כרב יוסף, דכל
 המקדים בפסוק קודם בברכה. אבל בשברכותיהן שוות אין
 שייך קדימה, כיון שאין ברכה אחת פוטרת חברתה, ויכול
 לברך על אחת מהן, אף שאינו חביב, ואינו ממין ז', וע"ז
 הגמ' לא מביאה ראייה מרב יוסף. ובזה פסקינן כרבנן.

ושם עוד פסק הרמב"ם: והתמרים קודמין לענבים
 שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ. והא דכתב
 הרמב"ם, ותמרי וענבים מברך על התמרי, קשה הלא
 ברכותיהן שוות, וליכא שום קדימה. וצ"ל שמ"ש הרמב"ם
 „ענבים" היינו יין של ענבים — שברכתו בופה"ג, והתמרים
 ברכתו בופה"ע, ממילא אין ברכותיהן שוות, לכן מקדים את
 המוקדם בפסוק — דהיינו שהתמרים קודמים ליין. והרמב"ם
 סובר דלא כרבנו פרץ — המובא בסמ"ק סימן קנ"א בהל'
 שאר ברכות שאינן בסעודה אות כ"א. והובאה שיטתו בטור
 ובס"ד בהג"ה, וכמ"ש סק"ב — שכתב דמקדים יין, כיון
 שמפרט בה הגפן, לכן היא ברכה חשובה, וקודם לדבש

באר הגולה

ז נרכות ל"ח צנוגל
זנר קפרל פירוש
רש"י ותוספות שם.
ח רש"י וסרי"ף.
ט הר"ש גסס נה"ג.

באותה שעה (ח) ואם אינו רוצה בזה יותר מכזה אם יש ביניהם משכעת המינין עליו מברך תחלה. ג ז הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד (ט) וכן בורא פרי האדמה ושהכל בפה"א קודמת ואם הביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה ה (י) איזה מהם שירצה יקדים ט (יא) וי"א שבורא

ביאורי הגר"א

ולפי' תוס' הסנינ קודם כנ"ל: (יא) וי"א כו' נה"ג והנילו תוס' ותרי"י ורש"ש וש"פ וכי' שנה"ג מפרש לליק' ללל שאלו' לי פוטר חנירו ע"ש ותוס' כי שהול' כוונת' לפי' נשאלו' נרכותיהן שוות תוס' ד"ה חנל' כו' וד"ה מיתני כו' לכן לריך כו' ועי' רש"ל שנתקשה

(ח) ואם כו' דנהל' לפי' חכמים מדקל' עדיף וכן מדרש יוסף ור"ה ור"ה וכח"ש תוס' שם ד"ה חנל' רש"ש כו': (ט) וכן בפה"א כו' שם: (י) איזה מהם כו' עתו"ס שם מ"ל' לי ד"ה חנל' כו' וי"ל כו' וכח"ש נגנו' שם דקל' מנרך ע"ז כו' ווי' ליזה שירלס קודם

ברכת אליהו

שירצה יקדים. ולפי' תוס' מא א ד"ה אבל כו', החביב קודם, כנ"ל בסק"ד.

(יא) זוהי שיטת בה"ג בברכות מא א. והביאו תוס' שם ד"ה אבל כו' ותרי"י שם ורש"ש שם פ"ו סימן כ"ה רש"ש. וכת' הר"ש ו' ותרי"י שם, "שבח"ג מפרש וליק' חנמ' שם "אבל באין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחנור ומברך על זה" אלא להשמיענו שאין א' פוטר את חבירו. ע"ש שכת' דלפי"ז יוצא שהגמ' לא באה להשמיענו דין הקדמה כלל, דבאמת זית קודם, כי הוא מין עץ. ודחו דבריו, דמלשון הגמ' לא משמע הכי. ותוס' שם כת', שהוא כמ"ד אפילו בשאין ברכותיהן שוות פליגי רבי יהודה ורבנן. וע"ש בתוס' ד"ה אבל כו', וז"ל: ומ"ש בהלכות גדולות דב"פ העץ תקדים לב"פ האדמה דמבוררת טפי היינו לפי תמסקנא דלקמן דפליגי בשאין ברכותיהן שוות וקיי"ל כרבי יהודה אבל להאי לישנא דאמר' דלא פליגי בשאין ברכותיהן שוות לא מיתוקם פסק דהלכות גדולות כדפירשנו לעיל. ועיין תוס' שם ד"ה מיתבי כו'. דהגמ' הקשתה שם — על דברי עולא הנ"ל בסק"א — מהך ברייתא ד,היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית". וכת' שם תוס' בהסבר קושית הגמ', וז"ל: ופריך אלמא דמברך ב"פ האדמה אפי' לפטור ב"פ העץ אפי' לגבי זית שהוא משבעת המינים וכ"ש קליות שהן כמו כן משבעת המינים דמברך עליהם בופה"א לפטור את התפוחים לכן צריך להנהיג הכי כדפרישית לעיל באין ברכותיהן שוות כמו תפוחים הכי כדפרישית לעיל שנתקשה בזה במד, וכתב: אבל מה שכתבו (התוס') לכן צריך להנהיג הכי כו' הוא תמוה דהא למ"ד בשברכותיהן שוות דוקא פליגי ס"ל באין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה כו' ואין ב"פ האדמה פוטר פירות האילן ולמ"ד גמי דפליגי באין ברכותיהן שוות לרבנן מברך על איו מהן שירצה תחלה ולר"י ז' מינין קודם מיהו לכ"ע אין ב"פ האדמה פוטר פירות האילן גם מה שסיימו בדבריהם כה"ג כדפרישית לעיל כו' אם ר"ל שכן פוסק בספר ה"ג זה אינו

עליו יותר מחברו מקדים אותו — ב"י. דלא כתרי"י והר"א לעיל בסק"ה. וראה מש"ש הערה [1].

(ח) דבהא לא פליגי חכמים על רבי יהודה, דעדיף פרי מו' המינים. וראייה מדקא' בברכות מא א: דרבי יהודה סבר מי ז' עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף. ומ' דוקא דחביב, לכן הוא עדיף, אבל בשוין גם רבנן מדדו לרבי יהודה דמין ז' עדיף. וכן מדרב יוסף ואיתימא רב יצחק שם דאמר: כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה. ומסתמא אמר מילתא אליבא דהלכתא — כרבנן. וע"כ בששניהן שווים. וכן מוכח ממעשה דרב חפ"א ורב המנונא שם מא ב — הנ"ל בס"ק א', ו' — שהקדימו תמרי לרמוגי, דהוא קודם בפסוק לארץ. ומסתמא עשו כהלכתא — כרבנן. ומוכח דכולהו סברי דמין ז' המוקדם, עדיף לברך עליו תחילה. ומ"ש שלא פליגי וכו', הוא כמ"ש תוס' ד"ה אמר הנ"ל בסק"ד, בדאין חביבין אוליגן בחר המוקדם אף לרבנן. וכמו שהוכיחו שם תוס', דמייירי ששניהם שווים. דאל"ה פשיטא שהולכים אחר החביבות. וכמ"ש: אבל ר' שמעיה כו', וכנ"ל בסק"א. [וראה הערה [1].

(ט) שם 2.

(י) עתו"ס בברכות מא א ד"ה אבל כו'. ושם הביאו את שיטת רש"י דמייירי בצנון וזית, וכיון שאין האחד פוטר את חברו, אפי' רבי יהודה מודה דאין עדיפות בו' מינין, אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו, ואח"כ יברך על השני. והקשו מעובדא דבר קפרא, דברכת בופה"א חשיבא טפי משהכל לפי שמבוררת טפי, אי"כ גם בפה"ע חשיבא טפי מברכת בופה"א. ותירצו: וי"ל דלא חשיב בפה"ע כל כך מב"פ האדמה כמו שחשוב בופה"א משהכל. וכי"מ בגמ' דקאמר שם: אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך ע"ז וחנור ומברך ע"ז. ולהלן בסק"א הבאנו, שבעל ה"ג מפרש לא לענין קדימה, אלא לענין שאין אחד פוטר חברו. אולם מדקאמר, "מברך ע"ז וחנור ומברך ע"ז", ולא קאמר, "אין ברכה א' פוטרת חברתה", מי דקאי לענין להקדים, איזה

בסק"ז: ברכות (לח) [צ"ל: לש] בעובדא דביק פירוש רש"י ותוס' שם. וכאן בדין הקדמת בופה"א לשהכל, ציין רבנו: שם. ונראה וכוונתו לומר שהדין של הקדמת בופה"א לשהכל, הוא מפורש שם בהך עובדא דביק כנ"ל. ומהו אנו למדים שגם בופה"ע קודם לשהכל, מאותו הטעם שברכת בופה"ע היא ברכה מבוררת.

2 בברכות לט א הג"ל בסק"ד, ישנה הסברה, להקדים כרוב שברכתו בופה"א, לפרגיות שברכתן שהכל. ופירש"י שם ד"ה ומלגלג וכו' דברכת בופה"א, "היא ברכה חשובה לדברים חשובים וזה לו להקדמו". וגם התוס' ב"ה חביב כתבו, דבופה"א עדימא משהכל לפי שמבוררת טפי וחשובה לעצמה וכו'. ובריש הסעף המדבר בענין הקדמת בופה"ע לשהכל, כתב באה"ג

ביאורי הגר"א

בזה מלך והעיקר כראש דעים צחו ד"ה מיתני כ"ה
ווייז לכן כ"ה שייך לסדרה חבל כ"ה ור"ל דלל מתוקם
פסק דה"מ חלל למד. דל"ן צרכותיון כ"ה ופליגי
להקדים ופי' כ"ה וליכ צפישע קדים וכפסק דנה"מ
משליכ להאי ליגנא דל"ן צרכותיון כ"ה מנרד על
כ"ה ולפי פ"י תוס' ור"מ צס דה"מ. והר"ף דר"י מודה
לכ"ה ללא מתוקם פסק דה"מ צנ"ן וז"ל דצפישע תקדום
לכ"ה וע"ז כתבו לכן דר"ד כ"ה צתפוחים והליות ור"ל

קודם לבופה"א — יברך על החביב, אבל בצנזר ווית, יקדים את הוית שהוא בופה"ע. [ועד"א] ³.

דהא כתבו לעיל בהפך זה דה"ג פוסק דב"פ העץ תקדמו לב"פ האדמה ואולי יש חסרון וטעות בדבריהם וצ"ע, עכ"ל. והעיקר נראה דמ"ס כתוס' ד"ה מתיבי כו'. ומיש התוס' "לפן צריך כו"י שייך לפד"ה אבל כו'. ור"ל דלא מתתקם פסק דה"ג דמקדים בופה"ע אלא למי"ד שפליגי רבי יהודה ורבנן באין ברכותיהן שוות. ופלוני להקדים כדברי ר' ירמ' שם. ופ' כרבי יהודה וא"כ בופה"ע קודם, ובפסק דבה"ג הג"ל. משא"כ להא' לישנא דבאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחזור ומברך על זה. ולפי פ' תוס' שם ד"ה אמר, ורא"ש שם בשם ר' שמעיה שהביא בשם רב הא' נאמן, והרי"ף שם, דרבי יהודה מודה להכמיה באין ברכותיהן שוות ועל איזה שירצה מברך, לא מתתקם פסק דה"ג בצנזר וזית, דאליבא דבה"ג. בופה"ע תקדמו כנ"ל. ולפי דעה זו הרי כו"ע סברי דעל איזה שירצה יברך. וע"כ פסק בה"ג הוא רק אליבא דמ"ד מחלוקת בברכותיהן שוות. וע"ז כתבו תוס': לפן צריך להנהיג הכי כדפרישית לעיל באין ברכותיהן שוות כמו תפוחים וקליית. ור"ל דבתפוחים וקליית שפיר מתתקם פסק דה"ג אף לפי המסקנא, דבאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחזור ומברך על זה, דבופה"ע תקדמו, אע"פ שאינו מז' המצינן. וכנ"ל שאע"פ שלענין צנזר חית אין נפק"מ, דהא מחויב להקדים מחמת בופה"ע, מ"מ לענין תפוחים וקליית תהי' נפק"מ. דגם לרבי יהודה אין חשיבות למין ז', ומקדים את התפוחים. אף להקליית ברכת בופה"א, ומין ז' ותפוחים — בופה"ע. ובכה"ג גם רבי יהודה מודה לרבנן, דאי מין ז' קודם, אלא התיבב עדיה, ולכן יברך על התפוחים אם הם חביבים. וא"כ לבה"ג — דבופה"ע

3 גם בליקוטי הגר"א במשניות סוף ברכות, הובאה קושיה המהרש"א ויישב שם קצת אחרת את דברי התוס'. דהא דכתבו התוס' ב"ד"ה מיתבי "הא פסקא הענין. וכוש"ב בתוס' "לעיל" אין זה מדברי התוס', אלא כתב הסופר. וכונת הסופר דדברי התוס' מתייחסים על דברי הגמ' לעיל. דהיינו שבדברי התוס' הם כאן ד"ה בפס' : באין ברכותיהן שות. ושיך לעיל בגמ', ומקומו של ד"ה זה הוא קודם ד"ה מיתבי וכו'. וע"ז בגמ' תוס' : כמו תפוחין וקלית.

(יד) תופ' בברכות מא ב ר"ה זה פ"י כתבו : מ"מ היכא דאיכא חטה וזית או שעורים ותמרים אע"ג דשוין לארץ מ"מ המוקדם בפסוק דהיינו לארץ ראשון יקדים לברכה.

ונראה שגם בהגהות הש"ס אויל בדרך זו. דכתב שם על דברי התוס': נראה דהך כדפרישית הוא סיוע לדברי התוס' ומתחיל דבור חושש מן באין ברכותיהן שצ"ל על הגמ' דלעיל (ס"ז) כמו תפוחים וכו' ותיבת לעיל הוא כמו שציינו הרבה פעמים כשנתהפכו דבורי תוס' להורות מקום שזה ש"ך לעיל והמתקנים שזו והפיסו הכל לדבור אחד. וכת' בסוגרים שם: וכן הגיה הנאון מהר"א מוילנא. ונראה שכחון לליקוטי הגרי"א הנ"ל.

באר הגולה

כ טור נזס נה"ג
ז"פ.

נתחל לאחר שזוה לו נסמיכה לחרץ (טור). ה כ (טו) הא דחטה ושעורה קודמין דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת אבל הכוסם חטה שברכתו בורא פרי האדמה אינה קודמת לברכת בורא פרי העץ. הנה: נרכת המנוחיל קודם לנרכת גורל מיני מזונות וכל שכן לשאר נרכות (לגור) ואף על פי שהדבר השני חשוב לו חציב עליו (וכן יש לדקדק מנצרי הנה"מ פ"ט ומסמ"ק שהניח הטור וכל זו וז"י נזס רנז"ס) וכל הא דלמרינן דלחד קודם לתצירו היינו שרונה לאכול משניהם לכן יש להקדים התציר או התשובה אצל אם אינו רוצה לאכול משניהם אינו מנצך רק על זה שרונה לאכול אף על פי שגם

ביאורי הגר"א

נדייסל וערש"י שס ד"ה דל"ר יאחק כ"ו והרשני"א כי מטעם אחר דקרא לא מייירי נכוסם כחש"ש מ"ד ח' ונימ' דלצרי נכוסם אף חיתין אינן קודמין לשעורין אלא דלפי מ"ש נז"י ר"ת ס"ד נהנה והל כ"ו אינן נ"מ נזה:

ברכת אליהו

מוזכרים בפסוק, כל המוקדם בפסוק קודם אף באין ברכותיהן שוות. וכעין זה כתב בט"ו סק"ג. וערש"י שם ד"ה דאמר ר' יאחק כ"ו. [ערש"י כתב שם שאם כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה, כ"ש שמקדמים מין שבעה למין שאינו ממין שבעה. ולפי דברי רש"י אין לומר כדברי המ"א הנ"ל, שהרי רש"י כתב שהקדמת מין ז' לשאר מינים עדיף מלהקדים מה שמוקדם בפסוק, וכיון שהרש"א"ש סיבר שבאין ברכותיהן שוות לא מקדמים מין ז', כ"ש שאין דין קדימה למה שמוקדם בפסוק]. והרשבי"א שם כתב ג"כ כמו תר"י, דקרא לא מייירי בפסוק. אך לא כ"כ מטעם הנזכר בתר"י הנ"ל, אלא מטעם אחר, כמשי"ש מד א. וז"ל הרשבי"א: והא דאמר' כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה וחטה קודמת בפסוק לכל לאו בכוסס את החטה הוא דהא לכ"ע חטה דכתיב' בקרא לאו בכוסס הוא אלא בפת כדגלי קרא בתריה דכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכדא' לקמן בפרקין ותדע לך דהא לכ"ע כוסס את החטה אין מברך לא ג' ולא מעין ג' וכדמשמע בבבביתא דלעיל דהכוסס את החטה ולקמן (מד א) גמי גבי מתני' דאכל ענבים ותאנים אלא חטה דכתיבה באורייתא היינו לחם והוא הוא דקודם לכל וברכתו חשובה שגורם ברכה לעצמו מתוך שנשתנה לעילויא וסעיד. ונ"מ בין הרשבי"א לתר"י. דלדבריו של הרשבי"א, ככוסס אף חיתין אינן קודמין לכוסס שעורין. וזה מאחר דקרא לא מייירי בכוסס, אלא בפת. ודינו של כוסס כשאר דברים שברכותיהן שוות ואין עדיפות להקדים החיתין, ומברך על איזה שירצה. אבל התר"י מפרש שא"א לומר שמ"ש בברכות מא א, כל המוקדם וכו', מייירי בכוסס, משום דבכ"ג אינו קודם לברכת בופה"ע, מאחר שאין ברכותיהן שוות. אבל לולא זה אפ"ל דקרא איירי גם בכוסס. ולפי"ז אם כסס חיתין ושעורין יקדים לברך על החיתין מאחר שחיתין קודמין לשעורים בפסוק, וברכותיהן שוות. שתר"י כת' שאין להקדים כוסס חיתין לברכת בופה"ע, מפני שאין ברכותיהן שוות. אבל בכוסס חיתין ושעורים שברכותיהן שוות, מקדים חיתין לשעורים. אלא דלפי מ"ש כסימן ר"ה סעיף ד' בהג"ה: והא דמברך לפניו בופה"א היינו באוכל חיתין וכיוצא בהן דראויין לאכול כך אבל האוכל שעורין שלמים

זה כ"ו ועמ"ס: (טו) הא כ"ו. טור נזס נה"ג וכ' דלזיל לשיטתו דנפסיק קודם אצל להרש"ש דפליג י"ל אף בכוסס ודבריו נ"ע דהא קי"ל דבאין ברכותיהן שוות אין דין קדימה כחש"ש נסמ"ל וכ"כ תר"י להדיא ומוקמו

ועמ"ס סק"ת, דהקשה על הרמ"א. דתרמ"א כתב לעיל שמעשה קדרה קודם אף לגפן. וזה גם בשעורה, שהוא שני לארץ קמא. א"כ למה הוצרך להשמיענו דין זה — דכל הנאמר סמוך לארץ קמא קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא. והיינו חטה קודמת לזית ושעורה לתמרים — הרי מעשה קדרה של שעורה — שהיא שני לארץ קמא — קודמת אף לזית — שהוא ראשון לארץ קמא. ואם נאמר דמייירי בכוסס חטה ושעורה, הרי — לשיטת השו"ע בס"ה — ברכתו בופה"א, ובזית וגפן ברכתו בופה"ע, וא"כ אין ברכותיהן שוות ואין דין קדימה, כנ"ל בס"א. וע"ע מש"ש בזה. (טו) כ"כ הטור בשם בה"ע בברכות לו א, דכוסס חטה דברכתו בופה"א, אינה קודמת לברכת בופה"ע. וכת' הטור, דהבה"ג אויל לשיטתו הנ"ל בבסיק"א, דבפסיק' קודם לברכת בופה"א. אבל להרש"ש שם בפ"ו סכ"ה דפליג, וס"ל שבופה"ע ובופה"א שוות, ואינו מהן שירצה יקדים, י"ל דאיירי אף בכוסס חטה שברכתו בופה"א, ובכ"ז קודם לזית דמוקדם לארץ קמא. ודבריו של הטור צ"ע. דהא קי"ל כהרש"ש רבאין ברכותיהן שוות אין דין קדימה, כמ"ש כשי"א, וכמשי"ש בסק"א, וכ"כ תר"י להדיא שם מא א. א"כ אין לומר דמייירי בכוסס חטה — שברכתו בופה"א, דהא בכ"ג אין להקדימו לברכת בופה"ע, מאחר שאין ברכותיהן שוות. ומקמו — להאי דאמרין בברכות מא א, כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה, — אפי' כשאין ברכותיהן שוות, ובאוכל דייסא.

וז"ל התר"י שם: דמאי דאמרין כל המוקדם בפסוק זה הוא מוקדם לברכה אפילו כשאין ברכותיהן שוות אמרו ומייירי כגון שאינו כוסס את החטה אלא שהוא אוכל דייסא וכיוצא בו שברכתו בורא מיני מזונות וזה דאי יש לו להקדים קודם ברכת ענבים ותאנים כיון שהוא ברכה מענין מזון וכי אמרו באיזה מהם שירצה יקדים לא אמרו אלא בברכת בורא פרי האדמה ובברכת ב"פ העץ אכל בברכת בורא מיני מזונות ובברכת ב"פ העץ ברכת בומ"מ יש לו להקדים. [ועיין במ"א סק"ב שכתב, דהא דקי"ל דבאין ברכותיהן שוות אין דין קדימה, זה רק לענין להקדים מה שמוזכר בפסוק לגבי מה שלא מוזכר בפסוק. אבל כששניהם

באר הגולה

ל שם.

א נרכות מ"ד.

השני מונח לפניו (תרוות הדגן ס' ל"ג) וכל זה דלריך להקדים היינו דוקא לכתחלה לזנל
 אם עזר וצריך על השני אם הנרכות שוות יוצא ואין צריך לחזור ולנרך על זה שהיה לו להקדים
 ונלמד שיהא דעתו נ"כ עליו נזכרתו (צ"י ס"י ר"י וזה הסיון נכס רש"י).
 ו ל (טז) היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה
 ורימון כיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות ברכתו קודמת אע"ג דהנך
 ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מיניהו פת ומברך
 עלייהו המוציא וברכת המזון קודמת אף על גב דלא עבדינהו פת.

ריב שהעיקר פוטר הטפל ובו ב' סעיפים

א כל שהוא עיקר ועמו טפילה (פירוש דבר נלתי נכס) מברך על העיקר ופוטר
 את הטפילה (א) בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה (ב) לא מבעיא אם

ביאורי הגר"א

ריב (א) בין כו'. ק"ו ונזכרים הנאים ומוחזקת הסעודה
 מ"א ז' ועי' תוס' שם נזכר הלכתא כו' וליכ' דל"כ כו' ע"כ
 פ"י ר"י כו' : (ב) לא מבעיא כו'. כו"ש כל שיש בו ויהי

(טז) היה כו' מ"מ כו'. וגם הן ככלל חסידין ושעורין דהא
 מוכרין עליהו בנתיב והמוציא ונחמ"ז וערש"י וי"ד ח' ד"ה
 חנוטת כו' וכמ"ש צ"ח דפסחים ועמ"ל :

ברכת אליהו

ופוטר את הטפל אף מברכה שלאחריה, הוא] ק"י מדברים
 הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאינם טעונים ברכה
 לא לפנייהם ולא לאחריהם, ושלא מחמת הסעודה בתוך
 הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחריהם.
 דאיתא בברכות מא ב : אמר רב פפא הלכתא דברים
 הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה
 לא לפנייהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך
 הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחריהם
 כו'. הרי אף שחייב בברכה ראשונה, פטור מברכה אחרונה.
 כ"ש בעיקר וטפל — דנפטר בברכה ראשונה כדלעיל —
 שנפטר מברכה אחרונה, ועת"ש שם ב"ה הלכתא כו'.
 דרש"י פירש דהדברים הללו באים ללפת בהן את הפת,
 ולכן אין טעונים ברכה דהוה להו טפלה. וכתבו ע"ז תוס' :
 ולא נהירא דא"כ מתני' היא דמברך על העיקר ופוטר את
 הטפלה ומא' קמ"ל. ולכאורה מה קושיא תוס', נימא
 דמתניתין מיירי רק בברכה שלפניהם, ורב פפא בא לחדש
 דפטורים אף מברכה שלאחריהם. אלא ודאי דאם נפטרים
 מברכה שלפניהם, כ"ש שנפטרים מברכה שלאחריהם. ולכן
 דחו תתוס' פירש"י, וכתבו : ע"כ פ"י ר"י דברים הבאים
 כו' כלומר הרגילים לבא מחמת הסעודה בפת שרגילים
 לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים כו'. [ועי' מש"ל
 בהערה 1].

(ב) כמ"ש בברכות לו ב : כל שיש בו מחמשת המינים
 מברכין עליו בומ"מ. ומיירי במעורב עם עוד מינים, וכמ"ש
 בסמ"ק ר"ח ס"ב, אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם
 או מינים אחרים מברך עליהם בומ"מ. והיינו דיש להם
 חשיבות והם העיקר. וכמ"ש בגמ' : האי דמלתא דאיתא
 מבי הנדואי כו' מברכין עליה בופה"א. והיינו שנרקחת
 בדבש, אעפ"כ הדבש בטל לזנגביל מפני שהוא העיקר.
 וכמ"ש בסמ"ק ר"ג ס"ו וס"ז, ועמ"ש. ובט"ז שם סק"ב.

אפי' קלויין באש וכו' אין מברך לפנייהם רק שהכל. הרי
 דהכוסס שעורים מברך שהכל. א"כ אין צ"ח בזה, בין התר"י
 והרשב"א. דאף לרשב"א יקדים את החסידין — דברכתו
 בופה"א, לשעורים — דברכתו שהכל, אף שאינו מוקדם
 בקרא. כדאיתא בשו"ע ס"ד, וכמ"ש סק"ה. [ועד"א
 ובשע"ח צ"ח מ"ש בזה].

(טז) וגם הן — כוסמין, שבולת שועל ושיפון — ככלל
 חסידין ושעורין, דהא מברכין עלייהו בומ"מ והמוציא
 וברחמיה. וערש"י בברכות מד א ד"ה חמשת כו'. דאיתא
 התם בגמ' : כל שהוא מחמשת המינים בתחלה מברך עליו
 בומ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. וכתב שם רש"י :
 כולם מין דגן חסידין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון
 כוסמין מין חטה שבולת שועל ושיפון מין שעורה. וכמ"ש
 בפ"כ דפסחים לה א. דתנן שם : אלו דברים שאדם יוצא
 בהן יד' תובתו בפסח בחטים בשעורים ככוסמין ובשיפון
 ובשבולת שועל כו'. ובגמ' שם : תנא כוסמין מין חסידין
 שבולת שועל ושיפון מין שעורים כו'. ועמ"ל סק"ב שכתב
 — על הא דכתב המחבר בכוסמין, ואיהו לאו ממין שבעה
 — ,פ"י שאין נזכר בהדיא בקרא. ולכן אינו חשוב כ"כ
 כחטה שנזכרת בקרא להדיא. והמ"א צ"יין למ"ש בסמ"ק
 קס"ח ס"ד (סק"ו). וגם שם מבורר דשעורין עדיפי מכוסמין,
 מפני דחסינן כתיבי בהדיא בקרא.

ריב (א) [בדפוטי השו"ע צוין ס"ק זה על דברי המחבר :
 בין מברכה שלפניה. ויותר נראה שהציון צ"ל על מ"ש
 המחבר : בין מברכה שלאחריה. וכפי שנבאר. בבאה"ג בסק"א
 בריש הסעיף צוין : ברכות מ"ד. וזה על עיקר הדין שמברך על
 העיקר ופוטר את הטפלה. דתנן שם בעמוד א' : זה הכלל כל
 שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. וזה
 מיירי בברכה ראשונה. ומ"ש המחבר, דמברך על העיקר

באר הגולה

העיקר מעורב עם הטפל ב (ג) אלא אפי' כל אחד לבדו ג (ד) ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו

ב הרמ"א סע.
ג סע נוספה.

ביאורי הגר"א

נתינים כו והאי הוולתא כו וכן אם אוכל שניה יחד כו. נותניתין דכאן וכמ"ש בהג"ה הא כו: (ג) אלא אפי' זירך על הפת פטר כו: (ד) ואפי' פת כו. עי' תוס'

ברכת אליהו

את הטפלה — רש"י. והרי שם מיירי שכל דבר הוא כפנ"ע, ולא מעורב יחד. וכמ"ש בדברים הבאים בו' ואמרי' בירך על הפת פטר כו'.
(ד) [בבבא"ג סק"ג כתב: שם במשנה. וכ"ה בב"י. ובמשנה בדבריות מד א תנן: הביאו לפניך מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופטר את הפת שהפת טפלה לו. ומה שהדגיש המחבר „ואפי' פת שהוא חשוב מכל"] עתה"ש שם ר"ה מברך, שכתבו דזהו החידוש של המשנה. וז"ל: ואע"ג דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת איצטריך לאשמעינן דפעמים דפת טפל. [ונראה שכוונת התוס' כמ"ש בחר"י: אלא בא להשמיענו שפעמים שאפי' הפת גמי טפילה שלא תאמר שעולם אין הפת טפילה מפני חשיבותו קמ"ל שפעמים הוא טפילה שאין עיקר אכילתו בעבור הפת ואין מברך עליו].

זמן אם לא מעורב ואוכל שניהם יחד — העיקר עם הטפל — מברך על העיקר ופטר הטפל, כמו כמתניתין דכאן — שם מד א: הביאו לפניך מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופטר את הטפלה. ומיירי שאוכלין יחד. וכמ"ש בהג"ה: הא דמברכין על העיקר ופטר את הטפלה היינו שאוכלין ביחד כו'. [והר"ה אם אכל העיקר תחלה, שהטפל נפטר בברכת העיקר, וכמ"ש סק"ו. לאפוקי אם אכל הטפל תחלה, שאינו נפטר בברכת העיקר, וכמ"ש סק"ו].

(ג) בברכות מא א בצנזן זוית. דאיתא שם: היו לפניך צנזן זוית מברך על הצנזן ופטר את הזוית. ומוקי הגמ': כשהצנזן עיקר — (שבבבלי והתחיל האכילה ולא אכל זוית אלא להפיק חורפו של צנזן דזהו ליה זוית טפל ותנן מד א) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופטר

הבאים מחמת הסעודה, הוא ג"כ מעין הדין של „עיקר וטפל“. אלא דלפירש"י — ש„דברים הבאים מחמת הסעודה“ היינו ללפת את הפת — שפיר הקשו התוס', שהרי זה ממש הדין של עיקר וטפל. וא"כ „מאי קמ"ל רב פפא. אבל לפירוש ר"י לא קשה קושינו זו. כי הרי „דברים הבאים מחמת הסעודה“ נפטרין גם כשאוכלין בפני עצמם, ולא רק כשאוכלין בתוך טפל לפת. ולכן לולא דברי רב פפא הייתי אומר ש„דברים הבאים מחמת הסעודה“, יש להם כל הדינים של עיקר וטפל, ובא רב פפא להשמיענו ש„דברים הבאים מחמת הסעודה“, הוא דין בפני עצמו. ופוטרינן גם כשאוכלין בפני עצמן ואינו ממש טפלים לפת. והגם שזין „דברים הבאים מחמת הסעודה“ שונה בזה מדין עיקר וטפל, אבל יסוד אחד לשניהם, שכל „דברים הבאים מחמת הסעודה“ נקראים טפלים לפת, ולכן א"צ לברך עליהם, אף כשלא אוכלם עם פת. ולפי"ן שפיר הוכיח רבנו, שעיקר פוטר את הטפל, גם כשהטפל אינו מעורב עם העיקר. שאילו היה הדין בעיקר וטפל, שהעיקר פוטר את הטפל רק כשהוא מעורב, גם כ„דברים הבאים מחמת הסעודה“ היה הדין כן, מאחר שיסוד הפסוק של „דברים הבאים מחמת הסעודה“, הוא מדין עיקר וטפל. ומאחר שבבעיקר וטפל העיקר פוטר את הטפל, גם אם הטפל אינו מעורב עם העיקר, ואוכל הטפל אחרי העיקר: כך כ„דברים הבאים מחמת הסעודה“, פוטר את הטפל, גם כשאוכלו אחר העיקר.

אלא דלפי"ן קשה מ"ש התוס' שהחידוש של „דברים הבאים מחמת הסעודה“, הוא שאוכל „בפני עצמן בלא פת“. ותמוה הלא גם בעיקר וטפל הדין הוא כן — שגם כשאוכל הטפל אחרי העיקר נפטר הטפל בברכת העיקר. וא"כ עדיין לא מיושבת קושיית התוס', מאי קמ"ל רב פפא ד„דברים הבאים מחמת הסעודה“ א"צ לברך עליהם, הלא גם בעיקר וטפל הדין כן.

וצ"ל שיש הבדל בין „עיקר וטפל“ ל„דברים הבאים מחמת הסעודה“. ובעיקר וטפל, הטפל נפטר בברכת העיקר גם אם אוכלו אחר העיקר, רק כשאוכל הטפל בסמוך לאכילת העיקר. ואם יאכל הטפל אחר הפסק זמן מאכילת העיקר, אין זה נקרא טפל לעיקר. אבל „דברים הבאים מחמת הסעודה“, פטורים מברכה, גם כשאוכלין זמן רב אחר אכילת הפת. וזהו חידושו של רב פפא בדין „דברים הבאים מחמת הסעודה“. וההסבר

1 מ"ש רבנו „וכמ"ש בדברים הבאים כו“, כוונתו להא דאיתא בברכות ב: אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. ולעיל בסק"א הבאנו את פירש"י, שדברים אלו באים „לפת בהן את הפת“. ועי' כתבו תוס' שם בדי"ה הלכתא כו': ולא נהירא דא"כ מתני' היא דמברך על העיקר ופטר את הטפלה ומאי קמ"ל. ובביאורי הגר"א איתא שם גם לשון התוס': ע"כ פירש ר"י כו'. ובברכת אליהו שם הבאנו את דברי התוס' במילואם. וצ"ב לשם מה הביא רבנו שם, גם את פירוש של ר"י. הרי הוכחת רבנו — שהעיקר פוטר את הטפל אף מברכה אחרונה — היא רק מכח קושיית התוס', ולא נהירא כו'. וכמ"ש, ולא מכח תירוצו של ר"י. והיה מקום לומר שרבנו רצה להדגיש, שמחמת קושיא זו של התוס', פירש הר"י פירוש אחר. ברם, אין זה מדויק. שהרי התוס' הקשו עוד קושיית ע"כ פירש"י, ומניין שרק בגלל קושיא זו, פירש הר"י אחרת מפירש"י.

ולכן נראה כמו שכתב הרמשק אליעזר. והא דאיתא בביאורי הגר"א בסק"א „ע"כ פירש ר"י כו“, אין מקומו שם בסק"א, אלא צ"ל בסק"ז. ולפי"ן ביאור הדברים הוא כך: ששם פירש ר"י ד„דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה“, היינו דברים „שרגילים לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והבאין בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם אפי' אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הם באין הפת פוטרתן“. ומהו הוכיח רבנו, שאף כשהטפל לא מעורב עם העיקר, ואוכל הטפל בפני עצמו, בכ"ו נפטר הטפל בברכת העיקר.

אלא שקשה שהרי התוס' הקשו על רש"י, דלפירושו „דברים הבאים מחמת הסעודה“ נכלל בדין שהעיקר פוטר את הטפל. ומשמע שלפי פירוש הר"י „דברים הבאים מחמת הסעודה“ הוא דין בפני עצמו, ואינו נכלל בדין של עיקר וטפל. וא"כ אין הביא רבנו ראיה, שהעיקר פוטר את הטפל, גם כשכל מין בפני עצמו מהדין של „דברים הבאים מחמת הסעודה“. הרי דין „דברים הבאים מחמת הסעודה“ שפטורים מברכה הוא דין בפני עצמו, ואין אפשר ללמוד מזה לדין עיקר וטפל. ונראה לומר, דאמנם „דברים הבאים מחמת הסעודה“ ו„עיקר וטפל“ הם שני דינים. אבל היסוד שא"צ לברך על „דברים

בגרונו מברך על הדג ופוסט את הפת כיון שהוא טפל. הנה: (ה) וי"א אם הטפל

ביאורי הגר"א

תוס' ותר"י ד"ה מנכר כו' ר"ל דחנינ עדיף ש"מ דנרישא
ליונו מועיל חנינ ועוד דהא נס"י רי"א ס"ה נהני' נר"י
המוליד כו' ולע"מ כו' וכלן כתב נשיע ולפ"י פת כו':

ס' ד"ה מנכר כו': (ה) וי"א כו'. ל"ע דל"כ ונ"ל פריך
ס' לית ל"י לר"י כו' הא כיון דחנינ קודם כ"ש מין ז'
דהוא עדיף מחנינ לר"י רק הל"ל הא אין ברכותיהן שוות
וכן ס' וחסורי מחסרה כו' נד"ל כו' ד"ה מנכר כו' ולפ"י

ברכת אליהו

דהוא — מין ז' — עדיף מחביב לרבי יהודה. וא"כ שפיר
אמר רבי יהודה, „מברך על הוית שהוית ממין שבעה“.
[וא"ל דקושי' הגמ' היא, דהלא באין ברכותיהן שוות אין
דין קדימה, ומברך על איוה שירצה], דא"כ לא היתה הגמ'
צריכה להתאריך כ"כ, רק הול"ל בפשיטות איך אמר רבי
יהודה, „מברך על הוית שהוית ממין ז'“, הא אין ברכותיהן
שוות, ובכה"ג מודה רבי יהודה לרבנן, דמברך על איוה
שירצה. אלא ודאי דאין קושי' הגמ' מחמת שאין ברכותיהן
שוות. [אלא עיקר הקושיא, „לית ליה לרבי יהודה הא דתנן
כל שהוא עיקר וכו'“, היא אף אם נימא דגם באין
ברכותיהן שוות ס"ל לרבי יהודה דמין ז' עדיף ולדעת
הרמ"א הלא לק"מ בנ"ל ד[א].] וכן שם בגמ' דמשני
„החסורי מחסרה כו' בריש כו' ד"ה מברך כו'“, כנ"ל,
ולפ"י תוס' ד"ה אבל כו' ותר"י הא אמרינן „ד"ה מברך
כו'“ ר"ל דחביב עדיף ויברך על אותו המין שרצה, ולכן
מברך על הוית. ש"מ דברישא — „היו לפנינו צנון וזית
מברך על הצנון ופוסט את הוית“ כשהצנון עיקר — אינו
מוציא חביב, ומברך על הצנון אף שהוית חביב עליו, מטעם
כל שהוא עיקר וכו'. הרי להדיא דלא כ"א: אם הטפל
חביב עליו מברך עליו וכו'. ועוד דהא כשימך רי"א ס"ה
בהג"ה: ברכת המצויא קודמת לברכת בומ"מ וכ"ש לשאר
ברכות [ואע"פ] שהדבר השני חשוב או חביב
עליו. וכאן כתב בשיע, „ואפי' פת כו'“, דהיינו דדבר

(ה) בברכות מ ב תנן: היו לפנינו מינין הרבה ר' יהודה
אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכ"א
מברך על איוה מהן שירצה. ושם מא א הביאה הגמ',
שעולא סובר שמחלוקתם רק בברכותיהן שוות, אבל בשאין
ברכותיהן שוות ד"ה מברך ע"ז וחזור ומברך ע"ז. ואימא
שם: מיתבי היו לפנינו צנון וזית מברך על הצנון ופוסט
את הוית הב"ע כשהצנון עיקר אי הכי אימא סיפא ר' יהודה
אומר מברך על הוית שהוית ממין שבעה [וכי] — הגהות
הב"ח] לית ליה לר' יהודה הא דתנן כל שהוא עיקר ועמו
טפלה מברך על העיקר ופוסט את הטפלה וכי תימא ה"ג
דלית ליה ותהניא רבי יהודה אומר אם מחמת צנון בא
הוית מברך על הצנון ופוסט את הוית לעולם בצנון עיקר
עסקינן וכי פליגי רבי יהודה ורבנן במילתא אחתית פליגי
וחסורי מחסרה והכי קתני היו לפנינו צנון וזית מברך על
הצנון ופוסט את הוית בד"א כשהצנון עיקר אבל אין הצנון
עיקר ד"ה מברך על זה וחזור ומברך על זה ושני מינין
בעלמא שברכותיהן שוות מברך על איוה מהן שירצה רבי
יהודה אומר מברך על הוית שהוית ממין שבעה. ואם נאמר
ש, אם הטפל חביב עליו מברך עליו ואח"כ מברך על
העיקר, צ"ע דא"כ מאי פריך שם „לית ל"י לרבי יהודה
הא דתנן כל שהוא עיקר כו'“. מאי קושיא, הא לרבי
יהודה מין ז' עדיף מחביב. ופיך דטפל חביב קודם לברכה
של עיקר, כ"ש דטפל מין ז' יקדים לברכה של עיקר,

וטפל, שבוה גדרם שוה. ואין זה נכלל באופן אכילת הטפל
— שבוה שונה דין „דברים הבאים מחמת הסעודה“ מדין עיקר
וטפל. ודו"ק היטב בזה, כי הוא נכון בס"ה.
ומ"ש רבנו „ואמרינן בירך על הפת כו'“, כוונתו למתניתין
שם מב א: בירך על הפת פטר את הפרפרת. ושם לא נזכר
להדיא דמיירי שאכל כל אחד בפני עצמו. ומפירשי' שם בדיה
בירך כו', שפי' שהפרפרת באה להמשיך המאכל, משמע שאוכל
אותה אחר הפת. ולכאורה היה מקום לומר דהא דפת פוסרת
את הפרפרת, אין זה בדרך „עיקר וטפל“, וא"כ מה הוכחה
רבנו משם. אלא שהרא"ש שם בפ"י סימן כ"ו הקשה את קושי'ת
תוס' הנ"ל על פירשי' וז"ל: וקשה לפירושו מאי קמ"ל
מתניתין היא מברך על העיקר ופוסט את הטפלה בירך על
הפת פטר את הפרפרת. הרי שהרא"ש השוה ב' הדינים אהדי,
ומ' שגם הא דפת פוסרת את הפרפרת הוא מהיסוד של „עיקר
וטפל“, וביותר יובנו הדברים ע"פ הנ"ל, שגם היסוד של
„דברים הבאים בתוך הסעודה“, הוא מברך של עיקר וטפל.
ובמעני יו"ט שם אות ע' כתב: יש לתמוה דלא נקטיננהו
(הרא"ש) כסדר ששנינו במשנתנו דבירך על הפת נשנה קודם
מבירך על העיקר וכו'.

ולפי הנ"ל אפ"ל דמשוי"כ הקדים הרא"ש האי מתני' דבירך
על העיקר וכו', דזהו היסוד והכלל לכל הדינים, והך מתניתין
דבירך על הפת פוסט את הפרפרת, היא מכה היסוד של
„עיקר וטפל“.

בחילוק הנ"ל הוא כך: שאם היינו אומרים שעיקר וטפל הוא
רק אם מעורבים ביחד, הרי שאם אינם מעורבים יחד, אין בזה
הגדרת התפצא של „עיקר וטפל“. וא"כ גם ב„דברים הבאים
מחמת הסעודה“ היה הדין כן שלא היו נפטרים, א"כ היו
מעורבים עם הפת, מאחר שסידור דין של „דברים הבאים מחמת
הסעודה“ הוא מכה דין „עיקר וטפל“. אבל לענין אופן אכילת
הטפל, שונה דין „עיקר וטפל“ מדין „דברים הבאים מחמת
הסעודה“. שם „עיקר וטפל“, הדרך היא לאכול הטפל סמוך
לעיקר, ולכן אם אינו אוכל הטפל סמוך לעיקר, אינו נפטר
בברכת העיקר. אבל „דברים הבאים מחמת הסעודה“ — שהם
נבאלים גם בפני עצמם ממש, לכן הם נפטרים גם בכה"ג,
משום שבכל אופן הם נקראים טפלים לפת. [ועיין בגושאי
כלים בריש סימן קצ"ז שכתבו גם הם ש„דברים הבאים מחמת
הסעודה“ נפטרים ממרכה מצד שהם טפלים לעיקר].
דהאיתן להכא — שכל ההבדל בין „עיקר וטפל“ ל„דברים
הבאים מחמת הסעודה“, הוא רק בענין אופן אכילת הטפל, אבל
ביסודם שווים הם, יתכן לומר שבאמת דברי רבנו „ע"כ פירש
ר"י כו'“ מקומם בסק"א, וכנודם בדפוסי השו"ע, וכוונתו היא
להוכיח ג"כ מתרצו של ר"י, שהטפל נפטר אף מברכה
שלאחריה. וזאת ע"פ מה שאמרו ש„דברים הבאים מחמת
הסעודה“ נפטרים מכה הדין של „עיקר וטפל“. ואם היה הדין
ב„עיקר וטפל“ שנפטר רק בברכה שלפניה ולא בברכה
שלאחריה, אז ה"ל הדין גם ב„דברים הבאים מחמת הסעודה“
— שנפטרים רק מברכה שלפני ולא שלאחריה, כדין „עיקר

חגיג עליו ונזכר עליו וז"ל ונזכר על העיקר (אגור נשם ח"י) (ו) הא דמזכירין על העיקר ופוסטו הטפילה היינו שאוכלין צידה או שאוכל העיקר (ז) תחילה (ח) אצל אס אוכל הטפל

ביאורי הגר"א

(ו) הא כו'. כח"ש נר"ש פרק ו' דאסור להנות בלא נר"ש: (ז) תחלה. וי"ש מליה נתחלה וכ"כ נתייט אצל אסור

ברכת אליהו

שאוכל העיקר תחלה. וי"ש הוא. וצ"ל על מ"ש הרמ"א „אבל אם אוכל הטפל תחלה" — ד"א. וי"ש במתניתין דברכות מד א: הביאו לפנינו מליה בתחלה [בפנינו: תחלה. ובמשניות ובהגהות הב"ה ובתורו"ט הגירסא היא: בתחלה] וכו'. והכוונה שאכל המליה תחלה [והו"ה באכלן יחד], שאז מליה פוסטו את הפת. לאפוקי אם אכל הטפל תחלה. וכ"כ בתורו"ט שם פ"ו מ"ז. וז"ל: נראה לי לדקדק ממלת בתחלה לאפוקי אם אכל הטפל בתחלה שאינו רשאי שיסמוך על הברכה שיברך על המליה שיאכל אח"כ שא"כ נמצא שנהנה מן הטפל כשלא ברך עדיין. אלא שאח"כ דחה התורו"ט,

שהוא עיקר קודם אף לפת, כשהוא טפל. וא"כ מדוע כתב הרמ"א דמברך תחלה על הטפל החביב, הרי פת שהיא עדיפה מחביב, עיקר קודמת לה, כ"ש חביב שהוא קל מפת ודאי דחביב עדיף לו.²

(ו) לאפוקי אם אוכל הטפל תחלה, שצריך לברך עליו. ולא יכול לאכול תחלה הטפל בלא ברכה, כח"ש כר"ש פרק ו' דברכות לה א, דאפסור לו לאדם להנות מן העוה"ז בלא ברכה. משא"כ אם אוכלין יחד, או שאוכל העיקר תחלה, או הברכה על העיקר פוסטרת את הטפל.

(ז) [בדפוס השו"ע ציינו ס"ק זה על דברי הרמ"א „או

דאם הוא חביב עליו אינו טפל ואם הוא טפל אינו חביב עליו. וכ"כ שם בסעיף ו', וז"ל: דאם הוא חביב עליו הרי אינו טפל. ושם בסעיף תרץ: וצ"ל דזהו לפי הרא"ש שהבאנו בסמ"ק ר"א דחביב מקרי מה שחביב עליו תמיד ע"ש ולפי"ז י"ל דענה אינו חביב עליו ולכן הוא טפל אך כיון שתמיד חביב עליו ולכן צריך ברכה בפ"ע ואין העיקר פוסטרת אם אין ברכתה כברכת העיקר. ותירוצו קצת דוחק. דהרי המחבר בריש סימן ר"א הביא גם את הדעה השניה דחביב מקרי מה שחביב עליו באותה שעה. ולדברי הערוך השלחן יוצא שדברי הרמ"א אינו לשיטה זו. אי"כ היה צריך כאן הרמ"א לומר שהיון שבפנינו הוא רק לשיטת הרא"ש הנ"ל — דחביב מקרי מה שחביב עליו תמיד. ומדלא אמר כן, משמע שדיון זה הוא גם לשיטה השני — דחביב מקרי מה שחביב עליו באותה שעה.

ולכן נראה שאין זה שני הפכים בנושא אחד. שיתכן שיהי חביב עליו גם באותה שעה, ובכ"ז נקרא „טפל". ונסביר דבריו: בדרך כלל נקרא „טפל" דבר שלא היה אוכלו עכשיו, לולא שהי' אוכל העיקר. ויוצא שיכול להיות שרצונו של העיקר, ומחמת אכילת העיקר אוכל גם את הטפל. אבל כשכבר אוכל את הטפל, הוא חביב עליו יותר מהעיקר. ולדוגמא: כשאכל דבר חריף, ובכדי להפיק חריפותו אוכל דבר מתוק. ויוצא כך: שמחמת סיבות הנות, לולא אכילת הדבר החריף, לא היה אוכל כעת את המתוק. אבל מאחר שכבר אוכל את הדבר המתוק, זה חביב עליו יותר מהדבר החריף. אם כי לולא אכילת העיקר, לא הי' אוכל כעת את הטפל. ואמנם דעת הי"א שהובאה ברמ"א סוכרים, שלענין ברכה אין מתחשבים בעובדא שבלעדי העיקר לא היה אוכל הטפל, וסוכרים שסוף סוף היות והדבר הטפל חביב עליו, לכן מברך עליו. אבל גם הם מודים שמחמת סגרא זו — שולוא העיקר לא הי' אוכל עכשו הטפל — לא בטל שם טפל ממנו. וזה גם טעמו של הא"ר בשם הבה"ג וכלבו הנ"ל שכתבו כהודא, שאף אם הטפל חביב עליו, מברך על העיקר לבר. וכתב המ"ב בסק"ה: והטעם דאף שהטפל חביב עליו בעצם יותר מ"מ עתה אינו אוכלו רק בשביל העיקר שבשכילו הותחל האכילה ובלתו לא היה אוכל הטפל כלל.

ועיי' בשעה"ש סקט"ו, וז"ל: והנה המ"א כתב דאף האו"ז גופא כחוננו במש"כ אבל אם הצנון דהיינו שאין מוכח שהצנון עיקר אצלו ע"ש ותפס עליו הבית מאיר דהלא האו"ז כתב שהצנון עיקר והוא מצד שאין הצנון עיקר אבל לפי מה שזכינו עתה שגופם האור נרוע איתא להדיא כח"מ"א אם אין הצנון עיקר מברך על היות וכו' ומעתה שוב אין לנו להסתפק כלל בהלכה זו למעשה דבדואי הדין עם המ"א.

2 בד"א כתב ליישב קושיות רבנו כדלקמן: דהלא מקור דין הרמ"א הוא מהאגור, ושם איתא גבי צנון וזית דאם הוית חביב אין מברכין תחלה על הצנון שהוא עיקר ע"ש וא"כ י"ל דדוקא בצנון וזית והוית חביב דאיכא תרי למעלותא חזא דחביב ועוד שהוא מין ז' בזה אין מברכין תחלה על העיקר משא"כ אם אין לספל רק מעלה חזא אם מחמת חביב או מחמת שהוא מין ז' בזה שפיר אזלינן בתר עיקר וכ"כ מהרמ"א דלא אויל רק על סוף דברי המחבר ואפי' פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כו' ע"ז כי וי"א אם הטפל חביב עליו והיינו על הפת שהוא מין ז' גם חביב מברך עליו ולפי"ז ונו לא קשי' קושית רבינו דהלא בצנון וזית מדאמרי רבנו מברך על הצנון מפני שהוא עיקר ע"כ דממירי דאין הוית חביב דאם בחביב והוא ג"כ מין ז' לא אזלינן בתר עיקר כדעת האגור וכיון דאין הוית חביב שפיר פרקי הגמ' על ר"י דאמר מברך על הוית שהוא מין ז' וכי ל"ל כ"ש עיקר דכיון דאין להוית מעלותא רק בחזא שהוא מין ז' זה אינו מוציא מהכלל כל שהוא עיקר, עכ"ל. וכן על הקושי' האחרונה של רבנו תירץ שם: דהרמ"א אויל על סוף דברי המחבר אפי' פת כו' א"כ שפיר י"ל דאם הוא פת גם הוא חביב בזה הוא קודם לעיקר אבל פת לחוד וחביב לחוד גם להרמ"א עיקר קודם.

ויש להוסיף עוד על דבריו, שהרי כפת, על פי מ"ש בסמ"ק קע"ז איכא ג' למעלותא, חזא דחביב. ועוד שהוא מין ז', ועוד דחשיבותו מפני הפת.

אלא שנראה שתירוצו של הדמשק אליעזר נוחא רק על דברי האגור בשם או"ז, שמדבר על צנון וזית. ולכן אפשר לומר דדוקא שם — דאיכא תרתי מעלותא — טפל — מברכין עליו לפני העיקר. אבל הרמ"א לא כתב דממירי רק בפת ומליה או בצנון וזית, אלא סתם וכתב: אם הטפל חביב עליו מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר. והרי בתחילת הסעיף כתב המחבר באופן כללי „עיקר וטפל", ורק בסוף הסעיף נזכר „ואפי' פת וכו'", וא"כ אפ"ל דקושיות רבנו אינם על האגור בשם האו"ז — המקור לדברי הרמ"א — דאותם יש לתרץ כנ"ל בשם הדמשק אליעזר, דשאני צנון וזית דאיכא תרתי למעלותא לזית, שהוא ממין ז'. וקושיות רבנו הן על הרמ"א בלבד. שהוא לא כתב דינו רק במין ז', אלא כתב „מברך על העיקר", ומ' דבכל גזוני ממירי אף כשהטפל אינו ממין ז'.

ולהלכה מסיק המ"א בסק"ג דלא כרמ"א. וגם הא"ר הביא בשם בה"ג וכל בו שכתבו, שאף אם הטפל חביב מברך על העיקר לבר.

ועצו דברי הרמ"א שכתב „אם הטפל חביב עליו מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר" צ"ב. ואח"כ ראיתי שגם הערוך השלחן בסעיף ד' דן בזה, וז"ל: וזהו שני הפכים בנושא אחד

תחילה כגון שרונה לשתות ורונה לאכול תחילה כדי שלא ישתה חליצה ויקנא או שאוכל גרעיני באר הגולה גודלניות למתק השתייה ונזכר על האוכל תחילה אע"פ שהוא טפל לשתייה ולינו נזכר עליו ד כ"ט. רק שהכל הואיל והוא טפל לזכר אחר (תה"ד סימן ל"ה). ב ד (ט) מרקחת שמניחין

ביאורי הגר"א

דמה דמתני' קאמר אע"ג שאינו אוכלן יחדיו וזהו לפי תוס' דגיה נאכלי וכו' והפת שלאחריו כח אכל תר"י כי ואוכלין אותי עם הפת וכיכ בטושע ואוכל פת עמו כדי כו':

ברכת אליהו

המליח. א"כ יש מקום לדחייתו של התו"ט, דהמשנה קמ"ל אע"פ שאינו נאכלין ביחד. אבל תר"י בת' ואוכלין אותו עם הפת. וי"ב בטושע: ואוכל פת עמו כדי כו'.

(ח) מ"ש הרמ"א לברך „שהכל" ולא ברכה הראויה לו, זה תמיה. וגם מ"א בסק"ד חולק על זה. ופ"מ סק"ד.

(ט) כנ"ל בס"א, דאף פת שהוא חשוב נעשה טפל. וכמו לרבב בסימן ר"ד סעיף י"ב: וכל דבר שמערבין אותו

שם מד א. וידוע שהרי הרמב"ם נוקט ע"פ לשון המשנה והגמרא. וכיון דהמשנה מיירי באוכל פת עמו וכתר"י, נקט גם הרמב"ם כה"ג. והטור והמחבר כתבו על פי דברי הרמב"ם. אך להלכה גם המחבר וגם התר"י כולוהו ס"ל, שגם אם אכל את המליח קודם, נפטרת הפת הספלה בברכת המליח.

4 המגיא כתב שם: לכן ג"ל דאין לסמוך על הוראה זו וכו'. ויש מאחרונים שלמדו דעת הרמ"א היא כדעת האור ורוע: דדוקא אם שותה משקין שברכתו שהכל, והיה ראוי לברך על המשקה שהכל, ולפטור את זה, אך מפני שאוכל הטפל תחילה צריך לברך עליו. ולכן מברך עליו כברכת העיקר והיינו שהכל. אבל כשברכת העיקר הוא דבר אחר כגון ששתה יין, אין מברך על המאכל שמקודם שהכל רק ברכתו הראויה לו. כי גם אילו היה נפטר בברכת העיקר לא היתה ברכתו שהכל. וכ"כ המ"ב בסק"י. וכ"כ בשו"ע הגר"ז סעי' ט, ש' שהעתיק כנ"ל. ושם בצד מצוין שהמקור הוא מ"א. וכ"כ בערוך השולחן סעיף ד. אך מדברי רבנו שכתב „תמיה" מ' שדעתו לתמוה על עיקר דין הרמ"א כולל גם כשהעיקר ברכתו שהכל. ומהיכי יתיי לשנות הברכה הראויה לטפל. וכ"כ בשע"י ס"ק כ"י, שהגר"א מפקפק על כל עיקר דין הרמ"א. ומה שסיים רבנו „וגם מ"א חולק ע"י", לכאורה משמע שדעת רבנו במג"א שגם הוא חולק על עיקר דין הרמ"א. וס"ל לעולם מברך ברכה הראויה לו. אבל עיין במ"א ססק"ב שכתב: ואם לא הי' דעתו עליו מברך שהכל על הפת כ"כ בהג"ה. ועיין במחצית השקל שם שכתב: ובנידון זה שבר"כ העיקר היא שהכל מודה הרמ"א בסק"ד ד' להג"ה רמ"א ע"ש. הרי שהמגיא חולק על דין הרמ"א רק כשברכת העיקר אינה שהכל. וצ"ל לפ"ז, שמי"ש רבנו „וגם מ"א חולק על זה", אינו ר"ל שדעת הרמ"א כדעת רבנו — שחולק על עיקר הדין, אלא חולק על מ"ש הרמ"א שבכל גזני — אף שהעיקר אין ברכתו שהכל — מברך על הטפל שהכל. ומשום מ"א פלוגתא, סיים המ"ב שם: ולתחילה טוב למנוע לגמרי מלאכול הטפל קודם לעיקר. ומ"ש רבנו „וע"ז", ע"י"ש שהאריך בזה. ושם יישב את דברי הרמ"א בדרך זו: וזהם מיירי בברכה אחרונה ולא מצינו בו דבר כלל אלא כל מין פרט בפני עצמו ע"כ כל המשנה שם נקרא שינוי ואין זה נכון משא"כ כאן דמיירי בברכה ראשונה שיש בה כלל דעל הכל שאמר שהכל יצא אלא דמפני חשיבות שיש בקצתם הוסיפו עליהם לכתחלה לפרט בהם בברכות מיוחדות וא"כ כל שאין שייך בו שפיר ברכ' מיוחדת בפרט שלו שבזה סומך על העיקר ע"כ נבטל לכלל ויברך שהכל שגם בזה ברכה שלו. עכ"ל. ונראה להקדמת ר' ישראל משקלאו לביאורי הגר"א אורח חיים: כ' כשמציין (רבנו) עיין מג"א או עטרת זקנים הוא שתמצא חילוק בשיטתם משיטתו.

דמתניתין קאמר אע"ג שאינו אוכלן יחדיו. וז"ל: ומצאתי בב"י סימן ר"ב שבעל תרומת הדשן הורה כן ולפי שלא הביא ראיה ממשנתינו וחכם גדול היה ג"ל שאפשר שסובר דמשנתינו אין ראיה דאיכא למימר דאיצטריך למתני בתחלה דלא תימא דוקא כשנאכלים בבית אחת כדרך שהיה עושה הלל במצה ומרור. וזהו לפי תוס' שם בריה באוכלי פת. שכתבו: והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח. הרי דהתוס' מפרשים דמיירי שאוכל את הפת לאחר

3 מ"ש רבנו „אבל תר"י כו'". הסביר הומשק אליעזר וכוונתו היא: דלפי התר"י משמע דבעינן דוקא שיאכל הפירות עם הפת, אבל אם אוכל קודם הפירות, אינה נפטרת הפת בברכת הפירות. וא"כ ליתא לדחיו של התו"ט שזהו כתב דמתניתין קמ"ל דנפטרת הספלה אף אם יאכל העיקר קודם. ויש להעיר ע"ז, דלפי"ז יוצא שישנה נוספת של התר"י, דבעינן שיאכל דוקא ביחד העיקר עם הטפל. ולא מצאנו בב"י ואף לא בפוסקים אחרים, שהביאו שיטה כזו בתור דעה חולקת. עוד יש להעיר, דלפי"ז לא מוכן מ"ש רבנו „וכ"כ בטושע" וצא שהמחבר יסבור כתר"י שבעינן שיאכלן דוקא ביחד. אבל לא נראה כן. שסב"ב כתב רבנו על דברי המחבר „וכמש" בהג"ה הא כו', והיינו דברי הרמ"א כאן. והרי הרמ"א כאן כתב, שאף שאכל העיקר תחילה ג"כ נפטר הטפל בברכת העיקר. ומשמע מדברי רבנו שם שגם דעת המחבר כן. אמנם היה מקום לומר שמשי"כ רבנו שם „וכמש" בהג"ה הא כו', כחוננו רק על מ"ש בהג"ה כאן, שאם אוכל ביחד, פוסק העיקר את הטפל. אבל בפשטות משמע שרבנו סובר, שדעת המחבר היא כדעת הרמ"א שגם בהג"ה — שאכל העיקר תחלה — הטפל נפטר בברכת העיקר. וכ"כ המ"ב בסק"ב בדעת המחבר.

ונראה לומר שלדינא גם התר"י וגם המחבר, ס"ל שהעיקר פוסק את הטפל, בין אם אוכל יחד ובין אם אכל קודם העיקר. וז"ל תר"י — על מה שאמרו בברכות שם באוכלי פירות גיטוסר: — פי פירות גיטוסר הם מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שהמתיקה לא יזיק להם ואוכלים אותם אחרם עם הפת ונמצא שהפת ספלה אל הפירות ולפיכך מברך על הפירות ופוסק את הפת. והר"א למד ממש „ואוכלים אותם עם הפת", שהדין הוא שדוקא אם אוכלן עם פת, העיקר פוסק את הטפל. אבל נראה שכונת תר"י היא לומר, שרק הדר"ך לאכלם עם פת, לכן המשנה מוקימ באוכלן יחד. אבל אה"נ להלכה גם באוכל הטפל אחרי העיקר, נפטר הטפל בברכת העיקר. אבל עכ"פ ע"י"ש פי התר"י ליתא לדחיות התו"ט. דהתו"ט רצה לאוקמי דמתני' קמ"ל שאף שאכל העיקר ואח"כ הטפל, נפטר הטפל בברכת העיקר. וזה אינו, כי אליבא דתר"י המשנה מיירי באוכלי פירות גיטוסר, שהדין לאוכלן יחד. וזו גם כונת רבנו בכותבו „וכ"כ בטושע" ואוכל פת עמו כדי כו'. ואין כונת רבנו לומר שהטור והשו"ע סובדיו שרק כשאוכלן ביחד, פוסק העיקר את הטפל. אלא ר"ל דלכן נקטו הטור והמחבר כה"ג — שאוכל פת עמו — משום שהמשנה מיירי בהג"ה דהרי כל דברי הטור והמחבר הם ע"י הרמב"ם בהל' ברכות פ"ג ה"ז. ומקורו של הרמב"ם הוא מדברי המשנה

באר הגולה

על רקיקים דקים אותם רקיקים הוו טפילה למרקחת שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם.

א נרכות ת"ג
כלישנא קמח וכו'
יחנן כן דעת רוב
הפוסקים.

ריג מי שיצא אם מוציא אחרים. ובו ג' סעיפים

א א (א) על כל פירות ושאר דברים חוץ מפת ויין (ב) אם היו האוכלים שנים

ביאורי הגר"א

(ב) אם היו כו'. עתוים ויהי א' דיה אם כו' ונחולין ק'ו דיה ושימ כו' והוא משום דל'ן זימון לפירו' כמיש נפיש דחולין ולפיה נענדל דצ"ק נתן רשות כו' וכן נשאר נרכות כמיש נפיש נכרכת המאור ושאר נרכות

ריג (א) על כו'. פ"י הראש"ש שם דצ"ן נלישנא קמח צ"ן נלישנא בתרא ר"י לא פליג ארז אלף צ"ן אלף נשאר דברים מורה לרז ופי' כלישנא קמח דנדרנן אוליין בתר המיקל וכימ נענדל דצ"ק ליש א' והלכ' כרמ' ויש חוץ כו' :

ברכת אליהו

(ב) ברכות מה א: איתמר שנים שאכלו כאחת פליגי רב ורבי יוחנן חד אמר אם רצו לזמן מזמנין וחד אמר אם רצו לזמן אין מזמנין. ועתירש שם ד"ה אם כו', דהביאו שם את פירש"י: וכן לענין המציא ושאר ברכות אין האחד מברך להוציא חבירו לגבי הא דאמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון. וכתבו ע"ז תוס': ולא נהירא דלעיל פרק כיצד מברכין (לט א) בעובדא דבר קפרא נתן בר קפרא רשות לאחד לברך ושנים היו התם ועוד אי הוו שלשה התם לא היו שם אלא פירות וכן גמי אמרינן לקמן דעל המאור אחד מברך לכולן ע"כ ג"ל דבברכה ראשונה מוציאין זה את זה שנים לכ"ע והטעם הואיל ויושבי לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא חבירו אבל בברכה של סוף סעודה שמסתלקין זה מזה צריך לברך כל אחד לעצמו. ועיין בחולין קו א תוס' ד"ה ושימ כו', ח"ל: ואת"ו ומ"ש ברכה דבסוף דכל אחד מברך לעצמו מברכה דבתחלה דאחד מברך לכולן כדמוכח בכיצד מברכין (ברכות לט א) גבי תלמידי (דרב) דהוו יתבי קמיה דבר קפרא ואיתו קמיהו פרגיות כרוב דתורמסקין ונתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך. [ושם לא מסיים התוס' ושנים היו — ד"א]. והוא משום דאין זימון לפירות. ואפיה בעובדא דבר קפרא נתן רשות כו'. [ולכן לא מסיימים התוס' ושנים היו], משום דאין זימון בפירות, וא"כ אפי' אם בר קפרא אכל עמהם, ג"כ לא היה מהני הזימון — ד"א]. וכן בשאר ברכות, כמיש נפיש דברכות, כפרכת המאור. דאיתא שם גג א: ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו מאור לפניהם בית הלל אומרים אחד מברך לכולן. וכן מצינו בשאר ברכות דאחד מברך לכולן, כמיש בברכה

לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל הרי זה טפלה, וכמש"ש בסק"ד⁵.
ריג (א) תנן בברכות מב א: הסבו אחד מברך לכולם. ובגמ' שם מג א: אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר אפי' יין גמי בעי הסבה איכא דאמר אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין גמי מהניא ליה הסבה. והתוס' שם לט א ד"ה נתן פ"י, דלרבי יוחנן דאמר, "אפי' יין גמי בעי הסבה", הוא לאו דוקא, אלא גם שאר דברים בעי הסבה, כמבואר לקמן בסק"ג. אבל הראש"ש שם בפ"ו סל"ג פ"י: ללישנא קמא מידי דחשיב בעי הסבה ר' יוחנן סבר דיין גמי חשיב אבל שאר דברים כולו לא בעי הסבה וללישנא בתרא מידי דחשיב ליה מהניא ליה הסבה לרבי יוחנן יין גמי חשוב ומהניא ליה הסבה ושאר כל הדברים כולו לא מהני להו הסבה. הרי דבין בלישנא קמא וכין בלישנא בתרא, רבי יוחנן לא פליג ארז אלף ביין, אבל בשאר דברים מודה לרב. ופי' שם הראש"ש פלישנא קמא. כיון דברכה דרבנן, ובדרבנן אוליין בתר המיקל — שבשאר דברים לא בעינו הסבה. והוסיף הראש"ש, שמימ בעובדא דבר קפרא ותרי תלמידי שם לט א, דאיתו קמיהו תורמסקין שלקות ופרגיות ונתן רשות לאחד לברך". [בדמשק אליעזר כתב, שראיתו של הראש"ש ממעשה דבר קפרא היא, שבשאר דברים לא בעי הסבה, דבעובדא שם לא נזכר הסבה. וע"ע מש"ש בזה. אבל מל' הראש"ש ורבנן מ' שהראיה היא דהלכה כלישנא קמא. וכתב במעדני יו"ט אות ז', דאי כלישנא בתרא, אפי' הסבה לא הוי מהני]. ובפלוגתא דרב ור' יוחנן, הלכה כרבי יוחנן, דליין ג"כ בעי הסבה. וז"ש המחבר: חוץ מפת ויין כו'. דדוקא פת ויין בעי הסבה.

כדי שיהי לו בית אחיזה. ויוכל להחזיק בטפל, באופן שלא יטפון ידיו בדבש. וכמ"ש המ"א בסק"ו, וכמו שהבאנו לעיל בשם הכל בו. ולכן כתב רבנו "וכמו לדבק" שאין זה דין "לדבק" הנזכר בסימן ר"ה. ומה שהגדרנו דין "לדבק" שבסימן ר"ה, מצאתי שכיב בהוספות לשו"ע הגר"ז (ברוקלין תשל"ד) מפסקי רבנו הוקן בסידורו פ"ג אות ג, וז"ל: כו' לדבק ולהקפותו [את התבשיל] (שיהא עב קצת) וכו', עכ"ל.

5 מקור דין זה הוא בכל בו סימן כ"ד הל' ברכת הפירות. ושם איתא: ואותן הרקיקין אינן אלא לדבק המרקחת עליהן כדי שלא יטפנו הידים בדבש הלכך הרקיק היא טפילה וברכת המרקחת פוסרה וכו'.
ומ"ש רבנו "וכמו לדבק", אע"ג דהוי דין "לדבק" ממש, נראה דכוונתו דאיכא ב' סוגים של "דבק". שמיש בסימן ר"ד סי"ב, "לדבק", היינו שמעורבין אותו לדבק את עצם העיקר, שלא יתפורר וכו'.ג. משא"כ כאן שהכוונה היא לדבק המרקחת

- או יותר אחד פוטר את חבריו אפילו בלא הסיבה (ג) ומיהו ישיבה מיהא בעי ב באר הגולה
- (ג*) דדוקא פת ויין בעי הסיבה ג (ד) ולדידן הוי ישיבה כמו הסיבה לדידהו ד ב ס"ט ת"ז משנה
- (ד*) ולפי זה לדידן דלית לן הסיבה אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים דבישיבה ג תוספות ס"ט ו"פ
- אפי' פת ויין אחד מברך לכולם ושלא בישיבה בשאר דברים נמי כל אחד מברך ד ר"י

ביאורי הגר"א

משום דמיח' לריכין קציעות כתשי"ש שאני אורחים כו' ועיי' רש"י ס' ד"ה שאני כו' והא דאמר כו' אלל ישינה כו' : (ג*) דדוקא כו' כנייל : (ד) ולדידן כו' תוס' תי"ז א' ד"ה הסינו כו' : (ד*) ולפ"ז כו' ז"י :

כח"ש נהרנה מקומות : (ג) ומיהו כו' טור ס"ס קע"ד וכ"ה בתוס' דחולין סד"ה הנ"ל ובכ"ח שה"י כו' ז"י. ואין רא"י מתוס' דהס ס"ל דכל הפירות הן ככלל יין ור"י דפליג ב"ן ה"ה בפירות וכת"ש תוס' ס"ס ע"ש וכן בתוס' דנזירות ל"ט א' ד"ה נתן כו' וכ"כ ז"י נעלמו והטעם דנע"י ישינה

ברכת אליהו

לא מהני היסבה. וגבי בר קפרא מיירי בכרוב ופרגיות — שהן פירות. הרי דס"ל לתוס', דלרבי יוחנן דין שאר פירות שווה ל"ן דבעי ומהניא היסבה, וא"כ מ"ש התוס' בחולין הנ"ל דהיכא שאחד מברך לכולם, בעינן קביעות, היינו היסבה. וכל זה לשיטתם דבפירות בעינן מהני הסבה. משא"כ להלכה דפסקינן כשיטת הרא"ש הנ"ל בסק"א, דבשאר פירות א"צ הסבה, אין ראייה שצריך ישיבה, דיתכן דכמו דלא בעינן הסבה, הו"ה דלא בעינן ישיבה. וכ"כ הבי' בעצמו דאם לא צריכין הסבה אפשר דישיבה נמי לא צריך. אולם אע"פ שמהתוס' אין ראייה וכו', אבל לדינא פסק המחבר כאן, כמ"ש הטור בס"ס קע"ד הנ"ל, דלשאר דברים ישיבה מיהא בעי. והטעם דבעי ישיבה, הוא משום דמיח' צריכין קביעות. וכמו שהסביר הבי' בעצמו, וז"ל : אע"ג דשאר דברים לא בעו קביעות הא מיהא צריך הוכחה שהאחרים מכוננים לצאת במברכה זה והוכחה זו היא ע"י שיושבים יחד. וכ"נ מ"ש התוס' בסק"א בפרק כ"ה (הנ"ל) ובכ"מ וכו', עכ"ל. ומ"ש שאע"פ שלא בעינן היסבה אבל ישיבה בעינן, הוא כמשי"ש מג א : מיתבי כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם כו' בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו כו' להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא (דקתני כל אחד ואחד מברך לעצמו — רש"י) שאני אורחין דדעתיהו למיעקר. ועיי' רש"י שם ד"ה שאני כו', וז"ל : הוא דאמר רב יין לא בעי הסבה אלא ישיבה בעלמא שלא בשעת סעודה קאמר או בשעת סעודה ובמקום סעודה. הרי דלרב ג"כ בעינן ישיבה במקום סעודה, והו"ה לשאר פירות אף לרבי יוחנן.

מקומות. כגון מוגמר, דתנו בכרכות מב ב דאחד מברך לכולן. ובתוס' שם בחולין הקשו מ"ש ברכה דבסוף דכל אחד מברך לעצמו מברכה דבתחלה דמצינו בהני מקומות הנ"ל דאחד מברך לכולן. ותירצו התוס' : דשאני ברכה דלתחלה שכל אחד מריח באותה ברכה שצ"י כן מותרין לאכול ולהינות מצטרפין לה אבל בסוף שכבר אכלו לא מצטרפין.

(ג) כ"כ פור מ"ס קע"ד, וז"ל : ושאר כל הדברים וכו' אחד פוטר חבריו בישיבה לחוד. וכ"ה בתוס' דחולין קו א פריה וש"מ כו', הנ"ל בסק"ב : ובכל מקום שהאחד מברך לכולם בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה אין מברך אחד לכולם עד דקביעי. — כן הביא הבי'. אולם אין ראייה מתוס' הנ"ל. דהם ס"ל דכל הפירות הן ככלל יין. ורבי יוחנן דפליג ב"ן הוא לאו דוקא, והו"ה בפירות. וכמשי"ש תוס' שם קע"ד, וז"ל : ומה שאין אנו נוהגין עכשיו לברך בתחלה אחד לכולן אלא בפת לחודיה לפי שאין אנו קובעים עצמנו להסב על היין ועל הפירות ואפי' גבי פת תנו בכיצד מברכין (מב א) היו יושבין כל אחד מברך לעצמו היסבו אחד מברך לכולן וגבי יין פליגי התם בגמרא (מג א) רב ור' יוחנן דרב סבר לא מהניא ליה היסבה ואיכא דאמרי לא בעיא היסבה ור' יוחנן אמר מהניא ליה היסבה. וזהו לפי לישנא בתרא. ועיי' דס"ל לתוס' דלרבי יוחנן לאו דוקא יין, והו"ה לשאר פירות. דאי ס"ל לתוס' דלרבי יוחנן דוקא יין בעי היסבה, אבל לא בשאר פירות, וללישנא בתרא בשאר פירות לא מהניא היסבה, א"כ לשם מה כתבו, דאין אנו נוהגין להיות אחד מברך לכולן בשאר פירות משום דאין אנו קובעין עצמנו להסב, הלא אף בהיסבה ללישנא בתרא לרבי יוחנן לא מהני היסבה, וללישנא קמא לא בעי היסבה לרבי יוחנן בשאר פירות. אלא ודאי דהתוס' ס"ל דלרבי יוחנן לאו דוקא יין, והו"ה לשאר פירות, וללישנא קמא בעי היסבה, וללישנא בתרא מהני היסבה. ולהכי כתבו דבפירות אין אנו מברכין אחד לכולם, משום דאין אנו קובעין עצמנו להסב על יין ופירות. וכן בתוס' דברכות ל"א א' ד"ה נתן כו', כתבו על עובדא דבר קפרא הנ"ל בסק"ב : ונראה דממירי בברכה שלפניו דאי בשאר אחריו הא אמרינן (חולין קו א) דאין מזמנין על הפירות ומיירי בהסבו ואנו אין לנו שום הסבה אלא על הפת ולכן צריך לברך כל אחד על כל דבר הן בפירות הן ביין. ודברי התוס' הם אליבא דרבי יוחנן, דאי לרב ללישנא קמא לא בעי היסבה, וללישנא בתרא

(ג*) כנייל בסק"א בשם הרא"ש, דהלכה כרבי יוחנן וכללישנא קמא. וכפירושו שם, דדוקא פת ויין אבל שאר פירות לא בעינן הסבה.

(ד) תוס' מב א ד"ה הסבו כו' : ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד ופת מהני אפי' בלא הסבה דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה היו צריכים הסבה אלא ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו אבל עכשיו כולנו אוכלים על שולחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו.

(ד*) [בבא"ג סק"ד ציין : ר"י. ונראה שזה ט"ס. כי הוא מדברין הבי'. [וראה בשעה"צ אות ב].]

באר הגולה

ה חולין ק"ו.
ו ר"ה כ"ט.
ז רמב"ם נפ"ל
מה"ב ושאר פוסקים
מההיא דסוכה ל"ד
ונרכות מ"ט דשומע
כעונה.
ח גס מההיא דסוף
פ"ח ונרכות.
ט גס ונר"ה כ"ט
כח"ד מלות לרכות
כוונה.
י נ"י לדעת רמב"ם.
א נרכות מ' ורכי
יוחנן הרי"ף ורמב"ם
ס.
ב תוס' גס והר"ה.
א נרכות מ"ה לפי
הרי"ף ורמב"ם והר"
יונה והר"ה.
הרשנ"א.

לעצמו (ה) והא דאמרינן דאחד מברך לכולם בשאר דברים חוץ מן הפת הני מילי
בברכה ראשונה ה אבל בברכה אחרונה צריכין ליחלק וכל אחד מברך לעצמו
דאין זימון לפירות. הנה: (ו) וי"ל דכלל הדברים חוץ מפת ויין לא מהני הסיצה והוא
הדין ישיצה לדין (ג"י סי' קע"ד גס הר"ה ז') (ז) ולכן נהגו עכשיו נפירות שכל אחד
מברך לעצמו. ב ו אין המברך מוציא אחרים אלא אם כן יאכל וישתה
עמהם (ח) ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונים אליו ; אפילו לא יענו אמן.
ג ה אין יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה אפילו יענה אמן אא"כ שמעה
מתחלתה ועד סופה ו נתכוון לצאת בה ידי חובתו ; (ט) והמברך נתכוון ג"כ
להוציא ידי חובתו.

ריד בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות. ובו סעיף אחד

א א כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה ואם דילג שם או
מלכות יחזור ויברך ב ואפילו לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך
דמלך לבד אינה מלכות.

רטו עניית אמן אחר הברכות. ובו ד' סעיפים

א א (א) אין עונה אמן אחר ברכותיו אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף

ביאורי הגר"א

וכו': (ח) ואז יוצאין כו'. דלפניה כיון שזכרתו לנטלה
מלין יוצאין י"ח ועסי' ריט' סיד נהגיה: (ט) והמברך
כו'. גמי' גס ועי' מיש' נסי' קס"ז סיד נהגיה:
רטו (א) אין כו' ונהגו כו' וי"א כו'. עמי' נסי' נ"א

(ה) והא כו'. חולין גס ועתי' גס ד"ה הנ"ל: (ו) וי"א
כו'. שפי' כלישנא בתרא: (ז) ולכן כו'. לנל תוס' כי דלון
אלו רגילין לקבוע כ"ל על הפת ולפני ציין לא ועתי' הנ"ל
נחולין ונרכות ל"ט אי' ד"ה נתן וס' מ"ז אי' ד"ה הסינו

ברכת אליהו

על הפת ואפי' כיון לא. ועתי' בחולין קו א ד"ה וש"מ
כו'. הנ"ל בסק"ג ובברכות ל"א א ד"ה נתן וס' מ"ב א ד"ה
הסברו כו'. שבכל המקומות כתבו כנ"ל.

(ח) דבלא"ה, כיון שברכתו לבטלה, מאין האחרים יוצאין
ידיה. ועפי' ריט' סיד בהג"ה. ששם כתב המחבר: אם
בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן
יצא וכו'. ועי' כתב בהג"ה שם: ואין זה ברכה לבטלה
מן המברך אפי' שלא נחתיב בברכה זו הואיל ואינו מברך
רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה. והיינו
דוקא ברכת הגומל, ששייך בה סברא זו שכתב הג"ה. אבל
בברכה אחרת אין המברך ברכה לבטלה יכול להוציא
אחרים בברכתו.

(ט) גמי' בר"ה כט א. דאיתא שם: איכיון ותקע לי אלמא
קסבר משמי' בעי כוונה. ועוד איתא שם: נתכוון שומע
ולא נתכוון משמי' נתכוון משמי' ולא נתכוון שומע לא
יצא עד שיתכוון שומע ומשמי'. ועיין מיש' כפי'מ קס"ז
ס"ב בהג"ה: ואם רבים מסובים יכוונו לבם לשמוע ברכה
וענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים. ועמ"ש בסק"ג,
שהטעם הוא שאמן בכלל הברכה הוא. וכת' שם המקור
לדין זה.

רטו (א) עמי' כפי'מ נ"א ס"ג. ומש"ש בס"ק ב', ג',
בביאור שיטות אלו.

(ה) חולין קו א: אמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא
קמיה דרבי אמי ורבי אסי אייתו לקמייהו כלכלה דפירי
ואכלו ולא משו ידיהו ולא יהבו ליה מידי וברוך חד חד
לחודיה כו' וש"מ אין מומנין על הפירות (שלא חשו
לצרפני עמהם לזימון דקסברי אין מומנין על הפירות לומר
בנרך - רש"י) וכו'. ועתי' שם די"ה וש"מ - הנ"ל
בסק"ב, שכתבו דהא דאיתא בגמ' שאין אחד מוציא חברו,
הוא לגבי ברכה אחרונה, אבל לברכה ראשונה, פשיטא
דלא בעי היסבה. והסבירו התוס' דשאני בין ברכה דבתחלה
לברכה דבסוף. משום דברכה דבתחלה כל א' מרויח באותה
ברכה, שע"י כן מותרים לאכול ולהינות, ולפיכך מצטרפים
לה, אבל בסוף שכבר אכלו לא מצטרפין.

(ו) כן היא שיטת הראב"ד שפסק כלישנא בתרא [בברכות
מב א, הנ"ל בסק"א, דבשאר דברים לא מהניא הסבה חוץ
מפת ויין לרב ולרבי יוחנן, וכפי' הרא"ש בסק"א. וזה ע"פ
הכלל שלעולם הלכה כלישנא בתרא. ומ"ש בסק"א שהרא"ש
פסק כלישנא קמא, דבדרבנן אזלינן בתר המיקל", הוא
לפי השיטה, שבכה"ג אין הכלל שהלכה כלישנא בתרא.
וראה בזה באנציק"ת כרך ט' ערך הלכה עמוד ש"ל].

(ז) אבל תוס' כתבו, דמה שאין אנו נוהגין עכשיו לברך
בתחלה אחד לכולן אלא בפת לחודי', הוא משום דאין אנו
רגילין לקבוע עצמנו להסב על היין ועל הפירות, כי אם

ברכות ונהגו לענות אמן אחר יהללך ואחר ישתבח. הנה: וי"א שאין עונין אמן רק אחר נצרת זונה ירושלים נצרת המזון וכן המנהג פשוט נצדירות אלו ואין לשנות (תוספות ומרדכי ר"פ שלשה שאלו ומהרי"ק שורש ע"ב) (ב) ונזקקות שנהגו לענות אמן אחר יהללך וישתבח יענה ג"כ אחר נצרת שומר עמו ישראל לעד. ב ב השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות אף על פי שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה ג אע"פ שאינו חייב באותה ברכה (ג) חייב לענות אחריו אמן (ד) אבל אם היה המברך אפיקורוס

ביאורי הגר"א

דמד טעמא להם אצל צתינוק וגדול כו' אפי' שמע כל הנצרה ותינוק שם נ"ב ז' וכמ"ש נצ"ס והיה לתשנה ונמנע כו' וכמ"ש הרמב"ם דהטעם דלין עונין אמן אחר התינוקות משום דהנצרה לבטלה ולעצם דמותה כ"ש נמשנה דק"ל דלא ילך והוי לבטלה וכר"י וי' ז' דהלכה כר"י אצל הרמ"ש שם כי נצ"ס ירושלמי דהלכה כר"י ועי' ס"י קס"ז ס"י ולפער כתש"ש ע"כ ליק ר"י התם כו' וערמב"ם שם הלכ

ס"ג: (ב) ובמקומות כו'. דשם הוא סיום הנצרות כמ"ש נצתני' נצרת מזרח כו' וכמו זונה ירושלים: (ג) חייב כו'. רמב"ם דמ"פ ח"ט אחר הכל עונין אמן חיונה ק"ל וכמ"ש כי שם ה' כו' וכמ"ש נצפרי שם ומונין שעונין אמן אחר המזרח שאלה הנו כו' ועי' נמי דיומא ל"ז ח' ותעני' ט"ז ז': (ד) אבל כו'. רמב"ם ובש"ל שמע כל הנצרה וכמ"ש נצתני' שם נצותי והיה לאפיקורוס

ברכת אליהו

שלומד הברכות לפני רבו אין עונין אמן, משום דאז הברכה אינה לפטור את עצמן, אלא — להתלמד. ולכן אפילו שמע כל הברכה אינו עונה אמן. והיה לגדול המשנה ממטבע הברכות שאינו עונה אחריו אמן, אפילו כששמע כל הברכה. וכמ"ש הרמב"ם שם, דהפסוק דאין עונין אמן אחר התינוקות, משום דהברכה לבטלה, [ולא לפטור את עצמן]. ואע"פ דמתיר לברך לבטלה בכה"ג, אין עונין אמן. כ"ש בגדול המשנה ממטבע הברכות דעשה איסור, דק"ל דלא יצא והיה לבטלה, וכפ"י דמ"פ שם מ"ב. דאיתא שם: ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא ראה תאנה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו. וכן פסק הרמב"ם בה"ל קריאת שמע פ"א ה"ו: כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע. דהלכה כרבי יוסי. אבל הרא"ש שם פ"ו ס"ג כתב כשם ירושלמי דהלכה כר"י. ועי' קפ"ו ס"י, דשם פסק המחבר: אם במקום ברכת המוציא בריך שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא יצא. [ועמ"ש' בס"ק ל"ה שזה כר"י. וראה מש"כ בהערה 6. וא"כ קשה פסק המחבר כאן — דאין עונין אמן אחר גדול המשנה ממטבע הברכות]. ואפשר שגם לרא"ש ניתא פסק הש"ע כאן. וזה כמ"ש בגמ': ע"כ ליק ר"י התם אלא היכא דקא מדכר שמיה דפת אבל היכא דלא קא מדכר שמיה דפת אפי' רבי מאיר מודה. וא"כ אפ"ל שהמחבר כאן מיירי בגדול המשנה באופן שלא הזכיר פת, ולכן אין עונין אחריו אמן. דבכה"ג לא יצא ידי חובתו והברכה הוי לבטלה. וערמב"ם בה"ל ברכות פ"א חמ"ט. [דגם הוא כתב דבכה"ג דהברכה לבטלה אין עונין אמן. וז"ל: כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמ"ס לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. וגם מש"ל שאין עונים אחר התינוקות המתלמדים, עי' ברמב"ם שם הוא כ"כ: התינוקות מלמדין אותן הברכות כתיקונן ואע"פ שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד הרי זה מותר ואין עונין אחריהן אמן וכו'].

(ב) דשם — שומר עמו ישראל — הוא סיום הברכות. כמ"ש נצתני' נצרת מזרח כו' וכמו זונה ירושלים: (ג) חייב כו'. רמב"ם דמ"פ ח"ט אחר הכל עונין אמן חיונה ק"ל וכמ"ש כי שם ה' כו' וכמ"ש נצפרי שם ומונין שעונין אמן אחר המזרח שאלה הנו כו' ועי' נמי דיומא ל"ז ח' ותעני' ט"ז ז': (ד) אבל כו'. רמב"ם ובש"ל שמע כל הנצרה וכמ"ש נצתני' שם נצותי והיה לאפיקורוס

(ג) כ"ה ברמב"ם ה"ל ברכות פ"א ה"ג. דמפרש מ"ש בברכות ג' ב: אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן. חיונה קאמר לענות אמן. וכמ"ש בקרא כי שם ה' אקרא הנו גדל (דברים לב, ג). וכמ"ש בפספרי שם: ונמנן שעונים אמן [בפנינו ליתא חיבת אמן. אך בילקוט שם הגי' והן עונין אחריו [ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד] אמן] אחר המברך שנא' הנו גדל. ועי' נמי דיומא לו א': תניא רבי אומר כי שם ה' אקרא הנו גדל לאילוקינו אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אחם הנו גדל כו'. ובתענית מ"ז ב איתא לגבי סדר תענית, שרק בגבולין היו העם נוהגים לענות אמן, אבל במקדש אין עונין אמן, אלא היו אומרים, "ברוך שם כבוד וגו'". הרי כשם שבמקדש הנו גדל הוא ציווי כנ"ל בשעה שאני מזכיר כו', הו"ה בגבולין עניית אמן הוא חיוב.

(ד) כ"כ הרמב"ם ה"ל ברכות פ"א ה"ג. ובש"ל שמע כל הברכה. וכמ"ש נצתני' בברכות ג' ב — כפותי —: ועונין אמן אחר ישראל המברך (אפי' לא שמע אלא סוף ברכה — רש"י) ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה (שמא ברך להר גריזים — רש"י). וסבירא ליה לרמב"ם דהיה לאפיקורוס, דחר טעמא להם שמא כונו לע"ז. אבל בשמע כל הברכה, דאין כאן חשש שמא כונו לע"ז, עונים אחריהם אמן. אבל בתינוק וגדול ששינה ממטבע הברכות, אפי' שמע כל הברכה, אין עונין אמן. וטעמא בתינוק הוא, כמ"ש שם ג' ב: אחר הכל עונים אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויו. וכמ"ש בפ"ע, דדוקא בשעה

באר הגולה או כותי או תינוק ד או היה גדול ושינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן.
הנה: (ה) ועונין אמן אחר עכו"ם אם שמע כל הנצרכה מפיו (הר"י פרק אלו דברים).
ג ה והא דאין עונין אמן אחר תינוק דוקא בשעה שלומד הברכות לפני
ה סס גמ'.

ביאורי הגר"א

להרמזים צנוי אין עונין אחריו לעולם וכותי עכשיו ככרי
כחש צפיק דחולין ולכן סתם הרמזים וכי דאין עונין
אחריו ואף שדחק ואמר כיון דנצטרי לא הוזכר ע"כ פליגי
אתוספתא וירושלמי ודבריו תמוהין מחלוק וכן מלשון הרז
ונשמע דנכותי אפי' שמע כולה לא וכי' תמוה וי"ל דע"כ
ט"ס צרמזים והדיון צרור דנכותי שמע כולה ועכו"ם אפילו
מקצתה עונין אצל לגי' שלנו צרמזים א"ל לישנה כלל דודאי
וי אפי' שמע כולה מדסתם ועוד מדכיל צדדי תינוק וגדול

(ה) **ועונין כו'.** י"ע דנתוספתא וירושלמי אמרו
נעמי, אפי' שלא שמע כל הנצרכה והצילו הרא"ש שם ה"ל
הירושלמי ספ"ה דנצרכה תני' גוי שצריך לת' הי עמי
אחריו אמן ואף שהירוי י"ע לפרש כדברי תר"י דנשמע
כל הנצרכה ליירי וקמ"ל דאף אחר גוי עונין אמן אצל
נתוספתא לא מי' כן דק"ל שם פ"ו גוי הנוצרך השם עונין
אחריו אמן כותי המוצרך השם אין עונין אחריו אמן עד
שישמע לת' הנצרכה כולה ודברי צ"י י"ע יותר שכי

ברכת אליהו

או אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד או שהיה גדול
ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריו אמן. ואף שדחק
ואמר כיון דנצטרי לא הוזכר ע"כ פליגי אתוספתא וירושלמי.
ודבריו תמוהין מאד. איך אפשר לומר, דהרמב"ם יסבור
דעובד כוכבים חמור דאפי' שמע כולה לא יענה אחריו אמן,
בהיפוך גמור מהתוספתא והירושלמי, דמפורש דע"כ קיל
מכותי דעונין אף עליו אף בלא שמע כולה, וכן מלשון הרב
בהג"ה שכתב על דברי המחבר, "ועונין אמן אחר עצי' אם
שמע כל הברכה כולה", משמע דבכותי — שהזכיר המחבר
— אפי' שמע כולה לא עונין אמן. וכי' תמוה, דהא מפורש
במתני' דאין עונין אמן אחר כותי עד שישמע הברכה כולה,
הרי דבשמע כולה, כן עונים אמן, וי"ל דע"כ פ"ה ברמב"ם
הנ"ל. והדיון צרור דבכותי שישמע כולה ועכו"ם אפי' מקצתה
עונין אמן. אבל לגי' שלנו ברמב"ם — שבעכו"ם לא יענה
— א"ל לישנה כלל, דודאי מ' אפי' שמע כולה. מדסתם
ולא חילק בין שמע כולה למקצתה. ועוד מדכיל הרמב"ם
דיון עכו"ם צדדי תינוק וגדול ושינה ממטבע כו', מוכח
דבע"כ אף שמע כולה אין עונין אמן, כמו תינוק וגדול
שינה וכו'.

(ה) **צ"ע דנתוספתא וירושלמי אמרו בענין אפי' שלא
שמע כל הברכה, עונה אמן.** והביאו (את הירושלמי) הרא"ש
בברכות פ"ח ס"ה. וי"ל הירושלמי ספ"ה דברכות הלכה ח'
תניא גוי שצריך לת' עני' אחריו אמן. ובפשוטו משמע
שעונין אמן, אפי' שלא שמע כל הברכה. ואף שהירושלמי
יש לפרש כדברי התר"י מא' ב, דבשמע כל הברכה איירי,
וקמ"ל דאף אחר גוי עונין אמן. וכתב תר"י שם דהטעם
הוא ש, כיון ששמעו כל הברכה מפיו שמאחר שאנו שומעים
שמברך הדבר לשם אפי' שהוא אינו יודע מהו השם שהוא
חושב שהע"ז הוא הבורא אפי' כיון שכונתו לשם ואנו
שומעים כל הברכה מפיו עונין אמן אחריו, אבל בתוספתא
לא מי' כן. דקאמר שם (פ"ו) [פ"ה] הכ"ב: גוי המברך
השם עונין אחריו אמן כותי המברך השם אין עונין אחריו
אמן עד שישמע את הברכה כולה. ודברי צ"י י"ע יותר.
שכתב דלהרמב"ם בגוי אין עונים אחריו לעולם, אף אם שמע
כל הברכה, וכתב הב"י ופתי עכשו — אחר שזרזו עליהם
— כנצרי, כמ"ש בפ"ק דחולין ו א, שעשאו לכותים כצ"ג
גמורים לכל דבריהם. וסיים הב"י, שלכן פתח הרמב"ם
בפ"א מהל' ברכות ה"ג, וכתב: ואם היה המברך עכו"ם

עכו"ם עונין אחריו אמן ובודאי שאף זו בשאר ספרי ירושלמי
אינו שהיר' ר"ר יונה רצה להביא ראיה שעונין אמן אחר
עכו"ם מדאמר ר' ברכיה עונה אני אחר כל המברכין משום
שנא' ברוך תהיה מכל העמים וגוי' אלמא דנוסח הירושלמי
שלו אינו כנוסחא של הרא"ש וכן יראה מדברי הרמב"ם וכו',
עכ"ל.

ומ"ש רבנו "ואף שדחק (הב"י) ואמר כיון דנצטרי לא הוזכר
ע"כ פליגי אתוספתא וירושלמי", בפנינו בכ"י לא כ"כ. אלא
נשאר בתמיהה על הרמב"ם, למה כתב דאין עונין אחריו אמן
היפך ממש בירושלמי. אולם דברי רבנו בשם הב"י איתא
בכס"מ שם. שהקשה על הרמב"ם מהירושלמי הנ"ל: עכו"ם
שצריך וכו', ומהירושלמי: א"ר ברכי' וכו'. וכן מהבבלי שם
ג' ב: בעי שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של
בית רבן א"ל אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית
רבן הואיל ולהתלמד הם עשויין. ולפ"ו תמה הכס"מ על
הרמב"ם שכתב דאין עונין אמן אחר עכו"ם. ות' שם: ואפשר
לדחוק ולומר לצדדין קתני אם היה עכו"ם או אפיקורוס או
כותי לא יענה אם לא שמע כל הברכה אבל כששמע כל
הברכה עונה אמן ובתינוק המתלמד אפי' ששמע כל הברכה
לא יענה. וסיים הכס"מ שם: ויותר נראה לומר דס"ל לרבינו
דכיון דמתניין לענין עניית אמן והזכירו כותי ולא עכו"ם
משמע דדוקא אחר כותי הוא דעונה כי שמע כל הברכה אבל

ו מ"ש רבנו מהירושלמי סוף פ"ח דברכות, כ"ה בפנינו,
וכמ"ש בפנים. אולם בנוגע למ"ש רבנו "ואף שהירושלמי יש
לפרש כדברי תר"י וכו'", יש להעיר כי התר"י המובא בפנים
לא הביאו דברי הירושלמי, כפי שהביאם רבנו. אלא הביא
בלשון זו: ר' ברכי' אמר אני עונה אמן אחר כל המברכין
משום שנאמר ברוך תהיה מכל העמים (דברים ז, יד). ולשון
זו ליתא בפנינו בירושלמי. אלא איתא: אמר ר' תנחום ואלו
בירכך גוי ענה אחריו אמן וכתב ברוך תהיה מכל העמים.
ועל הך ירושלמי, כתב התר"י דמיירי בשמע כל הברכה.
וקמ"ל דאף אחר גוי עונין אמן, וטעמו כפי שמבואר בפנים.
וגם על הירושלמי שהביא רבנו, יש לפרש כפי שפי' התר"י
על הירושלמי שהוא הביא. [ויתכן שזוהי כוננת רבנו]. וי"ל
שלתראי' לא היתה הגירסא שבפנינו בירושלמי: גוי שצריך
את ה' עונין אחריו אמן. דאחרת הי' לו להביא את הדין הנה
מהירושלמי, שהרי שם נזכר להדיא שעונין אחר גוי. ולענין
הגירסאות השונות בירושלמי, ראה מש"כ התפארת שמואל
באות ב' על דברי הרא"ש שם. שהרא"ש הביא מהירושלמי:
כותי שצריך השם עונין אחריו אמן. וכתב ע"ז התפארת
שמואל: ג"כ זה אינו בירושלמי אבל בטור דייקא מקאמר
הירושלמי כותי עונין אחריו אמן עכו"ם אין עונין אחריו אמן
איכ' מיירי בלא סיים הברכה מדלא עונין אמן אחר העכו"ם
ע"כ. אני ראיתי בירושלמי שאין כתב לשם מידי מכותי אלא

רבו ו (ו) שמותר ללמד לתינוקות הברכות כתקנן ואע"פ שהם מברכין לבטלה בשעת הלימוד ז (ז) אבל בשעה שהם מברכין לפטור את עצמן כיון דבני חנוך הם עונים אחריהם אמן ה וכן בשעה שאומרים ההפסדה בבית הכנסת. ד ס (ח) כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא (ט) ואסור לענות אחריו אמן.

באר הגולה

- ו רמב"ם ס.ט.
- ז טור נסע פירוש הרמב"ם.
- ח רמב"ם ס.ט.
- ט רמב"ם ס.ט.
- א נרכות מ"ג.
- ב ס.ט מ"ד ונהי"ה.
- ג נרכות מ"ג.

רטז דיני ברכת הריח. ובו י"ד סעיפים

א א (א) אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח ב אבל לאחריו אין צריך לברך כלום. ב ג (ב) אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ מברך בורא עצי

ביאורי הגר"א

כו: (ו) שמותר כו. רמב"ם ונחמ' הכיל: (ז) אבל כו. כו: (ח) כל כו. ל"ג ח: שם נחמ' וכפ"י הרמב"ם נסע הרמב"ם: (ח) כל כו. ל"ג ח: (ט) ואסור כו. רמב"ם ולווד מהא דתינוקות כמ"ש נס"ג: רטז (א) אסור כו. מ"ג זי ונח' שנרכין כו: (ב) אם

ברכת אליהו

פ"א ה"טו. ומקורו] בברכות לג א: רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרתיייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא חשא (שמות כ. ז). (ט) רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"טו. ולמד מהא דתינוקות, כמ"ש בס"ב, דשם אף שמזכירין ש"ש בהיתר אין לענות אמן, כש"כ המברך ברכה שאינה צריכה — שזה באיסור — אין לענות אמן, וכמס"ל בסק"ד. רטז (א) בבאה"ג סק"א ציין לברכות כג. וזה שם בעמוד ב': אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מנן שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל י"ה (תהלים קג, ו) איהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח.

(ו) כ"כ הרמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ג, הג"ל בסק"ה. ונחמ' דברכות ג ג — הג"ל בסק"ה —: אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין. הרי דבהיתר הן מברכין, ואפ"ה אין לענות אמן. (ז) נחמ' דברכות ג ג איתא: אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין וה"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין. וכפ"י הראשון פ"ח ס"ה בשם הראב"ד: בשעה שאכלו דחינך מצוה הוא. [ומה שסיים המחבר, וכן בשעה שאומרים ההפסדה בבית הכנסת], הוא כפירש"י שם בד"ה אבל: כשאומרים ההפסדה ומברכים בתורה ובנביא עונין אחריהן אמן. (ח) [בבאה"ג סק"ט ציין: רמב"ם שם. וזה בהל' ברכות

הנוסחא (ברמב"ם) כותי ולא עכו"ם כנוסחת בעל הטורים דמשמע דבעכו"ם מודה דיענה אמן כדיושלמי א"כ למה לא כתב שאם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שיענה דאפילו דדינין ליה כעכו"ם יענה וכו', ולפי ג' הדמשק אליעזר ברמב"ם, ליאת לקושיה זו. שהרי לגידסא זו, איתא ברמב"ם, שבתות עונה אמן אם שמע כל הברכה. וכ"ז הוא ביחס לרמב"ם בפסקיו. אך בפירוש המשניות סוף פ"ח דברכות איתא להראי דבריו הב"י, דכ' שם הרמב"ם: וכל מה שתמצא במשנה מן הדברים מענין הכותיים אשר תבין מהם שהכותיים נכבדים מן העכו"ם ופחותים מישראל כמו שאמרו מזמנים עם הכותי וכותי המברך חולתו לא אמרו אלא קודם שחקרו עליהם אבל מעת שחקרו עליהם ומצאו אשר זכרוהו הם פחותים מן העובדי כוכבים מאד, ועיין בדמשק אליעזר שותמה על דבריו רבנו, במה שהשיג על הב"י, ולא הביא את פירוש המשניות הג"ל, דמשמע משם כב"י, ויש לציין שגם הלח"מ מסתייע מפירוש המשניות לרמב"ם הג"ל, דגרסינן ברמב"ם בפסקיו "עכו"ם", ובערוך השלחן כתב על דברי הרמב"ם בפ"י המשניות: ונלע"ד דאין כוונתו על סתם ברכה הקבוע אלא שאמר ברכה לאלקי ישראל וכיוצא בזה ע"ש. ובאמרי נועם בברכות שם כתב: דבישראל אף אם אינו שומע השם עונה רק לשישמע הסוף ברכה ובכותי עד שישמע השם שמא בירך להר גריזים אבל במה ששומע הנוסחא הברכה אינו ראיה שמא בירך להר גריזים.

להלכה — אם לענות אמן אחר ברכת עכו"ם — כתב הבה"ל בד"ה אם שמע וכו': הנה דעת כמה אחרונים שלדעת הרמב"ם אין עונין אחריו בכל גווי ומ"מ נראה דלמעשה יש לנהוג להקל אחרי דיש פוסקים שסוברין דאפי' לא שמע כל הברכה ב"כ צריך לענות כדומה מהירושלמי וכן פסק הגר"א לדינא וע"כ די לנו אם נחמ"ד שצריך שישמע כולו.

אחר עכו"ם אפי' שמע כל הברכה לא יענה ואע"ג דבירושלמי אמרו דאחר עכו"ם גמי עונה כיון דנחמ' דידן לא הוצרכו ופשוטא דמתני מוכח דאין עונין הכי נקטינן, עכ"ל. ומה שהביא רבנו שהב"י נדחק בעצמו להעמיד את הרמב"ם נגד התוספתא, ליאת לתוספתא זו הוא גורס ברמב"ם. ויש לציין שהטור — בהביאו דברי הרמב"ם — גורס שם: עו"ג. והב"י כתב ע"ז: ומיהו בדברי הרמב"ם שכתב רבנו בסמוך לא נזכר עו"ג ובחודשי הנהגות אות א' כתב: בספרי הטור שלפנינו נזכר ג"כ עכו"ם. והכ"מ שם כתב: והטור בא"ח סימן רס"ו העתיק לשון רבינו והשמיט עכו"ם מלשון רבינו ואם כן היתה נסתתו בספרי רבינו היא גירסא נכונה. והלח"מ כתב שצריך הנוסחא בדברי רמב"ם לגרוס "גוי". וברמב"ם דפוס רומי ר"מ הגירסא "עכו"ם". ומ"ש רבנו "דע"כ ט"ס ברמב"ם", צ"ל בפשטות שהוא השמיט את המילה "עכו"ם", והג"ל: אם היה המברך אפיקורוס וכו'. ועל גירסת הדמשק אליעזר הג"ל, יש להעיר, שרבנו וכל המפרשים הג"ל הדנים בגירסת הרמב"ם, התייחסו רק אי גרסינן ברמב"ם עכו"ם או לא גרסינן, ולא הזכירו שצריך להוסיף בדברי הרמב"ם החילוק, דבכותי אין עונין עד שישמע כולה, ובעכו"ם אפי' שלא שמע כולה. ולכן נראה שכוונת רבנו היא, ולא גרסינן "גוי" בדברי הרמב"ם, וכנ"ל. ברם, לפי מה שגורס הרמב"ם בדברי הרמב"ם אליבא דרבנו, תיושב קוסית הלח"מ שם. שהלח"מ הקשה: דאי

באר הגולה

* שקורין נפלאות
פוס.
ד.ס.
ה רמז"ס נפרק ט'
הו"נ והרמ"ז והטור.

בשמים ואם הוא עשב מברך בורא עשבי בשמים (ב*) ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו * (ג) המוס"ק מברך בורא מיני בשמים ד ואם היה פרי ראוי לאכילה מברך הנותן ריח טוב בפירות (ד) והני מילי כשנטלו להריח בו או לאכלו ולהריח בו ה אבל אם נטלו לאכלו ולא נתבויין להריח בו אע"פ שהוא מעלה ריח טוב אינו

ביאורי הגר"א

עד שלל נימוח מסריח ומותר כדלמרינן בתמורה נפרק כל האסורין אפרוח צילת טריפה מותר דליות קגדיל לכו מסרה ההיא שעתא עפרא נעלמה הוא: (ד) וה"מ כו. עתוים מ"ג א' ד"ה ועל כו' לפוקי כו' ר"ל דליו מברכין כלל דל"מ הל"ל לפוקי מוס"ק וכל כיוצא ועתוים שם צ' ד"ה ה"ל ממש כ"ג א' לנימורל דכל היכא ללא כו' ועי' נר"ש שם דמ"ש ה"ל מלך דמרה כאתרוגא ויירי כגון שלקחו להריח בו או לאוכלו ולהריח כו' אבל כו' דלא כרש"י

זה כו' שם ה"ל נרקוס כו': (ב*) ואם אינו כו'. שם א': (ג) המוס"ק כו'. עמ"ל ס"ק ג' ו"ל כו' וכהר"י כו' ונ"ל כו'. וכל זה כתב הרמ"ש פ"י ס' ל"ה ועמ"ל שהל"ך זה ואשתמיטתיה מ"ש הר"ן נכפ"צ דע"ז ל"ט ז' על מ"ש א' מ"ש א' ליערובי מ"סרי כו' ונ"ל א' מ"ש א' ליערובי דבר טוהא מוסר סרה הל"ך לא מערבי ואחרים פירשו א' מ"ש א' ליערובי שדרך ה"ל לערב דב"ש דברים אחרים ונימורל בו נתוכו וחזרין ד"ש ליכא למיחש להכי לפי שהמערב בו

ברכת אליהו

אחרים ונימורל בתוכו וחזרין דב"ש ליכא למיחש להכי לפי שהמערב בו עד שלא נמוח מסריח ומותר ובדאמרי' בתמורה בפרק כל האסורין (לא א) אפרוח ביצה טריפה מותר דאימת קא גזיל לכו מסרה ההיא שעתא עפרא נעלמה הוא. הרי מפורש בגמ' דב"ש עכו"ם מותר מטעם הג"ל. [ועיין בביאורי הגר"א יו"ד סימן פ"ד סקל"ז. וע"ע בעינים למשפט בברכות מג א. וראה עוד בנושאי כלים כאן ועוד אחרונים שהאריכו בזה ובד"א ובאמרי נועם בברכות מג א. (ד) לעיל בסק"ב* הבאנו את דברי הגמ' בברכות מג א: אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר ר"ח אמר זעירי כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק וכו'. ומקשה הגמ' שם ע"ז: מיתביב אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל תהודס שבכל מקום תיובתא. ועתוים שם ד"ה ועל כו' שכתבו: בעל ה"ג לא גריס תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ל' כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח אלא לאכול. ומ"ש תוס' „לאפוקי כו'“, ר"ל דאין מברכין על תפוחים וחבושים כלל — אף לא ברכת בורא מיני בשמים, וכ"ש שלא ברכת הנותן ריח טוב בפירות — דאל"כ הל"ל לאפוקי מושק — שהזכר בדברי זעירי — וכל כיוצא בו. ותפוחים וחבושים היו נכללים ב', וכל כיוצא בו. אלא דה"ל דס"ל לתוס', דקושי' תגמ' מדלא חשבי רק שמן אפרסמון וכו', משמע דבשאר מיניו אין מברכין עליהם כלל. וע"ז משני „תנא הדס וכל דדמי ליה“ — דעיקרן לריח, לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח, אין מברכין על ריחם כלל. ועתוים שם עמוד ב' ד"ה ה"ל ממש נג א' למימרא דכל היכא דלא כו' ועי' בראשית שם דמ"ש ה"ל מאן דמרה כאתרוגא מיירי כגון שלקחו להריח בו או לאוכלו ולהריח כו' אבל כו' דלא כרש"י ותוס' אבל העיקר כדעת רש"י ותוס'.

(ב) ברכות מג ב: האי נרקוס (תבצלת השרון — רש"י) דגנוניתא (הגדל בגינה — רש"י) מברכין עלויה בורא עצי בשמים דבבא בורא עשבי בשמים.

(ב*) ברכות מג א: כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים.

(ג) עמ"ל סק"ז, וז"ל: י"א שהוא מדם שמתקבץ בגרון חיה ואח"כ חוזר ונעשה מוס"ק והר"ז חושש לאוכלו משום חשש דם וכהר"י ז"ל דאפשר לומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה ה' דם לא חיישי' להא דבתר השתא אזלינן שהרי אם נפל חתיכות איסור לדבש אע"פ שנמחה בתוכה כיון שדרך הדבש לחזור הדבר הנופל לתוכו לדבש כמו דבש דייגין ל' ומותר ה"ג כיון שיצא מתורת דם בתר השתא אזלינן ומותר אע"פ שנותן טעם לשבחה בתבשיל ונראה לי דאפי' ראייתו צריכה ראייה, עכ"ל. וכל זה כתב הרא"ש בברכות (פ"י) [פ"ו] סימן ל"ה. ועמ"ל שם שהאריך בזה, וכתב: ולענ"ד צ"ע דאמרינן בבכורות דף ו' דחלב חידוש כיון דדם נעבר ונעשה חלב ה"ל לאסרו א"כ ש"מ דבתר מעיקרא אזלינן וכי תימא גילף מחלב תא קי"ל דמחידוש לא ילפינן וא"ל דהמוס"ק פירשא בעלמא ולא הוי מאכל כלל דא"כ לכולי עלמא שרי מידי דהוי אכשרה שיגמא מן הטרפה דמותר להעמיד גבינות בקיבתה ועוד דהדבש הוא טוב למאכל וכו', עכ"ל. ואשתמיטתיה למ"א מ"ש הר"ן בספ"כ דע"ז לפ ב. דתנן שם: ואלו מותרין באכילה החלב וכו' והדבש וכו'. ואיתא שם בגמ': דבש למאי נחוש לה אי משום איערובי מיסרא סרי וכו'. וכתב שם הר"ן על מ"ש אי משום איערובי מסרי כו', וז"ל: דאי משום איערובי דבר טמא מיסרה פרח הל"ך לא מערבי ואחרים פירשו אי משום איערובי שדרך הוא לערב בדבש דברים

דמברכין על אתרוג או על חבוש ברוך שנתן ריח טוב בפירות, הוא „דוקא כשמריח בהם אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אכילה“. ומ"ש רבנו „ועתוים שם ב ד"ה הא"י, כוונתו היא, שמיש מ"ש תוס' „אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח“, היינו שאם נטלו לאכול, אף אם נטלו גם להריח, א"צ לברך על הריח. וכתב רבנו דראייה לדברי תוס',

1 בבאור דברי רבנו נחלקו המפרשים. הדי"א מסביר כדלקמן: דשיטת רש"י ותוס' היא, תפוחים וחבושים ושאר פירות העומדים לאכילה, אם לקחם לאכלם ולהריח בהם, א"צ לברך. וז"ל תוס' בברכות מג א ד"ה ועל „לאפוקי תפוחים וחבושים“, היינו שמביאם לאכול, ואף שהתכוון להריח, אין מברכין. והתוס' שם בעמוד ב' ד"ה האי וכו' כתבו, דהא

מברך (ה) ועל כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא ו (ו) הלכך על כל דבר שהוא באר הגולה

ו תוספות ס' נ"ח
ורמז"ס ס.

ביאורי הגר"א

אכילה עמיד שאין נידולו מן הארץ חומר שני כן נמצא
נצרכת הריח וכחש' ועל כולם אם אמר שני ילא כן
כאן נצרכת מים: (ו) הלכך כו. תוס' שם וכו' נצרכת:

ברכת אליהו

מיני בשמים כברכת הריח, מברך על כל דבר ריח שאין
גידולו מן הארץ. וכמש"ש במתניתין מ א: ועל כולם אם
אמר שהכל נהיה בדברו יצא. כן כאן כברכת מיני בשמים
אם בירך ברכה זו על כולם יצא.

(ו) תוס' בברכות מג א ד"ה ועל כו', הג"ל בסק"ה. וכפ'
בשהכל נהיה בדברו, כמ"ש בסיומן ר"ד סעיף י"ג: כל
דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל. וכמש"ש סק"ד.

שהראש לא ס"ל כרש"י ותוס' בזה, כוננו היא: דהראש
כתב שם, אבל אם לקחו לאוכלו והריח בו כיון דלא נתכון
להריח א"צ לברך עליו. ומדכתב הראש"י, כיון דלא נתכון
להריח א"צ לברך עליו, מ' מדבריו דאם מתכוון אח"כ להריח,
או יתחייב לברך על הריח. וזהו שכתב רבנו, דלא כרש"י
ותוס' — שהם סוברים דכיון שהביאו לכתחילה בשביל אכילה,
אף שאח"כ נתכוון להריח, אין לברך על הריח, וכג"ל. ועי'
סיים רבנו: אבל העיקר כדעת רש"י ותוס'. דכתיב אין לברך.
וכתב הבה"ל בד"ה ולא נתכוון: ובאמת הדין אתו (הגר"א)
דהלא קי"ל לקמן בסיומן רי"ז דכל היכא דלאו לריחא עבידא
אפי' מתכוין להריח ג"כ אין מברך אלא נטלו בידו בשביל
להריח וכג"ל וא"כ כענינו כיון דבעת נטילתו היה בשביל
אכילה אפילו אם לבסוף כחן גם להריח ג"כ אין יכול לברך.
ועי' מה שהאר"ק בזה.

ובספר פסקי הגר"א פירש בביאורו של הדמשק אליעזר.
שלדעת רבנו אם נטלו לאוכלו ולהריח בו אינו מברך כלל על
הריח. אולם שם בעמודי אש באות י"ז תמה על זה, וז"ל:
מי יתן ואדע ואבין דברי הגר"א ז"ל בזה כי מגיל לעשות
פלוטא בין התוס' ורש"י וראש"ש הלא אפשר לתרצו דבריהם
כדברי הראש"ש דבתוך הסעודה עיקרו אינו אלא להעביר את
הוזהמא לבד אבל היכא דנטלו לאוכלו ולהריח בו אפשר נמי
דצריך לברך לדעת התוס' ורש"י כמו לדעת הראש"ש וכ"ה
בסור לדעת התוס' כמו לדעת הראש"ש וה' יאיר עיני בזה.
ועי' מש"ש באות י"ח.

והנה לקמן בסעיף י"ד, הביא המחבר מחלוקת, אם המריח
אתרוג של מצוה חייב לברך עליו. וכתב על זה הרמ"א, דגם
במריח פת חס איכא פלוטא. ועמש"ש בס"ק ל"ד, ליה. והקשה
הבה"ל ד"ה או, דהא שם מסכים רבנו לסבא שניה דאין
לברך, משום דעיקרו לא לריח עבידא, ובאתרוג מירי אפי'
אם בשעת הגטילה לשם מצוה כחן גם להריח, ובכ"ז אינו
מברך. וכן לענין פת משמע ג"כ דרבנו סובר, שאפי' אם בעת
נטילת הפת נטלו לאכול ולהריח בו, א"צ לברך. וא"כ זה סותר
למ"ש ולע"ל, ולפי המ"ב צריך לברך בכה"ג. ותרצ' הבה"ל
שם: דלענין אתרוג כיון דלקחתו למצוה היא חיובית נתבטל
אצלה המחשבה שחישב אם בגטילתו אם בשביל ריח ולא
אמרינן דע"י המחשבה שחישב או גם לריח נעשה כאלו האתרוג
לריח עבידא וכו' וכן לענין פת כיון דסתמא עומד רק לאכילה
הריח שבו אינו רק לפי שעה בעת שהוא חם ע"כ לא אמרינן
דבשביל שחישב בעת הגטילה לאכילה גם בשביל הריח דה"ה
נעשה כאלו לריח עבידא משא"כ לענין אתרוג [בשאר פירות
השנה] ותפוח שריחן הסוב הוא לעולם אם מתכוין בגטילתו
גם בשביל הריח נעשה כאלו לריח עבידא. עכ"ל.

והחז"א באר"ח סימן ל"ה סק"ד תמה על זה, וז"ל: ומה
שדחוק בבה"ל בד"ה או לחלף בין לאכול ולהריח לאתרוג
של מצוה ופת חמה אולי יתקבל החילוק אם היה הדין מבואר

ותוס' אלז העיקר כדעת רש"י ותוס': (ה) ועל כולם
כו. שכן נחנות של נ"ס מנצח נמצא ועתו"ס מ"ג א' סק"ה
ועל כו' והר"ם מקו"י כו' כמו שהכל שכולל כל ברכת

(ה) שכן נחנות של נ"ס מברך בורא מיני בשמים.
ועתו"ס בברכות מג א סק"ה ועל כו', וז"ל: ומי שהולך
בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן
ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים
שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא
והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני
בשמים. וכפ' "שהכל" שכולל כל ברכת אכילה שנק' דבר
שאין נידולו מן הארץ אמר שהכל נהיה בדברו, כך בורא

ממ"ש בגמ' שם ג' א: למימרא דכל היכא דלאו לריחא עבידא
לא מברכין עלויה מיתביי הנכנס לחנותו של בשם וכו' והא
הכא דלאו לריחא הוא דעבידא וקמברך. ומתרגם הגמ': אין
לריחא נמי הוא דעבידא כי היכי דניחו אינשי וניחו ונזנו
מיניה. וכוננו רבנו, דכתבו שם רש"י ותוס' בד"ה אין מברכין:
והא דאמר לעיל בכ"ז מברכין (מג א) האי משחא כבישא
מברכין עליו בורא עצי בשמים היינו בבא להריח ולא מיירי
בתוך הסעודה. ומדקאמר "בתוך הסעודה", משמע שאם הביאו
לתוך הסעודה לאכול, אף אם התכוון גם להריח, אין מברכין.
הרי דדוקא כשמביאין להריח תחוד מברכין עליוה, אבל
כשמביאין לאכול, אף אם מכוי' גם להריח, אין מברך. ועל
הריח. וזו ראייה לדברי התוס' הג"ל בד"ה האי וכו', דאם
בא לאכול אין מברך על הריח, אף אם התכוון לאכילה ולריח.
אבל הראש"ש שם בפ"ה ס"ג לא ס"ל כן. שכתב שם, דמי'
בפרק כ"ז מברכין (מג ב) האי מאן דמרה אתרוגא מברך
שנותן ריח טוב בפירות, "מיירי כגון שלקחו להריח בו או
לאוכלו ולהריח בו אבל אם לקחו לאוכלו ולהריח בו כיון דלא
נתכון להריח אין צריך לברך עליו". הרי שהראש"ש ס"ל, שאם לקחו
לאוכלו ולהריח בו, מברך ג"כ על הריח. וכן פ' המחבר. וז"ל
כרש"י ותוס' הג"ל. ולפי מ"ש רבנו דהעיקר כדעת רש"י
ותוס', יוצא להלכה — דאם לקחו לאוכלו ולהריח בו, אין
צריך לברך על הריח, עכ"ל הדין.

ותמה על פירוש זה בבה"ל ד"ה או, והוכיח שם מהרבה
ראשונים שהביאו בשם התוס', דאם נטלו לאוכלו ולהריח בו,
מברך על הריח. וכתב בתוך דבריו: ואינו יודע האין נוכל
לומר כן בודעת התוספות [שאם נטלו לאוכלו ולהריח בו אינו
מברך] הלא הסור וכן רבינו ירוחם וכן רבינו מאיר [בברכות
מהירמ' כולם כתבו בהריח בשם התוס' וכשנטלו לאוכלו
ולהריח בו חייב לברך וכו'].

ולכן דחה הבה"ל את פירושו של הדין, והסביר דברי רבנו
באופן אחר: דהא דכתבו התוס' בד"ה האי כו' "אבל אם בא
לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אכילה", אין
כוונתו שנטלו ע"מ לאכול ולהריח בו, דא"כ פ' התוס' מודים
דחייב בברכה אף על הריח. אלא התוס' מיירי, שבזמן הגטילה
התכוון רק לאוכלו, וכיון שבא לכתחילה רק בשביל אכילה,
אפי' התכוון אח"כ להריח בו, אינו מברך על הריח. וכן
מפורס דברי רש"י ותוס' בוף ג' א. שכתבו שם דהא דמברך
על משחא כבישא, בבא להריח ולא מיירי בתוך הסעודה.
ומסתמא דבריהם מ' דהיכא שבא בתוך הסעודה בשביל אכילה,
אפי' אם אח"כ כחן גם להריח אינו מברך. ועיין בבה"ל שם
שהביא סייעתא לדין זה מהשטמ"ק. ועי' מה שהאר"ק בזה.
המו"ם מהג"ל, שלפי פ"י הבה"ל, אף רבנו סובר שגם דעת
רש"י ותוס' היא, דאם בשעת לקחתו מכחן לאוכלו ולהריח
בו, מברך גם על הריח. ורק אם התכוון להריח בו אחר שנטלו
לאכילה, או סוברים רש"י ותוס' דא"צ לברך. ומ"ש רבנו

באר הגולה

ז מרדכי נסח ר"מ
מרוטנבורג והר"ס.
ח רמז"ס סע.

מסופק בו מברך בורא מיני בשמים ז (ז) על אגוז מוסקאט"ה ועל קניל"ה וקלאו"ו
וכל מיני בשמים שהם לאכילה מברך הנותן ריח טוב בפירות. ג ה (ה) על

ביאורי הגר"א

וכת' הערוך נסח הגאונים כל שמוציא ונועם עץ הוא
וכ"כ הרשב"א ח"ל רד"א אמרינן גירושלמי כל שתמרתו
נשארת משנה לשנה מצד עץ נשמים וכל שתמרתו
מתעצבת וכלה בחורף מצד עשני נשמים ורש"י פ"ו
תנוללת השרון וכ"כ הטור וכ"כ נס"ע. וזנוי ורד קומ"ל
דמזכרין אותה נרצה עמיה וקף שאין ראיה ממשחא
כבישא להראש דכנש כמנושל חף לענין נרצה כ"כ

(ז) על אגוז כ"ו. כחש"ש נחתרונא: (ח) על הורד.
קמ"ל אע"פ שראוי לאכילה כיון שאין עיקרו לאכילה
כח"ש הראש"ש שם ודל"ל כגלון ש"י לנרץ הנותן ריח
נפירות וקמ"ל נורד שהוא פרי אילן ועי' נהג"מ שכתב
נשם מהרי"ם לנרץ על עשנים נורד עשני נשמים ועש"י
שמחלק בין הגדלים כ"ו ע"ש אלא שמהרמב"ם משמע
דששנים אילן ורדים אכל כתב לנרץ על שניהם עני נשמים

ברכת אליהו

הג' חלפי דימא מברכין עליהו בורא עצי בשמים —
הג' חילפי דימא לא בריר לן ודאי מאי גינהו וקיימא כי
הא מתניתא דכל שתחלת ברייתו מוציא (מנעם) עץ אילן
הוא ועל כל שהוא כענין הוה בורא עצי בשמים מברכין
עליה ואמרו ששמו בלע"ז רוזמרין". וז"כ הרשב"א בשם
הגאונים בברכות מג א: ונקטין מלתא מן סמלך וחלפי
ימא וגרנקום דגינותא ומאי דהוא כיוצא בהן מברכין עליה
עצי בשמים ואע"ג דאית בהו מאי דרכיך אמרי לך לא
איכפת לן כדמוציא עלין מעצו וכ"ו. וז"ל הרד"א, באבדורהם
שער שביעי הלכות ברכת הריח: ואמרינן בירושלמי (ליתא
לפנינו) כל שתמרתו נשארת משנה לשנה מברך עליו בורא
עצי בשמים וכל שתמרתו מתעצבת וכלה בימות החורף
מברך עליו בורא עשני בשמים.

ואיתא בברכות מג ב: האי גרנקום דגננותא מברכין עליוהי
בורא עצי בשמים. ורש"י בדי"ה גרנקום פ"י בשם בה"ג:
הבצלת השרון. וז"כ הטור וכמ"ש לקמן בפ"ט, וכמ"ש
בסכ"ד. [הבצלת השרון היא שושנה כמ"ש ברש"י שיר
השירים (ב, א) והיינו ורד כמ"ש בתרגום על שושנת
העמקים ועובדי יא"ן כורדא כ"ו — ד"א]. הרי דס"ל לרש"י
דמברכין על ורד בורא עצי בשמים. וכמ"י ורד שכתב
המחבר לברך בורא עצי בשמים — אף שכתב לברך על ורד
בורא עצי בשמים — קמ"ל דעל מי ורד מברכין אותה
ברכה עצמה שמברכין על הורד, דאף המים שיוצאין מהורד
דינן כורד. וכתב שם הרא"ש: ומי הורד כיון שיצא מן
הורד יש לברך עליהם (בע"כ) דלא גרע ממשחא כבישא.
ואי שאין ראיה ממשחא כבישא לדינן של הרא"ש — שעל
מי ורד מברכין בורא עצי בשמים, דמשחא כבישא כיון

(ו) [בבאה"ג סק"ז ציין: מרדכי בשם ר"מ מרוטנבורג
והרא"ש. ולא מצאתי ברא"ש. וגם הב"י ציין למרדכי ולא
להרא"ש. וזה במרדכי בברכות פ"ו סימן קמ"ו. ומקורו הוא]
כמ"ש באתרונא. דאיתא שם מג ב: אמר מר זוטרא
האי מאן דמורח באתרונא או כחבושא אומר ברוך שנתן
ריח טוב בפירות.

(ח) קמ"ל אע"פ שראוי לאכילה, לאו פרי הוא. בית שאן
עיקרו לאכילה, ולכן אינו מברך על ריחו אשר נתן ריח
טוב בפירות. כמ"ש הרא"ש בברכות פ"ו סימן ל"ז. ודלא
כרב האי גאון שהביא הרא"ש שם, ש"י לברך (הנותן)
[שנתן] ריח טוב בפירות. וקמ"ל המחבר בורד שהוא פרי
אילן, [לכן מברך בורא עצי בשמים. אף שאינו עיקר הפרי
ואינו מברך על אכילתו בופה"ע, וכמ"ש בסימן ר"ד ס"א.
ואפ"ה מברכין על ריחו בורא עצי בשמים, כיון שאינו
מין עשב, כמ"ש המ"א בסק"ו]. ועיין בהג"מ הל' ברכות
פ"ח ה"ו אות ג', שכתב בשם מהרי"ם לברך על שושנים
בורא עשני בשמים. [והלא שושנים הוא ורד — ד"א].
ועמ"י שמחלק בין הגדלים כ"ו. ע"ש, שחילק בין הגדלים
באילן שמברך בורא עצי בשמים, לבין "שושנים הגדלים
בקרקע, כמו שגדלים בסביבות גיקופולי וגבוליה בקרקע
כמו אותם שגדלים באילן", שעליהם — כתב הג"מ —
שמברכין בורא עשני בשמים. אלא שמהרמב"ם שם משמע
דשושנים אינן ורדים, אבל כתב לברך על שניהם עצי
בשמים. דהרמב"ם כתב שם: השושנה וחלפי המים מברכין
עליהן בורא עצי בשמים וכ"ו. הורד ומי הורד כ"ו. בורא
עצי בשמים. וכתב הערוך ערך חלף (ה) בשם הגאונים
[בפנינו: הראשונים] — על הא דאיתא בברכות מג ב,

שדעת התוס' היא, דאם נוסלו לאוכלו ולהריח בו מברך על
הריח, כתב החזו"א שם: אין זה תימא אם הגר"א הכריח מן
הסוגיא בדעתו ומבאר דברי התוס' שלפנינו כן, ואפשר שנפלה
מחלוקת בדעת התוס' בין מעתיקי דבריהם ז"ל, ודברי תוס'
שלפנינו יתפרשו כמו שבאר הגר"א, ע"כ.

ובספליה כתב רבנו: וס' ראשונה ס"ל כיון שנתכין להריח
בנטילתו והוי כמו נטלו לאכול ולהריח. ולדברי הביאור הלכה
כנות רבנו, ולכ"ע בכה"ג — בפרי שיש בו ריח אם נטלו
לאכול ולהריח בו — צריך לברך. ולפירוש הד"א כונת רבנו
במ"ש "הוי כמו נטלו לאכול ולהריח בו" — שצריך לברך,
היינו לדעת הרא"ש הנ"ל, שבכה"ג מברכין. אבל לדעת רש"י
ותוס' הנ"ל אין מברכין אף בכה"ג, וכי"ל. ויוצא שס' ראשונה
בש"ש ע"ש, ס"ל נדעת הרא"ש. ומאחר שכתב רבנו כאן "אבל
העיקר נדעת רש"י ותוס'", לכן כתב רבנו שם דהעיקר כסברא
אחרונה, שאין מברכין על האתרוג ועל הפת.

אבל לא שייך להכריע בסברא זו. ונראה שכונת החזו"א היא,
שלא מסתבר לומר שתפוח או אתרוג בשאר ימות השנה הוי
"באילו לריח עכ"ד", דהא המציאות היא שהם עומדים לאכילה.
וע"ע שם בחזו"א מה שהאריך לתמוה על ראית רבנו בסק"ד
מדברי הגמ' בברכות גג א: הנכנס לחנות של בשם וכ"ו.

ועל עצם מחלוקת הד"א והמ"ב בדברי רבנו, מ' דהחזו"א
ס"ל כדברי הומשק אליעזר. שכתב שם בסק"ו: אבל לדעת
תוס' החסדון הוא משום שאינו מיוחד להריח והלכך אף
כשאוכלו ומריח בהן אינו מברך ואף שיחזן להריח וכיון
שאוכלן פקע יחזון, ולפ"ז משיב תוס' ד"ה ועל, לאפוקי
תפוחים ומושבים. היינו אף שמריח בהן משום שאינן מיוחדין
לכך, ומשכ"כ בדי"ה היינו אף המיוחדין להריח כיון שאוכלן
א"מ עליהן, עכ"ל.

ומה שהבאנו לעיל בשם הבה"ל שהוכיח מכמה ראשונים

הורד ועל (ט) הקנמון (ו) שהוא עור הגדי ועל מי הורד (יא) ועל הלבונה (יב) באר הגולה והמצטיכי וכיוצא בהם בורא עצי בשמים. ד ס על שמן אפרסמון ט נרכות מ"ג וכו'. ס מברך בורא שמן ערב. ה י (ד) שמן זית שכתשו או טחנו עד י ס וכהרדעי.

ביאורי הגר"א

אכל הסומך חלק על זה שהרי אמרו צפ"ו דשנת שנתו כח ועי' כ"ח ס צפ"ג: (יא) ועל הלבונה. כ"ח ע"י לנחה: (יב) והמצטיכי. עי' רש"י פ"ד ד"ט ל"ג נ"י ד"ה מנוסחתי כ"ח שרף כ"ח וכן הר"ן נ"י שונה שנים ולע"פ שהוא שרף רק מן האילן עליו: (יג) על שמן כ"ח. ס א': (יד) שמן כ"ח. כן מפרש הרמב"ם ומחל' כניסא או טחינא ופי' כהרדעי וכ"פ הרי"ף ור"ש ור"ש

ל"ח ז' נחליה וכ"פ צננוס כלן מודה כו"ש צ"ח ועומ' וע"כ ל"ל כן דהא הר"ש והטור כתבו כלן צננוס כן: (ט) הקנמון. כו"ש קנה וקנמון כ"ח: (י) שהוא עור הגדי. ט"ס ו"ל עוד הנ"ל נחליית ש"כ הרמב"ם צפ"ו צ"ח צננוס כריתות פרק א' וכ"כ נחלייתו צפ"ו מה' כ"ח המוקדש והוא לשון ערבי וע"פ צפ"ח ור"ל הנ"ל מוה"ו כו"ש ועוד הוא צננוס ע"ן כו"ש צפ"י ס ע"ד נלסאין

ברכת אליהו

„קנמון“. ועיין שם בפ"א ה"ג שכתב: והקנמון הוא העץ שבא מא"י הודו שריחו טוב וכו'. ו, הנד"ה שכתב המחבר, ר"ל הנדי מהודו, כמ"ש הרמב"ם. וכתב שם הכ"ס: ומ"ש והקנמון הוא העץ שבא מא"י הודו וכו' הוא נקרא בערבי עוד הנדי. ו, ק"ד"ה הוא בלשונם עץ, כמ"ש הרמב"ם בפ"י המשניות בכריתות שם: נטף הוא עץ נקרא בלשון ערבי ע"ד (בלסאין) [בלאסון]. אבל הסמ"ע מצות עשה קס"ו, חלק על זה שכתב הרמב"ם, דקנמון היינו עץ הודו. שהרי אמר בפ"י דשבת ס"ג א, שהקנמון נגזר ולא נשתיר אלא כשעורה וכו'. ועיין בפ"י שם בפ"י שהביא את הסמ"ע שכתב: קנמון אינו קנ"ל"ה בלע"ז שהרי מקנ"ל"ה יש הרבה ואילו מקנמון אמרינו בפרק במה אשה (דף סג) שנגזר ולא נשתיר כי אם מעט ומשתכח בגזאי [ד"מ צמחאי] מלכתא. וסיים שם: ולפי זה ג"כ אינו עוד הירד שהרי נמצא תרבה. (יא) כמ"ש עצי לבונה (שיר השירים ד, יד). הרי דלבונה הוא עץ.

(יב) עיין רש"י פ"ד ד"ח (ביצה) ל"ג ב ד"ה במפתחי כ"ח, וז"ל: חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף של עץ שקורין שף שעושין הימנו זפת וקורין אותו ריישינא וריחו דומה לריח לבונה ובלשון ערבי קורין אותו מוסתק"י ומדבקין בו קערות חרס הנשברים כ"ח. וכן הר"ן בפ"י שפנה שרצים שבת ק"א א: מצטיכי מי שרף וכך שמו בלשון ערבי. ואע"פ שהוא שרף, דהוא המים היוצאין, מ"מ כיון דהמים יוצאין רק מן האילן עצמו, [לא ששהה העץ במים], לכן מברכין בורא עצי בשמים. [כמ"ש בסק"ח גבי מי ורד. וכאן הוא עדיף ממי ורד, דכאן האילן עצמו נגעשה שרף — ד"א].

(יג) [בבא"ה סק"ט ציין לברכות מ"ג וכו']. וזה שם ע"מ א: א"ל רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצינו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן בורא שמן ערב.

(יד) ברכות מג א: אמר רב אדא בר אבהו האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפי' משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמר אפי' משחא טחינא. ומ"ש המחבר, „שמן זית וכו' בורא עצי בשמים“, כן מפרש הרמב"ם בהלכות ברכות פ"ט ה"ג, דמ"ש „משחא כבישא“ או „טחינא“, קאי על שמן זית לבד, דכובשו או טחנו. [ודלא כרש"י שפי'

דכבוש הקרשט בשמן וכבוש כמבושל. ובמי פירות הכבושים יתכן דמברכין עליהם בופה"ע, דכבוש כמבושל אף לענין פרקה. כמ"ש בסימן ר"ב ס"י — לגבי פירות ששראן או שבשולן במים —: והר"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בופה"ע. וכמ"ש שם לה ב כמלית. דהגמ' מביאה ראיה — דפירות וירקות שנתבשלו, מברכין עליהם אותה הברכה שהיו מברכין עליהם קודם בישולם — מהא ד, אמר ר' חייא בר אבא ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח וברך עליו תחלה וסוף. הרי דמליח ה"ל כמבושל, אף לענין ברכה. ופ"ש כמבושל. דהלא לענין שאר דברים, מליח כרותח וכבוש כמבושל, כדאיתא בפסחים ע"א. ואם הגמ' אומרת שמליח ה"ל כמבושל, וכ"ש כבוש, א"כ אין ראיה ממשחא כבישא למי ורד. דמשחא כבישא יש לברך בורא עצי בשמים [כמו על הקושט עצמו — ד"א]. אבל במים היוצאין מן הורד, דהוי כמשקין היוצאין מפירות, דאין מברכין עליהם בופה"ע רק שהכל, כדאיתא לעיל סימן ר"ב ס"ה, וכמ"ש בסק"ח, א"כ היה מקום לומר גם במים היוצאין מן הורד דיברך בורא מיני בשמים, ולא כברכת הורד — בורא עצי בשמים. אולם כאן מדה הר"ש, דמברך על מי הורד בורא עצי בשמים — כברכת הורד. דמי הורד — לענין ריח — עדיף ממים שנתבשל בהם הורד. וכמ"ש בי"ד דהטעם שעל מי ורד מברכין בורא עצי בשמים, כיון דהורד כלה בבישולו תעקרו יוצא ויש לו טעם ורד ממש א"כ אינו ויצה בעלמא כמו שאר פירות כדלעיל בסימן ר"ב. ועמ"א [סק"ז, שגם הוא הביא כן. וז"ל: אפי' למאן דפליג בסי' ר"ב ס"י היינו משום דמי פירות אין להם טעם כהפירות עצמן משא"כ כאן דמי הורד מריחין כמו הורד עצמו (ב"ח), ע"ל. ועיין במ"ב סק"ט ושע"ה ס"ק ט"ו, ט"ז, י"ז]. ועי' צ"ל כן. דהא הר"ש והטור — דס"ל דמי פירות מברכין שהכל כנ"ל בסימן ר"ב — כתבו כאן כעצמם כן, דעל מי ורד מברך בורא עצי בשמים. [ועד"א].

(ט) כמ"ש קנה וקנמון עם כל עצי לבונה (שיר השירים ד, יד). הרי דקנמון מין עץ.

(י) ט"ס וצ"ל „עור הגדי“ בדלית, ש"כ הרמב"ם בפירושו במ"ש כריתות פרק א' מ"א: וקנמון בלשון ערבי ע"ד הירד"י. ופ"ש כחיבור בפ"י מהל' כלי המקדש ה"ד והוא לשון ערבי, וז"ל: זהו שמות הסמנים בלשון ערבי כ"ח ועוד וכו'. וכתב הכ"ס שם, ש„עוד“ הוא פי' על

באר הגולה

שחזר ריחו נודף מברך עליו בורא עצי בשמים. ו כ (טו) שמן שבשמו כמו שמן המשחה אם בעצי בשמים מברך בורא עצי בשמים ואם בעשבי בשמים מברך בורא עשבי בשמים (טז) ואם היו בו עצים ובשמים מברך בורא מיני בשמים ואם סיננו והוציא ממנו הבשמים ל (יז) יש אומרים שמברך בורא שמן ערב מ (יח) וי"א שאינו מברך עליו כלל דהוי ריח שאין לו עיקר וכיון שספק הוא נכון לזוהר מלהריח בו. ז ג (יט) סימלק

כ לדעת הרמב"ם
סס והרמ"ש סס.
ל טור גסס י"א.
מ סס.
ג סס נמורה.

ביאורי הגר"א

(יז) י"א שמברך כו. כמו שמן אפרסמון. טור. שפרש להכי מנך נשמן אפרסמון נשיע לפי שחין זו נשמים חיים הלי משחל אפרסמו חלי מנך: (יח) וי"א כו. שס ועסי (רסין) [ריז] סיג וענחל ודעת הרמב"ם שונך נמי ע' רחש וטור ודעת תוס' דהי משחל שונך כמו חס הנשמי נתוכו: (יט) סימלק כו. עמחל נסס הרשניח שכי כן נסס הגלוגים וכ"כ הערוך

ודוקא שכן שיקרו עץ. וי"א: (טו) שמן שבשמו כו. הוא כשרתל לפי הרמב"ם ולפי שהרמב"ם כתב נמי לפי ג' חלל ג' שלו נעיצ וכ"כ הטור והיינו שנשמו נעני נשמים ורמב"ם מירי שנשמו נמינים הרבה ועצמי חיים ולא היו בו ענני ונשמים כו וכ"כ הרמ"ש סס פי' נערוך כו ולא היו מעורבי כו: (טז) ואם היו בו עצי כו. כחש נהנות של נסס ועמחל נריס סי' ריז:

ברכת אליהו

בשמים. והריה בחנות של בשם, מברך בורא מיני בשמים, אף דיש שם גם עצי בשמים.

(יז) כמו שמן אפרסמון — טור בשם י"א. שפרש להכי מברך בשמן אפרסמון בורא שמן ערב, לפי שאין בו נשמים בעין. וי"ש בברכות מג א: האי משחל אפרסמון מאי מברך וכו' בורא שמן ערב. ולא קאמר שמן אפרסמון ש"מ דלאו השמן גופא מריח אלא שמקבל הריח ממה שנשרה בתוכה — ד"א.

(יח) שם בטור בשם י"א. וכ' ב"י שזוהי סברת הרמב"ם. ועסי' ריזו פ"ג: המריח בכלים שהם מוגמרים אינו מברך לפי שאין עיקר אלא ריח בלא עיקר. וגם שם, וזהו דעת הרמב"ם, נמשש בסק"ד. וגם כאן — שאין עיקר — אין לברך. ועמחל סק"ג, וז"ל: והב"ח כתב דאף הרמב"ם מודה כאן דבשלמא בכלים מוגמרים לא קלט הריח מעיקר הבושם משא"כ כאן רק שיש ספק כיצד יברך לכן יברך בורא מיני בשמים ואין לחוש לאותם שאומרים שאין מברכין עליו, עכ"ל. והד"מ כ', מדלא חלק הטור כאן על הרמב"ם רק בסימן ריזו ש"מ דס"ל דכלים מוגמרים עדיפי שנשרף הבושם ונעשה ריח מה שא"כ כאן קלט ריח בעלמא. וכשיע משמע כמ"ש הבי"ח דהא בכלים מוגמרים לא כ' שם לזוהר מלהריח בהן, עכ"ל המ"א. ודעת הראב"ם — המובא ברא"ש הג"ל בסקט"ו — שמברך בורא מיני בשמים. עין רא"ש פ"ו סלי' וטור. [משמע דהרא"ש מסכים להראב"ד דבהוציא משם העצים מברך בורא מיני בשמים ואם היו שם עצים ועשבים אף בלא הוציא מברך בורא מיני בשמים וכ"ה בטור — ד"א. וע"ע משי"ש בזה]. ודעת תוס' בברכות מג א וי"א משחל כבישא, שמברך כמו אם הבשמים נתוכו. שהרי החוס' שם כתבו: פי' ר"ח שמענו מרבתינו שכושין שומשמיין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמיין ריח של בשמים וטוחטטים וטוחטטים אותם וכו'. [ומדלא חלקו משמע אף דהוציא הבשמים מהשומשמיין וע"י מטיק' הגמ' דס"ל לנהרדעי דעל כולוהו מברך בורא עצי בשמים — ד"א].

(יט) [בבאה"ג סק"ג ציין: שם בגמ'. זה בברכות מג ב: אמר רב הגי חלפי דימא מברכין עליהו בורא עצי בשמים

ד, משחל כבישא" או, טחיאנא", היינו שמן שבו טמון או טחון הקושט]. ופ' הרמב"ם בנהרדעי. וכ"כ הר"י שם ורא"ש שם פ"ו סלי' רש"י. ודוקא שמן זית שיעקרו עץ, מברכין בורא עצי בשמים, וכמ"ש המ"א בסק"א. (טו) לעיל בסק"ד הבאנו דברי הגמ' בברכות מג א: האי כשרתא מברכין עליה בורא עצי בשמים. ופירש"י ד, כשרתא" היינו, קושט". ומ"ש המחבר, "שמן שבשמו וכו'", הוא, "כשרתא" לפי הרמב"ם בהל' ברכות פ"ט ה"ג. ואף שהרמב"ם שם כתב, שעל שמן שבשמו מברך עליו בורא מיני בשמים, זה לפי ג', שגרס בגמ' דעל כשרתא מברכין בורא מיני בשמים. אבל ג' שלנו בגמ' — בורא עצי בשמים. וכ"כ המור. ולדינא אין מחלוקת בין ב' הגירסאות. דלגירסתנו, "בורא עצי בשמים", היינו שבשמו בעצי בשמים. והרמב"ם שגרס, "בורא מיני בשמים", מירי שבשמו במינים הרבה. ועמ"ש שגם הוא כתב כן. [ובד"א כתב ד, מוכרח כן בלשון הרמב"ם שם שמן שבשמו כעין שמן המשחה ולכאורה האי כעין כו' הוא מיותר אבל כוונתו דוקא כעין שמן המשחה דהי' שם קמזון שהוא מין עץ גם מור שהוא דם הצרור בחי' כמ"ש בפ"א מהל' כלי המקדש וכת"ג מיירי האי שבשמו כו' ולהכי כ' לברך בורא מיני בשמים]. וי"ש המחבר: ואם היו בו עצים ובשמים מברך בורא מיני בשמים. דבכה"ג — שבשמו במינים הרבה — לכונ"ע מברך בורא מיני בשמים. וכ"כ הרא"ש שם פ"ו סימן ל"ו: פי' בערוך כשרתא עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינים מעצי בשמים שמכשיר אותו מעשה וקוח מפותם ומברכין עליו בורא עצי בשמים וכתב הראב"ד ז"ל דוקא כשהעצים בתוכו אבל אם הוציא משם העצים אין מברכין עליו אלא בורא מיני בשמים ואם היו מעורבים בתוכו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך בורא מיני בשמים שברכת מיני בשמים כוללת הכל.

(טז) כמ"ש בחנות של בשם. דאיתא בברכות ג א, דהנכנס לשם מברך. ועמ"ש בריש סימן ריז. ששם בס"א איתא דהברכה היא: בורא מיני בשמים. ועמ"ש בסק"א, דהמקור הוא מדין, "כשרתא" הג"ל בסקט"ו — שמברך לרמב"ם בורא מיני בשמים, אף שמעורב בו גם עצי

באר הגולה

ס ר' יונה.
ע ר' ירוחם.
פ רש"י ס.
צ סס גמורה.
ק ס.
ר רש"י גסס נה"ג.
ש כ"י.
ת סס גמורה.
א רמז"ס סס ור.
עמר.

וחילפי דימא מברך בורא עצי בשמים סימלק ס (כ) יש מפרשים
רוסמארין ע ויש מפרשים יאסמין ס ויש מפרשים שהוא עשב שיש לו שלש
שורות של עלין זו למעלה מזו ולכל שורה שלש עלין וחילפי דימא הוא (כא)
שבולת נרד שקורין אישפיק. ח צ (כב) סיגלי והם (ג) ויאול"ש בורא עשבי בשמים.
ס ק נרנים והוא ר (כד) חבצלת ש (כה) ויש אומרים שהוא לירי"ו ת אם גדל
בגנה מברך בורא עצי בשמים ואם הוא גדל כשדה מברך בורא עשבי בשמים.
י א (כו) היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד

ביאורי הגר"א

הרמב"ם סס צפי"ז שכן הוא נלשון לע"ז: (כב) סיגלי.
ע' כנסהדרין צפי"ז ח' וכח"ש הדולאים נתנו כ"ו:
(כג) ויאול"ש. נרכי סס צרש"י: (כד) חבצלת.
רש"י ותר"י גסס ערוך. וכח"ש ח'ני חננלת ותנונו סס
חלל חתילא לנרקום כ"ו: (כה) ויא. תר"י גסס י"ח:
(כו) היו לפניו כ"ו. כמו נצרכת הפירות כח"ש צסימן

גסס הנלוים וכי' דהא פשתן אפי"נ דרכיכי נקרא עץ:
(כ) יש מפרשים רוסמארין. כי"כ צ"י גסס תר"י. וטעה
תר"י לא כתנו חלל על חלפי דימא וכן פ"י בערוך גסס
הנלוים וע' גסס גליון שפ"י גרופלין ולפע דלי"כ יצרך
שנתן ריח כ"ו כח"ש צס"ח: (כא) שבולת נרד.
רש"י סס וכן פ"י רש"י ג"כ צפי"ק דכריתא וכן פ"י

ברכת אליהו

שפי"א. וכן פ"י הרמב"ם שם בפ"א מ"א, שכן הוא
כלשון לע"ז: אושפיק"א נארד"י. והוא כרש"י.

(כב) ע"י כנסהדרין צפ"ז (א) [ב]: וימצא דודאים בשדה
(בראשית ל, יד) מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר
סיגלי (עיקרי עשבים והוא ממני בשמים ואמהות של אותן
עשבים קרי סגלי. ורש"י). וכח"ש הדודאים נתנו ריח
(שיר השירים ז, יד).

(כג) ברכות מג ב ברש"י ד"ה סיגלי: ויול"ש בלע"ז.

(כד) רש"י בברכות מג ב. דאיתא שם: האי גרקום
דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים. ופירש"י בד"ה
גרקום: חבצלת השרון כה"ג. וכ"כ תר"י — בשם ערוך —
ח"ל: וגרקום דגנוניתא פירש בערוך (ערך גרקום) דתרגום
חבצלת השרון גרקום. וכח"ש ח'ני חבצלת השרון (שיר
השירים ב, א). ותרגומה שם: (אנא) [אני] מתילא לנרקום
[בפנינו: לברקום] רטיב מגנתא עדן.

(כה) [בבבא"ה] סק"ש ציין: ג"י. דעו ט"ס. וזה] בתר"י
בשם י"א, על זה דאיתא בברכות מג ב, "האי גרקום וכו'",
הג"ל בסק"ד. ח"ל התר"י: ויא אותו שקורין לילוי'
בלעז ויש בכל אחד ואחד ששה עלים לבנים. [וראה
באנצקלית כרך ד' עמוד תקצ"ו הערה 17].

(כו) מ"ש המחבר ש, מברך על כל אחד ברכה הראויה
לוי, ואינו פוטר את כל המינים בברכת בורא מיני בשמים
— שהיא ברכה כללית, הוא כמו בברכת הפירות, שמברך
על כל מין בפני עצמו. כח"ש בפ"י ר"א. וכח"ש ר"ס

על סימלק. ולכן שפיר תמה רבנו על דברי הב"י.
ובשעה"צ סק"ל כתב: אינו יודע לתר"י ומפרש בל"ק חלפי
דימא הוא רוסמארין וע"כ דמין זה יש לו סימני אילן כדמוכח
בערוך בערך חלפי אם יודה לרש"י לענין שבולת נרד. ועיין
עוד בבב"ל ד"ה עצי בשמים מה שהאריך בזה.

ומ"ש רבנו וכן פ"י בערוך וכו', כחננו לדברי הערוך הג"ל
בסק"ח: הני חלפי דימא לא ברי לן דחאי מאי נינהו וקיימא
כי הא מתניא דכל שתחלת ברייתו מוציא עץ אילן הוא ועל
כל שהוא כענין הזה בורא עצי בשמים מברכין עליה ואמרו
שמו בלע"ז רומריניו.
ובערוך ערך כספן כתב שסימלק הוא יסמין.

אמר מר זוטרא מאי קראה והיא העלתם הגנה ותסמנם
בפשתי העץ (יהושע ב, ו). ועמ"א סק"ד בשם הרשב"א
ש"י כן — בשם הגאונים. וכ"כ הערוך ערך חלף (ה) בשם
הגאונים [בפנינו: הראשונים]. וכ' — דהא פשתן אפי"נ
דרכיכי — כיון דמוציא עליו מעצו — נקרא עץ, ולכן אמרו
בגמ' דמברך בורא עצי בשמים.

(כ) כי"כ בשם תר"י [בברכות מג ב]. וטעה דתר"י
לא כתבו כן אלא על חלפי דימא. וכן פ"י בערוך ערך
חלף (ה) בשם הגאונים [בפנינו: הראשונים]. וע"י בש"ס
גליון [בהקדמה שניה לביאור הגר"א ליר"ד מאת הג"ר א"א
קליינער מאן כתב כי בעצם כ"ק של רבנו כתוב — במקום
„בש"ס גליון" — „וערש"י בגיטין". והוא ברש"י שם ד"ה
וחילפי ימא] שפ"י גרופלין. וצ"ע דאי"כ יברך שנתן ריח
טוב בפירות. כח"ש [בשפ"א] [צ"ל: בסס"ב]: וקלאר"ו וכל
מיני בשמים שהם לאכילה מברך הנותן ריח טוב בפירות.
[וקולוא"י הוא גרופלי כח"ש בסי" ר"ב סט"ו ואף דכ' שם
דאין לברך על אכילתו משום דאין ראוי לאכילה רק ע"י
תערובות מ"מ לענין ריח מברך כח"ש המ"א סק"ד צ"ש
— ד"א] 2.

(כא) ברכות מג ב: חלפי דימא מברכין עליהו בורא
עצי בשמים. וכתב רש"י שם ד"ה חלפי דימא: בושם
שקורין אישפיק. והוא שבולת נרד ועשוי כעין גבעולי
פשתן דאשכחן גבעולין דאיקרי עץ. וכן פ"י רש"י ג"כ
בפ"ק דכריתות ו א ד"ה שבולת נרד: חד הוא ובלעז

2 מ"ש רבנו בתחלת ס"ק זה בשם הב"י, זה לשון הב"י:
סימלק וחלפי ימא בורא עצי בשמים בפרק כיצד מברכין
ופירש"י כמו שכתב רבנו והר"י כתב העץ שלו הוא רך
ביותר ונקרא רוסמארין ואפי"ה מברכין עליו בורא עצי
בשמים. ורבנו למד בדברי הב"י, שכחנא, שדברי רבנו יונה
מוסבים על סימלק, ולכן כתב רבנו שהב"י „טעה דהר"י לא
כתבו אלא על חלפי דימא. אולם היה מקום לומר, שגם
כחנא הב"י היא כן — שדברי התר"י מוסבים על חלפי דימא.
ועיין בסס"מ בה"ל ברכות פ"ט ה"ו, שהביא שריבנו יונה כתב
על חלפי דימא שהוא רוזמרין. וכבר העיר ע"ז בעינים למשפט
בברכות מג ב. וע"ע מה שכתב שם. אבל מדברי השו"ע ש"כ
על „סימלק י"מ רוסמארין", מוכח שלמד שדברי ר"י מוסבים

ברכה הראויה לו. הנה: (כו) ולא צריך על כולם מיני נשמים יאל (טור ריש הסי') (כח) ולא צריך להקדים של עץ לשל עשני נשמים ע"ל סי' רי"א. יא ב (כט) הביאו לפגיו הדם ושמן להריח בהם (ל) אם בברכותיהן שוות מברך על ההדם ופוטור את השמן ג (לא) ואם אינם שוות מברך על ההדם תחילה. יב ד מברכין על המוגמר. (פי' נשמים שמימיים על הגמלים להריח בהם) משיעלה קיטור עשנו (לב) קודם שיגיע לו הריח אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן. יג ה (לג) המוגמר אם הוא של עץ מברך בורא עצי בשמים ואם של עשב

ב שם נגזר לגירסת
הרי"ף.
ג שם לגי' הרב"ש.
ד שם בנמרץ.
ה שם לפי' הטור.

א: (כז) ואם כח כחיל סב: ופטר כח: (לא) ואם כח כח"י הראש וגי' שלו
 ר"ל דתליא בפלוגתא דה"ג ותוס' ומוחר ומנרך כח וכל הפי' חמת. טור: (לב) קודם
 ט' הביאו כח כח"י הרי"ף דליג כח אבל כח גוי' שם ועמ"ל: (לג) המוגמר כח.
 ש: (ל) אם כח"י הרי"ף דגרס עתוס' שם ד"ה כל וד"ה ועל כח. ותי"ש על כל כח ר"ל

רִיחָא כּוּ וּדְמָא וְעִינֵיהּ: (כו) וְאִם כּוּ כִכֵּל סִינָא:
(כז) וְאִם צִרִיךְ כּוּ רִמֵּל דְּתַלְיָא צִפְלוֹנְתָא צְהִיג וְתוֹסִי
כְּתֻשָּׁא סִינָא: (כט) הִבְיָאוּ כּוּ כְּנִירֵי הַרְיִיף דְּלִיג
וְלֹא הִיז וּכְנִיָּה וְעִרְלֵישׁ: (ל) אִם כְּנִי הַרְיִיף דְּגֶרֶס

את השמן. וכתבו שם תוס' ד"ה הכי וכו': אבל רב אלפס פסק כרבא משמע שלא היה גורס בספרו ולא היה וכו'. ולפי' גי' הרי"ף שם יוצא, שיש מחלוקת בין רבי יוחנן ורבא אם הלכה כב"ש או כב"ה, והסיק הרי"ף: והלכתא כרבא דבתרא הוא. ויוצא שהלכה כב"ה. ועי' א"ש שם פ"ו סימן ל"ט שכ' על דברי הרי"ף: ונראה שלא היה כתוב בספרו ולא היה לאשתמוטי וכו' וכן מסתברא דהלכה כבית הלל דהכרעה דרי"ג לאו הכרעה היא אלא שנתן טעם לדברי ב"ש. ומ"ש המחבר, "אם ברכותיהן שוות מברך על ההדס ופותר את השמן", הוא כגי' הרי"ף דלי"ג, ולא היא, וכב"ה. וכגי' הרי"ף דגרס ופותר וכו'.

כאן בסק"ב: מידי דהוי אשאר ברכות פירות אף על גב
אם בירך על כולו בופה"א יצא מ"מ לכתחלה מברך על
כל אחת ואחת כמ"ש לעיל סימן רי"א. ועפ"י [שם כתב
המחבר, שאם הביאו לפניו הדס ושמן ואין ברכותיהן שוות
מברך על הדס תחלה. תרי שגם שם חזינו שמברך על כל
מין לחוד, ואינו פוסק את הכל בברכת בורא מיני בשמים.
ועמ"ש בסקל"א המקור לדין זה].

(כו) **כִּנְיָל ס"ב**, דעל כל דבר שמשופק בו מברך בורא מיני בשמים. וכמש"ש בסכ"ו. [אלא דשם מיירי שנקט עצי בשמים או עשבי בשמים בידו ובירך עליהם בורא מיני בשמים והכא מיירי שנקט רק מיני בשמים ובברכתו כוון להוציא גם את העצי בשמים ועשבי בשמים אפה"י יצא שברכה זו שייך בדיעבד גם עליהם מ"ב סקל"א].

(כח) ר"ל דתליא בפלותא כה"צ ותוס' בברכות מא. א.
 כמ"ש תוס' שם ד"ה אבל. דלדעת בה"ג ב"פ העץ קודמת
 לאדמה. והתוס' פליגי עליו. וס"ל דאין חיוב להקדים,
 כמ"ש בסימן ר"א פ"ג, וכמש"ש בסק". והו"ה לענין
 הקדמת ברכת בורא עצי בשמים לברכת בורא עשבי
 בשמים. [דעשבי דמי לבורא פרי האדמה, דעכ"פ שם עשב
 כולל לכל הגדל באדמה ועצי אינו כולל אלא הגדל באילן
 — מ"א סקטז].

(כט, ל, לא) איתא בברכות מג ב: ת"ר תבאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס ובי"ה אומרים מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן אמר ר"ג אני אכריע (לצד בית שמאי — רש"י) שמן זכינן לריחו וזכינן לסיכתו (כגון משחא כבישא הלכך שמן עדיף — רש"י) הדס לריחו וזכינן לסיכתו לא וזכינן אי"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמיהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא הלכה כבי"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד (לא אמר רבא הלכתיא כבי"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך — רש"י.) ופלי הגי' שבפנינו הגמ' מסיקה כדברי ר' יוחנן ש, הלכה כדברי המכריע, דהיינו כר"ג וכב"ש. אבל הרי"ף גורס — בית שמאי אומרים מברך על השמן ופוסק את ההדס ובי"ה סברי מברך על ההדס ופוסק

ומה שסיים המחבר, „ורא אינם שוות מברך על ההדס תחלה“ הוא כפי' הראי"ש והירפא שלנו בברכות שם : ובי"ה אומרים מברך על ההדס וחוזר ומברך על השמן. [ובפנינו בגמ' : וכו' בנוסח הב"י שבדקדוקי גופרים — : ואח"כ מברך וכו']. ולדינא אין מחלוקת בין הגורסאות, וכל הפ"י אמת, וכפי שכתב הפזר. לדעתנו ולפי' רב אלפס, איירי במשחא כבישא — שברכתו בורא עצי בשמים כמו ההדס, ולכן אחד פוטר את השני. ולג' ולפי' הרא"ש, איירי באין ברכותיהן שוות, כגון שמן אפרסמון דברכתו בורא שמן ערב, ולכן אין האחד פוטר את חברו. [ועיין במעדני יו"ט שם א"ת א' וב' ובסכ"מ ומל"מ הל' ברכות פ"ט ה"ג ובעינים למשפט בברכות שם ובד"א ש.].

(לב) גַּמְי' בברכות מג א: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו (קיסור העשן שמתמר ועולה — רש"י) א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא קא ארזת א"ל ולטעמך המוציא לחם מן תארוך דמברך והא אכל אלא דעתי' למיכל הכא גמי דעתי' לאירוחי. וקמ"א סק"כ — דהטעם שבמברכין רק משיעלה קיסור עשנו ולא קודם לכן — הוא משום דבעינו סמוך לעשייתו [ולא שתהיה הברכה מרוחקת מההנאה — מ"ב סקמ"ח] כמ"ש בסימן כ"ה ס"ח. [וכמ"ש בסימן קס"ו סי"ג דבעינו הברכה סמוך לאכילתו, דאין לברך קודם שתתפוס הלחם. ועמ"ש בסקט"ו]. וכמו כן כאן בברכת הריח.

(לג) עתוים שם דויה כל ודויה ועל כר. וכחיש על כל כר' רחל

בורא עשבי בשמים ואם (לג*) של שאר מינים בורא מיני בשמים. באר הגולה
 יד המריח באתרוג של מצוה ו מברך עליו ז (לד) ויש אומרים שאינו מברך לכך
 נכון שלא להריח בו. הנה: (לה) י"א דהמריח נפת חס י"א לו לנרך שנתן ריח טוב נפת
 (אנדרה"ס ונ"י סימן רנ"ו ג"ס ח"ה) וי"א דאין לנרך עליו (ז") לכך אין להריח בו.

ביאורי הגר"א

אם הוא של עץ חלל של עשב מנרך ע"פ טור:
 (לג*) של שאר כו. אם חוץ כו: (לד) וי"א כו.
 דללו לריחא ענינו וכחש נס"י רי"ז ס"ב וס' הראשונה
 ס"ל כיון שחות' להריח בו כחש נפ"מ דסוכה דלא חקציה
 מריחו מנרך עליו ונראה עיקר כסדרה שניה כיון שאין
 עיקרו עומד להריח וכחש נחתו של ג"ס נגמ' ח"פ

ברכת אליהו

רי"ז סק"א, ש"ד, כשמונה בחדר ואינו בחנות אינו מברך
 אפי' כוונתו להריח כיון שהבשמים לא נעשו שם להריח".
 והו"ה כאן באתרוג, שהובא לצורך מצוה ולא לשם ריח.
 דאף שכוונתו להריח, אין צריך לברך, כיון שאין עיקרו
 עומד להריח.

(לה) נ"ל דתליתא בפלגתא הנ"ל בסק"ד, גבי אתרוג.
 דמ' אחרונה ס"ל כסברא האחרונה לענין אתרוג של מצוה,
 דלא צריך לברך. מפני שדוקא בשעומד להריח צריך לברך.
 ולכן סוברת ה' האחרונה, שא"צ לברך על הפת, כמו
 שאין מברכים על האתרוג. דמאחר שנטלו את הפת בכדי
 לאכלו, ולא בכדי להריח, לכן אין לברך אף שמתכוון
 להריח. וס' ראשונה כאן, ס"ל כס' הראשונה באתרוג
 שצריך לברך. והו"ה בסת, כיון שמתכוון להריח בנפילתו,
 הוי כמו נטלו לאכלו ולהריח, דחייב לברך. וס' האחרונה
 עיקר, כיון שאין עיקרו של הפת עומד להריח, לכן אין
 לברך על ריחו. וכמש"ל בסק"ד לענין אתרוג, וכמו
 שהבאנו שם ראייה לזה, מדיו נחתו של בשם. [ועיין היטב
 בסוף הערה 1 שבסימן זה סק"ד].

אם הוא של עץ אבל של עשב מברך עשבי בשמים. טור ז.
 (לג*) כחש בברכות מג א: כל המוגמרות מברכין עליהם
 בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן היה הוא שמברכין
 עליו בורא מיני בשמים. הרי דכל שאינו גדל בארץ, מברכין
 בורא מיני בשמים.

(לד) דלא לריחא עבידא, לכן אינו מברך. וכחש בס"מ
 רי"ז ס"ב: אין מברכין על הריח אא"כ נעשה להריח.
 וכמש"ל בסק"ג. וס' הראשונה ס"ל, כיון שמתערב הריח בו,
 כחש נפ"מ דסוכה לו ב: הדס של מצוה אסור להריח בו
 אתרוג של מצוה מותר להריח בו מ"ה הדס דלריחא קאי
 כי אקצייה מריחא (שהוא דרך הנאתו — רש"י) אקצייה
 אתרוג דלאכילה קאי כי אקצייה מאכילה אקצייה. הרי
 שמותר להריח באתרוג של מצוה. ולכן אם התכוון להריח,
 צריך לברך. ונראה עיקר כפברא שניה, כיון שאין עיקרו
 עומד להריח, אין מברך עליו אף במתכוון להריח. וכחש
 בחנותו של בשם — בגמ' דברכות גג א — דחייב לברך
 כיון ד, לריחא נמי הוא דעבידא כי היכי דגירחו אינשי
 וניתו ונזבון מיניה". משמע הא לא"ה א"צ לברך, אע"פ
 שמתכוון להריח, כיון דאינו עשוי להריח. ועמ"פ ברי"ס

3 איתא בברכות מג א: אמר ר' חייא בריתא דאבא בר נחמני אמר
 רב חסדא אמר רב וכו' כל המוגמרות מברכין עליהן בורא
 עצי בשמים חוץ ממושק שמן היה הוא שמברכין עליו בורא
 מיני בשמים מיתבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על
 אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס
 שבכל מקום תיובתא. ולפי גירסא זו, איתובת הדין שעל כל
 המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים. וכתבו שם תוס' בדיה
 כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים: אע"פ שנשפרו
 ואין עצי בשמים בעין. ובתוס' שם ד"ה ועל ההדס כתבו:
 בעל הלכות גדולות לא גירס תיובתא ומשני תנא הדס וכל
 דמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין
 עיקרן לריח אלא לאכלו. וכתב הנס"מ בה"ל ברכות פ"ט ה"ב:
 והרי"ף והרא"ש כתבו להאי מימרא דרב חסדא ונ"ל שלא היו
 גורסין תיובתא אלא תנא הדס וכל דמי ליה וכן היה גורס
 רבינו וכמו שכתבו התוספות וכו'. ולכן המחבר הביא גמ' זו
 להלכה.

ומ"ש רבנו. ומ"ש על כל כו", כתב הומשק אליעזר, ודברי
 רבנו מוסבים על התוס'. וז"ל הדא: ובתוס' שם ד"ה ועל ההדס
 כו' כתבו דכן הלכה דעל כל המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים
 ע"ש והאי על כל שכתבו התוס' היינו דוקא במוגמרות הבא

מעצי בשמים אבל מעשב מברך בורא עשבי בשמים.
 ויש להעיר דבתוס' הנ"ל, ליתא כחש בדיא.

ואפ"ל שדברי רבנו מוסבים על הגמ'. דמה שאמרה הגמ'
 "כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים", היינו דוקא
 במוגמרות של עץ: אבל של עשב, מברך בורא עשבי בשמים.
 וזהו שסיים רבנו: טור. — שהטור כתב דין זה. והטור לא
 הביא דברי התוס'. ונראה מהו דקאי על דברי הגמ'. אמנם גם
 בגמ' שבפנינו ליתא מילת "על". אולם הרי"ף הביא דברי
 הגמ': על כל המוגמרות וכו'. ובנוסח כתי' שבדקדוקי סופרים,
 איתא בגמ' שם מילת "על".

ודא דהביא רבנו את דברי התוס' בדיה כל, בפשטות מ'
 שהוא רוצה להסכים את הדין של המחבר, שמברכין בורא עצי
 בשמים אף שנשפרו ואין עצי בשמים בעין. אך זה קצת דוחק,
 כי בשו"ע לא נזכר פרט זה אע"פ שנשפרו וכו'. ועוד, אי משום
 הכי הביא רבנו דברי התוס', הו"ל גם לציין לדברי רש"י,
 ש"כ בדיה מברכין: ואע"פ שנשפרו ואינו בעין אלא שהתיימר
 עלה.

ואפ"ל שכחנת רבנו — בצינו לדברי התוס' — היא,
 שהתוס' הזכירו "ואין עצי בשמים בעין" וזה תוראם למש"ל,
 שרק אם הוא של עץ מברך בורא עצי בשמים.

באר הגולה

ריז ברכת הבשמים והמוגמר. ובו ח' סעיפים

א א הנכנס לחנותו של כשם שיש בו מיני בשמים (א) מברך כורא מיני בשמים ישב שם כל היום אינו מברך אלא אחת נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ב (ב) ודוקא שלא היה דעתו לחזור אבל היה דעתו לחזור לא יברך. ב (ג) אין מברכין על הריח אלא אם כן נעשה להריח ג הילכך אין מברכין על בשמים של מתים ד הנתונים למעלה מהמטה שאינם אלא להעביר מרחונו של מת אבל נתונים למטה מברכין שאני אומר לכבוד החיים הם עשויים ה וכן אין מברכין על בשמים של ביהכ"ם ולא על שמן העשוי להעביר את הזוהמא. ג ו מוגמר שמגמדין בו את הכלים אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח

א נרכות כ"ג.
ב טור והמרחיק
גסס ר"מ מרובטנור.
ג סס נחשנה כ"ח.
ד ירושלמי סס.
ה סס נבלי כ"ג.
ו מהל' וטעמיה
ולפירו' סס.

בראורי הגר"א

להדדי כמש"ס והנזילו ריח"ק ורמ"ש נפ"ט סי"ג קייליה דר"מ מן הדל כ"ו. ודברי מ"ל נתי' ראשון ליתא ועמ"ל נס"י רי"ח ס"ק ה': (ג) אין כ"ו. י"ג ח' למימרה כ"ו:

ריז (א) מברך במ"ב. כמו כשרתא לפי הרמזים וכמש"ס נסיון רי"מ סי': (ב) ודוקא כ"ו. כמו נצרכים ורעמ"י נס"י רכ"ז סי"ג אע"פ שכל פעם צריך אחר הוא כיון שלא הסיח דעתו וירושלמי נדמי להו

ברכת אליהו

המ"א בתירוץ ראשון: וצ"ל דשאני הכא דלכסוף הוא מריח אותן בשמים שהריח מקודם ולכן א"צ לברך דדמי ליצא מסוכתו על דעת לחזור כמ"ש סס"י תרל"ט עמ"ש סי' רי"ח סי"ג וסימן ח' סי"ד משא"כ באכילה דאכל דבר אחר ולכן צריך לברך ולפ"ז אם כשחזר מריח בבשמים אחרים צריך לברך. ולפי מ"ש לעיל — שא"צ לברך על בריקים ורעמים כ"ז שלא הסיח דעתו, אפי' שבכל פעם ברק אחר הוא — דברי מ"א בתי' ראשון ליתא. דהמ"א כתב דעל בשמים אחרים צריך לברך. אבל היות והירושלמי מדמה דין בריקים לדין נכנס לחנותו של בשם, א"כ כמו בברקים מברך פעם אחת, אע"פ שזה ברק אחר, הו"ה בבשמים אף אם מריח בשמים אחרים א"צ לברך כ"ז שלא הסיח דעתו, דלא כמ"א. ועמ"ל בס"י רי"ח פסקיה. דשם כ' המחבר בס"ג: כל אלו הדברים אינם אלא כשרואה אותם משלשים לשלשים יום וכו'. וכ' שם המ"א: וא"ת ברעמים וזועות וריח בושם למה מברך בכל פעם י"ל דהתם אינו רואה אותו הדבר בעצמו וריח בושם אע"פ שהוא אותו הדבר מ"מ כיון שהנאתו דומה לאכילה מברך כל פעם. הרי שהמ"א כ' דבבשמים הברכה היא על הנאת הריח ולא על הבשמים, דאל"כ היה צריך לברך עליהם כל ל' יום. ולפ"ז היה צריך להיות הדיו, דאף באותם בשמים ג"כ צריך לברך, כיון דההנאה היא מחודשת. ודלא כתירוצו הראשון של המ"א כאן בסק"ג שרק על בשמים אחרים חייב לברך. אלא העיקר כתירוצו השני שם: עוד יש לתרץ דהכא אינו מחוסר מעשה אלא כשנכנס מריח ממילא ולכן מהני דעתו.

(ג) [מ"ש בשו"ע להלן, "הילכך וכו'"], ציין בבאה"ג בסק"ג לשנונה בברכות גא. ומה שהקדים תמחבר, אין מברכין על הריח אא"כ נעשה להריח", הוא ממש"ש] נג א: למימרה דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עלויה כ"ו. וכן הלכה.

ריז (א) [בבאה"ג סק"א ציין לברכות נג. וזה על עצם הדין שצריך לברך. דשם בעמוד א' איתא: הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם אחד נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם. ומ"ש המחבר ד,מברך כורא מיני בשמים", הוא] כמו כשרתא לפי הרמזים בהל' ברכות פ"ט ה"ג, שגרס בגמ': האי כשרתא מברכין עלויה כורא ביני בשמים. ומיירי שבשמו במינים הרבה. וכמש"ס בסיומן רמ"ז סי', וע"ע מש"ש בס"ק ט"ו, ט"ז. והרי' נכנס לחנות של בשם, מאחר דיש שם הרבה מינים, מברך כורא מיני בשמים.

(ב) כמו בברקים ורעמים כפי' רכ"ז סי"ב. דכ' שם המחבר, כל זמן שלא נתפורו העבים נפטר בברכה אחת. אע"פ שבכל פעם ברק אחר הוא, והברק הראשון חלף, בכ"ז נפטר בברכה אחת, כיון שלא הפיח דעתו. ופירושלמי נדמי להו אהר"י, כמ"ש בברכות כפי' ה"ב, והביא הרמ"א שם נח ב ורא"ש שם כפי' סי"ג. וז"ל הרא"ש: ירושלמי על הברקים ר' ירמיה ור' זירא בשם רב חסדא דיו פעם אחד בכל יום ר' יוסי בעי במה אנן קיימין אם בטרודין דיו פעם אחת ביום אם במפסקין מברך על כל פעם ופעם פירוש טרודין שלא נתפורו העבים בינתיים מפסקים שנתפורו העבים בינתיים חיליה דר' יוסי מן הדא היה יושב בחנות של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם וכו'. הרי דהירושלמי מדמה את הדין של ברכת בריקים ורעמים — שאם לא נתפורו העבים א"צ לברך אף על ברק אחר, כיון דלא הסיח דעתו — לדין של נכנס ויוצא בחנות של בשם, שגם שם א"צ לברך בכל פעם, אם ה' דעתו לחזור, כיון שלא הסיח דעתו. והמ"א בסק"ג הקשה: צ"ע דבסימן קצ"ה כו"ע מודו דבדברים שאין טעונים ברכה אחרונה אם שינה מקומו צריך לברך אפי' היה דעתו לחזור. ותי' שם

בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים ז' (ד) וכן המריח בכלים שהם מוגמרים באר הגולה אינו מברך לפי שאין עיקר אלא ריח בלא עיקר. ד ה (ה) בשמים של ז' רמנ"ס ספ"ט (ה) ב. ח ע"ב. ח ע"ב.

ביאורי הגר"א

(ד) וכן כו'. למד מדין המוגמר כו"ש לפי שלא (ה) בשמי' כו'. הרמזים ולמד כו' אלא כדי כו'.

ברכת אליהו

(ד) למד מדין המוגמר, כמ"ש לפי שלא כו' אלא כדי כו' 1.

1 דינו של המחבר, הוא מלשון הרמב"ם בהל' ברכות פ"ט ה"ח. והנה לעיל בסימן רס"ו הביא המחבר ב' דיעות בשמן שבשמו וסיננו והוציא ממנו הבשמים. ד"א שמברך בורא שמן ערב, וי"א שאינו מברך עליו כלל והוי ריח שאין לו עיקר. וסיים שם המחבר: וכיון שספק הוא נכון לזהר מלהריח, וכתב שם הב"י, הדרעה השניה זו דעת הרמב"ם. ועמ"ש בסק"ח. ומפרש הד"א כאן שהי' קשה לרבנו, מדוע כאן כתב המחבר דאין מברך על ריח הכלי לפי שאין עיקר, ואילו לעיל חשב המחבר לדעת הסוברים שצריך לברך, ולכן כתב שאין להריח. וע"ז כתב רבנו: למד מדין המוגמר וכו'. וכונתו לתרץ קושיה זו כך: שהרמב"ם למד דין זה מדין מוגמר גופא, שכתב המחבר בריש הסעיף, "לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים, וא"כ כאן שהריח בא ממוגמר כ"ש שאין לברך, דלא עדיפא ממוגמר עצמו שאין מברך. משא"כ לעיל בסימן רס"ו, שעל גוף עצי בשמים מברכין. לכן סוברה שם הדעה הראשונה, שגם בהוציא ממנו הבשמים, ונשאר הריח במים מברך. ועפ"ז סיים המחבר: וכיון שספק הוא נכון לזהר מלהריח. וכמ"ש המ"ב בסק"ב: כדי שלא יכניס עצמו בספק ברכה.

ויש להעיר שהקושיה הנ"ל היא רק על דברי המחבר. ואילו על הרמב"ם לפי שיטת הב"י לא קשה. כי הוא סובר גם בשמן שבשמו וסיננו וכו' שאינו מברך, וכמ"ש בסק"ח בשם הב"י. והקושיה היא רק על המחבר, שבסימן רט"ז חשב לדעת הסוברים שצריך לברך, ואילו בדיניו הביא רק דעת הרמב"ם שאינו מברך. וע"ז התירוצו הוא, שהמחבר מביע שיש הבדל בין הדין של שמן שבשמו וסיננו וכו' לדיננו, וכמ"ש. והבי"ח בסימן רט"ז חילק חילוק אחר בין ב' הדינים הנ"ל. וז"ל: ודאני התם [במוגמר] דמעותם לא נכנס בכלים עיקר הכוונה אלא הריח של תמרות עץ מבושם הנשקף בגולמים נכנס בכלים כלבם משא"כ בהן כשרתם שהכניסו בו עיקר הבושם וקלט השמן הריח מעיקר הבושם אע"פ שסיננו חשיב כאילו נשאר לשם העיקר וא"כ חולק הוא הרמב"ם אסברא זו האחרונה דאמר דבשמן שבשמו וסיננו אין לברך כלל. וע"ע מ"ש בזה.

וגם הסי' כאן בסק"ב הקשה על המחבר, "למה כתב בעל ש"ע לכן לזהר שלא להריח בו מפני הספק והיה לו גם כן לכתוב בן דאח חד טעמא הריח מה לי שנוכח הריח בשמן מה לי שנוכח בכלי". ותירץ ע"ז: ולק"מ דודאי ס"ל להלכה דלא יברך על מה שאין לו עיקר פ"י בדבר הנבלע בו הריח ובדעת הרמב"ם דספק ברכות להקל א"ל ולעיל אפשר להזהר שלא יריח באתו שם במתכוין ודאי נכון לעשות כן מה שא"כ כאן בכלים המתגמרים שהוא דרך לעשות כן ואין שייך לומר בזה לבשל צורך העולם שרגילים בכך ע"כ אין לבטלו ויסמכו על דעת הרמב"ם ולא יברך כנל"ד בזה.

ומ' מזכיר רבנו דלא נראים לו תירוצים אלו. ולכן כתב כאן: למד מדין המוגמר וכו'. וכפי מ"ש, כונתו לתרץ את הקושיה הנ"ל בדרך אחרת.

ובחוששי הגר"א אמר נעם בברכות נג ד"ה ומיעוטא וכו', כתב: הרמב"ם פסק דריח שאין לו עיקר היינו שנבלע בשאר דברים אין מברכין עליו וראיתו במאן (מדין המוגמר). ולכאורה נראה שמש"ש "הרמב"ם פסק וכו'", כונתו לדין שמן שבשמו וסיננו וכו'. שהב"י כתב בסימן רס"ז שהדעה שמביא שם הסור

— שא"צ לברך על שמן שבשמו וסיננו וכו' — היא לפי דעת הרמב"ם שדיננו — המריח בכלים שהם מוגמרים א"צ לברך "לפי שאין עיקר וכו'". ויתכן לומר שכוונת האמרי נעם — בכתבו "והרמב"ם פסק וכו'" — היא על פסק הרמב"ם בדין מוגמר בכלים. שכתב שם הרמב"ם: מוגמר שמגמיר בו את הכלים ואת הבגדים אין מברכין עליהן לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר וכן המריח בבגדים שהן מוגמרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר. והב"י בסימן רס"ז למד מכאן לכל ריח בלא עיקר שאין מברכין. ולכן כתב שם דמ"ש הטור בשם י"א שאין מברכין על שמן שבשמו וסיננו, זו דעת הרמב"ם, וכנ"ל. הרי שהב"י למד שמש"ש הרמב"ם "לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר", זה לא דין רק במוגמר, אלא בכל ריח שאין לו עיקר. וז"ש באמרי נעם שראיתי הרמב"ם — דה"ה שאין לו עיקר היינו שנבלע בשאר דברים אין מברכין עליו" — הוא מדין המוגמר. וכתב שם באמרי נעם על פסקו של הרמב"ם: והוא תמוה דהבא אפילו על הבשמים עצמם אין מברכין מפני שלא נעשה להריח אבל אם נעשה להריח אפילו ריח שאין לו עיקר מברכין. ודבריו שם תואמים לדברי רבנו כאן כפי הד"א — שיש הבדל בין הדין של שמן שבשמו וסיננו וכו' לדיננו, וכנ"ל.

2 דינו של המחבר הוא מלשון הרמב"ם בהל' ברכות פ"ט ה"ח. וע"ז כתב רבנו, שהרמב"ם למד דין זה, במשמים של ע"א וד"ה. דאיתא התם שאין מברכין עליהן. ואמנם בברכות נא ב' תנן: אין מברכין וכו' ולא על הגר ולא על הבשמים של ע"ז. אך שם לא כתוב טעם האיסור. והרמב"ם ס"ל דבד"ו הטעם הוא "לפי שאסור להריח בהם", וכמ"ש בס"ה. והו"ה בערוה — אין מברכין עליהם, "לפי שאסור להריח בהם וכו'". והרשב"א בתשובות ח"א סימן קס"ח — הביאו הכס"מ שם — כתב, וז"ל: ומה שכתב הר"מ במי"ל דאין מברכין על בשמים של ערוה ושלטא מאי לה מקום אמרה הרב ז"ל ואמרת אולי מאותה שאמרו בתוספתא בשמים של בית המרחץ אין מברכין עליה. ופרשת אולי מפני שהזנות ורצונות ומתבשמות שם תדיר. כמדומה שזו אינה דהיא תוספתא משום שעשוין להעביר הוהומא אין ולא להריח בהן והרי הן כבשמים של בית הכסא שאמר בבמרא שאין מברכין עליהן. ולא ידעתי מאין לו לרב שלא ידעתי לה מקום. ואולי של ערוה משום ומפני שעשוין להעביר הוהומא אין נמי שהן עשוין לעבירה להסיל ארס של יצר וכענין שכתוב (ישעיה ג' טז) וברגליהם תעכסנה, ע"כ. ולכן כתב רבנו שהרמב"ם למד דין זה, מדין בשמים של ע"א. וסיים רבנו, שאפשר שיש לרמב"ם מקור מפורש לדין בשמים של ערוה. והוא שבתוספתא בברכות פ"ה הלכה ל"ו — הנוכרת בתשובה הרשב"א הג"ל — איתא. האש והבשמים שבמרחץ אינו מברך עליהן. וע"ז כתב רבנו, דאפשר שהרמב"ם גרס אחרת בתוספתא שם, בדמקום, בשמים של מרחץ" גרס "בשמים של ערוה". ולגירסא זו כתב הד"א: ולהכי גם על האש אין לברך כמו נ"ל של ע"א. ולגירסא דידן של מרחץ, פירש במנחת כבודים. שכלן אין מברכין על האש של מרחץ, לפי שלא נעשו אלא להחם המרחץ. אבל כד"א תמה על טעם זה, וכתב: מדוע לא יברך על האש הלא עשוי להאיר ואם הכוונה על האש שמתחמם התגור של מרחץ הלא בזה בודאי אין לברך כמו בכל אש של תגור כמ"ש בגמ' נ"ב א. ובצנפת פננת על הרמב"ם שם, כתב דמקור הרמב"ם הוא

באר הגולה

ט הרד"א.
י שם כ"א נחמיה.
כ שם כ"ב.
ל שם כ"ג.
מ טור נסח הרמ"ה
ורמז"ס שט.
א נכוח כ"ד.
ב שם נחמיה.
ג שם תוספות נסח
ר' שמעיה והרמז"ס
נפ"י מה"ב ורבינו
יונה והרמז"ס והרש"א
נכח הירושלמי.
ד שם נחמיה לפי ר'
יונה.

ערוה (ו) כגון ט קופה של בשמים תלוי בצוארה או אוחות בידה או כפיה אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר. ה י בשמים של עבודת כוכבים אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם. ו כ מסיבה של עובדי כוכבים אין מברכין על בשמים שלהם דמתם מסיבתן לעבודת כוכבים. ז ל היה הולך חוץ לכרך והריח ריח טוב אם רוב העיר עובדי כוכבים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך. ח מ (ז) נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו הולכים אחר הרוב.

ריח ברכות הנעשים על הנסים. ובו ט' סעיפים

א א הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל ב כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארגון ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שביקש עוג לזרוק על ישראל ואבן שישב עליה משה בעת מלחמת עמלק וחומת יריחו מברך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ג (א) ובין ברכה זו ובין שאר ברכות הראיה הרי הם כשאר ברכות וכולם בהזכרת שם ומלכות. ב ד (ב) על נס שנעשה לקצת

ביאורי הגר"א

(ו) כגון כו. כן פ"י הרד"א דברי הרמז"ס: ריח (א) ובין כו. עתים שם ד"ה הרואה כו והרמז"ס (ז) נתערב כו. לומר וס' הקודם דלס רוב כו. שם: (ב) על נס כו. תרמי דכל שאינו רוב ישראל יחיד מקרי ועתים יד ל' ד"ה יונים ליד כו ורמז"ס לע"ג דנתערב הריח:

ברכת אליהו

(ו) כן פ"י הרד"א דברי הרמז"ס בהל' ברכות פ"ט ה"ח, תנ"ל בסק"ה. ותוא באבודתהם הלכות ברכת הריח שער שביעי. [וראה במ"ב סק"ז ובשעה"צ סקכ"ז].
(ז) למד מטעף הקודם דאם רוב כו' אע"ג דנתערב הריח.
ריח (א) תנן בברכות נד א: הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ועתים שם ד"ה הרואה כו, שכתבו: פ"י רבי' שמעיה

מדברי הירושלמי שם פ"ה ה"ו. דאיתא שם: אין מברכין וכו' לא על הגר ולא על הבשמים של אור ערב שבת בציפורין שאינן עשויין אלא לדבר אחר. ובפני משה פירש: לגמר בהן את הכלים ולא להריח ובטבריא היו נוהגין לעשות קודם ליל שבת ובציפורי במיש וגם בלילה של ע"ש. ובפננת פננת סיים שם: ור"ל זה. ונראה שכונתו, שהרמב"ם פירש ד"דבר אחר" הנזכר בירושלמי היינו ערוה, ולא כפירוש הפני משה, וא"כ זהו מקורו של הרמב"ם. ובאנצקלופית כרך ד' עמוד תר"ו הערה 179, ציינו בהקשר לזה לכתובות מח א. שהגמ' אומרת שם: מאי דבר אחר ר"ח אמר זה תכשית (בשמים של אבקת ריבול שהנשים מתקשטות בהן — רש"י). הרי שדבר אחר" הוא תכשית שנים.
3 דברי המחבר הם מדברי הרמב"ם בהל' ברכות פ"ט ה"ט. וכתב רבנו דלמד זאת מהזין שנזכר בסעיף הקודם: היה הולך חוץ לכרך והריח ריח טוב אם רוב העיר עובדי כוכבים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך. ושם מיייר לא כשנתערבו מין פטור עם מין חיוב, אלא דאולינן בתר רובא, ותלינן שהריח בא מהרוב — אם רוב העיר עובדי כוכבים מברך, ואם רוב העיר ישראל מברך. ולמדים מזה, דהו"ה בכל ריח שאין מברכין עליו שנתערב בריח שמברכין, אולינן בתר רוב.
ובבהל"ה ד"ה נתערב כתב בשם השמן רוקח, דיינו של הרמב"ם קאי רק על שמן בשמים של מתים ושל בית הכסא וכדומה, שאינם לריח, ואז בנתערב אולינן בתר רובא. אבל

אם נתערב ריח של עכו"ם בריח של ישראל, אף אם המעוט הוא ריח של עכו"ם, אין לברך עליו, דע"א לא בטיל ברובא. וסיים שם הבה"ל: ולא תקשה עליו מהא דרוב ישראל מברכין אע"ג דאיכא מיעוט ע"ג דשאני התם דכיון דרוב ישראל אולינן בתר רובא ותלינן שמהם בא הריח לגמרי ומע"ג כלל לא שלא עשאו כלל מוגמר משא"כ כשעשאו כולם ונתערבו ס"ל דלא שייך בזה בתר רובא דע"ג לא בטל כן נראה דעתו ומדוברי הגר"א בסיק אחרון נושא דלא ס"ל כן שהרי כתב דין זה ילפינן מהא דס"ז הרי דלא שני ליה להגר"א ואיננו מחלק בין ס"ז לס"ח [ונ"ל עוד דדברי הרמב"ם גובעים מממרא דר' יוסף ע"ש בגמרא דקאמר דרובא לא לריחא עבדי ומפרש הרמב"ם אע"ג דנתערבו הריחות בהדדי אלא דהגר"א ס"ל דמיושא דבריתא נמי גוכל לדיק דינא דהרמב"ם, עכ"ל. וע"ע מש"ש בזה. וראה גם בדמשק אליעזר.
ומ"ש הבה"ל, שדעת רבנו היא דלא שני ליה בין ס"ז לס"ח, איז זה מוכרח. דיתכן שמה שכתב רבנו, דילפינן דין ביטול לס"ח מדין אולינן בתר רובא דס"ז, הוא רק על עצם עיקר דין ביטול בריח. שמצינו בס"ז את הסברא שבריה אולינן בתר רוב, וילפינן מזה שגם בריח יש דין ביטול. אבל מצד דין ביטול ע"א, ע"ז אפ"ל שגם רבנו יודה דריח דע"א לא בטיל ברוב, ואף אם יש רק מיעוט ריח של ע"א לא מברכין. וגם רבנו יפרש כדברי השמן רוקח, דס"ח מיייר בשמן ובשמים של מתים ובית הכסא וכדו' — דאז בנתערב בטיל ברובא.

באר הגולה

י שם זשס. לו הנס מנרך עליו כמו שמנרך על המוקס שנעשה נז הנס (אנדורסהס). ז י (ח) על נס לברך כשם שהוא מברך על נס של אביו. הגה: (ז) י"א דה"ה אם רואה האדם שנעשה

ביאורי הגר"א

(ח) על כו. ירושלמי הכל מהו כו וחזיריו מנרך. ופ"י נ"י דמיש מנרך הוא פושט לכולהו שינרך לאנזיו ורנו ולס נסויים ולס שנתקש כו אלל הטור מ"י ל"ק אלל

ברכת אליהו

בתורת האדם שער ההודאה, וכיון דאפשטא בנמי שלנו לאביו חייה לרבו.²
(ז) שם בירושלמי ואם היה מסוים כו' ואדם כו' ומ"ש שרואה את האדם.³
(ח) ירושלמי דברכות פ"ט ה"א הג"ל בסק"ו (ועיין מ"ש

והטור פסק ש"על נס של רבו צריך לברך עלייו. וכתב הב"י: מדברי רבינו (הטור) נראה שלא היה גורס ואם היה אדם מסוים בו"ו אלא בלא וי"ו דלפ"י לא איבעיא ליה אלא אביו ורבו ופשט ליה מאדם מסוים וכמו שפירשתי לעיל. ונראה שכונתו למ"ש בתחילת דבריו, שמי"ש בירושלמי "אדם מסוים", היינו אע"פ שלא למד ממנו מ"מ חשוב כרבו. וכיון דאשמועינן דמברך על נסו, ממילא נשמע דכל רב שלמד ממנו מברך על נסו.

והא דבריש דבריו טרח הב"י למצוא מקור לדברי הטור — שמברך על רבו — מדברי הירושלמי, ולא כתב בשפוט שזה ע"פ דברי תורת האדם, הוא משום שהטור כתב: ועל נס של רבו צריך לברך עליו דהכי איתא בירושלמי מהו שינרך אדם וכו'. משמע שהפשיטות — שמברך על נס של רבו — היא בירושלמי גופא. והד"א בסק"ה כתב: שמי"ש הטור ד"על נס של רבו צריך לברך דהכי איתא בירושלמי", וכתב דכיון דבירושלמי איבעי ליה על רבו לחוד כמו על אביו ובבב"י דין איפשט על אביו ממילא הו"ה על רבו וכמ"ש בדברי רבינו סק"ו, עכ"ל. אבל ברור שזה דוחק, ולכן דב"י לא כתב שזהו מקורו של הטור, והעדיף לכתוב שהמקור לדברי הטור הוא מהירושלמי גופא, וכנ"ל.

והמאירי בברכות נד א כתב: וכן מה שנתפסק שם בנס של רבו והבירה כאן שמברך שהרי רב חנא ברך על רב יהודה בריך רחמנא דיהבך לן וכו'.

3 בורכי משה ס"ק א מבאי דין זה מהאבודרהם. וז"ל: וכתב אבודרהם דהו"ה אם רואה רבים שנעשה להם נס אע"פ שאינו רואה המקום מברך. וכן בדפוס השו"ע מצוין שמקור דינא הרמ"א הוא מהאבודרהם. וזה שם בשער השמיני ברכות הראיה והשמע. וז"ל: ובגמ' (ברכות נד א) ל"ף לו מיתרו שנאמר ברוך ה' אשר הגדיל וגו' (שמות יח, י) וכתב ה"ר גרשון ברבי שלמה אף גב דיתרו לא היה רואה המקום הנס ואנן הוראה תנן י"ל כיון שהיה רואה ישאל שניצולו מן הים כמי שראה מקום הנס דמי ולפי סברא זו אין המקום גורם דהו"ה אם רואה אותם רבים שאירע להם הנס חייב לברך ע"כ. והא דכתב האבודרהם דחייב לברך כשרואה את האדם, מיידי שרואה אדם שצריך לברך על נסו, כגון שרואה אביו או רבו או אדם מסוים, וכמ"ש המ"ב בסק"א בשם האחרונים. וכ"כ להדיא בלבוש, וז"ל, "י"א דהו"ה אם רואה את האדם שנעשו לו הנס צריך לברך כדן שמברך על המקום שנעשה בו הנס כגון אם הוא אדם מסוים או רבו או אביו וכיוצא בהם וכו'".

וכתב ע"ז רבנו, דמקור דינא של האבודרהם הוא מהירושלמי דברכות פ"ט ה"א, הג"ל בסק"ו, ולפי מ"ש בהערה ג. הירושלמי כתב: ואם היה אדם מסוים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו מברך. והאבודרהם מפרש דמה שסיים הירושלמי, "ואדם וכו'", היינו שמברך אם רואה אדם כזה שהיה צריך לברך אילו היה רואה מקום הנס שנתקש לאותו אדם. וכשם שמברך כשרואה את המקום שנעשה בו נס, כך מברך כשרואה את האדם.

אבל תוך ל' לא פליגי דהראב"ד דסובר רשות הוא היינו לפי שמברך בלא שם ומלכות ובזה מודה הרא"ש דלא קאמר הרא"ש דאסור לברך תוך ל' אלא לפי שסובר דאינו מברך אלא בשם ומלכות ובזה מודה הראב"ד דאסור לברך בשם ומלכות בין תוך ל' ובין לאחר ל' אי"כ לא פליגי אלא בלאחר ל' ודו"ק. 2 עיין להלן בסק"ה, שהבאנו את הגירסאות השונות בדברי הירושלמי בברכות פ"ט ה"א. הגירסא שבפנינו היא: מהו שינרך אדם על נס אביו ועל נס רבו ואם היה אדם מסוים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקש בו שם שמים כגון חנניה מישאל ועזריה וגסי שבטים מהו שינרך מאן דאמר כל שבט איקרי קהל צריך לברך מ"ד כל השבטים קרויין קהל אי"צ לברך. וכתב הב"י: ומשמע דכל הני מיבעיא ליה נס אביו ורבו ואדם מסוים ושנתקש בו שם שמים ונס של שבטים וכולהו לא איפשטו בר מנס של שבטים דאמרינן דפלוגתא היא וכיון דלא איפשטו מספק לא מברכין עליהו. אולם גירסת הרא"ש שם מ"ט ס"א בירושלמי: מהו שינרך אדם על נס אביו ורבו ואם היה מסוים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו מברך. ומ"ש הירושלמי "נס של שבטים כו'", היא מימרא בפני עצמה. וכתב הב"י: ולפי גירסא זו נראה דאיבעיא ליה אביו ורבו ואדם מסוים וכו' ופשט דמברך אכולהו.

ו"ש רבנו: ירושלמי והביאו הרא"ש כו'. והיינו שלפי גירסת הרא"ש בירושלמי, נפשטה הבעיא שעל רבו מברך. ועיין לקמן סק"ה שרבונו ציין למג"א. וכתב שם המג"א בסק"ט: ז"ל ומוכיזים על נס שנעשה לרבו מברך אם היה מסוים כינאב בן צרויה עכ"ל משמע דבעי תרווייהו רבו ומסוים דהירושלמי איבעיא ליה רבו ופשטו שאם היה רבו מסוים מברך אבל רבו ואינו מסוים נשאר בתקין וספק ברכות להקל וכי"מ ברא"ש וכו', עכ"ל. ומ"ש המ"א: "וכ"מ ברא"ש, היינו שברמזי הרא"ש כתב: וכן על כל נס שנעשה לרבו מברך אם (בלא וי"ו) היה מסוים כינאב בן צרויה וכו' מברך. ויוצא שעל רבו שאינו מסוים אי"צ לברך. ולפ"י צ"ל שאותה גירסא, היא גם בפסקי הרא"ש בהביאו את הירושלמי: על נס אביו ורבו אם היה מסוים כו' מברך. ומ"ש הב"י שלפי גירסת הרא"ש צריך לברך על נס של רבו אף שאינו מסוים, הוא עפ"י מה שהביא גירסת הרא"ש בירושלמי: על נס אביו ורבו ואם (עם וי"ו) היה מסוים וכו' מברך. ולפ"י צ"ל שגם ברמזי הרא"ש הגירסא היא: על כל נס שנעשה לרבו מברך וכו' אם היה מסוים וכו'. וכן הגירסא בפנינו ברא"ש ובפסקי הרא"ש "ואם", ולפ"י גם על נס של רבו שאינו מסוים, צריך לברך. עכ"פ לפמ"ש המ"א, צריך לפסוק שעל רבו אינו מברך, ולכן סייע רבנו: וכ' בתורת האדם וכו'. וכמו שהביאו הב"י בסוף דבריו, שהרמב"ן כתב שם: בירושלמי בעי מהו שינרך אדם על נס אביו ועל נס רבו וכיון דאפשט בגמרין לברוכי הוא ובריה ובר בריה (וכנ"ל בסק"ה בשם הר"ף) תלמיד גמי מברך. ולפ"י אף אם נאמר שבירושלמי נפשטה הבעיא אם מברך על רבו, אך מאחר שבבבלי נפשט שעל אביו מברך, לכן מברך גם על רבו.

באר הגולה

כ סס נצנלי כ"ד.
ל הר"ח א' נסס
הר"ח מלויל.

של אדם מסויים כיוצא בן צרויה וחביריו וכן על נם של אדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו מברך (ט) לפיכך הוראה גוב אריות של דניאל וכבשן האש של חנניה מישאל ועזריה מברך שעשה נס לצדיקים במקום הזה. ח כ (י) הוראה אשתו של לוט מברך שתים עליה אומר בא"י אמ"ה דיין האמת ועל לוט אומר בא"י אמ"ה זוכר הצדיקים. ט ז (יא) יש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנה העולם אבל נס שהוא מנהג העולם

ביאורי הגר"א

ואם היה כ"ה: (ט) לפיכך כ"ה. גמ' ג"ח ז': (י) הוראה כ"ה. כ"ה צד"ח וטור ועט"ז: (יא) י"א כ"ה. שהר"ג נזן שלמה כ' שהמנכר על הנס אינו מנכר

ברכת אליהו

הבעיא בכולהו, צ"ל בירושלמי: היה אדם מסוים כ"ה ולי"ג: ואם היה אדם מסוים כ"ה. [דאם נגרוס ואם היה אדם מסוים בוא"ו והיינו רבו שהוא אדם מסוים ג"כ דכיון דאיבעי ליה מקודם על רבו לבד איך שייך לומר עוד איבעי אם היה אדם מסוים ג"כ אלא ודאי דגרסינן אם היה אדם מסוים והוא דבר בפני עצמו, אדם מסוים ואינו רבו ומיבעי ל' על רבו ואינו אדם מסוים ועל אדם מסוים ואינו רבו משא"כ לגירסת הטור דגורס אח"כ מברך בפשיטות שפיר גורס ואם בוא"ו והיינו דברכו לחוד איבעי אבל אם ה' ג"כ אדם מסוים כ"ה מברך בפשיטות — ד"א]. (ט) גמ' דברכות נזן פ: ראה גוב של אריות או כבשן האש (חפירה) שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה — רש"י) אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. (י) כ"ה בראשית וטור ועיקר מ"א.

(יא) עיין ב"י בשם האבודרהם (שער השמיני דיני ברכת הגומל) שהביא שח"י גרשום בן שלמה כ' שהמברך על נס

אדם מסוים כ"ה חז"ל לפי הג"י שלנו צירושלמי מהו כ"ה דניאל והביריו נס של שנים כ"ה ולי"ג מנכר לא כפשט הצנ"י בכולהו ועמ"ל ולי"ג צירושלמי היה אדם כ"ה ולי"ג

דאיבעיא ליה אביו ורבו ואדם מסוים וכו'. ומ"ש בירושלמי "מברך" הוא פשוט לכולהו שיברך אביו ורבו ואדם מסוים ואדם שנתקדש בו. אבל הפזר מפרש דלא קאמר אלא אדם מסוים כ"ה מברך. ח"ל הטור: וקאמר (ירושלמי) אם היה אדם מסוים וכו' צריך לברך עליו. אבל לפי הגירסא שלנו בירושלמי: מהו שיברך אדם על נס אביו ורבו ואם היה אדם מסוים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו ונס של שבטים מהו שמברך מ"ד כל שבט איקרי קהל צריך לברך מ"ד כל השבטים איקרו קהל א"צ לברך. ולפי הנ"ל ל"ג "מברך", וא"כ לא נפשט הבעיא בכולהו, בר מנס של שבטים דאמרינן דפולגתא היא. וכתב הב"י: וכיון דלא איפשטו מספק לא מברכין עלייהו. ועמ"ל [סק"ט שכתב: ופשוט שאם היה רבו מסוים מברך אבל רבו ואינו מסוים נשאר בתיקו וספק ברכות להקל. וע"ע משי"ש בזה. וראה בהערה 2]. ולפי מ"ש דל"ג בירושלמי "מברך", ולא נפשטה

בדואי היה כח תוקף הדין ואעפ"כ זכר הש"י את אברהם בעבורו ללוט ושייך לברך ע"ז, עכ"ל. ובשע"ז סק"ג כתב — על הא דבעינן לברך ב' ברכות על אשתו של לוט — אבל לוינא יש לעיין אם יברך עליה שתי ברכות דבשאלות פרשת וישלח וכן ברי"ף משמע לכאורה דאינו מברך עליה רק דין האמת בלבד ע"ש דהכי איתא ברי"ף על לוט ועל אשתו מברך שמים על לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים ועל אשתו אומר וכו' אמנם באמת י"ל דגם דעתם כהרא"ש והטור דמברך על לוט רק במקום שזכר הקב"ה את אברהם והצילו וז"ל היכי דמברכין בעלמא ברוך שעשה נס במקום הזה? וכשנרצה לידע את מקום נסתם מסדום בצמצום כדי לברך להש"י על זכירתו או לאברהם נוכל לידע ממקום נציב מלח של אשתו ששם באותו מקום בדואי היו שניהם בהחפזם לנוס מסדום והמלאך אמר אל תביט אחריך והיא לא שמעה לדבריו ונהפכה באותו רגע למלח כדכתיב בקרא והוא שלא עבר ע"ז ניצל אז בזכות אברהם והוא ג"כ כונת הרי"ף על לוט ועל אשתו ר"ל בשביל לוט ואשתו מברך שמים ואיתו המקום ששייך ברכות אלו הוא רק במקום נציב מלח ששם הוא היכר הנס של הצלת לוט ע"ז זכירת אברהם והוא שאמרה הבריתא והרואה אשתו של לוט צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום היינו על הצלת לוט ולמעוטי כשרואה את קבר לוט דאין שם מקום זכירה, עכ"ל.

ומ"ש רבנו "ועט"ז, כונתו להסביר את הטעם שיש לברך על אשתו שמים, כיון שש"י שרואה את אשתו של לוט, נזכר בבעלה — לוט. וכמ"ש הט"ז בסק"ב.

4 ברכות נזן א: ת"ר הוראה מעברות הים ומעברות הירדן וכו' ואשתו של לוט וכו' צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום. ושם נעמוד ב' מקשה הגמ': בשלמא כולהו ניסא אלא אשתו של לוט פורענותא הוא. ומתרתא גמ': דאמר ברוך דין האמת. ופרכין: והא הודאה ושבח קתני. ומתרתין: תני על לוט ועל אשתו מברכים שתים על אשתו אומר ברוך דין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר את הצדיקים. וכתב הב"י: ומשמע דעל אשתו של לוט אינו מברך אלא דין האמת בלבד. ומ"ש המחבר ד"מברך שמים עליה", כ"ה בראש"ש שם פ"ט ס"ב ובסו"ר. וכתב הב"י: ואפשר שטעמם משום דבבריתא לא הזכיר אלא אשתו של לוט לבד אי"כ כי אמרינן תני על לוט ועל אשתו לאו בראית לוט קאמר דא"כ חסורי מחסרה הבריתא דכיון דבאשתו של לוט אינו מברך עליה אלא דין האמת אכתי תקשי הא הודאה ושבח קתני לפיכך הם מפרשים וכשרואה אשתו של לוט מברך שתים דין האמת מפני עצמה וזוכר הצדיקים מפני בעלה שאע"פ שאינו רואה אותה מברך עליו כשרואה את אשתו והשתא לא מיתסרא ברייתא וגם שפיר קתני שרואה אשתו של לוט נתן הודאה ושבח והיינו שיברך זוכר הצדיקים ואע"ג דצריך ג"כ לברך ברוך דין האמת לאו חסרון היא דבבריתא לא אתי למימר אלא דאכל הני צריך שיתן הודאה ושבח וליכא חז מניניהו שא"צ שיתן הודאה ושבח ומיהו אפשר דאית מניניהו שצריך לברך עליהם ברכה אחת.

וכתב המ"ב בסק"ב: ומשמע לכאורה דעל קברו של לוט אינו מברך כלל דשם אינו מברך זכירת הצדיקים רק כשרואה אשתו שנעשה נציב מלח ושם באותו מקום ובאותה שעה

באר הגולה

ותולדתו כגון שבאו גנבים בלילה וכא לידי סכנה וניצול וכיוצא בזה אינו חייב
לברך ויש חולק וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות :

א נרכות כ"ד.

ב שם לפי גירסת

הרי"ף והרמב"ם

והרמב"ם.

ג שם.

ריט ברכת הודאת היחיד. וכו' ט' סעיפים

א ארבעה צריכים להודות יורדי הים כשעלו ממנה והולכי מדברות כשיגיעו
לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא (א) וסימנך
וכל החיים יודוך סלה "חבוש" יסורין יים "מדבר". ב ב (ב) ומה מברך
בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב (ג) והשומעים אומרים מי
שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. ג ג צריך לברך ברכה זו בפני

ביאורי הגר"א

תמיד לצדך וכן יולאי יריכן וא"כ כל א' חייב לצדך
תמיד ועמ"ל:

ריט (א) וסימנך כו'. טור: (ב) ומה כו'. כגירסת
הרי"ף וש"פ סלה שגירסת הרי"ף גומל סלה גירסת
הרמב"ם הגומל: (ג) והשומעים כו'. רמב"ם וטור:

ברכת אליהו

ריט (א) [בבא"ז סק"א ציין על תחילת הסעיף: ברכות
ג"ד. וזה על עצם הדין שארבעה צריכים להודות. ומ"ש
המחבר: וסימנך וכו'], כ"ה פפור. [ועב"ח].

(ב) איתא בברכות ג' ב [לגירסתנו]: מאי מברך אמר
רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. ומ"ש המחבר שמברך
„הגומל לחייבים וכו'“, הוא בגירסת הרי"ף וש"פ שם:
מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב ברוך גומל לחייבים
טובות שגמלני כל טוב. אלא שג"ה הרי"ף „גומל“. אבל
גירסת הרמב"ם בהל' ברכות פ"י ה"ח „הגומל“, וכ"פ
המחבר, עפ"י מ"ש בב"י דגירסא זו עיקר. [ובמאירי בברכות
שם גורס „הגומל לחייבים טובות“, בלי הסיום „שגמלני
וכו'“. ובכ"י מינכן בדקדוקי סופרים גרס: גומל חסדים
טובים שגמלם כל טוב. וראה שם בהגהות אות ח' וראה
גם בהגהות הגר"א לברכות שם].

(ג) [בגמ' דברכות ג' ב וברי"ף שם — הנ"ל בסק"ב,
ליתא הסיום: והשומעים וכו'. אבל כ"כ] הרמב"ם בהל'
ברכות פ"י ה"ח, וטור.

קשה קושית רבנו — דא"כ כל חולה ויולדת וכו'. וז"ל:
דבודאי כגון יולדת או חולה ליכא למד שאין זה גם כלל
[שירוב חולים ויולדות חיים] ואנן לכונן גם בעינן רק ולשטת
א' בעינן דוקא שהגם של הצלה יהיה דוקא למעלה מדרך
הטבע כגון אבותינו ולשטת ב' כל דבר שזומין ה' ברגע זו
בדרך התולדה ג"כ מקרי גם כגון שבאו גנבים או גולנים עליו
[וכגון משמע דלדעא ראשונה נתמעט רק גנבים ומשום דבאים
רק בשביל ממון וליכא חשש סכנה כלל לא נהירא דהא ע"פ
הדין מותר להרגו דחוקה בא להרוג וכידוע מדין דמחחרת
וקרוב שיהרגוהו ונודמנו בני אדם או סיבה אחרת שנתפחו
וברחו מחמת זה אע"פ שלא היה כאן שינוי בטבע מ"מ גם
הוא שזומין הקב"ה לשעה זו, עכ"ל.

הגומל ואינרין שם די לריכין להודות ועמ"י ריט ס"ט.
וכי נ"י ונ"י ריט יתגלר ש"ס חולקין בזה ר"ל
סהר"י"ש כי לצדך גם הגומל ועמ"ל שם סק"ט
וסונו לפ"ז שהיה שחזק על הנס נתקום הגומל ואינו
תוכרח גם דנריו תנוהין דא"כ כל חולים ויולדות צריכים

שנעשה לו אינו מברך הגומל. ואמרנו בברכות ג' ב:
ארבעה צריכים להודות. והיינו ברכת הגומל. ועיין בסמ"ק
רי"ש פ"ט ד, י"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה
דוקא. [ושם בגמ' הישועה בדרך הטבע וא"כ י"א הנ"ל
ס"ל כמו שחלוק הנס בפלא דאין מברכין הגומל כן חלוק
הנס שבטבע דמברכין הגומל אבל לא שעשה גם — ד"א].
וכתב בי: ובסימן ש"ל פ' לברך גם הגומל בשעת הנס.
שהריב"ש בסימן ש"ל פ' לברך גם הגומל בשעת הנס.
ועיין מ"א שם סק"ט שם: וכשיגיע למקום שנעשה בו הנס
מברך שעשה לי גם במקום הזה. וטור ה"ב, דדע
הריב"ש היא, דכמו שעל גם פלא מברכין, גם הגומל, הו"ה
בנס שבדרך הטבע, כשיגיע למקום יברך על הנס שעשה
לי גם וכו', במקום „הגומל“. ואינו מוכרח. [דדוקא על גם
פלא מברך ג"כ הגומל אבל על גם שבטבע לא שייך כלל
לברך שעשה לי גם דלא מיקרי זה גם — ד"א]. גם דבריו
של ה"ב תמוהין. דא"כ כל חולים ויולדות צריכים תמיד
בבואם לביתם לברך, וכן יוצאי יריבן [כדלעיל בס"ד,
וכמ"ש בסק"ה]. וא"כ כל אחד חייב לברך תמיד, ואין זו
סברא ועמ"ל.

5 כונת רבנו בכתבו „ועמ"א“. לומר שגם הוא תמה על
הב"י. וז"ל המ"א בסק"ב: לא מצאתי מי שחולק דהיא יעלה
על הדעת להקרא גם דבר שהוא בדרך הטבע. ומ"ש הרב"י
סיס רי"ט בשם הריב"ש היינו לומר כשנעשה לו גם צריך
לברך גם הגומל אבל בדבר שמהג העולם פשיטא דאין לברך
שעשה לי גם וכ"מ בבית, עכ"ל.
ובתשובות הרדב"ז ח"ב אלף א' (חלק ג' תקע"ב) דן במי
שנפל מן הסולם והיה חושש מצד כאב האברים ולא נפל
למשכב ולא חלה, אם חייב לברך הגומל או לא. והכריע שם —
ע"פ תשובת הראב"ד —: כי הנפילה מן הסולם אם לא נפל
למשכב אינו נכנס בגדר חולה שצריך להודות ולברך הגומל
אלא תחת גדר גם וצריך לברך ברוך שעשה לי גם.
ובב"ה ד"ה ויש חולק כתב, דלפי תשובת הרדב"ז הג"ל לא

עשרה (ד) ותרי מינייהו רבנן דכתיב וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים
יהללוהו ד (ה) ואם לא שכיחי רבנן לא יניח מלברך ה (ו) ונהגו לברך אחר קריאת
באר הגולה ד תוספות ס
והמרדכי.
ה שם נתום' ול"ה.

ביאורי הגר"א

והמרדכי וכו' נתום' וש"ס שם נתום' ולזלי לשיטתם
שפי' כר"ל וס"ל הל' דפריך נמרח מלזני ולא פריך מהל'
דרי"א משום דלא מעכבי: (ו) ונהגו. שם וש"ס:

ברכת אליהו

ובהצעה 2 שם].

(ה) לעיל בסק"ד הבאנו דברי הגמ' בברכות גז ב.
והמרדכי שם פ"ט סימן רי"ב כתב — על הא דאיתא שם
„ותרי מינייהו רבנן" —: ומיהו [אפילו] אי ליכא רבנן
יברך. ובי"ה בתוס' שם ד"ה ואימא הנ"ל בסק"ד שכתבו שם
לפי גירסתנו: ועבדי לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן.
ופ"ה שם בתוס'. [דהרי ספק ברכות להקל, ואדרבה גבי
ברכות יש לנו לפסוק שלא לברך עד דאיכא עשרה וזולתם
תרי רבנן — ד"א]. וצ"ל: ועבדי לחומרא ואם א"א אפי'
ליכא תרי רבנן². ואולי התוס' לשיטתם שפסקו לחומרא
כרב אשי, ולפיכך כתבו התוס' שלכתחלה בעינן קמי' י'
ומלבדם תרי רבנן. ומ"ש התוס' ש, אם א"א אפי' ליכא תרי
רבנן, היינו משום שדינו של רב אשי הוא רק לכתחילה.
ובדיעבד אם אין תרי רבנן, יברך בפני י'. ולעיל בסק"ד
כת', דמדפריך הגמ' שם מאביי דבעינן אדווי קמי' י', ולא
פריך מרב אשי, מוכח דאין הלכה כרב אשי, אבל התוס'
פ"ל דהא דפריך גמ' מאביי, ולא פריך מהא דרב אשי —
דבעינן י' ועוד תרי רבנן, הוא משום דלא מעכבי. דכונת
הגמ' להקשות אף בכה"ג — שלא היה אפשרי להשיג י"ב
איש. אבל עכ"פ בעינן י' כאביי, וזה מעכב. ולשיטת התוס'
שהלכה כרב אשי, יש הוכחה — מהא דלא פריך מרב אשי
— שדינו של רב אשי הוא רק לכתחילה. ולכן לא הקשטה
הגמ' מהא דרב אשי, ד"ל דלא היה אפשר להשיג י"ב איש.
ולכן מקשה הגמ' רק מאביי — שסובר דבעינן י' לעיכובא.
(ו) תוס' דברכות גז ב ד"ה ואימא כתבו: ונהגו העולם
לברך אחר שקורא בתורה. וכו' במרדכי שם פ"ט סימן
רי"ב.

(ד) (תרי) [ותרי] כו'. הרי"ף ורמב"ם ודלל כתום'
ור"ש שכתבו לחומרא כר"ל וכשיטת הרי"ף דכ"מ שלחמו
קש"ל אינו נסתר הדיו ועוד מלחמתינן שם והל' אמר א"י
כ"ה ש"מ דאין לריך רק עשרה: (ה) ואם לא כו'.

(ד) ברכות גז ב — על הדין שארבעה צריכין לתודות —:
אביי אמר וצריך לאדווי קמי' עשרה דכתיב וירוממוהו
בקהל עם וגו' (תהלים קז, לב) מר וטורא אמר ותרינן
מינייהו רבנן שנאמר ובמושב זקנים יהללוהו (שם) מתקיף
לה רב אשי ואימא כולוהו רבנן מי' כתיב בקהל זקנים בקהל
עם כתיב ואימא בי עשרה שאר עשרא ותרי רבנן קשיא רב
יהודה הלש ואתפס (נתפס — רש"י) על לגביה רב חנא
בגדתאור רבנן אמרי ל' בריך רחמנא דיהבך ניהלו וזלל
יהבך לעפרא אמר להו פטרתו יתי מלאדווי והא אמר אביי
בעי אדווי באפי עשרה דהו בי עשרה והא איהו לא קא
מודה לא צריך דעני בתרייהו אמר, עכ"ל הגמ'. והתוס' שם
כד"ה ואימא בי עשרה ותרי רבנן כתבו [לגירסתנו]:
ועבדי לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן. והטור העתיק דברי
תוס' הללו בזה"ל: כיון דלא איפשרטא עבדינן לחומרא
ובעינן תרווייהו. ומ"ש המחבר ד, צריך לברך ברכה זו
בפני י' ותרי מינייהו רבנן, הוא כדעת הרי"ף שם והרמב"ם
בהל' ברכות פ"ה ה"ח. ודלא כתום' [כפי הגירסא הנ"ל]
שבפנינו שס"ל דלא בעינן תרי רבנן]. ודלא כר"א שם
פ"ט ס"ג שכת' לחומרא כרב אשי דבעינן תרי רבנן מלבד
י' אנשים. והא דפסק הרי"ף כאביי, ודלא כרב אשי, אע"ג
דמסקינן בגמ' „קשיא" על דברי אביי, הוא כשיטתו — דכל
מקום שאמרו „קשיא" אינו נפתר הדיו, רק הקושיא נדחית,
והדין קיים. ולכן נפסק להלכה דינו של אביי י'. ועוד
מראמרינן שם בגמ' „והא אמר אביי כו"ל כנ"ל, ולא פריך
מרב אשי — דאמר דבעי אדווי קמי' י' ומלבדם תרי רבנן,
ש"מ דאין צריך רק עשרה. ונדחתה קושית רב אשי.
[ועד"א, ובעינן למשפט בברכות שם. וראה בסק"ה

היא — כדעת הרי"ף — דכל מקום שאמרו „קשיא" אינו
נסתר הדיו.

ולכן נראה דכונת הכס"מ — באמרו דאסיקנא דאין בחומשו
ש"פ קאמר — היא, משום דבגמ' שם נה א נקטה הגמ' כמ"ד
אין בחומשו, וכעין זה כתבו התוס' הנ"ל, ע"ש.

וי"ל עוד, דהא דפסק הרמב"ם כמ"ד אין בחומשו, הוא דכן
הוא סתמא דערכין כו א, ע"ש. וכן פסק הרמב"ם בהל' ערכין
פ"ה ה"א.

והלח"מ שם כתב, דבפ"ה מהלכות מעשר שני לא משמע
מהרמב"ם דצריך שבחוש יא שיה פרוטה. ודבריו צ"ע, שהרי
ברמב"ם שם ובכ"מ שם מוכח שפסק כמ"ד דאין בחומשו.

2 גם באמרי נועם בברכות גז ב הקשה על דברי התוס'
הובא"ם בפנים. וז"ל: וקשה מאי חומרא הוא אדרבה קולא
הוא [שא"צ לאסוף ולהביא גם תרי רבנן]. ותירץ שם: ובאמת
ס"ס וצ"ל ועבדינן לקולא להרא"ש שפוסק עשרה ותרי רבנן
הוא לחומרא. וכאן נראה מדברי רבנו, שרצה לקיים את גירסת
התוס', „ועבדי לחומרא". אלא שבמקום מ"ש בגירסתנו
„ואפי' ליכא תרי רבנן", גורס רבנו בתוס' „ואם אי אפשר

1 שיטת הרי"ף היא בש"ת הרי"ף סימן ש"ט ובגיטין עה ב.
והא לעיל סימן קי"ח סק"ו, ומש"ש באריכות בהצעה 6.
וכבא מציעא גז ב איתא: ת"ר ואם א"ל ינאל איש ממעשרו
(ויקרא כז, לא) ולא כל מעשרו פרט למעשר שני שאין בו
שה פרוטה איתמר רב אמי אמר אין בו רב אמי אמר אין
בחומשו וכו' מיתיבי מעשר שני שאין בו שה פרוטה דיו
שיאמר הוא וחומשו מחולל על מצות הראשונות בשלמא למאן
דאמר אין בחומשו היינו דקתני דיו דאע"ג דבדידיה אית ביה
כיון דבחומשה ליכא שפיר אלא למיד אין בו מאי דיו קשיא.
תוס' שם נה ב ד"ה כמאן כתבו, שהמ"ד אין בו איתותב
כאן. ולכאורה נראה שיטת התוס' היא, שגם כאשר מסקינן
על דין מסוים בלשון „קשיא", איתותב דין זה.

ובנווד ביהודה תנינא יו"ד ס"י קס"ג דן כדעת הרמב"ם, אם
בכל מקום שנאמר בש"ס „קשיא", נדחה המ"ד ההוא דסליק
בקושיא.

והרמב"ם בהלכות מעשר שני פ"ה ה"ד פסק כמ"ד אין
בחומשו. ובכ"מ שם כתב דהרמב"ם פסק כן, משום דאסיקנא
דאין בחומשו ש"פ קאמר. ולכאורה כדונתו היא, משום דמ"ד
אין בו איתותב. אבל מדברי רבנו כאן מ' שגם שיטת הרמב"ם

וכתב שהשאלה אם אולינן בספק זה לחומרא או לקולא, תלויה אם זה לעיכובא או לא. דאם נאמר שזה לעיכובא, אולינן בספקין לחומרא [וכנראה שכוונתו כמ"ש בהגהות רעקא הנ"ל, שבכל מקום הכלל דספק ברכות, לא מברכין משום ספק לא תשא]. אבל אם זה אינו מעכב בדיעבד, איכא איננו מעיקר המצוה אלא נוי והיורד למצוה, ואולינן בספקין לקולא [לשון החת"ס שם].

וגירסת פירוש רבנו בדברי התוס', תואמים בדברי הא"ר, וסוף דברי החת"ס הנ"ל. דאמנם לכתחילה צריך לטרוח להשיג " ותרי רבנן מלבדם. אבל אם אינו משיג " ותרי רבנן, יברך אף בלא תרי רבנן, מאחר דתרי רבנן " מעכבין, וכמ"ש החת"ס בסוף דבריו, דבכה"ג מברכין מספק, משום שאין חשש "לא תשא".

ולולא דברי רבנו והאחרונים הנ"ל, היה אפשר לומר דאמנם בכל הברכות דאמרינן, "ספק ברכות להקל", פירושו שאינו מברך. והיינו "קולא" שאינו צריך לברך כלל מחמת הספק. משא"כ בברכת הגומל, אף אם נאמר ולא יברך עכשיו — מחמת שאין לו " ותרי רבנן שיברך בפניהם — אין זו קולא. דאמנם לא יברך עתה ברכה זו, אבל מאחר שלא בירך ולא יצא ידי ברכת הגומל, עדיין מחוייב לחזור אחר " ותרי רבנן, בכדי שיוכל לברך ברכה זו. איכא וזהו החומרא שאינו יכול להטטר מברכה זו, ע"י שיברך רק בפני " אלא צריך לחזור ולברך בפני " ותרי רבנן מלבדם.

ויש עוד להוסיף ע"ז, שיש דעה הסיבירה, שבברכות שבה והודאה לא אמרינן. "ספק ברכות להקל", וראה בענין זה בשו"י חמד הוצאת כ"ב תשכ"ג כרך ו' עמוד 317.

ולקמן בסקי"א הביא רבנו את דברי תר"י, שאחר רשאי לברך, אף אם אין " וצ"ע רבנו שם שכן כתב המ"א בסקי"א ובחידושי רעקא כתב על דברי המ"א: דממילא בהוה עצמו אף במבדך בפחות מי"ד לא הוי ברכתו לבטלה דמ"מ הוא נותן שבה להש"ת והא דנקט והאחר היינו והוא עצמו לא יעשה כן לכתחילה דלמא אינו יוצא בזה ואף לברך אח"כ בעשרה אינו יוצא בזה דלמא יצאו בפחות מי"ד. ולא גרע מאדם דעלמא שמבדך על חבירו ברכה זו אע"פ דלא נתחייב כלל וכמ"ש בהג"ה בס"ד וכ"ש איהו גופיה — לשון בהח"ל בד"ה י"א. וסיים שם הרעק"א, שאשה שממילא לא תברך ב"י, שפיר ראוי שתברך בפחות מ"י דלמא יצאה, ומ"מ לא הוי ברכה לבטלה והוי שבה בעלמא.

ולפי"ז יש מקום ליישב קושיית הרעק"א בהגהותיו על דברי התוס' לפי גירסתנו. דכל קושייתו היא, דמאי חומרא דהא בכל מקום הכלל ספק ברכות לקולא ולא מברכין משום ספק לא תשא. אך בנידון דידן, אף אם הוא יברך בלא " ותרי רבנן, אין חשש שיעבור דל "לא תשא". דגוי שיש ספק אם יצא בברכה זו, מאחר שיברך שלא בפני " ותרי רבנן. אבל ברכה לבטלה אין כאן, שהרי אמרנו שיכול לברך דרך שבה והודאה, אף לא באנפי ".

אלא דלכתחילה לא יעשה כן דלמא אינו יוצא בזה ואף לברך אח"כ בעשרה לא יוכל, דלילמא סיים: אכן אם כחן וכמ"ש הרעק"א שם. אבל בהח"ל הנ"ל סיים: אכן אם כחן הבטיח שלא לצאת בהברכה אפשר לדבוע ע"י יכול לחזור ולברך דאפילו למ"ד מצוות א"צ כוונה היינו בסתמא אבל לא בכחן הבטיח שלא לצאת ע"י, ע"כ. ואם כן, הרי אף לכתחילה יכול לברך בלא באנפי " ותרי רבנן, ויכוון שלא לצאת, ויוכל לברך שנית שמיצא " ותרי רבנן.

וכל הנ"ל הוא כפי סברת רוב הפוסקים, ד"ספק ברכות להקל", היינו שלא יברך מספק. אבל לפי סברת מקצת פוסקים — הובאו בשו"י חמד שם עמוד 314 — ד"ספק ברכות להקל" היינו שיברך, איכא דברי התוס' לפי גירסתנו הם כפשוטם, דאולינן לחומרא ויברך.

ובשו"י חמד שם אות ג' (עמוד 315) הביא בשם ספר דברי מנחם סימן תכ"ז דף כ"ג ע"ז: היה נראה לומר דלא אמרינן ספק ברכות להקל אלא בברכה שאינה גוף המצוה רק ברכה על המצוה אבל כשהברכה היא המצוה כגון ברכת הלחם וכיוצא לא אמרינן בזה ספק ברכות להקל ומצא שכ"כ בחקקי לב או"ח דף ג' ע"ז אך הביא בשם הרב פני מבין שהגרי"ח דגם בזה תאמר כלל ד"ספק ברכות להקל וההקשה לו מדברי הבי"ד שכי' לחלק כנו"ל וכ' לחלק דבדבר שהוא בריא בחיובא אלא שיש מחלוקת אם יצא ע"י בסדר ואופן שבידך אותה ברכה בכי הא הוא דאמרינן דיברך כיון שהמצוה היא הברכה,

אפי' ליכא תרי רבנן. [וזה עפ"י דברי הד"א כאן והבה"ל המובא לקמן].

והרעק"א בהגהותיו כאן הקשה בקושיית רבנו המובאת בפנים. וז"ל: ולפי גירסתנו בתוס' קשה לי איך שייך להחמיר לברך והא בכ"מ הכלל דספק ברכות לקולא ולא מברכין משום ספק לא תשא. והמשגיח שם הרעק"א, וכתב: ואם כוונתם דלישאל צריך לאודווי היינו לכתחילה אבל אם אינו מוצא מברך אף בפחות מעשרה ע"י בטור ובב"י איכא מ"ש קשה ביותר כיון דכל הפלפול אם צריך לכתחילה לטרוח ולמצוא עשרה ועוד תרי רבנן איכא הו"ל למפסד דצריך לטרוח על עשרה ותרי רבנן.

אולם רבנו כאן בדבריו הקצרים, ת"י ב' קושיות אלו של הרעק"א. שכל קושייתו של הרעק"א היא רק אם נגרוס בתוס' בגירסתנו: ועבדי לחומרא ואפי' ליכא תרי רבנן. וא"כ קשה למה כתבו התוס' שמחמדיים ומברכין אפי' ליכא תרי רבנן, הרי ספק ברכות להקל, ולא צריך לברך בליכא תרי רבנן. ואם כוונת התוס' דתרי רבנן הוא רק לכתחילה, קשה עוד יותר דהו"ל למפסד שלכתחילה צריך לטרוח אחר " ומלבדם תרי רבנן. אבל לפי גירסת רבנו בתוס', "ועבדי לחומרא ואם איכא אפי' ליכא תרי רבנן", מתורצות הקושיות הנ"ל. והוא: שבתחילה כתבו התוס' "ועבדי לחומרא" — שצריך לטרוח ולמצוא " ותרי רבנן מלבדם, וכמ"ש הרעק"א בקושיותיו. אך כ"ז רק לכתחילה, אך אם איכא להשיג תרי רבנן אז מברכין אפי' בפני " מפני שכל דינו של רב אשי בדעינן י"ב, הוא רק לכתחילה.

ובסקי"א הבאנו את דברי הטור שהביא גירסא שונה בתוס': כיון דלא איפשר עדינן לחומרא ובעינן תרווייהו. וגם באבודרהם בשער השמיני ברכת הגומל, הביא כן בשם התוס'. ברם, הגרעק"א בהגהותיו הקשה גם על גירסא זו, וז"ל: ובאמת לכאורה קשה מאי חומרא היא אם אינו מברך עד דאיכא תרווייהו וזה נקראת בלשון קולא כדאמרינן בכל מקום ספק ברכות להקל. ותי" שם: אבל נראה דכוונת הטור דכל הפלפול הוא רק לכתחילה אבל בדיעבד אם אינו מוצא עשרה ג"כ מברך וכנראה בדעת הטור להמעיין שם איכא שפיר כתב דאולינן לחומרא דצריך לטרוח אחר " ותרי רבנן.

וגם הא"ר בסקי"א כתב בדברי הרעק"א, וז"ל: והנה בל"ח דף ס"ח תמה על הטור הא קולא הוא אם אינו מברך אלא ב"ב דהא ספק ברכות להקל וכן האריך שכ"ג ולע"ז לא קשה מידי להטור לעצמה דספק דיוצא ידי ברכה אפי' בפחות מעשרה.

ואמנם לפי תירוץ מיושבים דברי הטור, שסיים בדבריו, דאם בירך בפחות מ"י יצא. ולכן ינחה, דלכתחילה הוי חומרא — דלא יברך עד שימצא " ותרי רבנן מלבדם, ובדיעבד יכול לברך אף בפחות. אך לפי גירסת הטור בתוס', "עדינן לחומרא ובעינן תרווייהו", וגירסתו לא נזכר בתוס' ובדיעבד יברך אף אם לא מצא תרי רבנן, איכא קשה קושיית הרעק"א והדברי חמודות, דמאי חומרא היא, דהרי בכל מקום אם קולא בברכות — דלא יברך.

ונראה דלכן העדיף רבנו לגרוס בדברי התוס': ואם אי אפשר אפילו ליכא תרי רבנן. ולפי"ז יוצא שגם שיטת התוס' היא — כמו שכתב הרעק"א והא"ר בדעת הטור — דלכתחילה בעינן " ומלבדם תרי רבנן. וזו חומרא שצריך לחזור אחר י"ב איש. אך בדיעבד — אי ליכא תרי רבנן — יברך בפני עשרה. וגם בחמד משה הקשה מעין קושייתו של רבנו כאן על דברי התוס'. וז"ל: ודברי תימא הם דמשמע דעדינן לחומרא כי קושייתו ובעינן " וגם רבנן כמ"ש הרא"ש והטור ומה זה שטימו ואפי' ליכא תרי רבנן. ותי" שם: ואפשר דכוונתם דלכתחילה עדינן לחומרא ובדיעבד אף אי ליכא רבנן כלל. אך החמד משה דחה תירוץ זה, וכתב: ודוחק דלשונם לא משמע כן ואפשר דט"ס הוא והאפילו דהר"ב הביא דין זה בשם המרדכי ולא כ"כ בשם התוס'. ולפי גירסת רבנו כאן בדברי התוס' ינחה הבל, וכמו שנתבאר לעיל.

והבה"ל סוף ד"ה ותרי הביא בשם האחרונים שנדחקו בהבנת דברי התוס'. וכתב שם: ובתוס' רבינו יהודה הלשון מבורר ביותר וז"ל אימא בי עשרה ותרי רבנן קשיא וכיון דלא איפשר לן עדינן לחומרא ואי ליכא יברך אפי' ליכא תרי רבנן ע"כ"ל ומפורש הוא ששני דברים הם והנרא' בביאורו כחן ג"כ לזה מדעתו הרחבה ע"ש, ע"כ"ל בהח"ל. והחת"ס בתשובותיו לאור"ח סימן נ"א ציין לדברי הא"ר הנ"ל,

התורה לפי שיש שם עשרה ואם בירך בפחות מעשרה ו (ז) יש אומרים שיצא באר הגולה

ו טור חלשלת דמח.

ביאורי הגר"א

(ז) י"א שיצא. טור ונזקחמר לר"ך וי' לכתחילה וערש"י

ברכת אליהו

(ז) כ"כ הטור: ואם בירך אפילו בפחות מ' א"צ לחזור ולברך. ודייק הטור כן, מדקאמר בגמ' דברכות גר ב הנ"ל

ברכת הגומל דאולינן לחומרא ולא יברך, אי ליכא ר' ותרי רבנן — הרי זה נקרא בלשון „קולא“, כדאמרין בכל מקום ספק ברכות להקל, והנה במהרי"ל הנ"ל ג"כ כתב, שמספק איסור אולינן לחומרא וצריך לברך. הרי שגם הוא קורא לזה „חומרא“ — שמצריכים אותו לברך, ואולם על לשון המהרי"ל לא קשה כ"כ, שמי"ש המהרי"ל שזו חומרא, זה לא קאי על עיקר הדין שבספק ברכות צריך להחמיר ולברך, אלא ר"ל שמאחר ואסור ליהנות בלא ברכה, הרי ספק איסור זה לחומרא — שלא ינהג בלא ברכה, ולכן יברך, אבל אה"נ דבעלמא הנומח „ספק ברכות להקל“, היינו שלא יברך.

וגם צ"ב שדעת המהרי"ל — כפי שנתבאר לעיל — היא שספק ברכות בכה"ג לחומרא ולברך, ובהך דסימן ר"ט ס"ו — כפי המובא בדי"מ סימן ר"ו סק"ד, וכפי שצוין ברמ"א בשו"ע — המהרי"ל סובר כדעת המקילין שא"צ לברך, וכפי שהסביר רבנו שם — וכמובא לעיל — טעם האומרים שא"צ לברך, הוא משום שפסקו הבעיא לקולא, שבספק ברכות לא יברך, וזה לכאורה סותר למישל לעיל שהמהרי"ל סובר שבספק ברכות הנהנין יברך.

ובסימן ר"ח סק"ט כתב רבנו, שמנהג הראשונים היה לא לברך בוגר"א אלא על ביעא וקופרא לבד, ואנן נהגינו כרב אשי לברך על כל דבר — בוגר"א, וכפי מישל בברכת אליהו עפ"י דברי הד"א, שזה מצד חומרא, דנהגינו כרב אשי שהחמיר על עצמו לברך — ובדאיתא בברכות מד ב דאמר רב אשי „כי מוכרנא עבידנא ככולהו“, ע"ש. ולכאורה צ"ב מה שיך לנהוג חומרא ולברך, הרי בברכות, הכלל הוא דאולינן לקולא ולא לברך.

ונראה לומר, שאף למהנהג הראשונים שלא לברך אלא על ביעא וקופרא בלבד, אין איסור לברך על דברים אחרים, אלא זו רשות, וכדאיתא להלן בסימן רכ"ג ס"א בהג"ה, ומאידך גיסא, נראה דגם דעת רב אשי — שנהג לברך — לא עשה זאת במדויב חוב ממש, ונתיאח בזה לשון הגמ' שם דאמר רב אשי „כי מוכרנא עבידנא ככולהו“ — לברך, ואם נאמר שלרב אשי זו חובה ממש לברך בוגר"א על כל דבר, מה שיך לומר „כי מוכרנא“, אבל אם נאמר שזה לא חובה ממש, אלא שנהג כן מצד חומרא, נתיאח לשון „כי מוכרנא“.

ועוד צ"ב הרי בכמה מקומות נפסק בשו"ע, דספק ברכות הנהנין לקולא ולא יברך, וכגון הך דסימן קס"ז ס"ט הנ"ל. וכן הא דנפסק בשו"ע בסימן ר"ט ס"ג: כל הכרכות ואם נסתפק אם בירך אם לא אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף חוץ מברכה"מז מפני שהיא של תורה, ובשום מקום לא הביא המחבר את השיטה שבברכת הנהנין דרבנן, יחמיר ויברך, ורק בסימן ר"ו ס"ו הנ"ל, הביא המחבר השיטה להחמיר ולברך מספק.

ועיין לעיל בסימן קפ"ח הערה 2, שהבאנו בשם ספר קול בן לוי שאם נסתפק אם אבל פת יברך, ודנו שם מה הסעם בזה, וכעת ראינו בספר ברכת יוסף [להר"ג יוסף ידי הלוי ירושלים תרפ"ה] אות ה' סימן נ"ח עמוד קע"ה, שהביא ודעמו דספר קול בן לוי הוא ש-אם היו לפנינו פת ושאר מאכלים ונסתפק איזה מהם אבל דצריך לחזור ולברך דומי לחלב ושומן לפנינו ואכל אחד מהם דחייב אשם תוליי.

ובגמטפספס אם אבל שיעור כדי שביעה לא, ואם נסתפק אם בירך לא, אלא, אכל בספר ברכת יוסף הנ"ל, כדבר שצריך לברך, משום דיש לצרף דעת הפוסקים דאם אבל שיעור ביצה חייב לברך ברמ"ז מן התורה, וגם לצרף דעת הפוסקים ד-היכא דאיכא פלוגתא בחזק מילתא אי הוי דאורייתא או דרבנן חשיב זה ספיקא דאורייתא ואולינן בספיקו להחמיר, ועיין שם מה שהאריך בזה.

אבל כשהמחלוקת היא אם הוא חייב בברכה זו (כמו בסומא שנחלקו אם חייב לברך ברכת הלבנה) בכה"ג אף זהברכה היא המצוה אמרין ספק ברכות להקל ע"ש, עכ"ל. ולפי דבריו מיושבת קושית רבנו והאחרונים הנ"ל, שהם הקשו דספק ברכות להקל, ואין צריך לברך אי ליכא ר' ותרי רבנן, אבל לפי מ"ש הש"י חמד בשם הדברי מנחם גיחא, שהרי גם ברכת הגומל היא המצוה, ובכה"ג „אמרין דיוברך כיון שהמצוה היא הברכה, ורבנו והאחרונים הנ"ל, ס"ל דגם כשהמצוה היא הברכה, אמרין ספק ברכות להקל ואינו מברך, ולכן הקשו על דברי התוס' כנ"ל.

ולעיל בסימן ר"ו ס"ו כתב המחבר: נטל בידו פרי לאכלו ויברך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה מאותו מין לפניו יותר כשבירך על הראשון, וכתב ע"ז בהג"ה: רק שלא היה דעתו לאכלו, ולפי מ"ש רבנו שם בסי"ק ס"ו, י"ו, יוצא שדיון זה הוא בעיא בירושלמי, והרא"ש פסק בעיא זו לחומרא, דמברך, ובברכת אליהו שם הבאנו דברי השבלי לקט בסימן קס"ו, שכן סובר רב גיסיס באין, וכתב השבלי לקט שם: ושמן סברת הגאון לשוויי ליה כתיקו דאיסורא ולחומרא, ובספיקו כתב רבנו, שדעת הראב"ד והג"מ בשם ר"ת, לפסוק הבעיא לקולא, וזוהי דעת הרמ"א שם, וכמו שנתבאר שם.

ולכאורה קשה על שיטת הפוסקים שם לחומרא לברך, הרי ספק ברכות להקל, ולא יברך, ויתכן דדעת הפוסקים הנ"ל דיברך, היא כשיטת הסוברים שבברכות הנהנין חייב לברך מספק, לפי שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, והרי זה כספק איסור דאולינן לחומרא, ועיין בזה בתוס' בברכות יב א ד"ה לא, ובגליון הש"ס שם ובמפרשים שצוין שם שהמהרי"ל ה"י הדגה ובהך יעקב סימן תע"ד סק"ב ובשד"י חמד שם עמוד 318.

ובחק יעקב הנ"ל הביא דברי המהרי"ל בזה"ל: ומכריזין על כוס שני בורא פרי הגפן אף על גב ששרא"ש כתב שלא לברך בעלי התוס' פשיטא להן דמכריזין והרא"ש כתב דאסור ליהנות בלא ברכא וספק איסור לחומרא, והקשה עליו, וז"ל: ודבריו תמוהים גם הרא"ש עצמו בתשובה כלל י"ד סימן ה' כתב המעט בברכות אינו מפסיד כי הברכות אינן מכתבות אבל המרבה מפסיד דהוי ברכה לבטלה, אבל בשד"י חמד שם נראה שמי"ש המהרי"ל דאסור ליהנות בלא ברכה וספק איסורא לחומרא, לא כ"כ בשם הרא"ש, אלא שזו הכרעת המהרי"ל, ונראה שריטא כן במהרי"ל היא הנוכח, שהרי המהרי"ל בעצמו הביא קודם לכן „שרא"ש כתב שלא לברך, ויש להוסיף שגם הרא"ש בפסחים פ"י סכ"ד פסק לא לברך על כוס שני.

וגם הרא"ש בברכות פ"א ס"ד — הובא לעיל בסימן ר"ט סק"ה — פסק בעצא דפתח בוחמרא וסיים בדיכירא ד-כיון דלא איפשיטא אולינן לקולא ולא מהדרינן ליה, וכן הרא"ש שם פ"ג סכ"א כתב בשם השאלות דרב אחאי: דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי לא אמרן אי"צ לחזור ולאומרן, ואמנם הרא"ש לא כתב להדיא שזה כולל גם ברכות הנהנין ולפני האכילה או השתיה, אבל בפשטות משמע שדבריו קאי גם על ברכת הנהנין, וכן בסימן קס"ז ס"ט פסק המחבר: אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך, והטעם הוא משום דספק ברכות דרבנן להקל, ורבנו שם בטכסי"ט צוין גם לדברי הרא"ש הנ"ל.

עכ"פ נראה שדעת הרא"ש היא, שגם בברכות הנהנין אמרין ספק ברכות להקל, ולא יברך, וא"כ צ"ע ממש"ל, שמיסמין ר"ו נראה דדעת הרא"ש דבספק ברכות הנהנין אולינן לחומרא ויברך.

ולעיל הבאנו קושית המפרשים — על מ"ש התוס' לעצין

באר הגולה (ה) ויש אומרים שלא יצא וטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות.
ד ח (ט) אם בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן
ז ר יונה.
ח סס נחמה.

ביאורי הגר"א

טו ח דיה חלל וכל לריך כו: (ח) וי"א כו.
מדפריך והלומר חניי כו והא דדייק הטור לריך חינו

ברכת אליהו

מוכרה. כמש"ש טו ב: ואי אשמעינן חלכה כרבי יהודה
שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה (הקורא את שמע צריך
שישמע לאזנו) הוה אמינא צריך ואין לו תקנה קמ"ל
הלכה כרבי יהודה. הרי דלשון, "צריך" משמע אף בדיעבד.
וכ"ה בעירובין פה א, "ודלמא צריך ואין לו תקנה קאמר",
ובתמא פה ב, "מאי צריך צריך ואין לו תקנה", הרי דלשון
"צריך" הוא אף בדיעבד. וכ"מ בש"מ. [ועיין מ"ש בהערה
[3].

(ט) [כבאה"ג סק"ח ציין: שם בגמ'. וכוונתו לגמ' דברכות

"צריך ואין לו תקנה", הוא רק הוה אמינא, ואין כן קושטא
דמילתא. אולם תירוצו של הש"ד חמד נוחא על דברי הגמ'
בברכות טו א ובעירובין פה א שציין רבנו בסק"ח. דאיתא
שם ושם: "ודלמא צריך ואין לו תקנה קאמר. ע"ז אפ"ל דהוא
רק הוה אמינא. אבל רבנו בסק"ח הוכיח גם מדברי הגמ'
כיומא סא ב, ושם מ' דמאי דאמרין. "צריך ואין לו תקנה",
קאי גם למסקנה.

והט"ז בסק"א כתב — על דברי הש"ע. "ואם בירך בפחות
מעשרה יצא" — כ"כ הטור מדאמרין בגמ' וצריך לאודוי
באנפי י' משמע דוקא לכתחילה עכ"ל. וכב"י אין הדיוק נראה
בעיני דאירבה משמע שיש עיקוב בדבר וכ"ד הר"י שכי' ואם
אין שם י' צריך לחזור ולברך עכ"ל. וגם אני תמתי' ע"ד
הטור דהא גם בעיקר חיוב ההודאה נאמר לשון צריכים דהא
אמרנו י' צריכים להודות והתם לא קאי דוקא על לכתחילה
דהא ודאי לא יצא כל זמן שלא הודה. עכ"ל הט"ז. והקשה על
דבריו החמד משה: לא הבנתי תמיתתו דמאי לכתחילה ודיעבד
שייך בתא דקאמר צריכים להודות דודאי לעולם כל שלא אורי
צריך להודות ולכ"ה דיעבד כלל כמ"ש בס"י משא"כ בבאבי
דאמר שצריך לאודוי בפני י' כיון דשייך דיעבד כגון אם לא
אורי בפני י' הו"ל לומר לישנא דמשתמע מיני' דאף בדיעבד
לא יצא. וסיים שם החמד משה דאין ראיה מלשון, "צריך",
כיון דמצינו דלשון, "צריך" משתמע דאף בדיעבד לא מהני
וכמ"ש בעירובין סא ב. ודבריו הם כדברי הא"ר הג"ל. ורבנו
הוכיח בסק"ח מעירובין פה א ומוימא סא ב, דלשון, "צריך"
משמע דאין לו תקנה אף בדיעבד. וכתב שם רבנו דכן
בש"מ. והד"א ציין שם ליבמות ט א וגיסין מ א. ויתכן דמ"ש
החמד משה עירובין סא ב, זה גם נכלל בש"מ שכתב רבנו.
וכל האמור לעיל, הוא מתוך הנחה שכונת הטור לדייק
מלשון, "צריך" — דמשמע רק לכתחילה. אך ההידושי הגהות
אות ב' כתב, דדיוק הטור הוא מלשון, "צריך לאודוי", ולא
קאמר, "צריך שיהא באנפי י'". וכעין זה וביתר ביאור כתב גם
הפרושה בסק"ח, וז"ל: מיהו אפשר ליישב ולומר דהא דמשמע
לרבינו לישנא וצריך לאודוי כו' דוקא לכתחילה היינו משום
דאם איתא דהא דאמר אביי וצריך קאי על עשרה לעיכובא
הכי הו"ל וההודאה צריך להיות באנפי עשרה דכיון דאביי
לא בעי למימר שצריך להודות דזה כבר נתבאר בדברי רב
אלא אתי למימר באיהא אופי יהיה ההודאה א"כ הו"ל וההודאה
צריך להיות באנפי עשרה כדי לסמוך הצריכים לעשרה אלא
ע"כ צ"ל דאמר אביי וצריך לאודוי קאי אולעיל וה"ק
אביי דהא דאמרין לעיל דצריך לאודוי במ"ש ארבע צריכים
להודות היינו באנפי עשרה והשתא שפיר דייק רבנו שמשמע
דוקא לכתחילה וק"ל, עכ"ל. ולפי"ז אין לדברי הטור קשר
לשאלה אם "צריך" בכללותו, הוא דוקא לכתחילה או גם
בדיעבד.

בסק"ד, וצריך לאודוי באנפי י', משמע מהלשון, "צריך"
שזה רק לכתחילה. וקדמ"ש שם פה א דיה' אלא כו': וכל
צריך לכתחילה משמע הא דיעבד שפיר דמי³.

(ח) ראיה לשיטה זו, מדפריך בברכות גה ב הג"ל בסק"ד
— על הא דברכו רב חנא ורבנן —: והא אמר אביי בעי
אודוי באפי עשרה. ואע"ג ששם היה בדיעבד, שהרי רב
חנא ורבנן כבר ברכו, ש"מ דאף בדיעבד אם בירך בפחות
מ', אינו יוצא יד"ה. והא דדייק הטור — הובא לעיל
בסק"ז — מלשון, "צריך" דמשמע שזה רק לכתחילה, אינו

3 בשדי חמד כללים מערכת הצד"י כלל ה' (הוצאת ב"ב
תשכ"ב כרך ה' עמוד 265) ובדברי גאונים כלל ס"ה אות י'
האריכו בענין, "צריך" אם משמעות לשון זה הוא דוקא לכתחילה
או דיעבד גמ"י.

והא"ר הקשה על דברי הטור שסתם את עצמו. וכאן כתב
ד"צריך" זה רק לכתחילה ואינו מעכב, וא"כ אינו מעיקר
המצוה אלא נזי והידור, ואילו בירך לגבי תיג שעת"ז ג"ץ
פסק הטור דמעכב בדיעבד, משום דאמר רבא במנחות מט ב:
זי אותיות צרי' ג' וזיגין. וכתב הטור דלשון, "צריכין" היינו
"מעכבין", ובשו"ת חתם סופר חלק או"ח סימן נ"א הביא
קושא נז. ותיק, וז"ל: "ג"ל שאני הכא מדנקט אביי אמר
צריך לאודוי קמי עשרה והנה צריך הוא לשון הקודש
לאודוי קמי עשרה חלשון תרגום והל"ל "בעי" לאודוי
ולא, "צריך" וע"כ משום ד"בעי" משמע טפי עיקוב מלשון
"צריך" עיין תוס' גיטין ד' ע"ב כנ"ל כונת הטור וכו', עכ"ל.
וראה מ"ש קעין זה בברכת אליהו אבן העזר סימן קס"ט סק"ח
הערה 3. ולדברי החת"ס אין הוכחה מכאן שבכל מקום שכתוב
"צריך" הוא רק לכתחילה. ורק בענין, "אודוי בפני י'", ש הוכחה
ש"צריך" הוא רק לכתחילה, וכמ"ל.

אבל רבנו ציין כאן לדברי רש"י בברכות טו א, ושם קאי
על מש"ש "צריך הקורא את שמע ששמע לאזנו". ומוכח
מדברי רבנו שכונתו לומר, שבכל מקום שאמר "צריך" —
אף במקום דלא הו"ל למימר לשון תרגום, "בעי" — לשון
"צריך" הוא רק לכתחילה. וגם מדברי רבנו בסק"ח, שהביא
כמה ראיות דלשון, "צריך" מ' אף בדיעבד, ולכן כתב שם דמה
שדיק הטור — מלשון צריך דהיינו לכתחילה — אינו מוכרח,
מוכח דרבנו לא מולק כתיוב החת"ס — דאיכא להבדיל בין
אם הו"ל למימר לשון תרגום, "בעי", לבין אם לא הו"ל למימר
לשון תרגום, "בעי".

והא וכתב רבנו בסק"ח, והא דדיק הטור צריך אינו מוכרח,
והביא רא"י שלשון, "צריך" הוא בדיעבד, אין הכרח שכונתו
לומר ולשון צריך בכל מקום הוא גם בדיעבד. ד"ל שכונתו
כמ"ש כאן הא"ר: ובאמת ג"ל שיש לפרש שני הפירושים
בלשון צריך. והוא שדיק רבנו בסק"ח בכתבו, "אינו מוכרח",
לומר שדיוק הטור אינו מוכרח. כלומר שאין הוכחה מלשון
"צריך", שזה רק לכתחילה, שהרי מצינו בכמה מקומות שלשון
"צריך" הוא גם בדיעבד. אבל אין כונתו להוכיח שלשון, "צריך"
בכל מקום הוא גם בדיעבד. כי לפעמים לשון צריך הוא רק
לכתחילה, וכמ"ש הא"ר הג"ל.

ומ"ש רבנו להוכיח מרש"י בברכות טו א, שכל "צריך" הוא
רק לכתחילה, כ"כ הבי"ח כאן והבי"ו בכללי ונביאו הש"ד חמד.
הג"ל. ורבנו לקמן בסק"ח הוכיח מלשון הגמ' שם, שלשון
"צריך" הוא גם בדיעבד. אבל אין כונתו להוכיח שלשון, "צריך"
דברי הגמ'. וצ"ל כמ"ש בשדי חמד שם, דהא דאמרין בגמ'

יצא וכן אם אמר בריך רחמנא (י) מלכא דעלמא דיהבך לן וענה אמן יצא. הגה: (יא) ואין זה נזכר לנפלה מן המזכר אע"פ שלא נתחייב נזכרה זו הוליל ולינו ונזכר רק דרך שנה והוללה על טונת חזירו ששמת זה (טור). ה ס (יב) אם בריך אחד הגומל לעצמו ונתכוין להוציא את חבריו ושמע חבריו וכוון לצאת יצא אפילו בלא עניית אמן (כיון שהמזכר ג"כ חייב יאל האמר בלא עניית חמן) (טור). ו י אם איהר יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה כ ונכון שלא לאחר שלשה ימים. ז י (ג) באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר שלא חייבו אלא בחולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים מ (ד) ובספרד נוהגים לברך

ס טור.
י ס.
כ לדעת ה"ח
נשם הרמב"ן מהל'
דעיונין ס"ה.
ל טור.
מ הרמב"ן והר"ה.

ביאורי הגר"א

איהו כו היינו משום שהמזכר לא נתחייב נזכרה זו חנל נלחיה הו לחרי' שמע ולא ענה יאל וכניש נסי' ריש ס"ג: (יג) באשכנז כו. רש"ש וטור: (יד) ובספרד כו. רד"א וכן דעת הרמב"ן וכניש נירושלמי גני תפלת הדרך רש"ש נר נל נשם ר' חנינא כל הדרכים נחוקת סכנה

לחטה וכן כו: (י) מלכא כו. רש"ש כו. יוחנן ועתי"ס שם ד"ה פטרתו כו: (יא) ואין כו. קה"ל אע"פ דלא הוי עשרה ולא נפטר זה וכניש תרי"ג ש"ס י לדידה וזהו שפריך גמ"י והו' חני' נעי כו ועתי"ס: (יב) אם כו. טור נשם הרש"ש דמה שפריך שם והו'

ברכת אליהו

— על רבי יהודה דאמר פטרתו וכו' —: הוא אמר אביי בעי אודויי באפי עשרה. ולא הקשתה על רב חנא ורבנן גופא, איך ברכו בלא י'. והיינו משום דהם יכולים לברך בלא י', וכנ"ל בשם התר"י. והקושיא היא רק איך הוא יצא, הא בעינן עשרה. ועמ"א בסק"ד שגם הוא כתב דאין ברכתו לבטלה. וז"ל: והאחר רשאי לברך אפי' בפחות מ' ואם החולה יצא בברכתו בפחות מ' יש פלוגתא כמ"ש ס"ג. [ועיין בה"ל ד"ה ואין זה ברכה לבטלה]. (יב) כ"כ הסור בשם הרא"ש. וכתב הב"י: לא מצאתיו בפסקיו ואפשר שכ"כ בתוספותיו או שאמר כן ע"פ. ובסק"ד הבאנו דברי הגמ' בברכות נד ב — בהך עובדא דרב יהודה —: והא אמר אביי בעי אודויי באפי עשרה דהו' בי עשרה והא איהו לא קא מודה לא צריך דעני בתרייהו אמן. ולכאורה מוכח מדברי הגמ', שבלא עניית אמן לא יצא. וקשה על מ"ש הסור בשם הרא"ש בדיננו, שאף בלא עניית אמן יצא. אולם הסור בשם הרא"ש מפרש דמה דפריך שם, "והא איהו לא קא מודה", היינו משום שהמברך לא נתחייב בברכה זו, ולכן אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם בלא עניית אמן. אבל בלא"ה — כשהמברך היה מחויב בברכה זו, ונתכוין להוציא את חבריו ושמע חבריו וכיון לצאת יצא אפי' בלא עניית אמן. כי הא דאמרנו בברכות מה ב ובסוכה לח ב, "שמע ולא ענה (אמן) יצא", כדקדק"ל בכל דוכתא דשומע כעונה. וכמ"ש במימון ריש ס"ב, "אין המברך מוציא אחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם ואז יוצאין בשמיעתן שמכונים אליו אפילו לא יענו אמן", וכמ"ש סק"י.

נד ב הנ"ל בסק"ד. אבל שם איתא שרב חנא ורבנן בירכו רק: בריך רחמנא דיהבך ניהלן. וזין זה מוזכר להלן בשו"ע למטה. ומ"ש המחבר, "אם בריך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא", כ"ה בסור, ונלמד מהא דלמטה: וכן אם אמר בריך רחמנא וכו' וענה אמן יצא. וכ"כ הסור.

(י) [בסק"ד הבאנו את המקור מהך דברכות נד ב: רב חנא בגדתא ורבנן אמרי ל' בריך רחמנא דיהבך ניהלן וכו'. ושם לא נזכר, "מלכא". ומ"ש המחבר, "ברוך רחמנא מלכא וכו'"], כ"כ הרא"ש שם פ"ט ס"ג. וזה מפני שפסק כרבי יוחנן שם מ ב ד, כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. וכן נפסק לעיל בסימן קפ"ח ס"ג, וכמ"ש בסק"ב. ועתי"ס שם נד ב ד"ה פטרתו כו. וז"ל: וא"ת והא אמרינן ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה וי"ל דרב יהודה היה מתלמידי דרב ורב סבר לעיל בפרק כיצד מברכין (דף מ ב) דלא בעינן אלא הזכרת השם (או מלכות ורחמנא היינו מלכות). ולדידן דקדק"ל כרבי יוחנן בעינן גם מלכות. (יא) [דברי הרמ"א הם מהסור. והסור הביא בשם הרא"ש — על הך עובדא דרבי יהודה הנ"ל בסק"ד —: כיון שהו' לא היו חייבין בברכה זו לכך הוצרך הוא לענות אמן ולא חשוב ברכה לבטלה כיון שהם לא נתחייבו בה שהם נתנו שבח והודאה למקום וכו'. וקשה למה הוצרך הסור לומר האי טעמא, "שהם נתנו שבח", הלא בלא"ה אין ברכה זו לבטלה, דקדק"ל בכל הברכות, דאחר יוכל לברך והמחויב יענה אמן — ד"א]. אולם קמ"ל אע"פ דלא הוי עשרה, ולא נפטר זה שהיה מחויב לברך בברכת המברך, וכמ"ש תרי"ג בברכות נד ב שאע"פ י' [צ"ל: רק — ד"א] לדיוה. דכתב שם על הך עובדא —: למדנו משם שאם יש שם עשרה וברכו ברכה זו וענה החולה אמן אין צריך לברך ברכה אחרת ואם אין שם י' צריך לברך ונראה שהם יכולים לאומרה אפי' בלא עשרה אע"פ שאין החולה נפטר בה. הרי דאחר יוכל לברך בלא י'. ואף שאין המחויב יצא בברכתו, מ"מ אין זו ברכה לבטלה. וזהו שפריך בגמ' שם

(יג) כ"כ הרא"ש בברכות פ"ט ס"ג והסור. (יד) הרד"א בשער השמיני הלכות ברכת הגומל כתב ד,עתה נגזר העולם לברך ברכת הגומל אפילו כשהולכין מעיר לעיר". וסיים האבודרהם: וכן דעת הרמב"ן. וכמ"ש בירושלמי ברכות פ"ד ה"ד, גבי תפלת הדרך, וז"ל הירושלמי [ובפנינו בשני לשון קצת]: רבי שמעון בר בא בשם ר' חנינא כל הדרכים נחוקת סכנה ר' ינאי כד הוי

באר הגולה

ג שם לדעת מה"ג.
ס טור נכס הירושל'
ולגירסא שחלל הנ"י.
ע שנת ל"ב.
פ תש"י הריב"ש.
צ הרד"א נכס רני
גרשון וז"ל נכס י"א
ונכס ר' שם טוב כל
נו נכס התוספות.
א ברכות נ"ה.

מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה : (טו) ומיהו בפחות מפרסה אינו מכרך (טז) ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפילו בפחות מפרסה. ח ס (יז) בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל אלא כל שעלה למטה וירד מפני ע שדומה כמי שתעלוהו לגדרום (פ"י) ועלות שעושין ליינים לשנת כשנתי (י"ד) ואין הפרש בין שיש לו מיוחד קבוע ובא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע. הנה : (יט) ויש אומרים דלנו מנך רק על חולי שיש לו סכנה כגון וכה של חלל (טור) נכס הרמב"ם והר"ר יוסף) וכן נוטין נאשכנו. ט פ (כ) הני ארבעה לאו דוקא דה"ה למי שנעשה לו גם כגון שנפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה כולם צריכים לברך הגומל ע (כא) וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

רכ הטבת חלום ותעניתו. ובו ב' סעיפים

א א הרואה חלום ונפשו עגומה עליו יטיבנו באפי תלתא דרחימו ליה (פ"י) אלהים (חות) ולימא באפייהו חלמא טבא חזאי ולימרו אינהו טבא הוא

ביאורי הגר"א

הפרש כ"ו. עמ"ל וכ"כ סס : (יט) וי"א כ"ו. תוס' שם והרמ"ש ונפלוותא הנ"ל דס"י : (כ) הני כ"ו. שהרי סכנה מזדנרת הוא מפני אריה ונגני. סס : (כא) וי"א כ"ו. וזנקט הני דוקא וסנרל הראשונה סנירל ליה דנקט הני מפני שהן מלויין יותר צרוז :

ר ינאי כד הוי אזיל לגבי אכסניא הוה חפקי גו ציתי' כ"ו והרמ"ש חולק וכי זה לא נאמר רק לענין תפלת הדרך : (טו) ומיהו כ"ו. כמו בתפלת הדרך : (טז) ואם כ"ו. עמ"ל דה"ה בתפלת הדרך : (יז) בכל כ"ו. כמ"ש בירושלמי שם ר' חנינל צריה דרי אצנה נכס ריב"ל כל החולים בחזקת סכנה וענתה"ל : (יח) ואין

ברכת אליהו

סימן פ"ב. ומ"ש הב"י שזה מתשובות הרא"ש, גראה דיו ט"ס. ומה שכתב המחבר, "ואין הפרש וכו'" עמ"ל סק"ז שכתב שהטעם הוא : ואע"פ שפעמים רבות נתפא ממנו מ"מ לא בכל יומא מתרחיש ניסא. ור"כ שם ברשב"א, וז"ל : ואין הפרש בין שיש לו מיוחד קבוע לבא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר חזק ואף על פי שנעשה לו גם פעמים רבות וניצל ממנו מן השמים רחמיהו ולא כל שענה ושעתא מתרחיש ניסא.

(יט) תוס' בברכות ג' ב ד"ה ואימא כתבו : ודוקא בחולה שנפל למטה אבל חש בראשו או במעיו ואינו מוטל למטה לא. ה"ר יוסף, עכ"ל. וכן הביא הרא"ש שם פ"ט ס"ג בשם ה"ר יוסף. ודין זה תלוי בפלוגתא הנ"ל דס"י, לגבי דרכים. אם לברך דוקא במדבר ובמקום סכנה, או בכל הדרכים.

(כ) שהרי סכנות מדברות הוא מפני אריה ונגני, וא"כ כשעמד עליו אריה לטורפו אפילו בעיר אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם וכיוצא בנסיים אלו, כ"ש שצריך להודות, ולא הזכירו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים — לשון הריב"ש שם בשו"ת סימן של"ז, והובא בב"י.

(כא) מדנקט בברכות ג' ב, הני ארבעה דוקא, מ' שלא נתקנה ברכה זו אלא בארבעה אלו. ופ' הראשונה — הסוברת דהני ארבעה לאו דוקא — מ"ל דנקט הני מפני שהן מצויין יותר ברוב, וכמ"ל בסק"כ בשם הריב"ש.

אזיל לגבי אכסניא הוה חפקי גו ביתיה כ"ו (ומתפלל תפלה קצרה כשהולך באיזה דרך שיהיה וכו') ינאי כשהיה יוצא לאכסניא כלומר מעירו לעיר אחרת דרך אכסנאי היה עושה צוואה בתוך ביתו מפני שהדרך בחזקת סכנה — פני משה). והרא"ש בברכות פ"ט ס"ג חולק, ופ' דזה לא נאמר רק לענין תפלת הדרך בלבד. "שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על נפשו, אבל ברכת הגומל במקום חודה נתקנה" — לשון הרא"ש.

(טו) כמו בתפלת הדרך, וכמ"ל בסימן ק"י ס"ז, וכמ"ש בסקט"ו. [וז"ל האבודרתם בשער השמיני דיני ברכת הגומל : וכתב בה"ג שכשיש לו לילך פרסה או יותר אומר תפלת הדרך אבל פחות מפרסה אינו אומרה ש"מ דס"ל דשיעור מחלך דרך פרסה הוי].

(טז) עמ"ל סק"ד, שכתב דה"ה בתפלת הדרך. וז"ל : והוא ק"ו דהא כתב הטור במילתא אחרית' דבתפלת הדרך צריך אדם לבקש רחמי' טפי מברכת הגומל לפי שברכת הגומל היא במקום חודה.

(יז) כמ"ש בירושלמי ברכות פ"ד ה"ד [בפנינו בשנוי לשון צנת] : ר' חנינא בריה דר' אבהו בשם ריב"ל כל החולים בחזקת סכנה. ועיין בתורת האדם סוף שער ההודאה שהביא הירושלמי הנ"ל, וסיים : והלכך ככולן צריך להתדות. [ועב"י וב"ח ופרישה סק"ג].

(יח) [מקור דין זה הוא, מדברי הרשב"א בשו"ת ח"א

ובטבא להוי וכו'. ב ב יפה תענית לבטל חלום רע כאש לנעורת. הגם: ודוקא
נו ציוס ואפילו צננת ועיין לקמן סימן רפ"ח.

באר הגולה
ב שנת י"א.
א צ"י מדברי הכל
ב. צננות
ב ברכות נ"ט
ותענית ר'.
ג לפירוש רמב"ם
צפ"י מה"צ והר"ן.
ד שם ברכות וסס
ותענית.

רכא ברכת הודאת הגשמים. ובו ב' סעיפים

א א (א) אם היו בצער מחמת עצירת גשמים וירדו גשמים מברכים עליהם
(א"י) אף ע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה ב משירדו כ"כ שרכו על הארץ ג (ב)
שיעלו (עליהם) אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה. הגם: ומה שאין לנו
נוהגים צומן הזה צננות הגשמים משום דמדינות אלו תדירים בגשמים ואין נעדרין כל כך
(סמ"ג ולגור וכל נז). ב ד ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך
ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים וכו' (ג) עד
הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו וחזותם בא"י אל רוב ההודאות (ד) ואם יש לו

ביאורי הגר"א

רכא (א) אם היו כו'. כל זו וכמש"כ בהגיה ומה כו':
(א*) אע"פ כו'. רמ"ן וכמש"כ משירדו כו': (ב) שיעלו
כו'. כן פ"י הרמב"ם והר"ן צפ"י הראשון: (ג) עד

הן כו'. כנרסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ושי"פ:
(ד) ואם כו'. כפ"י הרי"ף והרמב"ם שם אלזל הרא"ש
מפי כפירש"י שם ד"ה ה"ג כו' וכו' צמת אצ"ו נס"י

ברכת אליהו

(ג) בברכות נט ב איתא, דמברך עד תשתחוה. ובתענית
ו ב איתא דמברך עד אל יעזובנו רחמיך ה' אליקנו ולא
עזובנו. ומ"ש המחבר, "עד הן הם וכו'", הוא פנירסת הרי"ף
בתענית שם: עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו.
וכעין זה היא גירסת הרא"ש שם פ"א ס"ג: עד ויקדשו
את שמך אליקנו. וכעין זה היא ג' הרמב"ם ושי"פ. וז"ל
הרמב"ם בהלכות ברכות פ"י ה"ד: עד הן הם יודו וישבחו
ויברכו את שמך מלכנו. [ועיין בהגהות הגר"א בברכות שם
אות ב', ובתענית שם אות א'. ובדקדוקי סופרים בברכות
שם גורס כעין ג' הרי"ף, וראה מש"ש בהגהות אות ק'.
וכ"ה בדקדוקי סופרים בתענית שם, וראה מש"ש בהגהות
אות ע'].

(ד) תנן בברכות נד א: על הגשמים ועל בשורות טובות
אומר ברוך הטוב והמטיב. ובגמ' שם נט ב מקשה ע"ז
דחנא כמתניא שמברכין: מודים אנחנו לך וכו'. ומתרתא
הגמ': לא קשיא הא דשמע משמע (שבשורותיו לאמר ירדו
גשמים כלילה אומר הטוב והמטיב — רש"י) הא דחנא
מחזי. והגמ' מקשה ע"ז, מה המשנה באה עוד להשמיענו
דבשמע משמע מברך הטוב והמטיב הא תנן דבכל
בשורות טובות, "אומר ברוך הטוב והמטיב". ומתרתא
הגמ': אלא אידי ואידי דחזי מחזי ולא קשיא הא דאתא
פורתא (מודים אנחנו לך — רש"י) הא דאתא טובא (הטוב
המטיב — רש"י) ואב"א הא והא דאתא טובא ולא קשיא
הא דאית ליה ארעא (הטוב והמטיב שהטיב לו — רש"י)
הא דלית ליה ארעא. ופריך: אית ליה ארעא הטוב והמטיב
מברך והא (תנן) [תניא] בנה בית חדש וקנה כלים חדשים
אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה שלו ושל
אחרים אומר הטוב והמטיב. ותריץ: לא קשיא הא דאית
ליה שותפות הא דלית ליה שותפות והתניא (בניחותא —
רש"י) קצרו (כללו — רש"י) של דבר על שלו הוא אומר
ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך

רכא (א) כל זה [בסימן פ"ו דין הלכות ברכות כתב:
ו"א שאין ברכת הגשם נוהג עתה בינינו לפי שאנו תדירין
במטר ואין אנו מתארים לו ושמים כדרך ששמים באותן
הארצות שיש להם יובש גדול ועצירה רבה עד שצריכין
רחמים על המטר אבל אנו אין אנו צריכין לכך ולפיכך
ברכת המטר אינה נוהגת. וכתב ע"ז הב"י: ומשמע דאתא
לאשמועינן דכשהשמים כתקונן א"צ לברך דהא ודאי פשיטא
שאפי' באותם ארצות שרגילים במטר אם נעצרו הגשמים
והיה העולם בצער ואח"כ ירד גשמים שצריך לברך].
וכמש"כ בהגיה: ומה כו'. [ובירושלמי דברכות פ"ט ה"ב
איתא לענין ברכת הגשמים: להפסק תענית נאמרה.
ובפירוש מבטל ספר חרדים שם פ"י, שכוונת הירושלמי
כדין שהובא לציל בשם הכל בו, וז"ל: שמברכים דוקא
כשלא ירד עד שהתענו עליהם הקהל ונפסק התענית שענה
ה' אותם אבל אם לא הוצרכו לתענית אין מברכים וכן
מנהג העולם וכ"כ מהר"ק בשם סמ"ק בטור אוה"ח והכל בו,
עכ"ל. ועיין בבח"ל ד"ה אם הין].

(א*) בברכות נט ב ובתענית ו ב: מאימתי מברכין על
הגשמים משיצא חתן לקראת כלה. וכתב הר"ן בתענית
שם: אע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה מברכין עליהן.
וכמש"כ: משירדו כ"כ שרכו על הארץ. דהיינו שמברך
משירדו ורבו על הארץ, אע"פ שלא ירדו עדיין כדי
רביעה.

(ב) בסק"א* הבאנו דברי הגמ' בברכות נט ב ובתענית
ו ב: מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת
כלה. ומ"ש המחבר שהשיעור הוא, "שיעלו וכו'", כן פ"י
הרמב"ם בהל' ברכות פ"י ה"ו והר"ן בתענית שם בפ"י
ראשון. וז"ל הר"ן: משיצא חתן לקראת כלה שירבו המים
על הארץ ויעלו אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה
ואחרים פירשו משיצאו המים הנגרי' ארצה לקראת [הגשם]
היורד אע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה מברכין עליהן.

באר הגולה שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שותף בשדה מברך שהחיינו. הגה: (ה) י"א להשומע שירדו נשמים מנרך הטוב והמטיב (הרשב"א).
א נרכות כ"ד ונ"ט.

רכב ברכת הודאת הטוב והרע. ובו ד' סעיפים

א א על שמועות שהם טובות לו לבדו מברך שהחיינו ואם הן טובות לו ולאחרים

ביאורי הגר"א

רכי"ב ס"ג: (ה) י"א כ"ו. גמ' שם ל"ק כ"ו וכו' הרשב"א דלף לפי המסקנא כ"ה ועמ"ל:

ברכת אליהו

ה"ג כ"ו — הנ"ל. וכמו במת אביו. דאיתא כפי"מ רכ"ז ס"ב: מת אביו מברך דיין האמת היה לו ממון שיוורשו אם אין לו אחים מברך גם כן שהחיינו ואם יש לו אחים במקום שהחיינו מברך הטוב והמטיב. ומקור דין זה הוא בגמ' שם: ת"ש מת אביו וכו' ברוך הטוב והמטיב התם נמי דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה. ועפ"י גמ' זו דחה הרא"ש שם שיטת הרי"ף, והכריע כרש"י. וז"ל הרא"ש — אחרי הביאו דברי הרי"ף: — ולא נהירא מ"ש צריך שיהי' לו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפין עמו דהא על מיתת אביו והוא יורש מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אחריני דירתי בהדיה ולא מפליג אפי' חלקו נכסיו על פיו אלא לא בעי שיהא שותף עמו בטובתו רק שיהא בבשורה טובה גם לאחרים בשלהם וכו'. [ועד"א].
(ה) לעיל בסק"ד הבאנו דברי הגמ' בברכות נט ב: ל"ק הא דשמע משמע הא דחזא מחזי. ומה שסיים הרמ"א — לאחר דברי המחבר, ואם אין לו שותף בשדה מברך שהחיינו: — י"א להשומע שירדו נשמים מברך הטוב והמטיב. ומ' מדבריו, דגם באין לו שותפות מברך השומע, הוא כפי' הרשב"א שם שכתב, דא"ל לפי המסקנא כן הוא. והתי' הראשון ד', שמע משמע' עדיף מ', חזא מחזי' לענין ברכת הטוב והמטיב, נשאר גם אליבא דמסקנת הגמ'. ועמ"א סק"ב.¹

הטוב והמטיב. וברש"י ד"ה ה"ג פי' את תירוצ הגמ', וז"ל: וה"פ תירוצא דשנינו קאי בדוכתיה מודים אנחנו לך בדלית ליה ארעא הטוב והמטיב בדאית ליה דקא קשיא לך כנה בית חדש אומר שהחיינו לא קשיא התוא דבנה בית חדש שאין לו שותפות בה ועליה מברך שהחיינו אבל גשמים בדאית ליה ארעא טובא שיש לו שותפות בה היא שהרי כל מי שיש לו קרקע שותף עמו בטובה זו. וא"כ יוצא לפי רש"י, דלענין ברכת הגשמים תמיד זה נקרא כאילו אית ליה שותפות, וכמש"ש רש"י: „שהרי כל מי שיש לו קרקע שותף עמו בטובה זו." ומ"ש המחבר דרך, „אם יש לו שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב", הוא כפי' הרי"ף שם והרמב"ם בהל' ברכות פ"י ה"ה, שמה שהגמ' אומרת, „דאית ליה שותפות", לא כפירש"י דתמיד הוי ככאילו אית ליה שותפות, אלא הם מפרשים — כפשוטו לשון הגמ' — דגם בגשמים בעינן דקא שיהי' להם שותפות ממש. אבל אם השדה רק שלו — אף דגם לאחרים שדות בפנ"ע, ויש להם טובה מזה — אין מברכין הטוב והמטיב. וז"ל הרי"ף: ועל הגשמים ועל בשורות טובות אומרים ברוך הטוב והמטיב והני מילי היכא דאית ל' ארעא לדירי' ואיכא שותפות בהדיה אבל ליכא שותפות בהדיה מברך שהחיינו כדתניא קצבו [בגמ' הגי': קצרו] של דבר וכו'. אבל הרא"ש שם פ"ט סט"ו מפרש כפירש"י שם ד"ה

וסבר שהרשב"א חידש דבשומע אפי' אין לו שותף מברך הטוב והמטיב. אבל המ"א לא ניחא ליה בזה, משום דמדברי הרשב"א לא מ' כן.
ובמחש"ש נדחק בהסבר דברי המ"א. והדמשק אליעזר פירש, דהא דכתב המ"א שהרשב"א סובר דב' שמע משמע' מברך הטוב והמטיב, רק אם יש לו שותפות, הוא כדלקמן. שעל תירוצ הגמ' „הא דאתא פורתא הוא דאתא טובא", כתב הרשב"א שזה רק ב'חזא מחזי'. דאז איכא חילוק בין „אתא פורתא" — שאומר מודים, לבין „אתא טובא" — שמברך הטוב והמטיב. אבל ב'שמע משמע', אף ב'אתא פורתא' מברך הטוב והמטיב. והוכחה לכך, מדברי הגמ' שאמרה על התי' „הא דאתא פורתא הוא דאתא טובא": אלא אידי ואידי דמחזי חזי וכו'. שמע שהחילוק בין „אתא פורתא" לבין „אתא טובא", הוא רק ב'מחזי חזי', ולא ב'שמע משמע'. והיינו דב'שמע משמע', אף על פורתא מברך הטוב והמטיב. אבל למסקנת הגמ' שמתרצת „הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות", ע"ז הגמ' לא אומרת אידי ואידי דמחזי חזי. א"כ מ' דתירוצ זה קאי גם על „שמע משמע", דגם אז יש הבדל בין „אית ליה שותפות" — דמברך הטוב והמטיב, ובין „לית ליה שותפות" — דאינו מברך הטוב והמטיב. וכמו בכלל המובא כסי' רכ"ג ס"ב: שאין מברכין הטוב והמטיב אא"כ יש לו שותפות באותה טובה.

1 בסק"ד הבאנו דברי הגמ' בברכות נט ב. והגמ' מקשה שם על כל דתנן „על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב". ומתרצת: לא קשיא הא דשמע משמע' (הטוב והמטיב — רש"י) הא דחזא מחזי. ושוב מקשה הגמ' על תי' זה, ומתרצת: אלא אידי ואידי דחזי מחזי ולא קשיא הא דאתא פורתא הוא דאתא טובא (הטוב והמטיב — רש"י) ואב"א הא והא דאתא טובא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא (הטוב והמטיב — רש"י) הא דלית ליה ארעא. ומקשה הגמ' מהך ברייתא ד'בנה בית וכו', ומתרצת: לא קשיא הא דאית ל' שותפות הא דלית ליה שותפות. ועל תירוצ הגמ' „הא דאתא פורתא הוא דאתא טובא", כתב הרשב"א: אפשר לומר דמ"מ הכי דשמע ולא חזא מברך הטוב והמטיב כפירוקא קמא וכדתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב והשתא אתיא לתרוצי תירוצא אחרינא היינו משום דאילו מתני' בשמע משמע' פשיטא דהטוב והמטיב מברך וכבר תנינן לה בכלל בשורות טובות דאלמא מילתא פשיטא היא דבשמע משמע' מברך הטוב והמטיב וכו'.

ומ"ש רבנו „ועמ"א", היינו שהמ"א סובר, שאף לדעת הרשב"א, ב'שמע משמע' מברך הטוב והמטיב, רק אם יש לו שותפות עם אחר. אבל אם אין לו שותפות, אינו מברך הטוב והמטיב. ולכן מקשה המ"א: מאי קמ"ל רמ"א בזה וגם למה כתב וי"א וכו', וסיים המ"א: ואפשר שרמ"א לא ראה רק כב"י

באר הגולה

- ב.ס.
 ג.ס. כ"ד.
 ד.טור.
 ה.ס. כ"ד ופ'.
 א.נרכות כ"ט.
 ב.הנחת מ"י.
 ד.נשם סמ"ק.
 ג.ס. נגמול.
 ד.ס. וכו' יוחנן
 וכלי שאל נתרם.
 ה.הרש"א ח' נשם
 הראש"ד.

מברך הטוב והמטיב. ב.ב. על שמועות רעות מברך בא"י אמ"ה דיין האמת.
 ג. חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה וכןפס חפצה כדרך שמברך על
 הטובה ד. כי הרעה לעובדי השם הוא שמחתם וטובתם כיון שמקבל מאהבה מה
 שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובר את השם שהיא שמחה לו.
 ד. ה. מברך על הטובה הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא יבא לו רעה ממנו כגון
 שמצא מציאה וירא שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו וכן מברך על הרעה ברוך
 דיין האמת אע"פ שיבא לו טובה ממנו כגון שבא לו שטף על שדהו אע"פ
 שכשיעבור השטף היא טובה לו שהשקה שדהו.

רכג מי שילדה אשתו ומת מורישו ובנה בית חדש וקנה כלים חדשים מה מברך. ובו ו' סעיפים

א. ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב ב. (א) וגם היא צריכה לברך כן.
 הנה: (ב) ולא מתה אשתו נלחמה מנצח שהחיינו להא' ליכא הטנה לאחריו וכן אם מת האב
 קודם שילדתו היא מנצחת שהחיינו (כן נראה לי לישנן הרש"א סימן רמ"ה) (ג) ויש
 שכתבו שנהגו להקל בנצחה זו שאינה הונה חלל רשות ומזה נפסד שרצים מקילים נאלו הנרכות.
 ב. ג. מת אביו מברך דיין האמת היה לו ממון שיוורשו אם אין לו אחים מברך
 גם כן שהחיינו ואם יש לו אחים במקום שהחיינו מברך הטוב והמטיב. הנה:
 (ד) שאין מנצחים הטוב והמטיב חל"כ יש לו שותפות בנחתה טובה (טור). ג. ד. בנה בית
 חדש או קנה כלים חדשים אפילו היה לו כיוצא באלו תחילה או קנה וחזר וקנה
 מברך על כל פעם שהחיינו (ה) ולא דוקא חדשים דהוא הדין לישנים אם הם
 חדשים לו שלא היו אלו שלו מעולם ה. ולא אמרו חדשים אלא לאפוקי אם מכרן

ביאורי הגר"א

ס.ס. (ה) ול"ד כו'. ירושלמי שם והנילו תוס' שם ד"ה
 ור"י ורש"ש שם ונירסת' והן חדשים לו ופ"י נצד"ה כמ"ש
 נשיע שלא היו אלו כו' וכ"ה צטור אם הם חדשים אלו

רכג (א) וגם היא כו'. כמ"ש דניחא לה כו': (ב) ואם
 כו'. כמ"ש וכל כו' והתניא ח"ל ילדה כו' התם כו':
 (ג) ויש כו'. כמ"ש נספ"ג דערונין: (ד) שאין כו'.

ברכת אליהו

(ד) שם בברכות נט ב, הנ"ל בסימן רכ"א סק"ד. ומבאר
 שם בגמ' ש, אין מברכין הטוב והמטיב א"כ יש לו
 שותפות באותה טובה".

(ה) ירושלמי דברכות פ"ט ה"ג. והביאו תוס' שם נט ב
 ד"ה ורבי יוחנן. וז"ל התוס': בירושלמי א"ר חייא בר אבא
 לא סוף דברים חדשים אלא אפילו שחקים כאילו חדשים
 הן וכו'. וגם הרא"ש שם פ"ט סט"ו הביא דברי הירושלמי
 הנ"ל. ונירסת' בדברי הירושלמי, שהסיום בדברי הירושלמי
 — באמרו, לא סוף דברים חדשים אלא אפי' שחקים —
 הוא: והן חדשים לו. ופ"י הבי' בברך הבית, כמ"ש ב"ר
 כאן. וז"ל הבי': ואפשר לפרש דחדשים לו דקאמר היינו
 לומר שלא היו אלו שלו מעולם. ופ"ה כבוד: ואיתא
 בירושלמי לאו דוקא חדשים אלא הו"ה נמי ישנים אם
 הם חדשים אצלו ונקט חדשים לאפוקי אם מכרן וחזר
 וקנאן. כמ"ש. [ובבא"ה"ג סק"ה ציין לרשב"א בשם הראב"ד.
 וגם הם פירשו כן, והביאם הב"י].

רכג (א) כמ"ש בברכות נט ב. דשם הקשתה הגמ': וכל
 היכא דלית לאחריןא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב והתניא
 אמרו ל' ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב. ותימצה
 הגמ': התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר. וכיון
 שזו טובה אף עבורה, גם היא צריכה לברך.

(ב) כמ"ש בברכות נט ב: וכל כו' והתניא ח"ל ילדה כו'
 התם כו'. כנ"ל בסק"א. ומלשון הגמ' — דמשני, דאיכא
 אשתו בהדיה" [ולא אמרה התם נמי גיחא לאשה — ד"א]
 — ש"מ דדוקא בדאיכא אשתו בהדיה מברך הטוב והמטיב,
 אבל כשמתה אשתו, דליכא הטבה אלא לדידה, לא מברך
 הטוב והמטיב. [ועיין ד"מ סק"א וט"ז סק"א ומ"ב סק"ד].

(ג) כמ"ש בספ"ע דעירובין מ ב — בענין ברכת שהחיינו
 —: אגא אקרא חדתא נמי אמינא זמן (כשאני רואה דלעת
 חדשה משנה לשנה אמינא זמן — רש"י) א"ל רשות לא
 קא מיבעיא ליה. [ועיין בד"מ סק"ד ובבה"ל ד"ה ויש
 שכתבו].

באר הגולה

ו' הר"ח"ע והרשב"א
מחשבות הירושלמי.
ז' ירו' שם וכתבנו
התוספות והר"ע.
ח' טור גס סו"ק.
ט' שם גס הירושל'.

וחזר וקנאן. ד ו (ו) בשעת הקנין יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמה בקנייתו וכשילבשם ז מברך מלביש ערומים. ה ה (ז) קנה כלים שמשתמשים בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב ט אם נתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב (ח) שהיא טובה לו

ביאורי הגר"א

וכיוצא הטוב והמטיב לכל קנה שהחליף מעות בכלים שהחיינו זה הי' סי' המקשן נגמר עלו דפריך וכל היכא ליתא כי וגם מנהג בית כי ובגרייתא קלרו ש"ד כי אלמא דס"ל דוקא כיולא דנה כי משא"כ נגמרים לעולם הטוב והמטיב. ועיין במ"א שהניח נל"ע ועי' פ"ק דקדושין דוקא שעשיר אדם חסון ולא קשה קשייתו ע"ש:

ונקט חדשים לפיקוקי אס כי כחש"ו: (ו) בשעת כו'. ירושלמי קנה כו'. עש"ש: (ז) קנה כו'. כח"ל ס"ז וכח"ש נגמר קלרו כי: (ח) שהיא כו'. הר"ח"ע. וכמה דבריו חלושין דל"כ גס הנוטין יכרך מלכד זה כי לכל הירוש' ס"ל דל"ן חילוק בין י"ל אחרים או לא רק אס הוא דבר חדש כמו מליאה ונותנה וילדה זכר וירוש'

ברכת אליהו

וכל היכא דלית(א) לאחרינא בהדיה לא מברך הטוב והמטיב והתניא אמרו לו ילדה אשתך זכר אומר הטוב והמטיב. תם במה שהקשתה הגמ' שם — על הא דאמרי — שם דאי אית ליה ארעא מברך הטוב והמטיב — מהא דתניא, **הנה בית חדש וקנה כלים חדשים** אומר ברוך שהחיינו וכו'. ועל זה הגמ' מתרצת: ל"ק הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות. והגמ' מביאה התבא לזה, מהא דאיתא בבב"יתא לגבי קנה בית חדש וכלים חדשים: קצרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו ועל של חברו אומר ברוך הטוב והמטיב. וגם פריך התם — על הא דאמרין דבליה ליה שותפות אינו מברך הטוב והמטיב — מהא דתניא: מת אביו וכו' ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב. ולכאורה קשה על המקשן שהקשה את הקושיות הנ"ל, והו"ל להקשות הנך ברייתא אהדדי, דבנהגה בית חדש וכלים חדשים איתא בבב"יתא, לברך על שלו — שהחיינו. ובבב"יתא דירושא איתא דמברך הטוב והמטיב. ומדלא פריך הנך ברייתות אהדדי, אלמא דס"ל למקשן, דדוקא כיוצא דהנהגה בית חדש, דנתן עבור זה מעות, או בדליכא אחרינא בהדיה אינו מברך הטוב והמטיב. [שאינו זה דבר חדש ממש דמעיקרא היו לו מעות ועכשיו החליף מעות בכלי או בית אין שייך לומר בזה אלא שהחיינו — אמרי נועם בברכות שם]. **משא"כ בהשמיא** ובילדה אשתו זכר וביירושה, סבר המקשן דלעולם — אף אי ליכא אחרינא בהדיה — מברך הטוב והמטיב. ובסברת הירושלמי הנ"ל. ולפי תירוצי הגמ' דידן יוצא, שגם בדבר שבא לו בחנם, כגון גשמים וילדה אשתו זכר וירושא מברך הטוב והמטיב, רק היכא דאיכא אחרינא בהדיה. ולפי"ז גם במתנה, אי ליכא אחרינא בהדיה, אינו מברך הטוב והמטיב. [ולכחי הרי"ף והרמב"ם השמיטו דין הירושלמי דבניתן לו מברך הטוב והמטיב אף לעצמו דגמ' דידן פליג ע"ז כנ"ל — ד"א. וסיים באמרי נעם שם: לכך כתבו התוס' וצ"ע דלא אשכחן בגמ' דידן דגמ' דידן דחה זה הסברא (ולפי"ז לידן דפסקין כגמ' שלנו צריך המקבל מתנה לברך שהחיינו ולא הטוב והמטיב), עכ"ל]. אבל הרא"ש הביא את הירושלמי, משום שהוא סובר דבכה"ג גם לבבלי יברך הטוב והמטיב, מפני שיש טובה לנותן, וכנ"ל. ועיין במ"א סק"ח שהביא דברי הרא"ש הנ"ל, ש"אם המקבל עשיר שמה הנותן שמקבל ממנו והוי טובה

(ו) [בבב"א"ג סק"ו כתב: הרא"ש והרשב"א ממשמעות הירושלמי]. וזה לשון הירושלמי בברכות פ"ט ה"ג: קנה אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה ניתן לו אומר ברוך הטוב והמטיב. (מ' דבין שהחיינו בין הטוב והמטיב מברך בשעת הקניה לא בשעת הלכשה — ד"א). ועיין ברא"ש שם סט"ז שהביא את הירושלמי הנ"ל, וכתב: וגם משמע בירושלמי דבשעת קנייה יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמה בקנייתו כדרך שמברכים על הגשמים בשעת ירידתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד. ועיין ברשב"א שם נט ב, שגם הוא כתב, שכן נראה מהירושלמי הנ"ל. [ועיין לקמן סימן רכ"ה סק"ה].

(ז) **כניל מ"ב**: ואם יש לו אחרים וכו' מברך הטוב והמטיב. **ובמ"ש בגמ'** ברכות נט ב: קצרו של דבר כו' על שלו ועל של חברו אומר ברוך הטוב והמטיב. [וכמש"ל בסק"ד, ובסימן רכ"א סק"ד].

(ח) **כ"כ הרא"ש** בברכות פ"ט סט"ז. דהקשה שם על הירושלמי הנ"ל בסק"ו, וז"ל: וצ"ע דבגמ' דידן לא מצינו הטוב והמטיב אלא היכא דאיכא אחרינא בהדיה. [וכן הקשו התוס' שם נט ב ד"ה ורבי יוחנן, והניחו בצ"ע]. ותייך הרא"ש, וז"ל: ולי נראה דה"נ איכא אחרינא בהדיה המטיב לנותן אם המקבל עני שזכהו השם ונתנו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמה הנותן במה שמקבל מתנתו. וכמה דבריו חלושין. דאי"כ גם הנותן יכרך מלכד (צ"ל: מחמת — ד"א) זה. ולפי"ז יוצא, שגם הירושלמי סובר כמו הבבלי — דאין מברכין הטוב והמטיב, אלא היכא דאיכא אחרינא בהדיה. אבל נראה לומר דהירושלמי פליג על הבבלי, ופ"ל דאין חילוק בין יש לו אחרים בהדיה בטובה זו, או לא. רק אם הוא דבר חדש, כמו מציאה בסימן רכ"ב ס"ד, ומתנה, וילדה זכר דס"א, וירושא דס"ב, וכיוצא בזה מברך הטוב והמטיב. כיון דבחנם בא לו, ס"ל לירושלמי דאף בליכא אחרינא בהדיה, מברך הטוב והמטיב. אבל קנה — שהחליף מעות בכלים — כיון שלא בא לו בחנם, ונתן מעות עבור זה, אם יש אחרינא בהדיה מברך הטוב והמטיב, ואם לאו מברך שהחיינו. וזה היה סברת המקשן בגמ' שלנו שם נט ב — הנ"ל בסימן רכ"א סק"ד. דפריך שם בגמ' — על הא דאמרין שעל הגשמים אי ליתא לאחרינא בהדיה אינו מברך הטוב והמטיב —:

ולנותן. ו (ט) על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפלאות באר הגולה (פיי מנעלים קטנים שחופין רוב הרגל) אין לברך עליהם כ (י) ואם הוא עני ושמתח. סע נסע התוספות. סע הרמ"ע סע.

ביאורי הגר"א

(ט) ע"ד כו. כלים דו"ל דנית. תוס' סע: (י) ואם הוא כו. כמ"ס נדרים מ"ט דניתהו דר"י כו:

ברכת אליהו

(י) [בבבאה"ג סק"כ ציין לטור בשם הרא"ש. ודברי הרא"ש הם בברכות פ"ט סט"ו. וכתב שם: ויראה לי הכל לפי מה שהוא אדם דיש עני ששמה בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים. וראיתו היא], כמ"ס בנדרים פ"ב: דכיתתה דרבי יהודה נפקת נקטת עמרא (יצאת לשוק וקנתה לצמר — רש"י) עבדה גלימא דהוטבי (ועשתה ממנו סרבל טוב — רש"י) כד נפקת לשוקא מיכסיא ביה וכד נפיק רבי יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטני מעיל כו'. ופירש"י: שהיה להן חביב כל כך שלא היה להן אחר. [ותריה כאן בברכת שהחינו — ד"א. ועיין במדעני יום טוב שם אות מ'].

וגם בחמד משה אות ג תירץ את קושית המ"א כנ"ל, וז"ל: לא קשה ממדי דסם שוה פרוטה בעינן ואם אינו אדם חשוב לא קשה הנאה זו ולא כלום ואף שיש לה הנאה במה שמקבל זה המתנה מ"מ כיון ולא שוה הנאה זו כלום במה תקדש וכו' אבל הכא כיון שנהנה אמאי לא יברך וכו' ועיין ביורה דעה סימן ק"ס בס"ז סק"ח, עכ"ל. והס"ז כתב שם: דע"כ לא בעינן התם שיהי אדם חשוב אלא דוקא כשהוא מקבל המתנה דאי לאו דאדם חשוב הוא אע"פ שהיה נהנה במה שמקבל ממנה דהא ניהא לה בכך מ"מ אין ההנאה שוה כלום במעות שנוכל לומר ע"י אותן מעות היא מקניא נפשה דדוקא בכסף מתקדשת ולא בהנאה שאינה שוה כסף על כן הוצרך רש"י לומר באדם חשוב שהיא נהנית במה שאינה צריכה לתת פרוטה לשוה אדם להשתדל על זה וכו', עכ"ל. ולא ברורה כוונת הס"ז כמ"ס שבאדם שאינו חשוב יש הנאה, אבל היא לא הנאה השוה כסף, ויתכן שכוונתו כדברי האחרונים הנ"ל, שבאדם שאינו חשוב, אמנם יש הנאה, אבל ההנאה אינה שוה כסף פרוטה.

ומדברי הרא"ש בקידושין פ"א ס"א שכתב, וצריך חקירת חכם בני נקרא אדם שאינו חשוב להתיר בלא גט"י, מ' דסתם בני אדם נקראים חשובים לענין זה. וראה בענין זה בנושאי כלים באבהע"ז סכ"ז ובאוצר הפוסקים שם ס"ט. והרשב"א בתשו' סימן תרי"ג כתב דסתם בני אדם אינם חשובים. וכתב המקנה שם שאפשר שהרא"ש משמע ליה שלא כהרשב"א, מדברי הירושלמי המובא בדברי רבנו. ובאוצר הפוסקים שם הסבירו, שההוכחה היא, שהרי בקידושין אמרינן דבעינן אדם חשוב, וכאן אומר הירושלמי — לפי פ"י הרא"ש — שגם בסתם בני אדם צריך לברך הטוב והמטיב. ומוכח מכאן, דסתם בני אדם נקראים חשובים. וע"ע באוצר הפוסקים שם מ"ש בזה. ובשנות אליהו בברכות פ"ט מ"ג פ"י דברי הירושלמי בדרך אחרת קצת. והירושלמי מיידי דאיכא אחרינא בהויה, אלא דיש חילוק בין קנה לנתן. דבקנה מברך שהחינו, מפני שמוציא מעות ע"י, ולכן אינו מברך הטוב והמטיב. אבל נתן לו מתנה — שלא הוציא ע"ז כלום — מברך הטוב והמטיב. וגם בערוך השולחן סס"ז חילק בין נתן לקנה, אלא שהוא חילק בדרך אחרת. וז"ל: ודכשונה בכספו אף שבני ביתו משתמשים ב"מ מ"מ העיקר שלו הוא אבל הנותן מתנה נתן שכל בני ביתו ישתמשו בזה ולכן הכרעה היא הטוב והמטיב ודו"ק.

ורבנו לא ביאר מהו הסכרא שלא יברך הטוב והמטיב בהנאה כשהמקבל הוא עני — שזיכוהו ל' לנותן לעשות צדקה. וכשהמקבל עשיר — על השמחה של הנותן שמקבל מתנתו. ולענין עשיר, אפשר לומר שרבנו סובר כמס"ל, שההנאה היא פחות משהו פרוטה, ומובר רבנו שגם בברכת הטוב והמטיב בעיני הנאת שוה פרוטה, ולא כמס"ל דבברכת הטוב והמטיב

גם לנותן. והנהיב בצ"ע, וז"ל: דבאבהע"ז סי' כ"ז סס"ט כתב דוקא באדם חשוב יש הנאה לנותן שמקבל ממנו אבל בלא"ה הרבה עשירים פושטין ידן לקבל מתנות וא"כ מאי הטבה יש לנותן וכו'. ועיין פ"ק דקידושין דוקא שעשיר אדם חשוב ולא קשה קושיתו ע"ש.

(ט) תנן בברכות ג' א: בנה בית חדש וקנה כלים חדשים ואמר ברוך שהחינו וכו'. ודינו של המחבר כאן, הוא מדברי התוס' שם נ"ס ב ד"ה ורבי יוחנן, דכלים דומיא דבית. וז"ל התוס': ואומר ר"י דוקא בבגדים חשובים דומיא דבית חדש נקט כלים חדשים אבל שאינם חשובים כ"כ כמו מנעלים ואנפלאות וחלוק וכיוצא בהן אין צריך לברך.

1 על מ"ש רבנו. ועיין פ"ק דקידושין וכו'. הקשה הדמשק אליעזר: ולכאורה דברי רבנו אין לו שחר הלא מזה הגמ' מקשה המ"א קושיתו. ולכן כתב הר"א, דצ"ל בדברי רבנו: ועיין ר"ן פ"ק דקידושין וכו'. והסביר הר"א, דרבנו יישב את קושית המ"א בדרך זו. דהר"ן שם ז א הקשה מדוע גבי קידושין מקודשת רק כשנותנת לאדם חשוב — שאינו רגיל לקבל מתנות, דבההיא שתרצה זו לתת פרוטה לאדם שיפייסנו לזה שיקבל ממנה מתנה וזה מקבלה בחנם גמרה ומקניא נפשה" — לשון הר"ן. ואילו בבבא מציעא מ"ז א גבי חליפין, לוי סובר דקונין בכליו של מקנה ככולהו אינשי — אף אם אינו חשוב — משום ד-בההיא הנאה דמקבל מתנה ממנו גמר ומקנה. ויתירין ר"ן דדוקא גבי אשה דבעינן פרוטה, ובפחות משהו פרוטה לא מקניא נפשה, או בעינן אדם חשוב. ובהנאה דיליה שוה פרוטה ומקניא בה אשה מדין דמים אבל באדם שאינו חשוב לא שוה הנאה דיליה פרוטה א"א שתקנה בה אשה לא מתורת דמים ולא מתורת חליפין". משא"כ בשאר קנינים שקונין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה. איכא למימר דבההיא הנאה דמקבל מינ"י מתנה גמר ומקני, ואפי' היכא ולא אדם חשוב, דמהנא מדין חליפין. וזהו שסיים רבנו. ולא קשה קושיתו. כלומר, ולענין ברכת הטוב והמטיב, לא בעינן הנאה של פרוטה דוקא, בזה אמרינן דבעשיר שיש לו הנאה שמקבל ממנו, ואף שההנאה היא פחות משהו פרוטה מברך הטוב והמטיב, אף שאינו אדם חשוב. משא"כ בקידושין — דבעינן דוקא פרוטה, בזה בעינן אדם חשוב, כמ"ס הר"ן הנ"ל.

והמציאת השקל כאן תירץ את קושית המ"א, כהיתרון רבנו המבואר לעיל. ולפי הנ"ל יוצא שבברכת הטוב והמטיב צריך לברך גם על הנאה של פחות משהו פרוטה. וכתב בעינים למשפט בברכות נ"ס ב: וכן אמנם משמע מסתימת הפוסקים שלא כתבו שיעור בברכה זו וכן בברכת הטוב והמטיב גבי דין וכיוצא בזה. וברעת המ"א כתב המחצית השקל שם: ומ"א אפשר ס"ל כיון דההנאה קלישא כ"כ דאינו נקרא כסף ואינו שוה פרוטה הו"ה דאין לומר עליו לשון הטוב ולא מקרי הנאה מועטת בהאי הטבה ולכן הניח הדבר בצ"ע. וגם הקצות החושן סימן ק"צ סק"ז יישב קושית המ"א, כתיקור רבנו המבואר לעיל. וגם המקנה בקרא אבהע"ז סימן כ"ז ס"ז תירץ כעין היתרון הנ"ל. וז"ל: ולכאורה היה נראה דוכא (בקידושין) בענין שיהי טובת הנותן יותר מהנאת המקבל כשהו פרוטה בענין אדם דלא צריך טובת הנותן יותר מהמקבל אלא שיהא טובה גם לאחרים כדמשמע התם בברכת הגשמים ע"ש וכו'. וגם כאן באיר תידך שני תירוצים על קושית המ"א, ע"ש. וכוננו שבתידידו השני התכוון לתירוצו הנ"ל בשם המקנה, אם כי אין הדבר מפורש שם, ע"ש.

באר הגולה

א נרכות כ"ו.
ב ר' יונה שם נסס
י"ח וטור.
ג ונהל דר"פ
הרואה.

בהם יברך. הנה: (יא) וי"ח דלפילו עני אינו מנרך על חלוק ומנעלים וכדומה וכן נוהגין (טור נסס תוס' ותרומת הדשן סיוון ל"ו) הנהגה לומר למי שלוש נגד חדש תכלה ותחדש ויש מי שכתב שאין לומר כן על מנעלים או נגדים הנעשים מעורות של צהמה דלס כן היו נרכים להמית צהמה אחרת תחילה שיחדש ומנו נגד אחר וכתב ורחמיו על כל מעשיו (מהרי"ו נפסקיו) והנה הטעם חלוש מאלד ואינו נראה מיי"ח רנים מקפידים על זה שלא לאומרו.

רכד דיני ברכות פרטיות. ובו י"ג סעיפים

א א הרואה מרקולים ב (א) או שאר עבודת כוכבים אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ג (ב) ואם רואה אותה בתוך ל' יום

ביאורי הגר"א

(יא) וי"א כו. תהי"ד וס"ל לתהי"ד דתוס' פליגי על הר"א שכל רד"ז כתב דלל פליגי ועיין בה"ג וי"ח: (א) או כו. תוס' שם דניכור הראשון הרואה כו נתוספתא כו ודלל כחש"ש נדנור השני: (ב) ואם

ברכת אליהו

שגם הוא הביא את דברי הרדב"ז, וז"ל: ורדב"ז כ' שהתוס' איירי בעשירי אבל בעני מברך ועשירי גדול שקנה כלים חשובים שאין שמח בהם ואין נחשבים לו לא יברך. [ועיין בעינים למשפט בברכות גט ב].

רכד (א) ברכות גז ב: ת"ר הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. וכתבו תוס' שם ברי"ה הראשון הרואה וכו': בתוספתא תנן במקום מרקולים דהכא עבודת כוכבים וא"כ לאו דוקא מרקולים אלא לפי שבמקומו של תנא היו עובדים לה ועתה אין אנו רגילים לברך לפי שאנו רואים אותה בכל יום וכל הנך הרואים אמרו לעיל דהיי משלשים יום לשלשים יום. ודלא כמשי"ש התוס' ברי"ה השני הרואה כו': פירש ר"י לא ידענא אמאי נקט מרקולים יותר משאר עבודת כוכבים. ונראה לי דא"צ לברך רק במקום שבונים עכו"ם או שהועמדה שם מחדש ולכך נקט מרקולים שרוגמין בה אבנים בכל יום והוי כמגדל עכו"ם

(יא) כ"כ התהי"ד סימן ל"ו. וס"ל לתהי"ד דהתוס' — הנ"ל בסק"ט, דס"ל דעל דבר שאינו חשוב כ"כ אין לברך — פליגי על הראי"ש הנ"ל בסק"י. והי"א דכתב הרמ"א ס"ל כתוס', ופליגי על המחבר — שפסק כרא"ש. [וכתב המ"א בסק"ט בשם התהי"ד: דדוקא בגד צמר וכדומה דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם בני אדם מתחדשים להם לפרקים מועטים מה שא"כ אלו שרגילים להתחדש לסתם בני אדם]. אבל רבי"ז בח"א סימן שצ"ה ובח"ג סימן תי"ב כתב, דהתוס' והרא"ש לא פליגי. דהתוס' מייירי רק בעשירי, אבל עני גם לתוס' מברך. ועיין באה"ג. שבסק"י — על דברי המחבר בתחילת הסעיף, "על דבר שאינו חשוב וכו'" — ציין לתוס', ובסק"כ — על מה שסיים המחבר, "ואם הוא עני וכו'" — ציין לרא"ש. [ואילו לדעת תהי"ד הלא הסעיף ו' הוא הכל מהרא"ש אבל להתוס' אף בעני אין מברך וש"מ דס"ל כרדב"ז דהרא"ש מפרש דברי התוס' בעשירי ובעני גם להתוס' מברך ול"פ — ד"א]. ועיין מ"א סק"י,

רוחנית — אין מברכין הטוב והמטיב. ולא עוד, שגם מוכח, שהנאה רוחנית של הנותן אינה מועילה להצטרף לברכת הטוב והמטיב, אף אם יש למקבל הנאה גשמית. ועל עצם קושיית רבנו שם, אפ"ל שיש הבדל לעני ברכת הטוב והמטיב בין ההנאה של הנותן במצות צדקה, להנאת הוקן שזכה לזקנה. דבמצות צדקה, הנאה של הנותן שיכול לקיים מצות צדקה היא, ע"י עצם הנותנה לעני. וגם הנאת העני היא במה שמקבל הצדקה מהנותן. משא"כ לענין קימה מפני זקן, שהנאת הקם היא ע"י קימה, והנאת הוקן שזכה לזקנה היא לא רק ע"י הקימה, אלא על עצם הויתקנה שזכה עוד לפני הקימה. ואולי רבנו — שכי' — הנאת הוקן שזכה לזקנה — התבונן להנאה שקמים מפניו, שהנאה זו היא בשעת הקימה. והנאה זו היא באותו זמן של הנאת הקם, שזכה למצוה זו, ודו"ק. ועל מ"ש רבנו, שהבבלי לא ס"ל כירושלמי, הביא הבאר היטב בסק"י תשובת פרח שושן כלל א ס"יב שכתב דהתוס' והרי"ף והרמב"ם לא ס"ל כהירושלמי הנה ובודאי אלו היה ראה הב"י כל הני רבותא לא היה פוסק כהירושלמי ומשי"ה העלה שם במקומות שנוהגים שעושים הלכשה לנערים יתומים שבברכין היתומים מלביש ערומים ושהחינו ולא הטוב והמטיב ע"ש" — ע"ל הבאר היטב. ועפ"י עוד ראשונים הכריעו בהב"ל דה"ה: שיהא: דלא יברך הטוב והמטיב מחמת אלו הפוסקים דס"ל דהירושלמי חולק בזה עם הבבלי ובודאי אגן נקטינן כהבבלי וע"י יברך שהחינו לבר. וע"ע מש"ש בזה.

סגי בהנאה כל שהיא. ולענין עני אפשר לומר, שדעת רבנו היא כשיטת האחרונים — המובאת במ"ב סק"ד — וכן היא דעת היות רענן ח"ב ס"ג — שברכת הטוב והמטיב נתקן רק על הנאה גשמית ולא על הנאה רוחנית לבד. והשמחה שה' זיכהו במצות צדקה, הרי זו הנאה רוחנית. ודעות אלו הסוברים שבעני כן יברך, כתב בעינים למשפט בברכות שם, שהרי למקבל איכא הנאה גשמית ממש, ובשביל לצרף לזה את טובת המקבל, ולברך בלול זה הטוב והמטיב, מועילה גם הנאה רוחנית. שהרי גם הנאה רוחנית מקרי הנאה, וכעין שאמרו קול מראה וריח וכו' איסורא מיהא איכא. וס"ל שם העינים למשפט, שבזה מיושבת קושיית רבנו על הרא"ש. שרבנו הקשה על הרא"ש, שאם נאמר שכאשר המקבל עני, צריך לברך הטוב והמטיב, משום שיש טובה לנותן — שמקיים מצות צדקה, א"כ גם הנותן צריך לברך. אבל לפמש"ל מיושבת קושי' זו. שהנותן אינו מברך מפני שיש לנותן רק הנאה רוחנית. משא"כ כאשר המקבל הוא עני ויש לו הנאה גשמית, מצרפים לזה ההנאה הרוחנית של הנותן, ומשום כך המקבל מברך הטוב והמטיב. וע"ע מש"ש בזה. ואמנם ת"י זה הוא רק על קושיית רבנו כאן. אך באמרי נעם שם, הוסיף להקשות על הרא"ש, דא"כ אם קם מפני אדם וכן יברך הוקן הטוב והמטיב שהעולם נהנים ממנו שמקימים ע"י מצות קימה וגם הוא נהנה שזכה לזקנה. ויתכן שכונתו רבנו להוכיח מזה, עצם הדין שעל הנאת מצוה — שהיא הנאה

אינו חוזר ומברך. הגה: והמילול אין ונצרכים זאת הנצרכה. **ב ד** הירואה מקום **באר הגולה**
שנעקרה ממנה עבודת כוכבים ה (ג) אם הוא בא"י אומר בא"י אלהינו מלך העולם
שעקר עבודת כוכבים מארצנו ואם הוא בח"ל אומר שעקר עבודת כוכבים
מהמקום הזה ואומר ו (ד) בשתייהן כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כן תעקור

ד שם ג"ד.
ה ירושלמי שם.
ו שם וכרע"א.

ביאורי הגר"א

וְלֵאמֹר חֲלִי וְכִיָּה צְרִאָה שֶׁם וְכוּמִיָּה כֹּחַן צִשִׁיעַ וְכוּ וְכוּחַ
וְכוּמִיָּה כִּיָּז צִי וְכוּ שְׁנַעְקָרָה מוּחָקִי כִי וְכוּ חִלֵּל כִּי:
(ד) בְּשִׁתִּיהֶן כִּי. הַרְמוֹצִים וְכוּ צִנִּיָּל דְּמִסְתַּנֵּד טַעְמִי

כח. כחש"ל סי' רי"ח ס"ג וס"ס זה וכח"ש נענדות
כוכבים כ"ד א': (ג) אם הוא כח. ירוש' והצי"ו תוס'
והר"ש שם וט"ס שם בתוס' ד"ה שיקר כח מכל א"י כח

ברכת אליהו

(ג) ירושלמי [דברכות פ"ט ה"א. ראה להלן לשונו].
הביאו תוס' בברכות נד א ד"ה שעקר כו' והרא"ש שם
פ"ט ס"ו. וז"ל התוס': בירושלמי מהני כשנעקרה עכו"ם
מכל ארץ ישראל. וס"ל שם בתוס' שהתוס' הביאו הגירסא
בירושלמי: מכל איי (כו'). וצ"ל: מאיי. וכיה ברא"ש
שם, וז"ל: בירושלמי כשנעקרה עבודת כוכבים ממקום בא"י
אבל נעקרה עבודת כוכבים ממקום אחר אומר ברוך שעקר
עבודת כוכבים ממקום הזה. וכמ"ש כאן בשו"ע. שלא נזכר
בשו"ע שרק אם עבודת כוכבים נעקרה מכל מקומות א"י
ממברך כן. וכן מוכח ממה"ש בבבלי נז ב: וכשם שנעקרה
ממקום זה וכן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם
לעבודת ובה"ל כו' א.

(ד) כ"כ הרמב"ם בהל' ברכות פ"י ה"ט. וכרש"מיא דמסתבר
מסמיה במש"ש שנאמר מו'. בי'. דאיתא בברכות נז ב :

אבל לא על עכר'ם קבוצה שם מקודם, עכ"ל. [וכתב הד"א
היה' מקום לומר דדברי התוס' לא סתרי. דמ"ש בד"ה
ההראשון הרואה וכו', דלאו דוקא מרקוליס היינו הו"ה שאר
עבודת כוכבים דומיא דמרקוליס, וכמ"ש בד"ה השני הרואה
וכו', דלכך נקט מרקוליס וכו'. ומשום כך ציין רבנו
ב"תוספתא וכו', שבתוספתא זו לא נזכר כלל מרקוליס רק
עבודת כוכבים, משמע אפי' הקבוצה מקודם].

(ב) כמש"ל בסימון ר"ח ט"ז : כל אלו הדברים אינם אלא כשירואה אותם משלשים לשלשים יום ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה. וכמש"ש בסק"ג. וכמ"ש בס"פ זה ס"ג : ככל ברכות הראיה אם חזר וראה אותו דבר בתוך שלשים יום אינו חוזר ומברך. וכמש"ל סק"ו. [מ"ש בביאורי הגר"א כנאו, 'וכמש"ש בע"ז כד אי, כתב הגר"א דהוא ט"ס, ומקומו בסק"ד, ע"ש].

אמירת "והשב וכו'", יש הבדל בין ארץ ישראל לחו"ל (לדברי ת"ק), אבל לענין אמירת "וכשם וכו'", אין הבדל בין ארץ ישראל לחו"ל.

וַיֵּשׁ לְצִיּוֹן שָׁמַיִם הַמַּאֲרִי שֶׁם הַזֹּהֵר — כְּדַרְי רַבִּנוּ —
מִבְּרֵי הַגֶּמֶל הַגִּיל, שֶׁהִבְבִּיל סוֹבֵר שִׁבְרָה זוֹ הִיא כְּשֹׁנְקֶרָה
חֶלֶק הַמִּמְקוֹמֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. שֶׁהֵאָמַר גִּרְסָה בִּירוּשָׁלַיִם
כִּפִּי הִיגְרָסָה הַגִּיל שֶׁבִּפְנֵינוּ. וְעַיִן כָּתוּב: וְאִין גִּרָא כֵּן מִתְלַמֵּד,
שֶׁלֹּנוּ שְׁהִי אוֹמֵר מִבְּרֵךְ בְּרוּךְ שֶׁעָקֵר עַיִן מֵאַרְצֵנוּ וְכִשְׁם שֶׁנֶּעֱקֶרָה
מִכָּאן כִּי יִעֲקֶרְהָ מִכָּל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב לֵב עֹבְדֵיהֶם
לְעֻבְדוֹ וְזוֹ כֹּאִי שְׁהִי אִמֵּר אַחֵר כֵּן וּבְחֻצָּה לֶאֱרֶץ וכו'.

וְכֵינִי וְזוֹ כֹּתֵב הַבֵּי"ח, שֶׁלֹּכֵן הַפּוֹסֵקִים לֹא הִבְיָאוּ דִּינוֹ שֶׁ
הִירוּשָׁלַיִם — שֶׁמִּבְּרֵךְ כֵּן, רַק אִם נֶעֱקֶרָה מִכָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
— מִשּׁוֹם דְּמִשְׁמַעוֹת תִּלְמוּדָא רִידָן אִפִּי נֶעֱקֶרָה רַק מִמָּקוֹם
אֶחָד.

ושתי הגירסאות בתחילת דברי הירושלמי, יש להן השלכות גם על הגירסאות בסיום דברי הירושלמי. דלפי הגירסא שבסנינו והרישא של הירושלמי מירי כשהעין נעקרה מכל מקומות ארץ ישראל — הסיום בדברי הירושלמי הוא: אבל אם נעקרה ממקום אחד אומר ברור שקער עין מן המקום הזה. ולפי הגירסא שהביא הרא"ש — וגם הרישא של הירושלמי מירי כשהעקרה העין ממקום אחד — הסיום בדברי הירושלמי הוא: אבל אם נעקרה ממקום אחד ויכיר, והימין בחורל. וכ"כ באמרי נעם שם נד א ובשנות אליהו שם פ"ט מא.

ויש להעיר שהגירסא בגמ' היא כגיל: וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל ותשיב וכו'. ואילו ברמב"ם הלי ברכות פ"י ה"ט ובפושע כתוב: כשם שעקרת ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ותשיב וכו'. ונראה שזה עפ"י הגירסא בירושלמי שם: ה"י רצון מלפניך ה' אליקינו ואליקי אבותינו כשם שעקרת אותה מן המקום הזה כך תעקור אותה מן המקומות כולם ותחזיר לב עובדיהם וכו'. אולם יש עוץ שגויים בין גירסת הירושלמי והבבלי. ובשגויים אלו נקטו הרמב"ם והטושי"ע בגירסת הבבלי.

1 הגירסא בירושלמי בברכות פ"ט ה"א בפנינו היא : מנתינן
 לשנעקרה מכל מקומות ארץ ישראל אבל אם נעקרה ממקום
 אחז אומר ברוך שעקר עבודה זרה מן המקום הזה וכו'. וגם
 המדברי בברכות פ"ט סימן ר"ט — הביאו ה"א בטק"א —
 הביא את הירושלמי כג"ז זו, וכפי שכתוב בתוס' שלפנינו —
 המובא בפנים. ונראה שרס"ס בירושלמי כנויטתו — מכל
 מקומות ארץ ישראל. ורבנן כתב בגירסא זו בתוס' ט"ס.
 וצ"ל — מארץ ישראל, כדאיתא ברא"ש המובא בפנים, ורבנן
 הוכיח כן מדברי הגמ' שם נו ב. שהגמ' אומרת שם שסיום
 הברכה — כשרואה בארץ ישראל מקום שנעקרה ממנו עבודה
 זרה וכו' — הוא : וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל
 מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובחול אין צריך
 ולומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובו עובדי כוכבים,
 וכו'. וכנראה שרבנן מפרש שמש"ש — מכל מקומות ישראל,
 היינו מכל מקומות שב ארץ ישראל. ומכאן מבאן דמריי
 שלא נעקרה ע"ז מכל המקומות בארץ ישראל. ואין
 לומר דמריי שרואה שנעקרה ע"ז בחו"ל, דהרי כפיא איתא :
 ובחולין וכו'. מ' דירשא קאי בארץ ישראל, ומוכח כ"ל שמריי
 שנעקרה לא מכל ארץ ישראל. ולפי"ז נראה שאם נעקרה מכל
 המקומות בא"י, אז אינו אומר — כשם וכו', שהרי כבר
 נעקרה ע"ז מכל ארץ ישראל. וגם בתוס' דחשים שם פ"ט מ"א,
 הוכיח מדברי הגמ' שם נו ב כדברי רבנן. אלא שגירסתו
 בדברי הגמ' שם היא : מכל מקומות ארץ ישראל. ולפי
 גירסא זו, ההוכחה היא פשוטה — דמריי שלא נעקרה מכל
 ארץ ישראל, ולולא דברי רבנן היה מקום לומר שמה שאומר
 — כן תעקר מכל מקומות ישראל, היינו מכל מקומות שישאל
 וישובים שם, ואף בחו"ל. אבל נראה שרבנן מפרש ש.מכל
 מקומות ישראל, היינו מכל מקומות בארץ ישראל —
 ולפי"ז יצא, שאם רואה שנעקרה ע"ז בחו"ל, אינו אומר
 — וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל.
 שהרי — מקומות ישראל, הכוונה לשם מקומות שבארץ ישראל,
 ולא — שבחו"ל. וצ"ב לפי"ז שהגמ' שם מסקה : ובחול אין
 צריך לומר והשב לב עובדיהם לב עובדיהם וכו'. ומ' שרק לעצן

באר הגולה

- ז. שס.
- ח. שס. וכפי' רש"י.
- ט. שס. כ"ח.
- י. שס.
- כ. שס.
- ל. סת"ק.
- מ. שס. כ"ח.
- נ. שס.
- ס. שס.
- ע. רש"י שס.
- פ. שס.
- צ. שס.
- ק. מנחם דר"ש פרק הרו"ה ונחמ"ל כ"ט.

אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך. הגה: (ה) ואם נעקרה עזות כוכבים ומוקוס אחד ונתנוה נמוקס אחר ונזרך על מוקוס שנעקרה שער עזות כוכבים ועל מוקוס שנתנוה לשם שנתן לזך אפים. (בית יוסף גסס תוס' וירושלמי). ג ז הרואה בכל הרשעה אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחריב בכל הרשעה. ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע. ראה גוב אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים לצדיקים במקום הזה. (וע"ל סי' רי"ח סעיף ז'). ד ה ראה מקום שיש בבבל שכל בהמה שתעבור עליו אינה יכולה לזוז משם אם לא יתנו עלי' מעפר המקום ההוא והוא סימן קללה לה דכתיב ומטאטאיה במטאטא (פ"י מנחות ה"ג שקונ"י נלע"י) השמד אומר ברוך אומר ועושה ברוך גזור ומקיים. ה ט הרואה ששים רבוא מישראל ביחד אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם חכם הרוים ואם היו עובדי כוכבים אומר (ירמיה כ יב) בושא אמכם חפרה יולדתכם הנה אחרית וכו'. ו י הרואה חכמי ישראל אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו. ז כ הרואה חכמי אומות העולם ששחכמים בחכמות העולם אומר בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו (ו) לבשר ודם. ח מ על מלכי ישראל אומר בא"י אלהינו מלך העולם שחלק מכוודו ליראיו ועל מלכי אומות העולם אומר ברוך שנתן מכוודו לבשר ודם. ט נ מצוה להשתדל לראות מלכים. י ס הרואה בתי ישראל בישובן ע כגון בישוב בית שני אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה הרואה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת. יא פ הרואה בתי עובדי כוכבים בישובן אומר בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר אל נקמות ה'. יב צ הרואה קברי ישראל אומר בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם בדין וכו' ועל קברי עובדי כוכבים אומר בושא אמכם וגו'. יג (ז) ק כל ברכות תראייה אם חור וראה אותו דבר בתוך ל' יום אינו חוזר ומברך.

ביאורי הגר"א

כחש"ש שנאמר כו. צ"ל. וכחש"ש נע"ז כ"ד ח: (ה) ואם כו. תוס' שס גסס ירושל': (ז) לב"ו כו. כנ"י הרי"ף וס"פ: (ז) כל כו. וכחש"ל סי' רי"ח סי' ג:

ברכת אליהו

אחד כתיב. הרי דמעבודת כוכבים לכו"ע יהדרו, וכדברי רשב"א הג"ל. [ועד"א ובעינים למשפט בברכות שם]. (ה) תוס' בברכות נו ב ד"ה השני הרואה וכו' בשם הירושלמי. וז"ל: וברירושלמי יש נעקרה עכו"ם ממקום אחד ונתנה למקום אחר במקום שנתנה אומר ברוך שנתן ארץ אפים לעובדי רצונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר עכו"ם מן המקום הזה. (ו) ברכות נח א: ת"ר הרואה וכו' חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שגתן מחכמתו לבריותיו וכו' מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכוודו לבריותיו. ומ"ש המחבר בס"ו ובס"ח, "לבשר ודם", הוא פניסת הרי"ף רמ"ש שם. [ובדקדוקי סופרים בברכות שם — על הגירסא, "לבשר ודם" — כתב: וכו"ה בב"ג ובכ"י פ' וכו"ה בכל הדפוסים הישנים ובכל הפוסקים ונשתנה (לבריותיו) מן הצענוור]. (ז) וכחש"ל סימן רי"ח פ"ג: כל אלו הדברים אינם אלא כשרואה אותם משלשים לשלשים יום ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה. [וכחש"ש בסק"ג, וכאן בסק"ב].

ת"ר הרואה וכו' מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים רשב"א [בירושלמי הגירסא היא: רשב"ג] אומר אף בח"ל צריך לומר כן מפני שעתידים להתגיר שנאמר או אהפוך אל עמים שפה ברורה (צפניה ג, ט). ותמה הטור על הרמב"ם, וז"ל: ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב"א הוא דאמר הכי אבל לת"ק אצ"ל כן אלא בא"י שרובה ישראל אבל לא בח"ל. ות"י הב"י בתירוצו הראשון, וז"ל: ולענין מה שחמה רבינו על הרמב"ם למה פסק כיהי' י"ל דמשום דמסתבר טעמיה פסק כוותיה. [ומ"ש הב"י, "דמסתבר טעמיה", היינו משום דהגמ' אומרת, "שנאמר או וכו'"] וכחש"ש בע"ז כד א. שהגמ' שם מביאה ראיה — שפרת חסאת נקחת מעובדי כוכבים — מהאי קרא, "או אהפוך וכו'". ופריך אב"י: ודלמא מעבודת כוכבים הוא דהדור בהו. ומשני רב יוסף: שכם

רכה דיני ברכת שהחיינו. ובו י' סעיפים

באר הגולה

- א נרכות כ"ח.
ב תוספות שם
ורענו יונה והר"ש.
ג הרשב"א נתשנה.
ד עירובין יו'.
ה רש"י שם ורומ"ס
נפ"י מה"ב.
ו רש"י שם
ור' ונוח.
ז הר"ש שם.

א א הרואה את חבריו לאחר שלושים יום אומר שהחיינו ואחר י"ב חדש מברך מחיה המתים ב (א) והוא שחביב עליו הרבה ושמה בראיתו. ב ג (ב) מי שלא ראה את חבריו מעולם ושלח לו כתבים אף ע"פ שהוא נהנה בראיתו אינו מברך על ראיתו. הנה: (ג) י"א וי שגשגנו נר מלך יצרך נל"י לומ"ה שפטרני מעונשו של זה (מהרי"ל נשם מרדכי ונר"ר פי תולדות) וטוב לנרך נלא שם ומלכות (דעת עמנו). ג ד הרואה פרי חדש ה (ד) מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו ו (ה) ואפילו רואהו ביד חבריו או על האילן ז (ו) ונהנה שלא לברך עד (ז) שעת אכילה. הנה: וי שנירך נשעת ראייה לא הפסיד (טור) (ח) ואין לנרך עד שנגמר

ביאורי הגר"א

עכ"ל וכן עיקר: (ד) מתחדש כו'. עי' סיו פרי כו' לזל שאין לו כו' וכמ"ש בעירובין ח' כיון דמזמן לזמן כו': (ה) ואפי' רואהו כו'. כמו נקנה כלים חדשים כו' נפ"י רכ"ג ס"ד וכ"כ הרשב"א: (ו) ונהנה כו'. עמ"ל נשם סמ"ק: (ז) שעת אכילה. כמו נקידו כמ"ש נפ"ד דסוכה: (ח) ואין לברך כו'. כמו נזנה בית דקלומר ננה ולא הנזנה:

רכה (א) והוא כו'. וי"ש שם ל"ל נהדי דחזיק כו' ושהחיינו ולכאורה לא הודיעו נשהחיינו כלום: (ב) מי שלא כו'. עמ"ל וכמ"ש נפ"ל והול' כו': (ג) י"א מי כו'. ניר ר"ש פי תולדות פי ס"ג וכ"ה נמהרי"ל נה"ל קריאת התורה וי"ל שם מהר"י סג"ל זמן שזנו נעשה נר מלך וקרא נתורה היה מנרך עליו נל"י לומ"ה אשר פטרני כו' וכן ליתא נמרדכי הגדול נרכה זו נשם ומלכות

ברכת אליהו

קבוע לגידולו אין מברכין עליו. וכמ"ש בעירובין מ ב: מהו לומר זמן בראש השנה וביום הכיפורים כיון דמזמן לזמן אמרינן כו'. (הרי דבעינן זמן קבוע — ד"א). (ה) כמו בקנה כלים חדשים — דאיתא בפסוק רכ"ג ס"ד, וכמ"ש בסק"ו בשם הירושלמי — דמברך בשעת קניה, [אף שלא לבש ולא נהנה הנאת הגוף — ד"א]. וה"ה כאן מברך אם רואהו ביד חבריו או על האילן, אף אם לא אוכלו. — כ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סימן רנ"א. [והסביר שם: שהרי אינו מברך בזה אלא על שהגיע לאותו זמן ולא מפני שהוא שלו].

(ו) עמ"ש בסק"ו בשם פמ"ק [סימן קנ"א ברכות בקשות והודאות]: דמי שאינו נהנה בראיתו רק באכילתו מברך באכילתו. [וכתב המחצית השקל: ומהאי טעמא תקנו שכל אחד יברך בשעת אכילה משום לא פלוג. ועיין ביד אפרים מ"ש על דברי המ"א. ובלבוש כתב דהטעם הוא: שאו הוא הזמן היותר קבוע דבראיה לבדה לפעמים אדם רואה ולא אדעתיה משא"כ בשעת אכילה]. (ז) [בבבא"ג סק"ו ציין לרא"ש. וזה שם בעירובין פ"ג ס"י. וכתב שם, שכן נהגו העולם], כמו בקידוש כמ"ש בפ"ד דסו"ה. דאיתא שם מו א — לגבי ברכת שהחיינו על עשיית הסוכה: — אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לכולהו אכסא דקדושא. [ואף שהיה צריך לברך שהחיינו בשעת העשיה. וה"ג כאן אף שנתחייב לברך שהחיינו בשעת ראית הפרי, מ"מ כיון שאכלו אח"כ מברך בשעת האכילה דאו עיקר ההנאה — ד"א]. (ח) כמו בכנה בית. דקאמר בברכות נד א: בנה בית חזש וכ"ו אומר ברוך שהחיינו וכ"ו. ולא קאמר הכונה וכ"ו. מ' דמברך רק אחר שנגמר הבנין, ולא בשעה שבנה אותו. וה"ה כאן בפרי, אין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי".

רכה (א) וי"ש בברכות נח ב: רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הו' קאולי באורחא פגעו ביה ברכ חגיגא בריה דרב איקא אמרו ליה כהדי דחזיקנך בריכנין עלך תרתי ברוד אשר חלק מחכמתו ליראינו ושהחיינו אמ' להו אנא גמי כיון דחזיתניכו חשבתינכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל וכ"ו. דלכאורה לא הודיעו, במה שנירך עליו, "שהחיינו" כלום, דהרי על כל אדם מברכים שהחיינו. אלא ש"מ דגם שהחיינו מברכין רק אם, "הוא חביב עליו הרבה ושמה בראיתו". [ועד"א].

(ב) עמ"ש בסק"ג שכתב: דכיון דלא ראהו אינו אוהבו כ"כ. וכמ"ש בפ"א, "הוא שחביב עליו הרבה ושמה בראיתו", דק אז מברך. ונכ"ל בסק"א.

(ג) ב"ר ריש פ' תולדות פי' פ"ג אות י': א"ר אליעזר צריך אדם להטפל (ללמדו תורה ומצוות — מתנות כהונה) בבנו עד י"ג שנה מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה. וכ"ה נמהרי"ל בהלכות קריאת התורה, וי"ל שם: נמר"י סג"ל זמן שזנו נעשה כר נפוצה וקרא בתורה היה מברך עליו ברוך אתה ה' אליכינו מלך העולם אשר פטרני מעונשו של זה. וכן איתא נמרדכי הגדול נרכה זו נשם ומלכות, עכ"ל המהרי"ל. וכן ע"ק. [וכן הוא הגוסס בסידור הרב בעל התניא. וכן פסק החיי אדם כלל ס"ה סעיף ג. וגם הביא את הראיות הנ"ל, וכת' שם ששמע שגם רבנו נהג כן. וסיים שם: ולפי מה שכתבתי בכלל ה' סימן א' דלכ"ע המברך ברכה לשם ברכה אף על פי שהיא לבטלה עכ"פ אין כאן לא תשא ופשיטא להתוספות אלא דאסור להוסיף ברכה וכיון דמוזכר ברכה זו במדרש ומהרי"ל עשה הלכה למעשה וכן הגר"א לכן המברך אינו מפסיד. וראה בכף החיים אות ט"ז].

(ד) עיין פ"י: פרי שאינו מתחדש משנה לשנה כו' אינו מברך שהחיינו. וכמ"ש בהג"ה שם: אבל שאין לו זמן

באר הגולה תשלוס גידול הפרי (תשובה רש"י) סי' ר"ן וכל זו (ט) ואם לא צירך נראה ראשונה
ח תרומות הדגן. יכול לנרץ נראה שניה (אגור). ד ח (י) אם בירך שהחיינו על שיריוא"ש

ביאורי הגר"א

צידוע כיון שניכר ואפי' נאחזו מין אם ניכר אינו בטל ועוד דל"כ עגולים ומלגנים נמי וגם דברי תה"ד שם תמוה שכתב צין וענבים דנתר שחל לזליקן וקשה דל"כ תלנים שחורות ולבנות ודאי שם לי לענין משאו וגם אין ראה מריש פרק ראשית הגז דקאמר שם נ' מינים

(ט) ואם לא כו'. דהא אנו מצרכין בשעת אכילה וככ"ל מהר"ל סי' קנ"ד: (י) אם בירך כו'. הו"ל וסי' תס"ד סימן תתמ"ח והצ"ל ראה שם מפ"ד דתרומות תלנים שחורות ולבנות דפלגי שם. והוא תמוה קדא דר"י פליג ור"ע דוקא

ברכת אליהו

דהב"י הביא בשם תה"ד: שמי שאכל ענבים חדשים ובירך עליהם שהחיינו כשישתה אח"כ תירוש צריך לברך שנית וכן אם אכל ובירך על הגודגדניות שקורין קירש"ן חזר ומברך זמן על אותו שקורין ווייקשלי"ן וכן תאנים לבנים ותאנים שחור' תרי מיני נינהו לענין העלאת תרומה והר"ה לענין זמן. וקשה דא"כ דאולינן בתר שמא [כמ"ש רבא בע"ז סו א], גם תאנים שחורות ולבנות ודאי שם אחר לענין משאו — ביטול מין במינו. [כמ"ש ביר"ד סימן צ"ח ס"ב בהג"ה: ולענין מין במינו אולינן בתר שמא אם הוא שוה הוי מין במינו אבל לא אולינן בתר טעמא אם הוא שוה או לא]. וא"כ גם לענין שהחיינו הוי שם אחד ומין אחד. וגם אין ראיה מריש פרק ראשית הגז, דקאמר שם ב' מינים שחופות ולבנות. דנתן בחולין קלה א: היו לו שני מינים, שחופות (לא שחור ולא לבן — רש"י) ולבנות מבר לו שחופות אבל לא לבנות וכו' זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו (הואיל ולא שייר לעצמו מאותו המין כלום אין עליו להפריש על אותו גזים שמכר ואע"פ שהצאן לא מכרום על הלוקח להפריש שלקח מתנות הכהן אלמא תרי מיני נינהו ואין מפריש מזה על זה דאי מפריש הוה ליה שיורא גבי מוכר ותנן לקח גז צאנו של חברו אם שייר המוכר חייב — רש"י). והגמ' שם קלו ב, רצתה להוכיח מכאן, שאין תורמין ראשית הגז ממין על שאינו מינו. ומקשה ע"ז הגמ': אלא מעתה סיפא דקתני זכרים אבל לא נקבות זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו הכי נמי משום דתרי מיני נינהו (ולא הוי שיורא — רש"י). ומתרתצ הגמ': אלא עצה טובה קמ"ל דליתבי ליה מהאי דרכיך ומהאי דאשון (ודאי שיורא הוא ואמוכר רמיא למיתב כולוהו והא דקתני זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו עצה טובה קמ"ל אשמעינן תנא למוכר שלא יתן לו מן הנקבות המשוחרות לו על הזכרים שמכר משום דהאי דזכרים אשון קשה והאי דנקבות רכיך לפיכך יקנה מן הלוקח כדי ראשית הגז של זכרים מצמר הזכרים — רש"י) הכא נמי עצה טובה קמ"ל דליתבי להו מתרווייהו (גבי שחופות ולבנות משום עצה טובה הוא דגיגות חלבנות טובה משל שחופות ויקנה מן הלוקח כשיעור השחופות ויתן לו לכהן — רש"י). ומדפריך הגמ', אלא מעתה סיפא וכו', מ' מדברי הגמ' דרישא — שחופות ולבנות — הוי ניחא לה, דהוה שני מינים. וגם אליבא דמסקנת הגמ' — עצה טובה קמ"ל אז ברישא הוה תרי מיני, משום דנותנים ראשית הגז ממין על שאינו מינו. אבל לולא הדין שמפרישים ראשית הגז ממין על שאינו מינו, מ' שגם לפי המסקנא א"א היה לתת

(ט) דהא אנו מצרכין בשעת אכילה, אע"פ שכבר ראינוהו כמה פעמים — ופנ"ל בסעיף זה — מהר"ל סימן קנ"ד. [ובפנינו בסימן קמ"ג. ועיין שעה"צ סקט"ו ובסדר ברכת הנהנין לבעל שו"ע הרב פ"א אות י"ג]. (י) הוא מספר חסידים סימן תתמ"ח. והביא ראיה שם לזה מפ"ד דתרומות מ"ח ומ"ט, תאנים שחורות ולבנות דפלגי שם. וו"ל הספר חסידים: ג' תאנים שחורות וג' לבנות ונפלה שחורה השחורות אסורות והלבנות מותרות נפלה לבנה הלבנות אסורות והשחורות מותרות כשאינו יודע מה נפלה מעלות זו את זו ובוה ר"א מחמיר ורבי יהושע מיקל. כיון שהשחורות ולבנות שני מינין הרי גודגדניות אם בירך (ר"ל כיון שנשמע מהן משנה דתאנים שחורות ולבנות שני מינים א"כ הו"ה בגודגדניות וכו') — פירוש שם) על האדמות קטנות שהחיינו ואח"כ ראה שחורות צריך לברך עוד על השחורות שהחיינו וכן קידם ובירך על השחורות ואח"כ נודמנו לו אדמות קטנות בירך שהחיינו אע"פ שטעמן שוה וכ"ש אדומים גדולים ואדומים קטנים או שחורים לפי שישנו שני מינים הם (נראה שהוא ט"ס וצ"ל לפי ששינוי שני מינים הם ר"ל אם הם משונים זה מזה במראה אף שהם שוין בטעם שני מינין הם — פירוש שם), עכ"ל. והוא תמוה. דהרי שם במ"ח תנן: רבי יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות, לבנות מעלות את השחורות. עגולי דבלה הגדולים מעלים את הקטנים והקטנים מעלין את הגדולים. העגולים מעלים את המלבנים והמלבנים מעלין את העגולים. רבי אליעזר אסר. ורבי עקיבא אומר בירוע מה נפלה, אין מעלות זו את זו. וכשאנו יודע מה נפלה, מעלות זו את זו, עכ"ל המשנה. וא"כ תמוה, דא"כ דרבי יהושע פליג וס"ל דלעולם מעלות חלבנות את השחורות ולהיפך, ורק ר"ע מחלק בין ידוע ללא ידוע. ואפי' מר"ע ג"כ אין ראיה. דר"ע פליג דוקא בידוע דשחורה נפלה, דאז אין חלבנות נכנסות בכלל צירוף הבטול, כיון שניכר כי השחורה לא מתערבת בכלל חלבנות. ואפי' באותו מין, אם ניכר אינו בטל. ואין מכאן ראיה שהן נחשבות לשני מינים לענין שהחיינו. ועוד תמוה, דא"כ — דמשם איכא ראיה דשחורות ולבנות הוו שני מינים — גם בכולן שחורות או לבנות, רק קצתן עגולים וקצתן מלבנים, נמי יש לברך שהחיינו על כל אחד מהמינים הללו. וכדתנן במשנה שם דר"ע העגולים לא מעלין את המלבנים, א"כ הוה תרי מינים, והר"ה לענין שהחיינו. אלא ודאי דאין ראיה ממשנה זו לדין שהחיינו. וגם דברי תה"ד בסימן ל"ג תמוה. שכתב כיון וענבים דנתר שחור אולינן.

כשיאכל גינדא"ש חוזר ומברך שהחיינו. הנה: והס כשני מיני נודגניות כגון ויינקש"ל באר הגולה וקירש"ן וכל כיוצא בזה. ה ס (א) אם בירך שהחיינו על ענבים כשישתה יין ס האגור לדעת יוה"ר"י מולין.

ביאורי הגר"א

אזלינן כיון דחד טעמא לא מנצרכין דהא אס צריך על לולב בשעת עשייה אינו מנצך בשעת נטילה ועי' רא"ש נפיק דפסחים מ"ט צענין שהחיינו שאין מנצרכין בשעת נדיקה. וצ"ע ועי"ש במהרי"ל נס"י קליה וס"י רי"ג:

ברכת אליהו

לתאנים ושכח וחשב שאלו ענבים, והלכה ידו על התאנים. ורבי יהודה סבר דאפי' בשם אחד פליגי. ופרש"י שם דף כ א ד"ה ורבי יהודה פבר כו', שכתב: וסבירא ליה דשחורות ולבנות שם אחד הן הואיל והן מין אחד וכו'. הרי דמסקנת הגמ' היא דשחורות ולבנות הן מין אחד. [ועד"א].

(יא) אפי' דקיי"ל כרבא, בפ"ה דמ"ט ע"ז סו א דכתב שםא אזלינן. וא"כ בענבים ויין דהוה ב' שמות, ה"ל לברך פעמיים שהחיינו. מ"מ כיון דלענבים ויין חד טעמא, לא מברכין ברכת שהחיינו פעמיים, ונפטר בברכה אחת, דנחשב מין אחד לענין זה. והוכחה לכך, דהא אם בירך על לולב בשעת עשייה, אינו מברך בשעת נטילה. ואף דהוה ב' שמות עשייה ונטילה, מ"מ מברכין פעם אחת, כיון דהכל שמחה אחת. והו"ה כאן, אף דענבים ויין ב' שמות, מ"מ נפטר בברכה אחת, דחד טעמא להם. ועיין רא"ש בפ"ק דפסחים ס"י מ"ט כענין שהחיינו שאין מברכין בשעת נדיקה. וז"ל: והא דלא מברכין עלה (על בדיקת חמץ) שהחיינו אפי' דבאה מזמן לזמן. ג"ל כיון דמצוה זו אינה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מחוכו לצורך המועד סמכין לה אומן דרגל מדי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו דמחוייב לברך שהחיינו בעשייתו אלא סמכין ליה אומן דרגל (פ' לולב וערבה ס"ס ל"ז), עכ"ל. וצ"ע. ועי"ש במהרי"ל בפ"י קליה וס"י רי"ג.

שחופות ולבנות דש קאמר לדברי הס"ד דנזכרים ונקיצות וחלי לילכ לספוקי. וכן חפ"ד דכריתות אין רלויה וערש"י סס דף כ' א' ד"ה ור' יהודה סבר כו' הואיל והס כו': (יא) אם כו'. אפי' דקיי"ל כרבא נפיה דע"ז דנתר שו"א

משחופות על לבנות. וא"כ לכאורה חזינו משם דשחופות ולבנות הוה ב' מינים, אך יש לדחות ראייה זו. דשם קאמר — אלא מעתה סיפא וכו' — לדברי הפ"ד דשחופות ולבנות הוה תרי מינים. ולכן פריך, „אלא מעתה סיפא וכו'". דבזכרים ונקבות ודאי ליכא לפסוקי, דלא הוה ב' מינים. וע"ז המקשן לא היה יכול להוכיח לו — דשחופות ולבנות לא הוה ב' מינים, ולכן מקשה רק מהסיפא — זכרים ונקבות וכו'. ומסיקה הגמ' ע"ז: אלא עצה טובה קמ"ל. ומה שמסיקה הגמ' שגם ברישא עצה טובה קמ"ל, אין זה רק מפני שאפשר לתת ראשית הגז ממין על שאינו מינו, אלא גם מפני שזה מין אחד. וא"כ אין להוכיח דשחופות ולבנות הוה שני מינים. וכן חפ"ד דכריתות אין ראייה. דאייתא שם י"ב ב' ר' יהודה אומר אפי' מתכוין ללקט (בשבת) תאנים וליקט ענבים ענבים וליקט תאנים שחורות וליקט לבנות לבנות וליקט שחורות ר"א מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר והא הכא מתעסק הוא ורבי יהושע נמי לא קא פטר אלא מן מינא למינא אבל בחד מינא אפי' רבי יהושע מחייב. הרי לכאורה ישנה ראייה מכאן דשחורות ולבנות הוה ב' מינים, אבל יש לדחות ראייה זו. כי רק לפי ההו"א של הגמ', הטעם של ר' יהודה הוא, מפני שהם שני מינים. אולם למסקנת הגמ' שם דבשם אחד — בנתכוין לתאנה זו ושכח וחשב על תאנה אחרת הסמכה לה, והלכת ידו על התאנה הראשונה — דברי הכל חייב. וכל המחלוקת היא רק בב' שמות — כשנתכוין

1 מ"ש רבנו „וצ"ע", הסביר הד"א דכוונת רבנו להקשות: דאטו בסוכה ולולב נפטר בזמן דרגל והלא איתא בסימן תרמ"א דאם לא אכל בלילה בסוכה אפי' שברך זמן בביתו מ"מ כשאוכל למחר בסוכה צריך לומר זמן משום סוכה וכן בלולב מברך זמן בשעת נטילה אף דברך שהחיינו על הרגל כמי' בטעם תניא והא דאי' לברך על העשייה משום דסמכין על שהחיינו דנטילת לולב וכן בסוכה קאי שהחיינו דקדוש גם על הסוכה דיושב או בסוכה אבל לא מחמת שהחיינו דרגל וכן בבדיקה לא שייך כלל שהחיינו דרגל לבדיקה, עכ"ל. וע"ע מה שכתב שם בזה.

ואפ"ל דכוונת רבנו — בכתבו „וצ"ע" — לקושיית המהרש"ל המובאת בקרבן נתנאל על הרא"ש בפסחים פ"א ס"י אות י' — שהקשה על הרא"ש שהשווה את הדין של בדיקת חמץ לדין של לולב וסוכה. וז"ל הקרבן נתנאל שם: הקשה מהרש"ל דאינו דומה לעשיית סוכה ולולב שלא קדם מצותו לרגל. משה סמכין אומן דרגל וכיון דתחילת מצותו היא דרגל ומצות סוכה באים כאח"כ. משא"כ גבי בדיקת חמץ אינו מברך זמן לא על תחלת הבדיקה ולא על התחלת מצות בייעור שהוא משעת זביחת הפסח. ועיין ב"ח וס"י בדוחק, עכ"ל. והקרבן נתנאל שם יישב קושי' זו, וז"ל: ולק"מ דבא"ח סימן תרמ"א הביא ב"י בשם מרדכי וז"ל והאידנא לא מברכין שהחיינו על עשיית סוכה כמו שעשאו בימי החכמים התנאים והאמוראים

לפי שבזמניהם שכל אחד היה עושה סוכה לעצמו לפיכך היה מברך אבל עתה שאחד עושה למאה אין נראה שיברך העושה ושאר לא יברכו וסמכין אהא דאמרין רב כהנא מסדר להו אכסא דקידושא וכן עמא דבר ע"כ. הו"ה הוא מהאי טעמא אין נראה שיברך הבדוק ושאר לא יברכו משהיה מסדר ליה ג"כ אכסא דקידושא. ומפני זה ג"כ לא מצינו שהיה מברך שהחיינו על זביחת הפסח, עכ"ל. ואמנם תירוק הקרבן נתנאל מיישב את הדמיון של ברכת שהחיינו על בדיקת חמץ לברכת שהחיינו על עשיית סוכה — לפי המרדכי. אבל לפי דברי הרא"ש שאינו אומר את סדרת המרדכי — על אי ברכת שהחיינו על עשיית הסוכה, עדין קשה קושיית המהרש"ל על הרא"ש — שדימה בדיקת חמץ לעשיית סוכה, לענין ברכת שהחיינו. ויתכן שזו כוונת רבנו בכתבו „וצ"ע".

ומה שסיים רבנו „וצ"ע" במהר"ל בסימן קליה וס"י רי"ג, בפנינו הוא בשו"ת מהר"ל סימן קכ"ז וסימן קפ"ג ושם הסתפק בדין של המחבר — כשיברך שהחיינו על ענבים אי צריך לברך גם על היין, כששתוהו אח"כ. ובסימן קכ"ז סיים: ודעתי נוסה לפטור יותר מלחייב ומספיקא אני מונע לאכול ענבים עד יום שני דריש שתא. ובסימן קפ"ג סיים: דנראה דתרי מילי חשיבה לענין זמן זכו ומ"מ אני מונע לאכול ענבים עד ליל תנינא דריש שתא.

באר הגולה

י טור וסמ"ג נשם
רנ שריח גלון.
כ הרש"א נתשנות
שאלה.
ל ברכות כ"ח.
מ ס.

חדש אינו חוזר ומכרך. ו י (יב) פרי שאינו מתחדש משנה לשנה אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו אינו מכרך שהחיינו. הנה: פרי (יג) שמתחדש צ"ע בשנה ונזכרין עליו שהחיינו (צית יוסף) לזל שאין לו זמן קצוה לגידולו אין נזכרין עליו (צ"י נשם הר"ר מנחם) לכן אין ונזכרין שהחיינו על ירק חדש דעומד כל השנה נזרקע (והר"ל). ו כ אינו מכרך שהחיינו על הבוסר אלא כשהבשילו האשכולות ענבים וכן בכל פרי אחר גמרו. ח ל הרוואה כושי וגיהור דהיינו (יד) שהוא אדום הרבה והלווקן דהיינו שהוא לבן הרבה והקפח דהיינו (טו) שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקופחת והננס והדרקונה (טז) דהיינו מי שהוא מלא יבלת ופתוי הראש (יז) שכל שערותיו דבוקות זה בזה ואת הפיל ואת הקוף מכרך ברוך אתה ה' אלהי משנה הבריות. ט מ הרוואה את החיגר ואת הקטע ואת הסומא ומוכה שחין והכהקנין (יח) והוא מי שמנומר בנקודות דקות אם הם

ביאורי הגר"א

(יב) פרי כו. עמ"ל: (יג) שמתחדש כו. עיין תוס' דברכות ל"ז צ"ד ה"ה כו: (יד) שהוא כו שהוא כו. רש"י שם וגו' נזכרות מ"ה צ"י: (טו) שבטנו כו. טור וכפ"י הראשון שגרש"י שם לזל נזכר הכ"ל ליתא כפ"י שני ולי"ע: (טז) דהיינו כו. טור: (יז) שכל כו. שם ורש"י: (יח) והוא מי כו. עמ"ל

ברכת אליהו

כדאמרי אינשי סומקא גיחיא לבקן חיורא כהוא דאמר להו מאן בעי לוקיאני (טלאים לבנים היו — רש"י) ואשתכח חיוריי. (טו) כ"כ הטור. ובברכות נח ב תניא: ראה את הכושי וכו' ואת הקפח וכו' אומר ברוך משנה את הבריות. וכפ"י הראשון שברש"י שם שכתב בד"ה קפח: בטן גדול מתוך עוביו נראית קומתו מקופחת לשון אחר קפח ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט דמכוער הוי. אבל בגמ' בבכורות מה ב — הנ"ל בסקי"ד — איתא כפ"י שני. וז"ל הגמ' שם: קפח וכו' אומר רב פפא באריכא שמיטה סגיא. ופירש"י שם ד"ה באריכא: דארוך הוא ודק שאינו עבה לפי ארכו ולפי שדק הוא אינו יכול לסבול קומתו ונכפף ונראה כמו שחליתיו שמוטות. וצ"ע, שהרי הפ"י הראשון של רש"י, הוא נגד הגמ' בבכורות הנ"ל. [ועיין מ"א סקט"ו שגם הוא הקשה כן. ובמסורת הש"ס בברכות שם כתב: ועיין בכורות מה ב קפח וכו' והיינו להדיא כלשון אחר וצ"ע על הפ"י הראשון וכן תמה המ"א בסי' רכ"ה והניח בצ"ע אכן לגי' הערוך בבכורות כיפח בכ"ף גיחא, עכ"ל].

(טז) כ"כ הסוד².

(יז) שם — בטור. וכן פירש רש"י בברכות נח ב ד"ה פתוי ראש: ששערו כנמטא כל שערו דבוק זה בזה פלטיד"ר בלעז. [ועיין שער הציון סקכ"ה].

(יח) עמ"ל סקי"ז שכתב: בבכורות דף מה [ב] משמע שהיו נקודות לבנות ע"ש. ושם איתא: לבן לא ישא לבנה

(יב) עמ"ל סקי"ב, דכוונת המחבר באמרו „שאינו מתחדש“: פירוש דבר שאינו גדולי קרקע כגון עופות ודגים אינו מכרך דאף על פי שהוא לא אכל ממנו ימים רבים אחרים אכלו ממנו. [ועיין מ"ב סקט"ז, שהביא שכוונת המחבר למעט פרי „שאפי' בימות החורף אינו משתנה מראיתו כגון אתרוג וכו' וכן בא למעט דבר שאין לו זמן קצוה לגידולו וכדלקמ"י בהג"ה. וכן הביא שם את דברי המ"א. ועל דברי המ"א כתב בשעה"צ סק"כ: ופירושו איתא במרדכי סוף סוכה ורמזו תב"י ע"ש ומש"כ בפנים פרי וכו' ג"ז קרוי פרי בלשון הגמרא ב"ק סב ב עי"ש, עכ"ל].

(יג) עיין תוס' דברכות לו ב ד"ה היה כו. דתניא בגמ' שם: היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. וכתבו התוס' שם: ונראה ככהן העומד להקריב ראשון במשמרתו וכ"ד משמרות היו וכל שבת מתחדשת משמרת אחרת א"כ כל משמרת אינה משמרת אלא ב' פעמים בשנה וכיון שיש להם זמן קצוה מברכינן שהחיינו. הרי דגם בדבר המתחדש יותר מפעם אחת בשנה מברכינן שהחיינו. [ועמ"ל סקי"ג ובאה"ט סקי"ב].

(יד) ברכות נח ב: ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן וכו' אומר ברוך משנה את הבריות. ופירש רש"י שם בד"ה גיחור: אדום הרבה רו"ש בלעז. ובד"ה לווקן: לבן יותר מדאי. וכ"ה בגמ' בכורות מה ב: גיחור סומקא

כן מ' קצת מדברי רבנו, שצ"ח רק לטור, ולא הזכיר רש"י כמ"ש בסקי"ז. אך המתרגם בברכות שם כתב על דברי רש"י „רודא"ש שהוא: איש המנוגע ביבלת. ולפ"י יוצא דהטור והמחבר פירשו כפירושו הראשון של רש"י. ואמנם

2 בבכורות נח ב איתא: ראה את הכושי וכו' ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות. ופירש"י שם בד"ה הדרניקוס: רודא"ש לשון אחר פיו עקום. ומדברי הד"א מ' שם"ש המחבר „שהוא מלא יבלת“, זה עפ"י דברי הטור דלא כרש"י. ואמנם

באר הגולה

- ג טור נסס הראב"ד.
ס ברכות מ"ג ו"ח.
ע ירושלמי שם.
פ טור נסס הראב"ד.

ממעני אמם מברך משנה הבריות ואם נשתנה אחר כך מברך דיון האמת נ (ט) ויש מי שאומר (כ) דדוקא על מי שמצטער עליו אבל על עובדי כוכבים אינו מברך (כא) ואינו מברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאד. הנה: ויש אומרים משלשים יום לשלשים יום (טור). י הירואה אילנות טובות ובריות נאות ע (כב) אפילו עכו"ם (נג) או בהמ' אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו פ ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר לא עליהם ולא על אחרים אא"כ היו נאים מהם.

ביאורי הגר"א

רי"ח סיג ת"ש וי"ח כ"י וכ"כ הטור. ע"ש וכן וי"ח נס"י ולינו ונזכר כ"י ג"כ לשיטתו דלא כנ"ח: (כב) אפי' כותי כ"י. גמרא ע"ז דף כ"א: (כג) או בהמה. ירושל' הניחו תוס' שם ד"ה הירואה וס"פ:

וכ"ה נקרא נסח הוא כ"י: (ט) ויש מי כ"י. לא קא"י רק על דיון אמת לזל משנה הבריות לא גרע מפיל וקוף ועמ"ל: (כ) דדוקא. וכמו נס"י לענין שהחיינו: (כא) ואינו כ"י. הראב"ד דלזל לשיטתו כמ"ל ס"י

ברכת אליהו

ע"י הטור: ולפי מה שכתבתי למעלה מברך אחד לשלשים יום. וכוונתו לשיטת התוס' והרא"ש שהביא בסימן ר"ח. וכמו ששם מברך אחת לל' יום, הו"ה כאן. וכן מ"ש המחבר בס"י: הירואה אילנות טובות ובריות נאות אומר וכו' ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר כ"י. זה ג"כ לשיטתו אליבא דהראב"ד הנ"ל. אבל לרא"ש ולתוס' מברך כל ל' יום. דלא כנ"ח שכתב: עיין לעיל בסימן ר"ח ומשמע דבאילנות טובות מודה רבינו (הטור) להראב"ד דאינו מברך אלא בפעם הראשונה, עכ"ל. ולפי מ"ל, גם באילנות טובות פליג הטור על הראב"ד, וס"ל דמברך בכל שלשים יום.

(כב) גמרא ע"ז דף כ א: מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר אמר מה רבו מעשיך ה' (תהלים קד, כד) וכו' אדווי הוא דקא מודה דאמר מר הירואה בריות טובות אומר ברוך שככה וכו'.

(כג) ירושלמי ע"ז פ"א ה"ט, הביא תוס' שם כ א ד"ה הירואה וי"ח. וי"ח התוס' שם: בירושלמי אומר אפי' גמל נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שככה לו בעולמו.

שמא יצא מהם בזהק (שלכן ביותר — רש"י). וי"ה בקרא: והנה בעור בשרם בהרת כהות לבנות בהק הוא כ"י (ויקרא יג, לט).

(יט) לא קא"י, רק על ברכת דיון האמת, אבל ברכת משנה הבריות מברך אף על מי שאינו מצטער עליו, דלא גרע מפיל וקוף. ועמ"ל סק"ח שגם הוא כתב כן, וי"ל: קא"י אברכת דיון האמת וכ"כ ר"י בהדיא אבל אם הם ממעי אמן מברך משנה הבריות מידי דהוה אפיל וקוף וכ"כ הב"ח דלא כנ"י.

(כ) כמ"ל כמ"ל לענין שהחיינו.

(כא) וכ"כ הראב"ד. דאיל לשיטתו — כמ"ל בסימן ר"ח ס"ג, וכמ"ש בסק"ד — דס"ל לגבי ברכות הנעשים על הנסים, שרק בפעם הראשונה הוי חובה, ומכאן ואילך הוי רשות. והו"ה כאן — לענין ברכת משנה הבריות — חובה לברך רק בפעם הראשונה. אבל דעת התוס' והרא"ש — הנ"ל בסימן ר"ח סק"ד — שלאחר ל' יום צריך לחזור ולברך. וי"ח הרמ"א: וי"ח משלשים יום לשלשים יום. וכ"כ הטור כאן ע"ש, דהביא דעת הראב"ד הנ"ל: שאינו מברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאד. וכתב

בסי' לענין בריות נאות. אלא כתב: וכמו בס"א לענין שהחיינו. דשם מוזכר שמברך שהחיינו על אדם. שחביב עליו הרבה ושמת בראיתו, ושם בסק"א הביא רבנו הוכחה לזה. וה"ל — לגבי ברכת דיון האמת — מברך דקא על מי שמצטער עליו. והשתא אתי שפיר דומיו בין ברכת שהחיינו לברכת דיון האמת. שכתב בברכת שהחיינו — שהיא על הנאה — מברך רק על מי שחביב עליו, הו"ה בברכת דיון האמת — שהיא על הצער — מברך רק על מי שמצטער עליו ביותר. ועפ"י כתב המ"ב בסק"ח ושער הציון בסק"ט, דמוכח מדברי רבנו — דהא דכתב המחבר, אבל על עכו"ם אינו מברך — מילתא דפסיקא נקט והו"ה לכל מי שאינו מצטער עליו. וע"ע בב"ח מ"ש בזה.

וכל זה היא שיטת הראב"ד. אבל המאירי בברכות שם כתב — על דברי הראב"ד —: ואין הדברים נראים לי שראית הדברים המתודשים אף בלא הנאה ואף בלא צער ראוי לברך עליהם. וכעין זה כתב הביח ד"ל. פיל וקוף וקופוף אינו משום דמצטער אלא דמברך על שינוי הבריאה, וראה גם בפרישה סק"ז ובעינים למשפט בברכות שם.

3 וי"ל הטור: וכתב הראב"ד דוקא על מי שמצטער עליו דומיא דבריות טובות ויש הנאה לרואה. היינו שהראב"ד השווה את דינו להא דאיתא בסעף י' שעל בריות טובות מברך שככה לו בעולמו. וכנראה שהראב"ד מפרש, שהברכה על בריות טובות, היא על ההנאה של הרואה. ולכן מדמה שגם כאן — בברכת דיון האמת — היינו דוקא על מי שמצטער עליו. והקשה השלטי גבורים בברכות נח ב על הראב"ד וי"ל: וצ"ע דהא גבי בריות טובות מברך אפילו הן עובדי ע"ז, עכ"ל. ועוד צ"ע על דומיו שבין ב' הדינים הנ"ל. והכא הרי הוא מברך על שנוי הבריאה, וזו ברכת הראיה, משא"כ בס"י לא מוזכר שהברכה היא על ההנאה, אלא שבח לקב"ה, על הבריות הנאות שברא. וכמו שכתב בערוך השלחן סעף י"ד: שהוא ברכת שבח והודאה למקום. ובאמת לא כתב שם המחבר ובענין שתהיה הנאה לרואה. אמנם באמרי נעם בברכות שם — לגבי ראה אילנות טובות — כתב: והכא מיידי בדברים שהוא נהנה בראיתו כמו שצריך לברך על אדם יפה. אבל מאחר ואין הוכחה לדין זה — שרק בנהנה מברך על אילנות טובות ובריות נאות — לכן רבנו כאן לא כתב — כדברי הראב"ד — וכמו

באר הגולה

א ברכות מ"ג.
 ב מורדכי שם הנ"ל.
 א ברכות כ"ד ונ"ח.
 ב תו' בשם הירוש'.
 ג שם נ"ט כלוקינותא.
 דרנא כפי פי' התוס'
 ורי"ף ורמב"ם
 והרא"ש.
 ד ירושלמי שם לפי'
 ר"י בשם ר"ח
 והרא"ש.
 ה ירושל' שם וכתנו
 הרא"ש והטור.
 א ברכות כ"ד.
 ב שם וכו' יהודה
 הרמב"ם נפ"י מה"ב.

רכו הרואה פרחי האילן מה מברך. ובו סעיף אחד

א א היוצא בימי ניסן וראה אילנות (א) שמוציאין פרח אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וכרא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ב ואינו מברך אלא פעם אחת ככל שנה ושנה (ב) ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות לא יברך עוד.

רכו ברכת הזיקים. ובו ג' סעיפים

א א על הזיקים והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשכט ועל רעדת הארץ ועל הברקים ועל הרעמים ב ועל רוחות שנשבו בזעף על כל א' מאלו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ג ואם ירצה יאמר בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם. ב ד כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך. ג ה היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא.

רכה ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות. ובו ג' סעיפים

א א על ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות אומר בא"י אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית ב (א) ועל הים הגדול (ב) והוא הים שעוברים בו לארץ

ביאורי הגר"א

ינרך אחר כן וכן עיקר:

רכה (א) ועל כו'. דר"י ל"פ אח"ק. תשוב' הרא"ש כ"ד ס"ד: (ב) והוא כו'. כו"ש צקרא אלל הרא"ש

רכו (א) שמוציאין פרח. היינו דמללנני שחורו שם כו"ש והנה פרח מטה אהרן וינן ומתרגומין ואפיק לנלנין כו': (ב) ואם איחר כו'. כ"כ הטור אלל המורדכי והג"ח כי דאם לא ראה עד אחר שגדלו הפירות

ברכת אליהו

רכה (א) [בבאה"ג סק"ב ציין לברכות נד וכו' יהודה. ושם בעמוד א' תנן: על ההרים וכו' ועל הימים וכו'] אומר ברוך עושה מעשה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול. ומ"ש המחבר דעל הים הגדול, "אומר בא"י אמ"ה עושה הים הגדול", הוא מדברי הרמב"ם. ולכאורה זה כדברי רבי יהודה. והא דפסק הרמב"ם כרבי יהודה, הוא משום [דרבי יהודה לא פליג אח"ק, וגם ת"ק מודה לדין זה. — כ"כ בתשובת הרא"ש כלל ד' ס"ד. וז"ל: דת"ק איירי בשאר כל הימים דכמה ימים גדולים ישנם בעולם ואחא ר' יהודה למימר דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו. ות"ק מודה בהא דאי ר' יהודה הוה פליג אח"ק ונאמר דת"ק כלל כל הימים וים אוקיאנוס בכלל אם כן הוי הלכה כסתמא דרביים ולא ראיתי בפוסקים שפסקו דאין הלכה כר' יהודה. וגם הר"מ כתב דעל ים הגדול מברך שעשה את הים הגדול הלכך נראה דדוקא בים אוקיאנוס מיירי, עכ"ל. [ועיין הערה 1].

(ב) מ"ש המחבר, "והוא הים שעוברים וכו'", הוא כמ"ש בקרא עד הנחר הגדול נחר פרת (דברים א, 1). והוא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים, כמ"ש בקרא וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול (במדבר לד, 1). אבל הרא"ש בתשוב' כלל ד' ס"ד — הנ"ל בסק"א השיב, דוקא ים

רכו (א) [בבאה"ג סק"א ציין לברכות מ"ג. ושם בעמוד ב' איתא: אומר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר וכו'. וכן איתא ברי"ה יא א.]. ומ"ש המחבר, "שמוציאין פרח", היינו דמלבלבי' שאמרו שם בגמ'. כמ"ש והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז, כג). ומתרגומין — על ויצא פרח — : ואפיק לבלבין כו'. [ובאמרי נעם בברכות שם כת': אבל אחר פריחה לא נקרא לבלוב. ובד"א כתב: וא"כ כוונת המחבר ג"כ כשמלבלבי דוקא והוא קודם שיפול הפרח וכמ"ש ויצא פרח ויצץ ציץ וערש"י שם דפרח הוא כמשמעו ויצץ הוא חגטת הפרי כשהפרי נופל ועל פרח איתא בתרגום ואפיק לבלבין וכ"ה בתרגום תהלים צ"ב על כתמר יפרח היך דיקלא מלבלב, עכ"ל].

(ב) כ"כ הטור. אבל המורדכי בברכות פ"ו סימן קמ"ח והג"מ בהל' ברכות פ"י ה"ג אות ט' בשם רבנו יוסף, כת' דאם לא ראה האילנות עד אחר שגדלו הפירות יברך אח"כ. וכן טיקור. [וכתב המ"ב בסק"ד: ומ"מ אם כבר גדל הפרי ונגמר כל צרכו שראוי לברך עליה שהחיינו משמע מפמ"ג וח"א ששוב אין כדאי לברך ברכה זו. וראה בשעה"צ שם סק"ב. וראה עוד בעינים למשפט בברכות שם].

ישראל ולמצרים (ג) אומר ברוך אתה ה' אמ"ה עושה הים הגדול. ב ג (ד) לא באר הגולה
על כל הנהרות מברך אלא על ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת ד
והוא שראה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם על ידי אדם. ג ה ולא על כל
הרים וגבעות מברך אלא דוקא על ההרים וגבעות המשוונים וניכרת גבורת
הבורא בהם.

ביאורי הגר"א

נתנונה הציג דוקא ים לוקיינוס: (ג) אומר כו. (ד) לא על כו. עמ"ל דל"ד וכמ"ש נס"ג נהרים דשם
פי' כר"י משום דלזיל לשיטתו לחזקתו לו מעיין נרכותיו:

ברכת אליהו

אוקיינוס. ח"ל: יראה שהוא ים אוקיינוס דוקא אעפ"י
שבלשון הכתוב נקרא ים שלנו הגדול כי הוא גבול מערבי
של א"י וידוע הוא שהוא ים שלנו כי א"י אינה יושבת על
ים אוקיינוס מ"מ הכא משמע שהוא ים אוקיינוס מדקתני
רישא (ברכות נד א) על ההרים ועל הגבעות ועל הימים
ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך ששעה מעשה
בראשית והדר תנא ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול
אומר ברוך ששעה את הים הגדול מדהוכיר ברישא ימים
בסתם ופירש ר' יהודה הים הגדול משמע דבים אוקיינוס

(ג) פ' כר"י משום דאזיל לשיטתו דאמר תן לו מעין
ברכותיו.

(ד) עמ"ל דל"ד וכמ"ש נס"ג בהרים דשם ל"ל כן.

לפסוק כר"י אך לכאורה הלא נפלאה על ר"י גופא דבידקות
אמר אין הלכה כר"י ואמר מ"ט דר"י דכ' ברוך ה' יום יום
כו' ושמ בסוכה גבי ר"י דאמר מברך על כ"א בפ"ע אמר
הלכה כר"י מ"ט דר"י דכתיב ברוך ה' יום יום כו' ה"נ כו'
אמנם באמת נראה דבסוכה שם דכבר נתקן על כל מצוה ברכה
בפ"ע רק דס"ל לרבנן כיון דעושה כמה מצות ביחד יברך על
הכלל על המצות ור"י פליג דקם על כל א' ברכה שתקנו לו
חכמים בזה אר"י הלכה כר"י ואמר מ"ט כו' ה"נ על כל דבר
דובר תן לו מעין ברכותיו דכיון דהמצות הם מצות מפורדים
לא שייך א' לתבירו יש ליתן לכל מצוה מעין ברכותיו כמו
וכל יום יש לו מעין ברכותיו משא"כ גבי ירקות ובופריא
שייך גם על הירקות כמו על הורעים והכל באומה דאמר ר' יוחנן
דס"ל לתקן לכ"א שם בפ"ע בזה הלכה כרבנן דא"י לתקן
לכ"א ברכה בשם בפ"ע וע"ז אר"י מ"ט דר"י דכ' כו' ה"נ כל
מין ומין תן לו מעין ברכותיו בזה אין הלכה כר"י וא"כ דברי
רבנו תמוהין דהרי בים הגדול הוא ממש הפלוגתא דירקות
דס"ל לר"י לתקן לים הגדול ברכה בפ"ע בשם מיוחד כמו
בידקות דס"ל לתקן ברכה בשם בפ"ע ובהו הלא אין הלכה
כר"י כנ"ל, ועוד יש לתמוה דהרי בסק"א צ"י רבנו
לחשובת הראש"ש הג"ל, דהרמב"ם לא פוסק כחידאי, ור"י לא
פליג את"ק, ושלכן פסקינו דעל הים הגדול אומר עושה הים
הגדול, וא"כ איך סתם רבנו כאן בדרך אחת ממשי"ל בסק"א
— שרבי יהודה לא פליג את"ק.

ע"כ נראה כמו שסיים הדמשק אליעזר, וז"ל: לכן
היה נראה לענין דסיים בדברי רבנו וכן צ"ל והטור לא
פסק כר"י משום דס"ל דר"י לשיטתו דס"ל מעין ברכותיו
וכמו בירקות וכיון דשם אין הלכה כר"י ה"נ כאן וצ"ע.
ויש להעיד שעל עצם הדין שהטור פסק כר"י ולא כתיק,
לא היו צריכים למצא סעם לכך, שהרי הטור בעצמו כתב דיש
לפסוק כתקין ולא כר"י, דידחאיה הוא. אלא כנראה שרבנו
רצה להסביר, מדוע הטור לא סובר — כראש"ש דר"י ל"פ
את"ק, ולכן הסביר שהטור סובר שרבי יהודה או"ל לשיטתו
דאמר תן לו מעין ברכותיו, והרי בזה רבנו פליגי עליה,
וכנ"ל, וא"כ מוכח שתיק חולק על רבי יהודה, ולפיכך פסק
הטור כתיק.

והאמת ניתנה להאמר, שאפילו לפי זה, עדיין צ"ב, מדוע
לא כתב רבנו שני הדברים — טעמו של הרמב"ם וטעמו של
הטור בסיק אחד.

2 המ"א בסק"ג כתב דכונת המחבר, דלאו דוקא על עזרות

1 לעיל בסק"א הבאנו דברי ת"ק ורבי יהודה במתניתין
דברכות נד א. והרמב"ם בה"ל ברכות פ"י ה"טו פסק, דעל הים
הגדול מברך ששעה את הים הגדול, ותמה הטור: ואיני יודע
למה פוסק כחידא שר' יהודה הוא שקובע לו ברכה לצמצו
ורבנן פליגי עליה. ותימר הב"י: י"ל דאפשר שסובר דר' יהודה
לא בא לחלוק אלא לפשר דע"כ לא קאמר ת"ק דעל הימים
מברך עושה מעשה בראשית אלא בשאר ימים אבל בים הגדול
מברך ברוך ששעה את הים הגדול, ואח"כ מצאתי להראש"ש
שכתב בתשובה כלל ד' סימן ד' וכו', עכ"ל. והבאנו ל' הראש"ש
בסק"א.

ומ"ש רבנו "פ' כר"י וכו", הסביר הדמשק אליעזר, דכונת
רבנו לפרש את פסוקי של הרמב"ם, אף אם נאמר דר' יהודה
פליג בזה על ת"ק — ולא כפי שכתב בסק"א בשם תשו'
הראש"ש — אפ"ה מיושבת קושית הטור, והוא כדלקמן.
דאיתא בסוכה מז א: ת"ר היו לפנינו מצות הרבה אומר ברוך
אשר קדשנו במצותיו וצונו על המצות (ויצא ידי כלן —
רש"י) רבי יהודה אומר מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה
א"ר זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא הלכתא כרבי יהודה
ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא מ"ט דרבי יהודה
דכתיב ברוך ה' יום יום (תהלים סה, כ) וכי ביום מברכין
אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא בא לומר לך בכל יום
ויום תן לו מעין ברכותיו (של שבת מעין של שבת של חול
מעין של חול של יום מעין של יום המאורע — רש"י)
הכא נמי בכל דבר דובר תן לו מעין ברכותיו, וכן בברכות
לה א תנן: ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה רבי
יהודה אומר בורא מיני דשא"ם (לפי שיש בכלל פרי האדמה
דשא"ם ורעים כגון קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל
מין ומין — רש"י), ובגמ' שם מ א איתא: וא"ר זירא
ואיתימא ר' חנינא בר פפא מ"ט דרבי יהודה אמר קרא ברוך
ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו
אלא לומר לך כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו הכא נמי
כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו, והיות ושם פסקינו כרבי
יהודה וכפי פסק רבי זירא בסוכה שם, הו"ה לגבי ברכת
הים הגדול, פסק הרמב"ם כרבי יהודה, דהא הכא נמי טעמא
דרבי יהודה משום דמכל מין ומין תן לו מעין ברכותיו, ובדין
זה פסקינו כהתהי אף והוא יחיד נגד רבים, ולפי קושית הטור.
ואמנם הראש"ש תמה על זה, וכתב: הנה לענין דברי
רבנו תמוהין דהלא גבי ירקות איתא שם אר"י ואיתימא ר"ח
כ"פ אין הלכה כר"י וכן פוסק שם הרמב"ם וא"כ גם כאן אין

באר הגולה

רכט ברכת הקשת וחמה בתקופתה. ובו ב' סעיפים

א נרכות. כ"ט.
ב הרי"ף והרמב"ם
גפ"י מה"כ.
ג חגיגה ט"ו לפיר'
הר"ש והטור.
ד נרכות כ"ט.
ה ל' הרמב"ם סס.
א נרכות כ"ד וס'.

א א תרואה הקשת אומר בא"י אלהינו מלך העולם זוכר הברית ב (א) נאמן בבריתו וקיים במאמרו ג ואסור להסתכל בו (ג) ביותר. ב ד תרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ח שנה והתקופה בתחלת ליל ד' כשוראה אותה ביום ד' בבוקר אומר ברוך עושה [מעשה] בראשית וכן מברך ג"כ כשוראה לבנה בטהרתה וכוכבים כמשמרותם ומזלות בעתם ה (ג) דהיינו כשתחזור הלכנה בתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן כשיחזרו כל כוכב מחמשה הנשואים לתחלת מזל טלה ולא יהא נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצות המזרח.

רל דין קצת ברכות פרטיות. ובו ה' סעיפים

א א המתפלל על מה שעבר כגון שנכנס לעיר ושמע קול צוחה בעיר ואמר יה"ר שלא יהא קול זה בתוך ביתי או שהיתה אשתו מעוברת אחר מ' יום

ביאורי הגר"א

רכט (א) נאמן כו. כ"ה ג' הרי"ף ורמב"ם וטו' דלא כתובי' סס וכ"ה ג' שלנו אלף שני' ונאמן וט"ס הול: (ב) ביותר. טור ורד"א דהא לריך לרלות כדי

לכרך ולשון הסתכלות הוא נעיון הרבה: (ג) דהיינו כו. וכן פ"י נסמ"ק נסס הערוך ותר"י נסס ר"ח ונהג"מ וס"פ:

ברכת אליהו

ונאמן בבריתו וקיים במאמרו) עכ"ל. ועיין בכף החיים אות ג' ובעינים למשפט בברכות שם].
(ב) כ"כ הטור ורד"א באבודרהם שער שמיני ברכות השבח וההודאה, דהא צריך לראות כדי לכרך ולשון הסתכלות הוא נעיון הרבה. וז"ל האבודרהם שם: בשאל הרא"ש איך מסתכלין בקשת כשמברכין. והא אמרינן בחגיגה בפרק אין דורשין (טז א) המסתכל בקשת עיניו כהות. והשיב דאין מסתכל כרואה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בחבטתו יותר מהרואה.
(ג) [בבא"ג סק"ה כתב: לשון הרמב"ם שם]. וכן פ"י נסמ"ק סימן קנ"א בשם הערוך [עיי' שם בהערה ל"ה]. וכן פ"י תר"י בברכות נט ב בשם ר"ח [בפנינו בשם ר"מ]. ובהג"מ הל' ברכות פ"י ה"ח אות ע' בשם הערוך ושי"פ. [בא לאפוקי פ"י א' שהביא הג"מ שם דהיינו בימות הגשמים שהיו ג' ימים מעוננים ואח"כ נתפורו העבים ע"ש — ד"א. ובאמ"ג בברכות שם כתוב בשם רבנו: דה"פ לבנה כטהרתה ר"ל כשנשלמה בחצי החודש שצריך לזה חכמה גדולה לידע אימתי היא בשלמות].

רכט (א) [בברכות נט א איתא: תרואה את הקשת וכו' מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניא תנא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר נאמן בבריתו וקיים במאמרו א"ר פפא הלכך גימרינהו לתרווייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. ומ"ש המחבר ד, אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו], כ"ה ג' הרי"ף בגמ' שם ורמב"ם בהל' ברכות פ"י ה"ט וטור. דלא כתובי' שם ד"ה הלכך וכו', שכת': והיכי מברך ברוך אתה ה' אליקינו מלך העולם נאמן בבריתו וקיים בשבועתו זוכר הברית. וכ"ה ג' שלנו בגמ' בדברי ר"פ, וכנ"ל. אלא שכת' בגי' שלנו: ונאמן [עם וא"ו]. וסיים הוא. וצ"ל: נאמן [בלא וא"ו]. [וכ"ה בר"ף ובמחבר. אך ברמב"ם ובטור שלפנינו כתוב: ונאמן. ומש"ל, "כ"ה ג' הרי"ף ורמב"ם וטור", הכוונה היא שמזכירים, וזוכר הברית" לפני, נאמן בבריתו. ועי' סיים רבנו: דלא כתובי' וכו'. ובדקדוקי סופרים שם הביא גירסא: נאמן בבריתו וקיים בשבועתו וברוך זוכר הברית. ובהערה שם אות ג' כת': ובב"ב ובכ"י פ' ליתא (ברוך זוכר הברית

לומר שרק הגבעות המוזכרות בקרא, דהתורה לא מזכירה שום גבעה בשמה. ופשיטא דבהרים ובגבעות, הברכה היא על המשונים, כיון ש"ניכרת גבורת הבורא בהן". והו"ה מ"ש האבודרהם שם: הנהרות המשונים כגון פרת וחדקל מברך ברכה זו, כחננו לכל הנהרות המשונים, הדומים לפרת ולחדקל. ונראה שזו היא כחננו רבנו במ"ש, וכמ"ש בס"ג בהרים דשם ליל כן. שהרי גם המחבר לא כתב שרק על ההרים המוזכרים בקרא מברך. והו"ה מ"ש כאן המחבר, לא על כל הנהרות מברך אלא על ארבע נהרות דכתיבי בקרא, כחננו ג"כ לכל הנהרות המשונים כעין הנך דכתיבי בקרא.

המוזכרים בקרא מברך. אלא מברך על כל הנהרות הגדולות כגון פרת וחדקל המוזכרים בקרא. וסיים שזה כמ"ש הבי' בשם האבודרהם. וז"ל האבודרהם בשער שמיני ברכות השבח וההודאה: דדוקא בהרים ובגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהן וכן נהרות המשונים כגון פרת וחדקל מברך ברכה זו. וכנראה שכחננו המ"א להוכיח מ"ש, וכן נהרות המשונים כגון פרת וכו'. דמ' ולא דוקא אלה המוזכרים בקרא. אולם נראה שההוכחה היא יותר חזקה. שהרי האבודרהם נסס בחדא מחתא הרים ובגבעות, ולענין הרים הרי הוא לא מזכיר שצריך לברך רק על הנך דכתיבי בקרא. ובגבעות לא שייך כלל

באר הגולה

- ב.ס.
 ג. תענית ח' ונבל
 חזיעל ת"צ.
 ד. ברכות כ"ט לניר
 ה"ף והרמב"ם.
 ה.ס.
 * ברכה זו וכל שאר
 ברכות צריך להזכיר
 בהם שם ומלכות כגון
 לעיל ריש סי' רי"ח
 כ"י.
 ו. שם בנחלת.
 א. לשון הטור.
 ב. סוכה כ"ו.
 ג. טור נכס רני
 יונה בפרקי אלוט.

לעיבורה ואמר יהו"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא ב' אלא יתפלל אדם על העתיד לבא ויתן הודאה על שעבר כגון הנכנס לכרך אומר יהו"ר מ' אלהינו שתכניסני לכרך הזה לשלום נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהינו שהכנסתני לכרך הזה לשלום בקש לצאת אומר יהו"ר מ' אלהינו שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום וכו' (א) עד בא"י שומע תפלה וזו היא תפלת הדרך שנכתבו היא וכל דיניה בסימן ק"י. ב' ג' הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי (פ"י הנעלם ולינו נראה) מן העין. ג' ד' הנכנס למרחץ אומר יהי ר"מ ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מהאור הזה וכיוצא בו לעתיד לבא יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מהאור הזה. ד' ה' הנכנס להקין דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עמך זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה ולאחר שהקין יאמר * ברוך (ב) רופא חולים. ה' ו' לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

רלא שכל כוונותיו יהיו לשם שמים. ובו סעיף אחד

א א (א) אם אי אפשר לו ללמוד בלא שינת צהרים יישן. הנה: וכשנעור ונסתור אי"ל לנרץ אלהי נשמה (נ"י) (ב) וי"ל שיקרא קודם שינן ויהי נועם (כל זו) ב' ובלבד שלא יאריך בה שאסור לישן ביום יותר משינת הסוס שהוא שיתין נשמי ג' ואף כזה המעט לא תהא כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת השי"ת (ג)

בראורי הגר"א

רל (א) עד כ"ו וזו כ"ו. כל זו: (ב) רופא חולי. רלא (א) אם כ"ו. עפ"י דסוכה: (ב) וי"א כ"ו. כ"ה ג"י נה"ג ורמב"ם וכ"כ סמ"ג וטור וכן עיקר: כ"ה"ש נפסקים ק"י אי ולישן כ"ו. מהר"י ס"ו: (ג) וכן

ברכת אליהו

יוסף עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך (משלי ו, ט). [והסביר הד"א דטעמו של אב"י הוא: משום דמסתמא היה צריך לו לעסוק תורה ומצוה ולא היה אפשר לו אם לא שיישן. וע"ל סימן ד' הערה 5]. (ב) כמ"ש בפסחים ק"א: א' ולא אמרן אלא לצאת לדרך (דמרעי ליה זוגות אלא לצאת לדרך אחר הזוגות — רש"י) אבל בביתו לא אמר ר' זירא ולרשן כלצאת לדרך דמי. וכתב מהר"י חיי"ל בדינין והלכות סימן ו': כלומר דאיכא סכנה בשינה כמו הולך לשוק אלמא דסתם שינה איכא סכנה מפני המזיקין, וכן שמעתי משאירי הח"ר יוסף ז"ל שאמר לי בשם מהר"ש ז"ל, עכ"ל. [ולכן יאמר ויהי נועם להגן דשם סתמא איתא ולישן משמע אף ביום כמו במהלך בדרך דצריך להתפלל תפלת הדרך אף ביום — ד"א].

(ג) ברכות סג א': דרש בר קפרא איווהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר

רל (א) כל בו סימן פ"ז דין הלכות ברכות. [ועב"י ובי"ח ובפרישה סק"ב].

(ב) [בברכות ס א איתא: הנכנס להקין דם אומר יהי רצון וכו' כי קאי מאי אומר אמר רב אחא ברוך רופא חנם]. ומ"ש המחבר „ברוך רופא חולים“, כ"ה ג"י מהר"ג בברכות שם וכ"ה ברמב"ם בהל' ברכות פ"י הכ"א. וכ"כ בסמ"ג מ"ע כ"ז הלכות ברכות ופזר. וכן עיקר. [וכ"ה בהגהות הגר"א בברכות שם אות ג' — על הא דאיתא „רופא חנם“ — כת' ג"ב וכ"ה ברא"ש אבל גירסת בה"ג והרמב"ם חולים. וגם באמרי נועם שם כת': הרמב"ם גרס רופא חולים].

רלא (א) עפ"י דסוכה כו ב': אמר רב אסור לאדם לישן ביום (מפני ביטול תורה — רש"י) יותר משינת הסוס וכו' אב"י הוה גיים כדמעיל מפומבדיתא לבי כובי (דמפ' במקום אחר דהוה שיתא פרסי — רש"י) קרי עליה רב

וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתברך כדכתיב בכל דרכיך דעהו (ד) ואמרו חכמים כל מעשיך יהיו לשם שמים (ה) שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו שאפילו היה צמא ורעב אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו (ו) וכן אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימי' אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משובח אלא א"כ עשה לשם שמים וכן בשכיבה א"צ לומר שבזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו אינו משובח אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה (ז) וכן בתשמיש אפי' בעונה האמורה בתורה אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו ה"ז מגונה ואפי' אם נתכוון כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו מקומו אינו משובח אלא יתכוין שיהיו לו בנים לעבודת בוראו או שיתכוין לקיים מצות עונה כאדם הפורע חובו וכן בשיחה

ביאורי הגר"א

בכל כו' כדכתיב כו'. נרכות ס"ג ח' ונאצות דר"ג פ"יז
וכל מעשיך כו' שגלי' בכל כו' : (ד) ואמרו כו'. פ"ג
לנאות : (ה) שאפי' דברים כו'. פ"ג ד"ט ח'לל

ברכת אליהו

איש חסד זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם אמרו לו תלמידיו ר' להיכן אתה הולך אמר להם לעשות מצוה אמרו לו וכי מה מצוה זו אמר להן לרחוץ בבית המרחץ אמרו לו וכי זו מצוה היא אמר להם הן מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסאות מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות אני שנבראתי בצלם ובדמות דכתיב (בראשית ט, ו) כי בצלם אל-קים עשה את האדם עאכ"ו. וכמ"ש בפ"ד דשבת נ ב : רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו משום שנאמר כל פעל ה' למענהו (משלי טז, ד).

(ו) כמ"ש בנדרים פ"א : תניא לאהבה את ה' אל-קיד (דברים ל, כ) שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני רבי אשנן שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבא שנאמר קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך (משלי ז, ג) וכו' רבי אליעזר בר ר' צדוק אומר עשה דברים לשם פעלים ודבר בהם לשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קורדום להיות עורר בו וכו'.

ארחותיך (משלי ג, ו). ובאבות דרבי נתן פ"ח אות ז' :
וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר בכל דרכיך דעהו וחזק יישר ארחותיך. [וראה בשמונה פרקים לרמב"ם בסוף פ"ה].

(ד) פ"ב דאבות משנה י"ז : וכל מעשיך יהיו לשם שמים. [וכתב שם בביאורי הגר"א : כמ"ש (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו וגו' ואמרו איזה פרשה קטנה שכל גופי התורה וכו' ועיין סוף ברכות (סג א), עכ"ל. ובפ"י עץ יוסף שם כתב : אף בשעה שאתה עוסק באכילה ושתיה ובדרך ארץ לא תתכוין ליהנות גופך אלא שתהיה בריא לעשות רצון קונך כמ"ש (משלי ג) בכל דרכיך דעהו וכו'. ובברכי יוסף כאן אות ב' כתב : פי' לא מיבעיא חפצי שמים אלא אפילו מעשיך יהיו לשם יחוד קב"ה וכו'].

(ה) פ"ב דרי"ש. דאיתא בביצה טז א : תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת וכו' אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר ברוך ה' יום יום (תהלים טו, כ) ¹. ואמרו שהיה הולך למרחץ ואמר אני הולך לרברר מצוה. וז"ל חמדרש רבה ויקרא פרשה ל"ד אות ג' : ד"א וכי ימוך הה"ד (משלי יא, יו) גומל נפשו

שהרי כל מעשיו של הלל לשם שמים הוא יש לנו לחלות גם זה המעשה היה לשם שמים ממדות הבטחון ומיית ברוך ה' יום יום יעמם וגו' כלומר שיש לברך להקב"ה על כל מה שממציא לנו בכל יום ויום לבטוח בו שהוא יעמם לנו עוד לימים הבאים וק"ל. הרי רואים שהלל גם באכילתו בימות החול, כיוון לשם שמים, וכנ"ל.

1 הראשונים פ"י שמש"ש בגמ' "שכל מעשיו לשם שמים", היינו שבטח בה' שתודמן לו בהמה נאה לשבת. ומה שצ"ע רבנו לגמ' זו, נראה שכונתו עפ"י הסבר המהרש"א שם. וז"ל : דהיינו מות הבטחון שבוטח בהקב"ה שימנין לו הקב"ה נאה ממנה וקאמר שכל מעשיו כו' שאל תאמר שזו מדת רעבתנות כמ"ש הרוג בקר שחוט צאן וגו' כי מחר נמות וע"כ אמר

אפי' לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת הכורא או לדבר המביא לעבודתו (ה) כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הכורא יתברך יעשהו ואם לאו לא יעשהו ומי שנוהג כן עובד את כוראו תמיד.

הלכות תפלת המנחה

רלב דברים האסורים בשעת המנחה. ובו ג' סעיפים

א א (א) אם השעה דחוקה יתפללו בלחש ואחר כך יאמר שליו צבור מגן ומחית ויענה קדושה ומסיים האל הקדוש אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות. הנה: ויש חומרים שמתפלל השליח נצור עם הקהל נקול רס וכן נוהגים ועיין לעיל סימן קכ"ד סעיף ג'. ב ב לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס

ביאורי הגר"א

רלב (א) אם כו'. דלין יולאין י"ח זין יחיד זין ליצור אלל בלחש. ש"ל. ודנריו ל"ע דלמרינן כסוף ר"ה תניל אי"ל לר"ג כו' וי"ש כהג"ה וי"ל כו' וכ"כ כס"י קכ"ד:

כמ"ש בפ"ז דשנועות וע"ז נאמר קדושים תהיו וענק"ל וכמ"ש בפ"י"ז דכתובות נר"י זקף כו' ונזה מתוך קושיית תוס' דע"ז י"ל אי' ד"ה לנן ולע"ז כו' כמ"ש הלל לזיך אלל כו': (ה) כללו כו'. כמ"ש פלס כו':

ברכת אליהו

לא היה לשם הנאה אלא לשם שמים. [וזהו דייק ולא נהניתי והיינו לשם הנאתו כי אם לשם שמים — ד"א]. כמ"ש הלא אביך אבל כו'. שכתוב בירמיהו פרק כ"ב שירמיהו הוכיח את שלום בן יאשיהו מלך יהודה בשם ה', ואמר לו: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו (שם שם, טו). [ולכאורה תאי אכל כו' מאי מעליותא אלא דכוונת הכתוב דאכלו ושחו לשם שמים שיהי' בכחם לעשות משפט וצדקה או טוב לו — ד"א] ². (ח) כמ"ש פלג מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו (משלי ד, כו). **רלב (א)** דאין יוצאין ידי חובתם בין יחיד בין צבור אלא בלחש — שכלי לקט ענין תפלה סימן מ"ו. ודבריו ל"ע דאמרינן כסוף ר"ה תניא אי"ל לר"ג כו'. דתנן שם לג ב: כשם ששליו צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליו צבור מוציא את הרבים ידי חובתו. ובגמ' שם לד ב: תניא אמרו לו לרבן גמליאל לדברך למה צבור מתפללין אמר להם כדי להסדיר שליו צבור תפלתו. ולדברי השבלי לקט דס"ל דאף צבור אין יוצאין ידי חובתו אלא בתפלת לחש, א"כ גם אליבא דר"ג צריכים הש"ץ והצבור להתפלל תפלת לחש, וא"כ מאי משני, כדי להסדיר וכו'. אלא מוכח דאין עיכוב בתפלת לחש רק ליחיד, אבל בצבור יוצאים ידי חובתם אף בקול. וי"ש כהג"ה: וי"א שמתפלל השליח צבור עם הקהל בקול רם וכן נוהגים. הרי ששליו צבור יוצא ידי חובתו בתפלה, בקול רם. וי"כ בסימן קכ"ד ס"ב: וכן אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפלה יוכל להתפלל מיד בקול

(ז) כמ"ש בפ"ב דשנועות יח ב: אמר רבי אלעזר כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש הייזין לו בנים וזכרים שנאמר והתקדשתם והייחתם קדושים (ויקרא יא, מד) וסמך ליה אשה כי תזרוע (שם יב, ב) וע"ז נאמר קדושים תהיו (שם יט, ב). ועיין בקרבן אהרן פ' שמיני פרק י"ב. דאיתא בתורת כהנים שם: כי אני ה' אליהם והתקדשתם והייחתם קדושים כי קדוש אני ה' כשם שאני קדוש כך אתם קדושים כשם שאני פרוש כך אתם פרושים. וכתב ע"ז הקרבן אהרן: ופירוש הקדושה מה היא באמרו כשם שאני פרוש מהגשמות כך אתם תהיו פרושים מהגשמות שלא יגיע אתכם לשום פעולה מהפעולות תאזה והנאה גשמית כלל אלא הורא' השכל לבד כי זהו גדר הקדושה לפ"ד. וכמ"ש בפ"ב דכתובות ברכי זקף כו'. וז"ל הגמ' שם קד א: בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבנו של עולם גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. ופי' הגמ' הוא, שאמנם הוא נהנה, אלא שכונתו לא היתה להנאת גופו אלא לשם שמים. ובה מתורץ קושיית תוס' דע"ז יא א ד"ה צנון. דאיתא שם בגמ', שלא פסקו מעל שולחנם של אנטונינוס ורבי, לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. וכתבו שם התוס': ואע"ג דאמרינן שרבי לא נהנה מן העולם אפי' באצבע קטנה מ"מ אוכלי שולחנו היו רבים. ולפי הג"ל מיושבת קושי' זו. דאמנם רבי נהנה מהעוה"ז, ודבריו הגמ', "שלא פסקו מעל שולחנם וכו'", אולם כל מה שנהנה

בספ"ה. ולענין שלא יתכוון להנאתו בתשמיש, ראה עוד באבן העזר סימן כ"ה סכ"א, ומש"ש בברכת אליהו.

2 מ"ש רבנו "וכמ"ש בפ"ב דכתובות וכו', עד סוף הסיק, מתחילת לענין הנאה של אכילה ושתיה. ולכן נראה שזה צ"ל

ג שם וכו' אחא בר
יעקב דלישנא צתרא
הוא והרי"ף שם
ורונג"ם צפ"י מה"ת
והגהת תי" שכן
היה נהג רבי מנחם
ד תוספות ורמ"ש
והר"ן ונמשמע' הגו'
שם ובסוכה ל"ח.
ה שם צנחאל י'
ו ר' ירוחם.

ביאורי הגר"א

(ב) **אפי' סעודה** כח' עצה"ג ועוד הוכיח הר"י מונ"ש
החס' לא שכיח כח' ואי' נסעודה גדולה שכיח' ושכיח' :
(ג) **אע"פ** כח' עתו"ס שם ד"ה ואם כח' וד"ה לנ"ד
כח' וי"ל כח' : (ד) **והוא** כח' שם ד"ה ל"ן : כח' :
(ה) **ולדידן** כח' וכ"ה בירושלמי שם ר' ירמיה ור' יוסף
ה"ל משיבני ד"ן וחי"ל משיבני עטותיה וחי"ל ור'

אחא בר יעקב — דמיירי בסעודה קטנה, ולפיכך אומרת הגמ' ולא שכיחא שכרות.¹

(ג) עתו"ס שבת ט ב ד"ה ואם התחילו אין מפסיקין, שכתבו כן. והוכיחו זאת מסוגיא דגמ' שם ומסוגיא דסוכה לח א. ועתו"ס בשבת שם ד"ה למיד כו' [ט"ס הוא, וצ"ל: ד"ה לימא כו' — ד"א], שכתבו: ויחל דאם התחילו אין מפסיקין משמע ליה אפילו התחילו באיסור כדפיר' במתני'. (ועמש' כסמו ר"ה סק"ט).

(ד) תוס' שבת ט ב ד"ה אין מפסיקים, כתבו: ודוק
בדאיכא שהות כיום להתפלל כדמשמע בגמרא דקאמר
במנחה לא שכיח שכרות משמע דאין לו להפסיד תפלה
מנחה ובסוכה (לח א) בהדיא מוקי מתני' בדאיכא
שהות כו'.

(ה) [שבת י א מאימתי התחלת דין רב ירמיה ורבי יונה אחד אמר משיתעטפו הדיינין וחד אמר משיתפתחו בעלי דינים ולא פליגי הא דעסקי ואתו בדינא (בדין אחר וכבר מעוטפים הן וכשנגמר אותו דין בא לפניהם דין אחר סמוך להם) ולמגנחת היא התחלתן משיתפתחו בעלי הדין בטענות דהכא לילכא למימר משיתעטפו — (רש"י) הא דלא עסקי ואתו בבדינא. וכתב בבאה"ג סק"ו דמקור דינו של המתבר הוא מ"ל רבינו ירוחם. וז"ל רבינו ירוחם — הובא בב"י — : משיתעטפו הדיינים שדרכם להתעטף משום ששיניהם שורה עליהם ולדידן כל שישבו אדעתא לדון ואחר שהתחילו כבר לדון ובא לפניהם דין מאחר שדנו הדין הראשון התחלת לדין דין ודין מקרי משיתחילו בעלי דינים, עכ"ל. וכפי הירושלמי שם פ"א ה"ב : ולא לדון. רב ירמיה ורב יוסף. אחד אמר משישבו כדון וח"א משישמעון טענותיהם, עכ"ל.

רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר הא-ל הקדוש. הרי שיצא ידי חובתו. [ועמ"א בסימן קכ"ד סק"ג וכאן בד"א].

(ב) עיין באה"ג סק"ג, וז"ל: שם וכרב אחא בר יעקב דלישנא בתרא הוא וכו'. והיינו דתנן בשבת ט ב: לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל (שמא ישכח ולא יתפלל — רש"י) לא יבט אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין. ובגמ' שם והאיכא שהות ביום טובא אלא סמוך למנחה קטנה אם התחילו אין מפסיקין נימא תיהי תיובתא דר' יהושע בן אבילאי וכו' לא לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת בן אלעזרש וכו' רב אחא בר יעקב אמר לעולם בתספורת דידן וכו'. ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא איתאי לאמשוכי וכו'. וכיון דמימרא דרב אחא בר יעקב הובאה באחרונה, פסקו הר"ף שם והרמב"ם בהל' תפלה פ"ו ה"ה כוותיה, עפ"י הכלל הידוע דהלכה כלישנא בתרא. ועוד הוכיח הר"י — הובא ברא"ש שם פ"א ס"ח — במש"ש התם לא שכיחא כו'. דאיתא שם בגמ', דאבאי אמר למ"ד תפילת ערבית חובה מטיחים אותו להפסיק סעודתו ששהתחיל לפני התפילה. ומקשה ע"ז הגמ': והא תפלת מנחה דלכולי עלמא חובה היא ותנן אם התחילו אין מפסיקין וכו'. ממשני: התם לא שכיחא שכרות (אין דרך להשתכר מבטוי יום לפיכך גומר ויתפלל — רש"י) הכא שכיחא שכרות (אבל בלילה עשוי להשתכר בסעודתו — רש"י) וכו'. ואי בלילי בסעודה גדולה שכיחא ושכיחא שכרות, ומה מתרצת הגמ' דלא שכיחא. ומוכח דסתמא דגמ' נקיט כרב

וכיון שהלשון הראשונה שנאמרה שבגמ', מוכרת
סבתם בלא שם אמר, ולעומת זאת הלשון השניה שבגמ'
מאזכרת בשם רב אחא בר יעקב, לכן הלכה בלישנא קמא. וזה
מלתא דהר"ה, הר"ש והראשונים הגדול.
ולאורה צ"ע על דברי רש"י, שכתב שלכן הר"ה פוסק
כרב אחא בר יעקב משום בלישנא בתרא הוא. וקשה דלפי
שיטת הר"ה הגדול, היה צריך לפסוק בלישנא קמא שבגמ',
משום שנאמרה בגמ' בלשון שתמא, וכנ"ל.
ונראה שהב"י כ"כ עפ"י דבריו רבנו יונה המובאים בראש

1 מ"ש באה"ג המובא בפנים שהלכה כרב אחא בר יעקב משום דלישנא בתרא הוא, כן הסביר הביי את שיטת ההייף. ועיין בסוף ספר ברכת אלהיו אבהו? חלק ג' עמוד תרנ"ג בענין "הלכה כלישנא בתרא", שהבאנו שם שיטת הר"ג בפסחים קט"ב ב והרא"ש בבב"ק פ"ג ס"א ועוד ראשונים, שכתבו שאם לשון אחת נאמרה בגמ' סתם, והלשון השניה נאמרה בשם אחד האמוראים, הלכה כלשון שנאמרה בגמ' סתם. ובספרי הבאנו לשון התוס' שפסקו כלישנא קמא. ומ"ש התוס' והלכה כלישנא קמא משום "וסתם לן הלש"ם וכו'", נראה

אכילה משימול ידי. הנה: (ו) וי"ח וסנירל להו דסעודה קטנה מותר ואינו אסור רק נסעודה נשואין או מילה (טור נ"ס ר"ח) (ז) וי"ח דאפילו סעודה גדולה סמוך למ"ג שרי (נעל המחור והגמיר פ"ק דשנת) (ח) וי"ח דסעודה קטנה אפי' סמוך למנחה קטנה שרי. (טור נ"ס ר"י) ונהגו להקל כשתי הסערות דהיינו נסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה ונסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ואפשר הטעם משום דעכשיו קוראין לזית הכנסת לא חיישינן דלמא יפסע ולא יתפלל (אגודה פ"ק דשנת) (וע"ל ס"י פ"ט) מיהו נסעודה גדולה י"א להחמיר אפי' סמוך למנחה ואפילו אם התחיל קודם לכן כשמגיע מנ"ק (ס) והשעה עוצרת צריך לקום ולהתפלל למנחה

ביאורי הגר"א

הלכתא כותיה דוקא כוונת נחיש ס"י הי וכ"כ תוס' נשנת שם להדיח דסמוך למנחה קטנה אפי' סעודה קטנה אסור ואפי' התחיל מפסיק מדלא נשני נחיש ולא קי"ל כריב"ל אלא כהא קי"ל כריב"ל נהחתי סמוך למנחה וכוונת נחיש ופי' שם דנהא לא קי"ל כריב"ל דס"ל דאפי' פירות אסור לטעום וכ"כ הראש"ש שם כ"ז: (ט) והשעה

יוסף ט"ס הוא וי"ל ורי יונה: (ו) וי"ח כ"ו. שם ד"ה בתפלות כ"ו וכן עיקר: (ז) וי"ח כ"ו. דגמי לא מוקי נמנחה גדולה רק משי' דריב"ל ולית הלכתא כריב"ל כמ"ש נפ"ד דברכות ועתו"ס הנ"ל: (ח) וי"ח כ"ו. וכ"כ הראש"ש נברכות ושם דלא קי"ל כריב"ל ואפי' להתחיל מותר אלא תוס' פ"י שם דלענין להפסיק לית

ברכת אליהו

(ח) וכ"כ הראש"ש בברכות פ"ד ס"א ושם [בפנינו: בהגהות אשרי שבת פ"א ס"ח], דלא קי"ל כ"י יהושע בן לוי ואפי' להתחיל מותר. וי"ל הראש"ש: ומותר לאכול כשיגיע זמן תפלת המנחה וכו' אבל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל וכן גמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישינן לאמשוכי כלל בסעודה קטנה דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכו'. אבל תוס' בברכות כח ב ד"ה כיון, פ"י שם דלענין להפסיק לית הלכתא כותיה דוקא. וי"ל התוס': ואית ליה לר' יהושע מפסיקין ואפי' מן האכילה ולא היא. [משמע דהאי, ולא היא' לא קאי, רק על מפסיקין, אבל להתחיל גם לדידן אסור סמוך למנחה קטנה אפי' סעודה קטנה — ד"א]. כמ"ש בחי"ט פ"י ד' (זו צ"ל בסמוך ואין כאן מקומו — ד"א). וכ"כ תוס' בשבת ט ב ד"ה לימא להדיא דסמוך למנחה קטנה אפילו סעודה קטנה אסור ואפילו התחיל מפסיק, מדלא משני במנחה קטנה ולא קי"ל כריב"ל, אלא כהא קי"ל כריב"ל בהתחיל סמוך למנחה קטנה. ומ' דהתוס' ס"ל דלא מיבעי דאסור להתחיל סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה, אלא אף אם התחילו מפסיקין. ונמ"ש בחי"ט סימן ה' ס"ד: אין יושבין בדין מתחילת שעה שביעית אפי' לגמור הדין עד שיתפללו תפלת המנחה ואם התחילו אפילו תחלת דין (אין) מפסיקין אפי' לכשיגיע זמן מנחה קטנה ובלבד שיחיי' להם שהות להתפלל אחר שיגמרו הדין. ועמ"ש בסק"י. ופי' שם דבהא לא קי"ל כריב"ל דס"ל דאפילו פירות אסור לטעום. וכ"כ הראש"ש בשבת שם כל זה. וי"ל: דגמי דלא קי"ל כותיה בהא דאסור לטעום כלום קודם שיתפלל אלא מותר לאכול פירות בהא מיהא קי"ל כותיה שאם התחיל לאכול סמוך למנחה קטנה שמפסיק מדלא משני לא קי"ל כריב"ל.

[ותחת, "משיתעטפו" — דאיתא בבבלי, איתא בירושלמי "משיבו", דהירושלמי מיירי במקום שאין דרך להתעטף — ד"א]. ומ"ש בירושלמי, "ורב יוסף", מ"ס הוא וי"ל: ורי יונה. כמ"ש בבבלי הנ"ל.

(ו) בסק"ב הבאנו ב' הלשונות שבגמ' דשבת ט ב. ובתוס' שם ד"ה בתפלות כ"י כתבו, שהלכה כח"ק משום דסתם לן הש"ס בלא שהוכיח שם של אמורא, ורב אשי שהוא בתראה סידר את הש"ס והלכתא כוותיה לגבי רב אחא בר יעקב. וכן עיקר.

(ז) בסק"ב הבאנו דברי הגמ' בשבת ט ב: גימא תיהוי תיובתא דרבי יהושע בן לוי דאמר ריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לאדם שיטעום וכו' לא לעולם סמוך למנחה גדולה וכו'. ובגמ' שם לא מוקי במנחה גדולה, רק משום דלא יקשה על ריב"ל. ולית הלכתא כריב"ל, כמ"ש נפ"ד דברכות כח ב: ולית הלכתא וכו' ולא כריב"ל וכו' דאריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה וכו'. [ועיין להלן]. ומאחר דלית הלכתא כריב"ל, א"כ אין הכרח לאוקמי מתניתין במנחה גדולה, ולכן להלכה מותר להתחיל אף סמוך למנחה קטנה. ועיין תוספות בשבת שם ד"ה בתפלות — הנ"ל בסק"י, שכתבו: ואע"ג דהש"ס אי לאו דר' יהושע בן לוי הוה מוקי לה בסעודה קטנה וסמוך למנחה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין ולא קי"ל כריב"ל כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות כח ב) מ"מ כיון דמסיק סתם הש"ס הכי משמע דבהא דאם התחילו מפסיקין קיימא לן כוותיה דדוקא בהא דאמר דאסור לטעום אפי' פירות לא קיימא לן כוותיה. וזו שיטת התוס', והמחבר פ' כוותיה לקמן בס"ג וכמ"ש בסק"י. אבל ה"א ס"ל, דכיון דלית הלכתא כריב"ל, מוקמינן למתניתין בסמוך למנחה קטנה.

ע"ל. ולפי"ז גם בסוגין הדרינן לכלל הידוע שהלכה כלישנא בתרא, משום דהכא לישנא קמא לא נקראת סתמא דגמ'. ואפ"ל דמאחר שהתוס' כתבו שלישנא קמא הוי סתמא דגמ', ולפי"ז היה צריך לפסוק כלישנא קמא, ולא כ"י אחא בר יעקב, לכן הביא רבנו את הוכחתו הנוספת של הר"י, מסתמא דגמ', לפסוק כרב אחא בר יעקב.

שם. וי"ל: דשינויא קמא שינויא דחיקא הוא דהא דקתני במתניתין לא ישב אדם לפני הספר בסתם דחיק ומוקי בתפלות בן אלעשה ולא לאכול סתם מוקי בסעודה גדולה. ושינויא קמא לאו רב אשי הוא דקאמר ליה אלא כשנשאו ותנו בדבר בינו והשיבה ועמדו בקושיא והוצרכו לתרוץ בדוחק שלא יצאו חלוקים מבהמ"ד עד שמצא רב אחא בר יעקב שינויא ריחא.

רלג זמן תפלת המנחה. ובו ב' סעיפים

א א (א) מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה יצא

ביאורי הגר"א

אֲרָעֵי הַזֶּה כְּמוֹשׁ צִיּוֹנָא עֵיט צִי הָיִינוּ כִּי דְהֵיינו כִּי
וְעַתָּה נִסְכָּח שֶׁס' דָּ"ה תִּרְתִּי כִּי וְשִׁיעִי זֶה כִּי :

רלג (א) מי כ" וועיקר כ" כ"ו זי ופי' הרמזים
דזמן מ"ג הוא לענין דיעדז אזל רש"י מפרש אף לכתחלה
אלא דעיקר זמנה מזמן מ"ק וכ"ד הטור ונ"פ:

כ"ו. עט"ז ועמ"ח ס"ק י"א: (י) ודא כ"ו. כ"ל לפי תוס' ור"ש: (יא) וד"ה כ"ו. שזה ג"כ נקרא טעמיה כמ"ש נסוכה כ"ו א' כד טעים כ"ו ופי' הרי"ף ותו' שם ד"ה תרת' דהיינו כ"ב, וזהו לא קי"ל כריב"ל דאזכר לטעום דלא אסר אלא קצת ומש"כ כ"ב נקרא ארעי כמ"ש וז"ל תוס' דמות פירי כ"ל דפירי לעולם

ברכת אליהו

רלג - (א) ברכות פז ב : ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה. ופירש"י שם בד"ה מנחה גדולה : אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה דבין הערבים כתיב ביה מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה דאמר מר חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים צד א). ובד"ה מנחה קטנה : וכן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה כדנתן בתמיד נשחט (שם נח א) נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה והתם מפרש טעמא. ויפירש הרמב"ם דזמן מנחה גדולה הוא לענין דיעקב. וז"ל הרמב"ם בה' תפלה פ"ג ה"ב : כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היה שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה אמרו שהתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא. ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה, עכ"ל. ומדכתב הרמב"ם — על מנחה גדולה — לשון "יצא", ש"מ דזמן מנחה גדולה הוא רק בדיעבד. [וכן הוכיח הב"י ממש"ש הרמב"ם שם ה"ג : נהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה קטנה והאחת רשות. והורו מקצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה. וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום, עכ"ל. ועיין סימן רל"ד ס"א ומש"ש בסק"ב. והוסיף הב"י : וזמן מנחה גדולה שאמרו היינו לומר שאם התפלל תפלת המנחה משהגיע אותה יצא ידי חובתו. וזו"ש, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה", אין כוונתו שחובה להתפלל, אלא כוונתו שאסור לעסוק באכילה וחספורת ומרחץ ובורסקי ודין עד שיתפלל וכן הוא שיטתו — עיור השולחן סעיה י"א]. אבל רש"י הג"ל מפרש, דאף בלכתחלה יכול להתפלל מנחה גדולה משש שעות ומחצה, וכמ"ש, ואם בא להקדים וכו". אלא דמ"מ עיקר זמנה מזמן מנחה קטנה. כי הרי תפלת מנחה נתקנה כנגד תמיד של

(ט) קפ"ו סק"ד ועמ"א סק"א שכתבו, דאם יודע שתמשך
שטחשך צריך להפסיק מיד. [והמ"א הביא רא']
מרש"י בסוכה לה א. ועי' במחצית השקל שהסביר
ראייה זו. והחמד משה כתב על הוכחת המ"א : לא מצאתי
שום משמעות לזה בפרש"י שם אבל הסברא נותנת כן
בלתי שום רא' דכיון דמדינא אסור להתחיל אלא שאם
התחיל לא הטריחוהו להפסיק וכיון שזה בע"כ יצטרך
להפסיק צריך להפסיק מיד דהוה כמו שמתחיל].

(י) כנ"ל במסקנ'ה לפי תוס' ורא"ש. דדוקא כשקובע סעודה אסור לאכול, אבל לטעום מותר. [ובסק"ז כתבנו שכן היא דעת המחבר].

(יא) שזוהו ג"כ נקרא מעימה. במ"ש בפסוקה כי א — לגבי
ואנכילת ארעי חוץ לסוכה — : וכמה אנכילת ארעי וכו' אמר
אב"י כד טעם [בפנינו : כדטעים] בר בי רב ועייל לילה
[בבוקר כשהולכין לבית המדרש דוואג שמא ימשכו
בשמועות וטורעם מלא פין ושותה — רש"י]. ופ"י הרי"ף
שם ותפ' שם ד"ה תרתי דהיינו כביצה [וכ"ה ברש"י שם
וכו' א בד"ה ואב"י]. ובזה לא קי"ל כר' יהושע בן לוי
דאסור לטעום, כג"ל בס"ק ז, ח, י. ופסקינו דלא אסור אלא
סעודת קבע משא"ש כה"ג. אנכילת פת כביצה — שנקרא
ארעי ומותר, במש"ש בסוכה. וי"ש תוס' דשבת ט ב ד"ה
בחספפות, דמותר פירות. וז"ל : ודוק בהא דאמר (רב
אחא בר יעקב) דאסור לטעום אפילו פירות לא קיימא לן
בכוותיה. וטעמם בג"ל, דפירות לעולם ארעי הוא, במש"ש
ביומא טט ב, דאכילת פירות הוי אנכילת ארעי, ולא בעי
סוכה. וי"ש המחבר : והא דאסור לאכול סעודה קטנה היינו
כשקובע לסעודה אבל לטעום דהיינו אנכילת פירות מותר.
לכומר דפירות מותר אפילו קבע, כיון דלעולם ארעי הוא.
והטעם משום דלא קבע אינש עליהו ואין קביעותן
לשון ביאורי הגר"א באו"ח סימן תרל"ט
סקי"ב. וע"ע מש"ש ושם בסק"י. ותתירם בפסוקה שם ד"ה
ותתיתו פני, שגם הם כתבו כן. וז"ל : ושיעור זה (כביצה)
דוקא בפת דפרי לאו בעו סוכה כדמסיק פרק בתרא דיומא
(עט ב ושם) דקבע דידהו כאכילת ארעי דפת. [וראה
בגבירור הלכה בסוכה שם].

ועיקר זמנה ממ' שעות ומחצה ולמעלה ב עד הלילה לרבנן ולרבי יהודה עד באר הגולה
פלג המנחה (ב) שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. הגה: (ג) ומשערי שעות אלו ב גרנות כ"ו.

ביאורי הגר"א

(ב) שהוא כ"ו. סס: (ג) ומשערינן כ"ו. מו"ש
נפסח"י ר' נ' דכ"ע מש"כ כ"ו וע"כ שעות זמניות כח"ש

ברכת אליהו

לצד שקיעתה וכו'. [והלא הפסח הוא דוקא אחר חצות
דכ' בין הערבים וע"כ מ"ש בחמץ משש שעות היינו
מחצות היום אף כשהיום ארוך יותר מ"ב שעות הרי
דחשבינן שעות זמניות ועולה לעולם כלות שש שעות לחצי
היום — ד"א]. ועוד יש להוכיח דשעות אלו הן שעות
זמניות, מהא דאיתא שם יב ב, ח' חמה במערב שית יומא
בקרנתא כו'.¹ ועוד יש להוכיח כן מהגמ' בפ"ז פה א.
דאיתא שם: ויעמד השמש בחצי השמים ולא אף לבוא כיום
תמזג (יהושע י, יג) (יש במשמעה שתי עכבות אחת בחצי
השמים והיינו בחצי היום ואחת סמוך לשקיעתו — רש"י)
וכמה א"ר יהושע בן לוי עשרים וארבעה [שע] אזיל
שית (עד חצי השמים — רש"י) קם שית (דכתיב ולא
אף לבא — רש"י) כולה מילתא כיום חמס (הילוכו ולא
ועמידתו כיום תמים עשרים וארבע של יום ולילה דארא
ימים — רש"י). [ואם בכל מקום דחשיב הגמ' שעות
אינן זמניות רק חלק כ"ד מעת לעת א"כ איך אמרו אזיל
שית וקם שית וכו' מג"ל להגמ' דהיה בעת שהיו היום
והלילה שוין וא"כ ביום ארוך ע"כ דקם פחות ממאי דאזיל
וביום קצר ע"כ דקם יותר ממאי דאזיל כדי להשלים מעת
לעת ומדקרי הגמ' במאי דאזיל ובמאי דקם שית ש"מ דהוי
שעות זמניות וממילא ביום ארוך היו השעות דאזיל ארוכים
ומאי דקם שית קצרים וביום קצר היה להיפך אבל כ"א
שית שעות — ד"א].

בין הערבים, ולכן עיקר זמנה מס' שעות ומחצה, כמו זמן
התמיד שבכל יום. וכן דעת הסור רש"י. וז"ל הסור:
וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה וכו'. [וכתב הג"י:
ומדברי רבינו (טור) נראה דזמן מנחה לכתחלה הוא מו'
שעות ומחצה ולמעלה וכן נראה מדברי תשובת הרא"ש
שכתב רבינו בסימן שאחר זה. ובמעשה רב אות ס"ה כת':
תפלת המנחה היה (הגר"א) מקדים מאד, כדי שלא להתפלל
עם דמדומי חמה (בנוסח ישן בשבת מקדים מאד משום
סעודה שלישית) עכ"ל. ובשנות אליהו שם פ"ד מ"א כתב:
אבל בשעת הדחק יכולין להתפלל בזמן מנחה גדולה שהוא
זמן שהיטה שאז הוא זמן התחלת התמיד וכו'. וראה
הערה 2].

(ב) ברכות כו ב: ר' יהודה אומר פלג המנחה אחרונה
אמרו והיא י"א שעות חסר רביע (חלק את ב' שעות
ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מ"א
שעות חסר רביע ולמעלה — רש"י).

(ג) מ"ש בפסחים ד ב: דכולי עלמא מיהא חמץ משש
שעות ולמעלה אסור וכו'. וע"כ מיירי התם בשעות זמניות,
כמ"ש ה א דאיסור חמץ משש שעות ולמעלה ילפינן
„מהכא לא תשאט על חמץ דם זבחי (שמות לד, כה) לא
תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים". ופירש"י: שחיטת פסח
זמנה מתחלת שבע שעות בין הערבים שכבר נוסה חמה

י"ג שעות בערך, ואחר שעברו שש שעות מנן החמה, חסרה
רק בערך חצי שעה לחצות היום. וא"כ לא יתכן שבשעה
השביעית מנן החמה, עדיין החמה במזרח. אלא בחצי שעה
סמוך לחצות היום, החמה בקרנתא. ולפ"ז צ"ב מהי הוכחת
רבנו שהשעות הן זמניות — דאליכ עדיין איכא למיחש
לאחלוף — וקשה הרי חכמים אסרו שעה אחת לפני חצות,
ויותר משעה לפני חצות אין חשש לאחלוף. וא"כ אין הוכחה
שהשעות הן זמניות. וצ"ל דהראיה היא. לא כמיש הדיא
שאם השעות הן לא זמניות, עדיין „איכא למיחש לאחלוף".
אלא הראיה היא רק מלשון הגמ' ח' חמה במערב". ואם
השעות אינן זמניות אלא שעה היא חלק מכ"ד מעת לעת,
לא יצא תמיד ש"ג חמה במערב". ובפרט בערב פסח שאורך
היום י"ג שעות, ובשעה שביעית מנן החמה, עדיין לא עבר
חצות היום. [כיון שחסרה חצי שעה בערך, א"כ החמה קאי
או בקרנתא. ומוכח מזה דהשעות הן זמניות. ובהו מדוקק
לשון רבנו. שבהביאו את דברי הגמ' דפסחים ה"ל, צייט רק
מש"ש: ו' חמה במערב שית יומא בקרנתא כו'. וכוונתו
כמש"ל, שכל הראיה שהשעות הן זמניות, היא מדברי הגמ' ש"ג
חמה במערב" ולא — „בקרנתא".

ולפי המבואר לעיל הוכחת רבנו היא, מחמת שבער פסח
היום גדול יותר מהלילה. ולבאורה קשה מ"ש בירושלמי
דברכות פ"א ה"א. דבאחד בתקופת ניסן היום והלילה שוים.
אולם אין זו קושיה. דערב פסח לא חל דוקא באחד בתקופת
ניסן, ואז היום גדול קצת יותר מהלילה.

יבשר הציון כאן שכתב ש"אף החצי שעה שאחר חצות
למנחה גדולה הוא ג"כ שעות זמניות וכו". אולם סיים שם:

ו הגמ' שם מביאה שרבא אליבא דר"מ סובר שאדם טועה
שתי שעות חסר משהו. ומקשה הגמ' ולפ"ז היו צריכים חכמים
לאסור לאכול חמץ בע"פ מתחילת שעה חמישית, מפני שיש
מקום לחשוש שכבר עברו שש שעות, ואנשים יטעו ויחשבו
שעדיין עומדים בתחילת שעה חמישית. ומתרת הגמ' ש"ה:
חמה במזרח וי' חמה במערב", ולכן אין מקום לסעות בין
התחלת שעה חמישית לאחר חצות היום. ובקשה הגמ': אי הכי
בשית גמי ניכול (דהא בשש עדיין לא נסתה חמה לצד מערב
אלא באמצע הרקיע וזריחתה תחתיה בראש כל אדם ואין צל
נוטה לא לכאן ולא לכאן אלא תחתיו — רש"י). ומתוך רב
אדא בר אבהו: שית יומא בקרנתא קאי (באמצע הרקיע
קרובה לנסות למרח וקרובה לנסות למערב ואין עומדין עליה
— רש"י). ומפרש הדיא, שמכאן הוכיח רבנו שהשעות
המזכירות הן שעות זמניות. דאם נאמר שהשעות שמחשבים
מעלות השחר אין אלו שעות זמניות, אלא כל שעה היא חלק
מכ"ד מעת לעת. א"כ הלא בערב פסח דהיום יותר גדול מהלילה
יהיה גם שעה שביעית או במזרח או עכ"פ בקרנתא ואיכא
למיחש לאחלוף".

ומה שביאר הדיא את ראיית רבנו מהגמ' ה"ל, דאי נימא
דמידי בשעות רגילות, א"כ בשעה שביעית איכא למיטעי,
משום דהחמה עדיין במזרח, דבריו נכונים לשיטת המ"א
בסימן נ"ח סק"א דמנינן השעות מעלות השחר. ולכן יתכן
שבשעות קודם חצות היום, כבר עברו שש שעות מעלות
השחר, וממילא איכא למיחש לאחלוף. אבל שיטת רבנו בסימן
רס"א סק"ב ובשנות אליהו ריש מס' ברכות. דמנינן השעות
מנן החמה עד שקיעתה, ובערב פסח יוצא שאורך היום הוא

באר הגולה

ג שם כ"ז.

ד רבינו יונה שם.

לפי ענין היום ולפי אם היום ארוך משערינן לייצג שעות והם נקראים שעות זמניות וכן כל תקום ששערו חכמים בשעות משערינן בשעות אלו (רמזים צפ"י השנה צפ"ק לנרכות). ג ואסיקנא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד (ד) והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך ליהדר שלא יתפלל מנחה באותה שעה ד (ה) ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת המנחה עד הלילה אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה (ו)

ביאורי הגר"א

(ד) והוא שיעשה כר' תרמי והרמ"ש טור וכח"ש צפ"ק דערוזין כקולי דמר כר' (ה) ועכשיו כר' תרמי וכי נהגית שם כר' ר"ח ועכשיו נהגו כל ישראל כרצון וכר' יוסי לחזר צירושלמי לא הוקשה תפלת מנחה לתמיד של ציון ערבים אלא לקטורת שלחמך תפלת קטורת לפיכך וכח"ש צנ"ט כ"ט צ"י א"י צ"י א"י ורמז"ל לחזרי תרומיהו כל כר' מנחה להתפלל כר' ולע"ג דלייטי עלה

ברכת אליהו

בר אבין דאמרי תרומיהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מצווה להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר ירמא מאי קראה יראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (שם עב, ה) לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא (על מי שמשעה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמה חטוף לו השעה צ"י אונס ועבר הזמן — רש"י). וכתב הג"מ בשם רבינו חננאל: ואע"פ דלייטי עלה במערבא הי"מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ביאת השמש כמעט שפיר דמי. ועוד הביא שם בשם רבינו חננאל: יירושלמי (שם פ"ד ה"א) ר' יוסי היה מצלי עם דמדומי חמה שנאמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (תהלים לב, ו) לעת מיצוי [בפנינו בהג"מ: מצוא] של יום ואע"פ דשעת תפלת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמעלה טפי עדיף ובלבד שלא ידחה השעה, עכ"ל ר"ח.

(ו) עראש"ש בברכות פ"א ס"א שכת': ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללינן פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבינן ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה וגלגולת חרי קולי דסתרי אהדי (עירובין ז א) והא דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ח"פ לא אפסיק הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה [לעשות] (יעשה) הכל כרבי יהודה או הכל כרבנן ולא שיחפוס קולא של שניהם

(ד) תנן בברכות כו א: תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. ושם כו א הגמ' דנה, האם הלכה כרבנן או כר' יהודה. ומסיק: השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ומ"ש המחבר „והוא שיעשה וכו'“, כ"כ תרמי שם והרמ"ש שם פ"ד ס"ג ופזר. וכמ"ש בפ' קמא דעירובין ז א: לא ליעבד כי קוליה דמר וכי קוליה דמר ולא כחומריה דמר וכי חומריה דמר אלא או כי קוליה דמר וכחומריה עביד או כקוליה דמר וכחומריה עביד. [ועב"י].

(ה) כ"ה בתרמי בברכות כו א. ובסק"ד הבאנו מח' רבנן ורבי יהודה שבגמ' שם. והסבירה הגמ' שם דטעמם של רבנן — דסבירי תפלת מנחה עד הערב — הוא משום דתמיד של בין הערבים היה קרב עד הערב, ותפלת מנחה היא כנגד התמיד של בין הערבים. ולכאורה תמוה דהלא אחר התמיד היו מקטירין קטורת, והיא ג"כ בקטרת ביום, א"כ התמיד היה קרב קודם הערב. אולם הדבר מיושב עפ"י דברי הג"מ המובא להלן. דכתב בהג"מ הל' תפלה פ"ג ה"ב אות ג': כתב רבינו חננאל ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב וכו' יוסי דאמר בירושלמי (שם פ"ד ה"א) לא הוקשה תפלת מנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת שנאמר תבון תפלותי קטורת לפניך (תהלים קמא, ב). וכמ"ש בגמ' שם כ"ב ב. דתנן שם כ"ב ב: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. ובגמ' שם כ"ב ב: מאי קבע וכו' אב"י בר אבין ור' חנינא

כמו ביום החורף זה דבר מתמיה מאד. והרמב"ם לפי שיטתו כתב גם שם שהחזנה על שעות זמניות. ובתשובת פאר הדור שלו [סימן מ"ד] דחק לתת טעם לדבר ודחוק מאד כמ"ש לעיל. אבל אם הכוונה על שעות שוות ודאי נכון מאד והטעות שוה לעולם וכל שיעורי חכמים כן הוא, עכ"ל. ובשו"ת אגרות משה אורח ח"ב סימן כ' הביא „קושיית הפנ"י על הרמב"ם וכלל כל דכל היכא דקתני ענין השעות הן זמניות גם כר"פ היו בודקין בטעות בנ"א בשעות שג"כ הוא בטעות זמניות והסבירא הוא דבמה שרגילין בנ"א לשעות אין חילוק בין יום קצר ליום ארוך. וע"ש מ"ש בזה.

אף דלכאורה כיון דהוסיפו חצי שעה הוא כרי שלא יטעו דאין אנו בקיאין צריך להיות תמיד חצי שעה ועדיין צ"ע. ולפי המבואר בדברי רבנו, דהשעות המוזכרות בגמ' דפסחים הגיל הן שעות זמניות, וע"ז הגמ' אומרת דאיכא למיסעי, רואים שגם בענין שעות בשעות, השעות היא עפ"י שעות זמניות. ובשו"ת משכנות יעקב סי' ע"ט הביא דעת הרמב"ם שכל השעות הנזכרות בגמ' הן שעות זמניות. וכתב: שלדעת הרמב"ם כמה קושיית בדבר גבי שעות העדים בשעות במס' סנהדרין. איך נאמר ששעות העדים משתנה יום יום לפי ערך קוטנו וברגע א' או פחות אטו העדים איצטרולוגין הם ובקיץ יטעו ג' פעמים

ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה יצא ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. הגם: ולדין צוויגות חלו שטוהין להתפלל ערבית ונפלג המנחה אין לו להתפלל ונחה אחר כך. ונדיעבד חו בשעת הדחק יאל חס ותפלל ונחה עד הלילה (ז) דהיינו זאת הכוכבים (צית יוסף נסס חסל מועד ורש"י).

ביאורי הגר"א

דלענין כי וחק ע"ג שלל נראו לראש דברי ר"ת ח"ו ונדיעבד חו שעת הדחק יש לסמוך על דברי ר"ת וכ"כ

ברכת אליהו

יצא. ושיין בהג"מ הל' תפלה מ"ע ה"ח סימן ח' שהאריך בזה. וגם שם הביא את שיטת ר"ת הנ"ל. וסיים שם: ואע"פ שכתבו התוס' דשמא בתפלה הקילו והעושה כר"ת לא יצא ידי חובת ק"ש לדברי הגאונים אבל העושה כדבריהם גם לר"ת יצא ידי חובתו שגם הוא מודה מאן דעבד כרבנן עבד כדאיתא התם ומ"מ מנהגו כר"ת ושעמו וכתב ראב"י אדרבה המחמיר על עצמו לעשות כדברי הגאונים מיחוי כיוורא כיון שאין מנהגו כן אם לא שהוא פרוש ומדקדק גם בשאר מצות אז יכול לעשות ע"כ. [ועיין במעדני יו"ט שעל הרא"ש שם אות ק].

(ז) דהא לבר"ע סיום תפלת המנחה, עד התחלת זמן תפלת ערבית. ממש בכרכות כו א: מדרב מצלי של שבת בערב שבת ומבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה (דאמר מפלג המנחה אויל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית — רש"י) אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורחא ש"מ אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

ויאל דלענין תפלה הקלו, עכ"ל. ואע"פ שלא נראה לראש דברי ר"ת. שהתוס' שם ב א ד"ה מאימתי הביאו שיטת ר"ת שזמן ק"ש מתחיל מפלג המנחה. והסתייעו מזה דקיי"ל כר' יהודה דאמר שם כו א, דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה, ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. והוסיפו התוס' שם, דאף שאנו מתפללים תפלת מנחה סמוך לחשכה, מ"מ לא הוי תרי קולי דסתרן אהרדי, דרדאי ק"ש של בית הכנסת עיקר ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום ס"ל כהני תנאי דגמרא דאמרי משעה שקדש היום וגם משעה שבני אדם נכנסים להסב דהיינו סעודת ע"ש והיא היתה מבעוד יום ומאותה שעה הוי זמן תפלה. וכתב ע"ז הרא"ש שם: ולא נהירא לי מה שהביא ר"ת ז"ל ראיית מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה. ותפלות כנגד תמידים תקנום ותמיד היה קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא וכו', עכ"ל. וא"כ היה מקום לומר דגם לר' יהודה אין לקרות בפלג המנחה, אך מ"מ בדיעבד אי שעת הדחק יש לסמוך על דברי ר"ת, דבתפלה הקילו. וי"ל תרבי שם כו א, בהדיא שבדיעבד

מ"ש בסק"ה] — ממילא מוכרח דזמן תפלת מנחה עד הערב, היינו זאת הכוכבים.

והמשנה ברורה בסק"ד הביא שיטת הפוסקים הסוברים שתפלת המנחה היא רק קודם לשקיעת החמה. וציין ע"ז בשער הציון סק"ה: שלטי גבורים ולבוש ול"ח והגרי"א בסימן רס"א. ועוד כתב שם: וגם בספר סדר זמנים החזיק בשיטה זו וע"ש שיישב כל הקושיות שהקשה בשאגת אריה על שיטה זו וביאר דלשיטת הגרי"א מיושב הכל [אכן דברי הגרי"א בסימן זה בסק"ז סותר קצת לדבריו שברס"א ואפשר שכתב רק לברר דעת הרמ"א אבל הוא בצמצום לא ס"ל כן וראייתו שכתב דהא לכו"ע סיום המנחה עד התחלת ערבית אינה מוכרחת והא יש ביניהם זמן בין השמשות ולדעת הגרי"א מתחיל תיכף אחר שקיעת] וגם מדברי הר"ח שהביא הגרי"א בסק"ז [צ"ל: בסק"ה] משמע ג"כ קצת הכי, עכ"ל. ונראה שכונתו למ"ש רבנו דמאחר בשם הר"ח: ואע"פ דלייני עלה במערבא ה"מ מאן דמאחר טפי. וברור שמש, דמאחר טפי, היינו לאחר השקיעה, וכמו שסיים, אבל קודם ביאת השמש במעט שפיר דמי. הרי שגם שם משמע ותפלת מנחה עד השקיעה. וסיים המשנה ברורה שם: ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליוור להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נחכסה השמש מעיניו ומוטב להתפלל בזמנה ביחודי מלהתפלל אח"כ בציבור ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה קודם צאת הכוכבים וכו' אך כ"ז בדיעבד ושעת הדחק גדול אבל לכתחלה בודאי אין לאחר זמן המנחה עד אחר שקיעה וכו'. וכתב ע"ז בשע"ש סק"א: וי"ל עוד דאפילו לדעת הגרי"א והגאונים דסביר דתיכף אחר השקיעה הוא בין השמשות מ"מ נוכל לומר דבשעת הדחק סומכין על דעת ר' יוסי דס"ל דאו

2 בברכות כו א תנן: תפלת הערב אין לה קבע. ובגמ' שם כו ב: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות וכו'. ורבנן בשנות אליהו שם פ"ד מ"א כתב — על מ"ש במשנה, אין לה קבע — פירוש אין לה זמן בפני עצמה אלא זמנה בזמן שאין יכולין להתפלל שאר תפלות דהיינו בין מנחה לשחרית ולר"י מתפלל מנחה עד פלג המנחה ומתחיל זמן מעריב מפלג המנחה ואילך ולרבנן שזמן המנחה עד הערב מתחלת זמנה מעריב עד ערבית. וסיים שם: ולפ"ז אתי שפיר מה שאמרו רב צ"ל של שבת בערב שבת ש"מ דהלכה כר"י ולכאורה מאי תלי זמן מנחה במעריב ובמעריב לא מצינו שפליגי ר"י ורבנן אבל לפי מ"ש הוא שפיר. וכ"כ באמרי נעם בברכות שם. אלא ששם הקשה על דברי הגמ' הנ"ל — דפרין אלימא וכו' — וי"ל: ולכאורה מאי פרין דילמא קעולס כל הלילה זמנה והא דלא תני כל הלילה דבא לאשמועינן התחלת הזמן וכמו שאין מוכיח התחלת אין לה קבע ר"ל מבי מסים זמן מנחה עד שמתחיל זמן תפלת שחרית זהו זמנה. ותי' שם: וי"ל דהכי פרין אף שבאמת שמעינן מינה התחלת הזמן וכנ"ל אע"פ קשה ליתני כל הלילה ולא לאשמועינן התחלת הזמן וכמו שאין מוכיח התחלת הזמן גבי תפלת שחרית וזמנה אלא ע"כ צ"ל דאתא לאשמועינן דזמנה כל הלילה איכ' פרין שפיר ליתני כל הלילה. ופרי' דברי רבנו הגמ', מובנים דברי רבנו כאן. דהרי מהגמ' שהביא רבנו מ' דזמן ערבית מתחיל בכלות זמן מנחה וכנ"ל. ולפ"ז מאי דמסיק שם, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, קאי בין אתפלת מנחה ובין אתפלת ערבית. ובזמן שלה זמן תפלת מנחה מתחיל זמן תפלת ערבית. איכ' לדין — דקדילי בס' ליה ס"א דזמן תפלת ערבית הוא מצאת הכוכבים ונראה

באר הגולה

ב ה (ה) אם יש לו מים צריך ליטול ידיו כדי להתפלל אף על פי שאינו יודע להן שום לכלוך ולא יברך (וע"ל סימן נ"ב סעיף ה'). הנה: ולפי' עומד מלמודו יטול ידיו לתפלה. (ונתהגיס) ואם אין לו מים מזומנים אינו צריך ליטול.

ה לשון הטור נס' נ"ב ושם ציינו מולד הדנין. א תשובות הרמ"ט כלל ד' ס' ט'.

רלד הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה. ובו ב' סעיפים

א א (א) הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה (ב) אין ראוי לו להתפלל

ביאורי הגר"א

ערבית ונח"ש וענד כו': (ח) אם כו'. עמ"ש נס"י נ"ב ס"ה:

רלד (א) הרוצה כו'. דק"ל כר"י דלמר ולו"י כו'.

ברכת אליהו

רשות. אבל הרא"ש כת' בכלל ד' ס"ט — הובא בב"י — שיתפלל מנחה גדולה בתורת חובה, ומנחה קטנה בתורת רשות. [דס"ל כרש"י וכתור — שמנחה גדולה היא אף לכתחילה, וכמש"ל בס"י רל"ג סק"א]. וכמ"ש בברכות כח א ב, ה"ו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה, שמתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ

וכו' וכן לערבית גטל ידיו וברך. ועיין בספר הלכות הגר"א ומנהגיו סימן כ' מה שהאריך בזה.

1 רבנו ציין לסימן ק"ו. ושם בס"א פסק המחבר, שאם ברי לאדם שהתפלל בתורת חובה ורוצה להתפלל בתורת נדבה. אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש וע"י חידוש חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה. וכתב כאן ה"א: הנה מסתימת השו"ע וכל הפוסקים דלא הוכירו כאן דצריך לחוש בה דבר בתפלת הנדבה כמ"ש בסימן ק"ו וגם דאין להתפלל בציבור דאין נדבה בציבור נראה דס"ל דכאן כיון דמתפלל בעתים שונים במנחה גדולה ובמנחה קטנה וחושש להא דאיתא בברייתא פסח ואיהו מנחה קטנה כו'. והוא נגד תמידין דכל השנה ורוצה לצאת ידי שניהם בזה א"צ לחוש והוי כמו בספק המתפלל דאיתא בפוסקים דא"צ לחדש דבר וזהו דריק הרמב"ם וכו' והאחת רשות וכו' במחבר ולא כ' נדבה וגבי חדוש כ' הרמב"ם וכל אותן התפלות שיוסף הוא כמו מקריב נדבות לפיכך צריך שיחדש דבר ומדברי רבינו נראה דמשהו זאת לנדבה ויש לעיין בזה. עכ"ל. אך מהטור מוכח שגם בדיננו צריך חידוש. ד"ל: אבל ג"ל שיש לאדם ליוזר שלא יתפלל תפלת נדבה אם לא שיוכל לחדש בה דבר וגם צריך שהא מכיר עצמו וזהו וזוין ואמרי בדעתו לכיון בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת וכו'. הרי הטור משהו תפלת הרשות כאן לתפלת נדבה שבס"י ק"ו. וכו' במשנה ברורה בסק"ד, שכתב שם: ובריש סימן ק"ו משמע דבעינן ג"כ שיחדש בה דבר ואפשר דהיאכא מהכיר בעצמו שיכוין היטב ותפלה טובה היא לא בעינן חידוש אבל מלישנא דטור לא משמע הכי. ומ"ש המ"ב דאפשר דהיאכא שהוא מכיר בעצמו וכו' לא בעינן חידוש" אין כוונתו שבכל תפלת נדבה הוי כן. דהיינו מהמ"ב בסימן ק"ו סק"י: שגם כשהוא מכיון היטב, בעינן חידוש בתפלת נדבה. וצ"ל שמי"ש המ"ב — שאפשר שאם מכיון לא בעינן חידוש — כוונתו רק בדיננו, שהתפלה השניה היא רשות, וכסבירת הד"א הג"ל דהוי כספק התפלה ועיין מסיק שמהטור מ' שגם בדיננו אף אם הוא מכיון בעינן חידוש. ועמ"ש בסק"ג.

(ח) עמ"ש בס"י צ"ב ס"ה.

רלד (א) דק"ל כרבי יוחנן דאמר בברכות כא א: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ופי' הר"ף שם דוקא דרך נדבה. וכמ"ש בסימן ק"ו ס"א, וכמ"ש בסק"א.

(ב) כ"כ הרמב"ם בהל' תפלה פ"ג ה"ג. ובשיטתו דס"ל דדוקא ברישכר יוצא בתפלת מנחה גדולה, וכנ"ל בסימן רל"ג סק"א. ולהכי צריך יותר שיתפלל מנחה גדולה בתורת

עדין יום ודאי הוא עד שנראה שהכסף העליון והשוה לתחתון ולא ברע ממאי דאמרו בברכות ט' כדאי הוא רשבי' לסמוך עליו בשעת הדחק וכ"ש בענינינו דסוגיא דברכות ב' ע"א אולא אליבא דר' יוסי דתלי הדבר בצאת הכוכבים כמו שכתב הגר"א ברס"א וכן הסוגיא דפסחים דף ב' דקאמר והא קי"ל דעד צאת הכוכבים ימא הוא [עיי' בתוס' שם שנחקקו בזה אבל לפי דברי הגר"א נראה בפשיטות דסוגיא אולא אליבא דר' יוסי]. עכ"ל.

אך באמרי נעם בברכות כט ב כת', שאף בדיעבד לא יתפלל מנחה בבין השמשות. וז"ל: פסק רבינו (הגר"א) דאם עבר ולא התפלל עם שקיעת החמה לא יתפלל אז רק יתפלל ערבית שתים ואפילו אם יתחיל קודם שקיעה רק שבאמצע תפלתו תהיה השקיעה ג"כ לא יתחיל להתפלל אלא מוטב שיתפלל ערבית שתים וזהו דלא כרמ"א בס"י רל"ג ועיין ברבינו יונה ריש פ"ד, עכ"ל. וראה עוד בספר הלכות הגר"א ומנהגיו אית קט"ו שכי"ב בשם האור חדש (מכת"י) בשם רבנו, "שאפילו רק יגמור שמונה עשרה לאחר השקיעה לא יתפלל מנחה רק ערבית שתים". וע"ע מ"ש בזה.

ובס"א הבאנו דברי המעשה רב אות ס"ה, שרבינו היה מקדים מאד תפלת המנחה, כדי שלא להתפלל עם דמדומי חמה. וזה מתאים לדברי רבנו, ולמ"ש בעל המ"ב הג"ל, שלדעת רבנו צריך להקדים תפלת מנחה, לפני שקיעת החמה. [וצ"ב מ"ש מעשה רבנו, "מקדים מ"א ד". ואולי כוונתו, שהקדים מאד באופן שיוכל לסיים את כל תפלת המנחה קודם שקיעת החמה, וכמש"ל בשם אמרי נעם].

ובדפוסים השו"ע צוין על דין זה: ב"י בשם אהל מועד ורשב"א. ובמשנה ברורה כתב על ציון זה: ומה שמצוין בדפוסין הקודמין אחר תיבת הכוכבים ט"ס הוא כי לא נמצא זה רק במהרי"ל והוכא בד"מ ברל"ב. וציון זה צ"ל אחר דברי הרמ"א, [ובדיעבד או בשעת הדחק יצא:] וציון זה צ"ל אחר דברי 3 גם שם כתב המחבר דאם הסיו דעתו מידיו — אף שרצאם שריתו ואינו יודע להם שום לכלוך — צריכים נטילה לתפלה. ועמ"ש רבנו בסק"ג, שהביא לכך כמה ראיות מדברי הגמ'. ובמעשה רב אות ס"ד כת' על רבנו: לתפלת המנחה הקדים גטל ידיו וברך על נטילת ידים והיה מתפלל בטלית ותפלין

רשות אלא הגדולה (ג) ואם יתפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה כי אם רשות (ד) אבל אין ראוי להתפלל תפלת רשות אא"כ מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואמוד בדעתו לכיון בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת אבל אם אינו מכיון בה יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם. הנה: (ה) אין לומר אשרי שקודם מנחה אלא כשיש מניין נצ"ה כדי שיאמרו עליו הקדיש לפני תפלת המנחה (הגהות סמ"ק וכל זו) (ו) יש שכתבו שנוטין לומר פי התמיד קודם אשרי של תפלת המנחה נגד תמיד של בין הערבים ומנהג יפה הוא (אנדרהס נשם הר"י ונ"י). ב ב (ז) אם שכח ולא התפלל

ביאורי הגר"א

תדירין ונש"כ כלן: (ג) ואם כו. כנ"ל וכמ"ש נסיון ק"ז: (ד) אבל כו. שם: (ה) אין לומר כו. עומיל דלא עיקר כו: (ו) יש כו. כמ"ש תפלות כנגד כו וכ"ש להירר שחור שהוא נגד קטורת ותמיד קודם לקטורת כמ"ש נרפ"ה דפסחים: (ז) אם כו. עומ"ש נס"י ק"ח:

ברכת אליהו

התדירין. משא"כ כאן במנחה גדולה ומנחה קטנה. דמנחה קטנה היא כנגד דבר תדיר, דהיינו תמיד שקרב בכל יום בתשע שעות ומחצה, כמ"ש הרמב"ם שם בה"ב. אבל מנחה גדולה היא כנגד דבר שאינו תדיר וכנ"ל, לכן יתפלל תחילה מנחה קטנה בתורת חובה, ואח"כ מנחה גדולה בתורת רשות, כי הרי מנחה גדולה — ביחס למנחה קטנה — הוי כנגד דבר שאינו תדיר.

(ג) כנ"ל בסק"א, דהא דאמר ר' יוחנן, "ולואי שיתפלל אדם כל היום", היינו רק תפלת נדבה שהיא רשות, ואין להתפלל פעמיים חובה. [ו]ש" המחבר בהתחלת הסימן, "הרצה" — דהיינו בתורת רשות, ולא בתורת חובה. ח"ש כאן המחבר, דלא יתפלל הקטנה — שהיא התפלה השניה, "כי אם רשות". [ו]כמ"ש בפי ק"ו ס"א, וכמ"ש בסק"א. (ד) שם סימן ק"ז ס"ד פסק המחבר: הרצה להתפלל תפלת נדבה צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו, שיוכל לכיון בתפלתו מראש ועד סוף וכו'. [ועמ"ש בסק"ו וכאן בהערה 1].

(ה) עמ"א סק"א שכתב: ואם אמר אשרי בלא מנין ואח"כ באו מנין יאמרו מומר א' ואח"כ יאמרו קדיש ונ"ל דה"ה כשלומדים בבית הכנסת וליכא מנין ואח"כ קוראין י' לומר קדיש לא יאות עבדי וק"ו הוא דהא עיקר טעם קדיש על הלימוד משום שנתקדש השם וא"כ בעי י' בשעת הלימוד כדילפינן מונקדשתי בתוך בני ישראל כו', עכ"ל. והאי טעמא הוא גם לענין אמירת אשרי בעשרה. [וזה דלא כט"ו בסק"א. וראה שעה"צ סק"ג].

(ו) כמ"ש בברכות כו ב: רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידים חקנום. ונ"ש להירושלמי שם פ"ד ה"א — הנ"ל בסימן רל"ג סק"ה — שאמר שתפלת מנחה הוא נגד קטורת, ותמיד קודם לקטורת, כמ"ש ברפ"ה דפסחים נט א: תמיד קודם לקטורת וכו' ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת וכו'.

(ז) עמ"ש בפי ק"ח. שגם שם מובא דין זה, ועמ"ש בסק"ב.

כו וכ"ש חונה ונדבה ונו"ק יתפלל רשות ועוד לתדירין וי של התפלל מנחה נצ"ה כו מנדיל נרשונה כו אלא של יתפלל קודם המוטל עליו ולאח"כ לתשלומין אף שהיו נ"כ חונה וכ"ש נדבה אלא הרמזים כי שהיו נותן מפני שהוא נגד דבר שאינו תדיר בכל יום וטור מהכ"ל ותפלת המוספין לתדירין שם תדיר כו וכן מנחה ומעריב שיהיו

מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. [והלא ר' יהודה מירי במנחה גדולה דס"ל מוסף עד שבע שעות וא"כ ע"כ מירי בשעה שביעית וס"ל דמוסף קודם משום דמוגו עוברת ורבנן פליגי דמנחה קודם משום תדיר ואפי' מנחה גדולה וכן דמנחה גדולה עדיף משל מוסף אף דמן הדין אין לאחר את מוסף אחר שבע שעות ונקרא פושע כמ"ש בפי רפ"ו ס"א אפי' מנחה גדולה עדיף — ד"א]. וכשי"כ אם יש לפניו תפלת חובה נדבה, ידחה הנדבה, ויתפלל תחילה מנחה גדולה בתורת חובה, ואח"כ יתפלל מנחה קטנה בתורת רשות. ועוד הוכיח הרא"ש מהא דאמרין שם כו ב מ"ש, טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה. אלמא יתפלל קודם המוסף עלי, ואח"כ — לתשלומין, [וכמ"ש המחבר בסימן ק"ח ס"א], אף שהתפלה השניה היא נ"כ חובה כדי להשלים תפלת מנחה. וכ"ש אם התפלה השניה נדבה, שתפלת החובה קודמת לתפלת הרשות. אבל הרמב"ם כתב שם, שחדין נותן להתפלל מנחה גדולה בתורת נדבה. וכתב שם דטעמו הוא מפני שמנחה גדולה הוא נגד דבר שאינו תדיר בכל יום, דהיינו כנגד תמיד של ערב פסח שחל להיות בערב שבת שהיו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה, וכמ"ש בה"ב. ונזהר מהכ"ל מתפלת המוספין דאמרין שם תדיר כו. דלעיל הבאנו את הוכחת הרא"ש מתפלת המוספין, דאם היו לפניו תפלת מוסף ותפלת מנחה, מתפלל של מנחה תחילה, משום שתפלה זו תדירה. וכן דכ"ש בהיו לפניו תפלת חובה ותפלת נדבה. ע"ז מתרץ הרמב"ם, דכאן שאני. דאמנם מנחה גדולה קודמת למוסף, משום דאמרין תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וכן שתפלת מוסף היא כנגד קרבן המוסף שאינו תדיר, להכי מנחה גדולה קודמת, דהיא כנגד התמיד שהוא תדיר. וכן הא דהוכיח הרא"ש מהך דטעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים כנ"ל, שאני תפלת מנחה ומעריב דשניהן תדירין, שגם תפלת ערבית היא כנגד אברי התמיד

באר הגולה

מנחה מתפלל ערבית שתיים ואומר אשרי קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה (וע"ל סיוון ק"ח).

א נרכות כ'.
ב שנת ל"ה.
ג ר' יונה שם
נרכות.

הלכות קריאת שמע ותפלה של ערבית

רלה זמן קריאת שמע של ערבית. וכו' ד' סעיפים

א א (א) זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת ב (ב) שלשה כוכבים ג (ג) קטנים (ד) ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלכו ואם קראה קודם

ביאורי הגר"א

וכ"פ כל הנלוים: (ב) שלשה כוכבים ענה"ג וכן אמרו זירושלמי נרים נרכות שם לענין ק"ש: (ג) קטנים. ע"ש וי"ל: (ד) ואם (הוא) כ"פ דספק לאוריתא הוא וזכרו שם ספק קרא ספק לא קרא והוה נשנועי' מן הדל הקורא קודם לכן לא יצא י"ת וקודם לכן לאו ספק הוא וזה אמרת נריך לקרות הד"ל ספק קרא ספק לא

רלה (א) זמן כ"פ ונתינתא שם ונתינתא כ"פ ור"י נאידך נתינתא ולע"ג דנתינתא מסיים דר"ל היינו אסיפא עד סוף כ"פ ונתינתא רישא כ"פ ולף לתי' ראשון גם ר"ל הוא אצל כחכמים פשיטא דל"כ ה"ל לרנן לפלוני גם ארישא וע"י רש"י שם נתינתא ד"ה עד סוף כ"פ ונתינתא כל הפוסקים לנד ר"ת וכנר חלקו עליו כל הפוסקים

ברכת אליהו

הזמן — פליגי חכמים, וסברי עד חצות. אבל ארישא — „מאימתי קורין וכו' — לא פליגי. ועיין רש"י שם במתני' ב א ד"ה עד סוף, וז"ל: שליש הלילה וכו' ומקמי הכי לאו זמן שכיבה לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וכו' ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך וכו'. הרי דרש"י סובר, דחכמים מודים לר' אליעזר — „מאימתי קורין וכו'". וכ"כ כל הפוסקים לבד ר"ת — הובא בתוס' שם ד"ה מאימתי וברא"ש שם פ"א ס"א — הסובר דלפי מאי דקיי"ל בסימן רל"ג סק"ו בתפלת מנחה דעביד כמר עביד דעביד כמר עביד, יוכל להתפלל ערבית מפלג המנחה הו"ה לק"ש. וכבר חלקו עליו כל הפוסקים וכו' כל הגאונים.

(ב) עכא"ה סק"ב שציין לשבת ל"ה. ושם בעמוד ב' איתא לענין שבת: כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה. וכן אמרו בירושלמי כריש ברכות שם לענין קריאת שמע. דאיתא שם בפ"א ה"א: רבי פנחס בשם רבי אבא בר פפא כוכב אחד ודאי יום. שנים ספק לילה. שלשה ודאי לילה, עכ"ל.

(ג) ע"פ סק"א ומ"א סק"א שכתבו, דמן הדין סגי בכוכבים בינונים אלא שאין אנו בקיאים לכן בעינן קטנים. וסיים הט"ז: ובסי' תקס"ב לענין תענית כתב רמ"א בינונים וצ"ל דבתענית לא הטרירו כולי האי. [ועיין שו"ע סק"א]. (ד) דפסק דאורייתא הוא. ובירושלמי ברכות פ"א ה"א: ספק קרא ספק לא קרא נשמעין' מן הדא הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו וקודם לכן לאו ספק הוא וזה אמרת צריך לקרות (דצריך לחזור ולקרותה בזמנה דהא לא יצא ידי חובתו קתני — פני משה) הדא אמרה ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות. וי"ש המחבר: ואם קראה קודם לכן חזר וקורא כו'.

רלה (א) מתני' וברייתא בברכות ב. דתנן שם בעמוד א: מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עד חצות. ובברייתא שם בעמוד ב: מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות דברי רבי מאיר וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים. ור"י באידך ברייתא, דאיתא שם: מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבין משעה שקדש היום בערבי שבתות (היינו בין השמשות ספק יום ספק לילה וכיון דספק הוא קדש היום מספק — רש"י) דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משעה שהכהנים מטהרים לאכול בתרומתן וכו'. והע"ג דבמתני' הג"ל מסיים: דברי ר' אליעזר. ומשמע דחכמים פליגי עליה. היינו אסיפא — „עד סוף האשמורה הראשונה". דבזה פליגי חכמים ואמרי עד חצות. אבל רישא דקתני „משעה שהכהנים וכו'", אתיא גם כחכמים. וכמ"ש ג א. דהגמ' הקשתה מר' אליעזר דמתני' הג"ל על ר' אליעזר דברייתא הג"ל דאמר „משעה שקדש היום". ומשני: תרי תנאי ואליבא דר' אליעזר. ואמ"א רישא לאו ר' אליעזר היא (והא דקתני דברי ר' אליעזר אסוף הזמן קאי דאמר עד סוף האשמורה הראשונה ופליגי רבנן עליה ואמרי עד חצות — רש"י). הרי דלתירוץ השני של הגמ' הרישא של המשנה אולה כרבנן. ואף לתי' ראשון של הגמ', הרישא הוא גם אליבא ר' אליעזר. [והא דמשני תרי תנאי אליבא דר' אליעזר היינו משום דדוק בעיניהם לומר דסיפא עד סוף כ"פ דברי ר' אליעזר לא יתהיה קאי רק אסיפא ולא ארישא דמאימתי כו' — ד"א]. אבל כחכמים פשיטא דרישא של המשנה אולה כוותיהו. דאליב' הח"ל לרבנן לפלוגי גם ארישא. דהרי בסיפא תנן: וחכמים אומרים עד חצות. ומ' דדוקא אסיפא — לענין סוף

לכן ד חוזר וקורא אותה בלא ברכות ה (ה) ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש
מבעוד יום יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמן
קורא קריאת שמע בלא ברכות. הנה: (י) ומיהו לא יחזור ויתפלל גלילה אף על פי
שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה חלל אי"כ הוא רגיל בשאר פרישות והסידות דלו לא ונתחזי
כיוהרל מה שיחזור ומתפלל (מרדכי ריש גרות והנהות מיינונוי פ"ג ונהלכות תפלה ותרונות
הדגן ס"ח). ב ו (ז) אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של

באר הגולה
ד כן העלה נ"י
להלכה.
ה ס.
ו נ"י לדעת ר' יונה
והרשב"א חלל חציית
סס נמחל ד'.

ביאורי הגר"א

קרא לריך לקרות ח"ש ולא כו': (ה) ואם הציבור
כו'. היינו לתי שנהג כר"י וכח"ש נס"י רל"ג ס"ח
וער"ש נריש גרות וסאלו ונרצ הא"י כו' והשיב כו'
מפלג המנחה ולמעלה כר"י כו' ותר"י כו' לקרות גם
ק"ש בראשונה כקורא בתורה וכח"ש רש"י שם כדי לעמוד
נתפלה מתוך ד"ת וגם הזכרות יכול לקרות כיון ששקעה

חמה היו לילה קצת לענין זה וכמו שנחשב ערבית לענין
תפלה לר"י אף שלענין ק"ש אינו לילה דאינו זמן שכינה
וי"ל גולל אור כיון ששקעה חמה וחסכה רצה י"ל נ"כ
שעיקרן חינון על ק"ש ועי' ח"ש נס"י סי' ס"ז: (ו)
ומיהו כו'. כח"ל סי' רל"ג דק"ל דעבד כו' ונדעבד כו'
ונשעת הדחק כו': (ז) אסור כו'. עתוי"ס ד' נ' ד"ה

ברכת אליהו

ברכות קריאת שמע. וכמו שנחשב ערבית לענין תפלה לר'
יהודה — אפי' שלענין קריאת שמע אינו לילה דאינו זמן
שכינה — הכא נמי דיינינו ליה לילה לקריאת הברכות
ויכול לומר גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור כיון
ששקעה חמה, ואינו יכול להתפלל תפלת המנחה משם
ואילך כדבעינן למימר בפ' תפלת השחר" — לשון תר"י.
ועוד כתב שם, וברכת אהבה רבה [בפנינו בתר"י: אהבת
עולם] י"ל נ"כ שיעיקר אינו על קריאת שמע. „שהרי מצינו
שעל קריאת פסוקים יכול לאמרה כדתיבנא לעיל ולפיכך
לא חיישינן אם אומרים אותה קודם צאת הכוכבים או אם
אומרים אותה שתי פעמים". [וע"ע מש"ש בתר"י לגבי
ברכת גאל ישראל]. ועי' מ"ש בפסוקים פ' פ"ב ומש"ש
בס"ק ד, ה, ו. [ובמעשה רב אות ס"ו כת': תפלת ערבית
בזמנו אפילו בשבת. ואפילו ביחידות, עכ"ל. ובספר הלכות
הגר"א ומנהגיו אות קיח כת' ע"ז: וטעמו שאם אומר ק"ש
בערב חלל קורא בלי הברכות, וחסר גאולה לתפלה, וכן
חסר ברכה בק"ש, ולכן לדעתו עדיף ביחיד, ובראשונים
ריש ברכות מבואר דלא כדבריו, ואולי איהו נמי לאו דינא
קאמר אלא דרשאי לנהוג כן וצ"ב, עכ"ל].

(ו) כח"ל בפסוק רל"ג ס"ח. דשם בס"ק הבאנו מחלוקת
רבנן ורבי יהודה בברכות כו' א: תפלת המנחה עד הערב
רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. ושם בס"ק כת' דק"ל
כדברי הגמ' שם כו' א: רעבד כמר עבד ורעבד כמר עבד.
ועפ"ז כתב שם המחבר: והוא שיעשה לעולם כחד מיינייהו
שאם עושה כרבנן וכו' שוב אינו יכול להתפלל ערבית
מפלג המנחה ולמעלה וכו' ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת
המנחה עד הלילה אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת
החמה ואם בריעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה
ולמעלה יצא ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית
מפלג המנחה ולמעלה. [ועמ"ש בס"ק].

(ז) איתא בברכות ד פ' חכמים עשו סייג לדבריהם כדי
שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל
קימעה [מעט — רש"י] ואשתו קימעה ואישן קימעה
ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוספתו שינה ונמצא ישן כל
הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת
אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש

(ה) בסיומן רל"ג ס"ק"ד הבאנו מחלוקת רבנן ורבי יהודה
בברכות כו' א: תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר
עד פלג המנחה. והבאנו שם דברי הגמ' שם כו' א: דעבד
כמר עבד ורעבד כמר עבד. ומ"ש המחבר, „ואם הצבור
מקדימים וכו' יקרא עמהם וכו'“, היינו למי שנהג כרבי
יהודה, דזמן תפלת מנחה הוא עד פלג המנחה, וסיום
תפלת המנחה הוא עד התחלת תפלת ערבית. וכח"ש בפסוק
רל"ג ס"ח, וכח"ש בס"ק, ובהערה 2 שם, עפ"י דברי
הגמ' הנ"ל, „דעבד כמר עבד“. וער"ש נריש ברכות. דשם
בפ"א ס"א כתב: ושאלו מרב הא"י ז"ל לענין צבור
שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים ולא
מצי איש לעכבינה. איהו עדיף לאצלויה בהדיהו ולשבוך
קריאת שמע עד צאת הכוכבים. או לעיכובי עד צאת
הכוכבים ולצלויה ביחיד לסמוך גאולה לתפלה. והשיב
בארץ ישראל עושין כן מתפללין של ערבית ואחר כך קורין
את שמע בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלת
ערבית וחזינו דקריאת שמע בעונתה דהיינו בצאת הכוכבים
עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויה. ואי
צלי ראשונה דבהדי צבורא רשות ושניה חובה שפיר דמי.
כך השיב רב הא"י גאון ז"ל. משום שנראה לו שיותר טוב
להתפלל תפלתו עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר' יהודה
ממה שיתפלל ביחיד ויסמך גאולה לתפלה וכל שכן לדקון
שאין אנו סומכין גאולה לתפלה של ערבית שאנו מפסדין
בפסוקים ויראו עינינו וקדיש, עכ"ל. ותר"י שם ב א כת'
לקרות גם קריאת שמע בראשונה כקורא בתורה, „ויתפלל
ולא יכחיל לצאת ידי חובת קריאת שמע באותה הקריאה
אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ויוצא ידי קריאת
הברכות ואח"כ כשיהיה בביתו קודם שיאכל אחר יציאת
הכוכבים יקרא אותה ויתכוין לצאת בה ידי חובה“. וכח"ש
רש"י שם ד"ה עד סוף וכו'. וז"ל: „א"כ למה קורין
אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה
והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי. ומקש' התר"י שם:
ועדיין יש לשאול כיון שאינו זמן קריאת שמע בשעה
שקורין אותה בבית הכנסת היאך יצא ידי חובה מהברכות
אם אינו לילה לענין קריאת שמע. ות"י שם, דגם הברכות
יכול לקרות כיון ששקעה חמה הוי לילה קצת לענין זה —

באר הגולה

ז מרדכי נפרק קווא
זשנת ור"ן סם חסא
דמפסיקין לק"ש וחסא
דסוכה ל"ה.

ערבית ז ואם התחיל לאכול (ח) אחר שהגיע זמנה מפסיק (ט) וקורא קריאת שמע בלא ברכותיה וגומר סעודתו ואח"כ קורא אותה בברכותיה ומתפלל. הגה: (י) אצל אין צריך להפסיק לתפלה האילו והתחיל לאכול אצל חס לא התחיל לאכול אע"פ

ביאורי הגר"א

נזסם דקידוש וקומי סעודה איתקן. ר"ן: (ט) וקורא כו. רש"י ור"ן זסם ר"י דברכות דרגן וכו' נתפלה כמ"ס זמנתי דשנת וגמי דסוכה וכמ"ס אצל כו: (י) אבל (אם) [אין] כו. ר"י זסנת סם שזמרו סם ולמ"ד חוסה מטרתינן כו וכו' ר"י זסנת סם שזמרו חוסה ולע"ג דשרא התימי מטרתינן ליה וס"ה לט"י וכו' הרש"א אצל התחיל לאכול לא מנש"ס והא תפלת (ה) מנחה כו וס"ה

וקורא כו אצל תר"י כתנו דלפ"י קודם זמנה אסור מנש"ס כדי כו חס רגיל כו ר"ל אלא יאמר כיון אלא הגיע הזמן אלך כו אלא נכנס כו וכו' ז"י דהיינו חזי שעה וכמ"ס זמנחה ונע"פ: (ח) אחר שהגיע כו. דהתחיל צהיתר ח"ז להפסיק חף לק"ש כמ"ס נע"פ דאין מפסיקין לשנתות ועת"ס סם ד"ה אין מפסיקין כו ולע"ג דר"י פליג סם וק"ל סם דפורס מפה ומקדש

ברכת אליהו

דק"ש דאורייתא מפסיקין, ובברכות ק"ש דהו דרבנן אין מפסיקין. וז"ל הר"ן שם: וכתב הרשב"א ז"ל דדוקא שרא המיינה אבל התחילו לאכול ממש אינו מפסיק אע"ג דשויות חובה מיהו לק"ש שהיא מדאורייתא מפסיקין כדכתב' במתני' וכתב הוא ז"ל בשם רבו הר"ר יונה ז"ל דעבד הכי קורא אותה בלא ברכותיה ואחר כך גומר סעודתו וקורא אותה בברכותיה ומתפלל, עכ"ל. ופ"ד בתפלה כמ"ס פמתני' דשבת שם וגמי דפוכה. דתנן בשבת שם: לא ישב אדם וכו' עד שיתפלל וכו' ואם התחילו אין מפסיקין. ופי' התוס' שם ד"ה ואם התחילו: אפי' התחילו באיסור כדמוכח בסוכה (לח א) גבי מי שבא בדרך ואין בידו לולב נוטלו על שולחנו ופריך למימר דמפסיקין והא תנן אם התחילו אין מפסיקין ולא משני דהכא בהתחילו בהיתר וגבי לולב התחילו באיסור דמפסר זמניה הוא, עכ"ל. [וכנ"ל בסימן רל"ב סק"ג]. והגמ' בסוכה שם מתרצת: אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן (מאי קושיא דתפלה אלוכל דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה דלמא תרווייהו בדאיכא שהות וגבי לולב מפסיקין דמדאורייתא היא אבל תפלה דרבנן — רש"י). ופי' דבדבר דרבנן אין מפסיקין אף כשהתחיל באיסור. וכמ"ס הרמ"א: אבל אין צריך להפסיק לתפלה כו. והיינו אף כשהתחיל באיסור. [ועמ"ש בסימן ע' סק"ט. וראה בבירור הלכה בסוכה שם].

(י) כ"כ הר"ף כשבת ס ב. שאמרו בגמ' שם: ומאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ור' חנינא אמר משיחית חגורה ולא פליגי הא לן והא להו (בני בכל היו חוגרין את עצמן בחזק וכשאוכלין צריכין להתירם ובני ארץ ישראל לא היו נוהגין כן בהתרת חגורה קודם נטילת ידים — רש"י) אמר אביי הגי חברין בבליא למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המיינה לא מטרתינן ליה (להפסיק אלא יגמור ואחר כך יתפלל — רש"י) ולמ"ד חוסה מטרתינן ליה (בתמיה — רש"י) והא תפלת מנחה דלכולי עלמא חובה היא ותנן אם התחילו אין מפסיקין ואמר רבי חנינא משיחית תגורו התם לא שכיחא שכרות הכא שכיחא שכרות וכו'. ומתב הר"ף: והאי דנא קבעה [בפנינו: נהוג] עלמא בתפלת ערבית מנהג חוסה ואע"ג דשרא המיינה מטרתינן ליה. וה"ה לנטילת ידים — ש, אע"פ שנטל ידיו צריך להפסיק. דהרי הגמ' מדמה נטילת ידים להתרת חגורה כנ"ל, ורק מחלקת בין בני בכל

ומתפלל וכו'. ועיין תוס' שם ד"ה וקורא ק"ש. וז"ל: מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית. הרי דס"ל לתוס' דדוקא מה שהגיע זמנה של ק"ש אסור לאכול, אבל קודם לכן מותר. אבל תר"י שם ב א כת' דאפילו קודם זמנה אסור. וראיית' מנש"ס: כדי שלא יהא אדם בא כו אם רגיל לקרות קורא כו — כנ"ל. והסביר שם תר"י, דר"ל שאפי' כשיבא מן השדה קודם זמנה, לא יאמר כיון שלא הגיע עדיין עונת זמן קריאת שמע אלך אוכל ואשתה תחלה, אלא נכנס לבית הכנסת יש לו לקרות תחלה, או לשנות עד יציאת הכוכבים, ויקרא קריאת שמע ויתפלל, ואח"כ יאכל. [ועיין לקמן סקי"ב]. וכתב בי' דהיינו חצי שעה, וכמ"ס במנחה ובנע"פ. וז"ל הג"י כאן: מיהו משמע דהיינו דוקא כחצי שעה קודם כמו שאמרו בתפלת המנחה. וכמ"ס הג"י בסימן רל"ב: והאי סמוך למנחה דתנן במתני' כתב הר"ן דהיינו חצי שעה קודם זמן המנחה וכן פרשב"ם בר"פ ע"פ (צט ב) וזמן מנחה גדולה משש שעות ומנחה ולמעלה וסמוך לה דהיינו חצי שעה הוי בתחלת שעה שביעית וזמן מנחה קטנה מט' שעות ומנחה ולמעלה וסמוך לה דהיינו חצי שעה הוי בתחלת שעה עשירית וכך הם דברי רבי, עכ"ל. [ועיין ט"ז סק"ג ומ"ב סקי"ה ובעינים למשפט בברכות שם. וע"ל סימן רנ"ב הערה 4].

(ח) דבהתחיל צהיתר איצ להפסיק אף לק"ש, כמ"ס עקרי פסחים דאין מפסיקין לשבתות. דאיתא בפסחים ק א: מפסיקין לשבתות דברי ר' יהודה (אם התחיל סעודתו בהיתר קודם המנחה והיה אוכל והולך עד שתחשך לר' יהודה מפסיק סעודתו מיד כשיחשך ומקדש היום — רשב"ם) רבי יוסי אומר אין מפסיקין. ועת"ס שם ד"ה אין מפסיקין כו, שכתבו: בהתחילו בהיתר איירי דבהתחילו באיסור מודה ר' יוסי דמפסיקין וכו' והלכה כרבי יוסי. ואע"ג דר' יהודה פליג שם, וק"ל שם דפורס מפה ומקדש. דאיתא שם: אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש. והיינו אף שהתחיל בהיתר. תי' הר"ן בשבת ט ב: התם היינו טעמא משום דקידוש במקום סעודה ומקמי סעודה אתקין אבל בשאר מילי דאורייתא כי אתחיל מקמי זמן חיובא טובא אין מפסיקין. [וע"ש בחדושי אנשי שם אות א' וכאן בדמשק אליעזר].

(ט) כ"כ הרשב"א בשבת ס ב ור"ן שם בשם ר"י, דכיון

שנטל ידיו לריך להפסיק (רי"ן פ"ק דשנת) (יא) ולא ח"ן שהיה להתפלל תפסיק חף לתפלה. (הראש"ד בהגהות פ"ג מהלכות זכרות). ג ח (יב) לכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים ט (יג) וזמנה עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד

באר הגולה
ח ר' יונה שם נלעז
כולהו תנאי דריש
פרק קמח דזכרות.
ט שם וכחכמים.

ביאורי הגר"א

דוקא. תר"י: (יג) וזמנה כ"ו ואם עבר כ"ו רמז"ס וכחכמים צירושלמי שם ור"ג פליג על רנן וענד עונדל כותיה והא ר"מ פליג על רנן ולא ענד עונדל כותיה והא ר"ע פליג על רנן ולא ענד עונדל כותיה רשנ"י פליג על רנן ולא ענד עונדל כותיה והנ"ל שם עונדל דשנת ק"מ ח' ודנ"ר כ"ב ח' ותנאים שם ד"ה ונעשה כ"ו ודפסקים בתוס' ד"ה ח"י ח' ח' ועין גמ' דזכרות ל"ז ח'

כ"ו ולכאורה הוא מיותר דמונת"י גופא יכול להקשות אלא דמשהתחיל ללכת חף למ"ד חובה ח"ל להפסיק וה"ל דמנת"י ומשהתחיל ללכת. רשנ"ל נח"י פ"ק דשנת: (יא) ואם אין כ"ו. כחכ"ס נס"י רל"ב ס"ב: (יב) לכתחילה כ"ו. ומו"ש ד' ז' כ"ו ש"ל כ"ו הלל"ל דלפ"י קודם זמנה חששו והצריכוהו לקרות ולשנות כ"ש בהגיע זמנה ש"ל יאחר לכ"ע ופולגותיהו דמנת"י לענין דיענד

ברכת אליהו

עד חצות משום סייג ור"ג ס"ל דבדיעבד יוצא כל הלילה. [מה שמצויין על דין זה בדפוס השו"ע: הראב"ד בהגהות פ"ג מהל' ברכות. הוא ט"ס, וצ"ל: פ"ב מהל' קריאת שמע. וזה שם בהלכה ו'].

(יג) תנן בברכות ב א: מאימתי קורין את שמע בערבין וכו' וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה וברא בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכו' א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבודה, עכ"ל המשנה. ודברי המחבר הם מדברי הרמב"ם בהל' קריאת שמע פ"א ה"ט. ובמ"ש בירושלמי שם פ"א ה"א: ורבן גמליאל פליג על רבנן וענד עובדא כוותיה (בתמיה — פני משה). והא רבי מאיר פליג על רבנן ולא ענד עובדא כוותיה והא ר"ע פליג על רבנן ולא ענד עובדא כוותיה וכו' והן אשכחן דר' שמעון בן יוחי פליג על רבנן ולא ענד עובדא כוותיה, עכ"ל הירושלמי. והביאו הירושלמי שם, עובדא דרשב"ת קמ א. דאיתא שם בירושלמי: והן אשכחן דרבי מאיר פליג על רבנן ולא ענד עובדא כוותיה. דתני סבין אלוונותיה לחולה בשבת אימתי בזמן שטרפו ביין ושמן מערב שבת אבל אם לא טרפו מע"ש אסור. תני אמר ר' שמעון בן אלעזר מתיר היה רבי מאיר לטרוף יין ושמן לטוסך לחולה בשבת. וכבר חלה ובקשנו לעשות ואמר לו כן ולא הניח לנו ואמרנו לו רבי דבריק מבטל בחייד ואמר לו אע"פ שאני מיקל לאחרים מחמיר אני על עצמי דהא פליג עלי חברי, עכ"ל הירושלמי. ומהך עובדא פריך הירושלמי הנ"ל: והא רבי מאיר פליג על רבנן ולא ענד עובדא כוותיה. ואח"כ מביא הירושלמי עובדא דנזיר נב א, וז"ל: והן אשכחן דר"ע פליג על רבנן ולא ענד עובדא כוותיה כ"י דתנינן תמן השדרה והגולגולת מב' מתים. רביעית דם מב' מתים. ורובע עצמות מב' מתים. אבר מן המת מב' מתים. אבר מן החי מב' אנשים ר"ע מטמא וחכמים מטהרין. תני מעשה שהביאו קופה מליאה עצמות מכפר טבי והניחוה כל באורי הכנסת בלוד ונכנסו תודרוס הרופא ונכנסו כל הרופאים עמו אמר תודרוס הרופא אין כאן שדרה ממת אחד ולא גולגולת ממת אחד אמרו הואיל ויש כאן מטהרין ויש כאן מטמאין נעמד על המניין התחילו מר"ע וטיהר אמרו לו הואיל והיית מטמא וטיהרת טהור, עכ"ל הירושלמי.

לבני ארץ ישראל. ובת' הרשב"א בשבת שם, אבל התחיל לאכול לא. וז"ל: ומיהו אם התחיל לאכול מסתברא שאינו מפסיק בין בסעודה גדולה בין בערבית אפי' למ"ד תפלת ערבית חובה דלמיסר המייניה דליכא טירחא כולי האי הוא דאמרו דמטרח' ליה אבל כשהתחיל באכילה לא אמרו. וראיתו ממ"ש בגמ': ולמ"ד חובה מטרחין ליה והא תפלת מנחה דלכולי עלמא חובה היא ותנן אם התחילו אין מפסיקין ואמר רבי חנינא משיתיר חגורו. ולכאורה הוא מיותר, וז"ל לאורוכיה כולי האי ולתותי הא דאמר רב משיתיר חגורו", רממנ"י גופא יכול להקשות. דקתני אם התחילו אין מפסיקין. אלא ודאי דמשהתחיל לאכול, אף למ"ד חובה אי"צ להפסיק. ואי לאו הא דאמר מר משיתיר חגורו, ה"ל דמתני' דוקא משיתחיל לאכול קאמר, ובדין הוא שלא יפסיק אבל בהתרת חגורו מפסיק ואנן מאן דשרי המייניה הוא דאמרין אבל במתחיל לאכול לא כנ"ל — כ"כ הרשב"א בחידושי פ"ק דשבת שם. [וע"ז משני הגמ' דשאני מנחה כו' אבל לערבית מפסיק בהתרת חגורו אבל בהתחיל לאכול את"כ דאף למ"ד חובה א"צ להפסיק וכו' אין נ"מ בין מנחה לערבית ולהכי כ' הרמ"א דבהתחיל לאכול א"צ להפסיק ובנ"י צריך להפסיק — ד"א].

(יא) כמ"ש בפ"י רל"ב ס"ב: ... והוא שהיה שהות ביום להתפלל אחר שיגמור סעודתו או מלאכתו אבל אם אין שהות להתפלל אחר כך צריך להפסיק מיד. וכמ"ש בסק"ד.

(יב) בסק"ז הבאנו דברי הגמ' בברכות ד כ. ומ"ש המחבר, "לכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים", כן מוכח ממ"ש: כ"י שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימאז וכו'. ופיר' תר"י שם, דמייירי בחצי שעה קודם זמן תפלת ערבית, וכנ"ל בסק"ז. אלמא דאפילו קודם זמנה חששו והצריכוהו לקרות ולשנות. כ"ש בהגיע זמנה שלא יאחר לפי"ע — בין לחכמים בין לר"ג, דפליגי שם במתני' ב א, דחכמים אומרים דקורין את שמע עד חצות ורבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. ופולגותיהו במתני' הנ"ל הוא לענין דיענד דוקא. — כ"כ התרי שם. וז"ל: וכיון דחוינן דאפי' כשיבא קודם זמנה חששו שמא יבא ליד פשיעה והצריכוהו לקרות או לשנות כדי שיתפלל מיד שמעין דדברי הכל שצריך לכתחילה לקרות מיד ביציאת הכוכבים ופולגותיהו לא הוי אלא בדיעבד חכמים סבירא להו דאפי' בדיעבד אינו יוצא אלא

באר הגולה שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו. ד. הקורא ק"ש של ערבית אחר
שעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה (פי' ילידת החמה מענין הגלו הרמונים) לא יצא
י סס מ' וסרסג' נשום ר"ע.

ביאורי הגר"א

יאל ולא יקרא כלל אחר חצות כמ"ש דנצז ולא תעשה
יכולין לעקור ד"ת וכ"כ תר"י שם וכ"כ זירושלמי הנ"ל
דפריך ועניד עונדל כותיה ושם נדענד הוא אלל דננח
דיק לא וי כן דאמרינן טי לי ועד השתל כח הי"ק כח
ווחורן קוסית ירוי ג"כ אלל י"ל דת"ק אלינל דחכמים
לא ס"ל כן והלכה כר"ג נדענד ונפרט שהרמזים תמיד

ותירץ זירושלמי שם תמן היו יכולין לקיים דברי חכמים
זרס הכל כנר ענר חצות ולא היו יכולין לקיים דברי
חכמים ח"ל ענדן עונדל כותי ח"ש אס ענר כח אלל
נלונס אף לאחר ע"ה יכול לקרות כמ"ש נס"ד ונסי' נ"ה
וללל כרל"ש שם ס"ט שכי ול"ל להחמיר כח דהא
חכמים כח אלל הרמזים ס"ל דלחכמים אפי' דענד לא

ברכת אליהו

היה אנוס. וכמש"ל בסקי"ד. וגם בפיומן נ"ח ס"ה פסק
המחבר כן. [וראה מש"ש בסקי"ד]. וכ"ז הוא דלא כהרא"ש
שם פ"א פ"ט. דאיתא בברכות ח ב — על מחלוקת חכמים
ור"ג הג"ל —: אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג.
וכתב ע"ז הרא"ש שם: ואין צריך להחמיר ולהרחיק עד
חצות לגבי ק"ש כמו לשאר דברים דהא חכמים לא פליגי
עלית דר"ג אלא בסוגי כדי להרחיק את האדם מן העבירה
ור"ג לא מצריך להרחיק. אבל הרמב"ם הג"ל, מ"ל דחכמים
פליגי אר"ג אף בדיעבד. ולחכמים אפי' דיעבד לא יצא ולא
יקרא כלל אחר חצות. וטעמן, כמ"ש ביבמות ז א דבשב
ואל תעשה יכולין לעקור ד"ת. וכ"כ תר"י שם ב א
דפלוגותיהו דחכמים ור"ג היא לענין דיעבד דוקא, וכנ"ל
בסקי"ב. ובוה איפסקא הלכתא כר"ג, דאמר שסוף זמן ק"ש,
עד שיעלה עמוד השחר. ופי' בירושלמי הג"ל, דפריך:
ורבנן גמליאל פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה. ושם
בדיעבד הוא, ש"מ דחכמים ור"ג פליגי אף בדיעבד. אלא
דבנמרא דידן לא מ' בן — שחכמים סברי שאף בדיעבד
לא יקרא אחר חצות. דאמרי' שם ט א — על הך מעשה
שבאו בניו של ר"ג מבית המשתה הג"ל —: ועד השתא
לא שמיע להו הא דר"ג הכי קאמרי ליה רבנן פליגי עילווד
ויחיד ורבים הלכה כרבים (כלומר מי פליגי רבנן עליך
דהא דאמרי עד חצות דוקא קאמרי דלא משמע להו
ובשכבך כל זמן שכיבה אלא כל זמן שדרך בני אדם
להתעסק לילך ולשכב — רש"י) או דלמא רבנן כוותך
סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן
העבירה (ומשמע להו ובשכבך כל זמן שכיבה והא דקאמרי
עד חצות הרחקה הוא כדי לזרז ומיהו היכא דאתניס ולא
קרא קודם חצות עדיין זמן חיובא הוא ומחייבי ונפקי ידי
ק"ש בזמנו — רש"י) אמר להו רבנן כוותי סבירא להו
וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן
העבירה. ואם נאמר דחכמים אסרי לקרות אחר חצות אף
בדיעבד, איך אמר ר"ג לבניו מותרים אתם לקרות, ורבנן
כוותי סבירא להו? אלא דואי בדיעבד לא פליגי, ומודים
חכמים לר"ג, דמותר לקרות אף אחר חצות. ומתורץ בזה
קרשיית הירושלמי ג"כ. דהירושלמי הקשה איך עבד ר"ג
עובדא כמותו, הא רבנן פליגי עליו. ולדעת הרא"ש נ"חא,
דגם רבנן ס"ל כוותיה דר"ג, בדדיעבד יקרא אחר חצות,
ופליגי עליה רק לכתחילה. ומאחר דשם מיירי בדיעבד,
לכן אמר ר"ג לבניו, „אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם
לקרות“, שהרי בדיעבד גם חכמים סברי שיקרא אחר חצות.
אבל י"ל דגם לרמב"ם ולמחבר — דס"ל דלחכמים אף

וה"ש הירושלמי לעיל: והא ר"ע פליג על רבנן ולא עבד
עובדא כוותיה. והיא העובדא הנ"ל. ועת"ש בנזיר שם
ד"ה מעשה, שהביא בשם הספרי כלשון הירושלמי הג"ל,
וח"ל: ובפירוש משניות מצאתי דהכי איתא בסיפרי אמרו
הואיל ויש כאן מטהרין [ומטמאין] נעמוד למנין פירוש
ר"ע וחכמים שנחלקו בשדרה ובגולגולת הבאים משני מתים
וכו'. ועוד איתא שם בירושלמי דרשב"י ראה אדם שליט
ספתי כרוב בשביעית וכעס עליו. ועת"ש דספחים נא ב
ד"ה אני, שהקשו דהרי רשב"י ס"ל ד, כל הספחים אסורים
חוץ מספתי כרוב, ורק חכמים מחמירים בספתי כרוב,
וא"כ, „למה היה כועס על אחרים שהיו אוכלין וסומכין על
הוראתו“. ותירצו תוס' וז"ל: דמ"מ לא היה רוצה שעמי הארץ
יסמכו עליו כל זמן שלא פסקו הלכה כמותו. ועיי' בגמ'
דברכות לו א. דאיתא שם: זה הכלל כל שהוא משבעת
המינים רבן גמליאל אומר שלש ברכות וחכמים אומרים
ברכה אחת מעין שלש ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו
מסובין בעלייה ביריחו ותביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן
רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך קפץ וברך רבי עקיבא
ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד
מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת א"ל רבינו אע"פ
שאתה אומר כן וחברייך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד
ורבים הלכה כרבים. ומ' שרבן גמליאל הסכים לדברי רבי
עקיבא. הרי דרבן גמליאל בעצמו שסובר שצריך לברך
שלש ברכות, אפ"ה הסכים שלגבי אחרים צריך לנהוג
כרבים החולקים עליו, מפני שיחיד ורבים הלכה כרבים.
ועל הך קושי' הג"ל — שהקשה הירושלמי, למה ר"ג עבד
עובדא כוותיה, ולא כרבנן שחולקין עליו, הרי מכמה עובדי
חזינן דאף אלו שחלקו על חכמים מ"מ לרבים פסקו לנהוג
כחכמים — תירץ בירושלמי שם במסקנא: תמן היו יכולין
לקיים דברי חכמים פרם הכא כבר עבר חצות ולא היו
יכולין לקיים דברי חכמים אמר לון עובדין עובדא כוותיה.
והיינו דאף הא דאמרו חכמים שיקרא רק עד חצות, זה
אפי' בדיעבד, אבל אמרו זאת רק משום הרחקה. ולכן
בעובדא דבני ר"ג דכבר עבר חצות, ולא יכלו כבר לקיים
דברי חכמים, אמר ר"ג לבניו, „עובדין עובדא כוותיה“.
וה"ש הרמב"ם והמחבר: ואם עבר ואחר וקרא עד שלא
עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו. ומדכתי', ואם עבר ואיחר,
ולא כת' סתם, „ואם איחר“, מ' דוקא אם עבר ואיחר בלא
אונס, אבל באיחר באונס, אף לאחר עמוד השחר יכול
לקרות. כמ"ש בס"י: הקורא ק"ש של ערבית אחר שעלה
עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אא"כ

ידי חובתו (יד) אלא אם כן היה אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא בהן כ (טו) באר הגולה ואנוס שקרא אז לא יאמר השכיבנו דכיון שעלה עמוד השחר אינו זמן שכיבה. כ סס גנוח. הגה: (טז) חנל שחר הנרכות דהיינו שחיס שלפני ק"ש ונרכת חנות ולחונה עד השכיבנו חומר. (טז) ונרדכי והנהגות מיוחדות וע"ל סיון כ"ח סעיף ה'.

ביאורי הגר"א

נוטה אחר הירוש': (יד) אא"כ כו. שם כי חתל כו': (טו) ואנוס כו'. תוס' שם ד"ה ונלכד כו': (טז) אבל כו'. כ"יו סס:

ברכת אליהו

לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. [הרי דדוקא משום דהוי אנוסים משכרות ולא היה באפשרם לקרות קודם עה"ש בזה הותר להם אף אחר עה"ש — ד"א. ועס"ז סק"ד].

(טו) תוס' שם ד"ה ובלכד פו'. בסק"ד הבאנו לשון הגמ' בברכות ט א: ובלכד שלא יאמר השכיבנו. וכתבו תוס' שם ד"ה ובלכד: פירש בקונטרס אמילתא דר"ש בן יוחי דקורא קודם שיעלה עמוד השחר קאי. ונראה לי דאז ודאי זמן שכיבה הוא ומצי למימר השכיבנו. ועוד דהוה ליה למימר אמאי דסליק מיניה. ופי' השר מקוצי דקאי אקודם הנץ דסליק מיניה ולכך קאמר דלא מצי למימר השכיבנו דלאו זמן שכיבה הוא כיון שעלה כבר עמוד השחר אפילו קודם הנץ. עכ"ל.

(טז) בסק"ד הבאנו דברי הגמ' בברכות ט א: ובלכד שלא יאמר השכיבנו. ומ"ש הרמ"א, אבל שאר הברכות וכו' אומר, כן מ' בגמ' שם. מדקאמר, שלא יאמר השכיבנו, מ' דשאר ברכות אומר. [והד"א כתב: ויותר נראה דמ"ש בדברי רבינו כ"מ שם כוונתו (ומ"ש) (למ"ש) הכסף משנה פ"א מהר"ם מ"ק שם ה' י' בשם ה"ר מנחם דיאמר הברכה רק שלא יתחיל השכיבנו או שיאמר השכיבנו במקום השכיבנו והכ"מ חולק שם דמלשון הגמ' שם משמע שלא יאמר הברכה כלל וז"ש בשו"ע אבל שאר הברכות יאמר ולא ברכה דהשכיבנו].

יוצא ולא לכתחלה. ובוה פליג דחכמים סברי דאפי' בדיעבד אין יוצא וחכמים יכולים לעקור דבר תורה משום סייג והגמ' דפסק הלכה כר"ג היינו דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אין יכול לקרות אלא עד חצות כמו הסיג שעשו חכמים. עכ"ל. והאחרונים האריכו מאוד בהבאת ראיות לכל אחת משתי השיטות המבוארות בפנים: שיטת הרא"ש דחכמים פליגי על ר"ג רק בסיג — להרחיק את האדם מן העבירה. אבל בדיעבד מודים לר"ג שקורא גם אחר חצות. וכ"ה שיטת הרשב"א ועוד ראשונים [וראה להלן מ"ש מהביאור הלכה]. ומאידך שיטת הרמב"ם ודעימיה — וכ"פ המחבר — שחכמים ט"ל דאף בדיעבד לא יקרא אחר חצות. וההלכה נפסקה כר"ג. והשגת אריה בסימן ד' הביא כמה ראיות לשיטת הרא"ש. וסיים שם: הלכך הדבר ברור מכל הני ראיות שכתבתי דלרבנן אם לא קרא קודם חצות קורא לאחר חצות וכ"כ תוס' בסוף פסחים שכתבתי למעלה דלר"ג אפי' לכתחלה איצ' לקרות קודם חצות וכיון דאיפסק הלכת' כותבי אפילו לכתחלה רשאי להמתין מלקרות עד קודם שיעלה עמוד השחר וכדברי הרא"ש ז"ל ודלא כאחרונים בא"ח סימן רל"ה שנמשכו אחר דעת הרמב"ם בזה. ושם האריך עוד לדחות את דברי הבי"י. גם בספר סדר זמנים בסימן ב' האריך להביא הוכחות לשיטת הרא"ש. וכתב על דברי השגת אריה, דדבריו, חזקים כראי מוצקים

בדיעבד לא יקרא אחר חצות — מיושבת קושיה זו. דת"ק אליבא דחכמים לא ט"ל כן, והלכה כר"ג בדיעבד. דת"ק דמתני' דאמר, „וחכמים אומרים עד חצות ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר", סבר דאף בדיעבד פליגי חכמים ור"ג, מדקתני במתני' סתמא, ולא חילקו בין לכתחילה לדיעבד. אך ר"ג סבר, דחכמים דאמרי, „עד חצות" היינו רק לכתחילה, אבל בדיעבד הם מודים לו. ולכן אמר ר"ג לבגיו: רבנן כוונתי סבירא להו. והיינו דבדיעבד הם סוברים כמותו, ולכן אמר להם לקרא אחר חצות אף לדברי חכמים. אבל ר"ג עצמו מחיר אף לכתחלה, ובוה לא עבד עובדא כוותיה. ובפרט אליבא דהרמב"ם מדוקדק תירוצו זה. שהרמב"ם תמיד נוטה אחר הירושלמי, ובירושלמי הנ"ל תירץ דכבר עבר חצות, ולא היו יכולים לקיים דברי חכמים. הרי דרק בדיעבד פסקינו כר"ג, כי לא יכלו לקיים דברי חכמים, אבל לכתחילה פסקינו כחכמים — דקורא ק"ש עד חצות י.

(יד) איתא בברכות ט א: אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש שאמר משום רבי עקיבא (שם) קרא ק"ש של ערבית לאחר עלות השחר יצא ידי חובתו. אמר רבי יורא ובלכד שלא יאמר השכיבנו כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר לא דרבי אחא ברבי חנינא אמר ריב"ל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור (וישנו ונרדמו עד לאחר עמוד השחר — רש"י) בהלולא דבריה דר' יהושע בן לוי אתו

1 מה שסיים רבנו „ובפרט שהרמב"ם תמיד נוטה אחר הירושלמי, צ"ב. דהרי כלל ידוע הוא בדברי הפוסקים וכל היבא דמשמעות ש"ס דילן היא בניגוד לירושלמי, פסקינו כש"ס דילן. ורק בנעיא דלא איפשטא בש"ס דילן ונפשטה בירושלמי, אוליגן לפי פשיטות הירושלמי. וראה בענין זה בספרי הנללים ובאנצפ"ת כרך ט' ערך הלכה עמוד רמ"ט ואילן. ונראה דכוונת רבנו היא, דבכדי שלא יקשו דברי הבבלי — שאמר להלכה כר"ג — על דברי הירושלמי — שם מדבריו דאין הלכה כר"ג — מיישב הרמב"ם כדלקמן. דמה שאמרו בבבלי דהלכתא כר"ג, זה רק לענין זה — דרבנן מירי אף בדיעבד. אבל על עצם דינו של ר"ג, שמתיר לקרות אף לכתחלה עד שיעלה עמוד השחר, בוה לא פסקינו כחתיה. וכעין זה כתב גם בספר הלכות הגד"א מהנניו אות קכ"ב, וז"ל: ואולי דוחק לפרש ש"ס דילן לקיים הירושלמי וא"ש.

וכמ"ש רבנו כאן ליישב דברי הרמב"ם, כת' גם באמרי נעם בברכות ח ב, על שיטת הרי"ף — שהיא כשיטת הרמב"ם. אך סיים שם שזהו דוחק גדול. ותירץ שם תירוצו אחר מהודש — שלא נזכר כאן בדברי רבנו — וז"ל: ע"כ נראה כמו שכתבו הפוסקים דר"ג גופיה שאמר עד שיעלה עמוד השחר היינו דוקא בדיעבד דהא האי מעשה דר"ג ובניו הוי בדיעבד ואמר להו חייבים אתם לקרות אלמא חזינו דדוקא בדיעבד

באר הגולה

רלו ברכות קריאת שמע של ערבית. ובו ד' סעיפים

א א בערב מברך שתים לפני ק"ש ושתים לאחריה. ב ב (א) אין לספר בין גאולה דערבית לתפלה ג ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה ד (ב) ומיהו מה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק כיון שהוא צורך תפלה ה (ג) וכן יכול לומר ברכו להוציא מי שלא שמע ולא הוי הפסק. הנה: ועיין לעיל סימן ס"ט רל"ח

א ברכות י"ח.
ב שם ד' וברני
יחנן.
ג הר"ש ס' ונתע.
ד הרשב"א נשתנה.
ה באגור נשם ר"ע.

ביאורי הגר"א

נרוך וכ"ש זה שהולך לורך התפלה ממש וכ"ש נתפלת ערבית רשות שם סי' רל"ג: (ג) וכן כ"ח. טור נשם ר"ע ועניי מטעם הנ"ל כמו טול נרוך ולענין ללחמיה:

רלו (א) אין כ"ח. עתו"ס ד' ז' ד"ה [ד] אר"י כ"ח וז"ש ואף כ"ח ועיין ט"ז ודעת רש"י ורמב"ן עיקר וכ"כ בשמו תר"י נר"ש ברכות ע"ש: (ב) ומיהו כ"ח. כמו טול

ברכת אליהו

להוסיף ולומר אחר כך פסוקים של ברכת המלך בכבודו שעל זה לא אמרו בגאולה אריכתא דמיא והוי הפסקה ומקצת החכמים היו גומעים מלאמרם וכן היה מנהגו של מורי הרמב"ן גר"ו וכו', עכ"ל.

(ב) [בבאה"ג סק"ד ציין לתשובת הרשב"א]. וכתב שם שזה כמו מול ברוך. וז"ל: וידין הוא דכל דבר שצריך לתפילה אין בו משום הפסק וכדאמרין בברכת הלחם (ברכות מ א) טול ברוך טול ברוך אינו הפסק וכל שכן זה שהוא צורך התפילה ממש שלא יטעו ולא יזכירו המאורע בתפילה וכל שכן בתפילת ערבית שהוא רשות ופוק חזי מה עמא דבר. וכן נוהגין בכל מקום ולא מיחת אדם בדבר, עכ"ל הרשב"א שם בסימן רצ"ב.

(ג) טור בס' רל"ז בשם ר' עמרם. [והב"י כאן הביא כן מהאגור בשם ר' עמרם. וזה באגור הלכות תפלת ערבית סימן של"א]. ועיין ב"י, שכתב: ומה שכתבתי בס' ס"ט ש"א שבשביל אנשים שנתאחרו מפסיק בתפלת ערבית בין גאולה לתפלה ואומר ברכו וכ"כ האגור בשם ר' עמרם אפשר דלא פליג על דעת התוס' דלא הוהירו מלספר בינתיים אלא בדברים אחרים אבל ברכו כיון שהוא מענין התפלה שפיר דמי, עכ"ל. והוא משמע הנ"ל בסק"ב, כמו מול ברוך דלא הוי הפסק, ואע"פ דהוא לצורך אחרים. ה"ה כאן מותר לומר ברכו לצורך אחרים שלא שמעו, ולא הוי הפסק.

רלו (א) [בבאה"ג סק"ב כת': שם ד' וברני יחנן. וזה בברכות שם עמוד ב'. דאיתא שם: דאמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית]. ועתו"ס שם ד"ה דאמר רבי יוחנן כ"ח, שכתבו: ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו. נראה הואיל ותקינו להו רבנן הו"ל בגאולה אריכתא דחיקנו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבהכ"ב עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש באותם פסוקים י"ח אוכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו. והלכה כר' יוחנן דברייתא מסייע ליה וכן פסק הג"ג. ואם כן יש לזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לשמנה עשרה, עכ"ל. וז"ש המתברר: ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה. וכמ"ש התוס' הנ"ל. ועיין מ"ז סק"ב שכתב: בטור כתוב שזה גיתקן לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אוכרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפלת ערבית ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון כ"ח ויש מן הגדולים שנהגו שלא לאומרם עכ"ל. וכב"י דהיינו הרמב"ן והרשב"ם וכו', עכ"ל הט"ז. ודעת רש"י ורמב"ן עיקר — שלא לומר יראו עינינו כלל. וכ"כ תר"י בריש ברכות שם בשמו של הרמב"ן, ע"ש. וז"ל: ויש לשאול על מה שמכו העולם

ג"כ דר"ג ס"ל סייג בחצות בשארי דברים ולמה נאמר דב"ש חולק על חכמים ולא ס"ל סייג כלל. ועוד כתב שם בב"ה"ל: ועיין בדברי הגר"א בבאורו שהביא ג"כ סמיכות לדברי הרמב"ם ובאמת יש עוד כמה גדולי הראשונים דקיימי בשיטת הרמב"ם והסמך הנ"ל הלא המה הרמב"ן במלחמות והסמך ורבינו ירוחם ואבודרהם [גם מדברי הרע"ב והתו"ס שמע מהלכה אמנם מצאתי שגם הרא"ש והרשב"א לאו יחידאי הם ופסקו כן להלכה] והמעין היטב בדברי הרע"ב יראה שגם הוא עומד בשיטת זו ובודאי אין לדחות כל דברי הראשונים הנ"ל מהלכה אמנם מצאתי שגם הרא"ש והרשב"א לאו יחידאי הם שכן נמצא כדבריהם בתוספות רבינו יהודה ובראי"ו שהובא בש"ג מ"מ רובא דרבנן קיימי בשיטת השו"ע וכנ"ל וכן בדיה"ח וז"ל ועתיקו דברי השו"ע להלכה. ובמקום הדחק כגון שהוא מלמד תורה לאחרים וכח"ל אפשר דכ"ל לסמוך על שיטת הרא"ש לאחר עד אחרי חצות וכן משמע במגן גבורים, עכ"ל.

ונראה עיקר כדבריו, אולם סיים ע"ז: וזה ברור לענין להלכה ולא למעשה כיון שהמתברר בשו"ע הכריע כהרמב"ם ודאי דיש להתמיד ומהיות טוב אל תקרי רע וגם זרזים מקדימים למצות.

והביאור הלכה בד"ה וזמנה דחה את דברי השאגת אריה, וכתב: ואין דבריו שם מוכרחין לדחות דברי הב"י גם נזכר לומר דגם ר"ג מודה לחכמים לדינא דיש סייג לכתחלה עד חצות ולא בא לחלוק במשנה כ"א על ר"א דס"ל דמן התורה הוא רק אשמורה הראשונה [וכן כתב הגר"א בשנות אליהו] ומה דאצטרף לפסוק בגמרא הלכה כר"ג אף דחכמים ג"כ ס"ל הכי והלכה כרבים משום דחכמים לא פירשו בדבריהם דהחצות הוא רק משום סייג וזוהו היו מסופקין בניו של ר"ג ע"ש בגמרא שהשיב להם רבנן כותי ס"ל וזוהו אמר והלכה כר"ג כמו שהשיב לבניו וגם מפשטיות לשון המשנה מוכח

באר הגולה

ו ז"י אפילו לדעת
התו' והרש"א וכ"כ
הכל זו והרש"א ס.
ז הרמנ"ס נפרק א'
וה"כ.
א הרמנ"ס נפרק ט'
וה"כ והטור והרש"א.

והדקדקים נהגו לעמוד כשחוזרים י"ח פסוקים של צדוק ה' לעולם וכו' ונוהג יפה הוא (ד) כי נתקנו נזקקים תפלת י"ח ועל כן רלו לעמוד בהן כמו בתפלה. ג ו (ה) מצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואחר כך יקרא קריאת שמע עם ברכותיה. ד ז (ו) אחר שומר עמו ישראל אומר אמן אחר ברכת עצמו ולא יענה אמן אחר ברכת המלך בכבודו (וע"ל סימן רט"ו).

רלז סדר תפלת ערבית. ובו סעיף אחד

א א (א) אין שליח צבור חוזר התפלה בתפלת ערבית (ואין נופלים על פניהם לאחר ערבית).

ביאורי הגר"א

דנשחרית אין לעשות כן וי"ח ערבית כיון דרשות לא מיישנין לסמוכה כולי האי וענ"י: (ו) אחר כי ולא כו'. כמו בנחמ"ז ש"ן עונה אחר הטוב והמטיב: **רלז (א) אין ש"ץ כו'.** ש"ן תפלת ערבית חונה לפיכך לא יצדק לנטלה ש"ן כאן אדם שנתהייב בהם כדי להנחילו י"ח הרמנ"ס ס:

(ד) כי נתקנו כו'. תוס' סס ותר"י כי שנתחילה שתי"ע רשות היו חוזרים אלו הפסוקים נזקקים תפלת י"ח וחוזמין וחוזרים קדיש ויולין: (ה) מצא ציבור כו'. ערש"ש ריש נרכות ושללו מרצ האי ז"ל כי וחזין כי היכל כי וזה ויתורן קוש"י תוס' סס ד"ה ולימתי ועוד קשה דל"כ כי ואין קי"ל כי. רשנ"א סס ולע"ג

ברכת אליהו

הכלבו וכ"כ הרשב"א בריש ברכות וז"ל ומה שהקשה ר"ת מדקיימא לן כר"י דאמר שצריך לסמוך גאולה לתפלה אה"נ מדינא הכי הוי כשמתפלל שלא בבית הכנסת א"נ כשהגיע זמן המקרא קודם שיתפלל תפלת הערב הא לאו הכי מתפלל עם הציבור משום דתפלת הרבים עדיפא מסמיכת גאולה לתפלה של ערבית שהיא אינה חובה אלא רשות, עכ"ל. [ובדרכי משה סק"ג כתב: וכתב הרשב"א בתשובה סימן רל"ו דדוקא בתפלת ערבית שהיא רשות אמר הגאון אבל בשל שחרית מיסמך גאולה לתפלה עדיף ואם לא קרא ק"ש ובא לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללין לא יתפלל עמהן כלל לשחרית עכ"ל].

(ד) תוס' בברכות ד ב ד"ה דאר"י, הנ"ל בסק"א. ותר"י שם כת' שבתחלה שתפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים במקום תפלת י"ח וחוזמין ואומרים קדיש ויוצאין. וז"ל: אבל מורי רבינו יונה קרבו (של הרמב"ן) נתן טעם למנהג שנהגו כל העולם לאומרים שבתחלה שהיתה תפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות וחוזמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאין ואח"כ אע"פ שקבעות חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה דכיון שמתחלה אדעתא דהכי קבעות חובה לא מקרי הפסקה, עכ"ל.

(ו) כמז בברכהמ"ז, שאין ענה אמן אחר ברכת הטוב והמטיב. [וכדאיתא בסימן רט"ו ס"א ברמ"א, שאין עונים אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים. ועמ"ש הכי בסק"א, ב'. וכתב הד"א: כמו בברכהמ"ז אף דנתקן הטוב והמטיב אחר בונה ירושלים אפ"ה יענה אמן על בונה ירושלים לא על סיום הטוב והמטיב משום דמן התורה בונה ירושלים הוי סיום וה"נ כאן דהשכיבנו הוא סיום מן הדין רק דאח"כ נתקן יראו עינינו ועב"י].

(ה) ערש"ש ריש ברכות פ"א ה"א, וז"ל: ושאלו מרב האי ז"ל כי וחזין כו' היכא כו' — והבאנו לשוננו בסימן רל"ה סק"ה. ובה מתורץ קוש"י תוס' שם ב א ר"ה מאימתי. דשם הביאו תוס' את רש"י: ואנן היכי קרינן מבעוד יום ואין אנו ממתינין לצאת הכוכבים כדמפרש בגמ' על כן פירש רש"י שקריאת שמע שעל המטה עיקר והוא לאחר צאת הכוכבים. והקשו תוס' ע"ז כמה קושיות. ואחת הקושיות היא: ועוד קשה דא"כ פסקינן כו' יהושע בן לוי דאמר תפלות באמצע תקנום פ"י באמצע בין שני קריאת שמע בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית. ואנן קי"ל כו' יוחנן דאמר לקמן (ד ב) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה, עכ"ל. ולדברי הרא"ש מיושבת קושית התוס' הנ"ל, וכפי שכתב הרשב"א שם. דאמנם פסקינן כו' יוחנן, אך, תפילה עם הציבור עדיפא ממיסמך גאולה לתפלה — לשון הב"י. ואף על גב דבתפלת שחרית אין לעשות כן, מ"מ בתפלת ערבית — כיון דרשות היא מדינא — לא מיישנין לסמיכת גאולה כולי האי. ועב"י שגם הוא חירץ כן, וז"ל: וכ"כ

רלז (א) [בבאה"ג סק"א ציין לרמב"ם בהל' תפלה פ"ט]. וז"ל שם הלכה ט': ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יכרך ברכות לתפלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כרי להוציא ידי חובתו. [והוסיף הב"י: וכ"כ הרשב"א בתשובה (סימן קפ"ג) וכתב עוד ואפילו לדברי הגאונים שאמרו שאם התפלל פעם אחת קבלה עליו חובה אם התפלל בקי הוא ואין ש"צ מוציאו ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא. ועד"א].

באר הגולה

רלח לקבוע עתים לתורה בלילה. ובו ב' סעיפים

א א (א) צריך לזהר בלימוד הלילה יותר מכשל יום (ב) והמבטלו עונשו מוכרח. א עירובין י"ח.
ב ב אם יש לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום והיה מרוד ביום ולא השלימו ב ש.ס.
א נרכות דף ר' א נרכות דף ר'
דף ס'.

רלט דין קריאת שמע על מטתו. ובו ב' סעיפים

א א קורא על מטתו פרשה ראשונה של שמע ומברך המפיל חבלי שינה על עיני וכו'. הנה: (א) ויקרא קריאת שמע סנוך למטתו ואין לזכרים ולזכרים

ביאורי הגר"א

רלח (א) צריך כח חנינה י"ב צ"ע ג' צ"ע ערובין י"ח צ"ע ח"י ונזכרת ק"י ח"י סנהדרין ט"ז נזכרת ד" ח"י: (ב) והמבטלו כח פ"ק דלגות וכו"ל נסוף תענית ונז"ל קכ"א צ"ע דמוסף כח וסנהדרין ל"ב ח"י:

רלט (א) ויקרא כח ואין כח ואם קרא ק"ש כח. יר' פ"ק רש"י כח הוא נחית לעינורא הוא מקבל גבי ר' יעקב גרוסא וזהו ר"ז מטמא זיני קופייל משמעל חילך הוא קרי שמע ושמע דהוא קרי וחזר וקרי עד

ברכת אליהו

בלא עתו — רש"י. ובפ"ק קבא ב איתא: מכאן ואילך דמוסף יוסיף שאינו מוסיף יסף (מט"ו באב ואילך דמוסף מן הלילה על היום לשנות יוסף ימים כדכתיב כי הוא חייך (דברים ל) וכתיב (משלי ג) כי אורך ימים ושנות חיים [ושלום] יוסיפו לך מתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרים צריך לעסוק בלימודו בלילה ודלא מוסיף יסף — רש"י) מאי יסף תני רב יוסף תקבריה אימיה (שימות בחצי ימיו כמו (אסתר ט) ויכרם לא יוסף מזרעם לשון כליה — רש"י). ובפנהדרין צב א: ואמר ר"א כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו שנאמר לכן גלה עמי מבלי דעת (ישעיה ה, ג).

רלט (א) ירושלמי פ"ק דברכות ה"א [בפנינו בשנויים קלים]: ר' שמואל בר נחמני בר הוה נחית לעיבורא הוא מקבל גבי ר' יעקב גרוסא וזהו ר' זעירא ממבר ביני קופייל משמעל היאך היה קרי שמע (כשהיה יורד לעיבור השנה והיה מקבלו ר' יעקב גרוסא בביתו ור"ז היה מטמין עצמו בין הקופות שלא ירגישו בו והיה רוצה לשמוע מנהגו בק"ש — פני משה) דשמע דהיה קרי וחזר וקרי עד דהוא

רלח (א) איתא בחגיגה יב ב ובע"ז ג ב: אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו (תהלים מב, ט) ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום ובלילה שירה עמי. ובעירובין יח ב איתא: וא"ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר ולא אמר איה אלוה עושי נתן זמרות בלילה (איוב לה, י). וביומא עז א' ובמנחות קי א: שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות (תהלים קלד, א) מאי בלילות א"ר יוחנן אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה. ובפנהדרין מז א: אמר רבי שמעון חסידא כגור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע הצות לילה רוח צפונית מגשבת בו והיה מנגן מאליו מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שיעלה עמוד השחר וכו'. וכ"ה בכרכות ד א [ט"ס וצ"ל: ג ב].

(ב) פ"ק דאבות מ"ג: ודלא מוסיף יסף. ובפ"ק בפ"ק תענית לא א על "יסף" — תקבריה אימיה (כלומר ימות

— צ"ע לעירובין סה הנ"ל. והמ"ב כאן בסק"א צ"ע גם תלמיד לב ב. דאיתא שם: תנא רבי חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רני בלילה לראש אשמורת שפכי כמים לכך נכח פני ה' (איכה ב, יט). וגמ' זו נזכרת גם בדברי רבנו ב"ר שם. וגם צ"ע שם לאבות פ"ה מ"ד. תנן שם: רבי חנינא בן חזקיה אמר הנעור בלילה (ומחשבו בלבו דברי הבאי — רע"ב) וכו' וזה מתחייב בנפשו. ועוד הביא שם את לשון הרמב"ם בה"ל תלמוד תורה פ"ג הי"ג: אין רנה של תורה אלא בלילה. וכתב ע"ז: והוא במדוש חזית בפסוק קחצותיו תלתלים ר' יוחנן ור"ל ר"א אין רנה של תורה אלא בלילה מ"ט ותקם בעוד לילה ר"ל אמר ביום ובלילה ע"ש שנאמר והגית בו יומם ולילה אר"ל יפה למדני ר"י שאין רנה של תורה אלא בלילה אר"ל כד הוינא לעי באורייתא ביממא בלילה הוה מנהרא ליה כח ובסוף מנחות שיר המעלות הנה ברכו וכו'.

1 כתב הדמשק אלעזר: לא מצאתי שמה מאומה כי אם מגיע לשון מוברים בטלים כדי כח ומה ש"ך ואת ללימוד בלילה. ופלא שכתב כן. שברור שכונת רבנו למאי דאיתא שם: מאי כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז, ב) א"ר יצחק אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמגדלות שינה בעולם הזה וזוכות לעולם הבא וכו'. וכעין זה איתא גם בכתובות סב א ופירש רש"י שם ב"ה מגדלות שינה: ממחינת את בעליהן שהן בבית רבם ושונים פירקם אלמא בשעת עיון בבית רבן וכו'. מ' מהניל דגדול לימוד התורה בלילה. ופ"ק דאבות מ"ג: ודלא מוסיף יסף. ובפ"ק בפ"ק תענית לא א על "יסף" — תקבריה אימיה (כלומר ימות

באר הגולה

- ב שנועות ט"ו.
ג טור נסח ר' עמרם.
ד שם נסח אביו
הר"ש.
ז שנת קי"ח.
א טור מהל דברכות
כ"ג דה"ה נכל אדם.
ב כתובות ס"א.

אחר קריאת שמע שעל מטתו אלא ישן וניד שנאמר אמרו בלנצכם על משכנכם ודומה סלה (כל צו ורוקח ורזינו ירוסם כ"צ ח"צ) ועיין לעיל סימן ס"ג אי מותר לקרות כשהוא שוכב ואם קרא ק"ש ולא יוכל לישן מיד לו חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו (הגהות מיימוני פ"ז) (ב) ואין מצרכין על ק"ש שעל מטתו (הגהות מיימוני פ"ז) וצ"י נסח תוס' פי' כל הנסגר) ב ואומר יושב בסתר עליון ואומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה ואו' ג ב"ה ביום ב"ה בלילה ברוך ה' כשכבנו ברוך ה' בקומנו ויאמר ה' אל השמן יגער ה' בך השמן וגו' ה' שומרך וגו' מעתה ועד עולם בידך אפקיד רוחי וגו' יברכך ה' וגו' עד וישם לך שלום ואומר ד השכיבנו עד סמוך לחתימה. ב ה כשיפשוט חלוקו לא יהפכנו מסמטה למעלה שא"כ נמצא גופו ערום אלא יפשטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת ויכנס במטתו.

רמ איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו. ובו י"ז סעיפים

א א (א) אם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו אלא ב בעונה האמורה

ביאורי הגר"א

והמזמורים כק"ש אריכתא דמילא: (ב) ואין מברכין כו'. עתו"ס ריש זכרות סד"ה מלימתי ומחלן כו' ועתו"ס דחולין ק"ה אי סד"ה תיס כו': רמ (א) אם כו'. ענה"ג וכן מוכרח דהא על הכל גזר

דהוה שקע מיניה גו שינתיה ויט"ר ר"ל אחל ורי תחליפא חתוי נסח רש"י רנזו כו' ודומה סלה ולע"ג דלמי' שם מילתא דריצ"ל פליגי דריצ"ל קרא ומזמורים נזרה וקיי"ל כריצ"ל מיי"מ נלמוד ומס' דלר"ך שיהא סמוך לשינתו

ברכת אליהו

והמזמורים כק"ש אריכתא דמילא¹.

(ב) עתו"ס ריש זכרות ב א פריה מאצטתי, שכתבו ... ומבאן נראה מי שקורא ק"ש על מטתו שאין לברך וגם אינו צריך לקרות אלא פרשה ראשונה. ועתו"ס דחולין קה א פריה מים בוי, שכת' שם — לפי גירסתנו —: שאין לברך על קריאת שמע שלפני מטתו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות שמע וכו'. [ועד"א].

רמ (א) עכא"ה וכן מוכרח, דהא על הכל גזר מפילה².

עקיבא ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי וכן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק פליגי בה תרי אמוראי במעורבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדא חד תני שנאה וחד תני לחשה מאן דתני שנאה משום בטול תורה ומשום בטול פריה ורביה ומאן דתני לחשה שלא יהו תלמידי חכמים מצוים אצל נשותיהם כתרנגולים. וכתב הטור: ואם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו כדאמרין (שם) שלא יהו ת"ח וכו'. וסיים הטור: ולא דוקא ת"ח אלא הויה נמי כל אדם ונקט ת"ח שהשרישות מצויה בהם.

ולעיל בסימן פ"ח ס"א כתב המחבר, דהא דתיקן עזרא טבילה הוא כדי שלא יהיו ת"ח מצוין אצל נשותיהם כתרנגולים. וראה מ"ש בהערה 3, שכן משמע מדברי הגמ' הנ"ל. והוה מה שטי"ם רבנו כאן "וכן מוכרח וכו'". וכוונתו דהא עזרא על הכל גזר טבילה, והטעם — בג"ל — "כדי שלא יהו ת"ח מצוין אצל נשותיהם כתרנגולים", ומוכח מזה דלאו דוקא ת"ח, אלא שעל כל אדם אמרו. שלא יהא רגיל ביותר עם אשתו". וצ"ע מ"ש בדערה 3. ואמנם לשון הירושלמי בברכות פ"ג היד הוא: שלא יהו ישרא ל כתרנגולין וכו'.

שקע מיניה גו שינתיה (ולא היה אומר דברים ופסוקים אחרים אחר ק"ש — פני משה) וכאזי מעבא ר' אחא ורי תחליפא חתוי בשם ר' שמאל בר נחמן רנזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם (זהו ק"ש שצריך כוונת הלב וסמין ליה על משכבכם — פני משה) ודמ' סלה (תהלים ד, ה). ואע"ג דאמר שם: מילתא דרי יהושע בן לוי פליגי דרי יהושע בן לוי קרא מזמורים בתרה (דק"ש קודם השינה — פנ"מ) וקיי"ל בריב"ל, וכדלקמן בסעיף זה במתבר. מ"מ נלמוד משם דצריך שיהא סמוך לשינתו

1 מדברי המשק אליעזר מ' קצת שמפרש דמ"ש רבנו והמזמורים כק"ש אריכתא דמילא, כוונתו לימוד שמי' הרמ"א "חוזר וקורא כמה פעמים", היינו ק"ש והמזמורים. ברם לא מצאתי בפוסקים שהביאו זה. ונראה דכוונת רבנו היא, דהמזמורים אינם הפסק בין ק"ש לשינה, כיון דהם גם חלק מהק"ש ו"כק"ש אריכתא דמילא". ונראה שגם בשער הציון מפרש כן דברי רבנו. שכתב שם בסק"ח בשם רבנו, שגם יתר הפסוקים לא היו הפסק בין המפיל לשינה, משום דיתר הפסוקים כק"ש אריכתא דמילא. ושם בסק"ז כתב משמע קצת מרבנו, שיברך ברכת המפיל קודם, ואח"כ ק"ש. ויתכן שלמד זאת, מזה שרבנו מתייחס רק לגבי המזמורים שאימרים אחר ק"ש, שהם אינם הפסק, ומדלא הוכיח כלום לגבי ברכת המפיל, מ' קצת מזה שברכת המפיל אומרים קודם ק"ש.

1 עכא"ה סק"א שכתב: טור מהא דברכות כ"ב דהוא הדין בכל אדם. והוא דאיתא בברכות כב א: ת"ר בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים סהור נחום איש גם זו לחשה לרבי

באר הגולה

ג ומתענות חיתול
ד"ה גר' דרנ
יוסף צנכרות כ"ה
ד ימות ס"ה
ה פסחים ע"ב ופי'
רש"י ועירובין ק'
וסוטה כ'.

בתורה (ג) הטיילים שפרנסתן מצוייה להם ואין פורעין מס עונתן בכל יום הפועלין שעושים מלאכה בעיר אחרת (ג) ולנין בכל לילה בביתם פעם אחת בשבוע ואם עושים מלאכה בערים פעמים בשבוע החמרים אחת בשבוע הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת ג וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה ד ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה וכן אם אשתו מניקה ה והוא מכיר בה שהיא משדלתו

ביאורי הגר"א

וכ"ד ר"י גר"צ נתוקי שם ד"ה והתניא וכ"כ נא"ה סי' ע"ו ונהניא סי' צלז ש"ע שם פסק כס' ר"י ורמז"ס:

טבילה: (ב) הטיילים כו'. לשון הטור וכח"ש א"נ
ס' וכ"כ ר"י"ף וענא"ה סי' כ"ה ס"ז תש"ש אצל הרמז"ס
כ' כרנן: (ג) ולנין כו'. ג"כ לשון הטור וכ"כ רח"ש

ברכת אליהו

אחרת וכו'. וכ"כ הרא"ש שם פ"ה סכ"ט על תי' הגמ' הנ"ל. וז"ל: כאן בעושה מלאכה בעירו כאן בעושה מלאכה בעיר אחרת ובאים בכל לילה ולנים בביתם ומחמת טורת הדרך בצירא להו חד עונה. ומשמע מדברי הרא"ש דבעושים מלאכה ואינם באים בערב לביתם יש להם דין אחר. וכ"ד ר"י בר ברוך בתוס' שם ד"ה והתניא. וז"ל: ור"י בר ברוך היה אומר דג' מדות בפועלים דהעושים מלאכה בעיר שחים בשבת כדתנן במתני' וברייטא בעושים מלאכה בעיר אחרת וחורין בכל יום לביתם אחת בשבת לפי שיש להם טורת הדרך אבל אותם שאין חורין לביתם וכו' כמו רישא דמתני' דקתני יוצאין שבת אחת משמע שהן כל ז' בחוץ וחורין בכל יום שמיני. וכ"כ באבן העזר סימן ע"ו ובהג"ה ס"ב. דהמחבר פסק שם: הפועלים אם היתה מלאכתם בעיר פעמים בשבת ואם היתה מלאכתם בעיר אחרת פעם א' בשבת. וכתב הרמ"א: וי"א דאם אינן לנין כל לילה בביתם עונתן לח' ימים. הרי דהרמ"א שם פסק כדברי התוס' בשם ר"י בר ברוך. וכ"כ שם בברכת אליהו בסק"א. אבל שו"ע שם פסק כס' ר"י בתוס' שם, שכתב: אבל ר"י לא פירש אלא ב' מדות שחים בשבת ואחת בשבת כדפרישנא. והיינו שאין הבדל בין חורין לעירם בכל לילה לאינם חורין לעירם. וכ"פ הרמב"ם בהל' אישות פי"ד ה"א: הפועלים כגון החייטין והאורגין והבונים וכיוצא בהן אם היתה מלאכתו בעיר עונתן פעמים בשבת ואם היתה מלאכתו בעיר אחרת עונתן פעם אחת בשבת.

(ב) לשון הפור. וכח"ש אביו — הרא"ש בכתובות. דתנן שם ס' ב: העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום וכו'. ובגמ' שם ס' א נחלקו אמוראים מה הפירוש „טיילין“. ואיתא שם: מאי טיילין וכו' דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידה ושתי מדידה וגני בטולא דאפרדיה (מלמד תינוקות היה ומתפרנס מהן — רש"י) ולא חליף פריסתקא דמלכא אבביה (אין שלית מלך פרס עובר על פתחו לשאול לו עבודת המלך שאין עין המלך עליהם שאינו עשיר בעיניהם — רש"י). וכת' הרא"ש פ"ה סכ"ט — כדברי הגמ' הנ"ל —: מאי טיילין אמר רב כגון רב שמואל בר שילת וכו'. וכ"כ הרי"ף שם. ועיין באבן העזר סימן כ"ה ס"ב מש"ש². ובהמשך דברי הגמ' איתא שם: כי אתא רבין אמר כגון מפנקי דמערבא (בני ארץ ישראל מעונונים במאכל ומשתה לכך הם בריאים ובעלי כח לתשמיש — רש"י). אבל הרמב"ם בהל' אישות פי"ד הלכה א' כתב כרנן (צ"ל: כרנן) שם בגמ' דטיילין הן „מפנקי דמערבא“. וז"ל הרמב"ם: עונה האמורה בתורה לכל איש ואיש כפי כחו וכפי מלאכתו כיצד בני אדם הבריאים והרבים והעונונים שאין להם מלאכה שמכשלת כחו אלא אוכלין ושותין ויושבין בבתיהן עונתן בכל לילה. (ג) ג"כ לשון הטור. דתנן בכתובות ס' ב דעונת, הפועלים שחים בשבת. ובגמ' שם ס' א: והתניא הפועלים אחת בשבת א"ר יוסי ברבי חנינא לא קשיא כאן בעושים מלאכה בערים (שחים בשבת — רש"י) כאן בעושים מלאכה בעיר

בכחו. וכפי שנפסק באבה"עו שם סי' ג: בד"א במי שגופו בריא ויכול לקיים העונה הקצובה לו אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדנין אותו שיוכל לקיים. וכתב הד"א דמ"ש כאן בביאורי הגר"א. ועיין באבן העזר סימן כ"ה ס"ב מש"ש². הוא ט"ס. דשם ליתא כלל מזה. וצ"ל: ועיין באבן העזר סימן ע"ו ס"ג מש"ש. והיינו כפי מש"ש רבנו בסק"ב [וכפי שביארנו דבריו בברכת אליהו שם], דדברי המחבר הנ"ל „בד"א במי שגופו בריא וכו'“, נלמדים מדברי רבין בגמ' שם, „טיילין“ הן „מפנקי דמערבא“. וכפירש"י המובא בפנים: לך הם בריאים ובעלי כח לתשמיש. הרי שלכן הטיילין עונתם בכל יום. מפני שהם בריאים ובעלי כח. וסיים הד"א ולפי"ן יוצא שהטור כאן שפוסק כרב ד„טיילין“ הם „כגון רב שמואל בר שילת וכו'“, יסבור גם כרבין — דטיילין הם „מפנקי דמערבא“.

2 המחבר באבן העזר סימן ע"ו ס"א פסק: והטיילים עונתם בכל לילה. וכתב שם הב"ש בסק"א: היינו אדם כשל שאין לו מלאכה והוא בריא והרמב"ם כתב דוקא כשהוא פטור ממסים והטור השמיט את זאת וכל זה איירי כשאנו ת"ח אבל ת"ח אף שאין מוטל עליו שום מלאכה והוא בריא ואינו נותן מס מ"מ התורה מתיש כוחו ומיש בש"ס כגון רב שמואל בר שילת לדוגמא נקט כגון רב שמואל ולא רב שמואל. וכתב הד"א דיש ט"ס בדברי הב"ש הנ"ל. דצ"ל להיפך, שהטור כתב שם דוקא כשהוא פטור ממסים והרמב"ם השמיט זאת. ודבריו דואמים למ"ש כאן בפנים. דהרמב"ם פוסק כרבין דטיילין הם „מפנקי דמערבא“. ולכן כתב דבעינן רק שלא יעבוד במלאכה המתשת כחו. ולא הזכיר שצריך שלא יפרעו מסים. אבל הטור שם כתב „ואין פורעים מס“, משום דאולי לשיטתו כאן, שפסק כרב — „כגון רב שמואל בר שילת וכו' ולא חליף פריסתקא דמלכא אבביה“, ומלבד זה צריך שיהא בריא

באר הגולה

ז טור.

ז ז ש נשם הראש "7.

ח כדה י"ג.

ט זררים כ'.

DE

ומרצה אותו ומקשמת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה חייב לפקדה ו (ד) ואף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו אלא כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתה ; ולקיים מצות בוראו (ד*) שיהיו לו בנים עומקים בתורה ומקיימים מצות כישראל (ה) וכן אם מכוין לתקון הולד שבששה חדשים אחרונים יפה לו שמתוך כך יצא מלובן ומזורז שפיר דמי (ו) ואם הוא מכוון לגדור עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר שהוא. הנה : גם מה יש קצול שכן אך (טור) יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו (ז) כי אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע משביעו רעב אבל מי שאינו צריך לדבר אלא שמעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו (ח) זו היא עצת יצר הרע ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור ועל זה ה אמרו רבותינו ז"ל המקשה עצמו לדעת יתא בנדון. ב כ לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר ואפילו שתיהן נשיו. ג , וברותי מכם המורדים והפושעים כי אלו בני תשעה מדות (ט) בני אנוסה

ביאורי הגר"א

יבמות ט"ג אי ומזילות כ"ה העניית כ"ג ז': (ז) כי
אבר כ"ה מנהדרין ק"ז אי: (ח) זו עצת כ"ה שנת
ק"ה ז': (ט) בני כ"ה ל"ג שס בני יחיה: (י) אסור

(ד) ואף כו. כנייל סי' רל"ח: (ד*) שיהיו לו בנים
כו. ענא"ה מש"ס: (ה) וכן כו שבששה כו. נדה
(ז) [ל"ח] ה' סנהדרין ע' ז': (ו) ואם הוא כו.

ברכת אליהו

כי מסא מר למתא נפקא דביתוהו דמר כי מקשטא אמר להו כדי שלא אתו עיני באשה אחרת.

(1) פנהרדיץ קז א: יהי לעת הערב וקם דוד מעל משכבו וגו' (שמואל ב יא, ב) אמר רב יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום (שהיה משמש מסתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יתרהר אחר אשה כל היום) — רש"י) ונתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש באדם משביו רעב ומתעלמה בצב.

(ח) שבת ק"ה ב: שכן אומנתו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד ע"ז והולך ועובד א"ר אבינן מאי קראה לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר (תהלים פ"א, י) (משמע בקרבך שאם היה בך תשתחוה לאל נכר לבסוף — רש"י) איזהו אל זר שיש בגופו של אדם היה אומר לו יצר הרע. [ובגדה יג ב איתא: אמר רב המקשה עצמו לדעת יהא בנדי וכו'] שכן אומנתו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו לך עבוד עבודת כוכבים והולך ועובד. וראה מ"ש באבן העזר סימן כ"ג סק"ז, שהרמב"ם מפרש מימרא זו ש, המקשה עצמו יהא בנדי"ו לענין הוצאת שבת ורע לבטלה, אבל הראב"ד בספר בעלי הנפש בשער הקדושה מפרש מימרא זו לענין תשמish].

(ט) [בבאה"ג סק"י ציין לגדרים כ. ושם בעמוד ב' איתא: וזכרתי מכם המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ, לח) אמר רבי לוי אלו בני תשע מדות בני אסנ"ת משגעי"ח בני אימה ובני אנוסה בני שנאה בני גידוד בני תמורה בני מריבה ובני שכרות בני גרושת הלב בני ערבוניא בני חצופה. וכתב הר"ן שם ד"ה בני אנוסה: בני אנוסה גריעי"ח טפי מבני אימה דבני אימה לא הוי אנוסה ממש ואנוסה מיירי בשאנסה לגמרי ומתוך ששני אלו קרובין להיות זה כזה

(ד) כנ"ל בפימן רל"א ס"א : וכן בתשמיש אפי' בעונה
והאמורה בתורה אם עשה להשלים תאוותיו או להנאת גופו
ה"ז מגונה וכמש"ש בסק"ז.

(ד*) עיין באבן העזר סימן כ"ה ס"ב, שגם שם כת' המחבר כן. ועיין משי"ש בסק"ג. וז"ל ברכת אליות שם : כמיש בבראשית רבה פרשה ע"ב — על הפסוק : ותאמר אלי תלאת (בראשית ל, טז) : — א"ר אבהו צפה הקב"ה שלא יהיה כוונתה אלא [לשש] להרבות שבתים לפיכך הצריך הכותב לומר : וישמע אלקים אל לאה.

(ה) נדה לא א: ת"ר שלשה חדשים הראשונים תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד (מפני שדר במדור התחתון קשה לאשה — רש"י) אמצעים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לאשה ויפה לולד שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז. ובפנהדרין ע ב איתא: דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו (משלי לא, א) אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי מלמד שכפאתו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי ומה בר בטני וכו' ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיוון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך. ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן וכו'. [והד"א כתב: והכוונה שם על ג' חדשים האמצעים דקשה לאשה ויפה לולד כל הנשים אינן מתרצות לתשמיש אבל היא דחקה בכדי שיהיה הבן לבן ומזורז. אולם עיין ברש"י שם ד"ה בר בטני שכתב: מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי שתשמיש יפה לולד ללבנו ובלורו כדאמרין במס' נדה (דף קלא א) שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז. הרי שרש"י הזכיר ג' חדשים האחרונים].

(ו) יבשת כג א: דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו
מן החטא (הרהור עבירה - רש"י). ובתענית כג ב: מ"ט

באר הגולה

בני שנואה בני נדוי בני תמורה בני מורדת בני שכרות בני גרושת הלב בני ערבוביא בני חצופה. ד כ (י) אסור להסתכל באותו מקום (יא) שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים (יב) ועובר על זהצנע לכת (יג) ומעביר הבושה מעל פניו שכל המתבייש אינו חוטא דכתיב ובעבור תהי' יראתו על פניכם זו הבושה לכלתי תחטאו (יד) ועוד דקא מגרה יצר הרע בנפשיה וכל שכן הנושק שם שעובר על כל אלה (טו) ועוד שעובר על כל תשקצו את נפשותיכם. ה מ הוא למטה והיא

כ שט.
ל הראב"ד נשעה"ק.
מ טור נשם חס' כלה.

ביאורי הגר"א

כו. דחכמי' לא פליגי אלא להפרכת שולחן ורח"ה תחגינה
הי כי ועמי"ש נא"ה סיי כ"ה ס"ז: (יא) שכל כו.
שלקך הניחו סם תיכף נרייתא תניא כו: (יב) ועובר

ברכת אליהו

המחבר כאן הם עפי' דברי הראב"ד בספר בעלי הנפש
בשער הקדושה, דחכמים לא פליגי אלא אהפרכת שולחן.
אבל בשאר דברים מודים חכמים שאסור.
(יא) שלכך הביא בדברים כ א, תיכף אחר דברי הגמ'
— כל הצופה בנשים סופו לא לידי עבירה וכל המסתכל
בעקבה של אשה הויין לו בנים שאינן מהוגנין —
ברייתא: תניא בעבור תהיה יראתו על פניכם (שמות כ, יז)
זו בושה וכו' (והרא"ש בפירושו כת': כל הירא מתבייש.
והר"ן כת' ד, על פניכם מ' בושה). ומי שאין לו בושת
פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על תר סיגי. ומסמיכות
הדברים מ' ד, כל המסתכל שם אין לו בושת פנים".
(יב) עיין סימן א' פ"א שכת' בהג"ה: גם בהצנע לכת
וכו'. ועמ"ש בסק"ג. [וראה מש"ש בהערה 3, שרבנו
מפרש שמ"ש בהג"ה שם, גם בהצנע לכת וכו', היינו
שצריך להיות הצנע לכת].

חשיב להו כחד דהא רבי לוי אמר תשע מדות ובפרטן אתה
מוצא עשר. והמחבר שלא הביא „בני אימה", הוא משום
דלא נרם שם בגמ' „בני אימה", דא"כ הו' בני עשר
מדות. [ולא ינחא ליה במה שדחק הר"ן שם].
(י) נדרים כ א: אמר רבי יוחנן בן דהבאי ד' דברים סחו
לי מלאכי השרת חגיגין מפני מה הויין מפני שהופכים את
שולחנם אילמים מפני מה הויין מפני שמשקשים על אותו
מקום חרשים מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש
וכו'. ושם בעמוד ב: א"ר יוחנן זו דברי יוחנן בן דהבאי
אבל אמרו חכמים אין הלכה כיוחנן בן דהבאי אלא כל מה
שאדם רוצה לעשות באשתו עושה וכו' תהיא דאתאי לקמיה
דרבי אמרה לו רבי ערכת' לו שולחן והפכו אמר לה בתי
תורה התירתך ואני מה אעשה לך. ומפרש המחבר
דחכמים לא פליגי אלא אהפרכת שולחן. וראייה מהג"ה ה ב.
דאתא שם: ומגיד לאדם מה שיחו (עמוד ד, יג) וכו'
מאי מה שיחו אמר רב אפילו שיחה יתירה (דברי שחוק
שלפני תשמיש — רש"י) שבין איש לאשתו מגידים לו
לאדם בשעת מיתח. ומ' שאסור לדבר עמה בדברים שאינם
מעניני תשמיש אף קודם תשמיש, וכ"ש בשעת תשמיש.
וכמש"ל בס"ט וכמש"ש. ועמ"ש באבן העזר סימן כ"ה פ"ב.
[שם כתב בהג"ה: ויכול לעשות עם אשתו מה שירצה
בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר שירצה וכו'. וראה
מש"ש בסק"ט ובברכת אליהו שם שדברי ההג"ה שם הם
עפי' דברי הרמב"ם. שמ"ש בגמ' „זו דברי וכו'", קאי
גם על איסור נשיקה, שאסור ר' יוחנן בן דהבאי. ודברי

(יד) כמ"ש בס"א: אך יותר טוב היה לו לדחות את יצרו
ולכבוש אותו וכו' אבל מי שאינו צריך לדבר אלא שמעורר
תאוותו כדי למלאות תאוותו זו היא עצת יצר הרע ומן
ההיתר יסיתנו אל האיסור ועל זה אמרו רבותינו ז"ל המקשה
עצמו לדעת יהא בנדוי. וכמש"ש בסק"ה.
(טו) כמ"ש במכות פז ב: האי מאן דשתי בקרנא
דאומנא (מקויו דם בקרן במציצה — רש"י) קא עבר משום
לא תשקצו (ויקרא כ, כה). [וכ"ש כאן בנושק באותו מקום
שעובר על לא תשקצו — ד"א].

3 דברי המחבר בסעף זה לקוחים מדברי הראב"ד בספר בעלי
הנפש שער הקדושה ושער הפרשה — והובאו בב"י. ובריש
הסעף כתב המחבר: אסור להסתכל באותו מקום שכל
המסתכל שם אין לו בושת פנים. ושם בסק"א כתב רבנו
שהמקור לדין זה הוא מדברי הגמ' בנדרים כ א. שתכף אתר
דברי הגמ' „כל המסתכל וכו' הויין לו בנים שאינן מהוגנין",
הסמיכה הגמ' הברייתא שבעבור תהיה יראתו על פניכם זו
בושה". ומה שציין דבנו כאן — על מ"ש המחבר ש„מעביר
הבושה מעל פניו" — לנדרים שם, צ"ב. דהלא שם בגמ' לא
נוכר זה.

ובאמת גם דברי המחבר צ"ב. דהרי כבר כתב בתחילת
הסעף ש„אין לו בושת פנים", ולשם מה חזר לומר „ומעביר
הבושה מעל פניו", אלא די"ל דמ"ש המחבר ד„אין לו בושת

פנים", פירושו שאם הוא מסתכל במקום זה, סימן שאין לו
בושת פנים. ומ"ש „ומעביר וכו'", היינו דאף שהיתה לו
מקודם בושה, ע"י ההסתכלות באותו מקום, הוא מעבירה
ומסתכל מעל פניו. וא"כ הדבר, דברי רבנו צריכים יתר ביאור.
שאמנם בנדרים שם מוכח שאין לו בושת פנים, וכדלעיל
בסק"א, אבל לא מוזכר שדבר זה מעביר הבושה מעל
פניו.

ואולי אפ"ל שרבנו מפרש — את הפסוק „בעבור תהיה
יראתו על פניכם", ושע"ז אמרו בנדרים שם ש„זו בושה" —
ש„תהיה" היינו שתאשר ולא תסור היראה מעל פניכם. וא"כ
תו מוכח מסמיכות הברייתא הג"ל להך ד„כל המסתכל וכו'",
שההסתכלות באותו מקום גורמת להסיר הבושה מעל פניו.

למעלה זו דרך עזות שמשו שניהם כאחד זה דרך עקש. ו נ אסור לשמש באר הגולה

מסתור בפני כל אדם (טז) אם הוא נעור ס (יח) ואפי' ע"י הפסק מחיצה עשרה ע נ נדה י"ז.

ס טור.

ע שם והרלנ"ד מה"א

דפוסים קי"ג. פ נרכות כ"ה ושם נתוספות.

ביאורי הגר"א

(טז) אם כו' מו"מ צפני. שם. ונכתובות ס"ה ל' חנין
(יח) או חומשי. תוס' שם: (יט) העשוין כו'.

ברכת אליהו

(יז) בסקט"ז הבאנו דברי הגמ' בנדה יז א. ומסיימת שם הגמ': כגון של בית פלוני שמשמשין מטותיהן בפני עבדיהם ושפחותיהם אינהו מאי דרוש שבו לכם פה עם החמור (בראשית כב, ה) עם הדומה לחמור רבה בר רב הונא מקרקש זגי דכילתא (פעמונים התלויים בכילה שסביב מטתו מקשקשן בעת השמיש לטור בני ביתו משם — רש"י) כו'. הרי דרבה הרחיק בני ביתו אף שהפסיקה כילה — שהיא כמחיצה המפסקת. ועתי"ם שם ד"ה שמשמשין כו' ⁵.

(יח) ברכות כו א: אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה. וכתבו תוס' שם בד"ה ס"ת: ודוקא ס"ת וגם בחומשים יש להתמיר כמו בס"ת אבל בשאר ספרים דיין בכסוי בעלמא.

(יט) הראי"ש בברכות פ"ג סני"ה פסק ד, שאר ספרי הקדש וחומשין כיון שאינם עשוין בגלילה סגיאל להו בכלי על

(טז) מ"ש בנדה טז ב יז א: אמר רבי שמעון בן יוחאי ארבעה דברים הקב"ה שונא ואני איני אוהבן וכו' והמשמש משתו בפני כל חי אמר ליה רב יהודה לשמואל ואפי' לפני עכברים א"ל שיננא לא וכו'. ו, מדקאמר בפני משמע גיעור אקמר אבל ישן מותר. — שם בספר בעלי הנפש להראב"ד סוף שער הפרישה והובא בב"י. ונכתובות סה א: מנין לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה שנאמר וישכימו בבקר וישתחוו לפני ה' וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה ה' (שמואל א, יט) השתא אין מעיקרא לא. וכמ"ש בפרי"ם: אכסנאי אסור לשמש ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר וכו'. הא לבעה"ב מותר אף באין לו חדר מיוחד, וגמזאים שם ב"ב. והיינו כשבני הבית ישנים, מפני שהאיסור לשמש בפני כל אדם, הוא רק אם ינעור. ובאכסנאי גם כשבני הבית ישנים אסור, אלא א"כ יחדו לו ולאשתו בית ⁴.

4 המ"א בסקכ"ז סובר דגם באכסנאי אם בני הבית ישנים מותר לשמש, כמו בעה"ב בביתו. אולם הא"ר בסקכ"א חולק עליו. והסביר: דאכסנאי צריך חדר מיוחד אפי' ישן אסור. שאם ינעור יש בינו יתור באכסנאי. וכן משמע קצת בספר בעלי נפש מקור דין זה, עכ"ל ומדברי רבנו — כפי שמבוארים בפנים — מוכח שסובר כדברי הא"ר — דלאכסנאי אסור אף אם בני הבית ישנים.

ועל הדין של אכסנאי שאם יחדו לו ולאשתו חדר מותר, כתב המ"ב בסק"ג: היינו שאין לבעה"ב עסק באותו מקום אלא מיוחד לשניהם לבדם ואין הו"ל הוא לבעה"ב. ובשעה"צ סקל"א צ"ל לנהר שלום, והוסיף שכן משמע מביאור הגר"א. ומ"ש בשעה"צ שכן משמע מביאור הגר"א, נראה וכוונתו למ"ש רבנו בסקל"ו — על הדין של יחדו לו ולאשתו בית מותר — דזהו לשון אכסנאי בבית חבירו. ושם בברכת אליהו הבאנו דברי הדמשק אליעזר, שביחדו לו בית נקרא בעה"ב. ונראה דבעל המ"ב סובר בדעת רבנו, שאם יש לבעה"ב עסק באותו מקום, עדיין אין על האכסנאי שם בעה"ב. ועדיין נקרא "אכסנאי". אבל קשה לומר כן בדעת רבנו. שא"כ יקשה מה שהוכיח רבנו כאן שבעה"ב מותר בפני אדם ישן — שזהו ההבדל בין אכסנאי לבעה"ב. ולפי מה שהבין בעל המ"ב בשיטת רבנו, אזולא הוכחה זו. שאפשר לומר שלעולם גם לבעה"ב אסור אף בפני אדם ישן. וההבדל בין אכסנאי לבעה"ב הוא בזה: שבאכסנאי אפי' אם אין אדם בחדר אסור, כל זמן שיש לבעה"ב עסק באותו מקום, והפסע הוא כמ"ש הא"ר שם [בפ' השני]: דאף שאין שם אדם חיישנין שטא יבא א' מבני ביתו פתאום אם לא שיחד לו לבדו, משא"כ בביתו אם אין שום אדם בחדר מותר לשמש ואין צריך לחוש שמא יבוא אחת מתאומם. ונהנהר שלום הוכיח דבאכסנאי בעינן שלא יתיר לבעה"ב עסק באותו מקום, דא"כ יוצא שאין הבדל בין בעה"ב לאכסנאי. ומדהוכיח רבנו שההבדל בין אכסנאי לבעה"ב הוא לענין ישן — שבאכסנאי אסור ובעה"ב מותר — מ' שזהו ההבדל היחיד בין בעה"ב לאכסנאי. ויוצא שאם יחדו לאכסנאי לו ולאשתו בית מותר, מאחר שאין שם שום אדם בבית, אף

אם יש לבעה"ב עסק באותו מקום. ועצם הדבר שיחדו לאכסנאי לו ולאשתו בית, ע"י זה מיקרי האכסנאי בעה"ב, ולא נכלל במה שאסור לאכסנאי לשמש.

ויש להעיר שבדין של אכסנאי שאסור לשמש, כתב המ"ב בסקמ"ט: היינו אפילו כשהבני בית כולם ישנים. וצ"ח בשער הציון סק"ל לא"ר. וכפי המבואר, גם מדברי רבנו מוכח כן. שהרי זהו ההבדל בין אכסנאי לבעה"ב — שבעה"ב בפני אדם ישן מותר, ובאכסנאי אסור.

5 בפנים ביארנו את ראיית רבנו מהך דנדה יז א — שאפי' ע"י מחיצה אסור — עפ"י פרי"ש שם, דמ"ש בגמ' "מקרקש וכו'". היינו מקרקש בפעמונים כדי שבני ביתו יסודו משם. והתוס' שם בד"ה מקרקש כו' פירשו, דהיה מסלק את הזבובים משם. ורבנו לא הזכיר דברי רש"י שם. ומ' שגם לפי התוס' מוכח שאפי' ע"י מחיצה אסור. וההוכחה היא מהך שהבירחו זבובים, אף שהם מחוץ לכליה. ועדיין צ"ב, שהרי יש מקום לומר שהבירחו הזבובים שהם בתוך הכילה.

והמחבר כתב שבפני אדם אסור, ומ' שבפני שאר בעלי חיים מותר. אולי בגמ' הג"ל — לפי התוס' שהיו מבריחים הזבובים — משמע לכאורה שגם בפני שאר בעלי חיים אסור. אולם הדבר מוסבר עפ"י מ"ש הטור באבן העזר סימן כ"ה בשם הרא"ב: — שמצד הדין מותר בפני בע"ח חוץ מאדם שהרי בגמ' שם אמר שמואל לר' יהודה שבפני עכברים מותר, וכנ"ל בסקט"ז. והנה אמרתי דשם — שהיו מגרשים גם שאר בעלי חיים — לא מצד הדין עשו כן, רק שהיו מחמירים על עצמם. וכמ"ש בסקכ"ז.

ולכאורה לפי"ז — שהאמוראים סלקו את הזבובים הוא רק משום חומרא — אזולא ההוכחה שאפי' ע"י הפסק מחיצה אסור. שהרי י"ל שמצד הדין מותר, והם החמירו על עצמם. ואולי י"ל דאם היה הדין שע"י הפסק מחיצה מותר, משום דנחשב כחדר בפני עצמו, לא שייד להתמיר בזה, מאחר שאין זה משמש כפ"י בעלי חיים.

ועל עצם ראיית רבנו, יש מקום לדון. דהרי הפוסקים הסתפקו בענין לשמש בבית שיש בו ס"ת, אם וילון של

באר הגולה

צ.ס.
ק. תוספות ורמ"ש
ורמ"ז.
ר. ס.ס. נגמרה.
ש. נדרים כ' חליו'
שלו.
ת.ס.
א. טור נגס הרמ"ז.
ב. ס.ס. נגס הרמ"ז
נגס י"ת.

העשויים בגלילה אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחיצה (ולענין לעשותה נשנת ע"ל ר"ש כ"י שט"ו) צ ואם יש לו בית אחר אסור עד שיוציאנה ואם יש בו תפלין ק (כ) או ספרים (כא) אפי' של גמרא אסור עד שיתנם בכלי תוך כלי ר והוא שלא יהא השני מיוחד להם (וע"ל סימן מ' סעיף ז') אבל אם הוא מיוחד להם אפילו מאה כחד חשיבי (כב) ואם פירש טלית ע"ג ארגז חשוב ככלי בתוך כלי. ז ש לא ישמש בתחלת הלילה ולא בסופה כדי שלא ישמע קול ב"א ויבא לחשוב באשה אחרת אלא באמצע הלילה. ח ה (כג) וישמש באימה וביראה כמ"ש על ר"א שהי' מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד (כד) פי' באימה וביראה כאילו כפאו שד א וי"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא היה ממרק האבר בשעת תשמיש כדי למעט הנאתו ודומה כמו שכפאו שד שעושה הדבר באונס ב (כה) וי"מ מגלה טפח שבאשה כלומר עכשיו מגלה אותו לצורך תשמיש ועכשיו מכסה

ביאורי הגר"א

הרמ"ש צ.ס. (ב) או ספרים. ס.ס. נרמ"ש: (כא) (כג) וישמש כו'. עיין פי' הרמ"ש צ.ס. ד"ה ונלה כו': אפי' רמ"ז ועמ"ל: (כב) ואם פירש כו'. גמ' ס.ס.: (כד) פי' באימה כו'. טור: (כה) וי"מ כו' כלומר

ברכת אליהו

גלימא לאו כליין הוא — רש"י. [ועיין בעינים למשפט בברכות שם].
(כג, כד) [בבאה"ג סק"ת ציין לדברי הגמ' בנדרים כ ב].
דאיאת שם על רבי אליעזר „וכשהוא מספר מגלה טפח ומכסה טפח ודומה עליו כמי שכפאו שד". ועיין פירוש הראש"ש שם ד"ה מגלה כו', שכתב: כדי שתהא יראה ובושה על פניו אי נמי שלא יתנה בקירוב בשר דוגמת דרך סדין, והוא שכתב המחבר: וישמש באימה וביראה וכו'. ומה שסיים המחבר „פי' באימה וביראה כאילו כפאו שד", הוא מלשון הפזר.
(כז) [בבאה"ג סק"ב כתב: טור בשם הראב"ד]. וכן פירש הר"ן בנדרים ד"ה כמי שכפאו שד: שהיה ממחר כאדם הנטרד מחמת שד שכפאו וכו'.

כלי". [וכתב הב"י: ואפשר שמה שהשווה התוס' (הנ"ל בסק"ח) תומשין לס"ת בחומשין העשויין בגלילה דוקא. ובהמשך דבריו כתב: ודין הספרים שאינם עשויין בגלילה כבר כתבתי בסמוך שדעת התוס' והרא"ש להשוותן לתפליין. ועיין בעינים למשפט בברכות כו א].

(כ) שם בראש"י — בברכות פ"ג סנ"ה, וכן"ל בסק"ט.

(כא) כ"כ הראב"ד בספר בעלי הנפש — הובא בב"י. ועמ"ל סק"ח, שכתב: כלומר אע"ג דתלמוד לא ניתן ליכתב בזמניהם כיון דבזמן הזה ניתנו ליכתב הו"ל כשאר ספרים, עכ"ל. וזה מדברי הראב"ד שם.
(כב) גמ' דברכות כה ב: אמר רבא גלימא אקמטרא (ארגז של ספרים — רש"י) ככלי בתוך כלי דמי (דהא

אף ע"י הפסק מחיצה). ומוכח דטעם האיסור הוא, משום חוסר צניעות עקב הרגשת הנמצאים. ודלא כפי שכתב הר"א כאן, כדי שהמשמש לא יתן דעתו עליהם. וכן מוכח מהס"ו שהאיסור תלוי בהרגשת הנמצאים. שהסיק שם בסק"א: דאם הוא בענין שאינו מרגיש בתשמיש שלהם מותר במחיצה. וגם בחכמת אדם י"ן. שכתב בכלל קצ"ח ס"ו: אבל כשהם (בני הבית) ישינים או אפי' נעורים אם הוא בענין שאינם מרגישים כלל מותר ע"י הפסק מחיצה.

ולפי הסברא שכתבנו, מובנים דברי החלקת מחוקק באבן העזר סימן ע"ז סק"ב. ששם דייק מדברי הרמב"ם ש"אסור לבועל לפני כל בריה משמע דאסור אפי' באופן שהם (תשמישים) נראים ואינם רואים". וזה כמש"ל, שטעם האיסור הוא משום חוסר צניעות, שהנמצאים מרגישים בתשמיש. ולכן אסור גם כשהמשמש אינו רואה אותם. ואילו לפי דברי הר"א, שטעם האיסור הוא בכדי שתן דעתו עליהם, מסתבר לומר שמוחר בכה"ג — שהמשמש נראים ואינם רואים.

ומה שתלה הח"מ האיסור מחמת ראייה, לכאורה צ"ע. שהרי לעיל הבאנו דברי התוס' שאסור כלילה או במקום אפל, וא"כ מ' שאין האיסור מחמת ראייה, אלא מחמת הרגשת התשמיש. וצ"ל שגם כוונת הח"מ היא כן. שאין הדבר תלוי, אם המשמש מרגיש בבני אדם הנמצאים שם, אלא הדבר תלוי בהרגשת הנמצאים שם במשמישים.

מיסה שמתנועע ע"י הרוח, וכן וילון שאפשר לראות דרכו אי הוי כמחיצה. וראה בענין זה במ"ב סק"ה. וא"כ יתכן שבעובדא דרבה בר רב הונא היתה כילה שאינה נחשבת כמחיצה גם לענין זה, ולכן הרחיב את הבעלי חיים משם. ומה שסיים רבנו „ועת"ס שם ד"ה שמשמשין כו", היינו שהתוס' כתבו שם, שמה שהגמ' אומרת שבבית פלוגי היו משמשין מטותיהן בפני עבדיהם ושפחותיהם „מיירי כלילה או במקום אפל דבמקום אורה אפי' בלא לפני עבדיהם אסור". וכתב הר"א: וא"כ הרי דאין האיסור מפני שרואין התשמיש אלא מפני שלא יתן דעתו עליהם וא"כ ממילא ולא מהני אפי' מחיצה אף דמהני לפני נר.

ואמנם עצם הדבר שכתב הר"א שמוכח כן מהתוס', שאין האיסור תלוי בראיה, ושלפ"כ אסור גם ע"י הפסק מחיצה, דבריו צורקים. אבל מ"ש הר"א שהאיסור לשמש בפני אדם, הוא מפני שלא יתן דעתו עליהם, לא נראה כן. שהטור כתב: ויש להסתפק אי מהני במחיצה י ומסתבר דלא מהניא אף על גב דמהני גבי ס"ת הכא כיון דטעמא משום צניעות הוא מסתבא דלא מהני. וכי"כ הטור באבן העזר סימן כ"ה. וכתב הב"י שם: נראה וסברא הפוכה היא זו טעמא משום צניעות במחיצות י מיוצק הוא. וסיים הב"י שם: ושמה י"ל דאע"ג דבמחיצות י הוא סמוי מעין היושב חוץ למחיצה מכל מקום מרגיש הוא בשעה שהוא משמש וכיון שכן אין כאן צניעות. [ונראה שכן הכריע הב"י עפ"י סברא זו, ולכן פסק שאסור,

באר הגולה

ג ס.

ד חנינה ה'.

ה נדרים כ'.

ו תפיל ונדרות ס"ג.

ז סוטה כ' וחנינה ה'.

ח פ"י הר"ן והרמב"ד.

ז נדה י"ז.

ח תו' שם והרמב"ד.

ס שם צמח.

אותו כלומר שלא היה מאריך באותה מעשה ודומה לו כמו שבעתו השד ונבעת והניח המעשה כל כך היה מקצר בתשמיש ג (כו) ויש מפרשים מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת בו שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחוגרו ומגלה רק טפח ממנה ומכסה מיד כדי למעט הנאתו וכולהו פירושי איתנהו וצריך בעל נפש לזוחר בהם. ט ד לא יספר עמה בדברים (כז) שאינם מעניני תשמיש (כח) לא בשעת תשמיש (כט) ולא קודם לכן שלא יתן דעתו באשה אחרת ואם סיפר עמה ושימש אמרו עליו מגיד לאדם מה שיחזו אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לו בשעת הדין. י ה אם היה לו כעס עמה אסור לשמש (י) עד שיפייסנה ו יוכל לספר עמה קודם תשמיש כדי לרצותה. יא ז אסור לשמש לאור הנר ה (לא) אע"פ שמאפיל במליתו. הנה: (לב) חלל אם עשה מחילה נגדו עשרה לפני הנה (הנהות מיימוני פ"ג מהי י"ט) (לג) חף על פי שהאור נראה דרך המחילה כיון שהפסיק נסדין שרי (כן נראה לי מדברי רש"י נפרק ז' דמסכת נדה דף כ"ג) גם אמרינן התם דשרי כשכופה כלי על הנה ולא מותר לעשות מחילה זו נצטת ע"ל ריש סימן שט"ו. ס וכן

ביאורי הגר"א

כו. וכן פ"י הר"ן שם: (כו) וי"מ כו' כדי למעט כו'.
(ל) עד שיפייסנה. חנינה ה' ז' ערוזין ק' ז' פסחים
ו"ט ז' ועתוים שם ד"ה מה כו': (לא) אע"פ כו'.
ענאיה שם ס"ה תש"ש: (לב) אבל אם כו'. וכו'
נפני ס"ת דדי נעשרה. נדרות כו' א': (לג) אע"פ

טור נשם י"מ וכן פ"י הרמ"א שם לפי השני וכמ"ש
נפ"ק דינמות נירר ר"י ז' חלפתא כו' ודרך סדין צנל
והניחו הנ"מ פכ"ל ואף ש"ל יצוה ש"ל כחלל ש"ל
ח"מ נכון ג"כ נאשחו: (כז) שאינם כו'. נדרים שם:

ברכת אליהו

פוק לאו אורח ארעא לא קשיא כאן צריך לרצויה הא
דלא צריך לרצויה. וביארנו שם בברכת אליהו, דמקשיית
הגמ' מ' דאף שיחה שלפני התשמיש אסורה. דאי נימא
שמוחרת, מה קושיית הגמ' על רב הרי הוא שח ועשה
צרכיו, אלא ודאי דגם קודם תשמיש אסור לשוחח.

(ל) בסכ"ט הבאנו דברי הגמ' בחגיגה ה' ב: רב כהנא הוה
גני תותי פורייה דרב ושמועיה דסח וצחק ועשה צרכיו וכו'.
והגמ' אומרת שם שזה רק ב', דצריך לרצויה. ובקירובין ק' ב:
ואמר רמי בר חמא אמר רב אסי אסור לאדם שיכוף אשתו
לדבר מצוה שנאמר ואף ברגלים חוטא (משלי יט, ב) ואמר ר'
יהושע בן לוי כל הכופה אשתו לדבר מצוה הוויין לו בנים
שאינם מהוגנין וכו'. וכפפחים כ"ב ב: מה ארי דורס ואוכל
ואין לו ברושת פנים אף עם הארץ מכת ובוכל ואין לו
ברשת פנים. ועתוים שם ד"ה מה כו', שכתבו: פר"ת דורס
ואוכל אין ממתין עד שתמות אף עם הארץ אינו ממתין
עד שתתפייס. הרי ד', אם היה לו כעס עמה אסור לשמש
עד שיפייסנה.

(לא) עיין באבן העזר סימן כ"ה פ"ה שם שם פסק
המחבר כן. ועמ"ש בסכ"ח דמקור דין זה, הוא מדברי
הגמ' בבבא כב א, ע"ש.

(לב) וכמ' בפני פ"ת, דרי במחיצת עשרה. דאיתא בברכות
כו א: אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו
מחיצה עשרה (ואם לאו לא ישמש — רש"י).

(לג) שרשי בבבא כב א ד"ה לעשות מחיצה פירש:
בשרין. [וסתם סדין האור נראה — ס"ז סק"ב. ועמ"ש
בזה].

(כו) כ"כ מור בשם י"מ. וכן פ"י בפירוש הרא"ש בנדרים
כ ב ד"ה מגלה, לפי השני — הנ"ל בסכ"ד. וכמ"ש
פירושלמי בפ"ק דיבמות ה"א: [ד' רבי יוסי בן חלפתא
יבם את אשת אחיו חמש חרישות חרש וחמש נטיעות נטע
ודרך פדיון בעל (למעט הנאתו שלא יתא כוונתו אלא לשם
מצוה — פנ"מ). והפירא הנהות מיימוניות הל' איסורי ביאה
פכ"ל הלכה י"א אות ה. ואף ש"ל יבמה שאני, כאבא שאול
דאמר ביבמות לט ב: הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום
אישות ולשום דבר אחר כאילו פוגע בערוה וקרוב אני
בעיני להיות הולד ממזר. מ"מ נכון ג"כ באשתו. [ועיין
בפני משה שם].

(כז) נדרים כ א: אמר רבי יוחנן בן דהבאי ד' דברים
סחו לי מלאכי השרת וכו' חרשים מפני מה הוויין מפני
שמספרים בשעת תשמיש וכו' ורמינהו שאלו את אימא
שלום מפני מה בניך יפייסין ביותר אמרה להן אינו מספר
עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה ולא בחצות
הלילה וכו' לא קשיא הא במילי דתשמיש (שרי — ר"ן
ופ"י הרא"ש) הא במילי אחרנייתא.

(כח) שם בנדרים כ א, כנ"ל בסכ"ז.

(כט) חגיגה ה' ב: ומגיד לאדם מה שחו (עמוס ד, יג)
וכו' מאי מה שחו אמר רב אפי' שיחה יתירה שבין איש
לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתתו. ופירש"י: דברי
שחוק שלפני תשמיש. [ובביאורי הגר"א אבן העזר סימן
כ"ה סק"י ציין למש"ש: אינו והא רב כהנא הוה גני תותי
פורייה דרב ושמועיה דסח וצחק ועשה צרכיו אמר דמי
טומיה דרב כמאן דלא טעים ליה תבשילא אמר ליה כהנא

באר הגולה

י תענית י"א.

כ כתובות פסוק פ' חע"פ.

ל כס' בעלי הכסף.

מ ל' הרמז"ס כפ"ד

מהלכות דעות.

אסור לשמש ביום אלא אם כן הוא בית אפל. הגה: (ד) ותלמיד חכם ונאפיל בטליתו ושרי (טור). יב י אסור לשמש מפתו בשני רעבון אלא לחשוכי בנים (פ"י מי שאין לו בנים). הגה: וע"ל סימן תקע"ד ס"ד (לה) והוא הדין בשאר נרות שהם כרעזון (ירושלמי דתענית). יג כ אכסנאי אסור לשמש ל' (לו) ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר (ז) ובלבד שלא יישן בטליתו של בעה"ב. יד מ (לה) שכבת זרע הוא כח הגוף ומאור העינים (לט) וכל זמן שתצא ביותר הגוף כלה וחיייו אובדים (מ) וכל השטוף בכעילה זקנה קופצת עליו (מא) וכחו תשש ועיניו כהות וריח רע גודף מפיו ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרים ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה ושיניו נושרות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו (מב) אמרו

ביאורי הגר"א

ע"י א': (לט) וכ"ז כו' כמ"ש אל תתן לנשים חילך כו': (מ) וכל השטוף כו' שנת קני"ז א': (מא) וכחו תשש. כ"ל וס' גס מנזרה ירלו כו' וס' ציוס שיזועי כו' וחשכו הרגלות כו' וז"ל ועיניו כו' ע"ש: (מב) אמרו כו' עני"ז ל"ז א' ורש"י שם וניטין ע':

כו' שרש"י פ"י שם נסדיו: (לד) ות"ח כו' נדה שם ופי"ט דשנת: (לה) וה"ה כו' ירי' ח"ר חזין כתיב נחוקר ונכספן גלמוד נשעה שאתה רואה חסרון נל לעולם עשה אשתך גלמודה: (לו) ואם כו' דזהו לשון אכסניא נזית חזירו: (לז) ובלבד כו' כמ"ש ציומל י"ח צ': (לה) ש"ן כו' כמ"ש כחי וראשית אונ' וכמ"ש צינונות

ברכת אליהו

הרמב"ם בהל' דעות פ"ד הי"ט — ששם המקור למ"ש השו"ע בסעיף זה — מביא פסוק זה.

(מ) שבת קנב א': וכל השטוף (להו"ס אחר הדבר ורודף — רש"י) בזמה זקנה קופצת עליו.

(מא) כ"ל בהתחלת הסעיף וכמ"ש בסקל"ח, דקרי נוטל כח האדם. ודרשו בשבת קנב א' — על הפסוק גם מנזרה ייראו (קהלת יב, ה) — שאפי' גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים. ופירש"י: יראים הם הזקנים מגבשושית שבדרכים ואומרים גבוהים הם. והוא מפני תשישות כחם. וכמ"ש שם בקהלת יב ב"ג עד אשר לא תחשך השמש וגו' כיום שיזועי שומרי הבית וגו' וחשכו הרגלות בארוכות. והוא כי מפאת זקנתם ותשישות כחם, חשכו עיניהם מראות. וז"ל המחבר: ועיניו כהות. ע"ש בשבת שדרשו: וינאץ תשקד (שם שם, ה) זו קליבוטת (עצם של הנק"א שהיך תקוע בו בולט ויוצא מרוב תשוקתו כח — רש"י) ויסתכל החכם (שם) אלו עגבות (דומה עליו כסבל משא כבד — רש"י) וכו'. [וזה הכל מרוב תשמיש בנעורם — ד"א].

(מב) עיון כ"מ צו א. דאיתא שם: אמר אבימי מהגרונאי משמיה דרבא גברא דנשי קטלוהו. ועיין רש"י שם ד"ה דנשי קטלוהו, שכת' בעל בעילות דרבה ומת. וניטין ע'

(לד) נדה יז א': ות"ח מאפיל בכסותו ומשמש. ופי"ט דשבת פו א': תלמיד חכם מאפיל בטליתו ומותר.

(לה) ירושלמי דתענית פ"א ה"ו: נח בכניסתו לתיבה נאסרה לו תשמיש המטה וכו' א"ר (אכ"ז) [אבון] כתיב מחסר ובכספן גלמוד (איוב ל, ג) בשעה שאתה רואה חסרון (כגון נח שנחסרו הבריות — קרבן העדה) בא לעולם עשה אשתך גלמודה (יחידה שלא תזדקק לה — קרבן העדה. ולפיכך בזמן תעניות הללו אסורין בתשמיש המטה — פני משה).

(לו) [בספ"ז] תבאנו לשון הגמ' בכתובות סה א, שאכסנאי אסור בתשמיש המטה. ומ"ש כאן המחבר, "אם יחדו לו ולאשתו בית מותר", גלמוד ממש"ש, "אכסנאי". וזהו לשון אכסנאי בבית חבירו. [דביחודו לו בית נקרא בעה"ב — ד"א. וראה מ"ש בהערה 4].

(לז) כמ"ש ציומל יח כ'.

(לח) כמ"ש כחי וראשית אונ' (בראשית מט, ג). וכמ"ש ע"ז כיבמות עז א': שלא ראה קרי מימיו. ופירש"י: היא היתה טפת קרי שיצאה ממנו ראשון שלא ראה קרי וכו'. [ומש"ה קרי ליה כחי וראשית אונ' ש"מ דקרי נוטל כח האדם — ד"א].

(לט) כמ"ש אל תתן לנשים חילך (משלי לא, ג). [וגם

זהו רק חשש שמא יראה קרי ויתגנה. וכפי שכתב רש"י שם בד"ה לא יאכל: שמביאין לידי קרי ומתגנה על בני הבית. ולכן לא הובא זה להלכה. אבל בדיננו — שמשמש, ולא הוי רק חשש שיתגנה, אין זה רק בגדר עצה טובה, אלא איסור ממש בטליתו של בעה"ב.

וגראה שזוהי כונת רבנו בציינו לגמ' הג"ל. דהרי חזינן דאפי' רק מחשש שמא יראה קרי, אמרו שאכסנאי לא יישן בטליתו של בעה"ב. א"כ בדיננו כשמשמש, אין זה רק בגדר עצה טובה ומדת חסידות, אלא איסור ממש, וכנ"ל.

6 שם איתא: אמר רב גידל אמר רב אכסנאי לא יאכל ביצים ולא יישן בטליתו של בעל הבית. וכתב הדמשק אליעזר: מלשון המחבר משמע דקאי על יחדו דאז משמש עם אשתו להכי אסור בטליתו של בעה"ב אבל לא כן משמע לשון הגמ' אכסנאי אסור כו' ולא יישן בטליתו של בעה"ב משמע דאף באכסנאי דאסור לשמש מ"מ אסור אף בעצם לישן בטליתו של בעה"ב שלא יראה קרי ויתגנה, עכ"ל.

ויש להוסיף שהפוסקים לא הביאו להלכה מש"ש בגמ' אכסנאי וכו'. ואפ"ל שדברי הגמ' שם אינם מצד הדין — שזה ממש איסור, אלא בגדר עצה טובה ומדת חסידות. מפני

חכמי הרופאים אחד מאלף מת משאר חלאים והאלף מרוב תשמיש לפיכך צריך
אדם לזהר. טו ז (מג) לא יבעול והוא שבע או רעב אלא כשיתעכל המזון
שבמעיו ו לא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית המרחץ (מד) ולא ביום שנכנס
למרחץ ולא ביום הקזה (מה) ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך ולא לפני'
ולא לאחריהם. (וסל דברים הסיון שסיני לפוקדס חיידי כשהוא רוכב או יושב נקרון וכלן
לחיידי נהגלך) (מהרש"ל). טז ז המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה אותו
תינוק נכפה ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא אבל הוי בר שתא לית לן בה ולא
אמרן אלא דגני להדי כרעיה (פ"י שיטן לרגליו) אבל גני להדי רישיה לית לן בה
ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עליה אבל מנח ידיה עליה לית לן בה.
יז ו מטה שישן בה ז עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון
וזה לדרום.

א. א אחד מהדברים ששונא הקב"ה המשתין בפני מטתו ערום ב והמשתין לפני מטתו ערום מביא לידי עניות ולא אמרן אלא דמהדר אפיה לפוריא (פ"י לחטה) אבל לכראי לית לן בה ודמהדר אפיה לפוריא נמי לא אמרן אלא בארעא אבל במנא לית לן בה.

הנצח כ"ו ושם כסדרן מת שלא כ"ו ואפי' קלת מהם מו"ק
מיהא אף לצריא ע"ש:

(מג) לא יבעול כו'. כן פיי המפרשים ח"ש כל הכותן
מטתו זין לפון לדרוס: (מד) ולא ביום כו' ולא ביום
הקזה. גיטין שס: (מה) ולא כו' או ביאה כו'. שס

(מד) גיטין ע א : ת"ר הקין דם ושימש מטתו הויין לו (אם) נהעברה באותו תשמיש — (רש"י) בנים ויתקין (חלשים) וכו' ששה העושה אותן מיד מת ואלו הן הבא בדרך ונתייגע הקין דם ונכנס לבית המרחץ וכו' ושימש מטתו. [ועד"א : ועל סקמ"ה והערה 7].

(מה) גיטין ע א : אמר רבה בר רב הונא בא מן הדרך ושימש מטתו הויין לו בנים ויתקין. ובהמשך הגמ' איתא : ששה העושה אותן מיד מת ואלו הן הבא בדרך ונתייגע ונכנס לבית המרחץ ושתה וגשחכר וישן על גבי קרקע ושימש מטתו אמר רבי יוחנן והוא שעשאן כסידרן אמר אביי כסידרן מת בלא כסידרן חליש וכו'. ואמ"י קצת כחם מוק מיהא אה לבראי. ^{חלש} 7.

א: שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה ואליהן דרך ודרך
ארץ (תשמיש — רש"י) וכו'.
(מ) כן פ"י המפרשים משי בברכות ה ב: כל הנותן
מפתו בין צפון לדרום הווין ליה בנים זכרים שגאמר
וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים (תהלים י, יד). [וכתב
הד"א: עיין בס' שבילי אמונה תתיב ג' ח"ב שמפרש כן
הא דכל הנותן מטתו כו' היינו כשאנו רעב ולא שבע דאז
מזוגו לא קר ולא חם והיינו בין צפון שמצפון בא הקור
ובין דרום היינו חום ע"ש ובשלה"ה אות ק' מפרש כל
הנותן כו' היינו שמשמש חצות לילה ע"ש והיינו שאז
הוא זמן העכול שהוא אוכל בהתחלת הלילה ובשש שעות
הוא חצי לילה הוא זמן עכול ועמ"א סימן קפ"ד ס"ק ט'
והוא אינו שבע ואינו רעב כנ"ל.]

מהם והיה כבריא אולם, ע"ל.
 וי"ב דהא אביי אמר "שלא כסדרן חלישי", ובפשוטות מצינו
 שפעשה את כל הששה בדריים המזוהרים שם בנמ, רק ששארי
 שלא כסידורן, ופי' הגמ' אומרת שזה מויק אף לכריא. וכיצד
 מוכח כמאן, שאר אף עשה "עשת מהם".
 לכריא". והי' צנינו להבינ דברי רבנו.

7 הגמ' שם מקשה על דברי אביי: איני הוא מעורת (שם) אש — רש"י: עבדה ליה לעבדה תלת מניניהו ומיתא. ומפרשת הגמ': ההוא כחוש הוה. והסביר הר"א: הרי לא דלשה כ"י מילי בבריא ועז' אמר אביי דבאחת חליש הרי דלא בבריא בעצשה חליש והמחבר ולא ביום שנכנס למרחץ ולא ביום הקוה דבכל א' חליש כמו דאמר אביי ושומר נפשו ידחק

תיקוני טעויות

עמוד	סור	שורה	ס"ק	במקום	צ"ל
יג	2	17	כג	אח"כ	אח"כ. [ועד"א].
כה		3	ז	פ"ט	מיי' פ"ט
לח		1		תינוקות	תינוקות
מא	2	2	ד	וינשאם	וינשאם.
קא	1	3	כד	וכו'	וכו' אמר רבא לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל וכו'
קא	1	5	כד	סעודה	סעודה אינו אוכל
קא	1	6	כד	ולכתחלה	ולכתחלה, וכ"ש אם גמר סעודתו ובירך דאינו אוכל, דקיי"ל כלישנא בתרא דאיתאמרא לחומרא.
קא	1	11	כד	אוכל, ולקולא,	אוכל, לפי האיכא דאמרי דאיתמרא גם לקולא.
קא	1	12-13	כד	כל השורה עד המלה הפסק	דאליבא דלישנא קמא דרבא אם גמר סעודתו אפאם לא ישן אינו אוכל. [וכ"כ רבנו בסימן תקס"ד סק"ד].
קנב	2	3	3	דדעת	שרבינו הביא ראי' לדעת
קנה	1	10	טו	שיקול	שיקל
קפד	1	19	מט	לרב	לר'
רכו	1	44	3		כל השורה מחוקה
רכו	1	45	3	דברי	„צריך" הוא אף בדיעבד. וא"כ קשה כיצד יפרש רש"י את דברי
רמא	2	8	3	ביותר	מחוק
רנ	1	16	יא	פין	פין
רנה	1	29	ב	וכון	וכיון
רגו		6	(ד)		מחוק וצ"ל לפני ואם קראה בפעמונים התלויים בכילה
רסט	2	11	5	בפעמונים	לפני שעשה
רעא	2	4	כט	ועשה	וכנ"ל. ועיין בפ'י ר"ה ביומא שם שגורס גירסא אחרת שם.
רעב	2	9	6	וכנ"ל	

תיקוני טעויות נוספים לכרך ב'

עמוד	שורה	ס"ק	במקום	צ"ל
ה	הערות	2	3	וכ"ה ברשב"א
ז	ברכת אליהו	2	6	תפלה
ט	" "	2	2	ה ג"ט
ס	" "	2	14	ה פחות
יא	" "	1	16	הרמ"א
יב	" "	1	18	ה ס"ה
יג	" "	2	25	ד ביחיד
יד	" "	2	4	ז רבה
יז	ביאורי הגר"א	2	3	ז רבה
יז	" "	1	2	ט ובתיקוני
יט	ברכת אליהו	2	23	כה שאין
כא	" "	1	13	לג בחשאי
כא	" "	2	19	ה שאומר
לד	" "	1	2	א יג
לד	הערות	1	5	2 גופלת
לו	ברכת אליהו	2	17	ו קדוש
מו	" "	1	6	ג נהגו
נא	" "	2	21	ז בדרך
נא	" "	2	30	ח ומותר
נד	הערות	2	13	3 מלשון
נה	" "	2	2	1 ירושלמי
נח	ברכת אליהו	2	11	א והרי
נט	" "	2	4	ג מינה
נט	" "	2	8	ד ברגלו והרי
סג	" "	1	12	י כד
ע	הערות	1	1	1 הרגלים
עב	" "	2	1	5 שריחם
עד	שלחן ערוך		5	(ב) ולהר"ר
עז	ברכת אליהו	1	22	ג אמר
פד	" "	1	7	ה ברחיצה)
פה	" "	1	21	ב והיא
פו	הערות	2	7	3 אסור
פו	" "	2	9	3 שאינו
פח	שלחן ערוך		2	משגיע
פט	ברכת אליהו	1	24	כה סק"ד
צ	שלחן ערוך		3	או
צ	ברכת אליהו	2	9	ו וימנין תלתא ביומא
				הוא ברך על ברכוהי ומצלי (דניאל ז,
צ	" "	2	14	ח ז,
צג	ביאורי הגר"א	1	3	כא ר"ח
צד	ברכת אליהו	2	13	לא י,
צו	" "	2	9	ב ז'
ק	הערות	2	1	3 בספרי מעדני יו"ט על הרא"ש פ"ב
ק	ברכת אליהו	2	20	יג וליטול
קב	" "	2	4	א בנית
קד	שלחן ערוך		9	יפסקוהו
קו	ברכת אליהו	2	12	ב ושמירה
קז	ביאורי הגר"א	2	3	ג ס"ד
קח	ברכת אליהו	1	13	ו שמואל
קח	" "	2	17	יב פגול הוא לא יחשב
				לא יחשב לו פגול יהיה

תיקוני טעויות נוספים לכרך ב'

עמוד	שור	שורה	ס"ק	במקום	צ"ל
קח	2	26	יד	שינה	שנה עליו
קטז	1	24	יב	ובטח	ובוסח
קלט		5	ה	כ"ב	כ"ד
קכב	1	25	ח	שפוסק	שפסק
קכב	2	22	ח	שפסק	שפסק (שפסק)
קכה	2	17	א	תלתא בימא היה בריך	תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי
				על ברכוהי ומצלי	ומצלא
קכה	2	18	ד	בהו"ה	דהו"ה
קלד	1	7	יז	ראי	ראיה
קלה	1	3	7	ציון	הציון
קלז	1	19	א	טרוד	טרוד וירא
קלט	1	5	3	דדב	דרב
קמג	1	17	ד	חדרונא	חדרונא
קמה	2	16	א	היו"ט	ביו"ט
קמה	1	11	1	דהאזכרה	דאהזכרה
קמו	1	18	ג	הש"ץ	ש"ץ
קמז	1	18	ח	בסק"ה	בסק"ו
קמט	2	9	5**	דכה"ג	דבכה"ג
קנד	2	14	ד	להון	להו
קנר	2	37	ה	יתחיל	מתחיל
קנה	2	22	ז	אותה	מחוק
קנח	1	15	ד	וסק"ד	וסק"ג
קס	2	2	ב	הוא	היא
קסב	1	24	ו	דפתח	עד דפתח
קעג	2	21	ו	אמר	אמן
קעז	2	26	כה*	1*	ציון זה צ"ל אחרי המלה : אמונה
קעט	2	10	לו	הש"ץ	ש"ץ
קעט	1	9	3	ברכות אלה	דברכות אלו
קפא	2	5	מה	אם	ואם
קפח	1	11	עז	לקדשה	לקדשו
קפח	2	2	9	„ועי“	„ועמ"א"
קצד	2	15	כב	כ"ב	כ"א
קצה	2	7	ד	עמרא	עמרם
קצו	1	2	ו	בהטיבו	בהיטיבו
קצו	2	3	ח	יב	יג
ר		1		הושמט ציון אות ה' לבאר הגולה לפני תיבת : והוא לבאר	
רב	2	22	יז	שקראוהו	שקרא
רז	1	27	ב	ניחה	ניחא
רט	1	3	2	דלא	דלה
רטו	1	7	ה	גבי	גב
ריח	2	3	יד	(ד)	(יד)
רכב	2	18	3	ווי"ו	ווי"ו
רכג	2	23	ה	מטמא	מטמאה
רלא	1	13	יב	ויכול	ויוכל
רלג	2	2	ו	יא ב	יא א
רלד		2	ז	וכתבוהו	וכתבוה
רלו	2	4	יא	ועליה	ועייליה
רמא	1	17	א	בנו	בני
רמב	2	14	ט	ובסק"ה	ובסק"ח
רמז	2	11	לב	רשאי	רש"י
רנו	2	3	ד	עשה	עושה
רנו	2	8	ה	השו"ע	הרמ"א
רנז		2		הושמט ציון אות ב' לבאר הגולה לפני תיבת : יעשה	